5

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1980

NESİN VAKFI

EDEBİYAT YILLIĞI 1980

Bu
Kitabın
Bütün
Kazancı
Nesin
Vakfı'na
Bırakılmıştır

NESİN VAKFI

EDEBİYAT YILLIĞI

1980

Kapak Erkal Yavi

KARDEŞLER MATBAASI
İstanbul — 1980

Bu Yıllık'ın oluşması için
işbirliğine
KATILANLAR

Mehmet H. Doğan

Öksel Göçmen

Aslan Kaynardağ

İrfan Ünver Nasrettinoğlu

Aziz Nesin

Erdal Öz

Kemal Özer

Emin Özdemir

Atilla Özkırımlı

Oray Tuğlan

Nurten Tuç

BU KİTABIN BÜTÜN KAZANCININ BAĞIŞLANDIĞI NESİN VAKFI NEDİR?

Nesin Vakfı, Aziz Nesin'in bugüne dek yayınlanmış 70 kitabından 55 inin geliriyle kurulmuştur. Sonradan buna 4 kitap daha eklenmiş, böylece Nesin Vakfı, Aziz Nesin'in 59 kitabının sahibi olmuştur. Nesin Vakfı'nın yapıları Çatalca'da kurulmaktadır. İkinci yapı da kurulmuştur. Şimdi bu ikinci yapının içi döşenmeye başlanmıştır. Nesin Vakfı'nın şimdilik yıllık geliri 1 milyon liradır. Bugüne dek Nesin Vakfı'na 6 milyon lira harcanmıştır. 1979 yılında ilk kimsesiz çocukların Nesin Vakfı'na alınması tasarlanmıştı. Ancak kâğıt sıkıntısı yüzünden bütün kitapların basılamaması nedeniyle gelir azalması, buna karşılık yapı gereçlerinin aşırı fiyat artışı, hatta bulunamaması işimizi geciktirmiştir. Bugüne dek 6 milyon lira harcanan Nesin Vakfı arazi ve yapılarının bugünkü para değeri 20 milyon liranın üstündedir. Nesin Vakfı'nın amacı, kimsesiz çocukları barındırmak, eğitmek ve devlet okullarında öğrenimlerini yaptırarak, yaşamlarını kazanabilir duruma getirmektir. Tavan olarak Vakf'a 80 kimsesiz çocuk alınacaktır. Bu yıllıkların arka kapaklarına basılı resimlerden Nesin Vakfı yapılarının son durumunu görebilirsiniz. Daha geniş bilgi edinmek isteyenler, aşağıdaki adresten Nesin Vakfı senedini isteyebilirler:

NESİN VAKFI
P. K. 5 - ÇATALCA
İSTANBUL

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın beşincisini sunuyoruz. 1976 yılında yayınlanan ilk yıllıkta, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarının fiyatlarının her yıl sürekli olarak artırılacağını bildirmiştik. 1976, 1977, 1978 Yıllıklarının fiyatı 200 liraya ve 1979 Yıllığının fiyatı da 250 liraya yükseltilmiştir. Gelecek yıllarda bu fiyatlar sürekli yükselecektir. Edebiyata ilgi duyanların, fiyatlar daha çok yükselmeden Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarına sahip olmalarını salık veririz.

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1976
912 sayfa — 200 lira

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1977
960 sayfa — 200 lira

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1978
704 sayfa — 200 lira

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1979
978 sayfa — 250 lira

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarında, o yılın bütün edebiyat olaylarını topluca bulacaksınız. Bu yıllıklar, her edebiyatçının, her edebiyatseverin, her edebiyat ve Türk dili öğretmeninin kitaplığında bulunması, gerekli değil, zorunlu bir yapıttır. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları, bikez okunduktan sonra bırakılacak yapıtlardan değildir, her zaman başvurulacak ve yıllar geçtikçe değeri artacak ve bulunması zorlaşacak bir büyük toplu eserdir.

Şu adresten ödemeli isteyebilirsiniz:

NESİN VAKFI
P. K. 5 - ÇATALCA
İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Sunu 9
1979 Yılında Edebiyat Takvimi 13
1979 Yılında Konuşma, Söyleşi, Açıkoturumlar 28
1979 Yılında Okurlara Kitap İmzası 33
1979 Yılında Şiir 38
1979 Yılında Öykü ve Roman 66
1979 Yılında Halk Edebiyatı ve Kültür Şenlikleri 95
1979 Yılında Çeviri Edebiyat 114
1979 Armağanlar, Ödüller, Yarışmalar 232
1979 Yılında Çocuk Edebiyatı 412
Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı 464
1979 Yılında Edebiyat Dergileri 569
1979 Yılında Türk Dili 577
1979 Yılında Radyoda ve TV de Edebiyat 600
1979 Yılında Türkiye'ye Gelen Edebiyatçı Konuklar 619
1979 Yılında Edebiyat Olayları 647
Edebiyatçılarımızı Anma Yazıları, Tören ve Toplantıları 695
1979 Yılında Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız 809
1979 Yılında Ölen Edebiyatçılarımız 898
1979 Yılında Yerli Yazın Yapıtları 956
1979 Yılında Çeviri Yazın Yapıtları 964
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı İçin Eleştiriler 969

SUNU

Değerli ve çok sevgili okurlar:

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın beşincisini büyük sevinç duyarak sunuyorum. Çok yararlı olduğuna inandığım bu yıllıkların sürmesinin benim yaşamımla koşullu ve bağımlı kalmaması, benden sonra da yayınlanabilmesi için, Nesin Vakfı yönetmeliğine gerekli maddeleri koyarak. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nı kurumlaştırmak istiyorum.

EDEBİYAT TARİHİ

Bugünkü edebiyat tarihlerinin eksikliğinde, yetersizliğinde hemen herkes birliktir. Eski «Nevsal» denilen yıllıklar, günümüze dek aralıksız sürebilmiş olsaydı, yada Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı gibi bir yıllık eskilerden beri yayınlanabilmiş olsaydı, bugün edebiyat tarihi yazmak oldukça kolaylaşmış olacaktı; değişik açılardan yorumlarla birçok edebiyat tarihimiz yazılabilecekti.

KÂĞIT SORUNU

Yurdumuzda edebiyatın ve genellikle basılı kültürün başlıca sorunu, üç yıldanberi gittikçe artarak süren kâğıt sıkıntısıdır. Kâğıt sıkıntısının nedeni, salt üretim yetersizliği değildir. Üretim yetersizliğinden başka, kâğıt dağıtımındaki (satımındaki) eşitsizlik, haksızlık ve adaletsizlik kâğıt sıkıntısını daha da arttırmakta, kâğıt karaborsasını oluşturmaktadır. Gazete kâğıdı için yapılan indirimli satış, kitap kâğıdı için yapılmadığından, sahte satış sayısı gösteren kimi gazete ve dergiler, kendilerine ayrılan kâğıdı karaborsaya sürmektedirler.

Bütün kâğıt sorunu, en ince ayrıntılarına dek, konuyla ilgili dört bakana (Sanayi, Kültür, iki de devlet bakanına) anla-

tıldı. Soruna çözüm yolu da gösterildi. Eski hükümetin bakanları, konuyu benimsemiş göründülerse de, önerilerimizin tam tersini yaptılar.

Normal yollardan bulunamadığı için, bugün peşin fiyatla ve faturasız olarak beşyüz tabakalık bir top en kötü kâğıt, taşınmasıyla birlikte 500 liraya alınabilmektedir. Hesap açık ve ortadadır. Bu durumda bir kitabın formasının satış fiyatı 5 - 6 liraya gelmektedir. Bu hesabı, 1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın fiyatını sizin de hesap edebilmeniz için yaptım. Bu fiyatı şu anda ben de bilmiyorum. Yıllık 50 forma (yani 800 sayfa) tutarsa fiyatı 300 lira olacak demektir. 1979 Yıllığı gibi 976 sayfa «61 forma» olursa, fiyatı 350 - 400 lira olacaktır. Buna karşın, elimden geldiğince fiyatı düşük tutmaya çalışacağım.

TÜRKOLOJİ

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarının ilgi çeken bölümlerinden biri de, başka ülkelerdeki Türkoloji çalışmaları olmuştur. 1977 yıllığında, Prof. İlhan Başgöz'ün «Amerika Birleşik Devletlerinde Türk dili ve Edebiyatı» başlıklı incelemesini, 1979 Yıllığında da altı uzmandan oluşan bir bilim kurulunun hazırladığı «Sovyetler Birliği'nde Türkoloji Çalışmaları» başlıklı incelemeyi yayınlamıştık. 1980 yıllığımızda da «Federal Almanya'da Türkoloji Çalışmaları»nı yayınlayacağımızı bildirmiştik. Ne yazık ki, bu çalışma yetiştirilememiştir. Bu nedenle 1981 Edebiyat Yıllığında yayınlanabilecektir. Bununla birlikte, 1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın sonundaki «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı için Eleştiriler» bölümünde Aslan Kaynardağ'ın konuya ilişkin iki inceleme yazısına yer verilmiştir.

BALKAN ÜLKELERİ YAZARLARI

1979 Yılında yurdumuzdaki en büyük iki edebiyat olayından biri, Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri toplantısı olmuştur. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği bu toplantının konusu «Balkan Ülkeleri Edebiyatlarında Ortaklaşa Temalar»dı. Türkiye'de yazarların düzenlediği böyle bir uluslararası toplantı ilk kez olmuş ve toplantı başarıyla geçmiştir. Toplantıda sunulan bildiriler, varılan sonuç bildirgesi, toplantıya ve katılan yazarlara değgin haber ve değerlendirmeler geniş bir bölüm olarak bu yıllıkta yeralmıştır.

ÇEVİRİ EDEBİYATI SORUNLARI

Geçtiğimiz 1979 yılının edebiyat olaylarının en önemlilerinden biri de çeviri edebiyatı üzerine yapılan üç ayrı toplantıdır. Bunlardan birini Ankara Alman Kültür Merkezi düzenlemiştir. İstanbul Avusturya Kültür Ofisiyle, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu ve Türk-Alman Kültür Enstitüsünün ortaklaşa düzenledikleri toplantıya yerli ve yabancı yazar ve bilimciler katılmışlardır. Üçüncü toplantıyı, Türk-Alman Kültür Enstitüsü'yle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü ve yine Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca bölümü ortaklaşa düzenlemişlerdir

Bu üç çeviri edebiyatı toplantısındaki konuşma ve tartışmalara, sunulan bildirilere bu yıllıkta geniş yer verdik. Bu bildirilerden Prof. Tahsin Yücel'inki, özellikle bildirisinin dördüncü paragrafındaki Türk edebiyatına değgin değerlendirmesi tartışmalara yolaçabilecektir sanırım.

1977 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın sonuna koyduğumuz eleştiri bölümünde, Ahmet Cemal'in çeviri edebiyatına gereğince önem vermeyişimizi eleştiren ve daha geniş yer vermemizi öneren bir yazısı çıkmıştı. Bu haklı eleştiriyi dikkate aldık ve bu kez 1980 yıllığında çeviri edebiyatına geniş bir bölüm ayırdık.

TÜRK DİLİ

Şimdiye dek yayınlanan dört edebiyat yıllığında Türk diline gerektiğince yer ayıramamıştık. Bu kez Emin Özdemir arkadaşımızın katkısıyla 1980 yıllığında bu eksiğimizi de tamamlamış oluyoruz. Bundan sonraki yıllıklarımızda da Türk dili konusunda sürekli yazacağını bildiren Emin Özdemir'e okurlarımız adına da teşekkür ederim.

TRT de EDEBİYAT

Yıllıklarımızda bir önemli eksiğimiz de TRT de Edebiyat bölümünün bulunmayışıydı. İlk kez 1980 Edebiyat yıllığımıza geniş olarak Radyoda edebiyat bölümü konulmuştur. Gelecek yıllıklarımızda bu bölümü daha da genişleteceğimizi ve TV de Edebiyat bölümünü de ekleyeceğimizi umuyorum.

EDEBİYAT DEVİNİSİ

1979 yılı, geçen yıllara göre, toplantıları, sempozyumları, uluslararası kongreleri, yazar söyleşileri, açıkoturumları, yur-

dumuza gelen konuk edebiyatçılar ve başka ülkelere gidip gelen Türk yazarlarıyla, olağanüstü canlı bir edebiyat devinisi içinde geçmiştir. Türkiye'ye gelen konuk edebiyatçı ve edebiyatbilimcilerinin sayısı bile bu olağanüstü deviniyi göstermeye yeter. 1979 yılı içinde Türkiye'ye 56 konuk yazar ve yazıncı gelmiştir.

ARTAN FİYATLAR

1976 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nı 5 bin, 1977, 1978 Edebiyat yıllıklarını üçerbin ve 1979 Edebiyat Yıllığını'ysa 2 bin basmıştık. Eski yıllıklar sürekli aranıp istenmektedir. Özellikle yıllıklarımız yurt dışından isteniyor. Bu durumda ilkağızda satılmayan eski yıllıkların da satılıp tükeneceğinden kuşkum yok. Yıllıkların en az üçer bin basılması gerekiyor. Ancak, giderin azaltılması ve depo sorunu yüzünden yıllıkları ikişerbin basabiliyoruz. 1980 Edebiyat Yıllığı da ikibin basılacaktır. Bu yıllığı alan herkes, 45 milyonluk Türkiye'de, ikibin kişiden biri oluyor demektir.

İki bin basılmış olan 1979 yıllığının bugüne dek 1400 tanesi satılabilmiştir.

Daha 1976 da yayınlanan ilk yıllığımızda, eski yıllıkların, yıllar geçtikçe fiyatlarının arttırılacağını yazmıştık. Her yıl, yıllıkların fiyatları arttırılmaktadır. Bu yıl, 1976, 1977 ve 1978 Yıllıklarının fiyatları 200, 1979 Yıllığının fiyatıysa 250 liraya yükseltilmiştir. Bunlar salt 1980 yılının fiyatlarıdır. 1981 ve daha sonraki yıllar, yıllık fiyatları sürekli yükseltilecektir.

Eksiklerimizin bağışlanmasını ve bize duyurulmasını dilerim.

Katkıda bulunanlara sağolsunlar derim.

Gelecek yıl, 1981 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nda yine buluşmak üzere esenlikle kalın sevgili okurlarım.

Feneryolu
13 Aralık 1979

1979 YILI EDEBİYAT TAKVİMİ

5 Aralık — Ozan, romancı, düşün adamı Hasan İzzettin Dinamo'nun, bundan bir süre önce ortaya çıkan hastalığının tedavisine devam edilmektedir. Cumartesi ve Pazar gününü evinde geçiren ünlü yazar Dinamo'nun, yeniden Çapa Tıp Fakültesi Hastanesine yatarak, kan verilmesi yoluyla hastalığının giderilmesine çalışılmaktadır. Ancak, Dinamo'nun yakınlarından aldığımız bilgiye göre, hastalığın tam teşhisi mümkün olamamıştır.

Öte yandan Türkiye Yazarlar Sendikası"nın yaptığı çağrı üzerine, Dinamo'nun okurları sürekli kan bağışı yapmaktadır. Ancak yazarımızın kanı az bulunan A Rh (—) grubundan olduğu için, yeterli kanın sağlanmasında güçlük çekildiği belirtilmektedir.

3 - 8 Aralık — Yazar Hasan İzzettin Dinamo'nun tedavisi için A grubu Rh negatif kan aranmaktadır. Kan vermek isteyenler, Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi İç hastalıklar bölümüne başvurabilirler.

11 Aralık — Sedat Simavi Vakfı 1978 ödüllerini kazananlar belirlenmiş ve düzenlenen bir törenle ödülleri dağıtılmıştır.

Edebiyat Ödülü «Sözcükler» adlı yapıtı ile Melih Cevdet Anday'a verilmiştir. Jüri açıklamasında Anday'ın çeşitli edebiyat türlerindeki başarısı kadar, en az kırk yıldan beri emek verdiği şiir alanında dil bilinci, özgünlük ve değeri eksilmemiş bir geçmişin toplamını yeni ürünlerle bütünlediği için ödüle lâyık görüldüğünü belirtmiştir.

12 Aralık — Türk edebiyatının tanınmış yazarlarından Mahmut Makal, tıpta seyrek rastlanan olaylardan yüz felci geçirmiştir. Edinilen bilgiye göre, yaklaşık 15 gündür Ankara Numune Hastanesinde tedavi altına alınan Makal'ın durumunun iyiye gittiği, bir süre sonra taburcu edilebileceği söylenmektedir.

Makal'ın 20'ye yakın yapıtları arasında Bizim Köy gibi, köy izlenimleri, köy notlarının yanısıra, eğitim yazıları, inceleme ve araştırmaları röportajları ve öyküleri bulunuyor. Makal, son yapıtı Bizim Köy — 1975 adlı gezi kitabıyla geçen yıl Türk Dil Kurumu edebiyat ödülünü almıştı.

15 Aralık — Cuma günü 20.00'de Yeni Tepebaşı Gazinosu'nda yapılan «Devrimci Halk Ozanları Dayanışma Gecesi»nde Âşık İhsani, Ali Kızıltuğ, Hasan Papur, Âşık Yolcu, Elif ile İsmail, Garip Ünlü, Selda, Feyzullah Cınar, Âşık Yoksuli, Âşık Ali Metin ile Cevahir Güzel dinlenildiler.

16 Aralık 78 — Türkiye Yazarlar Sendikası ile Kartal TÖB-DER Şubesi'nin ortaklaşa düzenledikleri açık oturumların üçüncüsü cumartesi günü Kartal'da yapıldı. Hilmi Yavuz, Seyfi Baba, Sennur Sezer, Hikmet Altınkaynak ile Tahir Abacı «Sanat Görüşleri»ni açıklayıp daha sonra da kitaplarını imzaladılar. Yine TYS etkinlikleri arasında pazar günü Adapazarı TÖB-DER Şubesi'nde Öykücü Necati Mert tarafından yönetilecek «Günümüzde Roman» konulu bir açık oturuma daha yer verilmiştir. Toplantıya Mehmet Seyda, Yusuf Ziya Bahadınlı, Afet Ilgaz, İrfan Yalçın ve Atilla Özkırımlı katıldılar.

17 Aralık 78 — Birleşik Amerikanın en eski ve en önemli şairler kuruluşu olan Poetry Society of America (Amerikan Şiir Derneği), Talât Halman'ı Kasım sonunda asli üyeliğe seçmiştir. 900 kadar üyesi olan dernekte yıllar boyunca üyelikte bulunmuş ünlü şairler arasında, Robert Frost, W. H. Auden, Langston Hughes, Carl Sandburg, Williams, Marianne Moore, Wallace Stevens v.b. vardır. Yabancı uyruklu pek az üyesi olan derneğin seksen yıla yakın tarihinde üyeliğe seçilen ilk ve tek Türk Talât Halman'dır. Halman, Amerikadaki edebiyat dergilerinde yayınladığı kendi İngilizce şiirleri ve İngilizceye yaptığı şiir çevirileri dolayısıyla seçilmiştir. Halman'ın İngilizce şiirlerinden yüz kadarını Fransızca çevirileri ile birlikte bir araya getiren Shadows of Love (Aşkın Gölgeleri) adlı kitap, 1979 şubatında yayınlanacaktır.

22 Aralık — Oyun Yazarları Derneği Yönetim Kurulu üyeleri, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Ergin Orbey ile bir söyleşi toplantısı düzenlediler.

Oyun yazarlarının sorunlarının tartışıldığı söyleşiye Haldun Taner, Sabahattin Kudret Aksal, Recep Bilginer, Turan Oflazoğlu, Güngör Dilmen gibi tiyatro yazarları katıldılar.

Söyleşide Oyun Yazarları Yönetim Kurulu Üyeleri Devlet Tiyatrolarına ivedilikle gönderilen oyunların kısa sürede sonuçlandırılarak, durumun yazara zamanında bildirilmesini istediler. Ayrıca adı geçen derneğin üyelerinden birinin Devlet Tiyatrolarında bulunması ve bu konunun Kültür Bakanlığınca uygulamaya konulmasını istediler.

Oyun yazarları, ayrıca, Devlet Tiyatrolarından yerli yazarların müzikli oyunlarının da oynanması ve telif hakkının yüzde 15'den yüzde 25'e çıkarılması isteğinde bulundular.

24 Aralık 78 — İzmir Devlet Tiyatrosunun gösterilerine ek olarak sürdürdüğü ve girişin ücretsiz olduğu sanat gecelerinin dokuzuncusu gerçekleşti.

İzmir Devlet Tiyatrosunun pazar akşamları saat 20.30'da sunmayı amaç edindiği bu sanat - kültür gösterilerinin dokuzuncusu «Barış savaşımında sanatın işlevi» adını taşıyor. Suat Taşer ve Güner Eliçin'in birlikte sunduğu bu gecede, «barış çabalarının sanata yansıyışı ve sanatın barışın sağlanmasındaki özverili etkileri» içinde şiir, öykü, slayt ve film gösterileriyle anlatıldı.

25 Aralık 78 — **Türkiye Yazarlar Sendikası**'nın bugün 20.00'de Küçük Tiyatro'da gerçekleştireceği 5. Kuruluş Yıldönümü Kültür Şenliği'nde şiir, çizgi, hikâye, folklor, tiyatro, türkü ve Nâzım Hikmet ile ilgili belgesel film gösterisine yer veriliyor.

26 Aralık — Devlet Tiyatrolarının İzmir ve Bursa'da sürdürmekte olduğu «Kültür Geceleri» 26 Aralıkta Ankara'da da başladı.

Seyirci ile bütünleşmek amacıyla düzenlenen «Kültür Geceleri»'nin Ankara'da yapılacak ilk toplantısında, Aziz Nesin'le Can Yücel «Tiyatroda Güldürü» konulu bir söyleşi yaptılar.

2 Ocak — Birleşik Amerika'nın en eski ve en önemli şairler kuruluşu olan Peotry Sciety (Amerikan Şairler Derneği) Talât Halman'ı asli üyeliğe seçmiştir. Sürekli olarak başarıdan başarıya koşan profesör ve başarılarıyla övündüğümüz Halman şu sıralarda dünyamızın en geniş ve önemli yazarlar topluluğu olan PEN KLÜB'e uluslararası genel başkan olması için öneriler karşısında bulunmaktadır. Her zaman yaşlı ve yalnız adlarıyla kalan PEN başkanlığı elbette Talât Halman gibi dinamik, geniş bilgili bir yazarın çalışmaları ile çok daha gelişmeler gösterebilir.

23 Ocak — Avusturya başkansolosluğu Türk-Alman Kültür Enstitüsünün işbirliğiyle birinci çeviribilim sempoziumu başarıyla ve yararlı çalışmalarla sona ermiştir. Açış konuşmasını Prof. Dr. Berke Vardar yapmış, Prof. Dr. Tahsin Yücel, Prof. Dr.

Akşit Göktürk (İs. Üniversitesi Alman filolojisi öğretim görevlisi) Alman Prof. Dr. Wolfram Wilss, Prof. Dr. Zoran Konstantinoviç, Prof. Dr. Erwin Stürzl. Prof. Dr. Mario Wandruszka, Dr. Karl Sorni çalışmalara katılmışlar ve sempozyum 23 - 26 ocak günlerinde çalışmalarını sona erdirmiştir.

27 Ocak — İstanbul Devlet Tiyatrosu tarafından düzenlenen «Sanat İnsanları» adlı izlence dizisinin ilki Cumartesi günü Atatürk Kültür Merkezi Küçük Salonunda gerçekleştirildi.

Ozan, denemeci, tiyatro yazarı ve gazeteci Melih Cevdet Anday'a ayrılan bu ilk izlence, sanatçının okurları tarafından ilgiyle izlendi.

Melih Cevdet Anday'ın yakın arkadaşları olan Oktay Akbal, Nevzat Üstün, Doğan Hızlan, Sami Karaören, Recep Bilginer ve Ruhi Su'nun da yer aldığı bu tanıtma ve söyleşi programında; Devlet Tiyatrosu oyuncularından Gülgün Kutlu, Deniz Gökçer, Haluk Kurdoğlu, Sadrettin Kılıç ve Alpay İzburak, sanatçının şiirlerinden birkaç örnek sundular. Yukarıda adı geçen yazar dostlarıyla kendi yapıtları ve edebiyat anlayışı üstüne yaptığı söyleşiden sonra, Anday'ın «Mikado'nın Çöpleri» oyunundan bir sahne sergilendi.

Bilindiği gibi, İstanbul Devlet Tiyatrosu, «Sanat İnsanları» adlı bu dizi programını önümüzdeki aylar içinde de sürdürecek.

30 Ocak — Yazar Osman Şahin, 28 Eylül 1978 tarihli AYDINLIK gazetesinde yayınlanan «Kopo Romanı Kürt Halkını Türkmen Asıllı Gösteriyor» başlıklı bir eleştirisinden dolayı Türk Ceza Kanununun 142/3-6 ve 312/1-2 maddelerinden yargılanacak.

Osman Şahin, Milliyet Yayınlarının düzenlediği 3. Roman Yarışmasında birincilik ödülü kazanan ve Dersim İsyanını konu alan Mustafa Yeşilova'nın KOPO adlı romanı hakkında yazdığı sözkonusu eleştiride, «Dersim halkının Türkmen asıllı olduğunu iddia eden yazarın tarihsel bazı gerçekleri çarpıttığı, dolayısıyla ırkçı-şoven tarihçilerin bakışıyla konuya yaklaştığını» ileri sürdüğü için, İstanbul Basın Asliye Ceza Mahkemesince, beş yıl hapis cezası istemiyle yargılanacak.

1 Mart — Mart ayının başından itibaren «Edebiyat Cephesi» adında onbeş günlük bir edebiyat gazetesi yayınlanmağa başlanmıştır.

5 Mart — Televizyon Kültür Yayınları Şubesi'nden Çetin Öner, Ayhan Önal ile Ziya Öztan'ın birlikte hazırladıkları ve Yaşar Kemal, Ahmed Arif, Demirtaş Ceyhun, Ülkü Tamer, Er-

dal Öz, Abidin Dino, Zülfü Divaneli, Lütfi Akad, Oğuz Akkan ile Ali Püsküllüoğlu'nun katıldıkları program, Yaşar Kemal'in bu yıl Fransa'da «En İyi Yabancı Yazar» ödülünü kazanması çerçevesinde gerçekleştirildi. Bölümde öncü kondilainin yapıtları ve yazın sanatı üstüne görüşleri aktarıldı.

Gerek ödül, gerekse sanatçı kişiliği üzerinde de durulan programda Yaşar Kemal'in yabancı dillere çevrilen yapıtları, oturduğu ev ve semt görüntülendi.

Yapımda ayrıca yazarın birçok romanına konu olan Çukurova'nın üretim ilişkilerinin değişimi ve gelişimini konu alan bölümler de yer aldı.

11 Mart — Şair Ressam Turgay Gönenç, bugün saat 20.30'da İzmir Devlet Tiyatrosunda «Şiirimizde Çocuk, Çocuklarımızda Şiir» konulu söyleşide bulundu.

15 Mart — Ankara, Alman Kültür Merkezi'nde Türkiye Yazıları Dergisi'nin de katkılarıyla «Çağdaş Alman Edebiyatında Hümanist Eğilimler» başlıklı, altı izlenceden oluşan bir şempozyum başladı. Prof. Dr. Sevda Şener'in yönetiği ve Bamberg Üniversitesinden Prof. Dr. Siegfried Sudhof ile Hacettepe Üniversitesinden Sargut Şölçün ve Türkiye Yazıları Dergisi'nden bir temsilcinin katıldığı ilk bölümde, Federal Almanya'da hümanizma konusunun bugünkü değeri tartışıldı, ayrıca geçen yüzyıllarda Alman düşünce tarihinde hümanizma ile ilgili çalışmalardan söz edildi.

17 Mart — Ceyhun Atuf Kansu, ölüm yıldönümü dolayısıyla TV deki bir izlencede anıldı.

17 Mart — Halkevi İzmir Şubesi'nce düzenlenen Ceyhun Atıf Kansu'yu anma gecesi bugün saat 20.30 da Atatürk İl Kütüphanesi'nde yapıldı.

Geceye, Şair Hüseyin Yurttaş, Hidayet Karakuş ve Turgay Gönenç katıldılar. Kansu'nun düz yazılarını Hüseyin Yurttaş, şairliği ve şiir gelişimi, kökenleri konusunu ise Turgay Gönenç anlattı. Hidayet Karakuş ise şiirlerinden örnekler sundu.

18 Mart —İzmir Devlet Tiyatrosu'nun 15 ekim 1978'den bu yana gerçekleştirmekte olduğu «Sanat ve Kültür» gecelerinin yirmibirincisi «Yazınımızda Hiciv ve Taşlama» konusuna ayrılmıştır.

Bu akşam saat 20.30'da yapılan toplantıda, İzmir Radyosu programcısı Aslan Alp, Türk yazınında dünden bu güne yer almış hiciv ve taşlamalardan örnekler sundu ve konuyu ayrıntılarıyla irdeledi.

18 Mart — Macaristan Halk Cumhuriyeti, ozan ve çevirmenlerimizden Tahsin Saraç'a, Macar Elçiliğinde düzenlenen bir törende, Endre Edy nişanı verdi. Tahsin Saraç'a bu nişan, yaptığı çevirilerle iki ülke arasındaki kültürel ilişkilere katkısından dolayı verilmiştir.

Macaristan Halk Cumhuriyeti, yüzüncü doğum yıldönümü dolayısıyla yontucu (heykeltraş) Gabor Gati'ye hazırlattığı Edy plaketini dünyada «Seçkin sanat ve kültür adamlarına» vermektedir. Yapıtları çeşitli dünya dillerine çevrilen Macar ozanı Endre Edy, altmışıncı ölüm yıldönümü dolayısıyla geçen yıl çeşitli ülkelerde anıldı. Endre Edy'den başka daha önce, ünlü Macar ozanı Petöfi'yi de dilimize kazandırmış olan Tahsin Saraç'a nişanını resmi bir ziyaret için Türkiye'ye gelen Macar Kültür Bakanı İmre Bozsgay takmıştır.

18 Mart —İzmir Tiyatrosu Sanat ve Kültür Geceleri'nin pazar günü 20.30'da düzenlenen yirmincisinde Aslan Alp «Yazınımızda Hiciv ve Taşlama» konusunu irdeledi.

22 Mart — Eski başbakanlarımızdan, senatör Prof. Dr. Sadi Irmak'a, «Goethe Enstitüsü» tarafından, yurt dışında Alman dilinin yaygınlaştırılması ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi için gösterdiği çaba nedeniyle «Goethe Madalyası» verildi.

Ödül, Prof. Irmak'a, ünlü Alman şairi Johann Wolfgang, Goethe'nin ölüm yıldönümü olan 22 Mart günü, B. Almanya Ankara Büyükelçisi Dr. Ulrich Sahm tarafından verildi.

Prof. Irmak, 10 yıllık çalışması süresince Klasik Alman Edebiyatı'ndan ve 19. yüzyıl Alman Felsefesi'nden çok sayıda yapıtı Türk diline aktardı, ayrıca çevirileri ile Alman Tıp Bilimi'nin de Türkiye'de tanıtılmasına çalışmıştı.

24 Mart — Ozan Ceyhun Atuf Kansu, TED (Türk Eğitim Derneği) Ankara Koleji Lise bölümü konferans salonunda anılmıştır. Anma törenine ozanın eşi Muzaffer Kansu, kızı Dr. Bahar Gökler, oğlu Işık Kansu katılmışlar ve Ceyhun Atuf Kansu'nun yaşam öyküsünü dile getirmişlerdir.

Okul edebiyat öğretmenlerince yürütülen izlencede ozanın yıllarca Kolejin etkinliklerine ve yazın çalışmalarına katkıları örneklerle sunulmuştur.

25 Mart — Şevket Süreyya Aydemir'in ölümünün üçüncü yıldönümünde, yakınları, Aydemir'in mezarını ziyaret etmişler, çiçekler koymuşlardır.

Şevket Süreyya Aydemir'i, 25 mart 1976 günü, Ankara'da geçirdiği hastalığı sonucunda yitirmiştik.

25 Mart — Türkiye Yazarlar Sendikasının öncülüğü ile, «TV Tekniğine uygun Senaryo Yazma ve TV Yazar ilişkileri» konusunda düzenlenen ve önceki gün çalışmalarına başlayan seminer dün sona ermiştir.

Seminerin kapanış oturumunda, TV'nin içinde bulunduğu dar boğazlardan biri olarak belirlenen nicelik ve nitelik açısından yeterli TV Senaryosu bulabilmek konusu görüşülmüştür.

TV Senaryosu yazabilmek için, yeni karmaşık ve önemli olan TV Tekniğini çok iyi bilmek gerektiği belirtilen seminerde, bu tekniğin genel hatları sunulmuş, TV'nin az bilinen ekran arkası olanak ve özellikleri tanıtılmıştır.

Seminerde somut bir sonuç için gerekli bilgi aktarımının TV Stüdyolarında yapılacak uygulamalı bir seminer ile sağlanabileceği görüşü de vurgulanmıştır.

26 Mart — 1. İstanbul Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı 26 Mart Pazartesi günü saat 10.'da Atatürk Kütüphanesi'nde törenle açıldı.

Çocuk Kitapları Fuarının açılışı Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı ve İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil tarafından yapıldı.

Açılış törenine çeşitli ülkelerden gelen yabancı konuklar da katıldı.

25 ülkenin çocuk kitapları ile katıldıkları fuarda 25 yerli yayınevi de çocuk yapıtlarını sergilemiştir.

Ayrıca fuarda sergilenen yerli kitapların indirimli satışının da yapıldığı bir satış reyonu kurulmuştur.

Fuar süresince 10 ülkeden gelen yazar ve pedagoglar «Çocuk ve Kitap» konusunda düzenlenen sempozyumda tartışacaklardır.

4 Nisan — Hikayeci ve romancı Sabahattin Ali ölümünün 31. yılında TV izlencesinde anıldı.

Sabahattin Ali'nin 31. ölüm yıldönümü nedeniyle Bülbün Gökçe ve Semra Sander'in hazırladıkları anma izlencesine Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı Aziz Nesin, Yazar Asım Bezirci, Fethi Naci, Atilla Özkırımlı, Filiz Ali (kızı) ve Aliye Ali (eşi) katıldı.

10 Nisan — Sivaslı halk ozanı Aşık Veysel'in yaşadığı ev, Kültür Bakanlığı tarafından kamulaştırıldı. Sivas Kültür Müdürü Burhan Bilget'in yaptığı açıklamaya göre, müze haline getirilecek olan ev, bu yıl içinde restore edilecektir.

Restore işleri bittikten sonra, evin bir bölümü, Aşık Veysel'in özel eşyaları ile giysileri ve sazı için ayrılacak, diğer bölümlerde ise yerel el sanatları sergilenecektir.

Ayrıca, Aşık Veysel'in gelecek yıl 7. ölüm yıldönümünde daha etkin bir şekilde anılması için bir de komite kurulduğu bildirildi. Bilindiği gibi, bu yılki törenlerde, Sıkıyönetim Komutanlığı, törenin sade tutulmasını istemiş ve ozanların törene sazları ile katılmalarına da izin vermemişti.

12 Nisan — Basın-Yayın Genel Müdürlüğü İstanbul Basın Merkezi tarafından, «Remzi Kitabevi»nin kuruluşunun 50. yıldönümünü kutlamak ve kurucusu Remzi Bengi'yi anmak amacı ile 12 Nisan Perşembe günü bir toplantı düzenlenmiştir.

İstanbul Reklam sitesinde saat 15.30'da düzenlenecek toplantıdan ayrı olarak Remzi Kitabevi'nin yayınladığı kitapları içeren bir hafta süreli bir de sergi açılacaktır.

16 Nisan — Basın Yayın Genel Müdürlüğü İstanbul Basın Merkezince düzenlenen bir törenle, Remzi Kitabevi'nin kuruluşunun 50. yıl dönümü kutlanmış ve kurucusu Remzi Bengi anılmıştır.

İstanbul Reklam Sitesi Konferans salonunda düzenlenen törende bir konuşma yapan İstanbul Basın Merkezi Müdürü Oktay Verel, devlet ve kültür ilişkilerinin düzenlenmesi ve karşılıklı desteklenmesi amacı ile bu tür bir toplantı düzenlediklerini söylemiş, Remzi Kitabevi'nin kurucusu ve sahibi Remzi Bengi'nin Türk kültürüne yaptığı hizmetleri anlatmıştır.

Bu arada İstanbul Reklam Sitesinde Remzi Kitabevi'nin yayınladığı kitaplardan oluşan bir sergi açılmıştır.

1928 yılında kurulan Remzi Kitabevi'nin sahibi Remzi Bengi 1907 yılında Antakya'da doğmuş ve ilk kez 1928 yılında Beyazıt ta bir kitabevi açmıştır. 1939 yılında kitabevini bugünkü yerine taşıyan Remzi Bengi 16 ağustos 1978 günü geçirdiği bir kalp krizi sonunda ölmüştür.

17 Nisan — Mecidiyeköy Lions Kulübünün düzenlediği hikaye ödülünü Alandaki Delikanlı adlı hikaye kitabıyla Samim Kocagöz aldı.

Büyük ödülün yanısıra jüri özel ödülünü de Çürük Kapı hikaye kitabıyla Kemal Ateş kazandı.

Samim Kocagöz'e ödülü bugün düzenlenen bir törenle verilmiştir.

20 Nisan — Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı ozan Cahit Külebi çağrılı olarak Sovyet Rusya'ya gitti, İki haftalık gezisi

süresince yazarlar, ozanlar, dilcilerle görüşmeler yapan Külebi yurda döndü.

21 Nisan — Çeviri yoluyla ülkelerimiz arasındaki kültürel ilişkilere katkıları dolayısıyla Tahsin Saraç ile Ülkü Tamer'e Macaristan Halk Cumhuriyetince «Endre Ady» ödülleri verildi.

23 Nisan — Türk Kütüphanecileri Derneği İstanbul Şubesi'nin Düzenlediği «Çocuk ve Kitap» konulu Uluslararası sempozyuma katılan konuşmacılar, çocuk yazınını geliştirecek sergi, tartışma, toplantı ve ödül gibi teşviklerin artırılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Çocuk edebiyatı, okul öncesi çocuklara yönelirken, olayların çocuğa yakın çevrelerden seçilmesine özen gösterilmesinin istendiği sempozyumda yayınlanan ortak bildiride şöyle denilmiştir.

«Kitle iletişim araçları çocuk yayınlarına daha fazla yer vermeli, çocuğun kişiliğinin gelişmesini çarpıtan her türlü reklamdan sakınmalıdır. Çocukların reklam, tiyatro ve çocuk programlarında oyuncu olmaları engellenmelidir.

Sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış yörelere kitapları kütüphaneler kanalıyla ulaştırmak en ucuz yol olduğu için bina ve gezici kütüphanelerin sayısı artırılmalıdır. Buralarda çalışacak kütüphanecilerin okur yazar ve kitap hakkında bilgi sahibi olmasına yol gösterici niteliği açısından özen gösterilmelidir.»

23 Nisan — Türk, Bulgar, Yunan, Alman, Avusturya, Fransız ve İsrailli yazarlar, üç gün süren Uluslararası «Çocuk ve Kitap» konulu sempozyumun sonunda hep birlikte insanlara seslendiler: «Yeryüzünde ayrıcalıklı tek bir sınıf olmalıdır: ÇOCUKLAR.»

Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesinin İstanbul Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı nedeniyle düzenledikleri sempozyum 17—19 nisan tarihleri arasında pek çok yerli ve yabancı çocuk kitapları yazarlarını, bir araya getirdi. Tartışılan, açıklık getirilmeye çalışılan konu: Çocuk ve Kitap ilişkisiydi. Sempozyumun ilk günü Fransız ve Batı Alman temsilcilerine ayrılmıştı. Fransızlar genel olarak çocuk kitaplarının evriminden ve Fransa'daki çocuk kitaplarının durumundan sözettiler.

Daha sonra Almanya adına Dr. Robert Anhegger Batı Almanya'daki çocuk kitaplarını ve Türkçe kasetlerin işlevini anlattı. Ayfaterini Sanopulu ise «Yurt dışında çalışan işçi çocukları sorunu tüm ülkeleri ilgilendirir ve bu konudaki en önemil

görev de gelişmiş sanayi ülkelerine düşer,» diyerek önemli bir sorunu gündeme getirdi.

24 Nisan — Türkiye Yazarlar Sendikası ve Devlet Tiyatrosu'nun işbirliği ile bugün 14.00'te Atatürk Kültür Merkezi Konser Salonunda çocuklar için bir şiir günü düzenlenmiştir.

1979 çocuk yılı nedeni ile Merkezi Brüksel'de bulunan Dünya Çocuk Şiir Günü çerçevesinde yer alan programda 16 çağdaş Türk şairinden seçilmiş çocuklara yönelik 30'u aşkın şiir sunulmuştur.

Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Levent Öktem'in müziklediği şiir programında, şiirleri, Devlet Tiyatrosu sanatçılarının yanısıra şairler de okumuşlardır.

24 Nisan — Ege Üniversitesi Senatosu 70. Sanat yılına giren Muhsin Ertuğrul'a «Fahri Doktorluk» ünvanı vermiştir.

Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro bölümünün önerisi üzerine Üniversite Senatosu toplanarak 70. sanat yılına giren ünlü tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul'a «Fahri Doktor» ünvanı vermeyi kararlaştırmıştı.

Bilim ve Sanat çevrelerinden birçok sanatçı ve bilim adamının katıldığı ünvan verme töreni Devlet Tiyatrosunda yapılmış ve sanatçı ünvanını almıştır.

28 Nisan — 1978 yılında yayınlanmış 14 romanı inceleyen Seçiciler Kurulu bu yıl Madaralı Roman Ödülünü «Alnında Mavi Kuşlar» adlı romanın yazarı Aysel Özakın'a vermiştir

Ödül 28 nisan 1979 cumartesi günü saat 11'de Ankara'da Sanat Sevenler Derneğinde yapılan bir törenle Aysel Özakın'a verilmiştir.

28 Nisan — 1954'ten beri yılın en beğenilen şiir kitabına verilen Yeditepe Şiir Armağanı'nı Refik Durbaş, Çırak Aranıyor adlı kitabı ile kazanmıştır. Oktay Akbal, Recep Bilginer, Hüsamettin Bozok, Konur Ertop, Sami Karaören, Arslan Kaynardağ ve Adnan Özyalçıner'den oluşan seçiciler kurulu, 1978'de yayınlanmış 58 şiir kitabı arasından Refik Durbaş'ın Çırak Aranıyor adlı kitabına 1979 Yeditepe Şiir Armağanı'nı vermiştir.

29 Nisan — Türkiye tiyatrosu ve sinemasının temel taşı büyük sanatçı Muhsin Ertuğrul 19 Nisan sabah saat 9'da geçirdiği bir kalp krizi sonucu ölmüştür.

87 yaşında ölen Muhsin Ertuğrul bir süre önce Ege Üniversitesi Rektörlüğü ile Güzel Sanatlar Fakültesi'nin İzmir Devlet Tiyatrosunda düzenlediği törenle fahri doktorluk ünvanını al-

mıştı. Bu törenle 70. sanat yılını kutlayan Muhsin Ertuğrul, Türk sinemasının Batılılaşmasında en büyük rolü oynamış, Türk tiyatrosunun gelişmesine büyük katkılar yapmıştı.

Sanat yaşamında rejisör, tiyatro yönetmeni ve sinema oyuncusu olarak zirveye ulaşan Muhsin Ertuğrul, tiyatro yazarı yetiştirilmesi konusuna da büyük emek vermişti.

Muhsin Ertuğrul'un ölümü kısa sürede sanat çevrelerinde duyulmuş ve büyük üzüntü yaratmıştır.

12 Mayıs — «Bir Gemide» adlı hikâyeler toplamı ile bu yıl Sait Faik Ödülü'nü kazanan Ferit EDGÜ'ye çeki ve belgeyi Sait Faik Armağanı Seçiciler Kurulu Başkanı Prof. Vahit Turhan vermiştir. Şişli'de Darüşşafaka Cemiyeti'nde yapılan törende Ferit Edgü de, Sait Faik üzerine bir konuşma yapmıştır.

13 Mayıs — Hikayeci Sait Faik Abasıyanık ölümünün 25. yıldönümü nedeniyle TYS, Darüşşafaka ve Burgaz Adası muhtarlığının ortaklaşa düzenledikleri bir toplantıyla bugün saat 11'de sanatçının çok sevdiği Burgaz adasında anılmıştır.

Ölümü nedeniyle düzenlenen Sait Faik haftasının, «Sait Faik Kültür Şenlikleri» haline dönüştürülmesi için çalışmalar yapıldığını belirten Burgaz adası muhtarı Güngör Yıldırım, Burgaz'da «Sait Faik'i Sevenler Derneği»nin kurulması düşünüldüğünü de bildirmiştir.

Anma toplantısına konuşmacı olarak Şükran Kurdakul, Oktay Akbal, Leyla Erbil, Necati Cumalı, Adnan Özyalçıner, Ataol Behramoğlu ve Zülfü Livaneli katılmıştır.

22 Mayıs — Türkiye Yazarlar Sendikası Nâzım Hikmet Kurulu'nda yapılan yeni görev bölüşümünde, Kurul Başkanlığına Kemal Sülker, Sekreterliğe Kemal Özer, Saymanlığa Asım Bezirci seçilmişlerdir.

Nâzım Hikmet'in 3 haziran tarihindeki ölüm yıldönümünü İzmir'de demokratik örgütlerle birlikte yığınsal olarak kutlama konusunda ilke kararı alınmış ve Nâzım Hikmet Kurulu Barış Derneği ve DİSK delegelerinin de katılmasıyla oluşturulacak olan Nâzım Hikmet Enstitüsü delegeliklerine Şükran Kurdakul, Asım Bezirci ve Can Yücel seçilmişlerdir.

26 Mayıs — 1979 Ağustos ayında kurulmuş bulunan Yazarlar Birliği Derneği'nin 1. olağan Genel Kurulu 26 Mayıs Cumartesi günü, Ankara Aydınlar Ocağı lokalinde toplanmaştır.

2 Haziran — Türkiye Yazarlar Sendikası ile İstanbul Devlet Tiyatrosu, cumartesi 15.050'de Atatürk Kültür Merkezinde ölü-

münün dokuzuncu yıldönümünde Orhan Kemal için bir anma günü düzenlendi. Çetin Altan, Demirtaş Ceyhun, Orhan Kemal jürisinden bir temsilci ile Bulgar Yazar Vasil Tsonev'in konuşmacı olarak yer aldıkları anma gününde ayrıca İstanbul Devlet Tiyatrosu sanatçıları Orhan Kemal'in bir öyküsünü oyunlaştırıp iki şiirini okudular. Toplantıda Zülfü Livaneli de yer alarak «Bereketli Topraklar»ın girişindeki şiiri ilk kez ezgi biçiminde dinletti. Toplantıya Rahmi Saltuk ile «İFSAK» katıldı. Bu arada Mehmet Başaran'a Orhan Kemal Roman Ödülü verildi.

Büyük ilgi gören anma törenini Başbakan Ecevit, Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil gönderdikleri bir telgrafla kutlamışlardır.

Anma gününde 1979 Orhan Kemal Armağanı'nı «Mehmetcik Mehmet» adlı yapıtı ile kazanan Mehmet Başaran'a ödül yazarın eşi Nuriye Ögütçü tarafından verilmiştir.

Öte yandan TRT'nin anma gününe ekip göndermeyişi katılanların eleştirilerine neden olmuştur.

9 Haziran — 9-16 haziran günleri Çanakkalede yapılmakta olan Tahta At Çocuk Şenliklerine Türkiye Yazarlar Sendikası da katılmıştır.

TYS üyelerinden Adnan Özyalçıner, Bekir Yıldız, Işıl Özgentürk, Tekin Sönmez, Necati Mert ve Sennur Sezer'in katıldıkları şenlikte yazarlar «Çocuk sorunları ve Çocuk Yazını» konusunda düzenlenecek olan konuşma ve açık oturumlara katılacaklardır. Çocuk şiir ve hikâyelerinden oluşan bir programın da sunulacağı şenlikte TYS üyeleri, sendikanın açacağı kitap sergisinde küçük okurlara kitaplarını imzalayacaklardır.

1 Ağustos — «YABA» adlı aylık düşün, sanat, edebiyat, yayın dergisinin 1. sayısı Ankara'da yayınlandı.

Ankara'da çocuk oyunları oynayan Kardeş Tiyatrosunun yöneticisi ve Aydın Kitabevi Yayın-Dağıtımın sahibi Aydın Doğan tarafından çıkarılan dergi 16 sayfadan oluşuyor.

11 Ağustos — Cumartesi günü yapılan Sinema Yazarları Derneği 1. Olağan Kongresinde, derneği uzun süredir yönetmekte olan 5 kişilik eski yönetim kurulu işbaşında kaldı. Bu kurul şu kişilerden oluşuyor: Atilla Dorsay (Başkan), Kami Suveren, Turan Aksoy, Münir Emre, Turhan Gürkan.

Derneğin Denetim Kuruluna ise şu isimler seçildi: Deniz, Türkali, Muammer Tuncer, Agah Özgüç, sinema yazarı Nezih Coş da Denetim Kurulu yedek üyeleri arasında yer aldı.

44 üyesi olduğu açıklanan SİYAD'ın kongresine 20 kadar si-

nema yazarı katıldı. Okunan çalışma raporunda SİYAD'ın kurulduğu günden bu yana geçen iki yıllık süre içinde, maddi güç kazanma, ödüller oluşturma, ölen sinema sanatçılarına saygı, belediye ile ilişkiler, çeşitli resmi makamlarla temaslar ve sosyal etkinlikler başlıkları altında yapılan çalışmalar sıralandı. Derneğin sinema yazarlarına ücretsiz sinemaya giriş hakkı sağlama, çeşitli filmlerin galalarını düzenleme, üyelerini çeşitli şenlik jürilerine sokma, resmi makamlar gözünde yetkili bir kurum olarak tanınma ve çeşitli konularda danışmanlık görevi yapma gibi çeşitli çalışma ve etkinlikler gösterdiği belirtildi.

Kongrede, derneğin, Uluslararası Film Eleştirmenleri Federasyonuna üye olabilmesi için girişimlerde bulunulması, çeşitli ödüller koyması, sinema kitaplığı oluşturması, komşu ülke yazarlarıyla ilişkilerin geliştirmesi, kamuoyu yaratacak kampanyalara girişmesi gibi dileklerde de bulunuldu.

14 Ağustos — Senaryosunu Yılmaz Güney'in yazdığı ve bir Güney Filmcilik yapımı olan «Sürü» filminin İtalya'da Uluslararası 32. Locarno Film Festivali'nde 1. ödül olan Altın Leopar'ı kazanması üzerine Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından Genel Sekreter Ataol Behramoğlu imzasıyla cezaevinde bulunan Yılmaz Güney ve TRT Genel Müdürü Cengiz Taşer'e bir telgraf gönderilmiştir.

Yılmaz Güney'e gönderilen telgrafta şöyle denmektedir: «Sürü filminin Locarno'da kazandığı zafer devrimci, insancıl Türkiye sanatının dünya çapında bir başarısıdır. İlerici insanlık önünde ülkemizi onurlandıran bu başarınızdan ötürü sizi ve çalışma arkadaşlarınızı kutlarız.»

TRT Genel Müdürü Cengiz Taşer'e gönderilen telgrafta ise şu görüşlere yer verilmiştir: «Senaryosunu üyemiz Yılmaz Güney'in yazdığı 'Sürü' filminin kazandığı uluslararası başarıya TV haberlerinde uygun görülen yer, bizi şaşırtmıştır Ülkemizi dünya ölçüsünde onurlandıran yüz akınız ilerici devrimci sanatın başarılarını halkımıza duyurmada TV'nin daha cömert olması gerektiği kanısındayız.»

16 Ağustos — Ünlü romancı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 115. yıldönümü dolayısıyla Türkiye Yazarlar Sendikası, ömrünün son otuz yılını geçirdiği mezarının bulunduğu Heybeliada'da anısına bir toplantı düzenlemiştir. TYS ayrıca bu toplantıların gelenekselleştirilmesi için de Adalar Kaymakamlığı'na başvurmuştur.

20 Ağustos — Türkiye Yazarlar Sendikası Uluslararası İzmir Fuarında üçüncü kez Kitap Pavyonu açmıştır. Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından yapılan açıklamada, sendika üyesi 90 yazarın 20 Ağustosta açılan pavyonda, bir ay süreyle kitaplarını okurlara imzalayacakları belirtildi.

Toplam 24 yayınevinin katıldığı kitap pavyonunun açılış töreninde TYS üyesi Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun'un da hazır bulunmuştur.

1 Eylül — İzmir'de «Küçücük» adlı aylık bir edebiyat dergisi yayımlanmaya başlamıştır.

4 Eylül — Sovyet yazarı Konstantin Simonov'un ölümü üzerine Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı Aziz Nesin, Sovyet Yazarlar Birliği'ne bir mesaj göndererek Simonov'un ölümünden dolayı Türk yazar ve okurlarının üzüntülerini dile getirmiştir.

TYS Genel Başkanı Aziz Nesin'in gönderdiği mesaj şöyledir:

«Sayın Sovyet Yazarlar Birliği Başkanı, Türk yazarlarının yakın dostu, Türkiyeli okurların çok sevdiği büyük yazar, değerli romancı, üyeniz Konstantin Simonov'un ölümünden dolayı biz Türk yazarları ve okurlarının duyduğu büyük üzüntüyü bildirir, bu derin acınızı yürekten paylaşırız. Saygılarımla»

21 Eylül — Bedri Rahmi Eyüboğlu ölümünün dördüncü yıldönümü olan 21 Eylül 1979'da Altıntepe Mezarlığındaki mezarının başında bir «merhaba toplantısı»yla anıldı.

23 Eylül — Yöresel radyo sanatçısı ve halk ozanı Haydar Aslan ile Aşık Kederi, Öşık Zaferi ve arkadaşlarından oluşan bir grup halk ozanının, halk ozanları arasında birlik, beraberlik ve dayanışmayı sağlamak amacıyla Çağdaş Halk Ozanları Derneği adı altında bir dernek kurdukları açıklandı.

Haydar Aslan, Abuzer Yılmaz, Zafer Akbaba, Mehmet Uslu, Haydar Yiğitler, Mustafa Sonsuz ve Nevzat Salkık'ın Yönetim Kuruluna seçildikleri derneğin başkanlığına da Haydar Aslan getirildi.

23 Eylül — TV'de Yayınına geçtiğimiz mevsim başlanan ve ilk üç izlencesi yayınlanan «Kitaplar ve Düşünceler» adlı kültür dizisinin yeni yayın döneminde de süreceği öğrenildi.

İstanbul Televizyonu yapımcılarından Nilay Erol tarafından hazırlanan «Kitaplar ve Düşünceler» izlencelerinde şimdiye kadar belli edebiyat sorunları üzerine açık oturumlar sunulmuştu. Yeni dönemde bu izlencelerin, açık oturum biçiminde süreceği, ancak tartışma konularının belli bir şiir, öykü kitabı ya da bir

roman üzerinde yoğunlaştırılacağı belirtiliyor.

Ayda bir kez yayınlanacak olan «Kitaplar ve Düşünceler» 30 dakikalık izlenceler olacak.

27 Eylül — Atatürk'ün buyruğu ile 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda Birinci Türk Dil Kurultayı toplanmış ve 26 Eylül'ün her yıl Dil Bayramı olarak kutlanması kararlaştırılmıştı.

Bu yıl 47. Dil Bayramımızı 47 yıllık dönem içinde dil devrimimizin başardığı büyük aşamadan dolayı övünçle kutladık.

1 Ekim — Çağdaş Halk Ozanları Derneği Kurucu Yönetim Kurulu, Halk ozanlarının yasal güvence ve devlet desteğinden yoksun bulunduklarını öne sürerek halk ozanlarının sanatsal özgürlüklerine kavuşturulması gerektiğini savunmuştur.

1 Ekim — Yayınına nisan 1978'den bu yana ara vermiş olan aylık edebiyat dergisi «Dönemeç» ekim ayında 27. sayısı ile yeniden yayınlanmaya başlamıştır.

İlk olarak 1976'da çıkan, ancak parasal güçlükler nedeniyle 1978'de ara veren «Dönemeç»in yöneticileri, yeni yazarların ve ozanların yetişmesinde yine eski olumlu tavrını sürdüreceği ve genç adları edebiyatımıza katmaya çalışırken toplumcu, gerçekçi, ilerici ve demokrat sanatçılara da sayfalarında yer vereceklerini bildirmektedirler.

10 Ekim — İzmir'de, «Yeni Sanat» adıyla bir sanat dergisi yayınlanmaya başlamıştır.

Görüşlerinin ulusal kimlikli evrensel nitelikte bir sanat yaklaşımından kaynaklandığını belirten dergi yöneticileri, sayfalarını genç sanatçılara da açacaklarını bildiriyorlar.

1979 YILINDA KONUŞMA, SÖYLEŞİ, AÇIKOTURUMLAR

26 Aralık — Adapazarı TÖB-DER salonunda, «Günümüzde Roman» konulu bir açık oturum yapıldı.

Genç öykücü kuşağı yazarlarından Necati Mert'in yönettiği açık oturumda, Türkiye Yazarlar Sendikası'ndan şu yazarlar katılmışlardır: Mehmet Seyda, Afet Ilgaz, Yusuf Ziya Bahadınlı ve İrfan Yalçın.

Yapılan bu açık oturumun başlangıcında, üzerinde tartışılması istenilen konunun çok geniş boyutlu olduğu; konuşmaların, saptanan zamanın sınırlarını aşacağı gerekçesiyle, belirli roman sorunları üzerinde durulması önerilmiştir. Sunulan öneri oturuma katılan yazarlarca benimsenerek, özellikle «Romanda eleştirel gerçekçilik» ve «sosyalist gerçekçilik» konuları üzerinde görüşlerini belirtmişlerdir.

30 Aralık — Babaeski TÖB-DER'in düzenlediği oturumda, «Çocuk yazını ve çocuk kitapları» konusu tartışıldı, tartışmaya TYS üyesi yazarlardan Afet Ilgaz, Hasan Kıyafet, Işıl Özgentürk, Adnan Özyalçıner, Yalvaç Ural, İsmail Uyaroğlu, Sennur Sezer katıldılar.

17 Ocak — İstanbul Devlet Tiyatrosu'nun Atatürk Kültür Merkezinde düzenlediği «Sanat İnsanları» konulu söyleşi programlarının ilki bugün 15.00'de Küçük Salon'da gerçekleşti ve ozan Melih Cevdet Anday tanıtıldı. Can Gürzap'ın sunuculuğunu yaptığı ve konuşmacı olarak ozandan başka Oktay Akbal, Nevzat Üstün, Doğan Hızlan, Sami Karaören ve Recep Bilginer'in katıldıkları söyleşide Gülgün Kutlu, Deniz Gökçer, Halûk Kurdoğlu, Sadrettin Kılıç, Alpay İzbırak, Anday'ın şiirlerini okudu, Ruhi Su «Bebek Türküsü», Şahin Kaygun da diaları ile yer almıştır. «Mikado'nun Çöpleri» adlı oyundan bir bölümün sergi-

lenmesini, Ahmet Leventoğlu tarafından okunan «Vur Emri»nden bir bölüm izlemiştir.

19 Mart — Türk-Alman Kültür Enstitüsünün «Yazın ve İletişim» konulu izlencesi üç gün sürdü. On dokuz Mart'ta Prof. Akşit Göktürk «Yazınsal İletişim» konulu bir konuşma yaptı, Can Yücel şiirlerini okudu. İkinci gün Alman yazar ve ozan Hilde Domin «Günümüzde Şiir, İnsan İçin Bir Olanak» konulu konuşmasının ardından şiirlerinden örnekler verdi. Son gün Alman yazarı Christian Enzensberger «Susku Olarak Yazın» konusunda konuştu, Ataol Behramoğlu şiirlerini okudu.

20 Mart — Cengiz Bektaş Mimarlar Odası'nda bir konuşma yapmıştır.

23 - 25 Mart — 23-25 Mart 1979 günlerinde, İstanbul'da Türkiye Yazarlar Sendikası ve TRT'nin işbirliği ile gerçekleştirilen seminer sonuçlandı.

TRT'den Yılmaz Dağdeviren, Tekin Özertem, Ekrem Çotay, Çetin Öner, Emin Gerçeker, 'Hüseyin Karakaş, Vural Tekeli, Yusuf Kurçenli, Bülent Özduran, Halit Refik, Lütfü Akad, Metin Erksan, TYS'den Aziz Nesin, Bilgesu Erenus, Oktay Arayıcı'nın konuşmacı olarak katıldıkları seminerde, TRT'nin yayın ilkeleri, teknik olanaklar, çocuk yayınları, TV oyun ve film senaryoları ile TV - yazar ilişkisinden beklenilenler ve üretimin artırılması için TV - yazar eşgüdümünün sağlanması konuları ele alındı.

11 Nisan — Günümüz Türk Sanatını Oluşturan Temel Etkenler başlığını taşıyan ve Atatürk Kültür Merkezi'nde AKM Plastik Sanatlar Merkezi'nce düzenlenen açık oturum, Yöneten: Onot Kutlar Konuşmacılar:

Demirtaş Ceyhun, Önay Sözer, Can Yücel...

7 - 23 Nisan — Türk Dil Kurumu, her yıl olduğu gibi bu yıl da bir «Hafta Sonu Konuşmaları» dizisi düzenledi. 7 Nisan'daki «Ceyhun Atuf Kansu'da İnsan, Doğa ve Anadolu» adlı söyleşiye Mustafa Şerif Onaran, Vecihi Timuroğlu, Adnan Binyazar katıldı. 14 Nisan'da Sami Selçuk, «Uygulamada Yasa Dili» adlı konuşmasında tüze ve yasa dili üzerinde durdu. 21 Nisan'da Talip Apaydın, «Çocuk Yazını ve Çocuk Kitapları»nı anlattı.

17 Nisan — Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS)'nin, İstanbul'da açılan «Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı»nda imza günleri ile söyleşi toplantıları düzenledi.

Fuar çerçevesinde, TYS Genel Başkanı Aziz Nesin ile üyelerden Ülkü Tamer ve Erdal Öz birer konferans vermişlerdir.

20 Nisan — İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu ve Edebiyat Fakültesi öğretim görevlisi, çevirmen Ahmet Cemal. 20 Nisan Cuma günü (bugün) İzmir'de, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümünde «Brecht'in Epik Tiyatro Kuramının Başlangıçları» konulu bir konferans verdi. Tiyatro Bölümü Başkanı Prof. Dr. Özdemir Nutku tarafından çağrılan Ahmet Cemal, bu konuşmasında epik tiyatro kuramını oluşturan etkenler üzerinde ayrıntılı olarak durdu.

28 Nisan — Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen «Hafta sonu konuşmaları» adlı söyleşi toplantısında dil, düşünce ve güldürü konusunda Aziz Nesin, Orhan Duru ve Muzaffer İzgü, düşüncelerini anlattılar.

İlk konuşmayı yapan gülmece ustası Aziz Nesin, gülmecenin tanımını yaparak özetle şunları söyledi: «Bugüne kadar çeşitli gülmece ustalarımız, gülmecenin tanımını yapmışlardır. Ama hepsi de ayrı ayrı tanımlar kullanmışlardır. Bence bunun nedeni, bizim sözlük hazinemizin dar olmasındadır. Ben ,bir şey sağlıklı bir biçimde güldürüyorsa gülmece olur kanısındayım. Şimdi şöyle bir örnek vereyim. Ne yana dönersen dön, kıçın aynı yöne döner. Buna hepimiz güleriz. Ama öz olarak hiç bir şeye hizmet etmez.»

«Gülmecenin bir amacı olmalıdır» görüşünü savunan ve salt güldürme amacı için yazan yazarları eleştiren Aziz Nesin, soyut gülmecenin topluma bir şey kazandırmadığını vurguladı. Nesin, sözlerine «gülmece yazarlarımız halkın içinde olmalıdır. Çünkü bir yazara ilham kaynağı olan ve gülmeceyi yaratan halkımızdır» diye devam ederek gülmece yazarlarımızın bir amaca yönelmesini ve çağımızda yazarlar için önemini vurgulayan Aziz Nesin, ilerici ve devrimci olan değerleri güçlendirmesi ve ileriyi göstermesi gerektiğini savundu. Daha sonra gözlem yapmanın gülmece yazarının durum gülmecesi yaratmak zorunda olduğunu söyleyerek şöyle bir örnek verdi: Kurtuluş Savaşı sırasında «Bir Türk cihana bedeldir» dendiğinde kimse gülmüyordu. Ama şimdi bunu söylediğimizde bir çok kişi gülebilir. Çünkü durum değişmiştir.»

Aziz Nesin, konuşmasının son bölümünde de şunları söyledi: «Gülmeceye toplumun su ve hava gibi gereksinmesi vardır. Toplum her dönemde kime karşıysa ona karşı da gülmecesini yaratmıştır Gülmece daha çok, toplum, siyasi ve ekonomik olarak bunalıma düştüğü zaman yaratılır. Gülmece yazını var mı yok

mu? Bu konuda çeşitli fikirler var. Bunun tartışmayla sonuca ulaşacağı kanısındayım.»

Daha sonra söz alan Muzaffer İzgü «gülmecenin her çeşit kısıtlamalara ve baskılara karşı olduğunu belirtti. Gülmece yazını var mı, yok mu? konusuna değinerek, «Hiç bir yazar ben gülmece yazıyorum diyerek yazmaz» görüşünü savundu.

Son olarak söz alan Orhan Duru da «Bektaşi gülmecesi ve Karagöz oyunları bürokrasiyi yerer ve olumsuz kahraman olarak onları alır ve eleştirir. Karagöz aydınlarla halk arasındaki kopukluğu dile getirir» diyerek konuşmasını bitirdi.

5-12 Mayıs — Türk Dil Kurumunun «Hafta Sonu Konuşmaları»nda, Mayıs ayında iki konuşma yapıldı: 5 Mayıs'ta Muzaffer Uyguner, «Ölümünün 25. Yılında Sait Faik» üzerine konuştu; 12 Mayıs'taki «Bilim Dilinin Özleştirilmesi» adlı açık oturuma Prof. Dr. Abdullah Kızılırmak, Dr. Aydın Köksal ve Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu katıldılar. Açık oturumu Prof. Dr. Bozkurt Güvenç yönetti.

ANKARA SANATSEVENLER DERNEĞİNDE EDEBİYAT ETKİNLİKLERİ

1 Aralık 78 — Hikmet Dizdaroğlu, Namık Kemal'e değgin konuştu.

15 Aralık — Adalet Ağaoğlu, Erdoğan Akduman, Çetin Öner, Nisa Serezli, Prof. Sevda Şener, Kemal Ateş'in yönettiği «Özel tiyatrolar» konulu açık oturumda konuştular.

22 Aralık — Yar. Prof. Seyfi Karabaş «Manilerde şiir yapısı» konusunda konuştu.

23 Şubat — Anıl Çeçen'in yönettiğöi «Kültürel Etkinliklerin Örgütlenmesi» konulu açıkoturumda, M. Kadri Atabaş, Fakir Baykurt, Doç. Erhan Karaesmen, Doç. Emre Kongar, Mahmut Tali Öngören, Vecdi Sayar konuştular.

2 Mart — Füsun Altıok, Enis Batur, Ertuğrul Özkök, ayın kitapları olarak Emre Kongar'ın «Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği», Adalet Ağaoğlu'nun «Bir Düğün Gecesi», Güven Turan'ın «Dalyan» adlı kitapları üzerine konuştular.

99 Mart — Anıl Çeçen'in yönettiği «Günümüz Türk Şiiri» konulu açıkoturumda Metin Altıok, Özdemir İnce, Hasan Hüseyin, Ali Püsküllüoğlu, Tahsin Saraç konuştular

30 Mart — Erhan Bener, yapıtları üzerine konuştu

6 Nisan — Anıl Çeçen'in yönettiği «Basın ve kâğıt sorunu» konulu açıkoturumda Mustafa Ekmekçi, Kemal Çukurkavaklı, Yaşar Güngör, İlhami Soysal, Erdoğan Tamer konuştular.

13 Nisan — Cihat İleri'nin yönettiği Ayın Kitapları açıkoturumunda Tevfik Çavdar, Ertuğrul Öztürk, İlber Ortaylı, Mahmut Makal'ın «Kalkınma Masalı», Demir Özlü'nün «Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları», Gönül Pultar'ın «Dünya bir Atlıkarınca» adlı kitapları üzerine konuştular.

2 Mayıs — Ömer Faruk Toprak «1940 Kuşağı» konusunda söyleşi yaptı.

12 Mayıs Cumartesi Saat 10.00: SEMİNER

KONU : KÜLTÜR SORUNLARI

Konuşmacılar
Oktay ARAYICI: TRT ve Kültür
Kadri ATABAŞ Kentleşme ve kültür
Mert BAŞAT : Kültür politikasında perspektifler
Tevfik ÇAVDAR Plan ve kültür
Anıl ÇEÇEN Kültür örgütleri
Turan EROL : Kültür etkinliklerinin örgütlenmesi
Cihat İLERİ Kültür mirasımız
Dr. Murat KATOĞLU: Kültür kuruluşlarının dünü ve bugünü
Dr. Emre KONGAR : Kültür ve özerklik
Mahmut Tali ÖNGÖREN Kültür eserlerinin tanıtılması
Tezer ÖZLÜ Yabancı kültür merkezleri
Ahmet SAY Demokratik kültür politikasının gerekleri
Sargut SÖLÇÜN Batı kültürü ve yaratıcılığımız
Ahmet TELLİ : Kalkınma planlarında kültür

14 Kasım — İlhan Berk'in söyleşisi

28 Kasım — Ayın kitapları açıkoturumu yöneten: Ünsal Piroğlu, Metin Altıok'un «Kendimin Avcısı», Yalçın Küçük'ün «Türkiye Üzerine Tezler», Ferit Edgü'nün «Bir Gemide» adlı kitapları üzerine Tevfik Çavdar, Ertuğrul Özkök, Sargut Şölçün konuştular.

1979 YILINDA YAZARLARIN OKURLARINA KİTAP İMZALAMALARI

30 Aralık 1978 günü, TYS üyeleri Babaeski TÖB-DER Şubesinde kitaplarını imzaladılar:

Afet Ilgaz, Hasan Kıyafet, Işıl Özgentürk, Adnan Özyalçıner, Yalvaç Ural, İsmail Uyaroğlu, Sennur Sezer.

6 - 20 Ocak günlerinde, TYS üyeleri Ankara Sanat Sevenler Derneğinde kitaplarını imzaladılar:

7 Ocak — Aziz Nesin, Bekir Yıldız, Ataol Behramoğlu, Cengiz Bektaş, Adnan Özyalçıner.

8 Ocak — Fakir Baykurt, Gülten Akın, Mustafa Ekmekçi, H. İbrahim Göktürk, Uğur Kökden.

9 Ocak — Demirtaş Ceyhun, Kemal Sülker, Sennur Sezer, Can Yücel.

10 Ocak — İlhami Soysal, Tahsin Saraç, Orhan Asena, İonna Kuçuradi, Özlem Özgür.

11O cak —Şükran Kurdakul, Yusuf Ziya Bahadınlı, Aziz Çalışlar.

12 Ocak — Emin Değer, İlhan Tekeli, Mehmet Bayrak, Ali Püsküllüoğlu, Dinçer Sümer.

13 Ocak — Ümit Kaftancıoğlu, Lütfi Kaleli, Hasan Kıyafet,

14 Ocak — Talip Apaydın, Kemal Bayram, Selçuk Baran, Orhan Duru, Vevihi Timuroğlu

15 Ocak — Mustafa Balel, Rasih Nuri İleri, Muazzez Menecencioğlu

16 Ocak — Uğur Mumcu, Çetin Öner, Ahmet Kahraman, Önder Şenyapılı, Özel Arabul

17 Ocak — Aysel Özakın, Ruşen Hakkı, Tarık Dursun K.

18 Ocak — Cahit Külebi, Adalet Ağaoğlu, Mahmut Makal, Muzaffer Buyrukçu

19 Ocak — Kerim Korcan, Muzaffer Arabul, Müjdat Gezen, Savaş Dinçel

29 Ocak — Emre Kongar, Dursun Akçam, Enver Gökçe, Mahmut Turgut, Nazlı Eray

21 Ocak — İsmail Beşikçi, Adnan Binyazar, M. Tali Öngören, Tunç Tayanç, Ahmet Telli

22 Ocak — Atilla İlhan, Tevfik Çavdar, Kemal Ateş, Füsun Altıok, Ahmet Kardam

23 Ocak — Aziz Nesin, Abdullah Nefes, Yaşar Miraç

30 Mart — 26 Nisan günlerinde, Taksim Atatürk Kitaplığı'nda düzenlenen Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı'nda TYS üyeleri kitaplarını imzaladılar:

30 Mart — M. Başaran, 2 Nisan: Talip Apaydın-Fakir Baykurt-Ali Püsküllüoğlu, 3 Nisan: Müjdat Gezen, 5 Nisan: Medeni Ferho, 6 Nisan: Demirtaş Ceyhun, 7 Nisan: Bekir Yıldız, 8 Nisan: Kemal Özer, 9 Nisan: Ebubekir Pamukçu, 10 Nisan: Gülten Dayıoğlu, 11 Nisan: Ümit Kaftancıoğlu, Özgün Coşkun, 12 Nisan: Faik Akçay, 13 Nisan: Uluer Şahin, 14 Nisan: Ülkü Tamer 15 Nisan: İsmail Uyaroğlu, 16 Nisan: Afet Ilgaz, 17 Nisan: Necati Tosuner, 18 Nisan: Nezihe Meriç, 19 Nisan: Ömer Candaş, 20 Nisan: Adlan Özyalçıner, 21 Nisan: Erdal Öz, 22 Nisan: Yalvaç Ural-Hikmet Altınkaynak, 23 Nisan: Hakkı Özkan, 24 Nisan: Yılmaz Elmas, 25 Nisan: Tekin Sönmez-Necati Mert, 26 Nisan: Aziz Nesin.

21 Şubat — Yalçın Küçük ve Demirtaş Ceyhun, Ankara Evrensel Kitabevinde yapıtlarını imzaladı.

17 Mart — Cengiz Bektaş, Ankara Teknik ve Mimarlık Yayın Merkezi'nde kitaplarını imzaladı.

30 Mart — Erhan Bener, Ankara Sanat Sevenler Derneği'nde kitaplarını imzaladı.

İstanbul Belediyesince Emirgan Korusunda düzenlenen Lale Bayramında TYS etkinliği olarak belirlenen imza günleri

21 Nisan — Mehmet Başaran, Ataol Behramoğlu, Adnan Özyalçıner, Sennur Sezer

22 Nisan — Faik Akçay, Sabri Koz, Bekir Yıldız

23 Nisan — Özgür Coşkun, Kemal Özer,

24 Nisan — Hakkı Özkan, İsmail Uyaroğlu

5 Mayıs — Selim İleri, İzmir Kemeraltı'nda Aydın Kitabevi'nde kitaplarını imzaladı.

9 - 16 Haziran — TYS üyeleri TAHTAALT ÇOCUK ŞENLİĞİ'ne katılıp kitaplarını imzaladılar: Tekin Sönmez, Necati Mert, Bekir Yıldız, Adnan Özyalçıner, Işıl Özgentürk, Sennur Sezer

Türkiye Yazarlar Sendikası üyeleri Yakacık Festivali'nde kitaplarını imzaladı:

14 Temmuz — A. Kadir, Bekir Yıldız, İsmail Uyaroğlu

15 Temmuz — Kemal Özer, Yaşar Miraç, Aydın Hatipoğlu

16 Temmuz — Aziz Nesin, Demirtaş Ceyhun

28 Temmuz — Uğur Mumcu, İzmir'de İleri Kitabevi'nde kitaplarını imzaladı

1 - 4 Ağustos, Maltepe Kültür Şenliği'nde kitaplarını imzalayan TYS üyeleri:

Mehmet Başaran, Faik Akçay, Necati Tosuner, Sennur Sezer, Adnan Özyalçıner, Kerim Korcan, Hasan İzzettin Dinamo, Hasan Kıyafet, Bekir Yıldız, Refik Durbaş, Seyfi Baba, Cengiz Bektaş, Tekin Sönmez, Necati Cumalı

11 - 20 Ağustos — KARTAL ŞENLİĞİNE KATILAN TYS üyesi yazarlar, okurlarına kitaplarını imzaladılar.

Nevzat Üstün, Halit Kıvanç, Gülten Dayıoğlu, Behzat Ay, Sabri Koz, Şükran Kurdakul, Adnan Özyalçıner, Aydın Hatipoğlu, Osman Şahin, Müştak Erenus, Halim Şefik, Mehmet Başaran, Necati Tosuner, Pınar Kür, Macit Cevat, Halim Uğurlu, Lütfi Kaleli, Ömer Faruk Toprak, Kerim Korcan, Mehmet Kemal, Ender Kamil Boyacı, Celal Özcan, Serhat Kestel, Tekin Sönmez, Arif Damar, Feriha Aktan, Ebubekir Pamukçu, Hasan İzzettin Dinamo, Yalvaç Ural, Müjdat Gezen, Muzaffer Arabul, Afet Ilgaz, Haydar Dümen, Ruşen Hakkı, Necati Mert, Yusuf Ateş, Bekir Yıldız, Ataol Behramoğlu, Hasan Kıyafet, Çetin Öner, Cengiz Bektaş, Mustafa Balel, Ümut Kaftancıoğlu, Aydın Aydemir, Seyfi Baba, Kemal Özer.

Türkiye Yazarlar Sendikası İzmir Fuarı kitap imzalama izlencesi

20 Ağustos — Alev Coşkun, Demirtaş Ceyhun, Hikmet Çetinkaya

21 Ağustos — Adnan Binyazar, Ali Püsküllüoğlu

22 Ağustos — Şükran Kurdakul, Serhat Kestel

23 Ağustos — Şükran Kurdakul, Yusuf Ziya Bahadınlı

24 Ağustos — Haldun Taner, Arslan Başer Kafaoğlu, Necati Tosuner

25 Ağustos — Uğur Mumcu, Emre Kongar, Faik Akçay, İbrahim Topçuoğlu, Abdullah Nevzat Karahan

26 Ağustos — Uğur Mumcu, Tahsin Saraç, Alparslan Berktay, Ebubekir Pamukçu

27 Ağustos — Dursun Akçam, Kemal Bayram Çukurkavaklı, Adil Turan, Sabri Koz, Mehmet Türkkan

28 Ağustos — Tarık Dursun K., Dursun Akçam, Hüseyin Akkol, Süleyman Şahin Tar

29 Ağustos — Muzaffer İzgü, Tarık Dursun K., Fahrünisa Kadıbeşeğil, Yusuf Ahıskalı

30 Ağustos — Muzaffer İzgü, Necati Mert

31 Ağustos — Yusuf Ateş

1 Eylül — Çetin Altan, Gülten Dayıoğlu, Mustafa Balel, H. Zekâi Yiğitler

2 Eylül — Çetin Altan, Yılmaz Elmas

3 Eylül — Ulufer Oğuzcan, Nevzat Üstün, Ümit Yaşar Oğuzcan

4 Eylül — Hasan Pulur, Özel Arabul, İbrahim Kuyumcu

5 Eylül — Özdemir Nutku, Mahmut Turgut

6 Eylül — Halit Kıvanç, Mehmet Doğan

7 Eylül — Ülkü Tamer, Cengiz Bektaş, Müjdat Gezen, Halit Kıvanç

8 Eylül — Bekir Yıldız, Ahmet Say, Medeni Ferho, Yılmaz Elmas

9 Eylül —Bekir Yıldız, Refik Durbaş, Özgür Coşkun, Hüseyin Yurttaş

10 Eylül — Vedat Türkali, Hilmi Yavuz, Yaşar Miraç, Necati Yıldırım

11 Eylül — Samim Kocagöz, Ferzan Gürel, Edibe Aziz Aral

12 Eylül — Asım Bezirci, Mehmet Kemal, Oğuz Tansel

13 Eylül — Azra Erhat, Hasan İzzettin Dinamo, Ataol Behramoğlu, Abdullah Nefes

14 Eylül — Hasan İzzettin Dinamo, Hakkı Gümüştaş,

15 Eylül — Mustafa Ekmekçi, İ. Yılmaz Sunucu, Mehmet Türkkan, Suavi Koçer

16 Eylül — Mustafa Ekmekçi, Dinçer Sümer, Çetin Öner

17 Eylül — Nahit Ulvi Akgün

18 Eylül — Nazlı Eray

19 Eylül — Aziz Nesin, Ömer Faruk Toprak, Yalçın Küçük

20 Eylül — Aziz Nesin, Demirtaş Ceyhun, Yalçın Küçük

15 - 25 Ekim — **İstanbul Sanat Şenliği dolayısıyla Resim Heykel Müzesi'nde okurlarına kitapların imzalayan TYS üyesi yazarlar:** Aziz Nesin, Şükran Kurdakul, Ataol Behramoğlu, Te-

kin Sönmez, Hasan İzzettin Dinamo, Yusuf Alınkılı, Fatma İrfan Serhan, Muazzez Menemencioğlu, Ayhan Bozfırat, Feriha Aktan, Aydın Hatipoğlu, Vedat Türkali, Adnan Özyalçıner, Aziz Çalışlar, Necati Mert, Alpay Kabacalı, Sennur Sezer, Osman Şahin, Necati Güngör, Celalettin Çetin, Ebubekir Pamukçu, Faik Akçay, Hakkı Özkan, Pınar Kür.

İstanbul Sanat Şenliği dolayısıyla Küçükköy'de okurlarına kitaplarını imzalayan TYS üyesi yazarları

Aziz Nesin, Demirtaş Ceyhun, Ataol Behramoğlu, Muazzez Menemencioğlu, Tekin Sönmez, Ümit Kaftancıoğlu, Ayhan Bozfırat, Aydın Hatipoğlu.

İstanbul Nişantaşı Akademi Kitabevi'nde kitap imzalama izlencesi:

22 Ocak 78 — Semih Balcıoğlu, 29 ocak 78 — Müjdat Gezen ve Savaş Dinçer, 30 ocak 78 — Yurdaer Altıntaş, 5 Şubat — Gülriz Sururi, 11 Şubat — Ruhi Su, 19 Şubat — A. Kadir, 22 Şubat — Zülfi Livaneli, 26 Şubat — Özdemir Asaf, 28 Şubat — Dr. İhsan Ünlüer, 5 Mart — Ferit Edgü, 12 Mart — Örsan Öymen, 16 Mart Fikret Otyam, 19 Şubat — Demirtaş Ceyhun, 23 Şubat — Aziz Nesin, 2 Mart — Adalet Ağaoğlu, 5 Mart — Kemal Özer, 9 Mart — Fusun Erbulak, 16 Mart — Uğur Mumcu, 19 Mart — Timur Seiçuk, 26 Mart — Selim İleri, 30 Mart — Halim Uğurlu, 2 Nisan — Bekir Yıldız, 6 Nisan — Aysel Özakın, 9 Nisan — Behcet Necatigil, 9 Nisan — İlhan Berk, 16 Nisan — Halim Şefik, 20 Nisan — Dr Tarık Zafer Tunaya, 27 Nisan — Nail Güreli, 4 Mayıs — Oktay Akbal, 7 Mayıs — Kemal Bayram, 7 Mayıs — Behzat Ay, 11 Mayıs — Vedat Türkali, 14 Mayıs — Muzaffer Arabul, 18 Mayıs — Mümtaz Zeki Taşkın, Yalvaç Oral, Ülkü Tamer, İbrahim Örs, Mıstık, 21 Mayıs — Pınar Kür, 1 Haziran — Necati Cumalı, 8 Haziran — Ferruh Doğan, 11 Haziran — Kemal Sülker, 23 Haziran — Çetin Altan, 30 Haziran — Tomris Uyar.

6 Ekim — Adalet Ağaoğlu ve Mehmet H. Doğan, İzmir Kemeraltı Aydın Kitabevi'nde kitaplarını imzaladılar

1979 YILINDA ŞİİR

Mehmet H. DOĞAN

Genel Görünüm

Geçen yılın sonunda, 1978'in şiir ürünlerini değerlendirirken, özellikle genç kuşağın şiiri üzerinde duruyor ve şöyle bir sonuca varıyordum:

«Nicelik yönünden çok şiir yazıldı, yazılıyor; ama bunların niteliklerine gelince, aksayan bir şey olduğu apaçık. Çoğunlukla sıradan şiirler, kısa bir süre sonra unutulan, unutulacak olan şiirler yayımlanıyor bugün. Ama ilk acemilik döneminin izlerini, yanlışlarını taşımayan, belli bir teknik sınavı hiç kuşkusuz geçebilecek şiirler bunlar. Biçimsel yönden işlenmiş; her dizesi, her sözcüğü üzerinde titizlikle durulmuş şiirler... Evet, sorun gelip içeriğe, bilinçle kavranan bir özün nasıl verileceğine dayanmış görünüyor bugün, genç şairler için. Biçim'in direngen olan, kalıcı olmağa çabalayan ve bir dereceye kadar da öyle olan bir öge olduğunu unutmadan, çağdaş bilinçle kavranmış özün, içeriğin şiirlerde, sanat yapıtında dile getirilmeyi beklediğini; titizlikle yürütülen kuyumculukların şiir yaratmaya, şiir üretmeye yetmeyeceğini bilmeleri gerekir. 70'li yılların sonuna geldiğimiz şu günlerde şiirin önünde açılan perspektif budur.» (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979 s. 50 - 52).

1979 yılı içinde, konuya değişik açılardan yaklaşılmış da olsa, bu görüşün birçok kimsece paylaşıldığını gördüm. Özellikle, yayımlanan şiirlerin sayıca çokluğu üzerinde hemen hemen bir düşünce birliği var gibiydi.

Ağustos - Eylül 1979 aylarında çıkmış 13 dergiyi tarayan Ars-

lan Kaynardağ, bu dergilerde «tam 300 şiirin yer aldığını» saptamış. «Görmediğim dergilerdeki şiirler de sayılsa kimbilir toplam ne olur?» diyordu. (Somut, Ekim 1970)

Özdemir İnce, Gözlemler adlı yazısında daha çok, bugün şiir yayımlayan şairler üzerinde durarak:

«Büyük, güzel, çiçekli bir bahçeyi andırmaya başladı şiirimiz. Böyle bir durumun ilk kez ortaya çıktığı da söylenebilir. Neredeyse dört kuşak bir arada yazıyor. Bir yanda 1910'ların ortalarına doğru doğmuş olanlar... öte yanda 1950'lerde doğanlar... Altmışlarını, yirmilerini süren delikanlılar. Bu işte ilk kez oluyor. Otuz kırk yıldır şiir yazan, şiir üzerine düşünen ozanlarla şiir geçmişleri birkaç yılı geçmeyen ozanlar yanyana yazıyorlar.» diyor. (Edebiyat Cephesi, sayı 6)

Gençlerin şiirlerinin niteliği konusundaki görüşlerse hemen hemen ortak bir noktada toplanıyor: bu şiirlerin henüz yeterli olmadığı, onlarda bir şeyin eksik olduğu noktasında.

Bu görüşler içinde Mehmed Kemal'inki gibi karamsar olanları var:

«Bugün şairlerimiz var ama, bir umut ışığı gibi elden ele, dilden dile dolanan şiir yok...» (Cumhuriyet, 9.9.1979)

Gençlerin şiirlerine sayfalarını açmış Yusufçuk dergisi gibi bu şiirlerin «kötü» değil de «yanlış» olduğunu söyleyen bir görüş var:

«Dün olduğu gibi bugün de yanlış şiirler yazılıyor ülkemizde. Onbeş ile yirmi yaş arasının yanlış şiirleri.

«O yaşlarda ozanın evreni kavrayışı, olaylara bakışı, sözcüklere yüklediği anlam, cılızdır; dize kurmada, şiir tekniğinde tökezlemesi olagandır. Daha önce yazılmış şiirlerden aktarılmış sözcükler, sözdizimleri, onların yeni buluşlarıyla birlikte, bu yanlış şiirin «şiir» olmasına yetmez.» (Yusufçuk, Nisan 1979)

Oluşum dergisinin Şiir Özel Sayısı'nda Oğuz Demiralp, sorunu biraz daha özelleştirerek, doğrudan «1970 Şiiri» üzerinde duruyor:

«1970 şiirinin temel yanlışı dil ve şiir üzerine düşünmemektir. Şiir, dilin has ikincili olarak, öznelliğin en etkin olduğu kılgıdır. Şiir, dünyanın, düşüncenin, duyarlığın alıcısı değil, yaratıcısıdır. Şair belirli bir kültüre karşı ise bunu şiirinde gerçekleştirmelidir. Şiiri karşı olmalıdır. İkinci Yeni'nin yapıp ta toplumcu şiirin beceremediği bu işte. İkinci Yeni'yi biçimci diye kargılamak yerine ondan bir ders almak gerekirdi: şiir dilini değiştirmek.

...Öyleyse çoğu şiir yaşamlarının başında olan 1970 toplumcu şairleri bir yol ayrımına geldiler, ya kendi olmak için yeniden başlamak, ya da tükenmek.» (Oluşum, Ağustos-Eylül 1979)

Bu yanlışı, varsa, yalnızca toplumcu şiirde görmek bir başka yanlışa, en azından tartışmanın başka alanlara çekilmesi tehlikesine götürürdü, öyle de oldu. Toplumcu olmayan (ne demekse bu!) şiirde de aynı yanlış yok muydu? Olmaz olur mu? Bu nedenle sorunu biraz sonra tartışacağımız bir başka alanda ele almak gerekirdi bence.

Yine Yusufçuk dergisinde «Genç Ozanlar Üzerine» yaptığı bir söyleşide Attilâ İlhan, sorunu daha bir yumuşaklıkla ele alıyor, «Genç Türk ozanlarının en büyük talihsizliği sizce nedir?» sorusunu şöyle yanıtlıyordu:

«—Coşkularının akıllarını bastırması. Kimisi içerik yönünden, kimisi biçim yönünden coşkulu. Sanıyorlar ki, ağırlığı bu coşkuya verirlerse, ortaya has bir şiir çıkar. Yanılıyorlar. Şiir, heyecanla aklın dengesini içerir. Heyecan, duygusal düzeydeki izlenimleri yoğunlaştırırsa, akıl bilgi düzeyindeki verileri şiire katar. Böylece ortaya nesnel gerçeğin öznel estetik bileşimi çıkmış olur. Çocuklar, işin bilgi yanını kaytarıyor, daha doğrusu benzemeye özendikleri ustalardan kopya çekiyorlar. Ya da, bilgiyi şiirsel bilgi diye değil de, didaktik bilgi diye alıyorlar. Olur mu hiç? Öyle genç ozanlar tanıdım ki, on dokuz yaşında Marks'ı, Engels'i okumuş, Bayburtlu Zihni'yi bilmez, ya da iyi kötü ozanlarımızı tanır, toplumsal gerçekten haberi yok. Bu ikinciler daha çoktur sanırım.»

(Yusufçuk, Kasım 1979)

Genç kuşak şairlerinden Erdal Alova da «Günümüz Şiirinde Ortak Simgecilik Eğilimi» adlı yazısında, «Bir çeşit ortak simgecilik diyebileceğimiz bu eğilimin imge dünyasının simgelerden, 'hazır hayaller'den, belirli kalıplardan oluşması, ister istemez, dikkatleri geçmiş şiirimizde görülen bazı eğilimlere, tutum ya da modellere çekiyor» dedikten ve geçmiş şiirimizde simgeciliğin izlerini taradıktan sonra şu sonuca varıyordu:

«Günümüzdeki ortak simgeci eğilimin tipik özelliklerini taşıyan ve şiirlerini kitap olarak toplayan bu üç şairin dışında (Alova'nın örnek aldığı şairler Erol Çankaya, Veysel Çolak ve Nihat Behram'dı, M.D.) onlarca genç şairin aynı eğilimin olumsuz etkileri içinde olduğunu gözden kaçırmamak gerek. Kimi zaman şiirler o kadar birbirini andırmaktadırlar ki, çeşitli şairlerden

alınan çeşitli dizelerle, aynı özellikte bir şiiri dizmek mümkün olmaktadır. Aslında çeşitli şairlerin yazdığı bir tek şiir vardır ortada. Bu da, doğal olarak, kişisel tınının, özgünlüğün yok olması demektir.» (Sanat Emeği, Ocak 1979)

Doğan Hızlan da hemen hemen aynı şeyleri söylüyordu:

«Şiir ortamımızda toplumcu akım genç şairler arasında tema ve şema birliğine dönüştü, silin imzaları, bazı zaman ve ad ayrımına varamıyorsunuz.» (Cumhuriyet, 10 11 1979)

Aslında bu yazılar, çok sayıda edebiyat dergisinden alınacak örneklerle çoğaltılabilir daha. 1979 yılı, belki de şiir üzerine en çok yazının yazıldığı bir yıl oldu. Özellikle de gençlerin şiiri üzerine. Bu yazılarda ileri sürülen görüşlerin ortak yanı, yukarda da değindiğimiz gibi, sayıca çok şiirin yazılmasına karşın bu şiirlerin çoğunlukla kişiliği öne çıkarıcı ve doyurucu olmadığı idi.

Bu ortak görüşler üzerinde daha derinliğine durmadan önce bazı olguları saptamak, bu olguların toplum yapısı, toplumsal koşullarla ilişkisini saptamak gereğine inanıyorum ben.

Edebiyatın diğer türleri arasında şiir yine en büyük ilgiyi çekmektedir, yine en canlı alandır. Yıl içinde yayımlanan şiir kitapları sayısı, roman ve hikâyenin iki üç katına ulaşmaktadır. Yayınevleri, bütün parasal sıkıntılarına karşın şiir kitabı yayınını sürdürmektedir. Dergiler şiirle doludur. Hatta salt şiir dergileri bile yayımlanmakta ve ilgi de görmektedir (Yusufçuk, Cehennemde Bir Mevsim, Saçak...).

Özetle, 1979 yılı yine şiir yılı olmuştur.

Somut dergisinin Ağustos-Eylül sayıları Yeni Yazarlar Özel Sayısı olarak yayımlandı. Dergide, şiirleri çoğunlukla ilk kez yayımlanan, ya da daha önce yayımlanmış olsa bile henüz adları çevresinde belli bir kanı yaratmamış olan yepyeni 78 şairin 78 şiiri yer alıyordu.

Kasım 1978 ile Kasım 1979 tarihleri arasında, benim saptayabildiğimce, 50'ye yakın şiir kitabı yayımlandı. Bunların da, şiir kitaplarının dökümünde görüleceği gibi, yarısından çoğu 70'lerde yazmağa başlayan şairlere aitti. Kâğıt fiyatlarındaki, dizgi, baskı giderlerindeki artışlara, dağıtım, duyurma konusundaki bütün güçlüklere karşın.

Son olarak, 1979'un edebiyat dergilerine baktığımızda, bunlarda yayımlanan şiirlerin çok büyük bir bölüğünün gençlerin şiirleri olduğunu görürüz. 1960 ve daha öncesi kuşaklardan, Dağlarca, Aksal, Necatigil, Cumalı, Eloğlu gibi birkaç ad dışında, şa-

irler ya hiç şiir yayımlamadı ya da 1—2 şiirle geçirdiler yılı. Elbette, bu şairlerin hiç şiir yazmadığı anlamına gelmez bu. Dergilerde tek tek şiir yayımlamak yerine şiirlerini yeni kitaplarında toplamak gibi bir eğilimin de katkısı vardı bunda son yıllarda. Ama dergilerdeki görünüm buydu yıl içinde.

Şimdi, bu olgular bize açık bir biçimde şunu göstermektedir: bugün Türkiye'de, «yanlış» da olsa, doyurucu olmasa da, çok genç bir şiir vardır; yaşları 20—30 arasında bir genç şair kuşağı kendini kabul ettirme çabası içindedir. Bu genç kuşak şairleri, yetkin ve kalıcı bir şiir üretemeseler de, şiir tutkularıyla, direnişleriyle, yol arayışlarıyla vardır ve edebiyatımızda göz ardı edilemeyecek bir gerçektir bu artık.

«Bizde her üç kişiden beşi şairdir» gibi çok genel bir yargıyla geçiştiremeyiz bu olguyu. Nedenlerini, nesnel olarak belirlememiz gerekir; tarihsel ve güncel toplumsal koşullarla yüz yüze değerlendirmemiz gerekir.

Bir kez, roman ve hikâye türlerine bakarak şiir, edebiyatımızın en eski, en işlenmiş türüdür. Roman ve hikâyenin en çok yüz yıllık geçmişine karşılık, şiirimiz halk ve divan şiiri kaynaklarından gelen en az 600 yıllık bir geleneğe dayanmaktadır. Yalnız bugün değil, hemen hemen her dönemde şiir en canlı sanatsal anlatım yolu olmuştur bizde. Bu nedenle, bu canlılığını bugün de sürdürmesi doğal karşılanmalıdır. «Bizde her üç kişiden beşi şairdir» sözünü bu bağlamda değerlendirmemiz gerekir.

İkincisi, gerek dünyada, gerekse yurdumuzda tarihin akışının alabildiğine hızlandığı bir dönemde yaşıyoruz. Tarihe, ulusal bağımsızlık hareketlerinin hızlandığı, işçi sınıfının gerek bilinç alanında gerekse somut tarihsel planda kazanımlarının arttığı bir yüzyıl olarak geçecek olan XX. Yüzyılın bu son çeyreğinde bu ivmenin gittikçe arttığı gözlenmektedir. Bu ise, gelişimini tamamlamış ve çökmek üzere olan metropollerde, yani gelişmiş ülkelerde sanatlara, özellikle edebiyata, hele şiire verilen önemin azalması, dolayısıyla sanat ve edebiyatta bir duraklamanın hatta gerilemenin ortaya çıkması; bağımsızlığını yeni kazanmış, azgelişmiş ülkelerle sosyalist ülkelerdeyse sanat ve edebiyatın önem kazanması, eskisinden daha büyük bir canlılığa kavuşması sonucunu vermiştir. Bu özellikle şiir alanında böyledir. Örneğin, bugün şiirin dünyada en canlı, en önemsenen yazın türü olduğu ülkeler, Güney Amerika ülkeleriyle, kimi az gelişmiş Ortadoğu ve Asya ülkeleridir. Bu ülkelerde edebiyat, özellikle şiir,

bir kendini anlatım yolu olmaktan öte, yaşamın ve dünyanın değiştirilmesine katılma, hızla akan tarih ırmağına bir kıyısından dalma anlamını taşır.

Bunun somut bir örneğini, Nisan ayı içinde İstanbul'da konuk olarak bulunan İngiliz şairi Edwin Morgan'la Edebiyat Cephesi gazetesinin yaptığı söyleşide görebiliriz. Edwin Morgan, gazetenin «Çağdaş İngiliz şairleri kimlerdir sizce?» sorusuna verdiği yanıtta, birisi çok yaşlı, dördü orta kuşaktan, ikisi de genç kuşaktan yalnızca 7 şair adı sayabiliyor. Shakespeare'den Auden'a, Spender'e kadar uzanan, bir zamanların zengin İngiliz şiirinden bugün bu kadar az sayıda şair sayabilmesi anlamlıdır. Oysa aynı soruyu bugün Türkiye'de, yaşlı, orta ve genç kuşaktan en az onar şair adıyla yanıtlayabilirdik. Yukarda söylediğimiz gibi, edebiyatın bu gibi ülkelerde önemini yitirdiğinin, yalnızca kişisel bir anlatım aracına dönüştüğünün bir başka kanıtını ise şairin şu sözlerinde buluyoruz: «Yazar örgütümüz yok. Nedeni, sevmeyiz. Kişisel girişimleri yeğleriz.» (Edebiyat Cephesi, sayı 4)

Özetlersek, hızlı bir gelişim ve değişim sürecinden geçmekte olan; değer yargılarının genel olarak kökünden sarsıldığı ve yerine yenilerinin konmağa çalışıldığı ülkemizde edebiyatla, özellikle de şiirle toplumsal yaşam arasında sıkı bir etkileşme ilişkisinin bulunması doğal karşılanması gereken bir olgudur.

Ülkemize ilişkin bir başka özellik ise, genç bir ulus oluşumuzda, sınıflar arası ilişkilerin hızla sıcak bir sürtüşmeye doğru gidişinde yatmaktadır. Nüfusunun büyük bir çoğunluğunu çocukların ve gençlerin oluşturduğu bir ülkede, daha çok sayıda genç insanın, toplumsal yaşamdaki canlılığı, toplumsal sorunları şiir cephesine taşıması hiç de şaşılası bir şey değildir. '60'larda bu kadar çok şair adayı, bu kadar çok şiir yoktur; '80'lerde, '90'larda bu sayılar daha da artacaktır, hiç kuşkusuz.

Bu etkileşmenin hiçbir zman tek yanlı ya da mekanik olmadığını unutmadan diyebiliriz ki, konumuz şiir olduğuna göre, bugün henüz öykünmeci bir çoğaltma döneminde de olsa, bir şiir oluşuyor yurdumuzda: daha çok yakın geçmişin şiiriyle göbek bağını koparamamış, fakat döneminin karmaşıklığını, çok yönlülüğünü, hızlı değişimini, demokratik özlemlerini, bireysel ve toplumsal bilinçlenişi kendisinde yansıtan bir şiir. Bu oluşum yalnızca 1979'un ürünü de değildir. Bu oluşumun çeşitli yönlerine ve kökenlerine geçen yıllıklarda da işaret etmiş, bu değişimi olumlu ve olumsuz yönleriyle vurgulamağa çalışmıştım. Bunu, 1979'da şiir yazısının ana teması yapmam, bu olgunun 1979

sonunda daha bir aydınlığa çıkmış olması, yönsemelerin daha belirgin duruma gelmiş olmasındandır. Bugün oluşmakta olan şiiri bütün olumlu, olumsuz, eksik, yanlış, doğru yanlarıyla görmemiz, onun ürünlerini değerlendirmek ve yakın gelecekte kendilerini kabul ettirecek yetenekleri şimdiden tanımak yönünden yararlı olacaktır.

Bu şiiri değerlendirirken yapılacak yanlışların en büyüğü, bence onu ölçütleri oldum olası kuşkulu, belirsiz bir sınıflandırmayla «toplumcu» ve «toplumcu olmayan» ya da «bireyci» diye ayırmaktır. Daha doğrusu, bu ayırımda, yandaşlığı yapılan kesimi arkalayıp karşı tarafa yüklenmek ya da karşı tarafı hiç görmemek, yok saymaktır. Böyle bir yaklaşım, yapay, temelsiz bir ayırıma yol açmaktan da öte sanat-dışı, edebiyat-dışı cepheleşmelere götürür; duygu yanı ağır basan kısır tartışmaları başlatır; yetişmekte olan genç şairlerde, ya yapay bir kamplaşma ya da kendini savunmak için karşıt uçlara savrulma yönelimlerini doğurur.

Yılın dergilerine yansıyan bu tür yanlış yaklaşımların somut örneklerine kadar inmek bir yıl sonu toplu değerlendirmesinin kapsamını aşardı. Özet olarak diyeceğim ki, bir ülkenin, bir dönemin şiiri tarihsel-toplumsal koşulların (tarih derken, edebiyat tarihini yani geleneği de kastettiğimizi unutmadan) belirlediği bir bütündür. Örneğin, Türk Şiirinin çeşitli dönemleri göz önünde tutulursa, bir Yahya Kemal de vardır, bir Nâzım Hikmet de! bir Rıfat Ilgaz da vardır, bir Orhan Veli de; bir A. Kadir de vardır, bir Behçet Necatigil de; bir Ahmed Arif de vardır, bir Edip Cansever de; bir Özdemir İnce de vardır, bir Ataol Behramoğlu da... Vazgeçilmez bir koşul olarak, ele alınan, değerlendirilen şeyin şiir olması, bundan sonra yapılacak ayırımın, kümelendirmenin sonunda bile, şu ya da bu şairi beğenip beğenmeme, kendine yakın bulup bulmama özgürlüğümüzün her zaman saklı olduğunu unutmadan.

Buna göre, 1970 şiiri, şu yazılmakta olduğunu söylediğimiz şiir de bir bütündür. Bu şiirde, şiirin kaynağını başka başka yerlerde arayan Enis Batur da bir değerdir, Erol Çankaya da, benim için.

Bu şiirin bütün yanlışını «toplumcu şiir»e yüklemek ne derece yanlışsa, bu toplumcu şiirin dışında şiir olmadığını ileri sürmek de o derece yanlıştır. Her iki şiirin de, geçmişteki hangi kaynağın izini sürdüğünü, neyi geliştirdiğini arayıp bulmak, varacağı yeri kestirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Böyle genel ve toplayıcı bir bakış açısıyla değerlendirecek olursak, bugün iki koldan yürüyen bir şiir vardır Türkiye'de: Aceleci, atak, hırçın, toplumsal gerçeklere çok duyarlı, bildiriyi ve şiirin işlevini önde tutan ama şiir konusunda fazla titizlik göstermeyen, daha çok bir ustanın izinde, çeviri kültürüyle yetinen bir kol; bir de, çok yönlü, sanat konusunda kılı kırk yaran, şiirin yapısı üzerinde derinlemesine duran, şiirden ödün vermemeğe çalışan, ama bu kez de yaşamla, toplumsal gerçeklerle bağını yitirip, «ikinci bir dil» olma işlevinden uzaklaşma, «mozayık» bir şiire ulaşma tehlikesiyle karşı karşıya bir kol.

Şiirimizdeki bu iki koldan hangi birleşimlerle, nasıl uçların yeşereceğini önümüzdeki yıllar gösterecektir.

Şiir Üzerine Yazılar

1979'da şiir üzerine çok söz edildiğini, çok tartışıldığını söylemiştim. Daha çok genel durumla, genel değerlendirmelerle ilgili yazıları şöyle sıralayabiliriz:

Ahmet Ada, **Şiir ve Sözcük Ekonomisi**, Yusufçuk, Haziran 1979.

Erdal Alova, **Günümüz Şiirinde Ortak Simgecilik**, Sanat Emeği, Ocak 1979.

Enis Batur, **İkinci Yeni ve Gerçeküstücüler**, Oluşum, Ağustos Eylül 1979.

Ataol Behramoğlu, **Şiir Ölür mü?**, Sanat Emeği, Nisan 1979.

Oğuz Demiralp, **Milton'un Gözünden Okura Ne?**, Oluşum, Şubat 1979.

Oğuz Demiralp, **Şiirde Kıtlık Neden Sürüyor?**, Oluşum, Ağustos-Eylül 1979.

Attilâ İlhan, **Kelime**, Yusufçuk, Ocak 1979.

Özdemir İnce, **Göründü Göğün Arabası**, Yusufçuk, Şubat 1979.

Arslan Kaynardağ, **Şiirimiz ve Dergilerimiz**, Somut, Ekim 1979.

Cahit Külebi, **Şiirde Yapı**, Yusufçuk, Şubat 1979.

Cemal Süreya, **Şiirin Birimi Sözcüklerdir**, Yusufçuk, Mayıs 1979.

Tuncer Uçarol, **Gençleşen Edebiyatımız**, Somut, Ağustos-Eylül 1979.

Mehmet Yalçın, **Şiiri Tanımlama Denemeleri**, Yusufçuk, Mayıs 1979.

Mehmet Yalçın, **Şiirde Sapmalar**, Yusufçuk, Eylül 1979.

Hilmi Yavuz, **Şiirin Birimi**, Yusufçuk, Nisan 1979.

Hüseyin Yurttaş, **Şiirde Siyasal Yanılgı ve «Horoz»**, Türkiye Yazıları, Haziran 1979.

Şairler üzerine yapılan özgün incelemelerden bazıları ise şunlar:

Enis Batur, **Ece Ayhan Şiirinde Dişi Su İzleği**, Oluşum, Temmuz 1979.

Enis Batur, **Bir Sahibinin Sesi Fotograf İçin İğne**, Yazı, 4-5.

Asım Bezirci, **Refik Durbaş'ın Şiiri**, Sanat Emeği, Mart 1979.

Asım Bezirci, **Niyazi Akıncıoğlu**, Sanat Emeği, Temmuz 1979.

Erol Çankaya, **Attilâ İlhan Şiiri Üzerine**, Yusufçuk, Ağustos 1979.

Konur Ertop, **İlhan Berk'in Soğuk Ustalığı**, Eleştiri, sayı 5.

Hüseyin Ferhad, **Nâzım Hikmet Üstüne Yanlış Bir Yorum ve Bertolt Brecht — Nâzım Hikmet İlişkisi**, Sanat Emeği, Haziran 1979.

İbrahim Tatarlı, **Ö. F. Toprak'ın Şiirinde İkinci Dünya Savaşı ve Özgürlük Teması**, Türkiye Yazıları, Ağustos 1979.

Mustafa Öneş, **M. C. Anday'ın 42 Yıllık Şiir Serüveni**, Sanat Dergisi, sayı 305.

Kemal Özyurt, **Odysseus'un Geçtiğidir**, Oluşum, Ağustos Eylül 1979.

Tartışmalar

40 Kuşağı şairlerinden Niyazi Akıncıoğlu'nun 1 Şubat 1979 günü Ankara'da ölmesi üzerine Mehmed Kemal'in Cumhuriyet'te yazdığı «Unutulmuş, Unutturulmuş Bir Şair» adlı yazısı (17.2.1979), şiir dünyamızda öteden beri bilinen bir tartışmayı yeniden başlattı. Şiirimizde «40 Kuşağı» diye anılan şairlerin (H. İ. Dinamo, R. Ilgaz, C. Irgat, N. Akıncıoğlu, A. Kadir, S. Taşer, M. Kemal, E. Gökçe, Ö. F. Toprak, A. Arif, A. İlhan, A. Damar, Ş. Kurdakul) CHP'nin tek parti diktatoryası tarafından susturulduğu, bu toplumcu şiirin karşısına Garip şiirinin bilerek çıkarıldığı ve desteklendiği savına dayanır bu tartışma. 1979'da kısa bir süre yeniden alevlenen bu tartışmadan kısa alıntılar yapalım:

«1940 - 1950'leri bir düşünün. Nâzım Hikmet hapisanededir. Şiirin Nâzım Hikmet etkisinden kurtulması için onun hapse atılmasını yeter saymışlardı. Bu yasak döneminde, ardından hemen bir şair kuşağı gelmişti. Bir batan bir çıkan dergilerde görünen Niyazi Akıncıoğlu gibi şairlerden kurtulabilmek için, o dönemin tek parti iktidarı, bazı yeni şairleri ortaya çıkarma zorunluğunu

duymuştur. Nurullah Ataç'ın öncülüğü ile Garip şairlerinin ortaya çıkarılması bu yüzdendir... Çok çabuk ün'e kavuştuğu gibi çok çabuk da hem unutulmuş, hem unutturulmuştur. Bunda, bir sürü siyasal nedenlerle şiiri kendisinin ihmal ettiği de düşünülebilir. Birkaç mısra yazarak ünlerini koruyan şairler gözde olurlarken Niyazi'nin unutturulmasının ardında ben başka nedenler bulunduğunu sanmaktayım.»

Yine Cumhuriyet gazetesinde Oktay Akbal, Mehmed Kemal'e verdiği yanıta «Önce şunu söylemeli: hiçbir güç gerçek bir ozanı 'unutturamaz'... Bu unutulma, o sanatçının kendi ürünüdür» diye başlıyor, yukarda özetlediğimiz ve Mehmed Kemal'in yinelediği sav üzerine şunları yazıyordu:

«Bu, birçok kez yinelenmiş, ama sağlamı bir gerçeğe dayanmayan eskimiş bir görüştür. Önce, gerçek ozanları unutturmak olanaksızdır. Bazı ozanların etkisini silebilmek için, hükümet zoruyla ozan yaratmak ondan daha da olanaksızdır. Bugün şiir alanında belli bir değeri olan her ozan toplumda saygınlığa kavuşmuştur. Nâzım Hikmet'i kimse unutmadı, unutulamayacağı için... 40 kuşağının 'gerçekçi' ozanlarından Ilgaz'lar, Kadir'ler, Toprak'lar Akıncıoğlu'lar da yazınımızın içinde kendi yerlerini almışlardır. Ama Orhan Veli ve arkadaşları, onların yanı sıra Necatigil, Külebi, Cumalı, Aksal, Birsel gibi ozanlar da, kimsenin, siyasal iktidarın desteği olmadan, yazınımızın önemli adları olmayı başarmışlardır. İktidarlar, ozan, sanatçı, yazar yaratamaz. Garipçiler, onlar gibi ozanlar tam tersine iktidarca mimli kişiler olmaktan kendilerini kurtaramamışlardır. Onlar da izlenmişler, zaman zaman güç durumlara düşmüşler, o günlerin iktidarlarınca kuşkulu kişiler olarak görülmüşlerdir... Şu kişiyi zorla unutturdular, bu kişiyi o günlerin iktidarı 'ozan' yaptı demek, büyük bir yanılgıya düşmektir; bilerek o yanılgının sürgit kafaları karıştırmasını istemektir.» (Cumhuriyet, 23.2.1979)

Attilâ İlhan'sa, televizyondaki **Çalarsaat** programı dolayısıyla Oktay Akbal'la girdiği tartışmada, Dünya gazetesinde yayımlanan beş ayrı yazıda (21, 22, 23, 24, 25 Şubat 1979), edebiyatımızda Tanzimattan beri «yeni» diye sunulan akımların, aslında emperyalist sistemin girdiği her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bir komprador burjuvazisiyle birlikte bir komprador kültürü yaratma çabalarının sonucu olduğunu ileri sürüyor; sözü şiire getirerek, toplumcuların, başta da Nâzım'ın halk ve divan şiirinden kaynaklanan, «taklit ya da kopya olmayan» yer-

li bir şiiri başlattıklarını fakat İnönü İktidar olur olmaz bu şiirin önünün kesildiğini söylüyordu:

«Bu şiir bileşimi tutmuştu, yeni Türk şiirini Kemal Paşa'nın istediği rıya toplumcular sokacaktı, İnönü iktidar olur olmaz, Nâzım'ın başlattığı bileşimi sürdürmek isteyen şairleri ya hapse attırdı, ya sürdürdü, buna karşılık Fransız gerçeküstücü şairlerinin birer kopyası olarak ortaya çıkan «Garip» şairlerini adeta devlet himayesine aldı. İnönü dönemi, Mustafa Kemal'in istediği ulusal şiir döneminin kapanması, yerine, kozmopolit, yarı şaka, kesinlikle ithal malı bir şiirin yaygınlaştırılması dönemidir. Bu şiire «Yeni Şiir» deniyor, adına kavgalar yapılıyor, CHP'nin maaşlı kültür klavuzları tarafından ulusa telkin ediliyordu» diyordu Dünya'daki ikinci yazısında. (A. İlhan)

Tartışmaya, daha çok Atilla İlhan'ın Ataç için söylediklerine ilişkin olarak katılan Orhan Barlas, Oktay Akbal'a gönderdiği ve Cumhuriyet'te yayımlanan mektubunda özetle şunları söylüyordu:

«Ataç, hangi yazarların etkisi altında kaldığını açık-seçik yazardı. Onun yazılarına aldığı, kitaplarına geçen sözleri, ölümünden bunca yıl sonra 'büyük buluş' diye ilân ediliyor! Bu da önemli değil... Dileyen Ataç'ı bir deneme, bir eleştiri yazarı olarak beğenir, dileyen beğenmez. Ne var ki, Ataç'ı 'salla başı al maaşı' kapıkulu eleştirmen saymak azçok ayıp kaçıyor... Ataç başından beri Nâzım Hikmet'i tutmuş, savunmuş, övmüştür. Bu tutumunda, hiçbir eğrilik hiçbir sapma olmamıştır. Acaba Ataç Nâzım'ı da mı yukardan gelen buyrukla beğenmek zorunda kalıyordu? Aslında bizde solcular kişiden kişiye, dönemden döneme değişen biçimlerde hep çile çekmişlerdir.»

Böylece tartışma, yine bilinen savların bir kez daha ortaya sürülmesiyle kesildi, ilerde yeniden ortaya atılmak üzere kapanmış göründü.

Yıl içindeki ikinci tartışma, daha doğrusu tartışma değil de, bir konu üzerinde aykırı düşüncelerin sergilenmesi, Nermin Menemencioğlu'nun hazırladığı, İngiltere'de yayımlanan «Türkish Verse» adlı, başlangıçtan bugüne şiirimizi kapsayan bir Türk şiiri antolojisi konusunda oldu.

Antoloji, Divan Şiiri bölümünde 24, Tasavvuf Şiiri bölümünde 6, Halk Şiiri bölümünde 7, Geçiş Şiiri diye adlandırılan Yenilikçi Türk Şiiri bölümünde 7, Günümüz Türk Şiiri bölümünde ise Yahya Kemal'den Ataol Behramoğlu'na 38 şairi içeriyordu.

Edebiyat Cephesi gazetesi bu haberi ve Nermin Menemencioğlu'nun antolojinin hazırlanması ile ilgili çalışmaları hakkında bir yazısını yayımlarken, Günümüz Türk Şiiri bölümünde bazı şairlerin neden bulunmadığını soruyor ve Menemencioğlu'nun bu soruya yanıtını şöyle belirtiyordu:

«Mektubunuzda, neden H.İ. Dinamo, Enver Gökçe, Arif Damar, A. Kadir, Rıfat Ilgaz, Hilmi Yavuz vb. ni antolojiye almadığımı soruyorsunuz. Çünkü yedi yüzyılın en önemli yetmiş beş temsilcisi arasında bu şairleri görmüyorum diyeceğim. Beş hececinin beşini, Yedi Meşalecilerin yedisini de almadım. Her bakımdan en önemli temsilcileri seçmeğe gayret ettim, aynı zamanda daha çok şairden birer örnek vermektense, seçilenlerden birkaç örnek vermeği yeğledim. Kitap Türk şiirinin bütününe bir kuşbakışıdır. O bakımdan çağdaş şiire fazla yer verildi diyenler de olacak.» (Edebiyat Cephesi, sayı 2).

Gazete 3. sayısında, antolojiye A. Kadir, H. İ. Dinamo, E. Gökçe, R. Ilgaz, A. Damar, H. Hüseyin, M. Kemal, N. Üstün, K. Özer, H. Yavuz... vb. ozanların alınmamasının edebiyat çevrelerinde büyük tepkiyle karşılandığını bildiriyor, «Alınmayan bu ozanların genellikle devrimci kişilerden olmaları bu tavıra siyasal bir anlam da verilmesine neden olmuş, yorümlar daha çok bu açıdan yapılmıştır» diyerek özellikle antolojiye alınmayan ozanların bu konudaki görüş ve düşüncelerini yayınlayacağını haber veriyordu. Gazetenin 3 ve 4. sayılarında yayımlanan bu görüşleri kısa kısa özetleyelim:

A. Kadir:

«Bu kızcağız istediğini alır, istediğini almaz, serbesttir. Alınmayan adlar arasında ben de bulunduğum için fazla bir söz düşmez bana. Ne diye alınmadım diye dert de edinmiyorum. Daha çok, alınan ozanlar ne düşünüyor, onlara sorulmalı. Kamuoyu sanatseverler bu konuda ne düşünüyorlar?»

Mehmed Kemal:

«Nermin Menemencioğlu her zaman alaanglez bir edebiyatçı diye tanınır ve bilinir. Türk şiiri için yaptığı antoloji elbette yabancı doğrultuda olacak, gerçek Türk şiirini gerektiği gibi yansıtmayacaktı. Hiç yadırgamadım.»

Ömer Faruk Toprak:

Bu yaşlı hanım Türkiye'den kopmuş, uzaktan dürbünle ba-

kıyor. 1950'lerde yaşıyor hâlâ. Eline geçen kaynaklar sınırlı. İlişkisini yazışarak sürdürdüğü kimi ozanların etkisinde kaldığı açık. Yaptığı seçme tutarsız. Oysa Türkiye'deki patlama derecesine varan ilerleme şiire de yansımış durumda. Bunu izleyebildiği kanısında değilim, sonuç bu bakımdan olağandır.»

Kemal Özer:

«Amatörce hazırlanmış bir antoloji değil söz konusu olan. Bir ülkenin şiirini tanıtıcı kapsamlı bir iş. Böyle bir işi sıradan bir «ihale» olarak mı aldı Menemencioğlu? Sorumluluk duygusu taşımıyor ve nesnel olamıyor da bir taşaron gibi mi bakıyor olaya? Bu işin «vebal»i birey olarak yalnız hazırlayanda da kalmaz, Türkiye Yazarlar Sendikasına kadar uzanır bence.»

Hilmi Yavuz:

Önemli olan Sayın Menemencioğlu'nun şu ya da bu şairi antolojisine niçin aldığı, ya da almadığı değildir. Önemli olan Sayın Menemencioğlu'nun Türk şiirini kimlerin temsil ettiğini saptamada yetkili sayılıp sayılmayacağıdır.»

Afşar Timuçin:

«Seçme işinin sorumluluğu çok büyüktür. Seçmek yargılamaktır. İnsan herhangi bir şeyi seçerken kendini yargılar... Antoloji düzenlerken kafasından çok makasını, bilgisinden çok eğilimlerini kullananlara yazık oluyor. Bu antolojici bayana da doğrusu yazık olmuş.»

Konur Ertop:

Bayan Menemencioğlu eleştiri ve inceleme yazılarıyla günümüz edebiyatının hatta Tanzimattan sonraki edebiyatımızın türlü ürünleri için yaptığı değerlendirmelerle yeteneklerini kanıtlamış sayılır. Bunlar kabul edilince söz konusu antolojiyi daha geniş hoşgörüyle benimsemek mümkün olacaktır. Üstelik Edebiyat Cephesi'nin adlarını andığı çağdaş ozanlar arasında kendilerini bütün zamanların en büyük ozanları arasında saymayacak kadar haktanır olanlar da bulunmalıdır!»

Nevzat Üstün:

«...Bu antoloji bireysel bir çabanın ürünü. Ne bir üniversiteyi, ne bir kurumu kapsamaz. Bu, tür antolojiler yığınla. Ülke-

mizde de, başka ülkelerde de çıkabilir. Ne Türk edebiyatı açısından, ne de bireysel açıdan üstünde durulabileceğini sanmıyorum. A. Kadir gibi bir şairin böyle bir antoloji içinde bulunmaması, bu antolojiyi hazırlayanın ya şiir kavramı, ya da antoloji kavramıyla ilişkisi bulunmadığını gösterir.»

Sennur Sezer:

«Nermin Menemencioğlu'nun kullandığı ölçütte yalnızca edebiyat ölçülerini kullandığına inanıyorum. Bu ölçüde özellikle siyasal tarafsızları seçtiğine inanıyorum.

«Elbet Nâzım gibi Batının iyi tanıdığı bir ustayı almamazlık edemezdi. Ama A. Kadir gibi ozanlığı tartışılamayacak pek çok ustayı gözardı etmesi başka bir nedenle açıklanamaz.»

Nermin Menemencioğlu, bu eleştiriler üzerine gazeteye gönderdiği bir mektupta, «**Turkish Verse** aleyhine açtığınız kampanyayı desteklemek için özellikle seçtiğiniz kimselerin tepkileri ile, antolojiyi okumuş, ya da hiç olmazsa görmüş, sayfalarını karıştırmış olan şairler ve bilim kişilerinin tepkileri arasında çarpıcı farklar var» diyor ve kendisine gelen mektuplardan örnekler sıralıyordu:

«Yüzyılları kapsamış şiirimizin en yaygın dilde topluca sunulması yurdumuz için büyük kazanç.» **Fazıl Hüsnü Dağlarca**

«Bu çapta bir Türk şiiri antolojisi, öyle sanıyorum ki, batıda ilk kez çıkıyor.» **Oktay Rıfat**

«Benim ilk izlenimim, böyle geniş çapta ve Türk şiirinin bütün boyutlarını veren bir kitabı nihayet ukala batılılara sunduğunuz için çok önemli bir iş yapmış olmanızdır.» **Güzin Dino**

«Çok uzun ve titiz bir çalışmanın sonucu olarak, birer inciye benzeyen bu 'şiirler dizisi' ile siz Türkiye'nin kültürel hazinelerini ne kadar etkin, ikna edici şekilde gözler önüne sermiş oluyorsunuz.» **Nermin Abadan Unat**

«Minnetle anılması gereken çalışmanızın Türk kültür yaşamına katkısını sözcüklerle tanımlamak, sanırım, oldukça zor.» **Özdemir İnce**

«Türk şiirinin dünya ölçüsünde tanıtılması açısından gerçekten önemli, övgüye değer bir çalışmanın üstesinden geldiniz.» **Ataol Behramoğlu**

«Türk şiir sanatına yaptığınız büyük hizmet için sizi nasıl kutlayacağımı bilemiyorum. Himmetiniz varolsun.» **Vedat Nedim Tör**

«Güzelim kitabınız.» **Metin Eloğlu**

«Her antoloji için olduğu gibi, bunu da şairlerin ve şiirlerin seçimi bakımından, sunuş ve çeviri yönünden eleştirecek kimseler olacaktır. Kimisi iyi niyetle yapacak bunu, kimisi kıskançlıktan... Bir de, antolojide yer almayan şairlerden bazıları belki gocunacaktır. Hiç kulak asmamak gerekir. Ortaya muhteşem bir eser çıkardınız.» **Talât Sait Halman**

Menemencioğlu, mektubunun sonunda «çeviri ve filoloji uzmanlarının tepkilerinin ancak zamanla belli olacağını» söyleyerek bu konudaki uyarıları gereken saygı ile karşılayacağını belirtiyordu.

Şiir Kitapları

Kasım 1978'den Kasım 1979'a kadar yayımlanmış olan şiir kitaplarına ilk bakışta hemen göze çarpan bir olgu, şiir kitabı yayımının, büyük profesyonel yayımcılık alanından küçük özenci yayınevlerine ya da kendi yayınlarına kaymış olmasıydı. Görülen oydu ki, büyük yayınevleri şiir kitabı yayınını satış garantisi veren ünlü adlarla sınırlayacak; buna karşın şiir kitabı yayını yine de durmayacaktı. Oylumları küçülse de, basımları o denli göz alıcı olmasa da şairler kitap çıkarma yolunu zorlayacaklardı. Nitekim, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir dışında basılan birer formalık küçücük şiir kitaplarının yayımlandığı görüldü yıl içinde. (Örnekse, **Osman Serhad'ın Şiirleri**, H. Avni Cinozoğlu'n'un **Güller**, **Öksüz Kalabilir**'i, ya da genç şairlerin bir araya gelerek çıkardıkları imece kitapları: **Halkın Dilleri** ve **İmece** gibi.)

Öyle görülüyor ki, başbakanı şair olan bir sosyal demokrat görünümlü hükümetin kâğıt fiyatları, yayımcılık konusunda aldığı kararlar herkesten önce şairlere dokundu, onları vurdu.

1978'in son iki ayında yayımlanan şiir kitaplarını görelim önce:

Melih Cevdet Anday, **Sözcükler**, **Bütün Şiirler**, T. İş Bankası Yay.

Halûk Aker, **Sürgün Hızı**, Şiir-Tiyatro Yayınları.

Doğan Ümit Aksel, **Özgürlük Ezgisi**, Erciyes Yayınları.

Özdemir Asaf, **Yalnızlık Paylaşılmaz**, Cem Yayınevi

Ataol Behramoğlu, **Kuşatmada**, Cem Yayınevi

İlhan Berk, **Kül**, Ada Yayınları.

Ferit Edgü, **Ah Min-el Aşk**, Ada Yayınları.

Haydar Eroğlu, **Bir Zor Zanaat Şairlik**, Kendi Yay.

Ceyhun Atuf Kansu, Tüm Şiirleri I - II, İş Bankası Yay.
Seyyit Nezir, Bütün Yayınlarda, Mav Yayınevi
Lütfü Özkök, İçimizdeki Sıla, Yeditepe Yayınevi.
Ali Püsküllüoğlu, Yaz ve Yağmur, Bilgi Yayınevi.
Özgen Seçkin, Dört Mevsim Türküleri, Yönelliş Yay.
Fikret Tan, Işıklı Dönüşüm, Kendi Yay
Mehmet Taner, Sunak, Derinlik Yayınları
İsmail Uyaroğlu, Aşktan ve Umuttan Akdım Rengimi, Cem Yayınevi.
Necati Yıldırım, Umutsuzluğu Dağıt Yüzünden, Gündem Yay.

Kısa Notlar

«Aker'in ilk kitabı **Sürgün Hızı**, yazınımızda yıllar yılı etkin bir yeri olan bir yazar için gecikmiş bir kitap. Kanımca çok daha önce yayımlanmalıydı... **Sürgün Hızı** beş bölüme ayrılmış. Aker'in 1965 - 1973 yılları arasında yayımladığı şiirlerin bir derlemesi, bu yıllardaki şiir serüveninin bir göstergesi.» (Bilgin Adalı, Türk Dili, Şubat 1979)

«Özdemir Asaf, **Yalnızlık Paylaşılmaz**'da yalnızı ve yalnızlığı işlemiş baştan başa. Birbirinden güzel dizelerle dolu kitap.» (Oktay Akbal, Cumhuriyet, 26.2.1979)

«Behramoğlu, son şiirler toplamında kendi şiir anlayışının üstesinden gelebilmiştir... Kimi yerde düzyazıya yaklaşan dize düzeni böyle yorumlanabilir... **Kuşatmada**, son günlerde yayınlanan şiir kitapları arasında ayrı bir iklimin ürünleri olma özgürlüğünü taşıyor. Ne şiir sanatının ustalıklarını tepe tepe kullanarak ortaya konulmuş, yaratılmış şiirler, ne şiirin ardındaki kaynakların desteğiyle şiirsellik kazandırılmış ürünler, ne de şiir sanatının, şiir kavramının imbiğinden geçmiş yapıtlar. Yalınlığın, çok kişinin paylaşabileceği bir şiirselliğin başarısını vurgulayan şiirler.» (Doğan Hızlan, Cumhuriyet, 1.3.1979)

İlhan Berk otuz yıldır hep şiirini değiştirmiş, tazelemiş, okuyucunun karşısına hep değişik yüzlerle — kimi zaman kızdırarak kendisine, kimi zaman sevdirerek kendisini — çıkmış bir şairdir. Kül'de bu değişik yüzlerden birkaçını bir arada buldum ben. Artık bir durulmanın belirtisi mi bu yoksa İlk şiir olan «Yavaş Yavaş Geçtim Kalabalıkların Arasından» ile son şiir «Acının Adı» arasındaki duygu ve dışavurum benzerliği, böyle geniş bir zaman bölümünü kucaklıyor olmanın belirtisi mi?

● **Ah Min-el Aşk**'taki şiirlerde, «Ders Notları»nda gördüğümüz, ilerde üzerinde durulacak — en azından durulabilir —

bir izlenimin, bir düşüncenin bir-iki sözcükle, kesik-kesik iki cümleyle bir kenara not edildiği havası var. «Kar Yağıyor Tepelere», «Kırgın» ve «Arada» şiirlerinde ise Ferit Edgü özgün bir şiir tadına varıyor.

● Bir Zor Zanaat Şairlik'te «Halkım/sesini bana ödünç ver» diyen Haydar Eroğlu'nu, henüz bu sesi bulamamışsa da, şiirin kaynaklarından birini bulmuş sayabiliriz.

● Sessiz ve derinden büyütüyor şiirini Ali Püsküllüoğlu, ayıklıyor, buduyor, yeşermesini istediği dallara özenle bakıyor O biraz taşralı, biraz yaylalı, dağ köylü, atlara, dağlara, nehirlere düşkün duyarlığını yitirmeden, sade, duru, okudukça insasaran bir şiire ulaştığını gördüm Yaz ve Yağmur'da.

● Sunak'taki şiirler, öfkesi, başkaldırısı, umudu, hüznü, sevinci ve güveniyle bir delikanlı havası estirdi içimde. Mehmet Taner, sözcüklerin sıcaklığını, imgelettikleri devinimi yok etmeden koyuyor onları şiirlerine.

● İsmail Uyaroğlu, adını duyurmuş, ödüller kazanmış bir şair. O da, gerçeği çırılçıplak göstermek istiyor şiirlerinde. Aşktan ve Umuttan Aldım Rengimi adlı kitabında 1967-1970 arasında yazdığı şiirlerle, 1970'ten sonra, daha çok toplumcu çizgideki şiirlerini toplamış.

● «Umutsuzluğu Dağıt Yüzünden, Necati Yıldırım'ın ikinci şiir kitabı. Yıldırım 70 sonrası yaşanan olayların üzerine kuruyor şiirlerini. Güncellik, şiirlerini besleyen kaynak. Uzun dizelerle yazıyor genellikle. Bu ise dolgu dizelere ve seyrek bir dokuya götürüyor ozanı. Sözcüklerin çağrışım yüküne bağlanamayan dizeler üretiyor. Tüm bu olgular söyleyişte sürçmeler, içerikte soyutlamalar doğuruyor... Ama bizim insanımıza özgü tarihsel ve çevre ilişkileriyle kuşatılmış duyarlıklar taşıması Necati Yıldırım'ın olumlu yanı.» (Ahmet Ada, Hakimiyet Sanat, Nisan 1979).

1979'da yayımlanan şiir kitapları ise şunlardı:
Tahir Abacı, Odaları Utandıran Dağlar, Yar Yayınları
Sabahattin Kudret Aksal, Şiirler, T. İş Bank. Yay.
Metin Altıok, Kendinin Avcısı, Türkiye Yazıları.
Enis Batur, İblise Göre İncil, Yeni Ankara Yayınları.
Ataol Behramoğlu, Mustafa Suphi Destanı, Sanat Emeği Yay.
Cengiz Bektaş, Yer Deli Gök Deli, Cem Yayınevi.

Abdurrahman Boztaş, Gebe Değiliz Tutsaklığa, Kendi Yay.
Nurullah Can, İnsanlara Doğru, Yeditepe Yayınları.
Nurullah Can, Memleket Çocukları, Saçak Yayını.
H. A. Cinozoğlu, Güller Öksüz Kalabilir, Saçak Yayını
Bedrettin Cömert, Kalmasın Ellerim Sizlerden Uzak, Evrensel Yayınevi.
Ali Doma, Özgürlüğün Şafağı, Kendi Yay
Sadettin Erağan, Fırtına Geçti, Kendi Yay
Müştak Erenus, Duyuru, Kendi Yay.
Osman Serhad Erkekli, Şiirler, Kendi Yay
İsmail Gençtürk, Öpücük Tarlası, Gen Yayınlar.
İlyas İlhan, Yokuş, Erciyes Yayınları.
Özdemir İnce, Rüzgâra Yazılıdır, Cem Yayınevi.
Hidayet Karakuş, Günaydın Gül Yaprağı, Kendi Yay.
Arslan Kaynardağ, Sevgiler de Gündemdedir, Elif Yayınevi.
Ali Menteş, Turfanda İnsanlar, Aydın Yayınevi
İbrahim Minnetoğlu, Sevgiler, Şiirler, Minnetoğlu Yay.
Yaşar Miraç, Trabzonlu Delikanlı, Sanat Emeği Yayınları
Ahmet Oktay, Sürgün, Ada Yayınları.
Erdoğan Özer, Melez Zaman, Bilgi Yayınevi.
Asım Öztürk, Üretmenin Nar Çiçeği, Kendi Yay.
Ahmet Telli, Yangın Yılları, Aşama Yayınları.
Ahmet Telli, Hüznün İsyan Olur, Türkiye Yazıları
Turhan Türgen, Göz Aşkı, Yeditepe Yayınları
Vedat Türkali, Eski Şiirler — Yeni Türküler, Cem Yayınevi.
Halim Uğurlu, Kan Su Kesince, Yeryüzü Yay.
Adnan Yücel, Kavgalara Sözlenen Sevda, Kendi. Yay.

Kısa Notlar

● Şiirimizin kırk yıllık emekçisi Sabahattin Kudret Aksal'ın Şarkılı Kahve (1944)'den Çizgi (1976)'ye kadar olan kitaplarına girmiş, o tarihten sonra ise çoğu yayımlanmış ama bir kitapta toplanmamış şiirlerini Bir Maviyi Bulmak ve Sürek adlı bölümlerde buluyoruz. Şiirler'de. Türk Şiirinin kırk yıllık geçmişi içinde Aksal'ın Garip etkisinden nasıl bugüne, bugünkü yalın, sade söyleyişe geldiğini izliyoruz kitapta. Onun şiiri de, Anday'ınki gibi, geniş kitlelere yayılacak, geniş kitleleri etkileyecek bir şiir değil; insan halinin yalnızlık, ölüm korkusu, doğaya bakış... vb. birkaç temanın derinliklerine inen, oralarda gezinen, biçim sorunlarını çözmüş, artık bir düzlüğe ulaşmış bir şiir. Bu tür, tüm basımlar, özellikle geçmiş şiirinizi öğrenmesi kaçınılmaz bir zorunluk olan gençlerimiz için yararlı oluyor.

● Metin Altıok'un **Kendinin Avcısı** adlı son kitabı, **Gezgin** (1978) ve **Yerleşik Yabancı** (1978) ile bir üçlüyü oluşturuyor. Hüzün, burkuntu, sonlu aşklar, havi dökülmüş bir sevinç, delik deşik bir yürek, yıllanmış bir acı, giden, geri dönen, ama gezginlikten kurtulamayan «dumanı lekesiz biri»... Özdemir İnce onu en iyi tanımlayanlardan biri: «Sen bir alaturka ozansın... Bir yanı hüzzam faslı, bir yanı çocukluğumuzun bayram yeri.»

● Tarih, zaman, ölüm... vb. bağlamlar çerçevesinde, çelişkilerden, zıtlıklardan bir bütün, bir birlik kurmağa çalışan; «şiirin resimden yola çıkmasını» öneren, «Nasıl varılabilir resme, fırçasız» diye soran bir şiir oluşturuyor Enis Batur **İblise Göre İncil**'de. Uğrak noktalarından bir olan İkinci Yeni şiirin ötesinde şimdi, özgün bir senteze ulaştırmış bu etkilenmeyi, şiirinde çoktan sindirilmiş, besin haline gelmiş artık o etkiler. Söz'den Yazı'ya giden yolda şimdi Enis Batur, ilerde daha güzel şiirler umudunu vererek.

● Nurullah Can, **İnsanlara Doğru**'da, küçük, günlük şeylerden şiire ulaşmak istiyor, ama bunları ayıklamasını da bilmesi gerek, şiirdeki «ben»in ortak bir kişilik olduğunu açık bir biçimde ortaya koyabilmek için.

● Müştak Erenus, üçüncü şiir kitabı **Duyuru**'da, 1 Mayıs 1978 gününü anlatan coşkulu uzun şiir ile 14 kısa şiirini bir araya getirdi. Daha çok, erken 50'lerin şiir havasını taşıyan bu şiirlerde, yaşlanmış ama ihtiyarlamamış bir yüreğin işçi sınıfının eski acılı günlerden bugünkü kazanımlarına ulaşışı karşısında duyduğu mutluluğu, sevinci d le getir yor. Kitapta Avni Arbaş'ın 1 Mayıs'la ilgili resimleri de yer alıyor.

● «Faşist kurşunlarca öldürülen Bedrettin Cömert de bir şairdi delikanlılığında. Otuzu aşkın şiiri Varlık ve Forum dergilerinde yayımlandı. Yayımlanmamış yüzlerce şiiri de dosyasında bekliyordu. Şair dostumuz Hasan Hüseyin, Bedrettin'in ölümünün birinci yıldönümünde bu şiirleri toplayarak basına sundu.

«**Kalmasın Ellerim Sizlerden Uzak** adlı kitapta, Bedrettin Cömert'in şiir yeteneğinin 'gençlikte kalan şiir denemeleri' düzeyini aştığını görüyoruz. Yalın bir anlatımla, sağlam imgelerle ve duyarlıkla işlenmiş dizeler...» (Sefer Şahinoğlu, Türkiye Yazıları. Eylül 1979).

● Son yılların en genç ve en çalışkan şairlerinden Osman

Serhad Erkekli, bir dergi boyunda, ikiyle katlanınca bir kitap görünümü alan **Şiir Kitabı**'nda 1978-1979 ürünü şiirlerini sergiliyor. Osman Serhad çok yazan, şiirini sık sık değiştiren bir şair. Bu şiirlerde, özellikle başlangıçtaki Necatigil etkisini aşmış görünüyor

● İsmail Gençtürk, **Öpücük Tarlası**'nda daha çok kendinden, günlük yaşamın küçük ayrıntılarından yola çıkıyor. Birçok şiirinde gerçek yaşamdan başarılı tablolar çizerken, bazılarında da öykünün, düzyazının tuzağına düşme tehlikesini de taşıyor.

● Özdemir İnca, şiirleriyle, şiir çevirileriyle, yazılarıyla, çeviri dalında aldığı TDK ödülüyle adını çok duyuran şairlerdendi bu yıl. Karşı Yazgı'dan (1974) beri sürdürdüğü suskunluğu bozdu, şiirini geliştirdi.

«İlk kitabımın çıktığı 1963 yılından bu yana, on altı yıllık bir şiir deneyinin ürünü en azından, **Rüzgâra Yazılıdır**... Bir kurameylem bütünselliğine dayanan, şiirden ödün vermeyen, hem şiirselliği, hem çağdaş bir dünya görüşünü aktarmakla bir bireşime varan, şiirin yitirilmeğe yüz tuttuğu yayın piyasası karambolünde — hazır yayımlanabilmişken — kaçırılmaması gereken bir kitap olarak okunmalı değerlendirilmeli.» (Füsun Altıok, Milliyet Sanat Dergisi, sayı 322)

● Hidayet Karakuş, **Günaydın Gül Yaprağı**'nda kısa, yalın, arınmış dizeleriyle aydınlık bir şiiri sürdürüyor. Şiirin yapısı üzerinde, bazı şiirlerde biçimin abartmalı bir şekilde öne çıkacağı kadar, durduğu belli. Bazan halk şiirine yaslanıyor, bazan da 60 öncesi şiirin kaynaklarına eğiliyor, ama yavanlığa, öğreticiliğe yüz vermiyor.

● Şiir, edebiyatın öbür dallarından hiçbirinin, başka hiçbir uğraşın yerini tutamayacağı bir tutkudur insanda. Arslan Kaynardağ, **Sevgiler de Gündemdedir** kitabıyla bir kez daha kanıtladı bize bunu. '40'lardan beri şiir yazdığını ama bunların pek azını Ferht Sılacı adıyla yayımladığını söyleyen Kaynardağ, **Sevgiler de Gündemdedir**'de bu tutkunun ürünlerini topluyor.

● Yılın en çok sözü edilen kitaplarından biri Yaşar Miraç'ın **Trabzonlu Delikanlı**'sı idi. Yaşar Miraç şiirlerinde folklordan, türküden, yerel dilden, o dilin imge hazinelerinden kalkan bir şiirin ya da şiir türkünün, özgün bir biçimde kullanılırsa, başarı şansının hiç de az olmayacağını gösteriyor şiirlerinde.

«Miraç, şiirde gelenekten, halk kültüründen 'yararlanma' sorununu şiirleriyle karşılıklar getirdi benim kafamda. En kısa biçimiyle söyleyeyim: Bunun nasıl yaşantıyla içiçe ve organik bir şey olduğunu, biçimci yaklaşımların bu organik süreç yanında nasıl cılız kaldığını ve kalacağını gösterdi. Ve en önemlisi de şiirin ne kadar güzel, nasıl kaçınılmaz bir şey olduğunu bir kez daha yaşattı.» (Barış Pirhasan, Sanat Emeği, Haziran 1979)

● Ahmet Oktay'ın **Sürgün**'ü, şiirin, felsefeyle, tarihle, düşünceyle sınırdaşlık ettiği, ama çoğu kez uzak ve üstü örtülü göndermeleri yüklenen imgelerin yer yer şiiri karanlıklaştırdığı, ondan tad almayı önlediği bir kitap bence. Şairin kendisi de «**Sürgün**, kendisiyle yüzde yüz mutabık olduğum bir metin değil artık. Gerek dilin kullanımı, gerekse kurgu açısından iletişimi zorlaştırdığımı sanıyorum» (Eleştiri, sayı 3) derken bunu kastediyordu sanıyorum. Yer yer okuyucuya açılan şiirin hemen yeniden kapandığını, okuyucudan yalnızca okuma çabası değil, aynı zamanda bilgi de istediğini görüyoruz. Yine de Oktay'ın şiirinde bir aşama olarak sayabiliriz **Sürgün**'ü, geçilmesi zorunlu bir aşama.

● «Şiir geleneğimizin ürünlerini özümleyerek ortaya konan şiirler hiç kuşkusuz bir yapı sağlamlığını birlikte getiriyor. Erdoğan Özer'in Melez **Zaman** adını taşıyan şiirler toplamı yazıma bu yargıyla başlamamı zorunlu kıldı. Özümleme sözünün derininde etkilenme, esinlenme kavramları da yatar kimi zaman. Özer de bu kavramları içeriyor Erdoğan Özer'in bundan sonraki çalışmalarını özenle izleyelim. Ürünlerini günden güne daha özgün kılacağına inancım var. Şiir geleneğimizi bilen, ondan yararlanan bir şair.» (Doğan Hızlan, Cumhuriyet, 12.4.1979)

● «Ahmet Telli'nin **Yangın Yılları**, Enver Gökçe'ye ve Ahmed Arif'e bağlanabilecek ve Halk şiirinin ögelerinden yararlanmayı ihmal etmeyişle yazılmış, Anadolu yaşantılarından izler taşıyan özellikle ikinci bölümde de bütünüyle bu yaşantıdan kaynaklanan şiirlerin bulunduğu bir kitap. Bütün bu yaşantılar, çağrışımlar, gözlemler yığını 12 Mart günlerinin karanlık ya da 'yangın' dolu günleriyle bütünleşerek **Yangın Yılları**'nın dökümü niteliğini kazanıyor.» (Erol Çankaya, Dünya, 28.5.1979)

● «Daha önce dergilerde tek tek okuduğumuzda pek ayırımına varmadığımız bir bütünlük var Ahmet Telli'nin **Hüznün İsyan Olur** adlı kitabında topladığı şiirlerde. Ve Ahmet Telli ne-

yin şiir olduğunu, neyin şiir olmadığını bilen bir sanatçı. O yüzden de sağlam adımlarla ilerliyor; kurtuluşa olan inancını, umudunu yineleyerek, şiire olan saygısını yitirmeden.» (H. Küçükdereli, Sesimiz, sayı 123).

● «Halim Uğurlu, Türk Dizini'ne (Şiiri'ne) 'Asya Baharı', 'Değişim', 'Gökağrı', 'Türke Destan', 'Zamanların Dili' gibi güzel yapıtlar katmış, severek okuduğum bir ozanımız. Ocak 1979 içinde yayımlanan yapıtının adı ise **Kan Kesince**. Onu da dikkatle, benimseyerek, severek okudum. 'Aklın görünmez kanadından şiir süzen' ozan da diyebiliriz Halim Uğurlu için, 'aklın zamana dönüştüğü' çizgide ürperen ozan da. Kuşkusuz, dile çok egemen. Dili kullanışına saygım büyük. Üstelik, vurduğu kazmanın kömür mü, petrol mü, pancar mı çıkartacağını iyi biliyor.» (Hasan Hüseyin, Sesimiz, Mart 1979)

● «**Kavgalara Sözlenen Sevda**, Adnan Yücel'in ilk şiir kitabı. Destansı bir söyleyişi var. Doğu Anadolu'nun yarı-feodal yapısı üstünde yükselen bir kültürün en olumlu yanlarını şiirine destek yapıyor Yerel söyleyişe açık şiirler yazıyor. Zaman zaman Ahmed Arif ve Enver Gökçe'nin etki alanına giriyor. Onun şiirinde, yer yer 70 sonrası yazılan şiirin 'mazmunları' ve klişe dizeler göze çarpıyor. Ne var ki, insanımıza, toplumla, doğayla insanımızın savaşına bakışı sağlam.» (Ahmet Ada, Hakimiyet Sanat, Nisan 1979)

Antolojiler

● Ali Saraçoğlu'nun, oğlunun faşistlerce öldürülüşü üzerine, «özgürlük savaşımında yaşamlarını yitiren gençlerimizin anısına adanmış» ve 1978 sonunda yayımlanmış olan **Sen Hiç Oğul Emzirdin mi Kör Kurşun** adlı antolojisi 1979 yazında ikinci baskısını yaptı.

● İngiltere'de Penguin Yayınevi, **The Penguin Book of Turkish Verse** adlı bir Türk Şiiri Antolojisi yayımladı. Antoloji, Fahir İzin de yardımıyla Nermin Menemencioğlu tarafından hazırlandı.

● Kültür Bakanlığı, **Kırlangıcın Kanat Vuruşu** adlı, çocuklara günümüz şiirinden örneklerin toplandığı bir antoloji yayımladı. Tanpınar'dan Ali Cengizkan'a kadar şairlerden şiirlerin bulunduğu antolojiyi Ali Püsküllüoğlu hazırladı.

Şiir Ödülleri

● Yıllığın erken basıma girmesi nedeniyle geçen yıl haber veremediğimiz Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü, 1978 yılında, bütün şiirlerinin toplandığı **Sözcükler** adlı yapıtıyla Melih Cevdet Andaya verildi.

«Jüri açıklamasında Andayın çeşitli edebiyat türlerindeki başarısı kadar, en az kırk yıldan beri emek verdiği şiir alanında dil bilinci, özgünlük ve değeri eksilmemiş bir geçmişin toplamını yeni ürünlerle bütünlediği için ödüle layık gördüğünü belirtmiştir.» (Cumhuriyet)

Anday, «yapıtlarınıza toplu olarak bakınca şiir kavramı ve poetikanız üzerine neler düşündünüz» sorusuna şu yanıtı veriyordu:

«Şiirlerime toptan bakmak, benim için sanırım öğretici oldu. Bütün yaşamım boyunca iki üç tema içinde dönüp durmuşum. Bu temalar başlangıçta belki biraz sezgi durumunda; ama gide gide onları daha bilinçle işlemeğe başlıyorum. İnsanın dünyaya, doğaya yabancılaşması, zamanın olup olmadığından kuşku, 'dil'in insanı yanlış yola saptırdığı, hayvanları yüceltme... gibi temalar bunlar. İlk şiirlerimde de, son yazdıklarımda da var bunlar. Sonra, sorunuzla ilgili olarak şunu da ekleyeyim, duygululuğun ağır basması gereken gençlik yıllarımdan başlayarak 'biçim'e önem vermişim. Bilmem, doğru mu Ve hep bir şey için çırpınmışım sanki...» (Cumhuriyet, 18.11.1978)

● Oktay Akbal, Recep Bilginer, Hüsamettin Bozok, Konur Ertop, Sami Karaören, Arslan Kaynardağ ve Adnan Özyalçıner'den oluşan Yeditepe Şiir Ödülü seçiciler kurulu, 1978 yılında yayımlanan 58 şiir kitabı arasından Refik Durbaş ın **Çırak Aranıyor** adlı yapıtını ödüle değer buldu.

Refik Durbaş, Milliyet Sanat Dergisi'nde, kendisiyle bir görüşme yapan Konur Ertop'a «15 yılı aşkın bir süredir, şiirinin biçim ve öz bakımından değişen ve değişmeyen yönleri» hakkında şunları söyledi:

«Şiirimin biçiminin pek değiştiğini sanmıyorum. Kitabıma girmeyen ilk ürünlerimde yine çalışan insanlar vardı. Fakat İstanbul'a geldikten sonra yeni bir çevreye girdim. Öğrenci olayları vardı, aşklar, sevdalar vardı. Bunları yazmaya çalıştım. Yani kısaca şiirimin değişmeyen yönü yaşadığımı yazmam sanıyorum. Çevremde gördüğümü, duyduğumu yazmam. On yıl önce öğrenciydim, olayların içindeydim, onun şiirini yazıyordum. Şimdi ar-

tık öğrenci değilim, ve yazdıklarımı içinde de öğrencilikle ilgili şeyler yok. Şimdi sokaktaki çocuğu yazıyorum. Köyünden büyük kente gelmiş, ne köyünden kopabilmiş ne kenttoki yaşama ayak uydurabilmiş, ne eli bir sanat tutabilmiş insanları yazmağa çalışıyorum. Bir de daha açık, daha anlaşılır olma çabasındayım. Şiirimin değişen yönleri de bunlar galiba.» (Milliyet Sanat Dergisi, sayı 323)

● Bu yıl, Salâh Birsel, Oktay Akbal, Cemal Süreya, Konur Ertop ve Doğan Hızlan'dan oluşan Türk Dil Kurumu Yazın Odülleri Seçici Kurulu, şiir ödülünü İlhan Berk'in Kül adlı yapıtına verdi.

Şiir ödülüne katılan 26 yapıt vardı bu yıl. Ödülü 14 üncü kitabıyla kazanan İlhan Berk için bunu bir «son gürlüğü» olarak saymak mı gerekir, bilmem. Berk'in ödül alması konusunda birbirinden ayrı sözler edildi. Örneğin, Konur Ertop, «İlhan Berk'in TDK ödülünü alan Kül adlı yapıtı 45 yıla yakın süredir aralıksız şiir yazan, şiir üstünde duran, şiir yaşayan bir ozanın kitabı. Şiirini oluşturmakta geçirdiği uzun deneylerin ustalığını taşıyor. Ama bu ustalıkta bir soğukluk, şiirimizin bugünkü çizgisinden, onunla da kalmayıp bugünkü yaşamımızdan bir kopmuşluk görülüyor» (Eleştiri, sayı 5) derken; Füsun Altıok, «Şiirimizin yalnızca bir kitabı, son kitabı ile değerlendirilmesi yakışık almayacak eski bir ustası o, adını herkes bilir. Daha eski bir kuşaktan olmasına karşın, şiirimizde 'İkinci Yeni' denen akımın akım dışı bir temsilcisi sayılır. İlhan Berk akımların ve takımların dışında — bir şiiri bölerek çeşitlendirerek, bütünleyerek — sürdürmekte otuzu aşkın yıldır bu şairlik işini» diyordu (Milliyet Sanat Dergisi, sayı 338)

İlhan Berk ise kendi şiir kuramı konusunda şunları söylüyordu:

«Benim şiir kuramım 'devinim'dir. Ne şiirimin içeriği, ne de biçimi duragandır. Süre içinde kimliğini saptadığım nesne değişir, nesne değiştikçe şiirim de değişir; bu da benim somut bir ozan olduğumun altını çizer. Ama kalan, kaldıkça da ağırlığı, yoğunluğu artan, koyulaşan, bir çeşit mayalanmayla süren şiirin dili dediğimiz şeydir. Beni dünyanın bütün ozanlarından ayıran, bütün ozanları birbirinden ayıran da budur işte.» (Cumhuriyet, 29.9.1979)

● 12 Şubat 1979 günü İzmir'de ölen şair Ali Rıza Ertan adına, Dönemeç dergisi yöresindeki arkadaşları, «Ali Rıza Ertan Şiir

Ödülleri»ni kurdular. İlki — ya da ilkleri — 12 Şubat 1980 tarihinde verilecek olan bu ödüller, Büyük Ödül, Atılım Ödülü, Aşama Ödülü ve Emek Birikimi Ödülü adlarını taşıyor. (Ödül Yönetmeliği için bkz. Dönemeç, sayı 26; Somut, sayı 5).

● İzmir'de, Hasan Tahsin'i Yaşatma Derneğince bir şiir yarışması düzenlendi. Yetişkin şairler ve öğrenci şiirleri dallarında düzenlenen yarışmada, Suat Taşer, Turgay Gönenç, Nahit Ulvi Akgün, Hüseyin Yurttaş, Abdullah Neyzar Karahan ve Arif Karakoç'tan oluşan seçici kurul, birinci mansiyona Kemal Bayrakçı'yı, diğer mansiyonlara ise Aydın Hatipoğlu, Kenan Can, Ahmet Günbaş, Ümit Yaşar Işıkhan ile Ömer Uğur'u değer buldu.

Ölümler — Anmalar — Olaylar

● 1940 kuşağı şairlerinden, şiirlerini 1940 - 1950 yılları arasında Yürüyüş, İnsan, vb. dergilerde yayımlamış olan Niyazi Akıncıoğlu, 1 Şubat 1979 günü öldü.

● Şiirlerini 1970'ten sonra yayımlamağa başlayan, İzmir'li şairlerden Ali Rıza Ertan, 12 Şubat 1979 günü yiyecek zehirlenmesinden öldü. Arkadaşları, kurucularından olduğu ve parasal nedenlerle 1978 yılında, yayımını durdurmuş olan Dönemeç dergisinin 26. sayısını Ali Rıza Ertan Özel Sayısı olarak çıkardılar.

21 Nisan 1979 akşamı, İzmir Atatürk İlk Halk Kütüphanesi salonunda Ali Rıza Ertan'ı anma toplantısı düzenlendi. Ekim 1979'da yeniden yayımlanmağa başlayan Dönemeç dergisi Ali Rıza Ertan Şiir Ödülleri'ni kurdu.

● 1940 kuşağının bir başka üyesi, şair, hikâye, roman yazarı Ömer Faruk Toprak, 20 Ağustos 1979 günü öldü.

TYS'nın bu yıl İzmir Fuarında kitap imzalayacak yazarlara ilişkin yayımladığı programa göre Şair Ömer Faruk Toprak 19 Eylül 1979 günü okurlarına kitaplarını imzalayacaktı. Vakitsiz ölümü engel oldu buna. Bu nedenle TYS, aynı gün TYS pavyonunda Ömer Faruk Toprak'ı anma toplantısı düzenledi. Törende, imza masasında Toprak'ın yeri boş bırakılmış ve masaya siyah çerçeveli bir fotoğrafı konmuştu. Şairin eşinin de katıldığı, saygı duruşuyla başlayan törende, Toprak anıldı; Sendika Genel Başkanı Aziz Nesin, Toprak'ın şiirini ve onunla ilgili anılarını anlattığı bir konuşma yaptı.

● Şair Ceyhun Can, 10 Eylül 1979 günü Adana'da öldürüldü.

● Şair Nevzat Üstün, 8 Kasım 1979 günü bir trafik kazasında öldü.

● Nâzım Hikmet, doğumunun 77 Yıldönümünde, 19 - 21 Ocak 1979 tarihlerinde İzmir'de demokratik kitle örgütlerinin düzenlediği törenlerle anıldı.

19 Ocak 1979 gecesi, Meral Taygun, **Memleketimden İnsan Manzaraları**'ndan Vasıf Öngören'in seçtiği ve düzenlediği şiir-tiyatro gösterisini İsa Çelik'in slaytları eşliğinde yurdumuzda ilk kez sergiledi.

21 Ocak'ta çok kalabalık olan kitlesel anma gününde Nâzım'ın kişiliğini anlatan konuşmalar yapıldı; şiirleri okundu, şiirlerinden yapılan türküler, besteler seslendirildi.

● 5 Şubat 1979 akşamı TV'de Ahmet Hamdi Tanpınar anıldı.

● 3 Aralık 1978 günü, İzmir Devlet Tiyatrosunda düzenlenen Sanat ve Kültür Geceleri'nin 3. sü «Orhan Veli ve Garip Hareketinin Türk Şiirindeki Yeri» konusuna ayrılmıştı.

● Bedri Rahmi Eyüboğlu, ölümünün dördüncü yıldönümü olan 21 Eylül 1979'da Altıntepe Mezarlığındaki mezarı başında bir «merhaba toplantısı» ile anıldı.

● Sanat ve Kültür Geceleri'nin 16. sı ise, 17 Şubat 1979 günü, «Türk Şiirinde Kurtuluş Savaşı» konusuna ayrılmıştı.

● 2 Temmuz 1979 günü İlhami Bekir Tez'in 75. doğum, 35. yazarlık yılı TYS'ca düzenlenen bir törenle kutlandı.

● Bu yıl Ankara'da, biri aylık, öteki ise iki aylık iki şiir dergisi yayımlanmağa başlandı. Aylık **Yusufçuk**'u şair Ali Püsküllüoğlu, iki aylık **Cehennemde Bir Mevsim**'i ise Oğuz Demiralp çıkarıyor.

Yusufçuk, Ağustos 1979 sayısını tümüyle Attilâ İlhan'a ayırdı. Bu tür özel sayıların devam edeceği bildirildi.

● Somut Dergisi, Ağustos - Eylül 1979 sayılarını Yeni Yazarlar Özel Sayısı olarak düzenledi. Özel sayıda 78 genç şairin şiirleri yayımlandı.

Dergilerde Şiir

Dergilerimiz çok renkli bir çiçek bahçesiydi yine bu yıl. Bugün 70'lerini süren Zeki Ömer Defne'den, Hasan İzzettin Dina-

mo'dan 60 doğumlu genç şairlere kadar kim bilir kaç kuşak şair göründü dergilerde. Dergilerden şiir örnekleri vermenin güçlüğü de burada işte.

Hiçbir ayrım gözetmeksizin söyleyelim, bütün dergiler genç şairlere kucak açmıştı. Hem yalnız yerel, özenci dergiler değil, tüm büyük küçük profesyonel dergiler de. Bu durumda, genç yeteneklerin yazacak, yayımlayacak yer bulamamak gibi bir yakınmada bulunmaları haklı görülemez artık.

Daha çok yaşlı ve orta kuşaktan şairler, daha önceki yıllarda olduğu gibi, yalnızca belli dergilerde görünürken, genç şairler için böyle bir sınırlama, böyle bir bölünme de yok gibiydi. Hemen hemen bütün dergilerde, bazan aynı ayda birkaç dergide birden şiirler yayımladılar.

Adlarını geçen yıllarda duyurmağa başlamış olan Ahmet Ada, Adnan Azar, Abdülkadir Budak, Ali Cengizkan, Ahmet Erhan, Murathan Mungan, Ozan Telli, Ahmet Telli, Azer Yaran ve daha birçok şair bu yıl yine etkindiler.

Sanat Emeği dergisi, toplu şiir yayımlamalarıyla, Muzaffer Özdemir, İsmail Suphi, Suat Vardal, Bayram Aşılıoğlu, Adnan Özer gibi yeni genç şairleri tanıttı. Aynı dergi, Mayıs sayısında Kıbrıslı Türk Rum şairlerinin, Kasım sayısında ise Irak Türkmen şairlerinin şiirlerine yer verdi.

Sağcı edebiyat dergileri içinde dili, şiir düzeyi yönünden ayrı bir yeri olan, yabancı ulusların şiirine (Arap, Yugoslav, Sovyet, Fransız, İngiliz... vb.) ilginç yaklaşımlar gösteren Edebiyat dergisinde Arif Ay, Kâmil Aydoğan, İrfan Çevik, Ali Göçen, Turan Koç, Sezai Uğurlu, Cahit Yeşilyurt şiirleriyle ilgi çeken adlardı.

Daha çok genç şiirimizin, genç şairlerimizin üzerinde durduğumuz bu yılkı değerlendirmeyi, gelecek yıl daha belirmiş yönsemeler, daha bir kişiliğine, özgün sesine kavuşmuş genç şair adlarıyla karşılaşmak umuduyla noktalıyorum.

İlgilenenlere Notlar:

1. Bu yazının hazırlanması sırasında 40 şiir kitabı, 21 dergi (sırasıyla, Birikim, Dönemeç, Edebiyat, Edebiyat Cephesi, Eleştiri, Felsefe Dergisi, Hakimiyet, Sanat, Küçücük, Milliyet Sanat Dergisi, Oluşum, Saçak, Sanat Emeği, Sanat ve Toplum, Sesimiz, Somut, Türk Dili, Türkiye Yazıları, Varlık, Yeni Sanat, Yusufçuk, Yazı) ve 2 gazetenin sanat sayfaları tarandı (Cumhuriyet,

Dünya). Olanaklar ölçüsünde, hiçbir haber, hiçbir yazı, hiçbir şiir, hiçbir ad atlanmamağa çalışıldı, gözardı edilmedi.

Bunu özellikle belirtmemin nedeni, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978'i eleştirirken, onu «genellikle gerçekçi, demokratik bir anlayışla hazırlanmış» bulup, «Ne var ki 4 yıldır şiir bölümünü yazan Mehmet H. Doğan»ın «bu demokrat havayı sansürleriyle ihlâl eden tek imza» olduğunu ileri süren (bkz. Edebiyat Cephesi sayı 1, s. 6) anlayışa («anlayışa» diyorum, çünkü eleştiriyi yapan kişi imzasını atmayı unutmuş), sansürcülüğün söz konusu olmadığını «hal dili»yle değil «somut» olarak göstermek isteğidir. Buna karşın aynı savda direnilecek olursa, «sansürçülük» yaftasının, Mehmet H. Doğan adına sansür koymağa çalışanların üzerinde kalacağı açıktır.

2. Doğan Hızlan dostumuz da Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978 üzerine yazdığı kısacık yazıda üç kez «belli kişiler»in «bir yılın edebiyatını kendi görüş açılarından iletmesinin sakıncalarından» söz etti bu yıl başında. Hızlan, bir imza altında yayımlanan değerlendirmelerde nesnellik olmadığından yakınıyor olmalı. «Nesnellik» hiçbir zaman «taraflılık»la karıştırılmaması gereken bir kavramdır bence. Bir yazar, herhangi bir edebiyat akımı, bir şiir, bir şair karşısında taraflı olabilir, ama bu, onun o akımı, o şairi, o şiiri «nesnel» olarak incelemesini, değerlendirmesini önlemez. Olsa olsa, «nesnel» olarak saptanan durum karşısında — o da ancak genel değerlendirmenin yapıldığı giriş bölümünde — bir «tavır» koymağa götürür. Bu da yazısına imza koyan bir yazarın doğal hakkıdır sanırım. Doğan Hızlan, şiir, hikâye ve roman, eleştiri-deneme bölümlerinden birini hazırlasaydı, durum başka türlü mü olacaktı? Kendisi de «belli kişiler»den biri olmayacak mıydı?

Yıllık değerlendirmelerin, hiçbir zaman, basit bir yazılar, şiirler, tartışmalar toplamı olmadığına inanıyorum.

1979 YILINDA ÖYKÜ VE ROMAN

Atilla ÖZKIRIMLI

Bir yıl daha geride kaldı. Acıları, ölümleri, kan seline dönüşen toplu kıyımlarıyla. Sorunların kökenine inmeye, nedenleri ortadan kaldırmaya yönelmek yerine sonuçlarla uğraşmak, yüzeysel önlemlerle yetinmek koşulları daha da ağırlaştırdı, çözümsüzleştirdi.

Edebiyat, edebiyatçılar da payını aldı bu çözümsüzlükten. 1978'in baş edilemeyen sorunları 1979'da da sürdü. Kâğıtsızlık, basım giderlerinin yükselişi, yayınevlerince edebiyat kitaplarının üretiminin sınırlandırılmasına yol açtı. Bu ise doğrudan Türk edebiyatçısını etkiledi.

Bilinen koşulları yinelemek istemiyorum. Çok daha önemli bir başka gerçek var ortada: Yıl içinde yayımlanan öykü kitapları ve romanlar okunduğunda edebiyatımızın da pek parlak bir durumda olmadığı görülüyor. Bir kendini yineleme, bireysel duygulanımlarla oyalanma ve otobiyografiye kapanmanın yanısıra gerçekliğin kavranışında, bakış açısının yanlışlığından doğan öze yönelik bir çarpıtmanın varlığı ürkütücü. Kuşkusuz konum olmadığı için şiiri bu saptamanın dışında tutuyorum.

1979'da yayımlanan yapıtlara baktığımızda birbirine bağlı iki belirgin özellik göze çarpıyor:

Yaşadığını yazmak... Kanımca, öykü ve roman yazarlarımızın önce bu konuyu bir çözüme bağlamaları gerekiyor. Yaşanan, özellikle de sanatçının kendi yaşamı, elbette bir edebiyat malzemesidir. Ama roman gerçeğine, nesnel gerçekliğe dönüştürülmek koşuluyla. Bu ise önce yaşananın dışlaştırılmasına, sonra da bir bütün içine oturtularak işlenmesine bağlıdır. Öykülemekle öyküleştirmek arasındaki ayrım da budur.

Küçükburjuvayı anlatmak... Bir bakıma yaşadığını yazmanın doğal sonucu bu. Ama yukarda sözünü ettiğim bakış açısının yanlışlığı sorunu, yazarlarımızı ya doğadan bir gerçekçiliğe ya da bireysel gerçekliğin sınırlarını aşamamaya götürüyor.

Bu nedenle 1979'un öykü ve romanlarını değerlendirirken değişik bir yöntem izledim. Yapıtları tek tek ele aldım, ama bütünü de gözden uzak tutmadım. Başka deyişle, bir romanı değerlendirirken benzeri özün bir başkasında nasıl verildiğini de düşündüm. Değerlendirmelerim, eleştirilerim arasında açıkça belirtilmeyen, ama sezilen bir bağlantıyı amaçladım. Bunu da genellikle sanatçıların bakış açılarını, özü veriş biçimlerini belirleyerek sağlamaya çalıştım.

Değerlendirmelerin, bir yıllık yazısı olduğu unutulmadan, alışılandan uzun tutulduğu görülecektir. Ama uzunluk ya da kısalığın, ele alınan yapıtın değerli yada değersiz oluşuyla ilgisi bulunmadığı bilinmelidir. Değerli, değersiz sıfatlarının bir edebiyat yapıtı için kullanılmasının yanlışlığını özellikle vurgulamalıyım.

Her yıl olduğu gibi bu yıl da yayımlanan bütün yapıtlar üzerinde değil, bir seçme yaparak yılı yansıtacağına inandığım yapıtlar üzerinde durdum. Yukarıda sözünü ettiğim yöntem açısından, bu listeye birkaç yapıt daha katmak benzeri yargıları yinelemek olacaktı. Oysa bu yazılarda, başından beri, geçmiş bir yılın kitaplarının dökümünü yaparak onları tanıtmak yerine, yılın öykü ve roman birikimini yansıtacak yapıtları değerlendirmeyi yeğledim. Yalnız burada bir parantez açarak, Erol Toy'un **Kuzgunlar ve Leşler**, Fatma İrfan Serhan'ın **Marziye** adlı romanlarını okumak fırsatını bulamadığımı belirtmeliyim.

1979'UN ÖYKÜ KİTAPLARI

BİR GEMİDE

Edgü'nün öyküleri için genel bir nitelemeyle bireyselliğin araştırılması diyebiliriz. Bireye kapanıyor Edgü. Başka bir deyişle bir durum içindeki bireyi irdeleyerek yazgısal sayılabilecek olguların bireydeki yansımalarını, oluşturduğu duygulanımları düşünsel, giderek felsefi bir tutumla çözümlemeyi amaçlıyor. Ama bu çözümleme durum saptamasını da aşmıyor. Aşmıyor, çünkü Edgü'nün böyle bir eğilimi yok. Belirgin olan, bireyin durumunu, genellikle soyutlamalar, simgeler yoluyla saptamaya

çalışırken, iletişim kuramamak, umarsızlık gibi temleri hemen bütün öykülerde vurgulaması ve karabasansı bir atmosfer yaratarak çıkış yolunu yine bireyde araması...

Kitaba adını veren «Bir Gemide» ile «Kaza» öyküleri bunun en tipik örneği. «Kaza» da bir otobüs kazasından sağ olarak kurtulan tek kişinin çevresiyle bir türlü iletişim kuramaması, bir jet uçağında değil bir otobüste olduğunu anlatamaması sergilenir. Yemek molasından sonra kaptan pilotu, hostesi, yolcularıyla bir uçağa dönüşür otobüs. Uçurumdan uçar ve bir uçak kazası olarak yansır basına, kamuoyuna. Kazadan kurtulan yolcu otobüste olduğunu yineledikçe geçirdiği şok sonucu belleğini yitirdiğine inanılır.

Temelde bu, bir saçmanın, saçmalığın anlatımıdır. Karayollarına ağırlık tanıyan bir ulaşım politikası sonucu jet servislerin, apoletli kaptanların (şoför), hostesli yolcu otobüslerinin gerçekliği, nasıl üretmeden tüketen bir düzendeki çarpıklığın sonucuysa, bu gerçekliğin yaşanması, toplumca paylaşılması da o ölçüde çarpıklıktır. Üstelik bir bilinç çarpıklığıdır bu. Toplu bir çılgınlıktır. Toplu çılgınlığa uğrayanların bu çılgınlığı paylaşmayanı, ayrımında olanı çılgın sayması ise doğaldır. İletişim bu noktada kopar. Kimseye hiç bir şey anlatılamaz. Doğru olan topluca yapılandır çünkü. İki taraf için de «Yapacak bir şey yok» tur. Yaşanan, bir yanlışlıktır. Bir otobüs uçurumdan uçmuştur. Belki bir de uçak düşmüştür. Otobüs kazasından kurtulanın uçak kazasından kurtulduğu varsayılmıştır. Bu belkiler uzatılabilir. Şöyle ya da böyle. Sonuç önemlidir burada: Çevreden kopmak, kendini ayrı bulmak, uyumsuzluğu yaşamak. Dolayısıyla edilgenlik. Öykü de bu noktada yoğunlaşır. Yaşanan gerçekliğin değil, tasarlanan gerçekliğin özel bir yorumudur söz konusu olan. Anlatamamayı anlatmak için gerçek gerçeküstüne dönüştürülmüştür. Toplumsal gerçeklik bireysel gerçekliğin de değil, bireysel bir bakışın, bir duyuşun ya da bir algılamanın fonudur yalnızca.

«Bir Gemide» adlı öyküde bu fon daha da belirgindir. Gemi belki de içinde yaşadığımız toplumdur, dünyadır. Yolcular sınıflara ayrılmıştır, gemi çalışanları da. Öykü kişisi geminin nereye gittiğini bilmediği gibi, geminin adını, gemiye ne zaman bindiğini de bilmez. Umarsızdır ve umarsızlığı kabullenmiştir. Kaptanı görmemiştir, yalnız o değil kimse görmemiştir. Dünmende kimin olduğu da önemli değildir. Önemli olan rotadır. Kaptan rotayı çizdikten sonra dümene kim geçerse geçsin rota izlenecektir. Belki de rota kaptandan önce çizilmiştir. Gelişigüzel, ne-

ye göre çizildiği bilinmeyen bir rotadır bu. Ne zaman, hangi limana varılacaktır? «Rotamız, belirsizliktir.»

İnsanı, kendi dışındaki koşulların tutsağı, umarsızlığa yazgılı sayan bu görüşün karşıtını da getirir Edgü. «Yapılacak bir şey olmalı» diye soran, çözümü geminin yönetimini ele almakta bulan ve güzel bir rota çizerek ılıman bir ülkenin limanına en kısa zamanda ulaşıp yolcuları, tayfaları limana çıkarmayı, sonra da gemiyi batırmayı tasarlayan ikinci öykü kişisini öne sürer. İçinde bulunulan durumun, durumunun bilincindedir bu ikinci yolcu. Biliyorum sözcüğünün altını özellikle çizer Edgü. Amacı bilinçliliği vurgulamaktır çünkü. Söz konusu olan da yaşanan durumun iki ayrı bakış açısından yorumlanmasıdır. Öyküde bilinçlilikle bilinçsizlik değil, birbirinin karşıtı, değişik iki bilinçliliktir sergilenen. Bu kez edilgenliğin karşıtı olarak etkenlik de öykünün gündemine getirilmiştir. Yanıtı okura bırakır Edgü. Ama soyutlamalarla kavramların çevresinde dolaşmıştır yalnızca. İnsan değil, insanın zihindeki sureti ya da bütün öyküler için genellersek suretleri çıkarılmıştır. Kavramsaldır Edgü'nün insanları. Varlıklarından, kişiliklerinden soyutlanmışlardır. Şematiktirler Felsefi bir şematizmdir buna yol açan.

Edgü'nün evrenselliği de bu şematizmden kaynaklanır. Başka bir deyişle öykülerinde insan yoktur, kimi kavramlar vardır. Anlatamamak, paylaşmak, umutsuzluk, umarsızlık, kurtulmak, yazmak gibi ana tematikler felsefi bir tutumla irdelenir. Her şey düşünceleşir. Bu ise gerçekliğin deformasyonunu getirir. Deformasyon sözcüğünü özellikle kullanıyorum, çünkü Edgü'nün öykülerinde form başat niteliktir. Biçimcidir Edgü. «Olanak-siz»de iskemlenin öyküsünü, önce iskemlenin, ardından iskemleye oturanın ağzından anlatırken sanatın biçim olduğunu gösterir bir bakıma. Böylece kendi içinde bir tutarlığa ulaşır. Tek boyutlu bir tutarlılığa.

(Temelde sanatın biçim olduğu düşüncesine katılmakla birlikte biçimci anlayışa karşı olduğumu belirtmeliyim. Kimilerince öznel bir tutum sayılabileceğini bile bile, Edgü'nün sanat anlayışını, öykülerini benimseyemediğimi de söylemeliyim. Ama salt son kitabıyla değil, bütün yapıtlarıyla-kendi içinde birbirine bağlanan bir öykücülüğü sürdürüyor çünkü— onu, sanat anlayışını ve öykülerini yok sayan tutumu da onaylamıyorum. Kanımca eleştirmenin görevi, değişik bir sanat anlayışını savunuyor olsa da bir edebiyat yapıtını açıklamaya, değerlendirmeye çalışmak olmalıdır. Bir yıllık yazısında bunun gerçekleşmesi ola-

naksız. Ama sınırlı da olsa bir çözümleme denemesi yapılabilir, kimi ipuçları aranabilirdi. Edgü'nün kitabına ilişkin bu sınırlı değerlendirmenin böylesi bir amaca yönelik olduğunu açıklamalıyım.)

YOLUN KIYISINDAKİ ADAM

Talip Apaydın'ın «Yolun Kıyısındaki Adam» adlı öykü kitabında ise değişik bir sanat anlayışının ürünlerini buluyoruz. Yaşadığımız günleri anlatıyor Apaydın. Acıları, çelişkileriyle Türk toplumundan kesitler çıkarıyor. Toplumsal olayları, sınıfsal çatışmaları sergiliyor. Öğretim üyesi, öğretmen, öğrenci, işçi, iş adamı, aydın, köylü her sınıftan insanla karşılaşıyoruz öykülerinde. Apaydın için önemli olan bir olayı ya da bir durumu yaşayan kişilerinin takındıkları tavır. Bu davranış biçimi var ediyor onları. Kişiler arasındaki çatışmalarsa ya sınıfsal bir nitelik taşıyor ya da aynı sınıftan insanların değişik düşünsel yaklaşımlarından kaynaklanıyor. Öğretim üyesi-asistan, baba-oğul karşıtlıkları ikinci türden. Yaşanılan gerçekliğin farklı yorumlanışı farklı tutumlara itiyor onları. Ama bu yorumlanışta koşulların etkisi büyük. Kazanılmış durumlar, değişen yaşama ayak uyduramayış kuşaklar arasındaki çatışmanın temel nedenleri bir bakıma. Yine de ekonomi ya da toplumbilim profesörü asistanına, onun kendisine karşıt görüşlerine katılmasa da hoşgörülü davranabiliyor. Yaptığı iş, uğraşı yol açıyor buna. İşçi olan baba da, kızıp köpürüyor devrimci eylemlere katılan, devrimci düşünceleri savunan oğluna. Ama içten içe onun haklı olduğunu biliyor. Yaşadığı, içinde bulunduğu gerçeklik, işçi oluşu babalığını bastırıyor (Halim Usta). Oysa bir bürokrat ya da bir subay (emekli olabilir) olan baba katılığını koruyor. Kendisinin modeli bir oğul görmek istediği (Öğrenci Ahmet). Koşullanmışlık, bir çarkın dişlisi olarak yaşamanın belirlediği düzen duygusu oğlunu anlamasını engelliyor.

Somutluk... Apaydın'ın öykülerinin en belirgin özelliği bu. Bir de yazar olarak belli bir yanı tutması. Bu tutum yalın, tek çizgide gelişen bir anlatımı benimsemesine de yol açıyor. Gözlemden yararlanması, üçüncü kişi ağzından yaşanan, tanık olunan olayları sergilemesi, biçimi değil özü önemsemesi Apaydın'ın öykücülüğünün, bu kitabında da süren ortak özellikleri. Ama ilk bakışta olumlu gibi görünen bütün bu özellikler bir aksamayı

da yanında getiriyor: Tekrara düşmek diyebiliriz buna. Ayrıntılarda ayıklamaya gitmeyiş, başka bir deyişle anlatmanın işlemeye dönüşmemesi adları başka benzer kişilerin üretilmesini doğuruyor. Apaydın'ın amacı bir şeyi anlatırken bir şeyi de söylemek. Bu uğurda benzer öyküler türetmekten kaçınmıyor. «Dışarda Kar Yağıyor-Yolun Kıyısındaki Adam, Halim Usta-Öğrenci Ahmet, Nereden Nereye-Anı Defteri» buna örnek gösterilebilir.

Ayrıca Apaydın'ın yine aynı öykülerle, «Gençler, Selim Usta, Öğretmen Hayri, Konumuz Maden» gibi öykülerde gençlerle (asistanlar, öğrenciler) öğretmenleri toplumun kurtuluşunda öncü güçler olarak ele aldığı görülüyor. Köy Enstitüleri deneyiminin, «canlandırılacak köy» düşüncesinin ürünü olan bu görüş, bilinç taşıyıcısı olarak gençlerin de gündeme getirilmesiyle sanatçının dünya görüşündeki yanılgıyı belirginleştiriyor. Sorunun çözümü sınıfsallık açısından değil de popülist bir tutumla, kimi zaman idealizme kayılarak konuluyor. Sorunu saptama aşamasındaki sınıfsal bakış açısı çözüm önerilirken sınıfsallığını yitiriyor

YAKUBUN KOYUNLARI REVİZYONİST

Necati Cumalı'nın bu yıl yayımlanan iki kitabı, «Yakubun Koyunları» ve «Revizyonist» teki öykülerin tümü ortak bir nitelik taşıyor. Cumalı, bir süre kaldığı İsrail'de ve gezip dolaştığı yabancı ülkelerde edindiği izlenimleri öyküleştirmeyi deniyor. «Yakubun Koyunları»ndaki İsrail öyküleriyle «Revizyonist»teki Yugoslavya, Bulgaristan, Sovyet Rusya, İran, Birleşik Amerika, İtalya, Fransa, Hollanda öyküleri bir bütün oluşturuyor böylece.

«Neyi anlatıyor Cumalı?» sorusunun yanıtı kısaca şu: Yaşadığı, gördüğü ülkelerin toplumsal durumu, oralarda tanıştığı kişiler, politikacılar, aydınlar ve sanatçılar... Cumalı bir sanatçı gözüyle yansıtıyor bütün bunları. Klasik tanımıyla gezi yazıları diyemeyiz yapıtlarına, ama öykü demek de güç. Gezi izlenimlerinin öyküleme tekniğiyle aktarımı demek belki daha doğru.

Şöyle temellendirebiliriz bu yargıyı: Cumalı, zamansal olarak başlangıcı ve bitimi belirlenmiş, yine belirli bir süreç boyunca gelişen yurt dışı gezilerini aktarmıyor. Diyelim Bulgaristan'da tanıdığı bir sanatçıyı, ilginç bulduğu bir olayı anlatıyor. Ya da toplumsal bir kesit çıkarıyor o ülkeden. Konusunu bir öykücü olarak kavramayı, insan öğesini öne alarak sergilemeyi amaçlı-

yor. Yalnız, bütün anlattıklarında gezen, gören, gördüklerini anlatan bir kişi olarak önce kendisi var. Dışında olan ona çarpıyor, onu etkiliyor, bir izlenim bırakıyor onda. Aktarılanlar bu izlenimler. Bir de yine Cumalı'nın o olay, durum ya da kişiyle ilgili düşünceleri. Bu, kendini geriye çekemeyiş anlatılanların öyküleşmesini engelliyor. Hele kimilerinde eleştiren, yargılayan, bilgi veren yazarın varlığı (Yakubun Koyunları, Revizyonist Stalin Üstüne Bir Konuşma) anlatıya öykü dememizi olanaksızlaştırıyor. Ama her iki kitapta öykü sayabileceğimiz anlatılar da var. «Boğan Deniz, Eskiyen Adam, Eli'nin Evinde, Şarkılı Geceler, Rossana» gibi öykülerde Cumalı anılarını, gözlemlerini, izlenimleri anlatan bir sanatçı değil, teknik olarak, üçüncü kişi anlatımını kullanan bir öykücü. Bu nedenle Cumalı'nın öyküler genel başlığıyla topladığı anlatılarını iki kümeye ayırmak daha doğru olacak: Gezi izlenimleri-Öyküler. Kuşkusuz, her iki kümeye girenlerin de bir sanatçının zengin gözlemlerini, duyarlığını içerdiğini, kendini rahatça okuttuğunu ve okuturken bir şeyler verdiğini unutmadan.

ARAFATTA BİR ÇOCUK

«Arafatta Bir Çocuk» müzikçi Ömer Zülfü Livaneli'nin ilk kitabı. Bu ilk nitelemesinin getirdiği kimi kalıplaşmış değerlendirme biçimleri var. Söz gelimi hoşgörülü olmaya itebilir sizi. «İlk olmanın acemiliği» der, öykülerin yapısındaki aksamaları, anlatımı tutukluğunu bağışlayabilirsiniz. Ya da tam tersi. «İlk yapıtı olmasına karşın» diyerek olağan bir başarıyı olağanüstüleştirebilirsiniz. Ama ya öz aksıyorsa? Ya gerçeklik eksik ve yetersiz kavranıyor, dolayısıyla yanlış yansıtılıyorsa? Bunun da nedeni yazarın bakış açısının tersliği, öykü anlayışının yanlışlığıysa ne yapacaksınız?

Livaneli'nin öyküleri işte böylesi bir açmazla karşı karşıya getiriyor eleştirmeni. Öykülerdeki kurgusallık, ilk bakışta bir ustalık izlenimi uyandırıyorsa da, özün veriliş sürecinde gerçekliğin çarpılmasına yol açıyor ister istemez. Bir karşılaştırmayla gösterelim bunu.

Kitaptaki öykülerden «Dokuma İşçisi ile Şair», bir öykü ustasının, Sabahattin Ali'nin «Düşman» adlı öyküsünü anımsatıyor (Kağnı, 3. bas. 1965). Kişiler, ayrıntılar, olayın gelişimi değişik gerçi, ama seçilen konu aynı. İkisinde de, polisçe aranan bir ka-

çakla başlangıçta ona yardım eden, evine alan birinin öyküsü anlatılıyor. Livaneli'de kaçak, genç bir dokuma işçisi, Sabahattin Ali'deyse öğrenim görmüş bir aydın, saklayanlar da birincide devrimci bir ozan, ikincide kaçağın iyi bir göreve getirilmiş eski okul arkadaşı. Livaneli devrimci şiirler yazan ozanın, aramalar, tutuklamalar yoğunlaştıkça artan bir panige kapılışını ve sonunda genç işçiye artık onu evinde saklayamayacağını söyleyişini sergiliyor Sabahattin Ali'deki olaysa dahi çarpıcı: Ev sahibi bir gece için evine aldığı arkadaşını ihbar edip yakalatıyor. Ama kanımca bu, çok önemli bir farklılık değil. Devrimci ozanın genç işçiye evinden gitmesini söylemesiyle ihbar etmesi arasında fark yok çünkü. Asıl farklılık iki yazarın konuyu ele alış, işleyiş ve yansıtış biçimlerinde.

Engels, City Girl adlı yapıtıyla ilgili olarak Margaret Harkness'e yazdığı mektupta şunları söyler: «Bence gerçekçilik, ayrıntıların gerçekliğinden başka, tipik durumlarda tipik kişilerin gerçeğe uygun şekilde gösterilmesi demektir. Sizin kişileriniz de, onları resmettiğiniz oranda, yeterince tipik. Ama onları çevreleyen ve olayı da doğuran ortamları için aynı şey söylenemez.» (Marx-Engels, Sanat ve Edebiyat, s. 47, 1971). Burada Engels'in ortam derken anlatmak istediği, öykü ya da roman kişisinin, kişilerinin, sınıfsal durumu ve bu sınıfsallığın ele alınan zaman kesitinde beliriş biçimidir. City Girl'den verdiği örnekle somutlar bunu çünkü. Lukacs da bir sanat yapıtında gerçekliğin ele alınış ve veriliş biçimi üzerinde dururken, «Sormamız gereken soru, * gerçeklikte var mıdır? değil, * gerçekliğin tümünü temsil eder mi?, olmalıdır.» der. (Çağdaş Gerçekliğin Anlamı, s. 86, 1969).

Bu, bir bakıma Engels'in düşüncesinin geliştirilmiş biçimidir. Temelde, insanın bir toplumsal ilişkiler bütünü içinde kavranması düşüncesine dayanır. Sorun özel olanı değil, tipik olanı verebilme sorunudur. Özel'de genel'in yansımalarını, bulabiliriz, genel özel'e yansır çünkü. Ama özel tipikleştirilememişse yansıtmaz, tersine çarpıtır. Özelin tipikleştirilebilmesi ise hem bireysel (kişisel), hem de ortak (toplumsal) özelliklerin diyalektik bir bütünlük içinde verilebilmesine bağlıdır. Bu gerçekleştirilememişse özgünlüğü nedeniyle benzerlerinden ayrılan tipik bir kişi anlatılmış, dolayısıyla gerçeklik yanlış aktarılmıştır. Çünkü okur olarak bize anlatılmak istenen özel bir örnek, özel bir durumdur. Üstelik bu özel'in anlatımında bir genellemeye gidilmişse,

anlatılan toplumsal (sınıfsal) bir gerçeklik gibi sunulmuşsa, Lukacs'ın sorusunu üstüne basa basa sormak gerekir.

Benim, Livaneli ile Sabahattin Ali'nin öykülerini karşılaştırırken üzerinde durduğum farklılık da buradan kaynaklanıyor işte. Sabahattin Ali'nin arkadaşını ele veren aydını bir gerçeklik taşıyor da, Livaneli'nin devrimci ozanı, belki hayattan alınmış olmasına, gerçekten de böyle birinin bulunabileceği düşüncesine karşın gerçeklik kazanamıyor Ayrıca Livaneli, devrimci ozanı ele alış ve sunuş biçimiyle özel bir örneği genelleyerek gerçekliğin tümünün böyle olduğu izlenimini verebiliyor. Anlatılmak istenen bir düşüncenin, bir dünya görüşünün benimsenişindeki içtensizlik değil yalnızca. Ne de düşüncenin eylemle bütünleşebileceği gerçeği... Böyle olsaydı, işçi genç yerine anlatılanın karşıtı bir başka tipi ele alıp daha vurucu olunabilirdi. Üstelik bu, gerçekliğe de uygun düşerdi. Tıpkı Sabahattin Ali'nin yaptığı gibi. Aynı sınıftan ama ayrı yerlerde iki insanın durumu, gerçekliğin çatışan iki yüzünü, dolayısıyla gerçekliğin bütününü yansıtmış olurdu. Oysa devrimci ozanla işçi sınıfının bir bireyini karşı karşıya getirdiniz mi (ki hiç kimse bunu yapamazsın, öykünü böyle kuramazsın diyemez yazara), devrimci ozanın ihanetini oluşturan koşulları, öznel ve nesnel gerçekliğiyle çizmek zorundasınızdır. Bunun için bir korkuyu abartmak yetmez. O korku bile, tek başına olabildiğince karmaşık bir olgudur.

Bir yıllık yazısında görülmeyecek biçimde bu konunun üzerinde duruşum, devrimci sanat adına benzeri yanlışa düşülmesinin yaygın olmasından geliyor. Gerçekliği şematik olarak kavramanın sonucu bu. Kavrayış böyle olunca yansıtış da kurgusallaşıyor. Hayatın çok boyutlu gerçeği özellikle öyküde tek boyuta indirgenip kısırlaştırılıyor. Üstelik edebiyatımızda bu alanda başarılı örnekler verilmişken. Sözgelimi Sabahattin Ali'nin andığım öyküsünde arkadaşını ele veren kişi de korkar. Ama Sabahattin Ali bu korkuyu iki ayrı düzeyde ele alır ve yansıtır. Kaçak, evine sığındığı arkadaşını durumunu düşünmeye, özeleştiriye zorlamıştır. Birkaç soruyla dünyasını yıkmıştır. Sonra o bir düşmandır. Düzenin, onun kurulu düzeninin düşmanı. Evinde yakalanması evinin yıkılması demektir. Bu korkuyla telefona uzanır. Gerçeğin öykü gerçeğine dönüştürülmesi budur. Bir durumun, bir olgunun betimlenmesinin yetmeyeceğini ,salt öyküleme'nin öyküleştirmek demek olmadığını da kanıtlar.

Yalnız andığım öyküsünde değil, hemen bütün öykülerinde Livaneli'nin aynı yanlışa düştüğü görülüyor. «Üniforma» adlı

öyküde, ezilmişliğini, bastırılmış özlemlerini çaldığı polis üniformasından yararlanarak gidermeye çalışan Bekir'in gerçekliği de yapay. Boş tabanca kılıfıyla günlerce dolanıyor Bekir, para ödemeden karnını doyuruyor, pavyonlara girip çıkıyor, Gülhane parkında kız tavlamaya kalkışıyor, açlık grevindeki öğrencileri dağıtmaya çalışan polislerin arasına katılıp canavarca saldırıyor öğrencilere, sonunda rastlantıyla yakalanıyor. Emniyette falakaya yatırıldıktan sonra atıldığı koğuşta da gözaltındaki öğrencileri dinleyip gerçek polis olmanın yolunu arıyor kendince. Kim bu Bekir? Hangi koşulların ürünü? Yaradılışındaki çarpıklık, aşağılık yan ne tür etkilerden kaynaklanıyor? Bilemiyoruz. Bekir'in bireysel ve toplumsal gerçekliğiyle ilgili ayrıntılar en aza indirilmiş: Yoksul bir çevreden. Sarhoşken daldığı kısa bir düşten öğrendiğimize göre de çocukluğunda babası bastonla döver, annesi pipisini kibritle yakarmış cezalandırmak için. Otuz sayfalık öyküde Bekir'in geçmişi, kişiliğinin oluşumu, içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler üzerine söylenenler bu kadar. Ama Bekir'in sahte polis olarak serüvenleri ayrıntılarıyla betimleniyor. Sıradan Amerikan filmlerine özgü tabanca bulma girişimi de... Çünkü gerçekliği, kavraması gerektiği biçimde kavramıyor Livaneli. Daha doğrusu, kavrama çabasını da göstermiyor. Birtakım tipik olayları ya da tipik kişileri, onları tipik kılan öznel ve nesnel ayrıntılara girmeden, yüzeysel biçimde anlatarak temelsiz genellemelere gidiyor. Daha doğrusu, öykülerini, bir yargısını genel yargı biçimine dönüştürecek yolda kuruyor. İnandırıcı da olabiliyor. Kimi zaman, «Arafatta Bir Çocuk» ta olduğu gibi Alman çocuklarının birden iyiliksever kesilivermeleri ya da «Seçenek»te bilmediği bir kentte dolanıp duran kaçan gencin dikkati çekmemesi inandırıcı gelmese de, genellikle gerçeğin görünen yüzünü anlattığı, sözlük anlamında sergilediği için aldatıcı bir gerçeklik duygusu uyandırma denilebilir buna. Ama öyküde ya da romanda gerçekte olanın anlatılması değil, onun gerçekliğinin boyutlarının belirlenmesi gerekiyor. Sanat da bu değil mi?

(Son olarak, ilk kitabını çıkarmış bir yazara, bizde pek alışılmamış sayılabilecek böylesi bir eleştiri getirmenin iyi niyete dayandığını belirtmeliyim. Başkaları başka yaklaşımlarla yanıldığını, yazarın değil benim yanlışa düştüğümü söyleyebilirler. Ölçüler değişince değerlendirmeler de değişir. Dileğim Livaneli'nin böyle düşünmemesi... Yazdıklarımı, yanlış da bulsa, bir uyarı olarak alması...)

Nahit Eruz'un dördüncü öykü kitabı bu. Olayı öne alan, yaşanan durumların, toplumsal olguların insan üzerindeki etkilerini abartmadan, gerçekçi bir tutumla yansıtmaya çalışan tutumunu sürdürüyor Eruz. Bu kitabında yer alan on öyküsünde de düzenin işleyişindeki bozukluğu, insanları mutlu-mutsuz kılan olguları sergiliyor. Eruz'un öykülerinde toplumsal gerçeklik ele aldığı insanlarla var oluyor. onların dünyasına yansıyış biçimiyle belirginleşiyor. Büyük sözler etmiyor Eruz. gerçeği bir doğruyu söylemek uğruna eğip bükmüyor, bireysellikleri, karmaşık ilişkileri çözümlemeye yönelmiyor. Gözlemden yola çıkıyor ve olanı, oluş biçimini göz ardı etmeden, yani belli koşullardaki gelişim aşamalarını vermeyi amaçlayarak sergiliyor.

«Üç Günün Öyküsü»nde 1977 seçimlerinin sonuçlarının alındığı ilk üç günün gelişmelerini bir bakanlıktaki görevliler üzerinde yaptığı etkiler açısından izliyoruz. Her an değişen sonuçlara göre yapılan hesaplar, kapılınan umutlar, sonra bunların alt üst oluşu, hemen ardından saf değiştirmeler... Sonuçtaki her değişmeyle birlikte müsteşarların, genel müdürlerin, şeflerin, küçük memurların da konuşmaları, davranış biçimleri değişiyor; bir sonraki öncekinin tam tersi olabiliyor. Memurlar dünyasından getirdiği öteki öykülerinde de, bu kişiliksizliği, birörnekliği vurguladığını görüyoruz Eruz'un. Küçük hesapları, dedikoduculuğu, birbirinin ayağını kaydırmaya çalışmaları da. Ama gerçekliğin bu görünen yüzünü öykülemekle yetiniyor Eruz. Başka bir deyişle gerçekliği derinlemesine işlemeye yönelmiyor. Bu noktada bireyselliğe girmeyişi, bürokrasinin bürokratı kişiliksizleştiren, kısırlaştıran, insanlığını yok eden niteliğini veremeyişi öykü anlayışının kusuru olarak beliriyor. «Bir Sekreterin Günlüğü Gibi», «Sıkıntılar» adlı öykülerinde de bunu aşamıyor. İkincide, görevli bulunduğu Brüksel'de Çevresindekileri eleştirebilen, değerlendirebilen bu nedenle de onlardan kopup yalnız kalan memurun ötekilerin sıkıntılarına benzemeyen sıkıntısını anlatırken, konusunun sağladığı fırsatı kaçırıyor. Salt ayrıksı bir örneği anlatmış oluyor böylece.

Oysa Eruz'un, kimi öykülerinde, özellikle «Öç» ve «Çobanbey'de Bir Müfettiş» te gerçekliği derinlemesine kavramaya çalıştığını görüyoruz. Irzına geçenin af yasasıyla salıverilmesini aklı almayan, buna bir açıklama bulamayan kadının kendisinin bağışlanmasını da hak sayarak öcünü alması, bireysel gerçekli-

gin toplumsal gerçeklikle çatışması olarak görüldüğünde çok boyutluluk kazanıyor doğallıkla. İkinci öyküde ise bir sınır köyüne gelen müfettişin yaşamaları kaçakçılığa bağlı insanların dünyasında yarattığı karamsarlık, umutsuzluk gibi olguların verilişi de benzeri bir tutumun ürünü. Bu yolda Yetkinleşmek Eruz'un öykücülüğünün de gelişmesi olacaktır

KARŞI KIYILAR

Oktay Akbal'ın «Karşı Kıyılar»'ı, «Tarzan Öldü» (1969) adlı öykü kitabıyla günlük gazete yazılarından derlediği öykücükleri kapsıyor Tarzan Öldü'yü dışta bırakarak geçtiğimiz yılın verimi olan Karşı Kıyılar'ı değerlendirirken bunların öykü olup olmadığı üzerinde düşünmemiz gerekecek. Tıpkı Necati Cumalı'nın yapıtlarında olduğu gibi. Çünkü klasik öykü tanımına bağlı kalınırsa yazınsallığı açık olan bu ürünlerin deneme oldukları rahatlıkla ileri sürülebilir; ama denemeyi aşıp öyküye yaklaşan nitelikler taşıdıkları da yadsınamaz. Öyleyse terimlerle sınırlanmak yanlış. Genelde edebiyatın bile kesin, herkesin üstünde birleşebileceği bir tanımı yapılamadığına göre, edebiyat türlerinin ayırdedici özelliklerinden söz edilebilir belki. Bu açıdan bakınca Akbal'ın öykücük adını benimsemesi de açıklanabilir sanıyorum.

Öncelikle iki özelliği var bu metinlerin: Günlük bir gazetede yayımlanmaları, dolayısıyla belli bir uzunlukta ya da kısalıkta olmaları. Bu durum, teknik olarak Akbal'ı, yazdıklarını ayıklamaya, bir çizgide yoğunlaşmaya götürüyor. Bir duyguyu, günlük izlenimlerini, bir olayın, bir davranışın kendisinde uyandırdığı çağrışımları, bir yaşam gerçeğini aktarıyor okurlarına. Bir düşünceyi, bir yargıyı geliştirip pekiştirerek, karşılıklı söyleşir gibi. Genellersek, tümü için, insanları, doğası, yaşama biçimiyle dış dünyanın Oktay Akbal'daki yansımaları diyebiliriz. Böylece Akbal öykü, deneme, söyleşi biçimlerinden aynı anda yararlanarak kendine özgü bir anlatımı geliştiriyor.

Bu özellikleriyle Akbal'ın öykücüklerini deneme saymanın daha doğru olacağı kanısındayım. Yazarının usta bir öykücü oluşu, yazdıklarının bir öykücünün bakış açısından süzülmesi ve dolayısıyla öyküleşmeden yararlanış bu denemelerin kimi zaman egemen niteliği bile olabiliyor. Ama hepsinin odağında Akbal'ın ben'inin bulunuşu, duygulanımların, duyarlıkların bile gelip bir düşüncede düğümlenişi onları öykü saymamızı engelliyor.

YÜREKTE BUKAĞI

Tomris Uyar'ın «Yürekte Bukağı» adlı kitabı, gerçekliğin bilinçle yorumlanışının yanısıra, insanı bireyleştiren duyarlıkların, düşünüş ve davranış özelliklerinin göz ardı edilmediği, bütünün, bir oya gibi, ayrıntıların işlenmesiyle verildiği usta işi öykülerden oluşuyor. İnsanca ve insansal olanı anlatıyor Tomris Uyar. Ölümün kol gezdiği bir ortam, yorulan toprağın ve denizin insanları doyuramadığı, çözülen, çürüyen bir toplum düzeni, yitirilmiş ya da bitmiş bir sevda, yozlaşan değerler, yanlış ilişkiler... Ama bunlara inat, bunlara karşın insanlığını duyumsayan, duyumsamaya çalışan insanlar... Arayan, seven ,direnen,. zinciri kırmaya uğraşan, katlanan insanlar... Tomris Uyar toplumsal gerçeklikleri, konumları, koşullanmışlıkları içinde kavrıyor insanlarını. Yüreklerine geçirilmiş bukağıyla, bu bukağıyı kırmaya çalışan özellikleriyle.

Bu nedenle rastgele seçilmiş bir simge değil bukağı. Yüreğe geçirilmiş bukağı imgesi de. Günümüzde genellikle atların ayaklarına vurulan bu zincirli kilidin, bukağının, geçmişte insanların el ve ayaklarına vurulduğunu biliyoruz. Kölelerin, tutsakların serbestçe hareket etmelerini engellemek, kaçmalarını önlemek amacını taşıdığını. Bugünse bir yaşanmamışlıktır bukağı, bir tekdüzelik, bir korku, bir kendini bırakamayış tutkuya, duygularına; insanlığını duyamayayış, bir sevdayı büyütemeyiştir. Biçimi değişmiştir bukağının. Görünürde özgürdür insan. Ayaklarındaki bukağıyı çıkarıp atmıştır. Ama yeni bir bukağı geçirilmiştir yüreğine. Yeni toplum düzeninin yeni egemenlerince... Düzmece değerlerle kuşatılarak yoz bir yaşama itilmiş, koşullandırılmış, sevgisi, tutkuları her şeyi metalaştıran bir ilişkiler düzeninde bayağılaştırılmış, kendisine, insanlığına yabancılaştırılmıştır. Uyar'ın öykülerinde bu yabancılaşmayı, ama her şeye karşın bir umudu buluyoruz. Kimi zaman bir çocuğun hay-kırışı (Güneşli Bir Gün), bir boyun eğişin yanısıra bir yüreğin sevdayla vuruşu (Süt Payı)), bir «af edersin»in uyarısı (Ayşe, Haklı), bir yalnızlığın paylaşılması (Düş Satmak), bir ölümün hesabının çıkarılması (Uzun Ölüm), bir kendi kendisiyle yüzleşme (Yürekte Bukağı) yırtıyor karanlığı. İnsana karşı bir düzenden, bir yaşama biçiminden kurtuluşun yine insanla, insanın insanlığını duyumsamasıyla gerçekleşebileceği seziliyor.

Bunda Tomris Uyar'ın kişilerine bakış açısının, onları ele alış biçiminin payı büyük. Kimi öykülerinde açık seçik vurgulamasa,

adını koymasa da anlattığı kişilerin toplumsal konumunu biliyoruz. Düşüncelerini, duyarlıklarını, davranışlarını sınıfsal durumlarının belirlediğini de. Uyar'ın öykülerinde bu nedenle ayrıntı çok önemli. Her ayrıntı, öykünün yürütülüşünde bir işlev yükleniyor, belirleyici bir nitelik kazanıyor. Kişiler ne toplumsal, ne de bireysel gerçekliklerinden soyutlanıyorlar. Bütünü ikisinin bileşimi oluşturuyor. İçle dışın birlikteliği de denilebilir buna. Ama bir çelişkiyi, bir çatışmayı içeriyor bu birliktelik. Umut da buradan kaynaklanıyor işte. Yeni değerler üretmenin, yanlışı doğruya dönüştermenin umudu. Tıpkı içimizde kabarıp usulca akarak karşımızdakine değen, onun gözlerinden yansıyarak dünyaya açılan sıcaklık gibi. Üstelik bu sıcaklığın «Niteliği de her an değişebilir. Dostlukta karar kılabilir; yumuşak bir yünün sıcaklığına bürünür. Tutkuya dönüşebilir; beyinde zonklayan güneşin, içkiye kattığı kızışmış tad gibi keskinleşir. Aşka bile sıçrayabilir belki. Yalnız, durmaz.» (Anlat Bana).

1979'UN ROMANLARI
BİR KÜÇÜK BURJUVANIN GENÇLİK YILLARI

Demir Özlü'nün romanının adı konusunu da özetliyor bir bakıma. 1964-65'li yıllarda genç bir aydının arayışlarını anlatıyor Özlü. 27 Mayıs hareketinin ürünü olan 1961 Anayasasının sağladığı görece özgürlük ortamında sol örgütlenmenin gerçekleştiği, TİP'in Millet Meclisinde grup oluşturduğu bir dönem bu. Ama toplum yapısındaki çelişkiler ortadan kaldırılamamış. Düzende bir değişme söz konusu değil. Değer yargıları, kuralları, kısacası geçerli ahlâk anlayışıyla insanı ezen, her türlü ilişkiyi yozlaştıran toplum düzeni egemenliğini sürdürüyor. İşte Özlü, küçükburjuva olarak nitelediği kişisinin serüvenini bu ortama oturtarak sergilerken, siyasal ve cinsel biçiminde belirleyebileceğimiz arayışlarını irdelemeyi amaçlıyor.

Genç bir aydın demiştim roman kişisi için. Bu nitelemeye, sosyalist sözcüğünü de eklemek gerek. Karısından ayrılıp annesinin tuttuğu eve yerleşmiş Selim. Amacı edebiyat eleştirmeni olmak. Edebiyatla uğraşıyor, eleştiriler yazıyor, belli bir gelir sağlamak için de bir çeviri bürosunda çalışıyor. Çevresindeki bütün aydınlar gibi yeni kurulan TİP'e koşuyor coşkuyla. Bu arada yeni kadınlar giriyor hayatına. Salt cinselliğin egemen olduğu ya da cinsellikle duygusallığın birlikte bulunduğu ilişkiler

bunlar. Ama gerek TİP'in bilinen gelişimi, gerekse ilişki kurduğu kadınların eksiklikleri boşluğa itiyor Selim'i. Askere alınarak sosyalist olduğu için er çıkarılıp doğuya sürülene dek sürüyor bu bocalama. Doğu Anadolu'da er olarak geçirdiği günler değiştiriyor Selim'i. Daha doğrusu bakış açısını. Bir kendini onarma sürecine giriyor.

Bu kısa özete başka ayrıntılar eklenebilir. Ama bu kadarı da Selim'in gerçekliğini betimlemek için yeterli. Çünkü bu gerçeklik bir kuşağın öyküsü olması açısından belli bir doğruluk taşıyor. Önceki romanı «Bir Uzun Sonbahar»da olduğu gibi otobiyografiden yola çıkıyor Özlü. Yaşadığını anlatıyor.

Burada, söz konusu romanıyla ilgili şu yargılarımı anmam gerek: «Kuşkusuz bu, romana gitmesi için bir engel değil. Ama otobiyografiye kapanmak, yaşanılan dışlaştırılamadığı, toplumsal gerçekliğe dönüştürülemediği sürece tehlikeli. Olaycıkların birbirine eklenmesi, yaşam parçalarının ustaca anlatımı bir roman bütünlüğüne ulaşmak için yeterli değil çünkü. Ne de bir özeleştirinin içtenliği.» (Nesin Yıllığı, 1977). «Selim, ne ölçüde genel gerçekliği temsil ediyor?» sorusuna aradığımız yanıt da bu nedenle olumsuz. Kişiye özgün yaşantının kendi gerçekliğinin yanısıra toplumsal gerçekliğin boyutlarını da taşıması gerekiyor. Oysa kendi gerçeğini hayatın gerçeği sanmak ya da konuya bu açıdan yaklaşmak daha başından romana gidişi engelliyor. Kişisel yaşantı, hayatın gerçeğini kavramak için bir araç olabilir çünkü. Özlü'nün romanında ise gerçekliğin bütünü oluyor.

Yalnız şunu da belirtmem gerek. Yukarda, anlatılanın bir kuşağın öyküsü olmak bakımından belli bir doğruluk taşıdığını söyledim. Bu saptamamın romana ilişkin değerlendirmemle çeliştiğini sanmıyorum. Doğruluk, yaşamöyküsüne dayanılmasından geliyor. Bir de romancının eleştirel tavrından. Özlü'nün aydınlar çevresinin durumuna ilişkin yargıları, edilgenlik, eylemsiz laf oboliği, üretimsizlik gerçekten belirgin bir olgu. Üstelik yalnız anlatılan dönemde değil, bugün de öyle. Ama bu, gerçekliğin bütününü temsil edecek bir olgu sayılamaz. Bütünün bir parçasıdır yalnızca. Bu parçanın hem kendi bütünlüğü içindeki yerine oturtulması, hem de öteki bütünlerle birleştirilmesi gerekir. Daha somut biçimde açıklamak gerekirse, diyelim A, x1'in parçasıdır; x1, x2, x3, v.b. de y'nin. Öyleyse önce A'nın x1 içindeki gerçekliğinin belirlenmesi gerekir ki bu da B, C parçalarının varlığına bağlıdır; tıpkı y'nin x'lerin birleştirilmesine bağlı olduğu gibi. Bu yapı kurulamamış, ilişkilerin karmaşık (kuşkusuz di-

yalektik) düzeni verilememişse çok boyutluluktan, dolayısıyla romandan söz edilemez. Öykünün sınırı aşılamamıştır çünkü. Özlü'nün yapıtı da iyi bir uzun öykü kanımca.

Ayrıca «Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları»nda göze çarpan biri olumlu, öteki olumsuz iki nokta üzerinde de durmak gerekiyor. İlki Özlü'nün anlatımının yalınlığı. Rahat sıfatını da kullanabileceğimiz, cümle yapısından gelen bir anlatım yalınlığı bu. İkincisi ise, olumsuz olanı, bakış açısının fazla erkekçe oluşu, anlattığı kadın kişileri erkekçe yargılayışı. Öyle ki romanı okuyup bitirdiğinizde Selim'in erkekliği kalıyor yalnızca. Doyumsuz, nevrozlu, kısacası psikopatolojik açıdan hasta kadınlar hepsi. Yine bir doğruluk taşıyabilir bu, Özlü'nün tanıdığı, hayatına giren kadınlar böyle tipler olabilir. Ama yine aynı soru: Gerçekliğin bütününü ne ölçüde temsil eder Özlü'nün kadınları? Selim'in erkekliği aracılığıyla tanıdığımız ölçüde kuşkusuz.

ASILACAK KADIN

«Asılacak Kadın» da Pınar Kür görünürde bir cinayeti anlatıyor. Amacı bu somut olaya karışan kişileri, cinayetin sanıklarını, öldürüleni ve sanıkları yargılayanı üç ayrı anlatımla sergileyerek nesnel gerçekliğe varmak. «Hangi nesnel gerçekliğe» sorusunun yanıtını aramamız gerekiyor bu nedenle.

Önce kişilere ve olaya bakalım.

Öldürülen Hüsrev Bey yaşlı bir paşazade. Büyük bir yalıda annesiyle birlikte oturuyor. Aylak. Avrupa'ya gönderilmiş gençliğinde, Bir Fransız kızıyla dönüp gelmiş. Bir süre sonra annesi kızı kovmuş evden. Kendi seçtiği biriyle evlendirmiş oğlunu. Ama kadın dayanamamış Hüsrev Bey'e, kendini öldürmüş.

Melek bir köylü kızı. Hüsrev Beyin anasına (İffet Hanım) bakmak için küçük yaşta yalıya getirilmiş. Babasını tarlada vurmuşlar. Çok küçükmüş, yüzünü bile anımsamıyor babasının. Anası evlenmiş; kapıcılık yapıyor Melek'i verdikleri sırada. İffet Hanım artık bunamış. Ölünce oğlu bırakmıyor Melek'i. Onun, anasının altınlarının yerini bildiğini sanıyor önce; sonraları altınların sözünü etmiyor, yalnızca mıncıklıyor onu. Bir gece de yabancı birini getiriyor eve. Melek'i onunla cinsel ilişkiye zorluyor. Böyle sürüyor bu. Giydiriyor, süslüyor kızı, mizansenini kendisi vererek erkeklerle çiftleştirip seyrediyor.

Yalçın, konakta büyümüş Emsal Kalfa'nın oğlu, olduğunu saklamıyor. Yaz tatilinde eve geldiği bir yaz bahçede karşılaşı-

yor Melek'le. Hüsrev Beyin giydirdiği giysiler içinde önce tanıyamıyor. Sonraki yazlarda gerçeği öğreniyor. Hüsrev Beyin gizlice Melek'le evlendiğini de. Bir gece gerçeği kendi gözleriyle görmeye karar veriyor. Yine birini bulmak için mahalle kahvesine gelen Hüsrev Beyin ardına takılıyor. Yıllardır karşılaşmadığı Hüsrev Bey onu tanıyamıyor ve Yalçın onun önünde, onun buyruğuyla davranan Melek'le sevişiyor. Tek yanlı bir sevişme bu. Melek bir kukla. Sonra da Hüsrev Bey'i öldürerek Melek'i kurtarmaya karar veriyor. Ve öldürüyor

Yargıç Faik İrfan, Melek'le Yalçın'ın yargılandığı ağırceza mahkemesinin başkanı. Yalçın'ın suçunu kabullenmesine, Melek'le cinsel ilişkide bulunanların tanıklıklarına karşın Melek'in suçsuzluğuna inanmıyor, asılmasına karar veriyor. Onun gözünde Melek bir orospudur, temizlenmesi gereken bir pislik. En önemlisi, yargıç İrfan, Melek'in kişiliğinde kendisini aldatan karısını cezalandırır. Gecekonduda büyümüş, aşağılanmış, sınıf değiştirme tutkusuyla hukuk öğrenimi yapmış, zengin bir adamın kızıyla evlenerek özlediği hayata kavuşmuştur. Ama karısının kendisini aldattığını öğrenince çılgına döner. Tek amacı vardır artık: Onu, işkence ederek yavaş yavaş öldürmek. Bu nedenle cezalandırdığı Melek değil kadınlıktır. Yargılamaz, öç alır bir bakıma.

Pınar Kür üç ayrı açıdan, yargıç Faik İrfan, Melek ve Yalçın'ın açısından anlatıyor bu olayı. Yargıçla Melek'i düşündürterek Yalçın'a da yazdırarak. Kuşkusuz Yargıç'ın «düşünmeleri» bilinçli. Melek'le başlayıp çağrışımlarla yürüyor. Geçmişiyle an arasında gidip geliyor. Melek'te ise düşünme değil de yaşanmışın kopuk kopuk anımsanması söz konusu. Daha doğrusu, yaşanmışın bilinçteki akışı. Bu nedenle Melek'in bölümünde noktalamasız bir anlatımı yeğliyor Pınar Kür. Bu anlatı içinde başkalarının konuşmalarını aktardığı bölümlerde kurallı anlatıma başvuruyor. Melek'in kimliksizliğini, hiçliğini vurgulamak için belki. Böylece bir olayı ve romanının asıl öznesini (Melek) nesneleştirerek üç ayrı konumdan yansıtıyor. Ama nasıl bir gerçeklik bu yansıtılan? Anlatılmak verilmek istenen ne? Aşağılık kompleksi içinde kıvranan çarpık kişilikli bir yargıç; sapık, ihtiyar bir mirasyedi; bilinçsiz, yarı şaşkın bir genç ve edilgen, salt cinsel nesne biçiminde var olabilen bir kadın.

Bu yönüyle insanı aşağılayan bir roman Pınar Kür'ün yapıtı. Kişilerinin aşağılık oluşu, ürünü olunan koşullara bağlanıyor gibi görünse de, seçilen örneklerin özelliği, atipikliğin tipiklik

gibi sunulması ve abartma toplumsal gerçekliği siliyor. Çünkü ne gerçeklik hastalığa varan cinselin bütünüdür, ne de edebiyat psikolopatolojik hastalar laboratuvarı.

Bu insanların bir gerçeklik olarak toplumda var oldukları söylenebilir. Ama onlardan yola çıkıp ayrıntıları da salt cinselliğin altını çizecek biçimde düzenlediniz mi, hastalığı tek çizgiye indirgemekle kalmaz, genelde insan kavramını alçaltırsınız. Sonuçta da gerçeklik duygusunun yerini bayağılık duygusunun alması kaçınılmazlaşır. Söz gelimi sağlıklı bir cinsel birleşmede, karşı cinsten iki insanın sevişmesinde doğal sayılabilecek kimi eylemler çirkinleşir. İğrençleştirilmek zorunda kalınır. Hasta, hastalıklı ayrıntılarla anlatılabilir çünkü. Başka deyişle ayrıntılar hastanın hastalığını belirginleştirecek biçimde düzenlenir. Aşırı örnek anlatımda aşırılığa yol açar. Konu cinsellik olunca da betimlemelerin pornografik nitelik taşıması, üstelik bu pornografinin bayağılık duygusu yaratması doğaldır. «Çarpıtılmış öz, çarpıtılmış biçimi getirmiş, sonra ikisi arasındaki diyalektik bağ gereği, çarpık biçim özü etkileyerek çarpıklığın altını çizici bir unsur olarak belirmiştir.» (A.Ö. Papirüs, s. 37, 1969).

Pınar Kür'ün, «Yarın Yarın»la başlayan romancılığının gelişme değil düşüş göstermesi bu açıdan üzücü.

ÖLÜM İLİŞKİLERİ

Selim İleri'nin romanı «Ölüm İlişkileri»ni, yazısınsal ustalık, anlatılan gerçekliğin kavranışı ve işlenişi, bireysel gerçeklikle toplumsal gerçekliğin diyalektik ilişkisi gibi eleştirel ölçülerle değil, bu romanla yerleştirilmek istenen dünya görüşü, romanın oturtulduğu düşünsel temel bakımından ele almak gerekiyor. Kendi içinde tutarlı bir bütünselliğin çarpıklığı ancak böylesi bir yaklaşımla belirlenebilir. Çünkü romancının kişilerine bakış açısı değil, onların gerçekliği aracılığıyla insana, hayata getirdiği yorum önemlidir burada. Ayrıksı bir örneğin anlatıldığı ya da anlatılanın toplumsal gerçekliği temsil etmediği yargısı doğruluk taşıyabilir belki. Ama bu «Ölüm İlişkileri»ni küçümsemek olur.

Selim İleri'nin kişileri, gerçekliğin bütününü temsil etmeseler de gerçeklik adına var ediliyor, gerçekliği yargılıyorlar. Bir kendileri var, bir de başkaları, Kendileri derken, İleri'nin üç temel kişisini, Belkıs'ı, Emre'yi ve Cemal'i anlatmak istiyorum. Başkaları da içinde bulundukları çevrenin, sınıfın onlar dışındaki bireyleri, İki kümede toplayabiliriz onları: Kendileri'nin ilişkide bulundukları kişilerle adları verilmeden, genellenerek sözü

edilenler. Birincilerle yetersiz, yanlış da olsa bir iletişim kurulmuş. Oysa ikinciler kendileri'nin tam karşıtı. İleri'nin sol gösterip sağ vurduğu nokta da tam burası işte.

Ama önce, Ahmet Oktay'ın da sorduğu şu soruyu yanıtlamak gerek: «Kimdir bu ressam, bu öykücü, bu çevirmen?» (Birikim, s. 50/51. Burada, Ahmet Oktay'ın eleştirilerine genelde katıldığımı belirtmeliyim). Ayrıntıya girmeden söylemek gerekirse, eşcinsel eğilimler taşıyan üç uyumsuz. Belkıs sıradan soğuk bir kadın değil, cinsel ilişkiyi, kuşkusuz erkekle olanını, iğrenç bulan bir ressam. Cemal, kimi incelikli ayrıntılar (kadın da, erkek de, eşcinsel de olamamak) bir yana eşcinsel bir çevirmen. Emre ise kadınlarla yatabilen (sonra da bu eylemi bayağı bulan) ama erkeklere âşık olan bir öykücü. Üçünün gerçekliği de, özellikle Cemal'inki, ustaca bir çözümleme ve ayrıntı örgüsüyle veriliyor. Uyumsuzlukları da. Bu uyumsuzluk temelde cinsellikten kaynaklanıyor, sanatsal ve siyasal planda sürüyor. Basitleştirerek söylersek cinsellikleri bakımından ayrıksı üç bireyin gerçekliği, belirleyici toplumsal (sınıfsal) özellikler de unutulmadan birer küçükburjuva olarak anlatılıyor. İçinde bulunulan toplumsal çevre, eleştirel bir tutumla, değer ölçüleri, duyuş ve düşünüş biçimi, yozlaşmışlığıyla sergileniyor. Ama belli bir süreçte İleri'nin kişilerinin gerçekliğini belirleyen var oluş biçimi ve buna bağlı olarak aldıkları tavır, alttan alta kendileri dışında ne varsa hepsini olumsuzlaştırıyor.

En belirgin olumsuzluk da cinsellik alanında kuşkusuz. Ama değinmek istediğim roman kişilerinin eşcinsel eğilimler taşıması değil. Bu bir gerçeklikse anlatılacaktır. Üstelik eşcinsel ilişkiler eşcinsel olmayanlarca nasıl bayağı bulunuyorsa, kadınla erkek arasındaki cinsel ilişkinin de eşcinsellerce bayağı bulunması doğaldır. Ama sorun, cinsel ilişkinin hangi türünün bayağı olup olmadığı değil, nesnel gerçekliğin ne olduğu ve bu nesnel gerçekliğin yerine ne tür bir gerçekliğin getirildiğidir.

«Ölüm İlişkileri»ndeki bireylerin seçeneği aşk'tır. Bir alıntı: «Belkis'a anlatmıştı: Zeynep'i ve yağmurlu yaz gecesindeki, adını bilmediği —çünkü adlarını sormaksızın söyleşmişlerdi— genç çocuğu. Biri (ilki elbet) cinsellikti, salt cinsellik; öteki de aşk.» (s. 215). Ve başka alıntılar: «Bu aşk ve onur meselesi her yerde, her olguda insanın karşısına çıkıyordu. Aşk, benliğin savunulmasıydı.» (s. 215). «Ve aşk yaşansaydı cinsellik silinecekti.» (s. 197). «Ama derisi erden kalmıştı işte. Üstelik Belkis, insanları (erkekleri ve kadınları) derinin değişiyle elde etmiş her-

kese düşmandı. Önemli olan, aklı, kalbi etkileyebilmekti.» (s. 305). Belki, eşcinsellik olgusu göz önünde tutularak gerçekliğin böylesi olumsuzlaştırılması da bir bakış açısıdır ters gelse de— denilerek kendi tutarlılığı içinde doğal bulunabilir Gerçekliğin kavranışının yanlış olduğu ileri sürülebilir Ama üreme olgusu da olumsuz biçimde yorumlanıyor roman kişilerince. Çünkü İleri'nin ayrıntıları ustaca, üstelik özü belirleyecek biçimde kullandığını biliyoruz Nitekim çocuk olgusunu değerlendirişi, sağlıksız, acılarla dolu toplum düzeninde mutsuzluğa yazgılı yeni bireyler üretmenin yanlışlığı gibi bir gerekçeye bağlansa da, temelde kişilerinin cinselliğe bakış açısından kaynaklanıyor. Sonuçta, bütün bunlara bağlı olarak hastalıklı bir duyarlığı egemen kılmaya çalışıyor İleri. Bu duyarlıkla yaklaşıyor kendileri'nin dışındaki gerçekliğe. Sanatsal ve siyasal alandaki olumsuzlama da bu duyarlığın ürünü.

Emre'ye göre edebiyat ve sanat batmıştır. Sonsuz bir yapaylık egemendir çünkü. Asıl anlatılması gerekenler anlatılmamaktadır. Burada başkalarını olumsuzlar Emre, devrimci geçinen yazıcıları, yalnız onları da değil, kendileri'nin dışındaki bütün sanatçıları, yazarları. Bir parantez açarak, tek bir cümleyle üçüncülerin varlığını çağrıştırır yalnızca: «Böyle düşündüğü için utanıyordu. Birikim sağlamış yapıtları yadsımak istemiyordu.» (s. 136). Söyleyişe dikkat edilsin, yadsımıyordu değil, yadsımak istemiyordu. Bu tavır, olumsuzlukları sergilerken —kendilerinin ve başkalarının— olumsuzlamayı amaç edinme, çevrenin ve ortamın verilişinde başat özelliktir. Karşıtlar bile bu yolda, verilmek isteneni doğrulayacak biçimde seçilmişlerdir. Söz gelimi her önüne gelenle yatmak isteyen Zeynep Belkıs'ın karşıtıdır. Bülent, şair Berk anlatılan çevrenin öteki yoz örnekleri. Hepsi küçükburjuvadırlar ve dolayısıyla küçükburjuvalık irdelenmekte, çözümlenmektedir. Olumsuzlama sanki kurtuluşa bir çağrı gibidir: «Birey, ancak küçük burjuva topluluğunun dışında var olabilir.» (s. 290). Üstelik bu olumsuzlamanın getirdiği çağrı doğrı bir düşünsel temele dayandırılmış görünmektedir: «Şu üretim ilişkilerinde insanlar kayıp gidiyorlardı: Asıl sıkıntı buradaydı, kapitalist üretim ilişkilerindeydi.» (s. 241). «İnsan bireyi, toplumsal ilişkilerinin bütünüyle açıklanacağına göre, yaşadıkları her şey yanlış ve değiştirilmesi gereken bir nitelik taşıyordu.» (s. 233). Ama değiştirmenin çözümsüzlüğü vurgulanacaktır daha sonra: «Hayat derin bir mutsuzluktu. Ne yazık ki, ikincil sorunlar değildi bireysel çıkmazlarımız. Açlık, sömürü, eşitsiz-

lik: tümü ortadan kaldırılacak; insanlık, tarihin eytişimsel akışı içinde yolunu bulacaktı. **Gelgelelim kalp, aradığını asla bulamayacaktır.»** (s. 302). Yine dikkat edilsin: bulamayacak olan insan değil kalptir.

Çünkü Belkıs, Emre ve Cemal'in cinselliklerinin belirlediği ayrıksı gerçeklik onları öteki insanlardan ayırmaktadır. Cemal şöyle belirtir bunu: «Besbelli: üçü umarsız, üçü yalnız, üçü korunaksızdılar; kendisini Belkıs ve Emre'yle birleştiren kesişme noktası buydu.» (s. 269). Bu umarsızlık, yalnızlık, korunaksızlık ise cinselliklerinden kaynaklanır: «Emre içinden geçenleri delice söylemişti. (...) Belkıs'a âşık olmuş, Cemal'i anlıyormuş, erkeklere de aşık olabilirmiş, ama bir farkla, kendini kadın gibi duyumsamayarak. (...) İnsan kalbine âşık oluyormuş o.» (s. 270). Kalbin neyi bulamadığı anlatılırken arayıp da bulamayacağı şeyin ne olduğu belirginleşir böylece. Bunun dışında her şey olumsuzlandığı için de tek gerçeklik olarak kalır ortada. Tek egemen duyarlık. Bu, olguların, yaşamanın (roman kişilerinin katılmadıkları, başkalarından duydukları siyasal eylemler de söz konusudur), çarpıklığın eleştirisi yoluyla bir başka çarpıklığın gündeme getirilmesi, üretim ilişkilerinin olumsuzlaştırdığı insan ilişkilerinin cinsellik düzeyinde ele alınıp cinsel iletişimsizlik biçiminde işlenmesiyle hastalıklı bir duyarlığın seçenekleştirilmesidir.

Romanda insanı (küçük burjuva da bir insandır) ve hayatı yorumlayan Belkıs, Emre ve Cemal'dir çünkü. Bütün öteki kişiler, dış dünya onların gördüğü biçimde var olur. Onların aracılığıyla, onların bakış açısından tanıtılır. Söz gelimi Zeynep'in, Bülent'in, şair Berk'in gerçekliği Emre'nin betimlediği gerçekliktir. Emre'nin görüşünden bağımsız bir gerçeklikleri yoktur. Başkaları da öyle. Cemal ve Belkıs onları nasıl göstermek istiyorlarsa öyle görürüz. Ayrıntılar bu üç temel kişinin kendi gerçekliklerinin eleğinden geçirilmiştir. Romanın nesnel gerçekliği üçünün öznel gerçekliğiyle sınırlı, dolayısıyla tek boyutludur. Çok boyutlu gibi görünen, ama kendileri'nin cinselliği ve bu cinselliğin belirlediği duyarlıkla algılanan, olumsuzlanmış bir gerçeklik.

Romanı yazınsal bir metin olarak görenler açısından «Ölüm İlişkileri» yetkin bir yapıt sayılabilir. Ama kanımca asıl tehlike de bu yetkinlikte aranmalı. Bu yetkinliğin altında yatan dünya görüşünün ne olduğu araştırılmalı. Hele roman kişilerinden biri (Emre), kurt gibi uluyanlarla salt olumsuz bir-iki eylemlerini yineleyip durduğu devrimcileri aynı kefeye koymuşsa. Devrimci-

lik adına yapılanlardaki olumsuzluklara, yanlışlara sarılıp bunların nedenlerine, kökenine inmeden roman boyunca yüzeysel görünümlerini diline dolayıp gerçekliğin bütünüymüş gibi veryansın etmişse. En önemlisi tartışır görünüp, özeleştiri sanısı uyandırarak kesin yargılara varmışsa... Çünkü «Ölüm İlişkileri»nin ana kişileri, kendilerini, dolayısıyla dışarıda tutulanları irdelerken bütün karmaşık, çelişkili gibi görünen konumlarına karşın temelde aynı siyasal tavrı benimsiyorlar. Roman ideolojik bir taban üzerinde geliştiriliyor. Kişilerin cinsel gerçekliklerinden kaynaklanan uyumsuzlukları, sanat anlayışları, toplum yapısının dönüştürülmesine ilişkin düşünceleri birbirini bütünleyecek biçimde sunuluyor.

Bu sunuşun, yazınsal yetkinliğin getirdiği bakış açısının ve bu bakış açısıyla anlatılmak istenenin ne olduğunu ise yukarda açıklamaya çalıştım. Dünya görüşüne gelince... Ahmet Oktay anti-marksist diyor ve sağcı bir kimlik kazandığını söylüyor. Doğrusu, bunu söyleyemeyeceğim ben. Olmadığından değil. Anti-marksizm kendi içinde bir tutarlılık taşır çünkü. Beğensek de, beğenmesek de böyledir bu. Marksist öğretiyi düşünsel düzeyde çürütmeye, karşıtını geliştirmeye çalışır. Oysa «Ölüm İlişkileri»nde bu anlamda anti-marksist tutumdan söz edilemez. Yalnız kimi örneklere dayanarak düşmanca bir tavrın geliştirildiği doğrudur. Ayrıntıların bu yolda düzenlenmesiyle de yetinilmeyip genellemeye gidilmesi bu düşmanlığı pekiştirir üstelik. Romanda, yenilikçi yazarları toptan yadsıdığı belirtilen Lukacs'ın şu yargısı, İleri'nin tutumunu çok iyi nitelemektedir. «Yenilikçi yazar öznel bir yaşantıyı gerçekliğin kendisiyle özdeş görerek gerçekliğin çarpık bir görünüşünü çizer.» Ayrıca çarpıklığı belirginleştirmek için ayrıntıların ayıklanışı, tek çizgide yoğunlaştırılması «insanın özünde var olan pek çok şeyi dışarda bırakarak insan kavramını alçaltır.» İleri'nin yaptığı da budur: Eleştirilen, insan olarak bayağılaştırılan, alçaltılan, iğrenç yanlarıyla sergilenen, önce de belirttiğim gibi gerçekliğin bütünü olarak sunulan bu devrimci gençler, devrimci yazarlar ve düşünürlerle ayrıksı bir cinselliği yaşayan, umarsızlıkları bu bireysel gerçekliklerinden kaynaklanan pasifist kişiler...

DENİZ KÜSTÜ

Yaşar Kemal'in «Deniz Küstü»sü bir kendini yinelemenin ürünü. İstanbul'un Menekşe'sindeki bir cinayet olayını odak alarak bu cinayetin insan dünyalarına yansıyış biçimini, toplum psikolojisinin cinayeti işleyeni mitleştirmesini, balıkçıların evre-

nini ve denizi anlatıyor Yaşar Kemal. Ama destansı, masalsı motiflerden yararlanma ve bunun getirdiği gerçeküstüne kayan, abartılı anlatım biçimi, kente indiği için bu kez geri tepiyor. Denilebilir ki «Deniz Küstü» öz-biçim uyumsuzluğunun somut bir örneği. Ayrıca bölgenin kabadayısı İhsan'ı öldüren Zeynel'in içine düştüğü karabasanın «Yusufçuk Yusuf» taki temin başka bir düzeyde sürdürülmesi oluşunun yanısıra romanın öteki başkişisi Selim'in bir kılıç balığının peşinde koşuşu da Hemingway'in «İhtiyar Balıkçı» sını anımsatıyor.

Kuşkusuz «Deniz Küstü»yü bu ölçüde basite indirgemek de yanlış. Selim balıkçının insansal bir tutkuyla beslenen inadı bir özlemin, bir düşün gerçekleştirilmesine yönelik. Kılıç balığını yakaladığında onunla savaşımı sürdürmeyip balığın yenileceği an ipi kesmesi ve bir bakıma hayatının tek amacının balıkla birlikte sulara gömülmesini kabullenmesi bir başka tutkunun, denize olan tutkusunun ürünü. Var oluşu denize bağlı çünkü. Geçmişte yunusların kıyıma uğratılmasına tepkisi de bundan. Denizin küsmesinin, kendisinin ve balıkçıların sonu olduğunu bilmesinden. Ama yunusların öldürülmesini egelleyemiyor. Kendi yunusunu bile kurtaramıyor. Oysa bu, yıllar sonra, kendisini, balıkçıları konserve gemilerinin uşağı kılmak isteyen Halim beyi öldürmesine engel değil. Çünkü Halim Bey, yıllar yılı düşünün gerçekleşmesini önleyen bir kötülük simgesi aynı zamanda. Deniz Selim balıkçının tek dostu, özgürlüğü... onun elinden alınmasına boyun eğemez artık.

Ama Selim balıkçının asıl dramı Zeynel'i öldürdükten sonra başlar. Aslında oğlu gibi sevmektedir Zeynel'i. Onu teknesiyle kaçırırken, öldürülme korkusunun çılgınlaştırdığı Zeynel'in saldırısı üzerine kendisini korumak zorunda kalmış, istemeden elleriyle boğmuştur onu. Bu olay iyice içine kapanmaya iter Selim balıkçıyı. İnsanlardan kaçar, ellerini görmek istemez. Zeynel'in bankadan çaldığı paralarla özlemini gerçekleştirmeyi, düşlediği evi yaptırarak avunmayı dener. Ama oturamaz, bir gün bile kalamaz o evde. Halim beyi öldürdükten sonra tek sevgilisine koşar, denize açılır, sonsuzluğa.

Yaşar Kemal'in yanlışı, kanımca bu güzelim öyküyü tekrara boğması. Ayrıntıya, ayrıntıların ayıklanmasına boş veriyor Yaşar Kemal. Kendini anlatımın büyüsüne kaptırıp, bir ayrıntıyı belki on kez değişik sözcüklerle yineliyor. Buysa anlattığı kişilerin kişiselliklerinin, onları var eden geçmişlerinin ve gerçekliklerinin yoksulluğuna, bir türlü zenginleşemeyişine yol açıyor.

Hele Zeynel'in İstanbul'da fır dönmesi, korku içinde, paniğe kapılmış bir durumda dolanıp durması; bunların onu kahramanlaştırışı öylesine çok yineleniyor, aynı uydurma olaylar öylesine uzun uzun betimleniyor ki mitleştirmede başlıca araç olan gerçek üstüne kayış göze batmaya, gerçek dışına dönüşüp olumsuz bir rol oynamaya başlıyor. Uçsuz bucaksız Çukurova'da, bataklıklarda şiirselleşen kaçış, kent ortamına uyarlanınca büyüsünü yitiriyor. Kentin gerçeği başka bir biçimi gerektiriyor. Bu biçim bulunamayınca da öz zedeleniyor

KAÇIŞ

Ayla Kutlu'nun «Kaçış»ı bir aydının kendi kendisiyle hesaplaşmasının romanı. Aynı zamanda bir kendini arayışın, gerçek benliğini bulma uğraşının, çıkmazdan kurtulmaya çalışmanın öyküsü. Bu uğraşta tek dayanağı var Kutlu'nun kişisinin: Sevgi.

Zaman olarak 1957 seçimlerinden sonrasını, 27 Mayıs hareketine yol açan günlerin ortamını seçiyor Ayla Kutlu. Siyasal Bilgiler Fakültesi asistanlarından Üstün'ün, sevdiği kızı, Ayhan'ı bırakıp Paris'e kaçışı, Ayhan'ın doçent Cahit'le evlenişi olgularını veriyor önce. Türkiye'ye dönmeye karar veren Üstün'ün, Ayhan'a yazdığı mektubu, Paris'te son saatlerini geçiren kişisinin düşünceleri, çağrışımlarla yürütülen anımsamaları arasına bölüm bölüm serpiştirerek bir bakıma durumu saptıyor.

Ayhan'la ilişkileri süresince bir ikiliği yaşamıştır Üstün. Başlangıçta yalın bir biçimde, iki sözcükle anlatabileceğini söylediği sevgisi, sevgileri yavaş yavaş bir tutkuya dönüşmüştür. Ayhan'ın bu sevgiye ve sonuçlarına kendini öylece, hiç bir şey istemeden bırakışı, katıksız duygulanımı, yaşattığı mutluluktur Üstün'ü bir iç çatışmasına iten. «Seni sevdiğim için, senin istemediklerini sana benim vermem gerekirdi ve ben bunları veremezdim» der mektubunda Üstün. Ona göre evlilik ilkel bir kurumdur. Ama sevdiğine güvenilir bir yarın sağlamanın başka yolu da yoktur önünde. Süreci durduramamaksa, «Sevgin öyle bir ağırlıkla çökmüştü ki üstüme, ya seninle bütünleşerek, ya da seni düzlüğe çıkararak bundan kurtulmalıydım» yargısına götürür onu. Ama gelişim sürecek ve sevginin ağırlığı bir yük olmaktan çıkıp sevdiği olanca somutluğuyla yüreğine yerleşecektir. Şöyle dile getirir bu son aşamayı Üstün: «Sevginin boyutları kendi öz varlığımın boyutlarıyla özdeşleşti.» Kaçışı da bu noktada başlar. Yapması gereken işler vardır. Onu da ardından sürüklemesi doğru değildir. Kaçışının nedeni ona huzurlu bir yaşam veremeyecek oluşunun yanısıra, belki de, «bir gün, bu bağlılığın,

beni kendime karşı küçük düşürecek bir zayıflığa dönüşeceği, seni yitirmek korkusunun beni yolumdan çevirebilecek yoğunluğa ulaşacağı» biçiminde düşünmesindendir. Oysa Paris'te geçirdiği bir yıl süresince Ayhan'a karşı bildiğini sandığı duygularının değişik yapısını kavrar. Gerçekte kendinden, sevgiden kaçmıştır. Onu hep sevmesi, sonra bırakıp giderek onu ve kendisini duygu tuğazından kurtaracağını sanması budalalıktır. Sevgisiz hiç bir sorunun çözümlenemeyeceğini düşünmektedir artık.

Üstün'ün özetlemeye çalıştığım bu mektubu, romanın özünü oluşturmakta. Vardığı sonuç da, genel anlamda bildirisini. Niteklim Üstün'ün İstanbul'a ayak bastığı an tutuklanıp Ankara'ya götürülüşü, tutukevinde geçirdiği günler; mektubu alan Ayhan'ın kocası Cahit'i terkedişi, ilişkilerinin bu yeni konumdaki gelişimleri mektupta belirlenen duygusal çerçevenin boyutlarına yerleştirilir. Geçmişe ilişkin bölümlerde sevgilerinin aşamaları sergilenirken içinde yaşanılan durumda kaçışa yol açan koşulların gerçekleşmiş olması Üstün'ün sınanmasıdır bir bakıma. İç çelişkilerini çözmüşken, bunları yeniden, üstelik somut biçimde yaşamasıdır. Başlangıçta Ayhan'la ilişkisinin onun da tutuklanacağına yol açacağı korkusuna kapılan Üstün, onun Cahit'e dönmesini ister ısrarla. Cahit koruyabilir onu kötülüklerden. Ayhan'sa dönmemekte direnir. Güvenli, rahat bir ortama kavuşmak için değil, bırakılmışlığın şaşkınlığı, yıkımı içinde evlenmiştir Cahit'le. Üstün'ün mektubunu alır almaz da son vermiştir bu ilişkiye. İstediği onun sevgisidir çünkü.

Ayla Kutlu geçmiş-şimdi içiçeliğiyle kişilerinin karmaşık duygulanımlarını, sevgi yoluyla kendilerini arayışlarını aktarırken kuşkunun, ikircikli bir bakış açısının bulunmadığı, net ve yalın bir başka ilişkiyi de sergiler: Ahmet'le Ceren'in bağlılığını. Bu iki ayrı ilişki de kendilerine özgü bir gerçeklik taşırlar. Kişilerinin kendi koşullarınca belirlenen bireysel gerçekliklerinin ürünüdürler. Bu yönüyle alınınca Ayla Kutlu'nun başarılı bir ilk roman ortaya koyduğunu söylemek gerekmektedir. Ama bu sınırlı bir başarıdır.

Sınırlıdır, çünkü Kutlu bu ilişkiyi anlatmanın, konu edindiği sevginin niteliğini irdelemenin ötesinde bireysel gerçekliğin dışına çıkamamaktadır. Üstelk bu irdelemenin boyutlarının sınırlılığı ayrıntıların sınırlılığını doğurmakta, tıkanmaya, kişilerinin belli birkaç nokta çevresinde dönüp durmalarına yol açmaktadır. Dış gerçeklik, iç gerçekliğin fonudur yalnızca. Ya da başka deyişle nesnel gerçeklik öznel gerçekliği belirginleştirmede ta-

mamlayıcı bir ögedir. Üstün'ün tutuklanışı, ulusal bir komploya kurban gidişi geçmişte yaşadığı bir iç çatışmanın çözümlenmesinde araç olarak kullanılmıştır. Çözüme ulaşılınca da tutukluluğu birden sona erdiriliverir. Bu sonucun neden, nasıl gerçekleştiği üzerinde durulmadan. Çünkü romancı için önemli olan, Üstün'ün «seni seviyorum» sözcüklerini, bu kez çelişkilerden, kuşkusuz iç çelişkilerden kurtulmuş olarak yazabilmesidir. Paris'te vardığı sonuç doğrulanmıştır: Sevgisiz hiç bir sorun çözümlenemez. Bu ise dolaylı olarak bireyin sevgiyle gerçekleşen kurtuluşunun toplumsal kurtuluşu da sağlayacağı sonucunu getirir. Yanlış olan da romanın oturtulduğu bu temel görüştür.

Oysa sevgi ya da sevgisizlik değildir belirleyici olan. Birbirinin karşıtı bu iki duygu yaşanan gerçekliğin nesnel ve öznel koşullarının ürünüdür. Onlar tarafından belirlenir. Romanda yapılansa, salt iki karşı cins arasındaki değil, insanlararası ilişkilerin toplumsal gençlikten soyutlanması, üretim ilişkilerinin gözden kaçırılması, bireysel gerçeklikle toplumsal gerçeklik arasındaki diyalektiğin yeniden tersine çevrilmesidir. Bu bakış açısı şu yanlış, tutarsız yargıya kadar götürür romancıyı: «Dünya işçileri birleşiniz! Ve kapitalist hükümetler emrine (emrinde olabilir) birbirine ölüm yağdıran işçiler!» (s. 83)

Anlatılmak, verilmek istenen yanlış olabilir, ama kişilerinin yaşadığı sevginin yoğunluğu ve bunun doğurduğu duygulanımın kendi içinde belli bir gerçeklik taşıması da yeterlidir (ben bu kanıda değilim) diyebilenler, «Kaçış»ı başarılı bir roman sayabilirler.

DÜNYA BİR ATLI KARINCA

Gönül Pultar'ın romanında anlatılmak isteneni arka kapağa da alınan şu cümle çok iyi özetliyor: «Dünya bir atlıkarınca, kimse kimseye erişemiyor.» (s. 344). Bir cümle daha eklemek gerekirse, eriştiklerini sananlar da atlıkarıncada olduklarının bilincinde değiller.

Evli, genç bir gebe kadının geçmişini anımsaması biçiminde kurulmuş roman. Gazeteci bir babayla soyluluk düşleriyle yaşayan bir annenin kızı Ayşe. Mühendislik öğrenimi yapması ve geleceğini, hayatını özgürce kurmak istemesi, bu konuda salt ailesiyle değil yakın çevresiyle de çatışması, sevdiği adamla evlenerek kurtulabileceğini sanması romanın çatısını oluşturuyor. Toplumun kadına bakış açısı, gelenekten kaynaklanan değer öl-

çüleri, başkalarına oranla hoşgörülü sayılabilecek bir ortamda yetişmesine karşın belli bir çemberi kırmasını engelliyor. Özcan'ı değil de Metin'i seçişinde bile yakışıklı prens imgesini bulmak olanaklı.

Pultar, salt Ayşe'nin gençliğini öykülemiyor. Onu odak alarak geniş bir kesit çıkarmayı, iki ayrı kültür arasında bocalayan, dünya görüşleri farklı insanları, onların oluşturdukları aile birimlerinin farklı yaşama biçimlerini anlatmayı da amaçlıyor. Toplumsal gelişimin ve bu gelişime bağlı değişmelerin, anlattığı insanların dünyasına yansıyışı, sonuçta insansal ilişkileri de etkiliyor, onlara yön veriyor.

Ama Pultar'ın olguları sergilemekten öte gidemeyişi ve söz konusu oluşumu derinlemesine kavrayamayışı bu gerçekliği yüzeysel biçimiyle yansıtmasına yol açıyor. Bir bakıma yaşananı yalnızca betimliyor. Sahneleri üst üste yığıyor da diyebiliriz buna. Annenin ve babanın kişiliğini vermek için birkaç ayrıntıyı, bir-iki olayı ya da belli bir yaşama biçimini belirlemek için tipik özellikleri aktarmak yeterliyken önemli önemsiz demeden aklına geleni anlatıyor sanki. Atıldığında romanın konu bütünlüğünü zedelemeyecek bir yığın olay ya da durum irili ufaklı bölümler biçiminde kurgulanmış oluyor böylece. Ayıklamaya giderek kimi bölümleri çıkarabilir, kalanları da yeniden numaralayabilirsiniz. Özü açısından bir şey yitirmez roman. Gerçi yüzeysel niteliğini yine korur, ama hiç değilse yalın bir anlatı çıkar ortaya.

BİR DÜĞÜN GECESİ

Adalet Ağaoğlu'nun romanıyla ilgili olarak Fethi Naci'nin yazısının giriş paragrafını almak istiyorum: «Sevgisizliklerin, yıkılışların, kuşkuların, kaçışların, kendinden hoşnutsuzlukların romanı **Bir Düğün Gecesi**; toplumsal çözülüşün ağır bastığı bir dönemde, umarsız ve yalnız bireylerin umarsız ve yalnız bireylere bel bağlamaya çabalamalarının romanı; nicedir beklenen bir eleştirinin romanı; yer yer Sartre'in 'Cehennem başkalarıdır' sözünü anımsatan bir roman. Ama bu kadar değil. Karanfilleri, gülleri, glayörleri aşarak Anadolu Kulübüne girebilen sarı kır çiçeklerinin de romanı.» (Somut, s. 7). Denilebilir ki yaşadığımız hayatın çelişkilerini, karmaşık yapısını yansıtan, bireysel gerçeklikle toplumsal gerçekliğin diyalektiğinin oya gibi işlendiği bir senfoni. Salt kendi kendisiyle hesaplaşmaların değil yaşanılanın faturasının çıkarıldığı, toplumsal oluşumların somut karşılıklarının verildiği bir yapıt.

26 Kasım 1972 gecesi, Ankara'nın Anadolu Kulübündeki bir düğün gecesini odak alıyor Ağaoğlu. Hem seçilen zaman, hem de düğünün tarafları özel bir önem taşıyor. Dönem 12 Mart dönemidir, gelinin babası inşaatçılıktan yabancı firma temsilciliğine birçok alana el atmış büyük bir iş adamı, damadın babasıysa dönemin etkili ve yetkili bir tümgeneraldi. Böylece salt çarpık bir toplumsal gelişim sürecini sergilemekle kalmaz Ağaoğlu, «dün tarhana kararken bugün ansızın pokere» oturuverenlerin, «dün köylüye urgan, kına satarken bugün ansızın yedek parça, motor ve kaçak otomobil lastiği» satanların gerçekliklerini eleştirel bir bakış açısıyla yansıtır. Ama bir betimleme değildir yaptığı, bir irdeleme, bir çözümlemedir. Bu nedenle de gerçekliği bütünselliği içinde kavrar. Başka deyişle parçalar arasındaki bağlantı öylesine sağlam kurulmuş, kişiler öylesine bir ilişkiler bütünü olarak verilmişlerdir ki renkli mozayiklerden oluşmuş bir panodur sanki karşımızdaki. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir şiirinin adı gibi «her şey yerli yerinde»dir. Söz gelimi Tuncer'in marangoz babasının arkadaşı Ali Usta yalnız Tuncer'e hayatın gerçeğini göstermekle kalmaz, toplum polisi Ahmet'in dayısıdır, İlhan Dereli'nin yapılarına priz, duy döşer; en önemlisi düğüne girebilen sarı kır çiçeklerini o göndermiştir. Kimsenin gözüne çarpmayan, onca buketin çiçek sepetinin arasında yiten o sarı kır çiçeklerini, çevresini acımasızca eleştiren Tezel'in farketmesi ise özel bir anlam taşır.

Düğün için gönderilen çağrılıklarda, gerçekleştirilecek evliliği betimleyen sözcükler, tarafların toplumsal konumları düşünüldüğünde 12 Mart olgusunun somut biçimde saptanmasıdır temelde: «Kalkınan memleketimizin milli temeline yeni bir harç olmak üzere»... İşbirliğinin başka örneklerini de verir Ağaoğlu. Ama bununla yetinmez. Aynı ölçüde, belki de daha sert eleştirir devrimci öğrencileri. Bilinçsizlikleri, köksüzlükleri, bireysel eksikliklerden kaynaklanan tavır almaları yüreklice deşer. Bir olumsuzlama değil, yanlışın nerede olduğunu, nasıl yapıldığını göstermedir bu. Yaşananın üzerinde düşünmeye çağırmadır.

Burada Ağaoğlu'nun kişilerini tek tek ele almam olanaksız. Bir inceleme konusu bu. Ama şunu belirtmem gerek: Bir süreç içinde verir kişilerini Ağaoğlu. O geceki gerçeklikleri bir tarihin, kendi tarihlerinin ürünüdür. Hepsnin bir tarihi vardır. Birbirine bağlanarak bütünü oluşturan bir tarih.

Ustaca verir bunu Ağaoğlu. Yaşanan an Ömer'in ağzından ya da onun gördüğü biçimiyle aktarılırken öne çıkan bir kişinin

anlatımına bağlanılır hemen. O kişinin kendi anlatımıyla geçmişe gidilir ya da o andaki duygulanımları, dışın onun bilincine yansıyışı iç konuşmalarla aktarılır. Böylece roman geniş bir zaman dilimine açılmakla kalmaz, roman kişileri de belli bir gerçeklik içinde var olurlar. Bu var oluşun en belirgin özelliği ise nesnel koşullara bağlı olarak değişebilirliğinin gösterilmesidir.

Kısaca değindiğim bu niteliklerlyle önemli bir roman «Bir Düğün Gecesi».

1979 YILINDA HALK EDEBİYATI VE KÜLTÜR ŞENLİKLERİ

İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU

İtalyan Türkolog, Prof. Dr. Anna MASALA, iki yıl önce, Uluslararası bir kongrede «Dünyanın hiç bir ülkesinde, Türk Halk Edebiyatı kadar zengin, halk edebiyatı yoktur...» demişti. Bunun ne denli gerçek olduğunu, geçtiğimiz Ağustos ayında İskoçya'nın Edinburgh Kentinde düzenlenen Uluslararası Halk Edebiyatı Derneği Kongresi'nde gördük. O Kongrede, bu satırların yazarı ile Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL'ın bildirilerinden sonra, dünyanın her yanından gelmiş olan Halkbilimciler, bizleri soru yağmuruna tutmuşlardır.

Bulgaristan'dan, Çin'e değin, dünyanın birçok ülkelerinde, Türkiyeli Nasreddin Hoca ile ilgili bilimsel çalışmalar yapılırken, Üniversite'de öğretim görevlisi olarak çalışan bir genç bilim adamımız, bir bilimsel kongrede «Nasreddin Hoca'nın yaşayıp yaşamadığı kuşkuludur» diyebiliyorsa bundan ulus olarak üzüntü duymamız gerekecektir. Çünkü, böylesi bilim adamlarımızın ellerine teslim edeceğimiz çocuklarımız, gerçek edebiyatımızdan habersiz ve kendilerine yabancı bir biçimde yetişeceklerdir!...

Dünyanın hiç bir ülkesinde bir Yunus Emre yetişmemiştir! O Yunus ki, 700 yıldır Türk ulusuna ışık tutmaktadır. Bugün, Türk Sanat müziğinden, Hafif Batı Müziğine, Türk Halk Müziğinden, opera müziğine değin, müziğin bütün türleriyle ilgilenen kişilerin, bestelemek üzere, Yunus'un deyişleri üzerine balıklama atlamalarının elbette büyük nedenleri vardır...

Kimi bilim adamlarımız, Halk Edebiyatımıza sırt çevirseler de, halkımız, giderek daha çok ilgi göstermektedir, edebiyatımıza. Artık, efsanelerimiz, masallarımız ve halk hikâyelerimizden oluşan kitaplar daha çok basılmakta, satılmakta ve okunmaktadır. Okullarda, halk edebiyatı dersleri, örneğin divan edebiyatı derslerinden daha çok ilgi görmektedir. Türkiye'mizin her yanında düzenlenen şenliklerde, halk ozanlarımız geniş ilgi ve alkış toplamaktadır. Örneğin bir Halk Ozanımız, artık bir Zeki Müren, bir Ajda Pekkan kadar seyirci çekebilmektedir!... Çünkü tüm bunlar, halkın öz duygularını, öz yaşamını yansıtan olaylardır ve halkımız, bunlarda kendi yaşamından izler bulmaktadır.

Sevinerek görüyoruz ki, son yıllarda, çağdaş yazar ve ozanlarımız, halk kültürümüzden kaynaklanan yapıtlar veriyorlar. Bunu başaramayanlar ise, çok az sayıda okuyucu buluyor ve de unutulup gidiyorlar.

Biz bu yazıda, kimi ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılardan, kimi halk şenliklerinden ve halk edebiyatına ilişkin kimi önemli olaylardan söz edeceğiz. Kuşkusuz vereceğimiz bilgiler özetin de özeti olacaktır...

BİLİMSEL TOPLANTILAR VE HALK KÜLTÜR ŞENLİKLERİ

1979 Yılında, yurt içinde ve dışında, ulusal kültürümüzle ilgili çok önemli bilimsel toplantılar yapılmıştır. Örneğin, Münih'te «Türk Sanatı Kongresi», İstanbul'da «Türkoloji Kongresi», Ankara'da «Güneydoğu Avrupa İncelemeleri Kongresi» (vd) gibi...

II. ULUSAL TÜRKOLOJİ KONGRESİ

Geçen yıl başlatılan ve geleneksel olarak her yıl yinelenecegi açıklanan «Ulusal Türkoloji Kongresi»nin İkincisi 5-9 Şubat 1979 Tarihinde İstanbul'da toplanmıştır.

Prof. Dr. Sadettin BULUÇ Başkanlığında, Genel Sekreter Prof. Dr. Muharrem ERGİN ve Prof. Dr. Nihat ÇETİN ile Prof. Dr. Nazif HOCA'dan oluşan kurul tarafından düzenlenen Kongre 5 ayrı seksiyon halinde çalışmıştır.

Beş gün süren «II. Ulusal Türkoloji Kongresi»nin açış konuşmasını yapan Prof. BULUÇ, Ulusal Kültür varlığı içinde Türkolojinin önemli bir yeri bulunduğunu, ancak bu bilim dalının henüz geniş bir tarihinin yazılmadığını söylemiştir. BULUÇ, Av-

rupa'da yapılan Türkoloji ile ilgili çalışmalar konusunda geniş açıklamalarda bulunmuş ve Türkoloji ile ilgili ilk yalın bilgilerin 2 Alman Bilim adamı tarafından 14. Yüzyılda yayınlandığını belirtmiştir.

İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Haluk ALP ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Oktay AKŞİT'in konuşmalarından sonra, Cumhurbaşkanı Fahri KORUTÜRK, Başbakan Bülent ECEVİT, Başbakan Yardımcısı Faruk SÜKAN, Başbakan Yardımcısı Orhan EYÜBOĞLU, Devlet Bakanları Ahmet ŞENER ve Salih YILDIZ, Kültür Bakanı Ahmet Taner KIŞLALI ve İstanbul Valisi İhsan TEKİN'in mesajları okunmuştur.

Bu arada, en eski Türkoloji öğrencisi olan Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU da bir konuşma yaparak, anılarını anlatmıştır.

Kongreye sunulan Halk Edebiyatı içerikli bildiriler şunlardır:

— Doç. Dr. Muhan BALİ: «16. Yüzyıl Saz Şiirinde Savaşlar»

— Dr. Bilge SEYİDOĞLU: «Dede Korkud Hikâyelerinde Fantistik Unsurlar»

— Dursun YILDIRIM: «Köroğlu Destanının Yeni Bir Derlemesi»

— Dr Umay GÜNAY: «Türk Masallarında Değişen Motifler»

— Dr. Abdurrahman GÜZEL: «Kaygusuz Abdal'ın Vücudnâmesi»

— Doç. Dr. Saim SAKALOĞLU: «Masallarda Kahramanların Yer Değiştirmesi»

— Dr. Ensar ASLAN: «Doğu Anadolu ve Âzerî Sahası Âşık Edebiyatı»

— Dr. Baymirza HAYIT: «Sibirya'da Türk Kültürü Hakkında Bazı Mülâhazalar»

— Dr. Ahmet Yaşar OCAK: «Sarı Saltuk ve Saltukname»

— Dr. Mikail BAYRAM: «Sadruddin Konevî ile Ahi Evren'in mektuplaşması»

— Prof. Dr. Tahsin YAZICI: «Muhyî-i Gülşenî, Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî»

III. ULUSLARARASI TÜRKOLOJİ KONGRESİ

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen «III. Uluslararası Türkoloji Kongresi» 24 - 29 Eylül 1979 Tarihinde İstanbul'da toplanmıştır.

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Sadettin BULUÇ Başkanlığında, Prof. Dr. Oktay ASLANAPA, Prof. Dr. Faruk TİMURTAŞ, Prof. Dr. Abdülkadir KARAHAN, Prof. Dr. Bekir KÜTÜKOĞLU, Prof.

Dr. Nejat DİYARBEKİRLİ, Prof. Dr. Muharrem ERGİN, Prof. Dr. Hakkı Dursun YILDIZ, Doç. Dr. Kemal ERASLAN, Dr. Osman F. SERTKAYA, Prof. Dr. Nihat M. ÇETİN ve Prof. Dr. Nazif KOCA'dan oluşan bir kurul tarafından yürütülen Kongreye 200'den fazla yerli ve yabancı bilim adamı ve uzman katılmışlardır.

Türk Dili, Türk Edebiyatı, Türk Tarihi, Türk sanatı Tarihi ve Türk Müziği seksiyonları halinde çalışmalar yapan Kongre nedeniyle, eski yapıtların yer aldığı bir de sergi düzenlenmiştir.

Cumhurbaşkanı Fahri KORUTÜRK, Kongreye gönderdiği mesajda şöyle demiştir:

«İnsanlık tarihinde gerçekleştirdiği büyük olaylarla tüm dünyanın yaşamını etkilemiş, yön vermiş uluslararasında yer alan Türklerin uygarlığa hizmetleri konusunda, bizim tarihçilerimizin yanısıra yabancı bilim adamlarının da değerli fikirlerini öğrenmiş olmaktan büyük memnunluk duyacağız...»

Kongreye sunulan Halk Edebiyatı içerikli bildiriler şunlardır:

— Dr. Mujgân CUNBUR: «Ahmed'in, Yusuf Ve Züleyha'sı»

— Çağatay KOÇAR: «Anadolu Türk Atasözleri ve Özbek Atasözlerinin Mukayesesi»

— Talât S. HALMAN: «Acılı Cennet: Karacaoğlan'ın Pastorali»

— Belkıs GÜRSOY: «Abdülhak Hamit Tarhan'ın Tiyatrolarında Masal Unsurları»

— Dr. Xenia ÇELNAROVA (Yugoslavya): «Çek Yazar Jozsef Kalnar'ın Anlayışında Nasreddin Hoca»

Liliana BOTEZ (Romanya): «Romen Araştırmacılarına Göre Dobruca'da Türk Folkloru»

Prof. Dr. Şefket PLANA (Yugoslavya): «Kosova ve Makedonya Halk Şiirinde Türk Etkisi»

Dr. Aleksander DUBİNSKİ (Polonya): «Kırım Karay Türklerinin Halk Edebiyatı»

Prof. Dr. Gani LUBOTONİ (Yugoslavya): «Türk ve Arnavut Halk Edebiyatında Nesir Biçimleri»

— Süleyman ÇOCA (Çekoslavakya): «Türk ve Arnavut Halk Nazmında Düğün Şiirleri»

— Prof. Dr. İlse-Laude CİRTAUTAS (A.B.D.): «Orta-Asya Türk ve Mogol Destanları Arasında Bazı Benzerlikler ve Farkları»

— Dr. Mark GLAZER (A.B.D.): «Türk Masallarında Kocasını Arayan Kadın Teması»

— Dr. Boris CHİCHLO (Fransa): «**Türk Kavimlerinin Ritüellerinde Ve Destanlarında Büyülü Taş**»

— Salih Mehmedov BAKLACCEV (Bulgaristan): «Türk Atasözleri Üzerinde Çalışan Bulgar Araştırıcılar»

— Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU: «**Türk Bilmecelerinde Soru Kalıplaşması ve Kalıp Soruları**»

— Dr. Zbynek ŞEBİK (Çekoslovakya) «**Slovakya'da Tarihi Halk Edebiyatı Hikayeleri**»

ESKİŞEHİR YUNUS EMRE ŞENLİKLERİ VE KONFERANSLAR

Geleneksel Yunus Emre Şenlikleri 6—10 Mayıs 1979 Tarihinde Eskişehir'de Valilik tarafından düzenlenmiştir.

Şenlikler, 6 Mayıs'ta, Yunus'un Sarıköy'deki mezarı başındaki törenle başlamıştır. Eskişehir Valisi A. Nazif DEMİRÖZ, Prof. Dr. Abdülbaki GÖLPINARLI ve Ord. Prof. Dr. Sadi IRMAK'ın Yunus Emre'yle ilgili konuşmalarından sonra folklor ve müzik şöleni yapılmıştır. Aynı gün Eskişehir İl Halk Kütüphanesi'nde kitap ve belgeler sergisi ile, Eskişehirlilerin diktikleri Yunus Emre Heykeli de açılmıştır.

Hafta boyunca düzenlenen izlenceler arasında yer alan «Dost Bağından Deyişler Gecesi»nde, halk ozanları çalıp söylemişler, halk oyunları ekipleri gösteriler yapmıştır.

Bu arada, Eskişehir Belediye Salonunda düzenlenen Konferanslar dizisinde ise, Ord. Prof. Dr. Sadi IRMAK, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER, Prof. Dr. Abdülkadir KARAHAN, Dr. Müjgân CUNBUR, Hikmet DİZDAROĞLU, Vecdi YARMAN ve İrfan Ünver NASRETTİNOĞLU, Yunus'un çeşitli yönlerine değgin konuşmalar yapmışlardır.

Törenlere Hükümet adına katılan, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Orhan ALP, yaptığı konuşmada özetle şunları söylemiştir:

«Büyük düşünür ve Halk Şairi Yunus Emre'nin 659 yıl önce söylediği sözlerin ne kadar doğru olduğu, bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Birliğe ve beraberliğe ne kadar ihtiyacımız olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır. Bugün Türkiye sosyal ve ekonomik bakımdan bir darboğazdan geçmektedir. Türk ulusu birliği ve beraberliği ile bu darboğazı geçecektir. Yunus Emre'nin hem sözü ve hem de dili günümüze uymaktadır. Birlik ve beraberlik ve insan sevgisi ile başaramayacağımız ve aşamayacağımız hiç bir engel yoktur.»

Şenlikler süresi içerisinde, Eskişehir Okullarında görevli Edebiyat öğretmenlerinin katıldıkları, Yunus Emre Konulu bir Panel de Hikmet DİZDAROĞLU tarafından yönetilmiştir.

Yunus Emre Şenlikleri, Çekoslavakya Halk Oyunları ekibinin de katılmasıyla, bu yıl ilk kez Uluslararası niteliğe bürünmüştür.

VI. ULUSLARARASI SİLİFKE FOLKLOR VE MÜZİK FESTİVALİ

Aralıksız, beş yıl süreyle ulusal düzeyde düzenlenen Silifke Folklor ve Müzik Festivali'nin Altıncısı, yabancı Halk Oyunları Ekiplerinin katılmalarıyla Uluslararası hüviyete bürünmüştür.

Yerel ve yöresel ekiplerden başka, Libya ve Yugoslavya'dan gelen Halk Oyunları ekiplerinden başka, Alman Kemancı Michale Grube, festivale katılan yabancılar olmuştur.

20 - 26 Mayıs 1979 Tarihinde gerçekleştirilen VI. Silifke Folklor ve Müzik Festivali'ne birçok profesyonel sanatçı ile birlikte, Halk Ozanlarından Şeref Taşlıova, Rüstem Alyansoğlu, Zülfikâr Divani, İsmail Cengiz Azeri, Mahmut Taşkaya ve Ozan Dündar da katılmışlardır. Ayrıca Devlet Tiyatroları Karagöz Sanatçısı Mustafa Mutlu da, şenlikler boyunca gösterilerde bulunmuştur.

El Sanatları Sergisi, Geleneksel giysilerin sergilendiği defile, Mersin Türk Sanat Müziği Korosunun Konseri ve Amatör Ses Yarışması festivalin önemli izlenceleri arasında yer almıştır.

BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği «Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı» 22 - 24 Mayıs 1979 Tarihinde İstanbulda yapılmıştır. Bu toplantıda ele alınan konular arasında, Halk Edebiyatına ilişkin görüşler de öne sürülmüştür. Örneğin, Romanyalı Yazar ve Tarihçi Corneliu LEU «**Balkan Kültürleri, Efsaneleri ve Tarihsel Bilinci**» konulu bildirisinde konumuzla ilgili görüşlere de yer vermiştir.

«**Bulgar Halk Yazınında Türk Motifleri**» konulu bildirisiyle, bu toplantımn en çok sözü edilen konuşmacısı olan Türker ACAROĞLU «Bulgar halk yazınındaki, özellikle halk türkülerindeki Türk motifleri birkaç incelemeye konu olabilecek denli boldur» demiş ve birçok örnekler vermiştir.

Yunanistanlı delege İonna KUÇURADİ ise, «Yunan Edebiyatındaki Türk Motifleri» konusunu ele almış ve örnekler vermiştir. Aynı konu, Mustafa BALEL tarafından Romanya, Adnan ÖZYALÇINER tarafından da Yugoslavya için konu edilmiştir.

Toplantı sonunda alınan kararlar arasında yer alan bir Ede-

biyat Dergisi'nin yayımlanması ve bir Balkan Folklor Festivali'nin düzenlenmesinin de bulunması halkbilimciler arasında sevinçle karşılanmıştır.

ULUSLARARASI NASREDDİN HOCA ŞENLİKLERİ VE ULUSLARARASI SEMİNER

Eskişehir Valiliği tarafından düzenlenen Geleneksel Nasreddin Hoca Şenlikleri, 1979 Yılı içerisinde Uluslararası düzeyde gerçekleştirilmiştir.

22 - 24 Haziran 1979 Tarihlerindeki Şenlikler boyunca, yerli ve yabancı Halk Oyunları topluluklarının gösterileri, konserler ve sergiler yer almıştır.

22 Haziran'da düzenlenen, Uluslararası Nasreddin Hoca Bilimsel Semineri'nde ise şu konuşmalar yapılmıştır:

— Necip ALPAN «**Nasreddin Hoca ve Yaşayan Türk Ahlâkı**»

— Nejat BİRDOĞAN: «**Bir Mevlevî Şairi, Burhaneddin İbn-i Mevlâna'nın Nasreddin Hoca Fıkralarının Şerh Kitabı**»

— Ord. Prof. Dr. Sadi IRMAK: «**Nasreddin Hoca**»

— Prof. Dr. Şükrü KURGAN: «**Bundan Sonraki Nasreddin Hoca Çalışmaları Nasıl Olmalıdır?**»

— Prof. Dr. Şefket PLANA (Yugoslavya): «**Arnavut ve Diğer Yugoslavya Ulusları Arasında Nasreddin Hoca**»

— Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU: «**Avrupalı Seyyahların Eserlerinde Nasreddin Hoca**»

— İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU: «**Nasreddin Hoca İle İlgili, Türkiye Dışındaki Araştırma ve Yayınlar**»

— İsmail Ali SARAR: «**Nasreddin Hoca Çağı, Çağdaşları ve Torunları**»

— Nail TAN: «**Nasreddin Hoca Fıkralarından Kaynaklanan Atasözleri ve Deyimlerimiz**»

— Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER: «**Nasreddin'imizin Güldüşünleri ve Yüzyıllar Önce Verilen Mistik Anlamlar**».

— Vecdi YARMAN: «**Nasreddin Hoca'nın Halktan, Topraktan Aldıkları**»

— Ahmet YÜZENDAĞ: «**Nasreddin Hoca'nın Kadılığı**»

AKŞEHİR ŞENLİKLERİ

Öte yandan, her yıl Temmuz ayının ilk haftasında Akşehir'de düzenlenen şenlikler de, yinelenmiştir. Şenlikler nedeniyle kari-

katür yarışması düzenlenmiş, sergiler açılmış, halk oyunları gösterileri yapılmış ve konserler verilmiştir.

GELENEKSEL SEYRANİ ŞENLİKLERİ

Geleneksel Âşık Seyrani Şenlikleri, 30 Haziran 1979 Tarihinde Kayseri'nin Develi İlçesi'nde yapılmıştır.

Halk Oyunları gösterileri, Halk Ozanları Şöleni ve Bilimsel Seminer biçiminde gerçekleştirilen Seyrani Şenliklerinde yöresel geziler de yapılmıştır.

Develi Şölenine, Erzurumdan Aşık Reyhani, Nuri Çırağı ve Yaşar Bayrami, Çukurova'dan Abdülvahap Kocaman, Osman Feymani, Hacı Karakılçık, Mahmut Taşkaya ve Âşık Eyyubi, Yozgat'tan Âşık Ali Çiftçi, Samsun'dan Âşık Dağdelen ve Ali Çatak katılmışlardır.

Silifke Halk Oyunları ekibinin de katıldığı şenlikler nedeniyle düzenlenen bilimsel seminerde bildiri sunan kişiler ve bildiri konuları ise şöyledir:

— Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL: «Seyrani'nin Dünya ve Hayat Görüşü»

— Ali Rıza ÖNDER: «Hak Yolcusu Seyrani»

— Dr. Müjgân CUNBUR: «Seyrani'nin Hayatı ve Kişiliği»

— Süleyman KAZMAN: «Seyrani'nin Edebiyatımızdaki Yeri»

— Coşkun ERTEPINAR: «Hemşehrimiz Seyrani»

— Hikmet DİZDAROĞLU: «Seyrani'ye Mal 'olan İlm'i Hikmet Destanı»

— Abdullah SATOĞLU: «Seyrani'nin Karşılaştığı Âşıklar»

— İsa KAYACAN: «Seyrani'nin Bilinmeyen Şiirleri»

Erkan KAMİL: «Develili Âşık Seyrani»

Ali ÇATAK: «Bilinmeyen Yönleriyle Seyrani»

EVEREKLİ ÂŞIK SEYRANİ KONFERANSI

Öte yandan, Folklor Araştırma Kurumu'nun düzenlediği yıllık konferanslar dizisi içerisinde, 9 Mart 1979 Günü, Süleyman KAZMAN «Everekli Aşık Seyrani» konulu bir konferans vermiştir

ULUSLARARASI BALKAN FOLKLORU SEMPOZYUMU VE FESTİVALİ

Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin, Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Ohri kentinde her yıl, Uluslararası Balkan Folklor Festivali düzenlenmektedir. Bu festivale genellikle Türkiye'den de Halk Oyunları Ekipleri katılmaktadır.

Ancak, izlencede yer aldığı halde, 1979 Yılı içerisinde bu festivalde, Türkiye temsil edilmemiştir.

Makedonyalılar, festivalle birlikte, iki yılda bir, yine Uluslararası düzeyde, bir de bilimsel sempozyum düzenlemektedir. Üsküp Folklor Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği bu sempozyum 7-8 Temmuz 1979 Günleri Ohri'de toplanmıştır

Dr. Blaje RİSTOVSKİ'nin Başkanlığındaki düzenleme kurulu, sempozyumda işlenecek konuları şöyle saptanmıştır:

— Balkan Ülkeleri sonbahar dansları, türküleri ve gelenekleri.

— Balkan Ulusları Çağdaş Halk Edebiyatında Geleneksel Unsurlar.

— Balkan Ülkeleri Halk Edebiyatı Yaratıcılığında Şiir.

— Balkan Halk Edebiyatının Bugünkü Nesir Sorunları.

— Balkan Uluslarında Bizans Müziği ve Folklorunun Etkileri:

Sempozyuma, Yugoslavya'nın çeşitli Cumhuriyetlerinden ve Özerk Bölgelerden katılan halkbilimcilerden başka, Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sovyetler Birliği, Macaristan ve Polonya'dan halkbilimciler katılmışlardır.

Yaptığımız saptamaya göre, iki gün içerisinde ,seminerde 52 Bildiri okunmuştur. 30 Bildiri ise, daha sonra yayımlanacak olan kitapta yer alacaktır.

Türkiye'den katılan Halbilimcilerin bildiri konuları ise şöyledir:

— Necip P. ALPAN: «**Balkan Folkloru ve Türk-Arnavut Halk Edebiyatında ve Folklorunda Ödünçleşmeler**»

— Kâmil TOYGAR: «**Türkiye'de Çağdaş Halk Edebiyatında Kimi Sorunlar.**»

— İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU: «**Balkan Ulusları Folklorunda Benzer Unsurlar.**»

Daha önceden, sempozyuma katılacaklarını bildiren ve izlencede adları yer alan Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL ve Dr. Güner ÖZTUNA, Ohri'ye gidememişlerdir

ERCİŞLİ EMER ŞENLİKLERİNDE SEMİNER DE DÜZENLENDİ

Ünlü Halk Ozanımız Ercişli Emrah için Van ve Erciş'te şenlikler düzenlenmiştir. Profesyonel ses sanatçılarının konserlerine ağırlık verilen 5 günlük şenliklerin en ilginç yanı, 19 Temmuz 1979 Günü Erciş'te düzenlenen seminer olmuştur.

Seminerde şu bildiriler sunulmuştur:

— Hikmet DİZDAROĞLU: «**Ercişli Emrah-Erzurumlu Emrah**»

— Nejat BİRDOĞAN: «**Emrah ve Selvi Hikayelerinin Varyant-**

ları»

— Doç. Dr. Muhan BALI: «**Ercişli Emrah'ın Şiire Başlayışı ve Hikayenin İlk Bölümü**»

— Ali SARAÇOĞLU: «**Ervişli Emrah Gerçeği**»

Şenlikler süresince, yerel ve yöresel halk ozanları da gönüllerince çalıp-çığırmışlardır...

III. KARTAL KÜLTÜR VE SANAT ŞENLİKLERİ

Geleneksel hale gelen Kartal Kültür ve Sanat Şenlikleri'nin Üçüncüsü 4-11 Ağustos 1979 Tarihinde düzenlenmiştir.

Türkiye Yazarlar Sendikası Üyelerinin söyleşilerinin ağırlık taşıdığı, şenlik izlenceleri arasında, yerli ve yabancı Halk Oyunları Ekiplerinin gösterileri, profesyonel ve amatör ses ve saz sanatçılarının konserleri, tiyatro gösterileri de yer almıştır.

VII. ULUSLARARASI HALK HİKAYELERİ ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ KONGRESİ

Merkezi Finlandiya'da bulunan, Uluslararası Halk Hikayeleri Araştırmaları Derneği'nin, Uluslararası düzeydeki bilimsel kongrelerinin yedincisi 12-18 Ağustos 1979 Tarihinde İskoçya'nın Edinburg Kentinde yapılmıştır.

5 Yılda bir düzenlenmekte olan kongre bu yıl, Edinburg Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kenneth Jackson Başkanlığındaki bir kurul tarafından gerçekleştirilmiştir.

5 Ayrı Seksiyon halinde çalışmalarını sürdüren Kongreye dünyanın birçok ülkelerinden 200 kadar Bilim adamı ve uzman katılmışlardır.

Kongreye, Türkiye'den katılan kişilerle, bildiri konuları şöyledir:

— Süleyman KAZMAZ: «**Allahüekber Dağlarında ve Eğridir Yakınlarındaki Yatırlarla İlgili Hikayeler**»

— İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU: «**Doğu Anadolu Bölgesinde Anlatılan Türkülü Halk Hikayeleri**»

Kongreye, Amerika Birleşik Devletleri'nin Teksas Üniversitesinden katılan Prof. Dr. Warren S. Walker'in bildirisinin konusu da Türk Halk Edebiyatı ile ilgiliydi. Birkaç kez Türkiye'ye gelen ve Prof. Ahmet Edip UYSAL'la birlikte Anadolu'yu adım adım dolaşarak derlemeler yapan Prof. WALKER, bu kongrede «**Türk Halk Edebiyatında, Hikayeciler, Ozanlar ve Halk Şairleri Arasındaki İlişkiler**» konulu bildiri sunmuştur.

Kongrede, Türk delegelerin dinlettiği bildiriler ve gösterilen fotoğraflar büyük ilgi görmüştür.

IV. ULUSLARARASI GÜNEYDOĞU AVRUPA İNCELEMELERİ KONGRESİ

Kısa adı AİESEE olan «Güneydoğu Avrupa İncelemeleri Uluslararası Derneği» adına, Türkiye Tarih Kurumu tarafından düzenlenen IV. Uluslararası Güneydoğu Avrupa İncelemeleri Kongresi 13-18 Ağustos 1979 Tarihinde Ankara'da toplanmıştır.

Türkiye, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan tarafından 1963 Yılında kurulmuş olan AİESEE, ilk bilimsel toplantıyı «Balkanoloji Kongresi» adı ile 1966 Yılında Sofya'da düzenlemiş, bunu 1971 Yılında Atina'da ve 1974 Yılında Bükreş'te toplanan kongreler izlemiştir. Ankara'daki 4. Toplantıda, 5. Kongrenin Yugoslavya'da yapılması kararlaştırılmıştır.

Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Enver Ziya KARAL'ın Başkanlığındaki düzenleme kuruluna, yerli ve yabancı 846 bilim adamı ve uzman Kongreye katılacaklarını bildirmişler, ama kongre çalışmalarına 351 kişi katılabilmiştir.

Kongreye katılan delegasyonların en kalabalığı, 80 bilim adamı ve uzmanla Bulgaristan olmuştur. Bunu sırası ile şu ülkeler izlemiştir: Yugoslavya (66), Amerika Birleşik Devletleri (31), Federal Almanya (25), Yunanistan (14), Sovyetler Birliği (11), Fransa (11), Romanya (19), Arnavutluk (10), Kanada (4), Çekoslovakya (4), Demokratik Alman Cumhuriyeti (2), İtalya (2), Macaristan (2), Norveç (2), İsviçre (1), Lübnan (1) ve İsrail (1). Ev sahibi Türkiye ise sadece 48 kişiyle temsil edilmiştir. Üstelik, bağımsız bir Halkbilim seksiyonu bulunduğu halde, bu seksiyonda, yabancı delegeler bildiriler sunmuş ve tartışmışlardır. Türk Halkbilimi konusunda çalışan pek çok bilim adamı ve uzman kongreye davet edilmemişlerdir!

Bu büyük Kongrede, konumuzla ilgili olarak, şu bildiriler sunulmuştur:

— Albert LORD (A.B.C.): «**Sözlü Edebiyat Türlerinin Gelişimi ve Karşılıklı İlişkileri**»

— Djenena BATUROVİÇ (Yugoslavya): «**Müslümanların Epik Halk Şiirleri: Yugoslav Halklarının Tarihsel Gelişim İçinde Epik Halk Şiirlerinin Biçim ve Türleri**»

— Viera GASPARİKOVA (Çekoslovakya): «**Slovak Halk Şiirinin Balkan Uluslarıyla İlişkisi**»

— İsmail KADARE (Arnavutluk): «Günümüz Arnavutluk Folklorunda Gelenekler ve Yenilikler»

— Titos JOCHALAS (Yunanistan) «İtalya, Arnavutluk ve Çağdaş Yunanistan Halk Şiirinde Ortak Motifler»

— Gültekin ORANSAY: «Maniler ile Türk Halk Türküleri Arasındaki İlişkiler»

— Miodrag STOJANOVİÇ (Yugoslavya): «Sırp Halk Şiiri Üzerinde İlk Yunan İncelemesi»

— Şefket PLANA (Yugoslavya) «Balkan Uluslarının Halk Şiirinde 1389 Kosova Savaşı»

— Tsvetanka ORGANDJİEVA (Yugoslavya): «Yugoslav Halklarının Sözlü Edebiyat Türlerinin Gelişimi ve Karşılıklı İlişkiler»

— Halit TRNAVCI (Yugoslavya): «Balkan Uluslaranının Sözlü Edebiyatlarında Ortak Motifler»

— Dagmar BURKHART (Federal Almanya): «Güneydoğu Avrupa Ülkelerinin Destan ve Dini Şiirlerindeki Gündelik Hayatla İlgili Motifler»

— David E. BYNUM (A.B.D.): «Efsaneler Ve Epik Şiir»

— Pertev Naili BORATAV: «Nasreddin Hoca'nın Benzerleri»

— Demetrios LOUKATOS (Yunanistan): «Yunan Yazılı-Sözlü Edebiyat Geleneğinde Nasreddin Hoca'nın Varlığı»

— Romulus VULCANESCU (Romanya): «Romanya'da Nasreddin Hoca Fıkraları Zenginliği»

— D. BOGDANOVİÇ (Fransa): «Yugoslav Halklarında Nasreddin Hoca Benzeri Şaka ve Hikayeler»

— Şefket PLANA (Yugoslavya): «Arnavut ve Yugoslav Uluslarında Nasreddin Hoca»

— Necip P. ALPAN: «Nasreddin Hoca'nın Evrensel Kişiliği»

— Sabahat Mahmut (Yugoslavya): «Türk, Sırp ve Hırvat Halk Hikayelerinde Nasreddin Hoca»

— Anton ÇETTA (Yugoslavya): «Sırp-Hırvat ve Arnavut Halk Hikayelerinde Nasreddin Hoca»

— Nimetullah HAFIZ (Yugoslavya): «Yugoslav Halk Edebiyatında Nasreddin Hoca'yla İlgili Araştırmalar»

— İbrahim TATARLI (Bulgaristan): «Bulgaristan'da Nasreddin Hoca Araştırmaları»

HACIBEKTAŞ ŞENLİKLERİ

Geleneksel Hacıbektaş Şenlikleri, 16-19 Ağustos 1979 Tarihinde, Hacıbektaş İlçesi'nde yapılmıştır.

Çeşitli sergiler, konserler, konferanslar ve gezilerin yer aldı-

ğı izlenceler içerisinde iki de «Açık Oturum» yer almıştır.

Mehmet TÜRKKAN ve Cengiz BEKTAŞ «Tarih Boyunca Mezhep Çatışmaları» konusunu tartışmışlar, «Ülkemizde Kültür Örgütlenmeleri Açısından Şenlikler» konulu açık oturumda ise, Ataol BEHRAMOĞLU, Faik AKÇAY ve Cengiz GÜNDOĞDU, görüşlerini öne sürmüşlerdir. Bu arada Ümit KAFTANCIOĞLU «Pir Sultan Abdal» konulu bir konferans vermiş; halk ozanlarından İsmail Daimi ile saz sanatçılarından Feyzullah Çınar, Müslüm Sümbül ve Rahmi Saltuk bağımsız konserler vermişlerdir.

Hacıbektaş Şenliklerinin en ilginç yanı, tüm konukların ve sanatçıların, çevre köylerini ziyaret etmeleri olmuştur.

ULUSLARARASI KIRŞEHİR AHİ EVRAN ESNAF SANAT VE FOLKLOR FESTİVALİ

Kırşehir'de her yıl düzenlenmekte olan Ahi Evran Esnaf Sanat Ve Folklor Festivali de bu yıl Uluslararası düzeyde yapılmıştır.

Yurt içinden, çeşitli yörelerimizin halk oyunlarının sergilendiği festivale, Yugoslavya ve Arnavutluk Halk Oyunları ekipleri de katılmışlardır.

Geleneksel Halk Sanatlarımızla ilgili sergilerin de açıldığı Kırşehir Festivali münasebetiyle «Ahi Evran ve İlkeleri» ile ilgili bir de Sempozyum düzenlenmiştir.

Sempozyumda şu konular işlenmiştir:

— Refik SOYKUT: «Ahiliğe Genel Bir Bakış»

— Doç. Dr. İsmat KAYAOĞLU: «Halife En-Nâsır'ın Fütüvvet Buyrultusu»

— Dr. İlhan AKÇAY: «Ahilik Sisteminin İlk Örnekleri»

— Fahrettin BİLGİN: «Marko Polo Çağı, Ticarette Doğu ve Batı»

— Nail TAN: «Kooperatifçiliğin Kaynağı Olarak Ahilik»

— Mithat GÜRATA: «Batıda Doğu Kökenli Bir Örgüt»

VI. TÜRK SANATI KONGRESİ MÜNİH'TE TOPLANDI

İlki 1959 Yılında Ankara'da toplanan Uluslararası Türk Sanatı Kongresi'nin Altıncısı 3-7 Eylül 1979 Tarihinde Federal Almanya'nın Münih Kentinde yapıldı.

Kültür Bakanı Ahmet Taner KIŞLALI'nın da katılarak bir konuşma yaptığı Kongre'ye 17 Ülkeden 209 Bilim Adamı ve Uzman katılmıştır.

Münih Kongresi'nin en ilginç ve bizim açımızdan onur verici yanı, Uluslararası bir Kongrede ilk kez, Türk dilinin, Kongre

dili olarak kabul edilmiş olmasıydı.

Türk Sanatı Kongresi'nde Halk Edebiyatı ile direkt ilgili bildiri sunulmamış; ama kimi bildirilerde, değinmeler olmuştur.

SEYYİT BATTAL GAZİ ŞENLİKLERİ

Geleneksel Seyyit Battal Gazi Anma Şenlikleri 1-3 Eylül 1979 Tarihinde Eskişehir ve Seyitgazi'de yapılmıştır.

Eskişehir Valiliği önündeki Atatürk Anıtına Çelenk Koyma Töreniyle başlayan şenlikler, halk oyunları gösterileri ve çeşitli sergilerin açılışı ile sürmüştür.

2 Eylül 1979 Günü, Seyitgazi İlçesindeki Külliye'de, Battal Gazi'yle ilgili konferanslar verilmiştir.

Şenliklerin son günü ise, Eskişehir İl Halk Kütüphanesi'nde, Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları Konseri düzenlenmiştir.

Bu arada, önceki yıl Seyitgazi'de düzenlenen Seminer bildirileri de bir kitapta toplanmıştır.

TÜRKİYE HALK OZANLARI SEMİNERİ

Kültür Bakanlığının desteğiyle, Hikmet DİZDAROĞLU Başkanlığındaki bir Komite tarafından düzenlenen «Türkiye Halk Ozanları Semineri», 5-7 Kasım 1979 Tarihinde Ankara'da yapılmıştır.

Seminerin amacı, şöyle açıklanmıştır:

...günümüz halk ozanlarının toplumsal, ekonomik, sanatsal sorunlarını ana çizgileriyle belirlemek, bu sorunların çözümüne ışık tutacak görüşleri konunun uzmanları, kamu yetkilileri ve halk ozanlariyle birlikte saptamak, bu görüşleri halk ozanlarına ve ilgili kuruluşlara iletmektir...

Ne var ki, belirlenen sorunların gerçek uzmanları yerine, konuya yabancı kişilere bildiri verdirilmiş; gerçek halk ozanları yerine, salt saz çalıp, türkü okuyabilen ve tümünün de maddi durumu iyi olan kişiler davet edilmiştir.

Seminerde şu bildiriler okunmuştur.

— Nejat BİRDOĞAN: «Halk Ozanlarının Geçmişteki Dinsel Ayinlerimizdeki Görevi»

— Hikmet DİZDAROĞLU: «Türk Saz Şiirinin Sorunları»

— Ali SARAÇOĞLU: «Halk Ozanlarında Bade İçme Ve Aşıklığa Başlama Geleneği»

— Seyfi KARABAŞ: «Geleneksel Kalıpsal Yazın İle Yaratıcılık»

— Süleman YAĞIZ: «Günümüz Halk Ozanlarının Sanatsal Etkinlikleri Ortaya Koymada ve Yaymada Karşılaştıkları Sorun-

lar ve Bu Sorunların Çözümü İçin Öneriler.

— Mehmet BAYRAK: «Halk Şiirinde Toplumsal Olaylar»

— Devzat GÖZAYDIN: «Federal Almanya'daki Âşıklar, Durumları Ve Deyişleri»

— M. Adil ÖZDER: «Halk Ozanlarında Karşılaşma Geleneği»

— Hüseyin KANYILMAZ: «Türkiye'de Toplumsal Değişim Karşısında Halk Ozanları»

Seminerin sonunda, Halk Ozanlarının Sosyal Güvenceleriyle ilgili bir de «Açık Oturum» yapılmıştır

YAKACIK'TA AŞIKLAR ŞÖLENİ

3 Temmuz 1979 Tarihinde, Yakacık Açık Hava Tiyatrosunda bir Âşıklar Şöleni düzenlenmiştir. Yarışma biçiminde gerçekleştiirlen şölende Feyzi HALICI Başkanlığında, Ahmet KABAKLI, İskender Cenap EGE ve Gültekin SAMANCI'da oluşan bir seçiciler kurulu görev yapmıştır.

Şölene, Karslı Âşıklardan Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, İlhami Demir, Rüstem Alyansoğlu, İsmail Cengiz Âzerî, Erzurum'dan Yaşar Reyhanî, Ali Rahmanî, Adanalı Âlık Eyyubî ve Konyalı Âşık Nuri Şahinoğlu katılmışlardır.

YENİ KURULAN ÖRGÜTLER

Van'ın Erciş İlçesi'nde «Emrah'ı Yaşatma Derneği» kurulmuştur.

Ercişli Âşık Ahmet Poyrazoğlu'nun girişimiyle gerçekleştirilen dernek üyelerinin çoğu, yöresel halk ozanları olup, aşıklar her akşam dernek lokalinde toplanarak sazlı, sözlü söyleşiler yapıyorlar.

Öte yandan Ege Bölgesinin kültür değerlerini ve folklor ürünlerini derlemek, arşivlemek ve değerlendirmek amaciyle, İzmir Kültür Müdürlüğüne bağlı olarak «Milli Folklor ve Araştırma Merkezi» kurulmuştur.

Yıl içerisinde kurulan bir başka örgüt te, Amerika Birleşik Devletleri'nin Missisipi Üniversitesi bünyesindeki «Güney Bölgeleri Folklor İncelemeleri Merkezi»dir. Bu Merkezin Müdürü Prof. Dr. William FERRİS, önceki yıl Ankara'ya gelerek, Türk-Amerikan Folklor Semineri düzenlemiş ve Türk Halkbilimcilerle tanışmıştır. Amerikalı profesör, gerçekleştirdiği Merkezin kurucu üyeleri arasına Dr. Ahmet Edip UYSAL ve Doç. Dr. Metin AND'ı da almıştır.

TÜRK MASALLARI ROMANYA VE YUGOSLAVYA'DA YAYIMLANDI

Romanyalı Türkolog Doç. Dr. Viorica NİRESCU'nun çevirdiği 26 Türk Masalı, Bükreş'te, Minerva Yayınevi tarafından yayımlanmıştır 50 bin adet basıldığı bildirilen, güldestenin kısa sürede tükendiği Türkiye'ye değin gelen haberler arasında yer almıştır.

Yılın başlarında Yugoslavya'da da, 17 Türk Masalının yer aldığı bir kitap yayımlanmıştır. Belgrat'ta Norodna Kuiga Yayınevi tarafından basılan Sırpça-Hırvatça yapıtın girişinde, Türk Halk Edebiyatı ile ilgili genel bir değerlendirme de yer almıştır.

«SİVAS FORKLORU»NUN YERİNİ «TÜRK FOLKLORU» ALDI

Yedi yıl süreyle, aralıksız olarak, İbrahim ASLANOĞLU tarafından yayımlanmış olan, aylık «Sivas Folkloru» dergisi, yayımcı tarafından, Temmuz ayı başında kapatılmış; ancak bu derginin yerine, Ağustos ayı başında «Türk Folkloru» yayın yaşamına başlamıştır.

YİTİRDİKLERİMİZ VE ANMA TÖRENLERİ

İHSAN HINÇER'İ YİTİRDİK:

30 Yıl süreyle «Türk Folklor Araştırmaları Dergisi»ni yayımlayan, ulusal ve uluslararası alanda Türk Folklorunu temsil eden, şair ve yazar İhsan HINÇER'i, 11 Kasım 1979 Günü kaybettik.

HINÇER, 363. Sayıya değin aralıksız yayımlamış olduğu dergiden başka, yurt içindeki birçok Folklor yarışmalarının seçiciler kurulu başkanlığı ve üyeliği yapmış; uluslararası Folklor Festivalleri (Örneğin Ohri-Yugoslavya) düzenleme kurullarında yer almıştır. Söz gelimi, Fransa'nın Dijon kentinde, birincilik alan Türk Folklor Ekibinin Başkanlığını, İhsan HINÇER yapmıştır.

HINÇER, 1918 Yılında Konya'da doğmuş, 1940 Yılında İstanbul Kabataş Lisesini bitirdikten sonra Belediye'de görev almıştır. Ölümüne değin İstanbul Belediyesi Varidat Müdürü görevini sürdüren İhsan HINÇER' yazdığı şiirleri «Türklük Bir Yanardağdır» (1936) ve «İstiklâlimin Menkıbesi» (1937) adlı kitaplarda toplamıştır. Merhumun «Çoban Kızı» (1946) adlı bir de yayımlanmış romanı bulunmaktadır.

VEHBİ CEM AŞKUN:

Özellikle Sivas Folkloru ile ilgili çalışmaları ile, halkbilim

çevrelerinin yakından tanıdığı Vehbi Cem AŞKUN da, 8 Ocak 1979 Tarihinde ölmüştür.

1909 Yılında Sivas'ta doğan AŞKUN, İzmir Erkek Öğretmen Okulunu bitirdi. Merzifon'da 7 Yıl ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Yüksek Öğrenimini tamamladı. 1969 Yılına değin, çeşitli ortaokul ve liselerde öğretmenlik yapan AŞKUN, bu tarihte kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.

Halkbilim çalışmalarından başka, şiir, öykü ve romanlar da yazan ve yayımlayan Vehbi Cem AŞKUN'un Halkbilim içerikli yayımlanmış yapıtları şunlardır:

«Sivas Folkloru-İki Cilt» (1941/1943), «Âşık Ruhsati» (1945), «Sivas Şairleri» (1948), «Kadı Burhaneddin» (1964), «Duygu Dünyası Mevlâna» (1970), «Halk Edebiyatında Yerme ve Güldürüler» (1973), «Eskişehir Uluları» (1978).

TÜRK DOSTU KURT REİNHARD ÖLDÜ:

Türk Halk Müziği üzerine yıllarca araştırmalar yapan ve bu konudaki çalışmalarıyla tanınan Alman Profesor Kurt Reinhard, Ankara'daki Türk Halk Ezgilerini Notaya Alma Semineri için beklenirken, Almanya'da ölmüştür.

27 Ağustos 1914 Tarihinde doğan Reinhard İkinci dünya savaşından sonra, Berlin Halkbilim Müzesi'nin Fonogram Arşivini yeniden kurmuştur. Bu arşive binlerce Halk ezgisini kazandırmış olan Alman bilgin bu yapıtların melodik-ritmik çarpıcılığını bilimsel yazılariyle dünya halkbilim çevrelerine tanıtmıştır.

1969 Yılında kişisel çabalariyle, bir de «Etnomüzikoloji Enstitüsü» kuran Prof. Kurt Reinhard, bu arada bir çok Türk öğrenciyi de yetiştirmiştir.

Eşi Ursula Reinhard ile birlikte Türkiye'deki hemen bütün bilimsel toplantılara katılan Kurt Reinhard 18 Temmuz 1979 Tarihinde ölmüştür.

İKİ TÜRKOLOG DAHA KAYBETTİK:

1979 Yılı içerisinde, Türkoloji çalışmaları ile tanınan iki yabancı bilim adamını daha yitirdik. Bunlardan birisi, İtalyan Türkolog Aleksio BOMBACİ, öteki ise Sovyetler Birliği Türkoloğu Ervant SERVOTYAN'dır.

Aleksio BOMBACİ, 1914 Yılında Casoteare'de doğmuştur. Napoli Üniversitesi Doğu Bilimleri Bölümünde Türkçe öğretmenliği

yapan İtalyan bilgin zaman zaman Türkiye'ye gelerek araştırma çalışmalarında bulunmuştur.

BOMBACI, «Türk Edebiyatı Tarihi» adlı eserini İtalyanca yazıp, yayımlamıştır. Bundan başka, bilginin şu yapıtları yayımlanmıştır: «La Regola del Parlarue Turco» (1938), «Une Lettere Turco in Carakteri Latini Drogomana Otomana İbrahim al Veneziano Bichel Membre Histoire de la litterature Turque (1968).

Sovyet Türkolog, Prof. Dr. Ervant SEVETORYAN'ın çalışmaları ise daha çok Azeri Edebiyatı üzerine olmuştur. SEVETORYAN'ın başlıca yapıtları şunlardır: «Fonetica Turskogo Leteraturnogo Yazika» (1957), «Affiski Glagoobrazovaniya Azerbaydjanskog Yazika» (1962), «Affiski İmmenogo Slovoobrazovaniya V Azerbeyedjanskog Yazika» (1956), «Etimologiçevskiy Liovar Turkish Yazıkov» (1974).

ÂŞIK VEYSEL ANILDI:

Ünlü Halk Ozanı Şarkışlalı Veysel ŞATIROĞLU, ölümünün 6. Yıldönümü nedeniyle, yurdumuzun çeşitli yerlerinde düzenlenen törenlerle anılmıştır.

Veysel için, T.R.T. Radyo ve Televizyonu da özel programlar düzenlemiş ve ozanın kendi sazı ve sesini dinletmiştir.

CAHİT ÖZTELLİ:

Türk Folklor ve Halk Edebiyatının ölümsüz kişilerinden Cahit ÖZTELLİ, Ölümünün Birinci Yıldönümü olan 30 Mart 1979 Günü, Folklor Araştırma Kurumu tarafından düzenlenen bir törenle anılmıştır. İrfan Ünver NASRETTİNOĞLU'nun yönettiği anma töreninde, Süleyman KAZMAZ, Feyzi HALICI, Hikmet DİZDAROĞLU, Ali Rıza ÖNDER, Nail TAN, Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL, Şerif BAYKURT, M. Şakir ÜLKÜTAŞIR ve Cahit KÜLEBİ, ÖZTELLİ ile ilgili anılarını naklettiler ve merhumun kimi özelliklerini anlattılar. Anma toplantısında bulunan şairlerden Enver TUNCALP, Ayhan İNAL ve Aşık Kemali BÜLBÜL ile Develili Aşık Ali ÇATAK ta, Cahit ÖZTELLİ için yazdıkları şiirleri okumuşlardır.

Bu arada, Ankara Belediye Meclisinin olumlu kararı ile, Önder Mahallesi'ndeki bir caddeye de «Cahit Öztelli Caddesi» adı verilmiştir.

OSMAN ATTİLA DA ANILDI:

Daha çok Afyonkarahisar Folkloru ile ilgili çalışmaları ile,

Halkbilim çevrelerinde tanınan, şair Osman ATTİLA da, ölümünün Birinci Yıldönümü olan 20 Nisan'da Folklor Araştırma Kurumu tarafından düzenlenen törenle anılmıştır.

ATTİLA'nın kimi özellikleriyle, yapıtlarının konu edildiği konuşmalardan başka, şiirleri de okunmuştur.

PİR SULTAN ABDAL'IN ANITI AÇILDI.

Ünlü Halk Ozanımız Pir Sultan Abdal'ın, Sivas'a bağlı, Yıldızeli İlçesi'nin Banaz Köyündeki anıtı, geçtiğimiz Ekim ayında düzenlenen bir törenle açılmıştır.

Kültür Bakanlığı tarafından yaptırılan anıt, 8 metre boyundadır.

HALKBİLİM İÇERİKLİ KİMİ YAYINLAR (Yayın sırasına göre)

— Dr. Ensar ASLAN: «Doğu Anadolu Saz Şairleri — İkinci Kitap—». Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 498, Fen Fakültesi Yayınları No: 90, Araştırma Dizisi No: 74, Erzurum — 1978

— Nail TAN — İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU: «Ölümünün I. Yıldönümünde: H. Cahit Öztelli Kaynakçası», Folklor Araştırma Kurumu Yayınları: 6, Ankara — 1979

— Ignàcz KUNOS (Haz: Dr. Tuncer GÜLENSOY): «Türk Halk Edebiyatı», 1001 Temel Eser Dizisi: 127, İstanbul — 1978

— Türker ACAROĞLU — Fırat OZAN: «Türk Halk Ozanları Ve Destanları Kaynakçası» Folklora Doğru Dergisi Özel Sayısı, Cilt: IV, Sayı: 47-48-49, İstanbul — 1978

— Nezihe ARAZ: «Gelin Canlar Bir Olalım» Hürriyet Yayınları: 214, Tarih Dizisi: 14, İstanbul — 1978

— Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ: «Âşık Ali İzzet Özkan», Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 191, Edebiyat Dizisi: 47, Ankara — 1979

— A. Kadir İNALTEKİN (Halk Ozanı): «Vuralım», Niğde - Aksaray — 1978

— M. Orhan SOYSAL: «Eski Türk Edebiyatı Metinleri», Ankara — 1978

— Abdullah TOROSLU: «Karacaoğlan», TDK Yayınları: 457, Ankara — 1979

— Şemsettin KUTLU: «Şair Dertli» Cilt: 1 - 2, 1001 Temel Eser Dizisi: 133 - 134, İstanbul — 1979

— Ümit KAFTANCIOĞLU: «Köroğlu Kol Destanları», Kültür Bakanlığı Yayınları: 311, İstanbul — 1979

1979 YILINDA ÇEVİRİ EDEBİYAT

1 — Avusturya Kültür Ofisinde «Birinci Çeviribilim Sempozyumu»

2 — İstanbul Türk - Alman Kültür Enstitüsü'nde «Yazınsal Çevirinin Sorunları Semineri»

3 — Çeviri Konusunda Yazılar

4 — Ediz Çeviri Edebiyat Ödülü

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YABANCI DİLLER YÜKSEK OKULU ALMANCA BÖLÜMÜ

VE

AVUSTURYA BAŞKONSOLOSLUĞU KÜLTÜR OFİSİ

Türk - Alman Kültür Enstitüsünün işbirliğiyle düzenlenen

BİRİNCİ ÇEVİRİBİLİM SEMPOZYUMUNA
Katılanlar :

AÇIŞ KONUŞMASI : **Prof. Dr. Berke VARDAR**
İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Müdürü, Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi ve Yabancı Dıller Yüksek Okulu Öğretim Üyesi.

TÜRKİYE : **Prof. Dr. Tahsin YÜCEL**
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi ve Yabancı Diller Yüksek Okulu Öğretim Üyesi.

Prof. Dr. Akşit GÖKTÜRK
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi ve Yabancı Diller Yüksek Okulu Öğretim Üyesi.

Ahmet CEMAL
İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu ve Edebiyat Fakültesi Alman Filolojisi Öğretim Görevlisi.

ALMANYA : **Prof. Dr. Wolfram WILSS**
Saarbrücken Üniversitesi Uygulamalı Dilbilim ve Çeviri Bölümü Başkanı.

AVUSTURYA **Prof. Dr. Zoran KONSTANTINOVIC**
Innsbruck Üniversitesi Karşılaştırmalı Yazınbilim Enstitüsü Başkanı.

Prof. Dr. Erwin STÜRZL
Salzburg Üniversitesi İngiliz Filolojisi Enstitüsü.

Prof. Dr. Mario WANDRUSZKA
Salzburg Üniversitesi Roman Filolojisi Başkanı.

Dr. Karl SORNIG
Graz Üniversitesi Dilbilim Enstitüsü.

23, 24, 25 Ocak günleri saat 16.30 da
26 Ocak Cuma günü saat 16 da.

YER : Avusturya Başkonsolosluğu Kültür Ofisi, Teşvikiye Cad. Belveder Apt. 101/2, Teşvikiye Tel.: 47 50 91

«ÇEVİRİBİLİM SEMPOZYUMU» BAŞLARKEN

Ahmet CEMAL

Yeni yılın ilk ayı, çeviri yaşamımıza yeni boyutlar kazandırabilecek bir girişimi de beraberinde getiriyor. İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümü Başkanı Prof. Dr. Şârâ Sayın ve Avusturya Kültür Temsilcisi Prof. Hans Erich Kasper'in ortak çabaları sonucu gerçekleştirilen «Çeviribilim Sempozyumu», 23—26 Ocak 1979 tarihleri arasında, Türk Alman ve Avusturya'lı bilim adamlarının katılmasıyla Avusturya Kültür Ofisi salonlarında toplanacak. Açılışını Yabancı Diller Yüksek Okulu Müdürü Prof. Dr. Berke Vardar'ın yapacağı bu bilimsel toplantıya katılacak bilim adamlarına bir göz atmak, hazırlıklarını Prof. Dr. Akşit Göktürk ile birlikte yaptığımız bu girişimin taşıdığı önem konusunda bir fikir verebilir kanısındayım; çünkü gelecek konukların tümü de çeviri sorununun türlü yönlerini bilimsel araştırmalara konu yapmış kişiler. Bunların başında Almanya'dan, Saarbrücken Üniversitesi Uygulamalı Dilbilim ve Çeviri Bölümü Başkanı Prof. Dr. Wolfram Wills geliyor. 1977 yılında yayınlanan «Çeviribilim» (Übersetzungswissenschaft) adlı geniş kapsamlı kitabıyla büyük yankılar uyandıran Prof. Wills, bugüne değin çeviri sorunları, çeviri öğretimi ve eğitimi üzerine sayısız incelemeler kaleme alınış olan bir bilim adamı. Prof. Wills, sempozyuma dilbilimi temel alan çeviri öğretimine ilişkin bir bildiri ile katılacak, büyük bir olasılıkla İstanbul Üniversitesi'nde de bir konferans verecek.

Avusturya'dan gelecek olan, Salzburg Üniversitesi Roman Filolojisi Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Mario Wandruszka, çeviribilim alanında «Karşılaştırma Olanakları Açısından Dünya Dilleri» (Sprachen vergileichbar und unvergleichlich) adlı yapıtıyla ün yapmış olan bir kişi. Sempozyuma «Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çevirmen Eğitimi» başlıklı bildirisiyle katılacak. Bir başka yabancı konuk, Innsbruck Üniversitesi Karşılaştırmalı Yazıbilim Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Zoran Konstantinovic, artık ülkemizin «yabancı»sı sayılamayacak bir bilim adamı, çünkü kendisi 1977 nin sonlarında yine Avusturya Kültür Ofisi'nde düzenlenen üç günlük bir çeviri sempozyumuna «Ulusal Kültürlerin Gelişmesinde Çevirinin İşlevi» başlıklı bir bildiriyle katılmıştı. Prof. Konstantinovic'in bu kez sunacağı bildiri «Çeviri Kuramlarında Değer Ölçütleri» başlığını taşıyor. Aynı toplantıya

Graz Üniversitesi Dilbilim Enstitüsü'nden Dr. Kurt Sornig «Dilmaç Eğitimi ve İkinci Dil Öğretimi» başlıklı bildiriyle, Salzburg Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden Prof. Dr. Erwin Stürzl de başlığını daha sonra vereceği bir bildiriyle katılacaklar. 23 Ocakta başlayacak olan Çeviribilim Sempozyumu'na Türkiye'den Prof. Dr. Tahsin Yücel, Prof. Dr. Akşit Göktürk ve ben katılacağız.

Bu sempozyumun öncesinde bir soruyu, böyle kısıtlı bir yazı çerçevesinde de olsa, yanıt aramakta kanımca yarar var: «Çeviri» den çeviribilim»e gelme zorunluluğu neden duyuldu? Batı ülkelerinde çeviribilim alanında çıkan kitap ve yazıların artık kuşbakışına sığmayacak boyutlara vardığı olgusunu göz önünde tutarsak, yukardaki sorunun yanıtına ilişkin bazı noktaları — bu konuda tüketici ve kuşatıcı bir sayım yapma savını kesinlikle ileri sürmeksizin — ortaya koyabiliriz.

1. Yüzyılımızın ilk çeyreğinin sonundan bu yana kitle iletişim araçlarının işlevlerindeki başdöndürücü gelişme, çeviri işlemini günlük yaşamın her alanına yaymış. çeviri sorunları salt yazınsal çeviri alanını çok geride bırakan boyutlara varmıştır. Bu boyutlar içersinde ansızın çığlaşan gereksinimlerin karşılanması zorunluluğu, yeni yöntemlerin ve çözüm yollarının aranmasını kaçınılmaz kılmıştır. Örneğin kitlesel iletişim gereksiniminin kaynaklık ettiği yeni bir araç olan makine ile çeviri, ancak bilimsel ölçüt ve yöntemlerle içine girilebilecek bir alanı oluşturmuştur.

2. Çevirinin ağırlık noktasının yazınsal alandan günlük uygulamanın türlü alanlarına kayması, bir çırpıda bir başka çok önemli gereksinimi, uzman personel yetiştirilmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Günümüzde iletişim, yazınsal alandakinin tersine, yeteneklerin ortaya çıkıp kendi kendilerine bir şey yapmalarını beklemeye olanak bırakmayacak denli yaygın ve hızlı bir gelişim sürecindedir. Bu olgu, ortaya çeviri öğretimi ve eğitimi sorununu alabildiğine güncel ve önemli bir sorun niteliğinde çıkarmıştır. Eşzamanlı (simultane) dilmaç yetiştirilmesi, belli alanlarda yazışma yapabilecek nitelikteki çevirmenlerin eğitimi gibi konular, çözümünü yine bilimsel yollardan bekleyen sorunları oluşturmaktadır.

3. Geçen yüzyılda çeviri alanında özellikle Schleiermacher ve Humboldt gibi adların katkılarıyla yoğunlaşan kuramsal çalışmalar, sorunlara bilimsel açıdan eğilme gereğinin duyulmasıyla birlikte, özellikle yüzyılımızda çok geniş boyutlara ulaşan

bir bilim dalının, dilbilimin alanına girmiş ve uzunca bir süre orada kalmışlardır. Ancak daha sonra, dillerin yapılarının incelenmesiyle, bir dil dizgesinden ötekine geçişin, başka deyişle çevirinin birbirinden ayrılan sorunsallarının saptanmasıyla birlikte, çeviribilim de bağımsız bir bilim niteliğini almıştır. Bu bağımsızlık, dilbilimden ve uygulamalı dilbilimden tümüyle kopma anlamına gelmemektedir hiç kuşkusuz; çeviribilim denildiğinde anlaşılan, dilbilimsel temel ve ilkelere dayanan bir alanın, konusu gereği kendine özgü yöntem ve kuramlarla düzenlenmesidir. Bu gelişme, yazınsal çeviriyi, özellikle yazınsal çeviride eleştiri kavramını da derinden etkilemiş, yazınsal bir çevirinin denetiminde de sağlam ve ileriye dönük bir sonuca yüzeysel, temelsiz saptamalarla değil, ama ancak bilimsel yanlış çözümlemeleriyle (Fehleranalyse) vb. varılabileceğini kanıtlamıştır.

4. Yukarda sayılanlar, çeviri alanının bilimsel gözlemle ele alınmasını gerektiren nedenlerden ancak bir kaçıdır hiç kuşkusuz. Ama gereğince değerlendirilirse bu birkaç nokta bile, ülkemizde çevirinin artık çeviribilimin getirdiği yöntemler ve çözüm yollarıyla ele alınması gereğini göstermeye yeterlidir. Yalnızca ülkemize yönelik bazı saptamaları da belki şöylece sıralayabiliriz:

a) Türkiye'nin hiç bir dil yüksek öğrenim kurumunda çeviri öğretim ve eğitimi henüz «ayrımlaşmış» bir nitelik taşımamaktadır; başka deyişle çeviri dersleri genel planda yürütülürken, değişik dallara göre uzman yetiştirilmesi henüz gerçekleştirilmemektedir;

b) Çeviri eleştirisi alanında zaten neredeyse yok denecek denli az olan girişimler de, çok az istisnaların dışında, her türlü bilimsel ölçütten yoksundur. Örneğin sağlıklı bir çeviri eleştirisinin «cümleleri sallapati olmuş», «çeviri dili güzel» ya da «çeviri dili iyi değil» gibi gerekçesiz yüzeyselliklerle gerçekleştirilemeyeceği açıktır.

Yukardaki noktalar ve genel görünüm karşısında, Ocak ayında düzenlenecek olan «Çeviribilim Sempozyumu»nun en azından üzerine eğileceğimiz yeni konuları ortaya koyacağını ve bazı başlangıçlar için bizi yüreklendireceğini ummaktayız.

ÇEVİRİ KURAMINDA DEĞER ÖLÇÜTLERİ (Özet)

Zoran KONSTANTINOVIC
Türkçesi Ahmet CEMAL

Bu çatı altında son buluşmamızda, 1977 Aralığında, dostumuz Ahmet Örs açıklamalarına Voltaire'in çok ünlü ve anlamlı bir özdeyişiyle başlamıştı: Çeviri, kadın gibidir güzeli sadık olmaz, sadık olanı ise güzellikten yoksundur. Aynı Voltaire, XIV, Louis devri Fransız yazarları listesinde **(Liste des écrivains français de Siècle de Louis XIV)**, Perrot d'Ablancourt için şöyle bir sav ileri sürer: «Her çevirisi bir **belle infidèle** (güzel sadakatsiz) diye adlandırılan, zarif bir çevirmendi.»

Bir çevirinin kaynak metne bağlılığı ile güzelliği arasındaki ilişki sorunu, hiç kuşkusuz kökü çok eskilere uzanan bir sorundur. İçinde Avusturya'nın da yer aldığı kültür çevresinde Cicero, bundan ikibini aşkın yıl önce, yaptığı Demosthenes ve Aeschines söylevleri çevirileriyle ilgili olarak temel nitelikte bir soru atmıştı ortaya: Betiğe sözcükler açısından mı bağlı kalınmalıdır, sözcüğü sözcüğüne bir çeviri mi yapılmalıdır, yoksa asıl bağlı kalınması gereken, metnin anlamı mıdır? Bu ikinci şıkkın yeğlenmesi, başka deyişle yalnız anlama bağlı kalınması, özgür ya da yazınsal bir çeviri, bir uyarlama (adaptasyon) yapılması, ortaya bir belle infidèle konması demek olmaktadır.

Cicero'dan yarım yüzyıl sonra Horaz, «**Pison'lara Mektup**»unda, çeviriden çok yazınsal uyarlamayı tanımlama amacıyla aynı ilkeyi yineler ve daha güçlü biçimde vurgular. Bu yazarın ortaya attığı formül de varlığını ve geçerliliğini yüzyıllar boyu korumuştur: «Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres». Cicero'dan beşyüz yıl sonra yaşayan Evagrius ise çevirilerinden biri için kaleme aldığı bir önsözde vurguladığı görüşüyle, Cicero'nun savının yaygınlaştığını kanıtlar: «Bir dilden bir başka dile sözcüğü sözcüğüne yapılmış olan çeviri, anlamı örtük bırakır Sözcüklerde eksik bulunabilir: Ama anlamdan kesinlikle hiç bir şey eksilmemelidir.» Evagrius'un çağdaşı ve bildiği dillerin sayısı ile ünlü Hieronymus ta, çeviriye ilişkin bilimsel bir araştırma ortaya koymuştur. «**De Optimo Genere Interpretandi**» (En İyi Çeviri Yöntemi) adını taşıyan, yaklaşık yirmi sayfalık bu yapıt, gerçekte Hieronymus tarafından dostu Pammachius'a yazılmış bir mektuptur. Bu mektupta Cicero'nun ana düşüncesi, sürekli yinelenen ve geçerliliği savlanan bir formül içersinde di-

le getirilir: Non verbum de verbo sed sensum exprimere de sensu. (Sözcüğü sözcüğüne değil, ama anlamı anlamına çevirmek gerekir). Modern Dilbilim, ortaya şu nazik soruyu atmakla sorunu daha karmaşık bir konuma getirmiştir: Anlam nedir? Ya da, C.K. Ogden ve I.A. Richards'ın yapıtlarının ünlü başlığını burada belirtmiş olmak için şöyle diyelim: **The Meaning of Meaning** nedir? Edward Sapir ve Leonard Bloomfield, sözcüklerin duygu içeriklerini, derinlik anlamlarını buldular; göstergebilim ise düzanlamlardan (Denotation) ve yananlamlardan (Konnotationen) söz etmekte.

Beaumarchais, Milton'ın **Paradise Lost** adlı yapıtını çevirdiğinde, «sadakatsizler arasından çirkinlerin de çıktığı görülmüştür» savıyla sözcüğü sözcüğüne çeviriye yeniden yaklaşma girişiminde bulunmuş ve şöyle bir sonuç çıkarmıştı: «Belki de sonunda sadakatin güzellikten yoksun olsa bile, yine de değer taşıdığı anlaşılacaktır.» Bugün karşımızdaki sorun, yalnızca sadakat ve güzellik arasında bir ayrım gözetmek değildir. Şimdi ortaya attığımız sorular, şunlardır: Güzellik nedir? Güzellik kavramı da zamanın akışı içersinde değişime uğramaz mı? Bu değişkenlik, çevirinin bir ölçütü olarak kullanılabilir mi? Çağımızda güzellikten anlaşılan, artık farklı bir şey midir? Şimdi özellikle bu son soru üzerinde durmak istiyorum.

1977 Aralığında burada bir araya geldiğimizde, çeviri kuramları üzerinde durduğumuz yazarlar ve yapıtları şunlardı: G. Mounin, **Teoria e Storia della Traduzione**, 1965; E. Cary, **La traduction dans le monde moderne**, 1956; Th. H. Savory, **The Art of Translation**, 1957; A.V Fedorov, **Vvedenie v teoriju perevoda**, 1958; W. Arrowsmith/R. Shattuck, **The Craft and Context of Translation**, 1961; R. Wuthenow, **Das fremde Kunstwerk, Aspekte der literarischen Übersetzung**, 1969; K. Reiss, **Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen**, 1971; J. Stackelberg, **Literararische Rezeptionsformen, Übersetzung, Supplement, Parodie**, 1972; H. J. Störig, **Das Porblem des Übersetzens**, 1973; V. Knapp, **Übersetzer und Dolmetscher, Theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis**, 1974. O sıralarda en yeni yayın olarak W. Wilss'in **Übersetzungswissenschaft** (1977) adlı yapıtı üzerinde durmuştuk.

Aradan geçen kısa zaman içersinde çeviri kuramının değişik sorunlarını irdeleyen başka çalışmalar da, küçümsenemeyecek

bir sayıda olmak üzere, ortaya çıktı. Kapsamlı yapıtlara bir örnek olarak burada R. de Beaugrande'ın **Factors in a Theory of Poetic Translating** (1978) adlı yapıtını göstermek isterim. Yazar, yapıtının birinci bölümünde önce bir çeviri kuramının bileşkelerini irdelemekte, ikinci bölümde ise Rilke'nin **Duino Mersiyeleri** adlı yapıtının İngilizce çevirisinde bu bileşkelerin uygulama alanını gösterme girişiminde bulunmaktadır. Nobel Sempozyumunun bildirilerini içeren, L. Grachs, G. Korlén ve B. Malmberg tarafından yayımlanan **Theory and Practice of Translation** (1978) adlı yapıtı da anmak isterim.

Bu kaynakçanın zenginliği karşısında bir noktanın vurgulanması gereklidir kanısındayım. Sürekli olarak yazınbilimin ya da dilbilimin tekeline ve alanına sokulma girişimlerine karşın, çeviri kuramı bağımsız bir disiplin olarak varlığını sürdürebilmektedir. Bir karşılaştırmacı olarak bu konuda yansız bir gözlemci niteliğiyle kalabileceğim kanısındayım. Bu arada bir olgu, çevirmenlerin kendi çabalarını, yalnızca dilbilimin sunduğu olanaklarla çözümlemesi yapılamayacak bir sanat saymaları olgusu bence büyük bir önem ve değer taşıyor. Ancak hemen bunun yanısıra göz önünde tutulması gereken bir gerçek daha vardır: Tüm sanatlarda olduğu gibi, çeviri sanatında da değer ölçülere zaman içersinde değişime uğramaktadır. Bu ölçütler, kendisine yönelinen okur çevresinin değer ölçütlerine koşut düşmektedir. Ahmet Cemal, Avusturya edebiyatının ürünlerinin Türkçe çevirileriyle ilgili olarak bu konuda gerçekten ilginç örnekler vermişti. Bir karşılaştırmacının bakış açısından bu örneklerin başka bir çok edebiyatlar için genişletilebileceği kanısındayım. Bu arada bu alandaki en yeni yapıtlardan birini burada anmak isterim: J. V Stackelberg, **Literatur in deutscher Übersetzung. Vergleichende Analysen**, 1978.

Güzellik kavramının değişmesiyle birlikte güzelliğe ilişkin değer ölçütleri de değişime uğramaktadır. Bu ölçüler arasında belli bir zaman parçası içersinde bir birlik ve bütünlük bulunduğuna hiç raslanılmamıştır, durum bugün için de böyledir. İşte bu nedenle değer ölçütlerinin değişimine kısaca değinmek istiyorum. Bunu hem çevirilerin alıcısı durumunda olan okur kitlesi açısından, hem de bu değişimi yansıtan kuramlar açısından yapmak, bu arada değer ölçütlerinin günümüzdeki oluşturuluş biçimi üzerinde özellikle durmak istiyorum. Şu anda içeriksel ağırlıklı, biçimsel ağırlıklı, çağrısal ağırlıklı vb. gibi birbirinden çok

değişik değer ölçütleri bulunmaktadır. Sonunda her çevirinin, daha doğrusu her yeni çevirinin yeni değer ölçütleri ortaya koyduğu bir gerçektir. Açıklamalarımın ağırlık noktası daha çok son yılların iki büyük çeviri girişimi üzerinde toplanacak; bunlardan biri, son Almanca Shakespeare çevirileri, diğeri de Wollschlaeger'in «Ulysses» çevirisi. Bunların yanı sıra, Türkçe'den Almanca'ya yapılan çevirilerden çıkarabildiğim bazı değer ölçütleri üzerinde de duracağım. O Spiesss'in II. Dünya Savaşı'na değin Almanca'ya çevrilmiş olan Türk edebiyatı ürünlerini içeren listesi ile, yine O. Spiess'in Türkçe'den Almanca'ya çevirmiş olduğu halk masalları, öyküler, romanlar ve öteki düzyazılar elimde bulunmaktadır. Brand'ın Almanca'ya çevirdiği şu yapıtları da örnek alacağım: Yaşar Kemal'den İnce Memed (1960) ve Anatolischer Reis (Teneke, 1962); Nazım Hikmet'ten In jenem Jahr 1941 (1963); Fakir Baykurt'tan «Die Rache der Schlangen» (Yılanların Öcü) adı altında tek ciltte birleştirilen iki roman (1964); çağdaş Türk öykücülerini içeren çok kapsamlı bir kitap olan «Die Pforte des Glücks» (Mutluluk Kapısı, 1963, ikinci ve genişletilmiş baskı 1969). Ayrıca Yüksel Pazarkaya'nın değerli çabalarının ürünü olan şu çevirilere de çok şey borçluyuz: Orhan Veli Kanık — Poesie (Şiirler, 1966); Moderne türkische Lyrik (Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, 1971); Behçet Necatigil'in şiirlerinden seçmeleri içeren bir kitap ve Bülent Ecevit'in şiirlerini içeren, Ich meisselte Lich aus Stein (Işığı Taştan Oydum, 1978) adlı yapıt. Behçet Necatigil'in konuyla ilgili olarak 1945 ten sonraki Türk edebiyatına ilişkin açıklamaları (1978) çok değerli bilgiler içermektedir.

Bütün bu açıklamalar, bir tartışma için çıkış noktası olarak düşünülmüştür. Bakış açısı da, edebiyatlar arasındaki yakınlaşmaları her şeyden önce sürekli bir düşünce alış-verişi olarak gören, çevirilerin değer ölçütlerini kapsamlı bir dizgenin konsayıları (kordinatları) sayan, karşılaştırmacıya özgü bir bakış açısıdır.

ÇEVİRİBİLİM SEMPOZYUMU'NDA ÇEVİRİ SORUNLARINA BİLİMSEL AÇIDAN YAKLAŞILMASI GEREĞİ VURGULANDI

AHMET CEMAL

Alabildiğine yoğun, dört «çeviri günü» yaşandı İstanbul'da. İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümü ve Avusturya Kültür Ofisi'nin, «Türk-Alman Kültür Enstitüsü ile de işbirliği yaparak gerçekleştirdiği «Çeviribilim Sempozyumu», 23-26 Ocak tarihleri arasında Avusturya Kültür Ofisi'nde toplandı. Neler olup bitti, neler konuşuldu, buna geçmezden önce «amacı neydi bu toplantının?» sorusunun yanıtına bir kez daha eğilmekte yarar var kanımca. Başlıca iki amaç vardı: Batıda özellikle son iki on yılda yoğunluk düzeyine varmış bir yaklaşımı, çevirinin ve çeviri yazınının sorunlarını bilimsel açıdan da ele alma yaklaşımını ülkemize yansıtmak ve yine ülkemizde, özellikle İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulunda ağırlığını giderek duyuran bir eğilime, bağımsız bir çeviribilim bölümünün kurulması eğilimine yol gösterici öğeler kazandırabilmek.

B. VARDAR, A. CEMAL, Z. KONSTANTİNOVİÇ

Amaçların değerlendirilmesi ve bir bireşime varılması işi, Mart ayında düzenlenecek bir başka toplantıda gerçekleştirilecek.

Bir Alman, dört Avusturyalı ve üç Türk bilim adamının, uzmanın ve çevirmenin bildiri verdiği sempozyum, Prof. Dr. Berke Vardar'ın açış konuşmasıyla başladı. Alışılagelmiş «açış konuşmalarını» geride bırakan Prof. Vardar, özlü açıklamalarıyla bir bakıma sempozyumun sınırlarını da belirlemiş oldu. Türkçe'nin en eski yazın ürünleri arasında çeviri yapıtlarının önemli yer tuttuğunu belirten Prof. Vardar, Uygar Türklerinden Tanzimat'a dek uzanan bir çizgi üzerinde çeviri geleneğimizi irdele-

dikten sonra, Cumhuriyet dönemindeki büyük gelişmelere değindi. Konuşmasının son bölümünde de çeviribilim ile dilbilim arasındaki bağıntıyı ve dilbilimin son yıllarda ülkemizde gösterdiği büyük gelişmeyi yansıttı.

Bu açış konuşmasından sonra ilk sıra, benim bildirime aitti. «Türkiye'de Çeviribilim ve Beklentiler» başlığını koyduğum bildiride, çeviri sorunlarına bilimsel yaklaşımı gerçekleştirebilmek için varlığını zorunlu bulduğum koşullara (belli bir çeviri geleneği, bu geleneğin ürünlerinin belli sınırları zorlamaya başlaması, dilbilimin gelişmesinin belli bir aşamaya varması vb.) değindim ve bu koşullar açısından ülkemizin konumuna eğildim.

«Çeviri Kuramında Değer Ölçütleri» başlıklı ikinci bildiri, Innsbruck Üniversitesi Karşılaştırmalı Yazın Araştırmaları Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Zoran Konstantinoviç'e aitti. Konstantinoviç, 1977'de yine İstanbul'da düzenlenen çeviri sempozyumuna da katılmıştı; açıklamalarında bu kez çeviri sorunlarına bilimsel bir yaklaşımın gerçekleştirilebileceği, ama bunun, özellikle yazınsal çeviri alanında kesin, bağlayıcı kurallar koymak, ölçütler saptamak anlamına gelemeyeceği savını çıkış noktası yaptı. Çok eskilere uzanan bir tartışmaya, «çeviri, metne sıkı sıkıya bağlı mı yapılmalıdır, yoksa asıl anlama mı ağırlık tanınmalıdır?» tartışmasına da değinen Prof. Konstantinoviç, dilbilimin ortaya «anlam nedir?» sorusunu atmakla sorunları daha da karmaşık bir kalıba döktüğünü belirtti. Bu arada çok yakınlarda çıkan çeviri ve çeviribilimle ilgili yapıtlara da yer verdi.

A. GÖKTÜRK VE M. VANDRUSZKA

Sempozyumun ikinci günü ilk bildiri, Prof. Dr. Akşit Göktürk'e aitti. Kuramsal açıklamalarını, kendi çeviri deneylerinin sonuçları ile geniş ölçüde tamamlayan Prof. Göktürk, «Yazınsal Çevrilebilirlik Sorunu» başlıklı bildirisinde özetle şu noktalara değindi: Yazınsal çeviri, kendine özgü çok sayıda sorunu da beraberinde getirir. Salt yazınsal iletişimin en belirgin özelliği, salt bilgi iletişimi amacına hizmet etmemesidir. Bu nedenle yazınsal iletişimin günlük yaşamın deneyimlerinin kurallarıyla düzenlenebilmesi de olanaksızdır. Belli koşullara göre bir dilden bir başka dile yazınsal bir yapıtın çevrilmesi kolay ya da güç olabilir. Örneğin dilsel yapısı genellikle günlük konuşma dilinden oluşan bir yazınsal metin daha kolay çevrilebilirken, dilin günlük dilden uzaklaşmasıyla birlikte güçlükler de artar.

Konuşmasında çevirinin bir yorum işlemi olma niteliğine de yer veren Prof. Göktürk, açıklamalarının genel bir bölümünü Ahmet Haşim'in «Merdiven» şiirinin Almanca çevirisiyle aslını karşılaştırarak yaptı; böylelikle şiir çevirilerinin ne denli güç, dahası kimi zaman olanaksız olduğunu da somut biçimde kanıtladı.

Sempozyumun belki de en ilgi çekici açıklamalarını yapan bilim adamı, Salzburg Üniversitesi Roman Dilleri Bölümünden Prof. Dr. Mario Wandruszka oldu. Prof. Wandruszka alanında çok tanınmış bir bilim adamı. Bildirisi «Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çevirmen Eğitimi» başlığını taşıyordu. Değindiği başlıca noktalar, şunlar oldu: Karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına ilişkin geniş kapsamlı çok projeler yapılmıştır bugüne değin. Bunların gereksindiği parasal kaynaklar da sağlanmıştır. Ama sözü edilen çalışmaların çoğu buna karşın bir noktadan sonra yürütülememiştir. Neden? Yöntem hep aynı kalmıştır da ondan. Hep belli bir kuramdan yola çıkmak gerektiğine inanılmıştır. O kuramın olguları kapsayamaz olduğu yerde ise işler durmuştur. Oysa yapılması gereken kuram geliştirmeyi sonraya bırakarak, diller arasındaki ilişkileri canlı biçimde, dilleri yaşayarak saptamaktır.

Karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarından karşılaştırmalı çeviribilim çalışmalarına geçen Prof. Wandruszka, bu çalışmaların yararlarını da şöyle özetledi: Örneğin Freud, Almanca yazdı. Ama dünya onu genellikle İngilizce çevirilerinden tanıdı. Rilke de şiirlerini Almanca kaleme aldı, ama çoğunlukla Fransızca okundu. Şimdi sorulması gereken şu: Nasıl bir Freud, nasıl bir Rilke'ydi dünyanın başka dillerden tanıdığı?

T. YÜCEL, K. SORNİNG, W. WİLLS. E. STÜRZL

Sempozyumun üçüncü günü Prof. Dr. Tahsin Yücel, çeviri ve biçem konusunu çok ayrıntılı olarak ele aldı. Konuşmasına şöyle başladı Prof. Yücel: «Türkçede en kötü kokulardan biri de 'çeviri kokusu'dur; yerleşmiş kanıya göre, bir çevirinin başarılı sayılabilmesi için ilk koşul, 'çeviri kokmaması', yani gerçekte olduğu gibi değil de olmadığı gibi görünmesi, gerçek niteliğini gizlemesidir. Bu koşulun gerekçes de, biliyoruz, kapsamını hiçbir zaman kesinlikle belirlemediğimiz, belirleyemediğimiz bir 'doğallık' gereksinimidir; çevrilen yapıtın özgün biçimde 'doğal' olup olmadığına bakılmadan, en yaygın sözcüklerden, en beylik deyimlerden, en kalıplaşmış, tümcelerden oluşan 'akıcı' bir çeviri istenir... Her çevirisinde hep aynı biçemle karşımıza çıkan

çevirmenin bu kendi kendine uyarlığı, çoğu kez özgün yapıtla çevirisi arasındaki uyarsızlığın belirtisidir.» Prof. Yücel, bu önemli noktaları belirttikten sonra bir başka aşırı uç karşısında da uyarıda bulunarak, ayrı biçem oluşturma çabalarının da yazarın özgün biçemini yok etmemesi gerektiğine dikkati çekti.

Graz Üniversitesi Dilbilim Enstitüsü'nden Dr. Karl Sornig'in bildirisi «Yararcı Dilbilim ve İkinci Dil Kazanımı» başlığını taşıyordu. Dr. Sornig, daha çok son yıllarda yabancı dil öğretiminde yeni geliştirilen yöntemler üzerinde durdu.

Almanya'da, Saarbrücken Üniversitesi Çeviri Bölümü Başkanı Prof. Dr. Wolfram Wilss, sempozyumun merakla beklenen konuklarındandı. Yıllardır çeviribilim araştırmalarıyla adını dünyaya duyurmuş olan Prof. Wilss'in 1977'de yayımladığı «Çeviribilim Sorunlar ve Yöntemler» adlı yapıtı da, alanında bu denli kapsamlı ilk kitap olması açısından, büyük ilgiyle karşılanmıştı. Sempozyuma «Metne Bağlı Çeviri Özgür Çeviri» başlıklı bir bildiri sunan Prof. Wilss, bu kavramları açığa kavuşturma girişimi sırasında Almanca-İngilizce karşılaştırmalı örneklere bol bol yer verdi ve sorunları somutlaştırdı. Prof. Wilss, açıklamalarının çıkış noktasını şöyle verdi: «Bağımlı olan ya da olmayan iki tür çeviri arasındaki ayrım, çeviri kuramı tarihindeki bağımlı yada sözcüğü sözcüğüne çeviri ile, özgür, anlama bağlı, deyimsel çeviri arasında yapılan ayrımı ancak belli ölçüde karşılar. Çeviri kuramı tarihinde sözcüğü sözcüğüne çeviri ile bağımsız çeviri arasındaki ayrım, temel bir yöntemsel noktayı saptar; Çevirmen çevirisinde ya amaç dile yönelik bir yol tutar ya da kaynak dile yönelik bir yol tutar, bu yöntemsel ayrım da metnin tümü için değişmez bir durum niteliğini kazanır.»

Prof. Wilss, daha sonra karşılaştırmalı örnekler üzerinde yaptığı açıklamalarında, anlamsal çeviri yanlışlarına da geniş olarak değindi.

Salzburg Üniversitesi İngiliz Filolojisi Bölümü Başkanı Prof. Dr. Erwin Stürzl'ün konusu, çeviride ve yabancı dil öğrenimi sırasında yapılan yanlışlarla ilgiliydi. «Yanlış Çözümlemelerinin Boyutları ve Değişik Bakış Açıları» başlıklı bildirisinde Prof. Stürzl, açıklamalarına başlarken, sorunu ortaya şöyle koydu: «Çeviri çağı olarak adlandırılan çağımızda, özellikle bu sanatın tüm sorunlarına bilimsel bir yaklaşım başladığından bu yana, bir çevirinin değerliliği ya da değersizliği üzerine yüzeysel yargılarla yetinilmemekte, daha somut nedenlerin ortaya çıkarılmasına ve ölçütlerin ortaya konmasına çalışılmaktadır. Bu çaba-

lar her şeyden önce çeviri eleştirisinin bilimsel temele dayanan bir kurama oturtulması sonucunu doğurmuştur. Buna koşut olarak da çeviri yanlışlarının nedenleri daha yoğun biçimde ele alınmış, bu yanlışların değerlendirilmesine ve sınıflandırılmasına başlanmıştır.»

Prof. Stürzl, açıklamalarının daha sonraki bölümünde yabancı dil öğrenen öğrencilerinin çok karşılaştıkları yanlışlara ve bu yanlışlar üzerindeki çalışmalara ayrıntılı olarak değindi.

Ayrıntılı değerlendirmeyi daha sonraya bırakmak üzere, çeviribilim sempozyumuna «kuşbakışı» eğilindiği takdirde, şu saptamaların şimdiden yapılabileceği kanısındayım.

1. Çevirinin tüm sorunları, artık salt yazınsal çevirinin sınırlarını çok geride bırakan boyutlara ulaşmıştır;

2. Bu sorunların yoğunluğu, bilimsel yaklaşımı bir yerden sonra kaçınılmaz kılmaktadır.

3. Bu bilimsel yaklaşım dağınık bir konumda değil ama önceden saptanan ilkelere göre ve bu amaçla kurulacak kurumlarda yoğunlaştırılacak çalışmalarla gerçekleştirilebilir.

(Milliyet Sanat - 5 Şubat)

YAZINSAL ÇEVRİLEBİLİRLİK SORUNU

AKŞİT GÖRTÜRK

Çeviri etkinliğinin, değişik amaçlara yönelik değişik biçimlerinden biri olarak yazınsal çeviri, kendine özgü birtakım sorunlar içerir. Her tür çeviride olduğu gibi, yazınsal çeviride de bu sorunlar, en başta, çevrilmesi söz konusu olan metin türünün yapısal niteliklerinden doğar. Yazınsal metni ilkin bütün yazınsal ürünleri kapsayan bir üst kavram olarak düşünürsek, nedir bu nitelikler? Nasıl bir iletişim yapısı gösterir temelde yazınsal metin, nasıl bir iletişim konumunu gerektirir?

Yazınsal iletişimin en belirgin yönü, nesnel gerçekler dünyasıyla doğrudan doğruya ilgili kullanmalık türden bilgilerin bir alışverişi olmayışıdır. Bir romandan, kesin olgusal bilgiler; bir sevgi şiirinden gündelik gönül işlerinizi istediğiniz yönde kestirme çözümlere götürecek yöntemler; sözgelişi, konusu mutfakta geçen bir öyküden de, akşama hemen deneyebileceğiniz bir yemek betimi çıkarmanız gerekmez. **Das Urteil**, bir hukuk ya da mantık yapıtının başlığı olarak karşımıza çıksa, Kafka'nın 1910'larda Almancada yayımlanmış —Türkçeye de **Duruşma** başlığıyla çevrilmiş— romanı önünde gireceğimiz iletişim konumundan bambaşka bir konuma girmemiz gerekir. Çünkü bir hukuk ya da mantık yapıtının ilettiği bilgi ile Kafka'nın romanının iletisi arasında nitelik yönünden bir benzerlik olamaz. Yazınsal metin, bir dilin kullanmalık bilgi alanlarından alabildiğine yararlanır gerçi. Ama bu bilgileri yeni bir dilsel yoğrumda bireştirirken, bunların ötesinde bir ileti amaçlar. İşte bu bireşimin, başka bir deyimle yazınsal metnin bilinen kullanmalık bilgiler ötesinde amaçladığı iletinin, gündelik yaşam deneylerimizden doğrudan doğruya karşılığını bulmak olanaksızdır. Demek ki, yazınsal metin, dile getirdiği her anlamı bildiğimiz belli bir nesnel göndermeye, bir anlam nesnesine bağlayabilmek kolaylığını vermiyor bize. Böyle olunca, yazın metninin iletisi, o metindeki

dilsel öğelerin belli bir biçimde düzenlenmişinden, bu öğelerin alışılmışın dışında anlamsal ilişkilerinden oluşuyor. Metnin anlam göndergesi, metin içi birtakım dilsel düzeneklerin güdümü ile çıkıyor ortaya. Metnin diliyle iletisi, kullanımlık metinlerde hemen hemen hiç rastlamadığımız bir ölçüde özdeşleşiyor. (1) Yazınsal metindeki tek tek dilsel öğeler, sesler, sözcükler, tümceler, tümce öbekleri, sözlüklerde, dilbilgisi ya da dilbilim kitaplarında saptanmış kurallar dışına taşabilecek işlevlere, yeni anlamsal ilişkilere girerken, yazınsal metnin iletisi de, gündelik yaşam deneyleri çerçevesine tümüyle oturtulamayacağımız bir yazınsal gerçek olarak belirir. Deneylerimizin dünyasında değil, kurmaca bir dünyada geçerlik kazanır bu gerçek. İşte bu nedenden dolayı, genellikle yazınsal ürünlerin çevrilmesi, bir gazete haberinin, ilaç betiminin, iş mektubunun ya da gezi kılavuzunun çevrilmesinden ayrı nitelikte bir iştir. Çünkü bu tür kullanmalık metinler, herkesçe bilinen bir olgular bağlamında anlam kazanırlar. Oysa yazınsal yapıt, bize bildik olmayan türden bir yaşam gerçeğini, bir kezliğine, özgün bir dil düzenlemesi ile kurmaca bir bağlamda sunmaya yöneliktir.

Bir yazınsal metnin dilsel öğelerinin metin içi ilişkileri yön veriyor anlama demek. Bu metin içi ilişkiler, izleği de, göndergeyi de, anlamı da belirliyor. Anlamın nesnesi, göndergesi metnin dışında değil, dilin özel işlevleriyle metnin içinde oluşuyor. Metnin dili ile estetik göndergesi özdeşleşiyor bir bakıma. Yazınsal çevirinin, çoğunlukla çetin bir çeviri türü olarak tanımlanmasının nedeni de yazın metninin bu özelliğinden doğar. Herhangi bir doğal dil üstüne temellenmiş, kendine özgü bir dil düzenlemesi olan metin, başka bir dile, o kendine özgülüğünden bir şey yitirmeden, ne ölçüde aktarılabilir? Çevrilebilirlik çevrilemezlik sorunu bu noktada çıkıyor ortaya. Bu sorunun niteliğini birazcık açmak, birtakım yönlerini örneklemek başlıca çabamız olacak burda.

Geleneksel yazın-türleri ayrımını göz önünde tutarsak, roman, öykü, deneme gibi düzyazı metinlerin daha kolay, şiirin ise daha güç çevrilirliği yolunda yaygın bir kanı vardır. Düzyazıyla yazılmış oyunun da, koşukla yazılmış olandan daha kolay çevrilebileceği düşünülür. Şiirin çevrilemezliği konusundaki, ro-

(1) Bkz. Jurij M. Lotman, **Die Struktur literarischer Texte**, München 1972, s. 39.

mantık on dokuzuncu yüzyıl kökenli görüşün ise bugün bile birçok yandaşı olduğu açıktır. Geleneksel türler kuramının, bugün yazın ürünlerini tanımlamakta her zaman yeterli olamayacağını biliyoruz, şiir çevrilir çevrilmez tartışmasının da bizi bir yere götüreceğinden kuşkuluyuz. Ancak, yazın-türleri için yapılan kolay çevrilir, güç çevrilir ayrımının temelinde şu olguların yattığını da söyleyebiliriz:

1. Bir yazınsal metin, dil düzeni doğal dilin kullanım kalıplarına benzediği ölçüde, kolay çevrilebilir. (Düzyazı türlerin kolay çevrilebilirliği görüşü de, düzyazının gündelik dil kullanım kalıplarını yansıttığı genelemesinden doğar. Bu genelleme özellikle yirminci yüz yılın yazınsal düzyazı metinleri için geçerliğini yitirmiş durumda.)

2. Bir yazınsal metin, gündelik yaşam olgularına bağlanabilecek bilgiler ilettiği ölçüde kolay çevrilebilir.

3. Bir yazınsal metin, iletişimde bilgi-yitimi ile sonuçlanacak anlam belirsizlikleri gösteriyorsa, güç çevrilebilir. (Şiir ya da benzeri nitelikte metinlerin tam çevrilemezliği, giderek hiç çevrilemezliği yolundaki genellemeler bu olgudan doğar).

Çevnrinin her şeyden önce, kuşatıcı biçimde bir anlama, sonra da anlatma, başka deyimle, bir yorum etkinliği olduğunu biliyoruz. Nitekim, türü ne olursa olsun, bir yazınsal metnin çevrilmesi de, yalnız taşıdığı bilginin değil, kaynak metnin yapısal anlambilimsel işlevlerini de yansıtacak bir eşdeğer dizgenin amaç dile aktarılmasıdır. Evet, şöyle bir dil kullanımını yansıtan metinlerin kolay, şöylelerinin de güç çevrilebilirliği bir gerçek. Ama buna dayanarak, yazınsal türler arasında genel bir kolay çevrilebilir, güç çevrilebilir ayrımı yapmak bir şey sağlamaz. Her bireysel yazın metninin kavranışı başka bir olaydır. Her birinin kavranışı, bambaşka önbilgileri, alımlama koşullarını gerektirebilir. Bu koşullar, yalnız metnin yazınsal türüyle değil, başka yönleriyle tanışıklığı gerektirebilir. Çevirmenin, çevirmek istediği bir yapıtı alımlamasında, özellikle önemli olabilir böyle bir tanışıklık. Yapıtın, metin ötesi dizgeleriyle bir tanışıklıktır bu: Metnin içinde oluştuğu toplumsal kültürel bağlam, yazınsal gelenekler, bir de tarihsel konumla tanışıklık, kısacası. Şu ya da bu tür yazınsal metnin çevirmence kavranışında ortaya çıkabilecek bilgi yitiminin ya da anlam belirsizliğinin giderilmesinde, dilsel öğelerin metin içi işlevleri, sonunda gelip bu metin ötesi dizgelerden kökenli birtakım anlamlara dayanabilir.

Bu bakımdan, çevireceği metni, belli bir yazınsal akım ya da dönemle olan ilişkisiyle görebilmek çevirmene kolaylıklar sağlayabilir. Çevrilebilirlik, böyle bir durumda, çevirmenin önbilgisiyle doğru orantılı bir nitelik olur. Sözgelişi, Yunus Emre'yi bir başka dilde söyleyecek çevirmen:

Severim ben seni candan içeri
Yolum ütmez bu erkândan içeri

dizelerinde ilk anda büyük ölçüde yitmiş olarak alımlayacağı anlamın boşluklarını doldurmak için, gerek doğal gerekse şiirsel Türkçede seyrek geçen «ütmek» sözcüğünün buradaki özel anlamlı kullanımını; «can» sözcüğünün yan anlamlarını; «erkân» sözcüğünün birtakım dinsel törelerle yöntemleri belirttiğini bilmek zorunluluğunu duyacaktır. Türkçenin, Yunus'ta kullanılan Oğuz lehçesinin özelliklerini bilmesi, işini daha da kolaylaştıracaktır. Bu tür metin ötesi bilgilerin eksikliğinden doğacak anlam boşluğu doldurulmadıkça metnin gerçek anlamda çevrilebilirliğini sugötürür. Divan yazınından bir örneğin başka dile çevrilmesinde ise, son derece karmaşık metin içi dilsel ilişkiler yanı sıra, metnin gereçler donanımında kesinlikle süren yazınsal kuralların, dünya görüşünün, belli bir «mazmun»lar dağarcığının tanınması, çeviride sağlıklı çözümlere dayanak olacaktır. Ayrıca, batı dillerinde Petrarch geleneği diye adlandırılmış bir şiirsel sevgi konumunun, divan şiirinde doğulu bir yaşam dünyasında büründüğü ruhsal süreçlerle anlamların değişik niteliğini de görecektir çevirmen. Anlaşılacağı üzere, yazın çevirmeni, her şeyden önce iyi bir okur olmak zorundadır. Sorumluluğu en büyük olan okur odur.

DIE TREPPE

Langsam, ganz langsam wirst du die Treppe hinaufgehn,
An deinem Saume sonnenfarbige Blaetter...
Wirst eine Weile weinand zum Himmel hinaufsehn-

Gelblich die Wasser, bleicher wird dein Gesicht
Abend ist, Abend schau in das rötliche Licht!

Rosen, wie sie verblutend zur Erde sich neigen,
Blutige Nachtigallen wie Flammen auf Zweigen...
Brennen die Wasser? Was aehnelt der Marmor der Bronze?

Eine verborgene Sprache im Herzen nun spricht -
Abend ist, Abend - schau in das rötliche Licht!

Çeviren: Annemarie Schimmel
Türkische Gedichte vom 13. Jahrhundert bis in unsere Zeit,
Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
1973, s. 142

Gerçekte bir yazınsal metnin güç ya da kolay çevrilebilir olmasında önemli etkenlerden biri, iletisinin bu tür metin ötesi bilgi alanlarıyla ilişki oranıdır Bu alanlar, ayrı bir kültürün adamı olan bir çevirmene yabancı gelebilir. Dolayısıyla, metnin iletisi, bütünlenmek için bu tür bir toplumsal -kültürel art-alana bağlanmayı ne denli gerektirirse, çevrilebilirlik de o denli sınırlıdır Ancak, bu tür bir metin ötesi art-alanın büyük ölçüde zorunlu olmadığı kimi durumlarda da, dilsel öğelerin metin içi ilişkileriyle işlevlerindeki birtakım özelliklerden dolayı, çevrilebilirlik oranı düşük olabilir. Metnin iletisinin, sözcüklerin düz anlamlarından daha çok yan anlamlarıyla oluştuğu durumdur bu. Metnin göstergelerinin ilk elde gösterdiği anlamlar yanı sıra, yan anlamlarla çağrışımsal bir gösterilenin de oluşması durumu. Çağrışımsal bir anlamın hem somutlanması, hem de göndergesinin kurularak amaç dile aktarılması karmaşık güçlükler taşıdığından, bu durumda çevrilebilirlik oranı düşüktür. Bu düş-

MERDİVEN

1 Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
2 Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
3 Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak

4 Sular sarardı... yüzün perde perde solmakta,
5 Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...

6 Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller,
7 Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,
8 Sular mı yandı, neden tunca benziyor mermer?

9 Bu bir lisân-ı hafîdir ki rûha dolmakta,
10 Kızıl havâları seyret ki akşam olmakta...

Ahmet Haşim (1884-1933)

menin nedeni, çevirmenin toplumsal -kültürel art alana yabancılığından daha çok metindeki anlam gücüllüğünün bulutsu, örtük niteliğidir. Hem geniş ölçüde bir art alan bilgisini hem de çağrışımsal örgülü bir anlam gücüllüğünü taşıyan yazınsal metinler ise çevrilmesi belki en güç metinlerdir. Bu nitelikte güç çevrilebilir bir metnin en somut örneği, James Joyce'un **Finnigan's Wake**'idir.

Ahmet Haşim'in (1884—1933) «Merdiven» şiirini, çevirisinde toplumsal-kültürel bir art-alana ilişkilerinden daha çok, anlamca belirsizlikler gösteren çağrışımsal yapısı yönünden güçlük çıkarabilecek bir yazın metni olarak görüyoruz. Bir divan şiirinin ya da çoğu zaman bir halk şiirinin gerektireceği metin ötesi birçok önbilgiyi bile gerektirmediği söylenebilir «Merdiven»in çevirmen için. Şiiri, elimizdeki bir Almanca çevirisiyle karşılaştırarak, bu tür bir metnin çevirisindeki güçlükleri daha somut bir biçimde saptamaya çalışacağız. «Merdiven» şiirinin metni, deyiş biçimi yönünden, sözcüklerin çok tutumlu bir kullanımına, iletişimde artık-bildirimin hemen hemen hiçe indirgenmesine bir örnek. Telgraf dili diye tanımlanan (2) bir deyişle yazılmış metin. Eksiltili bir deyiş biçimi bu. Söylemin en belirgin özelliği, öğelerinin çağrışımsal çoğul işlevliliği oluyor. Şiirsel etki de bu çoğul işlevlilikle sağlanıyor. Bu bakımdan metin, kendi dilinin bütün okurlarınca da tüketici bir anlamda kavranabilecek türden bir metin değil. Bu durum, anadili Türkçe olmayan bir çevirmen için de aynı olduğundan, hiç kuşkusuz çevrilebilirliği belli ölçüde etkiler.

«Merdiven»in Almancaya çevirisinde, çevirmen için temel güçlük, metindeki dilbilimsel yapıların, ses, sözcük, sözce, söylem düzeylerinde, Almancadakinden çok değişik olmasıdır. Sözdizimi, vurgulama kalıpları, ad çekimi, eylem çekimi Türkçe ile Almancada çok ayrı özellikler gösterir. Hint -Avrupa kökenli bir dilden ötekine, sözgelişi İngilizceden Almancaya çevrilecek benzer türden bir metinde, bu güçlüğün aynı ölçüde olmayacağı açıktır. Oysa bu Türkçe metnin Almancaya çevirisi, bütün dilsel düzeylerde, kaynak metnin amaç dilde bambaşka yapılarla dile getirilmesini zorunlu kılar. Yalnız, bu metni başka dile çevirecek kimse, o amaç dilde anlam yönünden buna benzer etkide birtakım metin örnekleri tanıyorsa, iletinin kavranıp an-

(2) Kuznez, M.D. / Skrebnev, J.M., **Stilistik der englischen Sprache**, Leipzig 1968, s. 80-81.

altılmasında başka tür bir kolaylık doğmuş olur. Sözgelişi, Rilke'nin, sözcüklerin izlenimci duyu etkileriyle anlamsal işlevler kazanan birtakım düzyazıları ile şiirlerini tanıyan çevirmen, Ahmet Haşim'in birçok şiirini, bu arada «Merdiven»i Almancada daha kolay söyler gibi geliyor bana.

«Merdiven» şiiri ile elimizdeki Almanca çevirisine bakarken, iki metni ilkin çağrışımsal anlam ekseni açısından, sonra da dizimsel açıdan karşılaştırarak, çeviri güçlüğünden doğan anlam daralmaları ile şiirsel etki yitimini saptamaya çalışacağız. Almanca metni şiirin oldukça başarılı bir çevirisi saydığımızı, burada amacımızın yanlış avcılığından daha çok, güçlüklerin, çevrilemezlik anlarının, irdelenmesi açıklanması olduğunu baştan belirtelim.

Türkçe metin bir ikileme ile başlıyor. «Ağır ağır» belirteci, bir eylemin yavaşlığını pekişik bir biçimde dile getirirken, bir yandan da «ağır» sözcüğünün Türkçedeki başka bir çağrışımı, ağırlık niteliği, dizedeki anlamın oluşmasında bir işlev yükleniyor. Yavaş bir tırmanış söz konusu burda. Ağırlıktan, kolay kımıldamamaktan doğan bir yavaşlık bu aynı zamanda, Almanca metindeki «Langsam, ganz langsam» ise, yavaş anlamıyla sınırlı kalıyor kesinlikle; «ganz» sözcüğü ile sağlanmaya çalışılan pekiştirme ise, «ağır ağır» ikilemesindeki çağrışımlı yoğunluktan, bir ölçü belirtecinin sınırlarına indiriliyor. Oysa, ozanın kendisi de burada «yavaş yavaş» demeyi seçebilirdi, şiirde kullanılan aruz kalıbına da uyardı bu: mefâilün. Burada çevirmenin, sözün metindeki düz anlamını aktarırken yan anlamını yitirdiğini görüyoruz.

Şiirin ikinci dizesindeki «bir yığın» belgisiz sıfatı, eteklerdeki güneş rengi yığınla yaprak görüntüsüyle, yaz sonunu, güzü, yaprak dökümünü kurmaca göndergeler olarak çağrıştırırken, çeviride bu belgisiz sıfat kullanılmadığı için yalnız metin içi, eteklerinde güneş rengi yapraklar, anlamı kalıyor. Birkaç yaprak mı, bir sürü yaprak mı, yığınla yaprak mı, belli değil. Bir anlam daralması, ilk dizede olduğu gibi burda da karşımıza çıkıyor. Gerçi, gün ışığının eteklerde yansıması, duyusal bir algı görüntüsüyle eşdeğerini buluyor çeviride, ama «bir yığın»la, yaprak dökümünü, giderek yaşam sonunu çağrıştıran örtük anlam boyutu yitiriliyor.

Şiirin üçüncü dizesindeki «bir zaman» sözü, çıkışın belli bir noktasına varınca, ya da «bir gün» anlamındayken, çeviride bir süre anlamına gelecek «eine Weile» zaman belirteci ile karşılan-

mış. Böylece, kaynak metinde süreçten ağlayarak bakmak eyledi, anlık bir davranışmış gibi aktarılarak yeni anlam daralmasına uğramış.

Dördüncü dizedeki «sular sararda» Türkçede bütünlenmiş bir eylem olarak geçmiş zaman kipinde dile getiriliyor. Almanca karşılığı «gelblich die Wasser»da bir bütünlenmiş eylem kesinliği yok. Öte yandan «perde perde» ikilemesi de solma eylemini gitgide yoğunlaşan bir süreç olarak, sürüp giden bir eylem olarak vurgularken, Almancada «bleicher» karşılaştırma sıfatı, ancak yüzün daha solduğunu belirtmekle kalıyor. Türkçe sözcede solma eyleminin kendisi niteleniyor. Nasıl solmakta? Perde perde. Almancada ise nitelenen, anlamın nesnesi, «yüz» oluyor. Burada da, Türkçede eylemin ucu açık bir süreç oluşu ile kazanılmış şiirsel anlam gücüllüğü, kesin bir nesnel belirlenişe dönüşürken daralıyor.

«Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta.» Nasıl dile getiriliyor akşam? Gene ilerleyen, açık bir süreç olarak. Kızıl havaların seyredilmesi öncülünden mantıksal bir çıkarım söz konusu burda. Kızıl havaların seyredilmesi sonucu algılanıyor akşam olgusu. Oysa Almanca çeviride «olmakta» eylemi «ist» ile karşılanırken gene süreklilik yitiyor. «Abend, ist Abend» sözcesinde aşağı yukarı, akşamdır akşam türünden bir kesin saptamaya dönüşüyor. Burada çevirmenin, Haşim'in başka bir şiirinden «Akşam yine akşam» diye başlayan bir dizeyi tanıdığını, bu tanışıklığın tuzağına düştüğünü düşünüyoruz ister istemez. Çeviri sürecinde çok yararlı olabilecek bu tür tanışıklıklar, çevirmen üstündeki etkileriyle böyle sakıncalar doğurabilir zaman zaman.

Altıncı dizede, yere eğilmiş kanayan güller, kaynak metinde bir eğretileme ile, birer canlı gibi çiziliyor. Dize içi «kanar... kanar» yinelemi de gene etkiyi pekiştiriyor. Almanca çeviride ise, kaynak metindeki bu yoğun etki, «wie» sözcüğüyle sağlanmaya çalışılmış Kanar gibi anlamına gelen bir benzetmeye yüklenmiş, eğretilemenin çarpıcılığı ortadan kalkmış; «muttasıl» sözcüğü ise hiçbir eşdeğer bulmuyor Almanca dizede. Bu belirtecin düşmesiyle de, eylemin, oluşun, kanama durumunun sürekliliği bir kez daha yitiyor.

Kaynak metnin yüzey anlamının çevirmence yanlış somutlandığı tek önemli yer, sanırım «Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller» dizesi oluyor. Alev benzetmesi Türkçe metinde dallara yönelikken, çeviri metinde bülbülleri belirliyor. Alev gibi kanlı bülbüller dallarda, anlamına geliyor çeviri dize. Burada

çevirmen, Türkçe sözcedeki dilbilgisel yapıyı bir yanılma ile çözüyor. Gerçekte kaynak metnin bu dizesinde, anadili Türkçe olan okurda da ilk anda bir duraksama uyandıracak bir belirsizlik var. Sözdiziminden doğma bir belirsizlik bu. Nedir alev gibi olan, dallar mı, bülbüller mi? Dizenin başına bir iki kez döndükten sonra anlıyoruz dallar olduğunu. Çevirmen, sözdizimsel ilişkilerin belirsizliğinden doğma bir sorunla karşı karşıya. Görüldüğü gibi, doğru çevrilebilirliği etkileyen bir sorun bu.

Şiirin dokuzuncu dizesinde, gono Türkçedeki bu gösterme adılının, Almancada «eine» tanım-sözü ile belirsizleştiğini görüyoruz. Türkçe metinde bir gizli dilin dıştan ruha sürekli doluşu anlatılırken, Almanca çeviri, gizli bir dil gönülde konuşur şimdi, anlamında bir açımlama oluyor. Şiirin bitimine de rastladığı için önemli bir anlam daralmasına yol açıyor bu durum çeviri metinde. Şiirde, dilsel bir birikimin ruhta edilgin bir biçimde oluşması söz konusuyken-tıpkı Wordsworth'ün «They flash upon that inward eye» dizesinde görüldüğü gibi-, çeviri metinde ruhtaki etkin bir konuşma edimi ağır basıyor. Sınırsız bir dolup birikme durumu, somut bir eylem göstergesinde yüklenirken, anlamdan yitiriliyor. Çevirmenin Türkçe dizeyi doğru anlamış olduğunu seziyoruz burda, sözcenin yapısı dilbilgisel bir belirsizlik göstermiyor çünkü. Ama yaptığı açımlamanın sınırlarını iyice saptayamadığı için yeterince kavradığı bir anlamı, amaç dilde yeterli bir eşdeğer sözceye aktaramıyor.

Buraya değin, çeviri metni, daha çok kaynak metnin çağrışımsal anlam ayrıntılarına yeterli eşdeğerler sunup sunamaması açısından ele aldık. Sözcüğü sözcüğüne bir çeviri çabasının bu tür metinlerde çoğunlukla, belli bir yerden sonra gelip çevrilemezliğin sınırına dayandığı nokta da budur: Çağrışımsal anlam sorunu. İki dilin anlam alanlarıyla sözcük değerleri yönünden gösterdiği dizgesel ayrımlardan, çeviride kullanılan sözlüklerin yeterliliğine değin çok sayıda nedenleri olabilir buradaki güçlüğün. Görüldüğü gibi, daha çok anlambilimsel bir güçlük bu.

Kaynak metnin dizimsel yapısından doğan, deyişle, bütün söylemle ilgili güçlüklere de bir göz atalım. Ama bu iki tür güçlüğün birbirinden çok kesin sınırlarla ayrılamayacağını da baştan benimsemek zorundayız. Kaynak metnin deyiş biçiminde yoğun bir eksiltili özellik bulunduğunu daha önce belirttik. Çok yalınlaştırarak tanımlarsak, bu özellik, gerek adların gerek-

se eylem sözlerinin art arda dizilişinde açıklayıcı işlev belirleyici dilbilgisi öğelerinden, bağlaçlardan, tümce sözlerinden kaçınılmış olmasıdır. Böylece adlarla eylemlerin her biri, bulutsu bir anlam gücüllüğünde, salt biçimsel bağlarla değil, çağrışım bağlarıyla da birbirine eklemleniyor. Adlarla eylemlerin böyle alışılmışın dışında bir sıklıkta kullanılması sonucu, artık-bildirim büyük ölçüde kalkıyor ortadan. Adların eksiltili kullanımına «Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak» -yığın- da burda addan türeme bir belirteç olarak işlev görüyor. «Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller», «Sular mı yandı, neden tunca benziyor mermer» dizelerini; eylem sözlerin eksiltili kullanımına ise «Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller», dizesini örnek verebiliriz. Kaynak metnin söyleminde en belirleyici özelliklerden biri olan bu eksiltili deyiş biçimi, çeviri metinde başarılı ölçüde eşdeğerini buluyor. «Gelblich die Wasser, bleicher wird dein Gesicht» dizesi en belirgin örneği bunun. Eylem sözlerinin alışılmışın ötesinde bir sıklıkta kullanılışına çeviri metnin «Wirst eine Weile weinend zum Himmel hinaufsehen» adların böyle kullanılışına da «Blutige Nachtigallen wie Flammen auf Zweigen» ile «Brennen die Wasser? Was aehnelt der Marmor der Bronze?» dizeleri örnek verilebilir.

Türkçe metnin aruz ölçüsü ile «mefâilün feilâtün mefâilün fa'lün» koşuğunda yazıldığını biliyoruz. Ancak, Türkçenin ses yapısına bile zorlamalarla uyan bu koşuktaki açık kapalı ya da uzun kısa heceler diziminin çeviride korunamayacağı doğaldır. Kaynak metinde böyle bir nitelik, apaçık bir çevrilemezlik örneğidir. Türkçe şiirin uyak düzeni ise, çeviri metnin birinci, ikinci, sekzinci dizeleri dışında korunmakla birlikte, «solmakta / olmakta / dolmakta / olmakta» uyakları, koşuk gereği uzunca söylenmeyi gerektirir biçimde sona ererken, çeviride bu özellik korunamadığı için ses düzeyindeki bu değişiklik gene bir anlam daralması ile çağrışımsal eksene yansıyor. Kaynak metinde hepsi birer eylem sözü olan bu uyaklar, sonlarındaki uzun ünlü ile bir süreç, süregiden bir durum anlamı çağrıştırırken, Almanca metinde bunların eşdeğeri olacak «Gesich /Licht / spricht / Licht» uyakları birer ünsüzle kapanan kesinlikleriyle bu sürekli anlam gücüllüğünü azaltıyorlar. Buradaki güçlük de, gene temelde Almancanın doğal tümce yapısının Türkçeninkinden bütünüyle ayrı oluşu, çevirmenin eylem sözlerini kolay kolay sonda kullanamayışıdır. Nitekim, Almanca metinde bu dört uyaktan ancak «spricht» eylem, ötekilerse addır.

«Merdiven» şiiri ile Almanca çevirisini karşılaştırmamız sırasındaki gözlemlerimizi toparlamaya çalışalım:

1. Çeviride, çevirmenin üstesinden gelemediği başlıca güçlük, kaynak metindeki sözcüklerin yan anlamlarını yeterince kavrayabilmek olmuştur. Çevlri metin bu yan anlamlara yeterli eşdeğer sunamadığı için şiirsel anlamı daraltarak aktarmıştır.

2. Çevirmen, eksiltili bir söylem biçimi olarak, kaynak metnin en belirgin dizimsel özelliğini amaç dilde yansıtmayı başarmıştır.

3. Tek tek dizelerde saptadığımız gibi, söylemin bütünü açısından da çeviri metinde yiten en önemli anlam, kaynak metinde çizilen şiirsel durumun sürekliliği, süreç niteliğidir.

Şimdi de, «Merdiven« şiirinin Almancaya çevrilmesi sürecini olumsuz yönde etkileyen durumlardan, yazınsal metinlerin çevrilebilirliği çevrilemezliği konusunda birkaç ilke edinmeye çalışalım:

1. Çevrilecek metnin dili ile çevirmenin dili ortak kökenli akraba dillerse çevrilebilirlik artar.

2. Çevrilecek metin ,anlambilimsel yapısıyla, kendi dilinin okurlarınca da kuşatıcı bir biçimde kavranamayacak örtük gücüllükler içeriyorsa, çevrilebilirlik azalır.

3. Çevirmen, amaç dilde, çevireceği metninkine benzer etkide iletişim örnekleri ya da yazınsal gelenekler tanıyorsa, çevrilebilirlik artar.

4. Kaynak metin, ses düzeyinde birtakım özel işlevlerden etki kazanıyorsa, vurgulama, koşuk düzeni, uyak düzeni benzeri nitelikler amaç dile kolay kolay aktarılamayacağından, çevrilebilirlik azalır.

(Türk Dili Mart)

YARATICI ÇEVİRİ

TALÂT SAİT HALMAN

Goethe'ye göre, çeviri bir halının ters yüzüne benzer. Desenin ana çizgilerini gösterseniz bile, tümünü aynı renklerle, olanca incelikleriyle aktaramazsınız, yeniden düzenleyemezsiniz. Çeviride yenilgiyi başkaları da kaçınılmaz saymıştır. Moritz Haupt demiş ki: «Çeviri yapmayın. Çeviri, anlayışın ölümüdür.» Anatole France'ın ünlü bir sözü var: «Güzel çeviriler vardır ama, sadık çeviri yoktur.» Bu sözü, bayağılaştırdılar sonradan: «Çeviri kadın gibidir: Güzelse sadık olmaz, sadıksa güzel değildir.» Eski ilenmelerden biri, «traduttori traditori», çevirinin ihaneti... Bizim çağımızda, tanınmış Amerikalı ozan Robert Frost, «Şiir, çeviride yitirilen nesnedir.» diye bastı yargıyı.

Yirminci yüzyıl Amerikan şiirine ve çeviri sanatına güçlü etkiler yapmış olan Ezra Pound, daha ayrıntılı değerlendirmeler yaptı: Pound'a göre, fanopoeia çeviriye elverişlidir, logopoeia'nın aktarılması olanak dışı değildir, ama Voltaire'in dediği gibi («Ezgi çevrilebilir mi ki?») melopoeia başka bir dilde yaratılamaz.

Çeviriye yöneltilen eleştiriler öylesine kırıcı olabiliyor ki kimi çevirmenler, kendi çalışmaları konusunda özür dilemek alışkanlığına bile kapılıyorlar. Gerçi çoğu şiirlerin başka dillere çevrilemeyecek niteliklerle yoğrulmuş olduğu görüşüne katılmıyor değilim ama, yine de, nice üstün başarılı şiir çevirilerine, hemen her ülkede, haksızlık edildiği inancındayım. Çeviri eleştirisi, olumsuz yargılar kumkuması olmuştur: Genellikle, şiir çevirilerindeki başarılı yönleri övmek şöyle dursun, görmezlikten gelmektedir.

Son on beş yıl içinde, Türkçeye ve İngilizceye aşağı yukarı 2.500 şiir aktarmış bir çevirmen olarak, işlediğim günahları, gideremediğim pürüzleri herkesten iyi biliyorum. Yüreğimi sızlatan çevirilerim var. Kimi ozanların anısından özür dilediğim

oluyor. Bir de, elbette, bir gladyatör gibi er alanına çıkıp başka çevirmenlerle boy ölçüşüyor, vuruşuyor insan. Dilimize yapılan birtakım çeviriler yüzünden meslektaşlara veryansın etmek, kırıcı olduğu ölçüde kolay bir spor... Nice çevirmenlerimizin orjinalleri anlamadan, giderek doğru dürüst dil bilmeden, yaptıkları aktarmalardaki bozukluklar üzerinde durmak, gereksiz bir çaba olur. Yabancı dilleri iyi bilenlerin bile arasıra öyle inanılmaz savruklukları, yanlışları görülüyor ki... Şiir çevirilerinin çoğu, yalapşap yapılmaktadır, denebilir. Bu, yalnızca bizim yazınımızdaki büyük dertlerden biri değil, başka ülkelerde —çoğu aydınların özendiği batıda da aynı sorun var. Kültür kökenleri ve gelişimi birbirine yakın olan diller arasında —örneğin, İspanyolca ile İtalyanca— çeviri pek çetin bir iş değil ama, Japoncadan Fransızcaya, Arapçadan Almancaya, Çinceden İngilizceye çeviri yapmanın güçlüklerini düşünün. Taban tabana zıt, duyarlığı ve sesleri apayrı dillerin ürünleri, ancak, olağanüstü yaratıcı gücü olan çevirmenlerin elinde başarılı çeviriye kavuşabiliyor.

İslamlık çevresindeki yazınlardan —Arapçadan, Farsçadan, Türkçeden —İngilizceye çevrilmiş şiirler arasında, eski deyimle «katledilmemiş» olanların sayısı, bilmem bir düzineyi bulur mu? Bunu söylerken «şiirlerin aslına sadakat» ilkesini uygulayan şiirleri göz önüne alıyorum. Ünlü Fitzgerald'ın çok özgür bir yaklaşımla yeni şiirler biçimine soktuğu Hayyam rubailerini ayrı tutuyorum. Sanırım, çağdaş Arap yazını bir yana bırakılırsa, hiçbir Arapça şiir İngilizceye doğru dürüst aktarılmış değildir. Aynı yargı, Farsça şiirler için de verilebilir. Mevlâna'dan en iyi çevirileri yapmış olan İngiliz doğubilimcisi Reynold Nicholson'un bile öyle bozuk dizeleri, deyim zorlamaları ve sakat anlamları vardır ki Amerika'da verdiğim çeşitli konferanslarda ne zaman örnekler sunsam dinleyiciler gülmekten kırılıyorlar. Yine Mevlâna'dan çevirileriyle ün salmış İngilizlerden A.J. Arberry, uyak düşürmek uğruna, kimi zaman «tarzanca» kullanmıştır. Bizim divan şiirimiz de, 1901'de, A History of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiiri Tarihi) adlı dev yapıtını bitiremeden ölen E.J.W. Gibb'in elinde çoğu zaman maskara olmuştur. En güçlü klasik şiirlerimizden birçoğu, Osmanlı şiirini eşi az bulunur bir yetkiyle incelemiş olan Gibb'in çirkin «manzumeci» çevirmenliğine kurban gitmiştir.

Klasik Orta doğu şiiri, elbette, biçimleri ve uyak düzeni yüzünden, başka dillere çevrilince kendinden pek çok şeyler yitiri-

yor. Örneğin, İngilizce uyak bakımından kısır bir dildir: Bir divan şiirini İngilizceye çevirmek, bu yüzden, dolu gömleği giymeye benzer. Hele «kaside» türünün uyak düzenini olduğu gibi aktarmak, olanak dışıdır, denebilir. Bundan daha çetin bir sorun, içerikle ilgilidir: Kültür ayrılıkları dolayısıyla, nice «mazmun»ların, simge ve imgelerin, benzetilerin, «ilham ve tevriye»lerin —kısacası, eski şiirimizin estetik öğelerinin— etkinlikle günümüz Türçesine bile uygulanması zor geldiği gibi, bir yabancı dile aktarılması yaman güçlükler doğurmaktadır. Bolki de, böyle bir çeviri çabasında, en büyük engel, «üslup» ve «ses uyumu» bakımından ortaya çıkmaktadır. Bir on altıncı yüzyıl Türk şiirini o sıralarda egemen olan İngiliz şiir estetiğine yakıştırmak ve yaklaştırmak mı? Yoksa İtalyancada «aggiornamento» (bugünleştirme) diye tanımlanan bir yaklaşım seçmek mi? Başka bir söyleyişle, divan şiirinin kuruluşundaki ve ses yapısındaki «şiirsel»liği yansıtmak mı? Yoksa Almanların deyimiyle «Menschensprache»ye, yani doğal ve gündelik dile, herkesin konuştuğu dile mi yönelmek? Bir de, bizim klasik şiirimizin romantik temaları ve tonları açısından beliren çeviri zorlukları var. Çünkü, günümüz batı şiiri —özellikle İngiliz ve Amerikan şiiri— romantik duyarlıktan —bir umacıdan korkarcasına— kaçmaktadır.

Bu yönler üzerine eğildiğimizde, genellikle, yirminci yüzyıldan önceki dönemlerde yazılmış Arap, Fars ve Türk şiirinin çeviride ihanete uğramak yazgısından kurtulamayacağı açık seçik belli oluyor. Ya biçimden, ya içeriğin çeşitli anlam inceliklerinden, ya ses uyuşumundan, ya duyarlıktan —kısacası, özgün şiirin bir temel özelliğinden, bir öz gerçeğinden— vazgeçmekten başka çıkar yol kalmıyor. Bu yüzden, elimizdeki divan şiiri çevirilerinin her birinde bir sakatlık ya da eksiklik vardır. Korkarım, bundan sonra girişilecek çabalar da, aynı nedenlerle çıkmaza girecektir. Meğer ki bir «dâhi çevirmen», günün birinde, biçim-öz-kültür çerçevesi-ses-duyarlık bireşimini apayrı bir dilde yeni baştan yaratmak gibi bir tansığı gerçekleştirsin.

«Yeni baştan yaratmak», elbette, çeviride başarının temelidir. Bir şiirin aslına tam sadakat —«fidus intepres» denilen yorum bağlılığı— bir ceset doğurmaya benzer; hiç değilse bir robot yapmayı andırır. Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'de alay ettiği yaklaşım— «Cümleleri o kadar olduğu gibi tercüme eder ki hattâ kısa veya uzun, boylarını bile değiştirmez, hattâ bir virgül kaçırmaz.»— kuşkusuz, gülünç sonuçlar verecektir. Ama,

alablidiğine özgür bir çeviri yönteml de, bir çözüm yolu değil... Çevirisi yapılan şiirin estetik gerçeklerini hiçe saymak, çarpık bir davranıştır.

Bu iki aşırı uç arasında çok geniş ve verimli bir alan uzanır bence. Türün özüne, her iki dilin özelliklerine ve güzelliklerine, ozanın kültürüne ve kişiliğine, şiirin kendi yapısına ve sesine, hem de anlamının kapsamına ve derinliğine her bakımdan uygun bir yeni şiiri ikinci dilde yaratmak. Bu yönteme kısaca «yaratıcı çeviri» diyebiliriz.

«Yaratıcı çeviri», erişilmesi düşünülemeyecek, yalnızca özlenen bir ülkü değildir. Gerçekleştirilebilir. Çağlar boyunca, arasıra gerçekleştirilmiştir. Bir yöntem olarak, nesnel sayılamaz; beğeniye, kulak ve duyarlık inceliğine, dil titizliğine, çevirmenin kişisel imgelemine dayanan öznel bir yaratma yoludur. «Yaratma» üzerinde önemle duruyorum, çünkü savımın temeli, «çeviri, yaratıcılıktır» düşüncesidir. «Aktarmak», eksik, hem de belki yanlış bir terimdir bana sorarsanız: Bir taşıttan bir taşıta geçmek gibi bir aktarma, çeviriyi sanat olmaktan çıkartıp olağan bir eylemcik durumuna sokar. Bir de, Arapça kökenli «aktar» deyiminin yaptığı çağrışım var, o da tedirgin eder beni: Çevirinin —bir aktar gibi— ıvır zıvır satıcılığı yapması... Ben, şiir çevirisini —genellikle yazın çevirisini— gerçek anlamda, bir sanat, bir yaratı olarak düşünüyorum.

Eski ve çağdaş yazarlardan kimisi, «yaratıcı çeviri» kavramını belirlemiştir. İki yüz yıl kadar önce, 1792'de, **Çeviri İlkeleri Üzerine** Deneme başlıklı bir inceleme yayımlayan Edward Fraser Tytler (Lord Woodhouselee), diyor ki: «En iyi çevirmenler, aynı türde özgün yapıtlar veren yazarlardır.» Sonra etkili çeviri ilkelerini özetliyor: Çevirisi yapılan kitabın değerlerini ikinci dile geçirmek ve aynı ölçüde anlaşılır ve beğenilir olmasını sağlamak... Düşüncelerin tümünü belirli olarak sunarken anlatı ve üsluptaki kişiliği sürdürmek... Çeviride bir «özgün yaratı» rahatlığını vermek... Lord Woodhouselee, şiir için, düzyazı çevirisinden ayrı bir özgürlük salık veriyor. Diyor ki: «Şiir çevrisinde, şiirin asıl yaratıcısına yakın bir deha sahibi olmak gereklidir.» Bu tutumun daha ilerisini Valéry'de buluyoruz: Valéry, şiir çevirisinin güçlüğünü, en güzel şiirlerin çeviriye elverişsizliğini belirttikten sonra, çevirinin bir bakıma en üstün şiir sanatı olduğunu, çünkü yalnızca yaşantıları dile getirmekle kalmayıp dile getirilmiş yaşantıları yeniden saptayıp canlandırdığını belirtiyor.

Küçülen, ülkeleri ve kültürleri baş döndürücü bir hızla ya-

kınlaşan çağdaş dünyada, şiir çevirisinin artık üstün başarı kazanan bir sanat türü olduğuna inancım var. Özellikle kalıplardan kurtulmuş, uyakların cenderesinden çıkmış, ses çağıltılarına yer vermeyen modern şiirlerin artık dil ve kültür sınırlarını kolayca aştığını görüyoruz. Dillerin yapısı pek değişmiyor ama, yeryüzü bir çeşit «McLuhan Köyü» durumuna girdikçe değişik ülkelerin şairleri her zamankinden fazla buluşuyorlar, birbirlerine daha benzer, daha yakın söyleyişlere yöneliyorlar. Buna «yeni evrensellik» adını verebiliriz. Bence «yeni evrensellik» le beslenen çağdaş şiir, önceki dönemler hele kesin biçimlerin egemen olduğu klasik evre— için söz konusu olamayacak ölçülerde, çeviriye elverişlidir. Eskiden, çevirmen ya köle gibi efendisinin buyruğunda kalmak ya da özgürlüğe yöneldikçe başıbozuk damgası yemek zorundaydı. Şimdilerde, kendi sanatçı kişiliğini rahatça ortaya koyup çevirisini bir yaratı olarak sunabiliyor.

Günümüz çevirmenleri, göğüslerini gere gere diyebilirler ki İngilizce ve Türkçe gibi tümce yapısı, ses düzeni, ritmik kuruluşu, estetik geçmişi ve kültür yönleri apayrı iki dil arasında yapılan çevirilerde bile üstün başarı sağlanabilir, sağlanmaktadır. Türkçemizde, çeviri —başka nice ülkeleri gerilerde bırakarak— çok yüksek bir düzeye erişmiş, başlıbaşına bir yazın türü, bir yaratıcılık alanı olmuştur. Elbette kırık-dökük, uydurma, güdük örnekler de yığın yığın... Öylesine bozuk çeviriler yayımlanıyor ki insanın içinden keşke bir «çeviri denetleme kurulu» olsa da belirgin yanlışları yayından önce bulup önlese demek geliyor. Gelgelelim, bu sorun, yalnız bizde değil, bütün ülkelerde sürüp gitmektedir. Yanlışlar bir yana, yetersiz ve değersiz çeviriler çoğunlukta... Bunu da çok önemsememek gerek bence. Çünkü nasıl her dilde yazılan şiirlerin çoğu ölü doğuyorsa ya da kısa süre içinde ölüp gidecekse, her dilde yayınlanan şiir çevirilerinin çoğu da ölü doğmaktadır ya da ölüp gidecektir. Her sanat dalında olduğu gibi, şiir çevirisinde de, başarılı örnekler üzerinde durmak, çok daha verimli bir yaklaşım... Bu bakımdan, Türkiye'miz kırk yıldır, başka ülkelerin imrendiği bir düzeydedir. Artık aramızda olmayan Sabahattin Eyuboğlu, Sabri Esat Siyavuşgil ve Orhan Veli Kanık ile yaratılarını sürdüren Yaşar Nabi Nayır, Ahmet Muhip Dranas, Suut Kemal Yetkin, Azra Erhat, Melih Cevdet Anday ve başkalarının 30-40 yıl önce açtıkları çığır, çeviri sanatımızı —sonraki sayısız yeni şiir çevirmenlerinin de büyük katkısıyla— bugünkü övünülecek düzeye getirdi.

Türk çeviri sanatı, iyi ellerde, bu türün görkemli örneklerini vermiştir, vermektedir diyebiliriz. Gerçi iki açıdan, ozan ve yazarlarımızın çeviri güçleri kendi yapıtlarına çok daha az vakit bıraktığı ve kazanılan başarılar şiirlerin kendi dillerinde okunmasına gerek duyulmaması gibi bir olumsuz sonuç verdiği için, önemli bir sakınca doğmuştur dense yeridir bence... Ama, ortaya çıkan yeni çeviri şiirler, dilimizi ve yazınımızı zenginleştirdiğine göre, sevinç payımız daha büyüktür

Türkçeden başka dillere yapılan çevirilerde de, 1970'lerde, göz doldurucu ilerlemeler görülüyor. Yeni şiirimiz, çeviriye çok elverişli... Eski şiirimiz bakımından durum tam tersine: Bence, Fuzuli'nin İngilizceye çevrilmesi, Shakespeare'in Türkçeye çevrilmesinden kat kat zordur. Oysa, Nâzım Hikmet'ten günümüz ozanlarına değin, Türk şiiri genellikle batı doğrultusunda geliştiği için, batı dillerinde etkili yansımalar buluyor. Denebilir ki batıdan Türkçeye şiir çevirmek, Türkçeden batı dillerine şiir çevirisi yapmaktan çok daha zordur artık. Bu gözlemim, garipsenebilir. Yargımı hem bir temel gerçeğe, hem de her iki yönde harıl harıl çeviri yaparak edindiğim deneye dayandırıyorum. Sayın Ömer Asım Aksoy'un Türk Dili'nin 1974 Nisan sayısında yayımlanan «Cumhuriyet Çağı Türkçesi» başlıklı araştırmasında belirttiği gibi, günümüz Türkçesinde 40 bin kadar sözcük vardır. Bu, ürkütücü denecek kadar düşük bir sayıdır. İngilizcede sözcük sayısı, çoktan 500 bini aşmış bulunuyor. İşte bu yaman fark dolayısıyla, Türkçeden İngilizceye çeviri yapmak, daha kolay diyorum. Özellikle soyut kavramların, ayırtıların İngilizceye aktarılması, çok etkili olabiliyor. Buna karşılık, İngilizcedeki binlerce terim ve deyimin Türkçede boşluğunu acı acı görüyoruz. Savımı daha ileri götürebilirim: Çağdaş şiirlerimizin kimisi, özellikle İkinci Yeni akımından beri özgür koşukla ve evrensel öğelerle yazılmış olanlar, İngilizcede orijinallerini aşan bir güç bile kazanıyorlar. Bunun pek çok örneğini göstermek olanağı vardır.

Çağımızda çeviri, gerçekten, kendi yaratıcılığıyla «aslını aşmak» gibi bir başarı sağlayabilmektedir. Bu, sadakatten şaşmayan yöntemlerde arasıra gerçekleşiyor, ama kalıplardan kurtulup bilinçli bir özgürlüğü etkinlikle uygulayan yöntemlerde daha sık görülüyor. İkinci dilde «yeniden yaratmak» amacıyla orijinalin bazı öğelerini belirli ölçülerde değiştirmek, yalnızca «meşru» bir davranış değildir, «yaratıcı çeviri»nin bir kuralı olmuştur denebilir. Özellikle kültür iklimleri arasındaki ayrımları bağdaştırmak bakımından, kimi zaman zorunlu olmaktadır da. Güçlü çe-

virmenler, her şeyden önce «doğru seçim» hatalarıdırlar, hangi şiirin ikinci dilde yeni baştan doğacağını iyi sezerler. Hem de, genellikle, dengeli ve duyarlı eleştirmenler gibi yorum ve değerlendirme yaparak şiirin can evine girmesini bilirler. Bir şiirin her okunuşu, okurun kafasında bir çeşit «çeviri süreci» gerektirmektedir. Bu süreci, belki de en bilinçli olarak uygulayan, kendine mal eden, dış ve iç görüngelerle incelerip en derin ve en geniş açılardan değerlendiren, çevirmendir.

Bir şiir yeniden yaratılırken, ona ikinci dilin ve ikinci ozanın boyutları katılmaktadır. Bunu ihanet diye kınayanlar çıkabilir. Ben, ölçü kaçırılmadıkça, böyle katkıların bir güçlendirme, zenginleştirme olduğu kanısındayım. Şunu bile ileri sürebilirim ki çeviri, kendini, yaratıcı değil aktarıcı olarak görüyorsa, orijinale yaklaşmakla ya da eş olmakla yetiniyor da onu aşmaya çabalamıyorsa, yetersiz ve cılız kalmaya mahkûm gibidir. Çevirmen, kendini bir hizmet eden durumuna sokmamalı, üzerinde çalıştığı ozanla eşit olmalı, giderek orijinal şiiri kendi bilinçli yaratıcılığının ham maddesi gibi düşünebilmelidir. Ozanın dehası ile çevirmenin dehası arasında bir denklem ve sağlam bir işbirliği olması gerektiğine inanıyorum. Pasternak'ın ünlü **Hamlet** çevirisindeki yanlışları birer birer saptayan bilgiç eleştirmen, Rus ozanının kapısına dayanmış. Pasternak, yanlışlar dizisine bir göz atıp başlamış gülmeye: «Umurumda bile değil,» demiş. «Shakespeare de dâhi, ben de. Önemli olan işte budur.» Gerçekten, Pasternak'ın **Hamlet** çevirisi, Rus yazınının baş yapıtlarından biri sayılmaktadır.

Oyun yönetmenleri ve oyuncular nasıl bir tiyatro yapıtına yeni boyutlar getirirse, bir virtüöz nasıl bir besteyi canlandırırsa ve daha zengin bir kişiliğe kavuşturursa, çeviri de bir şiiri güçlendirebilir. Bir çevirmenin orjinal şiirdeki birtakım pürüzleri gidermesi bile olanak dışı değildir. Ama, en önemlisi, çevrilmekte olan şiire ikinci dilin geniş kaynaklarını, düşünü ve anlatım boyutlarını sağlamak, ona taptaze bir ses, bir doku, bileşimler ve incelikler vermektir. En etkili çevirilerde, anlamın derinleştiği, daha ilginç olduğu, saydamlaştığı da görülmektedir. Robert Frost'un «Şiir, çeviride yitirilen nesnedir.» sözünü tersine söylemek, yanlış olmaz bence: «Şiir, çeviride bulunan nesnedir.»

Bir şiiri tüm incelikleriyle anlamak, her şeyden önce, okurun kendi kafasında bir çeşit «çeviri süreci» ise, başka bir dile tam çeviri yapan bir «yaratıcı çevirmen» için kat kat fazla bir «anlam incelemesi» ve «yorum çabası» demektir. Özellikle karmaşık,

aşırı soyutlamalarla dolu şiirlerde, bu büyük önem taşıyan bir sorundur. Çünkü ozan, kendi şiirini tamamlamıştır okur ise o şiiri başka birisine yorumlamak ve anlatmak zorunda değildir. Oysa çevirmen, şiiri iyice anlamakla, ikinci dilde yaratmakla, kendi okuruna anlatmakla, giderek her iki dili bilen eleştirmenlerin değerlendirmesiyle karşı karşıya kalmakla görevlidir. Birçok çağdaş ozanlar, kendi şiirlerinin kimi kesitlerini anlatmayı beceremiyorlar. Tam olarak anlayamadıklarını açıkça söyleyenler bile çıkıyor. Hiç unutmam, kendisi de yabancı dil bilen ve çeşitli çevirileriyle ün salmış olan bir ozanınız, üzerinde çalıştığım bir çeviri için, anlam ve yorum kılavuzluğunu istediğimde, yazılı olarak açıklamalar yapmış, birkaç satırın daha başka anlamlara da geldiğini belirttiğimde, pes diyerek «Sözcükleri Türkçedeki sıra ile İngilizceye aktarınız, belki yakın bir anlam çıkar,» yanıtıyla yetinmişti. Ozanın bile tam olarak yorumlamadığını çevirmen kesinlikle anlamak ve anlatmak gibi çetin bir görevin sorumluluğunu taşımak zorundadır. Bu bakımdan, nice çevirileri —yorum bocalamaları bakımından— eski deyimle «tenzih» etmek, boynumuzun borcudur.

Çevirilere yöneltilen eleştirilerin birçoğu, her iki dili sağlam öğrenmemiş kişilerden ve genellikle anadili gözlerinde ve kulaklarında fazla büyütmüş «şovenlerden» gelir nedense... Bence, ikinci dili az bilenle kendi diline romantik bir sevgiyle bağlı olan, çeviri eleştirmenliği yapamaz, yapmamalıdır. İyi çevirinin tadına ancak her iki dilin gerçek ustası olanlar varabilir.

Goethe'nin halısını yeniden dokumak olanağı vardır. Dahası, kimi çeviriler, orijinalin ötesinde bir başarı bile kazanabilirler. Çeviri sanatı, özür dilemekten vazgeçmeli, yaratıcılığını göğsünü gere gere sürdürmelidir. Çeviriyi sirklerdeki göz aldatıcı aynalar olarak düşünmek alışkanlığını bıraksak diyorum Çünkü gerçek «yaratıcı çeviri», derin —daha derin— imge ve çağrışımlar taşıyan, duygu ve düşüncelerimize genişlikler getiren, görüntü ve görüşlere yepyeni açılar veren bir sanat yapıtıdır.

Çeviri, bence, yüksek bir yaratıcılık çağına girmiştir. Türk çevirmenleri bu çağın güçlü örneklerini çoktan verdiler, bugün de veriyorlar. Şimdi sıra, Türk şiirinin başka dillere çevrilerek yengi kazanmasında...

TÜRKİYE'DE ÇEVİRİBİLİM VE BEKLENTİLER

AHMET CEMAL

Kavram olarak kökü geçen yüzyılın başına uzanan, yöntem ve konu açısından ise yörüngesine gerçek anlamıyla ancak yüzyılımızda oturabilen çeviribilim, ülkemiz için tümüyle yeni bir etkinlik alanı niteliğini taşıyor. Bunun nedeni de böyle bir etkinlik alanının, başka deyişle çeviribilimin doğum koşullarının Türkiye'de ancak şimdilerde yerine gelmiş olması. Konuya açıklık getirmek için bir saptama yapmak istersek, çeviribilimin doğum koşullarını, çok genel düzeyde, şöyle özetleyebiliriz:

1. Belli yoğunlukta bir çeviri etkinliğinin, çeviri ürünleri birikiminin varlığı;
2. Bu birikimin kültürel iletişim ve kültür politikası açısından artık rastlantıların yönlendirmesine bırakılamayacak bir etkinlik niteliğini kazanması, birtakım sınırın zorlanmaya başlaması;
3. Dilbilimin gelişme sürecinin belli bir aşamaya varmış olması.

Bu koşulları ülkemiz açısından biraz daha ayrıntılı olarak tek tek ele almazdan önce çeviribilimin tanımına da bakmak yararlıdır. Gerçek oluşma süreci yüzyılımızda olan, dolayısıyla çok genç bir bilim dalı için çok savlı ve çok öğeli tanımlara gitmek, alanın sınırlarının henüz kesinlikle belli olmayışından ve sürekli genişleyişinden ötürü verilecek tanımların geçerliliğini kısa zamanda yitirmesi gibi bir sakınca doğurabilir. Bu nedenle en genel düzeyde bir tanımlama ile yetinmeyi doğru buluyorum. İncil çevirileri üzerine yaptığı araştırmalarla ün kazanmış olan Amerikalı dilbilimci Nida'ya göre çeviribilim, (1) çeviri süreci bo-

(1) «Çeviribilim» (Übersetzungswissenschaft) kavramını ilk kez ünlü Alman Tanrıbilimcisi ve düşünürü Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher, 24.6.1813 tarihinde Berlin Kraliyet Bilimler Akademisine sunduğu «Çevirinin Çeşitli Yöntemleri» (Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens) adlı incelemesinde kullanmıştır. Bu inceleme metni için bkz. H. J. Störig, Das Problem des Übersetzens, Darmstadt 1973, s. 38 vd.

yunca ortaya çıkan oluşumların bilimsel tanımlanması ve irdelenmesidir. Biraz açacak olursak bu tanımlama, çeviriye ilişkin tüm sorunlara bilimsel yaklaşımı çeviribilim kavramının çatısı altına toplamak anlamına gelmektedir İşte biraz yukarda saydığımız koşullar da, böyle bir bilimsel yaklaşımın gerçekleştirilebilmesi için varlığı gereken koşullardır. Şimdi bu koşulları biraz daha yakından inceleyelim.

1. Belli yoğunlukta bir çeviri etkinliğinin, çeviri ürünleri birikiminin varlığı.

Belli bir ülkede gelişme sürecinde olan çeviribilimin ham maddesini, gerecini, o ülkenin çeviri kalıtımı, çeviri ürünleri birikimi oluşturur. Çünkü uygulama alanındaki çeviri etkinliğine koşut olarak, çeviribilim çalışmaları için de başlıca iki amaç, çok büyük önem taşır:

a) Geçmişin çeviri ürünlerini bilimsel bir yaklaşımla değerlendirmek, böyle bir yaklaşımı daha geniş boyutlara ulaştırabilecek değer ölçüleri çıkarmak buna, çeviribilimin toplayıcı ve sınıflandırıcı (ya da dizgeleştirici) işlevi de diyebiliriz;

b) Geleceğe, çeviri etkinliğinin türlü açılardan daha üretken biçimde yürütülmesi ereğine yönelik olarak (a) altında sözü edilen değerlendirmeden sonuçlar çıkarmak.

Bu amaçlar açısından bakıldığında, ülkemizin çok zengin bir çeviri birikimine sahip olduğu görülmektedir. «Ülkemiz» derken, İslam geleneğinin varlığından ötürü bu birikimin kökenlerini çok eskilere, gerçek anlamda bir «çeviri patlaması» olayını beraberinde getirmiş olan dönemlere, örneğin Halife Mâmun'un Bağdat'ta kurduğu Bayt-el Hikma Kitaplığının önemli bir çeviri-merkezi olma niteliğini kazandığı döneme değin götürebilme olanağı vardır. (2) Söylendiğine göre bu kitaplığın yöneticilerinden Hunayn İbn İshak, eski Yunancadan Süryanice ve Arapça-ya yüzü aşkın yapıt çevirmiştir .800 yıllarında Bağdat'ta Süryanilerden kalma, içi Yunanca kitaplarla dolu kitaplıklar bulan, bunların Süryani ve Aram dillerindeki çevirilerine de rastlayan Ab-

(2) İslam ve Osmanlı çeviri etkinlikleri üzerine çok değerli bir çalışma için bkz. Nedim Gürsel, «Çeviri Etkinliği ve Kültür», Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara 1978, s. 21 vd.

basiler ,Aristoteles, Platon, Euklid, Ptolemaios ve daha birçok önemli düşünürün yapıtlarını Arapçaya çevirtiler (3) Böylece Kuran'dan kaynaklanan İslam kültürü, bu çevirilerin büyük etkisiyle dizgesel bir düşünceye dönüştü ve doruklarına vardı.

Bu İslam geleneğinden başka, çeviri çalışmalarına Osmanlı İmparatorluğunda, Lale devrinde de rastlıyoruz. Bu devirde Sadrazam İbrahim Paşa'nın başlattığı ilk örgütlü çeviri çalışmaları, Ayni'nin **İkd el Cüman**, Hâvandmir'in **Habib el Siar** gibi tarih yapıtlarıyla, Aristo fiziğinin Osmanlıcaya çevrilmesi sonucunu doğurdu.

Lale devrinde yirmi beş kişilik bir çalışma grubunun sınırlı ürünleri içersinde kalan bu etkinliğin, Tanzimat ile birlikte yoğunlaştığına tanık oluyoruz. Bu dönemde özellikle Fransız yazınından yapılan çeviriler, yazın geleneğimizde bulunmayan roman, tiyatro vb. gibi türlerin yazınımıza girdiğini görüyoruz. Nedim Gürsel şöyle anlatıyor bu etkinliği: «Şemsettin Sami, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Ahmet Mithat vb. gibi ilk Türk romancılarının Tanzimatla birlikte ortaya çıkmaları, yapıtlarını, bir başka deyişle öngörülen yeni kültür üretimini, çeviri etkinliğiyle oluşan bir temel üzerinde gerçekleştirmeleri rastlantı olmasa gerek. İlk Türk romanı sayılan Şemsettin Sami'nin **Taaşşuk-i Tal'at ve Fitnat** adlı yapıtından önce (1873), Fénélon'un **Aventures de Télémaque**'ı Tercüme-i Telemak, Victor Hugo'nun **Les Miserables**'ı **Mağdurîn**, Defoe'nun **Robenson Crusoe**'su **Hikâye-i Robenson** adlarıyla Türkçeye çevirilip yayımlanmıştır... Şemsettin Sami, Recaizade Ekrem vb. gibi ilk Türk romancılarının aynı zamanda ilk yazınsal çevirileri de yaptıklarını düşünürsek, batılılaşma sürecine giren Osmanlı toplumundaki kültür dönüşümünün çeviri yoluyla başladığı açık bir biçimde çıkar ortaya. Şemsettin Sami, Hugo'nun **Sefiller**'yle **Robenson**'u, Recaizade Ekrem **Chateaubriand**'ın **Atala**'sını, Namık Kemal ise Rousseau ve Montesquieu'yü çevirmişlerdir. (4)

Cumhuriyet döneminde, Atatürk devrimleri ile birlikte çeviri etkinliği, batıya yönelik Türk kültürünün en önemli öğelerinden birini oluşturur. 1940'ların Ankara'sındaki Tercüme Bürosu çalış-

---

(3) Bu yoğun çeviri çalışmaları yapılırken, birtakım kuramsal sorunların da ele alınmamış olması kanımca düşünülemez. Bu nedenle söz konusu çeviri etkinlikleri, bugün Arap-Fars filolojileri için ilginç ve verimli bir çalışma alanı oluşturabilir.

(4) Nedim Gürsel, a.g.y., s. 25.

maları, Milli Eğitim Bakanlığının yayın etkinliği, başta eski Yunan ve Roma yapıtları olmak üzere, dünya klasiklerinin dilimize çevrilmeye başlaması, günümüze değin uzanan yoğun bir çeviri etkinliğine sağlam temeller kazandırmıştır.

Yukarda verdiğimiz özet-açıklamalar, günümüz Türkiye'sinde çeviribilim çalışmalarına gereç olabilecek zengin bir birikimin varlığını kanıtlamaktadır. Şimdi incelememizi, çeviribilim çalışmalarına gereç olabilecek zengin bir birikimin varlığını kanıtlamaktadır. Şimdi incelememizi, çeviribilim çalışmalarının ikinci koşulunu ele alarak sürdürelim.

2. Çeviri birikiminin kültürel iletişim ve kültür politikası açısından artık rastlantıların yönlendirmesine bırakılamayacak bir etkinlik niteliğini kazanması, birtakım sınırların zorlanmaya başlaması.

Belli bir alanda belli bir birikimin kapsamını giderek genişletmesi, etkinliğin bir kuşbakışının içersine sığmayacak denli artması ve bu artışlarda yeni gereksinimlerin de rol oynaması, olgulara o güne değinkilerden farklı yaklaşımlar getirilmesini zorunlu kılar, dolayısıyla bilimsel yaklaşımın gerçekleştirilmesi bir zorunluluğa dönüşür. Çeviribilim açısından da gerek batıda, gerekse bugün bizde aynı durum geçerlidir. Konuyu belki şöyle açabiliriz:

a) Çeviri etkinliğinin bugüne değin sürdürüldüğü alanlarda (yazınsal çeviri, bilimsel çeviri vb.), gelecekte daha verimli sonuçlar elde edilmek isteniyorsa, o zaman bundan böyle sorunlara bilimsel yaklaşım koşul sayılmak gerekecektir. Burada örnek olarak çeviri eleştirisi sorununu gösterebiliriz. Eğer ülkemizde eleştirinin çeviri yazını açısından yapıcı bir işlev yerine getirmesi isteniyorsa, o zaman çeviri açısından eleştiriye —çeviribilimin verileriyle— yepyeni bir içerik ve yöntem kazandırmak kesinlikle gereklidir. (5) Ayrıca «çeviri birikimi» dediğimiz zaman, bunun içine uygulamaların yanı sıra, bu uygulamalara koşut

(5) Bu konuda iki önemli araştırma için bkz. K. Reiss, Überlegungen zu einer Theorie der Übersetzungeskritik, Linguistica Antverpiensia II, 1968, s. 369-383; K. Reiss, Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen, Münih 1971.

gitmiş ve çeviri sürecinin ortaya çıkardığı sorunlara ilişkin olan kuramsal tartışmaları da sokuluğumuza göre, bilim-öncesi diye nitelendirebileceğimiz ve ülkemizde bugüne değin bilimsel bir dizgenin dışında akışını sürdürmüş bu tartışmaların da bundan böyle artık bilimsel bir yörüngeye oturtulması gerekecektir. Gelişme, batıda da bu çizgiye koşut gitmiş, Cicero ve Hieronymus gibi Latin yazar ve düşünürlerinde kaynağını bulan kuramsal tartışmalar, birçok sorunların gün ışığına çıkmasını sağlamakla birlikte, Schleirmacher ve Humboldt'a (bu sonuncuda biraz dilbilimsel temellere dayanmaya başlayarak) değin ilerisi için yön saptayıcı bir nitelik kazanabilmekten uzak kalmış, bu niteliği ancak önce dilbilimin, ardından da buna bağlı olarak çeviribilimin rayına oturduktan sonra kavuşabilmiştir

b) Çeviri etkinliği ile ilgili, bu etkinliğin alanına giren yeni gereksinimler, çözümleri artık bilimsel yaklaşımlarla aramayı zorunlu kılmaktadır. Bunun en canlı örneğine, bugün çeviri sorunlarına ilişkin tartışmaların artık salt yazınsal çeviri alanının sınırlarını çok aşmış olması olgusunda tanık oluyoruz. Uluslararası alandaki karşılıklı iletişimin çok kısa sürede her konuda kazanmış olduğu can alıcı önem, iletişim yoğunluğunun doğurduğu yeni gereksinimler, sorunları artık altından yalnızca bilimsel yöntemlerle kalkılabilecek bir konuma getirmiştir. Örneğin bilinen klasik anlamda bir yabancı dil eğitimi, artık sözü edilen iletişimin gereklerini karşılayamamakta, yabancı dil eğitiminin yanı sıra yeni bilimsel ilkelere göre düzenlenecek bir çeviri eğitimi (dilmaç yetiştirilmesi vb.) bir zorunluluk olarak belirmektedir. Ayrıca getirilen bazı çözüm yolları, örneğin bilgisayar yardımıyla çeviri konusu, başlı başına bir uzmanlık alanı oluşturabilecek yoğunluk ve etkinliği de beraberinde getirebilmektedir.

Bütün bu açıklamalar, bir gerçeği kanıtlamaktadır: Kuram ve uygulama alanındaki birikimin yoğunluğu, bugün doğrudan doğruya çeviribilimin her vardığı evrede kendi sınırlarını hemen zorlamasına yol, açacak denli güçlüdür. Bu yoğunluğun varlığını da saptadıktan sonra, bir çeviribilim etkinliğinin doğum koşulu olarak gösterdiğimiz üçüncü koşula geçebiliriz.

3. Dilbilimin gelişme sürecinin belli bir aşamaya varmış olması.

Biraz yukarda, (2a) altında belirttiğimiz gibi, bilim-öncesi diye nitelendirdiğimiz kuramsal çeviri tartışmaları, ancak dilbilim dizgesi içersinde ele alınmaya başladıktan sonra ileriye dönük sonuçlar doğurmaya başlamış, çeviribilime açılan yolun başına gelmiştir. Dilbilimin gelişme sürecinin belli bir aşamaya varmasıyla birlikte, o zamana değin çözümünün bulunmadığına inanılan sorunlar da çözüm aşamasına gelebilmiştir. Dilbilim alanında, çeviribilimi yakından etkilemiş ve etkilemekte olan gelişmeler şöylece özetlenebilir: (6)

a) Hazırlık çalışmalarına von Humboldt ve Friedrich Schlegel'de rastlanılan eşzamanlı dil karşılaştırılması (synchrone Sprachkomparatistik) çalışmalarının güncel bir nitelik alması. Bu çalışmaların sınırı içersinde belirginleşen üç ağırlık noktası, başka deyişle betimsel dil karşılaştırması (deskriptiver Sprachvergleich), karşılaştırmalı dilbilim (kontrastive Linguistik) ve karşılaştırmalı deyişbilim (Stylistique comparée), çeviribilim çalışmalarına yeni boyutlar getirmiştir.

b) Yapısalcı-üretici dil kuramının (struktualistisch-generative Sprachtheorie), dilsel bağlamlara ilişkin konumsal-bağlamsal bir gözlemle tamamlanması. Bu tamamlama, çeviribilimin gelişmesini birkaç bakımdan etkilemiştir:

aa) Betiksel dilbilim'in (Textlinguistik) doğuşu;

bb) Eşdeğerlik ya da anlam eşitliği (Aequivalenz) kavramının devingen bir içeriğe ve görece niteliğe kavuşturulması;

cc) İnsanın dil yeteneğinin (Sprachfaehigkeit; de Saussure'ün faculté de langage, Chomsky'nin language acquisition device kavramları) yalnızca tek bir dilin, başka deyişle anadilin sınırları içersinde kalmadığının, çeviri yeteneğinin insanın dilbilimsel «temel donatımı» içersinde yer aldığının saptanması.

---

(6) Bu açıklamaların ayrıntıları için bkz. Wolfram Wilss, Übersetzungswissenschaft Probleme und Methoden, Stuttgart 1977, s. 41/42.

c) **Dil tümellerine** (Sprachuniversalienforschung), başka deyişle bütün doğal dillerde bulunduğu varsayılan ortak özelliklere ya da eğilimlere ilişkin araştırmaların gelişmesi. Bu gelişme çıkış noktasını bugüne değin çok tartışmalı olan bir varsayımda, anlambilimsel ve tümcebilimsel tümellerin varolduğu varsayımında bulmaktadır.

Çok kısa bir özet niteliğinde olan yukarıdaki açıklamalar bile kanımca dilbilim alanındaki gelişmelerin çeviribilimi ne denli köklü biçimde etkilemiş olduğunu kanıtlamaya yeterlidir. Ancak hemen burada bir noktaya dikkati çekmekte yarar vardır: Dilbilimin bu köklü etkileri, hiçbir zaman çeviribilimin bu bilim dalının salt bir kolu olduğu sanısını uyandırmamalıdır. Çünkü dilbilim, genel düzeyde dilleri, ya da tek tek dilleri incelerken, çeviribilimin alanını oldukça farklı bir olgu oluşturmaktadır: **Bir bildirimin bir dilden öteki dile aktarılışı.** Daha başka deyişle çeviribilim, ne salt karşılaştırmalı dil çalışmasıdır, ne de tek tek dilleri kendi başlarına ele alıp kılgısal ve kuramsal sonuçlara varmaya çalışan bir bilim dalıdır. Burada söz konusu olan, bir dil dizgesinden bir başka dil dizgesine aktarım sürecinde olup bitenlerin bilimsel bir yaklaşımla ele alınmasıdır. Olgunun farklılığı göz önünde tutulunca, kanımızca —bazı dilbilimcilerce savunulan bir savın tersine— çeviribilimi uygulamalı dilbilimin bir kolu saymak da yerinde değildir; çünkü çeviri, yalnızca dilbilim kurallarının uygulanması niteliğini taşımadığı gibi, çeviribilimin de salt dilbilimsel kuralları benimseyip bunlarla yetinmesi olanaksızdır.

Türkiye'de uzunca bir süreden bu yana bir yandan Türk Dil Kurumunca, öte yandan çeşitli üniversiteler ve yüksekokullar düzeyinde sürdürülegelen dilbilim çalışmaları, son yıllarda patlama diye nitelendirilebilecek bir noktaya varmış bulunmaktadır. Yayımlanan kitaplardaki, dergilerdeki, yapılan toplantılardaki etkinlik, bu durumun en açık kanıtını vermiştir. Bu nedenle artık çeviribilimin gerçek yörüngesine oturmasının son koşulu olan bu koşulun da ülkemizde gerçekleşmiş olduğu, rahatlıkla ileri sürülebilir.

Yukarda gerek dilbilime, gerekse çeviribilime ilişkin olarak söylediklerimiz, bir yerde satırlar arasında, «örtük» nitelikte de olsa, beklentilerimiz, başka deyişle çeviribilimden neler bekleyebileceğimiz, neleri de beklememiz gerektiğini de belirginleştirmiştir. Ama bunları çok daha açık-seçik ortaya koymakta, ülkemizde çeviribilimin bugünü ve yarını açısından, büyük yarar

vardır Bu beklentiler ortaya konurken, aynı zamanda dilbilim ile çeviribilim arasındaki başkaca ilişkilerin, bunun yanı sıra da çeviribilimin uygulamaya dönük olmasının yollarının belirtilmesine çalışılacaktır.

1 — Özellikle yazınsal çeviri alanında, çeviribilimin yetkin çevirmenler yetiştirmesi beklenilmemelidir. Köhler, bu konuda şöyle diyor: «Filolojilerin yazar yetiştirmemesi gibi, çeviribilimin de yetkin çevirmenler yetiştirmesi beklenilmemelidir. Çeviribilimin görevi genel olarak çeviri etkinliği alanına açıklık ve düzen getirmek, bu alanda kargaşayı önlemek olabilir.» (7) Yazınsal çeviri alanında başarı, her zaman ilk önce yetenek koşuluna bağlı kalmıştır ve kalacaktır. Yaratıcılık yönüyle ele alındığı, bu açıdan bakıldığı takdirde şu sav ileri sürülebilir: Yazınsal çeviride çeviribilimin rolü, her zaman çok dar sınırlar içerisinde kalacaktır. Bu durum, yazınsal çeviri ile benzerlik gösteren başkaca çeviri etkinliği alanları içinde geçerlidir. Störig, bunu şöyle ortaya koyuyor: «Sağın bilimler alanına giren betikler, yazınsal çevirinin yoluna çıkan güçlüklere rastlanılmaksızın —doğal olarak erek dilin gerekli kavram dizgesine ve sözcük dağarcığına sahip olması koşuluyla— çevrilebilirler. Buna karşılık olguların betimlenmesinin, gözlem sonuçlarının aktarılmasının yerini yorum sürecinin aldığı bir alana, ya da başka deyişle kuramın yüksek düzeylerinde doğa bilimlerinin felsefe ile birleştiği, öznel öğelerin ve düşüncenin özgür devinimlerinin işe karıştığı bir alana girildiği anda bu alanın betiklerinin çevirisi de yazınsal çeviri ile hemen hemen aynı sorunlara kaynaklık eder. Hele felsefe ve tinsel bilimler alanında durum özellikle böyledir. Heidegger'in bir betiği, ince bir yazınsal yorum, ruhbilimsel öğelerle örülü bir deneme, Jean Paul'un ya da Çin şiirinin çevirisinde karşılaşılan güçlüklerin aynısını sergileyecektir. Bu nedenle yazınsal çeviriye ilişkin her gözlemin kapsamına felsefe, tinsel bilim ve dinsel betikler de sokulmalıdır.» (8)

2 — Çeviribilimden, düzenleyici ve geçmişin çeviri kalıtını değerlendirici işlevini yerine getirirken, genel geçerliliğe sahip değer ölçüleri ortaya koyması da beklenmemelidir. Bunun tersine bir sav ileri süren bir çeviribilim çabası, kendini yanılgıya sürüklemiş olur. Çünkü yazınsal çeviri alanında genel olarak benim-

(7) Hartmut Köhler, Übersetzungswissenschaftliches, in: «Der Übersetzer», 8/1978.

(8) H.J. Störig, a.g.y., s. XVI.

senmiş bir kuram bugüne değin ortaya konulamadığı gibi, büyük bir olasılıkla bundan sonra da yaratılamayacaktır. Bunun nedeni, yetkinlik düzeyindeki her yeni yazınsal çevirinin yeni değer ölçütlerinin doğumuna yol açmasıdır. Bu düzeyde yeni bir çevirinin ortaya çıkması durumunda, çoğu kez o güne değin söylenmiş olanların yeni ürüne uygulanabilirliği olanaksız görülmektedir. Çeviribilimin en önemli görevlerinden biri de değer ölçütlerine eğilmektir hiç kuşkusuz; ama yazınsal çeviriler (ve benzerleri) söz konusu olduğunda, bu görev çeviri yazınının büyük ürünlerinde tek tek ele alarak belirginleşen değer ölçütlerini irdelemek, bu değer ölçütlerinin yol açtığı sonuçlar üzerinde durmak olacaktır.

3 — Böylece çeviribilime ilişkin çok önemli bir beklentiye gelmiş bulunuyoruz: Çeviribilimin daha başlangıçtan fildişi kuleye kapanma sakıncasını ortadan kaldırması ve uygulama ile çok yoğun bir ilişki içerisine girmesi. Gerçekten çeviribilim, atacağı her adımda kendini uygulamanın ortaya koyduğu ürün ve sonuçlarla sınamak durumunda olan bir bilim dalıdır. Bu, aynı zamanda çeviribilimin ülkedeki günlük kültürel yaşam ile canlı bir ilişki içerisinde bulunması gereğini vurgulamak anlamına gelmektedir. Bu ilişki özellikle Türkiye gibi batı kültürüne yönelik girişimlerinde çeviri etkinliğinin büyük rol oynadığı bir ülke açısından kanımızca can alıcı önem taşımaktadır. Böyle bir ilişkinin kurulmasını sağlayabilecek yollardan bazıları şunlar olabilir:

a) Üniversiteler düzeyinde yürütülen çeviribilim çalışmalarında, tek tek çeviri ürünlerinin bilimsel bir eleştirinin süzgecinden geçirilmesi, doğru ve yanlışların ortaya konması, bu incelemelerin yalnızca tezler ve çoğunlukla geniş kesimlere kapalı bazı dergilerin sınırları dışında da kamuya aktarılması;

b) Gerek değer ölçütlerine, gerek eleştiriye ilişkin çalışmalarda çevirmenlerle bir diyaloğun kesinlikle kurulması. Bu konuda Almanya'da on yıldan bu yana yürütülen ve çevirmenler ile bilim adamlarının bir araya gelmelerini sağlayan «Esslinger Konuşmaları» (Esslinger Gespraeche), çok olumlu bir örnek olarak verilebilir. (9) Çeviri etkinliğinin geçmişine bakılacak olursa, çeviriye ilişkin başlıca kuramların hep kendileri de çevirmen olan kişilerce ortaya atılmış olduğu görülür. Bu da çevirmen-bilim adamı diyaloğunun zorunluluğunu sergileyen bir kanıttır.

(9) Ulrich Bracher, Sprachwissenschaft und Übersetzen, «Der Übersetzer», 4/76.

İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümü ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü ile İstanbul Türk - Alman Kültür Enstitüsü'nün işbirliğiyle 19 - 24 Kasım günlerinde, Türk - Alman Kültür Enstitüsü'nde düzenlenen «Yazınsal Çevirinin Sorunları» adlı seminer.

ANLAŞMA ARACI OLARAK YAZIN

Dieter LATTMANN

Sayın izleyiciler,

Bana sizlerle konuşma olanağını sağlayan Türk-Alman Kültür Enstitüsü yönetimine teşekkür etmek isterim. Konuyu kendim seçtim. Ama gene de sözlerime çekinerek başladığımı belirtmek isterim. Gelenekte ve günümüzde Türk ve Alman kültürleri arasındaki ıraklık o denli büyüktür ki, yazından bu uçurumu küçültmesini beklemek çok cerasetli bir tutumdur. Sözlerime yazınla değil, günümüzün politik gerçeği ile başlamak istiyorum. Düşüncelerimin çıkış noktasını çağımızın ekonomi-politik gerçeği oluşturmaktadır. Bu gerçek içinde bir insan akımı oluşmaktadır, tarihsel bir karşılaştırma yaparsak, bunu kavimler göçleriyle karşılaştırmak olasıdır. Federal Almanya'dan üç misli büyük ama nüfusu bizimkinin üçte biri olan ülkenizden, son yıllardan iki milyona yakın insan Federal Almanya ve Batı Berlin'e burada çalışmak, yaşamak için gelmiştir. Biz Almanlar istesek de istemesek de Federal Almanya bir göç ülkesi olmuştur ve bu uzun süre böyle kalacaktır.

Biz Almanlar, daha doğrusu anılan ekonomi-politik gerçeğin bilincinde olanlarımız, bu ilişkinin ne denli tek yönlü bir ilişkiye dönüşebileceği ve tehlikenin büyüklüğünün bilincindeyiz. Yazınsal alana gelmeden, Alman seçim bölgelerine bir göz atmama izin veriniz. Benim seçim bölgem Oberallgäu, sekiz yıldır Bonn Parlementosunda bu bölgenin milletvekiliyim. Federal Almanya'da 248 seçim bölgesi vardır, yani 248 milletvekili doğrudan doğruya oy çoğunluğu ile seçilir. Bir bu kadar milletvekili de parlementoya parti listeleri ile girer, ayrıca 22 milletvekili de Berlin'den seçilir.

Bavyerada bulunan seçim bölgemde 15.000 işçi ve ailesi yaşamaktadır. Bunlardan en az 5.000 i Türktür, bu sayı aileleri ile birlikte 12.000 demektir. Bunların bir kısmı 5—10 yıldır bu böl-

gede yaşamakta, bir çoğu artık burada kalmak istemekte, vatandaşlık ve özellikle çocuklarının okul sorunlarıyla karşı karşıyadırlar. Böylece kesin bir konuya varmış oluyoruz: Çünkü her yazının temeli dil'dir, her dilin gerektirdiği de, dilin öğrenilmesi, yani eğitim politikasıdır. Bu gün Federal Alman vatandaşlarının birçoğu, yabancı işçilere ve özellikle Türklere ne denli bir gereksinme olduğunun bilincindedir. Ama aynı zamanda bu insanları gerçek bir konukseverlikle kabul edip, aralarında uyum sağlamaktan da kaçınmaktadırlar. Bu davranış eğitim politikasına da şöyle yansımaktadır: Federal Almanya'da uzun süre kalacakları belli olan ikinci kuşağın daha ana okulundan başlayarak Alman çocuklarla birarada Almanca öğrenmeleri ve eğitimlerini böyle sürdürmeleri çok doğru bir tutum olur, ama özellikle bu durum çok yönlü çalışan mekanizmalar tarafından kısmen bilinçle engellenmektedir. Okullarda çok belirli bir eğilim vardır, öyle ki bazı okullarda Türk çocukları getto benzeri bir duruma itilmiş diğerlerinden ayrılmıştır. Bunun nedeni de 14—15 yaşına gelmiş bazı Türk çocukları Alman çocukları kadar Almanca bilmemekte ve bir meslek sahibi olma yolunda onlarla rekabet edememektedirler. Bu durum, eyaletlerdeki politik çoğunluğa göre değişiklikler göstermektedir. Uzlaşma yolunda büyük çaba harcayan eyalet devletleri vardır, ama ülke düzeyinde yabancı işçi çocuklarının eğitim sorunlarına mantıklı ve ilerici bir çözüm getirilmiş değildir. Alman entellektüellerinin, düşünen insanların, Türk konuklara davranış karşısında eleştirici bir tutum aldıklarından emin olmanızı isterim. Ama sorunu çözümlemek için tüm vatandaşlara gereksinme vardır, hiç değilse çoğunluğa. Prof. Şara Sayın'ın bu seminerin açılış konuşmasında da değindiği gibi, geleneksel iyi Türk-Alman ilişkilerinin büyük bir zedelenmek durumuyla karşı karşıya olduğunu biliyorum, burada da işittim. Bunun da nedeni yalnız yanlış anlamalar, anlaşılmalar değil, yapılan hatalardır. Tarafsız yargılamak gerekirse, hatalar tek yönlü değildir, yanlız bizim tarafımızdn gelmemektedir.

Hataların doğal nedenleri, temelleri de vardır, içinde bulunduğumuz, karşılıklı büyük yabancılık gibi. Federal Almanya'ya gelen Türklerin bir çoğu daha önce modern sanayi kentleriyle hiç bir ilişkisi olmamış insanlardır. Özellikle sizin yurttaşlarınız — izlenimlerinime dayanarak söylüyorum — kendi aralarında kendi kabuklarına çekilmekte, ve tanınmalarına izin vermemektedirler. Diğer taraftan Almanların çoğu Türklere ve yabancılara

kuşkuyla bakmaktadır. Toplum psikolojisi açısından bu kuşkunun giderek saldırganlığa (agressiv), ve ilme (kabülienmeme) sürecine döneşebileceği gerçektir. Tüm Federal Alman vatandaşları bilmektedir ki, eğer Avrupa ve dünya ekonomisindeki önde gelen rolümüzü korumak istiyorsak, şu an ülkemizde bulunan 5 milyon yabancıya sanayimizin ihtiyacı vardır. Politik, ekonomik ve sosyal ilişkiler tarihte görülmemiş bir düzeye erişmiştir. Bu nedenle büyük çelişkiyi ortadan kaldırıp, hiç değilse bir kültürel üst yapı sağlamaya çaba harcamalıyız. Ayrıca ülkemizin büyük bir aşama içinde olduğu da gerçektir. Nüfus artışı büyük boyutlardadır, dokuz yıl önce nüfusu 35 milyon olan Türkiye'de bugün bu sayı 44 milyonu aşmaktadır, yani 9 yılda 9 milyon insan, oysa Federal Almanya'da nüfus azalmaktadır. Bütün bu gerçekler, bütün bu derinlikler dünyamızda mevcuttur. Ve hepimiz biliyoruz ki, dünyamızda, çeşitli ülkelerde ve çeşitli kıtalarda taşdevri, orta çağ, feodalizm ve devrim süreçleri ve atom çağı aynı anda yaşanmaktadır. Bu süreçlerin koşullarını burada sıralamak görevimiz değil. Ama mutlak ülkemizdeki politik gerilimlerin bir nedeni de çeşitli tarihi dönemlerin ülkeniz politik gerçeğinde birarada bulunmasından kaynaklandığıdır. Bu nedenle yapılması güç bir karşılaştırma yapmak zorundayız. Bu da yaratıcı bir çabayı ve olağanüstü bir doğruluğu gerektirir. Bu sabah da değinildiği gibi, yazın bir anlaşma aracıdır. Simgesel bir davranış alanıdır, yazının bir kültürden diğerine aktarılabilmesi, çeviri yoluyla gerçekleşir. Yazın, dil, entellektüel ve deneysel boyutlarında ne denli derinleşmişse, diğer dile çevrilmesi de o denli güçleşir. Bildiğimiz gibi, yazınsal çevirinin güçlükleri o denli derine varır ki, yazının en iddialı bölümler belki de çevrilemez. Ve çeviride ancak bazı yaklaşımlar sağlanabilir. Çevirmen ana değerleri, ana formülleri yaratıcı bir çabayla aktarır ve böylelikle yaratıcı bir uğraşıyı üslenmiş olur. Konum çerçevesinde, yazının bir anlaşma aracı olduğuna değinmek istiyorsam, sanırım sizi ilgilendiren üç etkinlik alanından söz etmem gerek. Ben, kendi yazınımızdan, yazınımızın izlenimlerinden ve verilerinden söz edebilirim. Sizin yazın ve kültürünüzden söz edildiğinde, dikkatle dinleyeceğim.

Üç etkinlik alanını şöyle sıralayabilirim:

1. Federal Almanya'da toplumsal gelişim yanısıra yazınsal gelişim, yani 30 yıllık gelişim.

2. Yazının oluştuğu sosyal, ekonomik ve yasal yan-koşullar, ya da bunlara rağmen yazının nasıl oluştuğu;

3. Kültürü yapanlar, kültürün taşıyıcıları yani yazarlar Federal Almanya'da nasıl örgütlenmişlerdir.

Bu her üç konuda da, bunları açıklamanın sizlere ne yararı olabileceği sorunu yöneltilebilir. Ama alman yazınının geçmişini ve bugününü oldukça iyi tanıyan bir topluluk önünde konuştuğum için, bazı toplumsal olayları anımsatmayı daha yararlı, daha önemli buluyorum. Bu olaylar son 30 yıl sürence yazınımız için büyük önem taşımıştır. Tabii ki günümüz Alman yazını, ülkemizde 30 ve 40 yıllarında egemen olmuş diktanın şoku altında bulunmaktadır ve bu nedenle savaş sonrası yazının çıkış noktasını, «sıfırdan başlama» olgusu tanımlamıştır. Biz, o zamanların genç yazarları, yeni bir dönemle karşı karşıya bulunduğumuzu hissetmiştik, ve kanımca bu olgu bugünkü genç kuşaklarda da sürmektedir.

Sıfırdan başlama durumu, kendini tamamen diktanın emrine vermiş bir yazının son bulmasıyla başlar. Sürgüne gitmiş yazarlar geri dönmüş, diğerleri de 12 yıllık süre içinde çekmecelerinde sakladıkları verilerini gün ışığına çıkarmışlardır. Ama bu gün bile tüm izleri silinmeyen bir olgu, Alman dilini etkilemişti. İnsanlık dışı eğilimler, dilimizi kötüye kullanmış, rezil etmişti. Bu nedenle Alman savaş sonrası yazınına düşen en büyük görev, Alman dilini yeniden canlandırmak ve her sözcüğe gerçek kullanımı ve gerçek anlamını araştırmak olmuştur. Politika, dili mahvetmişti, dilin neler yitirdiğini ölçmek için, savaş sonrasının ilk yapıtlarına bakmak yeter. Bu dönemin yapıtları «die Periode des Kahlschlags» (Kel darbe dönemi) diye nitelendirmek olasıdır. Burada buna değinirken, yazınsal bir eleştirinin ayrıntıları gitmiyorum. Ama bu dönem aynı zamanda da yazınsal araçlarla Almanların «kendileriyle» konuşma dönemi olmuştur.

Alman dilinin 2 Nobel ödülü sahibi, bu dönem üzerine Almanların ve Alman yazının politikayla ilişkisi üzerine birer sözü vardır. Bunları burada anmak istiyorum. Çünkü kanımca bugünkü politik gerçeğimiz içinde de çok düşünülmesi gereken sözler bunlar. Biri o yıllarda, Hermann Hesse'nin söylediği: «Biz Almanlar büyük, önemli bir milletiz. Bunu kim yadsıyabilir? Ama politik anlamda ulus olarak, mümkünü yok! Bu ulusun politik yanıyla artık hiç bir zaman hiç bir ilişkim olmayacaktır.»

Diğeri Thomas Mann'ın Washington'da bir kongrede yaptığı konuşmadan. Onun sözlerinden de bugünkü duruma paraleldir. Thomas Mann şöyle demişti: «Alman halkı gibi önemli bir hal-

kın özgürlük kavramını nasıl kullandığı düşünülmesi gereken bir durumdur. Yenilgi ve zararla biten nasyonal sosyalizmin kenidini Alman özgürlük hareketi olarak tanımlaması nasıl mümkün olmuştur? Genel değerlendirme düzeyinde böylesi korkunç bir hareketin özgürlük kavramıyla ne gibi bir bağlantısı olabilir? Alman özgürlük kavramı her zaman dışarıya dönük olmuştur. Yalnızca Alman olmak, ve bunun dışında hiçbir şey. Bu, protesto eden bir kavramdı. Halkın benciliğinden doğan herşeyi merkezleştirmek ve toplum adına kullanmak. Dünyaya, Avrupaya uygarlığa karşı bir bireycilik, içten bir bağımlılığa ve baskıya dönüşmüştür. Militan bir uşak olduğundan ve nasyonal sosyalizmde de iç ve dış özgürlük geriksinimlerini zaten kendisi özgür olmayan bir ulus kanalıyla giderek büyük boyutlarda dünyayı esir almaya çalıştığından, Alman halkının kendi dünyasında ne denli özgür olmadığını anlamak mümkündür. Neden Alman özgürlük hareketi her zaman iç tutsaklıklara varmaktadır? Neden bu hareket, herkesin özgürlüğü ve özgürlüğün kendisine karşı bir suikasta dönüşmek zorunda kalmıştır? Nedeni şudur: Almanya hiç bir zaman bir devrim yapmamış, ulus kavramını özgürlükle bağdaştırmayı öğrenmemiştir.

Ulus, Fransız devriminde doğmuştur, bu devrimci ve özgürlükçü bir kavramdır, insanlığı kapsar; iç politikada özgürlük, dışpolitikada Avrupa'yı kasteder. Ulus (Nation) kavramının tarihsel bir özgürlük bağlantısında Almanya için yabancı kaldığı söylenebilir.

Bu çıkış noktasından başladım 1945 den sonra. Bugün Almanya'da yazın, us ile politik iktidar arasındaki sürekli gidip-gelmelerden oluşmakta bazan korku ile, bazan hayranlık, bazan reform, bazen karşı-reform biçiminde bir dalgalı akım gibidir. Yazının 2 büyük evresi vardır, biri hararetle demokrasi isteğidir, bu evrede yazının etkinliği toplumsal politikadır. İlk evre Federal Almanya'nın kurulma yılları olan 1945 yılları ve 50 yıllarına rastlar. İkinci evre de 60 yıllarından 70 yıllarına dek sürer, bu da oldukça yerleşmiş bir demokraside doğan kuşağa rastlar. Her iki evrenin de toplumsal bir politik sürece varmaları dikkate değer. Yazın ve politik gerçek arasında sınır ve aşama güçlükleri olmamıştır. Yazın, politik gerçekleri aynen yansıtmayı başarmıştır. Hemen 1945 den sonra bu olguya şaşmamak gerek. Fakat sonradan, Almanya'da savaş sonrası gerçekleştirilen restorasyon ve sanayi kalkınma bir çok yazara göre çok hızlı olup bitmiştir ve bu da yazın ile toplumsal gerçek arasındaki sı-

ki bağı koparmıştır. Federal Almanya ABD, Japonya ve Fransa ile birlikte dünyanın en zengin dört ülkesi haline gelmiş, son 30 yılda kapitalist sistemin en son aşamasına vardığı, materyalizmin halkın düşüncesini yönettiği ve düşünce —duygu sistemini zayıflattığı bir düzeye erişmiştir. Bu olgular ne denli güçlü oluşmuşsa, yazın da o denli sola kaymış, vatansız bir sola sığınmıştır. «Sanat için sanat» anlayışıyla gelişmiştir. 50 yıllarından 60 yılları başına dek etkin olan «Grup 47» adlı yazınlar gurubu, yazım önemli boyutlarda etkilemiş, ama aşırı bir bireycilik gütmüştür. Yazın, ancak 1961 den sonra yeniden iş ve işçi dünyasına eğilmiş, 45 lerde oluşan yazın-politika bağlantısı 65 de bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Willy Brandt 1970 yılında Stuttgart'da yapılan yazarlar kongresinde, 500 yazar ve binlerce dinleyici önünde şöyle diyebilmiştir: «Us ve politik iktidar. Bu iki karşıt uç, çoğunlukla rollerini değiştirmekten hoşlanırlar. Bu etkinlik toplum politikası üzerinde de olsa, çoktan bu güç bölünmüş demektir. Ve özellikle siz yazarlar, politika üzerindeki etkinliğinizi hiç bir zaman küçük görmemelisiniz.»

Şimdilerde Alman yazarları «yeni bir vatansız sol eğilim» içinde bulunmaktadırlar. Bu kez yazarlar, gerçekten ciddiye alınması gereken yeni bir sağ güçle mücadele etmektedir.

Pratikteki bazı sayılara yararlı olur kanısıyla değinmek istiyorum: Bugün dev boyutlara ulaşmış kitap sanayiinin gelişimi şöyle olmuştur: 1949 yılında Frankfurt Kitap Fuarında 205 yayınevi kitaplarını sergilemiştir. Bu dönem, şimdi sizin yazarlarınızın karşı karşıya bulunduğu güçlükler dönemine benzemekteydi: Yani yeterince kağıt yoktu. Kağıt bulup da kitabı basılabilen yazarın sevinmesi gerekiyordu. 1951 de 14.000 kitap sergilendi, 1971 de 43.000. 1977 de kitap fuarında sergilenen yeni baskı kitapların sayısı 48.000 i buluyordu, bunun %13 ü cep kitabıydı, sayıya vurmak gerekirse 6.000 i.

Geçen yılki kitap fuarına çeşitli ülkelerden 4.600 yayınevi katıldı, bunlardan 1.200 ü Federal Alman, 50 si Demokratik Alman Cumhuriyetindendi. Diğer tüm yayınevleri çeşitli ülkelerden geliyordu, sizin ülkeniz de fuarda yer aldı.

Federal Almanya ve Türkiye yazarları arasındaki farklılığın iyice belirlenmesi için son olarak başka sayısal verilere de değineceğim: Bizde 2000 i aşkın yayınevi, 3.500 den fazla kitapçı vardır, yıllık kitap satışı cirosu 6 milyar DM tır. Bütün bu sayılar binlerce insan çalıştıran bir büyük sanayiinin sayısal verile-

ridir, bu durum karşısında yazarların da bir sendika çevresinde örgütlenmeleri gerekmiştir.

Çünkü yazarların bir çoğu, büyük kitap fabrikalarıyla karşı karşıyadır, bir tek yayınevi sahibiyle değil Federal Almanya'daki 8000 civarındaki yazardan 2.000 i, serbest yazarlık yaparak yaşayabilmektedir, bunların tümü de «Industriegewerkschaft Druck und Papier» (Basım ve Kağıt Sanayii Sendikası) adlı yazarlar sendikasının üyesidir. Yani, ülkenizdeki yazarlarla karşılaştırılırsa, oldukça iyi yaşam koşulları içindedirler. Ama politik durumları tartışmalı bir durumdur, bu konudaki tartışma, Alman yazarlarının, çağdaş Alman yazınının terörün temeliyle ne gibi bir ilgisi olduğu doğrultusundadır. «Sempatizan batağı» diye nitelendirilen bir ithamla karşı karşıyadırlar. «Almanya Magazin» adlı dergi Heinrich Böll ve Günter Grass'ın resimleri üzerine şu manşeti atabilmiştir: «Us bombalarını atanlar!!»

Ama bu, başka bir konuşmada derinliğine inebileceğimiz bir konu. Pratikteki tecrübelerime dayanarak, bu konuşmada ve daha sonraki tartışmada sizlere hangi önemli konularda bilgi verebileceğimi düşünüyorum. Kültür alışverişini ve özellikle burada konumuz olan yazınsal ilişkileri ve yazarları, politikamızın somut unsuru haline getirmek çok önemlidir. Bize gelince, bizler bazı politik kurumlara sahip olduğumuzu biliyoruz. Örneğin bu semineri düzenleyen enstitü gibi. Ancak bu Enstitü de çevirileri teşvik eden, ama ne yazık ki, yalnızca Almanca'dan Türkçe'ye yapılan çevirileri teşvik eden bir kuruma bağlıdır. Bizler, Türkçe'den Almanca'ya yapılacak çeviriler ve bu kitapların basımı için de parasal yardım sağlamak için çaba harcayacağız. Ancak bu, yalnızca Türklerin, paraca zengin Federal Almanya'dan talebi değil, aynı zamanda yazarlarınızın kendi politikalarından da isteği olmalıdır. Bize oranla şanslı olduğunuz bir durum var ki, o da ülke çapında yetkili bir Kültür Bakanlığına sahip olmanız ve bu Bakanlığın bir de Yayım bürosunun bulunmasıdır.

Duyduğuma göre bu gün hükümet Ankara'da yeni programını okudu. Bu programda mutlaka ülkelerimizin ilişkileri ve Türkiye'nin Ortak Pazar ile bağlantıları konularına da yer verilmiştir. Bu nedenle Yazarlar Sendikanızın çok somut önerilerle, Türk yazının Almanca'ya çevrilmesi ve bizimle işbirliği ve yardım konusunda atılım yapması yerinde olur; bunun ekonomik açıdan mümkün olmayacağına kesinlikle inanmamak gerek. Çünkü bu gibi teşvik programları için sizin bütçenizde de başlangıçta

gereken para çok büyük bir meblağ değildir. Bunu somutlaştırmak, özellikle Kültür Bakanlığınız kanalıyla somutlaştırmak çok gereklidir, diğer taraftan aynı çabanın Dışişleri Bakanlığınız tarafından da yürütülmesi gerekir. Türk dış politikasının, Federal Almanya'daki Türk çocuklarının durumunun düzeltilmesi doğrultusunda bir kültür ve eğitim politikasına ağırlık vermesine değinmeme izin veriniz. Seminer sonunda ve tartışmada değinmek istediğim bir konu da, her iki ülke yazarlar örgütlerinin, yazarlarının ve yazarlar sendikalarının ve aynı zamanda PEN Kulup düzeyinde ilişki kurmalarının anlamlı olacağına inanıyorum.

Çağdaş yazının, eğitim politikasında, dış politikaya yansıması çok önemli bir olgudur. Yazının bazı sınırları, dış politika ve diplomasiden daha hızla aştığını söylersek, güzel sözcükler kullanmış değil, tarihsel bir gerçeğe değinmiş oluruz. Son olarak, duruma bir kez daha ekonomik açıdan bakmak istiyorum, Federal Almanya'da yaşayan ve çalışan 1,5 milyon Türk vatandaşının Alman gayrı-safı milli hasılasına katkısı çok büyük boyutlardadır. Sosyal politikaya katkıları da çok büyüktür. Bu noktalardan hareket edilerek, Federal Almanya'da yaşayan Türk insanları için çok daha iyi yaşam koşulları istemek çok doğaldır. Bunu burada Bonn Parlementosunun bir milletvekili olarak, aynı sözleri kendi parlementomda dile getirmeye hazır olduğum gerekçesiyle söylüyorum. Seminerden sonra, kültür yaşamında etkinlikleri olanların dış kültür politika doğrudan etkinlik getirmeye çalışmaları yerinde olur. Ben, Federal Parlementomuzda kültür dış politikası görüşmelerinde seminer sonuçları üzerinde bilgi vereceğim.

Konuşmamın sonunda iki olguya daha değinmek istiyorum. Biz Federal Alman yazarları geçmiş yıllarda, yazar örgütlerimizle gerçekçi bir politika yürütebilme şansını elde ettik ve yasaları çıkaran politikayı etkilemeyi başardık. Yazar hakları yasa değişikliği yapılırken bizler de katılabildik, yazar haklarının önemli oranda düzeltilmesini sağladık. Ayrıca sendikanın yönetime katılma yasasının 12. maddesiyle de önemli haklar elde ettik. Şimdilerde sanatçılara sosyal güvence yasası üzerinde çalışmaktayız ve bu yasanın 1980 seçimlerinden önce çıkabileceği kanısındayım.

Yazarlığı ile yaşamayan ve kitabı yayımlandığında telif hakkı bile alamayan yazarların bulunduğu, çok az sayıda yazarının, bu uğraşısıyla yaşayabildiği bir ülkede, bütün bunları söylemek

belki biraz duruma tepeden bakmak gibi görünebilir. Ama gelecekteki gelişmeleri de gözönünde tutarak değiniyorum bu konulara. Avrupa'da egemen sanayi süreçler, belki de düşünüldüğünden çok daha hızla etkileyebilir ülkemizi.

Bu seminere Almanya'dan gelen ben ve arkadaşlarım, burada sizlere hitap etmek için değil, aynı zamanda aynı dikkatle sizleri dinlemek için geldik. Seminerin bu bildirisi şu tümceyle noktalanırsa doğru olur kanısındayım: «Birbirimizden öğrenelim, bu nedenle burada biraraya geldik.»

Çok az kısaltmalarla
Çeviren : Tezer KIRAL

GÜNÜMÜZ TÜRK YAZINI

Prof. Tahsin YÜCEL

Bundan otuz, kırk yıl önce, bizim çoğu yayımcılarımız, ya da yazarların kendileri, okura sundukları romanın alt-türünü de belirtmeye özen gösterir, başlığın hemen altına «edebi roman», «macera romanı», «aşk romanı», «aşk ve macera romanı» sözcüklerini kondururlardı. Okur sayısını artırmanın bir yolu olarak görürlerdi belki bunu, ama, aynı zamanda, yapıtın yöneldiği kitleyi de bir ölçüde önceden belirlemiş, dolayısıyle sınırlamış olurlardı. O dönemde, «edebi roman» denilen alt-türün uzun ve sıkıcı ruh çözümlemelerine fazla yer verdiği, «aşk ve macera» romanın beklenmedik durumlarla, ender rastlanır kişilerle dolup taşan «melodram»lardan oluştuğu bilinen bir şey olduğuna göre, kendini kendi okuruna daha kolay buldurma yolunda, dürüst bir davranıştı bu. Çünkü, biliyoruz, bir kitabın yazgısını önceden kestirmek kolay olmasa bile, belirli bir okur kitlesi göz önüne alınmadan yazılmış kitap yoktur denilebilir. Bu okur kitlesi de öncelikle yazarın yaşadığı toplumun küçük ya da büyük bir parçasını oluşturur. Bu bakımdan, çeviri işlemi, yazar/yapıt/okur arasında kurulan bağıntılara en azından bir bulanıklık getirir. Öyle ya, yazarın kendi toplumunu ve kendi çağını fazlasiyle aşan bir kitleye seslenmeyi amaçladığı durumlarda bile, yapıtlarımızın çeviri aracılığıyla ulaştıkları, yeni toplumlarda kendi toplumumuzdakine özdeş bir okur kitlesi bulacağını söylemek, değişik toplumlar arasındaki kültür karşıtlıklarını, değişik yazın evrenlerinin özgül koşullarını yoksaymak anlamına gelir. Denilebilir ki, bizim yazınımızdan Batı dillerine ,bu arada almancaya, pek az yapıt çevrilmesinin başlıca nedeni, türkçenin Batı'da az bilinen bir dil olmasından çok, Batı yazınlarıyla Türk yazını, Batı'nın yazın okurlarıyla Türk yazın okurları arasındaki farklılıklardır.

Bizim yazın yaşamımız konusunda birtakım saptamalardan yola çıkmak istersek, üzerinde durabileceğimiz ilk şey, Türkiye'-

de okur-yazar, hattâ yüksek öğrenim görmüş kişi sayısının ulaştığı küçümsenmeyecek toplama karşın, yazın okurunun çok az oluşudur. Gerçekten de, bugün, bir şiir kitabı için ortalama iki bin, bir anlatı kitabı için ortalama beş bin basılı iyi bir rakam sayıldığına, bu ortalamayı aşan yapıtlar da çok fazla olmadığına göre, yurdumuzda yazın okurlarının yüksek bir toplam oluşturmadığını, dolayısiyle yazın etkenliklerimizin oldukça kapalı bir çevrede kaldığını söylememiz gerekir. Buna karşılık, çağdaş Türk yazınının belirli bir bağdaşıklık içinde bulunduğunu ileri sürmek zordur. 1940'lardan sonra, özellikle Garip akımının başarıya ulaşması ve **Varlık** dergisi çevresinde yeni bir yazar ve ozan topluluğunun oluşması sonucu, bir takım ozan ve yazarların yapıtlarının yazınsallık niteliği yadsınır olmuştur. Ama bir takım yapıtların yazınsallığını yadsımakta birleşen yeni kuşak sanatçıları, belirli ölçütler, belirli ilkeler çevresinde birleşmezler pek, belirli bir akım oluşturmazlar. Böylece, çevresinin darlığıyla, ters orantılı olarak, yeni Türk yazınında yazınsallık ve yenilik kavramları son derece bulanık kalır. Daha da ilginci, özellikle anlatı alanında, çağdaş yazarlarımızın en önemli bölümü, yeni anlatım biçimleri aramaktan çok, alışılmış biçimleri sürdürür: «gerçekçi» anlatı biçimlerini. Kemal Tahir, Tarık Buğra, Atillâ İlhan gibi birtakım yazarlarımızın birbirini bütünleyen romanları, sık sık yeniden karşımıza çıkarılan kahramanları, Türk toplumunun bir tür alt-tarihini yazma çabaları, izlenen alışılmış yolun Balzac'a kadar uzandığını gösterir. Gene de kimileri bu tutumu öylesine yeni bulurlar ki, Kemal Tahir'in **Devlet Ana**'sını «ilk Türk romanı» diye niteleyenler bile olur

Bunun yanında, yazarın toplum içinde etkin bir işlevi bulunduğu inancı, aynı sanatçıları kendilerine özgü bir anlatı evreni kurmaktan çok, doğrudan doğruya dış dünyayı, içinde yaşadıkları ve iyi tanıdıkları çevreleri göstermeye yöneltmiştir. Yapıtlarının ortak özelliği, Türkiye'nin değişik bölgelerinde, özellikle geri kalmış, kendi yazgısıyla başbaşa bırakılmış toplulukların yaşamını, törelerini, güncel sorunlarını yansıtmaları, dolaylı ya da dolaysız bir biçimde bu sorunlara çözümler önermeleridir. Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Kemal Tahir, bir ölçüde de Yaşar Kemal ve Necati Cumalı bu yazarlar arasında sayılabilir. Ama, hemen belirtmek gerekir ki, bunlar arasında alışılmış gerçekçi romanın sınırlarını fazlasiyle aşanlar vardır: Yaşar Kemal, insanlarından kuşlarına, bitkilerinden taşlarına kadar, kendine özgü ve alabildiğine zengin bir evren yara-

tır, anlatımıyla okuru büyüler; Orhan Kemal, kimi romanlarında, örneğin Murtaza'da, yoğun ve canlı anlatımı, dengeli kurgusu, yaşayan kişileriyle, gerçekten başarılı anlatı örnekleri verir. Necati Cumalı ve gene bu yazarlar arasında sayabileceğimiz Abbas Sayar, yalnızca anlattıkları olaylar, karşımıza çıkardıkları kişilerle değil, anlatımlarının yalınlık ve ölçülülüğüyle de ilgimizi çekerler. Andığımız yazarlar, en iyi yapıtlarıyla yetinildiği zaman, Türk okuru kadar Batılı okuru da çekecek, Türk romanının ulaştığı düzey konusunda olumlu bir izlenim yaratacak sanatçılardır.

Bununla birlikte, hele en başarılı örneklerin dışına çıkıldığı zaman, çağdaş yazınımızın bu tür yapıtlarının Türkiye'deki özdeş bir okur kitlesini Batı'da da bulabileceği kuşkuludur, çünkü Joyce, Proust, Kafka, Musil, Butor gibi anlatı ustalarının yazını bir «yansıtma»dan önce, bir «yaratma», bir başka dil, bir başka evren kurma serüveni gibi görmeye fazlasiyle alıştırdığı Batılı yazın okuru, bütün aradıklarını bulamıyacaktır bunlarda. Ama aynı yapıtların daha geniş bir okur kitlesinden ilgi görmeleri beklenebilir: değişik ülkelere, değişik törelere, değişik serüvenlere, yersel renge, kısacası, yazınsal çabanın kendisinden çok, uzantılarına önem veren bir okur kitlesinden. Bir Yaşar Kemal düş kırıklığına uğratmadığı gibi, bir Orhan Kemal, bir Abbas Sayar da düş kırıklığına uğratmıyacaktır onları.

Ama hem biçimsel, hem içeriksel açıdan öncü bir nitelik taşıyan yazınsal uğraşın ürünlerini izlemeye alışmış «salt yazın» okurunun beklentilerini karşılayacak anlatı denemelerinden de yoksun değil günümüz Türk yazını. Yusuf Atılgan'ın Anayurt oteli, Ferit Edgü'nün düzyazı ile şiirin kesiştikleri noktada, özgün bir dil oluşturan Kimse'si ile O'su bunlar arasında sayılabilir. Belki de, dış gerçekten önce sanatçının çabasını somutlaştırdıkları için, değişik kültürlere bağlı yazınseverlerin oluşturabileceği en bağdaşık okur kitlesi, bu tür yapıtların okurlarını kapsar. Genellikle az okurlu olan bu tür yapıtların yanında, Oktay Akbal'ın, Selim İleri'nin romanlarıyla Necati Cumalı'nın romanları, alışılmış anlatı sanatının sınırlarını fazla zorlamayan, ama birçok evrensel insan koşullarını duyarlıkla canlandıran yaklaşımlarıyla, ülkemizde olduğu gibi, köklü bir çözümleme romanı geleneği bulunan Almanya'da da oldukça geniş bir okur kitlesi bulabilir.

Ama yabancı okur anlatı alanında çağdaş Türk yazının en ilginç örneklerini romandan çok, kısa öyküde bulacaktır. Türk

yazınını yakından tanımayanlar bu yargıyı olumlanabilirler, çünkü Batı ülkelerinde ikincil bir tür olarak görülen kısa öykü, bizim yazınımızda kazandığı önemi başka hiç bir yazında kazanmamıştır belki, belki gene hiç bir yazın, böylesine kısa bir dönemde bunca değerli, bunca özgün kısa öykü yazarı yetiştirmemiştir. Kısa öykü, Refik Halid'in, özellikle de Sabahattin Ali'nin yapıtlarında oldukça yüksek bir düzeye ulaşmıştı. Ama Sait Faik, alışılmış öykü kalıplarının bir yıkılmasını olarak karşımıza çıkan öykülerin de, gerek biçimsel yenilikçi, gerek çağrışımlarla dolu, zengin dili, gerek özgün evreni ve kişileri, gerek derinden derine insancı bildirisiyle, anlatı sanatının aşılmaz doruklarından biri olarak belirir. Örneğin **Lüzumsuz adam**'da **Mahalle Kahvesi**'nde, **Son kuşlar**'da **Alemdağ'da var bir yılan**'da yer alan öyküler, nerede olursa olsun, en güç beğenir yazın okurlarının bile ilgiyle okuyacakları, olayların ardındaki gizil anlamları, özgül evrenleri ortaya çıkarmaya meraklı araştırmacıların incelemekle tüketemiyecekleri yapıtlardır. Bu bakımdan, Sait Faik'in Batı dillerine yeterince çevrilmemiş olması, bizim yazınımız açısından olduğu kadar Batılı yazınseverler açısından da üzücü bir durumdur.

Kısa öykünün bir başka doruğu olan Orhan Kemal, çoğunlukla Sait Faik'in karşıtı olarak anılır, Türk öykücülüğünde Sait Faik ve Orhan Kemal çizgilerinden sözedilir, ama kişileri, çevreleri, konuları, biçemleri arasındaki farklılıklara karşın, serüven öğesini en aza indirgemekte çok yaklaşırlar birbirlerine, yersel ile evrenseli kaynaştırmadaki başarıları ikinci ortak yönleridir. Batılı okur, kısa öyküye bizim verdiğimiz değeri vermiş olsaydı, Orhan Kemal de bugün Batı ülkelerinde değerli bir anlatı ustası olarak ün kazanabilirdi. Yazın evrenimizde genellikle Sait Faik'in hemen ardından anılan Oktay Akbal, büyük kent yaşamında bireyin gittikçe artan yalnızlığını somutlaştırmadaki başarısı, ufacık bir nesnenin, bir sözcüğün, kısacık bir bakışın, ayrıntısal bir anının birdenbire önemli bir olay boyutuna eriştiği, kendine özgü evreni, duyarlı anlatımıyla okuru kendine bağlayıverir. Necati Cumalı, özellikle **Ay Büyürken Uyuyamam** adlı kitabında, alabildiğine düz ve yalın bir dille geliştirilen kısa öykülerinde, insan gerçeğinin ele gelmez inceliklerini sezdirir. Selim İleri, **Dostlukların Son Günü**'nde, yalın ve şiirli dili, olayları ve nesneleri en küçük ayrıntılarına kadar saran gözlemleriyle usta bir öykücü olduğunu kanıtlar. Demirtaş Ceyhun'un **Çamasan**'ında köklerinden koparılmış, mutsuz yoksul bırakılmış, ama alabil-

diğine ilginç kişiler, anlatıcılarından bağımsız görünecek kadar özgürdürler, konuşan anlatıcı bile olsa, hep kendi dillerini konuşur gibidirler. Bilge Karasu ve Ferit Edgü, öncü bir nitelik taşıyan öykülerinde, yeni ve özgün bir anlatımın olanaklarından yararlanarak, derin insan gerçeklerine ulaşmaya çalışırlar. Bunların yanında, Zeyyat Selimoğlu, Tarık Dursun K., Nezihe Meriç, Adnan Özyalçıner, Erdal Öz, Nedim Gürsel, Selçuk Baran ve Füruzan, her biri kendi yolunda, belirli bir başarı düzeyini aşmış, kişiliklerini kanıtlamış öykücülerdir. Bu adlara daha başkaları da eklenebilir. Ama, ne olursa olsun, örneğin on Türk öykücüsünün seçme öykülerinden oluşturularak almancaya çevrilecek on kitap, Alman okuru üzerinde, on seçkin Türk romanının yaratabileceğinden çok daha olumlu bir etki yaratacaktır. Hiç değilse, benim kişisel kanım bu.

Çeviriye en az yatkın tür olması nedeniyle, şiiri sona bıraktım. Ama, hemen belirtmek gerekir ki, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, çağdaş Türk yazını en büyük gelişimini şiir alanında göstermiş, genel olarak en özgün ve en özlü yapıtlarını şiir alanında üretmiştir. Gerçekten de, özellikle 1940'larda başlayan ve hem biçim, hem içerik yönünden alışılmış kalıpların yadsınması biçiminde özetlenebilecek olan Garip akımı, Türkiye'de yepyeni bir şiir dilinin, yepyeni bir şiir anlayışının yerleşmesini sağlamış, Türk şiiri ile çağdaş Batı şiirleri arasında bir köprü kurmuştur. İlk örnekler göz önüne alındığı zaman, günlük dilin yaygın sözcükleriyle kurulmuş, yalın, çarpıcı, biraz da çocuksu bir dille, o zamana değin şiirde hemen hiç söz konusu edilmeyen, ama her gün yaşamımızı çevreleyen olayları ve nesneleri yansıtır bu şiir. Ama, zamanla, gerek akımın üç ünlü öncüsü: Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet, gerekse şu ya da bu biçimde onların açtığı çığırdan yürüyen öbür ozanlar, gittikçe daha gelişmiş, daha derin, daha kapsamlı bir şiire yönelirler. Öte yandan, alışılmış ölçülerin, kalıpların yadsınması, ozanlarımızı dolaysız bir biçimde konuştukları dille başbaşa bırakarak her şeyi bu dilden çıkarmaya yöneltir onları, bu da en iyi ozanların kendi özgün şiir dillerini kurmaları, kendi özgün biçimlerini, uyum ve düzünlerini bulmaları gibi mutlu bir sonuç verir. Türk ozanlarının şiirlerinde en güncel yurt sorunlarından en evrensel izleklere, en doğaötesel konulara kadar her şeyi işler, bildiğimiz kadarıyla, çağdaş Batı şiirlerine denk bir şiir oluştururlar.

Hiç kuşkusuz, biçimsel alandaki gözüpek denemeleri, şiirlerinin küçümsenmeyecek bir bölümünün derinliği, çağrışım zen-

ginliği bakımından, Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı yeni Türk şiirinin öncülerinin başında anmak gerekir. Behçet Necatigil ile Sabahattin Kudret Aksal, en basit konuları işledikleri zaman bile, bize gerçeğin değişik boyutlarını, basit olayların, basit nesnelerin doğaötesel uzantılarını sezdiren gerçek uzanlardır. Cahit Sıtkı Tarancı, Cahit Külebi, Necati Cumalı, Ziya Osman Saba insan gerçeklerini, her biri kendine özgü biçemi uyarınca, ama hep başarıyla dile getirirler. Salâh Birsel ile Melih Cevdet Anday alaycı yaklaşımlarının ardında hep daha ötelere uzanan bir şeyleri sezdirirler. Attilâ İlhan, geleneksel Türk şiirinden yararlanarak, zengin ve coşkulu bir şiir dili kurar. İlhan Berk, yapıtının değeri konusunda genellikle kuşku uyandırmakla birlikte, biçimsel arayışı bir yaşam serüveni durumuna getirir. Hilmi Yavuz ile Cemal Süreya daha sonraki kuşağın özgün ve değerli ozanlarıdır. Bu saydığımız adlara bir o kadarı daha eklenebilir. Ama art arda sıralamakla konuya fazla bir açıklık getiremiyeceğimize göre, günümüz Türk şiirinin, bir Batı diline başarılı ve kapsamlı bir biçimde çevrildiği zaman, yalnızca başarı düzeyini kanıtlamakla kalmıyacağını, çevrildiği dilin şiirine yeni katkılar da getireceğini umduğumuzu söyliyerek bitirelim sözlerimizi.

ALMAN OKURUN EĞİLİMLERİ

Michael KRÜGER

(Konuşmanın ilk Bölümü)

Dünkü konuşmalarda benim anlatmak istediğim konuyla ilgili o kadar çok şey söylendi ki, hazırlamış olduğum konuşmayı bir kenara atmak, bambaşka şeyler söylemek zorunluluğunu duydum.

İstanbul'a ilk kez geliyorum. Bir amerikan otelin 16. katında odam. Üç gündür penceremin görüntüsü «Indipendenzia» «Bağımsızlığın» yiğitce batışını gösteriyor. Gemiden akan petrol sözcüğünü güncel dilimize çevirecek olursak, anlamı «bağımlılık» olur. Ve bu petrol gelişmişliği simgeler. Bu petrol denizi kirletiyor, balıklara zarar veriyor ve gelişmek yakıp yıkmak diyalektiğinin yanan simgesini oluşturuyor. Bu garip olayı izlediğimden beri, sizlere Almanya'daki okurun eğilimlerini anlatmaktan vazgeçtim.

Bu gemiye bağlı kalmak istiyorum. Geminin adı bize hangi kavramları düşündürüyor: —Indipendenzia— geminin işlevi gelişmeyi teşvik etmek. Doçent Önay Sözer'in dün getirdiği kuram önerilerine göre, bu adı çevirmek için yeniden tanımlamak zorunluluğu var.

Günümüz tarih mantığına inanmamız gerekirse, Bay Lattmann'ın da değindiği gibi, Türkiye de birkaç yıl sonra bizim bugünkü sorunlarımızla karşı karşıya gelecek. Ama iki gün önce Yeşilköy Havaalanında gördüğüm, dev bavullarla yurduna gelen Türk işçisine, gelişmenin de olumsuz sonuçları olduğunu anlatmak olanaksız. Çünkü o şu an bunun aksine inanıyor. «Bağımsızlık» olayı da bundan değişik gelişmiyor. Dünkü tartışmada da çok belirli olarak ortaya çıktığı gibi, örneğin Avrupa sözcüğü kimilerine Batı Avrupa'yı, kimilerine Avrupa'nın tümünü düşündürüyor.

Peirce'ın yönelttiği soruyu yinelemek gerekirse, hangisi daha oturmuş simge olabilir ve bu temelde değişik hangi anlamları gösterir?

Bir nokta daha var: Prof. Şara Sayın, yazını hararetle simgesel bir olay olarak tanımladı. Ama belirli kültürlerin belirli zamanlarındaki simgesel olayları gerçekleştirilmemiş olaylar olarak görmek ve olumsuz nitelendirmek olanaklıdır. Simgesel olayların gerçek olayların yerine geçtiği, yazının yaşamın yerini aldığı bir çok olay biliyoruz. Almanya'da bu eğilim çok yaygındır ve estetik-kuramsal açıdan haklılık kazanmıştır.

Kuram şöyledir: Güzel olanı, estetik olanı ancak yanlış yaşamın karşıtında (Opposition) olduğu zaman algılıyoruz. Yanlış ve karmaşık yaşamı alımlanmaz olarak nitelendirdiğimde, sanat gene bu yaşamı bizlerin güzel olarak nitelendirebileceğimiz bir düzene örgütlüyor. Yazın, henüz var olamayan bir olguyu da biçimlendiriyor, yazının estetik uyumu, özgürlüğün belirlenmesi, meydana çıkmasıdır. Bu kuram, Bay Önay Sözer'in ortaya sürdüğü anlamda çevrilebilir mi? Korkarım ki, hayır.

Bir kez daha Indipendenzia'ya dönelim: Son günlerde notlar aldım. Bu geminin gerisinde doğan güneş üzerine, tüten duman üzerine, akan petrol üzerine ve petrol darlığı üzerine. Bunların tümünü içeren, bana ileten, genişletip yayan ve dönüştüren görünüm üzerine. Indipendenzia üzerine bir şiir yazmak istiyorum. Bu şiiri yazmayı başarabilirsem, yani tüm algılarımın sürecini ve estetik yeteneğin gereğini yansıtabilirsem, o zaman İstanbul üzerine bir şiir yazmış olacağım. Şiiri yayımlıyacak bir dergi, ve eleştirecek bir eleştirmen bulduğumu varsayalım. O zaman eleştiri şöyle olacak: Güzel bir şiir. Çünkü çağdaş sorunlara büyük bir boyut getiriyor (petrol krizi, yoksulluk ile zenginlik arasındaki uçurum vs vs.).

Eleştirmen önemli bir eleştirmense, Almanya'daki 200 ödülden birini bana verecekler. İyi ya. Ama ben şiiri İstanbul'a göndereceğim. Çünkü bu İstanbul üzerine yazılmış bir şiir olacak. Çevrilirse beni mutlu kılacak, Türk-Alman ilişkileri için de yerinde bir olgu getirecek. Ve 10 yıl sonra Türkiye'nin Günün Alman yazınındaki yeri üzerine yazılacak bir doktora tezinde gemi, dip notu olarak bir kez daha batırılacak. Tümüyle simgesel batmalar. Hiç biri mutlu kılmıyor beni. Oysa yazının, simgelerin özel örgütlenmesi olan işi aslında mutlu kılabilmeli insanı. En azından, görüş alanımızı ve bilgimizi genişleten bir anlamda olmalı.

Tanker batarken (50 nin üzerinde insan tankerle birlikte ölürken) ve melankolik Alman ozanı otel odasında bu olay'a ilgili olarak kafa yorarken, bir şeyler de yitmektedir. Dünyayı

saran uçurum bir kez daha bir milimetre daha büyümüştür. İşte yazın bu uçurumu anlatabilir, çözümleyebilir, yüceltebilir, deneysel olarak üzerinde çalışabilir ama bu dünyada şu naif soru da yöneltilebilmelidir: Bu uğraşının bir anlamı var mıdır ve eğer varsa nedir? Ancak bu soru yanıtlandıktan sonra, örgütlenme biçimleri vs. üzerinde konuşmanın bir anlamı olacaktır. Ancak bu soru toplum açısından ele alınmadığı için —ki bu Federal Almanya'da kesinlikle böyledir , kültürümüzün pazarlandığı umutsuz büyük alış-veriş mağazaları satılabilecek her şeyi sunduğu için, ben insanın fildişi kulelere çekilmesinden yanayım, ve böylece de Dieter Lattmann'ın görüşlerine katılmıyorum. Belki oralarda, günlük yaşamda harap olmuş dil yeniden sağlıklı bir duruma gelebilir. Belki de gelemez.

ÇEVİRMEK YENİDEN YARATMA

Doç. Dr. Önay SÖZER

1. Çevirme İşleminin Düşünce ve Dil Bağlamında Belirlenişi

Çevirme dediğimiz iş ve etkinliğin anlamını, giderek özünü aydınlatmayı denemek istiyorum. Çevirinin «asıl» denilen metnin bir çeşit yeniden-yaratılması, yani zaten yaratılmış birşeyi izleyip onu içerikçe yineleyen bir yaratma mı, yoksa bu «asıl»ın karşısında —ona nedenli bağlı olursa olsun— özgün ve yeni bir yaratma mı olduğu (konuyu ilkin böyle ele almayan dilbilimci ve filozofların da eninde sonunda hesaplaşmak zorunda kaldıkları bu sorun) bu aydınlatma denemesinde gözönünde bulunduracağım başlıca bir sorun-bağlamını oluşturacak. Beri yandan bütün bu konuyu belli bir örneğin, bugünkü Türkçenin bir kültür dili olarak içinde bulunduğu çeviri sorunlarının önderliğinde düşüneceğim. Bu örneğin savlarımızı geliştirmede bize nasıl yardımcı olacağı aşağıda anlaşılacak. Yol yordamımızın bu kısa belirlemesinden sonra ilkin çevirinin —bütün diller ve bütün çeviriler için geçerli— genel kavramından işe başlayalım, «yaratma« sorunuyla buradan bir ilgi kurmayı deneyelim.

Çeviri ne türden bir etkinliktir? İlk elden şunu saptayabiliriz: **Çeviri bir çeşit düşünme etkinliğidir.** Gerçekten de çeviri yapan kendisini bir düşünme çabası içinde bulur: Çevireceği metnin, o metindeki tümcelerin, tümcelerdeki sözcüklerin «anlam»ına yönelir düşüncesiyle, bu anlamı bulup çıkardıktan, onu saptayıp kavradığına da güvendikten sonra kendisine çeviri yapılan dilde anlatmaya çalışır; saptadığı anlamı karışabileceği başka anlamlardan ayırdederek yeniden sözcüklere, tümcelere, metne döker. Burada çözümleyerek betimlediğim, aslında «anlam»ın kavranmasıyla dilsel karşılığını bulmanın hızla içiçe kaynaştığı bu düşünme etkinliği, yargılama, felsefi anlamda derin-düşünme, kavramlaştırma v.b. gibi düşünme etkinliklerinden dile bağımlı olmasıyla ayrılır. Buradaki anlamlandırmanın amacı yeniden-anlatmadır: anlamı kavrama kendisinde en uygun biçimiyle

yeniden-anlatma eğilimini taşır, «anlatmak için anlama»dır burada söz konusu olan. Başka düşünme etkinliklerinin dille olan ilişkisinin az çok örtük ve gizil kalmasına karşın, çeviri etkinliği içindeki düşünmenin açıkça dile yaslanıp yine dilde gerçeklik kazanan bir düşünme olduğunu belirtmeliyiz. Bu nokta, öyle sanıyorum ki en uç durumuyla şiir çevirisinde ortaya çıkar: Şiir çeviren, yalnızca şiirin anlamını yeniden vermeye çalışmaz, —böyle bir anlam vardır şiirde, ancak «anlam»ın karşısına «ses» de eşit hakla çıkmaktadır —şiirin dil ve dolayısıyla «ses» biçimini yeniden yaratmak başlıca ödevi haline gelir. Daha bu ilk yaklaşım bile çeviri etkinliğinde düşünme-dil ilişkisinin önemini gösteriyor, öyleyse bu noktayı daha yakından belirlemeliyiz, çünkü bunu belirlemek, çeviri etkinliğini ayırıcı özelliğiyle, hem de kendi iç ilişkisiyle aydınlatmamız demek olacaktır.

2. **Dilden-Dile Çeviri ve Bir Dil-İçi Çeviri Olarak Türkçedeki Özleştirme**

Çevirme etkinliğinin iç-ilişkisi deyince bundan, başka bir deyimle çevirme etkinliğini belirleyen dilsel yapıyı anlıyorum ve burada bu yapıyı aydınlatmak istiyorum. Ancak bundan önce, baştan koyduğumuz sorun yönünden dirimlik bir önem taşıyan bir noktaya değinmek ve bir ayrım yapmak gerekiyor. Şimdiye değin «çeviri»den söz ettim, bu da çeviriyi genel kavramı yönünden ele almamdandı, ancak, çağdaş iletişim öğretisinin ve dilbilimin ışığında konuya daha yakın bir bakış bu genel kavramın alt-kavramları olduğunu göstermekte, «çeviri»den değil «çeviri»lerden söz etmemizi zorunlu kılmaktadır. R. Jakobson şu üç çeşit çeviriyi birbirinden ayırdetmektedir:

I. **Dil-içi çeviri:** yani bir dil içinde kalınarak dilsel imlerin anlamının yine o dilin imleriyle yeniden verilmesi. Buna İngilizcedeki «rewording», Almancadaki «Umformulierung» karşılığı olarak «yeniden-deyimlendirme» ya da «başka-deyimle-söyleme» diyebiliriz.

II. Bir dilden öteki dile çeviri, tanıdığımız asıl anlamında **dilden-dile çeviri.**

III. Almancada «Transmutation» denilen, bizim de «dönüştürme» diye karşılayabileceğimiz, dilsel imlerin içerik ve anlamının dilsel olmayan imlerle (sözgelimi resimle, müzikle, filimle) yeniden-verilmesi (1)

---

(1) Roman Jakobson: «Linguistische Aspekte der Uebersetzung», «Form und Sinn», s. 155, München 1974.

Kendi başına ilginç bir konu olmakla birlikte (III), yani dilsel imlerin dilsel-olmayan imlere çevrilmesi işi bizi burada ilgilendirmiyor. Dil-içi çeviri ya da «yeniden deyimlendirme» işi ise — yani yukarda (I) — çeviri konusunu özellikle bugünkü Türkçenin kültür sorunu olarak ele alma isteğimizden ötürü, bizi birinci derecede ilgilendirmektedir. Şöyle ki, (böylece konumuz yönünden önem taşıdığına inandığım bir savı geliyorum), **bugün Türkçedeki özleştirme etkinliği bir tür dil-içi çeviri işlemi olarak karşımıza çıkmakta ve bu çevirinin kurallarının aydınlatılabilmesinde ilginç bir örnek oluşturmaktadır.** (Soruna öbür yandan bakıldığında şu söylenebilir: Bugün özleştirme yolunda karşılaştığımız çeşitli sorunların çözülmesi de özleştirmeyi dil-içi bir çeviri işlemi olarak doğru anlamamıza bağlıdır). Böyle bir sav önünde ilk bakışta duyulabilecek kararsızlık ve tepkiler (örn. buradaki karşılık bulmaların yabancı dilden yapılan çeviride olduğu gibi tümceleri kapsamayıp, tek tek sözcüklerle sınırlı kaldığı; kendisinden çeviri yapılan sözcüklerin yabancı dildeki sözcükler gibi «yabancı» olmadığı yollu düşünceler) ise tek bir yoldan giderilebilir: Çeviri dediğimiz etkinliğin genel dilsel yapısını ortaya çıkarıp bunun, ortak ve ana çizgileri değişmeksizin, dil-içi ve dilden-dile çevirilerde ne gibi ayrım ve özellikler gösterdiğini saptamakla.

Kanımca, genel olarak ele alındığında bu yapı şu belirlenimleri gösteriyor:

İlkin, dilsel imlerle ilgili her çeviri bir «asl»ı, kendisinden çeviri yapılan bir imler bütününü ya da dizgesini varsayar ve bu asıl unutulduğu ve yapılan çeviri «asl»ın yerine geçtiği durumlarda bile — yazın tarihinde böyle örnekler vardır — yine de unutulan ve kendisinin yerine geçilen bir «asıl»dan söz edilebilir; kısacası her çeviri ancak «asıl»la ilişkisi içinde vardır. (Bunun böyle olduğu dilden-dile çeviri için açıktır sanıyorum; dil-içi bir çeviri olarak özleştirmede ise kendisinden çeviri yapılan dilsel imler eskiller — Fr. «archaisme», Alm. «Arkhaismus» — olarak yaşlıların belleklerinde ya da eski metinlerde varlıklarını sürdürmekte, hazırlanan sözlükler de bu ilişkinin varlığına sürekli tanıklık etmektedir.)

İkinci olarak, her dilsel im çevirisi, kendisinden —çeviri— yapılan imler dizesi ile kendisine —çevrilen imler dizesi arasında — az ya da çok, gevşek ya da sıkı — sözcük-sözcüğe bir karşılıklılık ilişkisini varsayar, bunu saptamaya çalışır. Çeviri ile kendisinden çevrilen metnin birbirine değdiği noktalar eş-

değerli sözcüklerdir. En «serbest» çeviride bile böyle sözcük sözcüğe bir ilişki vardır.

Üçüncü olarak, dilsel her çeviride böylece karşılık olarak saptanan sözcüklerin — sözcüklerden tümcelere, tümcelerden paragraflara, paragraflardan bölüm bölüm metnin tümüne varan bağlamlar içinde — yeni bir - araya - getirilmeleri, yeni bağlanma ve uyumlanmaları sözkonusudur. Kuşkusuz karşılık bulma ve bu türlü uyumlama işlemi içiçe gider. Yani her dilsel çeviri salt sözcükten sözcüğe değil, aynı zamanda tümceden tümceye bir çeviri olmak zorundadır: Çünkü son bir çözümlemeyle, sözcüklerin seçim ve anlamını belirleyen tümcelerdir. (Dil-içi bir çeviri olarak özleştirmede de tıpkı dilden-dile çevirideki gibi tümceden tümceye ilerlendiğini bizde eski metinlerin «sadeleştirilme»si dediğimiz olay göstermekte, burada da çoğun eski, Arapça-Farsça etkisindeki sözdiziminin bugünkü sözdizimine «çevrilme»si sözkonusu olmaktadır.)

İşte bu üç ana belirlenim gerek dilden-dile, gerekse bir dil-içi çeviri olarak özleştirme işleminde bulunmakla birlikte, biz bir de aradaki ayrım ya da ayrımları saptayalım:

Birinci belirlenim açısından, ilk bakışta kendisinden çeviri yapılan imlerin dilden-dile çeviride «yabancı» yaftasını taşıdığı, oysa özleştirme yoluyla kendisine karşılık bulduğumuz imlerin bu anlamda «yabancı» olmadığı söylenebilir. Ancak, daha yakından bir bakış, özellikle Osmanlıcayla bugünkü Türkçenin ilişkisi açısından bunun doğru olmadığını ortaya koyacaktır. Osmanlı döneminin yazın yapıtlarındaki sözcükler bizim için salt eskil değil, ama aynı zamanda yabancıdır (Arapça, Farsça); kimi sözcüklerin salt kullanılmadan ötürü alışılmış olmaları ya da bizden önceki kuşaklar için bugün hala yazmakta olmaları onların bu yabancılığını ortadan kaldırmaya yetmez. Olsa olsa dilden-dile çeviride saltık anlamda bir yabancılık olmasına karşılık, özleştirme yoluyla çeviride bu yabancılığın «göreli» olarak, yani dönemden döneme, kuşaktan kuşağa değişmek üzere, ama yine de var olduğunu belirtmek gerektir. Kendisinden çeviri yapılan metnin «yabancı» olması, dilsel im çevirisinin bir öz koşuludur.

Karşılıkları bulunan sözcükleri tümceler içinde kullanarak uyumlama işinde ise — yukarda iki ve üçüncü yapısal belirlenimlerin birlikte işlerlik kazandığı işte asıl bu noktada — özleştirme işlemi gerek dilden-dile çeviriden, gerekse dil-içi baş-

ka çevirilerden ayrılmaktadır. Şöyle ki, dilden dile çeviri yabancı sözcüklerin hiç de zorunlu olarak bir takım yeni sözcüklerle karşılanmasını öngörmez (özel bir durum içinde olan bizim dilimizi değil de başka dilleri, sözgelimi İngilizceden Fransızcaya yapılan çevirileri düşünelim). Bunun gibi özleştirme dışındaki başka dil-içi «çeviri»ler için de bu böyledir. «yani» der «başka türlü söylersek» der, yeni sözcüklere değil, hattâ tam tersine en alışılmış gelen deyimlere başvururuz. Oysa özleştirme yabancı eskilleri, ya da eskil olmaya yüz tutmuş yabancı sözcükleri ana dildeki yeni sözcüklerle karşılamayı öngörür. (buradaki yenilik de, bilindiği gibi, tek değil, çeşitli nedenlerden, örneğin bilinen bir sözcüğün ya da öztürkçe bir eskilin yeni bir anlamla kullanılmasından, özel ya da yerel bir çevrenin malı olan sözcüğün kullanımının genişletilmesinden v.b. ileri gelebilmektedir). Tabii salt karşılama da değil: böylece karşılanan sözcükler, gittikçe artan bir eğilimle yeni sözcüklerin oluşturduğu bağlamlarda kullanılacaktır. Dil-içi çeviri yoluyla yeni bağlamların yaratılması özleştirmeyi başka bütün çevirilerden ayıran başlıca bir özelliktir. Özleştirerek yazı yazma denemelerinin başlangıcı olarak «Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi»nin çıktığı 1934 yılını alırsak, aşağı yukarı yarım yüzyıldır Türk dilinin yeni bağlamlar ardında olduğunu söyleyebiliriz (2). Kültür yaşamımız yönünden büyük önem taşıyan bu özelliği nasıl anlamak ve hangi kavramlara göre yorumlamak gerekir?

3. «Çeviri Yapan Düşünce» Hangi Amacı Gerçekleştirmeye Yönelmiştir?

Çevirinin dile dayalı bir düşünme etkinliği olduğunu ve bu dile-dayalılığın belli bir yapıyla karşımıza çıktığını gördük. İmdi her düşünme, bir insan etkinliği olarak bir amaca yöneliktir. Öyleyse, soru: Çeviri dediğimiz bu dilsel imlerin başka dilsel imlerle yorumlanması işleminde ortaya çıkan amaç nedir? Bu amaç tek midir? Yoksa birbirini bütünleyen aşamalı amaçlar mı söz konusudur? Çevirerek ilerleyen düşünce kendisi için koyduğu amaca ulaşabilmekte midir, ne ölçüde?

İlkin dilden-dile çeviriyi ele alalım. Yabancı dildeki bir gazete haberini, bir türe metnini, bir romanı kendi ana dilimize çevirmedeki amaç nedir? Bu tür çevirideki amaç anlaşılır kılmak, anlamaktır denilebilir. Bilmediğimiz yabancı dildeki bir ro-

---

(2) Karş. Kâmile İmer: Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi, s. 87, Ankara 1976.

manı anlamamıza olanak olmadığına göre... İşte çeviri ilkin bunu olanaklı kılıyor (yalnız düz okuyucu için değil, belli bir ölçüde çevirmen için de geçerli bu: zor, eldeki bilgilerle anlaşılması güç tümceleri o da ilkin çevirerek anlamıyor mu çoğun?). Yukarda çevirmenin düşüncesinin yabancı dildeki sözcük ve tümcelerin «anlam»ına yöneldiğini söylerken de anlatmak istediğim buydu: Çevirmen anlarken yeniden-anlatır, yeniden anlata anlata da anlaşılır kılar. Bu açıdan bakılırsa onun işinin bir yeniden-yaratma biçiminde anlama ve anlaşılır kılma olduğu söylenebilir. Buradaki yaratıcılıktan kuşkumuz yok (düpedüz bilgi aktarmaları dışında, hatta orada bile: örneğin bir gazete haberinin yalın, süsüz, nesnel, ya da tam tersine heyecan uyandıracak biçimde verilmesi «deyiş», «biçim» ustalığı gerektirebiliyor). Ama şu «yeniden» sözcüğü mide bulandırmakta. Gerçekten de bu anlaşılır kılma işinin sınırlarına dikkat edilmelidir. İlkin çevirmenin yabancı dildeki sözcüklerin karşılığı olarak çeviri yapılan dilde bulduğu sözcüklerin anlamları yabancı sözcüklerin anlamlarıyla tıpatıp örtüşmez: bu nokta da kuşkusuz en iyi bu sözcükler tümcelere bütünlendiği zaman ortaya çıkar (çevirinin dilsel yapısını belirleyen ikinci ve üçüncü belirlenimler). Böylece bu sözcükler gösterdikleri nesnelerin değişik yaşam ve çevre koşullarından ötürü birbirine tıpatıp benzememesi yanında yarattığı çağrışımlarla da çevirisi olarak sunuldukları sözcüklerden ayrılırlar. Ama salt bu kadar da değil: Eğer çevirmen özel bağlamlara ait olan sözcükleri, dilin ana-dizgesi içinde yer alan alt-dizgelere ait bir takım sözcükleri de — örneğin argo, mesleklere özgü diller, gençlerin ya da yaşlıların özel konuşma tarzları v.b. — bu özelliklerini vererek çevirmeye kalkışırsa — roman ve tiyatro çevirilerinde bu kaçınılmazdır — büyük bir zorlukla karşılaşır: çünkü kendisinden çevrilen dilde ana-dizgenin alt-dizgelerle ilişkisi kendisine çevrilen dilde koşut ya da benzer olarak gösterilecek ilişkilerle hiçbir zaman tam örtüşmeyecek, hatta bazan hiç örtüşmeyecektir (3). Bu noktalar bir yeniden-yaratma olarak dilden-dile çevirinin sınırlarıdır. Duracak mıyız, yoksa

(3) «Ana-dizge», «alt-dizge» deyimlerini burada Alm. «Gesamt kode» (İng. «overall code») ve Alm. «Subkode» (İng. «sub-code») deyimlerine koşut bir biçimde kullanıyorum. Bu konuda bak. Roman Jakobson: «Zeichen und System der Sprache», «Form und Sinn», s. 10. München 1974. Ayrıca bak. Th. Lewandowski: Linguistisches Wörterbuch, Heidelberg 1976.

aşabilecek miyiz bu sınırları? Ama ilkin gerçekten «sınır»larla mı karşılaşıyoruz burada, yoksa başka bir şeyle mi? Bunlar belirlediğimiz güçlükler önünde doğal olarak ilk akla gelen sorunlar olmaktadır.

4. Dil-İçi Çevirinin Yöneldiği Başlıca Erek: Daha-İyi-Anlama ve Geliştirme

Bir dil-içi çeviri etkinliği olarak özleştirmeyi alalım şimdi de, bunun yöneldiği erek nedir? Dilimizdeki Arapça, Farsça kökenli sözcüklere niçin Türkçe karşılıklar bulmaya çalışıyor? Buradaki amacın ilk elden dilden-dile çeviride olduğu gibi «anlaşılır kılma» olduğunu söyleyemeyiz, sanıyorum. Çünkü bu sözcükler herhangi bir yabancı dildeki sözcükler gibi bizim için büsbütün anlaşılmaz değil, ama yine de az ya da çok anlaşılmazlıkları olan — ilk ve asıl anlamları, kökleri, türeyişleri, çekimleri bilinmeyen — sözcükler bunlar. Bunun için yukarda bu sözcüklerin de göreli bir biçimde bize «yabancı» olduklarını saptanıştım. Bu noktayı göz önüne alarak, özleştirmedeki amacın salt «anlaşılır kılma»dan daha fazla birşey olduğunu söylemeliyiz: **Dilimizdeki özleştirmenin ereği sözcüklerin «anlam»ını daha-iyi-anlama, giderek dil ve düşünceyi bir bütün olarak geliştirmedir.** Eğer kısa dönemde varılan sonuç tersine anlaşılmama izlenimini uyandırabiliyorsa, bu yalnızca henüz bu ereğe tam olarak varamadığımızı, daha işin başında olduğumuzu, belki zaman zaman yanlışlar da yaptığımızı — kendimizi eleştirmeyi bilelim! — göstermektedir, ama hiçbir zaman nesnel ereğimizin bu olmadığını değil. Aslına bakılırsa özleştirmenin ereğini böyle belirlemekle tüm dil-içi çevirilerin yöneldiği başlıca genel bir ereğin özel bir uygulamasına dikkati çekmiş oluyoruz yalnızca. Niçin konuşurken kullandığımız sözcüklere anlamdaşlar bulmaya, «anlam»ı başka başka sözcüklerle yeniden vermeye çalışırız? Kuşkusuz karşımızdakinin söylediklerimizi daha iyi anlamasıdır güttüğümüz amaç, ama bu yoldan biz de düşüncemizi geliştirmekteyizdir. Bir dilsel imin başka dilsel imlere çevrilerek yorumlanması işlemi Amerikan Pragmatizminin kurucusu Charles Sanders Peirce'ün kendi imbiliminin («semiotike») başlıca konularından biridir. Pierce «çeviri»ye en genel ve temel bir anlam vermektedir. Ona göre karşımızdakinin konuşmasını dinlerken bu konuşmanın zihnimizde uyandırdığı dilsel imlerle doğal olarak bir çeviri etkinliğini başlatmış oluruz; bundan da amaç salt eşdeğer imler bulmak değil, duruma göre «daha gelişmiş im»ler bulmaktır.

Yine Pierce'e göre eğer «çeviri» ya da daha doğru olarak «çeviriler» olmazsa ilk im «eksik» bir biçimde kalacaktır (4). Roman Jakobson'un da yazılarında sık sık dayandığı bu görüş, öyle sanıyorum ki tipik ve en uygun bir örneğini bugün Türkçeyi özleştirme çabalarımızda bulmaktadır Yeni sözcüklerin denemesindeki amaç yabancı kökenli bir takım sözcüklere salt karşılıklar bulmak değil, hayır o sözcüklerin anlamlarını daha iyi anlatmak, toplumsal yaşamın gidişine uygun bir biçimde yorumlayarak geliştirmektir: dilimizi ve onun içinde yol alan düşüncemizi geliştirmek. Ama eğer bu böyleyse, Pierce'ün çeviriye yüklediği temel mantıksal anlam ve geliştirme işlevinin ışığında, Türkçedeki özleştirme denen dil-içi çeviri için saptadığımız ereği genelleştirmeyi deneyebiliriz: **Dilden-dile çevirinin de varmak istediği** son erek tıpkı dil-içi çeviride olduğu gibi yabancı dildeki imlere **daha gelişmiş imlerle karşılık bulmak, oradaki «anlam» ve düşünceyi geliştirmektir.** Bugün Türkçedeki deneyimiz bize şunu gösteriyor: dilden-dile çeviriyle özleştirme içiçe ilerlemektedir; yani yabancı dilden bir metni çevirirken onu olabildiğince «Türkçe» — yabancı sözcük kullanmaksızın — çevirmeye çalışıyoruz, bunun için de zaman zaman kendi dilimiz içinde bir çeviriyi birlikte gerçekleştiriyoruz. Bu iki içiçe çevirinin yöneldiği en son erek daha iyisini yapma ve ortaya koyma değilse nedir? Özleştirme için daha kolay kabul edilebilir gözüken bu sonuç genellikle dilden-dile çeviriyle ilgili olarak edinmiş olabileceğimiz tasarımı tersine çevirmektedir: çünkü biz bu alanda çeviriyi asl'ın yeniden-yaratılma tarzında da olsa bir çeşit değerli kopyası saymaya alışmışızdır. Eğer şimdi Pierce'ün bu konudaki savlarından Türkçedeki özleştirmeyle ilgili yarım yüzyıllık deneyimize bakarak çıkarılacak sonuç yukardaki gibi ise çeviri «asıl»dan daha yetkin olmaya aday gözükmektedir, bu da bir aykırılık olarak karşılanacağı açıktır. Ama ilkin: gerçekten bir ayrılık var mıdır burada?

5. Çevirmek : Gerçekleştirmek?

Bir çözüm bulmayı denediğimiz, çevirinin bir yeniden - yaratma mı, yeni-yaratma mı olduğu sorusunun karşılığı da bu görünürdeki aykırılığa bağlıdır. Gerçekten de dilsel çeviri daha iyi ve daha yetkin-olana yönelmiyorsa, geliştirerek ilerlemiyorsa,

---

(4) Charles Sanders Peirce: Collected Papers II Elements of Logic, p. 303, Cambridge 1932.

bir yeni-yaratma da sözkonusu olamıyacak, tanımı her yeniden-yaratma gibi tanımı gereği daha önce yaratılmış olanın sınırıyla sınırlayacaktır kendini, çevirinin bir geliştirme olduğununu genel bir doğru olarak koyarken, ilkin hiç kuşkusuz herhangi bir çeviriyi göz önünde bulundurmuyorum, ama gerçekten başarmak isteyen, yaptığı işin önemi ve anlamını algılamış bulunan çevirmenlerin kendileri için öngördükleri «ideal»e dikkati çekmek istiyorum. Burada söz konusu olan, **ideal durumuyla** tanımlanan çeviri işidir. Bu ideali de bir vuruşta erişilecekmiş gibi düşünmemek gerek, tam tersine burada karşılaşılan dizi dizi çevirilerdir (Pierce de kendi çeviri kuramında hep bunu göz önünde bulundurmuştur): ilkin başka dildeki metnin zaman içinde yeniden ve yeniden yapılan çevirilerinden oluşan bir dizi, ikinci olarak yapılan çevirinin kendisine çevrilen dilden yapılan yorumları olarak karşımıza çıkan dil-içi çeviriler dizisi (böylece çevrilen yapıtlar üzerine yazılan tüm inceleme, eleştirme, tanıtma çalışmaları). Bütün bu diziler daha-iyi-anlama ve geliştirme çabalarına tanıklık ediyor kuşkusuz, evet, ama (tam da bu noktada soruyu yinelemeliyiz) bütün bunlar salt çeviri kavramı içinde kalınarak belli bir kültürü tanımlamamız için yeterli midir? Çeviri böylece kültür yaratıcı işlevine kavuşmuş olmakta mıdır? Çok başarılı da olsa yorum yorum olarak kaldıkça aslından daha gelişkin olduğu söylenebilir mi? Nasıl? Bu soruyu yanıtlamak üzere burada «geliştirme»nin ne anlama gelebileceğini daha yakından görelim.

Yukarda yaptığım tanımlara göre kendisinden çeviri yapılan dil doğal olarak «yabancı» dildi, özleştirme tarzındaki dil-içi çeviri de — başka dil-içi çeviriler, yeniden-devimlemeler karşısında — bu özelliğini koruyordu: buradaki «yabancı»lık göreli, yani dönemden döneme, kuşaktan kuşağa değişebilen, bir yabancılıktı yalnız. Bu duruma bakarak ele aldığımız dilsel çevirilerin kendileri için belirleyici bir biçimde hep «yabancı» olana yöneldiklerini, bu «yabancı»yı «tanıdık», «bildik» kılmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Ne demektir «yabancı» olmak belli bir kültür için? Kültür canlılıktır, doğal anlamındaki «yaşam»ın karşısında kuşaktan kuşağa geçip süren, geleneğin zorunlulukla yenilendiği asıl yaşam. «Yabancı» bir kültüre ait nesne ve değerlerin yabancılığının kaldırılmasının anlamı da işte bu «yaşam», bu «dirim» içinde belirlenir. Yaşayan bir kültüre göre «yabancı» olmak onun için bir «gerçeklik» taşımama, gerçekliği olmama demektir. İşte geniş ve yaratıcı anlamında çeviri, bizim için he-

nüz gerçeklik taşımayana gerçeklik kazandırma, onu gerçekleştirme çabalarımızın adıdır. Çevirmek demek gerçekleştirmeye yönelmek demektir: böylece yabancı, yabancı olduğu için de gerçekleşmemiş, bizim için henüz gizlügüç durumunda olan kültür nesne ve değerleri edimsizlikten edimliliğe, etkinsizlikten etkin-olmaya geçer: bu da bir gelişmedir, asıl bu gelişmedir, daha doğrusu bir dizi gelişmenin başlangıcı. Çeviri gerçekleştirme biçiminde olan bir geliştirmedir; böylece belli bir kültür yaşamı için gerçekleşmemiş, havada, belirsiz olan şey sonunda onun tarafından — tabii bir seçme ve kendine göre anlamayla — özümsenir. Bu özümseme ne kadar uzun sürse ve çaba gerektirse de... Bir örnek alalım. Aldous Huxley denemelerinin birçok yerinde Dostoyevski'nin romanlarındaki kahramanların nasıl soyut kavramları gerçeklikle, somut-olanla, gerçek durumlarla karıştırıdıklarını göstermeye çalışmıştır: söz gelimi «Yer Altından Notlar», «Avrupalıların çoğunca normal olarak kabul edilen ahlaksal ve düşünsel gerçeklik»ten nasıl uzaklaşılabileceğine tanıktır, «Cin Tutmuşlar»da ise Ruslar «düşünce ve bilinç sonradan görmeleri», «yavaş yavaş birikmiş Avrupa kültürüyle birdenbire zenginleşen eski mujikler» olarak canlandırılmıştır ve Huxley'e göre Dostoyevski'nin belki kendisi de anlattığı bu kişiler gibidir (5). Öyle sanıyorum ki Huxley'in burada anlamadığı ya da anlamak istemediği nokta, bir kültür etkinliği olarak çeviriyle ilgili şu açıklamalarımızın ışığında açıklığa kavuşmaktadır. Dostoyevski'nin Avrupa kültürünün soyut, felsefi kavramlarını somut, tensi varlıklar olarak algıladığı ve romanlarında bu somutluğun, bu dünyaya dünyalı olarak ait olmanın trajedisini yansıttığı doğrudur; ancak bunda yadırganacak birşey yoktur. Dostoyevski Rus toplumuna ve hiç kuşkusuz kendisine de yabancı olan bir kültürün değerlerini kendi kültürü içinde — aşırılıklara varan bir biçimde de olsa — gerçekleşmiş olarak görmüş, giderek onların gerçekliğine kendisi katkıda bulunmuştur: O'nun da yaptığı o günkü Rusya ve Rus kültürü açısından bir çeviri işlemiydi. Çevirmenin gerçekleştirme olduğuna en uygun başka bir örneği Cumhuriyet dönemi türesi vermektedir: Bugün yürürlükte olan yasalarımızdan «Yurttaşlık Yasası» İsviçre Yurttaşlık Yasasının, Borçlar Yasası yine İsviçre Borçlar Yasasının, 1926 Ceza Yasası, 1889 İtalyan Ceza Yasasının, 1929 Ceza Usul Yasası

(5) Aldous Huxley: «Do What You Will», s. 231, 173-174, Londra 1949.

1877 Alman Ceza Ulusal Yasasının, 1926 Ticaret Yasası 1897 Alman Ticaret Yasasının (Handelgesetzbuch 110) büyük ölçüde çeviri ve uyarlamalarına dayanmaktadır (bu konuyla ilgili tam bir döküm için Prof. E. Özsunay'ın çalışmalarına bakılabilir). Şimdi bu çevirilerin ve onlara dayanılarak türe fakültelerinden yargıtaya kadar çeşitli organlarca yapılan yorum ve alınan kararların belli bir türe düzenini Türk toplumunda gerçekleştirmeye yönelmiş olduklarını görmemezlikten gelemeyiz (bu gerçekleştirmenin başarılı olup olmadığı ya da bundan yeni, özgün ve dengeli bir türe düzeninin doğup doğmadığı ayrı bir konudur, ama ancak burada koyduğumuz ölçütler ve kavramlar yönünden tartışması yapılabilir). Buradaki gerçekleştirme eylemi uygulamayla değil, ilkin çevirmenin çabalarıyla, yabancı dildeki belli türe kavramlarının kendi dilimizde anlaşılır, kabul edilebilir kılınmasıyla başlamaktadır.

Eğer çevirmek bir gerçekleştirmeyse, ancak bu koşulla, yeniden yaratmanın sınırlarını aşarak aynı zamanda bir yeni-yaratma olabilir, yaratıcı ve bireysel anlamında bir «kültür» özgünlüğüne kavuşabilir. Çevirme etkinliğinin nasıl kültür-yaratıcı, özümseyici-gerçekleştirici bir işlev taşıdığına tarihten pek çok örnek tanıklık ediyor: XI. ve XII. yy. lardan başlayarak Yunan Felsefe Yapıtlarının ilkin Arapçadan çeviri yoluyla Avrupa kültürüne sokulması en başta anımsanabilir. Bugünkü kültür yaşamımızı bu sorunsal yönünden ele alırsak şöyle bir tabloyla karşılaşırız: Tanzimatla başlayıp ancak Tanzimattan sonra yoğunluk kazanan Avrupa dillerinden çeviriler bizde genel olarak insancı — humanist — bir kültürün özümsenmesi olayına tanıklık etmektedir (6). Burada özümsemeye temel olacak elemenin nasıl yapıldığına, hangi kültür nesne ve değerlerinin hangi değişik yorumlarla alınmış olduğu, bütün bu gidişin doğru yolda olup olmadığına — tek tek noktalardan yapılacak eleştirilerle şimdiden yaklaşılabilirse de — toptan bir bakışla karar vermek için henüz vakit çok erkendir. Beri yandan sorunu bir de şu özleştirme eylemi açısından görmek gerekir. Çevirinin asıl özü olarak belirlediğimiz gerçekleştirme kavramı, öztürkçe karşılıklar bulma ve eski metinlerin bugünkü Türkçeye çevirme işlemlerinin geçmişte bir kopma anlamını taşımayacağını — kısa dönem-

(6) Bu konuda fazla bilgi için bak. Hilmi Ziya Ülken: Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü, s. 339-385, İstanbul 1935.

lerde durum böyle gözükse de — işin aslının tam tersi olduğunu, bu tür dil-içi çevirinin geçmiş kültür değerlerinin yeniden-özümsenmesine yöneldiğini göstermektedir. Özleştiren özümseyecektir de. Osmanlı kültürü nasıl bir kültürdü? Nasıl bir dil ve içerik yapısıyla, ama aynı zamanda bu yapıya karşılık olan toplumsal-ekonomik bir yapıyla belirleniyordu? Estetik, politik, askeri v.b. yaşamın amaçları neydi? Bütün bu soruları ancak Osmanlı döneminin çeşitli kültür belge ve tanıklıklarını bugünkü dile çevirerek, bu belgeleri ilkin bugünkü dilde anlayarak — başka türlü bir anlama olanaklı olamıyacağına göre! — yanıtlayabiliriz. Bugün Türk kültürü kendi gerçekliğini aramaktadır. Geçmişin gerçekliği ise bugün ve gelecekle olan dialektik bireşimindedir. Dil-içi çeviri işte bu bireşimin gözle görülüp elle tutulabilir bir ilk-örneği olmaktadır.

Burada koyup tanımladığım anlamıyla çeviri ilk uygulaması uygarlık tarihinin epey öncelerine giden bir etkinliğin adı olmaktadır: yabancı olanı, karanlıktakini, ilkin anlaşılmayanı ortaya çıkarmak, özümsemek, giderek anlamak etkinliği. Dille ilgili olsun olmasın büyülü imleri yorumlayan kutsal kişiler, şamandan bilicilere kadar hepsi belki de yeryüzünün ilk çevirmenleriydi. Bugün çevirinin böyle dinsel, kutsal, gizemli bir anlamı yok bizim için artık. W. Benjamin'in dediği gibi «Ne felsefe, ne de çeviri için esinleyici bir gücün, bir musa'nın varlığı söz konusudur.» (7) Çeviri varolmak için hiç bir önsel —idealist felsefeyi gereksememektedir: çünkü o birbakıma toplumsal yaşamın kendisindeki im yaratma etkinliğiyle özdeştir ve gerçek yaşamın kurallarına boyun eğmektedir: Bu yargı ise doğrudan doğruya yüzyılların bir çeviri birikiminin sonucu olarak görülmelidir. Onun çeviri dizisinde oluşturduğu halka ise hiç kuşkusuz son halka değildir.

---

(7) Walter Benjamin: «Çevirmenin Görevi», «Çeviri» Dergisi s. 56 Eylül 1979/1

ALMAN YAZININ TÜRKİYE'DE ALGILANMASI

Prof. Şara SAYIN

Çeviri denilen olgunun işlevsel tanımlanması yapılırken, çevirinin — diğer işlevleri yanında — uluslararası bir iletişim aracı olduğu sık sık önemle belirtilir. Bu tanımlamanın temelinde yatan iletişim modelinden yola çıkarsak, iletişimin bir ucunda kaynak dilde yazan yazarı, diğerinde ise, yazarın iletisini erek dilde alan okur'u görürüz. Aradaki evreler — ayrıntıya girmeden şöyle sıralanabilir: kaynak dilde yazılmış yapıt, yazarın iletisini önce kaynak dilde alan, sonra erek dile aktaran çevirmen, çeviri yapıtı yayımlayan yayın evi, ve erek dile aktarılmış ileti. [Ancak, bu sadece bir modeldir, gerçekte ise kaynak dilde yazılmış yapıt ile erek dilde yeniden oluşmuş çeviri yapıtı arasında devreye giren daha pek çok öğe vardır.—]

[Bir ucunda kaynak dilde yazan, diğerinde ise yazarın metnini erek dilde alımlayan okurun bulunduğu ve ileti ile bütünleşen bu iletişim çevriminin ne dereceye kadar gerçekleştiğini,] Ancak, kaynak dildeki iletinin alıcıya ne dereceye kadar ulaştığını saptayabilmek için, son yıllarda giderek önem kazanan etki ve alımlama kategorileri üzerinde durulması gerekir. Her yazın yapıtı alıcısını, yani okuru şu ya da bu biçimde etkiler. Bu etki gerek okuma sırasında, gerek okuma eyleminin sonunda oluşur. Okur, bir taraftan yapıt tarafından etkilenir, bir taraftan da yapılan iletinini — kendi koşulları içerisinde — Alımlar. Gerçekte, etkileme ve alımlama, aynı olayın, yani bir yapıtı okuyup yeniden somutlama olayının iki ayrı görünüşüdür. (1) Etki sürecinde, metnin okuru koşullaması ağır basar. Alımlamada ise, okurun kendi tarihsel ve kültürel bağlamındaki koşullanması, ve okurun kendi beklentileri söz konusudur. Yazın metnini alım-

(1) Barner, Wilfrie, Wirkungsgeschichte und Tradition, in «Literatur und Leser, Reclam, 1975, s. 85

layan okur, metindeki göstergeleri — tarih ve kültür bağlamının da koşullandırdığı — kendi beklentileriyle ilişkili olarak kavrar. Okur, okuma eylemi sonunda, yazarın metnini, metinde örtük yönelimlere ve sürekli değişen tarihsel ve toplumsal alımlama koşullarına göre yeniden oluşturur, yani somutlar? Somutlama, okur'un gerçekleştirdiği bir eylemdir ve yazın metninin estetik (güzelduyumsal) yönünü oluşturur. Yazın metninin bir de sanatsal yönü vardır, yani yazarın oluşturmuş olduğu metnin kendisi vardır. Yazın yapıtı dediğimiz şey ise, metnin bu sanatsal yönüyle estetik yönünün, yani yazarın metniyle okurun somutlamasının birbirine yaklaştığı yerde oluşur. (3) Yazın metni ve somutlama, ancak ideal denilebilecek alımlamalarda birbiriyle örtüşür. Gerçekte, bu örtüşme yoktur, süreli, yeni somutlamalara açıktır yazın metni. Şöyle de diyebiliriz: Yazın metninin varlığından söz edilebilmesi için, yazın metninde var olan, ama henüz gerçekleşmemiş gizil güçlerin, metnin yönlendirdiği çizgide, okur tarafından somutlanmış olması gerekir. İşte, yazın metnindeki bu gizil güç, yapıtın dinamizmini sağlar. Ve bu dinamizm, yazın yapıtının her okunuşundaki farklı etkisini oluşturur. (4) Başka deyişle, yazın yapıtlarının okurlara ne ölçüde ulaştıklarını saptamak için, sadece yazın metnine eğilmek yeterli değil, bu metnin okurda uyandırdığı etki ve alımlama oranını da araştırmak gerek. Bu ise, konu hele çeviri bir yapıt olunca, oldukça güç bir iştir.

Yazına etki ve alımlama açısından yaklaşım, zorunlu olarak yazının tarihselliği ve toplumsallığı görüşünü de birlikte getirir. Yazın yapıtı, belli bir tarih ve kültür bağlamında yaşayan okurun metni somutladığı sırada oluşur demiştik. Okul da, hiç bir zaman böyle bir bağlamın dışında var olamayacağına göre, bu tür bir yaklaşım, — yani etki ve alımlama açısından yaklaşım — her türlü yazın anlayışı için geçerlidir diyebiliriz. Hatta sanatın bağımsızlığını savunan, yazının toplumsal ve tarihsel bir

---

(2) Racines und Goethes Iphigenie, in «Rezeptionsaesthetik, UTB, s. 355

(3) Iser, Wolfgang, Der Lesevorgang, in «Rezeptionsaesthetik, s. 253

(4) Iser, Wolfgang, Der Lesevorgang, in «Rezeptionsaesthetik, s. 253

olgu olduğu görüşünü yadsıyan tutum için de. Çünkü sadece estetik amaçla yazılmış bir dize, hattâ diyelim tarih, toplum ve zaman dışı olmayı amaçlayan bir metin bile, metindeki göstergeleri belli bir zaman diliminde yaşayan, metni ancak kendi kültür bağlamı, bilgi dağarcığı, kendi edimi çerçevesinde kavrayabilen bir okur tarafından alımlanabilir. Başka deyişle, bir metnin çevrilmesinde, metnin oluşmasında etkin olan tarih ve toplum bağlamı nasıl devre dışı bırakılamazsa, aynı metnin erek dilde, yani çeviri alıcılığıyla alımlanmasında da, bu kez başka bir tarih ve toplum bağlamı, ve bunun içinde yaşayan, farklı beklentileri olan çeviri metnin okuru da devre dışı bırakılamaz.

Şimdi konumuz 1960 lardan bu yana, ama özellikle son yıllarda alman yazını ve bu yazının çeviri aracılığıyla Türkiyede alımlanması olduğuna göre, konuya eğilirken, aynı zamanda metni alımlayan okura da eğilmek gerek.

Kitapların, sadece yazarlarını değil, okurlarını da ele verdikleri bilinir. Bu görüşten yola çıkarsak, son yıllarda Almancadan Türkçeye çevrilmiş yapıtlar, bize alman yazarları olduğu kadar, Türk okur'u ve bu okurun beklentileri hakkında da bilgi verecektir. Konuşmanın birinci evresinde önce — çok genel çizgileriyle — son 10 - 15 yıl alman yazını, bu yazından Türkçeye çevrilmiş yapıtlar ve bunların okurları, ikinci evrede ise, çeviri yazında somutlama sorunu üzerinde durulacaktır. Genel düzeyde yapılan saptamaların ve getirilen önerilerin tüketici olamayacağı doğaldır.

Alman yazınında gelenekten kopma, yepyeni bir yazın oluşturma, çok kez sanıldığı gibi 1945 lerde değil, çok daha sonra, yani 1960 larda olur. İkinci dünya savaşının bittiği, tüm yazın tarihlerinin sıfır noktası diye adlandırdıkları 1945, alman yazınının tüm geleneklerden bağlarını koparak, yeni bir doğrultuda, yeni biçim, biçem ve içerikler yeni bir yazın geliştirdiği anlamına gelmez. 1945 lerden sonra yapıtlarını yayımlayan yazar kuşağı, gerçi yaşadıkları ve etkilendikleri savaşla hesaplaşırlar, çok doğaldır da bu. Ama, kabul etmek isteseler de, istemeseler de, daha önce var olan yazın geleneğini devam ettirirler. Sıfır noktası değimi, sadece bütün yapıtların temelini oluşturan ortak durumu dile getirmek bakımından geçerlidir. Yazarların hemen hemen tümü, kendileri gibi kapıların dışında bırakılmış kahramanlarının yabancılıklarını, korkularını ve varoluşçulluğun sınır durumlarını yansıtırlar. Savaş sonrası bu ilk yazar kuşağının

bir ortak yanı da, ideolojinin her alanda egemen olduğu savaş yıllarından sonra, ideolojilere kuşkuyla bakmaları (5) ve bireyselliğe sığınmalarıdır. Yazına da aynı kuşkuyla bakarlar. Yazdıklarının kurmacadan uzak, salt gerçeğin, yaşamın, kendisi olduğunu savunurlar. Ancak bu kuşku giderek azalır. Hele 1952 den sonra, 47 ler grubu diye anılan yazar grubunun etkinlikleriyle, yazının, deneyimlerin dolaysız aktarımı olduğu görüşünden uzaklaşılır. Gelenekle hesaplaşma başlar.

1960 larda ise, gelenekten kopuş çok daha kesin ve tutarlıdır. 1945 ler sonrası ikinci yazar kuşağı, bir yandan Nouvenu roman gibi yabancı örnekleri benimsemekle, diğer yanda «güzel»i konu alan yazından uzaklaşmakla geçmişle bağlarını koparır. Aralarında Günther Grass, Magnus Enzensberger, Martin Walser, Böll Lenz'in de bulunduğu yazarlarda — bir kaçının dışında — politik bilinç giderek gelişir. Bağımlılık yazının bağdaşamayacağını savunan yazarlar bile (Handke), neden öyle yazmadıkları için kendilerini savunmaya zorlanırlar. Bağımlı olmamak yazar için doğal bir durum olmaktan çıkar. (Bir önceki kuşakta, ağırlık noktalarını varoluşçuluk, bireysellik ve irrasyonalizm oluşturuyordu. Bireysel yaşantılar yansıyordu yazına). 1960 lar yazınında bireysel yaşantı yerini çok kez toplum yaşantısına bırakmaya başlar. Belgesel gerçekçilik giderek güçlenir. Toplum tarafından belirlenen, yönlendirilen bilincin değişmesi için, belli biçim öğelerinden yararlanır yazarlar. O zamana değin yazın alanında davranışları çepeçevre saran gizem bozulur, yıkılır, davranışların gerçek nedenleri apaçık ortaya konmak istenir. Yazarlar artık gerçeği yansıtmakla yetinmezler, olaylar karşısında tavır alır, bu tutumlarını ortaya koyarlar. Yararlandıkları tüm biçim öğeleri, örneğin Yabancılaştırma, montaj, kolaj iç ve dış diliyle betimlemesinde iç içelik gibi teknikler, gerçekte ön plânda işlevsel nitelik taşır. Hepsinden, gündelik yaşam, toplum, aile gizemini yıkmak için yararlanılır. Toplum eleştirisi giderek güçlenir.

1960 larda başlayan ve gelenekle bağlarını koparan yeni yazın anlayışını, savaş sonrası ikinci yazar kuşağı 1970 lerde de sürdürür. Hattâ Böll, Grass ve Lenz, toplum eleştirilerini yapıtlarında dile getirmekle de yetinmezler, o dönemde etkin bir biçimde partileri için seçim kampanyalarına da katılır-

(5) Hans Mayer, Deutsche Literatur seit Thomas Mann

lar. Diğer yandan, ilk yapıtlarını 1960 'lı lerde yayımlamaya başlayan yeni bir kuşak gelişir. Aralarında Tankred Dorst, Hochhut, Fichte, Kempowski gibi yazarlar, belgesel gerçekçiliği çeşitlemeleriyle sürdürürler.

Günter Wallraff yeni bir röportaj tekniği oluşturur. Adını gizli tutarak, büyük iş yerlerinde, yayınevlerinde işçi olarak çalışır, buradaki deneyimlerini kaleme alır. Amacı, iş yerleri hakkında oluşturulan imajın tasarımın düzeltilmesini yapmaktır.

Yazının politik amaçlara hizmet etmesi görüşüne koşut olarak, Max von der Grün'ün önderlik ettiği ve «İşçi yazını» diye adlandırılan yeni bir tür yazın ortaya çıkar. Peter Schutt, Erika Runge ve Karin Strucks'un da geliştirdiği bu yazın gerçi işçi sorunlarını yansıtır, ama işçiler için yazılmış değildir.

Almanyada son yıllarda uzun uzun romancılığı mı, yoksa deneme ve eleştiri yönü mü ağır bastığı tartışılan Wellorshoff ise, şimdiye değin adları geçen yazarlardan ve belgesel gerçekçilikten çok ayrı bir gerçekçilik anlayışı getirir. Wellershoff'a göre, dünyanın özünde, temelinde deney öncesi anlam yapıları yakalamak olanaksızdır. Bunun için de anlamla ilgili, anlama dayanan yorumlar da yapılamaz. Yapılacak şey, olsa olsa, kişinin kendisine, kendi Ben'ine tarihsel süreç ve sürekli değişen koşullar içinde yaklaşmaya çaba göstermesidir. [Yazar, ne yaşamı anlandıran yorumlar yapmalıdır, ne de varoluşçularda sık sık raslanıldığı gibi, soyut, allegorik modeller sunmalıdır okurlara. Wellershoff, toplum sürecinin, tek tek kişilerin deneyimlerini, davranışlarını, kişisel ve sosyal yaşamını nasıl etkilediğini göstermek ister. Bunun için de çeşitli teknikler uygular, kolaj, film tekniği, iç ve dış dünya betimlemesinde sürekli iç içelik gibi. Amaç, Simulations teknikle yazın yapıtındaki kurmaca dedeneyimlerle, okurun gerçek yaşamındaki deneyim ufkunu genişletmektedir. (6)

İsviçreye gelince, bir yandan Dürrenmatt «insanın düşüncesi ile eylemi arasındaki çelişkiyi» ortaya koyabilmek için olayları o'kur'a, seyirciye, «taşlamanın en keskin, en göz alıcı ışığında» sunadursun, Max Frisch, kişinin özdeşliği, sorumluluğu sorunu ile toplum eleştirisini birleştiren, bütünleştiren yapıtlar vermeyi sürdürür. Kısa öykü türünde ise, Peter Bichsel, anlatıda uyguladığı kısaltma ve ekonomi tekniğiyle, alışılagelmiş, senli benli ol-

(6) Wellershoff, Fiktion und Praxis, in Literatur und Veraenderung, DTV, sr. München, 1971, s. 20

duğumuz günlük yaşamı, farklı boyutlarda göstermeyi başarır.

Alman diliyle yazılmış yazının çok önemli bir bölümünü kuşkusuz Avusturyalı yazarlar oluşturmaktadır. Genç Avusturyalı yazar kuşağı ile Batı Alman ve İsviçreli yazarlar arasındaki belki en önemli fark, Avusturyalı yazarların gerçeğe, toplum sorunlarına yaklaşım biçimleridir. Toplum sorunlarını çözümlemek, toplumu değiştirmek amacına yönelik eleştirinin yerini, AVUSTURYALI YAZARLARIN ÇOĞUNDA Dil eleştirisi alır. Hand Handkeye göre, toplumsal gerçek dilde yansır. Onun için dil eleştirisi aynı zamanda toplum eleştirisidir de. Toplumsal gerçeği dil'e indirgeyen Handke, dil'in insanın düşünce ve davranış biçimlerini nasıl yönlendirdiğini, toplumsallaşma olayında dil'in kişiliğin oluşmasını ne denli engellediğini gösterir. Dil karşısındaki kuşkuyu paylaşan pek çok yazardan (Viyana grubundan) farklı bir biçimde dil sorununa yaklaşan Ingeborg Bachmann, gerçeğe ancak yeni deyimler ve yaşantılar sonunda oluşan yeni bir dil ile yaklaşılabileceğini, henüz yaşanılmamış deneyimleri ise, yeni bir dil aracılığıyla yaşamanın olanaksızlığını savunur. (7) Ingeburg Bachmann, diğer yandan, yüzyılların deneyimlerini, yaşantı kalıplarını içeren dil'in, insanlar arası iletişimi ve gerçek sevgiyi ne denli engellediğini gösterir. (Malina, Alles)

Thomas Bernhard ise, tüm insan ilişkilerinde iletişimden söz edilemeyeceğini, toplumun, içeriği yitirilmiş uygarlığın, ailenn, tüm kurumların insanı yalnızlığa ittiğini, kısırlaştırdığını, ama bu yalnızlığın en büyük nedeninin dil olduğunu söyler. (Verstör rung). İnsanlar gerçi konuşurlar, ama bu konuşma bir kısırdöngü'den başka bir şey değildir Thomas Bernhard'a göre.

Alman Demokratik Cumhuriyetinde ise 1960 dan bu yana yazarların giderek sosyalist gerçekçilikten uzaklaştıkları, parti çizgisinin dışında, daha önceleri «biçimci» diye yadsınan, eski gerçeklik anlayışından çok farklı bir sanat anlayışına yöneldikleri görülmekte. Bobrowski, Chrisya Wolff, Kunert, Jurek Becker, bunların arasındadır. Şiir, Bobrowski için bir tür «afsun duası»dır, geçmiş adlandırılabiliyorsa, dile getirilebiliyorsa, hele geçmiş korkunçsa, ve bu korkunç geçmiş dile getirilebiliyorsa, o zaman gelecek için ümid beslenebilir Bobrowskiye göre. Anılar da gerçeğe bir bakış biçimidir çünkü. Tarih de öyle. Şiir aracılı-

(7) Ingeborg Bachmann, Frankfurter Vorlesungen, zur Poetik, 1960

ğıyla geçmişi yaşatmak, ve ilerdeki insanlık hizmetine sunmaktır amacı.]

1971 de Batı Almanyaya göç eden Peter Huchel ve genç yazar kuşağından 1977 lerde Batı Berlin'e göç eden Sarah Kirsch, her ikisi de «aşk» gibi «doğa» gibi şiirde klâsik sayılan konulara yönelirler.. Bir kaç yazar dışında, Doğu Almanya yazın geleceğinde genellikle geçmişten bir kopma, bir sıçrama, yada Batı Dünyasında Joyce dan bu yana süregelen Avantgardo tutumu izleyemiyoruz. Konumuzla ilgili olmadığından bu ilginç durumun nedenleri üzerinde duracak değiliz.

Alman Diliyle yazılmış ve bu denli geniş bir alanı kapsayan yazını ana hatlarıyla izledikten sonra, şimdi de bu yazından hangi yapıtların son 10 - 15 yılda türkçeye çevrildiğini görelim.

Son yıllarda alman yazınının Türkçeye çevrileri ve bu çeviri yazının okulları hakkında bilgi edinebilmek için şöyle bir yol izlendi. Önce Türkiye bibliyografyası tarandı. 1967 den 1979 yılının 7 inci ayına kadar almancadan türkçeye çevrilen yapıtlar saptandı. Diğerleri, yani son 4 ay içinde yayımlananlar, bibliografyada henüz yer almadığı için saptanamadı. Sonuçta, Almancadan Türkçeye son 14 yılda çevrilen yapıtların adlarını kapsayan broşür, bir bibliografya oluşturuldu. Bu broşür, ilgilenenlerin görebilmesi için dışarıda sergilenen kitapların arasında bulunmakta. Ancak, daha önce de söylenildiği gibi, belli nedenlerden, eksiksiz bir bibliografya değil, ama yakında tamamlanması amaçlanmakta. Bibliografya incelendiğinde oldukça ilginç bir tablo oluşuyor:

Son 10 - 15 yılda, günümüz Alman yazını ve yazarlardan daha çok, Brecht çevrilmiş. Bu aslında çok şaşırtıcı değil. Türkiye'de son 20—30 yılda düşün alanında farklı görüşlerin yaygınlaşması ile koşut olarak yazında da farklı beklentilerin oluşacağı doğaldı. Bu nedenle de Türkiyede son 15 yılda toplum eleştirisi ile ilgili yazın çevirilerine özellikle yer verilmekte. Brecht'in bu alandaki ayrıcalığı, kuşkusuz içerik kadar bu içeriği yansıtan epik tiyatro anlayışı ve bu anlayışın belli bir Türk Okur grubunun beklentileriyle örtüşmesi. Türk okuru değil de, belli bir Türk okuru grubu demeğe özellikle özen gösteriyorum, çünkü göreceğimiz gibi Türk ulusunu temsil eden ve genelleştirerek «Türk Okuru» diyebileceğimiz bir O k u r yok. Nitekim, bunun belki en iyi kanıtı da, 1965 den bu yana Almanyada etkinliklerini sürdüren ve birbirinden çok farklı iki yazarın yapıtlarının hemen

hemen aynı oranda Türkçeye çevrilmiş olması. Bu yazarlardan birincisi Simmel, ikincisi Böll. Simmel'in adına öncelik tanımamın nedeni, az farkla da olsa Simmel'in Türkçeye çevirilerinin Böll'ünkünden daha fazla oluşu. Ancak, bestseller çevirilerinin pek çok ülkede olduğu gibi, Türkiyede de en çok satılan kitaplar arasında yer almalarına da şaşmamak gerek. Bu, daha önce söylenenlere de değinilerek şöyle açıklanabilir. Okurun bir metni beğenmesi, bir metin tarafından etkilenmesi, metni elinden bırakmaması için metin ile okur arasında bir iletişim sağlanmış olması gerek. Bu iletişim ise, okurun, metindeki gizil gücü, dolayısıyla okurun üreticiliğini, metinde söylenenler değil, söylenmeyenler oluşturur. Okuru uyaran metinde açık seçik söylenenlerden çok, üstü kapalı söylenen, ya da hiç dile gelmemiş yönlerdir. Okur, bu dile getirilmeyeni, bu boş alanları, kendi düş gücüyle doldurabildiği oranda, yani kendisi yazın yapıtını oluşturabildiği oranda, o yapıttan hoşlanacaktır. Ancak bunun için de belli sınırlar, belli «hoş görü sınırları» vardır. (8) Bu sınırlar aşıldığında, yani yazar çok boş alan bıraktığında ve okurun düş gücü zorlandığında, bu sınır aşılır, ve okur, kitabı okumaktan vazgeçer. Aynı tutum, bunun karşıt durumu için yani yazarın her şeyi söylediği, okurun üretkenliğini kısıtladığı durumlar için de geçer. İşte bestsellerlerde bu hoş görü sınırı çok iyi saptanmıştır. Geniş okur kitlelerinin alımlama koşullarına ve gücüllüğüne en uygun, en yakın kitaplardır bunlar. Okurları, bilgi dağarcıkları ve alımlama güçleriyle, hiç de fazla zorlanmadan, yapıtta söylenmeyen o boş alanları doldurabilirler. Ayrıca, bu tür metinlerin belki de en önemli özelliklerinden biri de, yöresel ve ulusal özellikleri değil, geniş kitlelerin tanış olduğu evren düşünce ve davranış yapıtlarını yansıtmalarıdır. Onun için, çeviri yapıt olarak alımlanmaya çok elverişlidirler.

Bibliografyadan yararlanarak yaptığımız sıralamada, Simmel'in hemen yanıbaşında, Heinrich Böll'ü görmüştük. Nobel ödülünü kazanan Heinrich Böll'ün 13 yapıtı çevrilmiş. Bunlardan beşi ikinci, dördü üçüncü baskı yapmış. Savaş sonrası Alman toplumunu,sonlamalara yönelmeden, kurumlar olarak, kişiler olarak eleştiren Böll'ün iletişi, Türk toplumunda aynı eleştiri süreci içinde bulunan bazı kesim ve okurların bekletileriyle örtüşmesi

(8) Iser, Wolfgang, Der Lesevorgang, in «Rezeptionsaesthetik», UTB, s. 254

sonucu, geniş bir alımlama alanı bulmuştur. Böll'ün yapıtları sadece Türkçeye çevrilmekle kalmamış, Böll üzerine geniş, kapsamlı eleştiriler yazılmıştır.

Sıralamada üçüncü yeri Erich Maria Remarque almakta. Özellikle «garp cephesinde yeni bir şey yok» adlı savaş romanıyla dünya çapında ün yapan ve bir milyon baskıyla en başta olan bu romanın yazarı, bilindiği gibi, 1933 'ler Almanyasında, Brecht, Thomas Mann, Döblin gibi kara listedeki yer alan yazarlar arasında. Romanın 1965 lerden önce üç baskı yapması 1968 ve 1971 lerde başka yayınevleri tarafından yeniden çevirtilip yayımlanması aynı yıl, ilk yayımlayan yayınevinin çevirisiyi yeniden basması, ve nihayet 1973 de bir dördüncü yayınevinin roman çevirisini yayımlaması çok ilginç bir olay. Olay, seçimi yayınevlerinin tutumunu olduğu kadar, okurların beklentisini de büyük ölçüde ortaya koymakta. — Erich Maria Remarque'dan sonra bibliografyada sırasıyla Anna Seghers, Friedrich Dürrenmatt ve Konsalik yer almakta. Geniş kitlelerin beklentilerine yanıt veren bestseller yazarlarını bir yana bırakırsak, Anna Seghers'in yapıtları çeviri yazında önemli bir yer tutmakta. Beş yapıtı çevrilmiş Türkçeye Anna Seghers'in, ve hepsi de ayrı ayrı yayın evleri tarafından. Hatta «Santa Barbaralı balıkçıların ayaklanması» iki ayrı ayrı yayınevi tarafından Türkçeye çevrilmiş. Romandaki 'sömürüye karşı ayaklanma' konusunun Anna Seghersin daha sonraki yapıtlarında bazı çeşitlemelerde zayıfların güçlülere, ezilmişlerin totaliter güçlere savaşı biçiminde devam ettiği görülür. Türkçeye çevrilen bu yapıtlar'ın tümü toplumsal konuları ve toplum eleştirisi içerir.

Sıralamada altıncı yeri, İsviçreli yazar Dürenmatt alır. Yapıtlarının hemen tümünde yargılama ve yargılanma ilişkisi yer alır. Dünyayı bir yargı alanı, yaşamı ise yargının uygulandığı yer olarak gören, ve insanda mutlak olarak varlığına inandığı 'hak', «adalet» istemini ancak tek tek kişilerin gerçekleştirebileceğini gösteren Dürrenmatt, kurumlaştırdığı devlet mekanizmasının bir parçası olduğu anda, bu isteme kuşkuyla bakmaya başlar. Başka deyişle, Dürrenmatt'ın yapıtlarında, Brechtten çok farklı olmakla birlikte, gine de yoğun bir toplum eleştirisine tanık oluyoruz.

Listedeki adların bir kaçını daha sıralanışına göre okuyorum: Peter Weiss, Max Frisch, Siehfried Lenz, Hans Habe, Fritz Habeck, Günther Grass, Ingeborg Bachmann, Peter Scheid,

Max von der Grün. (Tüm adları burada okumak olanaksız, ilgilenenler oluşturduğumuz bibliografyadan diğer adları öğrenebilirler).

Bütün bu sıralama daha önce ileri sürdüğümüz bir savı, yani Almancadan Türkçeye çevrilenlerin yöneldiği tek bir okur grubu olmadığı savını pekiştirmekte. Türkiyede son 15 yılda Almancadan Türkçeye çevrilmiş yapıtları okuyan iki büyük okur grubu var. Birincisi bestseller okurlarını içermekte. Bu okurların beklentileri, ortak yanları, yorulmadan, zorlanmadan iyi vakit geçirmek. İkinci grup okurların da, farklı yöneliş ve beklentilere rağmen, gine de ortak bir beklenti paydası var. Okudukları yapıtların hemen hepsinde toplum eleştirisi egemen. Hepsi, geniş anlamda «gerçekçi yazar ve yazın» kapsamına girmekte. Buna karşılık, Peter Handke gibi Almanyada, Avusturyada ve diğer ülkelerde geniş bir okur çevresi bulunan bir yazarın ünlü büyük yapıtlarından hiç birinin Türkçeye çevrilmemiş olması, farklı beklentileri olan üçüncü bir okur grubunun henüz Türkiyede oluşmamış olmasını kanıtlamakta. Çeşitli okur gruplarını ve beklentilerini saptamak için İstanbul'da yaptığımız küçük bir anket de, bu üçüncü grubun, yani gerçekçi olmayı amaçlamayan bir yazına yönelen okur grubunun var olmadığını ya da henüz çok küçük olduğu göstermekte. Yapılan bu ankette kısaca şöyle bir yol izlendi. Çeşitli kesimlerden ve mesleklerden (örneğin, orta öğretim, yüksek öğretim, banka, memur, işçi, ev kadını gibi) kişilere, önce yaptığımız sıralamaya göre 18 yazar adı ve çevrilen yapıtlarının adları sunuldu. Sonra da yazılı olarak bazı sorular yöneltildi.

Sorulardan biri, bu yazarlar arasında en çok beğendiklerinden üç tanesinin adının beğendikleri sıraya göre, yazılmasıydı. Sonra da deneklerden, bu yapıtı neden beğendiklerini, — ankette önceden verilen nedenler arasından seçim yaparak — belirtmeleri istendi. Ankette alınan sonuçla Türbiye bibliografyasına göre yapılan sıralamanın örtüştüğü görüldü. Yani Simmel, Böll ve Remarque, ankette de ilk üç sırayı aldılar. Toplumsal öbeklemede ise, işçilerin Almancadan Türkçeye çevirileri hiç tanımamalarına karşılık, memurların çoğu Simmel'i ve orta ve Yüksek öğretimdeki deneklerin öncelikle Böll ve Remarque'i okuduğu saptandı. Şimdiye değin söylediklerimizden, yapılan anketten ve diğer saptamalardan çıkan sonuca göre. Son 15 yıldır Almancadan Türkçeye çevrilen yazınsal yapıtların — öğrenebildiğimiz kadarıyla, baskı sayısı göz önünde tutuldu-

ğunda — yaklaşık 10—15 bin okuru var. Bunu, alım gücü olmayan, kitaplıklarda, ya da ödünç alarak okuyan 1-2 bin okur daha katıldığında, bu sayı yaklaşık 10 bine yükselmektedir. Alımlama açısından ele alındığında, çeviri etkinliği hiç olmazsa Almancadan Türkçeye çeviri alanında hiç de büyük boyutlara ulaşmış sayılamaz.

Şimdiye dek çeviri olgusu, gerçek okur açısından, yani empirik yazın bilimden yararlanarak ele alındı. Aynı olayı şimdi de — gine okurla ilgili bir açıdan, ama bu kez metnin somutlanması açısından ele alalım.

Eğer biz, Türkçeye çevrilmiş alman yazınının Türk okuru tarafından alımlanması ile ilgileniyorsak, yazın sosyolojisinin öngördüğü yöntemlerle ve gerçekten çok önemli olan ve empirik çalışmalara dayanan saptamalarla yetinemeyiz. Bunlar çok gerekli, ama yeterli değil. Empirik çalışmaların yanında, türkçeye çevrilen yapıtların ne biçimde somutlandığını da araştırmamız gerek. Başka deyişle, bir yazın yapıtının nasıl alımlandığını saptamak için, bu yapıtın çeşitli somutlama biçimlerini (Gestalt) araştırmak ve saptamak gerekir. Bu ise, oldukça güç bir iştir. Güçtür, çünkü metindeki gizil güç ve alımlama koşullarının sürekli dialektiğiyle tek tek okur tarafından oluşturulmuş, ama yazıyla saptanmamış somutlamaya erişmek olanaksızdır. Türkiyede bir okur, örneğin Günther Grass'ın «teneke trampetçisi»ni okumuş ve kendi koşullarına göre somutlamış olabilir. Ama biz bu somutlamanın nasıl olduğunu, metin ve okur arasındaki sürekli dialektiğin, sürekli eytişimin ne dereceye kadar gerçekleştiğini bilemeyiz. Somutlama hakkındaki bilgiyi, sadece, bu bilgiyi vermek için yazılan yazılarda bulabiliriz. Örneğin Türkçeye çevrilmiş günlüklerde, mektuplarda ve özellikle eleştiri yazılarda. Başka deyişle, somutlama olayına, kişisel deneyimlerimiz dışında, yalnız dolaylı olarak tanık oluyoruz. Hattü bir sahne yapıtı düşünelim. Rejisörün, çeşitli somutlama olanaklarından birini seçerek sahneye koyduğu bir oyunu. Yani, metinle somutlamanın özdeş olduğu bir sahne yapıtını. Eğer biz oyunu izlememişsek, somutlama hakkında bilgimiz dolaylı olacaktır. Ya orada bulunanların sözlü anlatımlarından, ya da oyun üzerinde yapılan eleştirilerden somutlamanın nasıl olduğunu öğrenebiliriz? (9) Şöyle de diyebiliriz: tek tek okurun kişisel somutlamaları üzerine bilgi almak —eğer yazılı belge yoksa— olanaksız.

(9) Felix V. Vodicka, in «Rezeptionsaesthetik», UTB, s. 92

Bu bir anlamda çok önemli de değil. Çünkü aslında, yazın metninin somutlanması olayını sadece tek tek okurlarla yani tek tek kişilerle ilgili bir olay olarak görmemek gerek. Tek tek okurun somutlamasından çok daha önemli olan, erek dile çevrilmiş olan yazın yapıtının, o ulusun yazın geleneğinde nasıl somutlandığı sorunudur.

Bilindiği gibi, her yazın metni, belli tarih ve toplum koşulları ve yazın geleneği içinde yazarın bu koşullar karşısında aldığı evetleyici ya da hayırlayıcı tavır ve yaptığı seçimler sonunda gerçekleşir. Gine bilindiği gibi, her yazın geleneği için farklı geçerliliği olan estetik kurallar vardır. Farklı değerler yer alır bu gelenekte.

Ancak kurallardan söz ederken, sadece yazın malzemesinin teknik açıdan düzenlenmesini, yani düzen sağlayan soyut bir kuralı kastetmiyorum. Kurallar deyince, —Mukarovskide olduğu gibi— toplum, din ve felsefe ile ilgili önermeleri, yani yazının düşünce ve konularla ilgili sorularını da kastediyorum. Bu açıdan bakıldığında, bir yapıtın sadece Türkçeye çevrilmiş olması, bu yapıtın bazı Türk okurları tarafından alımlanmış ve somutlanmış olması, okurun deneyimlerini arttırmak, beklenti ufkunu genişletmek gibi açılardan gerçi çok önemlidir. Ancak bu yapıtın Türk yazın geleceğine yerleşmesi için yeterli değildir. Bir çevirinin Türk yazın geleneğine yerleşebilmesi, gelenekte bir yer alabilmesi, çevirinin betimlenmiş olmasına, başka deyişle, çevirinin estetik yönünün, kuralarının ,eleştirmen tarafından yazıyla saptanmış olmasına bağlıdır. Şöyle de yaklaşabiliriz betimleme olayına. Çeviri, bir anlamda, «başka bir dilde, bir kültür bağlamında ve başka bir yazın geleneğinde yeniden somutlaDır» (10) Çevirmen, kaynak dildeki yazın metnini, kendi tarihsel ve toplumsal alımlama koşulları içinde somutlar. Somutlama sırasında çevirmen —tıpkı oyunu sahneleyen rejisör gibi — çeşitli somutlama olanaklarıyla karşı karşıyadır. Metni erek dile aktarırken, dil, biçim, biçem açısından ayrı ayrı seçenekler karşısında ve sürekli olarak seçmek zorundadır. Seçim bittiği, kaynak dildeki metin erek dilde somutlandığı an, çevirmen kendi somutlamasına okura sunabilir artık. Eleştirmen ise, okura sunulan bu somutlamayı betimler. Çeviri, yani yeni bir kültür bağlamında somutlanan yapıt, artık yeni bir dil, kültür ve toplum bağlamında yeniden değerlendirme konulmuştur. Bu değerlendir-

(10) Felix V. Vodicka, in «Rezeptionsaesthetik». UTB, s. 112

meyi, çeviri yapıtı betimleyen eleştirmen yapıtı betimleme, toplum tarafından da onaylandığında, çeviri yapıt artık yazın geleneğinin bir parçası olur. Ama bu, somutlama betimlemelerinin sürekli olarak geçerli olacağı anlamına gelmez. Alımlama koşulları değiştikçe, somutlama ve somutlama betimlemeleri de sürekli olarak değişir.

Öyleyse bir Grass, bir Mayröcker çevirisi, sadece çevrildiği oranda, yani baskı sayısına koşut değil, Türk yazın geleneğine yeni bir değer yargısı, yeni bir ölçüt, bir kural getirdiği oranda bir iletişim sağlayacaktır. Örneğin «teneke trampet» çevirisini alımlayan ve somutlayan tek tek okurun dışında, Grass'ın yazın geleneğindeki yerini saptayan, onun Fischart, Sterne, Jean Paul, Joyce, Dos Passos, Döblin doğrultusundaki roman'ı ne ölçüde sürdürdüğü, (yeni ne tür) biçim ve içerikle ilgili ne tür değerler kattığını ortaya koyan betimlemeler, Türk yazınında var olan değerlere yenilerini ekleyecektir.

Somutlamaların betimlenmesinde en büyük rolü kuşkusuz eleştirmen oynar. Eleştirmen, öznel beğenilerini belirtmekle, ya da beğenmediğini söylemekle yetinmeyen, bunu belgeleyen, belli ve geçerli kurallara oturtabilen kişidir. Eleştirmen, somutlama betimlemelerinin belli bir dizge içerisinde yer almasını sağlar. Önemli olan, tek tek görüntülerin betimlemesinden çok, bunların dizgeleştirilmeleri, bir bütün içine yerleştirilmeleridir. Çeviri yazında eleştirmene düşen görev oldukça zordur. Çünkü, çeviri dildeki yazın ölçütleriyle, kaynak dildeki yazın ölçütleri çok kez örtüşmezler. Aynı nedenle de, çeviri yapıtlar her zaman kendi ülkelerindeki yankıyı bulmazlar. Yankı, yapıtın çevrildiği dilde daha az olabileceği gibi, çok daha fazla da olabilir.

Çeviri metin ile okur arasındaki yaklaşımı bir yere kadar yönlendirecek kişi, okurun beklentisini olduğu kadar, her iki yazın alanının kurallarını ve bunların oluştuğu bağlamı iyi bilmesi gereken eleştirmendir. Yazın yaşamında, yani bir yandan yazar-yapıt-okur ilişkisinde, diğer yandan yazın geleneklerin oluşmasında eleştirmenin çok önemli ve vazgeçilmez bir işlevi vardır. Eleştirmen, hem somutlamalarını betimler, hem de «yapıtın özellikleriyle içinde yaşadığı çağın istemlerini karşılaştırarak değer yargılarında bulunur.» (11) Özellikle çeviri yazında eleştirmen kilit noktası niteliği taşır. Çeviri yapıtın gücüllüğünü, çok alışılmamış, yadırganan değerlerini saptamak, onları sade-

(11) Felix V. Vodicka, in «Rezeptionsaesthetik», UTB s. 93

ce tek tek kişilerin değil, yeni bir yazın ortamının malı yapmak, iki farklı kültür değerleri arasında geçitler sağlamak görevi eleştirmene düşer.

Çeviri yazında eleştirmenin işlev ve görevlerini şöyle özetleyebiliriz:

Eleştirmenin işlev ve görevlerinden biri de, çeviri yapıtı dil açısından denetlemek olmalıdır. Bu sav, çeviri yazın eleştirmeninin, çevrilen yapıtı kaynak dilde okuyabilmesi zorunluluğunu da içerir. Dil hem toplumsal bir kurum, hem de bir değerler dizgesi olduğunu göre kaynak dil ile erek dil arasında hiç bir zaman optimal (tam) bir örtüşme olamayacak, değerler bir dilden öbürüne farklı yansıyacaktır. Bu değerleri kendi dilinin olanakları içinde eritmeyen, tanış değerlere indirgemeyen, okuru yadırgatma pahasına da olsa, kaynak dilin içerdiği değerlerden en az ödün veren çeviri, en başarılı çeviri sayılabilir. Bu alanda başarı derecesini saptayan kişi eleştirmen olacaktır.

Diğer yandan, çeviri yapıt, oluştuğu ortamdan, toplum yapısından farklı bir ortamda, başka bir düşünce ve eylem dizgesi olan bir toplum tarafından izlenir.

Eleştirmen her iki dizge arasında köprüler kurmaya, iletişim sağlamaya çalışır. Ayrıca çeviri yapıtın içinde oluştuğu toplumun yazın önermeleri ile çevrildiği yazın ortamının yazın önermeleri birbiriyle az çok örtüşebilir bazan, ama çarpışabilir birbirine ters düşebilir de. Eleştirmen, her iki durumda da, hem kaynak dildeki yapıtla ilişkisi denetlenmiş çeviriye bu kez estetik nesne olarak eğilecek, hem de yapıtın yapısı ile, sürekli değişen yazın kuralları arasındaki dialektiği gözünden kaçırmayacaktır.

Gözünden kaçırmaması gereken diğer bir nokta da, kaynak dildeki göstergesel bütünün, iletinin, erek dilde ne dereceye kadar oluşturulduğudur. Yazında çeviri önemli olan. **Bilgi** değil **ileti** aktarımı olduğuna göre, iletiyi devre dışı bırakan çeviri geçerli sayılamaz. Bunu da saptayan çeviri yazın eleştirmenidir.

Ayrıca, çevrilen yapıtla, çeviri yapıtın metin dışı bağlamını çok iyi bilen eleştirmen çevirinin nasıl ve ne oranda alımlanabileceğini tahmin edebilir. Böyle bir eleştirmen, okur gruplarının beklentilerini saptayarak, hangi yapıtların daha iyi alımlanabileceğini, hangilerinin çevrilmesinin gerektiğini de önerebilir.

Konuşmanın başında sözünü ettğimiz yazar — yapıt — okur iletişiminde, ve özellikle çeviri yazında, ancak eleştirmen'in devreye girmesiyle, kişisel beğenilerin beklentilerin ötesinde, t o p-

lumsal davranışları yönlendiren, yeni kurallar, dolayısıyla yeni iletişim kodları, düzgüleri oluşabilir, yani çevirinin iletişimsel görevi gerçekleşebilir.

Sayın konuklar, sözlerimi, masallardan esinlenerek, üç dilekle bitirmek istiyorum. Birincisi, çevirinin iletişimdeki işlevi ile ilgili. Eğer bir ulusun kültürünün, birikiminin, yaşantısının ve deneyimlerinin yazında dile geldiğine inanıyorsak, ülkelerimiz arasında gerçek bir iletişim özlüyor ve amaçlıyorsak, her iki ülkede de çeviri yazına — bilinçli olarak büyük yer ayırmamız gerek. Gerçek anlamda iletişimden söz edilebilmesi için, Türk yazarının da Almancaya çevrilmesi, Alman okurları tarafından tanınması, ve Alman eleştirmenlerinin yargılarına, değerlendirmelerine açık olması gerekir. Bu açıdan, son yıllarda Almanyada yayımlanan antolojileri ve kitapları sevinçle izlemekteyiz. Ancak dileğimiz, her iki ülkede de çeviri etkinliğine daha da bilinçli bir biçimde eğilinmesi, ve gerçek iletişimin temeli olan dengeli bir alış — veriş sağlanmasıdır.

İkinci dilek ise, Türk-Alman Kültür enstitüsüne yönelik. Bu sempozyumda uluslararası iletişimin bir öğesi olarak yazın çevirisini ele alan Türk-Alman kültür enstitüsünün, yakın bir gelecekte, «eleştiri ve eleştirinin çeviri yazında oynadığı rol» çerçevesinde yeni bir sempozyum düzenlemesi, sanırım Türk kültür çevrelerini ve kültür birikimini geniş çapta değerlendiren eleştirmenlerimizi yakından ilgilendirecektir. Alman yazınında önemli yeri olan eleştirmenlerden bir ya da bir kaçı buraya çağrılır ve Türk eleştirmenleriyle söyleşi kurmaları sağlanırsa, Türk - Alman kültür enstitüsü, iki ulusun kültür ilişkileri alanındaki etkinliklerine yeni ve çok yararlı bir etkinlik daha katmış olacaktır.

Sonuncu dilek ise, kurum, ya da kişi olarak çeviri ile ilgilenenlere yöneliyor. Sonra da Türkiyede oldukça yoğun bir çeviri etkinliği var. Ama, hiç olmazsa, Almancadan Türkiyede yapılan çevirilerden saptadığımıza göre, — yazın çevirileri ile karşılaştırıldığında — eleştiri çevirileri çok az. Dileğimiz, eleştiri yazılarının da geniş ölçüde Türkçeye çevrilmesi. Çünkü, Alman yazının Türkçeye çevrilmesinden beklediklerimiz, kanımca, Almanca yazılmış metin ile, metni alımlayan Türk okur arasındaki iletişimi sağlayan önemli halkanın, yani eleştirinin, gerektiğince güçlenmesine yakından bağlı.

TÜRK YAZININDAN ALMANCAYA ÇEVİRİLER

Yüksel PAZARKAYA

I

Stuttgart kentindeki «Institut für Auslandsbeziehungen» (Yabancı Ülkelerle İlişkiler Kurumu), «Zeitschrift für Kulturaustausch» (Kültür Alışverişi Dergisi) adlı organı, 1962 yılında bir Türkiye özel sayısı çıkarmıştı. Bu sayıda Türkçe'den Almancaya çevrilen yapıtların bir kaynakçası da yer alıyordu, İkinci Dünya Savaşından sonra Türk yazınından, bu kaynakçaya göre, 13 yapıt çevrilmişti. Ben de İkinci Dünya Savaşından sonrasını konum açısından irdelemek ve bu çerçevede yalnızca kitap olarak çıkmış yapıtlara eğilmek istiyorum.

Dergilerde, gazetelerde, uluslararası nitelikteki derlemelerde, radyolarda yayımlanmış, Alman sahnelerinde oynanmış Türk yazınından çevirileri belki bir başka yazıyla ilerde ayrıca ele alabilirim.

«Zeitschrift für Kulturaustausch» (sayı 2-3, 1962) dergisinde belirlenen 13 yapıta ek olarak ben de 1980 yılına değin Almancaya çevrilerek yayımlanmış 42 yapıt daha saptayabildim. Özellikle Demokratik Almanya Cumhuriyetinde yayımlanmış bazı yapıtlar gözümden kaçmış olabilir. Bunları da öğrendikçe ve rastladıkça tamamlarım. Ama başta Federal Almanya olmak üzere, Almanca konuşulan ülkelerde son 35 yıl içinde yayımlanmış Türkçeden çeviri yapıtların ilk kez eksiksiz bir dökümünü çıkardığımı sanıyorum. Bunu övünmek için değil, bu çevirilerin ne denli az olduğunu belirtmek için söylüyorum.

Bu dökümde ilk göze çarpan durum şu: Kırklarda ve ellilerde çıkan 13 yapıttan sonra, altmışlarda da irili ufaklı yalnızca 12 yapıt Almancaya çevrilmiş. Buna karşılık yetmişlerde bu sayı birden tırmanıyor ve 30 oluyor. Böylece, son on yılda, daha önceki yirmi beş yılda Türkçeden Almancaya çevrilip yayımlanan yapıtlardan daha çok çeviri çıkmış oluyor. Bunun bilinen toplum-

sal ve iktisadi nedenlerine daha sonra kısaca değineceğim.

Önce, adı geçen dergideki 13 yapıtı bakalım

1. Yakub Kadri: Flamme und Falter (Nur Baba). Ein Derwisch Roman. Übertragen (çeviren) von Annemarie Schimmel. Gummerscbach 1947. 214 S.

2. Otto Spiess (Hg.)· Das Geisterhaus. Türkische und aegyptische Novellen. (Türk ve Mısır öyküleri) Kovalaor 1949. 271 S.

3. Lyrik des Ostens. Hrsg. von Wilhelm Gundert. Annemarie Schimmel und Walter Schubring. München 1952. 610 S.

Bu kitap aslında bir «Doğu Şiiri» derlemesi. Türk şiiri yanında öbür doğulu ülkelerin şiirlerini de içeriyor.

4. Sabahattin Ali: Anatolische Geschichten. (Anadolu Öyküleri) Deutsch von Herbert Melzig. Berlin 1953. 227 S.

5. Türkische Schattenspiele, Karagöz, von Hellmut Ritter. 3 Bd., Bd. 3. Mainz 1953. XII, 666 S.

6. Annemarie Gabain und Werner Winter: Türkische Turfantexte. (Türk Turfan Metinleri) 8—10. Berlin 1954-59 (Abhandlungen d. Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Kl. f. Sprachen, Literatur u. Kunst. 1952, 7. 1956, 2. 1958, 1.)

7. Nazım Hikmet: Türkische Telegramme. Gedichte (Şiirler) Berlin 1956. 37 S. (Antwortet uns! 3)

Alman dergisinin bu dökümünde Nazım Hikmet'in bir başka kitabı yer almıyor: Bu kitapta ozanın 72 şiirinin Almancası var:

8. Nazım Hikmet: Gedichte. Mit neun Holzschnitten von Doris Kahane. Hg. von Annemarie Bostroem. Berlin 1959. 140 S.

9. Necati Cumalı: Karakolda, Aus dem Türkischen übersetzt von Mustafa Aslıer. Stuttgart 1957. 12 ungez. Bl. Abb. mit Text.

10. Das Papageienbuch (Tuti-Nameh). Aus der türkischen Fassung übertragen von Georg Rosen. Wiesbaden 1957. 415 S. (Bibliothek der Romane).

11. Das Buch des Dede Korkut. (Kitab-ı Dede Korkut) Ein Nomadenepos aus türkischer Frühzeit. Aus dem Oghusischen übersetzt und erlaeutert von Joachim Hein. Zürich 1958. 368 S.

12. Yakub Kadri: Madur. Türkische Erzaehlungen. Berechtigte Übertragung aus dem Türkischen von Hans Joachim Kissling. Bonn 1958. 167 S.

13. Otto Spiess: Türkische Chrestomathie aus moderner Literatur. (Modern Türk Yazınından Derleme) Wiesbaden 1957. VI, 97 S.

Görüldüğü gibi, bu çevirilerin çoğunluğu türkologlarca kendi amaçlarına yönelik olarak yapılmıştır. Turfan Metinleri, Ka-

ragöz oyunları, Dede Korkut ve «Doğunun Şiiri»nde Türk şiirleri, büyük Türk geleneğinin önemli yapıtları olarak elbette yalnızca yazın tarihçilerini ilgilendirmiyor Ama adı geçen şiir derlemesi dışında bu yapıtlar ancak dar bir çevreye ulaşabilmiştir. Doğu ülkeleri şiirlerini ilk kez geniş kapsamlı olarak Alman okurunun karşısına çıkaran derleme ise, daha çok yayılabilmiştir. Hemen hemen bütün kamusal kitaplıklarda bulunmaktadır.

Bu kitabın Türkçe bölümü 1973 yılında daha da genişletilerek Türkiye'de «Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları» arasında çıktı:

Türkische Gedichte vom 13. Jahrhundert bis in unsere Zeit. İstanbul 1973. 193 S. Kitaptaki bütün şiirleri Annemarie Schimmel çevirmiş, ayrıca Türk şiiri üzerine bir önsöz yazmış.

Dökümünü çıkardığımız bu yapıtlarda göze batan bir başka nokta da, «Tutiname»nin Almancaya Türkçeden çevrilmesi. Bu dönemde Almancaya çevrilen yapıtlar, Necati Cumalı'nın «Karakolda»sı dışında, savaş öncesi, ya da savaş yılları Türk yazınından. Cumalı'nın şiirini ise, tanınmış ressam Mustafa Asher Stuttgart'taki öğrenciliği sırasında çevirmiş, resimlemiş ve kendisi yayımlamıştır.

Ellilerin sonuna değin Türkçeden Almancaya çevrilen yapıtların hepsi işte bu. Savaş öncesinde Türkçeden Almancaya pek çok çeviri yapmış olan Otto Spiess, savaş sonrasının bu ilk döneminde de Annemarie Schimmel ile birlikte çevirmen olarak ağırlığını sürdürmüştür. On üç yapıttan dördünü bu iki çevirmen gerçekleştirdi. Ayrıca Herbert Melzig ve Hans Joachim Kissling gibi çevirmenler de bu dönemde ortaya çıkmışlardır.

Özellikle Otto Spiess ile Annemarie Schimmel bu dört kitap dışında çeşitli dergi ve gazetelerde tek tek çeviriler ve Türk yazını üzerine tanıtma ve değerlendirmelerle yazınımızın elçiliğini yapmışlardır. Örneğin, 1960 yılında «Parlament» gazetesinin Türkiye özel sayısı ile bu yazının başında değindiğimiz derginin Türkiye özel sayısında olduğu gibi.

Bu arada yayımlanmış üç Nasreddin Hoca kitabını bu döküme almadığım gibi, Elsa Sophia Kamphoevener'in Anadolu masallarını de bu dökümün kapsamı dışında bıraktım. Kanımca bunlar, özellikle Kamphoevener'in kitapları çeviri olmaktan çok, özgül yeniden anlatımlardır. Türkiye'de yaşadığı yıllarda dinlediği Anadolu çoban masallarını, bayan yazar, konu ve gelişim-

leri elden geldiğince koruyarak yeniden yazmıştır. Yalnız ellilerde yedi masal kitabı çıkarmıştır.

II

Kırklarda, ellilerde Otto Spiess ile Annemarie Schimmel Türkçeden çevirileri belirlemişlerken, altmışlarındaki çevirilerin büyük bir çoğunluğuna Frankfurt Üniversitesindeki Türkoloji profesörü H. Wilfrid Brands damgasını basmıştır. Bu dönemde Türkçeden çevrildiğini saptayabildiğim 12 kitaptan beşini Brands çevirmiş, ya da çıkarmıştır. Böylece altmışlarda Türkçeden yapılan yazınsal çevirilerin hem seçimlerine, hem de çeviri anlayış ve yöntemlerine değgin yeni bir dönem başlamıştır. İlk kez savaş sonrası yazarların yapıtları da çevrilerek Alman okuruna sunulmuştur. Daha önceleri yapılan seçimlere de bağımlı olarak, örneğin Annemarie Schimmel şiir çevirilerinde, Almancada yeniden yazmaya yönelirken ve eski bir dil tavrı ortaya koyarken, H. Wilfrid Brands Türkçedeki özgün yapıta çevirilerinde daha bağımlı kalıyor, bu tutum kendisini kullandığı dilde de gösteriyor. Bir yandan Yaşar Kemal'in geniş betimlemelerindeki şiirsellikleri çevirmeyi denerken, öte yandan Fakir Baykurt'un yapıtlarındaki köylülerin gündelik, yer yer kaba ve yerel deyimsel, bazan basmakalıp dillerini de olduğu gibi aktarmaya çalışıyor. Ama onun çeviri uğraşı, Nazım Hikmet'ten çevirdiği «Şu 1941 Yılında» (In Jenem Jahr 1941) yapıtında başarı doruğuna erişmiştir.

Bilindiği üzere, bu yapıt, Nazım Hikmet'in başyapıtı, yüzyılımız yazınının doruklarından «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın üçüncü kitabıdır. Bu yapıtta Nazım'ın bütün dize sanatı, özgül serbest satır düzünü (ritim), anlatımcı bir yapı içinde ergitilerek yepyeni bir biçime ve biçeme ulaşmıştır. Nazım'ın da belirttiği gibi, şiir, anlatı ve tarih ötesinde bir biçime.

Dönüştürülmüş olarak elbette, bu biçime Berlin'de yaşayan Türk ozanı Aras Ören'de yeniden rastlıyoruz. Gerçi buradan yola çıkıyor, ama kendi ayrı konumunun, kullandığı ayrı malzemenin nedenlemesiyle, kendi, yeni içeriklerine uygun, biçimine yöneliyor.

Nazım'ın oluşturduğu bu yeni özgür koşuk düzününün içine geleneksel hece ve aruz dize ölçüleri de yadırgatmadan akıyor, uyumlanıyor, böylece ölçüm-düzün düzeyindeki çoğulluk, çok katmanlılık ortaya çıkıyor. İşte bu yeni, Nazım'a özgü biçimin Almancaya çevirisi, öyle anlaşılıyor ki, H. Wilfrid Brands'a

da çok uygun gelmiş, başarılı bir çeviri ürünü ortaya çıkmış. Brands bu çevirisinde Nazım'ın özelliklerini, yazınsal niteliklerini aktarmakla kalmamış, aynı zamanda, özgün yapıttaki gibi, bütün bu öğeleri Almancada da estetik bir bütünlüğe yoğurmuş. Tanınmış Alman yazarı ve radyo oyunları yönetmeni Heinz von Cramer, bu çeviriyi alarak, büyük bir sevgi ve özenle, radyoya uyguladı. Oyun, çok sayıda Alman radyoevinde yıllarca yinelenerek, özellikle Kardeşlik haftası, Barış Haftası gibi özel nedenlerle yayınlanmıştır. Türk ozanı Nazım Hikmet'in derin insancıllığı bu çeviride de derhal kavranmış değerlendirilmiştir. Kendi ülkesinde, meclis kürsüsünden büyük ozanı «vatana ihanet»le suçlayan eski bir başbakanın bugün yine ülkenin yazgısını elinde tutması, bu noktaya böylo doğinmeme neden oldu.

Gelelim şimdi H. Wilfrid Brands'ın çevirilerine. Bunların başında Yaşar Kemal'in iki romanı geliyor:

İnce Memed. Frankfurt 1960. 375 S. 2. baskı 1979.

Anatolischer Reis (Teneke). Frankfurt 1962. 123 S. 2. baskı 1979.

Bunları Nazım Hikmet'in sözünü ettiğimiz «Şu 1941 Yılında» adlı yapıtının Almancaya çevirisi izledi:

In jenem Jahr 1941. Neuwied am Rhein und Berlin 1963. 132 S.

Aynı yıl Brands, W. A. Oerley ile birlikte, savaş sonrasının ilk Türk öykücüleri derlemesini çıkardı:

Die Pforte des Glücks. (Umut Dünyası) Herrenalb 1963. 343 S. Bu ilk antoloji 27 Türk yazarından 38 öyküyle çağdaş anlatım sanatımızı Alman okuruna sunuyordu. Bu, cumhuriyet Türkiye'sinin anlatım sanatıydı, yirmilerden ellilerin sonuna değin olan bir dönemin belli başlı adlarını içeriyordu. Kitap büyük bir gereksinime karşılık veriyordu. 1969 yılında ikinci baskısı yapıldı. H. Wilfrid Brands, bu ikinci baskıyı tek başına derleyip çıkardı. Birinci baskıdaki öyküler hem yeniden gözden geçirilmiş, hem de seçim çok daha genişletilmişti. Bu kez 31 yazarımızdan 45 öykü yer almıştı. Birinci baskıda bulunmayıp da, ikinci baskıya yeni alman Nezihe Meriç, Tarık Dursun K., Nevzat Üstün gibi öykücülerle altmışlar da bir ucuyla seçmeye giriyordu. Ama Türk öykücülüğünde altmışlı yılları belirleyen genç adlar henüz girmemişti bu baskıya da. Yine de altmışlı yıllara değin cumhuriyet Türkiye'sinin öykü anlatım sanatının Almancadaki tek güvenli kaynağı bu seçmedir. Günümüze değin bu durumda bir değişme olmamıştır. Hem birinci, hem ikinci baskıdaki öykülerin bir çoğunu Brands kendisi çevirmiş olmakla bir-

likte, başka çevirmenlerin övülesi çeviri çalışmalarından da yararlanmıştır.

Brands'ın altmışlı yıllarda Türkçeden çevirip son olarak çıkardığı kitap, Fakir Baykurt'un iki romanıydı. Yılanların Öcü — Irazca'nın Dirliği. Bu iki roman Almancada bir kitapta birleştirildi.

Die Rache der Schlangen. Herrenalb 1964. 397 S.

Stuttgart'taki «Ararat Verlag», bu romanları, üçlemin son romanı olan «Kara Ahmet Destanı» ile birlikte yeni bir çeviriyle önümüzdeki yıldan başlayarak üç ayrı kitap olarak yayımlamayı tasarlıyor.

Altmışlı yıllarda Türkçeden Almancaya yapılan yazınsal çevirilerin bir dökümüyle yetinmek istiyorum.

Aziz Nesin: Der unheilige Hodscha. Türkische Humoresken. Wien-Berlin-Stuttgart 1962. 245 S.

Aziz Nesin'in öykülerinden bu seçmeyi ve Almancaya çevirisini Sepp Finger yapmıştır .Gerçi kitabın altbaşlığı «Türkische Humoresken» gülmece kavramını hafifleterek yansıtıyor, ama bu seçim Aziz Nesin'in yapıtlarından Almanca çıkan, yazarı temsil edebilecek nitelikteki ilk derleme. Öykülerin çevirisi de Türkçe özgünlerine oldukça bağlı kalarak büyük Türk gülmece ustasının belki de Almancada bugüne değin çıkan en uygun çevirisi olmuştur. En azından son iki yılda yazardan çevrilen kitaplardan, çevirisi karşılaştırılamayacak denli iyidir.

1965 yılında Aziz Nesin'den bir de roman çevrildi Almancaya:

Die skandalösen Geschichten vom türkischen Erzgauner ZÜBÜK. Ein satirischer Roman. Berlin 1965. 363 S. Romanı çeviren Herbert Melzig, kitaba yazar üzerine bir de sonsöz eklemiş.

Altmışlarda Nazım Hikmet'ten yapılan çeviriler ise şunlar. Önce bir kitapta ozanın iki oyunu:

Legende von der Liebe (Ferhat İle Şirin) — Josef in Egyptenland (Yusuf İle Menofis). Leipzig 1961. 191. S. Bu oyunları Rusçalarından Prof. Alfred Kurella Almancaya çevirdi ve bir de sonsöz yazdı. Bu oyunların da tiyatrolarda oynatılma hakkını elinden tutan Berlin Henschel Yayınevinde, ayrıca kitap olarak yayımlanmamakla birlikte, Nazım Hikmet'in üç oyununun Almancaya çevirileri tiyatrolar için çoğaltılmış olarak bulunmaktadır. Bu oyunlar, Damoklesschwert (Demoklesin Kılıcı), Von allen vergessen (Şöhret veya unutulan adam), Hat es Iwano-

witsch überhaupt gegeben? (İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?).

1968 yılında Nazım Hikmet'in «Sevdalı Bulut» adlı masalları da Almancaya çevrilerek yayımlandı:

Die verliebte Wolke. Berlin 1968. 125 S. Daha önce Berlin'de çıkan şiir kitapları ve oyunlarında olduğu gibi, bu kitap da Rusçasından çevrildi. Çevirmeni Günther Löffler.

Orhan Veli Kanık da Almancaya ilk kez bu dönemde çevrildi ve ünlü Alman ozanı Hans Magnus Enzensberger'in çıkardığı «Poesie» adlı iki dilli dizi içinde tek Türk ozanı, tek Türkçe-Almanca kitap olarak kaldı:

Orhan Veli Kanık: Poesie. Frankfurt 1966. 120 S. Almancaya çevirenler. Yüksel Pazarkaya ile Helmut Mader

«Luchterhand» yayınevinin «Luchterhands Loseblatt Lyrik» adlı şiir dosyaları dizisinin 19. dosyası 1969 yılında Türk şiirine ayrılmıştı. Dosyada grafiklendirilmiş olarak Orhan Veli Kanık'tan, adı geçen kitaptan Pazarkaya-Mader çevirisi iki şiir alınmış, Nazım Hikmet'in Berlin'de çıkmış kitaplarından bir şiir aktarılmış, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Metin Eloğlu ve Mehmet Kemal'in birer şiiri ise, Sezer Duru'nun Almancaya çevirisiyle ilk kez burada yayınlanmış.

Eksik kalmaması için, kendi şiirlerimizden oluşan küçük bir dosyadan söz etmek gerekiyor: «Die Liebe von der Liebe» (Sevgiden Sevgi) başlığıyla ve Franz Handschuh'un çizgileriyle 1968 yılında Stuttgart'ta çıkan bu dosyadaki şiirleri Almancaya kendim çevirdim. Dosya 500 adet olarak çıktı. Her biri sırayla elden numaralı ve imzalıydı.

İşte altmışlı yıllarda Türkçeden Almanyaca çevrilerek yayımlanan yazınsal yapıtların bütün dökümü bu!

Aynı onyıl içinde yalnızca Kafka'dan Türkçeye 11 kitap çevrilmiştir. Bu kitapların çeşitli yenibasımları sayının içinde değildir. Ünlü ozanımız, saygıdeğer ustam ve sevgili dostum Behçet Necatigil, Almancadan Türkçeye yapılan çeviriler dökümü içinde yine altmışlı yıllarda Kafka üzerine yazılmış beş kitabın da Türkçeye çevrilmiş olduğunu saptıyor.

Altmışlı yıllarda Necatigil, yalnız Brecht'ten on kitabın çevrilmiş olduğunu dökümlüyor. Dergi ve gazetelerde yayımlanmış sayısız çeviriyi de buna eklemek gerekir. Çevrilip sahnelerimizde oynanmasına karşın, kitap biçiminde yayımlanmamış oyunları da unutmamalıyız. Yalnızca 1966 ve 1968 yılları arasında Heinrich Böll'ün 8 kitabı birden Türkçeye çevrilerek yayımlanmış.

Elbette yabancı dillerden yapılan bunca çevirinin temelinde, Türk yayıncıların Türk yazarını ve Türk çevirmenini sömürme eylemi, özellikle Batının Türkiye gibi ülkelere «kültür emperyalizmi»nin kıskacına alma amaçları da yatmaktadır. Yine de yazarımız, okurumuz ve çevirmenimizle Alman yazınına gösterdiğimiz bunca ilgi karşısında ,onlarda bizim için bulduğumuz ilgi bir koca sıfır olarak sırıtıyor.

Değerli yazar ve ozanlarımız, çevirmenlerimiz, örneğin Behçet Necatigil, Zeyyat Selimoğlu, Kamuran Şipal, Sezer Duru vb., Alman yazar ve ozanlarına Türkçede kendi anadillerindeki etkinliği sağlıyorlar. Ellilerde genç Türk aydınlarının ceplerinde Necatigil'in Rilke'den yaptığı «Maute Laurids Brigge'nin Notları» kitabıyla dolaşmaları, bu yapıtı nerdeyse çevirmeniyle özdeşleştirmeleri, unutulacak bir olgu değildir.

Alman yazınından Türkçeye çevrilen yapıtlarla karşılaştırmayı burada uzatmak gereksizdir. Tek yönlü, dengesiz ilgilerin karşılaştırılmasından ne çıkar? Altmışlarda on yıl içinde Türkçeden Almancaya çevrilmiş irili ufaklı 12 kitaba karşılık, aynı süre içinde her yıl Almancadan en az on kitap Türkçeye çevrilmiştir. Bu dengesiz oranın aynı zamanda nitelik yansıtan bir oran olması, büyük kuşku götürür.

Bunun tek nedeni kanımca, Türk yazınının, yeryüzünde iktisadi ve siyasi açıdan eşitlik sağlayamamış bir ülkenin yazını olmasıdır. Antlaşmalar içinde bu en güçsüz halkayı her konuda kullanmak olasıdır. ama bu üyeye saygı duymak, onun kültürüne ve değerlerine eğilmek, ilgi duymak, Batılı «dostların» işi değil. Bunlar belki kulağa geldiğince acı sözler değil aslında. Çuvaldızı bilinçle kendimize batırıyorum. Çünkü, böylesine bağımlılıktan ancak kendi çabamızla kurtulabiliriz, buna yazınımız da katkıda bulunur. Öte yandan, büyüklük taslayanları, bizim değerlerimizden yararlanmaya da zorlayamayız. Öyleyse, onları seve seve kendi büyük burunluluklarıyla ve kendi eksikleriyle başbaşa bırakabiliriz.

Türkçeden Almancaya çevirebilecek, yazın yetkinliği ve eli-şi becerisi yeterli kişiler de fazla değil. Ama örneğin, bir H. Wilfrid Brands burada sözünü ettiğimiz beş kitaptan çok daha fazla yapıt çevirdi. Ancak çekmeceye. Alman yayımcılığı da ülkede geçerli serbest piyasa ekonomisine koşulsuz olarak bağımlıdır, daha doğrusu bu ekonominin bir parçasıdır. Yayımcılar,

halkına ve ülkesine, petrol şeyhlikleri dönü bile ilgi gösterilmeyen, sevilmeyen bir yazına ilgi duymuyorlar.

Çevirmenler yaptıkları işten aslında bir boğaz tokluğu bile sağlayamıyorlar. Bunun üzerine bir de, çevirmenler bu ağır uğraşlarını masalarının çekmecesi için yaparlarsa, o zaman niçin bunca az çevirmen bulunduğuna da şaşmamak gerekir. Üniversitede zaten yeterince iş yükü olan Hay Brands, artık bu merakından, çeviri eyleminden vazgeçmişse, biraz da bu ilgisizlik yüzündendir.

Ellili ve altmışlı yıllarda çevrilen, dökümünü verdiğimiz az sayıdaki kitap da çoğunlukla ya Orientalistik özel yayınevlerince, ya ödenekli, destekli bir yayınevince, ya da küçük bir yayınevince, dolayısıyla çevirenin kendi yayını olarak çıkmıştır. Tanınmış, büyük bir Alman yazın yayınevinin çıkardığı Orhan Veli kitabımız belki de bu alanda kuralın dışında kalan tek yapıt.

Türk-Alman ilişkileri altmışların ilk yıllarından başlayarak yeni bir döneme girdi. 1962 yılında resmi olarak gönderilen ilk Türk işçileri Federal Almanya'ya gelmeye başladılar. Alman sanayiinin isteği öyle büyüktü ki, İstanbul'da ortak bir İşçi Seçme Ve Alma Kurulu işe başlatıldı. Zamanın Çalışma Bakanı Bülent Ecevit 1964 yılında Federal Almanya'daki yurttaşlarını ziyaret ettiğinde Türk işçilerinin sayısı 100.000 sınırını aşmıştı. Bu sayı altmışlı yılların sonunda 300.000 i bulmuştu. İşçilerin eş ve çocuklarıyla birlikte Federal Almanya ve Batı Berlin'de bir milyon Türk yaşıyordu. Bu gelişme, 1974 aralığında getirilen yeni yabancı işçi alma yasağına değin sürdü. O zamandan bu yana Almanya'da 1,3 milyon Türk yaşıyor. Oturma ve çalışma izni olmadan ülkede bulunanları da bu sayıya katarsak, sonuçta 1,5 milyondan fazla Türk'ün bu ülkede yaşadığını görürüz. Almanlardan sonra ikinci büyük halk kümesini oluşturuyorlar.

Bu olgunun, Türk yazınından yapılan çevirileri de olumlu yönde etkilemesi beklenirdi. Oysa, böyle bir etkilemenin altmışlarda söz konusu olmadığını gördük. Şimdi, bu gerçeğin yetmişli yıllarda kendini belli edip etmediğini saptamak üzere, son onyılda yapılan çevirilere göz atalım.

III

Geçmiş onyıllarda Türkçeden Almancaya çeviri uğraşını, emeği en çok geçen çevirmenlere göre de bölümlemiştim. Bu adlar 1960 yılına değin Otto Spiess ile Annemarie Schimmel, altmışlarda ise, H. Wilfrid Brands.

Gereksiz bir alçakgönüllülüğe kapılmadan, yetmişlerde Türkçeden Almancaya yapılan çevirilerin büyük bir bölümünü, özellikle Türk şiirinden yapılan çevirilerin bütün çabalarını belirlemiştir, diyebilirim.

1966 yılında ilk olarak Alman okuruna Orhan Veli'yi tanıttıktan sonra, 1971 yılında savaş sonrasının ilk modern Türk şiiri antolojisini derleyip, Almancaya çevirerek yayımladım:

Moderne türkische Lyrik. Eine Anthologie. Tübingen-Basel 1971. 252 S.

En yaşlısı 1884 doğumlu Yahya Kemal Beyatlı, en genci de o zaman henüz 27 yaşındaki İsmet Özel olmak üzere, 52 ozanımız iki yüzün üzerinde şiir ve geniş bir önsözle tanıtılıyordu, onlarla birlikte cumhuriyet Türkiyesinin şiir yaratısı. Bu derleme birkaç yıldan beri tükenmiş bulunuyor. Yakın bir zamanda gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve son on yılı da göz önünde tutan yeni baskısını çıkarmayı umuyorum.

Bu çalışmayı Behçet Necatigil'den yaptığım seçmeler çevirisi izledi:

Gedichte. Texte in zwei Sprachen türkisch-deutsch (Şiirler, iki dilde). Stuttgart 1972. 134 S. Ozanın yaşamı ve şiiri üzerine geniş bir önsöz ve çeşitli dönemlerinden seçilmiş 65 şiirle ozanı Alman okuruna yeterince tanıtmaya çalıştım.

Daha sonra «Utku» adlı çocuk kitabım Türkçe-Almanca, Yunanca-Almanca, İtalyanca Almanca, İspanyolca Almanca ve Yugoslavca Almanca olmak üzere altı dilde çıktı:

Utku oder der staerkste Mann der Welt. München-Wien 1974. 24 S.

Yine 1974 yılında kanımca bir Alman yayınevinde tek dilde ilk Türkçe antoloji yayımlandı:

Ağaca Takılan Uçurtma. Münih-Viyana 1974. 224 S.

Bu kitabı Almanya'da yaşayan Türk gençleri ve emekçileri için çıkarmıştım. Otuz Türk ozan ve yazarından şiirler, öyküler, oyunlar ve masallar içeriyordu. Bunların bir bölümü doğrudan doğruya bu kitap için, Almanya'daki yurttaşlarımız için yazıldı. Değerli Türk ressamı Orhan Peker de kitaba özgün çizimler yapmıştı.

Bu kitabın aynı zamanda Alman okuruna ulaşması ve onlara Almanya'daki Türkleri daha iyi anlayabilmelerinde yardımcı olması için, Almanca baskısını da aynı yayınevinde çıkardım:

Der Drachen im Baum. Gedichte, Erzaehlungen, Maerchen, Spiele. München-Wien 1976. 252 S.

Bu kitap belki, yabancı işçilerin toplumsal, kültürel konum ve bağlamlarını yazın yoluyla kavrayabilmek için gerçekleştirilen ilk girişimdi bir Alman yayınevince. Ancak bu girişim, insan sevgisi ağır basan bir bayan yayıncının çabasıydı ve bu alanda ne özel, ne de resmi destek ve yardım görmüştü. Yayınevindeki hakkını bu girişimle tehlikeye sokmuş ve sonuçta yitirmişti. «Utku»nun da aralarında yer aldığı ikişer dilde beş ayrı baskıyla çıkardığı 13 çocuk kitabı ile «Ağaca Takılan Uçurtma»yı çıkarmaktan bugün de pişmanlık duymadığını bize özel bir görüşmemizde söyledi bu bayan yayıncı. Şimdi artık yayıncı değil, bir başka Alman yayınevinde ücretli olarak görev yapıyor. Bu yayınların maddi başarısızlığa uğramasının nedeni, 1974 yılı sonunda Alman iş pazarında görülen gerileme, o yıllarda gittikçe artan işsizlik oldu.

Bu kitapların ardından Bülent Ecevit'in şiir kitabını, şiir üzerine iki yazınsal yazısıyla birlikte çevirerek, geniş bir sonsözle Almanya'nın en büyük yayınevlerinden birinde yayımladım:

Ich meisselte Licht aus Stein. (Işığı Taştan Oydum) Gedichte und zwei Essays. Stuttgart 1978. 126 S.

Son yılda ise, 1977 yılında İstanbul'da çıkan «Oturma İzni» adlı öyküler kitabımdan, iki dilli bir basım için üç öyküyü Almancaya çevirdim:

Heimat in der Fremde? (Yaban Sıla Olur mu?) Stuttgart 1979. 48 S.

Yetmişli yıllar sona ermeden Almancaya çevirerek yayımladığım son kitap, Orhan Veli'nin Nasreddin Hoca hikayelerinden Türkçe-Almanca seçmeler:

Orhan Veli Kanık: Das Wort des Esels. (Eşeğin Sözü) Stuttgart 1979. 56 S. Bu kitabın özgün çizgilerini Abidin Dino yaptı.

Almancada bir atasözü vardır. Çevirisi aşağı yukarı şöyle: «Kendi kendine övgü pis kokar». Kendi kendine övgü kokan bu zorunlu satırlardan sonra, yetmişli yıllarda Türk yazınından Almancaya yapılan öbür çevirilere bakalım.

Mahmut Makal: Mein Dorf in Anatolien. (Bizim Köy) Ein Bericht. Frankfurt 1971. 188 S. Nermin Faruki'nin çevirisiyle.

Bunun ardından Alman çocukların geniş ilgisini bulan bir çocuk kitabı geldi:

Sadık Fehimoğlu: Pascha und der Frechdachs. (Horoz Paşa) Eine heitere Geschichte aus dem Orient. Balve/Sauerland 1973. 91 S. Christel Dedy-Bröll bu kitabı gözden geçirip Almancaya çevirdi.

1953 yılında Sabahattin Ali'nin «Anatolische Geschichten» (Anadolu öyküleri) kitabı Berlin'de yayımlanmıştı. Aziz Nesin dışında bir Türk öykü yazarının yeni bir öykü kitabının Almancaya çevrilerek yayımlanması için aradan 23 yıl geçmesi gerekti. Son zamanlarda adı çevresinde bir sunukunluk oluşan, ama yetmişlerin en tanınmış kadın öykücüsü Füruzan'ın üç uzun öyküsü «Peçesiz Kadın» anlamına gelen bir başlıkla yayımlandı:

Füruzan: Frau ohne Schleier. Türkische Erzaehlungen. Wien 1976. 211 S.

Kitapta Füruzan'ın sevilen şu öyküleri yer alıyor: Haraç (Der Konak), Ah.. Güzel İstanbul (O du schönes İstanbul...), Bir Evin Dıştan Görünüşü (Die Fassade). Öyküleri Adelheid Uzunoğlu-Ocherbauer Almancaya çevirmiş. Bu çeviriyle ilgili olarak bir sözün var. Çevirmenin, kolay bir yolu benimseyerek, tümce yapılarını yer yer kırması, güç gelen, ya da yabancı bağlamı dolayısıyla güç çevrilebilir kimi deyim ve kavramların ayıklanması, yazık olmuştur.

Bunun ardından Türkçeden aktarılarak yayımlanan bir çocuk kitabının çevirisi kanımca bu alandaki en büyük başarılardandır:

Çetin Öner: Gülibik, der Hahn. Bilder von Orhan Peker. Modautal-Neunkirchen 1977. Kitabı, ilk kez bir çevirisine rasladığım, ama bu işi, büyük bir ustalıkla beceren, özgün yapıtın bütün özelliklerini ve havasını Almancada yansıtan Cornelius Bischoff çevirmiş. Usta ressamımız Orhan Peker'in resimleri kitaba ayrı bir güzellik katmış, onu bütünlemiş. Bu kitap, her yönüyle dört başı bayındır bir yapıt oldu.

1976 yılında Mainz kentinde Burhanettin Muz bazı Türk öykülerinin Almanca çevirisini içeren bir kitabı kendisi bastırmıştı:

Der neue Mensch in der Türkei. (Türkiye'nin yeni insanı). 102. S. Bu derleme en başta siyasal eğilimiyle dikkati çekiyordu. Daha ötesi, bu derleme Türkçe'den Almancaya çevrilerek yayımlanmış tek güdümlü kitap.

İkinci dünya savaşından sonra Almancaya çevrilen yazar ve ozanlarımız üzerine belki tartışılabilir. Ondan önce şu çevrilmeliydi, denilebilir. Daha değerlileri dururken, niçin o çevrilmiş, diye sorulabilir. Ama Türk yazınından Almancaya çeviri öylesine boş bırakılmış, öylesine savsaklanmış, öylesine eksik kalmış... Aslında çevrilen herkes, iyi kötü yazınsal bir ölçütle seçilmişse, salt yerinde ve doğru seçim sayılmalıdır. Her çevri-

len ad, bomboş bu alana konan bir nokta gibidir. Öncelik sorunu kanımca fazla büyütülmemelidir. Gönül birinde çevrilmesi gerekli adlar gerçekten ardarda çevrilmiş, şimdiye değin düşmüş noktalarla birlikte, Türk yazınının Almancadaki izdüşümünü oluşturacaklardır. Kanımca, az sayıda yapılan ve bu yazıda dökümünü çıkardığımız çevirilerin hemen hepsinde belli bir yazınsal ölçüt seçimde geçerli kılınmıştır.

Bir tek Burhanettin Muz'un çıkardığı kitap bu yargımızın dışına düşmektedir. O, seçiminde yazınsal bir ölçüt yerine, salt siyasal, dünya görüşü ölçütünü kullanmıştır. Tutucu köşeden dört genç yazarı ikişer öyküyle tanıtmak istemiştir. Bunlar, Şevket Bulut, Sevinç Çokum, Fahri Oğuz ve Sabahat Emir adlarıdır. Belki Sevinç Çokum dışında, Türk okurunun tanımadığı, işitmediği, Türkiye'de hiçbir yankı uyandırmamış bu adlar, «yeni Türk insanı»nın yazarları, yeni Türk yazarları olarak sunulmaktadır. Kitabı çıkaran Burhanettin Muz, o sıralar Mainz'da konsolos olarak görevli bulunuyordu ve kendisinin bastırdığı kitap da, kendi dar çevresini aşamamıştır.

Son iki yıl içinde Türk yazınından Almancaya çeviriler alanında önemli dalgalanmalar olmasaydı, şimdi sona eren onyıl içinde Türk yazınından çevrilmiş on kitabın bile dökümünü çıkarmak kolay olmayacaktı. Oysa, toplumsal olaylar sonuçsuz kalmadı. 1,5 milyonu aşkın Türk'ün uzun süre bu ülkede yaşayıp çalışması, yaşamın her alanında olduğu gibi, sanat ve yazın alanında da yavaş yavaş etkilerini göstermeye başladı. Özellikle yetişmekte olan ikinci kuşak ve onların çığ gibi büyüyen sorunları, bu etkinin oluşmasını da hızlandırdı. Konumuz olan yazın çerçevesinde kalalım.

Berlin'de kurulan yeni bir yayınevi, «edition der 2», 1977 yılında, belki de bugün yeryüzünde yaşayanların en üstünü, büyük gülmece ustamız Aziz Nesin'in yapıtlarını bir dizi içinde arka arkaya çıkarmaya başladı. Ne yazık ki, Brigitte Schreiber-Grabitz'in kuşkular uyandıracak çevirisiyle. Bu çeviri, Türkçe özgünlerin kendiliğinden, okurken birden yarattığı, ama aynı zamanda yazınsal kalıcı etkisini tutturamıyor. Bu yüzden de, Alman okurunda, örneğin bir Ephraim Kishon'un sağladığı yeri, yaklaşık olarak bile kazanmaktan, haksız olarak pek uzakta kalıyor. Böyle bir etki, böyle bir yeri Aziz Nesin, kanımca Kishon'dan çok daha fazla hakediyor. Ancak, ortaya konan çeviri, özgün yapıtlarla eşdeğerlilikten çok uzak düşüyor.

Bu dizide şimdiye değin çıkan iki kitap şunlar:

Wie bereitet man einen Umsturz vor? Politische Satiren Stück aus der Türkei. Berlin 1978. 120 S.

Ein Schiff namens Demokratie. Politische Satiren und ein Stück aus der Türkei. Berlin 1978. 120 S.

1979 yılında yazarın «Sosyalizm Geliyor Savulun» adlı yapıtının çıkacağı duyuruldu, ancak bugüne değin bizim elimize geçmedi.

Aynı yayınevinde Berlin'de yaşayan genç Türk yazarı Güney Dal'ın Türkiye'de «İş Sürgünleri» adıyla çıkmış ilk romanının yeni biçimi Almancaya çevrilerek yayınlandı. Bu romanın çevirisini de, yayınevinin tek çevirmeni gibi görünen Brigitte Schreiber-Grabitz yapmış:

Güney Dal: Wenn Ali die Glocken läuten hört. Roman. Berlin 1979.

1978 yılında Hamburg'taki küçük bir yayınevi, Reents Verlag, Nazım Hikmet'in başyapıtı «İnsan Manzaraları»nı Ümit Güney ile Norbert Ney'in çevirileri, Abidin Dino'nun çizgileriyle yayımlamaya başladı. Yapıtın ilk kitabı çıktı, öbürlerinin de önümüzdeki yıllarda çıkarılarak bütünleneceğini umuyoruz:

Menschenlandschaften. Erstes Buch. Hamburg 1978. 120 S.

Menschenlandschaften. Zweites Buch. Hamburg 1979. 183 S.

Aslında yapıtın üçüncü kitabı olan «Şu 1941 Yılında», 1963 yılında H. Wilfrid Brands'ın çevirisiyle çıkmıştı. Bu gerçek, eleştirmeni bir karşılaştırma yapmak için gıdıklıyor. H. Wilfrid Brands'ın eriştiği deyiş biçiminin, ses düzeyinin, satır ve düzün akışının Nazım Hikmet'in özelliklerine, Ümit Güney ve Norbert Ney çevirisinden daha çok yaklaştığını burada da yineleyerek belirtmekten kendimi alamıyorum. Yine de, bu büyük yapıtın şimdi Almancaya bütün olarak çevrilmesini önemli bir hizmet olarak değerlendirmek gerekir.

Nazım Hikmet'in yeni ve çok sayıda şiirle genişletilmiş bir kitabı 1971 yılında Berlin'de çıkmıştı:

Und im Licht mein Herz. 244 S.

1959 yılında Annemarie Bostroem'ün hazırladığı kitaptaki şiirler de bu kitapta, dediğimiz gibi, yenileriyle genişletilerek yer alıyor. Orada olduğu gibi, bu kitapta da söz konusu, Annemarie Bostroem, Stephan Hermlin, Heiner Kipphardt ve Paul Wiens'in yeniden yazmaları. Hermlin ve Kipphardt, şiirlerin Rusça çevirilerinden yola çıkmışlar. Annemarie Bostroem ile Paul Wiens ise, Herbert Melzig'in Türkçeden yaptığı düz çevirileri şiirleştirmişler. Bu çevirilerde, her ne denli saygın ve de-

ğerli yazarlar çaba harcamışlarsa da, hem üçüncü bir dilden yapılan çevirilerin, hem de bir başkasının yaptığı düz bir çevirinin şiirleştirilmesinin sorunsallığı bütün çıplaklığıyla gün ışığına çıkıyor. Şiirlerin özgün yapısı siliniyor, nesnel çeviri yanlışları daha kolay işin içine giriyor.

1977 yılında Berlin'de düzenlenen Nazım Hikmet haftası için çıkarılan oylumlu katalogta da bu şiirlerin büyük bir bölümünü yeniden buluyoruz. Ama bu katalogta başka şiirler de yeni çevirilerle yer alıyor. Özellikle, Nazım Hikmet'in önemli yapıtlarından «Şeyh Bedrettin Destanı»nın ilk kez Gisela Kraft tarafından Almancaya çevrilerek bu katalogta iki dilde yayımlandığını anmakla yetinelim.

Münih'te çıkan «kürbiskern» (kabak çekirdeği) dergisinin «Zeit-Gedichte» (Çağın Şiirleri) dizisinde 1976 yılının üçüncü kitapçığı olarak Bernd Jentsch tarafından Nazım Hikmet'in 30 şiiri çıkarıldı. 28 şiir Berlin'de çıkan kitaptan alınma, iki şiir ise, Almancaya ilk kez çevrilerek bu kitapçıkta basıldı.

Yine Berlin'de çıkan kitaptan 14 şiiri Stuttgart'ta yaşayan Alman ressam ve grafikçi Sabine Hoffman'ın 1974 yılında kendi grafikleriyle birlikte çıkardığı bir dosyada buluyoruz. Grafikçi dizgi ve baskısını, cilt ve dosyasını kendi el emeğiyle teker teker mükemmel bir biçimde yaptı. Dosyadaki kendi altı adet litografyasını teker teker elden imzaladı. Dosya numaralanmış olarak yalnızca 22 adet çıktı.

1977 yılının sonlarına doğru Stuttgart'ta yeni, küçük bir yayınevi kuruldu: Ararat Verlag. Almanya ve Türkiye'de mimarlık, sanat tarihi okumuş, İstanbul Teknik Üniversitesinde bu konuda doktorasını yapmış Ahmet Doğan'ın yöneticisi olduğu bu yayınevinin amacı, yalnızca Türk yazınını Almanca olarak yayımlamak. Henüz iki yıllık çabasının övünç veren dökümü şöyle:

Vasıf Öngören: Des Maerchens Kern. (Masalın Aslı) 1. cilt, Stuttgart 1978. 232 S. 2. cilt. Stuttgart 1979. 296 S. Bu kitapları Ahmet Doğan Almancaya çevirdi, resimlerini Erkal Yavi yaptı.

Adalet Ağaoğlu: Die zarte Rose meiner Sehnsucht (Fikrimin İnce Gülü). Stuttgart 1979. 268 S. Bu romanı Wolfgang Scharlipp Almancaya çevirdi.

Orhan Kemal: Murtaza oder das Pflichtbewusstsein des kleinen Mannes. (Murtaza Stuttgart 1979. 174 S. Orhan Kemal'in bu önemli yapıtını Kemal Kozanoğlu'nun katkısıyla Carl Koss Almancaya çevirdi.

1979 yılı içinde yayınevi iki dilde bir dizi yayına da başladı. Bu dizi içinde, daha önce de sözünü ettiğimiz, benim «Heimat in der Fremde? / Yaban Sıla Olur mu?», Aras Ören'in «Alte Maerchen neu erzaehlt / Yeni dille eski masallar» ve Orhan Veli'nin Nasreddin Hoca öyküleri «Das Wort des Esels / Eşeğin Sözü» kitapları çıktı.

Böylece Berlin'de yaşayan ve Almanya'da ad yapmış olan Aras Ören'in de ilk kez Türkçe bir yapıtı bu iki dildeki dizi içinde yayımlanmış oldu. Zira bu genç ozanımızın şaşırtıcı bir olgusu var. Salt Türkçe yazan Aras Ören'in, Türkiye'de Türkçe olarak yapıtlarının henüz yayımlanmamasına karşın, tek Türk yazarı olarak bu arada tam yedi kitabı Almancada çıktı. Türkçe yayımlanmadıkları için aşağıdaki dökümde kitapların Türkçe adlarını da belirtemeyeceğim:

Disteln für Blumen. Gedichte. (Şiirler) Berlin 1976.

Der Hinterhof, U-Bahn. Erzaehlungen. (Öyküler) Berlin 1972.

Ama Aras Ören asıl üçüncü kitabıyla Almanya'daki ilk başarısını sağladı. Bir yabancı yazar için bu başarının anlamı çok büyüktür:

Was will Niyazi in der Naunynstrasse? Ein Poem. (Bir destan). Berlin 1973. 70 S. Bu kitabı Achmed Schmiede ve Johannes Schenk Almancaya çevirdiler. Bu kitabın olduğu gibi, bundan sonra çıkanların da birden fazla baskısı yapıldı:

Der kurze Traum aus Kağıthane. Ein Poem. (Bir destan). Berlin 1974. 94 S. Bu kitabı da Achmed Schmiede çevirdi ve Jürgen Theobaldy şiirleştirdi.

Privatexil. Gedichte. (Şiirler) Berlin 1977. 70 S. Bu şiirleri Gisela Kraft Almancaya çevirdi

Deutschland, ein türkische Maerchen. Gedichte. (Şiirler) Düsseldorf 1978. 120 S. Bu kitabın da çevirmeni Gisela Kraft.

Bunun dışında Aras Ören, Almanca gazete ve dergilerde, yıllık ve antolojilerde yayımladı, yapıtları radyo ve televizyonda ses ve görüntüye çevrildi.

Federal Almanya ve Batı Berlin'de bugün 1,5 milyonu aşkın Türkün çalıştığı, yaşadığı, kendi semtlerini oluşturduğu, ya da yavaş yavaş artık Alman toplumuna alıştığı, uyarlandığı, onunla kaynaştığı gerçeğinin de itkesiyle, demek ki, onların da artık bu yabancı ülkede toplumsallaşmaları olgusuyla karşı karşıyayız. Bu gerçeğin etkisiyle sanat ve yazın alanında da etki-tepki ve sonuçlar eksik kalmıyor bugün. Ne biçimde ve hangi görünümde olursa olsun, yalnız yetmişli yıllarda, daha önceki yirmi beş

yıl içinde Türk yazınından yapılan çevirilerden daha fazla yapıt Almancaya çevrilmiştir. Elbette dökümünü çıkardığımız çevirilerin salt sayısı yetmişlerde de çok değildir Ama altmışlarla karşılaştırıldığında yüzde iki yüzden fazla bir artış görüyoruz. Ve bu hiçbir destek ve ödenek olmaksızın, Alman yayınevlerinin süregelen vurdumduymazlıklarına karşın.

Türkçemizdeki deyime göre, Türk yazınından Almancaya çeviri konusunda, yetmişli yıllarda «kendi göbeğimizi kendimiz kesmiş» sayılırız. Bu doğan çocuk, sanıyorum, kısa sürede büyüyüp serpilecektir. Çünkü, bu sağlıklı ve güçlü bir çocuktur.

Seksenli yıllarda daha çok sayıda Alman yayınevinin Türk yazınına eğilmek zorunda kalacağına inanıyorum. Daha çok çevirmen bu görkemli görevi üstlenecek ve daha çok sayıda Alman okuru Türk yazınını 'keşfedecektir.' Yalnız bu değil. Seksenli yıllar Almanca konuşulan ülkelerde daha başka önemli bir olguya da gebe görünüyor. İkinci ve üçüncü kuşak içinde bu ülkelerde önemli Türk yazarları ile Türk adlı, Türk kökenli önemli Alman (Almanca yazan) yazarlar yetişecektir. Onların söyleyeceği, ileştirmek isteyeceği şeyler olacaktır. Onlar yalnızca Almanya'da ve Türkiye'de yarar ve kazançla, zevk ve sevgiyle okunmakla kalmayacaklar, dünyanın birçok başka ülkesinde de aynı biçimde okunacaklardır. Onlar yapıtlarıyla, karşılıklı anlayış ve hoşgörüye, dostlukla kaynaşmaya, karşılıklı saygıya, yeryüzünde barış içinde birarada yaşamaya katkıda bulunacaklardır.

Geleceğe yönelik umudum ve inancım bu anlamdadır

DIETER LATTMANN

19—24 Kasım günleri arasında Türk-Alman Kültür Enstitüsü tarafından düzenlenen «Yazınsal Çevirinin Sorunları» konulu Türkçe-Almanca çeviri seminerine deneme, öykü, radyo oyunu, roman ve televizyon belgeseli yazarı Dieter Lattmann da katıldı. Beş yıl süreyle Federal Almanya Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yapan Lattmann, PEN kulüp üyesi ve milletvekili. Aşağıda Lattmann'la yapılan konuşmayı, ve «Yazınsal Çevirinin Sorunları» seminerinde sunulan bildirilerin konularını ve özetlerini derleyen bir yazı bulacaksınız.

Önce sizi tanıyalım ve çok yönlü uğraşlarınız üzerine özlü bilgi alalım lütfen.

1926'da Potsdam'da doğdum. Hitler diktatoryası döneminde büyüdüm. Karım ve ben savaşı izleyen ilk yıllarda Münihli ol-

maya karar verdik. İlk uğraşım kitapçılıktı. Münih'de Piper Yayınevi'nin danışmanı ve aynı yayınevinin basım bölümünün yöneticisi oldum. Daha sonra serbest yazarlığa başladım. 1969 yılında Yazarlar Birliği'nin 1974 yılı sonuna dek başkanlığını yaptım. Bunu izleyen 5 yıl süresince Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden (SPD) Federal Parlamento milletvekilliği görevini yürütüyorum. Bunun yanı sıra yazınsal çalışmalarımı sürdürmekteyim. İki roman («Ein Mann mit Familie», 1962 ve «Schachpartie», 1968), iki deneme kitabı ve bir dünya yolculuğu kitabı (Alman pasaportuyla) yayımladım. Ayrıca «Federal Almanya'da Yazın» adlı bir yazın tarihi kitabı (1973) yazdım. 1977'de «Bir Politikacının Yalnızlığı» adlı kitabı yayımladım. Şimdilerde yeni kitabım «Sevgisiz Cumhuriyet-Bir Parlamento Üyesinin Günlüğü»nü yazmaktayım. Şimdiye kadar çok yönlü uğraşları birarada sürdürmeyi başarmış sayılabilirim.

Değişik alanlarda uğraş vermenin güçlükleri, yararları ya da sakıncaları...

Yararları Çeşitli halk gruplarının sorunlarıyla sürekli olarak ilgilenip öğrenme olanağı. Bavyera Alpler bölgesinde Alegau'da halkla sıkı bir ilişki içindeyim. Güçlüğü, insanın dinlenmek için zaman bulamaması. Sakıncası da şu: Politik angajman eylemciliğe ağırlık getiriyor ve insancıl birikimlerin yitmesine yol açabiliyor.

PEN Kulüp'ün çalışmalarını yeterli buluyor musunuz? Bu kuruluş Avrupa'da ve öteki ülkelerde daha geniş bir örgütlenmeye gidebilir mi?

PEN Kulüp'ün Almanya Merkezi, şimdiki başkanı Walter Jens yönetiminde çalışmaktadır. Daha önceki başkan Heinrich Böll idi. Kulüp Alman Yazarlar Birliği'nin («Industriegewerkschaft Druck und Papier») çalışmalarını bütünleyici doğrultudaki çalışmalarıyla oldukça etkindir. Ama Uluslararası PEN Kulüp, insan haklarını güvence altına alacak bir metin saptanması doğrultusunda çaba harcamak ve hakların elde edilmesi için mücadele vermek zorundadır Birçok ülkede yazarlar düşünceleri nedeniyle izlenmekte, baskı altında tutulmaktadır.

Sanat-siyaset ilişkileri üzerine düşünceleriniz...

Sanat içe, politika ise dışa dönüktür. Hem politikacıların hem de yazarların uğraşı sözcüklerledir. Ama politikacıların bilinci, çoğunca sorunların yalınçlaştırılması için kullanılır. Sanatçı ve yazarlar ise, entelektüelliğe ayırım yapmak için gereksinme duyarlar, yani bu yolda kullanırlar. Kanımca politikacılar ve en-

telektüeller arasında sürekli bir itme ve çekme vardır: Us ile politik iktidar arasındaki ilişki, değişken bir akım gibidir.

Almanya'da yazarlara devlet desteği sağlanmış mıdır, ne ölçüde?

Şimdilerde Federal Almanya Parlamentosu'nda sanatçıların sosyal güvencesi doğrultusunda bir yasa tasarısı hazırlanmaktadır. Bu yasanın 1980 yılındaki genel seçimlerden önce çıkma olasılığı vardır, ama bu olasılık kesinlik kazanmış değildir.

Türk edebiyatını ne ölçüde tanıyorsunuz? Bu konudaki görüşlerinizi kısaca belirtir misiniz?

Ne yazık ki, Türk yazınının geçmişi ve bugünü üzerine çok az şey biliyorum. Bunlar da Türk yazını üzerine okuduğum yazılardan oluşuyor. Bunun ne denli büyük bir eksiklik olduğunun bilincindeyim. Çünkü Türk yazını mutlaka dünya boyutlarında bir kültürel verimdir.

Şimdi İstanbul'da Türk-Alman Kültür Enstitüsü'nün düzenlediği «Yazınsal Çevirinin Sorunları» semineri, eksiklerimi biraz olsun kapatma açısından çok iyi bir olanak.

Ülkenizdeki sanat-edebiyat dergilerinin nitelik ve nicelikleri konusunda söyleyecekleriniz...

Yazın ve toplum doğrultusunda birkaç iyi dergi yayımlanmaktadır. Örneğin «Akzente», «L 76», «Kursbuch». Ama bu dergilere konuyla doğrudan doğruya ilgili dar bir çevre dışında büyük bir ilgi yoktur. Halkın çoğu büyük gazetelerin sanat sayfalarındaki bilgilerle yetinmektedir (Süddeutsche Zeitung, Frakfurter Allgemeine, Die Zeit). Ama, yazın ve toplum dergileri gene de çeşitli aydın kitlelerine ulaşmaktadır. Radyo ve televizyonun kültür haberleri bazı eyaletlerde ve Batı Berlin'de oldukça geniş kapsamlı ve tanıtma açısından önemli boyutlardadır.

«YAZINSAL ÇEVİRİNİN SORUNLARI» KONULU SEMİNER İLE BİR İNCELEME VE ÇALIŞMA ORTAMI YARATILDI

BÜLENT BERKMAN

Türk-Alman Kültür Enstitüsü, geçtiğimiz hafta için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü ve Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümü'nün işbirliğiyle, «Yazınsal Çevirinin Sorunları» konulu bir seminer düzenledi.

İki bölümden oluşan seminerin ilk bölümünde (19-23 Kasım sabahları) çeviri çalışmaları örneklerle sergilendi. Bu çalışmalar üç bölümden oluşuyordu: Birinci grupta, Almancadan Türkçeye çeviriler üzerinde çalışıldı. Tevfik Turan, Sezer Duru, Ahmet Örs, Zeyyat Selimoğlu, Burhan Arpad, Güler Türker, Sargut Sölçün, Necdet Nedim, Bella Eskenazi ve Fatma Bursalıoğlu'ndan oluşan Almanca-Türkçe çeviri kurulu, Johannes Bobrowski'nin «Bir Almanya Kitabı İçin İlk İki Tümce» adlı düzyazı ile Peter Huchel'in «Sürgün» adlı şiirini Türkçeye çevirdi.

İkinci grup çalışmaları, Türkçeden Almancaya çevirileri içeriyordu. Prof. Liebe Harhort, Dr. Gisela Kraft. Prof. Petra Kappert, Dr. Jörg Kuglin, Dr. Yüksel Pazarkaya ve Kerima Sornig'ten oluşan çeviri kurulu, bu bölümde, Sait Faik'in «Son Kuşlar» adlı öyküsü ile Oktay Rifat'ın «Kasaba», «Kıyıdan Karşıya Bakanlar» ve «Mavi Kapı» adlı şiirlerinin Almanca çevirileri üzerinde çalıştı.

Üçüncü grup çeviri çalışmalarında ise, ikinci dilden yapılan çeviriler ve sonuçları tartışıldı. Pablo Neruda'nın birçok şiirini Almancaya kazandıran ozan ve çevirmen Curt Meyer-Clason yine Neruda'nın «Yaşadığımı İtiraf Ediyorum» adlı şiirinin Almanca, İngilizce, Fransızca ve İspanyolcadan Türkçe'ye çevirilerini karşılaştırdı.

Seminerin ikinci bölümünde Türk ve Alman yazar-çevirmenleri, «Yazınsal Çevirinin Sorunları»na ilişkin bildiriler sundular. Seminere ilk bildiriyi, deneme ve öykü yazarı, Alman Yazarlar

Birliği eski başkanı Dieter Lattmann sundu: «Anlaşma Aracı Olarak Yazın» konulu bildirisinde, Türkiye ve Almanya arasındaki toplumsal ve ekonomik ilişkilerin yazınsal ilişkilere oranla daha hızla geliştiğini belirten Lattmann, Almanya'da demokratik akım ile birlikte edebiyata bağımlı bir politika gerçeğinin oluştuğunu ve günümüzde de sürdüğünü söyledi.

«Çevirmek: Yeniden-yaratmak, Yeni-yaratmak?» konulu bir bildiri ile seminere katılan Doç. Dr. Önay Sözer, çevirinin bir çeşit düşünme etkinliği olduğunu belirterek «dilden dile çeviri» ve «dil-içi çeviri» (Türkçedeki özleştirme) sorunlarını irdeledi. Sözer, özetle şunları söyledi:

«Çeviri ilk uygulaması uygarlık tarihinin epey öncelerine gidilen bir etkinliğin adı olmaktadır. Yabancı olanı, karanlıktakini, ilkin anlaşılmayanı ortaya çıkarmak, özümsemek, giderek anlamak etkinliği. Dille ilgili olsun olmasın büyülü imleri yorumlayan kutsal kişiler şamandan bilicilere kadar hepsi belki de yeryüzünün ilk çevirmenleriydi. Bugün çevirinin böyle dinsel, kutsal, gizemli bir anlamı yok bizim için, artık, W. Benjamin'in dediği gibi, ne felsefe için, ne de çeviri için esinleyici bir gücün, bir Musa'nın varlığı söz konusudur. Çeviri gerçek yaşamın kurallarına boyun eğmektedir. Bu yargı ise doğrudan doğruya yüzyılların bir çeviri birikiminin sonucu olarak görülmelidir. Onun çeviri dizisinde oluşturduğu halka ise, hiç kuşkusuz son halka değildir.»

Prof. Dr. Şara Sayın, çevirinin işlevsel tanımlamasını yaptı; diğer işlevleri yanında uluslararası bir iletim aracı olduğunu belirterek şöyle dedi:

«Bu tanımlamanın temelinde yatan iletişim modelinden yola çıkarsak, iletişimin bir ucunda kaynak dilde yazan yazar, diğerinde ise, yazarın iletisini erek dilde alan okuru görürüz. Aradaki evreler -ayrıntıya girmeden- şöyle sıralanabilir: Kaynak dilde yazılmış, yapıt, yazarın iletisini önce kaynak dilde alan, sonra erek dile aktaran çevirmen, çeviri yapıtı yayınlayan yayınevi ve erek dile aktarılmış ileti. Ancak bu sadece bir modeldir, gerçekte ise kaynak dilde yazılmış yapıt ile erek dilde yeniden oluşmuş çeviri yapıtı arasında devreye giren daha pek çok öğe vardır. Her yazın yapıtı alıcısını, şu ya da bu biçimde etkiler. Bu etki gerek okuma sırasında, gerek okuma eyleminin sonunda oluşur. Okur, bir taraftan yapıt tarafından etkilenir, bir taraftan da yapıtın iletisini-kendi koşulları içerisinde-alımlar. Gerçekte,

etkileme ve alımlama, aynı olayın, yani bir yapıtı okuyup yeniden somutlama olayının iki ayrı görünüşüdür.

Sözünü ettiğimiz yazar-yapıt-okur iletişiminde ve özellikle çeviri yazında, ancak eleştirmenin devreye girmesiyle, kişisel beğenilerin beklentilerin ötesinde, toplumsal devinimleri yönlendiren, yeni kurallar, dolayısıyla yeni iletişim düzgüleri oluşabilir, yani çevirinin iletişimsel görevi gerçekleşebilir.

İKİNCİ GÜN BİLDİRİLERİ

Seminerin ikinci gününde ilk bildiriyi Prof. Dr. Tahsin Yücel sundu. Prof. Tahsin Yücel, «Günümüz Türk Yazını» konulu bildirisinde, Türk yazınından batı dillerine ve özelde Almancaya az yapıt çevrilmesinin başlıca nedeninin, Türkçenin batıda az bilinen bir dil olmasından çok, batı yazınlarıyla Türk yazını, batının yazın okurlarıyla Türk yazın okurları arasındaki farklılıklar olduğunu belirtti.

Türkiye'nin değişik bölgelelerinde, özellikle geri kalmış bölgelerindeki toplumların yaşamını, törelerini, güncel sorunlarını yansıtan ve bu sorunlara dolaysız bir biçimde çözümler öneren yazarların yapıtlarının (Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Necati Cumalı vb. gibi) Türk okuru kadar, batılı okuru da çekebileceğini ve Türk romanının ulaştığı düzey konusunda olumlu bir izlenim yaratacağını söyleyen Prof. Yücel sözlerini şöyle sürdürdü:

«Bununla birlikte, hele en başarılı örneklerin dışına çıkıldığı zaman, çağdaş yazınımızın bu tür yapıtlarının Türkiye'dekine özdeş bir okur kitlesini batıda da bulabileceği kuşkuludur, çünkü Joyce, Proust, Kafka, Musil, Butor gibi anlatı ustalarının yazını bir «yansıtma»dan önce, bir «yaratma», bir başka dil, bir başka evren kurma serüveni gibi görmeye fazlasıyla alıştırdığı batılı yazın okuru, bütün aradıklarını bulamayacaktır buralarda. Ama aynı yapıtların daha geniş bir okur kitlesinden ilgi görmeleri beklenebilir: Değişik ülkelere, değişik törelere, değişik serüvenlere, yersel renge, kısacası, yazınsal çabanın kendisinden çok, uzantılarına önem veren bir okur kitlesinden. Bir Yaşar Kemal düş kırıklığına uğratmadığı gibi bir Orhan Kemal, bir Abbas Sayar da düş kırıklığına uğratmayacaktır onları.»

Prof. Yücel, günümüz Türk şiirinin de, bir batı diline başarılı ve kapsamlı bir biçimde çevrildiği zaman, yalnızca başarı düzeyini kanıtlamakla kalmayacağını, çevrildiği dilin şiirine yeni katkılar da getireceğini söyledi.

Daha sonra konuşan ozan, eleştirmen Michael Krüger, «Alman Okurun Eğilimleri» konulu bildirisinde, savaş sonrası Alman yazınında, Pablo Neruda gibi, bir yazına damgasını vurabilecek yazar çıkmadığını, ne Grass'ın, ne Böll'ün, ne de Enzensberger'in, bir Thomas Mann örneğinde olduğu gibi, Alman yazınına ağırlığını koyabildiğini belirterek, Almanya'da yazının yedek bir iletişim biçimi haline geldiğini, kapitalist gelişmenin artışına ters orantılı olarak düşünme boşluklarının büyüdüğünü belirtti.

Michael Krüger özetle şunları söyledi:

«Edebiyatın yeni gelişmesi içinde estetikçilik ve politik yazın eğilimleri belirdi. Uluslararası yazın, Federal Almanya'da nicelik ve ilgisel açıdan değerlendirilmektedir. Bunun nedenine çok kişisel bir yaklaşımım var. Yazın, Federal Almanya'da, genel olarak artık toplumsal bir rol oynuyor. Bu sav Demokratik Almanya için geçerli değil, sözgelimi. İlginç bir gözlem de sinemadan: Genç Alman sineması bugün genç kuşakların ilgisini, yazından çok daha fazla çekiyor. Bunun nedeni de, yazınla uğraşan kurumların artık «örümcek tutmuş» kuruluşlar haline gelmesi olarak gösterilebilir.

Gelecek yıl yapılacak seçimlerin Alman entelektüel yaşamını çok etkileyeceği kanısındayım. Bu seçimlerden sonra, yazın bu toplumda bir eğlence aracı olmaktan öte bir işlevi üstlenip üstlenmeyeceğini kanıtlayacaktır.»

ÜÇÜNCÜ GÜN BİLDİRİLERİ

Üçüncü gün bildirisini sunan Dr. Yüksel Pazarkaya, yakın tarihlerde Türkiye ile Almanya arasındaki yazınsal ilişkilere değindi. Dr. Yüksel Pazarkaya'nın incelemesine göre, II. Dünya Savaşı'ndan bugüne değin Türkçeden Almancaya 55 kitap çevrilmiş. Bu çevirilerin 13'ü 1960 öncesinde, 12'si 1960'lı yıllarda, geriye kalanı ise 1970'lerde yapılmış. 1960 öncesindeki çevirileri, genellikle Türkologlar yapıyorlar. Annemarie Schimmel ve Otto Spies bu konuda önde gelen adlar. Bu dönemde çevrilen yapıtlar ise, genellikle savaş öncesi edebiyatından. En çok çevrilen yazarlar. Yakup Kadri, Sabahattin Ali ve Nâzım Hikmet. Aynı yıllarda, daha eski çağlara dayanan Türk hikâyeleri de Almancaya çevriliyor. Örneğin Karagöz metinleri, Turfan metinleri, Dede Korkut hikâyeleri vb.

1960-70 yılları arasında ise modern edebiyatımızdan örnekler çevriliyor Almancaya. Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Veli

gibi. Bir de 30 Türk hikâyecisinin yapıtlarının içeren Hikâye Antolojisi var bu çeviriler arasında. Bu dönemdeki çevirilerde özellikle, H. Wilfrid Porands'ın adına rastlanıyor, çevirmen olarak.

1970 sonrasında ise 30 kadar kitap çevriliyor, Türkçeden Almancaya. Bunlar arasında önemli yeri, Yüksel Pazarkaya'nın çevirdiği ve 52 Türk şairinin 200'den fazla şiirini içeren Şiir Antolojisi tutuyor. Bu dönemde en çok çevrilen yazarlar ise, Bülent Ecevit (şiir) Nâzım Hikmet, Orhan Kemal, Adalet Ağaoğlu, Aziz Nesin. Bu çevirilere ağırlığını koyan çevirmenler ise Yüksel Pazarkaya ve Cisela Kraft.

Yüksel Pazarkaya, Türkiye ile Almanya arasındaki yazınsal ilişkinin toplumsal ve ekonomik ilişkilere oranla çok cılız kaldığını, milyonu aşkın işçi ailesini Almanya'ya gönderen bir ulusun, yazınını bu ulusa ulaştıramamasının şaşırtıcı olduğunu belirtti. Pazarkaya, savaştan bu yana geçen 40 yıla yakın süre içinde, Türkçeden Almancaya toplam 55 kitap çevrilmiş olmasına karşın, 1960-70 yılları arasında, sadece Kafka'dan ya da sadece Brecht'ten Türkçeye 10 kitap, 1966-68 arasında ise Heinrich Böll'-8 kitap çevrildiğini söyleyerek, yazınsal ilişkinin tek yönlü geliştiğini savundu. Berlin Üniversitesi Türkoloji Bölümü öğretim üyesi Dr. Gisela Kraft, «Ne Çevrilebilir ve Çevrilemeyenin Yerini Ne Tutabilir?» konulu bildirisinde, Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı'nın Almanca çevirisi üzerinde durdu. Manzum bir yapıtı düzyazı olarak başka bir dile çevirmede karşılaşılan güçlükler ve yanılgılar konusunda bilgi verdi.

Yaşamının büyük bir bölümünü Latin Amerika'da geçirmiş bir ozan ve çevirmen olan Curt Meyer-Clason, «Bir Çeviride Çeşitli Tekniklerin ve Karşılıkların Çözümlenmesi» konusunu Galli ozan Dylan Thomas'ın «Do Not Go Gentle Into That Good Night» adlı şiirinin Almancaya çevirisi örneğiyle irdeledi. Çevirinin anlamının, kendini katmadan incelemek, soğukkanlılıkla tartmak ya da bağlanmadan karşılaştırmak değil, tam tersine çevirenin katılması, benimsemesi olduğunu belirten Meyer-Clason, Dylan Thomas'ın şiirini üç ayrı değer ölçüsüne göre Almanca'ya çevirdi. Okumaya yardımcı olmayı amaçlayan birinci çeviri, sözcüğü sözcüğüne (interlincal) bir çeviri olarak görülüyor. İkinci çeviride ise, ölçüye ve vurgulara bağlı kalmaksızın, şiirin tam anlamını veren düzyazısal bir çeviri olanağı söz konusu oluyor. Üçüncü çeviri denemesi ise, Meyer-Clason'a göre en gerçek, ama en güç yol: Hem anlamı, hem de ölçü, vurgu, uyak gibi biçimsel özellikleri tam olarak yansıtan bir çeviri modeli. Böyle bir

çevirıye varabilmek için yapılması gerekenleri şöyle özetliyor Meyer-Clason:

«Koşuklu bir şiiri çevirirken dikkat etmek zorunda olduğumuz en önemli noktalardan biri neyin mutlak olduğu gibi alınıp, neyin gerektiğinde bırakılabileceği sorusu. Her yabancı ölçü çeviride değerlendirilmeli ve korunmalı mıdır? Bu karmaşık soruyu burada tüketici bir biçimde yanıtlamaya olanak yoktur. Her çevirmenin kendi yeteneğine göre, inanılır nedenler ortaya koyarak çözümleyebileceği bir sorundur bu. Örneğin birçok antik dramı bize yeniden kazandırmış olan Wolfgang Schadewaldt, 'logos'un doğruluğu uğruna koşuk ölçüsü, koşuk sayısı, yerine sözcük dizimi ve tümce yapısına bakar ve özgün metnin içerdiği görüşü dikkate alarak iki dize yerine üç dize kullandığı da olur. Başka bir deyişle, çevirmen Schadewaldt'a yol gösteren, 'metnin iç yapısı'dır.»

Seminerin son gününde ise Dr. Jörg Kuglin «Sözlük ve Başvuru Kitaplarına Eleştirel Yaklaşım» konulu bildirisinde çeviride yardımcı öğe olarak karşılaştırmalı dilbilim örnekleri üzerinde durdu. Dr. Uwe Förster ise, «Almancada Yeni Deyimler ve Sözdizimleri» konulu bir bildiri sundu.

«Yazınsal Çevirinin Sorunları» konulu seminer, Türkçeden Almancaya, Almancadan, Türkçeye ve ikinci bir dilden yapılacak çeviriler konusunda bir inceleme ve çalışma ortamı yaratırken, genelde çevirinin sorunlarını da gündeme getiriyordu. Özelde ise, bir gereği de su yüzüne çıkarıyordu: Türkiye ile Federal Almanya arasındaki toplumsal ilişkilerin en üst düzeye ulaştığı, birçok Alman kentinde iki toplumun insanlarının birlikte yaşadığı, birlikte çalıştığı dönemlerde bile yazınsal alışverişin bu ilişkilere koşut olarak gelişemediği ortaya konulan verilerden anlaşılıyordu.

ÇEVİRİNİN ÖNEMİ

Doğan HIZLAN

Tanzimattan bu yana çevirinin etkileri kültür gündemimizin değişmez maddelerinden biridir. Batının etkisi ne zaman sözkonusu olsa çeviri sorunu da ardından sökün eder.

Tanzimattan bu yana çeviri edebiyatımıza, kültürümüze ve düşünce yaşamımıza yön vermiştir. Üstelik bugün bile büyük edebiyat yapıtlarıyla büyük düşünce ürünleri ile aynı oranda etkenliğini sürdürmektedir.

Son aylarda yayma başlayan iki dergi Bağlam ve Batı Edebiyatı Araştırmaları Dergisi bu konudaki çalışmaları ve çeviri-çalışmalarını çeviribilim katına yükseltme çabalarının bir örneğidir.

Gerçekten de bilim öylesine kapsamını genişletmektedir ki, dün bilimin sınırları dışında kalan, bugün en azından teğet niteliğine kavuşmaktadır. Daha doğrusu bilimin yöntemleri artık sağlıklı bir araştırmanın vazgeçilmez öğeleri olmaktadır, sayılmaktadır.

Bağlam dergisi üç bölümden oluşmaktadır: Dilbilim, Yazınbilim, Çeviribilim. Bu üç bölümün bazı yazıları hiç kuşkusuz yalnızca bu konunun uzmanına seslenen yazılardır. Üniversite çatısı altında bir geçerliği vardır sadece. Ne var ki, çeviribilim bölümündeki yazılar meraklı okurun da yararlanacağı düzeyde çalışmalardır. Özellikle çevirmenlere birer tartışma alanı açtığından yararı inkâr edilemez. Dr. Yüksel Özoğuz'un Bir Karşılaştırmalı Yazın Çalışması: İngeborg Bachmann ve Yahya Kemal Beyatlı'nın Birer Şiiri üzerine Türk edebiyatına eğilmiş kişilerin de yararlanacağı mukayeseli bir çalışmadır.

Prof. Dr. Zoran Konstantinoviç'in Ulusal Kültürlerin Gelişmesinde Çevirinin İşlevi yazısı sanırım bugün de çevrinin işlevi üzerinde durmamızı sağlayacak nitelikte bir yazıdır.

Ahmet Cemal'in çeviri üzerine incelemesi çeviri sorununa bugün hangi açıdan bakmamız gerektiğini bilimsel bir anlayışla vurgulamaktadır.

Bağlam dergisi bu içerikle edebiyat ve çeviri sorununa olumlu malzemeler getirecek bir yayın organı olmuştur. Böylece yalnız batı edebiyatı için değil Türk edebiyatı için de yararlı bir kaynak özelliği taşıyacaktır. Dergi çalışmalarını kotarıp gün ışığına çıkaran Sara Sayın ile Ahmet Cemal'i kutlarız.

BİR YENİ DERGİ DAHA

Batı Edebiyatı Araştırma Dergisi ise batı edebiyatının sorunlarına, batı ile doğu edebiyatına değgin karşılaştırmalı çalışmalara eğiliyor. Dilimize çevirilen okuduğumuz romanların, seyrettiğimiz oyunların üzerine bilgilere, onun kendi edebiyatındaki yerini irdeleyen incelemelere hemen hemen rastlanmaz, işte adını andığımız dergi bu olanak zenginliğini bize getiriyor: Söz gelimi, Belma Ötüş - Basket'in Toplumsal Değişimi Yansıtan Romanlar Olarak İnce Memed ve Gazap Üzümleri yazısı nice Türk okurunu ilgilendiren bir konudur. Özellikle Türk okurunun tanıdığı yazarlar üzerine Goethe, Büchner, Conrad dergide yayınlanan yazılar edebiyat ortamımızın çok önemli bir eksiğini gidermektedir.

Cumhuriyet (14 Haziran)

ÜLKEMİZDE İLK KEZ BİR ÇEVİRMEN-YAZAR ADINA EDEBİYAT ÖDÜLÜ DÜZENLENDİ

Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) ile Hasan Ali Ediz ailesinin ülkemizde ilk kez bir çevirmen-yazar adına düzenlediği «Hasan Ali Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü 1979» yarışmasında Şemsa Yeğin'in, Maksim Gorki'den yaptığı «Edebiyat Yaşamım» adlı çeviri birinci olmuştur. Yeğin'e ödülü, Hasan Ali Ediz'in eşi Leman Ediz vermiştir.

Türk Sinematek Derneğindeki ödül töreninde Azra Erhat, Afşar Timuçin, Ataol Behramoğlu, Aziz Çalışlar, Eray Canberk ile Türk Dil Kurumu temsilcisi Adnan Binyazar'ın oluşturduğu Seçiciler Kurulu tarafından yapılan açıklamaya göre birincilik kazanan yapıtı Özdemir İnce'nin Yannis Ritsos'dan çevirdiği «Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar», Tomris, Uyar'ın Gabriel Marquez'den Türkçeleştirdiği «Başkan Babamızın Sonbaharı» ve

Mina Urgan'ın Türkçeye uyguladığı, Aldous Huxley'in «Ses Sese Karşı» adlı çalışmaları izlemiştir.

Hasan Ali Ediz'in ölüm yıldönümü olan 3 temmuz 1979 tarihinde verilmesi gereken ödül, Seçiciler Kurulu'nun önerisi ve TYS Yönetim Kurulu kararı ile Mütercim Asım Efendi'nin de doğum yıldönümü olan 26 kasım 1979 tarihine ertelenmiştir. 1979 yılı için ödüle iki yapıt katılmış, bunun üzerine, Ödül Yönetmeliği'nin ikinci maddesine dayanarak Seçiciler Kurulu'nca bir tarama yapılarak 1978 yılı içinde yayınlanan belli başlı çeviri yapıtları saptanmıştır. Daha sonra, ödüle katılan iki yapıt ve Seçiciler Kurulu üyelerince bu tarama sonucunda aday olarak saptanan sekiz yapıt, toplam 10 yapıt üzerinde incelemeye girişilmiştir.

AZİZ NESİN:
«İNCELEMELERİ BİR EDEBİYAT OKULU NİTELİĞİNDEYDİ»

Hasan Ali Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü töreninde tanınmış çevirmen-yazarla ilgili anılarını anlatan TYS Genel Başkanı, böyle bir ödül için daha layık bir ad bulunamayacağını belirterek, Ediz'in sanatçı ve politik kişiliği üzerinde durmuş, «Hasan Ali Ediz'in çeviri yaptığı yazarla ilgili olarak kitabın önsözünde yer verdiği incelemeler bizlere edebiyat okulu görevi yaptı.» demiştir.

Törende daha sonra Ataol Behramoğlu «Çevirmen olarak Hasan Ali Ediz», Şükran Kurdakul da «Dönemi içinde Hasan Ali Ediz» başlıklı birer konuşma yapmışlardır.

Cumhuriyet (28 Kasım)

HASAN ALİ EDİZ EDEBİYAT ÇEVİRİ ÖDÜLÜ (1979) SEÇİCİLER KURULU KARAR GEREKÇESİ

1979-1980 dönemi için Türkiye Yazarlar Sendikası'nca Hasan Ali Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü Seçiciler Kurulu üyeliklerine seçilen Azra Erhat, Afşar Timuçin, Ataol Behramoğlu, Aziz Çalışlar, Eray Canberk ile Türk Dil Kurumu'nca Seçiciler Kurulu'na atanan Adnan Binyazar'dan oluşan kurul 1979 yılı Hasan Ali Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü için aşağıdaki kararı almış olup, ödüle ilişkin karar gerekçesi ve Seçiciler Kurulu görüşü şöyledir:

Değerli çevirmenimizin ölüm yıldönümü olan 3 Temmuz 1979 tarihinde verilmesi gereken Hasan Ali Edebiyat Çeviri Ödü-

lü, Seçiciler Kurulu'nun önerisi ve TYS Yönetim Kurulu kararı ile bu yıl (aynı zamanda Mütercim Asım Efendi'nin de doğum yıldönümü olan) 26 Kasım 1979 tarihinde verilmektedir. Bu erteleme kararına, başlangıçta ödüle katılım oranının düşüklüğü de neden olmuştur.

1979 yılı için ödüle iki yapıt katılmış, bunun üzerine, Ödül Yönetmeliği'nin ikinci maddesine dayanarak Seçiciler Kurulunbir tarama yapılarak 1978 yılı içinde yayınlanan belli başlı çeviri yapıtları saptanmıştır. Daha sonra, ödüle katılan iki yapıt ve Seçiciler Kurulu üyelerince bu tarama sonucunda aday olarak saptanan sekiz yapıt, toplam 10 yapıt üzerinde incelemeye girişilmiştir.

Bu arada Seçiler Kurulu üyelerince kurul başkanlığına sayın Azra Erhat seçilmiş, Eray Canberk de kurul yazmanı olarak saptanmıştır. Yine Seçiciler Kurulunun önerisi ve TYS yönetim Kurulu'nun kararı ile, Ödül Yönetmeliği'nin 7. maddesinin içerdiği hükme de dayanılarak, Yönetmeliğin 2/c maddesi kaldırılmış, böylece, çevrilen yapıtın özgün dilden çevrilme zorunluluğu geçersiz kılınmıştır. Bu kararda, özellikle Rusça, İspanyolca gibi, dünya ölçüsünde yaygın olmakla birlikte ülkemizde henüz yeterince yaygın ölçüde bilinmeyen dillerde doğrudan çeviri yapma zorunluluğunun, aday yapıtlarının alanını büyük ölçüde daraltmış oluşu erken olmuştur.

Aday on yapıt üzerindeki incelemeler ve Seçicilere Kurulunun üç toplantısı sonucunda, aşağıdaki 4 yapıt son değerlendirmeye kalmıştır. Çevirmen soyadlarının alfabetik sıralamasıyla bu 4 kitap şöyledir:

Yannis Ritsos, **Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar** — Çev. Özdemir İnce

Aldaus Huxley, **Ses Sese Karşı**, Çev. Mina Urgan

Gabriel Marquez, **Başkan Babamızın Sonbaharı**, Çev. Tomris Uyar

Maksim Gorki, **Edebiyat Yaşamım**, Çev. Şemsa Yeğin

Seçiciler Kurulu, değerlendirmesini yaparken, aşağıdaki ölçütlere bağlı kalmıştır:

a) Hasan Ali Ediz'in kişiliği, dünya görüşü, edebiyat anlayışı.

b) Yapıtı çevrilen yazarın niteliği

c) Çevrilen yapıtın içerik ve çeviri dili açısından niteliği

d) Çevirmenin niteliği (Çeviri işini sürekli bir yazınsal eylem olarak benimsemiş olmak, daha önce de bu alanda ürün vermiş olmak v.b.)

Bu ölçütlere bağlı kalınarak yapılan açık oylama sonucunda en çok oyu Şemsa Yeğin'in Maksim Gorki'den yaptığı **Edebiyat Yaşamım** adlı yapıtın aldığı, ve çok az oy farklarıyla, birincilik kazanan yapıtı Özdemir İncesu'nun Yannis Ritsos'tan çevirdiği **Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar**, Tomris Uyar'ın Gabriel Marquez'den çevirdiği **Başkan Babamızın Sonbaharı**, ve Mina Urgan'ın Aldaus Huxley'den çevirdiği **Yeni Cesur Kurşı** adlı yapıtların izlediği görülmüştür.

Yukarda da belirttiğimiz gibi, değerlendirmede tek bir ölçüt değil, verilen ödülün niteliği gereği bir kaç ölçüt sözkonusu olmuş ve sonuç böylece belirlenmiştir.

Seçiciler Kurulu, bu ödül dolayısı ile, çeviri yazın konusundaki genel görüşlerini de kamu oyuna açıklamayı gerekli görmüştür Bu görüşler özetle şöyledir:

Ülkemizde özellikle 1960 sonrasında geniş bir çeviri etkinliğine tanık olunmuştur. Dünya yazının ve düşün alanının belli başlı tüm ürünleri ülkemizde basılmış ve basılmaktadır. Bu sevinçle karşılanacak bir olgudur. Ancak, nicel alandaki doyuruculuğun yanısıra tüm bu çeviri etkinliklerinde artık nitel alandaki yetkinliğin de gereğince gözetilmesi gerektiği kanısındayız. Bir başka deyişle, önemli olan artık, bir kitabın salt çevrilmesi değil, iyi çevrilmesidir. Çevrilen yapıt, çeviri olarak özgün bir değere, yaratıcı bir niteliğe, başlı başına bir yapıt olma özelliğine ulaşmış olmalıdır. Ülkemizde yazın ve düşün alanının artık böyle bir aşamaya ulaşmış olduğu konusundaki görüşümüzü, bu ödül dolayısı ile, çevirmenlere, ilgili yayın evlerine ve kuruluşlara böylece duyurmuş olmayı görev sayıyoruz. Öte yandan ve bu kanımıza bağlı olarak, çeviri alanında seçkin bir yapıt vermenin başlıca bir koşulunun da, böylesine özgün ve yaratıcı bir emeğin gereğince değerlendirilmesi, gereken maddi karşılığını alabilmesi olduğunu bilmekteyiz.

Seçiciler Kurulu olarak dileğimiz, bu yıl ilkini verdiğimiz Hasan Ali Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü'nün kurumsallaşması, bu doğrultuda ödüllerin çoğalması, yazarlarımızın mesleksel kuruluşu olan TYS güvencesi altında çeviri etkinliklerini kendilerine yaraşır özen ve niteliğe ulaştırmaları ve geniş ölçüde bu etkinlik içinde yer almalarıdır.

AZRA ERHAT, ERAY CANBERK, AFŞAR TİMUÇİN,
AZİZ ÇALIŞLAR, A. BEHRAMOĞLU, A. BİNYAZAR.

1979'da
ARMAĞANLAR
ÖDÜLLER
YARIŞMALAR

Yazan ve derleyen
KEMAL ÖZER

1 — Değerlendirme ve değeniler
2 — Sonuçlar ve yankıları

DEĞERLENDİRME

Kemal ÖZER

Önceki yıllarda ödül kurumu tartışılırken, sakıncalar ve yararlar üzerinde durulmuş, nasıl olması gerektiği konusu gündeme gelmişti. İki önerinin özellikle dikkat çektiğini hemen anımsıyoruz. Bunlardan biri, ödüllerin bir özendirme kapsamı içinde kalması ve genç yazarların ilk yapıtlarına yönelmesiydi. Öteki de, belli bir sanatsal birikime ulaşmış yazarların tüm yapıtları için yapılacak toplu değerlendirmeyi amaçlıyordu. Ödüllerin ancak böyle bir yapı içinde sağlıklı temellere oturacağı savından kaynaklanıyordu her iki öneri de.

İKİ ÖNERİ BAKIMINDAN 1979

1979 yılı, bu iki öneri bakımından, bir gerçekleşme yılı görünümündeydi. Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü, toplu değerlendirme alanında bir uygulama getirdi. Yaşar Nabi Nayır'a verilen ödül, onun sanatçı yanına mı, yayıncı yanına mı yöneltildi bu, tartışma konusudur kuşkusuz. Ama böyle bir değerlendirmenin kapsamı ve işlevi, bu tür onursal değerlendirmelerin birçok bakımdan ne sonuç vereceğini de gözler önüne serdi.

İlkin şu gözlemi yapabiliriz: Ödülün yerini bulmadığını söyleyen kimseye rastlanmadı. Demek ki, Yaşar Nabi Nayır'ın kültürümüze ve edebiyatımıza hizmeti, olumlu ya da olumsuz yan-

larıyla tartışılsa da, her şeyden önce «varlığının yadsınmazlığı»nı ortaya koydu. Bu bir sonuç. İkincisi, değerbilirlik yönü. Toplu ma yöneltilen bir emeğin verdiği ürünler, bu uğurda oluşmuş kişiliğin çeşitli yönleri, kendisinin de hazır bulunduğu bir kamuoyu önünde tartışmaya açıldı. Ölümün yol açtığı toplu değerlendirmelerin geç kalmışlığı yanındı, bunun gerçek bir değerbilirlik içerdiğini söylemek olanaklı.

AKSAYAN YANLARI OLMAZ MI?

Onursal değerlendirmelerin de aksayan yanları olmaz mı? Kuşkusuz olur Her şeyden önce, değerlendirmeyi yapan kurumun niteliği sözkonusu. Nitekim ilk sonuçtan sonra hükümet değişimi ortaya çıkmış, Kültür Bakanlığı el değiştirmiştir. Yeni hükümetin Kültür Bakanlığı bu uygulamayı sürdürür mü, sürdürürse önümüzdeki yıl nasıl bir sonuçla karşılaşırız; bunu zaman gösterecek. Ama öteki ödüllendirmelerde olduğu gibi bu tür onursal ödüllendirmelerde de açık seçik bir amaç saptanması ve seçici kurulun bu amaç doğrultusunda tutarlı bir yapıya kavuşturulması önemli.

ORTAYA ÇIKAN İKİ GİRİŞİM

İkinci öneri için, yani genç yazarların değerlendirilmesi için, 1979 yılı iki girişim getirdi. Bunlardan biri, yıl içinde yitirdiğimiz genç bir ozan adına arkadaşlarınca kurulan «Ali Rıza Ertan Şiir Ödülleri», öteki de Akademi Kitabevi'nin kurduğu «Edebiyat Ödülleri». İlk ürünleri 1980'de devşirilecek her iki ödülün özelliği de genç yazarlara yönelmesi.

Hemen belirtelim, «Ali Rıza Ertan Ödülleri»nin kapsamı, şiir dışındaki dalları içermediği gibi, salt genç ozanlara yönelmiş de değil. Dört bölümlü ödülün yalnız «Atılım Ödülü» diye nitelenen bölümü, genç ozanların kitaplarına yönelik. Uygulamada ortaya çıkacak sonuçları önümüzdeki yıllar görecek ve kuşkusuz tartışacağız. Ama yeri gelmişken burda bu ödülün kuruluşundaki birkaç noktaya değinmek istiyoruz.

Önce ödülün çok geniş kapsamlı tutulmasına değineceğiz. Ali Rıza Ertan'ın bir yazısında yaptığı ödüllere ilişkin saptamalar temel alınmıştır, ama bunun bir genelleme olduğu, altından kalkılması için çeşitli koşullara gereksinim duyulacağı, girişimcilerce gözardı edilmiştir. Nitekim «maddi karşılık» yerine koşullar ödülü «onursal» niteliğe bürümüş, üstelik başvuru zorunluğu getirilerek katılım sınırlanmıştır. Uygulamada şimdiye

değin görülmeyen bir özellik de seçici kurulun kimlerden oluştuğunun kamuoyuna açıklanmaması. Amaç «bir şiir emekçisinin şiir tutkusunu bir şiir olayı ile her yıl gündeme getirmek» olduğuna göre, sonuçları «sembolik» bırakacak her türlü kısıtlamadan kaçınılmalı, örneğin kapsam dar tutulmalı, buna karşılık başvuru zorunluğu konmayarak bütün bir yılın ürünleri değerlendirmeye alınmalıydı. Eklemeye gerek yok, seçici kurulun kimlerden oluştuğunu açıklamak da ödülün sağlıklı sonuçlara ulaşması açısından tartışma götürmez. Dileğimiz, «Ali Rıza Ertan Şiir Ödülleri»nin bu sakıncaları aşması ve her yıl gerçek bir «şiir olayı»na yol açması.

İKİNCİ GİRİŞİMİ KONUŞURKEN

İkinci girişimi konuşurken, üzerinde durulacak ilk nokta, «Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri»nin tümüyle genç yazarlara yönelmiş bulunması. Ödül tartışmalarının ışık düşürdüğü bir nitelik, ödül amacının iyi belirlenmesi, işlev bakımından ayrım göstermesi ve amacına uygun işlerlik kazanması olarak özetlenebilirse, sözkonusu ödül girişiminin yönetmeliğinde bu niteliği bulduğumuzu söyleyebiliriz. Gerçekten de girişim, genç yazarları özendirmeyi öne alarak amacını belirlemiş, öteki ödüllerle ortaya konmayan bir işlevi benimsemiştir.

Ödül yönetmeliğine göz attığımızda, olası kimi sakıncaları giderici önlemler alındığını da görmekteyiz. Özellikle genç yazarın özendirilmesinde ağırlık kazanan «maddi karşılık», öteki ödüllerin tabanı sayılacak 10.000 TL ile gözetilmiş durumdadır. Kapsam olarak bakıldığında ise, hem yayınlanmış, hem yayma hazırlanmış yapıtlar, hem başvuru, hem seçici kurul önerisi öngörülerek katılım için sınırlar geniş tutulmuştur. Bir başka kapsam genişliği de türler bakımından sözkonusu. «Şiir», «öykü» ve «roman»ın yanısıra, birleşik olarak «deneme, inceleme, eleştiri, gezi» türleri ve çocuk yazınının bu türlerdeki örnekleri ödüllendirme sınırı içine alınmış bulunmaktadır.

Her iki girişimin de 1980'de olumlu ürünler vermesini, gerçek bir değerlendirme alanı yaratmalarını şimdiden dileyelim.

1979'A DAMGASINI VURAN

Geçen yılki değerlendirme yazısını bitirirken, çocuk yazınını değerlendiren ödüllerin 1979'a damgasını vuracağını belirtmiştik. Gerçekten de 1979'un «Çocuk Yılı» olması hem genel topla-

mı arttırdı, hem de çocuk yazınını gündeme getirdi. Kültür Bakanlığı'nın öykü, roman, oyun dallarında, Milliyet Sanat Dergisi'nin oyun dalında, Yunus Nadi Armağanı'nın roman dalında çocuk yazınına yönelmesi, üstelik bunların birer yarışma niteliği taşıması, son yıllarda çocuk yazınında görülen ürün artışını hızlandıran sonuçlar verdi. Yalnız Yunus Nadi Armağanı'na 75 romanın katılması buna iyi bir örnek sayılsa gerek. Türk Dil Kurumu'nun bu alanda yaptığı değerlendirmeyle Spor-Toto kurumunca açılan «Çocuk Masalları Yarışması»nı da katarsak, çocuk yazınının yıl içinde gördüğü ilgi bütünlenmiş olur.

Çocuk yazınının 1979'a damgasını vuracağını bilmek olanaklıydı, ama saptadığımız toplam 22 değerlendirme içinde tiyatronun 7 değerlendirmeyle ilk sıraya çıkacağı bilinemezdi. Ankara Sanatseverler Derneği, Avni Dilligil, İsmet Küntay, Türk Dil Kurumu ödüllerindeki değerlendirmelere 1979 içinde yenileri eklendi ve yıla hareket getirdi. Milliyet Sanat Dergisi'nin Çocuk Yılı nedeniyle oyun dalını seçtiğini, Yunus Emre Vakfı Sanat Ödülü'nün her yıl tiyatroya yönelmeyeceğini düşünsek bile, 1979 içinde kurulan Muhsin Ertuğrul Oyun Yarışması'nı, sonraki yıllarda da ürün verecek bir girişim olarak görüyoruz. Hürriyet gazetesinin girişimiyle gerçekleştirilen bu yarışma, Muhsin Ertuğrul adının onursal katkısı yanında, tiyatro alanında şimdiye dek görülmeyen 120.000 TL gibi bir «maddi karşılık»la da önümüzdeki yıllar işlev sağlayacak nitelikte.

Şiir, öykü, roman dalları 4'er değerlendirme ile sıralanırken çeviri dalındaki tırmanış da dikkat çekiyor. Sanatseverler Derneği, Avni Dilligil, Türk Dil Kurumu ödüllerindeki değerlendirmelere bu yıl Türkiye Yazarlar Sendikası"nın girişimiyle gerçekleştirilen «Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü» de katılmış bulunuyor.

ÖDÜL BAŞARILILARI

Yılın ödül kazananlar toplamına bakacak olursak, Oktay Arayıcı, Can Yücel ve Ferit Edgü adları öne çıkmakta. Oktay Arayıcı, «Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi» adlı oyunuyla hem Avni Dilligil Tiyatro Ödülü'nü, hem Türk Dil Kurumu Oyun Ödülü'nü alırken, Can Yücel de, yine tiyatro dalında yaptığı çevirilerden dolayı Ankara Sanatseverler Derneği ile Avni Dilligil Tiyatro Ödüllerince «en iyi çevirmen» seçiliyordu. Ferit Edgü ise, 1979'da iki ayrı dalda ödül kazanan bir başka sanatçıydı.

Edgü'nün «Bir Gemide» adlı kitabı «Sait Faik Hikâye Armağanı»na, «Ders Notları» adlı kitabı da Türk Dil Kurumu'nun deneme ödülüne değer görüldü. 1978'de üç ödül almış bulunan İsmail Uyaroğlu, bu kez «Bir Liranın İki Günü» adlı çocuk romanıyla «Yunus Nadi Armağanı»nı kazanarak başarısını sürdürdü.

BU YIL DA TARTIŞMA GETİREN

Sonuçları ve işleyişi üzerinde tartışma geleneğini Türk Dil Kurumu ödülleri bu yıl da bozmadı. Özellikle şiir ve deneme dallarında yapılan değerlendirmede seçici kurulu üyeleriyle ödül kazananların yapıtlarının aynı yayınevinde basılmış olması tartışmaya odak oluşturdu. Nitekim Sanat Emeği dergisi bu noktaya görsel olarak değinmekten kendini alamadı. Bir sayfasında, aynı yayınevince basılmış, ikisi ödül kazanan, ikisi seçici kurul üyesi dört yazarın kitap kapaklarına birer klişeyle yer verdi. İkisinin üstünde «ödülü alanlar», öbür ikisinin üstünde «ödülü verenler» yazısıyla birlikte.

Yılın tartışma getiren bir başka olayı da «Sait Faik Hikâye Armağanı» yönetmenliğinin değiştirilme girişimi oldu. Armağanı düzenleyip yürüten Darüşşafaka Cemiyeti'nin yönetim kurulu, yılın hemen başında, yönetmeliği değiştirme doğrultusunda bir karar aldı. Değişen yönetmelik, her yıl üç seçici kurul üyesinin adçekme yoluyla değiştirilmesini, yönetim kurulunca yerlerine yeni üyelerin atanmasını öngörüyordu. Geçici bir maddeyle de en son giren iki üyeyi, Tahsin Yücel ile Hilmi Yavuz'u kurul dışında bırakıyordu.

Tüm kurul üyeleri bu değişikliklere karşı çıkmakta birleştiler. Yeni yönetmelik uygulanırsa görevi bırakacaklarını bildirdiler. Sonuç olarak karar uygulanmadı, kurul 1979 değerlendirmesini yine eski yapısıyla gerçekleştirdi.

Üzerinde tartışılması gereken, ama gözden kaçan bir başka durum da Yeditepe Şiir Armağanı'yla ilgiliydi. Mayısta sonuç açıklanmış, «Çırak Aranıyor» kitabıyla Refik Durbaş'ın kazandığı, basın, radyo ve TV yoluyla kamuoyuna duyurulmuştu. Geriye bir tören yapmak ve armağanın öngördüğü onursal belgeyi ozana sunmak kalıyordu. Oysa aylar geçti, şu satırları yazdığımız dakikaya kadar bu işlem gerçekleşmedi. Bir yazıyla üzerinde daha geniş durduğumuz için burda yalnızca değiniyor, ödül kurumunun tek yanlı olmadığını, onursal bir belge bile olsa mutlaka bir karşılık içermesi gerektiğini, üstelik katılma koşulu olmadan verilmiş bir armağanı almakla sanatçının gösterdiği say-

gıya sırt çevirmenin bağışlanamayacağını özellikle yinelemek istiyoruz.

ÖDÜL KAVRAMI ve KURUMU ÜSTÜNE

Yazıyı bitirirken, Milliyet Sanat Dergisi'nin üst üste dört hafta yayınladığı yazılardan söz açacağız. İsmail Tunalı, Vecihi Timuroğlu, Vedat Günyol ve Ferit Edgü, bu yazılarda ödül kavramı ve kurumu üzerinde durdular. Yazarlar belki daha önce de dile getirilmiş birbirinden değişik yaklaşımlar sergilediler. Tunalı, ödüllerin bir özendirme değeri gösterdiğini, sanatsal-estetik yönden bir değerlendirme sayılamayacağını vurgularken, Timuroğlu ve Günyol halka yakınlığı, halkın beğenisiyle ödüllenmeyi yeğlediklerini ortaya koydular. Edgü ise ödülleri, yazarla okur arasındaki köprünün yokluğu açısından değerlendirip yeni okurlara ulaşmada bir araç olarak niteledi.

27 kasım 1979

●

YORUM

Edebiyat Cephesi

TDK ödüllerinin açıklandığı Eylül ayı ile Sedat Simavi Vakfı ödüllerinin dağıtıldığı Aralık ayı dışında, geri kalan bütün ödüller Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında verilmektedir. Bu nedenle, şu günlere ödüller ayı demekte bir sakınca olmasa gerektir.

Yan sütunlarda da belirttiğimiz gibi **Madaralı Roman** ödülü, Yeditepe Şiir ödülü, Lions Kulübü Hikaye ödülü sonuçları açıklanmıştır. Önümüzdeki 11 Mayıs günü, Sait Faik Hikaye ödülü ile 2 Haziran'da da Orhan Kemal Roman ödülünün sonuçları açıklanacaktır.

Bu nedenle ödüller konusu yeniden gündeme gelmiş durumdadır. Acaba bu ödüller edebiyatımıza ve yazarlarımıza ne gibi olanaklar sağlamaktadırlar? Kuşkusuz bütün bu ödüllerin belirli yararlar sağladıkları yadsınamaz. Ancak, bu yararlar yeterli midir?

Bilindiği gibi Orhan Kemal ve Yeditepe Şiir ödüllerinin her hangi bir parasal armağanı yoktur. Sait Faik, TDK ve Madaralı Roman ödüllerinin parasal armağanları da onar bin liradır. Onar bin liranın ise bugün için her hangi bir değerinden söz açmak olanaksızdır. Yani, söz konusu ödüllerin yararları, topu

topu ödül kazanan yapıtlara (belki) bir iki baskı daha yaptırmasıyla, yazarın adının çok kısa bir süre için güncelleşmesiyle ve (gene belki) bir parça daha yaygınlaşmasına yaramaktan öte geçememektedir.

Örneğin, yazarın, kazandığı bu ödülün parasal desteğiyle yeni bir ürün vermesi olanağı dahi yoktur.

Oysa, öteki ülkelerin ödüllerinin belki de birincil amacı budur. Doğrusu, Heinrich Böll'ün, Köln Kenti Edebiyat Ödülünü kazandığında, bir elinde ödül beratını, öteki elinde ödülün parasal armağanı olan 20 bin markhk çeki sallayarak TV'de yaptığı konuşmadan hâlâ alacağımız dersler vardır.

Heinrich Böll, «Bu berat elbette bir yazar için onur belgesidir. Ama asıl önemlisi, bu para ile iki yıl boyu başka işlerle oyalanmak zorunda kalmaksızın kendimi yeni eserime adayabileceğim hususudur. Hiç, değilse bağımsız çalışabileceğim.» diyordu.

Diyeceğimiz, bizdeki edebiyat ödüllerinin de etkili ve gerçek anlamda yararlı olabilmesi için parasal armağanlarının da kesinlikle, bir yazarı en az bir yıl boyunca «yazar yaşamınca yaşatabilecek» ölçülere çıkarılması gerekmektedir.

Bu konuyu gündeme getirebilirsek, ne mutlu...

(Edebiyat Cephesi - 1/15 Mayıs)

SANATIN ÖDÜLÜ

İSMAİL TUNALI

Ödül, genellikle bir başarının değerlendirilmesi anlamına gelir. Öğrencinin okuldaki başarısı, işçinin üretimdeki başarısı, gazetecinin haber almadaki başarısı değerlendirildiği zaman, bunun adı ödül olur. Ödül, genellikle maddesel parasal olduğu gibi, tinsel - onursal da olabilir. Ne türden olursa olsun, önemli olan ödül eyleminde bir çalışma değerlendirirken, bunun aynı zamanda bir özendirmeyi dile getirmesidir. Bunun için ödüllendirme örtük olarak çalışmacıyı bir belli yönde özendirme anlamına gelir.

Bu genel anlamda dile getirdiğimiz ödüllendirme olayı ile acaba sanatın ödüllendirilmesi arasında içten bir ilgi ya da bir koşutluk var mıdır? Başka türlü dendikte, bir sanat yapıtının ödüllendirilmesi de, bu ne türden bir sanat yapıtı olursa olsun, yukarda ödüllendirme üzerine genel olarak söylediklerimizin içine girer mi? Böyle bir soruya yanıt verebilmek için, ilkin sanatın ödüllendirilmesi nedir, bunun üzerinde durmaya çalışalım. Sanatın ödüllendirilmesi olayı, tâ Antikite'ye, eski Grek dünyasında yapılan tragedya yarışmalarına ve bu yarışmalarda kazanan tragedyaların ödüllendirilmesine kadar geri gider. O günden bugüne kadar, sanatın bu yolda ödüllendirilmesi olayı uzun bir tarihsel süreci gösterir. Ama, burada hemen işaret edelim ki, böyle bir süreç daha çok edebiyat yapıtlarının ödüllendirilmesi anlamında anlaşılmalıdır. Edebiyatın dışında kalan sanat yapıtlarının ödüllendirilmesi, bırakalım bizi, dünyada da oldukça yeni sayılır. Bu, ancak geçen yüzyıldan beri uygulanmaktadır dersek, herhalde fazla yanılmış olmayız sanırız. Ancak, çağımızdadır ki, tüm ülkelerde ve ülkeler arasında müzik, resim yarışmaları yapılmakta ve onlar tüm ülkeler sanatçıları tarafından büyük ilgi görmektedir. Edebiyat alanından ise, uluslararası en büyük ödül, hiç kuşkusuz Nobel ödülüdür. Yapı sanatına gelince: Yapı sanatı, özü gereği daima yarışma için varolan bir sanattır. Bunun için onda ayrıca bir özel ödüllendirme söz konusu olamaz.

Tüm bu söylediklerimizin ışığı altında ülkemizdeki sanat ödüllerine gelince, hemen söylemeliyiz ki, bunlar çoklukla edebiyat sanatı ile ilgilidir. Sözgelişi, Türk Dil Kurumu Ödülü, Madaralı Roman Ödülü, Yeditepe Şiir Ödülü, Sait Faik Armağanı, Milliyet Yayınları Roman Ödülü ve Orhan Kemal Ödülü gibi. Resim sanatında da Devlet Sergisi ve DYO Resim Ödülü gibi ödülleri sayabiliriz. Bunlara baktığımız zaman, yukarıdaki yargımızın doğru olduğunu kolayca saptayabiliriz.

Şimdi bu ödüllerin işlevini sorabiliriz. Sözgelişi, bu ödüller hiç kuşkusuz sanat yapıtlarındaki bir başarıyı saptamak ve bunu değerlendirmek isterler. Ancak, burada sormamız gereken bir soru ortaya çıkar: Sanat yapıtının başarısı ne demektir? Bu soruya ise, sanat yapıtı denince anladığımız şey açısından yaklaşabiliriz. O halde sanat yapıtı nedir? İlkin bir iki genel çizgi içinde bu soruya bir karşılık aramamız gerekir. Sanat yapıtı, bir sanat yapıtı olarak bir estetik değeri taşır ve taşıması gerekir. Böyle bir değer varlığının dışında, sanat yapıtı, örneğin bir roman bir söz yığınından, bir heykel bir taş, metal ya da odun yığınından ve bir müzik yapıtı da bir ses yığınından başka bir şey olmayacaktır. Buna göre, bir sanat yapıtının estetik bir değere sahip olması, onun özünün gereğidir, sanat yapıtının özünü bir anlamda bu estetik değer oluşturur.

Ancak, bu estetik değeri dışlaştırırken, sanat yapıtı, örneğin bir şiir, bir roman, dili kullanır. Dil, kullanımına göre, sanat yapıtının estetik değerinin dışında ve ondan bağımsız olarak belli bir başarıyı da dile getirebilir. Sözgelişi çoğu şöyle dendiği duyulur: «Romanda pek bir şey yok, ama dili güzel». Ayrıca bir sanat yapıtı, ele aldığı konu, toplumsal içerik yönünden de tüm öbür değerlerin dışında bir başarıyı, kendine özgü bir değeri içerebilir. Örneğin, bir resim için, toplumsal sorunlara çok iyi yaklaşmış diyerek, sanatsal estetik yönden olmasa bile, onu pekâlâ toplumsal içerik yönünden başarılı bulabiliriz. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

Şimdi, sanat yapıtı ile ilgili olarak bu çözümlemelerin ışığı altında acaba sanatın ödüllendirilmesi nasıl olabilir? Bunu sorabiliriz. Bir sanat yapıtını biz hangi yaklaşım içinde ödüllendirebiliriz? Bu sorulara karşı ancak şöyle bir yanıt verilebilir kanısındayız: Sanat yapıtının içerdiği değerler arasında yaklaşımı en güç olanı, bize göre, onun estetik - sanatsal değeridir. Bu özsel değerin dışlaşması ve kavranması da ancak belli bir kültür ve zamanlılık içinde olanak kazanabilir. Sözgelişi, estetik yönden

bugün değerli bulduğumuz bir yapıt, bir süre sonra da bu değerini yitirebileceği gibi, değer vermediğimiz bir yapıt da pekâlâ değer kazanabilir. Bu bakımdan ödüllendirme eylemi içinde sanat yapıtına, estetik sanatsal açıdan daha çok öbür açılardan, dil, ya da toplumsal insansal açılardan yaklaşılmasını bir yerde anlayışla karşılamak gerekir. Gerçekte de, sanat ödüllendirmelerine baktığımızda, bunların en başta Nobel ödülü olmak üzere, belli bir toplumsal insansal ideolojiyi ölçek olarak aldıklarını görürüz. Bu elbetteki hiçbir ödüllendirme eyleminde açık olarak dile getirilmez ya da vurgulanmaz. Ama, her ödüllendirme eyleminde bunun gizli ve örtük ya da bilinçaltı bir ölçek olarak alındığını düşünebiliriz.

O halde şimdi sorabiliriz: Sanat yapıtlarını ödüllendirmenin anlamı nedir? Bu soruya verilecek yanıt, aynı zamanda başta sorduğumuz sorunun da yanıtı olacaktır. Bu yanıt, şimdiye kadar söylediklerimizin zorunlu bir ürünü olarak şöyle diyecektir: Sanat yapıtlarını ödüllendirme de insanların öbür başarılarını ödüllendirme gibi, bir özendirme değerini gösterir. Bu özendirme bir yandan sanatçıya az da olsa bir maddi olanak sağlarken, öbür yandan da onu ölçek olarak alınan toplumsal - insansal düşün yönünde yönlendirme ereğini güder. Bu bakımdan, sanatın ödüllendirilmesini olumlu bir eylem olarak görmek durumundayız. Ama, bu ödüllendirmeyi özellikle sanat yapıtını sanatsal estetik yönden bir değerlendirme olarak görmek, büyük yanılgıları beraberinde getirir. Ödül kazanmış, hatta Nobel ödülü kazanmış kimi yapıtların, ödül kazandıktan kısa bir süre sonra unutulması olgusu, sözlerimizin en belirgin kanıtıdır sanırız. Çünkü, sanat yapıtlarının sanatsal - estetik ölçeği, bir ödül seçici kurulunun beğenisinden çok, zamanın gelecekteki yargılaması içinde bulunur.

(Milliyet Sanat - 7 Mayıs)

HALKA YAKINLIK ÖDÜLÜ

VECİHİ TİMUROĞLU

«Güzelliğin ve dehanın ilk sanatçıları, dünya kültürünün ilk yaratıcıları halklardır.»
MAKSİM GORKİ

Çağdaş etkinliğin merkezi politikada yoğunlaşarak savaşı ve gerilimi gündemde tuttuğu için, yaşamı devrimcileştirmeye çalışan sanat erteleniyor. Burjuvazi, daha ana karnındayken teknik, siyasal, felsefi ve sanatsal yaratıcılarının etkileşimiyle bugünkü güçlü kültürünü yaratmıştır. Rönesansın yapıldığı yüzyılda, burjuvazi, henüz emekleme çağında bile değildir. Belki de doğmamıştı. Feodalitenin karnında, tarihin yeni dönüşümünü hazırlıyordu. Tarihin bu yeni afacan çocuğu, Antik Çağ'ın her yanıyla uyumlu insanına saygı gösteriyor gibiydi doğarken. Doğduktan sonra, güzelliğe tutkun gibi göründü. Antik Çağ'ın o harika mermerlerinin önünde, şapkasını, hep göğsünün üzerinde tuttu. Yeni Çağ'ın fırçalarını saraylardan çıkarmak için, alabildiğine saygılı davrandı. Her insanın yazgısını, toplumun gizli kalmış devinim yasalarına daha çok bağımlı kılıp yoğunlaştırdı. İnsana saygısız davranırken, bireye yüzeysel bir başına buyrukluk verdi. 1793 Fransız Anayasası'yla meta değişimini evrenselleştirip kendi özgürlük ve ahlaksal anlayışının önkoşullarını belirledi. Bu yeni koşullarda tek çıkış noktası bireysellikti. İnsanın yüksek toplumsal ve manevi değerleri horlanmaya başlandı.

Bu horlanmaya karşı ilk ideolojik ve artistik tepkiler, formalizmden ve soyut sanattan geldi. Çöküşün tepkisiydi bu. Yani, sanat, her zaman vardı. Gasset'nin dediği gibi, insanın insan olmaktan çıktığı yerde, yazar insan olmaya başlıyordu. Çöküş döneminin tepkisi çok kısa sürdü. İlkesiz, anlamsız, yankısız bir sanatın, Dostoyevski'nin deyimiyle, ancak bodrum gerçekçiliğini yaratabileceği anlaşıldı. Oysa, sanatın ödülü, halkından yankı almaktır. Halkından yankı almayan bir sanat, bitkisel yaşama girmiştir.

Toplumsal bilincin özgül bir yansıması olan sanatın gelişmesinde en büyük etken halktır. Halk ile sanat arasındaki türlü bağları, sanatın özgül bir yanı olan ulusal irada (karakter) görürüz. Sanatla toplumun manevi değerleri arasında ortak birçok olgular vardır. İnsandan yana bir sanat, tüm yaşam biçim-

lerinin insana en iyi biçimde sunulmasını istiyor. Toprağın işlenmesi, konut yapımı, tiyatroların her yerleşim birimine saçılması, çocukların toplumsal yöntemlerle eğitilmesi, bilimin kitleler yararına yönlendirilmesi, yeni biçimlerin yaratılması, sanatın ilgi alanındadır. Devrimci sanatçılar, bu ilgi alanında, bireye çekimserlikle bakıyorlar. Bireysellikle bireyi birbirine karıştırmaktan başka bir şey değildir bu. Bağımlayıcı bir dostluk, duyguya ve düşünceye karanfil açılışında birden yayılan sevda, sözün, sesin ve rengin tükenmez gereçleridir. Bunlar insanın mayasıdırlar. Bozuk düzen, dostluğu ve aşkı tırpanlıyor. Sanat, bugünün gerçeğini, olduğu gibi yansıtmalı, ama gelecekte olması gereken gibi anlatmalı. Kapitalizm, sanata konstrüktivist bir nitelik veriyor. Özellikle mimarlıkta kullanıyor bunu. Elverişliliğin, ekonomikliğin ve kullanılışlığın tarihsele tercih edildiği çağımızda, toplumun yarattığı estetik değerlerden en çok mimarlık zarar görüyor. Ulusal geleneklerin, yıkıldığı kentlerde, anıtlara sahip çıkılması için bağırıp duruyoruz, ama basitlikler içinde oturuyoruz.

Sanatın gerçekliğin özgül bir yansıtma biçimi olduğunu söylüyoruz. Gerçekliğin de değişmez bir kavram olmadığını söylemeliyiz. Gerçeklik, belirli ve açık bir dünya görüşüdür. Yaşamı olduğu gibi duyumsamaktır bir bakıma. Onu, sanat düzeyinde benimsediğiniz anda sanatçı olursunuz. Yaşamın somut dengeliliğine ve devinimine etkin biçimde katılmak ve yaşamla tema olarak uğraşmak, sanatçının görevidir. Tarihsel gerçeği düşünürsek, sanatın yeri, tarihsel süreçte oluşan toplumsal ilerlemenin kütlesidir. Sanat, bu kütlenin ardında yer alıyor. Öncü güçlerin içinde yer alamıyor sanat. Ama, eylemi, tarihsel ortamdan çıkarıp kurgusal ortama da çekemez. Dünyanın değişmesini artistik bir biçimde betimleyerek görevini eksiksiz biçimde yerine getirmiş olur. Bu söylediklerimizden açıkça anlaşılıyor ki, estetik ilişkilerin aracı insandır. Sanatın konusu, tüm değişimleriyle yaşamdır. Öyleyse, değişimi sağlayan insan, sanatın tek aracı olmalı. Sanat, insan gerçeğini yansıtırken özgül bir yöntem kullanmak zorundadır. Duyusal ile mantıksal'ın, somut ile soyut'un, tümel ile tikel'in, içerik ile görüngü'nün örgensel bağımlılığını gösteren imgeler kullanmalıdır. Artistik imgelerin yaratılmasının, sanatçının yaşam hakkındaki bilgisine bağlı olduğunu da unutmamalıyız. Gerçekliğin yansıtılmasında, içerik ve biçim, sanatın özgül işlevini belirler. Hazzın ve mutluluğun yaratılmasında insana yardımcı olan sanatçı, onun üretim sürecinde yaratma şev-

kini kamçılar. Güzelliğin yasalarına göre üretmek, insansal çabaların en coşkulusudur. İnsanın manevi yaşamını zenginleştirir. Sanatın gelişmesi, toplumun gelişmesine, bu yüzden bağımlıdır. Toplumsal sınıfların yapılarındaki değişime bağımlıdır, ama daha derine inmeye çalışan çizgileri düz değildir. Antik Çağ'da, doğaüstü güçlerin esini olarak düşünülen sanat, köleci toplumda, kölenin uğraşı alanından çıkarılmıştır. Kapitalist toplumdaysa, düşman olarak ilân edilmiştir. Çünkü, sanat, sanatçıya halka yakınlık ödülünü veriyor. Halkın estetik ideallerini, adalet ve güzellik anlayışını, dünyayı değiştirmek doğrultusundaki savaşımını, dolaylı ya da dolaysız bilinçlendiriyor. Halka yakınlık, tarihsel bir kavramdır. Çağımızın gerçekçilik anlayışı, son tarihsel aşamada, yeni bir içerik kazanmıştır: Halka yakın ve halka dönük olmak. Bütün büyük sanatçılar, halkın birer parçasıdırlar. Frankfurt soylusu Goethe ve Rus feodallarından Tolstoy bile halka yönelerek büyümüşlerdir. Tolstoy, halkın yaşam biçimleriyle kurulacak sürekli ve doğrudan ilişkinin sanatı zenginleştireceğini anlamıştı. Profesyonel sanatın kökeni ve kaynağı, halkın kolektif yaratıcı çabasındadır.

(Milliyet Sanat - 14 Mayıs)

ÖNEMLİ OLAN, HALKIN BEĞENİSİYLE ÖDÜLLENMEKTİR

VEDAT GÜNYOL

Ödül, sözlüklerde, bir çabanın, iyi, özgün bir çabanın karşılığı olarak verilen armağan, ya da, yapılan bir iyilik, diye tanımlanıyor. Osmanlıca'da karşılığı 'mükâfat' olarak gösterilen ödül, özel olarak, hasmını yenen pehlivana verilen para, koç, inek, at gibi şeyleri alıyor kapsamına. Demek, ödül, sevindirici, özendirici bir şeydir, sevindirip daha üstün çabalara özendirici bir şey.

Bir sanatçıyı sevindiren, daha iyi çabalara yönelten, daha iyiye, daha yetkine özendiren şey ne olabilir, ortaya çıkardığı yapıtının, herkesten önce kendine, evet, kendine verdiği ruhsal bir doyumdan, hazdan başka?

«Şekerkamışı yiyen kimse ödül ister mi?» diyor Güney Hindistan kaynaklı bir atasözü. Şekerkamışı özünde bir ödüldür, tıpkı bir sanatçının, diyelim bir ressamın fırçasından çıkan güzel bir resim gibi. Bir sanatçının yapıp kotardığı bir yapıt, gönlüne göreyse, başlı başına bir ödül değil mi, kendi kendine verdiği? Bu yapıt, hele, beğenisine güvendiği, sayısı bir ikiyi aşmasa da,

dostlarının candan yürekten alkışlarıyla karşılanırsa, daha bir değer kazanır bu ödül.

Sayılı ressamlarımızdan Nuri İyem, bakın ne diyor, aynı doğrultuda:

«Resim yapmak, bende ruhsal diyebileceğim bir doyum yaratmaktadır.» (Cumhuriyet, 10.5.1970) Ruhsal bir doyum! Bir sanatçı için bundan daha iyi bir ödül olur mu?

Ünlü ressamımız, aynı yanıtlama yazısında ,daha bir açıklığa kavuşturuyor ödül ile ilgili savını -Eğer sanatın yaşama bir anlam verip, onu saygı ve sevgiyle bezemo gerçeğinde uzlaşıyorsak resim yaparken duyageldiğim sevinci paylaşmış olursunuz. Bu, yalnızca sevinç değil; aynı zamanda yapıtlarımı oluşturan doğal dürtüdür.»

Gerçek sanatın tanımı bu sözlerde özetini buluyor bence: Yaşama bir anlam vermek, onu saygı ve sevgiyle bezemek. Her büyük sanatçı, doğal dürtüden kaynaklanan bir atılım, bir uğraşım sevincini yapıtının yaratış aşamalarında içine sindire sindire duyar. Hatta kimi sanatçıda bu sevinç yapıt bittikten sonra da yaşar bütün canlılığıyla. Öyle ki, yapıtı karşısında duyduğu sevinci, hadi adını koyalım, 'ödül sevinci' sürüp gider. Siz hiç, yaptığı resmi elinden çıkarmamak için sergilemeyen ressama rastladınız mı? Ben rastladım, hem de usta bir iki ressama. Usta heykelci Hadi Bara'nın yapıtlarına olan tutkusuna yakından tanık olmuşluğuma dayanarak söyleyebilirim ki, sergileme sözünü bile ettirmez, heykel işliğinde, her biri kendisinden bir parça olan eşsiz heykelleri arasında, yeni yeni yontularla ödüllendirip dururdu kendini ve de, az sayıdaki dostlarının ortaklaşa sevgi ve saygısı içinde.

Ödül, genel anlamda bir yarışma sonucu varılan bir değerlendirmedir. Nesnel açıdan böyledir bu. Ya öznel açıdan? Birinci durumda, sanatçı başka sanatçılarla yarışır. İkincisindeyse, kendi kendisiyle yarışma halindedir, kendini aşma, daha güzele varma yolunda bir yarışma halinde. Bence bu son durumda alınan ödüldür asıl sanatçının başını göklere erdiren.

Ama, bu demek değildir ki, sanatçı, sanatseverlere, sanatsever halka açılmadığı ölçüde kendini ödüllendirmiş olur. Hayır. Her sanatçı, hayata yeni anlamlar kazandıran, S. Eyuboğlu'nun deyişiyle, «kendini değiştirmiş, insanları değiştirmeye, içlerine mavilikler salmaya adamış», «devrimci bir savaş eri» olarak, elbette ki, halkın beğenisiyle ödüllenmek ister. İnsanların içine mavilikler salmanın başka yolu yoktur. İçsavaş günlerinde, fil-

dişi kulesine kapanıp denemelerini yazan Montaigne, bir yandan kendini ödüllerken, kuşkusuz, yurttaşlarına sesleniyordu, günün birinde sağ ya da ölü, nasıl olsa, yazılarıyla karşılarına çıkacağını umarak.

Genel anlamda, yani nesnel ödül konusuna geçelim.

Çağımızda, halka, halkın büyük çoğunluğuna açılmanın yolu, her şeyden önce reklamdan geçmektedir. Reklam, gazete sayfalarından sergilere, kitapçı dükkânlarının camlığından, radyo televizyonlardan ödüllere kadar, çeşitli yollardan sanatçıya büyük maddesel olanaklar sağlar. Bu olanak sağlayıcıların başında, Nobel gibi dünya çapında etkinlik kazanmış bir kurum gelmektedir. Öylesine etkin bir kurum ki, seçicilerin kapısını aşındırmak, birtakım yazarlar, sanatçılar için neredeyse ulusal bir ödev niteliği kazanmıştır. Sanat yapıtlarının ödüllendirilmesinin başlıca amacını, özendirme, yüreklendirme olarak alırsak —ki öyledir— Nobel konusunda diyebiliriz ki, özendirmenin ötesine geçilmekte, yüklü bir dünyalık yanında, evrensel bir üne kavuşma tutkusu ön planda yer almaktadır.

Bedri Rahmi Eyuboğlu, bir gün, bir sanatçımıza, yarı şaka yarı ciddi, şöyle demiş (kendi ağzından duydum): «Bir diş macunu tüpünde ne kadar macun varsa, sende de o kadar sen varsın.» Bu, ödül peşinde koşanlar için, akıldan çıkarılmaması gereken bir uyarıdır. Sartre, Nobel armağanını elinin tersiyle itip geri çevirirken, armağanın kendine, ün bakımından da, öz değer bakımından da bir şey getirmeyeceğini, bir şey katmayacağını, katamayacağını biliyordu. Çünkü o, Nobel'den önce de, sonra da Sartre'dı. Sartre, Şolohof dururken, Nobel'ce Pasternak'ın ödüllendirilmesindeki politik tutumun ağır basışına değinerek, armağan almasa da, Şolohof'un Nobel'i aşan bir düzeyde olduğunu ileri sürüyordu, haklı olarak.

●

Türkiyemizde ödül, Cumhuriyet Halk Partisi'nin girişimi (1942) ile başladı denebilir. Bir çeşit devlet katına bağlı bir ödül başlangıcıydı bu. Onu, özel girişimler izledi. Bugün, birçok ödül oluşturulmuş bulunuyor yurdumuzda. Kimisi, Darüşşafaka gibi, eğitim dünyamızda ağırlığı olan kurumlarca, kimisi de, Orhan Kemal gibi artık hayatta olmayan (burası çok önemli) bir roman ustası adına yakınlarınca kurulan ödüllerdir bunlar. Bunların yanında, edebiyat, sanat dünyasında adı geçmeyen, üstelik hayatta olan (burası da çok önemli) kimselerin, paralı pullu kimselerin,

kendilerini ön plana çıkarma tutkusuyla kendi adlarına, evet, kendi adlarına kurdukları ödüller yer almaktadır. Bu tür ödül kurucuları, aslında kendilerini ödüllendirmektedirler; radyolarda, televizyonlarda, bakanlarla yanyana söyleyiş verip, poz poz resim çektirerek.

Ayrıca, kimi gazetelerin (boyalı gazetelerin) vakıflı ödülleri çıktı ortaya, akıl çelici, yürek hoplatıcı paralar sürerek ödül pazarlarına. Dünya görüşleri, siyasal ve toplumsal tutumları birbirine aykırı sağlı sollu karma jürilerce verilen ödülleri (haklı ve yerinde olsa da), Sartre'ın tutumunu (tümüyle değilse bile, köşesinden kenarında) yaraşır bir biçimde değerlendirmelerini, değerlendirebilmelerini istiyor gönül, Türk sanat ve edebiyatı adına.

Önemli olan, bir ödülün (yüklü bir para dışında) insana, yani sanatçıya neler kattığı ve ondan neler alıp götürdüğüdür. İsmail Tunalı'nın dediği gibi, «ödül kazanmış, hatta Nobel ödülü kazanmış kimi yapıtların ödül kazandıktan kısa bir süre sonra unutulması olgusu» yabana atılır gibi değil. «Çünkü, sanat yapıtlarının sanatsal estetik ölçeği, bir ödül seçici kurulunun beğenisinden çok, zamanın gelecekteki yargılaması içinde bulunur.»

(Milliyet Sanat - 21 Mayıs)

ÖDÜL, BİR AMAÇ DEĞİL, BİR ARAÇTIR

FERİT EDGÜ

Her yazar okura ulaşmak ister. Dünya görüşü, sanat anlayışı ne olursa olsun. Ancak çok sayıda okura ulaşmak amacıyla, okurun beğenisini, eğilimlerini göz önünde tutarak yazmak başkadır; yaratabileceğinin en iyisini, en yetkinini ortaya koyup, bu yapıtla geniş okur kitlelerine ulaşmak istemek başkadır. Çok satılan kitapların bugün batıda, özellikle Amerika'da hazır reçeteleri vardır ve çoğu kez bir «best seller» birkaç yazarın kaleminden çıkmaktadır.

İletimde başarı sağlamanın ilkelerinden biridir: «hedef kitlenin» (söz konusu kitap olduğunda okurdur hedef kitle) gereksinimini karşılamak ve ona anlayacağı bir dilden seslenmek. Okurun gereksinimi nedir? Daha dolaysız bir soruyla: Okuyucu niçin okur bir romanı, bir öykü, bir şiir kitabını? Genellersek, şöyle bir sıralama yapabiliriz. Vakit geçirmek için. İçinde bulunduğu dünyadan kurtulmak, bu dünyayı ve kendi gerçeklerini unutacağı küçük bir zaman dilimini (okuma süresi) yaşamak

için. Hoşça vakit geçirmek, gülmek için. Duygulanmak, gözyaşı dökmek için. Ya da düknyayı ve insanları, dolayısıyle kendini tanımak için.

Her okur için bir de yazar olduğunu söylemek, sanırım yanlış değildir. Ama temelinde, insana ve topluma değgin bir sorun bulunmayan bir kitap, duyguları sömüren ,okuru aldatan, gerçekleri çarpıtan, kısacası hiçbir şey vermeden çok şey alan (özellikle okurun zamanını), edebiyat - dışı bir üründür. Ne yazık ki, okura en çok ulaşan kitaplar da bu türdendir...

Oysa, yaratıcı yazar, okura bildiğini değil bilmediğini, beklediğini değil en ummadığını verendir. Bu tür yazar, okuru rahatlatmaktan, onun kafasındaki sorulara karşılık vermekten çok, ona sorular yöneltir. Onu düşünmeye, kendi kişiliğinin, içinde yaşadığı toplumun çelişkilerinin bilincine varmaya çağırır. Yanıtlarla değil, ortaya koyduğu sorularla. Yazmak kişiliği gerçekleştirmektir. Bu da ister istemez yeni bir sesi gerektirir. Yenilik ise, hemen her yerde, hemen her zaman, beraberinde bir tepkiyi de getirir .Bir yazarın anlaşılmasını sağlayacak koşulları sıralamak kolay değildir. Bugünkü gibi geniş iletim olanaklarının bulunmadığı XIX. yüzyılda, Tolstoy'un, Dostoyevski'nin yaşadıkları günlerde gördükleri ilgi, bugün haftalık resimli romanların gördükleri ilgiden aşağıya kalmıyordu. Balzac'ın romanları, haftalık fasiküller halinde basılıp satılıyordu. Denecek ki, elbette, o günlerde sinema, televizyon, radyo yoktu. Olabilir. Ama ben, televizyon, radyo ve büyük tirajlı günlük basın söz konusu olmasaydı, örneğin Fransa'da, Malraux, Sartre, Camus, Aragon, Celine gibi hiç de kolay olmayan yazarların milyonlara ulaşan okur kitlesine ulaşamayacaklarını ileri süreceğim. Günlük basın, radyo, televizyon gibi kitle iletim araçları, yazarla okurun buluşmasını sağlayıcı etkenlerdir günümüzde. Bu sözlerimle şuraya gelmek istiyorum: Ülkemizde yazarlar, sanatçılar bu iletim araçlarının kitleler üzerindeki etkisinden yararlanamamaktadır. (Görece büyük okur kitlelerine ulaşabilen yazarlarımızın, yaşamlarının hiç değilse bir döneminde, günlük gazete yazarlığı yapmış olmaları bir rastlantı olmasa gerek.) Televizyon, yazarlarımıza kapalıdır. Büyük tirajlı basının büyük bir bölümü, sanata, edebiyata gereken yeri vermemektedir. Kitap maliyetlerinin yüksek, baskı sayısının düşük olması, büyük harcamalar gerektiren reklamlara izin vermemektedir. Bu durumda, yazar okuruna nasıl ulaşacaktır? Okur yazar sayısına oranla şaşırtıcı bir gazete okuru sayısına sahip ülkemizde (hergün yaklaşık 2,5 milyon

gazete satılıyor ve 10 milyon kişi gazete okuyor!) birkaç aşırı örneğin dışında, en yüksek satışı sağlayan kitaplarımızın 20-30.000' lik tirajla yetinmesinin, Türk edebiyatını oluşturan yazar ve ozanlarımızın kitaplarının, 2-3.000'lik baskılarının yıllarca tükenmemesinin ana nedeni yazar-okur arasındaki köprünün yokluğudur.

Yurdumuzda ödüllerin önemi ve işlevi de burda. Zira, geçen yıl her dalda yüz bin, bu yıl iki yüz bin lira dağıtan Sedat Simavi Vakfı ödüllerinin dışında kalan ödüllerin parasal önemi yok gibidir. Kimi ödüller bir plaketle yetinmektedir. Daha cömertlerininki iki aylık brüt asgari ücretin toplamının altındadır. Bilmiyor değilim, Fransa'nın Goncourt ödülü bu kadar bile değildir. Ama yurdumuzda hiçbir ödül yüzbinlere varan bir tiraj sağlamaz. Goncourt ödülü bizim paramızla yaklaşık 1000 lira kadardır ,ama bu ödülü alan hiçbir romanın 300.000'den az sattığı görülmemiştir. Bu da, 50 franka satılan bir romanın, yazarına en azından 1,5 milyon franklık (yaklaşık 15 milyon Türk lirası) getirmesi demektir. (Çevirilerden gelen bunun dışındadır.) Bizde, ödülüne göre, iki-üç yılda tükenecek bir kitap, ödül aldığında iki-üç ayda tükenir ve ikinci, kimi zaman da üçüncü baskı yapar. Ama bu baskılar yazarı değil birkaç yıl, birkaç ay bile geçindirecek «telif hakkı»nı sağlamaz. Kitapların fiyatı düşüktür, satış da yüzbinlere ulaşmaz. Ödüller olsa olsa, çölde yürüyen ya da çölde yazan, dolayısıyla okur susuzluğu çeken yazara yeni okurlar getirir.

Her yeni okuru başlı başına bir ödül sayan yazar, ödülün parasal yönünü boşlayıp, ödülün getirdiği yeni okurlarıyla mutlu olabilir. Çünkü her yazarın amacı, daha çok okunmaktır. Dolayısıyla ödül, anlamsız plaketi duvara asılacak, yazarın biyografisine not düşülecek bir olay olarak önemli değildir. Bir amaçtan çok bir araçtır ödül. Yazarın kendi dünyasını daha çok insanla paylaşmasına yardımcı olacak bir araç...

(Milliyet Sanat 28 Mayıs)

TÜRKİYE'DE DEVLET ÖDÜLLERİ : İNÖNÜ ARMAĞANLARI, DEVLET SANATÇISI UNVANI, KÜLTÜR BAKANLIĞI ÖDÜLLERİ

ADNAN BİNYAZAR

Devletin hukuksal anlamı bir yana, kavram olarak bile büyük saygınlığı vardır. «Devlet kuşu» deyimi, insan yaşamındaki sonsuz olanakları anlatır. Söz öbekleri ve deyimler gözden geçi-

rilirse devlet kavramının Türkçede yoğun bir anlam alanı oluşturduğu görülür.

Siyasal anlamda da, örneğin «hükümet» kavramına göre «devlet», değişken olmayan bir otoriteyi, güvenceyi vurgular. Hangi ülkede olursa olsun «devlet adamı» kavramının gerçek bir saygınlığı vardır. Herkese kolay kolay bu sıfat yakıştırılamaz. Bu, devlet kavramının insan kişiliğine bağışladığı sorumluluğun doğal bir sonucudur.

Kavram yönünden bile ağırlığı olan «devlet»in insana sahip çıkmasının büyük değeri olduğu gibi, devletçe ödüllendirilen kuruluşlar ve kişiler büyük onur kazanırlar. Devletin ödüllendirdiği kuruluşlar ve kişiler bir ölçüde de olsa «müesseseleşmiş» sayılırlar. Bu nedenle devlet ödüllerinin büyük değeri vardır. Bir bakıma devlet ödüllerinin verilmeye başlandığı şu günlerde bu ödüller güncellik kazanmıştır.

Her ülkede devletin yücelttiği, ödüllendirdiği kişiler, kuruluşlar vardır. Devlet, bir kişiyi ya da bir kuruluşu ödüllendirirken, kuruluşların ve kişilerin yarattıkları başarıları halkı adına kullanmış olur. Halkı adına halk içinden çıkmış bir kişi devlet erkinin bir parçası sayılır. Gerçekte hiçbir büyük başarı, bir tek kişinin başarısı değildir. Her bireysel başarıda halkın toplumsal başarısı da gözden uzak tutulmamalıdır. Çünkü kişinin bireysel başarıda bulunacağı ortamı halk, dolayısıyla devlet yaratmıştır. Bundan ötürü devletin verdiği ödül bireysel de olsa toplumsal bir anlam taşır.

İşin başka bir yönü de şudur. Devlet, ödül verdiği kişi ya da kuruluşla kendine saygı uyandırır. Devletler, uluslararasındaki yerlerini değer verdikleri kişilerle alırlar. Sözgelimi uluslararası düzeyde ün yapmış kişiye sırt çevirmiş devletler hiç kuşku yok, saygınlıklarından çok şey yitirirler. Bu yanlışlığa düşmüş devletler olmuştur.

Bu yazımda, Kültür Bakanlığı Ödüller Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesiyle, bir devlet ödülü olan «Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü»nü alan Yaşar Nabi Nayır ya da kulaktan kulağa adları duyulan öbür adaylar üzerine herhangi bir yorumda bulunmak istemiyorum. Amacım, Cumhuriyet döneminde, devlet ödülü niteliğindeki ödüller üzerinde durmaktır. Ne var ki, 15 Eylül 1979 Cumartesi günü Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü'nü alan Yaşar Nabi Nayır'la ilgili bir iki noktaya değinmek de zorunludur sanırım.

Büyük ödülün, Yaşar Nabi Nayır gibi, kırk altı yılını Türk

yazın, düşün ve sanat yaşamına büyük emek vermiş bir kişiye verilmesi, en başta ilki verilen bu ödüle büyük saygınlık kazandırmıştır. Bilindiği gibi, Türkiye'de birçok ödüllerin üstünde bir kuşku perdesi vardır. Kapıların arkı ile önü çoğunlukla başka başkadır. Devlet uygulamalarında kayırmalı kişilerle ilgili gelişmeler, devleti çok yıpratmıştır. İyi yerlerde hep belirli aile çocuklarının adının geçmesi, birtakım okulların bu tür aile çocuklarının tekelinde olması hemen her dönemde tartışılmıştır. Nice yetenekler olanaksızlıklar ortamında çürüyüp giderken, o belirli aile çocukları nice düzeylere varmışlardır Yetenekleri genellikle sınırlı olduğu için de, birtakım hizmetlerde ilerleme olacağına gerilemeler olmuştur.

Uygulamalar genellikle böyle olduğu içindir ki, devletin yaptığı her olumlu iş, Türkiye için aydınlık günlerin müştucusu sayılır. Büyük ödülün Yaşar Nabi'ye verilmesi de gerçekten çok olumlu bir devlet uygulamasıdır. Bu ödülün, yayımladığı dergi ve kitaplarla devletin yapamadığını kişi olarak gerçekleştirmeyi başarmış bir kültür adamına verilmesinden daha olumlu uygulama olabilir mi? Hasan Ali Yücel'in klasiklerle başlattığı büyük kültür savaşımına o dönemde Yaşar Nabi de katılmıştır. Kara güçler Hasan Ali'yi durdurmuşlardır, ama Yaşar Nabi, çağdaş yapıtları da kültürümüze kazandırarak bu savaşımı bugüne dek sürdürmüştür. Yaşar Nabi kültür tarihimizin en büyük emekçilerinden biridir. Bu emeği, çağdaş düşünceyle kişiliğini biçimlemiş bir Kültür Bakanı ve Kültür Yüksek Kurulunun değerli sanatçı, bilim adamı ve yazarlarınca değerlendirilmiş oluyor. Bence bu yılın en önemli kültür olayı, Yaşar Nabi'ye bu ödülün verilmesidir.

İNÖNÜ ARMAĞANLARI

Türkiye'de «devlet ödülü» denebilecek ilk ödül, 4933 sayılı «İnönü Armağanı Kanunu»nda koşulları belirtilen armağanlardır. Resmi Gazete'nin 18 Haziran 1946 tarihli 6336. sayısında yayımlanan bu yasaya göre Türk yurttaşlarından hak edenlere «İnönü Değerlendirme» ve «İnönü Özendirme» armağanları verilir. İnönü değerlendirme armağanları, söz konusu yasada belirtildiği gibi, «dünya ölçüsünde yüksek değer taşıyan A) Bilim eserleri, B) Sanat eserleri, C) İnsan veya hayvan sağlığına, yurdun savunmasına ve istihsalin gelişmesine ve iyileşmesine yarayan keşif ve ihtira sahiplerine verilir.» İnönü özendirme armağanları da, bilim ve sanat eserleri sahiplerine verilmekle birlik-

te, C maddesinin kapsamı daha da genişletilmiştir. «İnsan veya hayvan sağlığına, yurdun savunmasına ve istihsalin gelişmesine yarayan ve ihtira sahipleri ile tarım ve endüstri alanlarında istihsalin artmasını sağlayacak olağanüstü başarı gösterenlere» verilir. Görüldüğü gibi, özendirme ödüllerine, tarım ve endüstri alanlarında üretimin artmasını sağlayacak başarılar da girmektedir.

Ödülün verilişinde ayrıntı olabilecek değişik uygulamalar da söz konusudur. İnönü değerlendirme armağanlarının her biri yirmi beşer bin lira olup «hak edenler bulundukça» üç yılda bir verilecektir. Bölümler sıraya konarak (bilim eserleri, sanat eserleri ve öbür alanlar) sırayla her yıl birine de verilebilecektir. Özendirme armağanları ise beşer bin liralık on ve üçer bin liralık on beş armağandan oluşmaktadır, «hak edenler bulundukça» her yıl dağıtılacaktır.

İnönü armağanlarının seçici kurulları da üç yarkurul olarak çalışır, bu üyeler, fakülte ve yüksek okul profesör ya da öğretmenler kurullarınca seçilen adaylar arasından Bakanlar Kurulu'nca seçilir. Üyelerin dördü asıl, üçü yedektir.

Devlet bu ödüllere öylesine büyük önem vermiştir ki, yasanın 12. maddesi, «İnönü Armağanları Kaynak Akçası» adı altında, milli bankaların birinde, Başbakanlık emrinde iki milyon liralık bir kaynak kurulduğuna ilişkindir. Bu kaynağın oluşması için 1947 yılından başlamak üzere Başbakanlık bütçesine en az 250.000 liralık ödenek konması öngörülmektedir

Ödüllerin geniş kapsamının yanında, bu ödüllere ayrılan rakamlar gözden geçirilirse, devletin sanatçıya, bilim adamına, iyi işler başaranlara nasıl kanat gerdiği kendiliğinden anlaşılır. Bu yönüyle İnönü armağanları, üretimi özendirmeye yöneliktir. Yurdun savunması yolundaki buluşlarla üretimin gelişmesi yolundaki buluşları aynı düzeyde tutan bu ödüllerin toplumsal bir amaç güttüğü tartışılmayacak kadar açıktır. Hatta öylesine toplumsaldır ki, 1950 yılında iktidara gelen DP öncelikle, bu ödüller için bütçeye konan parayı kesmiştir. DP'nin bütçeye yalnızca bir lira koyduğu bilinmektedir! Böylece, doğru dürüst uygulanma olanağı bulmadan (ancak 1947'de Yahya Kemal'in «Hayal Şehir» şiirine, A. Adnan Saygun'un «Yunus Emre Oratoryosu»na, Cevat Fehmi Başkut'un «Küçük Şehir» adlı oyununa sanat ödülü verilmiştir), ortadan kaldırılmıştır. Ecevit hükümeti, yönetimi üzerine alır almaz, Başbakanlık bu ödülle ilgilenmiş, bu konuda da Kültür Bakanlığı'nı görevlendirmiştir. Kültür Bakanlığı'nda bu ödülün canlandırılmasıyla ilgili çalışmalar sürmektedir.

«DEVLET SANATÇISI»

«Devlet Sanatçısı» unvanını taşıyacak kişilerle ilgili yönetmelik, Resmi Gazete'nin 15 Mart 1971 günlü sayısında yayımlandı. Bu yönetmelik, «Devlet Sanatçısı» kapsamını çok sınırlı tutmaktadır. Söz konusu yönetmeliğe göre, «Devlet Sanatçısı» olabilme hakkından yararlanacak kimseler, Devlet Tiyatrosu'nda, Devlet Opera ve Balesi'nde, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda sanatçı olarak görevlendirilmiş bulunanlar ile Devlet Konservatuvarı'nda öğretmen olarak görevlendirilmiş sanatçılar ve bu kuruluşların kuruluş yasasında belirtilen ilkeler doğrultusunda sanatçılık ve sanatçı öğretmenlik niteliklerini taşıyanlardır. Bu sanatçıların «üstün yetenek» sahibi olmaları, uluslararası ün taşımaları da gözönünde bulundurulacaktır. Söz konusu yönetmeliğin 5. maddesinde devlet sanatçılarında, çalışma alanlarının özellik ve gereklerine göre aranacak nitelikler belirtilmiştir.

«Uluslararası ün» yan başlığı altında da, sanatçıda şu nitelikler aranmaktadır: «Yurt içinde ve dışında, önemli sanat merkezlerinde başarı sağlamış olmak ve uluslararası düzeyde kendisini değerli bir sanatçı olarak kabul ettirmiş bulunmak.»

Devlet sanatçısı seçme kurulunun başkanı Millî Eğitim Bakanı'dır, Millî Eğitim Bakanı ayrıca, bu alanlarla ilgili üç kişiyi seçme hakkına sahiptir. Öbür üyeler şunlardır: Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı, Güzel Sanatlar Genel Müdürü, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürü, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Birinci Konsertmaisteri, Devlet Konservatuvarı Müdürü.

Devlet sanatçılığı unvanının, bu yönetmeliğe göre onursal olduğu anlaşılmaktadır. Bir de, bu yönetmelik, devlet uygulamasına ters düşecek bir görüş açısıyla hazırlanmıştır. Öbür dallardaki sanatçıları ödüllendirecek bir yönetmelik yokken, yalnızca gösterim, «icra» sanatçıları ve yönetici sanatçıları gözeten bu yönetmelik hiç kuşku yok ki tek yanlıdır. Gerek yetenek, gerekse uluslararası ün yönünden Türkiye'nin adını uzak sınırlara ulaştıran ozanlar, romancılar, öykücüler, düşünürler, denemeciler, eleştirmenler, ressamlar... bu ödülün kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun; devlet kavramının kapsayıcı, geniş boyutlu anlayışının dışında kaldığı bir gerçektir. Bu ödül, anımsadığıma göre, Nihat Erim kabinesinin Kültür Bakanı Talât Sait Halman

döneminde uygulanmış, Adnan Saygun, Münir Nurettin gibi sanatçılar, «Devlet Sanatçısı» unvanını almışlardır.

KÜLTÜR BAKANLIĞI ÖDÜLLERİ

Kültür Bakanlığı Ödüller Yönetmeliği, Resmi Gazete'nin 17 Ağustos 1979 günlü 16730. sayısında yayımlandı. Bu yönetmeliğe göre Kültür Bakanlığı ödülleri, «Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü», «Kültür Bakanlığı Başarı Ödülleri» ve «Kültür Bakanlığı Özendirme Ödülleri» olmak üzere üç büyük dala ayrılmaktadır. Kültür Bakanlığı ödüllerinin amacı şöyle belirtilmiştir: «Kültür Bakanlığı, toplumun kültür yaşamındaki etkinlikleri yoğunlaştırmak ve yaygınlaştırmak, yaratıcı üretimi değerlendirmek ve desteklemek amaçlarıyla...» yukarıda belirtilen ödülleri vermektedir. Başvurmasız, yarışmasız ve bölüştürmesiz olan büyük ödülün sınırları da şöyle çizilmektedir: «Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü, yılda bir kez, sanat, düşün ve kültür alanlarında ortaya koyduğu üstün nitelikli yapıtları ve çalışmalarıyla kültürümüzü yurt düzeyinde tanıtan, sanat ve kültür yaşamımıza katkıda bulunan, etkinlikleriyle insanımızın beceri, beğeni ve yaratıcı gücünü sergileyen Türkiye Cumhuriyeti uyruklu kişi, topluluk ya da kuruluşa verilir.» (Mad. 2).

Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü'nün sunulacağı kişi, topluluk ya da kuruluşu Kültür Yüksek Kurulu salt çoğunlukla seçer, bu ödül, 250.000 liradır. Her yılın 29 Ekiminde verilen ödül için özel bir tören düzenlenir.

Kültür Bakanlığı Başarı Ödülleri ise, T.C. uyruklu kişi, topluluk ya da kuruluşların ortaya koydukları özgün ve çağdaş nitelikteki yapıt, uygulama, yorum, sergileme, araştırma, inceleme ve hizmet çalışmalarına verilir. Bu ödülün verileceği dallar şunlardır. A. Görsel sanatlar (resim, heykel, grafik sanatlar, özgün baskı, seramik, tasarım sanatları, sinema, fotoğraf, karikatür), B. İşitsel sanatlar (müzik). C- Sahne sanatları (tiyatro, opera, bale), D. Halk bilimi, E. Yazın, F. Öbür kültür ve sanat dalları.

Yukarıdaki dallarda yılda bir kez ödül verileceği, bu ödülün yarışmalı ya da yarışmasız değerlendirmeyle verileceği belirtilmiştir. Ödülün tutarı, kuruluş ya da toplulukları ödüllendirmede 200.000 lira, kişileri ödüllendirmede 100.000 liradır. Bu ödüllerin nasıl verileceği, ilgili alana göre, her yıl düzenlenecek özel şartnamelerle belirtilecektir.

Kültür Bakanlığı Özendirme Ödülleri de, Başarı ödüllerinde

belirtilen dallara veriliyor. Ödülün amacı şudur: «Kültür Bakanlığı, sanat, düşün ve kültür alanlarındaki yapıt ve çalışmalarıyla genç yetenekleri özendirme ve desteklemek amacıyla T.C. uyruklu kişi, topluluk ve kuruluşlara Özendirme Ödülleri verilir.» (Mad. 16). Bu ödülün veriliş yöntemi de şöyle belirlenmiştir. «Özendirme ödülleri, başvuranlar ve önerilenler arasından seçimle saptanır. Ayrıca Kültür Bakanlığı değerlendirme yaparak başvurmasız ve yarışmasız özendirme ödülleri verir.» (Mad. 17). Bu ödülün de her yıl düzenlenen, ancak o yıl için geçerli olacak şartnameleri Kültür Bakanlığı'nca hazırlanır. Özendirme ödüllerinin tutarı da, topluluk ve kuruluşlar için 75.000 lira, kişiler için de 50.000 liradır. Özendirme ödüllerinin 19 Mayıs günü Kültür Bakanlığı'nca açıklanacağı da söz konusu yönetmelikte belirtilmiştir.

Koşullarından da anlaşılacağı üzere, Kültür Bakanlığı ödülleri çok geniş boyutlu ve kapsamlıdır. Öbür devlet ödüllerinde olduğu gibi yalnızca bir alanı ya da herhangi bir sanat dalını gözetmemekte, kültür, sanat ve düşün alanındaki tüm başarıları ödüllendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, her kesimden sanatçıyı da değerlendirme amacına yöneliktir. Genel çizgileriyle, İnönü Armağanları'nı andırmaktadır. «Devlet Sanatçısı» yönetmeliğinde belirtilen ilkeleri de çok geride bırakmıştır. Uzun çalışmalar sonucunda ortaya çıkan Kültür Bakanlığı Ödülleri Yönetmeliği, çoğulcu demokrasinin gerektirdiği ilkelerle, hiç kuşku yok, sanatımızı, kültürümüzü ve düşün alanımızı geliştirecek nitelikler taşımaktadır.

CHP, Türk Dil Kurumu, TRT gibi ödüllerin kültür, sanat ve düşün alanımızdaki büyük katkıları gözden geçirilirse, devlet ödüllerinin ne denli geliştirici olduğu da anlaşılır. Tam bir devlet ödülü olmamasına karşın, TRT ödüllerine akan ürünler şaşılacak ölçüde çoktu. Devlet ödülleri, ortaya konulacak sanatsal, kültürel ve düşünsel ürünlerin daha düzeyli, daha nitelikli olmasında etkisini gösterecektir. Ödüllerin çoğaldığı, hatta gereksiz biçimde çoğaldığı bir dönemde devlet ödüllerinin Kültür Bakanlığı'nca verilmeye başlanması büyük önem taşımaktadır. Hele ilk Büyük Ödül'ün Yaşar Nabi gibi, kurumlaşmış, kültür alanındaki başarılarıyla «devlet» olmuş bir kişiye verilmesi, bu ödülün anlamını, Kültür Bakanlığı'nın tutumunu, Kültür Yüksek Kurulu'nun seçme duyarlığını göstermiştir. Ödülün daha nice büyük başarılara ulaşması dileğiyle...

(Milliyet Sanat — 1 Ekim)

ALİ RIZA ERTAN ŞİİR ÖDÜLLERİ YÖNETMELİĞİ

AMAÇ Ali Rıza Ertan Şiir Ödüllerinin verilmesindeki amaç, bu şiir emekçisinin şiir tutkusunu böylesi bir «şiir olayı» ile her yıl gündeme getirmek ve şiirlerin, şairlerin kitlelere ulaşmasına yardımcı olmak; şiir emekçilerini ödüllendirmektir.

ŞİİR ÖDÜLLERİNİN KİMLERE VE NASIL VERİLECEĞİ

«Şiirde verilecek birinci ödül Büyük Ödül'dür. Bunun için şairin yaşına, anlayışına bakılmaz; yapıtına bakılır

Öteki ödülleri üçe ayırabiliriz. Bunlardan birincisi Atılım Ödülüdür, genç kuşak şairlerinin yeni, değerli bulunan kitaplarına verilir. İkincisi, şiirlerini yayınlamakta olan orta kuşak şairlerinden birinin aşama yapmış, şiirinde yeni bir yönseme belirlemiş olanının kitabına verilir ki, bu da Aşama Ödülü'dür. Emek Birikimi Ödülü ise, ya çoktan yazmakta olan şairlerin son kitaplarına, ya da kitaplarının toplamı, ya da seçilmiş şiirlerinin toplandığı bir kitabına verilir.

Ali Rıza Ertan (Osman Utku adıyla) Dönemeç,

Sayı 22, Aralık 1977

1 — Ali Rıza Ertan'ın ödülleri konu edindiği bir yazısında belirlediği bu ödül birimleri, aynı ölçütler içinde ele alınacak ve her yıl Ocak ayı başından Aralık ayı sonuna kadar yayınlanmış bulunan şiir kitaplarından dördüne verilecektir. Bu bağlamda:

a — BÜYÜK ÖDÜL: Seçici kurulca saptanacak bir şiir kitabına verilecek, Büyük Ödülü alanlar bir daha diğer ödüllere aday olamayacaklar ve Büyük Ödüle de ancak beş yıl sonra yeniden aday olabileceklerdir.

b — ATILIM ÖDÜLÜ Genç şairlerin kitaplarına verilecek, bu ödülü alanlar gelecek yıllarda ancak öteki ödüllere aday olabileceklerdir.

c — AŞAMA ÖDÜLÜ: Orta kuşak şairlerinin kitaplarına verilecek, bu ödülü alanlar, gelecek yıllarda ancak Büyük Ödül ile Emek Birikimi Ödülüne katılabileceklerdir.

d — EMEK BİRİKİMİ ÖDÜLÜ: Yukarıdaki esaslar içinde daha ileri yaşlardaki şairlere verilecek, bu ödülü alanlar, gelecek yıllarda ancak Büyük Ödül'e aday olabileceklerdir.

2 — Ödüllere katılmak isteyenler, yıl içinde yayınlanmış kitaplarından 5 adedini en geç 5 Ocak günü ele geçebilecek şekilde posta ile (P.K. 41, Konak-İZMİR) Adresine göndereceklerdir. Kitaplar yayınevi tarafından ödüle aday gösterildiği takdirde şairlerin izin belgelerini eklemeleri zorunludur. Ödül başvuruların-

da, ödüllerden hangisi için başvurulduğu belirtilebileceği gibi, bu ödüllerden hangisinin verilmesi gerektiği konusunda da seçme hakkı seçici kurula bırakılabilir.

3 — Ödül için başvuruda bulunanların kitapları 5 Ocak — 1 Şubat tarihleri arasında seçici kurul tarafından hangi ödül birimine katıldığı ya da katılması gerektiği kararı verildikten sonra 100 puan üzerinden ayrı ayrı puanlanır. En çok puan alan şiir kitabı ödülü kazanır. Yarışma sonuçları belirlendikten sonra en çabuk iletişim yoluyla ödül kazananlara haber iletilir ve ödül törenine katılmaları istenir. Ödül kazananların, ödül törenine katılıp katılamıyacaklarını aynı çabuklukla yukarıdaki adrese bildirmeleri gerekir.

4 — Seçici Kurul beş kişiden oluşur. Kurul üyelerinin adları açıklanmaz. Seçimi Kurul üyelerinin birinin ayrılması durumunda, yerine, diğer seçici kurul üyelerinin ve Ali Rıza Ertan'ın Ailesinin uygun görecekleri bir kişi üye olarak alınır. Seçici Kurul, ödüllerin sonuçlandırılmasında ve verilmesinde karşılıksız olarak çalışır

5 — Ödül kazananlar, ödül törenine kendi çaba ve harcamaları ile katılırlar.

6 — Ali Rıza Ertan Şiir Ödülleri, sürekli kılınabilmesi amacıyla birer plaket olarak verilir. Para ödülü verilmez.

7 — Ödül kazananlara ödülleri, Ali Rıza Ertan'ın ölüm yıldönümü olan 12 Şubat günü verilir.

8 — Ali Rıza Ertan Şiir Ödüllerinin ilki 12 Şubat 1980 tarihinde 1979 yılı içinde yayınlanmış şiir kitaplarına verilecektir.

9 — Bu yönetmelik içeriği Ali Rıza Ertan Şiir Ödüllerinin ilkelerini, bu ödüllere katılma koşullarını ve ödül sonuçlarını kitle iletişim araçlarıyla topluma duyurmak ve yaymak Seçici Kurulun görevidir.

AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ VERECEK

Nişantaşı'ndaki Akademi Kitabevi, genç yazarları özendirme amacıyla ilk yapıtlara verilmek üzere dört dalda edebiyat ödülü kurdu. Yalnız yayınlanmış değil, yayına hazırlanmış yapıtları da değerlendirecek olan bu ödüller, bir boşluğu doldurucak nitelikte. Şimdiye kadar ödüller üzerine yapılan tartışmalarda özendirme ve değerlendirme kavramları öne çıkmış, ürünlerinin toplamı için bir yazarın değerlendirilebileceği ya da genç yazarların ilk yapıtlarıyla özendirilebileceği belirtilmişti. Akade-

mi Kitabevi'nin kurduğu ödül, bu kavramlardan ikincisini seçmiş bulunuyor.

Ödül kurucusu Hadi Olca, özendirmeyi temel almalarının nedenini açıklarken, otuz yıldır kitapçılık yaptığını, kitabevinin gelişmesinde Türk yazarlarının bugüne kadarki katkısına bir karşılık verme gereksinimi duyduğunu, bunu da en iyi genç yazarları özendirmekle yapabileceğini düşündüğünü söylüyor. Sonuçları her yıl 7 kasım günü açıklanacak olan ödüllerin ilki 1980'de verilecek. «Şiir», «öykü», «roman» ve «deneme, eleştiri, inceleme, gezi» dallarında 10.000 TL. ve ödül belgesini kapsayan ödüle katılım süresi şubat 1980'le belirlenmiş. Yayınlanmış yapıtlar kadar, yayına hazırlanmış ilk yapıtlar da bu tarihe kadar «Akademi Kitabevi Ödül Sekreterliği, Nişantaşı İstanbul» adresine gönderilerek ödüle katılabilecekler.

Ödül yönetmenliğini, genç yazarlara yardımcı olmak için aynen yayınlıyoruz:

AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ YÖNETMELİĞİ

Madde 1 — Edebiyatımızın gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla, toplum sorunlarını ele alan, edebiyata yeni bir ses getiren, öz ve biçim yönünden sanatsal değer taşıyan yazarının ilerde kendine özgü bir yol açacağı umut ve kanısını veren yapıtların genç yazarlarına verilmek üzere.

«Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri» konulmuştur.

Madde 2 — Ödül, ilk kitabını yayımlamış genç yazarlara verilir. Yayımlanmamış olmakla birlikte kitap düzeninde hazırlanmış ilk yapıtlar da ödüle aday olabilir.

Madde 3 — Ödül «Şiir», «Öykü», «Roman», «Deneme, Eleştiri, İnceleme, Gezi» dallarında verilir. Çocuklar için yazılmış yapıtlar, hangi dala giriyorsa o daldaki ödüle aday olabilir.

Madde 4 — Ödül, her dal için 10.000 lira ve bir ödül belgesidir. Ayrıca, seçici kurul her dal için uygun gördüğü sayıda mansiyon verebilir. Mansiyon kazananlara yalnızca belge verilir.

Madde 5 — Bir önceki takvim yılında yayımlanmış ya da hazırlanmış olup da ertesi yılın şubat ayı sonuna değin on nüsha olarak, yazarının özgeçmişiyle birlikte ödül sekreterliğine (Akademi Kitabevi Ödül Sekreterliği, Nişantaşı İstanbul) gönderilen yapıtlarla seçiciler kurulu üyelerinden herhangi birinin aday göstereceği, koşullara uygun ve yayımlanmış yapıtlar değerlendirmeye alınır.

Madde 6 — Ödül sekreterliğince oluşturulacak ön seçici kurul, aday yapıtları inceler. Uygun görülen sayıda yapıtı seçiciler kuruluna sunulmak üzere en geç haziran ayı sonunda ödül sekreterliğine teslim eder.

Madde 7 — Seçiciler Kurulu A. Kadir, Vedat Türkali, Adalet Ağaoğlu, Adnan Özyalçıner, Kemal Özer, Alpay Kabacalı, Murat Belge, Emil Galip Sandalcı ve Alpay Tunuçin'den oluşmuştur. Kurul üyelerinden herhangi biri ayrılırsa, yeni üyeyi geri kalan üyeler seçer.

Madde 8 — Seçiciler Kurulu üyeleri, gerekçeli raporlarını 20 Eylül gününe kadar ödül sekreterliğine verirler. Kurul, ödül sekreterinin çağrısı üzerine 25 - 30 Eylül arasında toplanır. İlk toplantıda çoğunluk sağlanamaz ya da ödül verilecek yapıtlar üzerinde anlaşma olmazsa ikinci bir toplantı yapılır.

Madde 9 — Seçiciler Kurulu, dört ödül dalından birinde, birkaçında ya da hepsinde.

a) Derecelendirmenin yönetmelik ilkelerine aykırı olduğu kanısına varır ya da çekimser oylar ile eşit sayıda değerlendirme yapılırsa ödülün iki ya da üç kişiye paylaştırılmasına,

b) Ödüle değer yapıt bulunmadığı kanısına varırsa ödülün ertesi yıl verilmesine,

karar verebilir.

Madde 10 — Ödül sekreteri (Muzaffer Olca), ödül dağıtımıyla ilgili tüm işlemleri yürütür. Seçiciler Kurulu toplantılarına katılabilirse de oy kullanamaz.

Bu yönetmelikte açıklık getirilmeyen sorunlarla karşılaşılırsa, ödül sekreteri bunlarla ilgili olarak Seçiciler Kurulu üyelerinden yazılı görüş ister. Alacağı çoğunluk görüşü doğrultusunda sorunları çözümler.

Madde 11 — Seçiciler Kurulu toplantısının tutanağı ve sonuçları ödül sekreterince açıklanır. Ödül, 7 kasım günü verilir.

Madde 12 — Ödülü veren kuruluşun, ödül kazanan yapıt üzerinde herhangi bir hakkı doğmaz.

(Edebiyat Cephesi — 16 Ekim/15 kasım)

SONUÇLAR TUTANAĞI

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü
Milliyet Sanat Dergisi Çocuk Oyunu Yarışması
Madaralı Roman Ödülü
Hasan Tahsin Şiir Yarışması
Lions Edebiyat Ödülü

Sait Faik Hikâye Armağanı
Milliyet Yayınları Roman Yarışması
Yeditepe Şiir Armağanı
Türkiye Milli Kültür Vakfı Ödülleri
Orhan Kemal Roman Ödülü
Yunus Nadi Armağanı
Avni Dilligil Tiyatro Ödülleri
Nasrettin Hoca Gülmece Öyküsü Yarışması
İsmet Küntay Tiyatro Ödülü
Kültür Bakanlığı Çocuk Yazını Yarışması
Sanatseverler Derneği Ödülleri
Türk Dil Kurumu Ödülleri
Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü
Muhsin Ertuğrul Oyun Yarışması
Yunus Emre Vakfı Sanat Ödülü
Çocuk Masalları Yarışması
Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü

VE

YANKILAR

●

SEDAT SİMAVİ VAKFI EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Sedat Simavi Vakfı ödüllerinden edebiyata ilişkin olanını 1978'de «Sözcükler» adlı yapıtından dolayı Melih Cevdet Anday kazandı. Yapılan açıklamaya göre, seçiciler kurulu, «çeşitli edebiyat türlerindeki başarısı kadar, en az kırk yıldan beri emek verdiği şiir alanında dil bilinci, özgünlük ve değeri eksilmemiş bir geçmişin toplamını yeni ürünlerle bütünlediği için» Melih Cevdet Anday'ı ödüle yaraşık gördü.

ANDAY SÖZE ŞİİRLE BAŞLIYOR ŞİİRLE NOKTALIYOR

Şiir gibi bir şair Melih Cevdet Anday...

İnsanı, toplumu, Anadolu'yu, tarihi severek şiirleştiren ve Cumhuriyet edebiyatına kocaman bir imza attıktan sonra sürekli yeni arayışlar peşinde koşan Anday, «Son şiirlerimin, ilk şiirlerime benzediğini görünce, önce çok şaşırdım. Şimdi diyorum ki, bir ozan hep aynı şeyleri söylemek ister. Zaman belki özde değil, ama biçimde değişiklikler getirir ve bir de bakarsınız ki, aradan geçen yarım yüzyıldan sonra, yeniden ilk arayışların içindesiniz» diyor.

Paris, Moskova, New York, Sarayevo gibi dört büyük mer-

kezde, dört ayrı dilde şiir kitaplarının yayınlandığını görmek mutluluğuna erişmiş ünlü ozan. Şimdi New York'ta yeni bir şiir kitabı baskıya hazırlanıyor. O sanat anlayışını şöyle özetliyor:

«Ben şiirlerimde zaman sürecinin akışı içinde dört ayrı konuyu işledim sırayla. Bunlar önce toplumdaki sınıfsal çatışmaların içeriğine yergi idi, sonra insanın topluma ve doğaya olan yabancılaşması sorununa eğildim. Üçüncü basamakta «Zamanın aldatıcılığı» dizelerime doldu. Ve son olarak Anadolu uygarlıklarının benimsenmesi ve Anadolu'daki ilk çağ uygarlıklarını konu aldım. Bir ozanın seçtiği konular, zaten onun sanat anlayışına ışık tutacaktır.»

Cumhuriyet öncesinin şiirine karşı «Garip» hareketinin içinde öncülük eden Melih Cevdet Anday, şiirimizdeki gelişmeyi ve süreci şöyle açıklıyor:

«Türk şiiri Cumhuriyet'le yaşıttır. Cumhuriyet'ten önce Türk şiiri olduğunu söylemek çok zordu. Belki sadece halk edebiyatı ve halk ozanları vardı. Ancak bu edebiyat hiçbir zaman aydın kitleler tarafından benimsenmedi. Unutmamak gerekir ki, bir dönemin ünlü şairi Namık Kemal Sahaflar Çarşısı'nda dolaşırken eline Yunus Emre'nin bir kitabını geçirir. Ve bu kitabı «Yunus Derviş, bu da şiir mi» diye fırlatır atar. Halk edebiyatımızın aydınlığa çıkması ve yorumlanması dahi Cumhuriyet dönemindedir. Bu kadar kısa süreli bir şiir tarihine sahip olmamıza rağmen, açıkça söyleyebilirim ki, bugün Türk şiiri modern uluslararası düzeydedir.»

Melih Çevdet Anday 19 yaşında bir çocuk babası. Oğlu Roma Üniversitesi'nde atom fiziği dalında eğitim görüyor. Şimdiye kadar Türkiye'de 8 şiir kitabı, 8 deneme, 4 roman, 7 oyun, bir inceleme, 2 seyahat ve 20 çeviri yayınlayan, yüzlerce makaleye imza atan Melih Cevdet aldığı ödül için şunları söylüyor:

«Sedat Simavi Vakfı 1978 yılı Edebiyat Dalı Ödülü'nü aldığım için tabii ki, çok mutluyum. Benim dikkatimi çeken nokta, bu ödülün kısa sürede geniş yankılar uyandırması oldu. Önceki yıllarda birçok ödül kazanmıştım, ama hiçbiri bu ödül kadar yankılanmadı. Öte yandan seçim ve dağıtımdaki ciddiyet beni duygulandırdı.»

Melih Cevdet Anday sözlerine şiir ile başlıyor, şiir ile noktalıyor. Şiir haricinde klâsik müzik, yürüyüş, Ege kıyılarında tarihe ve doğaya koşmak gibi tutkuları var. O'nu yine şiirden söz ederken dinleyelim:

«Bizim şiirimiz bir önceki kuşağa tepki olarak doğdu. Daha sonraki akımlar ise bize karşı bir tepki idi. Müzik seslerden bir bütün yaratmaktır. Şiir ise sözcüklerden bir bütünlüktür. Bu bütünlük gerçeklik ve içtenlikle yaratılır. Şair yeni özgün biçimler yaratmak peşinde olmalıdır. Biçim arayışını her zaman vezin, kafiye kurallarında değişik olarak anlamamalıdır. Bir şiir ne vermek isterse istesin, sanat anlayışının diğer anlayışların önüne geçmesi gerekir.»

Türklerin, Anadolu tarihinin, Anadolu uygarlıklarının ve Anadolu insanlarının mirasçısı olduğunu söyleyen ozan, dünyada ilk kez olarak ilk çağ dönemini şiirleştirmek çabalarının şerefini taşıyor ve «Şiir tarihi estetik bir biçime dönüştürür» diyor.

Cumhuriyet şiirinin yaşayan en büyük isimlerinden Melih Cevdet Anday, kendisi yaşlanırken, yapıtlarını gençleştirmesini bilmiş ender bir sanatçı.

(Hürriyet — 16 aralık 1978)

BÜTÜN ŞİİRLERİ İÇİN

Konur ERTOP

Melih Cevdet Anday'ın Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü kazanan «Sözcükler» adlı kitabı «Bütün şiirler» alt başlığını taşıyordu. Bu kitap ozanın daha önce yayınlamış 6 kitabını ,bu kitaplara girmemiş en eski şiirleriyle başka kitaplarında yer almamış yeni şiirlerini topluyordu. Böylece Anday'ın aldığı ödül tek bir kitabını değil, bütün şiir yaşamını değerlendirmiş oluyordu. Bunun sonucunda da bu ödül sanatçının şiir dalındaki tüm etkinliğini toplu olarak gözden geçirme olanağı veriyordu. Ozan, bu ödül dolayısıyla yapılmış bir konuşmada şiirlerinde işlemiş olduğu konuları şöyle açıklamıştır: «Ben şiirimde zaman sürecinin akışı içinde dört ayrı konuyu işledim sırayla. Bunlar önce toplumdaki sınıfsal çatışmaların içeriğine yergi idi, sonra insanın toplumla ve doğayla olan yabancılaşması sorununa eğildim. Üçüncü basamakta 'zamanın aldatıcılığı" dizelerime doldu. Ve son olarak Anadolu uygarlıklarının benimsenmesi ve Anadolu'daki ilkçağ uygarlıklarını konu aldım. Bir ozanın seçtiği konular zaten onun sanat anlayışına ışık tutacaktır.»

«Sözcükler» kitabı, bu konuların başlangıçtan beri birtakım değişmeyen anlatım özellikleri ve kişisel kullanışlarla öte yandan da birtakım gelişen ve olgunlaşan öğelerle nasıl anlatıldığını göstermektedir. Şiiri biçim bakımından yenileştiren ilk adımlar dünyaya ve insana yeni bir bakış biçimi de getirmiştir. «Yaşama

sevinci», ilk dönem şiirlerinin dikkat çekici temalarındandır.

Ancak savaş yıllarının karanlık günleri, insanlığı ezen utanç verici baskılar, adaletsizlikler, kıyımlar, yaşama sevincine gölge düşürür ve toplumsal bozukluklara karşı çıkan, çelişkileri vurgulayan bir yergi şiiri oluşur. Anday'ın bu dönem şiirlerinde yalanlara karşı çıkılır, avutucu hayaller getiren sanat ve uygarlık verilir. Bu eski şiirlerdeki sağlam mantık, akılcı tutum, daha ilerde düşünce, tarih, kültür sorunlarını irdelemeye doğru gelişmiştir. Bu dönemde doğaya, toplumu ve kendine yabancılaşan insan sorunu mitologyadan beslenerek işlenmiştir. İnsanı tarih içindeki bütün görünüşleriyle ele alma tutkusu sanatçıyı eski Anadolu uygarlıklarına götürür. Bu dönem şiirlerinde eski Anadolu uygarlıklarından mitoslar, kahramanlar, bugünün sorunlarıyla ve bugünün insanlarıyla birleşmiş görünür. Geçmişle, tarihle böylesine iç içe oluş «zaman» tema'sına yeni boyutlar getirir. Geçmiş, bugün, gelecek, yaşamın türlü konumlarını yansıtan yeni kesitler içinde ele alınır, değerlendirilir. En çok işlenmiş temalardan biri de doğadır. Doğa, soyutlaştırılmadan, anlamı ve insan yaşamındaki yeri araştırılarak anlatılır. Seviye, cinselliğe doğanın bereketli, sağlıklı dengesine yaraşır biçimde yaklaşılır. Bütün bunların fazlalıklardan arıtılmış, mantıkla duyarlılığı birleştirmiş sağlam bir dil yapısı içinde ortaya konduğu görülmektedir.

(Milliyet Sanat Dergisi — 1 ocak)

NOTLAR

MELİH CEVDET ANDAY. «Garip» akımının ozanıydı, yani bir şiirin yıkılması, yerine bir başka şiirin geçmesi yolunda, Orhan Veli ve Oktay Rifat'la birlikte emek vermiş bir ozandı. Bir başka söyleyişle, «yıkıcı» bir ozandı, «yenilikçi» bir ozandı. Uzun yıllar öyle kaldı. Sonraları, «klasik» diyebileceğimiz bir tutuma yöneldi, Anadolu toprağının geçmişi, söylencesi çekti onu. Anday'ın toplumcu ağırlıklı ilk döneminin şiirleri **Rahatı Kaçan Ağaç, Telgrafhane,** ve **Yan Yana'da,** «klasik» diyebileceğimiz döneminin şiirleri de **Kolları Bağlı Odysseus, Göçebe Denizin Üstünde** ve **Teknenin Ölümü'nde** yer almıştır. Ozanın bütün şiirlerini bir araya getiren **Sözcükler,** 1978'in sonlarında çıkmış ve «Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü»nü de alarak, gözleri üzerine çekmiştir. **Sözcükler'de** Anday'ın hiç bir yerde yayınlanmamış şiirleri de vardır.

(Yusuf çuk şubat)

MELİH C. ANDAY

Bir konuşmanızda, «Ozanın seçtiği konular zaten onun sanat anlayışına ışık tutacaktır» diyorsunuz. Bu sözden yola çıkarak şiirinizin değişik dönemleri arasında bağlantı sağlayan yaşantı, kültür ve duyarlık sürecine açıklık getirir misiniz?

O sözümü biraz açmak gerekir, aynı konuyu işleyen ozanların sanat anlayışları değişik olabilir. Örneğin sevi konusu nerdeyse ozanların ortak malı olduğu halde, bunca değişik şiir anlayışı vardır. Bu anlayış ayrımları düzyazıdaki biçeme (üsluba) benzer bir ayrılık olma yanında, herhangi bir konuyu estetiğe çevirme anlayışı olarak da değerlendirilmelidir. Bir ozan, konusunu ne yoldan şiire çeviriyor? İşte bütün sorun buradadır bence. Bu alanda kimi ozan dil sevgisi ile yetinir (dil sevgisi de bütün ozanların ortak kaygısıdır); kimi dili zorlar, başka bir dil yaratmaya koyulur; kimi imge ardına düşer. Demek bir ozanın serüveni, konularındaki değişme bakımından olduğu gibi, bu konuları estetiğe çeviriş yöntemi bakımından da incelenmelidir. Ben, başka bir yerde de, bütün şiir yaşamım boyunca dört beş tema içinde dönüp dolaştığımı söyledimdi. Bunlar sevi, yaşama sevinci, toplumsal sınıflar arası ilişkilerdeki haksızlıklar, siyasal yergi, yabancılaşma, zaman sorunundaki aldatıcı öz... gibi temalardır. Yabancılaşma ve zaman konuları, beni Anadolu'nun ilkçağ uygarlıklarına götürdü; ya da bu uygarlıklara karşı olan ilgimi, o iki tema açısından işledim. Kısaca diyebilirim ki, kültür ve duyarlık yaşantımın süreci, bana konularımı işlemede yeni açılar kazandırdı. Sözgelişi ilk sevi şiirlerimle son sevi şiirlerim arasında bir karşılaştırma yapılırsa, içtenliğin dil ile ilişkisi konusundaki, «kültürel» diyebileceğim süreç belki anlaşılır. Ben yaşantımı, kültürümü ve duyarlığımı şiir diline nasıl çevirebilirim diye düşünmüşümdür hep; bunun deneyimleri daha çok düşüncemde geçmiştir. Uzunca bir düşünce yaşantısı, bir gün bakarsınız ki, bir şiir biçimi, hattâ bir dizenin biçimi olarak ortaya çıkıvermiş. Sanatçının işi, çok şeyi kapsayan yoğun biçimleri bulmaktır.

Şiirde güncellik, evrensellik, yerellik ve çağdaşlık üzerine düşünceleriniz.

Bu konuyu, özellikle bizde, birtakım kalıplara dökme alışkanlığı yakın geçmiştir; sözgelişi her şey «öz» ve «biçim» ikilisine indiren anlayış, «Öz ulusaldır, biçimse evrensel» kalıbını önerir. Biz de buna karşı pekâlâ «Öz insalsal olmalı, biçimse ulusal» sözünü ileri sürebiliriz. Son yıllarda sık sık ortaya atılan

«bizdenlik» sözü, konunun hangi yandan ele alındığını, göstermektedir. Hattâ bugünlerde «Kafka'nın Türk okuru için hiçbir değer taşımadığı» hakkında birtakım yazışmalar da olduğunu düşünürsek, sorunuzun güncelliği ortaya çıkar. Bence bütün bu tür yaklaşımlar, edebiyat, sanat gibi, kesip atıcı yargılar, kalıplar götürmeyen etkinlik alanları için hiçbir zaman uygun düşmemiştir. Çünkü orada her kalıbın yanlışlığını gösteren başyapıtlar ortaya çıkarılmıştır. Sözgelişi «Ölü Canlar» romanının, «Müfettiş» oyununun, «Karamazov Kardeşler» romanının konuları güncel ve yereldi, ama bunlar evrensel edebiyat içine girerler. Buna karşılık Jonathan Swift'in «Gulliver»i ne günceldi, ne de yerel, ama bu roman bir fantazya olduğu halde dünya edebiyatının başyapıtlarından biridir. Kafka'nın yeremli ve Yahudi olması bizim için hiç önemli değildir, onun yapıtındaki evrensel özdür ele alınacak. Sofokles, iki bin beş yüz yıl önceki seyircisinin inançlarını gözönünde tutarak yazmıştı tragedyalarını, yereldi, hattâ günceldi de diyebiliriz; o yapıtları günümüze değin getiren güç ise, onların evrensel değerleridir. Her yapıtta yerel olan güncel olan bir yan, bir de bunları aşan evrensel, insansal bir yan vardır, zamanı yenen odur işte. Böyle olmasaydı eski yapıtları okuyamaz, seyredemezdik; böyle olmasaydı kendi sanat ürünlerimizden başkasını anlayamazdık. Güncellik bizi geçmişin, yerellik ise dünyanın başyapıtlarından uzak düşürmemelidir. Geçmişteki bir olay, kimi zaman günümüzü, günümüzün bir olayından daha iyi anlatma olanağı verir sanatçıya, yazara. Buna en büyük örnek Shakespeare'dir.

Mitologya, şiirinizde geniş yer tutuyor. Günümüzün, kesin sınırlarla parsellenmiş dünyası, uygarlığın giderek doğaldan uzaklaştırdığı insanı için mitologyanın işlevi ne olabilir sizce?

J. P. Sartre, «Bütün sanat yapıtlarının özü bir mitosa çıkmalıdır» demişti. Mitosun modern tanımlarından biri, onun bir gelenek, bir etkinlik, bir tören, hattâ bir alışkanlık gibi kimi insansal davranışların ilk örneği olma niteliğini taşıdığını söyler. Sözgelişi balık tutmayı bir ilkel topluma, bir Tanrı öğretip gitmiştir. Sert buğday danesinden ekmeğin, taş gibi kahve danesinden köpüklü kahvenin çıkması kolay açıklanır süreçler değildir. Dediğimiz gibi, bir çok mitosta insanı doğallaştırma, insanları birbirlerine yaklaştırma işlevi var. Mitologyalara çağdaş yaklaşım ise, ilkel toplumların sanıldığınca ilkel olmadığını göstermektedir. Biz çağımızla gereğinden çok övünmüşüzdür, kendimizi ilkel toplum insanından çok üstün görmüşüzdür. Oysa kazançları-

mız yanında kayıplarımız daha büyüktür. Başlıca konusu insan mutluluğu olan bir ozan, hiç bunca özlü bir alana boş verebilir mi? Mitosların sanat, edebiyat alanında çeşitli kullanılışları var; bana gelince ben mitoslardan «zaman» sorusundaki şiire geçebilmek için de yararlandım. Diyebilirim ki, şiir alanında Anadolu mitoslarına, masal sevgisinden değil, daha kapsamlı bir tarih ve insan ilgisiyle ilk eğilen benim. Yahya Kemal'de böyle bir eğilim, ama eski Yunan hayranlığı olarak (ki benimkinden çok ayrı), başlangıçta vardı, çabuk geçti. Osmanlı dönemini seçti o. Kavafis ise Hellenistik çağın şiirini aramıştı. Ben İlkçağ Anadolu'sunun (yalnız İyonya değil, Hitit de) yaşamını, kişilerini estetiğe çevirmeyi denedim. Bunda Eliot'un da etkisi oldu. Ama hepimizde bu konunun coşkunluğunu yaratan Cevat Şakir'dir kuşkusuz.

Türk şiirinin bugünü ve geleceği üzerine görüşleriniz.

Türk şiiri kendi diline kavuşup (onu yaratıp) dünyaya açılmakla, evrenselliğe yönelmiştir. Ozanlarımızdan yapılan çeviriler dünyanın her yanında ilgi görüyor. Burada belirtilmesi gerekli olan şudur ki, sözkonusu ilgi, geri kalmış bir ülkeden ilkel izlenimler veren bir şiirin uyandıracağı ilgiden bambaşkadır; Türk ozanları uğraşılarında dünyayı, çağdaş uygarlığı, kültürü özümsemiş yaratıcılar olarak tanıtıyorlar kendilerini. Bu, kuşkusuz, onların yerliliğini yadsımak anlamını taşımaz. Evrensel olmak, kendimiz olmaktan çıkmak demek değildir; kendi duyarlığımızın evrensel anlatımıdır bu. Ama sanıyorum ki, daha pek çok düşünsel temellere gereksemesi var şiirimizin. Bugün çağdaş şiir sadece güzel olan, güzel olsun diye söylenen sözlerden değil, hattâ hiç değil, çağımızı anlatmaya, insanı tanımaya yönelik düşüncelerden kuruludur. Bizim ozanlarımız da filozof olmak zorundadırlar, bir çeşit filozof-ozan; çünkü felsefe yok bizde, ozadeğil sadece, evreni, dünyanın görünümünü anlatacak, nereye yöneldiğimizi, neyi yaşadığımızı yorumlayacak çok yanlı düşün çalışmaları yok. Bu görev de ozana, yazara düşüyor sanıyorum.

Genç şairlere neler salık verebilirsiniz?

Yalnız şiirle değil, şiirin dışında kalan düşün ve etkinlik alanları ile elden geldiğince sık ilgilenmeli ozan. Cansız maddelerden canlılara dek geniş bir alan. Bunu, doğanın gizini araştırmak diye de adlandırabiliriz. Biz bu gizle içiçe yaşıyoruz, ama onun ne olduğunu anlayamıyoruz. İnsan da bu gizin içindedir demek istiyorum. Bilimlerin ve felsefelerin, çözmek şöyle dursun yaklaşamadıkları bir şey var ki, zaman zaman şiirde yansıyor.

Bu ancak, ayrıntılar içinde tünell görebilmekle elde edilebilir. Doğa ile bilgi arasındaki ilişkiye ozanca eğilmek, ozanın ilgi alanını sonsuzca genişletir. Ozanın merakı, bilme tutkusu tükenmemelidir. Kimi zaman bir kitabın içindeki sözcükler (hattâ harfler), kimi zaman bir yaprağın düşüşü, bir nesle bir düşünce arasındaki benzerlik, otlar ve bulutlar onu oluşlanmeye götürür. Ne yaptığını bilmek, hattâ ona felsefî karşılıklar bulmak, belli yapılar kurmak, şiiri eğitim için elverişli kılar, bu ise onun ciddiye alınmasını sağlayacaktır.

(Milliyet Sanat - 8 ocak)

MİLLİYET SANAT DERGİSİ ÇOCUK OYUNU YARIŞMASI

Milliyet Sanat Dergisi'nin açtığı «Çocuk Oyunu» yarışmasına 47 kişi 50 oyunla katıldı. Muhsin Ertuğrul, Haldun Taner, Refik Erduran, Özdemir Nutku, Ülkü Tamer ve Zeynep Oral'dan oluşan seçici kurul, «Aklımda» oyunuyla Bilgesu Erenus'u birinci, «Birbirine Eş Beş Kardeş» oyunuyla Engin Noyan'ı ikinci, «İMBÖ» oyunuyla Abbas Cilga'yı üçüncü seçti. Ayrıca «Küçümen Karcık» ve «Aloş Emeğin Resmini Çiziyor» oyunlarıyla Süleyman Bulut, «Gelincikler ve Tarla Fareleri» oyunuyla Yalvaç Ural, «Çocuklar da Büyür» oyunuyla Ali Akpınar'ı övgüye değer buldu.

DERGİMİZİN ÇOCUK OYUNU YARIŞMASINDA B. ERENUS BİRİNCİ, E. NOYAN İKİNCİ, A. CILGA ÜÇÜNCÜ OLDULAR

Sanat Dergisi'nin düzenlediği Çocuk Oyunu Yarışması, geçtiğimiz hafta içinde toplanan Seçiciler Kurulu'nun şu kararıyla sonuçlandı: «Aklımda» oyunuyla Bilgesu Erenus birinci; «Birbirine Eş Beş Kardeş» oyunuyla Engin Noyan ikinci; «İMBÖ» oyunuyla Abbas Cılga üçüncü oldular. Ayrıca, «Küçümen Karcık» ve «Aloş Emeğin Resmini Çiziyor» oyunlarıyla Süleyman Bulut, «Gelincikler ve Tarla Fareleri» oyunuyla Yalvaç Ural, «Çocuklar da Büyür» oyunuyla Ali Akpınar, övgüye değer bulundular.

Sanat Dergisi, her yıl sanat etkinliklerine katkıda bulunmak, gençleri yönlendirmek, yeni ürünlere olanak hazırlamak amacıyla düzenlediği yarışmaların altıncısı, 1979 Çocuk Yılı nedeniyle çocuk oyununa ayırmıştı. Yarışmayı değerlendirecek seçici kurul, Muhsin Ertuğrul, Haldun Taner, Refik Erduran, Özdemir Nutku, Ülkü Tamer ve Zeynep Oral'dan oluşuyordu. Yarışmaya katılan oyunların değerlendirilmesinde, içerikteki özlülük, biçimsel kıvraklık ve özellikle çocuk seyircileri kavraya-

cak canlılık gibi özeliklere ağırlık verilecekti. Oyun eğlendirici, eğitici, öğretici, toplumsal vb. nitelikler taşıyabilirdi; ancak, önemli olan bunlarda tiyatro tadının yitirilmemesiydi. Ayrıca, oyunların şu ya da bu kalıba, herhangi bir biçime uyması zorunluluğu getirilmemişti. Uzunluğu, bölüm sayısı, müzikli, danslı olup olmaması, yarışmacının seçimine bırakılmıştı.

Yarışmaya 47 kişi, 50 oyunla katıldı. Şimdiye dek Sanat Dergisi'nin açtığı yarışmalar içinde oldukça düşük görünen bu katılma oranı, Türkiye'de çocuk oyunu yazan, bu dalda çaba gösteren, çalışan, düşünen, yapıt veren 47 kişinin bulunduğunu belirtmesi açısından önemli. Yine önemli olan bir başka konu, bu 50 oyunun çok büyük bir bölümünün sömürüye, savaşa, haksızlığa karşı, barıştan, dostluktan, dayanışmadan, eşitlikten ve özgürlükten yana olmasıydı. Peri masalları, Kaf Dağının arkasındaki prensler, prensesler yok denilecek kadar azdı. İlk eleme sonunda elde kalan yedi oyun, içerikleriyle olduğu kadar kurguları ve değerlendirmede aranan nitelikler açısından da başarılıydı. Elenen oyunların çoğunda olduğu gibi, bunlarda durumlar, olaylar çeşitli kişilerin ağzından anlatılmıyor, kişiler durumları ve olayları konuşmalarla yaratıyordu. Yine bu yedi oyunda öğretici ve eğitici öğeler öbür oyunlardaki gibi sözle, sözcüklerle, bir ders gibi verilmiyor, fantezi ve eğlendirici öğelerle içiçe, oyunun tümünden çocuğun ulaşabileceği bir sentez biçiminde sunuluyordu.

Seçiciler Kurulu, elemeden geçen yedi oyunu tartışmak üzere geçtiğimiz hafta Milliyet gazetesinde toplandı. Kurul üyelerinden Özdemir Nutku, İzmir'de bulunduğundan toplantıya katılamadı. Ancak, gerek yarışmanın tümü, gerek yedi oyun üzerine ayrı ayrı görüşlerini bir rapor halinde yollamıştı. Seçiciler Kurulu önce karşılaştıkları bir güçlüğü dile getirdiler: Finale kalan yedi oyun değişik yaş grubundaki çocuklara sesleniyordu. Özellikle okul öncesi çocuklara seslenen oyunlarla ilkokul çocukları ve ilkokul sonrası çocuklara seslenen oyunlar arasında, gerek öz, gerek bu özün işlenişi açısından büyük ayrılıklar vardı. Oyunlar değerlendirilirken hangi yaş grubuna seslenenlere öncelik tanınacaktı? Bu konudaki kaygıları, kanımızca, Refik Erduran giderdi. Erduran, hangi yaş grubuna seslenirse seslensin, çocuk oyunu ya da büyük oyunu olsun söz konusu yapıtın, önce bir oyun, sağlam bir tiyatro yapıtı olması önemliydi.

Her yedi oyunun da kendi içinde, ayrı ayrı değerler taşıdığını belirten Muhsin Ertuğrul, bunları birinci ikinci diye bir sıra-

lamaya soktuğumuzda, istemeden de olsa kiminin değerini azaltmış, kiminin değerini çoğaltmış olacağımızı vurgulandı. Ancak, bu, her yarışmanın kaçınılmaz yazgısıydı. Değerlendirmede, yarışma koşulları bir kez daha açıklanıp, yapıtlarda aranacak nitelikler üzerinde durulduktan sonra oyunlar ayrı ayrı ele alındı. Her oyun üzerinde, üyeler tek tek görüşlerini belirttiler, Özdemir Nutku'nun gönderdiği değerlendirme yazısı okundu. Ve kapalı oylamaya geçildi. Oylama sonucunda toplantıda hazır bulunanların oybirliğiyle «Aklımda» oyunu birinci seçildi. Gene oy sayısına göre ikinci ve üçüncü belirlendi: «Birbirine Eş Beş Kardeş» ve «İMBÖ». Geriye kalan dört oyun, (ki, bunların ikisi «Küçük Karcık» ve «Aloş Emeğin Resmini Çizlyor» aynı kişi tarafından yazılmıştı) içlerinde barındırdıkları çeşitli değerler nedeniyle, Seçiciler Kurulu tarafından «övgüye değer» nitelikte bulundu.

Seçiciler Kurulu üyeleri, yarışma ve ödül alan üç oyun üzerine genel olarak görüşlerini şöyle açıkladılar.

MUHSİN ERTUĞRUL:

Düşünce olarak ben yarışmanın karşısındayım. Bir de yarışmada birinci, ikinci diye değerlendirmenin kesinlikle karşısındayım. Hele konu çocuk piyesi olursa değer ayırımına kalkıp damgalamak sakat olur kanısındayım. Çünkü benim için tiyatroyu sevmek başlı başına bir erdemdir. Tiyatroya eğilmek, tiyatro için göz nuru dökmek bir insan için kutsal bir uğraşdır. Bu uğraşı, her insanın içinde iyiliğe, doğruluğa, güzelliğe duyulan bir eğilimin ilk belirtisidir. Bugün bir çocuk piyesi yazmaya yönelmek, dört bir yanı çirkef çukuruyla kuşatılmış yalan dolan dünyamızdan ayrılmak, kurtulmak için insanoğlunun temiz yola attığı ilk adımdır. Yalnız bu özlem bile övgüye değer. Onun için ben, Sanat Dergisi'nin bu atılımına katılan elliyi aşkın yazarlara eşdeğerde çocuk sevgisi taşıyan seçkin kişiler gibi bakıyorum. Onların hepsini çocuk dünyasına katkıda bulunmak için özveride yarışan sevgili, sevecenli, yarına güvenli kimseler olarak görüyorum. Yarışmada derece alanlarla almayanlar arasında, bir yaprak kâğıd yazarak katılanla tomar tomar defterler karalayanlar arasında sevgi, ilgi tartmak için dirhem kullanmıyorum. Bütün yukarıda sıraladığım düşünceler ışığında hepsine içimde derinden saygıyla sonsuz minnet duyuyor ve bu borcu ödemek için ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Çocuk Yılı diye üstüne basa basa gerindiğimiz bu kof günlerde, kentin göbeğinde, Yeni Cami merdivenleri önünde zıpzıp ye-

rine parayla kumar oynayan başıboş çocukların uluorta dolaştığı bir toplumda çocuk piyesi yazmaya kalkmak, karanlıkta ışık çakmaktır. Aramızda böyle üstün yaradılışta kimseler çıkar da, biz onlardan üstelik ille de yüzde yüz başarılı piyes yazacaksın diye karşılarına dikilirsek gülünç olmaz mıyız? Güçlü piyes yazmak o kadar kolaysa önce biz, bu yarışmada seçiciliğe çıkan bizler, bundan birkaç örnek vermeliydik. Bu kısır alanda kendi beceremediğimiz güç bir uğraşıyı başkalarından beklemek doğru olur mu? Onun için ben, bütün katılanların yapıtlarını tümüyle eşdeğerde sayıyorum.

Ben bilmiyorum. Ama tarihçiler araştırmışlardır: Horoz dögüşü mü, yoksa Gladiyatörler çarpışması mı daha eskidir? Bunların birincisi adamın hayvanları, ikincisi adamın adamları ölesiye sömürmesi! İkisi de kanla sulanır, bana doğa dışı gelir. Belki de (YARIŞMA) sözcüğünün tedirginliği bunlardan geliyor.

Belki de bu yadırgama yaşam boyunca (Hüküm vermiyeceksin!) emrine bağlı kalmaktan!

HALDUN TANER:

«Aklımda» içeriği, humoru, geçtiği yer, düşünce ve imajı bakımından öbürlerinden ayrılan bir oyun. Birincilik bence hakkı idi.

«Birbirine Eş Beş Kardeş», yalın simgeleştirmesi, fantezisi ve özellikle işleyişi ve diyalogdaki ustalığı ile puan toplayan bir oyun olarak ikinciliği aldı.

«İMBÖ», teknikten çok buluşu, işleyişinden çok canlılığı ile ilgiyi çekti, üçüncü oldu.

ÖZDEMİR NUTKU:

İlk elemelerden sonra geriye kalan yedi oyun arasından yaptığım değerlendirmede, çocuk oyunları için gerekli gördüğüm ve saptadığım ölçütleri en kısa şöyle özetleyebilirim:

1. Çocuk seyirciler açısından içerik seçimi ve içeriğin katkısı.
2. Oyunun çocuk psikolojisine uygunluğu,
3. Çocukları eğlendirerek eğitme düzeyi,
4. Sahnede oynanabilirliği,
5. Çocuk tiyatrosu tekniği açısından özellikleri,

vb...

Ancak çocuk tiyatrosu dendiğinde, akla çeşitli yaş öbekleri gelir. Bu yaş öbekleri ya 7-9, 9-11; 11-14 ve 15-17 olarak dört, ya-

da 5-7, 7-12 ve 12-16 olarak üç öbekte toplanabilir. Bu gibi yarışmalarda, hangi yaş öbeğindeki çocuklara yönelik oyunlar olması gerektiği belirtilmelidir. Eğer tek bir yaş öbeği yetersiz bulunuyorsa, o zaman hangi yaşlardaki çocuklar için oyun istendiği belirtilip bunlar okunmadan önce öbeklere göre ayrılmalıdır. Böylece, değerlendirmede daha sağlıklı bir sonuç sağlanır. Çocuk tiyatrolarının çok ileri düzeyde olduğu ve bilimsel araştırmalara dayanılarak çocuk tiyatroları etkinlikleri sağlandığı ülkelerde genellikle 10-15 yaş arasındaki çocuklara ağırlık verilmektedir. Ana okulu, ilkokul, ortaokul çocuklarının iç yaşamları, davranışları, düşünceleri ve duyguları birbirlerinden ayrı olduğu için çocuk tiyatrosu konusundaki değerlendirme kesinlikle bu yaş öbeklerine göre yapılmaktadır. Bu açıdan üzerinde değerlendirme yaptığımız yedi çocuk oyunu, daha çok ilkokul çağındaki çocuklara yönelik görülmektedir. Bunların bazısı yer yer ilkokul, yer yer ortaokul çağındaki çocuklara yönelerek bir tutarsızlık göstermektedir.

Yukarda özetlemeye çalıştığım ölçütlerin ışığında bu yedi oyun içinde benim birinci olarak seçtiğim oyun «Birbirine Eş Beş Kardeş» adlı yapıttır. 7 kişilik kadro gerektiren bu oyun, çocuk oyunları üzerinde bilgisi ve tekniği olan bir kişi tarafından yazılmıştır. Sonuçta birlik ve beraberliğin, kolektif çalışmanın ve sorumluluğun doğruluğunu veren bu oyun çocuk fantezisine uygun bir gelişim göstermektedir. Gerek sahne ile seyirci arasındaki diyalog (çocuklar kesinlikle, sahnedeki oyuna katılmak isterler), gerek müzik, dans ve şarkılar çocuk seyircilerin sıkılmadan seyredebilecekleri bir oyunun özellikleri olarak ortaya çıkmış. Parmakların dev kuklalar olarak oynatılma olanağı bu oyuna çocuklar açısından ilginç bir görünüm getiriyor. Yetenekli bir yönetmen elinde bu oyun hem içerik, hem eğlendiricilik, hem de biçim açısından başarılı olur.

REFİK ERDURAN:

Tiyatro her yaştan insana çocuklaşma olanağı sağlayan bir sanat koludur. (Adının Ahmet olduğunu bildiğimiz bir oyuncunun sakal takıp, taç giyerek bir platforma çıkınca, falanca ülkenin kralı kimliğine bürünüverdiğine inanmış gibi heyecanlanmak çocukluk değil de nedir?)

O bakımdan «çocuk oyunu» denilen yapıtlarda yaklaşımım «büyük» oyunlarını değerlendiriş açımdan çok farklı olmuyor.

İki türden de temelde aynı hünerleri bekliyor, Chaplin —ya da Shakespeare— ayarında sanatçıların zaman zaman yapabildikleri gibi değişik gelişim düzeyindeki insanlara seslenebilmelerini istiyorum.

«Aklımda» öyle bir oyun. Çocuk Tiyatrosu'nda ilkokul öğrencileri için de sahneleyebilirsiniz. Atatürk Kültür Merkezi'nde en «seçkin» bir kitleye de sunabilirsiniz. İki tür seyirciyi karıştıran bir tiyatroda oynarsanız daha da iyi olur.

İçerikle biçimi, anlamla tekniği, sağlam öğretiyle eğlendiriciliği birleştirmede kanımızca çok başarılı olan yazarını yürekten kutlarım.

Son elemeye kalan öteki yapıtlar da birinciliğe layık yarışma ürünleriydi. Hemen hepsini severek ve sevinerek okudum.

Çocuklarımız büyürken bu yazarlarımızın yapıtlarının da yaş alarak «büyük» tiyatrolara yönelmelerinin denenmesini dilerim.

ÜLKÜ TAMER:

«Çocuk Oyunu Yarışması»na gönderilen yapıtlar arasında ilgimi en çok çekenler, «Aklımda» «İMBÖ» ve «Birbirine Eş Beş Kardeş» oldu.

«Aklımda» gerek konusu, içeriği, gerekse bu içeriğin tiyatro alanına uygulanışı bakımından öne çıkıyor. Taşıdığı güldürü öğeleri ve zaman zaman seyircinin oyuna katılışı, «Aklımda»yı küçüklerin ilgiyle, eğlenerek izlemelerini sağlayacaktır.

«İMBÖ», yer yer bence gereksiz tekrarlara baş vurulmasına karşın, güzel bir tiyatro diliyle yazılmış, içeriği, «fantezi»yle desteklenmiş, çocukların eğlenerek izleyecekleri bir oyun olabilir.

«Birbirine Eş Beş Kardeş», tiyatro tekniğini iyi bilen bir yazarın yapıtı... İçeriği de çocukların kolayca kavrayabileceği bir biçimde ilelliniş.

Bu üç yapıttan başka, «Çocuklar da Büyür», «Küçümen Karcık «Gelincik ve Tarla Fareleri» ve «Aloş Emeğin Resmini Çiziyor bence övgüye değer...

ZEYNEP ORAL:

Bir tiyatro eserini sahnede değil de kâğıttaki biçimiyle değerlendirmenin güçlüğünü, tedirginliğini her zaman duyarım. Hele aynı oyunun değişik yönetmenlerin elinde neler yitirip neler kazanabileceğini düşünebildikçe, düşleyebildikçe... Nitekim oyunları okurken yazılı metnin gerçeğiyle sahne gerçeğini, sahne olanaklarını bir arada değerlendirmeyi amaçladım. Ödül alan

üç oyun da hangi ortamda, hangi koşullarda sahnelenirse sahnelensinler, niteliklerinden, özlerinden doğrulardan, kurgudaki sağlamlıktan kolay kolay bir şeylor yitirmeyecek olan oyunlardı. «Aklımda»nın bence finaldeki yedi oyundan da en önemli ayrıcalığı, her şeyden önce bir güldürü olması, dilinden, oyun kişilerinden ve yaratılan çeşitli durumlardan gelen akıllıca, yapay olmayan bir mizaha sahip olmasıydı. Ayrıca doğruları (savaşa, haksızlığa karşı çıkmak, öğrenmenin önemi, dayanışma vb.) günümüz çocuğunun en geniş ilgi alanı olan bir alanda (uzay, elektronik beyinler vb.) veriliyordu. Bunlara bir de sürekli artan bir merak ve heyecanı getiren gerilimi ekleyebiliriz. «Birbirine Eş Beş Kardeş» salt dayanışmayı, kardeşliği vurgulayan kısa bir oyun. Yazarının ustalığı, tiyatronun özellikle çocuk oyunlarının can damarı olan fanteziyi vurgulamış olmasıydı. Bu oyundaki bir fantezi öğesi, bu oyunu yedi oyundan da ayırıyordu. «İMBÖ» de bir yandan köy gerçeğini, çocukların kolaylıkla ve rahatlıkla anlayabilecekleri bir dille ve üslupla yansıtırken, sıcaklığıyla, coşkusuyla dikkati çekiyordu.

(Milliyet Sanat - 2 Nisan)

ERENUS: ÇOCUKLARA ULAŞMA SORUNU GÜNCELLİK TAŞIR CILGA: HER İLÇEYE, HER SEMTE BİR ÇOCUK TİYATROSU

Sanat Dergisi'nin Çocuk Oyunu Yarışmasında derece alan yazarlara şu soruları yönelttik: «Çocuk Tiyatrosu kavramından ne anlıyorsunuz? Çocuk Tiyatrolarının işlevi ne olmalıdır? Bu açıdan bakıldığında ülkemizde durum nedir? Günümüz Türkiye'sinde nasıl bir Çocuk Tiyatrosu amaçlarsınız?» Aşağıda, yarışma birincisi Bilgesu Erenus'la yarışma üçüncüsü Abbas Cılga'nın kısa yaşam öyküleriyle bu sorulara toplu yanıtları yer alıyor. İkinciliği alan M. Engin Noyan yurt dışında bulunduğundan yalnızca yaşam öyküsünü veriyoruz.

Bilgesu ERENUS

1943'te Bilecik'in Gölpazarı İlçesinde doğdu. İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsünü bitirdi. 1965-73 yıllarında İstanbul Radyosu'nda metin yazarı ve prodüktör olarak çalıştı. 1970 TRT Bilim ve Sanat Ödülleri Yarışması'nda «Radyo Oyunu» dalında başarı ödülünü, 1972'de Yunus Nadi Armağanı «Kadın Erkek Eşitliği» konulu makale yarışmasında ikincilik ödülünü kazandı. Oyunları: «El Kapısı», «Nereye Payidar?» «Ortak», »İkili Oyun».

Çocuk tiyatrosu genellikle, çocuklar için yazılan; gene onlar için düzenlenmiş, çocuklar tarafından yada büyüklerce, ya da

hem çocuklar hem büyüklerce oynanan; çerçeve sahne yerine yuvarlak hareketlerle yuvarlak sahnede oynanması daha da uygun görülen; oyunları izlerken, çocukların tek başına mı yoksa ebeveynleriyle mi olması konusunda tam bir karar verilemeyip kaç yaşındaki çocuklarla kaç yaşındaki çocukların salona alınması konusunda da tartışmaların sürdüğü; özellikle sahnelemeler sırasında çocuklara üstten mi bakmalı, yoksa içten davranıp azıcık alttan mı almalı gibilerinden savların da yer aldığı; sözlü sözsüz, müzikli müziksiz, danslı danssız bir kavram olarak önümüze sürülmekte. Bunlar iyi güzel de, sanıyorum çocuk tiyatrosu bütün bunlarla birlikte, ama bunlardan epey başka bir şey olmalı. Aslında ve en önemlisi çocuk tiyatroları tüm dünyada yeni yetişen kuşakların denetime alındığı, biçimlendirilip yönlendirildiği kurumlar ve onların oyun dağarlarıdır. Devlet ve hükümet etme düzenleri ile adları sanları başka bütün toplumlar çocuk tiyatroları ile sahnede ektiklerini hayatta biçmek istek ve niyetinde. Bu tohumlama toplumu ileri götürüp değiştirmeden yana da olabilir; dondurma, durdurmadan yana da. Kasıtlı olarak geriye yoza çekmeyi de amaçlayabilir, egemen sınıflar adına bir soy kırımı da. Yinelersek, çocuk tiyatroları, tüm dünya uluslarının geçerli dünya görüşlerini üretme-tüketme-bölüşme yöntemlerini yerleştirip sağlama almak için önemsedikleri çok önemli bir propaganda aracıdır.

Çocuk tiyatrolarının, belli bir dünya görüşünü üretim tüketim - bölüşüm yöntemlerini yeni yetişen kuşaklara aktarıp yaymada, onları denetime alıp biçimlendirmede etkili kurumlar olarak adlayınca, elbet değişik dünya görüşlerine ve yöntemlerine göre bu tiyatroların işlevleri de ayrı olacaktır. Kapitalist anamalcı toplumlarda, bir kez de sahne diliyle çocukların cici birer özel teşebbüsçü olarak yetiştirilmesine çalışılır. Kapitalizme özenen, geri bırakılmış, dışa bağımlı ülkelerde, bu kurumları yurt düzeyine yaymaya bile gerek yoktur. Bunun için üç beş büyük ilde, egemen sınıflara ait çocukların yönlendirilmesi yeter de artar bile. Bu illerin gemilerini kurtaran bu küçük kaptanları gelirler, akıllı uslu tiyatrolarını seyrederler, sonra da her koyunun kendi bacağından asılmasını büyük bir rahatlık ve acımasızca seyretme becerisini edinip babaları, anaları gibi büyür giderler. Sosyal demokrat ya da o özentideki toplumlarda ise, çocuklar kurunun yanında yaşın da yanmasının doğallaştırıldığı bir anlayış içinde, ilerde yitireceklerinin korkusu, bugün bulamadıkları şeylerin gerçeğini örtbas eder biçimde, iki arada bir

derede ya da camili örnekle iki cami arasında usta bir sağ sol dengebazı olup çıkarlar. Kendinden daha yoksula acımak gibi bir incelik de edinirler ama, bu onların sağ olmaz ne de yazık» derken bir yandan da yağlı reçelli ekmeğini ısırmalarına engel değildir. Bu ülkelerde de tiyatroları yurt çapında yaymaya pek gerek yok. Çünkü, eğer faşist bir tehlikeye kurban gitmezlerse, düzenin kolçuluğunu yapacak, yaptırıcılık kişilerin evelallah yine onların arasından çıkması beklenmektedir. Bu yarının büyüklerine bakarken, acaba gerçekten büyüyorlar mı diye kuşku duymamak olanaksızdır. İnce ya da kaba faşizmin kol gezdiği ülkelerde ise, çılgın başbuğlara isterik bir edayla sunulan çocuklar, ne kadın ne de erkek olabilmiş sesleriyle üniformalar içinde soykırımı marşları söylerler. Bu küçük oyuncular, İkinci Dünya Savaşı sırasında sahnelerden hayata taşarak, kandırılmışlıklarıyla, insanlık dışılığın unutulmaz, onarılmaz acılarını yaşayıp yaşattılar tüm dünyaya. Çocuk oyunları, devlet hükümet etme biçimi, üretim ve bölüşüm yöntemi derken, daha gerilerden Osmanlı'dan bir parantez de açılabilir. Bilimsel araştırmaların, bizdeki ilk çocuk oyuncular olarak tavşan ya da köçek oğlanları göstermesi pek de bir rastlantı olmasa gerek. Sosyalist dünya görüşünün yaygınlaşıp yerleştiği ülkelerde ise, eğitim ve sağlık hizmetlerinden bedava yararlanan çocukların kafaca da beslenmesi için, yaygın biçimde, tüm çocukları kapsayan bir çocuk tiyatrosu politikası izlenir. Ve buralarda öğretilen, emeğin neden baş tacı edileceği, barış, kardeşlik ve ortaklaşacılıktır. Bu çocukların sanatsal açıdan da donatılmalarına özellikle özen gösterilir.

Bu açıdan bakıldığında ülkemizde durum tam bir kargaşadır. Bunca yıldır sayın halkımıza yaptıkları hizmetlerin yanı sıra, bazı özel bankalarımız, sevgili çocuklarımızı da unutamadıkları için, açtıkları çocuk tiyatrolarıyla kendilerine de vergi indirecekleri, perdeli bir masraf kapısı açarlar. Amaçları toplam mevduat ve plasman tutarının yanısıra Türk çocuklarını geleceğin iyi bir banka müşterisi yapabilmektir. Ve ayrıca bunu boyunlarının borcu sayarlar. Size bu hizmeti getirebilmeleri için, en yakın banka şubelerimizden birine çocuklarınızla birlikte uğrayıp (mülkiyet zamiri eklerine dikkat) ücretsiz davetiyelerimizden edinmeniz yetecektir. Bankalarımız bu halka açık hizmetlerini sürdürürken, gerçekten iyi niyetli, çoğu da başarılı çocuk tiyatroları, türlü olanaksızlıklar yüzünden bir iki yıldan fazla sürdüremezler çalışmalarını. Bir batar, bir çıkarlar. Bunun yanı sıra çocuk tiyatrosu adıyla kimi okulları dolaşan ilkokul çocuk-

larının ellerindeki üçbeş liraya göz dikmiş, ne idüğü belirsiz ticari tiyatrolar da vardır. Birkaç tanış aracılığıyla günlerini gün ederler. Ödenekli tiyatrolara gelince sayısal açıdan ve yıllara vurulduğunda en uzun soluklu onlardır ama, çoğunda «çocuk oyunu da oynuyor musun? Oynuyorum» edası hemen farkedilivermektedir. Bütün bunların yanı sıra, tüm olanaksızlıklarla baş ederek, özgün yapıtları çocuklara sunma sorumluluğu ve bilincinde AÇOK, Ankara Çocuk Oyuncuları, AST çocuk tiyatrosu gibi tiyatrolarımız da var. Ne kl, bunların elindeki tek dayanakları, inandıkları dünya görüşünün kendilerine verdiği direnç. Kaldı ki, onlar bile bu şartlarda, bu kargaşa içinde, sanatın önemini yadsıyamayan birkaç iyi aile çocuğunu sosyalist kültürden nasiplendirmek için çabalıyorlar. Asıl amaçladıkları, çocuklara, seslerini rahatlıkla ve her zaman duyuramamanın sıkıntısı içindeler.

Günümüz Türkiye'sindeki devrimci güçler tüm bu kargaşaya, engellemelere, olanaksızlıklara, sağ sol arası kurulmaya çalışılan denge dengesizliklerine karşın gün geçtikçe yücelmekte. Onlar bu konuda da ödüldü, teşvikti ,kolaylıktı, pirimdi beklemek yerine kendi göbeğini yine kendileri kesmek zorundalar. Hele söz konusu olan tüm dünya devrimcilerinin en duyarlı olduğu bir konu, yani çocuksa. Demokratik kitle örgütlerinin, ilerici sendikaların konuya hâlâ neden gereken ivedilikle yaklaşmadıklarını anlamak güç. Evet gündemdeki baş sorun, var kalabilmek, can pahası faşizmi geriletmek, kazanılan sosyal demokratik hakların savunulması olabilir ama, çocuklara ulaşabilmek de bunlarla eş değerdedir Allah verdi Allah aldı diyerek kendini avuttuğumuz bakmayın. Türkiyeli insanın emekçi kesiminin de tek güvencesi onlardır, yani çocukları... Her dönemdekinden çok daha fazla siyasallaşmış bu kişilerle, çocuklar konusunda hiç kopmayan bir bağ kurulabilir. Bu konuda ilk aşamada Töb-Der, Ti-San, TYS ve TRT-Der gibi kuruluşlar mutlaka bir araya gelerek dü yünmeli, demokratik sosyal kazanımlar için çocuklara ulaşmanın bilimsel temelini saptayıp, yurt çapında uygulamaya geçmelidirler Üstelik, bu kurumlar bunları gerçekleştirirken, çocuklara sunulacağın yalnız içerikçe sosyal ve sorunsal oluşuyla yetinmeyip sıcacık, sevgi dolu, sanatla, insancıl olanla, tüm güzel duygularla bezenilmiş yetkin örnekler olmasını da sağlayacaktır. Çocuklara dünyayı değiştirmeleri için ip uçları götürülürken geçici de olsa bir başka yanlışa kuruluğa düşülmemesi gereğinin bilincindedirler. Bu elbirliği içinde, yurt çapında bir çocuk seyirci

denetimi ve yönlendirimi, eğitimsiz, sağlıksız, bilimsiz bırakılmış çocuklarımızın tiyatrodan öğrenip, barışın, gerçek yurtseverlikten, emeğin hakça bölüşülmesinden, kardeşlikten yana aileleriyle birlikte kavrayıp hayata geçirecekleri çok şey olacaktır.

M. ENGİN NOYAN

1953 yılında İstanbul'da doğdu. Alman Lisesi'nde başladığı orta öğreniminin son yıllarını Tarhan Koleji'nde tamamladıktan sonra Viyana Üniversitesi Tiyatro Bilimi Fakültesi'nde yüksek öğrenim yaptı. Şimdi «Türkiye'de Çocuk Tiyatrosu» konulu doktora tezi üzerinde çalışmalarını sürdürmekte ve İstanbul Belediyesi Şahir Tiyatroları Çocuk, Tiyatrosu Merkezi Yöneticiliğinde bulunmakta. İkincilik ödülünü kazanan «Birbirine Eş Beş Kardeş», yazarın, «Memo'nun Düşü» ve «Emekköy»den sonra yazdığı üçüncü çocuk oyunu.

ABBAS CILGA

1935 yılında Kangal'ın Soğukpınar köyünde doğdu. İlkokulu komşu köy Çaltepe'de bitirdi. 1950 yılında Pamukpınar Köy Enstitüsü'ne girdi. Bu okulu da bitirdikten sonra köy öğretmenliği, ilköğretim müfettişliği yaptı. Şimdi İstanbul'da öğretmen olarak görevini sürdürüyor. «Kedi Kavgası», «Yusufcuk», «Yaramazlar Kuyusu», «Müjdeci Hasan», «Şaşar Ali» adlı kitapları yanında, sanatçının, «Küçük Hakan» adlı bir de çocuk oyunu bulunuyor.

Önce bir söyleyiş yanlışı üzerinde dursak iyi olur: Kavramı «Çocuk Tiyatrosu» biçiminde değil de «Çocuk İçin Tiyatro» olarak düşünsek, hem de söylesek?

İnsan, insanlaştığından bu yana sanata gereksinim duymuştur. Sanat yapan, sanat yaratan bir yaratık olma özelliği göstermiştir. Böyle olduğu için insanlaşmıştır.

Tiyatro sanatı da önemli bir sanat dalıdır. İnsanlarca insanlar için yapılır. Çocuklar da insandır. Onlara yönelik, onları amaçlayan bir etkinliktir.

Çocuğun karşısına tiyatro sanatıyla çıkarken çokca yorgunluklardan geçmek, çocuğu çokca önemsemek gerekir. Çocuk zevki incedir. Yapmacıklardan, kendisinin hafife alınmışlığından tiksinir. Sahnedeki şaklabanlıklara, yapmacıklara güler ama, bu gülüş bizi yanıltmasın. Onun gülüşünde bizleri, yani yetişkinleri iğneleyici bir davranış vardır. Zaten bu biçim oyalamalarla onun dikkati uzun zaman canlı tutulamaz. Biraz sonra es-

nemeye, biraz sonra gürültü yapmaya başlar. Eli değnekli susturucular da etkin olamazlar onlar üzerinde.

Çocuğu önemsemek gerekir derken bir sanat eserinde bulunması gerekenlerin Çocuklar İçin Tiyatro'da da olmasını vurgulamak istiyorum. İnsanlar sanat eserlerinde ne ararlar? Kendi beğenilerini, kendi düşüncelerini, öz olarak kendilerini ararlar. Eğer kendilerini bulamazlarsa eserle kişi arasında diyalog kurulamaz. Çocuk da insandır O da eserde, tiyatro sahnesinde kendini görmek, kendini bulmak isteyecektir.

Öyleyse çocuklar için hazırlanan tiyatroda çocuğa çocuğu vermeyi unutmamak gerekir. Bunda başarılı olmak için çocuğu iyi tanımak, geniş bir çocuk bilgisiyle yola çıkmak bir zorunluluktur. Çocuk psikolojisine uymayan, iyi bir çocuk gözlemciliğinden geçmeyen yapıtlar çocuğa seyrettirilse bile, çocuğa ulaşamazlar.

Yetişkinler için hazırlanan sanat eserleri yetişkinlerce tartışılır. Onların düşünceleri alınır. Eleştirilerden geçirilir. Çocuklara gelince? Bu aklımızın kıyıcığından bile geçmez. Çocuklar İçin Tiyatro yapmayı çocukları da aramıza almakla gerçekleştirmenin en iyi yol olacağı düşünülemez. Bence Çocuklar İçin Tiyatro'nun en iyisine varmak, oyunu çocuklara yazdırmakla, sahneyi, dekoru çocukların düşünce süzgecinden geçirilerek ele almakla olanak kazanacaktır. Peki yetişkinlere düşen iş olmayacak mıdır? Olacaktır kuşkusuz. Yetişkine düşen iş. çocuklara yardımcı olmak, onların işini kolaştırmaktır. Kendi deneyimlerini, kendi buluşlarını çocuklarınkiyle birleştirerek başarıya ulaşılacaktır.

Çocuklar İçin Tiyatro; çocuğa güzeli, iyiyi, gerçeği vermelidir. Çağımız iletişim araçlarının etkisinde. Bu araçlar çocuğu koşullandırmaktadır. Hele tüketim toplumlarında bu koşullandırma bir yarış biçimine girmiştir. Çocuk kötü koşullandırmaların akıl almaz bunalımı içindedir. Çocuğu bu bunalımdan kurtarmak, en iyisini ,insan olmanın yüceliğinin bilincine ermesini öğretecek bir okul gerektir ona. Bu okulun adının «Tiyatro» olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Çocuğa en uygun okuldur o. Çünkü insan sıcaklığı vardır tiyatro salonlarında. Çocuk bu sıcaklığı yetişkinlerden daha iyi duyar. Yetişkinin etkilenmesinden daha güçlü bir etkileşime girer. Yeter ki gerçek «sanat»ı görebilsin tiyatro salonunda. Yeter ki orada çocuğa göreliği yaşayabilsin.

Çocuklar İçin Tiyatro'da öğrenmeyle eğlenme bir arada yürütülmelidir. Yalnız çok dikkat edilecek konu: Çocukları öğüt-

çülüğün usancıyla yüz yüze getirmemektir. Çocuklar öğütçülerden, öğütlerden hoşlanmazlar. Eğitici mesajları vermekte usta olmak gerekir. Bu da gerçek tiyatroda, gerçek sanat yapıtlarının sergilendiği yerlerde olur. Gerçek bir sanat eseri sunmuşsak zaten bu sakınca ortadan silinir. Sırıtkanlık yok olur. Sanat sırıtkanlıkla bağdaşmaz. Onu kovar yanından.

Ülkemizde zaman zaman iyi oyunlar, gerçek sanat eseri tiyatrolar sergileniyor çocuklarımız için. Bunlar, karanlıklarda yanıp sönen kibrit ateşlerinin aydınlığı gibi. Çünkü az sayıda çocuğa veriyor hizmetini. Varlıklı çocuklar görebiliyor bu oyunları. Onlar kendilerini kurtarmış, daha doğrusu: Doğarken şanslı doğmuş çocuklar. Bu sorunu çözümler mi?

Çocuklar İçin Tiyatro'nun gideceği yerler gecekondulardır. Köylerdir. Geri bırakılmış kırsal bölgelerdir. Oradakilerin gerçek okula daha çok gereksinimleri var. Öbürleri zaten iyi yetişiyorlar. Biraz da yetişmesi gerekenleri düşünsek. Biraz değil tüm gücümüzle onlara gitsek olmaz mı?

Zaten kaç sahne çocuklar için perdesini açıyor ki? Devlet ele almalı bu işi, devlet. Bugün özel tiyatrolar daha çok çocuk seyircisine hizmet götürüyor. Bu acıdır. Özel tiyatroların götürdükleri nedir? Bu da ayrı bir tartışma konusudur.

Türkiye'mizde her mahalleye değilse bile her ilçeye, her semte bir Çocuklar İçin Tiyatro özlemindeyim. Hem de parasız olmalı girişler. Devlet açtığı okullardan para alıyor mu? Tiyatro da en etkin okul olduğuna göre onun seyircisinden de para almamalıdır. Çocuklar hafta sonlarını tiyatroya giderek değerlendirmeli, oradan bilinçli, yüce duygulu, yarının yetişkinleri olarak sorumluluklarını bilen kişiler olarak yetişmelidir.

Çocuklar İçin Tiyatro çok geniş kapsamlı bir konu. Onu bu daracık yerlerde tartışmak hangi sonuca vardırır ki? En iyisi yetişkinlere, yani büyümüş çocuklara:

— Çocukluğunuzu unutmayınız büyümüş çocuklar! Biraz da büyümekte olan yetişkinler için kolları sıvayın yurt yöneticileri, aydınlar, düşünürler, çocuk severler! diyerek noktayı koymak olacak sanırım.

(Milliyet Sanat - 2 Nisan)

MADARALI ROMAN ÖDÜLÜ

Madaralı Roman Ödülü'nü «Alnında Mavi Kuşlar» romanıyla Aysel Özakın aldı. Seçici kuruldan Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Mustafa Ekmekçi ve Mustafa Şerif Onaran oylarını

«Alnında Mavi Kuşlar»a verirken, Adnan Binyazar'la Mehmet Bayrak «Genelevde Yas»a, İlhami Soysal da «Küçük Bahçe»ye verdiler.

Ödüle katılan romanlar şunlardı: «Dalyan» (Güven Turan), «Büyük Orfoz» (Yaman Koray), «Öfke Yutulmaz» (İsmail Aşıkoğlu), «Büyük Karar» (İhsan Bengü), «Alnında Mavi Kuşlar» (Aysel Özakın), «Genelevde Yas» (İrfan Yalçın), «Kopo» (Mustafa Yeşilova), «Büyük Usturalar» (Şakir Balkı), «Küçük Bahçe» (Çetin Altan), «Kılıç Uykuda Vurulur» (Osman N. Gürmen), «Kar Çiçekleri» (Füsen Topsever), «Sürgün Meyveye Durdu» (İbram Erdem), «Dimitrof Geçiyor» (Kerim Korcan), «Oy Pazarı» (Hasan Kıyafet), «Jaguar» (Peride Celâl).

MADARALI ROMAN ÖDÜLÜ ÖZAKIN'A TÖRENLE VERİLDİ

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) — Madaralı Roman Ödülünü «Alnında Mavi Kuşlar» adlı yapıtı ile kazanan Aysel Özakın'a armağanı Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur tarafından verilmiştir.

Törende Madaralı Roman Ödülü Seçici Kurulu Başkanı Doktor Mustafa Şerif Onaran bir konuşma yaparak. Madaralı Roman Ödülünün niteliklerini anlatmış, şimdiye kadar bu ödülü alanlarla ilgili bilgi vermiş ve romanı üzerinde açıklamalarda bulunmak üzere Aysel Özakın'ı mikrofona çağırmıştır.

1977 yılı 1 Mayıs olaylarını ve gelişmelerini romanına konu alan Aysel Özakın, yaptığı konuşmada, sanatın günümüzde insan mutluluğu ve bütünselliği için çalışması gerektiğini, yabancılaşmayı ortadan kaldırması zorunluğuna inandığını söylemiş, romanında çağın toplumsal sarsıntıları, karışıklığı ve değer ölçülerindeki değişikliğin yarattığı bunalımlar içinde yaşayan çeşitli kökenlerden gelen ve çeşitli kültürel değerlerden beslenmiş olan ve yaşama biçimlerince kişilikleri belirlenen türlü aydınları ele aldığını söylemiştir. Aysel Özakın «Gözlemlerime ve düşüncelerime dayanarak aydın türleri arasındaki farklı türlerin farklı tutum ve davranışların belirdiğini gördüm» demiştir.

NECDET UĞUR'UN KONUŞMASI

Daha sonra Aysel Özakın'a ödülünü vermek üzere mikrofona çağrılan Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur, yaptığı konuşmada, Türkiye'de sanatın ve düşüncenin serüvenini bilenlerin Batıdan

az olmadığını, ancak bunu bilenlerin toplumu yeterince eğilmediklerini anlatmıştır.

Necdet Uğur'un Aysel Özakın'a ödülünü vermesinden sonra 1973 yılında bu roman ödülünü koyan emekli öğretmen Fikret Madaralı, mikrofona gelerek bu ödülü neden koyduğunu anlatmış, ödülün Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 nisanda açıklanmasıyla köy enstitülerinin ölümsüzlüğünü belirtmek istediğini bildirmiştir

(Cumhuriyet 1 Mayıs)

ÖZAKIN: «ÖFKE VE UMUDU DİLE GETİRMEK İSTEDİM»

Atilla ÖZKIRIMLI

Romancı, hikâyeci Aysel Özakın bu yıl Madaralı Roman Armağanı'nı kazandı. Özakın daha önce Sessiz Bir Dayanışma adlı hikâye kitabı ile Gurbet Yavrum adında bir roman yayınlamıştı.

● Sayın Özakın, «Madaralı Roman Ödülü»nü kazanan «Alnında Mavi Kuşlar» adlı romanınızda toplumsal bir çalkantının içinde yaşayan insanların tedirginliklerini, çeliskilerini, arayışlarını irdelediğiniz görülüyor. Sizi buna iten, toplumumuzun içinde bulunduğu durum, yaşadığımız ortam, diyebilir miyiz?

— Toplumumuz son yıllarda yoğun bir arayış ortamını yaşıyor. Yerleşik toplumsal yapıya karşı bir tepki ve yeni bir yapıya, yeni değer ölçülerine kavuşma özlemi gitgide yaygınlaşıyor. Bilinçlenen insanın egemen sistemle çelişkisi artıyor. Azınlığın çıkarları doğrultusunda oluşturulmuş bu yapı çoğunluğun gereksinmelerine, isteklerine ters düşüyor. Çünkü insanın kişiliğinin, yeteneklerinin, yaratıcılığının demokratik bir biçimde gelişmesini engelleyen, azınlığın egemenliğini sürdürmek için çoğunluğun gelişme ve mutlu olma haklarını elinden alan bir yapı bu. Bu yapıda geçerli olan değer ölçüleri insanın önemini azaltıyor. Paranın gücü insanın soylu gücünü ezmek istiyor.

● Hemen sorayım, nedir insanın soylu gücü?

— İnsanın içindeki sevgi kaynağı, her insanın eşit koşullarda gelişebilecek yetenekleri, insanın içtenliği, özverisi, saygısı ve neşesi... Oysa paranın katı gücü bunları yok etmeye çalışıyor. Bu toplumsal yapı toplumsal bir bunalıma neden oluyor.

● Sanatın işlevine geliyoruz sanırım...

— Evet, çağımızda toplumcu sanatın işi bu bunalımın kay-

nağını sanatsal araçlarla göstermek, insanın soylu gücünü desteklemek ve insanların direncini, özlemini beslemek. Sanatçı bu çabayı gösterirken kendi bunalımını da açıklamış olur. Kendi direncini ve özlenimi de beslemiş olur. İşte «Alnında Mavi Kuşlar» yazılırken bu bunalım, bu amaç, bu özlem beni de sarıyordu.

● Romanınızda iki tür aydının, edilgin, seyirci aydınla, emekçi kesimlerle bütünleşmenin yollarını arayan etkin aydının farklı tutum ve davranışlarını göstermeye çalıştığınız da söylenebilir mi?..

— Romanda toplumsal bir çalkantının ortasında, çeşitli sınıfsal kökenlerden gelen, çeşitli kültürel değerlerle beslenmiş olan, kişilikleri yaşama biçimlerince belirlenmiş olan aydınlar görülüyor. Hepsi de tedirgin. Ama tedirginliklerini gidermek için farklı tepki biçimleri gösteriyorlar.

● Biraz somutlar mısınız?

— Söz gelimi kimileri çalkantılar, baskılar karşısında daha edilgin, daha yorgun. Herşeye eleştirici bir gözle bakabiliyorlar, herşeyi anladıklarına inanıyorlar. Ama bu toplumsal çalkantıda ne tür bir etkinlik gösterebileceklerini bilemiyorlar. Ortada katkıda bulunabilecekleri doğru ve etkili bir toplumsal güç göremiyorlar. Ayrıca yaşama biçimlerini, kendilerini hangi doğrultuda değiştirebileceklerini de kestiremiyorlar.

● Ya ötekiler... Halkla bütünleşmeye çalışan etkin aydınlar

— Onlarsa bu ezici ve saldırgan toplumsal yapının karşısına varlıklarını kararlı ve etkin bir biçimde çıkarıyorlar. Ama hemen, bu iki tür aydından birini tamamen mahkûm etmek, ötekini ise her yönüyle olumlu göstermek gibi bir niyet taşımadığımı belirtmeliyim. Çünkü hiç bir şey düz ve tek yönlü değil. Tarihsel dönemi, içinde yaşanılan çevreyi göz önünde tutarak her durumun, her olgunun taşıdığı çelişkileri, bu çelişkilerden öne çıkan belirgin olan özelliği kavramak gerekiyor. Bu kavrayış yöntemini her yerde, her zaman edinmeyi çok isterdim.

● Kuşkusuz, gerçekliği ve yaşamı bu bakış açısıyla yansıtmayı da...

— Evet. Değiştirilmek için sabırsızlanılan bir toplumsal yapının sarsıntıları, karışıklığı içinde, öfke ve umut dolu olarak yaşıyoruz. Bu dönemde yazılan bu roman bu sarsıntıya tanıklık etmek, öfke ve umudu dile getirmek istiyor Bunu ne ölçüde başardı, bilemem.

● Ödül almak sevindirdi mi sizi?..

— Gösterdiği çabanın, çalışmanın karşılığında yüreklendirilmek her insanı sevindirir. Ama başkalarıyla, toplumsal eşitsizliklerle, haksızlıklarla, karşılığını bulamayan özverilerle, gelişme ve ortaya çıkma fırsatına kavuşamayıp sönen yeteneklerle dolu bu toplumsal ortamda bu sevincin burukluk taşıdığını da belirtmeliyim. (Cumhuriyet 25 Nisan)

«ALNINDA MAVİ KUŞLAR» ADLI YAPITIYLA MADARALI ROMAN ÖDÜLÜNÜ KAZANAN AYSEL ÖZAKIN'A SORDUK

«Alnında Mavi Kuşlar» bir bakıma töre ve çağ romanı havasında. Taşra sosyolojisinden büyük kent oylumlerine geniş bir yelpazeyi irdeliyor. Öte yandan «Alnında Mavi Kuşlar» bu geniş yelpazeyi dar bir çerçeve içinde sunmayı öngürmüş., Amaçladıklarınızın tümünü gerçekleştirebildiniz mi romanınızda? Ne dersiniz?

— Bir yazarın bir ürününde amaçladıklarının tümünü gerçekleştirmesi bana olanaksız görünüyor. Roman yazılıp bitiriliyor, oysa insanın yaşamı ve bilinci canlılığını koruduğu sürece gelişiyor, zenginleşiyor Bu yüzden roman kısa bir süre sonra yazarından daha geride kalma yazgısıyla karşılaşabiliyor. Bakıyorum şimdi «Alnında Mavi Kuşlar»a, keşke diyorum şu kişiliğin özelliklerini biraz daha açsaydım, ya da şu çelişki biraz daha derin ve açık olarak belirseydi... Kısacası, yazılmış bir romanla aramdaki özdeşliğin şimdiden kırıldığını duyuyorum. Bir sonraki çalışmaya yeni bir amaçlar zinciriyle bağlanmak istiyorum.

«Gurbet Yavrum»la «Alnında Mavi Kuşlar» iki ayrı romanınız. Bu iki roman arasında, bir yazarın yapıtında bütünlük araması düşüncesine uyularak organik bir bağı gereksindiniz mi? Yoksa her romanın kendi içinde bir bütünlük taşıması gerektiği düşüncesini mi yeğliyorsunuz?

— İki ayrı romanı bir bütünlüğü oluşturmaları kaygısıyla yazmadım. Belki de gerçeğin kendiliğinden bütünselliği beni sardı. Sorularla dolu olarak yaşıyorum ve bu soruların karşılığını kaleme sarılarak da bulmaya çalışıyorum. Bu soruların karşılığını bulabilmek için bazan kendi yaşamıma bakıyorum bazan da yakından tanıdığıma inandığım olaylara ve yaşamlara başvuruyorum. Yani bu yaşamlar, benim ya da başkalarının, birer gereç olarak beliriyorlar. Bence bir yazarın gerçeğin bütünselliğine yaklaşıp yaklaşamadığına bakılmalı. Gerçekliği hangi yöntemle anlatmaya, anlamaya çalışıyor? Anlatımı sanatsal bir yetkinliğe kavuşabiliyor mu? Hayatın içine hangi sorularla dalıyor?

Hikayeciliğinizden de söz açalım. Epeydir dergilerde hikaye yayımlamıyorsunuz. Bir isteksizlik mi? Ya da Türkiye'de hikayeye eskisi kadar önem mi verilmiyor?

— Hikaye sevgisini içimden atmadım. Ama romanın sunduğu geniş olanaklar şimdilik beni daha çok çekiyor. Bu dönemde okurların da hikayeden çok sorunların karmaşık dokusuna girebilen roman türüne gereksindiklerini de sezmiş olabilirim. Okurla yazarın birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeleri sonucu belki. Yine de hikaye konularını belleğimin serin, koruyucu yerlerinde tutmaya çalışıyorum.

— Yeni çalışmalarınız hangi alanlarda? Yeni romanlar, yeni öyküler? Siz pek eleştiri, değini, inceleme yazmadınız. Bu güne dek. Şiir, roman hikaye yazan bir yazarın (yazarların) bu alanlara uzanmaması gerektiğine mi inanıyorsunuz?

— Sorunuzun son bölümü en çok ilgimi çekti. Hayır yazarlar arasında bu türlü kesin bir iş bölümü olduğuna inanmıyorum. Üstelik çağımızın karmaşıklığı ve zenginliği yazarları daha da çok yönlü olmaya zorluyor. Bir romancının, bir şairin iyi bir düşünür olmasını özlerim. Şimdiye kadar eleştiri, inceleme, değini, deneme yazmadım. Bu türlerde yazmak için güçlü bir gereksinme duymadım demek ki. Belki de düşüncelerimin romanın kendi dokusu içinde belirebileceğini düşündüm. Yeni çalışmam yine bir roman.

— Bir de sanatta şematizmin tehlikesiyle ilgili bir soru. Sanatçı sizce bunu nasıl aşabilir?

— Önce bu sorunun beni tedirgin eden yanını açıklıyalım. Nedense şematik nitelemesi daha çok solcu bir görüşle işlenmiş ürünlere yakıştırılıyor. Oysa gerçekliği bütünselliği, zenginliği, değişkenliği içinde kavrayabilen sol görüş şematizmi yıkmaya çalışan bir görüştür. Tersi olan görüş ise gerçeğe dönük, değişmez, düz ve çelişkiler dışında ele alan geri ve idealist bir görüştür. Bu görüşü taşıyan bir sürü şematik ürünler ortaya çıkmıştır. Şematik aşk hikayeleri, şematik psikolojik ürünler (Freud'un düşünceleri de birçok ürüne şematik bir biçimde yansımıştır) Şematik aile hikayeleri, yoksul erkek zengin kız hikayeleri falan... Mutlu sonlar... Bir de şu geliyor aklıma, bu gerici estetik tutumun koşullandırması politik olarak ilerici olan tutuma da girmiş olabilir. Sınıflı toplum ideolojisi insanları standartlaştırıp şemalar içinde tutmayı istemektedir çünkü. Öyleyse egemen ideolojinin yarattığı şematizme bir başka doğrultuda şematizmle karşı çıkılmamalıdır. Savunduğumuz görüş özünde en yüksek

düzeyde yaratıcılığı ve özgürlüğü önemsemektedir çünkü.

(Dünya - 28 nisan)

AYSEL ÖZKAN

Kısaca yaşam öykünüzü anlatır mısınız?

1942 yılında Urfa'da doğdum. İlk ve ortaöğrenimimi İzmir'de tamamladım. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Fransızca bölümünü bitirdim. Çeşitli liselerde öğretmenlik yaptıktan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne asistan olarak girdim. «Gerçeküstücü akımda aşk ve mizah» konulu bir tez hazırladım. Bir süre Fransa'da çalışmalarımı ve öğrenimimi sürdürdüm. İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde de öğretim görevlisi olarak çalıştım. Öğretmenlikten iki kez ayrılmak zorunda bırakıldım. Bu dönemlerde yazın çalışmalarımı arttırdım.

Yazmaya ne zaman, ne gibi etkilenmelerle başladınız? İlk romanınız «Gurbet Yavrum» yayımlanıncaya değin yazarlıkta geçirdiğiniz evreleri, yaptığınız aşamaları özetler misiniz?

Yazmaya lise yıllarımda başladım. Orhan Kemal'i, Dostoyevski'yi, Kafka'yı Tolstoy'u okuyordum. Etkileniyor, bazen de ağlıyordum. Yaşadığım hayattan gelen duygular bu yazarların verdiği duygulara karışıyordu. Yazmaya başlayınca beni ezen bir gerçekliğe başkaldırır gibi oldum. Yazdıkça içimde bir güç oluşuyordu. Kendimi koruyor ve savunuyordum sanki. Çevremdekilerin ulaşamadığı duygulara ve düşüncelere kavuşma tutkusuna kapılmıştım. Çünkü çevremdekiler, lise sıralarındaki arkadaşlarım benden güzel giyiniyor, geziyor ve daha eğlenceli günler geçiriyorlardı. Ben de onların sahip olamadığı değerleri ele geçirmek istiyordum. Bir yarış gibiydi bu. Sonraları bu yarışma duygusunun yerini benimle aynı gerçekliği yaşayan insanlarla dayanışma isteği aldı. Ardından insan ilişkilerinin temelini ve sınıflar arasındaki gerginlikleri, çelişkileri kavratan görüşü öğrenmeye, benimsemeye koyuldum. İçimde iki tutkunun birleştiğini duyuyordum. Yaşadığım, yaşanılan gerçekliği bilgi ve duyguyla kavramak, bilgilerin duyguların birikiminden bir ürüne sıçrayabilmek. Bu ürün hem gerçekliği anlatabilsin, hem de bu gerçekliğin değiştirilmesi özlemini beslesin istiyordum. Bu bilincin ışığı altında babamı ve babam gibi iyi niyetli, gayretli ama başarısızlığın acısını yaşayan insanlar üstüne düşünmeye koyuldum. Babamı seviyordum ama onu toplumun ve çağın içinde anlatmaya başlayınca bir de baktım o da Cumhuriyet döneminde yetişmiş birçok yarı aydınla eksikliğini, yanlışını sürdür-

müş. «Gurbet Yavrum» romanıyla sanırım onu istemeden kırdım.

Roman bakımından son yıllarda Avrupa bir kriz dönemine girmişken Türkiye'nin en parlak günlerini yaşaması sizce neye bağlanabilir?

Bu düşünceyi kanıtlamak için biraz daha beklemek gerekiyor bence. Büyük acıların ve çelişkilerin romanı beslediği söylenebilir. Türkiye şimdi öyle bir ortamı yaşıyor.

Yazında etkinlik gösteren kadınların daha çok öykü ve roman türünde yapıtlar verdikleri görülüyor. Kendinizden yola çıkarak bu konuda görüşlerinizi açıklar mısınız?

Kadınlar bazı haklara ve bazı özgürlüklere kavuştu. Erkeklerin gördüğü öğrenimi görerek ve erkeklerin çalıştığı işlerde de çalışarak... Evlerin dışındaki olayları ve insan ilişkilerini yakından tanıma olanağını buldular. Duygululuklarını gerçeğin bilinciyle beslendi. Çağlar boyunca mahkûm edildikleri suskunluğun ve edilginliğin acısını çıkarmak isteyen kadınların sayısı artıyor. Roman ve öykü de bu suskunluğun acısını çıkarmak için elverişli araçlar olduğu için belki...

Yapıtlarınızda otobiyografik bir anlatımın egemen olduğu görülüyor. Nedenleri...

Bir romanın otobiyografik oluşu ya da olmayışı onun belirleyici niteliği değildir diye düşünüyorum. Yazar genellikle yakından tanıdığı, tanığı olduğu, derinden kavradığı olayları, konuları, ilişkileri anlatma eğilimi taşır. Bence bir romanın belirgin niteliğini onun kişilere, ilişkilere, olaylara verdiği anlamda, gerçekliği kavrama yönteminde ve bu anlamı, bu yöntemi sanatsal bir yetkinlikle gerçekleştirip gerçekleştirememesinde aramak gerekir. Yazar kendi yaşamını, kendi kişiliğini doğa ve toplum olayları içinde bir öğe, insan ilişkilerinin bir öznesi olarak algılıyorsa bu onun toplumcu bir roman yazmasını engellemez. Ama eğer kendisini yada bir başkasını toplumsal olaylardan, insan ilişkilerinin karmaşık devingenliğinden uzak tutuyor ve onu gerçeğin bütünselliğinden koparıyorsa, üstüne eğildiği gerçeği tek yönlü ve donuk olarak görüyorsa o zaman da bireyici ve idealist bir bakış açısı sergilemekten kurtulamaz. Benim için çok önemli bir ayrım bu. Birçok soruyla dolu olarak yaşıyorum. Bu sorularımın karşılığını bulmak için bazen kendi yaşamıma bazen de yakından tanıdığıma inandığım yaşamlara ve olaylara başvuruyorum

Son yıllarda yayınlanmış Türk romanları üstüne düşünceleriniz?

Son yıllarda evrensel kültürle daha çok bütünleşme olanağına kavuşmuş, bireyle toplum arasındaki diyalektik ilişkiye önem veren, modern anlatım arayışları içinde olan yazarların romanlarıyla karşılaşıyoruz.

(Milliyet Sanat 30 Nisan)

MADARALI ÖDÜLÜNÜ AYSEL ÖZAKIN KAZANDI

— Ödül kazanan genç bir yazar olarak ülkemizde edebiyat ödüllerinin uygulanışı konusunda ne düşünüyorsunuz?

— Bu sorunuza, ödüllendirilme olayına daha geniş bir açıdan bakmaya çalışarak karşılık vermek isterim. İçinde yaşadığımız toplumsal yapıda insanın emeği ödüllendiriliyor mu? Yaşama savaşının zor, ağır koşullarında didinen, yıpranan, yorulan insanın çabası karşılığını buluyor mu? İnsanlar eşit koşularda gelişme, yeteneklerini geliştirme fırsatına kavuşuyor mu? Bütün insanların ortak besini olması gereken sanatsal besin her insana sunuluyor mu? Bütün bu sorunların karşılığı olumsuzsa, bir rastlantı sonucu sanatla uğraşma olanağına kavuşmuş bir insanın sanatsal ürününden ötürü ödüllendirilmesi katıksız bir sevinç övünç kaynağı olamaz gibi geliyor bana. Hele övünç kaynağı olması anlamsız gibi bir şey. Ödüllendirilme insanı ancak yüreklendiriyorsa, karşı olduğu şeylere daha büyük bir dirençle karşı koyma gücünü aşılıyorsa anlamlıdır. Ben de insanın kişiliğinin yeteneklerinin, yaratıcılığının demokratik bir biçimde gelişmesini engelleyen, azınlığın egemenliğini korumak için çoğunluğun gelişme ve mutlu olma haklarını elinden alan bu toplumsal yapıya karşıyım ve emeğin ödüllendirilmesi için sürdürülen savaşımda sanatsal olanaklarla yer almak istiyorum.

— «Alnında Mavi Kuşlar» adlı romanınızda gerçekleştirmek istediğiniz neydi?

— Sarsıntı ve karışıklık içinde değişen bir toplumda çeşitli sınıfsal kökenlerden gelip çeşitli sınıfsal konumlarda farklı yaşama biçimlerini sürdüren çeşitli aydın kümelerinin hem kendi içlerinde bulunan, hem de toplumsal yapıyla aralarında başgösteren çelişkileri ve bu çelişkilerin çözümü için gösterdikleri farklı tutum ve tepkileri kavramak istiyordum. Bu aydın kümelerinin arasında bir kopukluk, bir uzaklık var. Bu uzaklığın nedeni, kaynağı ve ne şartlarla giderilebileceği, ya da niçin giderilmediği üs-

tünde düşündüm romanı yazarken. Kültürel birikimle siyasal bir atılganlığı birleştiren, seçkin olma yazgısından kurtulup kitlelerle bütünleşme ve seçkinliğe karşı çıkma bilincini taşıyan aydınların oluşmasını özlüyordum belki. Romanda bu özlemi dile getirmeyi istedim.

(Edebiyat Cephesi 1/15 Mayıs)

HASAN TAHSİN ŞİİR YARIŞMASI

Hasan Tahsin'i Yaşatma Derneği'nin Ulusal Kurtuluş Savaşımızda ilk kurşunu atan şehit gazeteci Hasan Tahsin'in «anısını yaşatmak ve uğraşının anlamını Türk halkına yansıtmak» amacıyla düzenlediği şiir yarışmasında, yetişkin ozanlar dalında birinci mansiyonu «Bağımsızlık Gülü» şiiriyle Kemal Bayrakçı kazandı. Öteki mansiyonları kazanan şiirlerle ozanlar şöyle: «Miting» (Aydın Hatipoğlu), «1919'un Mahzun Mayısı» (Ömer Uğur), «Hasan Tahsin Konuk Olmuş Türkiyeme» (Kenan Can), «Bir Hasan Tahsin» (Ahmet Günbaş), «Dağlardan İki Adım Öte» (Ümit Yaşar Işıkhan), «İlk Tutuşturanı Ateşin» (Yunus Koray).

235 şiirin katıldığı yarışmada seçici kurulu Suat Taşer, Turgay Gönenç, Yaşar Aksoy, Nahit Ulvi Akgün, Hüseyin Yurttaş, Abdullah Neyzar Karahan, Arif Karakoç oluşturuyordu.

LİONS EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Her yıl bir başka dalda verilmek üzere kurulan ödül 1979'da öyküye ayrılmıştı. Mecidiyeköy Lions Kulübünün düzenlediği öykü ödülünü «Alandaki Delikanlı» kitabıyla Samim Kocagöz kazandı. Necati Cumalı, Behçet Necatigil, Oktay Akbal, Doğan Hızlan, Zahir Güvemli, Yıldırım Doğan ve Gültekin Malkoç'tan oluşan seçici kurul Komal Ateş'in «Çürük Kapı» kitabına da özel ödül verdi.

SAİT FAİK HİKAYE ARMAĞANI

Vahit Turhan, Behçet Necatigil, Oktay Akbal, Rauf Mutluay, Hilmi Yavuz ve Tahsin Yücel'den oluşan seçici kurul, 1979 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı «Bir Gemide» kitabı için Ferit Edgü'ye verdi.

SAİT FAİK ARMAĞANI YÖNETMELİĞİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ TEPKİYLE KARŞILANDI

Darüşşafaka Cemiyeti'nce verilmekte olan Sait Faik Hikâye Armağanı yönetmeliğinin dernek yönetim kurulunun 2 ocak

1979 tarihli ve 32/2 sayılı kararıyla değiştirilmesi üzerine, seçici kurul üyeleri görevlerinde kalmamayı kararlaştırdılar.

Sözü geçen kararla yürürlüğe konan yeni yönetmelik, her yıl üç seçicinin ad çekme yoluyla değiştirilmesini ve onların yerine üç üyenin yönetim kurulu kararı ile görevlendirilmesini öngörmekte, geçici bir maddeyle de kurula en son giren iki yeni üyeyi, Tahsin Yücel ile Hilmi Yavuz'u görev dışı bırakmaktadır.

Seçici kurul üyeleri, uzun süreden beri yürürlükte bulunan yönetmeliğin kendilerine hiç danışılmadan ve bilgi verilmeden değiştirilmesini doğru bulmadıklarından kurul başkanı Vahit Turhan, Behçet Necatigil ve Rauf Mutluay yazılı olarak görevden ayrıldıklarını bildirmişler; Haldun Taner ile Oktay Akbal ise toplantı çağrısına katılmamışlardır.

(Milliyet Sanat 29 Ocak)

BİR ARMAĞAN ÜZERİNE

Selim İLERİ

Önce Milliyet Sanat Dergisi'nin 308. sayısındaki haberi okuyalım:

«Sait Faik Armağanı Yönetmeliğinin değişmesi tepkiyle karşılandı / Darüşşafaka Cemiyeti'nce verilmekte olan Sait Faik Hikâye Armağanı yönetmeliğinin Dernek Yönetim Kurulu'nun 2 Ocak 1979 tarihli ve 32/2 sayılı kararıyla değiştirilmesi üzerine, Seçici Kurul üyeleri görevlerinde kalmamayı kararlaştırdılar.

Sözü geçen kararla yürürlüğe konan yeni yönetmelik, her yıl üç seçicinin ad çekme yoluyla değiştirilmesini ve onların yerine üç üyenin Yönetim Kurulu kararıyla görevlendirilmesini öngörmekte; geçici bir maddeyle de kurula en son giren iki yeni üyeyi, Tahsin Yücel ile Hilmi Yavuz'u görev dışı bırakmaktadır.

Seçici Kurul üyeleri, uzun süreden beri yürürlükte bulunan yönetmeliğin kendilerine hiç danışılmadan ve bilgi verilmeden değiştirilmesini doğru bulmadıklarından Kurul Başkanı Vahit Turhan, Behçet Necatigil ve Rauf Mutluay yazılı olarak görevden ayrıldıklarını bildirmişler; Haldun Taner ile Oktay Akbal ise toplantı çağrısına katılmamışlardır.»

Durum açık; Darüşşafaka Cemiyeti bugünkü seçici kurulun siyasal çizgisinden memnun değil. Cemiyetin Yönetim Kurulu'nun siyasal çizgisi, Darüşşafaka Lisesi'nde ikide birde patlak veren olaylardan kolayca çıkarılabilir. Bu sütunda yayımlanan bir yazımda, Seçici Kurul üyelerinin değiştirilmesi gerektiğine işaret etmiştim. Ama doğrusu bu değiştirilmenin Milli Pyango

yöntemiyle gerçekleştirileceği hiç aklıma gelmemişti. Tabii o geçici madde de harika. Hilmi Yavuz'la Tahsin Yücel'in seçicilikten uzaklaştırılmaları nasıl açıklanabilir? Yücel de, Yavuz da herkesin saygı duyması gereken, dürüst, tarafsız, yazından anlayan aydın kişilerdir. Bakın, bir seçici kuruldan atılmayı da bu nitelikler gerektirir zaten..

Kimlerdir Darüşşafaka Cemiyeti'ni yönetenler? Bilmiyorum. Yalnız bir anımı anlatmadan geçemeyeceğim. İki üç yıl önce sözkonusu o meş'um ödülü, armağanı kazandığımda, Yönetim Kurulu'ndan sayın bir bay, yanıma yaklaşmış, içerde birtakım kağıtlar imzalayacağımı, çeki alacağımı, ama sonra bu çekin benden geri alınacağını, törende, 'herkesin gözü önünde' çekin bana yeniden verileceğini, «Maşallah ne kadar da gençmişsiniz» sözleri arasında fısıldamıştı. Güzel anı değil mi?

Sait Faik diye bir hikayeci yaşadı bu ülkede. Yanlışlıkla yaşadı. Bize, hiç de hak etmediğimiz çok güzel şeyler söyledi. Çoğumuzun asla ödeyemeyeceği aşklardan, pahası biçilmiş insan ilişkilerinden, sonsuz sınırsız bir insan sıcaklığından söz açtı. Ne yazık ki, bugün, böylesine büyük bir yazarın adı çok ucuz, çok tatsız siyasal çekişmelerde kullanılmak istenmektedir. Sait Faik Hikaye Armağanı Seçici Kurul üyelerinin bu çekişme dışında kalmaları, her açıdan alkışlanmaya değer.

Peki görevden ayrılmalardan sonra ne olacak? Armağan ve ödül kurumları çağımızda işlevini yitirdiği için, Sait Faik adına her yıl verilen armağanda büsbütün abuksabuk bir yola dökülecek, en değersiz, en ilgisiz öykü kitapları bu abuksabukluktan nasibini alacak. Bir ara tam da o armağanı kazandığım sıralar, Sait Faik adını taşıyan bir armağandan sevinç duyduğumu sık sık belirtmiştim. Daha doğru sözlü olmak gerekirse, bu armağanlarla, ödüllerle okura ulaşma durumunda olduğum için sevindiğimi de belirtmeliyim. Yoksa böyle ödül kurumlarının hangi kıskançlıkları, hangi çirkin ve yersiz çekememezliklere yol açtığını yazında rekabet duygusunun nasıl baltalayıcı bir öge olduğunu işin başından beri biliyorum...

Dönüp dolaşıp tek bir sorunun çevresinde kalacağım: Niye Tahsin Yücel ve Hilmi Yavuz?

Darüşşafaka Cemiyeti Yönetim Kurulu, Tahsin Yücel'le Hilmi Yavuz'da seçicilik dışı kalacak ne gibi terslikler yakaladı dersiniz?

Ama bir yönetim kurulu, lise çağındaki çocukların belleklerinde ne gibi izler bırakacağını bilemezse, edebiyat hikaye gibi,

burada hiç de yaşamsal önem taşımayan bir soruna mı gereken irdeleyiciliği gösterecek Geçici madde, Tamamı! Sopetle gitsin.

Şimdi yönetim kurulu toplanır, uygun adları saptar, yeni bir seçiciler topluluğu var eder, onlar da yazınımızın öykü dalı üzerine çok aziz bir yazarın adını kullanmak ahlakını keserler. Buna da armağan diyoruz. Yaşasın!

(Dünya 1 Şubat)

YORUM

Edebiyat Cephesi

Sait Faik, Edebiyatımızı onurlandıran, yücelten adların en önde gelenlerinden biridir. Ülkemizin adını dünyaya duyuran sayılı yazarlarımızdandır.

Darüşşafaka Cemiyeti, 24 yıldır Sait Faik'in bu adından yararlanmaktadır. Ayrıca tüm mal varlıklarının ve yapıtlarının geliri de kendisine belirli bir parasal kaynak oluşturmaktadır.

Ama Cemiyetin kimi yöneticileri, gördüğümüz kadarıyla bugün bu armağanı da kendi politik hesaplarına kurban etmeye yönelmişlerdir.

Biz, Sait Faik'in annesi Makbule Abasıyanık'ın onayladığı yönetmeliğe dönülmediği sürece bütün yazarlarımızı Cemiyeti protesto amacıyla armağana katılmamaya çağırıyoruz...

(Edebiyat Cephesi - 1/15 Mart)

ŞİMDİ DE SIRA SAİT FAİK ARMAĞANINA MI GELDİ?

Darüşşafaka Cemiyeti Yönetim Kurulunun, Armağan Yönetmeliğini değiştirmeğe kalkışması Seçiciler Kurulunca tepkiyle karşılandı. Bütün üyeler istifa edeceklerini açıkladılar Kuruldan çıkarılan Tahsin Yücel ve Hilmi Yavuz, ortak bir açıklama yaptılar:

İstanbul (Edebiyat Cephesi Haber Merkezi)

Bilindiği gibi, geçtiğimiz günlerde Darüşşafaka Cemiyeti Yönetim Kurulu, bazı üyelerinin nicedir süregelen gerici baskılarına dayanamıyarak Sait Faik Hikaye Armağanı'nın yönetmeliğini Seçiciler Kuruluna da danışmak gereği duymadan değiştirmiş ve tepeden inme bir yöntemle Seçiciler Kurulunun iki üyesinin, Tahsin Yücel ile Hilmi Yavuz'un görevine son vermiştir.

Seçiciler Kurulunun öteki üyeleri bu durumu öğrenir öğrenmez şiddetli bir tepki göstermişler ve istifa etmeğe karar vermişlerdir.

Bu tepki karşısında şaşıran Cemiyet Yönetim Kurulu başkanlığı, geçtiğimiz 5 şubat günü. Seçiciler Kurulunun öteki 5

üyesini acele toplantıya çağırarak, bir uyuşma sağlamağa çalışmış, ancak üyeler bu koşullarda toplantıya katılmamayı yeğlemişlerdir. Seçiciler Kurulundan bazı üyelerin, böyle bir toplantıya, Kuruldan çıkarılan Tahsin Yücel ve Hilmi Yavuz da çağrılması halinde katılacaklarını yazılı olarak bildirmesi üzerine, Cemiyet Başkanlığı, on gün sonra bir ikinci toplantı daha düzenlemiş ve bu kez bütün üyelere çağrı çıkardıklarını açıklamıştır. Ne var ki, bu ikinci toplantıya da söz konusu iki üyenin katılmaması üzerine, Kurul bir karar alamadan dağılmıştır.

Öğrendiğimize göre, Cemiyet Yönetim Kurulu çıkarılan iki üyenin yerine de Refik Erduran'la Tahir Nejat Gencan'ı atamıştır. Ve işin ilginç yönü, bu yeni yönetmelik Seçiciler Kurulunun onayına sunulmadan uygulamaya konulup bu yeni iki üyeye yazı çıkarılarak Sait Faik Hikaye Armağanı Seçiciler Kuruluna seçildikleri bildirildiği için de, durum şu an daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu nedenle, sanıldığı kadarıyla Cemiyet Başkanlığı bir çözüm olarak Seçiciler Kurulunun yedi kişiden dokuz kişiye çıkarılmasını istemektedir. Ne var ki, Seçiciler Kurulunun öteki 5 üyesi bu çözümü de kabul etmemektedirler. Cemiyet Başkanlığının ısrarı karşısında istifada kararlı olduklarını açıklamaktadırlar.

Sait Faik Hikaye Armağanının daha başlangıcından beri bir yönetmeliğinin olmasına karşın, Cemiyet Yönetim Kurulunun Armağanı bir yönetmeliğe kavuşturmak amacıyla böyle bir girişimde bulunduğunu açıklaması ve bütün bu oyunları bu gerekçeye bağlaması, doğrusu ilgili çevrelerde şok etkisi yapmış ve değişik yorumlara uğramıştır. Sanıldığı kadarıyla, Cemiyet Yönetim Kurulu'nun aynı zamanda Üniversite öğretim üyesi de olan bazı gerici üyeleri, böylesi sudan gerekçelerle, şimdi de Sait Faik Hikaye Armağanını yozlaştırmağa çalışmaktadırlar. Seçiciler Kurulunun ortak, belirgin bir politik yapısı bulunmamasına karşın, armağan verilen yazarların büyük çoğunluğunun Sait Faik'in kişiliğine yaraşır devrimci bir çizgide bulunmaları, bu gerici çevreleri rahatsız etmektedir. Böylesi oyunlarla da, bugüne dek yapıtlarıyla Armağanı kazanmayan bir takım yandaşlarına olanak sağlamayı düşünmektedirler.

Birinci sayfada yayımladığımız «Yorum» umuzda da açıkladığımız gibi, Sait Faik dilimizin büyük ustalarından, ilerici ve devrimci bir yazardır. Halkımızın yetiştirdiği ender değerlerdendir. Bu nedenle, gerici çevrelerin şimdi de onu çağdışı politikalarına alet etmelerine devrimci ve ilerici demokrat aydınlarımız

elbete izin vermiyeceklerdir. Gerekirse, Sait Faik Armağanı'nın Darüşşafaka Cemiyeti olmadan da yeni baştan kurulup, yürütüleceği unutulmamalıdır.

Cemiyet Yönetim Kurulunca bir oldu bitti'ye getirilip Seçiciler Kurulundan çıkarılmak istenilen, daha önce Sait Faik Hikaye armağanını da kazanmış öykücü Prof. Tahsin Yücel ile ozan arkadaşımız Hilmi Yavuz, bu olaylar üzerine bir ortak bildiri yayınlamışlar ve şöyle demişlerdir:

«Sait Faik Armağanı Seçiciler Kurulu üyeleri, Armağan yönetmeliği gereği, gene seçiciler kurulu üyeliğinden belirlenir. Bu yönetmeliğe göre, seçiciler Kurulu sürekli bir kuruldur; yani üyeler, Kurulun öteki üyelerince seçilir. Bu anlamda seçiciler kurulu, yönetmelik gereği, dış etkilere de kapalıdır.

Seçiciler Kurulunun öteki üyeleri gibi biz de bu kurulda Sait Faik'in anısının yaşatılması amacıyla bulunuyoruz. Darüşşafaka yöneticileriyle bu anlamda bir ilişkimiz yoktur.

Darüşşafaka yöneticilerinin girişimleri dolaylı olarak bize yansıtılınca üyelikten ayrılmaya kararlı olduğumuzu kuruldaki arkadaşlarımıza bildirdik. Seçiciler Kurulu üyesi arkadaşlarımızın bu konuda gösterdikleri duyarlık nedeniyle, üyelikten ayrılma kararımızı yürürlüğe koymayı şimdilik erteleyip kurulun alacağı toplu karara uymayı yeğliyoruz. Ancak eski yönetmelikte yapılacak herhangi bir değişikliğin kesinlikle karşısındayız. Yönetmelik koşulları değiştirilerek seçiciler kurulunun sürekli ve dış etkilere kapalı bir kurul olmaktan çıkarılması durumunda, Sait Faik'in kişilik ve onurunun korunmasını sağlamak amacıyla, kuruldan ayrılacağımızı açıkça belirtmek isteriz.»

ARMAĞANA KATILAN YAZARLARDAN GELEN İLK PROTESTO

Sızan haberlere göre. Armağana kitap göndererek katılan Ferit Edgü, Seçiciler Kurulunun böyle bir oyunla değiştirilmeye çalışılması karşısında, Armağana katılamayacağını bir mektupla bildirmiş ve kitabını çekmiştir.

ADINA SIĞINDIĞIMIZ SAİT FAİK

Necati GÜNGÖR

Sait Faik ve hikaye.. Edebiyatımızda birbirine karışmış, birbirini bütünleyen, birbirini çağrıştıran iki kavram gibidir Sait Faik ve hikaye... Biri ötekinden ayrı düşünülemez olmuş. Bunun böy-

le olmasının çeşitli nedenleri var elbet. Bizce, bu nedenlerden biri, burada, üzerinde durmak istediğimiz. Sait Faik'in hikaye yazmayı kendine iş edinmesi, meslek olarak seçmesidir.

Sait Faik'in özgeçmişiyle ilgili kaynaklar şöyle yazarlar onun hakkında: «23 Kasım 1906'da Adapazarı'nda doğdu. İlkokulu Adapazarı'nda okudu, onuncu sınıfa kadar İstanbul Erkek Lisesi'ndeki orta öğrenimini Bursa'da tamamladı (1928). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne yazıldıysa da çok geçmeden İsviçre'ye ekonomi öğrenmeye gitti. (1931) Lozan'da iki hafta durabildi. Fransa'ya geçerek Grenoble kentinde başladı üniversiteye.

1935'te öğrenimi bırakıp yurda döndü. Kısa bir süre azınlık okulunda Türkçe öğretmenliği, zahire ticareti ve bir ay kadar da (Mayıs 1942) Haber gazetesinde adliye muhabirliği işlerinde çalıştı. Babasının geliriyle geçindi, Burgaz adasındaki köşklerinde annesiyle birlikte yaşadı.» (Behçet Necatigil/Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü/Varlık Yayınları).

Bundan altı yedi yıl kadar öncesi, edebiyatta şimdilere göre biraz daha «genç» sayıldığımız dönemlerde, bir derginin Sait Faik'le ilgili olarak açtığı soruşturmaya verdiğim yanıtta; onun Burgaz adasında oturup baba parasıyla geçinerek hikayeler yazmasını-kendimce - kınamıştım!

Türkiye'de serüvenci devrimciliğin fırtınası yaşanıyordu. Ve bir edebiyat tarihçisi olmak sıfatıyla «Boşver iş aramayı, baban para gönderebiliyorsa, oturup hikaye yazmaya bak...» diyen Şükran Kurdakul'un dostane öğütlerini anlayamıyordum!

Diyelim ki, Sait Faik baba parasıyla geçinmeyerek...

— İstanbul Edebiyat Fakültesi'ni bitirip sıradan bir öğretmen oldu, ya da;

— İsviçre'den bir ekonomi uzmanı olarak döndü ve birkaç yıl sonra Adapazarı'ndan milletvekili seçilip TBMM'ye girdi, ya da;

— Azınlık okulundaki öğretmenlik görevini ömrünün sonuna dek başarıyla sürdürüp gitti, ya da;

İyi bir zahire tüccarı yahut zehir gibi bir adliye muhabiri olmuştu.

Sait Faik'in bu «harcıalem» başarılarından ötürü Türkiye ne kazanmış olacaktı? Hiç!.. Oysa bütün bu başarısızlıkların ardında babasının ekmeğini yiyerek yaşayan ve Cumhuriyet dönemi edebiyatımızın yüzaklarından biri olan koskoca bir hikayeci yapıvip durmaktadır o gün bugün... İyi bir öğretmen, bir ekonomi uzmanı ya da zahire tüccarı olamayan Sait Faik, adliye muhabir-

liğini değil de, hikaye yazarlığını kendine iş edinmiş, meslek seçmiş...

Sanırız o soruşturmayı açan edebiyat dergisine yanıt verdiğimiz yıllarda bizi yanıltan nokta, yazarlığı, yazı yazmayı bir meslek olarak tanımama alışkanlığından kaynaklanıyordu. Sanki yazar olmadan önce, memur ya da tüccar olmak koşulu varmış gibi! Kuşkusuz, memur gibi düzenli bir gelirimiz olmaz genellikle; zahire tüccarı gibi cüzdanımız şişkin olmaz hiç bir zaman; ama bir memurun, bir tüccarın bırakamayacağı bir miras kalır sizden topluma: Kitaplar!

Sait Faik ömrünün sonuna dek Burgaz adasındaki köşklerinde oturarak baba ekmeği yemiş ve hikayeler yazmış... Ta 11 Mayıs 1954 yılına dek böyle sürmüş bu. O öldükten sonra, annesinin vasiyeti üzerine, Darüşşafaka Cemiyeti, (1955'ten beri) düzenli olarak, başarılı görülen bir hikayeciye «Sait Faik Ödülü» vermektedir.

Bugün kitapları büyük yayınevlerince basılıp satılan, adı ünlüye çıkmış çok yazar, Sait Faik Ödülüne basarak sıçramıştır, şimdiki yerine. Her yıl birçok yazar, kitabını daha geniş bir kitleye ulaştırmak için Sait Faik Ödülünde sıraya girer. Ve her yıl ödüle değer görülen bir ya da iki kişi, Sait Faik'in baba parası yiyerek yazdığı kitapların gelirinden pay alır. Kısacası, kitabımız biraz daha satsın diye, elimize beş on kuruş geçsin diye, ünlü-ünsüz birçok hikaye yazarı Sait Faik'in adına sığınır duruyuz. Tek başına bu bile yeter, Sait Faik'in onurlu yazarlık yaşamına kanıt için...

(Aydınlık - 12 Mayıs)

FERİT EDGÜ'NÜN ÖDÜL TÖRENİNDEKİ KONUŞMASI

Bu ödülün benim için değeri, her şeyden önce, Sait Faik adından geliyor. Her yazarın yaşamında başka yazarların yeri ve etkisi vardır. Benim yazarlık yaşamımda ise Sait Faik'in yeri ve etkisi, diğer yazarlardan çok farklıdır.

On beş yaşımdayken, şiirler, romanlar, öyküler yazmak istiyordum. Ama okuduklarım, okulda öğrendiklerim, bana hiçbir zaman yazar olamayacağım duygusunu vermişti. Yazarlık olağanüstü bir yetenek işiydi, yazarlar, ozanlar da olağanüstü kişiler... O sırlar böyle geliyordu bana.

Yanılmıyorsam 1952 yılında (1951 de olabilir) küçük yeğenime bir doğum günü armağanı almak için girdiğim kitapçıda, «Şahmeran» adlı bir kitap gördüm. Bir lirayı verip kitabı aldım.

Şahmeran, hepinizin bildiği gibi, bir masaldır. Çocukluğumda çok dinleyip sevdiğim bu masalı armağan etmek istemiştim yeğenime. Kitabı vermeden önce bir göz atayım dedim. Baktım ki, kitabın ne benim bildiğim «Şahmeran»la, ne de diğer masallarla ilgisi var. O güne değin okuduğum öykülere, romanlara da benzemiyordu. Kısa kısa öykülerdi bunlar ve çevremdeki insanların, günlük yaşamın ya da kolaylıkla düşleyebileceğim «olayların» öyküleriydi. Okuduğum ilk iki öykü yalınlığıyla büyülemişti beni. Bu ne mene bir «Şahmeran»dı? Kitabın kapağını çevirdim ve aldandığımı anladım: Kitabın gerçek adı, «Şahmeran» değil, «ŞAHMERDAN»dı. Yazarı da o güne değin adını duymadığım biri: Sait Faik.

Her iyi kitap bir başka kitabı getirir. Şahmerdan da bana ilkin Sait Faik'in diğer kitaplarını, «Havuzbaşı»nı, «Lüzumsuz Adam»ı, «Son Kuşlar»ı... getirdi. Daha sonra başka yazarları, başka ozanları. Birden kendimi çağdaş Türk edebiyatının ortasında buldum. Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Fazıl Hüsnü, Necati Cumalı. Behçet Necatigil'ler... Oktay Akbal, Orhan Kemal, Ziya Osman'lar... Salâh Birsel, Ataç ve sonra aziz Vedat Günyol...

Böylece, gençliğimin ilk döneminde, edebiyat içi yada dışı işe yaramaz yazarları okuyarak vakit yitirmedim pek. Okuduğum yazarlara her geçen gün yenileri ekleniyordu: Istrati, Steinbeck, Silone, Çehov, Dostoyevski... Tabii, o günlerde kitapları kolay bulunmayan Sabâhattin Ali'yi ve Nazım'ı bulmakta da gecikmedim. Ama yazmak söz konusu olduğunda, dönüp dolaşıp Sait Faik'e geliyordum. Mademki bu adam, böylesi günlük olayları, küçük insanları, böylesi bir yalınlıkla yazabiliyor ve bu yazdıkları yayımlanıyor, önemseniyor, öyleyse sen de yazabilirsin, diyordum kendi kendime. Yazmaya böyle başladım.

Birkaç şiir denemesinden sonra, öyküler yayımlamaya başladığımda, bir tek şey biliyordum: Başka yazarlara benzemeyen öyküler yazmak. Özgünlük... Genç bir yazarın başka ne amacı olabilir? Yazmanın güçlüklerini, özgünlüğün yollarını, yazmada özgünlükten de önemli şeyler olduğunu, kısacası yazma olayını, tabii çok sonradan öğrenecektim.

Çıraklık döneminde, özellikle yazarlığın çıraklık döneminde her şey kolay gelir. Yazar adayı, özellikle bir delikanlıysa, yeni bir dünya kurmaya kalkar ve her cümlesinde bu dünyayı yarattığını sanır. Hele her yazdığı, şurda burda yayımlanıyorsa... Sait Faik'i bu çıraklık döneminde tanıdım. Yeni Ufuklar'da, Vatan

Gazetesi Sanat Eki'nde bir öyküm yayımlandığında yüreklendirici sözler söylerdi. Bunları kimi zaman, Beyoğlu'nun bir kaldırımından öbür kaldırımına seslenerek hallerdi.

Sait Faik, o günlerde, yalnız benim değil, benim kuşağımdan birçok yazar için büyük bir önem taşıyordu. Bizleri en çok etkileyen yazar Sait Faik oldu dersem, abartmış olacağımı sanmam. Bizler, onun gibi yazmıyorduk. (Onun ya da bir başkası gibi yazmanın bir anlamı olmadığını biliyorduk çok yükür.) Sait Faik'in bizim üzerimizdeki etkisi, daha çok, yaşayışından, dünyaya, insana, insanlara bakışından geliyordu. Onda, yazınımızda pek örneği görülmeyen ahlakçı bir yan görüyorduk. Yeni bir ahlakın peşindeydi. Yeni bir ahlakın da, yeni bir insanla, yeni bir insanın, yeni bir toplumla gerçekleşeceğini söylüyordu. Biz de buna inanıyorduk. Bugün de inanıyorum, buna. Sait için tek değer İnsan'dı. Sanat da bu değerin dile getirilişinden başka bir şey değil. Bir gün bu sözün, benim ardımdan da söylenmesini isterdim.

1 Nisan 1954 günü, sağlığında yayımlanan son kitabı, «Alemdağında Var Bir Yılan»ı almıştım. (Sait'in kitaplarını, bir gazete, bir dergi gibi piyasaya çıktığı gün alırdık.) O sıralarda, Bedri Rahmi'nin Narmanlı Yurdu'ndaki atölyesinde haftada bir gün sanatçılar bir araya gelirdi. 1 Nisan da o güne denk düşüyordu. Akşam üstü, Vedat Günyol'la Bedri Rahmi'nin atölyesine uğradık. O gün Sait Faik de geldi. Vedat Günyol, çantasından çıkardığı dumanı üstünde kitabını uzattı Sait'e imzalaması için. O, kızarıp bozararak, kitabını Günyol'a göndereceğini, kendisini mahçup ettiğini söyleyip imzaladı. Sonra ben cebimden çıkardım «Alemdağında Var Bir Yılan»ı. Yeşil mürekkepli dolmakaleminin çocuksu yazısıyla şunları yazdı iç kapağa: «Hikâyeciden hikâyeciye sevgi, selâm...»

Bugün, onun adını taşıyan bu ödülü, bir ustadan bir çırağa çeyrek yüzyıl önce gönderilen sevginin, selâmın bir uzantısı olarak değerlendiriyorum.

(Milliyet Sanat - 21 Mayıs)

EDGÜ: «SAİT FAİK ÖNEMİNDEN HİÇBİR ŞEY YİTİRMEDİ»

Doğan HIZLAN

Ferit Edgü, 1936'da İstanbul'da doğdu. Güzel Sanatlar Akademisinde okurken Paris'e gitti. Seramik öğrenimi yaptı. İstanbul'a kesin dönüşünde çeşitli dergilere yazılar yazdı. «Tek bir gerçekliğin olmadığıü görüşünden hareket ederek hikâyelerinde ger-

çeğin çeşitli yollarını yansıtmayı denedi. Eserleri arasında kaçkınlar, Bozgun, Av, Kültür Emperyalizmi, Kimse. O, Bir Gemide ve Ders Notları bulunmaktadır. Sait Faik Armağanını «Bir Gemide» hikâye kitabı ile kazandı.

● **Sait Faik Armağanını kazanan Edgü olarak Sait Faik'in yapılan tartışmalar ışığında bugünkü konumunu söyleyebilir misiniz? Hikâyemizin nirengi noktalarından biri olarak nitelendirilebilinir mi Sait Faik?**

— Son yıllarda, Sait Faik'in çevresinde yapılan tartışmalar, her alanda değer ölçülerini yitirmekte olan bir toplumun edebiyat alanında da ortak bir değer ölçüsüne sahip olmadığının bir belgesi bence. Bir çok yazarımız, nicedir. Türkiye sanki köklü toplumsal bir düzen değişikliğine uğramış gibi yazıyorlar. İleri sürdükleri görüşler, değer ölçüleri bu yeni düzenin değer ölçüleri gibi. Açıkçası, feodal ilişkilerin sürdüğü, yarı kapitalist, yarı demokratik bir toplumda yaşıyorlar, ama sosyalist bir toplumun yazarları gibi bakıyorlar çevrelerine. Türkiye gibi bir ülkede sosyalist bir yazar olmak başkadır, sosyalist bir ülkede sosyalist bir yazar olmak başkadır. Sait Faik ve daha niceleri çevresindeki tartışmalar bu çarpıklıktan kaynaklanıyor kanımca. Ben, hiç bir ülkede, bir yazarın bir başka yazarla, iki futbol takımı, ya da iki pehlivan gibi karşı karşıya getirildiklerini görmedim. Türkiyemiz hariç. Bu tür «tartışmaların ışığı» pek bir şeyi aydınlatmıyor.

Sait Faik'i ölümünden yirmibeş yıl sonra, öneminden hiç bir şey yitirmemiş bir yazar olarak görüyorum. O, tek değer ölçüsü olarak insanı görmüştü. İnsanın dışında, insanın üstünde, bir değer ölçüsünü iplememiştir. Öyküleri ise haksızlıklara, insanın insanı sömürmesine başkaldıran; okuyucusuna, insanların yitirmekte olduğu sevgi ve dostlukların değerini, bunlarsız hiç bir yere varılmayacağını sezdiren, yalnızca bu yanlarıyla bile geçerliliklerini koruyacak öykülerdir. Hiç kuşkusuz, hikâyemizin nirengi noktalarından biridir Sait Faik.

● **Bir Gemide adlı hikâyeler toplamınız üzerine söyleyecekleriniz...**

— Bir Gemide'deki öyküler, 1962-1976 yılları arasında yazılmıştır. Daha doğrusu, hemen hemen tümü 1970'den önce yazılmış, 1970'den sonra yeniden ele alınmıştır. Bu kitaptaki öyküler, benim iki çizgide gelişen öykücülük anlayışımın ürünleridir. Bu çizgilerden biri gerçeklik, ikicisi fantastik öğedir. Çoğu kez, aynı öyküde bu iki çizgi birleşiyor, ya da birbirini tamamlıyor. Fan-

tastik öğe, ister istemez mantık-dışı irrationnel'dir.

Ama içinde yaşadığımız toplum, karşılaştığımız güncel olayların büyük bir çoğunluğu da mantık-dışıdır. Şunu söylemek istiyorum. Bir Gemide'ki öykülerin en fantastik olanları bile, güncel yaşamdan kaynaklanmıştır.

— **«Bir Gemide, toplumsal ve bireysel felâketlerle dolu günler yaşıyoruz» diyor kitabınızın arka kapağı. Kitabınızın içeriğiyle bu cümle arasındaki ilişki ne?**

— Tolstoy'un bir sözü bu: «Toplumsal ve bireysel felâketlerle dolu günler yaşıyoruz.» Savaş ve Barış'tan. Sanırım, Tolstoy'un, Savaş ve Barış'ın çağından daha «felâketli» günler yaşıyoruz. Bir Gemide'deki öykülerin birçoğu da bu felâketleri dile getiriyor. Günümüz insanın karşı karşıya olduğu ve çoğu kez bilincinde olmadığı felâketleri..

— **Bugün edebiyatımızın gündemdeki en önemli sorunu? Böyle bir soruyu yanıtlayabilir misiniz?**

— Edebiyatımızın gündemindeki en önemli sorunu, maddi bir sorun: kâğıt yokluğu. Ülkemizde kitapların büyük bir tirajı yok. Buna karşın, yayınevleri kitap yayımlamakta güçlük çekiyor. Bizde kitaplar, en düşük kâğıt kalitelerine basılır.

Yayınevleri bu kâğıdı bile çoğu kez birinci elden edinemiyorlar Kültür yaşamını öldüren, dolaylı ama acımasız bir sansür bu.

Edebiyatımızın gündemdeki en önemli sorunlarından bir ikincisi (bu maddesel değil), yazarlarımızın «kamplara» bölüştürülmesi. Bir yazar bir başka yazara karşı çıkarılıyor. Her yazar, kendi yazarlığı içinde ele alınmıyor. Oysa, bugünkü koşullarda ayırıcı değil, birleştirici olmak gerekiyor diye düşünüyorum. Türk edebiyatının çok kendine özgü bir durumu vardır: bir değer ifade eden yazarlarımızın, ozanlarımızın ezici bir çoğunluğu ilerici kesimde yer almaktadır. Böylesi bir çoğunluk, sanmam ki, başka ülkelerde bulunsun. Bu yazarları küçük ya da büyük «görüş ayrılıkları» dolayısıyle birbirinden, ayırmak, giderek düşman kardeşler durumuna getirmek kimin işine yarar? İşte edebiyatımızın bence gündemdeki en önemli sorunu...

(Cumhuriyet - 16 Mayıs)

SAİT FAİK ÖDÜLÜNÜ FERİT EDGÜ KAZANDI

— **1979 Sait Faik ödülünü kazandınız. Ödül kazanan yapıtınızla Sait Faik'in öykü anlayışı arasındaki ilişki üzerine düşüncelerinizi açıklar mısınız?**

— Dünyaya, topluma, insanlara, sanata, özellikle edebiyata bakışımın, Sait Faik'in bakışından çok uzak olmadığını düşünüyorum.

Bir Gemide'ki öyküler kuşkusuz Sait Faik çizgisinde öyküler değil. Her yazar, hangi yazarı severse sevsin, hangi yazardan etkilenirse etkilensin, kendi çizgisini yaratmak ister. Sanatta kişilik dediğimiz olgu... Ama bu kişiliğin oluşmasında başka yazarların etkisi kaçınılmazdır. Benim yazarlığım üzerinde derin etkisi olmuş bir yazardır Sait Faik.

Sait Faik, öykülerinin büyük bir çoğunluğunu büyük bir coşkuyla, bir çırpıda yazardı. Frenkçe deyimiyle «spontané» bir yazardı. Bu, daha çok ozanca bir tavırdır. Öykülerindeki şiirsellik, insancıl sıcaklık da burdan geliyor olmalı. Bana sorarsanız, Sait Faik, Rimbaud ve çok sevdiği Lautréamont gibi bir ozandı. Bana gelince, masa başı yazarıyım ben. Güç yazarım. Metin üzerinde belki gerektiğinden fazla çalışırım. Örneğin, Bir Gemide'ki öykülerden, daha önce dergilerde yayımlanmış oldukları halde, kitaba alırken tümüyle değiştirdiklerim vardır. Tüm bunlar sanırım, Sait Faik'in ve benim öykü anlayışlarımızın ayrımını göstermeye yeter.

— **Ödüllerin edebiyatımıza ve yazarlık mesleğine yararları acaba sizce nelerdir?**

— Ödüllerin, bir yazarın yapıtını değerlendirme açısından bir önemi olduklarını sanmıyorum. Ödül, bir yazara yeni okuyucular getirmiş olur. Yazar bu okuyuculardan belli bir oranı koruyabilirse ne mutlu. Biliyorsunuz, çok satan bir yazar değilim. Sait Faik ödülü dolayısıyle Bir Gemide'yi alıp okuyacaklardan bir kaç yüz tanesinin ilgisini çekebilir, diğer kitaplarımı da merak etmelerini sağlayabilirsem, bu ödül benim için amacına varmış sayılır.

Sırası gelmişken, ödüllerle ilgili bir diyeceğim daha var: Ülkemizdeki ödüllerin yapısı daha çok bir yarışma niteliğinde. Ödüle yazarın kendisi aday oluyor. Bu olumsuz bir şey bence. Seçiciler Kurulu, gerek Sait Faik ödülünde olsun, gerek Türk Dil Kurumu ödüllerinde olsun, o yıl içinde yayımlanmış yapıtları kendileri seçmeli, onları değerlendirmeli. Ödüller, bir yarışma olmaktan kurtarılmalıdır. Belli bir yere varmış bir yazarın bir ödüle kendi yapıtını aday göstermesi pek kolay olmuyor

— **Bir yazar olarak, ülkemizin bugün içinde bulunduğu durum hakkında neler düşünüyorsunuz?**

— Bir Gemide'nin arka kapağına Tolstoy'dan bir cümle aktarmıştım: «Toplumsal ve bireysel felâketlerle dolu günler yaşıyoruz.» Sorunuzun karşılığı, özet olarak, bu cümlenin içinde.

— Özgeçmişinizi kısaca anlatır mısınız?

— 1936 yılında İstanbul'da doğdum. Güzel Sanatlar Akademisinde resim öğrenimi gördüm. Öğrenimimi yarıda bırakıp, 1958'de «seramik kimyası» öğrenimi yapmak için Almanya'ya gittim. Almanya'ya dayanamayıp bir kaç ay sonra Paris'e geçtim. Burada, bir süre sanat tarihi, bir süre de felsefe öğrenimi yaptım. Askerliğimi, yedek subay öğretmen olarak Hakkâri'nin bir dağ köyünde, Pirkanis'te yaptığımı romanlarımın okurları bilirler. İlk kitabım Kaçkınlar 1959'da yayımlandı. Bugüne değin değişik türde sekiz kitabım yayımlandı. Yaşamımı 11 yıldır reklamcılıkla kazanıyorum. Yirmi yıldır evliyim. Bir çocuğum var.

— Bugün edebiyatımız ve özellikle de övkücülüğümüz hakkındaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?

— Türk edebiyatının, çok ilginç, çok dinamik bir döneme girdiği kanısındayım. 1950 lerde, edebiyatımızın en verimli olduğu dallar, şiir ve öyküydü. Bugün öykünün yerini roman alıyor. (Bugün bir çok genç yazarın ilk yapıtlarının roman oluşu da bu olguyu belgeliyor.) İster istemez böyle olacaktı. Toplumu muzun gelişmesi, sorunları ancak romanın kapsamı içinde dile getirilebilir. Roman başlı başına bir yaşamdır ve son derece geniş, zengin anlatım olanakları vardır. Bununla birlikte, öyküde bir duraklama olduğu da söylenemez. Yeni yeni yazarlar çıkıyor, öykümüze yeni tadlar getiriyorlar.

— Yazarlık uğraşının Türkiye'deki durumu konusunda ne düşünüyorsunuz?

— Yazarlık, gerçek yazarlık bir çok ülkede olduğu gibi yurdumuzda da belâlı bir uğraştır. Demokratik bir ülke olduğumuzu söylüyoruz. Oysa temel hak ve özgürlüklerimiz demokratik değildir. Toplumumuzda yazar, oldum olası kuşku duyulan, tehlikeli bir yaratıktır. Özgür düşünceden korkan bir toplumuz. Bu korkunun diyeti de özgür düşünen kafalara ödetilmiştir bugüne değin. Bu işin bir yanı. İkinci yanı, yazarlığın karın doyurucu bir uğraş durumuna gelememiş olmasıdır. Kalemiyle geçinen kaç yazarımız var? Kalemiyle derken, sanatsal üretimiyle, kitaplarıyla, oyunlarıyla, senaryolarıyla geçinen yazarlarımızın sayısını soruyorum. Yoksa ben de kalemimle geçiniyorum - reklam metinleri yazarak.

Bir piyasa şarkıcısının sosyal güvenceline bile sahip olmayan yazar herhangi bir esnafa sağlanan vergi bağışıklığından bile yoksundur. Mass media denilen kitle iletim araçları büyük ölçüde yazarlarımıza, onların ürünlerine sanatsal etkinliklere kapalıdır. Tüm bu olumsuz koşullarda nasıl oluyor da bir takım insanlar hâlâ yazmayı sürdürebiliyorlar ve tüm bunları bile göre onlara yenileri katılıyor? Gerçekten akıl almaz bir olay. Bugün Türk yazarları gerçek okurlarından yoksundur. Yurdumuzda, her gün, on milyonu aşan bir kitlenin gazete okuduğunu göz önünde tutarsak, yazarlarımızın nasıl zorunlu bir yalnızlığa itildiğini daha iyi anlarız.

— Günümüz dünya edebiyatı sizce ne durumdadır?

— Bir sorunun yanıtının sınırları içinde dünya edebiyatı üzerine «fetva» vermek olanağı yok elbet. Gözlemlerimi şöyle özetleyebilirim: Fransız edebiyatında, Yeni Roman'dan bu yana bir durgunluk var. Yeni Roman, kendi çıkmazlarını içinde taşıyordu. Bir tepki romanıydı. Psikolojik, toplumsal, varoluşçu romana karşı bir tepki. Ama bunların yerine yeni değerler koyamadı ve bu kez, karşı kutbu olan «populaire roman» yeniden ortaya çıktı. Amerika'da Beat Generation yazarlarından sonra pek bir şey göremiyoruz. İngiltere'de de Joyce, Woolf öneminde yazarlar yok. Buna karşılık Güney Amerika edebiyatı bir patlayış içinde. Sosyalist ülke edebiyatlarından ilginç yapıtlar daha çok «aykırı» yazarlardan geliyor. Ya da, Stalin döneminde «gadre uğramış» unutturmak istenmiş yazarların yeniden yaşam bulan yapıtlarından, «Aykırı» yazarlar derken, Soljenistzin gibi, karşı olduğu, savaştığı bağnazlığı bugün karşı-saldırı olarak kullanan, dolayısıyle aynı gözü kara bağnazlığa düşen anti-komünist yazarlardan değil, Zinovyev'lerden, Kundera'lardan söz ediyorum.

Sorunuzun kapsamına girmiyor ama, gene de söylemekten alıkoyamıyacağım kendimi; bir süre önce, 13 yüzyılda yazılmış bir Çin romanı okudum. Bir nehir roman. Roman sanatının Batı burjuva toplumlarının bir ürünü olduğu görüşünü ileri sürenlerin okumalarını dilediğim bu toplumsal roman, dünya edebiyatının yalnız Batı'sıyla değil, Doğu'suyla; yalnız bugünüyle değil dünüyle de ilgilenmenin kaçınılmazlığını gösterdi bana. Çok şükür, her gün yeni şeyler öğrenebiliyor insanoğlu. Bu «Yeni şeyler» çok eski olsa da...

(Edebiyat Cephesi 16/31 Mayıs)

EDGÜ: «BEN, GERÇEKTEKİ DÜŞLE DÜŞTEKİ GERÇEĞİN YAZARIYIM. DÜŞSÜZ İNSANIN YARINI YOKTUR»

Kişinin yaşamında «yıldızın parladığı anlar»dan söz edilir. Doğru mudur bu? Bize, yaşantınızı enikonu etkileyen, bugününüzü hazırlayan olay ya da olaylar dizisinden özlü bir kesit sunabilir misiniz?

Çocukluğumda, gökyüzünde herkesin bir yıldızı olduğu söylenirdi. Özellikle yıldızı bol yaz gecelerinde, göğe bakıp acaba benim yıldızım hangisi diye düşünürdüm. Kimi zaman bir yıldız «düşerdi». O gün ölen kişinin yıldızıydı bu. Öyle derlerdi, biz çocuklar da buna inanırdık.

Kişinin yaşamında «yıldızın parladığı anlar» sözü çocukluk günlerimi anımsattı bana. Talihe inanmam, ama kişinin yaşamını değiştiren, enikonu etkileyen rastlantılar olabilir. Benim yaşamımda da olmuştur kuşkusuz böylesi rastlantılar. Bunlar arkadaşlıklar, aşklardır. Tek sözcükle, yaşamınıza giren insanlardır. Bir yazar için bu, yüzünü görmediği yazarlar, düşünürler, sanatçılar da olabilir. Bugünümü hazırlayan olay ya da olaylar dizisinden, bu dizinin kişilerinden özlü bir kesit verme olanağım yok. Bu sorunuzun karşılığı ancak bir roman olabilir. Umarım bir gün yazabilirim bu romanı.

Birçok yazılarınızda, denemelerinizde yazmak (yada yazar), yaratmak (yaratıcı) kavramlarını vurguladığınız görülüyor. Yazarı (ya da yazmak fiilini), yaratıcı ((ya da yaratmak fiilini) nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yazar ile yaratıcı arasında kesin bir ayrım olduğuna inanıyorum. Her yazar yaratıcı değildir. Her yaratıcı da yazar olmayabilir Bunların tarifini beklemeyin benden. Çünkü tariflerden pek bir şey anlamam. Ancak örnekler verebilirim. Bence Sait Faik bir yaratıcıdır. Onda, yazarlık ikinci plandadır. Öykülerinin çoğunda kurgu yoktur. Dili, çalışılmış, işlenmiş bir dil değildir. Dünyayı ve insanları, bir «yazar olarak», başka bir deyişle dil düzeyinde algılamaz. Duygular düzeyindedir. Nâzım da bir yaratıcıdır. Ozandır. «Memleketimden İnsan Manzaraları» gibi bir yapıtında (kanımca çağdaş Türk edebiyatının başyapıtlarından biridir) şiirin sınırlarını aşar, yepyeni bir tür koyar ortaya.

Bir de gözlemleriyle yetinen yazarlar vardır. Yaratıcıda sezgi, duyumsama, kendini ve varolan sanatı aşma istemi ağır basar. Bir de çok ayrı bir sesi vardır. Yazarlar genellikle birbirine benzer yapıtlarında. Yaratıcılar benzemez. Tüm bunlar benim

sanata bakışımı özetliyor. Ama bu sözlerim «yaratmak, sanat alanında yoktan var etmektir» gibi bir anlam taşımıyor. Yaratıcı varolanın ötesini görendir. Düşleyendir İnsana, kendini ve dünyayı değiştirebileceğini duyurandır. Gerçekle gerçekliği aşandır. Yeni bir insanın tohumlarını atandır.

Sanatla yaşam arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlıyorsunuz?

Sanatla yaşamı hiçbir zaman birbirinden ayırmadım. Yazdıklarım her zaman yaşamın muştucusu olabilir. Klee'nin ünlü deyişiyle «Bugünkü dünya tek olası dünya değildir.» İnsanın daha iyi bir dünya kurabileceği gerçeği, her zaman, herkesten önce sanatçılar tarafından dile getirilmiştir. Her büyük sanat yapıtının konusu insandır. Yani, yaşam dediğimiz o büyük, zengin karmaşa.

Yapıtlarınızda gerçekle düş içiçe, birbirinden ayrılmaz parçalar gibi... Kimi zaman gerçeği yalnız bellekte oluşturuyorsunuz, kimi kez düşü gerçekten daha gerçek kılıyorsunuz. Bu konudaki düşünceleriniz.

Eluard'ın bir dizesi var: «Bir başka dünya var bu dünyanın içinde». «Bir Gemide»nin başına bu dizeyi koymayı düşünmüştüm Sonra caydım. Evet, bir dünya var düş gücünün dünyası. Sanatçı düş gücüyle, içinde yaşadığı dünyayı ve o dünyanın gerçeklerini daha etkili bir biçimde ortaya koyabilir. Ben, gerçeğin içindeki düşle, düşün içindeki gerçeğin yazarıyım. Öykülerim, romanlarım da bu ikilem içinde gelişiyor. Düşsüz insan, yarını olmayan insandır benim için.

Birçok yapıtınızda aydın yalnızlığını işlediniz, bu ana temanın yanı sıra altını çizmek istediğiniz insan ve toplum sorunları nelerdir?

«Aydın yalnızlığını» değil, yalnızca yalnızlık. Edebiyatımızda, kişinin yalnızlığını toplumsal boyutları içinde ilk ve en iyi dile getiren yazar Sait Faik'tir. Sartre'ın ünlü sözü: «Cehennem başkalarıdır», Evet, ama cennet de başkalarıdır.

Sait Faik, bu cennetin de cehennemin de insanoğlu ile gerçekleşeceğini bilenlerdendir. Bu nedenle, Sait'in yalnızlığı da, Kafka'nınki gibi «insanlarla doludur.»

Benim yazdıklarımda, yalnızlı kduygusu daha çok bir iletimsizlik sonucu ortaya çıkar, sanıyorum. İnsanlar kendi aralarında anlaşamamaktadır. İnsanları anlamak, onlarla anlaşmaktan daha güçtür günümüzde. Oysa, insanlar arası iletim gerçekleşmediğinde hiçbir şey gerçekleşmez. Trajik bir kopukluktur bu. Özellikle bir yazar için. Yazar, içinde yaşadığımız toplumda «isolé»

edilmiştir. Çeşitli nedenlerle, iletim kurucağı kişilerle arasındaki bağlar kesilmiştir. Aydın yalnızlığı dediğiniz buysa, doğru. Ancak ben, bunu dile getirdiğim kanısında değilim.

Roman ve öykülerinizin tekniği üzerine açıklama yapar mısınız?

Teknik, bir yazar için önemli bir sorun değil. Birçok kez yazdım, bir öykü, bir roman, biçim ve öz diyo iki ayrı kavramdan oluşmaz. Ne özün biçimi doğurduğu, ne de biçimin özü doğurduğu doğrudur. Biçim ve öz bütünü oluşturur. Teknik, bu bütünün maddesel yapısıdır. Madem soruyu bana yöneltiyorsunuz, kendimden bir örnek vereyim: İlk romanım «Kimse»yi birçok kez yazdım. Örneğin bu yazımlardan birinde, kitap sayfasını ikiye ayırıyor ve romanı oluşturan iki sesten birini, sağ kolona, ikincisini sol kolona alıyordum. Susmalar ise, her kolonda bir boşluğu oluşturuyordu. Romanımı böyle yazdığımda, bir «ritm»den yoksun olduğumu gördüm. İki kolonu birleştirdim. «... diyor Birinci Ses/ diyor İkinci Ses» biçimine dönüştürdüm. Yalnız ritm sorunu değil, aynı zamanda bir iletim, okuyucuyla yazar arasındaki iletim sorunuydu benim için önemli olan. Büyük bir okuyucu kitlesine seslenemeyeceğini bildiğim halde, ikinci «tekniği» yeğledim. Belki de yanıldım...

Plastik sanatlarla da yakından ilgilenen bir yazarsınız. Bu sanat dalı ile edebiyatın ilişkisi üzerine neler söylersiniz?

Plastik sanatlar, resim, yontu bir tutkudur benim için. Tanpınar'ın zaman için söylediği gibi, ben de resmin «hem içindeyim, hem dışında». Akademi'de dört yıllıkbir resim eğitimim oldu. Daha sonra Paris'te sanat tarihi öğrenimi yaptım. 1960-1964 arası (gene Paris'te) yazmaktan çok resim yaptım. Sergilere katıldım, sergiler açtım. Sabahattin. Eyuboğlu, Paris'te resimlerimi gördüğünde yazmayı bırakıp resmi sürdürmemi salık vermişti. Ama herkes kendini başkalarından daha iyi tanır. Yaptığım resimler, hiçbir zaman yeterli gelmedi bana. Yazarak gerçekleştirmek istediklerimi resimde gerçekleştirebileceğime inansaydım, bir an bile duraksamadan resmi seçerdim. Ama resimde pek yeteneğim olduğunu sanmıyorum.

Eski Çinliler, resim sanatını tüm sanatların dışında tutarlar, diğer sanatlara zenaat gözüyle bakarlarmış. Malraux da resmi tüm sanatların üstünde tutardı. Resim sanatının sorunsalı, beni edebiyatın sorunsalından daha çok ilgilendiriyor. Belki birini, bir ölçüde çözüp, diğerini çözemediğimi sandığımdan. Edebiyatla resim ya da yontu sanatları arasında dolaysız bir ilişki olduğu

kanısında değilim. Söz konusu olan iki ayrı dil. Karşılıklı olarak belki birbirlerini etkiledikleri dönemler oldu (Dada ve Gerçeküstücülerde olduğu gibi) ama iki ayrı sanatsal etkinlik söz konusu olan.

Yeni çalışmalarınız var mı?

Evet. Özellikle resim sanatı üzerine bir çalışmam var. Sanat tarihi dışına çıkarak resim olgusunu anlamaya, kavramaya çalışan, daha çok örneklerle gelişen bir çalışma. Bu arada ilk kitaplarımı, öz-eleştirel bir önsözle yayıma hazırlıyorum. Bir de geçen yüzyıl doğan ve ölmek bilmeyen bir babanın oğluyla ilişkilerini anlatan bir roman var tezgâhta.

(Milliyet Sanat - 21 Mayıs)

MİLLİYET YAYINLARI ROMAN YARIŞMASI

Milliyet Yayınları'nca düzenlenen geleneksel roman yarışmalarının dördüncüsünde birincilik ödülü Mehmet Eroğlu'nun «Issızlığın Ortası» romanıyla Orhan Pamuk'un «Karanlık ve Işık» romanı arasında bölüştürüldü. Orhan Hançerlioğlu, Oktay Akbal, Hilmi Yavuz, Selim İleri ve Ülkü Tamer'den oluşan seçiciler kurulu, Selçuk Baran'ın «Bozkır Çiçekleri» romanını da övgüye değer buldu.

«ISSIZLIĞIN ORTASI»

Selim İLERİ

Yürürlükteki yazın ödülü kuruşlarının en anlamlısı Milliyet Roman Ödülü bence. Her şeyden önce bu ödüle katılmış olan yazarları bilmeksizin karar veriyor seçici kurul. Rumuzlar sonradan açılıyor.

Bu yılki sonuçlar 'oybirliğiyle' alındı. Dahası, seçici kurul üyeleri (Orhan Hançerlioğlu, Oktay Akbal, Hilmi Yavuz, Ülkü Tamer ve ben) ilk gizli oylamada hemen hep aynı romanları yeğledi. Böylelikle romanlar da kendi üstünlüklerini seçici kurula kabul ettiriyordu.

Mehmet Eroğlu'yla Orhan Pamuk'un yapıtları büyük ödülü paylaştılar. Selçuk Baran'ın «Bozkır Çiçekleri» de 'övgüye değer' bulundu. Her üç roman da yakın bir gelecekte yayımlanacak. Sanırım, asıl üzerinde durulması gereken sorun da, bu üç yeni ve gerçekten güzel romanın yayımlanmasıydı. Sevgili Ülkü Tamer, Milliyet Yayınları'nın yönetmeni olarak bu görevi yüklendi.

Mehmet Eroğlu 1948 doğumlu. Yaşam öyküsünü açıklayan mektubunda başka bilgiler de var ama, ben pek dinleyemedim.

Çünkü onun romanından çok etkilenmiştim, bir buçuk aydır «Issızlığın Ortası»yla yaşıyordum denebilir.

«Issızlığın Ortası» çok değişik, tedirgin edici bir roman. Büyük ve klasik bir roman mimarisi üzerine kurulu değil. Tersine, ilk elde savruk ve dağınık bir roman izlenimini bırakıyor. Ama bu bir izlenim yalnızca. «Issızlığın Ortası» kendine özgü şifresi olan, o pek az rastılanabilecek doğaçtan artistik romanlardan biri. O kadar ki, Rilke'yi bile çağrıştırıyor Rilke'yle biçem, anlatım benzerliği kurduğu için değil, Rilke'yi anımsatırcasına etkilediğinden.

Bu açıdan yaklaşıldığında, «Issızlığın Ortası»nın Türk romanı için yeni bir dönemeç olduğunu söyleyebiliriz. Mehmet Eroğlu, Ayhan adlı roman kişisinin ağzından yakın geçmişimize üç düzlemde ve üç zaman diliminde eğiliyor. Bir yanda yabancı dil öğrenimi çerçevesindeki 1960'ların genç kuşağı, bir yanda 12 Mart öncesinin ve sonrasının yaralı insanları ve nihayet Kıbrıs Savaşı Bütün bu ortamlar da, 1975'lerin başkent Ankara'sından dile getiriliyor. Hayli karışık bir yapıyı, yazar, son kerte açık seçik geçişlerle bütünlüyor, romanının da karışık bir örgü kurmasını engelliyor.

Ne mi anlatıyor Mehmet Eroğlu? Bunu yanıtlamak çok güç. Pek çok şey. Bütün bir yaşam. Her şey... Bir kez, 12 Mart olayını öteki yazarlarımızdan farklı biçimde irdeliyor. Çok kaba bir genellemeyle, 12 Mart bugüne dek 'ezenler' ve 'ezilenler' öbekleriyle anlatıldı Mehmet Eroğlu'ysa sorunu, memleketin coğrafyasından soyutlayıp, özel bir cehennem dünyasında deşiyor. Kabuslar kâbuslar. Zaten romanın başına şu ilginç öndeyiş eklenmiş: «Bu romandaki kişilerin, olayların, gerçekle bir ilişkisi yoktur. Ancak anlatılanların sadece hayal ürünü olduğunu kim söyleyebilir?»

'Anlatılanların' hayal ürünü olduğunu düşünmeye fırsat kalmıyor bile. Bir cehennemde yol alırken, insan ateşin ışığına bakamıyor artık, yanık bir gövdeyle olanaksız bir edim bu.

«Issızlığın Ortası» yer yer popülist edebiyatın anlatımını, biçemini de kullanıyor. Bir-iki büyük toplantı sahnesinde, bazı sözleri, kişileri; ama daha çok salonları, içkilerin rengini ve kokularını, kadınların giyim-kuşamlarını anımsıyorsunuz, bir 'gösteri' gibi. Özellikle o bölümlerde popülist edebiyatın izlerine rastlanılabilir.

Ya da ben böyle düşünüyorum. Ama Mehmet Eroğlu'nun başarılarından biri bu da. Garip, fantazi kadınlar, büyük evler,

garip ve ürkünç aileler, irkiltici cinsel ilişkiler Giderek tümü, popülist olmaktan çıkıp, 'can yakıyor'

Türk romanında psikolojiye pek eğinilmemiştir. Orta öğrenimde psikolojik roman dendi mi, Halide Edip'in «Handan»ı örnek verilir. «Issızlığın Ortası» gerçek bir psikolojik roman. Psikolojiyi yansıtırken de, bütün bağnazlık, tutuculuk çemberlerini tek tek kırıyor.

Bu romandan kimi bölümleri, bir buçuk aydır arkadaşlarıma yüksek sesle okumak ihtiyacını duydum. Soluk soluğa kalıyordum her seferinde. Daha üçüncü sayfasında alıp götürdü beni «Issızlığın Ortası»

Başka yapıtları var mı Mehmet Eroğlu'nun? Kendisi kim? Beğendiği yazarlar kimler? Sanatın işlevi üzerine ne düşünüyor? Şimdilik bilmiyoruz.

Şimdilik Mehmet Eroğlu «Issızlığın Ortası» gibi bir önceliğin yazarı. Bu yazarın Türk romanına gereksindiğimiz ölçüde katkıda bulunacağına inanıyorum.

Mehmet Eroğlu'yu yürekten kutlarım

(Dünya 29 Nisan)

«KARANLIK BİR IŞIK»

Selim İLERİ

Milliyet Roman Yarışması'nın öteki birincisi Orhan Pamuk. Orhan Pamuk hayli uzun bir 'çağ' romanıyla katılmış yarışmaya. «Karanlık Bir Işık», Abdülhamit'in saltanatının sarsıldığı günlerde başlayıp, 1971 yılına dek uzanıyor. Ama, romancı, bir «İlksöz»le, bir «Sonsöz»de anlatmış bu iki evreyi. O yoğun arabölüm ise, 1937 - 38 yıllarında genel görünümünü irdeliyor.

Orhan Pamuk adı, yazınsevenler için yabancı olmamalı. Antalya Şenliği çerçevesinde açılmış bir öykü yarışmasında da tarihsel bir öyküyle başarı kazanmıştı Orhan Pamuk. Gelgelelim o öyküyle bu-roman arasında dağlar kadar fark var. Bir kez, yazar, anlatımını, biçemini, yazınsallığını gözden geçirmiş. Olgunlaştırmış. Orhan Pamuk da çok genç bir yazar. Dün söz açtığım Mehmet Eroğlu'dan da genç. 1952 doğumlu. Öte yandan «Karanlık Bir Işık» tarihsel zamanı 'yaşatmada' olağanüstü bir başarı gösteriyor. Özellikle, Abdülhamit saltanatının çatırdadığı o ilk bölüm, «İlksöz» hemen hemen bütün seçici kurul üyelerini etkilemiş. Zamanı geriye çevirip, olayları, mekanları, insanları ve duyarlıklarını yeniden yeniden 'yaşatabilmiş' Orhan Pamuk, Bir ecza-

nede, neredeyse yüz yıl önce satılan şampanyaların renklerini bile görebiliyorsunuz.

Zaten «Karanlık Bir Işık» çok başarılı bir roman mimarisine sahip. Yazar inceden inceye her şeyi yerliyerindeliğiyle kullanmaya amaçlamış. Bildirisinden yazış tarzına dek her şeyi uzun uzadıya düşünmüş, tasarlamış besbelli. «Karanlık Bir Işık» örneğine, yazınımızda kolay kolay rastlanamayacak bir 'çağ' romanı.

Oysa bizim romanımızda 'çağ' romancıları vardır. Orhan Pamuk'un bu yazarları aşan başarısını nasıl açıklayabiliriz?

«Karanlık Bir Işık»ı okurken, Somut dergisi için bir yazı yazıyordum. Roman, o yazıya şu satırları eklemeye yöneltti beni:

«(...) yakın geçmişin romancıları, sıradan bir yaşamla uğraştıklarını kabul etmiyorlar, kuralları bozmaya çalışıyorlardı. Henüz bitimlenecek bir çağ içinde yaşanmıyordu belki de. Durallık egemendi. 1940 sonrasında bu durallık, yerini, bir dizi değişimin, yüzeyde değişimin yarattığı sahici sarsıntılara bıraktıktan sonra Türk romanı bugünkü güvertesine ulaştı. Şimdilerde yazılacak, yazılan bir çağ romanı, belki yeni ve modern olanın izlerini taşımayacak; ama çağı kavramada, sıradan yaşamın verileriyle de yetinemeyecek artık. Dolayısıyla Stendhal romanına şimdiden sonra yaklaşılacak.»

Öyle, Orhan Pamuk'un Stendhal'i, Flaubert'in «Gönül Eğitimi»ni ve Henry James'i kuramıyla Henry James'i iyi izlemiş olduğunu sanıyorum. Gelişi güzel tarihsel çözümlemeler ya da 'yaşaması' elinden alındığı için karikatüre dönüşmüş sahneler yok «Karanlık Bir Işık»ta. Gerektiği kadar bildiri, gerektiği kadar da 'hüzün'

Belki çokça modern bir roman değil «Karanlık Bir Işık». Belki biraz uzun gelebilecek kimi konuşma sahnelerini içeriyor. Öte yandan bunlara 'kusur' diye bakmak da olanaksız. Tıpkı «Issızlığın Ortası» gibi, «Karanlık Bir Işık» da şimdiden Türk romanına köşebaşı açıyor. Sevinerek söyleyebilirim ki, «Issızlığın Ortası»yla «Karanlık Bir Işık»ı okumadan, gönümüz Türk romanı üzerine konuşmak olanaksızdır.

Böylesine ustalıklı romanların genç ve yeni yazarlarca yazılmış olması da, ayrıca dikkate değer. Yalnız yazınımız açısından değil Türkiye açısından da umutlandıran bir olay bu. Türkiye kendi romanını yazdırıyor işte!.

Orhan Pamuk, yakın geçmişimizden yola çıkarak, bütün bir toplumu belirleyen 'zihniyetin', 'tüccar zihniyeti' olduğunu hiçbir

abartıya kaçmaksızın sergiliyor. «Karanlık Bir Işık» gibi bir roman yazıldığına bakılırsa, bu kaygılandırıcı zihniyetin de değişmekte olduğunu söyleyebiliriz.

(Dünya - 30 Nisan)

MİLLİYET YAYINLARI ROMAN YARIŞMASI'NDA 1. LİK ÖDÜLÜNÜ M. EROĞLU ve O. PAMUK PAYLAŞTILAR

●

MEHMET EROĞLU

Kısaca kendinizden bahseder misiniz?

1948 yılında İzmir'de doğdum. Çocukluğum ve ilkokul yıllarım, yaz tatilleri dışında, çeşitli illerde geçti. İzmir'e ancak on iki yıl sonra, 1960'da döndüm. Orta öğrenimimi İzmir Maarif Koleji, şimdiki adıyla İzmir Anadolu Lisesinde tamamladım. Liseyi bitirdiğim yıl, 1967'de, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği bölümüne girerek aynı bölümden 1971 yılında mezun oldum. Ertesi yıl evlendim. Aynı yıl başlayan ve 1973'ün sonuna kadar süren yargılama neticesinde Ankara Sıkıyönetim Mahkemelerinin birinde T.C.K. 141-5 maddesine göre 6 yıl hapis, 2 yıl da sürgün cezasına mahkûm oldum. Karar 1974 yılındaki genel afla birlikte ortadan kalktı. 1974 yılında bir kızım dünyaya geldi. Hâlen bir devlet bankasında bir turizm alt yapı projesinin yöneticisi olarak çalışmaktayım.

«Issızlığın Ortası» adlı romanınız özellikle Kıbrıs Savaşına ait bölümlerle (çıkarma sabahı, silahlar ve yöre ile ilgili ayrıntılar, o günkü duygular), otobiyografik bir roman intibaını uyandırıyor. Ne dersiniz?

Hayır, «Issızlığın Ortası» kesinlikle otobiyografik bir roman değil. Roman kahramanının, Ayhan'ın yaşadığı olayların büyük bir kısmını, en azından onun yaşadığı gibi yaşamadım. Kıbrıs'a çıkarma yapan birliklerde yer almadım. Size Kıbrıs'ı hiç görmediğimi de söyleyebilirim. Ayhan'la çoğu konuda taban tabana zıt kişiler sayılabiliriz. «Issızlığın Ortası»ndaki birçok olay ve ayrıntı, gözlem ve incelemeye, genellikle de muhayyileye dayandırılmıştır. Romanın kahramanı benden bağımsız gelişti. Öyle sanıyorum ki Ayhan'da bana ait olan ender izlerden biri onun ölüm ve yaşam konusundaki fikirleridir. Temsil ettiği ve 12 Mart 1971'de kanla ezilen politik eylem ve düşüncelerin çoğuna karşı olduğumu da söylemeliyim. Ayhan gibilerin ürkütücü ve ürkütücü olduğu kadar da büyüleyici olan kişilikleri beni etkilediği için böyle bir roman yazdığımı düşünürüm hep.

«Issızlığın Ortası» bütün politik gerilimine karşın sadece böyle alınması gereken bir roman mı? Kitabınızda değerlendirilmesini istediğiniz diğer konular nelerdir?

«Issızlığın Ortası» bir yönüyle tamamen politik bir roman sayılabilir. Bir başkası «Issızlığın Ortası»nı çok rahatlıkla psikolojik bir roman diye sınıflandırabilir. Hatta romanın Ayhan'ın etrafında örülen cinsel atmosferi de değerlendirilmede gözönünde tutulacaktır sanıyorum. Gerçekte bütün bunları birbirinin içinde ve birbirinden ayrılmayacak bir düğüm halinde vermeye çalıştım. Öyle sanıyorum ki çağdaş bir roman böylesine kaygılar taşıyan, yeni kişileri toplumsal bir çerçevede değerlendirirken onların bireyselliklerini gözden kaçırmayan bir anlayışın ürünüdür. Bu tarifi tersinden başlayarak da yapabiliriz. Kişilerin bireyselliği, (psikolojileri, cinsellikleri, politiklikler vb). toplumsal yani ekonomik yapıyla irtibatlandırılmalıdır. Özetler ve toparlarsam «Issızlığın Ortası»nı oturtmaya çalıştığım roman anlayışını aktarabileceğim. Çağdaş roman bireysel boyutları ihmal edilmemiş kişi ya da kişilerin sınıfsal ve ekonomik yapısı belirgin bir platforma oturtularak, bu kişilerin, insanlığın evrensel meseleleri, (ölüm, yaşam, politika, sınıf mücadelesi) karşısında aldığı tavırların, gösterdiği tepkilerin yansıtılması çabasıdır.

«Issızlığın Ortası» ilk romanınız mı? Daha önce çalışmalarınız oldu mu?

«Issızlığın Ortası» ilk romanım. Eğer, «daha önceki çalışmalar»dan hikâye, deneme ya da başka bir roman anlaşılıyorsa cevabım hayır olacak. «Issızlığın Ortası»ndan önce bir satır bile yazmış değilim...

Peki bu durumu, yani hiç yazmadan, birden «Issızlığın Ortası» gibi bir romanı yazabilmeyi nasıl açıklıyorsunuz?

Söyleyecektim. Dikkat ettiyseniz, eğer diye başladım. İzin verirseniz yine eğer diye devam edeceğim. Eğer, «daha önceki çalışmalar»dan, bir roman yazabilmek için gerekli birikim kastediliyorsa, o zaman uzun yılları kapsayan çalışmalarımın olduğunu söylemeliyim. Bence roman ya da iyi roman yazabilmenin koşullarından biri yazacağınız olayları yaşamak veya izlemekse, ondan daha önemli olan bir diğer koşul da büyük yazarları ve büyük romanları okumaktır. İyi bir roman okuyucusu olma özelliğimi yıllardır sürdürürüm. Tabii bu arada toplumcu öğretinin, bir romandaki kişilerin, olayların yerli yerine oturtulması ve karşılıklı ilişkilerin belirlenmesinde en önemli kılavuz olduğu da unutulmamalıdır. Türkiye'nin en gerilimli yıllarını, 1968-1973, dünya-

yı bir vuruşta ters yüz edeceklerine inanan ve gerektiğinde bu amaç, için ölümü göze alabilen kişilerle birlikte yaşadım. Bu nedenlerle yazmak çok kolay oldu.

Yeni roman çalışmalarınız var mı? Kısaca söz eder misiniz?

Bir anlamda. «Issızlığın Ortası»nın devamı sayılabilecek bir roman üstünde çalışıyorum. Öyle sanıyorum ki altı ya da yedi ay sonra bitirmiş olacağım. Konu kısaca «Issızlığın Ortası»ndaki kahramanların bir başka mekân ve değişik şartlarda kendileri ve kavgalarıyla hesaplaşmaları olarak özetlenebilir. Bu iki roman bir bütün olacak.

Türk romanı hakkında neler düşünüyorsunuz?

Bence Türk romanı birkaç yıldır önemli bir darboğazı aşmış olarak hızla gelişip yaygınlaşıyor (Roman okuru için de aynı şeyi söyleyebiliriz) Birinci önemli nokta romanın kırdan şehire gelişi. Bugünün hakim üretim biçiminin kapitalist üretim biçimi olduğu düşünülürse bu gelişme çok doğal. Bugünün tez ve antitezi olan burjuva ve işçi sınıflarının yaşadığı yer de şehirler. İkinci nokta çok sayıda kişinin roman yazmakta oluşu. Kadın yazarlarımızın sayısının da küçümsenmeyecek bir sayıya vardığı gözden kaçırılmamalı. Üçüncü nokta ise Türkiye'de bir burjuva kültürünün gelişmekte oluşu. Bence gelişmiş ve oturmuş bir burjuva kültürü olmadan gelişmiş bir Türk romanından söz etmek çok zor. Bütün bunlara Türkiye'nin yakın geçmişindeki politik gerilimlerden ve olağanüstü geçmişinden, yazarların önüne adeta fışkıran malzemeyi de hesaba katarsanız ümitli olmamak için hiçbir neden yok.

Neden yazmayı düşündünüz?

Roman tarihin belli bir anından alınan bir kesiti, yapısı, insanları ve olaylarıyla gözler önüne sermek, içindeki sosyal bildiriyle birlikte o kesiti hem o an'a, hem de geleceğe iletmek için kullanılabilecek yöntemlerin en etkilisi. Öte yandan roman yazmanın kişisel bir tarafı da var. Roman yazmak bir anlamda zamanla ve ölümle boy ölçüşmeye benziyor. Eğer yarattığınız eser geleceğe kalırsa insan hem zamanı hem de ölümü yenmiş olur. Yazarken hep bu duyguyla ürperirim.

ORHAN PAMUK

Özgeçmişiniz...

1952'de İstanbul'da doğdum. Çocukluğumun Ankara'da geçen iki yılı dışında, hep burada yaşadım. 1970'de liseyi bitirdim. Üç

yıl önce İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Gazetecilik Enstitüsü'nden mezun oldum. Aynı yerde «lisansüstü» öğrenciyim.

«Karanlık ve Işık» Abdülhamit dönemiyle 1970 arasını kapsayan bir roman. Bu roman kesitini neden ele aldınız ve bu kesiti işlerken ne gibi araştırmalar yapmak gereğini duydunuz?

Bu zaman kesitinin benim için özel bir önemi yoktu; yalnızca anlatmak istediğim şeyle ilgili olduğu için ele aldım. «Karanlık ve Işık»da bir burjuva ailesini ve çevresini anlatmak istedim... Seçtiğim dönemler —istersenız Türk burjuvazisinin diyelim— sorunlarını dramlaştırmak için bana elverişli göründü. Şimdi düşünüyorum da, belki bu zaman parçalarını biraz da kişisel dürtülerle seçtim. Bana önemli gözüken dostluk, ölüm, başkaldırı, mutluluk, yalnızlık, sorumluluk gibi bazı temaları bir burjuva ailesi ve çevresiyle ilişkili olarak ele almaktı. Bu temaların ele alınışı, «Karanlık ve Işık»da sözü edilen çağın bütünselliğini ne kadar yansıtır bilemem... Çağı yansıtmaktan çok, zamanın akışını duyurmak ve sözünü ettiğim temalar üzerinde derinleşmek hoşuma gidiyordu. Temaların birbirini izleyişine, aralarındaki dengeye dikkat ettim. «Karanlık ve Işık»ı bitiren okuyucu, akan zamanı sezsin, bir bütünlük duygusu yaşasın istedim... Biliyorum, bu dengeler, bu uyum isteği klasik romanın sorunudur.. «Karanlık ve Işık»ı yazdığım birkaç yıl boyunca ben fazlasıyla Tolstoy'un, Stendhal'in etkisi altındaydım... Modern roman tekniklerine şüpheyle bakıyordum demiyeyim, ama gereksinim de duymuyordum. Öte yandan «Karanlık ve Işık»ın biçiminin, klasik biçimleri de çok fazla andırdığını sanmıyorum. Çünkü demin sözünü ettiğim uyum ve dengeyi, özellikle yakın zamandan söz ettikçe sağlamak zorlaşıyor, biçim zorlanıyordu. Evet, ele aldığım bütün zaman parçacıklarını bir aile ve çevresi içinde bazı temaları irdelemek için seçtim... Elbette, böyle bir deney için bazı «araştırmalara» girişmek gerekiyordu. Kitaplar okudum, eski gazete koleksiyonlarını karıştırdım, bazı insanlarla konuştum vb... Ama bu yaptıklarımın da romana fazla bir değer kattığını sanmıyorum. Değeri bu tür araştırmalara dayanan bir roman yazmış olmak istemezdim...

İlk romanlarda genellikle otobiyografik yanlar ağır basar. Sizin romanınızda böyle bir durum sözkonusu mu?

«Otobiyografik» sözünden ne anlaşılıyor, tam kestiremiyorum. Eğer yazarın yazdığını bir ölçüde «yaşamış» olduğu anlatılmak isteniyorsa, acaba bunun ölçüsü ne kadardır? Bu sözcüğün genel olarak işaret ettiği anlama göre, «Karanlık ve Işık»

otobiyografik değildir. Ama bana öyle geliyor ki, romanda sözü edilen tipleri —insanları demem belki daha doğru— benim anlattığım yakınlıktan pek az insan anlatabilir... Romanın «otobiyografikliğine» duyulan ilgi, eserin ne ölçüde öznelci olduğunu anlamaya yönelik olsaydı belki açıklayıcı olabilirdi. Ama bir roman, benim anladığım anlamda, hem otobiyografik olabilir, hem de öznelci olmayabilir, ki galiba «Karanlık ve Işık» da böyledir. Önemli olan yaşanan ya da yaşanmayan bilginin sunuluş biçimidir. Bilgi kesinliğe ancak bu biçim içinde kavuşur. Türkiye'de otobiyografik yanlara duyulan merak roman anlayışıyla yakından ilgilidir. Bazı romancılar okuyucuda uyandırmak istedikleri etkiyi, romanın biçimiyle değil, yazdıklarını «yaşamış» olduklarını duyarak sağlamaya çalışıyorlar. Özellikle yaşlı romancılar bunu yeteneksiz oldukları için değil, romana bugün artık başka yollarla anlatılabilecek bazı bilgileri yüklemek zorunda oldukları için yapmışlardı. Ama artık romancı, romanını başka hiçbir şeye indirgenemeyecek bir bilgiyle yazması gerektiğini anlıyor... Eskiden romana yüklenen bazı bilgileri bugün de yükleyebilmek için gerekçe bulmak çok zor. Bu yüzden Türkiye'de romanın önü temizlenmiş, açılmış gibidir, romancılar «otobiyografik» olanı derinleştirmek, görünüşlerin altına ulaşmak zorundalar. «Karanlık ve Işık»ı yazarken, «otobiyografik» olup olmamak gibi bir sorunum olmadı. Bütünsellik öğelerini kendi hayatımda aramaya kalkışmadım... Bizde «otobiyografik« öğelere biraz da haklı olarak duyulan bu ilgiye kapıldığım zamanlar, ben de «Moby Dick»i Melville mi, yoksa balina mı yazdı diye meraklanırım...

Yeni çalışmalarınız...

Yalnız Almanların değil, roman kuramının da «Bildungsroman» diye andığı, insanın gelişme, öğrenme, yetişme evresine ilişkin bir romana başlıyorum...

(Milliyet Sanat - 7 Mayıs)

«KARANLIK VE IŞIK»IN YAZARI ORHAN PAMUK İLE BİR SÖYLEŞİ

Bu yılki Millivet Yayınları Roman Yarışması'nı bilindiği gibi iki genç ve yeni yazar birlikte kazandılar. Bu yazarlardan Orhan Pamuk, büyük ödülü, «Karanlık ve Işık» adlı yapıtıyla, Mehmet Eroğlu'nun «Issızlığın Ortası»yla paylaşarak, dikkati çekti. «Karanlık vel Işık» önümüzdeki aylar içinde Milliyet Yayınları arasında yayımlanacak.

Orhan Pamuk 1952 yılında İstanbul'da doğdu. 1970'te Robert Kolejini bitirdi. İki yıl önce bitirdiği İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Gazetecilik Enstitüsü'nde halen 'yüksek lisans' öğrenimi görmekte.

Aşağıda yazar ile yaptığımız söyleşi yer almaktadır:

«Karanlık ve Işık» bir tarihsel çağ romanı. Abdülhamit'in son günlerinden gönümüze uzanan bir çizgide üç durak irdeliyorsunuz. II. Abdülhamit politikasının sonuçları, 1930-39, 1970 sonu... Bu üç durak arasında ne gibi bir organik bağ kurdunuz?

«Karanlık ve Işık'ın ne kadar bir 'çağ romanı' olduğunu söyleyemem. «Çağ romanı» sözüyle, ne anlatmak istediğimize bakar bu. Ama tarihsel bir roman olduğu görüşüne katılmıyorum. Çünkü zamanının bugün yaşayan bir zaman olduğunu sanıyorum. Romanın ele aldığı sorunlar burjuvaziyle ilgilidir ve bugün de geçerliliğini sürdürmektedir. Ben bütün roman boyunca ölüm, başkaldırı, mutluluk aşk, sorumluluk gibi temaları bir burjuva ailesi ve çevresiyle ilişkili olarak ele almaya çalıştım. Bu temaların sıralanışına, aralarındaki ilişkiye, dengeye dikkat ettim. Kendi kendini yorumlayan bir yazar olmak istemediğim, üstelik bir yazarın niyetleriyle ortaya çıkardığı şey arasında ne kadar fark olduğunu bildiğim için bu konuda fazla bir şey söylemek istemiyorum... Bir zamanlar belirli bir tarihsel dönemi sorunlarını dramlaştırarak canlandırmak bana yeterli geliyordu. Kendi kendime «tarihsel» hikayeler yazıyordum... Bugün zamana ve tarih denilen şeye bakışım bambaşka...

Bir çağ romanı yazarken roman sanatının hemen hemen bütün klasik inceliklerine bağlı kalmayı özellikle öngörmüş gibisiniz. Bu açıdan yapıtınız bizim yazınımızdaki öteki çağ romanlarından çok farklı. Dünya ve Türk romanındaki çağ romanlarını eleştirmenizi istesek... Sizi etkileyen ve etkilemeyen çağ romanları... Buna bağlı olarak önemsediğiniz romancıları da soralım...

«Roman sanatının klasik incelikleri «sözüyle anlatılmak istenen geleneksel roman teknikleriyse, evet ben. «Karanlık ve Işık'da onlara bilinçle bağlı kaldım. Bunda Lukacs'ın etkisi altında kalmam kadar. Stendhal'a, Tolstoy'a duyduğum yakınlığın payı da büyük Romanı beş yıl önce kurdum ve değiştirerek birkaç kere yazdım. O zamanlar aradığım bütünlüğün Stendhal'deki, Tolstoy'daki gibi bir bütünlük olmasını istiyordum. Belki de sizin «çağ romancısı» dediğiniz bu romancılara fazlasıyla hayrandım... Ama, «Karanlık ve Işık» sonunda ne onların yazdığı şeylere benzedi, ne de benim hayal ettiğim kadar kusursuz ol-

du. Beklediğim şeye hiç de benzemiyen romanı yarışmaya sokarken bir hüzün bile duydum. Ama artık Stendhal'a da. Tolstoy'a da o kadar hayranlık duymuyorum. Onları biliyorum, nasıl yazdıklarını, hangi oyunlara, cambazlıklara başvurduklarını, beni nasıl kandırabildiklerini anladığımı sanıyorum. Bugün, geleneksel roman teknikleri dışındaki öteki tekniklere de yakınlık duyduğu mu söylemeliyim. Ama bu tekniklerin de bize vereceği şeyleri fazla büyütmemek gerek. Bir romancı bilincin içinde gezindiği ortamdan çok, bilincin kendi içini anlatmayı modern romanlardan öğrenmişse, bu onun, iyi veya kötü bir roman yazacağının hiçbir şekilde kanıtı değildir. Önemli olan romancının seçtiği bir kalıbı, biçimi yırtarak kendi biçimini bulmasıdır. Benim başlangıç noktası olarak aldığım kalıp, ya da biçimler sözünü ettiğim yazarların, Avrupa'da «aile romanı» denilen türün kullandığı biçimlerdir, üstelik bugün «klasik» dediğimiz o yazarların biçimleri arasında da dağlar kadar fark vardır Evet, Stendhal'i, Tolstoy'u, Dostoyevski'yi, önemsiyor, seviyorum: Ama bunları sevmiyen var mı acaba? Bunlara Conrad'ı, Faulkner'i ve yirminci yüzyılın en büyük «çağ romancısı» olan Dos Passos'u da ekliyeyim bari... «Karanlık ve Işık»ı kurarken her romancının mutlak bağlanacağı bir yazınsal kurama yaslanması gerektiği ne inanıyordum ve kuramcım da Lukacs'dı... Şimdi böyle bir «mutlak»a çok fazla gerek duymuyorum.

«Karanlık ve Işık» bittiğinde şöyle bir izlenim ediniyor okur: Modern Türkiye'de egemen zihniyet gerçekte bir tüccar zihniyetinden başka bir şey değildir... Bu çok önemli sorunu deşer misiniz...

Evet artık Türkiye'de hakim olan ahlak değiş-tokuşa, küçük çıkarlara, bireyciliğe dayanan bir ahlaktır. Bunun Türkiye'ye özgü acıklı yanı, bu ahlakın çok kısa bir zamanda fedakarlığa kahramanlığa, yiğitliğe dayanan eski ahlakın yerini almasıdır. Eski ahlak akılcılığın köktenci eleştirisinden geçirilmediği için bugün Türkiye'de insanların çoğu, «çift ahlaklı» olmanın sıkıntısını yaşıyor... Günlük hayatta gözlediğimiz yaygın «iki yüzlülük» zayıf insanların çokluğundan değil, kapitalizmin Türkiye'de bir anda hızla yerleşmesindendir. Klasik kapitalist bir Batı ülkesinde eski, sıcak insani ilişkiler «bencilliğin buzlu sularında» yüz, yüzelli yıl önce ağır ağır eridi. Paraya dayanan şimdiki ilişkiler ise «iki yüzlü» ya da anlaşılmaz değildir: Çünkü orada her şeyin hesaba kitaba dayandığı ortadadır. Türkiye'de ise bu eski ve sıcak, belki çok daha sıcak olan ilişkiler bir anda kapitalizmle

yüzyüze geldiler. Yiğitlik, fedakarlık anılarından kurtulamıyan, ya da bu kavramları bir anı olarak bile göremeyen insanlar, ekmek kazanmak için bunları unutmak zorunda olduklarını sezmenin sıkıntısını çekiyorlar. Türkiye'de bu durumda edebiyatçıya düşen görev bu eski anıları, eski ahlakı yüceltip efsaneleştirmek, ya da yeni efsaneler üretmek değil, akılcılığı ileri sürmektir. Ama doğrusu, Türk edebiyatı, ne yazık ki akılcılığı kendisine sorun olarak almaya pek yanaşmamıştır. «Tüccar zihniyeti» denilen şeye gösterilen tepki yiğitliğe, kahramanlığa, savaşçılığa dayanan eski ahlakın çevresinde oluşmuştur.

Sizce çağdaş bir romanın tarihsel zamandan yararlanma payı ne kadar? «Karanlık ve Işık» daki tutumunuz mu bunun yanıtı? Yoksa çağdaş bir romanın salt içinde yaşadığımız zamanı da «yaşatabileceğini» söyleyebilir miyiz?

«Karanlık ve Işık»ı bir «tarihsel roman» olarak görmüyorum ve öyle de tasarlamadım. Öte yandan modern romanın sanılanın tersine, bütün zamanları «yaşatmaya» yatkın olduğunu biliyorum. Zaten bilinçle «tarihsel roman» yazmıyan bir romancının zamanını yaşanan ve tarihsel diye bölmesinin pek bir anlamı yoktur. Modern roman, biraz da keyifle zamanı parçalamıştır. Bu romanların konu aldığı hayat her geçen gün tekdüzeleşip «anlamsızlaştığı» için dramatik yapıyı yoğunlaştıracak tekniklere gerek duyuluyordu. Söz gelimi zamanı bölen, geri dönüp bekliyen, zaman içinde sıçrayan Conrad'ın bütün oyunları dramatik etkiyi arttırmaya yöneliktir... Ben «Karanlık ve Işık»ı yazarken modern roman tekniklerine gereksinim duymadım. Benim için dramatik yoğunluk sorun değildi; zamanın akışına dikkati çekmek daha önemliydi...

«Karanlık ve Işık» toplumsal bildiriyi roman çerçevesinin dışına çıkmadan yansıtmayı benimsemiş. Çağdaş bir romancı politik ve toplumsal bildirisini ne tazda yapıtına sindirmelidir?.

Ben romanı içine bir takım bildirilerin, tezlerin sindirileceği bir araç olarak görmüyorum. Türkiye'de romana o kadar çok yük yüklenmiştir ki, zavallıcık görevini yapabilmek için eciş bücüş ezilmiştir. Artık bu yükleri romana taşıtmak için bir gerekçe bulmak çok zor... Türkiye'de romancı her geçen gün, romanın dışında anlatılamıyacak bir bilgiyi aktarmak için yazmak zorunda olduğunu anlıyor... Başka yerlerden edinilebilecek bir bilgiyi romandan edinmek isteyenler ve onlar için yazanlar elbette her zaman olacaktır... Ama bundan sonra yalnızca başka hiçbir şeye indirgenemiyecek bir bilgiyi veren romanlar iyi roman

sayılacaktır. Filanca bildirinin, ete kemiğe bürünüp roman olarak gözüktüğü eserlerin değerinden bence artık şüphelenilmeli... Yalnızcı şunu göz önünde tutmak bile yeter: «Kızıl ve Kara» ya, «Karamazov Kardeşler» e sindirilen bildiri nedir? Bildiri filancaysa roman hangisidir?

Yazınla ilintiniz nasıl başladı? Bu romanı yazarken nasıl bir yöntem uyguladınız? Yeni yapıtlarınız var mı?

Yazımla ilintim sekiz dokuz yıl önce derinleşti... İlk başlarda herkes gibi ben de şiirler yazmıştım. Sonra bu yazdıklarım günün dergilerinde yayımlanınca çok utandım ve dört yıl bir şey yayımlamamak için yemin ettim. Süre daha da uzadı... Gençliğe, yetişmeğe ilişkin yeni bir romana başlıyorum.

Bugünkü Türk romanını örnekler çerçevesinde değerlendirir misiniz?

Bir yerde Ataç. Türk edebiyatı diye bi şey var mıdır? diye sorar. Eğer Türk romanı sözüyle Türkçe yazılan romanları değil, daha derin bir şeyi anlatmak istiyorsak önce şunu sormalıyız: Bir Türk romanı var mıdır? Bence evet, belirleyici özelliği Türkçe'den başka bir şey olan bir Türk romanı vardır. Bu aydınlar çevresinde dolanan ve akıldan çok duyguya dayanan bir romandır. Aydınlara en uzak gözüktüğü zamanlarda bile, söz gelimi «köy romanı» kılığına girdiği zaman bile seçkinlere seslenir, her şeyi onları yardıma çağırmak, onlar tarafından anlaşılmak için yapar... «Yaban»ı düşünün bir... Yalnız aydınların acıma duygusuna seslenen «köy romanı» değil, anlaşılamıyan, gözden düşen, yalnızlığa itilen aydınları anlatan «şehir romanları» da duygusaldır... Belki duygusal olmak tek başına olumsuz bir nitelik değil: Ama duygusallık akıcılığın yerini aldığı için bu noktayı işaret etmek istedim. Bu olumsuz yanını Türk romanı gerçekçi olma kaygısıyla, sanırım büyük ölçüde dengelemiştir. Ama gerçekçilik de yalın gözlemcilikten, doğalcılıktan bambaşka bir şeydir. Türk romanını derinlemesine incelemek isteyen eleştirmenler tek tek romanları yan yana dizip gözden geçirmemeli, bütün bu romanların arkasındaki belirleyici özelliği aramalıdırlar. Bence Türk romanı aydınlar çevresinde dolanan ve duygusallığa yaslanan bir romandır. «Karanlık ve Işık»ın da yeni bir roman olmasına rağmen eninde sonunda bu geleneğin içinde kaldığını biliyorum.

Bugünkü Türk romanı ise, bu geleneği zorlamak istiyor. Eskiden bıktığı, sıkıldığı için değil, duygusal bir gözlemcilikle aradığı bütünlüğü sağlıyamıyacağını bildiği için teknik arayışla-

ra giriyor. Bu arayışın ilk habercisi Oğuz Atay'dır... Doğrusu bu çok sevdiğim yazarın ölümüne daha sonra izleyeceği yolu göremiyeceğim için de çok üzüldüm. Genellikle bizde onun gibi yazanlara «biçimci» denir: Ama bence Oğuz Atay biçimci olmadığı için «Tutunamayanlar» da yetarli bir bütünlük kuramamıştır. Teknik arayışların tuzağı işte buradadır. Yazar tekniğe nesnelerin bütünselliği için yöneldiğini unutabilir ve farkına varmadan tekniği amaç yapar. Oysa teknikler ve modern roman biçimleri, gerçeklik eski biçimlerle eksik yansıtılabildiği için gereklidir. Yazarı belki onlara yönelten dürtüler kişisel, öznel şeyler olabilir, ama teknik arayışlar dolaylı olarak tarihsel ortamdan kaynaklanır, geleneğini zorlamak isteyen Türk romancısı, bence teknik üzerinde gereğinden fazla durmaktan çok, akılcılığı kendine sorun edinmelidir. Geleneği belirleyen tarihsel ortam olduğu için, gelişmesi romancının öznel isteklerinden çok daha yavaş gerçekleşir. Ama şimdi önemli olan bugünkü Türk romanının gerçekliğin kavranmasının daha zorlaştığını sezmiş olması, bu yüzden teknik arayışlara yönelmesi ve çözümleyici, akılcı olmaya çalışmasıdır. Ben yazdığım şeylerin bu yeni Türk romanının bir parçası olmasını istiyorum... Romanın kuramsal «mutlak»larına da bugün daha az gereksinim duyuyorum.

(Dünya - 7 Mayıs)

«ISSIZLIĞIN ORTASI» YAZARI MEHMET EROĞLU'YA SORDUK

Bu yılki Milliyet Roman Yarışma'nın büyük ödülünü, bilindiği gibi iki yeni yazar paylaştı. Orhan Pamuk ve Mehmet Eroğlu. Mehmet Eroğlu, yarışmaya «Issızlığın Ortası» adlı yapıtıyla katılmıştı. Aşağıda yazarla yaptığımız bir tanıtma söyleşisi yer almaktadır.

S - Kendinizi tanıtır mısınız.

C İzmir'de, 1948 yılında doğdum. Kısa bir süre sonra da ancak 1960 yılında tamamlıyacağım uzun bir yolculuğa çıktım. Çocukluğum ve ilkokul yıllarım sırasıyla Adana, Aydın, Uşak, Edremit gibi şehirlerde geçti. 1960 yılında babamın yurtdışındaki bir göreve atanmasıyla, ailemden ayrılarak ilkokulu bitirmek için, yaz tatillerimi geçirdiğim İzmir'e bu kez sürekli kalmak üzere geri döndüm. Aynı yıl, ilkokuldan mezun olduktan sonra, o zamanki adı İzmir Maarif Koleji olan İzmir Bornova Anadolu Lisesi'ne başladım. O okuldaki yatılı yedi yıl bana çok şey öğretti. Arkadaşlık, yalnızlık, güçlü olmak, direnmek ve okumak gibi.

1960 ile 1967 arasındaki dönem yaşantımın en kaygusuz yılları oldu. Bugün bile ne zaman geçmişe dönmeyi düşünsem belleğim beni hep o okula götürür. 1967'de okul bitti ve bir grup arkadaşla beraber yüksek öğrenim için Ankara'ya gittik. Ben Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümüne başladım. Üniversitedeki ilk yılda yüz yüze geldiğimiz Marksizim önce değer yargılarımızı alt üst etti, sonra kişiliklerimizin önüne yeni bir ufka bakan bir pencere açtı. Birinci senenin sonunda beraber olduğumuz arkadaşların yarısını yitirmiş birbirimize adeta yabancı olmuştuk. O yıl çocukluk ve delikanlılık sona ermişti. Okumaya üniversitede de ara vermedim, aksine okumayı çeşitlendirerek iki dilde de sürdürdüm. 1971'e kadar, Türkiye'nin en dinamik ve dolayısıyla en bunalımlı, dönemine rastlıyan o dört seneyi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde geçirdim. 1971 Kasım'ında İnşaat Mühendisliğini bitirdikten kısa bir süre sonra Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmam başladı. 1972 senesinde 1968'den beri tanıştığım şimdiki karımla evlendim. 1973 yılının sonralarına doğru mahkum oldum. Karar kesinleşmeden genel af çıktı. 1974 senesinde bir kız çocuğum oldu ve çok yakında adeta herşeyin ne kadar çabuk geçtiğini kanıtlamak istercesine beş yaşını bitirecek...

S - ISSIZLIĞIN ORTASI yanılmıyorsak ilk romanınız. Edebiyatla ilintiniz nasıl başladı? ISSIZLIĞIN ORTASI'NI yazarken nasıl bir yöntem izlediniz?

C Evet ISSIZLIĞIN ORTASI ilk romanım. Bu romanı okuyan herkes bana aynı soruyu sordu ve ben hep aynı cevabı verdim. ISSIZLIĞIN ORTASI'ndan önce, mesleki konularda yazdığım bir kaç makalenin dışında tek kelime bile yazmış değildim. Edebiyatla ilintim öyle sanıyorum ki okumayla başladı. Kendimi bildim bileli okurum. Yazmaya ise garip bir şekilde başladım. 1976 senesinin sonlarına doğru, belleğime güvenemediğimden, bazı olayları yazıya geçirmek üzere bir defter aldım. Amacım günlük tutmaktı. Birinci haftanın sonunda günlükten vazgeçmiş bir roman yazmaya karar vermiştim. O deftere bir taslak yazıp hemen başladım. 1977 yılının ortasında ISSIZLIĞIN ORTASI bitmişti. Ara vermeden, daha ISSIZLIĞIN ORTASI'nı yazarken tasarladığım ikinci romana başladım. Birkaç ay sonra yarışma ilanı çıkınca ilk kez romanımın yayınlanabileceğini düşündüm. O zamana kadar romanımın yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir düşünce ve kaygım yoktu. İkincisini bırakıp, ISSIZLIĞIN ORTASI'nı yarışma koşullarına uygun olarak daktilo etmeye koyuldum. İş-

den eve döndükten sonra, ancak akşamın sıkıştırabildiğim bir kaç saatte çalışabildiğim için daktilo etmem biraz zaman aldı... yazarken önce on, onbeş sahifelik bir taslak yapar sonra başlarım. Bölüm bölüm yazıp daktilo ederim.

S - Romanınızın genel havasına şiir egemen. Şiirle ilişkileriniz? Hiç şiir yazdınız mı? Sevdiğiniz şairler?

C Bu ilk kez karşılaştığım bir değerlendirme. Ancak ISSIZLIĞIN ORTASI'nı okuma fırsatını bulanların hemen hemen hepsi romanın genel havasıyla ilgili değerlendirmeler yaptılar. Kimisi değişik ve çok etkileyici buldu, kimisi ise çok akıcı ve adeta ritmik. Öyle sanıyorum ki şiirsel anlatım da bu anlamda yapılan bir değerlendirme. Roman kahramanı Ayhan'ın gözüyle anlatıldığı için, genel atmosferine ölüme yakın yaşıyan yada ölümü tanımış bir kişinin olaylara biraz geriye çekilerek ve olayları ayrıntılarından kurtaran bakış hakim. Ayhan'ın tepkilerinin anlatıldığı bölümlerde ise, —zaman zaman yazarını dahi tedirgin edecek düzeyde—, cümlelere gerilim, öfke ve deliliğe varan bir asabiyet hakim. Öyle sanıyorum ki işte bu ikili tutkulu yapı, insanı ISSIZLIĞIN ORTASI'nı okurken şiirle karşı karşıyaymış gibi bir duygula ürpertiyor. ISSIZLIĞIN ORTASI'nı bitirdikten birkaç ay sonra tekrar okuduğumda garip bir tedirginlikle kala kaldım. O tedirginliğin nedenini bugün kestirebiliyorum. Romanda anlatılan olayları Ayhan gibi biriyle yaşamak insanın tepkilerini her an gerilimli bir savunma durumunda tutuyor. Ben kendi payıma insanlığı Ayhan'a karşı hep savunmuşumdur. Öte taraftan eğer kendinizi Ayhan'la özdeşleştirirseniz bu kez de sinirleriniz kopacakmış gibi geriliyor... Şiirle ilgime gelince. Önce hiç şiir yazmadığımı söylemeliyim. Hatta doğrusunu söylemek gerekirse pek iyi şiir okuyucusu da sayılmam. Şiir konusunda kolaya kaçıp sadece bildiğim şairleri okurum. Beğendiğim şairleri Yahya Kemal, Nazım Hikmet ve Attila İlhan diye sıralayabilirim. Yahya Kemal ve Nazım hakkında pek birşey söylemek istemiyorum. Biri ses ve ahengin biri de evrensellik ve içerik zenginliğinin doruk noktaları. Biri geleneksel diğeri ise bütün kalıpları kıran güçlü bir soluk. Ben Attila İlhan'ı bir anlamda birbirinin antitezi olan bu iki büyük şairin başarılı bir sentezi olarak değerlendiriyorum. Atilla İlhan'da hem ses ve ahenk hem de toplumsal içerik, güçlü bir imaj içinde birleşmiştir. Zaten sentez endişesi Atilla İlhan'ın şiirlerinden başka gerek yazılarında gerekse romanlarında açıkca görülür.

S - ISSIZLIĞIN ORTASI İnsanı bireysel ve toplumsal yaşa-

mı içinde irdeliyor. Psikolojik yöntemlere de rastlanıyor. Politik bildiriyle bireysel yaşam arasında bir bağ kurulmuş. Bizim romanımız için yeni özellikler bunlar. Türk Romanı üzerine neler düşünüyorsunuz? Çağdaş bir romandan neler bekliyebiliriz?

C Aslında son birkaç yıldır yayınlanan birçok romanda insanı bireysel ve toplumsal yaşamı içinde irdeliyen yazarlar oldu. Psikolojik boyutu ve politik bildirisiyle bireysel yaşamı arasında dengesi kurulmuş yapıtlara çok olmasa da rastladık. Bence ISSIZLIĞIN ORTASI'nda yeni olan şey böylesine politik bir romanda kişilerin psikolojilerinin ve biroyselliklerinin romanın bildirisi ve olayları altında ezilmemiş olmalarıdır. Diğer bir yenilik de, 12 Mart'ın ve kişilerinin ilk kez o günlerin olaylarını oldukça yakından izlemiş birinin ağzından yazılmış olmasıdır. Bu anlamda, yani o günün eylemcilerinin bilinen politik kişilikleri yanında bireyselliklerinin de ihmal edilmemesi birinci derecede önemli eylemcilerinin yanısıra, olayların peşinden sürüklenmiş ikinci belki de üçüncü dereceden önemli olan kişilerdir. Bu kişilerin zaaflarının masal kahramanlarından öte insan yanlarının özellikle 12 Mart'tan sonra 12 Mart'la ilgili olarak yaratılan destansı ama gerçek olmayan tabularına aldırmadan ele alınması gerekiyordu, işte ISSIZLIĞIN ORTASI'nda bu yapılmıştır... Türk Romanı konusunda iyimserim. Bence son yıllarda büyük mesafeler almdı. Romanlar şehirlere yada başka deyişle burjuvazi ile işçi sınıfının hesaplaştığı arenaya eğildi. Çok roman yazılıyor ve çok kişi roman yazıyor. Bu saptama Türk Romanı'nın yarını açısından üzerinde sevinerek durulacak bir nokta. Bugün Türkiye'de sınıflar ve davranışları yavaş yavaş klasik şemadaki yerlerine oturuyor. Artık en azından iki nesildir burjuva yada işçi olan insanlar var ülkemizde. Artık herkes hakim çelişkinin ne olduğunu biliyor, bilmek zorunda bırakılıyor. Türk Romancısı'nın bir başka talihi de Türkiye'nin çok değil daha 70 yıl öncesine kadar bir dünya devleti oluşu ve başka ulusların yüzyıllarca yıllık tarihlerine sığan olayların, bizim bir çeyrek yüzyılımıza sıkışması. Romancı için bol malzeme demektir bu. Önemli olan geçmişimizde duran bu malzemeyi kullanabilmek. Buna sıra gelmişken bir örnek vermek istiyorum. Falih Rıfkı bence Türkçe'yi en iyi kullanan, saptamalarında alışılmışın dışında bir ustalık taşıyan yazarlarımızın başında gelir. Falih Rıfkı I. Dünya Savaşı'nı Suriye Cephesinde, Cemal Paşa'nın karargahında geçirmiştir. O dönemin Suriye'si gerek Arap milliyetçiliği gerekse diğer politik gelişmeler açısından olağanüstü bir zaman parçasıdır. Er-

meniler, Lübnanlı, Hıristiyan'lar, Arap gizli örgütleri, Almanlar, Fransızlar ve düşman İngilizler... Falih Rıfkı işte bu cepheden Zeytin Dağı'nı çıkarmıştır. Zeytin Dağı Türkçe'de yazılmış en önemli kitaplardan biri sayılmasına rağmen, çerçevesi çok dar tutulmuş bir yapıt olarak kalmıştır. Halbuki aynı dönemde Arabistan'da bulunan ve Arap Yarımadası'nı kaybetmemizde önemli bir rol oynayan ve serüvenlerini sonradan BİLGELİĞİN YEDİ TEMELİ, (Seven Pillars of Wisdom) adlı kitapta toplayan ünlü casus Lawrence'in eseri, Türklük hakkındaki peşin yargılı düşünceleri bir yana, gerek hacmi ve bütünlüğü, gerekse içeriği açısından bir baş yapıt seviyesindedir BİLGELİĞİN YEDİ TEMELİ, Malrux'dan Churchill'e kadar birçok kişi tarafından Batı'nın en önemli eserlerinden biri sayılmaktadır. Falih Rıfkı çap olarak şükresiz ki Lawrence'den aşağı biri değildi. Ama Falih Rıfkı'da eksik olan, belki de Batı medeniyetinin temeli olan, büyük sorunlara birey olarak katılma,sorunları evrensel bir boyutta ele almaktı. Çağdaş Türk yazarları bu boyutu hiç ihmal etmemelidirler... Çağdaşlık sorununa gelince, bence bu yüzyıl Marks, Freud ve Einstein'in üzerinde oturuyor. Bu varsayımı yazarlığa indirgersek, bilimselliği, metodu ve bireyi aynı potada eritip bize ait meselelere el attıkça ortaya çağdaş eserler çıkacaktır. İnsanı ve olayları maddi çevresinden soyutlamadan, politik çerçeveyi çizerek, bireyselliklerini ihmal etmeden yazılan romanlar tabii ki çağdaş olacaktırlar.

S **Asıl uğraşınızla romancılık arasında organik bir bağ kurabiliyor musunuz? Yada ikisi çelişiyor mu?**

C - Mühendislik belli verilerle belli sonuçlara ulaşılan bir disiplindir. Yazarlıktaysa, kuralları pek belli olmayan bir süreç sonucunda ortaya çıkan yapıtla ölçülüyor. Bu açıdan bakarsanız iki uğraş arasında bir bağ olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Ama mühendislikte önemli olan probleme yaklaşma biçimidir. Metod ve kurallar ancak problem tarif edildikten sonra uygulandıklarından, çözümün başlangıcı problemin belirlenmesidir. İşte bu belirleme yada planlama hayal gücü ister. Çünkü ekonomik çözüm herzaman alternatiflerin irdelenmesiyle ortaya çıkar. Alternatifleri çoğaltmak ise muhayele ister. Soruya bu açıdan bir cevap arandığında, gerek mühendisliğin gerekse romancılığın, geniş bir hayal gücüne ve yaratıcılığa muhtaç olmalarından ötürü, benzerlik taşıdığını söyliyebilirim. İş saatlerine mühendislik akşamları ise roman. Bu benim şu andaki yaşantımda kurduğum ve sürüp giden bir denge...

S - **ISSIZLIĞIN ORTASI alışılagelmiş deyişle bir 12 Mart romanı mı? Yoksa 12 Mart Kıbrıs savaşı, bu yapıtta yalnızca birer öğe mi? Yani amacınızda tarihi saptamak düşüncesi var mıydı?**

C ISSIZLIĞIN ORTASI ne bir 12 Mart romanı ne de Kıbrıs savaşını anlatan bir yapıt. Yazarken daha çok yakın geçmişimizde duran bu olaylar hakkında ahkam kesmemeye özellikle dikkat ettim. Bu tabii ki bir takım saptamalar yapmaktan kaçındım anlamına gelmez. Ama niyetim ne 12 Mart'ı anlatmak ne de Kıbrıs savaşını hikaye etmekti. Niyetim böyle bir toplumsal platformda belli bir küçük burjuva kesimini çizebilmekti. Gerek 12 Mart gerekse, Kıbrıs savaşı, prototip olarak çizilen roman kahramanlarının, düşüncelerinin, inançlarının, entellektüelliklerinin, cesaretlerinin ve insanlıklarının sınandığı bir insalık durumu, olarak kullanılmışlardır. Nasıl bazen reaksiyonların açığa çıkması için sisteme ısı verilirse bu iki öğe de ISSIZLIĞIN ORTASI'nda aynı amaçla kullanılmıştır. Bu arada biraz önceki sözlerime geri dönüp çağdaş roman tarifine bir ekleme daha yapmak istiyorum. Çağdaşlaşmanın faktörlerinden birisi de irdelenen konunun evrenselliğidir. Soruna bu açıdan bakarsak evrensel olan 12 Mart yada Kıbrıs savaşı değil, faşizm baskı ve savaş karşısında roman kahramanlarının davranışlarıdır. Bu anlamda ISSIZLIĞIN ORTASI hiç de alışılmış bir 12 Mart romanı değil, yeri gelmişken belirteyim. Romanın en önemli kişisi Ayhan öyle sanıldığı gibi birinci sınıf bir eylemci değil. Ayhan daha çok Batı kültürü ve normlarıyla yetiştirilmiş genç bir küçük burjuvanın biraz abartılmış bir örneği. İrdelemek istenen Ayhan'ın toplumsal olaylar ve ölüm karşısındaki ancak Batılı bir aydına özgü tepkileri. ISSIZLIĞIN ORTASI, kültürü, subjektif koşulları, değer yargıları toplumla çelişen birinin yenilgi karşısındaki hikayesidir. Çağdaş bir tanzimat aydınının romanı olarak düşünülmeli ISSIZLIĞIN ORTASI.

S **Yeni çalışmalarınız var mı? Yeni romanlar... Bundan sonraki çalışmalarınızda hangi sorunları irdelemek isterdiniz?**

C İkinci bir romandan ISSIZLIĞIN ORTASI'nı nasıl yazdığımı anlatırken söz etmiştim. Şu anda bitirmek için, eğer istediğim gibi, çalışabilirsem, altı yada yedi aya ihtiyacım var. Bu roman ISSIZLIĞIN ORTASI'nın devamı sayılabilir. Ayhan'ın kısa bir zaman dilimine sığan olağanüstü serüvenini tamamlamaya çalışacağım. Bundan sonra neler yazacağımı zaman gösterecek. Ama mutlaka yazmaya devam edeceğim. Bence bir yazar hedefini büyük seçmelidir. Ben ilk romanlarımı birer alıştırma, bundan

sonraki romanlarımın önünü açan romanlar olarak değerlendiriyorum. Yazacak o kadar çok şey var ki

(Dünya - 18 Mayıs)

YEDİTEPE ŞİİR ARMAĞANI

1979 Yeditepe Şiir Armağanı'nı «Çırak Aranıyor» kitabıyla Refik Durbaş kazandı. Bir yıl önce yayınlanmış 58 şiir kitabını değerlendirerek bu sonuca ulaşan seçici kurul, Oktay Akbal, Recep Bilginer, Hüsamettin Bozok, Konur Ertop, Semi Karaören, Aslan Kaynardağ ve Adnan Özyalçıner'den oluşuyordu.

NOTLAR

BİR ŞİİR ÖDÜLÜ. «Yeditepe Şiir Ödülü»nü bu yıl **Çırak Aranıyor**'la Refik Durbaş aldı. Bilindiği gibi, bu ödül 1954'ten bu yana, zaman zaman aksayarak da olsa, veriliyor. İlk yıllarda ozanlara «para» da veriliyordu sanırız. Son yıllarda yalnızca ödülün adıyla birlikte, bir belge, belki de bir plaketle çırak çıkarılıyor ozanlar Bu yılki **Çırak Aranıyor** çok denk düşmüş oluyor böylece.

«Yeditepe Şiir Ödülü», yine de, Türk Dil Kurumu'nun şiir ödülü yanında, «şiir» için bir devinim sayılır. Kaç şiir ödülü var ki ülkemizde? Şimdilerde İzmir'de «Ali Rıza Ertan Şiir Ödülü», daha doğrusu «ödülleri» de oluşturuluyor. O da karşılıksız. Bir ad. Böylece, yalnızca «onursal» ödüller yolu açılmış oluyor. Ozanlar da, bu tür onursal ödüller için sıraya girecek her halde. Böyle olduktan sonra, her dergi bir şiir ödülü kuracak, ülkemiz şiir ödülleriyle dolacak. Kolay gele!!

Bu yılki «Yeditepe Şiir Ödülü»nü kazanan **Çırak Aranıyor**, Refik Durbaş'ın şiirinde bir aşama. İçerikte çelişkiler olsa da, güncellik uğruna çok yerde düzyazıya düşse de, söylediklerinde kimi kez «bilimsel» yanlışlıklar bulunsa da, **Çırak Aranıyor** geçen yılın birkaç iyi şiir kitabından biriydi. Refik Durbaş'ın eleştiriye açık bir yönü de, iyice eskimiş, iyice yitmiş sözcüklere bile «tutkuyla» sarılması, öz Türkçe yanında, Osmanlıcaya bir tür aşkla bağlanması. Bu, onun şiirinin «rengi» belki de. Bu rengi yitirmek, ozanı korkutmamalı yine de, «karma dil» Refik Durbaş'ın dili olmamalı. Ne diyor Refik Durbaş'ın çırağı?.

Elim sanata düşer usta
Dilim küfre, yüreğim acıya
Ölüm hep bana
Bana mı düşer usta?

(Yusufçuk haziran)

REFİK DURBAŞ: «ŞİİRİMLE YAŞAMIMI HİÇBİR ZAMAN AYRI DÜŞÜNMEDİM»

KONUR ERTOP

Refik kardeş, «Kuş Tufanı», «Hücremde Ayışığı» kitaplarında olduğu gibi 1979 Yeditepe Şiir Ödülü'nü kazanan «Çırak Aranıyor» kitabında da toplumumuza ve insanımıza dayanan içtenlikli ve inandırıcı belirlemeler kendini gösteriyor. Yaşamla içiçe yürüyen bu şiiri daha yakından tanıyabilmemiz için önce, şiirinle çok yakından ilişkili bulunan yaşamını senin ağzından öğrenelim, ayrıntılarıyla...

10 Şubat 1944 yılında Erzurum'da doğdum. 1954'te İzmir'e göçtük. İlkokulu, ortayı, liseyi İzmir'de bitirdim. 1965'te İstanbul'a geldim. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdim. Ve bitirmedim. On yaşından beri çalışıyorum. Yazlık sinemalarda gazoz satmaktan işportacılığa, benzin istasyonunda araba yıkamaktan su tesisatçılığına kadar bir sürü işte çalıştım. 1967 yılında Yeni İstanbul gazetesine düzeltmen olarak girdim. 1970'te Cumhuriyet'e geçtim. Arada 7-8 ay gibi bir süreyi saymazsak 1970'ten beri Cumhuriyet gazetesinde düzeltmen olarak çalışıyorum. Bunun dışında bazı yayınevlerinin de düzelti işlerini yapıyorum.

Şiirle ilişkilerin nasıl başladı? Hangi etkilerle gelişti?

Şiirle ilişkim 1960'larda başladı. Lise bire kadar, Teksas Tomniks, Pekosbil falan okurdum. Sonraları Mayk Hammerlere sarıldım. Lise birde İsmet Kültür adında bir hocayla tanıştık. İlk dersinde bize kitapları kapattırdı ve cebinden çıkardığı bir küçük kitabı okumaya başladı. Kitap «Promete»ydi galiba. Ve İsmet Kültür bütün bir yıl bize Yunan klasiklerini okudu. Kompozisyon derslerinde bu kitaplar üzerine düşüncelerimizi, çevremizde gördüklerimizi falan yazdırdı. Önceleri Kemalettin Tuğcuvari küçük öyküler yazıyordum. Bunların bazıları da o zamanlar çıkan «Çocuk Haftası»nda yayınlandı. Evdense kızarlardı kitap okumama, yazı yazmama. Derslerine çalış falan derlerdi. Öykü yazmak zaman isteyen bir işti. Şiir öyle değil. En çok bir sayfa iki sayfa. Sonra şiir gizli de yazılırdı. Sanıyorum böyle başladı. Bir de o sıralar İzmir'de çıkan gazeteler sanat sayfası verirlerdi. Her hafta binlerce şiir yayınlanırdı bu sayfalarda. Çarşamba geceleri de İzmir Radyosu «Eğe'den Genç Şairler» adı altında bir program sunardı. Bu programda o haftanın beğenilen şiirleri okunurdu. Benim de yayınlanan ilk şiirim bu programda okunun-

ca şiiri ciddi bir iş olarak düşünmeye başladım, ki ondan sonra da bir daha öykü falan yazmadım. Sonra İşçi Partisi'ne girdik. Orada yeni bir çevre, yeni arkadaşlar bulduk. Çoğu okuyup yazıyordu. «Evrim» adında bir dergi çıkardık. Sonra bir dergi daha. Önceleri Atilla İlhan'ı çok okurduk. Sonra Kemal Özer, Cemal Süreya. Nazım'ı ise çok sonraları, Garip bir şey. O zamanlar bir de Cahit Sıtkı'yı çok okurdum. Ama örneğin Ziya Osman'ın hiçbir kitabını okumadım. Halen de okumuş değilim. Yani bazı böyle şairler var Benim dışımda. Hiçbir kitabını okumuş değilim. Yani şiirimi etkileyen şeylerin başında kitap gelmiyor. Daha çok yaşamdan kaynaklanıyor bu etkiler. Çünkü sınıf yapım gereği hem çalışıyor hem okuyordum. Bir yandan düşünce planında İkinci Yeni şairlerini okuyor, öte yandan yaşamın pratiğinde çalışıyordum, yaşamın acı, yalın, süssüz gerçekleriyle içiçeydim. Sanıyorum bunların etkisiyle şiirim gelişti Daha çok yaşamın gerçeklerinden etkilendi şiirim diyebilirim.

15 yılı aşan bir süreden beri şiirlerin yayınlanıyor. Şiirinin biçim ve öz bakımından değişen ve değişmeyen yönleri sence nelerdi?

Şiirimin biçiminin pek değiştiğini sanmıyorum. Kitabıma girmeyen ilk ürünlerimde yine çalışan insanlar vardı. Fakat İstanbul'a geldikten sonra yeni bir çevreye girdim. Öğrenci olayları vardı, aşklar, sevdalar vardı. Bunları yazmaya çalıştım. Yani kısaca şiirimin değişmeyen yönü yaşadığımı yazmam sanıyorum. Çevremde gördüğümü, duyduğumu yazmam. On yıl önce öğrenciydim, olayların içindeydim, onun şiirini yazıyordum. Şimdi artık öğrenci değilim, ve yazdıklarımın içinde de öğrencilikle ilgili şeyler yok. Şimdi sokaktaki çocuğu yazıyorum: Köyünden büyük kente gelmiş, ne köyünden kopabilmiş ne kentteki yaşama ayak uydurabilmiş, gecekonduda oturan, ne sanayi işçisi olabilmiş, ne eli bir sanat tutabilmiş insanları yazmaya çalışıyorum. Bir de daha açık, daha anlaşılır olma çabasındayım. Şiirimin değişen yönleri de bunlar galiba.

Bu zengin kaynaklı şiirlerin hangi kaynaklardan beslenmişti? Canlandırdığın kişileri nerede, nasıl tanıdın?

Şiirimle yaşamımı hiçbir zaman ayrı düşünmedim. Hep yaşadığımı yazmaya çalıştım. Örneğin, «Beyaz Kehribar»da çocuğun Horasan'dan trene binip İzmir'e gitmesi benim 1954'te Horasan'dan İzmir'e gitmemdir. Aynı olay yani. 1976'da Ahmet Celal adlı bir arkadaşımla Erzurum'a gittim ve o küçük tesbih atölyesini orada gördüm. Bunları aynen yazdım. Kendimden gelen duy-

guların yanına bilgiyi de koydum. Zaten şiiri yazarken yaşamdan aldıklarımın yanına bir de bilgi katıyorum. Yani ansiklopedi karıştırıyorum, kitaplara, gazetelere bakıyorum. Olanağım varsa gidip o yerleri, o kişileri bir daha görüyorum. Geçende genç bir arkadaşın matbaacılarla ilgili bir şiirini okudum, ey kalfa diren falan diyor. Şimdi bu arkadaş biraz sorup soruştursa, ya da bir matbaacıyla konuşsaydı, matbaada kalfa diye bir unvan olmadığını görür anlardı. Onun yerine mürettip, operatör falan derdi. Yine bir ressam arkadaş da matbaa çırağını elinde İngiliz anahtarıyla çizmiş. Bu genç arkadaş da bir gazetede her gün çiziyor. Şimdi bu arkadaş da mürettiphaneye bir çıksaydı, o çırağın eline İngiliz anahtarı yerine bir kumpas ya da bir çift falan verirdi. Belki küçük ayrıntılar ama şiirlerimdeki inandırıcılık da belki buradan geliyor. Bir de sanayi işçisini yazmadığım için eleştirildim. Bu da şiirlerimin dayandığı kaynakla ilgili. Ben hiç öyle büyük fabrikada çalışmadım. Görmedim bile. Kendim de köyden kente göçen bir ailenin çocuğuyum. Ve çevremde hep bu çocuklar var. Trene biniyorum bu çocuklar. Sokaklarda, köşe başlarında bunlar. Ben de trenlerde gazete sattım. Bu yüzden trende gazete satan bir çocukla hemen diyalog kurabiliyorum. Bu yüzden bu çocukları yazıyorum.

Bir dizi şiirin 12 Mart günlerinin acılarını dile getiriyor. Anlattığı kişilerin adlarını belli belirsiz işaretlerle veren bu şiirleri yazıldığı dönemin baskılarıyla açıklamak yeterli mi? Toplumsal bir savaşıma sözcülük eden şiirin mutlaka açık, aydınlık, kolay anlaşılır, büyük kitlelere seslenecek nitelikte olmasını beklemeli miyiz?

«Kuş Tufanı»nda ilk gençlik yıllarımı anlattım. Daha çok kendimi yani. İkinci kitabım «Hücremde Ayışığı» 12 Mart'a rastladı. Ve o zaman bir dergi çıkarıyorduk. Yeni a. Ben derginin yazı işleri müdürüydüm. Dergi faşizme karşıydı, yazarlarının belli bir sorumluluğu, amacı vardı. Her sayının bir ağırlığı, kendi içinde bir bütünlüğü vardı. Örneğin bu sayımız kitap sayısı olacak deniyordu. Yazarlar bu konuda yazıyor, şairler bu konuda şiir yazmaya çalışıyordu. Doğru yanlış bilmiyorum. O günlerin baskılı döneminde yine yaşamın diriliğine sığınarak böyle bir denemede bulunduk. Elbette toplumsal bir savaşıma sözcülük eden şiir, açık, aydınlık, kolay anlaşılır olma zorunda. Ne var ki, o dönemde Yeni a'da yazan çoğu şair gibi ben de kabuk değiştiriyordum. İkinci Yeniyi okuyarak şiire başlamıştık. Yapıyı temelden yıkmak hemen olmuyordu. Aşama aşama bu değişimi yaşaya-

rak «Çırak Aranıyor»a gelindi. Elbette anlattığım kişilerin adlarını vermememde o dönemin baskılarının yeri var. Hem bu baskıdan dolayı bu kişilerin adını vermedim, hem de o kişiyi anlatmaktan çok, onun simgelediği davranışı, düşünceyi yazmak istedim. Örneğin, Harun Karadeniz için uzun bir şiir yazdım. Ama adını vermedim. Çünkü, anlatmak istediğim yalnız Harun değildi, onun davranışı, düşüncesiydi de bir yerde.

Şiirinin biçim bakımından taşıdığı özellikler için neler söylenmesi yerinde olur? Soyut kavramları, uzak çağrışımlara dayanan benzetmelerle tanımlıyorsun... Çok farklı imgeler getiren bu tamlamalar için ne söyleyeceksin? «Zulüm, hüzün, kahır, tevekkül, hicran...» gibi artık dilimizde yeri kalmamış sözcükleri çokça kullanmanı nasıl açıklıyorsun?

Biçimi şiirin özü belirliyor. Bu benim elimde olan bir şey değil. Ben kendimi az yazan biri olarak görüyorum. İlk dizeyi yazmak zor oluyor. İlk dizeden sonra arkası geliyor. Gazete haberleri, ilanlar, şarkılar, türküler. Bir bakıyorum hepsi şiirin içinde. Soyut kavramları ölü olarak görmüyorum... Belki bu yüzden uzak çağrışımlara başvuruyorum. Örneğin küskünlüğün izdüşümü diyorsam, küşkünlük etli kanlı yaşayan bir şey olduğu için, onu öyle varsaydığım için onun da izdüşümü olacaktır, yine atardamarları kesilmiş bir dağ yamacı diyorsam, dağ yamacı da yaşayan bir varlıktır, onun da bir atardamarı olacaktır. Eski sözcükleri kullanmama gelince, bu okulda gördüğüm öğrenimin bir sonucu. Önceleri sözcüklerin müziğine aldanarak kullanırdım, daha sonraları bir alışkanlık oldu galiba. Yani bilinçli olarak zorla, bilerek kullanmıyorum bu sözcükleri. Hasret de diyorum, özlem de, Sirkeci-Halkalı trenine binin. Karşılaştığınız on satıcıdan dokuzu, «evinizin mübrem bir ihtiyacını getirdim» diyecektir. Dikiş iğnesi satan da kullanıyor bu sözcüğü, masa örtüsü satan da. Şimdi bu insanı anlatırken, mübrem sözcüğünü kullanmayacak mısın? İlk zamanlar ben de anlamını bilmiyordum. Senden sorup öğrendim sonradan galiba.

«Beyaz Kehribar» ve «Kampana» şiirlerin çok sevildi; sahne ve müzik çalışmalarına konu oldu. Nelerdi bu çalışmalar? Bu yorumlamalar senin şiirlerini tam olarak yansıtıyor muydu?

«Beyaz Kehribar» ve «Kampana» şiirlerini İlerici Gençler Derneği oyun düzeninde sundu. Oyunu gördüm. Başında ve sonunda Nazım Hikmet'ten de şiirler var. Çok genç arkadaşlar. İyi niyetle, amatörce çalışmışlar. Zülfü Livaneli de «Çırağın Türküsü»

adı altında besteledi. Ben de ilk kez TV'dan izledim. Livaneli sevdiğim, beğendiğim bir sanatçı. Kuşkusuz mümkün olan en iyisini yapmıştır. Şiiri yazdım, benim işim bitti. Yorum Livaneli'ye ait. Galatasaray Lisesi'nden bir arkadaş da yine «Çırak Aranıyor» daki şiirleri besteliyor. Bu arkadaşın çalışması daha geniş kapsamlı. O da sanırım önümüzdeki ay gün ışığına çıkacak.

Yeni çalışmaların neler? Biraz ayrıntılı bilgi verir misin?

Üç kitabım da tükendi. Hele «Çırak Aranıyor» altıyedi ayda mı ne bitti. Önce bunların yeni, baskılarını yapmak istiyorum. Yeni bir kitabım şu günlerde çıkmak üzere. Baskıda. Orta ikiden ayrılıp bir matbaada çırak olarak işe başlayan bir çocuğu anlatmaya çalıştım. Adı «İkinci Baskı». Daha doğrusu Cumhuriyet gazetesinin mürettiphanesini anlatmaya çalıştım. Hıdır Usta, Kıvırcık Ali, Vecdi, Tabip Usta, ben düzeltmen Refik, hepsi gerçek kişiler. Çocuk kitabı olarak yazmadım bunu. Zaten bu ayrıma da karşıyım. Çocuk şiiri, aşk şiiri, toplum şiiri diye bir ayrıma karşıyım. Ve kitabın iskeleti tek bir şiirin üzerine kurulu. Yani oldukça uzun bir şiir. «Çırak Aranıyor»un devamı bir yerde. Yine bu yapıda uzun bir şiirim daha var. Önce düzyazı olarak yazdım, sonra bıraktım. Şiir olarak yazıyorum şimdi. Adı da «Sokak Çocuğu Ali». Babası işçi bir çocuğun banliyö trenlerinde gazete satarak hem okuması hem yaşam savaşı. Okulda öğrendikleriyle günlük yaşamda karşılaştığı çelişkiler. Sonra ayrı bir kitap olarak düşündüğüm türküler var. Simit satan çocuğun türküsü, çiklet satan çocuğun türküsü gibi. Yine 1974'ten beri yazdığım «Ünlü Kişiler Sözlüğü» var. Bunlar 50'ye yaklaştı. Meyhanede birlikte içtiğim dostlar, arkadaşlar. Hepsi de gerçek kişiler. Karıncaezmez Şevki'den, Sait Maden'e, Önder Bozok'tan Muzaffer Buyrukçu'ya. Bunları Mehmet Sönmez resimliyor şimdi. Bu kitap da yakında basılacak belki.

(Milliyet Sanat - 14 Mayıs)

ÖDÜL KAZANAN ÜÇ KİTAP

Konur ERTOP

Ülkemizdeki edebiyat ödülleri beklenen yankıyı yaratmıyor, kitap satışlarını gerektiği gibi etkilemiyor, maddi karşılıkları da bazan sadece birer anı plaketi olduğu için emeğin ve sanatın hakkını ödemiş olmuyor! Bu karanlık tabloya karşılık ödüllerin bulunmadığı bir edebiyat ortamının da büsbütün ölgünlüğe gömüleceğini kabul etmek gerekir!

1979'un edebiyat ödüllerinden bazıları geçtiğimiz günlerde

üstüste verildi. Edebiyat severlerin ilgisinin bu ödülleri kazanan yapıtlara yönelmesini dileyelim.

Ödüllerin ilki olan Madaralı Roman Ödülü'nü ALNINDA MAVİ KUŞLAR (E Yayınları) adlı kitabıyla Aysel Özakın aldı. Aysel Özakın'ın romanı 1977'nin 1 Mayıs olayları çevresinde geçen bir konuyu işlemektedir. Sanat edebiyat çevremizin insanları, sorunları, aydınlarımızın toplum olayları karşısındaki tutumları romanda sergilenip eleştirilmektedir. Taşradan büyük kente gelen roman kahramanı genç kız kendi yaşamını ve toplumu değiştirme istemiyle yüklüdür. Romanda yetişme koşulları, etkilendikleri kaynaklar, aksaklıklarla dolu bir çevrede topluma karşı sorumluluklarla yüklü ve yapıcı bir görev ahlakını gerçekleştirmenin yolları araştırılmaktadır.

Yeditepe Şiir armağanını ÇIRAK ARANIYOR (Cem Yayınevi) adlı kitabıyla alan Refik Durbaş günümüz şiirinde halkla en çok bütünleşen bir duyarlığı dile getirmektedir. Büyük kentin kenar mahallelerinde yaşayan ucuz içki evlerini dolduran, en kötü koşulların çevrelediği işyerlerinde çalışan insanlar bütün canlılığıyla onun şiirlerine yansımaktadır. Dili ve anlatımı dolmuşta, minibüste, canlılık ve hareketle yaşayan, söyleşilerle birleşir. Yapmacıktan, özentiden, gösterişten bütünüyle uzaktır Durbaş'ın şiiri. Duyarlıkla yaşama sevincini, topluma karşı sorumlulukları en doğal biçimiyle birleştirip yüreğine kazımaktadır okuyucusunun.

Sait Faik Hikaye Ödülü'nü BİR GEMİDE (Ada Yayınları) adlı kitabıyla alan Ferit Edgü yukarda anılan iki sanatçıdan bütün bütüne ayrı sanat özellikleri göstermektedir. Hikayelerinde toplumsal çevreden soyutlanmış insanlar canlandırılmaktadır. Kimi zaman kara bir alayla kimi zaman aşırı bir cinsellikle bütün toplumsal olayların dışına sürüklenmiştir. Anlatılan kişiler, Soyut bir kentin üzerini dayanılmaz bir koku kaplar, insanlar nereye gittiği belli olmayan gemilerin güvertesinde dolaşırlar, yanıtsız kalmaya mahkum sorular sıralanır. Korku, karabasan, bunalım okuyucunun yakasına yapışır. Canlı ve zengin bir edebiyatın ayrı bakış açılarıyla, ayrı sanat görüşleriyle oluşacağını kabul edenler Edgü'nün hikayelerinde değişik bir tad bulup bunu sanatımıza bir katkı sayabilirler. Bu hikayelerin içeriğini kavramak isteyenlerse yazarın ilkelerini DERS NOTLARI (Ada Yayınları) adlı deneme kitabından öğrenebilirler. Burada yer alan ve Edgü'nün hikayelerine ışık tutabilecek ilkelerden biri şu-

dur· «Ben bir yazarım. Yalnız bir yazar. Yani yazan bir kişi. İnsan ruhunun mühendisi falan değilim. Benden herhangi bir konuda bir çözüm ya da bir öneri beklenmesin.» (!)

(Günaydın 20 Mayıs)

Ozanın Gözüyle

ÖDÜL ALINDI MI, VERİLDİ Mİ?

Kemal ÖZER

Nesin Vakfı Yıllığı için bir yılın ödüller, armağanlar, yarışmalar toplamına bakıyorum kaç gündür. Dergilerden, gazetelerden ödül sonuçlarını ve yankılarını tarıyorum. Bu taramanın ürünleriyle onlardan çıkan sonuçlar üzerinde yıllığın ilgili bölümünde duracağım için burda bir özet yapmak niyetinde değilim. Yalnız şu kadarını söyleyeyim, sürüp gelen değerlendirmeler 1979'da artış göstermiş. Sayıca olduğu kadar, çeşitlilik açısından da bu artış sözkonusu. Geçen yıl irili ufaklı 16 değerlendirme varken, bu yıl yirminin üstünde. Yarışma niteliğinde olanlarla Kültür Bakanlığı'nın yaptığı «Büyük Ödül» değerlendirmesi bu alandaki çeşitliliği de arttırıyor. Kuşkusuz önümüzdeki yıl eksilenler olur. Ama yenilerinin ekleneceği de belli. Nitekim gelecek yıl ilk sonuçları alınacak kimi ödüllerin kurulduğu 1979 içinde açıklandı.

Artış olgusuyla birlikte çeşitli sorunlar da gündeme gelecek denebilir. İlk ağızda görüleni, bir değerlendirme enflasyonunun ortaya çıkması. Hemen şu temel soru geliyor burda akla: Kim kime ödül veriyor ve niçin?

Bir öbeklendirme yaparsak, ödüllerin bir bölümünün kuruluşlarca verildiği görülür. Sedat Simavi Vakfı, Türkiye Milli Kültür Vakfı, Türk Dil Kurumu, Lions Kulüp, Kültür Bakanlığı gibi. Bir bölümü ise, edebiyatımızda ad yapmış, yapıtlarıyla, sanat anlayışlarıyla iz bırakmış sanatçılar adına veriliyor. Sait Faik, Orhan Kemal, İsmet Küntay gibi. Kuruluşlarca verilen ödüllerde «maddi» karşılık işin içine girerken, sanatçılar adına verilenlerde «onursal» yön ağırlık kazanıyor. Örneğin bir Sedat Simavi Vakfı Ödülü'nün 100.000 lirasına karşılık, bir Orhan Kemal Ödülü tümüyle onursal.

İster kuruluşlarca, ister sanatçılar adına verilsin, karşılığı ister parasal, ister onursal olsun, ödüllerin verilişinde iki yanlı bir beklenti bulunduğu açık. Alanın da verenin de beklentisi var. Kiminde belki hemen göze çarpmayan, uzun süreli ideolojik bir amaç gizli. Kiminde açıktan açığa amaçlanan, bir adı, bir

görüşü, bir anıyı yaşatmak. Buna karşılık, ödül alanın da ya doğrudan parasal yarar gözettiği ya da yapıtlarına sürüm, adına ün aradığı öne sürülebilir. Bu saydıklarımızın dışında bambaşka beklentiler saptamak da olanaklı.

Burda sözünü etmek istediğim, bu iki yanlı olgunun bir denge içinde işlerliği. Daha önce de tartışıldı, ödül veren, katılım koşulu koymakla dengeyi bozuyor. Çünkü sanatçı, ödülü geri çevirme olanağından yoksun kalıyor bu durumda. Oysa ödül alanın, geri çevirme hakkı bulunursa, bu en azından ödül kurumunun sağlıklı işlemesine yol açacaktır.

Diyeceksiniz ki, katılım koşulu koymayan ödül yok mu? Var. Örneğin Yeditepe Şiir Armağanı var. 1954'ten bu yana, zaman zaman aksayarak da olsa, veriliyor. Önceleri parasal karşılığı da vardı. Uzunca bir süredir yalnızca bir plaketle yetiniyor kazanan ozan. Katılım koşulu yok, ama bugüne kadar geri çeviren de olmadı. Demek ki işleyişi dengeli. Böyle düşüneceksiniz.

Bir de beklenti açısından bakalım. Armağanı verenin beklentisi belli. Yıllarca yayınladığı kitaplarla ve dergiyle edebiyatımıza hizmet etmiş bir yayınevinin adını yaşatmak. Bugün bu yayınevi yok, ya da yeni kitaplar çıkarmıyor. Dergi de artık yayınlanmıyor. Ozanlar bugüne değin armağanı almakla sözkonusu yayınevinin adını yaşatma beklentisine saygı gösterdiler. Hiçbiri verilen armağanı geri çevirmedi. Buna karşın, armağanı veren ne yaptı? Onursal karşılığı olan plaketi bile esirger oldu onlardan.

1979 mayısında Yeditepe Şiir Armağanı'nı «Çırak Aranıyor» kitabıyla Refik Durbaş'ın kazandığı radyolar, televizyon ve basın aracılığıyla kamuoyuna duyurulmadı mı? Duyuruldu. Yani katılmak için başvurmayan bir ozan armağana değer bulundu. O da sonucu kabul etti. Ama armağan verildi mi? Hayır. Bugüne değin ozanın beklentisi umursanmadı. Ne plaket verildi, ne tören yapıldı.

O halde temel soruyu bir daha sormak gerek: Kim kime ödül veriyor? Bir başka deyişle Yeditepe Şiir Armağanı ozandan alındı mı, yoksa verildi mi?

(Eleştiri - 1 Aralık)

TÜRKİYE MİLLİ KÜLTÜR VAKFI ÖDÜLLERİ

1979 içinde Türkiye Milli Kültür Vakfı'nın ilk baskısı 1977 yılında yapılan yapıtlara verdiği kültür armağanları belli oldu. Bunlardan edebiyat dalında büyük ödülü «Meddahlık ve Meddah

Hikâyeleri» (Prof. Dr. Özdemir Nutku), özel ödülleri de «Çağ Sürgünü» (Yahya Akengin) ve «Zincir» (Hasan Kayıhan) aldı.

ORHAN KEMAL ROMAN ÖDÜLÜ

Vedat Türkali, Çetin Altan, Rauf Mutluay, Asım Bezirci, Mehmet H. Doğan, Konur Ertop, Hilmi Yavuz, Nurer Uğurlu'dan oluşan seçici kurul 1979 Orhan Kemal Roman Ödülü'nü Mehmet Başaran'ın «Memetçik Memet» romanına verdi. Bu sonuca ulaşılırken, «Mehmet Başaran'ın kişiliğinin ve yapıtlarının gözetildiği» belirtildi.

MEHMET BAŞARAN: «ORHAN KEMAL TOPLUMCU GERÇEKÇİ TÜRK EDEBİYATININ BÜYÜK USTASIDIR»

Doğan HIZLAN

● Okurlarımıza biraz kendinizi tanıtır mısınız?

● Yaşam öyküm mü? İlginçtir bence:

Lüleburgaz'ın Ceylan köyünden yoksul bir çiftçi ailesinin beş çocuğundan biriyim; ne zaman doğduğumu da kesinlikle bilemiyor anam. Ayrıca üç kardeşim de ölmüş çünkü. Nüfusumda 1926 yazılı.

Bir Temmuz sabahı alnımda/Anamın çatlak dudağı gezinmiş / Saçıma başak kokusu / Tenime buğday lezzeti sinmiş / Ben tarlada doğmuşum / Toprağa düşmüş ilk gözyaşım Südün kadar ak olmalı bahtım değil mi ana?

Ama olmamış işte. Köylüyüm çünkü, halim de köylü hali. Köy Enstitüleri açılmasa, okuma olanağım yoktu. Kimbilir ne haldeydim şimdi. Ama, bir köy çocuğu Kepirtepe Köy Enstitüsünde okur, sonra da Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsüne giderse, tutar bir de köylünün halini anlatmağa kalkışırsa, hali duman. Benimki de öyle. Köy Enstitüleri Dergisi'nin çıkarıcılarındandım. «Enstitülerin Başaran»'ıydım. Cumhurbaşkanı İnönü'nce takdir edilmiştim. N'olduysa bundan sonra oldu. Enstitü öğretmenliği, üç yıl Memetçik Memetlik, Gezici başöğretmenlik, ilk okul öğretmenliği, dairede memurluk, 27 Mayıs'tan sonra da, ortaokul ve lise öğretmenliği... Soruşturmalar; sürgünler, izlenmeler caba... Bir ara Bakanlık 4489'a göre bir yıllığına Almanya'ya göndermeye karar vermiş nasılsa beni. İçişleri Bakanlığı 22. Maddeye göre engel oldu. Böylece Almanya bir tehlike atlatmış oldu. Yapıtlarım. Şiir: Ahlat Ağacı, Karşılama, Nisan Haritası, Kocakent, Pıtraklı Memleket, Gök Ekin, Köy notları, öyküler:

Çarığımı Yitirdiğim Tarla, Aç Harmanı, Zeytin Ülkesi, Sürgünler, Tonguç Yolu, Elif Diye Bir Türkü Ve Memetçik Memet. Oyküde TRT ve Sabahattin Ali başarı ödüllerim var. Ayrıca Çocuk yazını alanında yapıtlarım var.

● Orhan Kemal Roman Ödülünü aldınız. Romancı Orhan Kemal üzerine kısaca düşüncelerinizi?

● Orhan Kemal, toplumcu gerçekçiliğimizin büyük ustası. Yaman bir soluk getirmiş yazınımıza, sınırlarını genişletmiş. Capcanlı tipler yaratmış bir konuşturma, anlatım ustası. Vedat Türkali'nin belirttiği gibi, zorlu bir dönemin, işçi sınıfının «kendi kendine» olduğu tarihsel dönemin yazarı. Ekmeğini taştan çıkarmış bir yazın emekçisi... Bilinçli bir sevgiyle, ezilenlerden yana hep. Mavi tulumlu İzzet Usta'yla gülümseyerek okurlarına: «Dünyamızın boş kafalara değil, düşünen, birşeylerin değişmesi gerektiğini düşünen insanlara gereksinimi var» diyor. Bereketli Toprakların Zeynel'iyle de «Biz eşek olduktan sonra, sırtımıza çok palan vuran çıkar» diyor. Aydınlatıcı, uyandırıcı yapıtları. Yiğit bir bilinç taşıyıcısı o. Beni de ikinci ödüllendirişi bu. İlk şiir kitabım AHLAT AĞACI'nı yayımlandığı yılın iyi şiir kitabı saymıştı bir soruşturmaya verdiği yanıtta.

● MEMETÇİK MEMET belgesel bir yaşam öyküsü, belgesel bir yaşam romanı. Biyografik yanı ağır basıyor. Bu nedenle alışılmış romanlar dışında özellikler taşıyor. Bu konuda bizi aydınlatır mısınız?

● Roman, genel olarak geniş açılardan yaşama, insana bakmak; yazarın görüşüne, beğenisine göre insan, yaşam gerçeğini, sanat gerçeğine, dile çevirmek elbet. Tek yolu yok, İlle de şöyle yazılır diye kural konmamış. Pek çok roman, yaşam öykülerinden kaynaklanır, bir yaşam öyküsünü, konumu içinde soluk alan bir tiple somutlar. Yukarıda da değindiğim gibi, ilginç bir yaşam öyküm var. Toplumumuzun civcivli bir dönemini, kesitini çok yoğun biçimde yaşadım. Tabandaki kırsal kesim insanının, egemenlerce tehlikeli, «kuşkulu» sayılan Memedin, toplu bir kıyımla düştüğü demir ökçe altındaki yaşamını ,iç dünyasını, çevresini gözlemler, çağrışımlarla, karabasansı düşlerle bir roman gerçeğine dönüştürmeğe çalıştım. Belgesellik niteliği de yüklemeğe çalıştım öte yandan. Memedin yaşamına yansıyan yanlarıyla, bir dönemi Memedin yaşamında somutlamayı denedim.. En ilginci: Ne yana baksam sen / Dağ Memet / Bayır Memet / Memet kokar hürriyetim. ekmeğim / Memedim / Her işin başı sen / Savaşta Memet / Barışta Memet / Ah Memet... diyordum

çok eskiden yazılmış bir şiirimde. İşte o «Ah Memet»in içerdiği, bugüne değin dile getirilmemiş, ama Memedin etine kemiğine işlemiş, kazınmış yasak bölge yaşamını vermeyi amaçladım, Memetliği yoğun biçimde yaşıyarak, yaşatarak... Her satırının belki fazlasıyla ödenmiş, belgesel nitelikli bir yaşam romanıdır Memetçik Memet...

● MEMETÇİK MEMET'i gazete okurlarına kısaca özetlemek isteseydiniz ne derdiniz? Bildirisi ve içeriği üzerinde de, bilgi isteyelim sizden.

● Kurtuluş Savaşını kazanan güçler çağdaş, laik, halk egemenliğine dayalı bir devlet oluşturmaya yöneliyor. Yeniden dünya ağalarının tuzağına düşmemek için emeğe dayalı, kendi kaynaklarını seferber eden kendince bir yol tutmak, ekonomik bağımsızlığını da kazanmak zorunda. Geleneksel yapıyı değiştiremediği için, tüm iyi niyetli girişimler biçimsel ve yüzeysel kalıyor. Tonguç'un yaratıcı buluşuyla; amaçlanan üretim yaşamını gerçekleştirici çalışmalar, eğitim ortamı olarak düzenleniyor. Yetişenler, hem çevrelerini değiştirecek, hem kendileri değişecektir. Devrimci eğitim imeceleri, Köy Enstitüleri diyoruz buna. II. Dünya Savaşı sona erince, dünyada yenilen faşizm, bizde semiriyor. 1946'da iktidar olan toprak ağaları, savaş vurguncuları ve Mustafa Kemal'e, onun yaptıklarına karşı olanlar, enstitüleri, üretim yaşamını yeni aşamalara ulaştırıcı çalışmaları, en büyük tehlike sayıyorlar. Bir kıyam bastırmacasına yükleniyorlar enstitülere... Cumhuriyet okuyucuları, Memetçik Memedin yaşamına yabancı değil aslında. Bir bölümünü gazetelerinde izlemişlerdi geçen yıl.

● Son soru da, geleneksel bir soru. Son çalışmalarınızı sıralamanız, dilediğimiz.

● Yayıma hazır bir şiir, bir de öykü kitabım var. Çoktan tükenen, yeni baskılarını bekleyen kitaplarım var. Yüreğin Sesi Zeytin Ülkesi gibi... Kocakent, Pıtraklı Memleket, Gök Ekin gibi... Ayrıca iki uzun anlatı üzerinde çalışıyorum hayli zamandır: Biri Boyunduruk, öbürü Ver Elini Alamanya... Ama, bu kâğıt sıkıntısı, bu ortam...

(Cumhuriyet - 10 Haziran)

1979 ORHAN KEMAL ROMAN ÖDÜLÜNÜ KAZANAN MEHMET BAŞARAN İLE SÖYLEŞİ

Konuşan: HALDUN İLERİ

«Türkiye'de edebiyat alanında birçok ödüller verilmekte; bunların edebiyatımıza ne gibi bir katkısı olmakta? Özellikle Orhan Kemal ödülünün bu ödüller içerisindeki yeri nedir?»

1 — Ödüller değişik amaçlı. Bolkl dolaylı bir «katkı,» söz konusu olabilir. Yazınsal üretimi özendirici lik Yazınsal yaşamı canlı tutma, yazın ürünlerine, sanatçılara ilgi çekme gibi... Parasal yanı ağır basan ödüllerin sanatçının yaşamını kolaylaştıracağı, ona rahat çalışma olanağı sağlıyacağı da düşünülebilir. Ama, bizde böylesi ödül yok. Aslında hiç bir ödül, değersiz bir yapıta bir şey katamaz. Gerçek ödül, yazarın, sanatçının düşlediğini gerçekleştirebilmesi, bundan duyacağı doyum; bir de halkıyla bağlantısını kurabilmesi, halkının sevgisi, ilgisiyle ödüllenmesidir. Ne var ki, halkımızı okuma, eğitim hakkına kavuşturmamak için elden gelen yapılmış. En iyi yapıtın okunma şansı, onlar basamağıyla sınırlı...

Orhan Kemal, toplumcu gerçekçi bir yazarımız, yazınımızda yer etmiş bir kişilik. Belli bir yönü, ağırlığı var... Seçicileri de, ödüle layık görülenler de, bu yön, bu ağırlık doğrultusunda bir eylemi sürdürmüş oluyor. Şimdiye değin büyük ustanın adıyla onurlandırılanları anımsamak yeterli, önemini belirtmeğe: Yılmaz Güney, Çetin Altan, Sevgi Soysal, Erdal Öz, Vedat Türkali, Hasan İzzettin Dinamo, Fakir Baykurt...

«Özgeçmişiniz hakkında bilgi verir misiniz?»

2 — Ceylanköy'lüyüm (Lüleburgaz 1926) Anam babam, sırtının teri kurumadan toprağa girmiş yoksul insanlar. Sekiz çocukları olmuş, beşi sağ. Ben yaşıyanların yukardan ikincisiyim. Anama doğum tarihimi sorduğumda: «Hangi birinizi aklımda tutayım be kızancım, sekiz taneydiniz. Biriniz kucağımda, biriniz sırtımda... Yazlarım ateşten gömlek... İlk yaza karşıydı galiba..» derdi. Kız kardeşlerim köyde evli. Ağabeyim çimento fabrikasında işçi. Bir kardeşim de öğretmen... Köy Enstitüleri açılmasaydı, okumam olanaksızdı. Kepirtepe Köy Enstitüsünü, sonra da Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünü bitirdim. Adı duyulmuş bir öğrenciydim. Hasan - Ali - Kenan Öner davasının sürdüğü, Rektörün dövüldüğü, profesörlerin komünist diye üniversiteden atıldığı, Nazım'dan bir şiir okuyanın yaşamının söndürüldüğü, Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü yıllardı. Memetçik Memet'in Koca Veli'si şöyle der: «Benim çözümlemem şu: Dış etkenlerle demokrasiye yöneldi iktidar, manda tezeği gibi ortadan yarıldı; bi yanı muhalefet, öbür yanı... Al onu vur ona... İkisi de bok. Hep aynı kaba ediyorlar. Rus istekleri de tüdikiyor üzerine... Halkın öz

partileri kurdurulmuyor. Ne grev hakkı, ne sendika... En büyük tehlike, yüzlerce yıldır rahatça sömürdükleri köylünün uyanması bunlara göre. Bu uyanmayı amaçlayan da Enstitüler...» Öyleyse vur abalıya.

1946'da iktidar olan torpak ağaları, savaş vurguncuları, Kurtuluş Savaşı kadrolarına karşı olanlar, bir isyan bastırır gibi yüklendiler. Enstitülere. Hitler perçemli bir vardı. Eğitimin başında... Çok değişik bir «balyoz» harekâtıydı bu. Öğretmen olacağım günlerde Meclis Başkanı Karabekir'in yönettiği gizli soruşturma ortasında buldum kendimi, öğrenci temsilcisi olarak. İflah olmadık bir daha da: Önce Enstitü öğretmenliği, sonra üç yıl Memetçik Memet... Askerlik dönüşü köy okullarında Gezici baş öğretmen... Soruşturma, aranma, derken köy öğretmenliği, kasaba ilkokulu öğretmenliği... Dairede katiplik... Ancak, 27 Mayıs'tan sonra Ortaokul öğrenmenliği, lise öğretmenliği...

Her nasılsa, bir yıllığına (Kendi maaşımla) Almanya'ya göndermeğe karar verdi Bakanlık, yetmişten sonra... Kursa katıldım. Dövizim ayrıldı. Almanya'ya öğrenci Müfettişliğine yazılar yazıldı. Pasaport harcımı (1070 TL.) yatırdım. Ama son günde İçişleri Bakanlığı pasaportumu verdirmedi. Danıştaya dava açtık. 1953'te Köy Kalkınma Derneği diye bir derneğe girmiş gibi görünmem gerekçe gösteriliyordu. (Kırklareli savcılığından ademi takip kararı var) Gene de, beş kişilik Danıştay üyesinden üçü Bakanlığın kararına katıldı. Böylece Almanya büyük bir tehlike atlatmış oldu. Uzun hikayedir, günü gelince sergileyeceğim...

Yapıtlarım:

Şiir: Ahlat Ağacı (1953), Karşılama (1958), Nisan Haritası (1960), Kocakent (1963), Pıtraklı Memleket (1969), Gök Ekin (1975).

Köy notları, Öyküler: Çarığımı Yitirdiğim Tarla (1955), Aç Harmanı, (1962), Zeytin Ülkesi (1964), Sürgünleri (1970): Tonguç Yolu (1974), Elif Diye Bir Türkü (1976), Bir TRT bir de Sabahattin Ali Başarı Ödülüm var öykü de... Ve: Memetçik Memet...

Masal: Dilek Yüzüğü (1959), Cingöz Çoban (1960), Kuşdili (1968), Akça Kız (1970), Evvel Evvelken Deve Tellalken (1974), Aç Kapıyı Bezirgan başı (1974), Yağmur Gelini (1975), Ahlatlı Tarla, Boyalı Irmak (1979).

«Köy Enstitüsü çıkışlısınız, bu dönemin sizin yaşamınızda ne gibi etkisi oldu?»

3 — Bir «dolu içme» geleneği vardır halk yazınımızda.. Hani

bir çeşme başında bir düş, ak sakallı pir elinden dolu... Uyandığında gayrı saz çalan, şiir söyleyen yüreği yanık bir aşık...

Köyden gelip, yazınımızda ilk kez doğrudan doğruya köyü, köy insanını dile getiren bizim kuşağın çeşmebaşı Köy Enstitüleri oldu. Yani köy çocuklarına okuma olanağı sağlayan, devrimci eğitim kurumları... Uyumadık, uyandık biz o çağdaş ekin çeşmesinin başında...

Köy Enstitülerinin ilk mezunlarındanım ben. Gözünü gönlüm orada açıldı, dilim orada çözüldü. Köy Enstitüleri Dergisi'nin çıkarıcılarındanız. İlk, biz başladığımız için konuşmağa, ilk biz vurulduk. Adımız Enstitülerle özdeşleşti. Enstitüler kapandı, biz onları sürdürüyoruz diye kovalandık.

«Edebiyatımızda Köy Enstitülerinin önemli bir yeri var. Buradan mezun olan birçok kişi önemli yapıtlar verdi. Bunun nedenleri sizce nedir?»

4 — İsterseniz R. Mutluay'ın saptamasını da yineleyebiliriz. «Edebiyatımız tümüyle halka, Anadoluya açılmış, halklaşmıştır; böylece, zümre edebiyatı olmaktan çıkıp ulusal boyutlara kavuşmuştur. Şimdi röportajdan hikayeye, romandan tiyatroya, şiirden fikir eserlerine kadar bütün türlerde köyden gelen yazarlarımızın özlü emekleri var (Cumhuriyet).

En geniş halk yığınlarını kapsayan, bir halk hareketi niteliğine ulaşan devrimci eğitim uygulaması... Egemenleri: «düzen mi değişiyor» korkusuna düşüren bir kültür kirizması. Nedenlerin bazıları...

Konuyu daha geniş olarak Tonguç Yolu adlı yapıtımda incelemeğe çalıştım. Oradan bir alıntı yapayım şimdi: «Korkusuz baskısız, zorlamasız üretici eğitimi yaşamı, bedence kafaca gelişmenin en elverişli ortamıydı. Herkes, yeteneğine göre bir işe yarıyor, yönetime katılıyor, bulduğu, inandığı doğruları, kuşun ötüşünce rahat söyliyebiliyordu. (Öğrencilikle işçiliği birleştiren) imece, düşün ve sanat kaynaklarına alabildiğine açıktı. Yüzbinlerce tuğla kesenler, yoz toprakları canlandıranlar, ışığa, suya kavuşturanlar «yıldızların parladığı anların» dolgunluğu içindeydiler. Geldikleri yerlerin ,yaşadıkları günlerin, sorunlarını düşüncelerini, duyarlıklarını birer sanat şölenine dönüştüren «Cumartesi akşamlarında» bilinçle, ustalıkla, sazla sözle, kendi yazdıkları şiirler, oyunlarla dile getiriyorlardı..» Çok boyutlu bir halk kirizmasıydı bu... Yirmi Köy Enstitüsünde, tüm yurdu kapsayan eğitim alanında «ateş yakma» coşkusu yaşayan on bin-

ler... 17 bin basan Köy Enstitüleri Dergisi'nde harmanlanan yaratıcılık... Yüzlerce yıllık ezilmişliğin, suskunluğun dile gelişi... Türk yazınına ivme kazandıran bir birikim...

Piramidin Tabanı adlı yapıtında şöyle diyor Hurrem Arman: «Sosyalist bir Türkiye için büyük oranda birikimler yapmış, kendi içinde hiçbir çelişkiye düşmeyen kuruluş ve uygulamalarıyla bugün ve yarın için vazgeçilemeyecek yöntemler göstermiştir..»

«Toplumun gelişiminde romanın ne gibi etkisi olmakta. Memetçik Memet adlı yapıtınızla amaçlandığınız şey nedir?»

5 — Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın çok güzel belirttiği gibi: «Bir sanat yapıtı, hem bir saat gibi içinde yaşadığımız zamanı, hem de bir pusula gibi gidilmesi gereken yönü göstermelidir». Şu halde, insanı, gerçeği doğru algılamamıza yaşamı bilinçle yorumlayarak değiştirmemize yardımcı olur sanat yapıtları, romanlar... Okuyanı uyandırır, aydırır. Her yapıt, sürekli ve etkin bir eğitim aracıdır aslında. Duyarlığımızı, düşüncemizi etkiler, bakış açısı kazandırır, tavırlarımızı değiştirir. Oblamov'u okuyan, kendinden miskinliği, pısırıklığı, edilgenliği yenmeğe çalışır. Kurtulmak ister Oblamovluktan Genç Verter'in Acıları, hasta bir duyarlığı yaygınlaştırmıştır; intiharlar çoğalmıştır okuyanlar arasında. Ama, Murtaza'yı okuyanlar, Bereketli Topraklar Üzerinde'yi okuyanlar, köleci ahlak kalıntılarından arınmak, «sırtına palan vurulan eşek,» olmaktan kurtulmak ister. Evet, güçlü romanlar, kafayı yüreği yeni yönlere açar, somutladığı tiplerle değişimlere hazırlar bizi...

Ben Memetçik Memet'le II. Dünya Savaşında yenilen, ama bizde semirmeğe başlayan faşizmle, yeniden dünya ağalarının dümen suyuna giriş döneminden bir kesit bir yaşam dilimi vermeğe çalıştım. Bir döneme tanıklığımı Memet'in «demir ökçe»-nin altındaki yaşamıyla somutlamağa çalıştım. Memet'in bugüne değin verilmeyen dokunulmazlığı olan bir yasak bölgedeki yaman yaşamını Memet olarak yaşadım yaşatmağa çalıştım... Ama, umudun, sevginin, aydınlık düşüncenin er geç baskıyı, zulmü, -içinden pazarlıklı rüzgarlara inat, karanlıklara inat- yenilgiye uğrayacağını vurgulamak istedim. Zulmün paşalarını maşalarını belgeleri, adları sanlarıyla, marifetleriyle pek tanımadığımız tiplerle somutlayarak zaman yargıcının, okuyucunun karşısına dikmeyi amaçladım. Hem saat, hem pusula olmasını istedim Memetçik Memet'i'n...

«Türk ve dünya edebiyatları bugün ne durumda? Dünya edebiyatı içerisinde Türk edebiyatının yeri sizce nedir?»

6 — Aslında ilginç ama iri bir soru, yanıtını da yetkililere bırakalım demek en doğrusu. Gene de, birkaç söz edilebilir. Bizim yazınımız Tanzimattan bu yana yüzünü Batıya dönüyor, özünü de döndürmeğe çalışıyor. Saray çevresinde İstanbul yörelerinde döneniyor bir süre. Bir çeşit zümre yazını. Cumhuriyetten sonra yeni rüzgarlar esmeğe başlıyor. Dilin, alfabenin, eğitimin değişmesi, okuryazarlığın yaygınlık kazanması, okuma yazma olanağı bulanların kökenlerinin değişmesi gidorek (1950 den sonra) halklaştırıyor, tüm Anadolu'yu kapsayan boyutlar kazandırıyor yazınımıza. Taze güçlerle gelişen, genç bir yazın bizimki, ürünleri Nobel'lenmiş ülkelerin yazınlarıyla boy ölçüşebilir güçte...

Toprağı ekip biçenler, önce en kolay işlenen yerleri ele alırlar, sonra genişletmeğe başlarlar ekilip biçilen yerleri... Oralar da tükenince «açmalara» başlarlar. Bizim gibi ülkelerin bolluklu hasatlara elverişli ekenekleri geniş. Ama, belli aşamalara ulaşmış toplumlar, tüketmiş ekeneklerini «açmalar» peşindeler. Bunalımlara düşüyorlar bazan, türlerle, biçimlerle oynuyorlar. Doğaldır ki, üretim yaşamıyla, yaşam, biçimiyle bağlantılı bunlar. Son yıllarda yapıtlarımızın dışarlarda yayınlanması, ilgi uyandırması sevindirici elbet. Giderek daha da artacak bu ilgi...

(Edebiyat Cephesi 16/30 haziran)

YUNUS NADİ ARMAĞANI YARIŞMASI

Çocuk yılı dolayısıyla «En Güzel Çocuk Romanı» konusunda verilen geleneksel Yunus Nadi Armağanı'nı 1979'da «Bir Liranın İki Günü» adlı yapıtıyla İsmail Uyaroğlu kazandı.

Yarışmaya katılan 75 romanı Kemal Özer, Konur Ertop ve Işıl Özgentürk'ten oluşan Ön Seçici Kurul değerlendirerek içlerinden 6'sını Büyük Seçici Kurul'a sundu. Prof. Dr. Özcan Köknel, Mehmet Seyda, Erol Toy ve Doğan Hızlan'ın oluşturduğu Büyük Seçici Kurul da bu 6 yapıt arasında İsmail Uyaroğlu'nun romanını birinci seçti.

UYAROĞLU: «ÇOCUK EDEBİYATIMIZIN BUGÜN VARDIĞI AŞAMA SEVİNDİRİCİ»

Yunus Nadi Armağanı'nın bu yılki konusu çocuk romanıydı. Dünya Çocuk Yılı nedeniyle yarışmanın konusu böyle belirlenmişti. Önceki gün gazetemizde roman armağanı birinciliğini İsmail Uyaroğlu'nun kazandığını yazmıştık. «Bir Liranın İki Gü-

nü» adlı romanıyla yarışmayı kazanan Uyaroğlu ile romanı ve çocuk edebiyatı üzerine konuştuk.

● «Bir Liranın İki Günü» ile Yunus Nadi Armağanını kazandınız. Bu romanı tanıtır mısınız? Çocuklara iletmek istediğiniz bildiri neydi?

«Bir Liranın İki Günü»nde, adından da anlaşılacağı gibi, bir liranın iki günlük macerası var. Günün birinde, aylık dağıtım sırasında bir işçinin eline geçen bu lira, iki gün boyunca onların yaşantılarına ,sorunlarına tanık oluyor Bu arada ailenin oğlu. Ökkeş ile okula gidiyor, bu gidiş gelişler sırasında ve okulda başından çeşitli şeyler geçiyor. İşte bu olaylar üstüne kurulu kitap. Ama öykünün üstüne oturduğu ana bir yapı var tabii altta. İşçinin ve ailesinin sorunlarının nedeni ve bu sorunların çözüm yolu, ana konusu bu kitabın. Çocuklara iletmek istediğim bildiriye gelince bir değil birkaç şey var çocuklara iletmek istediğim... 1. Ülkeler arasında savaş değil barış ve kardeşlik. 2 — Patron işçiyi sömürür ezer 3 — «Kurtuluşun, sorunların çözümünün, güç birliği yapmaktan geçtiği» biçiminde özetlenebilir bunlar. Ama bunu çocuğun kafasına kakarcasına değil de, sonlara doğru onları da kitabın içine katarak, düşündürterek yapmaya çalışıyorum.»

● Çocuk edebiyatımızın bugün vardığı aşama konusunda düşündükleriniz? Belirgin olarak hangi özellikleri içeriyor?

«Çocuk edebiyatımızın bugün vardığı aşama, bu kısa süre içinde sevindirici Biliyorsunuz daha birkaç yıllık geçmişi var ocuk yayınlarının. Olumlu çocuk yayınlarının tabii. Bu yayınların en belirgin özelliği, toplumsal sorunlara ağırlık vermesi bence. Bu sevindirici bir şey elbette. Ancak yazılanların geniş kesime ulaşması açısından durum o kadar iç açıcı değil. Hâlâ burjuva, küçük burjuva, aydın bürokrat kesimin çocuklarını aşabilmiş değil kitaplar. Geniş işçi, köylü, emekçi kesimin çocukları için kitap, hâlâ bir lüks.»

● Romancı Uyaroğlu ile şair Uyaroğlu arasındaki benzerlikler ve ayrımlar. Ne dersiniz, böyle bir ayrım var mı? Çocuk şiirleri konusunda ne söylemek istersiniz?

«Romancı ve şair... Durumu biraz abarttık galiba. Bir çocuk romanı yazmakla romancı olunabilir mi hemen öyle? Ben «teveccühünüz» diyeyim bu nitelemenize ve hemen ardından kendimi romancılık şöyle dursun, çocuk romancısı bile saymadığımı ekleyeyim. Ben daha çok şiir yazmaya çalışan biriyim, bu arada bir de çocuk romanı yazdım, hepsi o kadar.

Çocuk şiirleri konusunda çok şey söylenebilir. Bunları burada açmaya kalkarsak, sanırım söyleşi sınırını aşmış oluruz, yerimiz yetmez. Onun için ben tek şey söyleyeyim ve sorunuzu da böylece yanıtsız bırakmamış olayım. Çocuk şiiri. «Çocuksu şiir» demek değildir, çocuğa göre, çocuk duyarlığına göre yazılmış şiir demektir.»

● **Çocuk edebiyatı konusundaki çalışmalar sizi bir başka durağa götürecek mi? Roman ve şiir çalışmalarınız açısından soruyorum.**

«Ben aslında şiirle, büyükler için şiirle başladım yazmaya Şiirin çıraklık durağından çıktım yola ve tek bir durağa varmak istiyorum. Şiirin ustalık durağına. Bu uzun yolculuk sırasında, arada bir mola verdiğim başka duraklar oldu. Bu duraklarda genellikle çocuklar için yazdım. Ama bunların hepsi geçici duraklar benim için. Dediğim gibi ulaşmak istediğim tek durak var benim. Şiirin soylu büyük durağı. Oraya doğru yürüyorum, ulaşabilir miyim bilemiyorum ama ben yürüyorum.»

● **Masallarımız son yıllarda çok az yayınlanıyor. Siz katılıyor musunuz böyle bir yargıya? Masalları güncel içerikle yeniden çocuk edebiyatı gündemine getirme olası mı?**

«Aslında çok olmamakla birlikte, gene de yayınlanıyor günümüzde masal kitapları. Hem de bayağı güzelleri yayınlanıyor. Bu yönden ben sizin yargınıza katılamıyorum. Ama geleneksel halk masallarımızı kastediyorsanız, dediğiniz doğru. Bu yüzyılların süzgecinden geçip bugüne ulaşmış masallar, metafizik, idealist öğelerden arındırılarak güncel bir yorumla yeniden yazılabilir. Aslında tek tük böyle çalışmalar da yok değil, ama genel içinde pek dikkati çekmiyorlar. Ben, masala toptan karşı olanları anlayamıyorum. Masallardaki yanlış öğelere, çarpık yanlara karşı olunur, masala değil. Yüzyılların, binyılların olgunlaştırıp bize ulştırdığı bir anlatım türüne nasıl sırt çevrilebilir. Bizim yapmamız gereken şey, masalları elimizin tersiyle itmek değil, başaşağı duran bu değerleri, ayakları üstüne oturtup onlardan yararlanmaktır.»

(Cumhuriyet - 1 Temmuz)

AVNİ DİLLİGİL TİYATRO ÖDÜLLERİ

Avni Dilligil Tiyatro Ödülleri arasında «En İyi Yaşayan Yerli Yazar» ödülü Oktay Arayıcı'ya, «En İyi Çevirmen» ödülü de «Eskicinin Tazesi», «Tak-Tik» ve «Hitler Faşizminden Hayat-ı Hakikiye Sahneleri» çevirilerinden dolayı Can Yücel'e verildi. Se-

çiciler kurulunu Nedret Güvenç, Halûk Ataseven, Zeynep Oral, Tahir Özçelik, Sevgi Sanlı, Melih Vassaf ve S. Günay Akarsu oluşturuyordu.

OKTAY ARAYICI İLE BİR SÖYLEŞİ

POLİTİKA — Neden bir ölüm üzerinde toplumsal irdelemeye gittiniz?

ARAYICI — Toplumsal yapıyı incelerken, yapının biçimlenmesinde, tepede varolan siyasal ve sosyal örgütlenme nedenlerine bağlanabilecek bir siyasi cinayet olayını irdeleyerek, toplumun temelinde aksayan, yanlış olan yanları seyircinin önüne getirmek istedim.

POLİTİKA — Oyununuzun sahnelenmiş biçiminde oyuncular sorular soruyorlardı, bunların yanıtları oyunla belirleniyordu... Bu biçimi seçişinizin nedenini anlatır mısınız?

ARAYICI — Olayı irdelemek için olayın üstüne sorularla gitmek gerekir. Geçmişteki bir olayı anlatmaya çalışırken bu yönetimi uygulamayı yeğledim. Sorular akışı sağlıyordu. İzleyicinin kendi kendine sorabileceği soruları siyasal nedenli bir ölümün çevresinde, olayın nerelerden, hangi güçlerden nasıl kaynaklandığını, topluca ve yüksek sesle düşünüp, araştırarak, yaşanmış gerçeği, yeniden üretmeyi ve somut yanıtları vermeyi amaçladım.

— Düşüncesiyle güzel, inancıyla yiğit, emeğiyle saygın Haydar, neden can verdi boynu ilmiğe takılarak gencecik yaşında?

— Kadınlığıyla mutsuz, ezilmişliğiyle kahırlı, anaiığıyla yücelmiş Selvihan, neden yaşadı bunca acıyı?

— Kendi öz çıkarlarıyla çelişen bir duruma kocasını ve iki oğlunu yitirmişken bile nasıl katlanabildi Sultanca?

— Dahası, yazgıları mıydı Yemloğlu ile Günyanlı'nın?

Oyundan bir bölümü görelim:

«.....

Haydar — Gün ağırımından güneş batımına. de ha de çalışırlar. Korku zoruna kimsede ses yok. Az birşey sızlanacak olsan, yerine yenisi hazır. Daraldım, yazdım Faruk Çavuş ağabeyime. Hükümet indirilince alkış tutmuştu o. Hani Anayasa gelecekti de gidiş düzelecekti? Yoksul belini doğrultacaktı, dedim. Bizim dilekçeci Raşit'i sözünü etmiştim konuşmalarımızdan bilir tanır. «İsmet Paşa aralarında kan olan Celâl Bayar'ı vurdu indirdi. Sazı onlar çalacak şimdi. Ama gene eski düzeninde. Telini değiştirecekler o kadar» diyor, Raşit efendi dedim.

Karşılık bir kitap gönderdi. Okudum, duvardım. Çektim ıssıza ırgatlardan birkaçını, açıldım. Devrisi gün elçi çağırıyorlar dediler. Vardım ki, yanında iki adamıyla çiftbaşı, bir de bucağın uzatmalısı. Gün ortasında çökmüşler rakının başına...

Elçi — (Gözünü Haydar'dan ayırmaksızın tabancasını düzeltir) El ağız birliği edersek işimiz işe, aşımız aşa benzer, salacamız ortada kalmaz diyesiymişsin ona buna. Elçiler sırtımızdan geçinirler diyesiymişsin. Ulan seni işe koştuk da suç mu işledik?

Uzatmalı (Elindeki betiği göstorir, alaylı) Sendika nedir, nasıl kurulur.. Senin değil mi? (Haydar başıyla «evet» der)

Çiftçibaşı Çukurun bunca yıllık töresine çomak sokmak sana mı düştü?

Elçi — Sendikacılık işi bu topraklara giremez oğlum.

Uzatmalı (Elindeki betiği sallar) Irgatı kalkışmaya dörttenler için kara kaplıda ne biçilmiştir billiyor musun— (Elini boğazına götürür, boğma imi yapar) Yağlı ip.

Elçi — Seni koruyabilirim, ama kazandığının yarısını verirsen.

Haydar Niye hepsini istemezsin?

Elçi — Hele yiğitlenmeye bak.

Uzatmalı — Sana bir iyilik edelim. Konuştuklarını duymamış olalım.

Haydar — Ben konuşayım, sen gene iyiliğinden geri durma. Teri uşak dökecek, bey kazanacak; lokmayı ağa yutacak, biz tükürüğümüzü yutup hayır dua edeceğiz; etmezsek suç..

ARAYICI — Kuşkusuz siyasal cinayetler toplumun bünyesinin, düzenin örgütlenmesinin sonuçlarıdır. Bu gün de dünyanın birçok ülkesinde, insanı, paraya dayalı, kendi sınıfsal egemenlikleri için araç olarak gören, apaçık buyurgan ya da özgür görünümlü sömürü düzenleri, kitleleri, halkları balıkçının ağında biraraya gelen balıklar gibi «birlik» içinde tutmak isteyen kara ve karanlık yönetimler ya da yönetim eğilimleri ve kalkışmalar var.

«Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi» bu kara, karanlık buyurgan sömürü düzenine karşı çıkan bir düşünceyle ele alınmıştır.

POLİTİKA — Ödüller konusunda ne düşünüyorsunuz?

ARAYICI — En büyük ödül, hiç kuşkusuz, dar seçici kurulların değerlendirmesi değil, geniş yığınların, halkın; seyircinin

ilgisi, sevgisi, beğenisidir. Bu açıdan da hem yığınların hem de bu yığınlarla birlikte zamanın eleğinde geçebilmektir.

Ancak ödüllerin, özendirici, yüreklendirici olduğunu da yadsımamak gerekir iyi niyetli bir bakış açısıyla. Amaçları ticari olanlar yanında amatör, bir kişinin anısını yaşatmak, saygıdan doğan ödüller de var. Bunlar bize bazı ipuçları veriyor. Jüriler genellikle kendi öznel durumlarının ifadesi olan sonuçlara varıyorlar. Gene de bu değerlendirmeleri, bir ön yargı taşımaması koşuluyla, olumlu karşılamak gerekiyor.

POLİTİKA — Oyununuz Devlet tiyatrosunca sahnelendi... Sizce seyirciyle istediğiniz biçimde aktarılmış mıdır «Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi?»

ARAYICI — İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de Devlet tiyatrolarında oynandı. Yorum aslına uygun özelliklerle getirilmiştir yönetim açısından. Devlet tiyatrolarının büyük sahneleri, seyirlik yanının az eksik kalmasına neden oluyordu...

Oktay arayıcı yeni bir toplumsal irdelemeyi içeren yeni bir oyun yazmaya başlamış. Bu nedenle tüm düşüncesini ona yöneltmiş... Televizyon yayınlarındaki reklâmcılığı ve konuya emeklerini satanların gerçeğini dile getiren. «At gözlüğü» oyunu sermaye çevrelerince büyük tepkiyle karşılandı. Bu tür tepkiler bir açıdan başarıların ölçüsünü de belirliyor. Umarız ki Oktay Arayıcı yeni oyunları ile zamanın eleğini aşabilsin ve seyircilerine mesajını ulaştırmayı sürdürsün.

(Politika 12 Haziran)

1978-79 YAZIN ÖDÜLLERİNİN BÜYÜK BÖLÜMÜ DAĞITILDI

● Orhan Kemal Roman Ödülünü «MEHMETÇİK MEMET» romanı ile MEHMET BAŞARAN aldı. «Bir dönemin, toplumsal gelişmeye karşı gelen güçlerin yoğun baskılarının özellikle köy enstitülerine karşı nasıl gerçekleştirildiğinin romanı Mehmetçik Memet.»

● Madaralı Roman Ödülü «ALNINDA MAVİ KUŞLAR» kitabıyla AYSEL ÖZAKIN'a verildi. «Özakın dar çevreden kente göçen bir genç kızın bilinçlenmesi çerçevesinde, aydın çevreyi, kasabada kalanları ve ilerici örgütlü çalışmalarını anlatmaya çalışıyor!

● Yeditepe Şiir Ödülünü «Çırak Aranıyor» şiir kitabıyla Refik Durbaş kazandı.

● Milliyet Sanat Dergisinin Çocuk Oyunları yarışması sonuçlandı. Birinci gelen oyun «**Aklımda**» nın yazarı Bilgesu Erenus, «sahneyi yıpranmış, eskimiş bir: askor postalı» olarak düşlemiş, «içinde nötron bombası üretilen nükleer enerji labaratuarı bu postal». Ve bir çocuk çırak olarak hem düşüncede hem de emekte sömürülüyor. Ama oyun işliyor Aklımda çağdaş, boyutlarda sorunların çocuk oyununa aktarılışı. Yazımı başarılı, aynı başarıyı oynanmasında bulacak mıyız?

● Milliyet Gazetesi Roman ödülünde birinciliği iki genç yazar paylaştı. Mehmet Eroğlu «**Issızlığın Ortası**» politik bir roman sayılabilir. Bir başka açıdan çok rahatlıkla psikolojik bir roman diye de sınıflayabiliriz. Diğer yapıt olan Orhan Pamuk"un, «Karanlık ve Işık»ında, yazar «Bana önemli gözüken dostluk, ölüm, başkaldırı, mutluluk, yalnızlık, sorumluluk gibi bazı temaları bir burjuva ailesi ve çevresi ile birlikte ele almaktı» diyor. Bu yarışmada Selçuk Baran'ın «**Bozkır Çiçekleri**»de övgüye değer bulundu.

● Sait Faik Hikaye ödülü bu yıl «Bir Gemide» öykü kitabıyla Ferit Edgü'ye verildi. Sait Faik yıllar önce bir kitabını Edgü'ye selamış ve «Hikayeciden hikayeciye selam» diye yazmış. Edgü, «Bu ödül o selamın bir uzantısıdır.» diye konuştu.

● İkinci Avni Dilligil Tiyatro Ödüllerinde «En iyi Yaşayan Yerli Yazar» Ödülünü Oktay Arayıcı «**Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi**» ile aldı. En iyi çevirmen ödülü ise «Eskicinin Tazesi, Tak-Tik, Hitler Faşizminden Hayat-ı Hakikeye sahneleri» çevrileri için Can Yücel'e verildi.

(Politika 12 Haziran)

«GÜLMECE ÖYKÜSÜ YARIŞMASI»

1976 yılından beri Akşehir Nasrettin Hoca Şenliği içinde yapılmakta olan «Gülmece Öyküsü Yarışması»nı 1979"da Şakir Balkı'nın «Öküzler Üstüne Nutuk» öyküsü kazandı. Yarışmada ikincilik Fuat Örer'in «Tahta Ev» öyküsüne, birinci mansiyon Alpaslan Berktay'ın «Eveleme Develeme», ikinci mansiyon Mehmet Semih'in «Gözlüklü Beyefendi» öykülerine verildi. Üçüncülük için ödül verilecek yapıt bulunamadığı sonucuna varıldı.

NASREDDİN HOCA ÖYKÜ YARIŞMASINDA ŞAKİR BALKI BİRİNCİ OLDU

Özgeçmişinizden söz eder misiniz?

1929'da Gönen'de doğdum. Fazla okuma olanağı bulamadım. Küçük yaşta işçi oldum. Yaşamımın en uzun bölümü makineler arasında geçti. Yazıya «Dolmuş» mizah dergisinde başladım, «Pazar»da ve «Zübük»te gülmece öykülerim çıktı. Şimdilerde Cumhuriyet'in «Ciddiyet» adlı mizah sayfasında yazıyorum. «Büyük Usturalar» adında bir kitabım yayımlandı. Evliyim.

Akşehir'de adına düzenlenen yarışmaya katılıp birincilik ödülü aldığınız Nasreddin Hoca üzerine düşünceleriniz?

Nasreddin Hoca, yalnız Türk gülmecesinin simgesi değil, dünya gülmecesinin yüce bir anıtıdır. Yüzyıllardan beri fıkralarıyla yaşaması, onun ne denli bir gülmece ustası olduğunun kanıtıdır. Akılcı ve insancıl olan Hoca, insanları güldürürken düşündürmüştür de. Hoşgörü, onun için bir inançtı. Dünyanın birçok ülkesinde gülmece yarışmaları yapılmaktadır ama, Nasreddin Hoca adına yapılan yarışmaların anlamı büyüktür. Bu nedenle sevinçliyim.

Gülmece yazarlığına nasıl başladınız, neden bu alanı seçtiniz?

Pek anımsamıyorum. Bu bir kara yazgı mıdır ne, gülmece yazarları hep horlanmış, ezilmiş kişilerden oluşmaktadır. Benim yaşamım da böyle... Siz hiç saraylarda, konaklarda, yalılarda büyümüş bir kişinin gülmece yazarı olduğunu işittiniz mi? Bilmiyorum, yaşamında gülmeyen bir insan, güldürmek mi istiyor? Horlanmanın, ezilmenin bir ürünü mü oluyor gülmece? Kimbilir belki de...

Gülmece deyince ne anlıyorsunuz, kısaca tanımlar mısınız?

Bu konuda söz etmek biraz güç. Gülmeceyi tanımlamak kişilere göre değişmektedir. Ama, en kestirme anlatımıyla, beklenmeyen bir olaydır, gülmece... Örneğin, bir rasathane müdürü düşünün, yağışlı bir havada, herkes şemsiyesini açmış, o ise sudan çıkmış balığa dönmüş! Ne bileyim, bir başka örnek: Çok zengin bir adamla, çok yoksul bir adam birlikte piyango bileti alırlar. Milyonluk piyango zengine düşüyor da, öbür yoksul avuçlarını yalıyor. Söz ola, hani Nasreddin Hoca'ya sormuşlar. «Hocam, eşeğimi önce Allah'a mı havale edeyim, yoksa bir ağaca mı bağlayayım?» Gülmüş, «Önce,» demiş «Bir ağaca bağla, sonra da Allah'a havale et.» Örnekler yerinde mi, bilmiyorum.

Günümüz gülmecesi üzerine düşünceleriniz...

Kötü bir durumda olmaması gerek. Her dönemin gülmecesi kendine özgüdür. Meşrutiyet, Cumhuriyet ve çok partili dönemin gülmeceleri gibi... Çok partili döneme geçtiğimiz günlerde bir

«Markopaşa» olayı bulunmaktadır. Markopaşa, gülmece edebiyatımız için siyasal ve sınıfsal bir atılımdır, kuşkusuz. «Akbaba»da o dönemlerde yayımını sürdürüyordu ama, gülmece işlevi halka pek yakın değildi. «Markopaşa»ya gelince, siyasal iktidar için bir korkulu düş oluyordu. Hatta, «Markopaşa» olayı parlamentoda bile tartışmalara ve gürültülere neden olmuştu. Neden bu gürültüler patlak vermişti? Çünkü, gülmece halk yararına işlev yapıyordu. Fantezilerle uğraşmıyor, gerçekleri vurguluyordu. Türk gülmecesi için bir başarı ve aşamaydı bu olay. Söz ola, gülmece öykücülüğünde duraklama mı var?.. Sanmıyorum. Türk gülmece edebiyatı son yirmi yıl içinde altın dönemini yaşamıştır. Gülmece edebiyatımız sınırlarımız dışına taşmıştır, Aziz Nesin ustanın söylediği gibi «Gülmece sağlıklı olduğu» zaman gerçek gülmecedir. Belki, kuru ve sulu gülmece, gülmece öykücülüğümüzü biraz duraklamaya götürmüştükr, ama bu tip gülmeceler gelip geçicidir. Turhan Selçuk'un deyimiyle, bir de «Pembe Gülmece» türetilmek istenmektedir. Bu da geçicidir bence. Sağlam bir geleneği olan Türk gülmece edebiyatı, ileriye dönüktür. Çünkü, Nasreddin Hoca burjuva gülmecesi yapmamıştır.

(Milliyet Sanat - 16 Temmuz)

İSMET KÜNTAY ÖDÜLÜ

Tiyatro yazarı İsmet Küntay adına 5 yıldır verilen ödül 1979'da «Ölü Kentin Nabzı» adlı oyunundan dolayı Orhan Asene'ya verildi. Seçkin Cılığoğlu, Günay Akarsu, Hayati Asılyazıcı, Doğan Koloğlu ve Nadide Küntay'dan oluşan seçici kurul bu sonuca, Günay Akarsu'nun çekimser oyuna karşı 4 oyla ulaştı.

KÜLTÜR BAKANLIĞI ÇOCUK YAZINI YARIŞMALARI

1979 içinde Kültür Bakanlığı, «Çocuk Yılı» dolayısıyla roman, öykü ve oyun dallarını kapsayan bir çocuk yazını yarışması açtı. Oyun dalında seçici kurul birinci, ikinci ve üçüncülüğe değer yapıt bulamadı. Feyza Hepçilingirler'in «Yanlışlıklar» ve Bilgin Adalı'nın «Bencil Dev» yapıtları başarı ödülerini aldılar.

Roman dalında Sulhi Dölek'in «Yeşil Bayır»ı birinci, Mehmet Türkkan'ın «Neyidik Ne Olduk»u ikinci, Kaya Öztaş'ın «Zor Günler»i üçüncü oldu. Başarı ödülleri ise «Işık Ülkesinde Soygun» yapıtıyla Ülkün Tansel ve «Gün Işığı Kenti» yapıtıyla Fazlı Yalçın'a verildi.

Öykü dalında birinciliği Selâhattin Aslan'ın «Bir Çift Selâm», ikinciliği Ayla Çınaroğlu'nun «Mut Teyzenin Bahçesi», üçüncülüğü Abbas Cılga'nın «Dedemin Öyküleri» yapıtları kazandı. Bu dalda başarı ödüllerini ise Burhan Günel'in «Sevinç Dolu Bir Akşam» ve Hüseyin Akyüz'ün «Sevgi ile Anımsamak» yapıtları aldılar.

BİR YARIŞMANIN ARDINDAN

Selim İLERİ

Kültür Bakanlığı. Çocuk Yılı nedeniyle ülke çapında bir çocuk yazını yarışması açtı bu yıl. Yapıtlar, roman, öykü ve oyun dallarını kapsıyordu. Yapıtların seçimi için uygulanması istenen tarz, 100 sayısı üzerinden her metni ayrı ayrı değerlendirmeydi. Seçici kurul da bu tarza uymuş, sonuçlar da neredeyse matematiksel biçimde elde edilmiştir.

Değerlendirme ve sonuçlandırmaya, önce oyun (tiyatro) dalından başlandı. Bu dalda katılan yapıtlar, cocuk oyunu türünün ülkemizde büyük bir gelişme gösterdiğini kanıtlamakla birlikte, öncellerindeki birikimi aşan nitelikte değildi. Bu yüzden de, seçici kurul, başarı ödülleriyle yetinmeyi öngördü. Çocuklarımızın toplumsal yaşamda karşılaştığı aksaklıkları dile getiren, bütünüyle toplumsal çelişkilerimizin yansıtılmasına yönelik olan «Yanlışlıklar» (Feyza Hepçilingirler) oyunu, daha çok içeriğinin zenginliği açısından dikkati çekecektir kanısındayım. Buna karşılık, Bilgin Adalı'nın yetkin sayılabilecek bir tiyatro bilgisiyle kotardığı «Bencil Dev», özüyle, içeriğiyle, biçimiyle enikonu başarılı bir çocuk oyunu. Yazar, tiyatro olayını yalnızca sahnedekiler izleyenler kapsamı içinde ele almıyor; bir yandan da çocuk izleyicinin oyuna katılarak, tiyatroyla tanışmasını sağlıyor. Ne ki, Bilgin Adalı, metnin sonunda «Bencil Dev»in Oscar Wilde'in aynı adlı öyküsünden bir uyarlama olduğunu belirtiyor.

Roman dalındaki seçim, hemen hemen ilk elde sonuçlanmıştı denebilir. Çünkü bütün seçici kurul üyeleri, Sulhi Dölek'in «Yeşil Bayır» adlı yapıtına neredeyse tam sayı vermişti «Yeşil Bayır» gülmeceyle hüznün birleştiği çok incelikli bir çocuk romanı. Daha önce, «Korugan» adlı romanıyla tanıdığımız Sulhi Dölek yalnız çocuk dünyasını yakından tanımakla kalmıyor, bir yandan da bizi, büyük okurları da çocukluk günlerimizin müthiş duyarlıklarına çekiyor.

Beri yandan Mehmet Türkkân «Neyidik Ne Olduk»la çok değişik, şaşırtıcı bir roman denemesine girmiş bulunmaktaydı.

Bu yapıt, insanlığın oluşumunu, uygarlık edinmesini gerçekçi bir açıdan dile getiren: yaşamı ve yurdumuzu düşlerle değil, maddi gerçekliklerle yansıtan ustalıklı bir roman. Çocuğu eğitirken eğlendirecek, eğlendirirken de sanatsal bağımsızlığını güçlendirecek nitelikte. Brecht'ten çevirileriyle anımsadığımız Kaya Öztaş, «Zor Günler»de, savaşım içindeki bir küçük çocuğun yalnız bırakılmışlığını olanca acılarıyla dile getiriyordu. Böylelikle Türkkan ikinciliği. Öztaş ise üçüncülüğü kazandılar.

Başarı ödüllerini alan «Işık Ülkesinde Soygun» (Ülkün Tansel) ve «Gün Işığı Kenti» (Fazlı Yalçın), birbirinden hayli değişik iki romandı.

Öykülerde birinciliği Selahattin Arslan'ın «Bir Çift Selam»ı kazandı. Bu yazarın Karadeniz'den yurdumuzun çocuklarına açılan bir duyarlıkta soluduğunu söylemek, sanırım yanlış olmayacak. İnce dikkatlere açık, biçemi hiçbir zaman kaytarmayan, çocuğa sevgi ve sevecenlik aşılarken yaşanılan hayatın çelişkilerini de yansıtan bir dizi öykü... Ayla Çınaroğlu ise «Mut Teyzenin Bahçesi»nde çocuk düşlemini okşayacak bir dolu incelik sunmuştu. İkincilik kazanan bu öykü kitabı, gerçekten şiirsel tatlar taşıyor. Abbas Cılga'nın üçüncülük kazanan «Dedemin Öyküleri» ise, masal geleneğimizin yeniliklerle canlandırılması niteliğinde... Burhan Günel'le Hüseyin Akyüz, öykü dalının başarı ödüllerini kazandılar. Günel, «Sevinç Dolu Bir Akşam»da yıllara dayalı yazarlık ustalığını kanıtlamaktaydı. Öte yandan «Sevgi ile Anımsamak»ın simge zarfı açıldığında, Hüseyin Akyüz, özgeçmişiyle Seçici Kurul üyelerini hayli heyecanlandırdı. Bir işçi olan Akyüz, edebiyatımızın nicedir beklediği bir zümre yazarının bütün olumlu özelliklerini yapıtında barındırmaktadır.

Bunların yanısıra, Sayın Talip Apaydın'ın çok önemli bir önerisini de burada anımsatmak isterim. Tiyatro dalında, yayımlanması ayrıca uygun görülen kimi yapıtlar vardı. Apaydın bütün bu oyunların tek bir kitapta toplanmasını öneriyor; okulların çocuk oyunu gereksinmelerinin bir süre için böylelikle karşılanabileceğini belirtiyordu. Bakanlık, dileriz, bu öneriyi dikkate alır.

(Cumhuriyet - 26 Eylül)

SANATSEVERLER DERNEĞİ ÖDÜLLERİ

Ankara Sanatseverler Derneği'nce tiyatro alanında verilen ödüllerden «en iyi oyun yazarı» ödülünü 1979'da «Besleme» oyunundan ötürü Ülker Köksal, «en iyi çeviri» ödülünü de «Eskicinin Tazesi», «Tak-Tik», «Güneşin Çocukları» çevirileriyle Can

Yücel ve «Söz Veriyorum» çevirisiyle Fatoş Sevengil kazandılar.

Anıl Çeçen, Cihat İleri, Atila Sav, Ayşegül Yüksel, İlber Ortaylı, Burhan Karadağ'dan oluşan seçici kurul, Haşmet Zeybek'in «Düğün ya da Davul» oyununu da övgüye değer buldu.

TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLLERİ

1979 Türk Dil Kurumu ödüllerine 8 dalda toplam 77 yapıt katıldı. Salâh Birsal, Oktay Akbal, Cemal Süreya, Konur Ertop ve Doğan Hızlan'ın oluşturduğu seçici kurul, şiirde «Kül» (İlhan Berk), öyküde «Sevgi Ekmektir» (Necati Güngör), romanda «Dalyan» (Güven Turan), denemede «Ders Notları» (Ferit Edgü), eleştiride «Nazım Hikmet'in Şiiri» (Afşar Timuçin), oyunda «Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi» (Oktay Arayıcı), çocuk yazınında «Hayat Okulu» (Işıl Özgentürk) çeviride «Taşlar Yinelemeler Parmaklıklar» (Ritsos'tan Özdemir İnce) yapıtlarını ödüle değer buldu.

Katılan 77 yapıtın dökümü şöyle:

Şiir: (26) «Arazi Mangası» (Levent Serhan), «Yerleşik Yabancı» (Metin Altıok), «Davullar Vurur» (Muazzez Menemencioğlu), «Umutsuzluğu Dağıt Yüzünden» (Necati Yıldırım), «Yaz ve Yağmur» (Ali Püsküllüoğlu), «At Dağları Sırtından» (Mahmut Turgut), «Işıklı Dönüşüm» (Fikret Tan), «İşte Aklığım» (Turgut Çakır), «Kül» (İlhan Berk), «Çırak Aranıyor» (Refik Durbaş), «Barışın Kuyumcuları» (Arif Coşkun), «Kuşatmada» (Ataol Behramoğlu), «Mehtabın Akisleri» (Nahit Yavuz), «Hayatı Tutuşturan Acılar» (Nihat Behram), «Güneşe Açılmak» (Abdullah Rıza Ergüven), «Üç Dünya» (Süeda Okan), «Öyküsüdür Umudun» (Mustafa Söylemez), «Uzun Yollar Yolcusu» (Hüseyin Yurttaş), «İçimizdeki Sıla» (Lütfi Özkök), «Beynim Yüreğim» (Aydın Hatipoğlu), «Sunak» (Mehmet Taner), «Şimdi Bütün Türkiyem» (İsmet Sezer), «Gerçek» (Ferdi Gören), «Kuşku Girdi Araya» (Ali Rıza Ertan), «Hastahane Destanları» (Mustafa Uzelli), «Geçti İlkyaz Denemesi» (Abdülkadir Budak).

Roman: (8) «Kopo» (Mustafa Yeşilova), «Alnında Mavi Kuşlar» (Aysel Özakın), «Öfke Yutulmaz» (İsmail Aşıkoğlu, «Dalyan» (Güven Turan), «Kıbrıslı Kazım» (Özker Yaşın), «Genelevde Yas» (İrfan Yalçın), «Öğretmenimden Anılar» (H. Zekai Yiğitler), «Mutsuz Yıllar» (Ferdi Gören).

Öykü: (11) «Arafatta Bir Çocuk» (Ömer Zülfü Livaneli), «Haççа Büyüdü Hatiş Öldü» (Yusuf Ziya Bahadınlı), «Eski Bahçe» (Tezer Özlü Kıral), «Oyunun İçi» (İbram Erdem), «İnsanca»

(Nahit Eruz), «Dönek» (Lütfi Kaleli), «Sevgi Ekmektir» (Necati Güngör) «Çürük Kapı» (Kemal Ateş), «Bu Kişiye Sahip Çıkın» (Salim Savcı), «Akrepler» (Cemal Arzu), «Bulutlar» (Alpaslan Berktay).

Oyun: (2) «Kapıdaki Yabancı» (Nurten Arıkon), «Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi» (Oktay Arayıcı).

Çeviri: (6) «Psikanaliz ve Zen Budizm» (Erich Fromm - İlhan Güngören), «Taşlar Yinelemeler Parmaklıklar» (Yannis Ritsos - Özdemir İnce), «Suçlu Çocuklar ve Çocuk Mahkemeleri» (Hans Zulliger Kâmuran Şipal). «Toprak Acısı» (Manuel Scorza Müntekim Ökmen), «Onca Yoksulluk Varken» (Emile Ajar - Vivet Kanetti), «Dahiler de Öğrenciydi» (Gerhard Prause Faruk Yener).

Deneme: (7) «Kıldan İnce Kılıçtan Keskince» (Gülriz Sururi), «17 İntihar Olayı» (Dr. Çetin Yetkin), «Bir Pazer Hikâyesi» (M. Ali Birand), «Evren Boyutları ve İnsan» (Toygar Akman), «Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları» (Orhan Duru), «Ders Notları» (Ferit Edgü), «Bürokratlar 2» (Erhan Bener).

Eleştiri: (2) «Nazım Hikmet'in Şiiri» (Afşar Timuçin), «Bir Sinemacı ve Anlatıcı Olarak Yılmaz Güney» (Mehmet Ergün).

Gezi: (—) Katılma olmadı.

Çocuk yazını: (15) «Çoban» (Cemal Erten), «Paracan ve Kızı» (Cemal Erten), «Yumurta Tarlası» (Cemal Erten), «Keloğlan Geldi» (Numan Kartal), «Hayat Okulu» (Işıl Özgentürk), «Bu Elma Başka Elma» (Sevgi Sanlı), «Kar Yağarsa Üşürüm» (Özgür Coşkun), «Büyürken» (Melike Batur), «Mavi Kuşu Gören Var Mı?» (Çetin Öner), «Nasrettin Hoca'dan Şakalar Şiirler» (H. Zekâi Yiğitler), «Balıklı Koy» (İbrahim Örs), «Sincap» (Yalvaç Ural), «Karatay Çiftliği» (Selma Mine), «Küçük Fedailer» (Fikret Arıt), «Memiş Can» (İbrahim Zeki Burdurlu).

TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLLERİ VERİLDİ

Ödül sonuçları, «bugüne dek devrimci kampta işbirliği içinde gözüken toplumcu edebiyatçılarla, bireyci (Egzistanslyalist) Edebiyatçıların artık ayrılmağa başladığı» şeklinde yorumlara yol açtı.

Her yıl Eylül ayı içinde, bir önceki yıl yayımlanmış yapıtlara verilen Türk Dil Kurumu ödülleri bu yıl da Salah Birsel, Oktay Akbal, Cemal Süreya, Konur Ertop ve Doğan Hızlan'dan oluşan seçiciler kurulunca şiirde İlhan Berk'in «Kül» adlı yapı-

tına, romanda Güven Turan'ın «Dalyan» adlı kitabına, öyküde Necati Güngör'ün «Sevgi Ekmektir» adlı yapıtına, denemede Ferit Edgü'nün «Ders Notları» na, çeviride Özdemir İnce'nin Yannis Ritsos'dan çevirdiği «Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar» adlı şiir kitabına, eleştiride Afşar Timuçin'in gerçekten değerli «Nazım Hikmet Şiiri» adlı çalışmasına. oyunda Oktay Arayıcı'nın «Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi» adlı oyununa, çocuk yazınında da Işıl Özgentürk'ün «Hayat Okulu» adlı yapıtına verilmiştir.

Bu yıl, geçmiş yıllardan farklı olarak bütün dallarda ödül verilmiş olması, edebiyat çevrelerince olumlu karşılanmıştır.

Ancak, bu yıl ödüllendirilen kitaplardan şiir, roman ve deneme dallarındaki yapıtların, öteki yapıtlardan oldukça farklı ve kendi içinde bir bütünlük taşıyan bir edebiyat anlayışını içermeleri, bazı çevrelerce, artık ilerici ve devrimci edebiyat safında da bir bölünmenin ortaya çıkmağa başlaması şeklinde değerlendirilmiş ve ilginç yorumlara neden olmuştur.

Bilindiği gibi, bugüne dek edebiyatımız doğuculuk ve batıcılık şeklinde bir ayrıma uğramış ve gerek gerçekçi edebiyatçılarımız, gerekse egzistansiyalist edebiyatçılarımız bilimsel olarak kolay kolay açıklanamıyacak bir biçimde devrimci edebiyatçılar cephesi içinde birlikte sayılmışlardır. Neki 1945'lerden sonra gerici dinci sermaye sınıflarının iktidara egemen olmaları nedeniyle 1960'lara kadar oldukça güçlü bir ittifak kurmuş bulunan bu iki kesim, artık git git ayrılma girişimlerini başlatmışlardır. Son yıllarda kendi görüşlerini savunan ayrı dergiler çıkarmaları, yayınevi kurmaları ve TYS dışında bir yeni örgüt oluşturma niyetlerinin açıklanması, bu yorumu daha da kuvvetlendirmektedir. Nitekim, seçiciler kurulu üyelerinin büyük bir kısmıyla, ödül kazanan kişilerin bir kısmının yapıtlarının hep aynı yayınevinde yayımlanması da dikkat çekici bir noktadır:

TDK ödüllerinin, bu açıdan önümüzdeki günlerde yeni tartışmalara yol açması beklenilmektedir.

(Edebiyat Cephesi 16/30 Eylül)

TDK ÖDÜLLERİ TUTARLI MI?

Yirmi dört yıldan bu yana her yıl 26 Eylül Dil Bayramı günü verilen «Türk Dil Kurumu Edebiyat Ödülleri»ni bu yıl da şu yapıtlar aldı: İlhan Berk'in Kül adlı şiir kitabı, Güven Turan'ın Dalyan adlı romanı, Necati Güngör'ün Sevgi Ekmektir adlı hikaye kitabı, Ferit Edgü'nün Ders Notları adlı deneme kitabı, Afşar Timuçin'in Nazım Hikmet'in Şiiri adlı eleştiri kitabı, Özdemir

İnce'nin Yannis Ritsos'tan Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar adıyla Türkçeleştirdiği çeviri-şiirler kitabı, Işıl Özgentürk'ün Hayat Okulu adlı çocuk kitabı, Oktay Arayıcı'nın Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi adını taşıyan oyunu.

Türk Dil Kurulu Edebiyat Ödülü ülkemizde verilen edebiyat ödüllerinin en eski ve en geniş kapsamlı olanlarındandır. Başlangıçta her yıl tek bir edebiyat yapıtına verilen ödül 1957'de altı edebiyatı dalında verilmeye başlanmıştır. Bugün dokuz dalda verilmektedir. Ancak Seçici Kurulun kimi yıllar kimi dallardaki yapıtları ödüle değer bulmamaktadır. Kimi yıllarda da bir takım dallarda katılma olmamaktadır. Nitekim bu yıl gezi dalına katılan yapıt olmamış, bu yüzden ödül sekiz dalda verilmiştir. TDK ödüllerinin karşılığı her dalda onar bin liradır. Ödülkazananlara ayrıca bir belge, bir de plaket verilmektedir.

TDK Ödülünü bir kez alanlar, sonraki yıllarda ödüle başka bir yapıtlarıyla aday olamamaktadır. Bu yüzden örneğin 1973'te Tarjei Vesaas'tan Türkçeleştirdiği Buz Sarayı romanıyla çeviri ödülünü alan Melih Cevdet Anday Şiir dalında hiçbir zaman ödül alamayacaktır. Ancak ödül temelde dili kullanma başarısına yönelik olduğu için ödül yönetmeliğinde bugüne değin yapılan bütün değişikliklerde «yeniden katılamama» ilkesi korunmuştur.

Bu yıl ödül alanlar arasında edebiyatımızın ayrı kuşaklardan, ayrı sanat anlayışlarında temsilcileri bulunmaktadır. Salah Birsel, Oktay Akbal, Cemal Süreya, Konur Ertap ve Doğan Hızlan'dan oluşan seçicidiler kurulu yönetmeliğe uyarak ödüle aday yapıtlara 100 üzerinden puan verme yoluyla değerlendirmede bulunmuş; toplam sonuçlara dayanılarak ilk turda sonuç belirlenmiştir. Sonuçlar edebiyat kamu oyunda zaman zaman görülen türden herhangi bir tepkiyle karşılanmamıştır. Sekiz daldaki sekiz yapıt edebiyatımızın birbirinden ayrı anlatım yollarını, eğilimlerini dile getirmiş; bu yapıtların içeriği ise yaşadığımız toplumun türlü kesimlerini, türlü sorunlarını, insanımıza ait türlü gerçekleri birbirinden ayrı yanlarıyla gösteren geniş bir panorama oluşturmuştur.

Bu geniş görüntüde sanatı biçimde ilgili bir arayış sayan, bireyin sorunlarını konu edinen, duyarlığın, bilinçaltının yönelişlerini araştıran çalışmalar ayrı bir grup oluşşturmaktadır. İlhan Berk'in Kül adlı şiir kitabı, Ferit Edgü'nün Ders Notları adlı denemeleri, Güven Turan'ın Dalyan romanı bu gruptadır. İlhan Berk şiirlerinde toplumdan kopup doğaya ve tarihe-mitolojiye yönelmiş bir yalnız adamın duyarlığını yansıtmaktadır. Şiirle-

rinde, masasının çevresindeki nesneleri, doğadaki bitkileri, uzağında durduğu insanları ayrıntılarla tasvire girişmiştir. Sıkıntı, sevgi, acı, yalnızlık gibi şiirlerinin eski temalarını tekrarlamaktadır. Güven Turan, Dalyan romanında basın-sanat çevresinden bir genç adamın başkentteki sıkıntılı, yalnız dünyasına giriveren yabancı uyruklu bir genç kızla kısa süreli ilişkilerini anlatmaktadır. Roman kahramanıyla genç kız Batı edebiyatının bu romana da türlü etkiler vermiş öncü temsilcilerine hayrandır Ama bu noktadaki anlayış birliği iki ayrı dünyanın insanını birleştiremeyecektir. İç kavgaları, hesaplaşmalar, çevreyle bağdaşma zorluklarının onları sürüklendikleri açmazlardan kurtaramadığı anlaşılmaktadır. Ferit Edgü'nün Ders Notları bu yıl Sait Faik Öykü Armağanını da almış olan yazarın sanat anlayışını dile getiren denemelerinden oluşmaktadır. Bu denemeler toplum gerçeklerine tanık olmaktan uzak bir edebiyat bakışını yansıtmaktadır. Edebiyatın toplum ve insan gerçeğini geniş kütlelere anlatmasını, bu gerçekleri tarihin doğrultusunda değiştirmesini bekleyenler için bütün bu yapıtlar kapalı, karanlık ve bireysel arayışlar olarak kalacaktır.

TDK ödülünü kazanan öteki yapıt grubu bugünkü edebiyatımızın daha geniş ve daha etkili kanadındaki hareketlere bağlanmaktadır.

Bu yapıtlardan Necati Güngör'ün Sevgi Ekmektir adını taşıyan hikayeleri, «Birinci Dünya Savaşından 27 Mayıs'a dek uzanan tarih dilimi içindeki önemli olayları yaşamış küçük ve alçak gönüllü kişilerin serüvenlerini», «Ermeni kırımım, muhacirliği, kıtlık yıllarını görüp geçirmiş insanların dünden bugüne savrulan yaşamları»nı anlatmaktadır.

Işık Özgentürk ödül alan çocuk kitabında küçük okurlara toplumumuzun büyük çalkantılarını, çelişkilerini tanıtmağa girişmiştir. Ezilen, horlanan, yoksulluk içinde yaşayan satıcı, işçi çocukların ağzından ezilen sınıfın çocuklarına ait gerçekleri sergilemektedir.

Oktay Arayıcı, Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi oyununda 1961 yılında güneydoğun Anadolu'da öldürülen sağduyulu, ilerici bir ırgatın çevresindeki olayları sergilemektedir.

Özdemir İnce'nin Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar kitabı Yunanistan'da Albaylar Cuntası'nın ezmeğe, susturmağa çalıştığı ünlü ozan Yannis Ritsos'un şiirini aktarmaktadır. Türkçeye. Bu şiirler Yunan şiirinin zengin geleneğini halkın çıkarlarını savunma yolunda kullanışın ustalıklı ürünleridir.

Nazım Hikmet'in şiirini inceleyen Afşar Timuçin'in kitabı da şiirimizin büyük temsilcisinin yapıtını başarılı kılan öğeleri araştırmaktadır.

TDK Ödülleri, ödül alan yapıtların edebiyat dünyamızda yeniden konu edinilmelerini, üzerlerinde daha ayrıntılı eleştiriler yapılmasını sağlayacaktır. Kitapların geçirilen armağan kuşağı satışlarını biraz daha artıracaktır. Ama edebiyatın sesini büyük kütlelere duyurması, halkla bütünleşmesi için daha bir hayli beklemesi gerekecektir.

(Cumhuriyet Dergi 5 Kasım)

YAYIN RAPORU
(TÜRK DİL KURUMU YAZIN ÖDÜLLERİNİ KAZANAN KİTAPLAR)

ŞİİR ÖDÜLÜ

KÜL. İlhan Berk. Ada Yayınları.

İlhan Berk son şiirler toplamında, şimdiye dek kullandığı şiir malzemesini usta bir şiir dilinde sunuyor. Berk, kendine özgü şiir kuramı içinde, kentleri, sanat dünyamızın ustalarını da dizelerle çiziyor

Berk'in şiir dünyasında özgünlüğü şiirlerinden öte düzyazı şiirle de anılır Kül'de şair düzyazı şiir çalışmalarının da en yetkin örneklerini sunuyor.

Halikarnas Balıkçısı şiirinden birkaç dizeyi aktaralım: «Uzanmış duruyor uzun boylu / Uzanmış uzun bir sokak gibi. Durmuş yüzü / Beyaz gömleği. çıplak ayakları.»

ROMAN ÖDÜLÜ

DALYAN. Güven Turan. 50 Lira. Derinlik Yayınları.

Güven Turan'ın ilk romanı Dalyan biçem ve anlatım özellikleri açısından değer taşıyor. Dalyanda bir yabancı kızla bir Türk erkeğinin psikolojik ayrıntılara inen ilişkileri dile getiriliyor. Güven Turan, yer yer modern roman anlatımının kalıplarını deniyor. Arı dili ile de belirgin bir nitelik taşıyor. Dalyan, erotizme eğiliş biçimiyle de değişik bir yapıt

ÖYKÜ ÖDÜLÜ

SEVGİ EKMEKTİR. Necati Güngör, Yeryüzü Yayınları, 25 Lira.

Necati Güngör, yerel bir öykü dünyasını yeni dil zenginlikleriyle veren genç bir yazar. Küçük kişilerin serüvenlerinde, iliş-

kilerinde, büyük siyasal ve toplumsal olayların yansıyışı veriliyor. Sağlam tanıklıklar, duyarlı bir öykü dünyası, Necati Güngör'ün öykülerini değerli kılıyor.

OYUN ÖDÜLÜ

Oktay Arayıcı: BİR ÖLÜMÜN TOPLUMSAL ANATOMİSİ Devlet Tiyatrosunda oynandı.

Oktay Arayıcı'nın bu yıl Devlet Tiyatrolarında oynanan oyunu henüz kitap halinde yayınlanmıadı. Arayıcı, bu oyununda bir ölümün toplumsal anatomisi ile çeşitli kesimlerden insanların durumunu ortaya koyuyor Böylece toplumsal bir kanaviçe çiziyor. Arayıcı'nın kullandığı arı tiyatro dili gerçekten örnek bir nitelikte.

ÇEVİRİ ÖDÜLÜ

TAŞLAR, YİNELEMELER, PARMAKLIKLAR, Yannis Ritsos. Çeviri: Özdemir İnce. Cem Yayınevi, 30 Lira.

Şair Özdemir İnce ünlü Yunan şairi Ritsos'dan çevirdiği şiirlerde çeviri kokmayan bir şiir dili yaratmış. Akdeniz uygarlığını veren bu şiirlerde Türkçe'nin de bütün incelikleri kullanılmış. İnce bu çeviriyle şiir dilimizi de zenginleştirmiştir.

DENEME ÖDÜLÜ

DERS NOTLARI: Ferit Edgü. Ada Yayınları, 50 Lira.

Ders Notları deneme özelliği taşımakla birlikte, asal niteliği deneme olmakla birlikte bir yazarın günlük notları olarak da nitelendirilebilinir.

Ders Notları, edebiyat ve sanat ortamımıza ilginç sorular getiriyor. Romancı ve öykü yazarı Ferit Edgü'nün sanatının kaynaklarını da bir ölçüde ortaya seren notlar

ELEŞTİRİ ÖDÜLÜ

NAZIM HİKMET'İN ŞİİRİ. Afşar Timuçin. Kavram Yayınları, 30 Lira.

Afşar Timuçin'in çalışması, spekülatif nitelik taşımamasıyla diğer Nâzım Hikmet çalışmalarından ayrılıyor. Yaşamıyla yapıtı arasındaki bağları gözönüne almayarak doğrudan metne yaklaşıyor.

Nâzım Hikmet'in şiirini nesnel bir yöntemle sergileyen çalışma.

ÇOCUK YAZINI VE MASAL ÖDÜLÜ

HAYAT OKULU, Işıl Özgentürk. Arkadaş Kitaplar, 15 Lira.

Işıl Özgentürk'ün, bozuk düzen bir toplumda yaşayan çocukların yaşamını dile getiren yapıtı. Kimsesiz, sahipsiz, yoksul ve yoksun kesimin çocukları. Duyarlı bir anlatımla bezeli toplumcu bir bilinç.

(Cumhuriyet — 27 Eylül)

TÜRK DİL KURUMU'NUN ROMAN, ÖYKÜ, ŞİİR DENEME, ELEŞTİRİ VE ÇEVİRİ ÖDÜLLERİNİ KAZANAN YAPITLAR

Füsun ALTIOK

Bu yıl Türk Dil Kurumu Yazın Ödülleri; Salâh Birsel, Oktay Akbal, Cemal Süreya, Konur Ertop ve Doğan Hızlan'dan oluşan seçiciler kurulu tarafından şöyle dağıtıldı: Roman Güven Turan (Dalyan), Öykü Necati Güngör (Sevgi Ekmektir), Şiir İlhan Berk (Kül), Deneme - Ferit Edgü (Ders Notları) Eleştiri Afşar Timuçin (Nazım Hikmet'in Şiiri), Çeviri Özdemir İnce (Yannis Ritsos'tan; Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar), Oyun Oktay Arayıcı (Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi), Çocuk yazını Işıl Özgentürk (Hayat Okulu).

Seçiciler Kurulu'nda yer alan yazıncıların ödüllendirilmeye değer gördükleri bu yapıtlar; değerlendirmenin nesnel bir bakışla yapıldığına, ödül dağıtımlarından sonra çoğu zaman yayılan kimi kuşku uyandırıcı söylentilerin bu yılki ödüller için geçerli olmayacağına inandırıyor bizi. Bu hak gözetir tutumun yanı sıra, seçicilerin, katılman her dalda ödül vermiş olmaları, herhangi bir dalda «ödüle değimli yapıt bulunamadığı» biçimindeki doyurucu olmaktan uzak açıklamaları gerektirmediği için, sevindirici. Ödül kazanan yapıtlara ilişkin düşüncelerimi, bir çeşit tanıtma yazısı biçiminde özetleyerek okurlara duyurmak istedim.

ROMAN

Ödül kazanan yapıtlardan biri, üzerine yine Milliyet Sanat Dergisi'nde bir yazı yayımlamış olduğum «Dalyan». Güven Turan'ın bu ilk kitabı için «Kendiyle Bütünleşemeyen Bir Roman» başlığı altında yazdıklarıma bakılarak, şimdi bu kitabın ödüllendirilmesini doğrulayışım çelişkili bulunmasın. Unutulmamalıdır ki, Türk Dil Kurumu Ödülleri her şeyden önce dildeki başarıyı

değerlendirmeye yöneliktir. «Dalyan»ın, bir roman olarak kimi iç-sorunlar taşımakla birlikte, düzeyli bir sanat yapıtı olduğu, yeni ve özgün bir anlatı örneği oluşturduğu kuşku götürmez. Güven Turan ödül töreninde yaptığı konuşmada; şiir, öykü, roman, eleştiri yazdığını söyledi. «Neyim ben şimdi?» dedi, «Ya yarın bir oyun da yazarsam?» «Dalyan»ın ödüllendirilişini bu bakışın ışığı altında değerlendirmek isterim. Güven Turan bir yazıncı, bir dil işçisidir. Daha önce de vurguladığım gibi, «yazın deneyi zengin, şiirle haşır neşir olmuş, seçkin bir addır yazınımızda.» «Dalyan»da da okur, zaman boyutunu ana eksen olarak alan değişik bir anlatı yapısıyla karşı karşıya getiriliyor. Bir yerliliğine yabancı («O») biri yabancılığına da yabancı (Penelope) iki kişinin birkaç aylık serüven-yaşam kesitlerini duru, yalın bir dille biçimlendiren bu romanın, yazarına Türk Dil Kurumu Ödülü'nü kazandırmış olması sevinçle karşılanacak bir olay.

ŞİİR

İlhan Berk on üçüncü şiir kitabıyla aldı Türk Dil Kurumu Ödülü'nü. Şiirimizin yalnızca bir kitabı, son kitabı ile değerlendirilmesi yakışık almayacak eski bir ustası o, adını herkes bilir. Daha eski bir kuşaktan olmasına karşın, şiirimizde «İkinci Yeni» denen akımın akım dışı bir temsilcisi sayılır. İlhan Berk akımların ve takımların dışında bir şiiri bölerek çeşitlendirerek, bütünleyerek, sürdürmekte otuzu aşkın yıldır bu şairlik işini. «Kül» onun en iyi kitabı mıydı? Böyle bir sorunun, Berk'in şiir serüveni içerisinde bir anlam taşıyabileceğini düşünmedim hiç.

«Kül»de, «İstanbul» gibi, «Galile Denizi» gibi, «Atlas» gibi bir İlhan Berk kitabı. «İnce», «uzun» bir şiir;; nesneleri, bitkileri, sokakları, kişileri, kentleri yazıya geçiren; onları, şiirlerini yaza yaza, birer birer, kendisi için önce «var» sonra «öyle» kılan bir şair. «Kül»deki şiirleri sekiz bölümde toplamış Berk. Altı şiir var «Tanyeri» başlıklı bölümde. «Yavaş Yavaş Geçtim Kalabalıkların Arasından» bir çeşit önsöz gibi okunmalı. «Bir Yüzün Tarihi» bölümü üçer şiirlik üç alt bölüme ayrılıyor. Tarihe, yani sürüp gidene, süregelene (sürece yani) yaslanan şiirler bunlar. Başka şiirlerin kimileri de öyle, ama özellikle bunlar. Sonra; «Yaz I», «Yazı II», «Yazı III» bölümleri geliyor. «Yazı I»de «Harfler» geçiriliyor şiire, şair okura abecesini veriyormuş gibi davranıyor, sonra «kurşunkalem»ini tanıtıyor. Sonra bir dağ: «Topburnu». Şairin gördüğü, baktığı bir dağ olarak. Daha sonra «Pipo»larını anlatıyor. Böylece çiçeklere, sokaklara, kiliselere, alanlara getiri-

yor şiiri. «Yazı II» de; Sait Faik, Cihat Burak, Ece Ayhan, İlhan Berk şiire yazılıyor. «Yazı III» de; Ebegümeci, Kereviz, Adaçayı, Dana, Ayrıkotu, Ekmek, Patates, Sarmısak yazıları var. Evet «Yazı» başlıklı üç bölümle de, «İlhan Berk» dışında bütün parçalar düzyazı düzeninde, şiir-deneme biçeminde yazılmış. «Mezar Taşları» başlıklı bölümde Halikarnas Balıkçısı'na, Cahit Sıtkı Tarancı'ya ve Istanköy'lü Ali Nalbantoğlu'na üç yazıt, Kitabın son üç bölümü: «Arma Viriumque Cano», «Bir Kentin İçinden« ve «Acının Adı» başlıklarını taşıyor. «Acının Adı», tek ve kısa bir şiir. Bu, kitaba son söz olmuş. «Kül»ü okuyan, Berk'in-ister bencilliğiyle olsun ister özgeciliğiyle-kırk yıldır besleyip emek verdiği şiire yaklaşabilir, tanıyabilir onu, daha önce tanımamışsa bile. Oysa sanıyorum ki bu yıl verilen Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü, yalnızca «Kül»ün değil, tüm İlhan Berk şiirinindir.

ÖYKÜ

«Sevgi Ekmektir» yazarının ikinci öykü kitabı. Kitabın arka kapağında «Sevgi Ekmektir»ın «Birinci Dünya Savaşı'ndan 27 Mayıs'a dek uzanan tarih dilimi içindeki önemli olayları yaşamış küçük ve alçakgönüllü kişilerin serüvenlerini getirdiği, Ermeni kırımını, muhacirliği, kıtlık yıllarını görüp geçirmiş insanların dünden bugüne savrulan yaşamlarını anlattığı» bildiriliyor. Öykülerinin belli başlı konularını böyle toparlamak mümkün belki. Ama ben, Necati Güngör'ün öykü kişilerini gerçeklikleri olan kişiler kılabilme, öykülerine inandırıcılık kazandırabilme çabasını daha önemli gördüm, Yazar bu çabasını genellikle başarıyla sonuçlandırabilmiş. Başarı çizgisinin düştüğü öykülerinde bile, yine bu etkiyi amaçlamış olduğu belirgin bir biçimde seziliyor. Ayrıntıların öyküdeki anlamını sezebilmiş, öykülerine duyarlık, sevecenlik katabilmiş bir yazar Güngör Kitapta biri üç bölümlü uzun bir öykü olmak üzere yedi öykü yer alıyor. «Dünya Bir Pencere» ile «Sevgi Ekmektir» adlı öyküler en iyileri bunların. Necati Güngör'ün ödülüne ilişkin olarak şunu söylemek isterim: Ben Türk Dil Kurumu Ödüllerinin iki ayrı yönde anlamlı olabileceğini düşünüyorum. Bunlardan biri; usta bir yazarı, usta işi bir yapıtı değerlendirmek öbürü ise; yazma işini seçmiş, umut veren bir yazarlık yolcusunu özendirmek, desteklemek olabilir. Her yıl, verilen ödülleri kendimce böyle öbeklendiririm. Bu yılki ödüllere baktığımda da; örneğin İlhan Berk'inki bir «hakkını teslim etme» ödülü iken, Necati Güngör'ünki bir özendirme, bir «teşvik» ödülü olabilir diye düşündüm.

DENEME

Öyküleriyle, romanlarıyla tanıdığımız Ferit Edgü için 1979 ödül yılı oldu. «Bir Gemide» adlı öykü kitabıyla Sait Faik Armağanı'nı alan yazarın, denemelerini içeren «Ders Notları»nı da Türk Dil Kurumu ödüllendirdi. Bu kitabın birinci bölümünde çeşitli konular üzerinde yazarıyla birlikte okurunu da düşündüren seksen dört «ders notu» yer alıyor. İkinci bölüm ise Edgü'nün «Kimse» ve «O» adlı romanlarının yazılma serüvenine ilişkin notlardan oluşuyor. Bu kitabın bir dil ödülüyle birlikte düşünüldüğünde bir kez daha anlamlanan, döne döne gelinip, önemle altı çizilmesi gereken yönü: «içinde» yazıldığı dil bilinci, bu dil bilincinin, yazın bilincinin, zaman zaman dolaysızca dile getirildiği bölümleri: «Bir roman, bir şiir, bir öykü, bir oyun / eninde sonunda/ bir dil yapıtıdır. /Ve yalnız bir dil yapıtıdır. «Ferit Edgü dil ulağı kullanan bir efendi olmadı hiç yazısında. Hep dilde, dille, dile yazdı. Bu, «Ders Notları»nı okuyanın hemen dikkatini çekecektir. «Ders Notları»nda yer alan 116 yazı birer deneme mi? Birçok düşünce, birçok kanı, birçok «Ben», birçok soru, birçok «aykırılık» karşımıza çıkıyor bu kitapta. Hepsi de, bir bütünlük içinde kotarılmış olmalarına karşılık, açık uçlu yazılar bunlar. Yazar noktalama imlerinden en çok soru imini seviyor. Ahlaktan sanata, yaratıcılıktan inanca kadar türlü sorunsallıkları türlü yönleriyle yeniden düşünüp, düşündürüyor okurunu. Bu düşünme-düşündürme işini yazınsal düzlemde başlatıp, orada sürdürdüğüne, kendine bu işi için bir dil kurduğuna bakılırsa, evet, «Ders Notları» bir deneme kitabı sayılmalı.

«Herkesin kendi sesi var. / İnce bir ses. Harika bir ses. Doyumsuz bir ses. / Çekilmez bir ses. Etkili bir ses. / Ne önemi var. / Ben, her sese göre / bir şarkı, bir türkü, bir ezgi olduğuna / inananlardanım. / Bu nedenledir ki, şu bet sesim / hiçbir zaman üzmedi beni. / Sesimi güzelleştirmek için bir çaba da / harcamadım. / Yalnızca bu sesin söyleyebileceği ezgileri / türküleri / yaratmaya çalıştım.» diyor Edgü; sonra başka bir yerde: «Kimse'de / berrak, giderek, saydam bir dil yaratmaya / çalışıyorum. / Bir kişinin değil / bir sesin dilini. / Bir ses kadar saydam bir dil.» Denemeci de —genellikle yazıncı da— bunu yapan değil mi işte! Ferit Edgü'nün, notlarını satırları kırarak yayımlamış olmasını, onları dizelerden oluşan yazılarmış gibi sunmak isteğine değil, genellikle virgül yerine satır kullanma eğilimine bağlamak gerekir sanıyorum. Ya da belki özel bir say-

fa düzeni, özel bir yerleştirme beğenisi bu. Notlar şiir olmak savında değiller çünkü; hemen hiçbir savları yok gibi görünüyor, her birinde başlıbaşına «sav» sayılabilecek bir «mesaj» bulunmasına rağmen. Savları sevmiyor yazar bo»belli.

ELEŞTİRİ

Afşar Timuçin şiiri, romanı da denemiş bir yazar. «Nazım Hikmet'in Şiiri» adlı yapıtıyla karşımıza bir yazın eleştirmeni olarak değil, bir incelemeci olarak çıkıyor Yani bu yapıtı da Descartes ve Aristoteles felsefeleri üzerine yayımlamış olduğu incelemeleri türünden bir inceleme. Yalnızca burada yapıtına eğilinen kişi bir filozof değil, bir şair Ama Afşar Timuçin, Nâzım Hikmet'in şiirini yazınsal bir çözümlemeyle ele almak yerine. daha çok felsefece bir yoruma varmak yolunu seçmiş. Böylece kendi yapıtı da bir yazın yapıtı olmamış, bir çeşit felsefei inceleme olmuş. Oldukça emek verilmiş 156 sayfalık bir inceleme bu. Kitap: «Dehanın Yalnızlığı, Dehanın Toplumsallığı» başlıklı genel bir girişle başlıyor .Bunu: «Şiirlerinin Gelişim Çizgisi», «Destanları», «Temaların Ayrıştırılması» (Nâzım Hikmet'in Duygu ve Düşünce Dünyası) ve Sonuç bölümleri izliyor. Afşar Timuçin'in, Nâzım Hikmet'in şiirlerinden çok şiirlerinde yansıyan dünya görüşüne yönelik yorumlarının ve vardığı yargıların büyük çe bir bölüğüne katılmıyorum. Ama bu yazıda amacım, yazarın söz konusu yapıtını tartışmak ya da eleştirmek değil. Kendisi ödül töreninde, bu yapıtı bir eleştirmem olarak değil, bir felsefeci olarak yazdığını ve eleştirisinde «diyalektik maddeci bir yöntem» uyguladığını söyledi. Bu yöntemin nasıl bir yöntem olduğu yapıtta açıklığa kavuşturulmuş olmadığından, tanıdığım Nâzım şiiriyle, Timuçin'in yorumlarını bağdaştıramayışım, ola ki benim bilgi eksikliğimden kaynaklanıyordur. Bu bakımdan, ancak şu kadarını söyleyebileceğim: Böyle bir yaklaşıma ilgi duyanların, her noktada yazarın kanılarını paylaşmasalar bile, yapılan ciddi çalışmayı değerlendireceklerini, üzerinde düşünmek isteyeceklerini sanıyorum.

ÇEVİRİ

Bu yılki çeviri ödülünü Yunanlı ozan Yannis Ritsos'un «Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar» adlı yapıtının çevirisi ile Özdemir İnce aldı. Önce şunu belirtmek isterim: Benim hiç paylaşmadığım oldukça yaygın bir düşünce var. Bunu savunanlar derler

ki: Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülleri ancak doğrudan doğruya yazarın-ozanın kendi dilinden yapılmış çevirilere verilmeli, ikinci bir dilden yapılmış çeviriler değerlendirmeye bile alınmamalıdır. Yinelemekte yarar görüyorum: Türk Dil Kurumu Ödülleri, öncelikle dil ödülleridir, Ödül, çeviri yapıtın yazarına değil, çevirmenine, çevirmenin Türkçe olarak o yapıtı yazmasının başarısına verilmektedir. Nitekim çeviri yapıtlar değerlendirilirken, satır satır aslıyla karşılaştırma yöntemi yerine, yapıtın bütününün dilimizde sunuluşunun başarısı gözetilmektedir. Aslolan, çevirmene «akademik» anlamda çeviri dersinden not vermek değildir. Seçici kurullarda, değerlendirmeye girecek yapıtların yazılması olasılığı yüksek olan sekiz-on, belki daha fazla dilin herbirini bilen kişiler bulunmaz bu nedenle. Bütün yazın ödüllerini, aynı ilkelere uyarak aynı kurul dağıtır Bu yıl da bu kurul ödülü (Ritsos'a değil), İnce'ye vermiştir. Çeviri ödülü verilirken yapıtın yazarının büyüklüğüne küçüklüğüne, ulusuna, diline, ününe, bakılmaz; çevirmenin çeviri yapıtına bakılır. Böyle düşündüğüm içindir ki, Özdemir İnce'nin, aslı Yunanca olan bir şiir kitabını Fransızcadan çevirmiş olmasına karşın ödüllendirilmesinde bana yadırgatıcı gelen bir yan yok. Türkçede Ritsos'u gerçek bir şiir tadı alarak okumanıza olanak sağlayan İnce, kuşkusuz bunu büyük ölçüde kendi şiir deneyine, şiir duyarlığına ve ana dili bilincine borçludur. Onun Ritsos'u Türkçeye getirmekteki başarısında, dört şiir kitabı sekiz çeviri yayımlamış bir şair, yani işi-gücü dille olan bir yazıncı olmasının payı göz ardı edilebilir mi? Çağımızın ve geçmişin bütün büyük yazarlarını, şairlerini tanımak, Türkçe okumak için; yetmiş iki dilden çeviri yapabilecek; üstelik yazınsallığı, şiirselliği en önde gözetecek-gözetebilecek yeteneği, bildiği yabancı dille bir arada bulunduracak nadir kişilerin bir ordu oluşturmasını beklemeye durursak, «akademizm» tutkusu uğruna dünya yazınından pek habersiz, dolayısıyla pek yoksul kalmaz mıyız? Özdemir İnce, Ritsos'u yüreğinde ve dilinde duyarak, severek çevirmiş «Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar»ı. Böylece çağımızın çok önemli, çok büyük bir şairini, Cevat Çapan'ın çevirdiği «Umarsız Penelope»den sonra, ikinci kez dilimize kazanmış oluyoruz. Çevirmenin kitaba yazdığı önsöz de okunmalı, bu Ritsos İnce ortak yapımı, şiir dağarcığımıza gerçek anlamda katılmalı.

Bu yıl verilen Türk Dil Kurumu ödüllerinin, ödül kazanan yapıtlara yönelecek okur ilgisini artırması beklenir. Tek kafa, tek kalem, tek «zihniyet» ürünü oldukları izlenimini uyandıran

seri yapım «yazın yapıtlarının» yanında yer alınarak-akıl erdirilmez bir koşullanmışlıkla silinmeye, yok sayılmaya, mahkûm edilmeye çalışan gerçek yazın yapıtlarının da yankı uyandırması yazınımıza verimli açılımlar getirebilecektir. Yazına yazın olarak gönül vermiş yazarın da, okurun da beklentisi bu olmalı ödüllerden.

(Milliyet Sanat 8 Ekim)

İLHAN BERK'İN SOĞUK USTALIĞI

Konur ERTOP

İlhan Berk'in TDK Ödülünü alan Kül adlı yapıtı 45 yıla yakın süredir aralıksız şiir yazan, şiir üstünde duran, şiir yaşayan bir ozanın kitabı. Şiirini oluşturmakta geçirdiği uzun deneylerin ustalığını taşıyor. Ama bu ustalıkta bir soğukluk, şiirimizin bugünkü çizgisinde, onunla da kalmayıp bugünkü yaşamımızdan kopmuşluk görülüyor.

Bu kitapta İstanbul(Günaydın Yeryüzü, Türkiye Şarkısı, Köroğlu, kitaplarında anlatılan büyük kentlerde kaynaşan insan kalabalıklarının, kır kesiminde toprakla, beylerle hesaplaşanların, Katırcıoğlu, Sebenli Halil, Köroğlu, gibi «zulmun her türlüsü»ne başkaldıranların serüvenlerinden artık hiç bir iz yok. Bu kitap Galile Denizi, Çivi Yazısı, Mısır kalyoniğne, Otağ, Aşıkane kitaplarında olduğu gibi çarpıcı yeniliklerle oluşturulmamış. O kitaplarda olduğu gibi ozanın duyarlığını yer yer heyecanlarla yansıtmıyor. Şenlikname kitabından bu yana kullandığı şiir gereçleri gitgide mekanikleştirerek ve hem toplumsal hem insansal özden uzaklaştırarak kullamyor.

Kül'de karşımıza sık çıkan kendi portresinde yaşlı, yorgun, bıkmış bir insan görüntüsü bulunmaktadır: «Her sabah beni karşısına alan, her sabah kalemlerini açan, sıralayan, pipolarını dolduran, dizen bu yıkıntılar, bu burukluklar adamı... «(s. 68, «Kereviz» şiiri);»... yavaş, sessiz bir ihtiyarlık şiirine çalışıyordur» (s. 63, «İlhan Berk» şiiri).

Bir yerde kendisine, içinde bulunduğu tinsel duruma ilişkin şu belirlemeyi yapar: (Benim bu buruk, yalnız, ihtiyar, bu bomboş dünyama (bü cehenneme)...» (s. 69). Sık sık da acı'dan, yalnızlık'tan söz eder. Sevi şiirlerinde bile sıkıntı, karabasan, ıssızlık, sürgüne gönderilmiş insan söz konusudur. Ölüm, zaman gibi konulara el uzatılır. Ancak bütün bunlar içtenlikten, gerçek bir duyarlıktan yoksun görünürler. Bu konuların, kavramların

ayrıntılarına girmezler. Okuyucuyu bunların dünyasına götüremez, ayrıntılarını tanıtamaz, üzerlerinde düşündüremezler. Bunlar gerçeklikten yoksun, yapay birer şiir öğesi olarak kalırlar. Bir şiir kurmakta kullanılması zorunlu olduğu için el uzatılmış öğeler olmaktan çıkamazlar...

Bunun nedeni Harfler şiirinde söylediklerinde çıkarılabilir: «Salt biçimleriyle vardır benim için. Özü yoktur, yada görmem onu... Anlam olarak beni ilgilendirmezler.» (s. 31). Biçim, dışa ait bir özelliktir, gözle görülür ve görüldüğü kadarı kavranır. İlhan Berk de Kül'de hemen bütün şiirlerini dışta kalan, görülebilen özellikleri dile getirerek kurmuştur. Topburnu şiirinde «Ben kendimden bakarak kurtulurum. Hem bakan bir adamımdır ben. Bakarak yaşayan» (s. 35) demektedir. Bu tutum onun şiirini inandırıcılıktan, etkileyicilikten yoksun kılar. Okuyucu için doğanın, insanların, kentlerin, nesnelerin, bitkilerin dışardan yapılmış tanımlamalarından, sıralanmış görsel niteliklerinden başka birşey olamayan bu şiirler sanatçının iç dünyasını tanıtmaktan da dış dünyaya ilişkin değerlendirmeler getirmekten de uzak kalmaktadır. Bu yüzden ozanın «Bana gelince benim yazmam değişsin diyedir» (s. 96. «Arma viriumque cano» adlı şiir) dizeleri kendi şiirini belirlemekten yoksun sayılacaktır.

Çünkü bu şiir «Kurşunkalem»i, «Pipo»yu, «Ayçiçeği»ni, «Ebegümeci»ni, «Kereviz»i, «Adaçayı»nı, «Dana»yı, «Patates»i, «Sarımsak»ı... anlatır. Ozan bunları yazarken bitki sözlüklerinden bilgiler aktarır. Koparıp masasının üstüne getirir, inceler, görünen nitelliklerini saptar. Onlara kimi nitelikler yakıştırır. İnsanların dünyasıyla aralarında yakınlıklar bulmaya çalışır zaman zaman. Pek seyrek olarak bu nesneler, bitkilerle toplumun, çağın olayları üzerinde çağdaş bir insan gibi durduğu görülür. Ayrıkotundan sözederken «Saldırganlığı» oradan da «kabagüççü, tek devletçi» yönetimleri anlatmaya geçmesi bu tür az sayıdaki örneklerdendir.

Şiirinin temalarından birini yaşadığı Bodrum'la ilgili yerel gözlemler (Topburnu, Göktepe, Değirmenburnu) oluşturur. «Gördüm doğada herşey insandan yana» (s. 15. «Doğanın gizli tarihi» adlı şiir) denemesine karşın bu şiirlerinde insana olabildiğine uzaktır. Kenti, İstanbul'da Taksim alanını, ona yakın caddeleri, sokakları, Sacre Coeur Kilisesini, Markiz Pastanesi'ni anlattığı şiirlerinde de bu çevreler hareketli toplumsal yaşantıdan kopa-

rılmış, ıssızlığa itilmiş, insansız doğaya benzetilmiştir. Taksim, onun için «Bir deltalar ağzıdır: büyük küçük sokakların, patikaların, keçiyollarının döküldüğü bir deltalar ağzı.» (s. 39)

Kenti insansız bir doğa parçası gibi gören ozan, kenti dolduran kütlelerin yaşamına, sorunlarına pek seyrek yönelir. Kimi zaman bu yöneliş ipe sapa gelmez bir nedon olur: «Bıçaklar, tabancalar, bukağlar, zincirler»den söz eder; Fitilli bombalar taşıyan cebinde /Bir terörcü, bir baskı adamı»nı anlatmaya koyulur ve hemen ardından ekler: «Ben bazan böyle olurum işte elin elimde düşünce.» (!)

Kül yazarı, «dinamitler, molotof koktoylleri, bombalar»ı bir motif, bir renk gibi kullanır. Çin Devrimcilerinin «Uzun Yürüyüş»ü ona «lotüsleri» düşündürür. «Demokrasinin anamalcı ülkelerin küçük ülkelere uyguladığı bir oyun olduğu» (s. 41), bir doldurma nesir cümlesidir... «Emeğin Tarihi», Değirmenburnu yürüyüşünden sonra birkaç sayfasını okuduğu ve «bütün gün sevişmiş» olduğu izlenimini verecek bir kitabın adıdır yalnızca. (s. 106).

Kitapta, göze çarpan bir iki özellikleri ve kolay birkaç çağrışıma dayanılarak çizilmiş sanatçı portreleri de bulunmaktadır. Sait Faik, Cihat Burak, Ece Ayhan için yazılan sayfalar daha önceki kitaplarında da yer verdiği örneklerden farklı, yeni ve daha başarılı değildir. Bu Portrelere Halikarnas Balıkçısı ve Cahit Sıtkı için yazıtlar da ekleniyor. Okuyucu yer yer sanatçıların yapıtlarından gelen alıntılarla da örülmüş bu portrelerde canalıcı noktalardan yapılmış saptamalar, gözlemler bulamıyor. Ozanın kendi portresi ((s. 57-63) de birkaç kırık dökük anı, birer sözcük olarak görünmekten öteye geçemeyen «yalnızlık, sıkıntı, acı...» duyguları içinde sıkışıp kalmıştır. Belki bir şiirin dizeleri arasında şöyle bir dokunulup geçilen Topağacı'ndaki gülcü («Kasımlarda kapalı dükkânlar gibidir yüzü en eski rüzgarlar gibidir.» s. 22) yada mezar yazıtı verilen İstanköylü (Adsız sansız biriyim dünyada /Burda da öleyim./.../Sürünerek geldim yetmiş dört yaşıma/Şimdi burda yatıyorum, burda, Halikarnassos'da» s. 87), daha sıcak, daha insancıl görülecektir bütün anlatılanlardan!..

(Eleştiri 15 Ekim)

NAZIM HİKMET'E ELEŞTİREL BAKIŞ

Doğan HIZLAN

Afşar Timuçin'in bu yıl Türk Dil Kurumu Eleştiri Ödülü ka-

zanan Nâzım Hikmet'in Şiiri kitabı üzerine daha önce yayınlanan yazımda (16 Mart 1978) yapıtın özgün niteliklerini belirtmeğe çalışmıştım.

Afşar Timuçin'in çalışmasının benim ilgimi çeken yanı; bir metin çalışmasına dönük olmasıydı. Şimdiye dek yapılan çalışmalarda Nâzım Hikmet'in yaşamı; şiirini gölgelemiş, yaşamı şiirine egemen kılınmak istenmişti. Oysa biz edebiyat katında bir siyasal savaşçının, bir siyasal inanışın savaşımını yapmış Nâzım Hikmet'i inceleme gündemine getirmeliydik. Timuçin şair Nâzım Hikmet'i öne getiriyor. Hiç kuşkusuz bazı kimseler hemen bu saptamaya karşı durup yaşam-yapıt koşutluğunu ileriye sürecekler. Nâzım Hikmet için biz de karşıtını söyleyecek değiliz ama şairliğine, daha doğru bir deyimle şiirlerine yöneltmeyi yeğliyoruz çalışmaları.

Bizde eleştiri henüz türlere ayrılmış değildir. Her Eleştirmenin metne uyguladığı ayrı yöntemler yoktur. Sözgelimi bir şairin şiirlerini psikolojik açıdan —yani psikoloji dalının ilkelerine göre— değerlendiren, ya da biyografisine göre oranlayan bir çalışmaya rastlayamayız. Rastlarız da bunlar inceleme-roman-deneme karşımı bir karmaşık türe dönüşür. Nedeni de böylesine bilim dallarının ilkelerinin olduğu bir eleştiri ortamı yoktur buna karşılık bir biyografik roman türü de gelişmemiştir bizde.

Afşar Timuçin, bu tür bir girişimin de eşiğindedir. Nâzım Hikmet'i şair olarak incelerken, şiirleriyle karşı karşıya kalıyor, savaşımlarının öykümsü anlatımının kolaylığına kaçmadan onun Marksist estetik ve dünya görüşü içindeki yerini belirtiyor.

Timuçin, önce iyi bir edebiyat yapıtının özelliklerini, niteliklerini sıralar sonra da bu saptanan özellik ve nitelikleri kapsadığı için Nâzım Hikmet'in şiirinin büyük olduğunu söyler. Nâzım Hikmet'in şiirinin yalnız bir kavga şiiri olmadığını anlamak için Timuçin'in çalışması yeterli bir örnektir. Düşünce ile duygunun birliğini tanımlar Timuçin.

Nâzım Hikmet'in düşünce dünyasını sergilerken Timuçin, bir edebiyat eleştirmeninden çok bir felsefeci tavrını, kimliğini benimser. Nâzım Hikmet'in Şiiri kitabını, eleştirme kitabı olarak değerlendirmekten çok Nâzım Hikmet'in düşünce dünyasına bir «felsefi» yaklaşım olarak da betimleyebiliriz. Timuçin, onun şiirinin gelişimini, yolunu adım adım bize izletirken onun birikime giden sürecini de izlettiriyor.

1925 - 1938 dönemini büyük şiirler dönemi olarak niteleyen

Timuçin ondan sonrası için kesin savlar ileri sürmüyor. Bize kalırsa 1938'e dek poetikasını kuran, şiirinin ilkelerini belirleyen Nâzım Hikmet'in ondan sonraki ürünleri olgunluk döneminin ürünleridir. Ne var ki Afşar Timuçin, Nâzım Hikmet'in şiiri kadar onun düşünce dünyasını —duyarlık dünyasına eğilmeyi de unutmuyor da inceleme amacını taşıdığından, 1938 sonrası 1925-1938 dönemi kadar ona çekici gelmiyor. Oluşma sürecini tamamlayıp meyvalarını veren bir düşünce dünyası onu felsefeci olarak çekici gelmediğinden edebiyat başarısını da o dönemde biraz fazla bırakıyor. Hiç kuşkusuz bu değerlendirmeye bütünüyle katılma olanağı bulunamaz.

Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedrettin Destanı'nın tarihsel kaynaklarının zayıflığını ileri sürerken bir çok yandaş bulacağını biliyordu herhalde. Nâzım'ın o gün başvuracağı bir kaynak yoktu. Son on yıldır yapılan çalışmalar Şeyh Bedrettin hareketini belli bir yere oturtmuştur.

Bizce Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedrettin Destanı bir hareketi yorumlamadaki başarısından çok onun şiirsel gücü önemli olduğundan harekete bakış açısını inceleme odağı yapmıyoruz.

Nâzım Hikmet'in şiirine hep yaşamının penceresinden —çoğu zaman— bakıldığı düşünülürse şiirini değerlendiren bu tür çalışmanın önemi kendiliğinden belirir. Nâzım Hikmet'in Şiiri çalışmasının bir başka yönüne değinelim; Timuçin verdiği bilgilerle, vardığı yargılarla, irdeleme ve değerlendirmelerle şaşmaz ve sarsılmaz ilkeler koyduğu savında değil. Nâzım Hikmet Şiirini tanıyabilmek, edebiyat tarihimizde ve eleştirmemizde doğru yerine oturtabilmek için malzeme sunuyor.

Söylediklerini kabullenmeseniz de size tersini düşündürdüğü için gene değerli bulacaksınız Timuçin'in çalışmasını.

(Eleştiri - 15 Ekim)

BİR ÖLÜMÜN TOPLUMSAL ANATOMİSİ

Hayati **ASILYAZICI**

Tiyatro üzerine yazdığım eleştirilerde (ki profesyonel yöntemlerle yirmi yılı aşmıştır bu süre) sık sık, Türk Tiyatrosunun Türk yazarıyla varolacağını savunmuşumdur? Üstelik, tiyatroda doğru yolun bu soy bir yöntemle gerçekleşeceğini bildiğim için, sürekli yazmışımdır. Giderek romana ve drama uygulanan, yada çağımız tiyatrosuna uygulanan deneysel kurallardan pek çok yazılarımda söz etmişimdir. Buna karşın, İstanbul Belediyesi

Şehir Tiyatrolarında Genel Sanat Yönetmeni olarak göreve başladıktan sonra yerli yazardan nerdeyse uzaklaştığımı söyleyecek denli eleştirinin ölçüsünü kaçıran eleştirmen arkadaşlarımla karşılaşıyorum. Sahnelenmiş oyunların rapm ışıklarına getirilişini de eleştiriyorlar. İyi oyunun eskitemediğini bildikleri halde bu eleştiriyi yapıyorlar. Ancak, ereğimizi ve tutarlılığımızı bu yönde kullanmakta olduğumuzu nasıl olsa belirleneceği için bu soy haksız eleştiriler üzmüyor bizi. Bir de, eleştirmenlikten gelme olduğumuz unutuldu mu ne, kısa dönemde yan tutan eleştirilerden etkilenip çözüleceğimizi düşünüyorlar. Üstelik, beni iyi tanıyan arkadaşlarım, eleştirmen arkadaşlarım böyle davranışların etkisiyle olacak, karşı çıkıyorlar.

Oysa zaman en iyi eleştirmendir; buna güveniyorum. Tarih bilincinin yanlış ve ters eleştirileri, diyalektiğin gereği çözeceğine inanıyorum. Tiyatroda yenilik, bir başka söyleyişle, çağımızı etkileyen ulusal tiyatro evrimi, ulusal yazarlarla oluşmaktadır. Çağdaş yöntem dediğimiz ana kural budur kuşkusuz.

Bunları şundan yazdım; Geçen yıl Devlet Tiyatrolarında kısa süre sergilenen Oktay Arayıcı'nın Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi adlı yapıtını, 1979-80 tiyatro döneminde Şehir Tiyatrolarında sahnelemek için yazarından yazı almıştım. İyi ki almışım, çünkü oyun 1979 Türk Dil Kurumu'nun Tiyatro Ödülünü kazandı.

Bu kez oyunu sahnelemeden eleştiri yazmam istendi. Sahnelenen oyunlarla ilgili salt eleştiri yazmıyorum ama tamamlamakta olduğum iki ayrı türdeki çalışmamda ister istemez eleştiri denen türün içine giriyorum. Biri, ELEŞTİRİ gazetesinde yayınlamakta olduğumuz «1960 Sonrası Türk Tiyatrosu», diğeri ise «Tiyatroda Deneme Ve Denemede Yeni Boyutlar» adını taşıyor.

Yani, ben şimdi Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi'ni eleştirirken, bu ödülün arkasına sığınmak gereğinde değilim. Ama ne var ki, bilimin sınırlandırdığı bir tiyatro düşünüsü, yeterince açıklanmadığı ve anlaşılmadığı için kısa boyutlu yazıda bile yapıtı ve seçiciler kurulunu övmek gereğini duyuyorum. Şu halde, deneysel tiyatrodan, 1960 Sonrası Türk Tiyatrosu'ndan söz ederken ayrıntılı biçimde duracağım üzerinde. Bu çalışmada deneysel tiyatrodan ne anladığımı açıkça söylüyorum.

İki ayrı özü içeriyor Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi. Diyalektik tiyatro'nun yeni boyutlu biçimini taşıması bir ayrıcalıksa, seyirlik tragedya türünde oluşu da bir başka ayrıcalık kazandırıyor yapıta.

Benim burada yapacak olduğum doğrudan doğruya bir eleş-

tirel yaklaşımdır. Çünkü deneysel açıdan baktığımda Oktay Arayıcı tarafından olağanüstü bir kesinlik ve açıklıkla Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi adlı yapıtında sosyal sorunları ortaya koyduğu görülüyor.

Değeri bilinen, oynanmış ve ödül kazanmış bu yapıtın sağlam kurgulu olduğunu belirtmeliyim. «diyalektik tiyatro» ve «deneysel tiyatro» ile ilgili sorunların önemli bir çok örnekleri gerektiği biçimde ele alındığından, ben tiyatro eleştirisi açısından çürütülmesi olanaksız gibi görülen, yalnız bana gereken bölümleri buraya alabilseydim, kanıtlardım niteliklerini oyunun. Bizimki gazete, dergi değil; boyutları sınırlı.

Beğendiğim kimi oyunlar vardır tiyatro dünyamızda. Gazete eleştirmenliğim yıllarında oyuna tam ısınıp ayrıntılara geçeceğim sırada yönetmenin sınırlı notunun masamın üzerinden gülümsediğini anımsarım. Bu kez de öyle oluyor. Hikmet Altınkaynak arkadaşımın iki sayfalık notunu masamda gördükçe Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi'ni özümsemeye çalışıyorum. Şu halde işim yapıtta görülen salt özellikleri vurgulamak olacak. Çünkü hangi açıdan olursa olsun iki feodal düzende yaşayan ocaktan (sülale'den) söz ettiğini görürüz. Feodal düzende yaşamalarını sürdüren iki soya bakıldığında toplumsal anatominin çözümleme yöntemiyle bir siyasal kargaşaya oturtulduğunu ve siyasal biçimle irdelendiğini anlıyoruz. Oyunun esas tema'sı siyasal içerikli oluşunda düğümlenir. «...**Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi politik bir oyundur. Toplumumuzun sınıfsal çelişkileri, bilimsel tarih anlayışı içinde izleyici önünde, topluca ve yüksek sesle düşünerek yeniden üretmek; çıkış noktam buydu. Oyunun iç kurgusu 1961'lerde geçen, günümüzde de buyurgan düzen özlemlilerinin özel çabalarıyla benzerlerine çok sık rastlanan, temelde siyasal nedenli bir öldürme olayının çevresinde dönüyor.**» (Oktay Arayıcı ile Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi üstüne konuşma 4 Kasım 1978, Cumhuriyet)

Üretim ilişkilerinin temeli feodal yapıya, üretim araçlarına, özellikle toprağa sahip olmalarına dayanır. Toprak ağası bizim ilkel toplum yapımızın oluşturduğu feodal (derebey) kalıtımının ilkel sosyo ekonomik yapısını oluşturur. Toprak ağası ile ırgatlıktan emekçiliğe doğru yol alan Haydar'ın simgelediği olayların kurgusu, dil ve anlatım bakımından feodal toplumdaki köylü ve zanatkarların kendi işletmelerini tanımlıyor. Tıpkı Serflerin toprak sahibi oluşları gibi, derebeylerine aylık ödedikten sonra üretimin arta kalanı kendilerine bırakılmaları gibi,. Bizim yapımızla

çelişmeyen Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi, üretim ilişkilerinde yukarda sözünü ettiğim olanakları içeriyor. Örneğin yapıttaki Haydar feodal toplumda bir sınıf savaşımı veriyor. Ağaya baş kaldırma çok farklı bir düzeyle ulaşır. Giderek feodal toplumun siyasal ve ideolojik üstyapısı, sömürücü biçimlerini ve sınıf savaşlarını yansıtır biçimde çizgiler çizer.

Eksen kişi Haydar'ın öyküsü, ırgatlıktan emekçiliğe geçişi, köyündeki arkadaşlarını ağaya karşı başkaldırmamaya hazırlayışı tehlikeyi artırır ve Haydar ağa tarafından öldürülür. İntihar süsü verilen ölümün gerçek nedeni yirmi yıl sonra ortaya çıkar. Olaylar sergilenirken, yargılama işi seyirciye bırakılır.

Geleneksel tiyatromuzun bir kolu olan seyirlik oyunlarımız, kırsal ve köy kesiminin yaşamında önemle yer almaktadır. Genelde seyirlik oyunlarımızın güldürü dozu yüksek olan grotesk'si daha çok içeriyor. Doğu ülkelerinde çokça görülen seyirlik oyunlarının içinde dramatik yapısı üstün olan «taziye» biçiminde olanlarına rastlanır. Ayrıca, seyirlik tragedya sözcüğüyle modern tragedya anlayışındaki oyunlar arasında bağlantı kuruyor. Kurgusunda olayların gelişmesinde, seyirlik'le tragedya karşı karşıya getiriliyor.

Çin Tiytrosunda ve özellikle Japon Kabuki tiyatrosunda görülen halk tiyatrosu kavramı içinde, Geleneksel Türk Tiyatrosunda gelişen komedya ve tragedya türleri olarak seyirlik, oyunlarımızı kırsal ve köylüklerimizde sergilenen oyun türü olarak günümüzde daha bir önem kazanıyor.

Arayıcı'nın oyunda uyguladığı yöntem deneysel biçimiyle ilginç düzeyde. Olayın seyirlik tragedya öyküsü içerisinde gelişirken, dil ve anlatımıyla tiyatroya yaslanması, biçimselliğine açıklık getiriyor. Kan davası, toplumsal bir hastalık olarak sergilenmiş. Özü ve içerik yönünden olumlu dil yaklaşımında bütünlüğe ulaşmış.

Oyundan bir örnek vermek için kan davasının nedenlerini sergileyen bölümü özellikle seçiyorum:

«2. Araştırıcı — Siz Alova'nın yerlisisiniz, bilirsiniz. Kan davası neden patlak vermişti?

Hurşit — Ekinin yanısıra, hayvancılıkla geçinir bunlar, bir otlağı paylaşamadılar. Hem Yemoğlu hem Günyanlı benimdir dedi dayattı.

1. Araştırıcı — Değişik bir toprak düzeninde bu dava olmazdı diyebilir miyiz?

Hurşit — Senlik benlik kavgasını büyütmeyin, çevre karış-

tırıcı olmasaydı, devlet dizginleri sıkılasaydı, dava olmaz, olanı da bastırılırdı. (Araştırıcılar gülümser) Kaymakama barıştırma işini açarken, işi sıkıya aldırmayı düşünmüştüm; içtenlikle böyle düşünmüştüm. «Tecelli» başka türlü oldu, neyleyelim.

2. Araştırıcı — Olup bitenlerin «tecelli» olmadığını söyleyen biri vardı, öldürüldü... Haydar.»

Yapıtın çeşitli yönlerini örneklemek olası. Seyirlik türe yatkın bir dil kullanımına özen gösterilmiş. Toplumsal kurumların işleyişinde olduğu gibi, ya da neden çağdaş bir toplumdaki gibi işlemediğini anlamayı da seyirciye bıraktığını görüyoruz. Ancak, örneklemeleri bu bırakışla bağlantı kurduruyor. Bir Katarsis (iç arınma) ya yöneldiğini zaman zaman anlıyabiliyoruz.

Bu yıl Türk Dil Kurumu'nun Ödülleri, geniş ve sahiplerini bulacak denli dağıtıldığını görmek bizleri gönendiriyor. Yerini bulan ödüllerin ağırlığı öne çıktığını belirterek yazımı bitiriyorum. (Eleştiri 15 Ekim)

ŞİİR ÇEVRİLMEZ Mİ?

Hikmet ALTINKAYNAK

TDK'nın 1955'ten bu yana, dağıttığı 137 yazın ödülünden 20'ye yakını çeviri dalında. Bunların da 5'i şiir kitaplarına verilmiş.

Bu sayılamayı şu nedenle anımsatıyoruz: Kimi arkadaşlar şiir çevrilmez diyorlar, şiir ancak yazıldığı dilde şiirdir diyorlar ya, ondan...

Özdemir İnce'den önce bu dalda şiir çevirisiyle ödül kazanan ozan, çevirmenler var: A. Kadir, Tahsin Yücel, Ülkü Tamer, Said Maden... Demek ki TDK da Seçiciler Kurulu da şiirin «çevrilebilir» anlayışında birleşmişler.

Ne var ki, Yannis Ritsos aynı görüşü yüzde yüz paylaşmıyor: «Şiir yaratıldığı biçimde varolur.» diyor. Ama bu kesinlemesini uluslararası kültür etkileşimini düşünerek yumuşatıyor: «Fakat eğer söz oyunlarıyla, sert uyaklar ve alışılmadık bir uyumla ağırlaştırılmışsa, şairin iç gereksinimini karşılasa da, onun dilini bilmeyen okuyucuya ulaşamaz.»

Şöyle sürdürüyor: «Çünkü her şiir kendi belirli dilinde yaratılır. Fakat adına yaraşan gerçek şiir, her şeyden önce bir düşünce ve bir duygu yükü içerir ki, ulusal; sözün içeriği, anlamı ise, geneldir.»

Buradan Yannis Ritsos'un çevrilen şiire karşı olmadığı, ter-

sine buna olanak sağlamak için, yani 'çıplak şiire' varmak için, 'gereksiz süslemelerden' uzak durduğunu söyleyebiliriz.

Zaten 'insanları karşılıklı olarak birbirlerini anlamaları ve kardeşlikleri' uğruna savaşım veren bir ozandan bu değil midir beklenen?

20. yüzyılın sonlarındayız. Çevirinin makinasal bir düzenle de yapıldığı bir çağda yaşıyoruz. O halde çeviriden, özellikle yazın çevirisinden, hele hele de şiir çevirisinden beklenen «yeniden yaratma» değil midir? Bunu başarabilmek, bunun üstesinden gelebilmek değil mi?...

Goethe «Faust»u Fransızcaya çeviren Gérard de Nerval'e şu sözleri boşuna mı söylemiş: «Artık Faust'u Almancasından okumayı sevmiyorum. Bu yapıtın Fransızcasında her sayfa bir kez daha taptaze, yepyeni ve inceliklerle dolu geliyor.»

Yannis Ritsos'un yaşamı bir ozan yaşamı. Ama gerçek bir ozan yaşamı; Ülkesinin demokrasisini, geleceğini hiç bir zaman aklından çıkarmayan, yaşamını ve kavgasını bunun üzerine kuran dizeleriyle bunu ölümsüzleştiren bir ozan yaşamı. «Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar» da bulunan şiirlerinin yersel koşullarını şöyle çiziyor, O:

«gardiyanların burunları dibinde yazıldılar ve böğrümüzde süngü uçları.»

Yannis Ritsos'un şiiri kendi deyişiyle 'dolaysız ve somut'tur. Aynı zamanda karmaşıktır. «Kadın ve erkek, yaşam ve ölüm, aşk ve nefret, aydınlık ve karanlık ilişkisi gibi somut ve karmaşıktır.»

İşte böylesine güçlü bir ozanı onu anlayan usta bir ozan çevirebilirdi. Özdemir İnce'ye sanatçı dostları Özdemir-os derken, sanırız bu başarısını kutluyorlar.

Bize göre, TDK'nın sanatın eşiğinde olan kimi yazarlara verdiği 'özendirme' ödülünü bir yana bırakırsak, bu yılın 'başarı' ödüllerinden birini de Ritsos çevirisinden dolayı Özdemir İnce'nin kazandığını söyleyebiliriz...

(Eleştiri 15 Ekim)

«DALYAN»

Naci CAN

Güven Turan'ın TDK Roman Ödülünü kazanan «Dalyan»ını okurken, bir yazın ürününü salt yazılış amacına bakarak değerlendirmenin kişiyi çoğu zaman yanlış ya da yetersiz sonuçlara

götüreceği yönündeki kanım güçlendi. Sözkonusu amaç, bir sorunun dökümü ya da salt biçime ilişkin kaygılar olabilir. Burada önemli olan ve üzerinde durulması gereken konu «iletişim»in gerçekleşmesidir. Yazar istediği kadar yüksek birtakım amaçlarla yola çıktığını öne sürsün, eğer okur yazarın amaçladığından farklı sonuçlara ulaşıyor, ya da hiç bir sonuca ulaşamıyorsa suçlu okur değildir. Yazın ürünü yazarla okur arasındaki iletişimi kuramamış demektir. Bu iletişimin belirli kalıplar dışında kurulamayacağını söylemek istemiyorum. Yazarları birbirinden ayıran, yazınsal ürünleri tekdüzelikten kurtaran, yazarın sorunları ele alış ve yorumlayış biçimi olduğu gibi, kurmaya çalıştığı biçim, denediği anlatım olanaklarıdır. Ancak burada, yazında tek başına bir biçem sorununun varlığına inanmıyorum. Biçem yapıtın ortaya koyduğu sorunla birlikte bir anlam kazanır ve bekleneni verir. Bu yüzden bir yazar yalnızca biçem kaygısından kaynaklanan bir dürtüyle yazmamalıdır. Önemli olan «ne yazacağı» ve yazacağının hangi anlatım olanaklarıyla daha etkili ve vurgulu olacağıdır. Ne yazacağını kavramış bir yazarın «nasıl yazacağını» bulmakta güçlük çekeceğini sanmıyorum.

Gelelim «Dalyan»a. Güven Turan romanında iki genç insan arasındaki aşk ilişkisinden yola çıkarak, içinde yaşadığımız çağın ve toplumun, bireylerin bilincini nasıl etkilediğini çözümlemeye çalışıyor, ama başaramıyor. Gerek romanında anlattığı kişiler, gerek kurduğu dünya bu çabasına engel.

Romanın erkek kişisinin adından tüm roman boyunca söz edilmez. «O» diyelim ona. «O» çeşitli nedenlerle geçmişinden kopmak isteyen, geçmişinde yer alan bazı olumsuz deneylerin sonucu, geleceğini de düşünmek istemeyen, yalnızca bugünü yaşamakta ayak direyen ve bunu da başaramayan birisidir. Böylesi bir tutum sorumluluklardan kaçış anlamına gelmektedir. Öyleyse pek fazla bir seçenek yoktur «O» nun karşısında. Ya «vurpatlasın çal oynasın» gününü gün edecektir, ya da sürekli bir iç hesaplaşma içinde boyuna «hiçliğini» keşfedecektir. «O» ikinci durumdadır.

Burada romanın taşıdığı boşluk karşımıza çıkmaktadır. Romanın bir yerinde «O» şöyle der: «Yaşanacak herşeyi yaşadım». Biraz yaşam gerçeğinin zenginliğini bilmemekten biraz da küçük burjuva dar kafalılığından kaynaklanan bu değerlendirmeden sonra okur «O» nun yaşadıkları konusunda ne öğreniyor? Tüm roman boyunca, doyurulmamış isteklerin baskılarıyla anımsanan bir iki kadının silik izlerinden başka hiç bir şey. Burada ya-

zarın «O» yu anlatırken içine düştüğü çıkmaz önemli. Yazarın sürekli olarak romanında görmezden geldiği bir gerçek var: İnsan bilincinin, bu bilinç «hiçliğin» ya da «anlamsızlığın» bilinci de olsa, toplumsal ilişkilerin dışında oluşmayacağı. Bu yüzden «O»nun çeşitli olaylar karşısındaki tepkisi ya da yorumları pek bir şey anlatmamakta. Örneğin «O» çeşitli kurallara karşı çıkar, kural tanımaz bir tutum içinde karşı koyduğu kuralların ağırlığı altında ezilir. Ergenlik çağındaki bir gencin taşkınlıkları düzeyini geçmeyen bu tutum bir özgürlük arayışı olarak yorumlanamaz. Çünkü «O» zorunluluklarının bilincinde olmadığı gibi bu tutumunun gerekçeleri de romanda anlatılmamaktadır.

Romanın bir başka yerinde ise «O»nun içinde bulunduğu durumdan tiksindiği ancak bu durumdan kendisini çıldırmaktan koruduğu için hoşnut olduğu anlatılır. Bu yapay ve ezik kişilik romanın dışında oluşmuştur. «O»nun günlük yaşamda yaptıklarının en küçük ayrıntılarına kadar betimlenmesi onu roman bütünlüğü içinde yaşayan bir varlık durumuna getirmemekte. İçinde yaşadığımız toplumsal koşulların varlık nedeni olduğu bir bilinç değil, yazarının imgeleminde oluşmuş yapay bir bilinç. Bu bilinç içinde yaşadığımız koşulların bireylerin bilincine nasıl yansıdığına örnek olamaz.

Romanın kadın kişisi Penelope de benzer bir ruhsal durum içerisindedir. O da kendisini geçmişinin ve geleceğinin kaygılarından koparmıştır. Ama bu tutum «O»nunki ile karşılaştırıldığında daha inandırıcıdır. Çünkü Penelope bir «yabancıdır». Başka bir toplumsal çevreden gelmiş, başka bir kültürün biçimlendirdiği ruhsal durumu, onun çeşitli olaylar karşısındaki tepkilerine belirli bir iç tutarlılık getirmektedir. Gerçi yazar kadına Penelope (x) adını verirken derin kültürünü kanıtlamanın yanısıra, geleneksel olarak kadın doğasına mal edilen bazı özelliklerin günümüzde kazandığı yeni boyutları çözümlemek istemiş. Oysa bu entellektüel anıştırma bir yerde yazarının istediğinin tam tersi bir sonuç veriyor. İnandırıcı olmayan bir «hiçlik» bilinci («O»), farklı toplumsal koşullarda oluşmuş bir bilinç (Penelope) biraraya gelince ortaya garip bir ilişki çıkıyor. Ve yazar bu ilişkide aşk ilişkilerinin günümüzdeki görünümüne birbirine teğet iki çemberden daha fazla yaklaşmış olmuyor. Yazar bu rast-

---

(x) Penelope: Mitolojide adı geçen ünlü kadınlardan birisi. Odisseus'un karısı, vefa ve bağlılık simgesi.

lansal ve yapay ilişkiyi biraz daha çekici, romanını ise biraz daha canlı kılmak için işin içine bir kaza ve cinayet karıştırıyor ama bu ucuz kurnazlık romanı kurtarmaya yetmiyor. Romanda zaman zaman kullanılan Latince ya da İngilizce tümceler üzerinde ise hiç durmayacağım. Ucuz entelektüellik gösterileri bunlar.

Artık herkesin ağzında dolaşan ve bir ölçüde anlamını yitiren bir söz var: Toplumsal değişim. Ama doğru, hızlı bir toplumsal değişim yaşıyoruz, öyle bir değişim ki birçok insanın farkına bile varamadıkları ölçüde aydınları ve sanatçıları aşıyor. Böyle bir dönemde bir yazar çıkıyor ve kendisini 'dil kaygısıyla' sınırladığını öğünerek söylüyorsa ve bu sözleri hakettiği tepkiyi doğurmuyorsa bir sorun var demektir. Bazı yazarlar gözlerini kapalı tutmakta devam ediyorlar, bu onların bileceği bir şey. Ama TDK'ya ne demeli? TDK'nın Türkiye'nin kültürel yaşamındaki etkinliğini, önemini kimse yadsıyamaz. TDK ödülleri bu yüzden hem okurları, hem de genç yazarları yönlendirmede etkili olmaktadır. Tüm bunları bir yana bırakıp, ödüllendirmede «Dili kullanmaktaki başarı»nın tek ölçüt alınması bana yadırgatıcı geliyor. «dil» eninde sonunda bir iletişim aracı olduğuna göre «iletilen»in hiç mi önemi yok?

Aydınlık (6 Kasım)

«SEVGİ EKMEKTİR»

Veli Orbay ÖZGÜR

Kişiyi çağının ve ülkesinin gerçek, olumlu kişisi yapacak en önemli araçlardan biri de kitaplardır. Hele bu kitap, çağına tanık olabimeyi başaran bir yazarın kaleminden çıkmışsa. Gerçekten, yazarın önemli görevlerindendir çağının tanığı olmak. Yoksa kendi yaşam süreci içinde unutulur gider.

Bu yılın Türk Dil Kurumu ödülleri açıklandıktan sonra, öykü dalında ödüllendirilen «Sevgi Ekmektir» (1) adlı öykü kitabını bir kez daha okudum. Öncelikle ödül seçici kurulunu kutlamak geldi içimden. Gerçekten (hele) dil özgünlüğü açısından en olumlu öykülerden oluşmuş kitap. Yedi öykü var kitapta: «Giden Gün Ömürden», «Çürümüş Yapraklar», «Ölüm Uykusu»,

(1) **Necati GÜNGÖR, Sevgi Ekmektir, Yeryüzü Yayınları, 1978 110 sahife, 25 lira.**

«Bostan Güzeli», «Dünya bir Pencere», «Uzaklarda Bir Kuş Sesi» ve «Sevgi Ekmektir». Hemen tümü öykülerin çalışan ekmek kavgası veren kişilerin günlük yaşamlarından, anı ve umutlarından oluşmuş. Çoğu, yoksul, küçük insanların renksiz, renksiz olduğu kadar da sevgi dolu umutlarını içeriyor öyküler. Anılar ve umutlar ağır basıyor kişilerinde Güngör'ün. Sevgi dolu herbiri.

İçerik olarak, günümüzün sevgiyo aç insanlarına en olumlu örneklerden oluşmuş bence. Seven ve küçük dünyalarının içinde, yoksul, tekdüze biçimde de olsa yaşayan insanları, giderek bu insanların sevgilerinin hınca dönüşmesini başarıyla anlatabilmiş Necati Güngör.

Önceleri, öyküde bir bütünsellik yok gibi geliyor okuyucuya. Olaylar, kopuk kopuk anlatılıyor sanki. Anılarda gelişen olay, birden bire umutlara dönüşüveriyor örneğin. Oysa bu Güngör'e özgü bir biçim. Anlatım özelliği, Olaydan çok, en küçük ayrıntı ya da davranışı bile gözden kaçırmayan bakış açısına sahip Necati Güngör. Davranış ve ayrıntı olarak nitelenebilecek gelişmelerden öylesine akıcı, bir solukta okunan betimlemeler kurmuş ki yazar... Çoğu kez sıkıcı, bıktırıcı giderek konudan uzaklaştırıcı etkisi olan betimlemeler Güngör'ün öykülerinde sürükleyici bir içerik kazanmış.

Kitabın en olumlu ve övgüye değer yanı dili bence. Dili böylesine ustalıkla, beceri ile kullanabilen yazarlarımız azdır sanıyorum. Düzgün bir kuruluş özgünlüğüne sahip yazar. Bazen, tümcelerin uzunluğuna karşın, zorlanmıyor okuyucu. Devrik tümceler ise bir başka ustalıkla kullanılmış. En olumlu ve uygun biçimde.

Güngör sadece yerinde, anlamlı, iyi seçilmiş yerel söz ve deyimlere işlerlik kazandırmakla kalmamış öykülerinde Yeni bir çok sözcüğü de en olumlu biçimde kullanmış, böylece dilin zenginleşmesine ve gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Öykülerin konularının (yazar, birinci paylaşım savaşı sonrası geçen olaylardan yararlanmış) bu günden seçilmemiş olmasına karşın; gerek olayları ele alış biçimiyle, gerekse öykü kahramanlarının iç dünyalarını, duygu, düşüncelerini somutlaştırmasıyla hem çağma, çağının olaylarına tanık olmasını hem de sanatın eytişimsel (diyalektik) yöntemle ele alınması gereğini yerine getirmiş bence.

Mutlaka okunması gereken bir kitap, Sevgi Ekmektir. Öykü-

lerde yeni bir biçim yeni bir anlatım bulacaksınız en azından. Açık, duru anlatımı bir solukta okutuyor kitabı. Yeni, özgün bir dille karşılaşacaksınız. Ben, beğenerek, tat alarak okudum Necati Güngör'ün öykülerini.

AFŞAR TİMUÇİN: «NAZIM HİKMET TÜRKİYE'DE ÇAĞININ BİLİNCİDİR»

Atilla ÖZKIRIMLI

● Nazım Hikmet'in Şiiri kitabınızla Türk Dil Kurumu Eleştiri Ödülü'nü kazandınız. Yapıtınız bir inceleme niteliği de taşıyor. Ayrıca siz bir felsefeci, bir şair, bir romancısınız. Kitabınızda nasıl bir yöntem izlediniz?

Gerçekte, deyim yerindeyse meslekten eleştirmeci değilim. Bence meslekten eleştirmeci daha çok belgeler üzerinde, bir başka deyişle edebiyat tarihini ilgilendiren veriler üzerine çalışarak değerlendirmelere gider. Ben bu alanda kendimi bilgili saymam. Örneğin bana bir dönemin şiirindeki özellikleri sorsanız, bunlara ancak okur düzeyinde karşılık verebilirim. Ben felsefeciyim, felsefe alanında inceleme kitapları yayımlıyorum. Onlarda kullandığım yöntem bir filozofun ya da bir felsefe olgusunu çağının ve toplumunun özellikleri içine yerleştirerek, daha doğrusu özellikleri içinde ele alarak değerlendirmektir. Buna nasıl bir yöntem diyebiliriz derseniz, ben bunu diyalektik yöntem ya da karşılaştırmalı yöntem diye adlandırabilirim. Nazım Hikmet'i de aynı yöntemle ele aldım. Deyim yerindeyse bir eleştirmen olarak değil, bir felsefeci olarak inceledim.

● Sizi böylesi bir çalışmaya iten nedeni açıklayabilir misiniz?

Ben yazı yazmaya ve şiire başladığımda Nâzım Hikmet ya saklanmış bir değer olarak biliniyor, şiirleri kapalı kapılar ardında defterlerden okunuyordu. Ben Nâzım Hikmet'i o sıralar hemen hiç okumamıştım. Nâzım Hikmet okunur duruma gelince onda bizim yasaklanmamış yazarlarımızda bulunmayan köklü bir insan yorumunu, ayrıştırıcı bir bakışı, derin bir kavrama gücünü görerek heyecanlandım. Bundan sonra Nazım Hikmet benim için bir okul oldu, ben de okuldan çok şey öğrendim. Ayrıca şiirime ondan edindiğim bilgileri de kattım. Ne var ki ona öykünmeyi, onun gibi yazmayı hiç düşünmedim. Bence bu ona da, bana da saygısızlık olurdu. Ayrıca Nâzım Hikmet'le ilgili birçok kitap yayımlandı son yıllarda. Bu kitapların hemen tümü

anı türüne girer. Nâzım Hikmet'in doğru anlaşılması için çalışmalar yapılması gerektiğine inanıyordum. 1970'ten bu yana, yani Dekart'i incelemeye başladığımdan bu yana Nâzım Hikmet'i incelemeye başladım. Aldığım küçük küçük notlar bende Nâzım Hikmet'in şiiriyle ilgili bir kitap yapma isteği doğurdu Nâzım Hikmet'i incelerken her şeyden önce ustama olan borcumun büyük bir bölümünü ödemek kaygısındaydım.

● **Nazım Hikmet'i salt bir şair olarak değil, bir insan, etkili bir düşünür olarak da değerlendiriyorsunuz. Bunu neye bağlayabiliriz?**

Felsefe tarihcileri «Dekart, çağının bilincidir» derler. Bana sorarsanız Nâzım Hikmet de Türkiye'de çağının bilincidir. Yirminci yüzyılın tarihe aktardığı şeyi, yani eleyip bitirdiği şeyi ve tarihe kattığı şeyi büyük bir açıklıkla görmüş ve göstermiştir o. Sanatı da zaten, tüm biçimsel gücü bir yana, ilkin bu yanıyla ilgimizi çeker. Yirminci yüzyılı öğrenmek isteyen bir kişi Nâzım Hikmet'i okursa onda çağının getirdiklerini ve götürdüklerini açık bir biçimde bulabilir.

● **Bir ödül aldınız. Ülkemizdeki ödül uygulamaları konusunda neler düşünüyorsunuz? Ve kuşkusuz, şu andaki duygularınız...**

Ödüller titizlikle verildiğinde kenarda köşede kalmış bir yazarı toplumla tanıştırmak açısından çok yararlıdır. Ama bir eksiği ya da yanlışı ödüllendirdiğimiz zaman toplumu yanıltmış, böylece topluma zarar vermiş oluruz. Her yazar ödüllendirilmeyi ister. Toplumdan ya da toplumun inanılır bir kurumundan aferin almaktır bu. Ben de bir ödül kazanmakla elbette sevinçliyim. Ama her yaptığım için bir gülümsemeyle şunu sorarım kendime: Acaba bütün bunlara tarih ne diyecek?

(Cumhuriyet 26 Eylül)

ARAYICI: «TİYATRO DİLİ TİYATRONUN TAŞIDIĞI DÜŞÜNCEYİ DE İÇERİR»

● **Tiyatro dili deniyor, konuşma dilinden ayrı olarak böyle bir dili nasıl değerlendirirsiniz?**

— Bir anlamda dil, bütün yazın dalları için de kullanılmaktadır. Şiir dili, öykü dili, roman dili gibi. Her dalın kendine özgü yapısının doğal sonucu olarak gelen bir deyim. Yani her türün yapısı, dilde de kendine göre bazı işlevsel özellikleri zorunlu olarak öne alıyor. «Tiyatro dili» bu işlevsel özellikler açısından kullanılan bir deyim. İşin tekniğine yönelik.

● **Tiyatro dilinin işlevsel özellikleri nelerdir?**

— Deyim kapsamlı. Biraz açmama izin verin önce. Tiyatro sözsüz bölümlerinde de, oyuncuların davranışlarında da bir anlatım gücü taşıyor. Bu da tiyatro dilinin içinde. Bir ikinci ve önemli nokta; dil bir düşünme aracıdır. Tiyatro bu araçla üretimde bulunur. Ürettiği şey de düşüncedir. Burada dili düşünceden ayırmanın olanaksızlığından, tiyatro dili deyimi aynı zamanda, tiyatronun taşıdığı düşünceyi de içermektedir. Bunların yanısıra bir de tiyatro kişilerinin, oyun kişilerinin dilleri var. Diyalog dediğimiz şey. Tiyatro dili bütün bunları kapsayan bir deyim. Şimdi işlevsel özelliklere gelelim. Bunları şöyle sıralayabiliriz. Anlaşılabilir olmak, ekonomik olmak, gerçeklik duygusunu yaratmak... Az önce tiyatro bir üretim aracıdır dedim. Her üretilen şeyin bir tüketicisi, olmak gerekir. Tiyatronun tüketicisi de izleyicidir. Tüketim olayının gerçekleşebilmesi için sahne ile, oyunla izleyici arasında bir iletişiminin olması gerekir. İşte bu noktada tiyatro dilinin işlevsel özelliklerinin ilki karşımıza çıkıyor. Anlaşılır olmak. Tiyatro izleyicisine anlayabileceği sözcüklerle varılabilir ancak. Hemen şunu belirtmeliyim ki, bu sözcükler, üretilen düşüncenin araçlarıdırlar. Yani önce düşüncesi vardır tiyatronun, sonra bunu sözcüklere döker. Düşünceyi sözcüklere aktarma ise toplumların tarihsel süreç içinde yarattıkları aşamalara göre yol alır. Bu nedenledir ki antik, klasik ve çağdaş tiyatronun dilleri birbirinden farklıdırlar. Aynı farklılık. günümüz, sınıflı toplumlarının tiyatro dilleri için de geçerlidir. Altını çizmek istediğim şudur. Tiyatro üretiminde ve onun dilinde ana belirleyicinin nicel yapısıdır. Bunun doğal sonucu olarak dil, seslenilen kata göre değişecektir.

Burada, yazarın kendi düşünce yapısı, dünya görüşüne göre yapacağı yeğleme sözkonusudur. Tiyatro dilinin ikinci işleysel özelliği ekonomik olmaktır. Belirli bir süreyle sınırlıdır tiyatro. İster istemez olaylar dizisini yoğunlaştırmayı, onunla birlikte dili de yoğun anlatımlı bir biçimde kullanmayı zorunlu kılar. Romanın, öykünün olanakları yoktur tiyatro yazarının elinde. O, olaylar dizisini, aksiyonu günlük doğal yaşantının dağınıklığından kurtaracak, ayıklayıp düzene sokacak, diyaloglarını da, düzenlediği aksiyonu aydınlatacak, açıklayacak biçimde bir yeniden yaratışla örecektir. Bu örüşte, sözcükler, günlük anlamlarını, konuşma dilindeki anlamlarını aşarak şiirinkine benzer bir anlatım zenginliğiyle gelebilmelidir. Ve kendine özgü bir gerçekliği inandırıcılığı birlikte getirebilmelidir. İşte tiyatro dilinin konuşma dilinden farkı da bu noktada ortaya çıkar. Bu dilin getirdiği

gerçeklik duygusu ise üçüncü işlevsel özelliği oluşturuyor. Eğer bir oyun olay kurgusu ve diyalog düzeni ile bu duyguyu veremiyorsa izleyicisiyle iletişim olanağını işin başında yitirmiş demektir.

● **Bu gerçeklik duygusunu yaratmak için diyalog düzeninde ağız kullanmak gerekir mi?**

— Gerekmeyebilir. Çünkü, o biraz gerçeği olduğu gibi getirmek oluyor. Oysa gerçeğin kendisinden çok, gerçeklik duygusu önemli. Ayrıca gerçeği olduğu gibi getireyim derken, yapaylığa düşmek de söz konusu olabilir. Benco yöresel dil ve renkleri aktarmak gerektiğinde yapılacak şey, yörenin dil yapısını, davranış biçimini, sözcük, deyim ve deyişlerini değerlendirerek inandırıcı bir tavır yakalamaya çalışmaktır.

(Cumhuriyet - 27 Eylül)

EDGÜ: «BİR DİLİN ANLATIM OLANAKLARINI GENİŞLETEN KÜÇÜK AYRINTILARDIR»

● **Ders Notları, bir yazarın yapıtlarının ardındaki dünyayı açıklıyor Bu yargıya katılır mısınız?...**

— Evte. Ders Notları'nın ikinci bölümü doğrudan doğruya, iki romanımla, «Kimse» ve «O» ile ilgili.

Ama bu romanların ardındaki dünyaya değil (çünkü ardı önü bir bu dünyanın), bu romanların oluşumuna, gelişmesine ışık tutuyor..

Bir romanı, bir öyküyü yazmaya oturduğumda. neyi nasıl yazacağımı biliyorum... Ama yazma eylemiyle birlikte gerçek serüven başlıyor.. Sonunda, bir de bakıyorum, ortaya kafamdakinden değişik bir şey çıkmış... Çoğu kez, bir cümle yeni bir olanak getiriyor...

Her şey değişir. Yaklaşım, dilsel örgü, giderek cümlenin anlamı bile... Bu bir örnek... Üstelik basit bir örnek. İşte bu yaratma serüvenine bir ucundan okuyucuyu da sokmak için, başlangıçta nereden nereye vardığımı görmek için tuttuğum notlardan bazılarını yayımlamak gereğini duydum..

● **Edgü, denemenin tanımını yapmak ister misiniz?.. Bizde ki deneme çalışmaları ile Batı örnekleri arasındaki ayrımlar?**

— N'olur benden, herhangi bir konuda tanım istemeyin... Okul kitaplarına girme sevdalısı bir yazar değilim...

Ama deneme sözcüğünü seviyorum. «Denemek»ten geldiği için.. «Ders Notları» bu anlamda bir denemedir.

1950'lerden bu yana, daha çok ya eleştiriyle iç-içe (Sartre,

Camus, Bataille. Cloran, Blanchot..) ya da inceleme, araştırmayla birlikte (Lacon, Barthes, Butar Kristeva, Ricardou..) gelişen bir deneme türü göze çarpıyor.

Bir de sanatçı denemeleri var Kendi deneyimlerinden yola çıkan, kendi sanat görüşlerini geliştiren denemeler Woolf'un. Pound'un, Nathalie Sarraute'un denemeleri gibi Bizdeki denemeler, daha çok eleştiriyle iç-içe gelişen denemelerdir Bir de sanatçı denemeleri... Benim ilgimi çekenler daha çok bunlar... Çünkü bir sanatçının, bir başka sanatçıdan öğreneceği çok şey olduğu inancındayım.

● **Dildeki özleşmenin yazınımıza yararı olmuş mudur?..**

— Yararı mı?.. Ne yararı?.. Dilimizdeki özleşme söz konusu olmasaydı, bugünkü Türk yazını olmazdı. Bir çokları, özleşmeyi. Arapça Farsça, ya da Frenkçe sözcükler yerine Türkçe kökenli sözcükler kullanmak sanıyor...

Dildeki özleşme, yepyeni bir düşünme yöntemidir... Ulusallık bilincine varma aşamasıdır Her devrimde, her yenilikte olduğu gibi, özleşmede de aşırılıklar, yanlışlıklar olmuştur, olmaktadır. Örneğin yeni sözcük türetme yöntemleri. Örneğin, yaratılan sözcüklerin yalan yanlış kullanılışı.

Bir dilin anlatım olanaklarını genişleten küçük ayrıntılardır. Özleşmeyi, yalnızca öz Türkçe sözcükler kullanma sananlar bu gerçeği görmez gibidirler...

Örneğin, hemen her gün, seçim ile seçme sözcüklerinin bir birine karıştırıldığını görüyoruz... Kimi takılar, bilmiyorum niçin, daha ilginç geliyor... Örneğin yaklaşma sözcüğü dururken, bir başka anlamı olan yaklaşım sözcüğünü kullanıyorlar...

Örnekleri çoğaltabilirim... Ama tüm bunlar, dildeki özleşmenin zararını göstermez... Dilini bilinçle kullanan yazarlar vardır, bilinçsizce kullanan yazarlar. Bunlar Osmanlıca yazmışlar, ya da öz Türkçe, değişen bir şey yoktur, aynı yanlışları yapacaklardır...

(Cumhuriyet 28 Eylül)

İLHAN BERK: «ŞİİR, OZANIN DİLLE YAPTIĞI BİTİMSİZ SAVAŞTAN ÜRER»

● **«Kül» yapıtının bütün şiir geleneğindeki özelliği nedir?**

— «Kül»ün tek başına hiç bir geleneksel özelliği yoktur. Ben ozan olarak bir «şey»i genişlettim ve sürdürdüm, taa başından beri: İstanbul'dan başlayarak ve tekrar İstanbul'a vararak, ama her zaman olumsuzlayarak. Ben nesnelere ve varlıklara «kimlik

kâğıdı» dağıttım her zaman. Nesnelerin ve varlıkların ne olduğunun bilinmediği zamanlarda «kimlik» yazmanın yalnızlığını yaşadım. «Özellik»se özellik şu: Bakıyorum, dokunuyorum kokluyorum ve örtüşüyorum. Nasıl mı örtüşüyorum? Bir boyuttan başka bir boyuta geçerek, bir nesneye birçok kez. birçok açılardan bakarak ve aynı şeyi tekrar yazarak, yani üst üste yazılar.

● **«Kül»ün ödül olması dolayısıyla şiir kuramınızın ana çizgilerini söyler misiniz?**

— Benim şiir kuramım «devinim»dir. Ne şiirimin içeriği, ne de biçemi durağandır. Süre içinde kimliğini saptadığım nesne değişir, nesne değiştikçe şiirim de değişşir; bu da benim somut bir ozan olduğumun altını çizer. Ama kalan, kaldıkça da ağırlığı, yoğunluğu artan, koyulaşan, bir çeşit mayalanmayla süren şiirin dili dediğimiz şeydir. Beni dünyanın bütün ozanlarından ayıran, bütün ozanları birbirinden ayıran da budur işte. Ben dile karşı hırçınımdır, dile boyun eğmem, dilin bana boyun eğmesini de istemem; şiir, ozanın dille yaptığı bitimsiz savaştan ürer. Ama şimdi «dil benim bir çeşit uşağımdır» desem, bunun tam tersi de bir oranda doğrulanmış olur. «Dil»in tadı cinsel birleşmeye benzer; ozan doruklarda dolaşan bir dil avcısıdır. Bütün büyük ozanlarımızı işte bu yüzden seviyoruz. Ozan babasının hiçliğini arayan bir gezgindir, bir keşiştir; ozan her durumda hiçliği göze alabilmelidir ve kalabalıkların arasından yavaş yavaş geçmelidir. Ozan öğrendikçe «cahilleşen», bilisizleşen bir doğa öğrencisidir, çünkü ozan hiçbir şey ezberlemez, ezberlememektir ozanın en büyük erdemi; işte bu yüzden bilisizliğini, bir bilim gibi savunmalıdır.

● **Dil Kurumu ödülünü kazandığınıza göre şiir dilimizin özellikleri ve şiir dilimizle günlük dil ya da düz yazı arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar nelerdir?**

— Şiir dilinin, yani bir şiir dilinin tek başına var olduğunu sanmak, şematik, önyargısal ve o oranda da mekanik bir durumdur. Yani biraz açmak gerekirse, şiirin dili biçimsel bir olgu dahası şiirin kendi öznel yapısından gelen bir sonuç değildir. «Bu sabah beşte uyandım, saatime baktım» la «Bu sabah uyandım güneşin saatine baktım» arasında içinde yer aldıkları metnin dışında kendi başlarına bir özellik taşımaları söz konusu değildir. Buna «Kül»den örnek vermek gerekirse: «Homeros Yazıcıları ve Köleler» adlı şiirimin genel yapısı ve bu şiiri oluşturan dize ve imgelerin, ilk bakışta bir orta okul tabiat bilgisi ya da ilkokul hayat bilgisi metnini andıran «Patates» yazısının sizin sordu-

günuz «Dil» kavramı açısından bence hiçbir farkı yoktur. Açarsak, dil'in, şiirsel dilin varlığı, şiirin tümel gerçeğinde oluşur, bunu günlük konuşmayla sağladığımız gibi, düzyazının yüzeysel kuruluğuyla da sağlayabiliriz.

(Cumhuriyet 29 Eylül)

GÜVEN TURAN: «ROMAN SON YILLARDA YAZINIMIZDA AĞIRLIK KAZANIYOR»

● **Romanda biçeme, anlatıma, bir roman dili kurmaya ağırlık vermişsin. Çağdaş bir Türk romanının nitelikleri ne olmalıdır?**

— Biçeme, anlatıma, bir «dil» kurmaya özen gösterdiğim doğru. Bu yalnız Türk Dil Kurumu Roman Ödülü verilen Dalyan için değil, öykülerim, şiirlerim için de geçerli sanıyorum. Çünkü yazmak, bu öğelerle gerçekleşiyor; yapıt, bunlarla başka yapıtlardan ayrılıyor. Dahası, yapıtın anlamını bile biçem. dil var ediyor bence... «Çağdaş bir Türk romanının nitelikleri ne olmalıdır?» sorusu bana, biraz buyuruculuk taşıdığı için aykırı geliyor. Her şeyden önce, şunu belirteyim, roman son yıllarda yazınımızda ağırlık kazanmaya başladı. Önceleri çok seyrek görülen günümüz insanını, dünyasını aktarmaya yönelik, yazma, yaratma uğraşını ikinci planda tutmayan yapıtlar sıklaşmaya başladı diyebilirim. Tanpınar'ın romanları, Yusuf Atılgan'ın romanları, Nezihe Meriç'in Korsan Çıkmazı, Oktay Rifat'ın Bir Kadının Penceresinden'i, Selim İleri'nin, Adalet Ağaoğlu'nun romanları... hepsi de çağdaş Türk romanının örnekleri ama her biri çok farklı ötekisinden. Soruyu, ne olmalıdır, diye değil, nedir diye aldığımda, örneğin yukarda adlarını verdiğim yazarların, yapıtların tikel nitelikleri bir yana, ortak bir nitelikleri var: Yazma uğraşını dert edinmek.

● **Ödül, dille sanatın bileşkesini sağlayan yapıtlara veriliyor. Dil de önemli yanı. Türkiye'de gelişgin bir düzyazı dilinin olduğunu söyleyebilir misiniz?...**

— Bu konuda uzman olmadığım için, söyleyeceklerim yalnız, sınırlı bir bilgiye dayalı. Gördüğüm kadarıyla Osmanlıca, daha çok şiir dili oluşturmuş. İlk öykücülerimizin, romancılarımızın yapıtlarında görülen o tutukluk, o zorlama anlatım biraz da Osmanlıca'nın düzyazı diline yatkın olmayışından geliyor belki ya da oluşmamış, işlenmemiş olmasından... Özellikle Dil Devrimi'nden bu yana, Türkçe, düzyazı dili olarak da hızla işlenmeye başlandı. Hele, 1950 kuşağının öykücülerinden, yazarlarından başlayarak düzyazı dili, şiir dili ölçüsünde önem kazandı. Bunun oluş-

masında en büyük pay kuşkusuz Ataç'ın olmuştur. Günlüklerini, Okuruma Mektuplar'ını, kısacası, Ataç'ın bütün yapıtlarını okuyun. Türkçe'yi yabancı dillerden arıtma çabası yanında, kuyumcu gibi işlenmiş bir yazı dili yaratma çabası da görülür. Evet, gelişgin bir yazı dilimiz var bugün, giderek daha da yetkinleşen bir yazı dilimiz!

● **Devletin ve kurumların verdiği ödüllerin gereğine inanıyor musunuz?.**

— Şu ödül, bu ödül, şu seçiciler kurulu, bu seçiler kurulu diye düşşünmezsek, ödüller çok yararlı, gerekli. Ülkemizde sanatçı çok yalnız. İzleyeni, ilgileneni çok az. Ödüller, bunu biraz olsun gideriyor. Yalnız şunu ekleyelim, yalnız bizde değil, bütün dünyada ödüller, şaşmaz değer yargıları değil. Hiç ödül almamış nice önemli yazar, sanatçı var.

(Cumhuriyet 30 Eylül)

NECATİ GÜNGÖR: «SEVGİ VE EKMEK SÖZCÜKLERİ, ÖYKÜLERİMİ AÇIKLAYAN BİR ANARTAR NİTELİĞİ TAŞIR»

Atilla ÖZKIRIMLI

● **Türk Dili Kurumu Öykü Ödülünü kazanan yapıtınızın adı «Sevgi Ekmektir». Bu iki sözcük, öykülerinizi açıklayıcı bir anahtar niteliği taşıyor mu?**

● Kitabımın adı, öykülerimin kendisi kadar ilgiyle karşılandı diyebilirim. Doğrusu, sevindiriyor bu beni. Gerçekten bir anlam yoğunluğu taşımasına, bir felsefeyi simgelemesine özen gösterdim, kitabıma ad koyarken... Sevindiğim, bu özenin gözlerden kaçmayışı. Sanırım, ödülü veren değerlendirme kurulunun kararını belirleyen nedenlerden biri de, kitabımın adıydı.

Şimdi kısaca söylemek gerekirse «Sevgi ve Ekmek» sözcükleri, öykülerimi açıklayan bir anahtar niteliği taşır, evet. O kadarla da kalmaz; genel olarak benim insana ve dünyaya bakışımın anahtarı olma niteliğini de taşır. İnsanoğlu ne ekmeksiz, ne de sevgisiz kalabilir! Nice iyilikler, kötülükler bu iki şeyin varlığıyla yokluğundan kaynaklanmaz mı?

Bir şey daha söyleyeyim: Adının anlamı bir derinlik, bir duyarlık taşımayan ya da adları anlamsızlığa kabalığa yenik düşen kitaplar, daha baştan bana itici gelir. Kitap adları çoğu zaman yazarın kimliğini, duyarlığını ele verirler...

● **Öykü anlayışınızı açıklar mısınız? Türk öykücülüğünün gelişmelerini nasıl açıklıyorsunuz?**

● Çeşitli zamanlarda, çeşitli yerlerde anlatmaya çalıştım bunu... Şimdiye dek söylemediğim bir nokta var: Öyküde olsun, romanda, şiirde olsun, yeni bir anlayış getiremeyen yazar, özgünlüğünü kurtaramaz. Üzerinde başka yazarların gölgesini taşıyan; dünyaya, insana yeni bir yorumla yaklaşamayan yazarın yolu daha baştan tıkanıktır... Aslında bunu ilk kez söyleyen de ben değilim. Genel bir kural. Sorun, bu kuralı yakalayabilmekte.

Hikâyelerimde olaylar vardır; ama kendimi 'olay' hikâyecisi saymıyorum ben. Düz olay aktarmacılığının kolaylığına sığınmak istemem. Okurdan, kök sökme, bulmaca çözme değil; ama biraz dikkatli olmasını bekleyebiliriz. Bunu istemek, yazarın hakkıdır da sanırım. Yazarken, kimi küçük teknik oyunlara başvurmak, bana keyifli gelir. Bu bir anlamda kendim için yazdığım anlamını taşır; evet doğru. Ancak bir felsefe olarak yalnızca kendisi için ya da bir avuç «entellektüel» adam için yazmayı erdem sayanların tavrını da. —bağışlayın— snopluk sayıyorum... Kimi yazarlar var; «Avrupalı okurlar için...» diye başlıyorlar söze, bizim yazınımızı değerlendirmeye kalkışırken! Türkiye toprağının insanını çıkış noktası yapmıyor da kendisine, Avrupalı okuru yapıyor... Böylece evrensel olduğunu söylemeye getiriyor, açık - kapalı... Kendi toprağının, kendi insanın gerçekliğinden soyutlanmakla evrensel olunabileceğine inanmayanlardanım. Hemen belirteyim, evrensel olmak gibi bir savın ardına düşmeyi de kendim için gülünçlük sayıyorum. Bir konuyu hikâye kuralları içinde yazarken taşıdığım tek kaygı; bu yazdığım şey, yeni bir insan dünyası, yeni bir duyarlık, yeni bir insan ilişkisi getirecek mi?

Türk öykücülüğündeki gelişme konusu, sanırım birkaç tümceyle çizilebilinecek bir tablo değil. Ancak şu kadarını söyleyeyim —bana göre— yazmak çabası içinde görünen kimi genç insanlar, yazın yönünden biraz kültür eksikliği taşıyor gibime gelir. Kültürsüz bir «yazar»ın, kendine özgü bir hikâye evreni getirmesi olanaksız... Zaten genel olarak toplum bir kültürsüzleşme sürecine girdi, yanılmıyorsam... Bunu aşmayan genç yazar, ustalığını kanıtlamış yazarlar kervanına katılmakta zorluk çekecek ki doğal bir sonuç...

● Ödül almış genç bir yazar olarak, ödüller konusunda neler düşünüyorsunuz? Üzerinizdeki etkisini anlatır mısınız?

● Ödül alan kişi, değerlendirmenin sonucunu «hakkaniyete» uygun sayar her zaman; alamayan da hakkının yenildiğini söyler... Hep böyle olur bu. Doğal; İnsana aykırı bir duygu değil bu. Ancak hak yemelere rastlanılmamış da değildir. Çevresel iliş-

kilerin ağır bastığı «değerlendirme» yöntemlerinin varlığını hiç birimiz yadsıyamayız sanırım. Kimi ödüllerin, yazarın yaşına başına verildiğine de tanık olmuşuzdur. Ancak şu var: Bütün bunları biliyoruz; haksız da olsa, sonuca katlanamıyorsak hiç o yarışmaya katılmayız! Eğer katılıyorsak, sonucu peşin peşin kabul etmişiz demektir! Dileğimiz, haksızlıkların bizi boğup götürecek denli çoğalmaması...

Türk Dil Kurumu ödülüne, tek sözcükle, sevindim! Umuyordum da... (Cumhuriyet - 2 Ekim)

KÜÇÜK AYRINTILAR, BÜYÜK SÖZLERİN YERİNİ ALIYOR

Işıl ÖZGENTÜRK

Türk Dil Kurumu ödülünü aldığımı karanlık, puslu bir Berlin sabahında öğrendim. Uzunca bir süredir Almanya'daydım. Telefon çaldı, özlediğim, dost bir ses ödül aldığımı söyledi. Telefonu kapadıktan sonra uzun uzun düşündüm. Puslu bir Berlin sabahı, beni bekleyen Berlinli Türk çocuklar çetesi —içlerinde 170 sabıkası olan var— ve tüm bunların arasında Hayat Okulu'na verilen ödül. Sevindim. Türkiye'de olsaydım ölüm haberleri ve yaşamın gündelik güçlükleri belki de bu sevinci gölgeleyecekti. Oysa ödülümü Berlinli işçilerle birlikte türkü söyleyerek, Alman mahallelerinin sessizliğini bozarak kutladım. Hepdi sağ olsunlar. Şimdi ülkemdeyim. Geldiğim gün mahallemizin muhtarı yanıbaşımda yedi kurşunla vuruldu ne ödül sevinci kaldı bende, ne yeniden bildiğim topraklara gelmenin, güzel dilimi duymanın sarsıcı heyecanı.

Olacak gibi değil, bu hüzünlü duyarlığı bir yana bırakıp Hayat Okulu'nu, ülkemdeki çocukları, onların yaşam koşullarını, çocuk yazınını, sorunlarını düşündüm.

Almanya'da herkes bir şeye bozulabilir. Kimi binlerce yıllık bir sömürü üzerine inşa edilmiş akıl almaz tüketime, kimi insanlar arasındaki iletişimsizliğe... Ben en çok kağıt tüketimine kızdım. Düpedüz kızdım. Bizler kitaplarımız gün ışığına çıksın diye aylarca, yıllarca beklerken, oralarda her gün binlerce ton kağıdın çöpe atılmasına nasıl kızmazsınız, nasıl isyan etmezsiniz?

Kitapçıları, çocuk yuvalarını, okulları dolaştım. Vitrinlerde, kitaplıklarda binlerce çocuk kitabı vardı. Çocuk yuvalarının birinde, kitaplıkta Hayat Okulu duruyordu. Yalnız, tek başına, köşeye sıkışmış, yuvadaki Türkçe bilmeyen iki Türk çocuğu gibi

boynu bükük. Kitabımı kitaplıktan alıp okumaya başladım. 'Yapı işçisi', 'Boyacı', 'Çiçekçi Kız' öykülerimdeki çocukları düşündüm. Binlerce kilometre uzakta, ülkemde boynu bükük duruyorlardı, bir Alman çocuk yuvasındaki kitabımı gibi.

Kaç çocuk okuyabildi. Hayat Okulu'nu? Kaç çocuk? Kaç çocuk kendi için yazılmış kitapları okuyabildi? Bizler kaç çocuğa seslenebildik?

Kağıt yokluğu, okuyucuya ulaşmadaki akıl almaz güçlükler (kitap fiyatlarının yüksekliği, okuma yazma oranının düşüklüğü, okuma alışkanlığının olmaması) hepimizin önünde kocaman duvarlar oluşturuyor. Duvarların ötesine sıçrıyabilmek, yanlış, doğru sürekli üretmek, ürettikçe güzel ve doğru olana yaklaşmak. Bu koşullara kaçımız sahibiz?

Kağıt yokluğu, ekonomik güçlükler yanında basılan kaç kitap ön yargısız değerlendirilme şansına sahip? Okuyucu neye, nasıl güvenerek kitap alacak? Yazar kendini nasıl geliştirecek? Yazarın gelişmesi bilgilenmesi için bir yıl içinde kaç seminer, kaç açık oturum yapılıyor?

Bu soruların yanıtları olumlu değil. Ama her şeyde olduğu gibi yokluğun, yoksunluğun, çirkinin yanında güzel ve doğru olan da gelişiyor. Bundan dört yıl önce çocuk edebiyatı çocuklar için yazmak konuları tartışılmazken bugün çocuklar için yazılacak kitabın içeriği ve biçimi tartışılıyor. Doğru ve güzel olanın nasıl sunulacağı edebiyatın ve çocuk yazınının ana sorunu oluyor. Kalıplar kırılıyor. Hayatın küçük ayrıntıları büyük sözlerin, koca koca lafların yerini alıyor. Bu az şey değil, belki de umut.

(Cumhuriyet 11 Ekim)

ÖZDEMİR İNCE: «TDK ÖDÜLÜNE RİTSOS'LA KATILIRKEN, KAZANMAM DURUMUNDA BİR POLİTİK OLAY OLSUN İSTEDİM»

Atilla ÖZKIRIMLI

● **Sayın İnce, Yunanlı ozan Ritsos'tan çevirdiğiniz «Taşlar, Yinelemeler. Parmaklıklar» adlı yapıtınızla Türk Dil Kurumu'nun Çeviri Ödülü'nü kazandınız. Ritsos'u seçmenizin nedenini açıklar mısınız?**

— Başlangıçta Ritsos, hem yaşamı, hem de şiiriyle ilgimi çekti. Sonra bu bir çeşit tutkuya dönüştü. Ritsos her Yunanlı için nerdeyse bir mitos. Bu mitos bir konuşmamızda bana da söylediği gibi, yalnız şiirinden kaynaklanmıyor. Elli yıllık politik yaşa-

mı, şiirle politikayı bir ulusun özgürlüğü, toplumsal eşitlik ve barış uğruna estetik olarak en yüksek düzeyde uzlaştırabilmesi bu mitosu besliyor. Önce Metaksas diktatörlüğü, sonra 2. Dünya Savaşı sırasında, iç savaşta, kurtuluş ordusunun bir kültür sorumlusu olarak özverili ve örnek yaşantısı ardından toplama kampları cehenneminde 5-6 yıl süren, eski Yunan mitolojisinin kahramanlarına özgü dirençli, faşizme boyun eğmeyen yaşamı, sonuçta Albaylar Cuntası sırasında adadan adaya sürülüşü onu mitleştiriyor.

Şiirine gelince... Ritsos, mitolojiyi günümüz olaylarına kimi zaman çerçeve, kimi zaman da öz olarak uyguluyor. Tarihle bugün arasında bağlar köprüler kuruyor. En küçük ayrıntısına kadar yaşamın içinde, yaşama bağlı, yaşamdan bir etik yaratma çabası içinde. Yazdığı her şeyin, her dizenin, her imgenin halkın yaşamında ve kültüründe mutlaka nesnel bir karşılığı var. Bu bakımdan en zor gibi görünen şiirleri, en alt düzeyde okurla bile bağ kurabiliyor. Şiirinde her ulus için önemli olan özgürlük, barış, adalet, sömürüye başkaldırı gibi insansal değerleri işliyor. Şiirinin bizim okurumuza seslenebilmesinin nedeni de bu.

● **Bilirsiniz, öteden beri şiirin çevrilmezliği sorunu tartışılır. Bir ozan olarak bu konuda ne düşünüyorsunuz?**

— Sorunu çevrilmezlik açısından almıyorum. Çevrilemez diyenler savlarını kolaylıkla savunabilirler. Bense en yaygın bir dilin bile ozanlar için bir tutukevi olduğunu düşünüyorum. Şiir öteki edebiyat dallarının temsil etmediği kadar bir ulusun kültürünü temsil eder. Kültür geçişmelerinin, etkileşimlerinin hem insansal, hem de politik açıdan toplumlara yararlı olduğu kanısındayım. Şiir çevirisine de işte bu açıdan bakıyorum. Yalnız çeviriyi, ya tek başına bir ozanın yapması, ya da ekip çalışması söz konusuysa, son sözü yine bir ozanın söylemesi gerekir. Kuşkusuz çeviriyi yapan ozanla çevirdiği ozan arasında mutlaka şiir anlayışları, imge düzenleri açısından bir akrabalık bulunmalıdır.

● **Bir ozansınız, ama bir çeviri ödülü aldınız. Üstelik yine bir ozan olarak. TDK yönetmeliğine göre başka dalda da olsa bir daha ödül alamazsınız. Ödüle katılırken bu konuyu nasıl değerlendirdiniz?**

— Bilinçli olarak bu ödüle katıldım. Bilindiği gibi aday olan kitapları ya yazar, ya da onun izniyle yayınevi gönderiyor. Bu nedenle Ritsos'la bu ödüle katılırken, kazanmam durumunda bir politik olay olsun istedim. İki yanın politikacılarının ilişkileri her gün iyice çıkmaza sokmak için ellerinden geleni yaptıkları

bir ortamda bir Yunan ozanının şiirlerinin çevirisine Atatürk'ün kurduğu TDK'nun ödül vermesinin anlamlı olacağını düşündüm. Yunanistan'ın en önemli ajansı Atina yalnız Yunanistan'da değil birkaç dilde haber olarak yayımladı bunu. Ritsos da yaptığımız telefon görüşmesinde basının bu ödüle çok önem verdiğini söyledi. Amaçladığım hedefe ulaştığım için hoşnutum... Ancak TDK Ödül Yönetmeliğinde yapılacak bir değişiklikle, hiç olmazsa belli bir süre sınırı konularak, ödülü alanların aynı dalda ya da başkasında yeniden ödüllendirilmelerinin yararına inanıyorum. Kimi yıllar, kimi dallarda ödüle değer yapıt bulunamayışının bir nedeni de budur Beni bir yana bırakın. Melih Cevdet Anday yın, Turgut Uyar'ın şiir ödülü, Tomris Uyar'ın da öykü ödülü alma şansını yitirmeleri, kanımca çok önemli bir kayıptır.

(Cumhuriyet 15 Kasım)

●

KÜLTÜR BAKANLIĞI BÜYÜK ÖDÜLÜ

Kültür Bakanlığı'nın koyduğu 250.000 liralık «Büyük Ödül» ilk kez verildi. «46 yıldır yayın yaşamına yaptığı hizmetler nedeniyle» Yaşar Nabi Nayır bu ödüle değer görüldü. Karar, Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, Bakanlık Müsteşarı Prof. Şerafettin Turan, Müsteşar Yardımcısı Alev Damalı, Başmüşavir Ergun Aydın, Milli Kütüphaneler Genel Müdürü Osman Ersoy, Prof. Sadun Ersin, Prof. Doğan Kuban, Prof. Sedat Veyis Örnek, Haldun Taner, Aziz Nesin, Cihat Kınay, Nijat Özün, Yılmaz Dağdeviren, Hikmet Şimşek, Bozkurt Güvenç ve Mahmut Makal'dan oluşan Kültür Bakanlığı Yüksek Kültür Kurulu'nca alındı.

YAŞAR NABİ NAYIR'IN HİKAYESİ

Geçtiğimiz Temmuz ayında 46. yayın yılını tamamlayan ünlü Varlık dergisinin son sayısında şöyle bir parça vardı. «Ben kimim, evvel zaman içinde Üsküp derler eski vilayetlerimizin birinde dünyaya gelmiş, nice nice fırtınalarla sağa sola fırlatılmış, Üsküp Fransız okulunu bitirmiş, Galatasaray'ın üst kısmından mezun olmuş, ama ömrünü edebiyata, şiire, hikayeye vermiş bir adamım. Bu yaşımda ömrüm oldukça da bu yükü sırtımda taşımaktan kurtulamayacağım. Bir Fransız dergisinde şöyle bir başlık var: Ça ne peut plus durer, mais ça va durer, yani bu böyle devam edemez ama edecek. Bir de başka başlık atılmıştı

bir yerde: «Yorgun Savaşçı, İşte bu daha uygun». Derginin, 72'sine merdiven dayamış kurucu ve yönetmeni Yaşar Nabi Nayır yazıyor bunları. Böylece kendisi kadar dergisini de kapsayan bir gerçeği vurguluyor. Yaşar Nabi de, ünlü dergisi de özellikle geçmişlerini iyi bilenler için bugün birer yorgun savaşçı görünümünde. Birincisi artık epeyce yaşlı ve yorgun bir adam, ikincisi ise yaşamını düzenli bir biçimde sürdürmekle birlikte artık kalıplarını zorlamayan, yeni sesler getirmeyen bir yazın dergisi. Bu bakımdan Varlık'ın ancak son yıllarını tanıyanlar onun ve yöneticisinin parlak geçmişini düşüncelerinde canlandıramazlar. Yazın ve kültür yaşamımızda Yaşar Nabi gibi 26 yaşından 72 yaşına kadar dergisini yaşatmak için hiçbir özveriden kaçınmamış bir yönetici gösterilemeyeceği gibi, parlak geçmişinde yazın yaşamımıza canlılık getirmiş, katkıda bulunmuş bir başka dergi de gösterilemez.

1908'de Üsküp'te doğan 1929'da Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra Ankara'da özellikle dil, yazın ve çeviriyle ilgili görevlerde bulunan Yaşar Nabi, yazın dünyasında sesini daha 1928 yılında «7 Meşale» topluluğunun genç ve yetenekli ozanlarından biri olarak duyurur. Şiirleri yanında romanlar, öyküler ve oyunlar da yayınlar. Ama kendini adadığını söylediği şiirler ve öyküler daha çok başka Türk sanatçılarının şiirleri ve öyküleridir. İlk sayısını 15 Temmuz 1933'te Nahit Sırrı Örik ve Sabri Esat Siyavuşgil ile birlikte Ankara'da çıkardığı Varlık'ın yayın yaşamına girmesinden sonra, yavaş yavaş ozanlıktan ve öykücülükten uzaklaşarak bütün çabasını dergisinde yoğunlaştırır. Toplum ve sanat konularında yazılar yayınlamakla yetinir. Nahit Sırrı daha ikinci yılında dergiyi bırakır. Sabri Esat, 1934 yılında derginin Sait Faik'in bir öyküsü nedeniyle askeri mahkemeye verilişine kadar Varlık'ın sahibi gibi görünür ama, gerçekte bütün yük Yaşar Nabi'nin üzerindedir. Yaşar Nabi bu başlangıç döneminin sayısız güçlükleri karşısında hiçbir yılgınlığa kapılmadan alanının en iyi, en dolgun dergisini çıkarmak için çabalar. Savaş yıllarında yedeksubaylık görevi sırasında Varlık sayılarını çadırlarda hazırlar, gene de tek sayı aksatmaz. 1946 yılında Ankara'dan ayrılarak İstanbul'a gelir. Biricik güvencesi olan evini satarak Varlık yayınevini kurar. Böylece Varlık ilk defa belirli bir yönetim yerine kavuşur. En büyük gelişimini de bundan sonra göstermeye başlar. Birkaç yıl sonra derginin tirajı o dönem için düşünülmesi zor bir rakama; 10.000'e kadar ulaşır.

Yaşar Nabi dergisini bir kez bile aksatmadığı gibi daha baş-

langıçta benimsediği birkaç ilkeden de şaşmaz, yeniliğe dönük bir sanat yönünü izlemek ve Atatürk devrimciliğini savunmak. Bu bağlılığı birçok olgularla doğrular. 1934'lerden başlamak üzere Sait Faik'in ilk öykülerini Varlık yayınlar. Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih Cevdet'in öncülük ettikleri ve Türk şiirine yepyeni bir yön veren «Garip» akımı Varlık'ta odaklanır Orhan Kemal, Varlık'ta yayınlanan öytküleriyle ün kazanmaya başlar. Öncü ozanların ve öykücülerin büyük çoğunluğu Varlık'ta yazar ya da dönüp dolaşıp Varlık'a gelir. Bununla birlikte Varlık hiçbir zaman belirli bir topluluğun dergisi olmaz. Genç yeteneklere herzaman açık kalmaya çalışır Böyleco özellikle 1950—60 döneminde Varlık dergisinde görünmek genç bir sanatçı için belirli bir düzeye ulaşmış olmanın ölçütü sayılır nerdeyse. 1950 dolaylarında Varlık'ın Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmen ve genç sanatçılara göstermeye başladığı ilgi ve onlardan gördüğü destek de, bir yandan derginin içeriğini etkiler bir yandan da ona daha büyük bir yaygınlık ve etkinlik kazandırır.

Ama Yaşar Nabi'nin etkinliğini yalnız Varlık dergisine bağlamak yanlış olur. Milli Eğitim Bakanlığının Batı klasiklerinin yayınını aşağı yukarı durdurduğu, yayınevlerinin genç yazar ve ozanları yok saydıkları bir dönemde yayınlamaya başldığı bir liralık kitap dizileri, belli bir oran içinde hızla yayılır. Aydın kitaplıklarında baş yeri alır. Mahmut Makal'ın 1950'de büyük yankılar yaratan Bizim Köy'ü uzun zaman güçlü bir akım olarak sürecek köy yazınının gelişmesinde başlıca etkenlerden biri olur. Varlık yayınları arasında yer alan birtakım çeviriler örneğin Steinbeck'in, Caldwell'in, Hemingway'in özellikle de Panait İstrati'nin öykü ve romanları yerli yazınımız üzerinde epeyce etki gösterir. Örneğin Orhan Kemal'in ilk kitaplarında Panait İstrati'nin, Yaşar Kemal'in ilk kitaplarında Steinbeck'in etkisini sezmek mümkündür. Varlık ve yayınlarının belki en ilginç etkilerinden biri de dergi her sayısında bir iki öykü yayınladığı ve genellikle 128 sayfayı aşmayan Varlık kitapları daha çok öykülerden oluştuğu için, Batı ülkelerinde ikinci sınıf bir tür sayılan kısa öykü türünün yazınımızda üst önem kazanmasıdır. Kısacası nereden bakılırsa bakılsın yazınımızın özellikle 1946-60 yılları arasındaki gelişimi Varlık ile birlikte biçimlenir, Varlık'ın damgasını taşır, ondan soyutlanamaz. Bugün de yazınımızın en önde gelen adları bü dönemin yazar ve ozanlarıdır. Ama bu yılların sonunda gelişiminin doruk noktasına ulaşan Varlık, yavaş yavaş, günümüze kadar sürecek olan durgunluk dönemine girer. Yaşar Na-

bi'nin Varlık yayınları arasında yerli kitap oranını düşürmesi, yeni siyasal ve yazınsal akımlar karşısında kendi tutumundan, kendi beğenisinden kolay kolay ödün vermemesi, kimi yeni yayınevleri yayın yaşamına yeni atılımlar getirirken, onun bir zamanlar çok başarılı olan kendi çizgisini sürdürmekte ısrar etmesi, bir yandan çevresinde kümelenmiş sanatçıların yavaş yavaş uzaklaşmalarına yol açar, bir yandan da yeni birtakım gelişmelerin Varlık dışında gerçekleşmesine neden olur. Ama Yaşar Nabi'nin ve dergisinin işlevini büyük bir ölçüde tamamlamış olması, bu işlevin tarihsel, önemini azaltmaz. Kültür Bakanlığının büyük ödülüyle onurlandırılmak için Varlık'ın emektar ve yılmaz yöneticisinden daha uygun bir kişi bulunamazdı.

(Yankı 24/30 Eylül)

YAŞAR NABİ ÇAĞDAŞ KÜLTÜRÜMÜZÜ BİÇİMLENDİRMİŞ VE GENİŞ KİTLELERE YANSITMIŞ BİR DÜŞÜN ADAMIDIR

KONUR ERTOP

Kültür Bakanlığı'nın Yüksek Kültür Kurulu'nca 1979 Büyük Ödülü, Varlık dergisi ve Varlık Yayınları ile kültürümüze katkıları bulunan Yaşar Nabi Nayır'a verilmiştir. Ödül tüzüğünde bu ödülün «Yapıtları ve çalışmalarıyla kültürümüzü yurt düzeyinde tanıtan, sanat ve kültür yaşamımıza katkıda bulunan, etkinlikleri ile insanımızın beceri, beğeni ve yaratıcı gücünü sergileyen kişi ya da topluluğa verileceği» saptanmıştı. Yaşar Nabi bu koşulları bütünüyle yerine getirirken sürekli kültür çalışmalarında bulunan bir topluluğun, bir kurulun ancak gerçekleştirebileceği geniş kültür hizmetlerini de tek başına ortaya koymuştur.

YAZARLIĞININ 53. YILI

Kültür Bakanlığı'nın ödül gerekçesi, Yaşar Nabi Nayır'ın 46. yıldır yayıncılık hizmetiyle kültür ve sanatımız üzerindeki olumlu etkilerine dayanıyordu. Ödül sahibinin yazar kişiliği daha da uzun bir geçmişe dayanmakta, bugün yarım yüzyılı da aşıp 53. yılına basmaktadır. Varlık dergisinde, ödülün verilişinden önceki son sayıda, kendisiyle birkaç satır içinde hesaplaşırken kendisini şöyle tanıtıyor. «Oysa ben kimim? Evvel zaman içinde Üsküp derler eski vilâyetlerimizin birinde dünyaya gelmiş, nice nice fırtınalarla sağa sola fırlatılmış, Üsküp Fransız okulunu bitirmiş, Galatasaray'ın üst kısmından mezun olmuş, ama bütün

ömrünü edebiyata, şiire, hikâyeye vermiş bir adam olup çıktım. Ömrüm oldukça da bu yükü sırtımda taşımaktan kurtulamayacağım». Kendisini ancak iş ilişkilerinde tanıyanlar için disiplinli, kuralcı yönetici kişiliğine oldukça uzak görünen bu içtenlikli hesap vermede dile getirilmiş yaşam öyküsüne onun bugün 71 yaşında olduğu, bankalarda, Ulus gazetesinde, Türk Dil Kurumu'nda, Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda çalıştığı da eklenebilir. 15 Temmuz 1933'ten beri çıkardığı Varlık dergisinin Eylül 1979'da 864. sayısı çıkmıştır. 1946'dan beri sürdürdüğü kitap yayınlarının da toplam sayısı 2000 dolaylarındadır.

Dergi sahibi, yayınevi yöneticisi kişiliklerine yön veren, her şeyden önce onun yazar kişiliğidir. Onu tanımaya ve tanıtmaya çalışırken bu nokta üzerinde durulması zorunludur.

Yaşar Nabi, Yedi Meşale adını taşıyan şiir hareketinin, temsilcilerindendir. 1928'de harekete katılan arkadaşlarıyla birlikte şiiri «taklitten, edebiyatın bu baş belasından» kurtarma, «mariz duygular, iğreti ve klişe benzetmeler, köksüz fikirler»den uzaklaşma, «renksiz ve dar Ayşe, Fatma terennümleri»ne son verme, «canlılık, samimiyet ve daima yenilik» getirme savındaydı. Yaşar Nabi kısa ömürlü Yedi Meşale'den sonra şiir çalışmalarını birkaç yıl daha sürdürdü. 1929'da «Kahramanlar», 1932'de «Onar Mısra» kitaplarını yayımladı. Bu iki kitaptan alınmış şiirlere gene o dönemlerin bazı şiirlerini ekleyerek 1969'da çıkaracağı «Kahramanlar» adlı kitabını okuyucuya sunarken değerleri üzerinde hiçbir iddiada bulunmadığını, yalnızca edebiyat tarihimizin yakın bir bölümüyle ilgili bir belge niteliğinde olduklarını söyleyecekti.

Yaşar Nabi'nin şiirleri, yazıldıkları yılların biçim özelliklerini ve duyarlığını yansıtır. Çevreyle çok yakın ilişkileri olmayan, insan ve toplum üzerinde gözlemlere dayanmayan şiirlerdir bunlar. Yazarının iç dünyasını yansıtmaktan da uzaktırlar. «Ben» adlı şiir, sanatçısının kişiliğiyle ilgili ipuçları vererek şöyle başlamaktadır. «Kalbine bir taş gibi bastır kendi yasını/Sakla hayallerini kafanın çemberinde/İçine göm ömrünün bütün macerasını,/Acını okumasın geçenler gözlerinde.» O bir duygu adamı olma yolundadır. «Tanrıların Ölümü» şiirinde «Zindanından fırladı mantık denen canavar» der. «Evvel Zaman İçinde» şiirinde de insanlığın eski kültürlerine, en eski inanışlara, düşlere, mitoslara yöneltilip zenginleştirilebilecek bir konuyu «Bu masal ah çocuğum, bu masal bu kadarmış» diye sona erdirir. Bu tür sınırlamalar onun şiirini gelişmekten alıkoyacaktır. Yazarın kendisi

de yıllar sonra şiirlerinin «bir başkasının hayalinde doğmuşlarcasına yabancı» geldiklerini söyleyecektir kendisine. «Eleştirmeye kalkışanlar çıkarsa emeklerine yazık olur» diye düşündüğünü söyleyecektir.

Ama içinde bulunduğumuz yılın başında çıkan öykü kitabı için aynı şeyi söylemekten uzaktır. Gene 1930'lardan kalma öykülerin toplandığı «Sevi Çıkmazı» için «Yazarın en iyi yapıtları arasında yer alacağını umuyoruz» der. Roman ve öykü onun yazı hayatının başlangıcında etkin bir yer tutmuştur. «Bir Kadın Söylüyor» (1931), «Adem ve Havva» (1932) gibi romanların sahibidir. 1935'te de bir hikâye kitabı yayımlanmıştır. «Bu da Bir Hikâyedir». Yazarın en iyi yapıtları arasında yer alacağı» ileri sürülen cilt, bir genç kızla bir erkeğin bir ara sürüp sona eren ilişkilerini, birbirlerinin kişiliklerini bütünüyle kavrayamayışlarını anlatan uzun bir hikâyeyle başlar. Kıskançlıktan, son verilmiş eski aşkların bıraktığı, izlerden, uyanık düş görmelerden, aldanmalardan, aldatmalardan söz eder. İnsana ve topluma ilişkin gözlemler, değerlendirmeler getirmekten uzak kalır.

Varlık Yayınevi sahibinin bugün tarihsel bir hatıra sayılabilecek yazı ürünleri arasında oyunlar da bulunmaktadır. Cumhuriyet'in onuncu yılında yayımlanmıştır oyunlarının tümü de, Bu oyunlardan «Mete» o günün resmi tarih anlayışına ve ulusçuluk görüşüne bağlı olarak tarihsel olgularla güncel olayı birleştirir. Savaşçı kahramanın ülkesine barış ve kalkınma getirme çabalarını anlatırken Kurtuluş Savaşı'nı izleyen devrimleri yansıtan bir ayna getirmiş olur. Zaferden sonra uygarlık yolunda çalışmayı; köylünün inancı ile oynayanların ortadan kaldırılmasını konu edinir. «İnkılâp Çocukları» adlı oyun Mütareke İstanbul'unun karanlık tablolarıyla kurtuluştan sonraki dönemi karşılaştırır; «Acemin, Arabın, Bizans'ın» etkisinden kurtulan «Türkün öz sanatı'nın gerçekleşmesi, gelişen yeni bir ülke yaratılması» yolundaki çabaları yansıtır. Sanat eseri olmaktan çok çağın ideolojisini yansıtma niteliğiyle dikkatleri çeker.

Yaşar Nabi'nin yazı etkinliği içinde önemli yer tutan alanlardan biri de çeviridir. Uzun süre Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda çalışmıştır. Balzac, Chateaubrian gibi Fransız klasiklerinden çeviriler yapmıştır. Öğretici edebiyat matinlerini Muzaffer Reşit imzasıyla dilimize çevirmiştir. Bütün bu çalışmaları arasında en yaygın ve etkili çevirileri ise tek bir yazara, Romanyalı Panait Istrati'ye ait olmuştur. Yaşar Nabi'yi yakından tanıyanlar onu çok ölçülü bir kişiliğe sahip görürler ve yük-

sek dereceli bir bürokrata benzetirler. Bu kişiliğin yaşam önünde savrulan, toplumun en alt düzeyindeki insanların yaşamlarıyla birleşen Istrati gibi bir yazarla hangi ortak noktaları bulunabileceği oldukça düşündürücüdür. Yaşar Nabi de İstrati gibi bir Balkanlıdır ama eğitimi, yaşantısı ondan çok farklıdır. Hemen bütün yapıtlarını dilimize çevirdiği yazar için Romen Yazarlar Birliği'nin organı Gazetta Literara'da çıkan bir yazısında şunları söylemiştir. «İlk okuduğum «Kira Kiralina» romanı üzerimde bir çarpma etkisi bıraktı. İlk defa gerçekten Balkanlı bir ses duyuyordum... Rumu, Romeni, Bulgarı, Türkü, Arnavudu sanki elele tutuşmuş, davul zurna eşliğinde başdöndöndürücü bir hora tepiyorlardı. Küfürleriyle, erkekçe davranışlarıyla, yabanlıkları içinde yüksek bir uygarlığın insanca duygularıyla coşkun, sarhoş, çılgın bir yaşama sevgisiyle dolup taşan insanlardı, karşıma çıkan.»

Bu yazar, yansıttığı «insan sevgisi»yle çevirmeni etkileyecektir. 1935'te başlayan çalışmalarla onu Türkçeye aktarırken «Bir yabancı yazar gibi değil de, pek uzağımızda olmayan, bir zamanlar kaderimizi paylaşmış bir ülkenin bize hiç yabancı gelmeyen hayatını anlatan bir Türk yazarı» gibi görür. Onun anlattığı, «ezilmiş küçük adam»ın serüveni, bu serüven «acı çileli, ağır ve korkunç» bir yaşantıyı yansıtır. «İnsanlar arasında eşitsizliğin sebepleri, insanları daha mutlu yarınlara götürecek yıllar» üzerinde durur. Bütün bunlar Istrati'nin yapıtını bizim okuyucumuza yakından sevdirmiştir. Öte yandan da İstrati'nin Yaşar Nabi aracılığıyla dilimize aktarılan dünya görüşü ve duyarlığı bizim İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumcu edebiyatımızı geniş biçimde etkilemiştir.

VARLIK DERGİSİ

1933'te yayımlanmaya başlayan ve 46 yıldır aralıksız çıkan Varlık dergisi ile 1946'da başlayacak 'kitap yayınları, Yaşar Nabi'nin sabırlı, titiz, çalışkan kişiliğinin oluşturduğu en önemli üründür. Kendisi dergiyle ilgili olarak 20. yıldönümünde şunları söyler. «Önceleri onbeş günde bir, sonraları ayda bir çıktı ama bu yirmi yıl içinde bir defa bile yayınına ara vermedi. İkinci Dünya Savaşı'nın türlü zorluklarla dolu yıllarında bile tam gününde okuyucusunun elinde olmak için her güçlüğe göğüs gerdi. Seferber bir alayın açık ordugâhında hazırlandığı, uzak bir şehrin matbaasında posta yardımıyla meydana geldiği oldu. Adi kâğıda basıldı, kötü basıldı, yanlış basıldı, ama gene vak-

tinde çıktı. Her yoklamada «Varım!» diye ayağa kalkmanın zevkini hiç kaçırmadı.»

Yaşar Nabi'nin başarısı bu sabra ve direnişe bağlıdır. Dergisinde bir edebiyat magazini niteliği tutturarak geniş kitlelere yönelmekten uzak durmuştur. Çağdaş, ileri ve ilerici sanata sayfalarında yer verirken bir yandan da bu sanatın oluşma koşullarını hazırlamıştır. Varlığın ilk sayısında dile getirilen ilkeler, yöneticinin titizlikle bağlı kalacağı sanat ve kültür anlayışını özetlemektedir. Bu önsözde şunları dile getirir.

«Ülkede bir tek gerçek sanat dergisi yok. Devrimin her alanda, yokluktan varlıklar yaratmak işine girişmiş olduğu bir dönemde acısı duyulan bu gereksinmeye karşılık vermek amacıyladır ki VARLIK çıkıyor.

Varlık, Cumhuriyeti en büyüğümüzden emanet alan bir Türk gençliğinin, yaratıcı bir devrim kuşağının sanat alanında da var olduğunu göstermek ve onun için çalışmak istiyor.

Gereğinden çok ağır yazılarla okuyucularımızı yormaktan çekineceğiz. Sanatın bilgiçliğinden çok kendisini vermeye çalışacağız. Yararsız, kötü, zayıf ve hasta yazılar sayfalarımızda yer bulmayacaktır.

Telif yazılara daima en çok yer ayırmakla birlikte Batı'nın başyapıtlarını ve edebiyat hareketlerini okuyucularımıza tanıtacağız. Ve gözlerimizi, şimdiye kadar yapıldığı gibi yalnız Fransa'ya çevirmeyeceğiz, bütün Batı dillerinden ve edebiyatlarından sırasıyla eserler yayımlayacağız.

Varlık, yardımlarını sağladığı arkadaşlarından, elden geldiğince öz Türkçe yazmalarını dilemiştir. Dil hareketleri için yazılacak yazılara da daima sayfalarını açık tutarak dil özleşmesi işinde yararlı bir varlık göstermek istiyor.

Varlık, okuyucu avlamak için bilmeceler, merak uyarıcı yazılar yoluna başvurmayacaktır. Bir dergiden bütün bekledikleri bunlardan ibaret olanlar varsın okuyucularımız arasından eksik olsun, yeter ki biz inandığımız ve bağlandığımız yurt sorununa en küçük bir hizmette bulunmuş olalım.

Varlık'ın bir de iddiası vardır.

Dergimiz Türk edebiyatının bugün en olgun ve erişkin devresinde olduğunu yayımlayacağı eserlerle ispat edecektir.»

Varlık'ın önsözü, derginin yarım yüzyıl izleyeceği ilkeleri dile getirmiştir.

Varlık'ta çağdaş edebiyatın en çok dikkat çeken ürünleri Orhan Veli ve arkadaşlarının ilk şiirlerinin okuyucuya sunulma-

sıyla başlar. Geleneksel edebiyatın uyak ve ölçü gibi biçim öğelerine, türlü söz oyunlarına yançizen bu yapıtlar sanatımızda önemli bir yeniliğin başlangıcı olmuştur. Varlık çevresinde toplanan kalemlerle edebiyatımız yaşama sevinci, barış ve özgürlük isteği, sokaktaki küçük insanın serüveni gibi yeni temaları işlemeye koyulmuştur. Tek parti döneminde Varlık'ın solunda yeralan daha gerçekçi, daha savaşımcı başka bir edebiyat da vardır. Fakat savaş yıllarının getirdiği türlü baskılar kadar bu hareketin temsilcilerinin sanat yetersizlikleri de Varlık yazarlarının ön planda kalmasına yol açmıştır. Böylece edebiyatımızın gelişmesi Varlık'ın temsil ettiği gerçekçi, halkçı, layik, batılı anlayışa büyük ölçüde bağlı kalmıştır.

Varlık dergisi Orhan Veli ile arkadaşlarının, Ataç'ın, Cahit Sıtkı'nın, Ziya Osman'ın, Sait Faik'in vd. yazılarını yayımladı. Köy Enstitülü yazarlar kuşağıyla yakın ilişkileri oldu. Uzun yıllar bir «Köyden Notlar» bölümü yayımlayan dergide Türk köyünün yaşadığı gerçekleri çarpıcı biçimde ortaya koyan gözlemlere yer verildi. Çok partili yönetime geçiş sırasında köy gerçeğini dile getiren ve geniş çaplı tartışmalara yol açan «Bizim Köy»ün yazarı Mahmut Makal, Varlık ailesindendi, kitaptaki yazılar daha önce Varlık'ta yayımlanmıştı ve kitap bir Varlık yayınıydı.

VARLIK'A YÖN VEREN GÖRÜŞLER

Varlık'a Yaşar Nabi'nin edebiyat görüşleri yön vermiştir. Bu görüşler geçerli olduğu sürece Varlık ülkemizde en önde gelen edebiyat dergisi oluştur. Yaşar Nabi'nin edebiyatla ilgili görüşleri ise 1937 tarihli «Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri» kitabıyla Varlık'taki yazılarından derlenmiş «Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız» (1971) kitaplarında yansır. Bu yapıtlarında Yaşar Nabi baskılara karşı koyan, özgürlükçü bir sanattan yanadır. Edebiyatın topluma karşı görevleri olduğu gerçeğini benimser. Yararcı ve toplumcudur, gerçekçidir. Ancak o dönemde Sovyet Rusya"da geçerli toplumcu-gerçekçilik akımına şiddetle karşı çıkmıştır. Stalinist yöntemle sanatçının güdüm altına alınmasının karşısında olmuştur. «Sanatçının, kişiliği neyi buyuruyorsa onu yapmasını, kendisine yol gösterilmemesini» ister. «Halkın kolay sindiremeyeceği acayipliklere, çetrefil deyişlere, aşırı yeniliklere» karşı durur. Sanatçının alabildiğine özgür bir yaratma ortamında çalışabilmesini özlerken onun moda inançların baskısından da sıyrılmasını ister.

Bütün bu görüşler sanatımızı daha başka düşüncelerin aynı

güçte ortaya konamadığı yıllarda, yani 1960'lara kadar gelen dönemde büyük ölçüde şekillendirmiştir. Derginin yöneticisi dar çevreli bireyci yenilik araştırmalarına olduğu kadar sınıfsal temele dayalı etkin toplumcu hareketlere de uzak durmuştur. 1960'lardan sonra toplumsal alandaki büyük gelişmeler ve bu gelişmelerin sanata yansıyan görünüşlerine ise Varlık dergisi hemen hemen bütünüyle uzak kalmıştır.

KİTAP YAYINLARI

Varlık'ın kitap yayınları 20 yıl kadar edebiyatımızın en önemli etkinliğini oluşturmuştur. Sait Faik, Nurullah Ataç, Necati Cumalı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Hançerlioğlu, Ceyhun Atuf Kansu, Orhan Veli, Cahit Külebi, Mahmut Makal, Behçet Necatigil, Orhan Kemal, Haldun Taner, İlhan Tarus, Cahit Sıtkı, Tahsin Yücel gibi yazarların kitapları arka arkaya yayımlanmıştır.

Batı edebiyatından yapılan türlü çeviriler bizde Milli Eğitim Bakanlığı'nın Dünya Klasikleri dizisi kadar önemli ve etkin bir hareket yaratmıştır. İvo Andriç, Erskine Caldwell, Albert Camus, Truman Capote, Dostoyevski, Freud, André Gide, Gogol, Knut Hamsun, Ernest, Hemingway, Panait Istrati, Franz Kafka, Jack London, Andre Malraux, Henry de Montherland, John Steinbeck vd. gibi yazarlardan yüzlerce çeviri yayımlanmıştır. Varlık yayınları daha önce pek çok örneği verilmiş klasikler dizilerinde kendi alanlarının en başarılı araştırmacıları tarafından hazırlanmış yapıtlarda eski edebiyatı bugünün okuyucusuna tanıtmada da önemli bir hizmet görmüştür. Türk Klasikleri dizisinin Abdülbaki Gölpınarlı, Cahit Öztelli, Abdülkadir Karahan, Halit Bayrı gibi araştırıcılar tarafından kaleme alınmış ciltleri bugün de değerini koruyan yapıtlar arasındadır.

Bütün bu kitaplar ancak devletin bir kültür politiksı içinde yer verebileceği kadar küçük fiyatlarla satışa sunulmuştur. En etkin oldukları 1950-1960 yılında her ay 7-8 cilt birden yayımlanarak değişik beğeni ve anlayışlara zengin ve doyurucu metinler getirmişlerdir.

HAK EDİLMİŞ BİR ÖDÜL

Yaşar Nabi'nin Varlık dergisi ve yayınları çevresindeki çalışmaları ödülün gerekçesine yüzde yüz uymaktadır. O, çağdaş edebiyatı yerli ve yabancı temsilcileriyle en geniş topluluklara tanıtmıştır. Yayın olanakları sağlayarak edebiyatımızın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Çağımızın kültür ve sanatıyla beslenen

yeni kuşaklar yetişmesine yardımcı olmuştur

(Milliyet Sanat - 1 Ekim)

YAŞAR NABİ NAYIR: «DAHA BAŞKA DERGİLER DE ÇIKMALI»

Yarım asra yakın bir süredir, sanat, yazın ve yayım alanlarında büyük emeği geçmiş olan Yaşar Nabi Nayır, Yankı'nın, Varlık dergisi ve yayıncılığına değgin sorularını yanıtladı:

YANKI — Bugün, Varlık Yayınları, yazın ve yayın yaşamımızın en yerleşmiş kurumlarından biri olarak görülüyor, oysa bu duruma birdenbire gelmedi. Onun kuruluş koşullarından ve sürdürülmesi için yenmek zorunda kaldığınız güçlüklerden söz eder misiniz?

NAYIR — 1933 yılında yayınlamaya başladığım Varlık dergisini, her zaman çok önemle ele aldım. Birçok edebiyatçı, şair, öykücü, düşün adamı dostlarım vardı. Onlar, beni hep teşvik ettiler, eksik olmasınlar, bana candan yardımcı oldular. Zaman geçtikçe sayıları arttı, benim de işim kolaylaşmış oldu. Varlık, Ankara'da kurulmuştu. O sırada, ben, Ulus gazetesinde görevliydim. İki işimi yanyana yürütüyordum, gençlik de vardı arada, yorulmuyordum, bu çift işimi, birlikte yürütmekten... Güçlükler çıkmadı değil ama, işimi o kadar seviyordum ki, bu güçlükleri yenmek için gereken gücü kendimde bulabiliyordum. Yeni çıkmış bir dergiye, onu yaşatacak kadar okur bulmak, elbette kolay olmazdı. Ama, zamanla arttı, bu... Varlık dostları, bana yardımcı oldular, yazılarıyla olduğu kadar, yayımına yardımcı olarak da beni desteklediler.

Y—Yazın yaşamına ozan olarak başladığınız ve genç yaşta üne erdiğiniz bilinir. Şiiri bırakmanızda, Varlık dergisinin yöneticisi olmanızın bir etkisi oldu mu?

N—Evet, yazın yaşamıma şiirle başladım. Daha Galatasaray Lisesi'nde okuyucu olduğum sıralarda... Servet-i Fünun, Muhit gibi zamanın önemli dergilerine şiirler gönderiyordum, bütün ilk başlayanlar gibi... Zamanla düşün yazıları da bir yandan yazıyor, o sırada çıkan gazetelere de yazıyordum. Varlık çevresinde birleşen şairlerin şiirleri yanında, benim şiirlerimin, artık ikinci dereceye düştüğünü gördüm, iki karpuzu bir koltuğa sığdırmanın güçlüğünü de idrak ettim, yavaş yavaş düşün yazılarına kaymam böylece kendiliğinden oluştu. Şiire karşı bir küçümseme, asla girmedi araya...

Y—Gerek Varlık dergisi, gerek Varlık Yayınları, uzun süre

öncü bir nitelik taşıdı. Varlık'ın bu niteliğini, artık sürdürmediği kanısında olanlar var. Siz ne dersiniz?

N—Şunu söyleyebilirim: Varlık yaşlandıkça artan dostları ve yazarları çoğaldıkça, benim de işim kendiliğinden kolaylaştı. Elbette ki, çoğalan yardımcılarımız, bize daha da güçlü bir yön verdi. Elbette, daha başka dergiler çıkıyor, amatör dergiler çıkıyor, amatör dergiler yanında önemli dergiler de yer alıyor, yazın yaşamımızda... Elbette olacak, olması da gerekir. Bu gelişme, Varlık için bir geride kalma anlamına gelmez, bence...

Y—Oldukça uzun bir süredir, aydın çevrelerinde, Varlık'ın geleceği konuşulur. Yaşar Nabi'siz bir Varlık düşünmek çok zor olmakla birlikte, yazın ve kültür yaşamımızın bu önemli dergisinin sizden sonra da yaşaması için birtakım tasarılarınız var mı?

N—Bakın bu konuda fazla ve önemli birşey söyleyemem. Ama, benden sonra da sağlam yardımcılara ve arkadaşlara dayanan Varlık'ın yıkılmayacağını umuyorum ve buna inanıyorum. Sağlam temeller üzerinde durmakta Varlık, dergisiyle, birkaç yüz tür kitaplarıyla, onu yaşatacak destekler bulacaktır.

Y—Kültür Bakanlığı'nın ilk büyük ödülünün size verilmesi konusundaki düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

N—Kültür Bakanlığı'nın kurduğu Büyük Ödülü'nün, ilk olarak bana tevcih edilmesi, beni çok sevindirdi, hiç aklımdan geçmemiş olan bu pek önemli lütfu ve beni aday gösteren, oylarıyla ön safa almış olan sanat dostlarını yürekten selamlarım.

(Yankı 24/30 Eylül)

YAŞAR NABİ NAYIR

Yaşar Nabi, kültür dünyamızın çok yönlü bir kişisidir: Şair, öykücü, romancı, oyun yazarı, makale yazarı, dergi yönetmeni, yayımcı... Sizi bu alanlarda yapıt ya da uğraş vermeye yönelten etkenler nelerdir, kültürümüze en çok hangi alandaki çabanızla hizmet ettiğiniz kanısındasınız?

Doğrudur. Kültür dünyamızın her yönünde denedim kendimi. İlkin daha Galatasaray Lisesi'nde öğrenci iken Halit Fahri'nin yönettiği Servetifünün dergisine zaman zaman şiirler götürerek ve hemen hepsinin yayınlandığını görerek, uzun bir zaman şiir yönünde yürüttüm çalışmalarımı. Daha sonra, Yedi Meşale arkadaşlarımla birlikte yazınımızın öykü ve eleştiri gibi yönlerinde de denedim kendimi ve bu alanda da geri kalmadığımı görerek, şiirden sonra yazının öteki türlerinde de elimden geldiğin-

ce çalıştım. Hangisinde en başarılı olduğumu belirtmek bana düşmez. Ancak şunu söyleyebilirim ki, dergi yönetmeni ve yayımcı olarak tek amacım kültürümüze hizmet etmek oldu geçen 46 yıl süresince.

46 yıllık dergicilik, 33 yıllık yayımcılık deneyimlerinize dayanarak bu alanda ne gibi gelişmeler sağlandığını ve ne gibi güçlüklerle karşılaşıldığını açıklar mısınız?

Yayımcılık deneyimlerim ve Varlık dergimle elimden geleni yapmaya çalıştım. Çok yorucu oldu çalışmalarım. Zamanla Cahit Sıtkı'lar, Sait Faik'ler, Dağlarca ve daha pek çok usta yazarlar, şairler bana destek oldular, çalışmalarıma övünç getirdiler, onları daha başka önemli yazarlar izledi. Bu konuda benim yapabildiğim, en güçlü sanatçılarımızı gün ışığına çıkarmak oldu. Bunun benim için bir kıvanç ve sevinç vesilesi olduğunu söyleyebilirim. Güçlüklere gelince, ilk yayımcılık yaşamımın her adımında birçok güçlüklerle karşılaştık. İlk önce kâğıt sorunu. Savaş yıllarında da bugün de kâğıt derdi eksik olmaz gerçek yayıncının önünde...

Önemli bir güçlüğüm de, amatörler, her yazdıkları şiir ya da öykünün ille de yayınlanmasını isterler. Oysa bunların çoğu hiçbir değer taşımayan ve okurlarımızdan azar işitmemize yol açan araştırmalardır. Ünlü ve güçlü bir dergi önünde her amatör önünü ilikleme gereğini duymalı. Gençliğimizde biz öyle yapardık, korka korka götürürdük zamanın dergi ustalarına yazılarımızı.

Kültür alanımızın son elli yıllık çizgisini değerlendirdiğimizde hangi gelişmeleri ve hangi eksiklikleri saptayabiliriz?

Kültür alanımızda son elli yıllık gelişmeler Varlık'ın da önde bulunduğu bir dönemdir. Eksikliklerimizi bir yana bırakalım, çünkü, amatör şair ve yazarların çoğunun isteklerini yerine getirememek, benim için her zaman bir üzüntü kaynağı olmuştur. Ama, güçlü bir yazınımız var bugün.

Dergi ve yayınlarınızda kimi yazarlara, akımlara yer vermediğiniz, yansız davranmadığınız öne sürülüyor. Bu konuda birtakım yazılar yayımlandı. Sanat ve edebiyat alanındaki tutumunuzu saptamada hangi etkenler rol oynuyor?

Yansız davrandığımı kabul edemiyorum. Ancak yeterince ustalığa erişemeyen genç yazarları ve şairleri desteklemek de elimden gelmez. Bugün o kadar çok, ünlü ve güçlü şairler, yazarlar dururken, daha zayıflarına kapılarımı açmak ve usta yazarları sırada bekletmek benim yapamayacağım bir iştir. En iyiyi, en

ustacayı desteklemek, zayıf yazarların olgunlaşmasını beklemektir benim anlayışım.

Ödüller, armağanlar üstüne ne düşünüyorsunuz, Kültür Bakanlığı'nın size verdiği ödülün siyasal iktidarların eğilimlerinden etkilenmeyecek biçimde kurumlaştırılması gerektiği kanısında mısınız?

Ödüller sağlam bir temele dayanırsa, elbette ki yararlıdır. Sanat ödülleri seçiminde politikanın rol oynamaması gerekir, verilen oylar siyasal değerlendirmeden uzak tutulmalıdır; öyle yapıldığına da inanıyorum.

(Milliyet Sanat - 1 Ekim)

AZİZ NESİN: «BU ÖDÜL, EN BÜYÜK ÖDÜLDÜR»

Aziz Nesin, Kültür Bakanlığı'nın verdiği «Büyük Ödül»e ilişkin, Yankı'nın sorularını yanıtladı:

YANKI—Bu sene, ilk defa uygulanan Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü'nü nasıl buluyorsunuz?

NESİN—Bu yıl, ilk kez verilen Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü, bence başta manevi değeri olmak üzere, ülkemizdeki en büyük ödüldür Çünkü, kültürün herhangi bir dalında, başarı kazananlara değil, Türk kültürüne bütünüyle hizmet edenlere verilir.

Y—Bu ödül, sizce her yıl nasıl ve hangi amaçla kullanılmalıdır?

N—Bu ödülün, her yıl nasıl ve hangi amaçla kime verileceği, Kültür Yüksek Kurulu olarak düzenlediğimiz ödül yönetmeliğinde ayrıntılarıyla yazılıdır.

Y—Bu yıl, ödülün yazar ve yayıncı Yaşar Nabi'ye verilmesini nasıl karşıladınız?

N—Büyük Ödül'ün, Yaşar Nabi Nayır'a verilmesini, kuşkusuz çok yerinde buluyorum. Çünkü, Yaşar Nabi Nayır, bu ödül için benim gösterdiğim adaydı. Doğrusu, öbür adaylar da bu ödüle layıktılar. Özellikle, adaylardan üçü arasında bir yeğleme, benim için de çok zor oldu. Bu ödülün verilmesinin en ilginç yanı, Kürtür Yüksek Kurulu üyelerinin oturuma gelirken, önceden kendi adaylarını saptamamış olmalarıydı. Orada aday olarak ilk akla gelenlerin adları ileri sürüldü. Böyle olması, bizi haklılığa götürdü. Çünkü, Türk kültürüne en büyük hizmeti yapmakta, en güçlü aday, düşünüle danışıla bulunan değil, birden akla gelen ad olmalıdır.

Öyle sanıyorum ki, Muhsin Ertuğrul sağ olsaydı, bu ödül

belki de oybirliğiyle verilecekti. Ödül yönetmeliğini hazırlarken, Muhsin Ertuğrul yaşıyordu ve benim adayım oydu.

Gösterilen adaylardan özellikle üçü arasında, Türk kültürüne hizmet yönünden büyük ayrımlar yoktu. Bu yüzden, aramızda uzun tartışmalar oldu. Kültür Yüksek Kurulu üyeleri, ödülün en hak edene verilmesi için çok titiz davrandı ve bu üç aday arasında, büyük ayrımlar olmadığından, ölçütte en ince ayrıntılara dek inildi. Tam anlamıyla kılı kırk yardık.

Y—Ödülün, Yaşar Nabi'ye verilmesinin sebepleri nelerdir?

N—Büyük Ödül'ün, Yaşar Nabi Nayır'a verilmesinin nedenleri şunlardır:

a) Varlık dergisi ve Varlık Yayınları'yla, Türk edebiyatında pek çok yazarın yetişmesine aracı oldu. Onlara olanak ve fırsat hazırladı.

b) Daha önemlisi, Varlık kitaplarıyla, Türk okurlarının yetişmesinde büyük hizmeti oldu.

c) Türk yayın dünyasına, biçim ve içerik yönünden Varlık kitaplarıyla, o dönem için yenilik getirdi.

ç) Devletin bile yapmadığı, yapamadığı, arada bir yapsa bile, yarıda kestiği kültür yayın hizmetini, aralıksız yarım yüzyıl sürdürdü ve şimdi de sürdürmekte...

d) Üstelik, bu hizmetleri, devlet desteği ve yardımı olmadan yaptı. Yurdumuzda, bunun ne büyük ve ne zor bir iş olduğunu, nasıl başarılabildiğini, içinde yaşayanlar bilebilir.

e) Yaşar Nabi Nayır, yayıncılıktan önce, şair ve yazardır. Yazarlıkla yayıncılık, bir arada yürütülemeyeceği için, çok büyük sanat özverisinde bulunarak, yayıncılığı yeğledi. Birçokları gibi, şair ve yazarlıkta direnseydi, bugün elbet adının başta gelenler arasında yeri olacaktı.

Bütün bu ödül gerekçelerinin dışında, Yaşar Nabi Nayır'ın, yayıncı ve yazar olarak, eleştirilecek, hatta yerilecek, karşısında olunacak yanları da vardır. Ama, böyle büyük bir ödül kazanmış kişinin, kazanma gerekçeleri arasında böyle eleştirilere yer olmamalıdır.

Yaşamımda, ilk kez, o da zorunlu bir görev olarak, bir ödül jürisinde bulundum. Yansız olabildiğime inanıyorum. Çünkü, Yaşar Nabi Nayır'la hiçbir yazarlık ve yayın ilişkim olmadı. Hatta, Varlık Yayınevi'nin çıkardığı ve birkaç basım yapmış olan «Türk Hikaye Antolojisi»nde, adıma yer bile verilmemiştir. Bu, elbet saygı duyduğum yayınevinin kendince değerlendirme-

sidir. Nayır'la, dünya görüşlerimiz de karşıt değil ama, koşut da değildi. Bu nedenlerle, yan tutmadığına inanıyorum.

Y—**Seçici Kurul'un bir üyesi bulunuyorsunuz. Ödül, gelecek yıllarda bir kurul üyesine verilebilir mi? Kurul üyesinin ödül almasına engel bir durum var mıdır?**

N—Bu ödül, ödülü alacak olanı seçen Kültür Yüksek Kurulu üyelerine, hiçbir zaman verilmez. Çünkü, ödül yönetmeliğini hazırlarken, bunu önleyici bir madde koyduk. Ödülü veren kurulun, kendi üyelerinden birine ödül vermesi, çok haklı bile olsa, yansızlığımıza ve ödülün değerine gölge düşürebilirdi.

Y—**Devlet eliyle, kültür dünyamızdaki değerli kişilerin özendirilmesi başka yöntemlerle de yapılabilir mi?**

N—Kültürümüze hizmet eden kişilere, devlet eliyle, bu ödül dışında, başka yollarla da yardım edilebilir, edilmelidir de... Bu, bir bütçe sorunudur. Kültür Yüksek Kurulu'nda görüşülmekte olan bir konudur.

Şunu açıklamak isterim: Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü, bir özendirme ödülü değildir. Ayrıca özendirme ödülleri de vardır. Büyük Ödül, özendirme dönemini çoktan aşmış, başarıları ve hizmetleri saptanmış kişilere verilir. Görüşüme göre, bu ödül, yaşam yolculuğunun son durağına giden o dik, o sarp, o taşlı ve dikenli ham yolu, birazcık güzelleştirebilmek için, o yola serpiştirilmiş bir demet sevinç çiçeğidir; bir güzel avunudur.

(Yankı 24/30 Eylül)

NAYIR'A ÖDÜL...

Oktay AKBAL

«Sular değil zamandır akan avuçlarından» diye yazmış uzun yıllar önce... Yazarlar işe şiirle başlar. Pek azı şiirle bitirir ne var ki! Sular gibi akıp geçer şiir yazma direnci, ama şiir beğenisi, tutkusu bir yaşam boyu sürer kiminde...

Yaşar Nabi Nayır, Yedi Meşale adı verilen bir topluluğun ozanlarındandı. Zaten Yedi Meşale'nin altısı ozan, biri öykücüydü. Sabri Esat, Ziya Osman, Cevdet Kudret, Vasfi Mahir, Muammer Lütfi.. Tek öykücü de Kenan Hulusi... Sonuna dek ozanlığı sürdüren bir Ziya Osman Saba oldu. Ötekiler, yılların geçmesiyle şiir yazmayı bıraktılar, ortaya koydukları üç beş güzel şiir güldestelerde kaldı. Zaman akıp geçti. 1928 de Yedi Meşale kurulmuştu, 1933 Varlık dergisi yayınlanmaya başlandı. Yaşar Nabi Nayır da yarım yüzyıldır önce ozan, daha sonra oyun, roman, öykü ma-

kale, deneme yazarı, yayıncı olarak kültür yaşamımızın içinde, ta ortasında...

«Bir film seyrediyoruz umursamadan. Daha hızlı, hep daha hızlı. Kopacak bir yerlerde. Ya da elektrikler kesiliverecek. Sonra, sonrası karanlık, karanlık.» diye bitirmiş bir yazısını... Yaşamın sonu çoğunlukla karanlıktır. Ama kimi insanlarınki bir aydınlıkla sonuçlanır. Bu, kişinin yaşam boyu tuttuğu yola, başardığı işlere bağlıdır. Elli yıl, çevresine ışık saçan, toplumun uyanması, bilinçlenmesi yolunda çaba harcayan bir kişi büyük bir aydınlık yaratmıştır. Hem kendi çevresinde, hem de içinde yaşadığı toplum ölçüsünde... Geniş kapsamlı bir aydınlık yaratabilen insanların 'son' dedikleri bir nokta da yoktur. Böylelerinin etkisi, anısı, kendi geçici yaşamlarından sonra da sürer gider.

Yaşar Nabi Nayır'ı «Varlık» dergisi ve yayınlarının sahibi, yöneticisi olarak tanır geniş okur yığını... Kırk yedi yıldır sürekli çıkan bir yazın dergisidir «Varlık»... Bir kaç kuşağı yetiştirmiş, beslemiştir yaparaklarında... Sait Faik'ten Orhan Kemal'den, Mahmut Makal'dan daha nice ünlü adlardan oluşan onur veren bir liste... Bir liralık cep kitaplarıyle yurdun en uzak köşelerine kadar klasik ve çağdaş yazının, kültürün ürünlerini yaymıştır. Milli Eğitim Bakanlığının yayınlarının yanı sıra Varlık Yayınlarıdır geniş yığınlara seslenen, onları etkileyen... Bütün bunları 'tek başına' yapmıştır Nayır... Dergisiyle ve kitaplarıyle hem yeni yeni değerlere tanınmak olanağı sağlamış, hem de yetişen kuşakların ekinsel yetişmesinde etkinlik göstermiştir. Böyle bir kültür ve sanat 'fedaisi'nin değeri bir kaç cümleyle, birkaç övücü sözle belirtilemez.

Kültür Bakanlığı bu yıl ilk kez bir kültür ödülü verdi. Onu da Yaşar Nabi Nayır aldı. Bu ödülün anlamı çok daha değerlidir. Yeni kuşaklar, bir kültür adamının Devletçe değerlendirilmesi olayından yararlı şeyler öğreneceklerdir. Nayır'ın elli yıl süreyle bir Bakanlık kadar kültür hizmeti yapmış olması ve bunun Kültür Bakanlığınca anlaşılıp değerlendirilmesi umut verici bir başlangıçtır.

Yaşar Nabi Nayır ozanlığı, yazarlığı, yayıncılığının yanısıra Atatürk Devrimciliğinin de önde gelen bir savaşçısıdır. Tüm yaşamını Atatürk'ün bu ulusa kazandırdığı uygarlık değerlerini savunmaya harcamıştır. Gericiilğe yobazlığın her türlüsüne karşı çıkmıştır. Yaşar Nabi ve kuşağı Atatürk döneminin inançlı gençleri olarak o devrin ateşini yaşamları boyunca korumayı başarmışlardır. Nayır, 'Varlık'taki tüm yazılarıyle, kitaplarıyla, yap-

tığı yayınlarla Atatürk gençliğine yaraşan bir tutum ve davranışı sürdürmüştür

Bir yazısında şöşyle diyor: «Atatürk üzerinde karar verirken gene başka bir sorunun cevabını araştırmalıyız: Atatürk'ten sonra gelenler Onun çizdiği devlet rotasını başka yanlara kaydırmamış ve onun devrimlerini yok etmek için el altından çalışmamış olsalardı bugün Türkiye nerede olurdu? Elinizi vicdanınıza koyup cevap verin. Atatürk'ün bütün söylevlerinde açıkça ilân edilmiş olan ilkelere sadık kalmış, onun izinden ayrılmamış olsaydık bugün halimiz bu mu olurdu?»

Yaşar Nabi Nayır'a 1979 yılı Kültür Bakanlığı Ödülünü vermek çok yerinde bir karardır. 'Sular değil zamandır akan avuçlarımızdan' diyen ozan elli yıllık bir kültür çabasının yenilmemiş eri olarak böyle bir ödülü çoktan hak etmişti.

(Cumhuriyet - 30 Eylül)

BİR ÖDÜLÜN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Etem ÜTÜK

Edebiyat, sanat, bilim, kültür ya da başka alanlarda büyük hizmetleri geçen, yapıtlar bırakan kişilerin ölümünden sonra değerini belirten yazılar yazarız. Ama o kişi yaşamdan ayrıldığı için bundan habersizdir. Oysa sağlığında yazılıp söylense ne denli iyi, ne denli yararlı olur. Yalnız kimi sanatçıların belirli yıldönümlerinde törenler, anma günleri düzenlenir ki bu da değerbilirlik yönünden çok yerinde bir davranış olmaktadır. Bir de belirli kişiler ya da kurumlar adına verilen ödüller, armağanlar vardır. Bu da yaşayan bir değerin hakkının sağlığında verilmesi anlamını taşır.

Bunun en güzel bir örneğini Kültür Bakanlığı'nın Büyük Ödülü'nün Sayın Yaşar Nabi Nayır'a verilişinde gördük. Kültür Bakanlığı Yüksek Kurulu üyelerinden Sayın Haldun Taner'in Milliyet'te çıkan yazısından öğrendiğimize göre bu ödül ilkin büyük tiyatro sanatçısı Ertuğrul Muhsin'e verilecekmiş. Bu düşünce gerçekleştirilebilseydi iyi olurdu. Fakat Türk sanat, düşün ve edebiyatına büyük ölçüde emeği geçmiş bulunan Yaşar Nabi'ye verilmesi de ayni derecede önemli bir olay, yerinde verilmiş bir karardır.

Yaşar Nabi adını bizim kuşak ilkokulda okuduğumuz kıraat (Okuma) kitaplarından öğrenmiştir. Ortaokul öğrenciliğimiz sırasında Halkevi kitaplıklarında okuduğumuz VARLIK dergisin-

den tanıdık. Burada yayınladığı zamanının en ileri, en yeni, en güzel şiirlerini yazan birkaç şair arasında bulunduğunu daha sonraki yıllarda anladık. Ortaokul ikinci sınıf öğrencisi bulunduğum yıl, sınıf arkadaşım Mehmet Ali Öcal'dan alıp okuduğum «Balkanlar ve Türklük» adlı yapıtını çok sevmiştim. Kimbilir, belki de Balkanlı oluşumdan bu yapıtı bu denli sevmemin nedeni!..

Evet, Yaşar Nabi adı ilkin usta bir şair olarak belleklerimize yerleşmişti. Yedi Meşale edebiyatımızda yeni bir çığırın adıdır. Lise öğrencilerine Türk Edebiyatı Tarihi okutulurken, Türk edebiyatının yenileşmesi konusunun işlenmesi sırasında yedi genç arkadaşın oluşturduğu «Yedi Meşale» topluluğundan, dolayısiyle Yaşar Nabi adından da mutlaka sözedecektir öğretmenler. Ondan sonra VARLIK dergisi gelir. Bu da çağdaş Türk edebiyatında başlı başına bir okuldur.

Yaşar Nabi Nayır genç yazar ve şairlerin ürünlerine dergisinde yer vermekle kalmamış, bunların kitaplarını da yayınlayarak Türk sanat yaşamına kazandırmış ve dolayısiyle de Türk edebiyatına canlılık, tazelik kazandırmıştır. Küçük kitaplığımın ilk temel kitapları VARLIK yayınlarıdır. Fiyatları çok ucuzdu. 10 lirayı postaladığımız zaman bir yıllık dergi abonesiyle birlikte kendimizin seçtiği 10 liralık kitap paketi de hemen gelirdi. Uzak Anadolu köşelerinde bu dergi ve kitaplar biz genç öğretmenlerin, okumaya susamış tazecik aydınların can yoldaşı, sırdaşı, arkadaşı olurdu.

Yaşar Nabi Nayır'ın yalnız VARLIK dergisini yarım yüzyıla yakın bir süreden beri tek sayı bile şaşmadan çıkarmış olması herhalde böyle bir ödüle hak kazanmasına yeter de, artar da...

Daha nice sağlıklı yıllar içinde düşün, sanat ve edebiyatımıza hizmetlerinin sürmesini yürekten dilerim.

(Cumhuriyet - 13 Ekim)

●

MUHSİN ERTUĞRUL OYUN YARIŞMASI

Hürriyet gazetesi Muhsun Ertuğrul'un yıl içinde yitimi üzerine bir Muhsin Ertuğrul Oyun Yarışması düzenlemiştir. Yayınlanmamış ve sahnelenmemiş oyunlar arasında düzenlenen bu yarışmaların ilki 1979 içinde sonuçlanmış, Prof. Dr. Cevat Çapan, Cüneyt Gökçer, Cüneyt Türel, Ergin Orbey, S. Günay Akarsu, Nail Güreli ve Yıldız Kenter'den oluşan seçiciler kurulu birinciliğe değer tek oyun bulunmadığı konusunda görüş birliğine var-

mış ve 120 bin liralık büyük ödülün dört yapıt arasında paylaştırılmasını kararlaştırmıştır.

Büyük ödülü paylaşan dört yapıt şunlardır: «Öyle Bir Nevcivan» (Nezihe Araz), «Kötü Bir Oyun» (Erhan Bener), «Yaralı Geyik» (Necati Cumalı), «Deli Dumrul» (Güngör Dilmen).

Seçici kurul bu yapıtlar arasında bir derecelendirme yapılıp yapılmamasını tartışmış ve iki olumsuz oya karşı, oy çokluğuyla derecelendirilme yapılmamasına karar vermiştir. Ayrıca ödüle katılan yapıtlar arasında Sevgi Güngör'ün «Bağış» adlı oyununa 15 bin liralık özendirme ödülü verilmiş, Süleyman Bulut'un «Dost» ve Ahmet Arman Edalı'nın «Güneşsizler» adlı oyunları övgüye değer bulunmuştur.

MUHSİN ERTUĞRUL OYUN YARIŞMASI YÖNETMELİĞİ

1 — Ödüle aday gösterilecek eserlerin yayınlanmamış ve amatör veya profesyonel hiçbir tiyatroda sahnelenmemiş olmaları gerekir.

2 — Eserin sahnelenmeye elverişli bir tiyatro eseri bütünlüğü çevresinde uzunluğu veya kısalığı önem taşımamaktadır.

3 — Ödüle, eser sahibi kendisi başvurabileceği gibi, başka kişi ve kuruluşlar da her hangi bir eseri aday gösterebilirler.

4 — Eserlerin daktilo ile yazılmış on nüsha olarak **«Hürriyet Gazetesi, Babıali Caddesi 15-17 Cağaloğlu»** adresine teslimi gerekir. Eserle beraber yazarın özgeçmişini ve şimdiye kadarki çalışmalarını belirten kısa bir yazının da verilmesi zorunludur.

5 — Yapıtın sahibi takma isim ve rumuzla ödüle başvurabilir. Bu durumda eser sahibinin, gerçek ismini ve hayat hikayesini kapalı bir zarf ile esere eklemesi gerekir. Bu şekilde ödüle başvuranlardan, ödülü kazanamayanların zarfları açılmaksızın kendilerine iade edilecektir.

6 — Bir kişi, ancak tek bir eserle ödüle başvurabilir.

7 — **Hürriyet** mensupları ve seçici kurul üyeleri ve yakınları ödüle başvuramazlar.

8 — Ödüle, ancak Türk vatandaşı olanlar başvurabilir.

9 — Birden çok yazar tarafından ortaklaşa yazılmış eserler ödüle lâyık görüldüğünde, ödül tutarı yazarlar arasında paylaştırılır. Ancak, eser sahipleri aralarında ödülün bir kişiye verilmesi konusunda anlaşma yaparak bunu **Hürriyet**'e ibraz ettiklerinde ödül, sadece bir kişiye verilir.

10 — Başvuru konusu olan eserin, edebiyat ve dil değerine sa-

hip olması ve sahnelenmek olanaklarına uygun bulunması gerekir.

Daha önce işlenmiş bir konuya ve halk kaynaklarına dayanan eserlerle ödüle başvurmak mümkündür. Sadece eserin orijinal (özgün) nitelik taşıması ve çağdaş tiyatro anlayışına ve kurallarına uygun bulunması zorunludur.

11 — Ödül için başvuruların, en geç 13 Ağustos 1979 günü akşamına kadar yapılması zorunludur.

Seçici kurul 20 Ağustos 1979 tarihinde çalışmalara başlayacak ve neticeler 17 Eylül 1979 tarihinde kamuya açıklanacaktır.

●

YUNUS EMRE VAKFI SANAT ÖDÜLÜ

Yunus Emre Vakfı'nca düzenlenen sanat ödülü, Recep Bilginer'e «Yunus Emre» adlı oyunu için verildi.

●

«ÇOCUK MASALLARI YARIŞMASI»

Spor-Toto kurumunca Dünya Çocuk Yılı nedeniyle düzenlenen «Çocuk Masalları Yarışması»nda birinciliği Abdüllah Neyzar Karahan'ın «Aslan, Kurt, Tilki» adlı yapıtı aldı.

●

HASAN ALİ EDİZ ÇEVİRİ ÖDÜLÜ

Tanınmış çevirmen ve yazarlardan Hasan Ali Ediz'in anısına Türkiye Yazarlar Sendikası'nca kurulan Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülü'nün ilki 1979 içinde sonuçlanmıştır. Azra Erhan, Murat Belge, Afşar Timuçin, Eray Canberk ve Aziz Çalışlar'dan oluşan seçici kurulun değerlendirmesine göre ödülü, Maksim Gorki'den yaptığı «Edebiyat Yaşamım» adlı çevirisiyle Şemsa Yeğin kazanmıştır. Değerlendirmede öteki sonuçlar şöyledir: Yannis Ritsos'tan «Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar» çevirisiyle Özdemir İnce ikinci, Gabriel Marquez'den «Başkan Babamızın Sonbaharı» çevirisiyle Tomris Uyar üçüncü, Aldous Huxley'den «Ses Sese Karşı» çevirisiyle Mina Urgan dördüncü.

1979 ÇOCUK YILI'NDA ÇOCUK EDEBİYATIMIZ

Erdal ÖZ

Konuya daha sağlıklı yaklaşabilmek için, önce Uluslararası Çocuk Yılı hakkındaki bilgileri kısaca tazelemekte yarar görüyorum:

ULUSLARARASI ÇOCUK YILI DEYİNCE...

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1976 yılı sonunda aldığı bir kararla, 1979 yılının bütün dünyada 'Uluslararası Çocuk Yılı' olarak kutlanmasını istemişti. Kendisine bağlı bir yan kuruluş olan Unicef'i de, bu işi yürütmekle görevlendirmişti.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Valdheim, bu kararla ilgili olarak şöyle diyordu:

«Çocuklarımızın içinde büyüdüğü dünya, ulusal kaynakların adaletli ve akıllıca kullanıldığı, ulusların yaşama biçimlerinin çatışmayla değil işbirliğiyle belirlendiği bir dünya olmalıdır. Sonsuz barış umutları, savaş korkusunu yenmelidir. Çocuklarımıza yalnızca acı ve yokluktan oluşan bir miras bırakamayız. Uluslararası Çocuk Yılının amacı, tüm ülkeleri, çocukların ruhsal ve bedensel refohlarını geliştirmeye yönelik programlara yeniden eğilmeleri konusunda harekete geçirmektir.»

Kısa adı *Unicef* olan *Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu*, bütün ülkelere çağrıda bulunarak, Çocuk Yılını kutlama hazırlıklarını üstlenecek komiteler oluşturulmasını istedi. 150'ye yakın ülke, bu çağrıya uydu. Bu arada Türkiye, çağrıya ilk evet diyen ülkelerden biri oldu. Ve iki yıldır hazırlıkları sürdürülen Uluslararası Çocuk Yılı, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiyemizde de kutlandı.

TÜRKİYEDE ÇOCUK YILI

Neler neler yapılmadı Türkiyede. Önce bir Ulusal Komite kuruldu. Gizli salonlarda, gizli bildiriler okundu, kararlara varıldı. «Türkiye, her yılın bir gününü çocuk bayramı olarak kutlayan ilk ve tek ülkedir,» denildi. 23 Nisan Çocuk Bayramımızın, bütün dünyada da her yıl çocuk günü olarak kutlanması istendi. Yanılmıyorsam, bu istek kabul de edildi. Ulusal Komite, her ilde UÇY (Uluslararası Çocuk Yılı) il komiteleri oluşturdu. Demokratik Örgütler de kendi aralarında birleştiler. Bu birleşmenin öncülüğünü İlerici Kadınlar Derneği yaptı. Açık oturumlar, konferanslar düzenlendi. Konuşuldu, konuşuldu.

Ve 1979 un ikinci ayının ortasında, *Reha Öz*, bir gazetede şunları yazdı:

● Yıl 1975, Nisanın yirmibeşi.

Faşistler Ankara Yükseliş Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulundaki boykotu kırma çabasındalar, Saldırıyorlar devrimci öğrencilere, tarıyorlar okulu kan kusan silahlarıyla. İki yaşındaki süt kokulu Burcu Öztürk, daha yaşamı bile öğrenmeden hayın kurşunlara hedef olup ölüyor.

● Yıl 1977. Temmuzun yirmidokuzu.

İstanbul Hürriyet alanındaki işliklerden haraç topluyorlar faşistler, Bergama otelinde yurt dışından konuk gelmiş sarı saçlı insanlar kalıyorlar. Otelin bir odasında annesiyle birlikte on yaşındaki Mataroldiya Anes oturuyor. Tarıyorlar oteli otomatik silahlarla, kurşun, beyin parçacıkları saçarak çevreye, sarı saçlı küçük başa saplanıyor. Yabancı bir ülkeden küçük bir tabut dönüyor ülkesi Yugoslavya'ya.

● Yıl 1978. Nisanın onyedisi.

Malatya'da bir evdeyiz bu kez. Kentin belediye başkanı dede torunlarıyla oynuyor. Bir paket getiriyor daha sonra postacı. Dede paketi açıyor. Beş yaşındaki Bozkurt Fendoğlu, bir yaşındaki Mehmet Fendoğlu, daha yaşamı bile tadamadan, her parçaları bir yana saçılarak, ölümlerin en acısını tadıyorlar.

Dünya Çocuk yılı 1979. Ve biz geriye dönüp baktıkça içimiz sızlayarak ansıyoruz.

Altı yaşındaki Güler Çetin, Sezgin Türken, dört yaşındaki Veysel Kit, beş yaşındaki Erdinç Daylan, gene altı yaşındaki Osman Topak. Ve bir yaşında, beş yaşında, nice Hüseyinler, Zehralar, Ahmetler, bebeler, bizim bebelerimiz.

Dünya Çocuk yılı 1979. Ölüyorlar çocuklarımız, yaşamaktan daha çok.

Açlıktan ölüyorlar, hastalıktan ölüyorlar, kan kusan silahların ağzından çıkan kurşunlardan, atılan bombalardan ölüyorlar...

Ve Kahramanmaraş'ta insan demeğe bin tanık isteyen canavarlar, tahrayla, baltayla, kılıçla, bir yaşındaki, beş yaşındaki, on yaşındaki bebeleri doğruyorlar...

● Dünya Çocuk Yılı 1979.

Törenlerle, kartpostallarla, sergilerle, mesajlarla dünya çocuk yılını kutluyoruz. Ve bir şeyler yapmak yerine, bir kez anıp unutuyoruz, açlıktan, hastalıktan, faşist namluların kanlı kurşunlarından ölenlerimizi.

Ve önümüzde çocuklarımıza yaşam hakkı tanımayan bir düzende, kutluyoruz Dünya Çocuk Yılını, «Yaşasın Çocuklar» diyemeden kutluyoruz. Ama «Neden yaşamasın çocuklar » diye hiç sormuyoruz...

Lütfen yaşasın çocuklar!..

REHA ÖZ (Cumhuriyet, 14.2.1979)

ÇOCUK YILI'NDA DA DEĞİŞMEYEN SAYILAR

Bu sayılar, gerçi 3—4 yıl öncesinin sayılarıdır, 1975-1977 ortalamasıdır. Ama çocuk yılında bu sayıların olumlu yönde değişmiş olabileceğini kim söyleyebilir?

/ Türkiyede 13 milyon insan hiç okuma yazma bilmiyor.
/ Yani her 100 kişiden 35 kişi hiç okuma yazma bilmiyor.
/ 8 milyon anne, hiç okuma yazma bilmiyor.
/ 2 milyon çocuk okulsuz ve öğretmensiz.
/ Okulsuz köy sayısı 3.716.
/ Her 100 çocuktan 20 tanesi yetersiz besleniyor.
/ Her 1000 çocuktan 155 tanesi, daha 1 yaşına basmadan ölüyor.
/ Ölen her 100 kişiden 51 tanesi 0—5 yaşları arasındaki çocuklardır.
/ Birbuçuk milyon kimsesiz çocuk, korunmayı bekliyor

ve her türlü suçu işlemeye hazır durumda.

/ Cezaevlerinde her 7 hükümlüden 1 tanesi çocuktur ve bu çocuklar çoğunlukla büyüklerle birlikte kalmaktadırlar. Koca Türkiyede yalnızca 4 ilimizde çocuk islâhevi, 2 ilimizde de çocuk cezaevi var.

/ 18 yaşın altında 5 milyon çocuk, asgari ücretin altında, gülünç denecek ücretlerle çalıştırılmaktadır.

/ Orta öğrenimini tamamlamış her 100 çocuktan ancak 9 tanesi yüksek okula gidebiliyor.

/ Yurt dışında bulunan 400 bin işçi çocuğundan 160 bin tanesi okulsuz ve öğretmensizdir.

/ Türkiyede 6 milyonu aşkın çalışan kadının 0—6 yaşları arasında 9 buçuk milyona yakın çocuğu var. Devletin bu yaşlardaki çocuklar için açtığı çocuk yuvalarının sayısı ise yalnızca 8'dir. Bunlardan 2 tanesi kreş, 6 tanesi ise ana okuludur.

/ Buna ek olarak, kişilerce açılan paralı özel çocuk yuvalarının toplam sayısı ise yalnızca 132'dir.

/ Oysa yasalarımıza göre 300 kadın işçiden fazla çalışan yerlerde işyerleri, kadın işçilerin yeni doğan çocukları için kreşler açmak zorundadır. Ama bu yasa buyruğuna uyan fabrika sayısı 4 ya da 5 tanedir. Bu yasaları dinlemeyen fabrika sahiplerine uygulanan cezalar ise gülünç şeylerdir.

Bu korkunç sayıları değiştirmek elbette elimizdedir.

Ama bu değişiklik, ne Çocuk Yılı'yla olabilir, ne de 23 Nisan Çocuk Bayramlarını başka ülkelerin de bizimle birlikte kutlamalarını sağlamakla. Bu sayılar bizim gibi geri kalmış, sömürülmüş, sömürülmekte olan ülkeler için doğal sonuçlardır. Çocuk toplumdan soyutlanamaz. (Tıpkı çocuk edebiyatının, genel edebiyattan soyutlanamayışı gibi). Toplum olarak sorunlarımıza yeni çözümler bulamadıkça, çocuk sorunlarımız da böylece sürüp gidecek, bu sayılar bir türlü değiştirilemeyecektir.

Gerek uluslararası sömürüden, gerekse ulusal sömürüden kurtulmadıkça, insanın insanca, çocuğun çocukça yaşadığı, haklıdan, çalışandan, emekten, halktan, çocuktan yana yepyeni bir düzen kurulmadıkça, bizi toplum olarak bağla-

yan bu zincirler kırılmadıkça, bu sayılar daha da korkutucu boyutlara ulaşacaktır.

Usta yazarımız *İlhan Selçuk*'un bu konuyla ilgili bulup sakladığım bir yazısından önemli bir bölümü burada yinelemenin tam sırası bence:

«...Bazan daha çok küçükken çocuğun ne olacağı bellidir. Genellikle toplumdaki sınıfsal konumu, çocuğun yazgısını saptar. Yalnız az gelişmiş ülkelerde değil, gelişmiş sayılan ülkelerde de yoksul kesimde yetişen okuma olanakları kıt çocukların büyüyünce sınıfsal duvarları aşamadıkları izlenir. Batı dünyasının gelişmiş ülkelerindeki belirli okullar ve üniversitelerde yapılan sayısal araştırmalar, seçkinler kesiminin çocuklarını en iyi olanaklarla belli kurumlarda okuttuklarını kanıtlamıştır. Bunun içindir ki daha çok küçük yaşlardaki çocuk özlemleri çoğu zaman düşlerde kalır:

— Oğlum ne olacaksın büyüyünce?

İri gözlerle size bakan yavrucak, bazen ana ya da babasının düşlerini, bazan da belli belirsiz özlemlerini dile getirmeye çalışır:

— Mühendis olucam.

— Doktor olucam.

— Pilot olucam.

Hayvanların yazgıları aşağı yukarı bellidir. Küçüklükte ne denli düşler kursalar da, çocukların yazgıları da çoğu zaman bellidir. Büyüyünce insan yavrusunun ne olacağını, kapitalist ülkelerde çoğunlukla sınıfsal konumu belirler.

Büyüklerin kurduğu düzeni yırtıp kendine özgü bir dünya yaratamaz çocuk; o düzenin bir parçası olarak gelişir, boy atar, toplumsal yaşama karışır.

Durum böylesine açık seçik ortaya konduğu zaman Uluslararası Çocuk Yılı'nın biraz aldatıcı olduğu ortaya çıkmaz mı? Yeryüzünde Çocuk Yılı ne demek? Bangladeş'te, Pakistan'da çocuk nasıl yetişir? Yeryüzünün açlık bölgeleri diye tanımlanan Asya ve Afrika ülkelerindeki yavrular nasıl büyürler? Eğer uygar dünya o çocuklara yardım etmek istiyorsa o ülkeleri sömürmesin.

Olur mu böyle şey?

İnsan yavruları açlıkla büyüyüp yetişir, sömürüye

karşı savaşır; kuşaklar boyu süregelen çocuk kırımının kısır döngüsü böylece kırılır.

Kara çocuklar karaderili doğarlar, yoksul çocuklar yoksul doğarlar, emekçi çocukları emekçi doğarlar, sermayeci çocukları sermayeci doğarlar. Tüm ırk ve sınıf ayrılıklarını çocukların sırtına yükleyen dünya düzenidir. Dünya düzeni hakça kurulmamışsa, hakça sürmüyorsa, sömürüye dayanıyorsa, 'Çocuk Yılı' yaparak hangi amaca ulaşmak istiyoruz?

Bir aldatmaca mı Çocuk Yılı?

Belki evet, belki hayır.

Gerçekte 'Çocuk Yılı' çocuklar için değil, büyükler içindir. 1979'u 'Çocuk Yılı' olarak saptayan zaten küçükler değil ki.

Büyükler, Çocuk Yılı'nda çocuklara daha insanca yaklaşmak istiyorlarsa, açlıktan, bakımsızlıktan ölen bebeleri kurtarmak istiyorlarsa, çocuklara yarınlara doğru eşit olanaklar sağlamak istiyorlarsa, insan yavrularının yeteneklerini değerlendirerek insan gibi yaşamalarını istiyorlarsa 'Çocuk Yılı'nda şu soruya yanıt aramalıdırlar:

— Niçin Hollanda'da bir buzağı Pakistan'daki bebeden daha iyi besleniyor? Niçin Amerika'daki bir köpek yavrusu, Rodezya'da bir zenci yavrusundan daha bakımlı?

Çocukları küçük yaştan mahkum eden yaşam biçimi, hangi kökenden kaynaklanıyor?

Yeryüzünde silahlara yatırılan paralar hangi amaçlara harcanıyor? Savaşın kaynağı nedir? Hangi düzen insanları sömürünün ve emperyalizmin sultasında yaşamaya zorluyor? Çocuk, niçin daha beşikte yazgısıyla birlikte büyümeye başlıyor?

Bebelere söylenen ninnilerle, büyükleri uyutmak için söylenen siyasal masallar arasındaki ilişki nedir?

Evet, 1979 Çocuk Yılı, küçükler için değil, büyükler için bilinçlenme yılı olmalı...

Eğer çocukları kurtarmak istiyorsak, büyüklerin bilinçlenmesi koşulların başında gelir. Büyüklerin dünyası karanlıksa, hiçbir çocuğun gülümsemesi o dünyayı aydınlatamaz. Çocuk büyüdükçe o gülümseme donar yüz çizgilerinde ve somut bir acıya dönüşür.

İLHAN SELÇUK (Cumhuriyet Dergi/1.7.1979)

ÇOCUK YILINDA TÜRKİYE ÇOCUK EDEBİYATI

1979 yılı, kitapsızlık yılı dense yeridir. Yayıncılar açısından kitap basmak, güçlükle bulunan kağıdı kirletmek anlamına geliyordu. Üstüne hiçbir şey basılmamış, kullanılmamış kağıdın, basılı kağıttan daha pahalıya satıldığı 1979 yılında, pekçok yayınevi yayınını durdurmak zorunda kaldı. Bir kere kağıt yoktu. Nasıl yoktu? Yayıncılar, bir devlet kuruluşu olan kağıt fabrikalarından (Yani Seka'dan) parasını verip kağıt alabilmek olanağına ancak pek kısa bir süre kavuşabildiler. Oysa karaborsada kağıt her an var oldu. Kağıt karaborsasının alıcıları kimlerdir? Yayıncılardır. Yayıncılara kağıt sağlansa, karaborsa kime kağıt satacaktır? Kimseye. Öyleyse yayıncılara, fabrika satış fiyatından gerekli kağıt sağlandığı anda, bu tür kağıdın karaborsa satıcıları, alıcı bulamamaktan sanırım iş konularını değiştirmek zorunda kalacaklardır. Böylesine açık bir gerçeği, hükümet yetkililerine anlatmak o kadar güç oldu ki. Anlamadılar, ya da anlamak istemediler.

Kimdi bu karaborsacıları besleyenler? Sonuçta düpedüz devlet yetkilileri. Gazetelere fabrikalarımız sürekli olarak ve zararına kağıt verirler. Bu kağıt, o gazetelerin gereksinmesinin çok üstünde olduğu için, yarı parasını devletin kesesinden ödediği bu fazla kağıtları, gazeteler, üzerine büyükçe bir kâr payı koyarak kağıt tücarlarına satarlar. Onlar da yeni bir kâr ekleyerek yayıncılara satarlar. Hem de faturasız. Gazetelerin bu yoldan sağladıkları kârın oldukça yüksek olduğu kanısındayım. Gazeteciliğin en kazançlı yollarından biri, devletin çok ucuza verdiği kağıtları, kaçak olarak karaborsacılara aktarmaktır.

Okullarda çocukları olan ana babalar çok iyi bilirler: Bu yıl okul defterleri, okul kitaplarından çok daha pahalıydı. Yani boş kağıda kitap basmak, kağıdı kirletmek ve daha da ucuzlatmak anlamına geliyordu. İşte 1979 yılı her şeyin fiyatlarının alabildiğine arttığı ve hiç denetlenmediği bir yıldı. Kitap basmak için kağıdın karaborsadan alındığı, diz-

gi, baskı, cilt, klişe, film, taşıma ücretlerinin yüzde ikiyüz arttığı bir yılda, ister istemez kitap fiyatları da yüksek tutulmak zorunda kalındı. Geçen yıl 10 liraya satılabilen bir çocuk kitabının, 1979 yılı sonlarında 20 25 liraya çıkması, artık dar gelirli ailelerin evlerine kitap girmesini kesinkes önledi. Birçok yayınevi 1979 yılında kitap yayını işine ara verdi. Ya elindeki kitapların fiyatlarını etiketlerle yüzde yüzün üzerinde artırarak depolarını eritti, ya da çok satan ve tükenen eski kitaplarının yüksek fiyatlı yeni basımlarını yapmakla yetindi. Kimi de iyice sustu.

Çocuk Kitapları konusuna gelince

1979 yılı, bir bakıma çocuk kitapları yılı oldu denilebilir. 1979'un çocuk yılı olması, çocuk kitaplarının satışını ister istemez büyük ölçüde etkiledi. Birçok yerde çocuk yılı, kitapla etkinlik kazandı. Bu konuda en kolay, en pratik yol, basılı kitaplarla bir sergi açmak, çocuklarla kitapları tanıştırmak, yazarlarıyla konuşmalar yapmak, en azından okullarda kitap satışlarına önayak olmaktı. Öyle de oldu. Yayın dünyasının kapkara bir yılı olarak geçen 1979 yılı, çocuk kitaplarının en çok satıldığı yıl oldu. Böyle olunca çocuk kitaplarının basımına da hız verildi. *Arkadaş Kitaplar,* bu yıl da öncülüğünü korudu. *ABeCe Yayınları* adı altında yeni bir yayınevi, yalnızca kendi yazarlarımızın kitaplarıyla, Türkiye çocuk edebiyatına yeni katkılar getirdi. *Kültür Bakanlığı,* yine kendi yazarlarımızın kitaplarından oluşan bir çocuk dizisinin yayımına geçti. Birkaç Banka, parasız dağıtılan çocuk dergileri çıkardılar: *Kumbara, Pamuk Çocuk, Yonca* gibi. Bunlara, bir büyük yayınevinin başlattığı *Yaman* adlı başıbozuk bir çocuk dergisini de ekleyebiliriz. Televizyonda, radyolarda çocuk için yazan yazarlarımızla ilgili programlar hazırlandı, açıkoturumlar düzenlendi. Ayrıca çeşitli kuruluşlarca çocuk edebiyatımıza önemli katkılar getiren yarışmalar düzenlendi. Çocuklar için yazılmış roman, öykü, şiir, oyun dallarında sayısız ödüller dağıtıldı. Bütün bu gürültü geçip gittikten sonra şu geçen bir yıla dönüp de topluca bakınca, Türkiyemiz için çocuk edebiyatının, altın bir yıl olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz.

100 kitaba ulaşan 'Beyaz Dizi'nin yanısıra, bu yıl iki yeni diziye daha başladık.

Mor Dizi ve Kırmızı Dizi.

Diziler, kitap kapaklarının renklerinden adlarını aldılar.

KIRMIZI DİZİ

Daha çok çocuklar için gülmece türündeki kitaplardan oluşan bir diziydi bu. Bu dizide yıl içinde 7 kitap yayımlandı. Yedi kitaptan ancak bir tanesinin yerli olması, öbür altı kitabın çeviri olması, dizinin yeni bir girişim oluşundan ileri geldi. Bu konuda Türkiye'de pek az kitap yazılmış olması, ister istemez, işe çevirilerle başlamak zorunda bıraktı bizi. Nitekim yıllar önce Arkadaş Kitaplar olarak Beyaz Dizi'ye başlarken de, çocuk edebiyatı konusunda pek az ürün verilebildiği için, çeviriler yine ağırlıktaydı. Ancak yazarlarımızı bu türde yazmaya özendirmek, inandırmak birkaç yıl içinde gerçekleşebildi ve sonuçta Arkadaş Kitaplar'ın Beyaz Dizisi içinde kendi yazarlarımızın çizerlerimizin elinden çıkan kitapların oranı, çeviri kitapları çok aştı. Kırmızı Dizinin de yerli örneklere yönelmesi kaçınılmazdır, asıl amaç da yerli kitaplar çıkarmaktır.

Tele Yunus, çocuklar için yazan en başarılı yazarlarımızın başında gelen *Ülkü Tamer*'in Televizyon-çocuk ilişkisinden yola çıkarak yazdığı ilginç bir gülmece kitabıydı. Önümüzdeki yıl, Tele Yunus'un ikinci kitabı olan *Sarı Çizmeli Tele Yunus* da yine Kırmızı dizide çıkacak kitaplardan biri olacak.

Ayrıca değerli yazarımız *Rıfat Ilgaz*'in Arkadaş Kitaplar için yazdığı *Bacaksız'ın Başından Geçenler*, kısa aralıklarla ve beş kitap halinde Kırmızı Dizi içinde yayımlanacak.

Uzunçorap'ın serüvenleri, 1978 Frankfurt Kitap Fuarında, dünyanın en büyük çocuk kitapları yazarı seçilen ve Barış ödülü verilen İsveçli ünlü yazar *Astrid Lindgren*'in çocuklar için yarattığı üç kitaplık bir diziydi. Üç kitap da bu dizide yayımlandı:

Uzunçorap

Uzunçorap Korsan
Uzunçorap Cincin Adasında

Televizyon için filmi de yapılan Pippi Uzunçorap'ın serüvenleri, gerek kapitalist, gerekse sosyalist ülkelerde en çok satılan çocuk kitaplarının başında yer alıyor.

Pıtırcık'ı'n Serüvenleri,

Sekiz kitaptan oluşacak bir dizi. Geçen yıl içinde ilk üç kitap yayımlandı:

Pıtırcık
Pıtırcık'ın Bisikleti
Pıtırcık Futbolcu.

Ünlü İtalyan gülmece yazarı *Goscinny*'nin yazıp, ünlü Fransız çizeri *Sempé*'nin resimlediği bu kitaplar, dünya çocuk gülmece kitaplarının baş yapıtlarından biri. Yeni yıl içinde bu dizinin kalan beş kitabı da yayımlanmış olacak.

MOR DİZİ

1979 yılında bu yeni dizi içinde 13 yeni kitap yayımlandı:

1. *Arı Maya* / Bonsels (roman)
2. *Kıraleli* / Osman Şahin (öyküler)
3. *Sen Balık mısın* / Veysel Çolak (şiirler)
4. *Sümbül ile Nerkis* / Neşe Yaşın (şiirler)
5. *Keloğlana Gülmek Yaraşır* / Ahmet Tümel (masal)
6. *Yaban Kedisi* / Ahmet Uysal (masallar)
7. *Arabalar Beş Kuruşa* / Sabahattin Ali (öyküler)
8. *Küçük Kunduz* / Kathe Recheis (roman)
9. *Kolo* / Vedat Dalokay (roman)
10. *Martılar Adası* / Zeyyat Selimoğlu (roman)
11. *Göz Masalı* / Dağlarca (şiir)
12. *Masalın Aslı* / Vasıf Öngören / Birinci kitap: *Aydınlıktan Karanlığa* (masal)
13. *Masalın Aslı* / Vasıf Öngören / İkinci kitap: *Karanlıktan Aydınlığa* (masal)

Görüldüğü gibi, dizide yer alan onüç kitaptan yalnızca 2 tanesi çeviri, 11 tanesi ise kendi yazar ve çizerlerimizin elinden çıkma kitaplar:

Kıraleli, Osman Şahin'in çocuklar için yazdığı beş öyküden oluşuyor. *Osman Şahin*'in bu konudaki ilk denemesi. Büyükler için yazdığı öyküleriyle beğendiğim bir yazar olan

Osman Şahin'in çocuklar için bundan sonra daha başarılı yapıtlar çıkaracağına güvenim var.

Sen Balık mısın, şiirleriyle tanıdığımız genç ozanımız *Veysel Çolak*'ın çocuklar için ilk şiirli masal ve öykü denemesi. Daha önce Başaran'ın, Nihat Behram'ın yine Arkadaş Kitaplar'da yayımlanan şirli masallar türündeki bu çalışma, masalları yeni bir yorumla şiir biçiminde anlatmanın başarılı örneklerinden biri.

Sümbül İle Nerkis. Yepyeni bir ses *Neşe Yaşın*'ın şiiri. Bu onun yayımlanan ilk kitabı. Bu kitapta yer alan şiirlerinden üç dört tanesini Sanat Emeği dergisinde görmüştüm, sorup soruşturdum, sonunda buldum. Neşe Yaşın'ı. Bu şiirlerde bir kitap oluşturmasını istedim, kabul etti. Yayımladığım için çok sevindiğim kitaplardan biri oldu Sümbül İle Nerkis. İki küçük kızkardeşin, Sümbül ile Nerkis'in ağzından söylenen bu şiirler, çocukça duyarlığa büyük bir ustalıkla sokuluyor. Neşe Yaşın, çocukçalığa hiç özenmiyor. Kendini çocuk gibi olmaya hiç zorlamıyor. Ustaca kendini çocukçalığa dönüştürüyor. Neşe Yaşın, Kıbrıs doğumlu. Bu kitabında, aynı topraklar üzerinde doğup büyüyen Türk ve Rum insanları arasındaki didişmenin, savaşın acılığını dile getiriyor. Barıştan, kardeşlikten, sevgiden, eşitlikten yana şiirler bunlar İşte bir yanı Rumlara, bir yani Türklere ayrılmış, bölünmüş bir Kıbrısa çocuğun söylediği şiir:

Yurdunu sevmeliymiş insan.
Öyle diyor hep babam.
Benim yurdum,
İkiye bölünmüş ortasından,
Hangi yarısını sevmeli insan?

Bir şiir daha:

Bir dut ağacı vamış Kıbrısın ortasında
Bir yandan Rum çocuklar yermiş dutları,
Öbür yandan Türk çocuklar
Ağacın üstünde iki çocuk rastlaşmış birgün,
Birbirlerine bir şeyler anlatmak istemişler,
Birisi Rumca konuşmuş,

Öteki Türkçe.
Ama ikisi de aynı şeyi söylemişler:
«Seni çok merak ediyordum,» demişler.

Keloğlana Gülmek Yaraşır. İlk kitabı daha önce yine Arkadaş Kitaplar'da Beyaz Dizi'de *Cüceler de Büyük* adıyla yayımlanan *Ahmet Tümel*'in ikinci kitabı. Masallarımızın ünlü Keloğlan tipini alıp çağdaş bir masala oturtuyor yazar. Başarıyla yapıyor bu uygulamayı.

Yaban Kedisi, çocuk edebiyatımız üzerinde yıllardır çalışan, bu konuda dergilerde sık sık yazılarına da rastladığımız, daha önce ilk yapıtını, yine Arkadaş Kitaplar'ın Beyaz Dizisinde *Keloğlanın Diliyle* adı altında sunduğumuz *Ahmet Uysal*'ın ustaca yazılmış dört masalsı öyküsünden oluşan bir kitap. Özellikle *Yeryüzü Sevinci* adını taşıyan uzunca öykü, gerek güçlü içeriğiyle, gerekse çocuklar için biçimlenişiyle usta işi bir çalışma.

Arabalar Beş Kuruşa, toplumcu gerçekçi edebiyatımızın büyük öncülerinden *Sabahattin Ali*'yi çocuklarla tanıştırmak amacını güden bir kitap. Benim derleyip, yalınlaştırdığım bu kitapta, Sabahattin Ali'nin birbirinden güzel beş öyküsü yer alıyor. Kitaba yazdığım sunuş yazısından bir alıntı yapıyorum:

> «Sabahattin Ali, çocuklar için yazmadı. Ama yazdığı sayısız öyküler arasından, çocukların da kolayca okuyup anlayabileceği ve seveceklerine inandığım beş öyküsünü seçip bu kitabı oluşturdum. Çocuk okurların, Sabahattin Ali ile tanışmalarını sağlamak istedim. Öykülerin altında yazıldıkları yıllar var. O yıllara bakınca, bu güzel öykülerin bundan 45 - 50 yıl önce yazıldığını anlayacaksınız. Türkçemiz, 40 - 50 yıl önce bugünkü kadar durulmuş, arınmış değildi. Üstelik Sabahattin Ali yaşıyor olsaydı, bugün o eskimiş sözcükleri kesinlikle kullanmazdı. Bu yüzden ailesinden izin alarak bu öykülerin dilini yalınlaştırdım. Bunu yaparken Sabahattin Alinin cümlelerine dokunmadım. Yalnızca eskimiş sözcüklerin yerine bugün yaşayan karşılıklarını koydum.»

Kolo, geçen dönemin ünlü Ankara Belediye Başkam, yurt içinde ve yurt dışında yaptığı mimarlık çalışmalarıyla uluslararası bir üne kavuşmuş *Vedat Dalokay*'ın ilk kitabı. «Şako Bacı ile Kolo Keçinin öyküsü» anlatılıyor bu kitapta. Vedat

Dalokay, bu ilk denemesinde, çocukluğunda yaşadığı bir olaydan yola çıkıyor ve masalsı, destansı bir anlatım içinde, nice ünlü yazarımıza taş çıkartacak bir ustalıkla bu uzunca öyküyü gerek çocukların, gerekse büyüklerin beğeneceği türde biçimliyor. Türkiye çocuk edebiyatı için kalıcı bir yapıt olduğuna inandığım Kolo için, Vedat Dalokay'ı kutlamaktan kendimi alamıyorum.

Martılar Adası, konularını çoğunlukla denizden alan ünlü yazarımız *Zeyyat Selimoğlu*'nun çocuklar için yazdığı ilk romanı. Bir roman örgüsü içinde, konusunu yine denizden alan, ama insanlardan değil de bu kez martılardan yola çıkan bir roman. Aslında bu roman, Zeyyat Selimoğlu'nun yazdığı ikinci çocuk romanı. İlk yazdığı, resimlenmesinde çıkan birtakım aksaklıklardan dolayı geciken *Yavru Kayık* adlı bir romandı. Ama yazdığı ikinci çocuk romanı olduğu halde, Martılar Adası, öbür kitabından önce yayımlandı. Yavru Kayık'ı da yeni yılın başlarında yayımlayacağımızı duyurmak isterim. Martılar Adası, yakında Federal Almanyada da yayımlanıyor.

Göz Masalı, büyük ozanımız Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bence çocuklar için yazdığı en güzel kitap. Dağlarca, Göz Masalı'nda, çocukluğunu, çocukluğunun ilk sinemasını anlatıyor. Kitaba yazdığım sunuş yazısından bir bölümü buraya aktarıyorum:

> «...Dağlarca, çocukluk günleri içinden süzüp çıkardığı bu ilk sinema olayını, olağanüstü bir duyarlıkla anlatıyor. Çocukça bir duyarlığa hiç özenmeden yapıyor bu işi. Çocuklara benzemeye hiç çalışmıyor Ama Dağlarca, bu kitabında, öylesine büyük bir ustalıkla kendisini çocukluğa dönüştürüyor ki, sonuçta ortaya işte böyle ölümsüz bir yapıt çıkıyor...»

Masalın Aslı. Ünlü tiyatro adamımız *Vasıf Öngören*'in çocuklar için yazdığı ilk kitap. On masaldan oluşan bu kitabı yayımlarken iki kitaba ayırmak gereğini duydum. Bütün olarak yayımlansa, çocukların gözünü korkutacak bir kalınlığa ulaşacaktı. Birbirine bağlı olan masaldan oluşan bu yapıt, Türkiyede yayımlanmadan önce, Almanyada da Almanca çevirisiyle ve yine iki kitap olarak yayımlanmıştı. Türkiyede de yıllar önce, on masaldan yalnızca ilki, bir kitapçık olarak yayımlanmış, arkası gelmemişti. Birinci kitapta ilk altı masal, *Aydınlıktan Karanlığa,* son dört masal da ikinci kitapta

Karanlıktan Aydınlığa adıyla yayımlanmış oluyor. Bu kitabı yalnız çocukların değil, büyüklerin de ilgiyle okuyacağını sanıyorum. Bu kitapta anlatılanlar, Marks'ın Kapital'inde anlatılanlardan ayrı şeyler değil. Üstelik, bu kitabı okuyan, Kapital'i daha rahat okuyup kavrayabilir. Bunca ağır bir konuyu, böylesi bir masal havası içinde, bir 'Kutsal Kitap' anlatımıyla anlatmanın zorluğunu düşününce, Vasıf Öngören'in başarısı daha da önem kazanıyor. Kitap, Almanya'da büyük ilgiyle karşılandı. Ödüller de kazandı. İkinci Kitabın sonunda, Almanca basında çıkan eleştirilerden alıntılar da var.

BEYAZ DİZİ

Arkadaş Kitaplar'ın yıllardır süren Beyaz Dizi'sini, bu yıl 100'üncü kitapla dondurmak gereğini duydum. Bu, biraz da dizi olarak satın almak isteyenlere kolaylık sağlamak, başka diziler de çıkararak, okurlara dizi seçme hakkı sağlamak içindi. Açıkça söylemeliyim: Biraz da benim kalıplaşmakta olan Arkadaş Kitaplar'a yeni biçimler katmak isteyişimin de etkisi vardı yeni dizilere girişimizde. Mor Dizi ve Kırmızı dizi böyle doğdu. Ancak, Beyaz Dizi'de birtakım kitapları diziden çıkarmak zorunda kaldık. Örneğin Beyaz Dizinin 56 numaralı kitabı olan *Sakarca*'yı yazarı Fakir Baykurt, hiçbir haklı gerekçe göstermeden, diziden çekince, o numarayı boş bırakmamak için yerine yeni bir kitap koymak zorunda kaldım. Ya da, Kırmızı Dizi'ye aktardığımız Uzunçorap'ın yerine bir başka kitabı koymayı uygun gördüm. Geçen yıl, Beyaz Dizi, 98'inci kitabında kalmıştı. Bu yıl içinde, (birkaç çok renkli basılmış kitabın dışında), hemen bütün diziyi yeniden basmak zorunda kaldık. 100'ün çok üzerinde yeni basım yaptığımız halde, ilk basımını yaptığımız kitap sayısı 25'i geçemedi. İşte Beyaz Dizi'de yer alan yeni kitaplar:

1. *Kuğuların Türküsü* / Marcel Aymé'nin üç masalı.
2. *Küçük Kaptanın Dönüşü* / Paul Buegel'in romanı
3. *Atlıkarınca* / Bechem'in romanı.

Ve üç tane de yerli yapıt:

Kuyruklu Masallar. Daha önce *Mavi Orman* adıyla ilk çocuk kitabını yayımladığımız ünlü tiyatro yazarımız Güngör Dilmen'in çocuklar için yazdığı, yine şiir biçiminde anlattığı hayvan masalları. Kendi türü içinde çok başarılı bulduğum bu masallardan bir örnek vermek isterim: Bir halk ma-

salından yola çıkılarak yazılmış bir kısa masal: Adı 'Devekuşu'

Devekuşuna sormuşlar:
— Kuş musun, deve misin?
— Kuşum, demiş kanatlarını gererek.
— Öyleyse uçman gerek
hele şöyle kanat aç da göklerde
görelim ne mene kuşsun.
— Devenin uçtuğu görülmüş mü
adım üstünde deveyim ben.
— Öyleyse sırtında yük taşı.
— Ne de çabuk unuttunuz kuşluğumu.

Arılar Ordusu. Ünlü yazarımız Bekir Yıldız'ın, Arkadaş Kitaplar dizisinde çıkan ikinci çocuk kitabı. Bu kitabında yazar, çocukluğunda dinlediği ünlü Nemrud Efsanesini yeni bir yorumla çocuklara anlatıyor. Bekir Yıldız'ın ustalığı konusunda yeni bir övgü yazmak istemiyorum. O, böylesi övgüleri gerçekten hak etmiş ve bunları aşmış bir yazar. Çok ilginç bulduğum için Bekir Yıldız'ın kitaba yazdığı sunuş yazısını buraya almakla yetiniyorum:

«Nemrud'un ülkesinde doğmuşum. Büyüklerim, daha ben küçükken Nemrud Efsanesini anlatıp durdular. Büyüdüm. Yakın zamana kadar, zalim Nemrudun yüzyıllar önce yaşayıp ölmüş olduğuna inandım. Ama şimdi, zalimliğin yok edilemediğini, hatta daha çok azgınlaştığını gördükçe, ülkemizde değil bir, bin Nemrudun yaşamakta olduğunu anladım. Yarını siz çocuklarımız yaratacağına göre, benim, benim kuşağımın yetişkinken kavrayabildiklerini, sizler, çocukken öğrenmelisiniz. Nemrud, halkına zulmeden bir hükümdardır. Bunu anlatmadım salt. Nemrud, çok güçlü olmasına karşın, topal bir arı tarafından nasıl öldürüldü, daha çok bunu anlatmak istedim. Bu zor işi de, efsanede olduğu gibi, dinsel bir mucizeye, olağanüstülüğe bağlamadım. Çağımız, efsaneler çağı değildir çünkü. İnsanoğlu, kendi öz emeği ve bilinciyle, mucizeleri bile aşabilecek başarılar yaratabilir. Ama önce, başarının ilk koşulunu bilmesi gerekir. Çağımızda başarının ilk koşulu, birlik olabilmektir. Bir elin nesi var, iki elin sesi var. Haydi çocuklar, şimdi bu masalı birlikte okuyup Nemrudsuz yarınlar adına düşünelim.»

Ben de Çocuktum. Aziz Nesin'in yazdığı kitaplar içinde

en sevdiklerimden biri olan *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez*'de, usta yazarımız, çocukluk anılarını anlatır. Şimdiye kadar iki cildi yazılmış ve yayımlanmış olan bu kitabında, *Aziz Nesin*, çocukluk anılarını öylesine güzel anlatmıştır ki, hep düşünmüşümdür, bu kitabı çocuklar niye okuyamasınlar diye. Aziz Nesin'e de sürekli baskı yapmışımdır, gelin şu iki ciltlik kitaptan çocuklar için bir seçme yapalım, diye. Kaç yıl karşı koymuştu Aziz Nesin. Sonunda, bu seçmeyi benim yapmama yanaştı. Sevinerek, bu iki ciltlik kitabı, çocukların gözüyle yenibaştan okuyup bölümler seçtim ve Aziz Nesin, bu kitabına 'Ben de Çocuktum' adını koydu, ve yayımladık. Bu güzel kitabın oluşmasında benim de payım olmasından övünç duyuyorum. Çünkü sonuçta kitap çocuklarca da okundu ve çok beğenildi. Bir yıl içinde ikinci baskısını yapamadıysak, bu biraz da kağıt yokluğundandı.

ARKADAŞ KİTAPLAR İÇİN NOTLAR

Önce şu açıklamayı yapmalıyım: Pekçok kimse, benim, Arkadaş Kitaplar'ın sahibi olduğumu sanıyor. Sahibi değilim. Arkadaş Kitaplar, Cem Yayınevi'nden ayrı bir kuruluştur, bir ortaklıktır. Ancak benim de bu ortaklıkta küçük bir payım olduğunu söylemeliyim. Arkadaş Kitaplar'ın, ortaklarından oluşan bir yönetim kurulu var. Genel konulardaki kararları bu kurul verir. Ben de bu kuruldayım. Ayrıca, Arkadaş Kitaplar'ın genel yöneticisiyim. Tam yetkiyle ve tam sorumlulukla dört yıldan bu yana bu işi yürütüyorum.

Arkadaş Kitaplar, dördüncü yayın yılını tamamlamış bulunuyor. Dört yıl içinde 130'u aşkın kitap yayımlamışız. Bu sayının hemen hemen üçte ikisi yerli yazar ve çizerlerimizin elinden çıkmış kitaplar. Kitaplarımızın çoğu yeni basımlar yaptı. Aralarında sekizinci, dokuzuncu basıma ulaşanlar da var.

Dört yıl önce bu göreve getirildiğimde, çocuk edebiyatı konusunda hiçbir şey bilmiyordum. Bugün de pek bir şeyler bildiğimi söyleyemem. Sağduyumu, dünya görüşümü, aklımı, beğenimi kullandım. Nelerle karşılaşmadım bu dört yıl içinde. Bütün bunlar benim için birer deney oldu. Ama sonuçtan hoşnutum.

Bir kere şunu açıkça söylemek istiyorum: Özellikle yerli çocuk edebiyatı örneklerine ağırlık verişim yüzünden, ve bir

de çocuklar için yazmanın kolay sanılışı, herkesin buna özenişi yüzünden, herkes, yazdıklarını kolunun altına alıp bana getiriyordu. Anadolunun dört bir yanından postayla çocuklar için yazılmış çalışmalar geliyordu. Bunların hepsini okumak, içlerinden güzel olanlarını seçmek, başarısız olanlara ya mektupla, ya sözle açıklamalar yapmak gerekiyordu. Çok kötü şeyler okumak zorunda kaldım. Çok kötü şeyler. Yüz tane çalışmayı okuyup içlerinden ancak iki ya da üçünü seçmek, yorucu ve sevimsiz bir işti. Kötü şeyler okumaktan çok sıkıldığımı söylemek isterim.

Üstelik herkes yazdığının kusursuz olduğuna inanıyordu. Kuzguna yavrusu anka görünürmüş. Doğru. Önceleri usta yazarlardan yola çıktım. Çoğunu bu konuya eğilmeleri için zorladım, uyardım, inandırdım, özendirdim. Çok da deneysiz olduğumdan birtakım ortalama değerdeki kitapları da yayımlamak durumunda kaldım. Pek çok çalışmayı da geri çevirdim. Bu yüzden pekçok yazarla aram açıldı. Hele edebiyat dünyamızda ün yapmış birtakım yazarlarımızın Arkadaş Kitaplar'da basılmak üzere getirdikleri başarısız çalışmaları geri çevirdiğimde, çileden çıkan yazarlar oldu. Çok kötü davranışlarla da karşılaştım.

Bugün artık dünya çapında değerler taşıyacak çocuk kitaplarının yazılmakta olduğuna inanıyorum. Göreceksiniz, önümüzdeki yıllarda çocuk edebiyatımız çok daha başarılı örnekler yaratacak. Bu yüzden de artık ortalama değerdeki çalışmalara hiç ama hiç sabrım yok. Öylesi çalışmalara karşı artık hiçbir sorumluluk duymuyorum. Ben yalnızca bu kitapları okuyacak çocuklarımızdan, bir de Türkiye çocuk edebiyatının daha başarılı sonuçlara ulaşmasından sorumluyum. Yeter ki, sonuçta yayımlayıp ortaya çıkardığımız yapıtlar gerçekten birer sanat yapıtı olsunlar; çocuklarca da büyüklerce de beğeniyle okunsunlar.

Dün olduğu gibi, bugün de çocuk edebiyatının, genel edebiyat kavramından ayrı bir şey olduğuna inanmıyorum. Bu bir ustalık işidir. Öyle çalakalem, düpedüz şeyler yazmak, çocukları budala yerine koymak, budalalığın ta kendisidir. Önce çocuklar için yazacak kişinin üstün bir yazar niteliği taşıması gerekiyor. Büyükler için yazarken gösterdiği ustalığı, yaratıcı gücünü ortaya koyacak, sonra da bu çabaya, bu ustalığa bir başka ustalık daha ekleyecek. O da bu yazı-

lanın öncelikle çocuklarca okunacağını bilmektir. Burada, insanı tanımanın yanına, bir de «çocuk» tanımak olayı ekleniyor. Yani. Çocuklar için yazmak, büyükler için yazmanın ötesinde başka yetenekler, beceriler de isteyen daha güç bir iş. İşte o zaman ortaya çıkan yapıtlar çocuklarca da, büyüklerce de okunan, beğenilen çalışmalar olabiliyor.

İşte bu anlayış, bu güçbeğenirlik içinde, beşinci yayın yılına girdiğimiz Arkadaş Kitaplar dizilerinde çıkacak, şu anda resimlenmekte olan birbirinden güzel yerli kitaplar olduğunu şimdiden muştulamak isterim. 1980 yılında Arkadaş Kitaplar'ın, Türkiye Çocuk edebiyatına neler getireceğini hep birlikte göreceğiz. Hem de çoğunun adını ilk kez duyacağınız güçlü yazarlar geliyor 1980'de. Bence çocuk edebiyatımız konusunda amaca ulaşılmıştır. Yönetimler, halkın umudu da olsalar, olamasalar da, edebiyat doğurgandır, korkusuzdur, yiğittir, yaratıcıdır.

Dilimiz, dünyann sapa kalmış dillerinden biri de olsa, bu dilde yaratılan, özellikle çocuk edebiyatı ürünlerinin yakın gelecekte dünyanın yaygın dillerinde de boy göstereceğine, büyük bir ilgiyle karşılanacağına inanıyorum. Nitekim, dış dünyadan ilk başarı sesleri gelmeye başladı bile:

/ *Vasıf Öngören*'in yazdığı *Masalın Aslı*, iki cilt olarak Federal Almanyada yayımlandı.

/ *Zeyyat Selimoğlu*'nun yazdığı *Martılar Adası*'nın Almanyada yayımlanması çok yakın. Çevirinin tamamlandığı haberi geldi.

/ *Ülkü Tamer*'in *Günışığı Hoşça Kal* adlı yapıtı, Sovyetler Birliğinde 1980 yılı içinde yayımlanacak. Rusçaya çeviriyi Kalina Belova yaptı.

/ *İsmail Uyaroğlu*'nun, 1978 Türk Dil Kurumu Ödülünü de alan yapıtı *Çocuk ve Şiir*, Macaristanda yayımlanacak.

/ *Yaşar Kemal*'in yazdığı *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*, İsveç'te yayımlandı. Şu günlerde Fransada Gallimard Yayınevince de yayımlanmak üzere.

/ Benim derleyip düzenlediğim *Dedem Korkut Öyküleri*, İranda, Azerbaycan Türkçesiyle yayımlandı.

Bunlar, benim bildiklerim. Hepsi de Arkadaş Kitaplar dizisinde yayımlanmış kitaplar. Başka yayınevlerinin yayımladığı kitapların da dış ülkelerde çıkması dileğimdir.

Yeni Bir Çocuk Kitapları Dizisi: ABeCe YAYINLARI

1979 yılıyla birlikte yayına başlayan ABeCe Yayınları, 7 ayrı dizide 18 kitap yayımladı. Bu yayınevinin özelliği, hiç çeviriye yer vermeyişi. Yayımlanan bütün kitaplar, bizim yazarlarımızın yapıtları. Övülesi bir tavır. Özellikle Arkadaş Kitaplar olarak bize soluk aldıran, yükümüzü hafifleten kardeş bir yayınevi. Tanınmış yazarların yanında, adlarını ilk duyduğumuz yazarlara da açık bir yayınevi. Ülkemizde çocuk yayınları çoğunlukla çeviriye dayanır. Çünkü çeviri kitap, daha kârlıdır. ABeCe yayınları, güç olanı deniyor, başarılı da oluyor. Dizide yer alan yapıtlar arasında en beğendiğim, *Refik Durbaş*'ın *İkinci Baskı* adlı kitabı oldu. Daha önce büyükler için yazdığı *Çırak Aranıyor* adlı kitabıyla gerek kendi şiirine, gerekse şiir dünyamıza yepyeni bir soluk getiren, son yılların en başarılı şairi saydığım Refik Durbaş, çocuklar için yazdığı bu kitabında, yine *Çırak Aranıyor*'daki şiirini bu kez çocuklar için yeniden deniyor. Kitapta yer alan *Kimse Sormadı Adını* taşıyan uzun şiirde, bir gazetenin basımevinde çırak olarak çalışan küçük bir çocuğun ağzından sesleniliyor. Buraya şiirin son bölümünü almadan edemiyorum.

Matbaada herkesin bir adı var
Tabib Usta Baretta
Emin Elmor
Çırak Erhan Columbo
Düzeltmen Refik : Abadi
Vecdi : Petroçelli
Medeni : Kürt prensi

Oysa hâlâ kimse sormadı
ne adımı ne soyadımı.

Umuttan, emekten, alınterinden
âşk, inanç ve sevdadan
bir de barıştan
aldım adımı.

Çalışan yüreklerin
birlik bilinci
örgütlü gücü
sevinçli geleceği de
soyadım olsun

Yer yer çocukçalığı aşan ama ipince bir duyarlıkla söylenen bu şiirin sahibini yürekten kutlamak istiyorum.

ABeCe Yayınları Yönetmenini konuşturuyoruz:

1979 yılı içinde büyük bir atılım yapan, başarılarının sürekli olmasını dilediğimiz ABeCe Yayınlarının sahibi ve yötnetmeni *Medeni Ferho,* yayınlarının amacı konusunda, özel olarak bana şu açıklamayı yaptı:

1979 yılının 'Çocuk Yılı' olarak ilân edilmesinin ardından, piyasaya sürülen kalitesiz, salt ticari amaç güden çocuk kitapları her sağ duyulu insanın midesini bulandırdı. Kültür emperyalizminin en acımasız göstergesi olarak; toplumun bir bireyi olan çocuğu dişlileri arasına alarak onu kendi çıkarları doğrultusunda yonttu. Sayıları çok az olan namuslu yayınevleri güç koşullar içerisinde yayıncılıklarını sürdürdü. Tekelci sermayenin oburluğuna boyun eğmeden savaş verdi. Küçümsenmeyecek başarılar da elde ettiyseler de. Türkiye koşullarında, egemen güçlerin 'beyin yıkama tezgahları'nı aşamadılar.

İşte bu namusluca savaşta bizim de birazcık tuzumuz bulunsun istedik.

Çocuğu toplumun bir bireyi olarak görmek, içinde bulunduğu toplumsal sorunlardan soyutlamadan, yabancı tutulmaması gerektiğine inanarak, ABeCe Yayınlarını kurduk. Çocuğun içinde yoşadığı toplumu tanıması, yaşadığını tüm çıplaklığı ile, en yalın biçimde en gerçekçi yönüyle tanıması gerektiğine inanarak yola çıktık. Çocuğun toplumdan soyutlanamıyacağı için, o toplumu değiştirme, ona daha iyi ve güzel, barışçıl bir dünya yaratma savaşımında da aktif görev alması gerektiği savındayız.

Tüm bunların, arzulandığı biçimde gerçekleşebilmesi için, belli ilkelerin saptanması ve saptanacak bu ilkelerin yerine getirilmesi koşulu vardır.

Yeti, beceri ve bilgilerin kazandırılması ana ilkedir.

Çocuk yazınının dil ve anlatım bakımından büyüklerden ayrı sayılmaması gerektiğine inandığımız için, ünlü sanatçılara hazırlatmak ikinci ana ilkemiz oldu.

Bu kitapların aracılığı ile çocuğun dili kullanışını, tutarlı ve sağlam bir dünya görüşünü amaçlıyoruz.

Çağdaş çocuk yazınını, çocuğun insancıllığı ve çağdaş dünyayı yakından tanıması için bir araç sayıyoruz. Bundan dolayı tüm kitap dizilerimizde, içinde yaşadığımız toplumun sorunları ele alınıyor. Günümüz çocuk yazını masal gibi geleneksel türlerde ya da serüven romanı gibi yaygın örneklerde de toplum sorularına yaklaşabilir; yaklaşmalıdır. Dizilerimizdeki masaldan — bilim kurguya kadar çıkan kitaplarda bu noktalar özellikle gözetilmiştir.

Bu diziler: 1 — Çocuk Romanları Dizisi, 2 — Çocuk Öyküleri Dizisi, 3 — Çocuk Masalları Dizisi, 4 — Çocuk Şiirleri Dizisi, 5 — Eğitimci - Öğretici Dizi, 6 — Çizgi Dizisi, 7 — Bilim - Kurgu Dizisi şeklinde oluştu. Buna koşullar elverirse «Kaynakça» türünde sekizinci diziyi eklemeye çalışacağız.

Yayın programımızın ilk bilançosu ortaya çıktığı zaman bütünüyle telif ve yerli yazarlardan oluşan bir grafik çizildi. Buna özen gösterdik. Çünkü basit ve ucuz tercümelere geçmeden, biraz da yayın dünyasında yazarın sömürülmesine karşı çıkmayı amaç edindik. Türkiye'de sömürü düzenine

en çok karşı çıkanlar, yazarlar olduğu halde. en çok sömürülenler de ne yazık ki onlardır.

Altı aylık yayın hayatımızda çıkan kitaplarımız.

1— Roman dizisinde: Hasan Kıyafet / ÇİNGENE ÇOCUĞU. 2 — Öykü dizisinde: Demirtaş Ceyhun / SAVAŞ VE KÜÇÜK BARIŞ, — Hikmet Altınkaynak / KARNE PARASI, — Yusuf Savaş / CİNTEPE, — Oktay Akbal / İKİ ÇOCUK, — Ömer Faruk Toprak / GÖNEN ÖYKÜLERİ, 3 — Masal Dizisinde: Işıl Özgentürk / DÜNYAYA MASALLAR, — Başaran / ARMUTLU TARLA, — M. Başaran / BOYALI IRMAK, 4 — Şiir Dizisinde: Refik Durbaş / DENİZLER SİNCABI. — Medeni Ferho. / TOPRAĞIN TÜRKÜSÜ, — Refik Durbaş / İKİNCİ BASKI, 5 — Eğitici Öğretici dizide: B. Yasemin / ŞİŞ-GÖBEK AMCA, — Sıtı Sultan / YER ALTINDA KIRMIZI İĞNE. 6 — Çizgi Dizisinde: 1 — Haslet Soyöz / KÜÇÜMEN 1, 7 — Bilim - Kurgu Dizisinde: Rıza Zelyut / YABANCILAR.

1979 Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülünü «Hayat Okulu» adlı yapıtıyla Işıl Özgentürk kazandı

Türk Dil Kurumu yazın ödülleri, nasıl olduysa bu yıl her dalda verildi. Bu arada 'Masal ve Çocuk Yazını' dalında ödülü, *Hayat Okulu* adlı yapıtıyla *Işıl Özgentürk* kazandı.

İki yıldır, seçici kurulların göz göre göre, inatla çiğnediği ödül yönetmeliğini, bu yıl Salah Birsel, Oktay Akbal, Cemal Süreya, Doğan Hızlan ve Konur Ertop'tan oluşan seçici kurul, ilk kez çiğnemedi ve birer ikişer cümlecikle de olsa ödülün neden o kitaba verildiğini belirten kısa gerekçelerle bir tutanak yayımlandı. Seçici kurulun, 'masal ve çocuk yazını' dalındaki gerekçesi şöyleydi:

«Çocuğun kavrama yetisini gözönünde bulunduran, içerik bakımından toplumumuzla ilgili gerçeklere yer veren Hayat Okulu adlı yapıtıyla Işıl Özgentürk...»

Arkadaş Kitaplar'ın Beyaz Dizisi içinde 1978 yılı ortalarında ilk basımı yapılan Hayat Okulu, 1979 yılı içinde ikinci kez baslmıştı ve ödülü aldığı sırada üçüncü basımına çok yaklaşmıştı.

Ödülü kazandıktan sonra «Küçük Ayrıntılar, büyük sözlerin yerini alıyor» başlığı altında yazdığı bir yazıda, Işıl Özgentürk, kitabıyla ilgili olarak şunları söyledi:

Türk Dil Kurumu ödülünü aldığımı karanlık, puslu bir Berlin sabahında öğrendim. Uzun bir süredir Almanya'daydım. Telefon çaldı, özlediğim, dost bir ses ödül aldığımı söyledi. Telefonu kapadıktan sonra uzun uzun düşündüm. Puslu bir Berlin sabahı, beni bekleyen Berlinli Türk çocuklar çetesi —içlerinde 170 sabıkası olan var— ve tüm bunların arasında Hayat Okulu'na verilen ödül. Sevindim. Türkiye'de olsaydım ölüm haberleri ve

yaşamın gündelik güçlükleri belki de bu sevinci gölgeleyecekti. Oysa ödülümü Berlinli işçilerle birlikte türkü söyleyerek, Alman mahallelerinin sessizliğini bozarak kutladım. Hepsi sağ olsunlar. Şimdi ülkemdeyim. Geldiğim gün mahallemizin muhtarı yanıbaşımda yedi kurşunla vuruldu ne ödül sevinci kaldı bende, ne yeniden bildiğim topraklara gelmenin, güzel dilimi duymanın sarsıcı heyecanı.

Olacak gibi değil, bu hüzünlü duyarlığı bir yana bırakıp **Hayat Okulu**'nu, ülkemdeki çocukları, onların yaşam koşullarını, çocuk yazınını, sorunlarını düşündüm.

Almanya'da herkes bir şeye bozulabilir. Kimi binlerce yıllık bir sömürü üzerine inşa edilmiş akıl almaz tüketime, kimi insanlar arasındaki iletişimsizliğe... Ben en çok kağıt tüketimine kızdım. Düpedüz kızdım. Bizler kitaplarımız gün ışığına çıksın diye aylarca, yıllarca beklerken, oralarda her gün binlerce ton kağıdın çöpe atılmasına nasıl kızmasınız, nasıl isyan etmezsiniz?

Kitapları, çocuk yuvalarını, okulları dolaştım. Vitrinlerde, kitaplıklarda binlerce cocuk kitabı vardı. Çocuk yuvalarının birinde, kitaplıkta Hayat Okulu duruyordu. Yalnız, tek başına, köşeye sıkışmış, yuvadaki Türkçe bilmeyen iki Türk çocuğu gibi boynu bükük. Kitabımı kitaplıktan alıp okumaya başladım. 'Yapı işçisi', 'Boyacı', 'Çiçekçi Kız' öykülerimdeki çocukları düşündüm. Binlerce kilometre uzakta, ülkemde boynu bükük duruyorlardı, bir Alman çocuk yuvasındaki kitabım gibi.

Kaç cocuk okuyabildi Hayat Okulu'nu Kaç çocuk? Kaç cocuk kendi için yazılmış kitapları okuyabildi? Bizler kaç çocuğa seslenebildik?

Kağıt yokluğu, okuyucuya ulaşmadaki akıl almaz güçlükler (kitap fiyatlarının yüksekliği, okuma yazma oranının düşüklüğü, okuma alışkanlığının olmaması) hepimizin önünde kocaman duvarlar oluşturuyor. Duvarların ötesine sıçrayabilmek, yanlış, doğru sürekli üretmek, ürettikçe güzel ve doğru olana yaklaşmak. Bu koşullara kaçımız sahibiz?

Kâğıt yokluğu, ekonomik güçlükler yanında basılan kaç kitap ön yargısız değerlendirilme şansına sahip? Okuyucu neye, nasıl güvenerek kitap alacak? Yazar kendini nasıl geliştirecek? Yazarın gelişmesi bilgilenmesi için bir yıl içinde kaç seminer, kaç açık oturum yapılıyor?

Bu soruların yanıtları olumlu değil. Ama her şeyde olduğu gibi yokluğun, yoksunluğun, cirkinin yanında güzel ve doğru olan da gelişiyor. Bundan dört yıl önce çocuk edebiyatı, çocuklar için yazmak konuları tartışılmazken bugün cocuklar için yazılacak kitabın içeriği ve biçimi tartışılıyor. Doğru ve güzel olanın nasıl sunulacağı edebiyatın ve çocuk yazınının ona sorunu oluyor. Kalıplar kırılıyor. Hayatın küçük ayrıntıları büyük sözlerinin, koca koca lafların yerini alıyor. Bu az şey değil, belki de umut.

IŞIL ÖZGENTÜRK (Cumhuriyet, 11.10.79)

İSMAİL UYAROĞLU'NUN MOSKOVADAKİ KONUŞMASI

İlki 1972 yılında Moskova'da yapılan ve o zaman Türkiye adına Dağlarca'nın katıldığı «Çocuk ve Gençlik Edebiyatı» konulu uluslararası yazarlar konferansının ikincisi bu yıl yi-

ne Moskova'da yapıldı. Her ülkeden bir ya da iki kişinin çağrıldığı konferansa, bu yıl Türkiye'den *Dağlarca* ile *İsmail Uyaroğlu* katıldılar. Dağlarca, savaşı yeren, çocuklarla ilgili bir şiirini okudu. Uyaroğlu ise, bir konuşma yaptı. İsmail Uyaroğlu'nun yaptığı konuşmanın metnini sunuyoruz.

Sayın Delegeler, Saygıdeğer Dostlar.

Bizim Türkçe'de bir deyim vardır. «Su küçüğün, söz büyüğün» derler. Aslında bu sözün dağruluğuna katılmıyorum. Çünkü küçükleri konuşturmamak, onları, düşüncelerini belirtmeyen, yalnızca dinleyen kişiler olarak görmek yanlıştır, yanlıştan da öte tehlikelidir. Ama ben gene de bugün için bu söze uyacağım. Ve çocuklar için yazan, düşünen bunca «dede»nin, «nine»nin, «amca»nın, «teyze»nin arasında genç biri olarak kısa konuşacağım.

Ben Türkiye'den geldim. Bir güney ülkesi olmasına karşın, bu mevsimde ülkem sıcak değildir. Ama ben gene de yanımda bir sıcaklık getirdim gelirken, insanlarımın, halkımın, çocuklarımızın sıcaklığını. Dünyanın dört bir yanından gelen sizler de öyle yaptınız, buraya ülkelerinizin, insanlarınızın, çocuklarınızın sıcaklığını taşıdınız. Her birimizin ülkesinden getirdiği bu sıcaklıklar bir araya gelince, birleşince, Maskova'da, gazetelerin, televizyonların dediğine göre, bu mevsimde yıllardır görülmeyen, olağanüstü güzel, sıcak bir hava yaşandı Bunu anlamak zor değil. Barışın, dostluğun, kardeşliğin sıcaklığı ve güzelliğiydi bu. Zaten bütün olağanüstügüzellikler de bunlarla yaratılmaz mı?

Barışın, dostluğun, kardeşliğin ateşini diri tutmalıyız, Büyütmeliyiz. Çünkü dünya bu ateşle ısınacaktır. Çocuklarımız da ellerini bu ateşe uzatacak, bu ateşle ısınacaklar.

Ancak bunu, bugün dünyanın bütün çocukları için söyleyemeyiz. Çocuklarımızın büyük çoğunluğu hâlâ üşüyor. Çünkü halâ çıplak, halâ aç ve hâlâ eğitimsiz. Dünya Sağlık Örgütü'nce yayınlanan bir rapora göre, benim ülkemin de içinde bulunduğu azgelişmiş ülkelerde, toplam 1 milyar 200 milyon çocuktan, yaklaşık 90 milyonu yeterli beslenemiyor. Yine aynı örgüt, bu ülkelerin çoğunda, her 1000 çocuktan 175'inin daha bir yaşına basamadan öldüğünü bildiriyor. Çocuklarımız, bazılarının haklarından fazlasına sahip olma, semirme ve sömürme hırsları yüzünden, besinsizlikten, bakımsızlıktan ölüyorlar. Onlar, bu halleriyle ölü çocuk eti yiyen bir canavara benziyorlar.

Ama çocuklarımız, bütün insanlıkla birlikte bu canavarların elinden kurtarılacaktır. Ve mideleri guruldamadan, tok karnına, sağlık ve mutluluk içinde, dünya ilerici insanlığının yaktığı barış ateşinin etrafında ısınarak, bizim onlar için yazdığımız kitapları okuyacaklardır.

Onlar için yazacağımız kitaplar, bence onları, kötülüğün, haksızlığın katlanabilir bir şey değil, önlenebilir ve önlenmesi gereken bir şey olduğuna inandırmalıdır. Bu da didaktik değil, ilginç, esprili, çocuksu incelikler taşıyan bir anlatımla sağlanabilir. Bugün benim ülkemde bu yapılmaya çalışılmaktadır. Aslında çocuk edebiyatımız, oldukça eski bir geçmişe dayanmakla birlikte, sözünü ettiğim anlamda, gerçekçi bir özün ilerici bir yorumla ve çocuk duyarlığına seslenecek biçimde verilmesi, son yıllarda yeni bir hız, bir ivme kazanmıştır. Son 6—7 yılda Türkiye'de, çocuk edebiyatı alanında ulaşılan başarıdan ülkem adına onur duyduğumu, size burada hiç bir çıçakgönüllülüğe yer vermeden, içtenlikle söyleyebilirim.

Ama aynı içtenlikle, nitelik açısından gösterilen bu boşorının, ülkemde egemen olan kapitalizm yüzünden, nicelik açısından gösterilemediğini de belirtmeliyim. Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 45 milyon, ama en fazla basılan çocuk kitabı, 5—6 bini geçmiyor. Çünkü halkımız yoksul. Çocuğuna kitap alacak para ayıramıyor. Ağır, zorlu hayat koşullarında, kitap onun için lüks sayılıyor. Buna okuma-yazma oranındaki düşüklük de eklenince, ortaya bu olumsuz tablo çıkıyor.

Ama ben inanıyorum ki ülkemde ve bütün dünyada, çocuklara, şeker dağıtır gibi kitap dağıtılacak günler de gelecektir.

Sözlerimi bitirirken hepinize, hepimize en tatlı şekeri yapma şansı diliyor ve saygılar sunuyorum.

İSMAİL UYAROĞLU

1979 Yunus Nadi 'En Güzel Çocuk Romanı' Armağanını İsmail Uyaroğlu 'Bir Liranın İki Günü' adlı yapıtıyla kazandı

Çocuk Yılı dolayısıyla, 1979 Yunus Nadi Armağanı, çocuk romanı konusuna ayrılmıştı. 75 yapıtın katıldığı yarışmada *İsmail Uyaroğlu,* yazdığı *Bir Liranın İki Günü* adlı çocuk romanıyla birinci seçildi. Bilindiği gibi, İsmail Uyaroğlu, Arkadaş Kitaplar dizisinde çıkan *Çocuk ve Şiir* adlı kitabıyla 1978 Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülünü de kazanmıştı. Bir Liranın İki Günü, 1979 yılında kitap olarak yayımlanmadığı için, değerlendirmesini yapamıyorum.

Kültür Bakanlığının Çocuk Yılına katkıları

Kültür Bakanımız, bir yıl öncesinden söylemeye başladığı sözlerini bu yıl da sık sık yineledi: Kültürel yayınlar yapan yayınevlerinin kağıt sorununun kesin bir çözüme bağlanacağı, kâğıt gereksiniminin doğrudan doğruya Seka'dan karşılanacağı, kısa bir süre sonra da, tıpkı gazetelere olduğu gibi bu yayınevlerine de kağıt tahsisi yapılacağı ve ucuza kağıt sağlanacağı, falan filan...

Ne yalan söylemeli, bu yılın başlarmda bir ara, yayıncılar, ucuza olmasa da, paralarını yatırınca, iki ya da üç ay içinde fabrika satış fiyatından bir kısım kağıt alabildiler. Sonra yine, kağıt karaborsacılarının kucağına atıldılar. Hele hele Çocuk Yılında, özellikle çocuklar için yayın yapan yayınevlerine hiç olmazsa özel bir ilginin gösterilmesi gerekirken...

Bu arada, Kültür Bakanlığı, çocuk yapıtları yarışmasının yanısıra bir de 'Her Çocuğa Bir Kitap' kampanyası açtı. Bunu da, kağıdını bile sağlayamadığı çocuk yayını yapan yayınevlerinden kitap bağışında bulunmalarını isteyerek sürdürmeye çalıştı. Devletin bu tür yayınlara yardımcı olması beklenirken, devlet, özel yayınevlerinden yardım dilendi. Sonuçta kaç çocuğa kaç kitap ulaşabildi, bilemeyiz...

Devlet olarak, özel yayınevlerinin yapamadığını yapmak, onların beceremediği konulara el atmak varken, nedense böyle şeyler hiç düşünülmedi. Örneğin, piyasayı dolduran bir sürü okul sınıf dergileri var. Değersiz, özensiz bir sürü dergi okullara sokuluyor ve aralıksız satılıyor. Kültür Bakanlığı bu okul dergilerine, sınıf dergilerine el atabilir, üstelik de bütün okullara gereğinde parasız bile dağıtabilirdi. Piyasayı dolduran bir sürü uydurma sınıf ansiklopedilerinin yerine, çok daha tutarlıları devletçe hazırlatıalbilirdi. Çocuk oyunlarını hiçbir yayınevi basmaz. Satılmaz çünkü. Ama çocuklar için yazılmış oyunları, devlet, kitap olarak basabilir, okullara yayabilirdi. Daha böyle nice yararlı işi yapmak varken, yani anck devlet eliyle güç ve yygınlık kazanabilecek konular varken, Kültür Bakanlığı ne yaptı? Tuttu, özel yayınevlerinin çocuk edebiyatı konusunda bastığı kitapların karşısına bir yarışmacı gibi çıktı ve onlara destek olacağı, onlara ucuz kağıt sağlayacağı, onlardan ucuza kitap satın alacağı, dağıtımına yardım edeceği yerde, onlara özendi ve bütün beceriksizliğini de bir kez daha ortaya koyuverdi. Onlarla yarışa girişti ve kazanamadı. Koca bir yıl boyunca da topu topu 8 çocuk kitabı yayımlayabildi. Yine de bu sekiz kitabın sekizinin de Türkiyeli yazarlarca yazılmış olmasından sevinç duyuyorum. Kötü bir yayıncı olduğu kadar, kötü bir dağıtıcı olduğu da açıkça görülen Kültür Bakanlığının bu yayınlarını hiçbir kitapçıda göremediğim için, ancak gazetelerdeki ilanlarından çıkardığım bir listeyi buraya aktarmakla yetiniyorum.

Kırlangıcın Kanat Vuruşu / Ali Püsküllüoğlu
Yaramaz Sözcükler / Dağlarca
Bir Gök Dolusu Güvercin / Yalvaç Ural
Düşleme Oyunu / Mehmet Seyda
Altın Bilezik / Mehmet Türkkan
Ekmek Parası / Muzaffer İzgü
Leylek Karda Kaldı / Gülten Dağıoğlu

Küçük Çekmece Okyanusu / Rıfat Ilgaz

Görüldüğü kadarıyla, bütün kitaplar, tanınmış yazarlarımızdan alınmış. Yeni bir yazar kazandırma çabası da yok yani.

İstanbul Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı

Çocuk Yılı içinde, Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesinin girişimiyle, İstanbul Atatürk Kitaplığı ilk kez halka açıldı, hem de Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarıyla. Bence Çocuk Yılının en başarılı girişimlerinden biriydi bu, Fuarda büyük emeği geçen, aynı zamanda Fuar Komite Başkanı da olan *Doç. Dr. Meral Alpay*, yazmasını dilediğimiz fuar izlenimlerini bizim için yazdı. Bu yazıyı, bölümümüzün sonunda yer verdiğimiz çocuk edebiyatıyla ilgili yılın önemli yazıları arasında bulacaksınız.

TV'de 'Kitaplar ve Düşünceler' Saati ve Kemalettin Tuğcu Olayı

Önce ayda bir yayınlanacağı belirtilen bu saatin ilki Nisan ayında, ikincisi ise Mayıs ayında yayınlandı. Kötü bir TV izleyicisi olduğumdan, bu dizinin daha sonra sürüp sürmediğini bilemiyorum.

Çocuk Yılı nedeniyle bu programın ilk ikisi de çocuk ve kitap konusuna ayrılmıştı.

İlk programda konuşmacı olarak Gülçin Alpöge, M. Başaran. Gün Gezen ve ben vardım.

Yayımlanan ikinci programda ise yönetici yine Hilmi Yavuz'du. Konuşmacılar da Ülkü Tamer, Demirtaş Ceyhun, Enver Naci Gökşen ve Bülent Hazer'di. ABu ikinci program çok daha tartışmalıydı ve yankıları da büyük oldu.

Bu ikinci programın konusu daha çok çizgi roman türünün yararları ve zararları üzerinde yoğunlaşmıştı. Özellikle Demirtaş Ceyhun, çizgi roman türünün zararları üzerine konuştu. Sonradan ünlü çizerimiz Turhan Selçuk, Cumhuriyet Gazetesinde çizdiği ünlü Abdülcanbaz çizgi-romanında, Demirtaş Ceyhuna yanıt verdi. Bu yanıtı da, bu bölümün sonundaki ilginç bulduğum yazılar arasında okuyabilirsiniz.

Benim burada asıl değinmek istediğim, bu programda büyük çapta saldırıya uğrayan Kemalettin Tuğcu konusu. Açıkoturumun bir yerinde söz döndü dolaştı Kemalettin Tuğ-

cu üzerinde yoğunlaştı. Konuşmacılardan özellikle Ramazan Arkın, Kemalettin Tuğcu'nun yazarlığını alay konusu yapıverdi. Tuğcu, çocuk edebiyatımızda kendine özgü bir olaydır. Ve açıkça söylemek gerekirse, Türkiyede hiçbir yazar, onun kadar okunur bir yazar olamamıştır. Türkiyenin en çok okunan yazarı Kemalettin Tuğcudur, dersem şaşmayın. Gerçekten sanat değeri oldukça düşük olan, acıma duyguları üzerine kurulu çocuk kitaplarıyla çocuk edebiyatımızın bir Orhan Gencebay'ı, bir Ferdi Tayfur'u sayılabilecek olan Kemalettin Tuğcu üzerinde bizce önemle durulmalı, konu enine boyuna incelenmeli, açıklığa kavuşturulmalıydı. Çocuklarımızın bunca severek okuduğu bir yazarı bir kalemde kötülemenin kime ne yarar sağlayacağını bilemiyorum. Tavır çok yanlıştı bence. Yazdığı kitap sayısı 170'e ulaşan, çocuklarımızı bunca etkileyen Kemalettin Tuğcu, ne yalan söyleyeyim, bana bile çocukluğumda okumayı ilk sevdiren yazar olmuştur. İlk okuduğum roman, Kemalettin Tuğcu'nun 'Çocuk Haftası' adlı bir çocuk dergisinde yayımlanan 'zavallı Büyük baba' adlı romanı olmuştu. Çok etkilemişti beni, Görüyorum ki, yazdıkları bugünün çocuklarını da etkileyip duruyor. Gittikçe büyüyen bir etki alanı var bu yazarın. Bunun nedenlerini araştırmak, tartışmak yerine, hem de televizyonda, bunca okurunun gözü önünde kemalettin Tuğcu'yu üstünkörü aşağılamak, bence büyük haksızlıktı. Nitekim iki gün sonra, çok satışlı bir gazetede Kemalettin Tuğcu, kendine sorulan soruları yanıtlayarak, kendini kısaca savunmak gereğini duydu. Bu ilginç konuşmayı olduğu gibi buraya alıyorum:

«TRT'nin ok camı üzerinde önceki gece bir «açık oturum» vardı ve açık oturuma katılanlar, orada olmayon Kemalettin Tuğcu'yu kıyasıya eleştirdiler.

Tuğcu, çocuk romonları yazorıdır.

Ve Esentepedeki evinin yatak odasında romonlorını yazmoktodır.

«Kabak çekirdeği»ne benzettiler Tuğcu'nun romonlorını. Çocukları şortlondırdığını öne sürdüler. Değersiz buldular yozdıklorını. Kendisinin yokluğu'no inat edercesine, üzerine üzerine yürüdüler.

Ve şimdi Tuğcu konuşuyor:

«— Televizyondaki eleştirilere verecek cevoplorınız var mı? dedik.

Konuşmak istemedi çocuk romonlorının yazarı. Çekindi.

«— Söylerler,» dedi. «Söylesinler.» dedi. «Kervon yürür,» dedi.

Ama derinleştirdik soruları.

Ve Tuğcu konuştu:

«— Önce şunu gururla açıklayayım: Mektep medrese görmedim. Tahsilim yoktur. Kendi kendime öğrendim okumoyı ve yazmayı. Çocuk roman-

ları yazmaya, bir raslantı sonucu başladım. 1935'lerde idi. Türkiye Yayınevinden çıktım. Babıali Yokuşundan aşağı inlyordum. Önümde bir ihtiyar ile yanında bir çocuk yürüyordu. Hava yağmurlu. Çocuk, ayakkabısını, yanındaki yaşlı adama gösterip.

— Dede bak!.. dedi, ayakkabılarım yepyeni oldu.

Yağmur ıslaklığıydı dipleri olmayan ayakkabıyı yenileyen. İçim cız etti ve 'Zavallı Büyükbaba' isimli ilk romanım böyloco doğdu.»

Tuğcu'nun kendine özgü düşünceleri var. O'na göre yazar, ortaya çıkmamalı. Kendini göstermemeli. Okur nasıl hayal kuruyorsa yazar o hayalde kalmalı.

Çocukların dünyasında kurmuş otağını Kemalettin Tuğcu. Öyle dedi:

«— Çocuklarla aramızda kalbi bağlantı vardır. Onların ıstıraplarını, sevinçlerini anlıyorum. Çocuklar televizyonda beni okuduklarını söylüyorlar. Onların bu ilgisi bence devlet himayesinden ve yazarların teveccühünden çok daha iyidir.»

«— Sizin için yapılan oloştirilern doğınmodiniz?»

Kemalettin Tuğcu'nun tüm dış dünyaya, daha doğrusu edebiyat dünyasına karşı bir 'burukluğu' var gibi. Ama şone de 'insancıl' duygular yüreğinde sevecenlik olmuş.

«— Yoksulluk ve sefaletten söz ettiğimi söylediler. Yanlış. Ben zengin çocuklarının romanlarını da yazdım. Bunun dışında tez'li romanlarım da mevcuttur. Okumak ve anlamak lâzım bunu bilmek için. Romonlarımı sadece çocuklar değil, anneler, babalar, ablalar, teyzeler de okuyor. Çok okunmak kusur mu? Yazıyorum. Okunuyor, aranıyor, isteniyor. Suç benim mi?»

(Hürriyet. 9.5.1979)

Nezihe Meriç, Almancada

Federal Almanyanın en ünlü yayınevlerinden biri olan *rororo* yayınevi, 1979 Dünya Çocuk Yılı dolayısiyle, ünlü çocuk dizisi içinde çok ilginç bir kitap yayımladı. *Katharina Baudach*'ın düzenlediği (Wir Kinder Europas) *Biz Avrupanın Çocukları* adını taşıyan bu kitapta, 19 ülkeden ünlü bir yazar, kendi ülkesinden bir çocuğu dünya çocuklarına tanıtıyor. Kitapta Türkiyeden *Nezihe Meriç Şengil* de var. Ünlü yazarımızın bu kitapta yer alan yazısının Türkçe aslını kendisinden istedik. Verdi. *Türkiyede Bir Türk Çocuğu* başlıklı bu yazıyı burada kıvançla yayımlıyorum:

Boşluğa bir nokta koymak nasıl da zor bir iş. Örneğin, beyaz bir kağıt alalım elimize. 22x28 olsun boyutları da, Bembeyaz, bomboş bir kağıt. Bir nokta koymak isteyelim üzerine. Ne zor ama. Nereye koyacağını şaşırır insan bir an. Öyle değil mi? Diyelim, şöyle ortalara doğru bir yer bulup koyduk. Ama, nedir ki bu koca kağıdın üzerinde küçücük bir nokta? Başka birşey yapalım öyleyse. Bu, kağıdın üzerinde kaybolmuş gibi duran noktacığın çevresine, küçük bir dörtgen çizerek çerçeveleyelim onu. Kaç olsun boyutları? İşte çizdim ben ve ölçüyorum: 3x4. Aa! Nasıl da değişti durum. Ne güzel oldu. Kocamon koğıdın üzerinde, dörtgen bir çerçevenin içinde

bir noktadır o artık. Onu şimdi kendime daha yakın buluyorum.

Türkiye de bu beyaz kağıt gibi kocaman bir ülke. Üzerinde kırkiki milyon insan yaşıyor. Ben size içlerinden birini, aşağı yukarı sizlerin yaşında olan bir çocuğu tanıtmak istiyorum. Ama, zor. Öyle değil mi? Bana hak verin. Bu çocuk, tıpkı o noktayı anımsatmıyor mu size?

Adı Eren Aksoy. Bir Türk çocuğu. Onbeş yaşında. İstanbulda. Boğaziçinde yaşıyor. Annesi, Babası ve küçük kardeşi, dört yaşındaki Erkut'la beraber. Babası Bankacı. Genç. Annesi ilkokul öğretmeni. O da genç. Eren, yabancı dil öğrenimi yapan Saint Joseph lisesinde okuyor. Ben, size Eren Aksoy'u anlatırken, Türkiyeyi de, Eren'in yaşadığı İstanbul kentini de — iki üç satırla da olsa— anlatmak zorundayım diye düşünüyorum. Tıpkı o çerçeveyi çizişim gibi. Yoksa onu nasıl getirebilirsiniz gözünüzün önüne? Doğru düşünmüyor muyum?

Türkiye yeryüzünün en güzel ülkelerinden biridir diye başlıyorum söze. Siz, şimdi sanırsınız ki, ben Türk olduğum için memleketimi güzelliyorum. Hayır. İnanın bana, öyle değil. Anlattığım zaman bana hak vereceksiniz. Türkiye bir yarımadadır. Hem de çok değişik bir yarım ada. Yeryüzünün üç büyük deniziyle çevrili. Kuzeyinde coşkun Karadeniz, batısında, büyük uygarlıkların beşiği Ege denizi, güneyinde sıcak, neşeli Akdeniz. Kocaman yük gemileri, tankerler, feribotlar, şilepler, yolcu gemileri, yukardan Karadenizden gelip Ege'ye, aşağıdan Akdeniz'den gelip, gene Ege'den Karadeniz'e doğru, Türkiye'nin çevresinde durmadan gider gelirler. Eren bu üç büyük deniz arasında bir geçit yeri olan ünlü İstanbul Boğaz'ında oturuyor. Beylerbeyi denir onların oturduğu semte. Karadeniz'in hırçın suları, Ege'ye, oradan da Akdeniz'e geçmek için önce İstanbul Boğazı'ndan geçmek zorundadır. Haritayı getirin gözünüzün önüne, Karadeniz'le Ege arasında bir başka küçük iç deniz göreceksiniz. Marmara denizi. Böylece, Karadeniz'le Marmara denizi arasında olan İstanbul boğazı otuziç kilometre uzunluğunda denizden bir caddedir sanki. Ah! Keşke dersimiz coğrafya olsa da, sizlere, dünyada eşi bulunmayan, güzelliği dillere destan İstanbul Boğazını uzun uzun anlotsam. Düşünün, bu uzun boğazın iki yakasında da, doğa coşkun bir güzellik gösterir. Dik kaya yamaçları, ormanlar, fundalıklar, yeşilliklerle kaplıdır. Birbir çeşit çiçek açar burçlarda. Ergüvanların, leylakların, ortançaların, kosmpatlarının güzelliği anlatılamaz. Ya margeritler, papatyalar... Yeni modern apartmanlar, eski zamanlardan kalma büyük ahşap köşkler bu yeşilliklerin, kuş cıvıltılarının, bülbül seslerinin arasında, çamların, meyve ağaçlarının gölgesinde kurulmuştur. Yüzlerce eski zaman yalı, yokuş yukarı, bu güzelliklerin arasında döne döne çıkar. Kıyıların görünüşü daha görkemlidir. Çünkü oraları eski yalılar, eski büyük mermer saraylar, ince uzun minareleriyle bembeyaz camiler, yeni yapılan modern yalılar süsler. Bir boydan bir boya, hangi güzelliğe bakacağını şaşırarak geçer insan İstanbul Boğazından. Durmadan gelip geçen büyük, Rus, Romen, Yunan, İtalyan vb. gemilerinin, iki kıyı arasında yolcu taşıyan küçük şehir hatları vapurlarının, balıkçı teknelerinin, hızla geçen sürat motorlarının getirdiği şaşırtıcı sevinç de cabası. Görmenizi ne çok isterdim...

Eren, işte bu güzelliklerin ortasında yaşayan ince, esmer bir çocuk. Resminde de gördüğünüz gibi, sakin ve sevimli. Ne vurduğu vurduk, kırdığı kırdık olanlardan, ne de asık suratlı huysuzlardan. Yüzüne bakınca iç dünyasının çok zengin olduğu anlaşılıyor. Yani, düşündüğü birçok sorunun olduğu, çevresinde kaynaşan yaşamı, insanları, doğayı, olayları, ya-

şamla ilgili pekçok şeyi düşündüğü, değişik duyguları, sevinçleri, kederleri, özlemleri olduğu, bunları telaşsızca, mantıklı çözüm yolları arayarak gerçekleştirmeye çalıştığı hemen anlaşılıyor. Ona soru sorduğunuz zaman şaşırmıyor, telaşlanmıyor. O zaman, bu soruların hep içinde yaşadığını, onun da hep sorular sorup yanıtlarını bulmaya çalıştığını, böylece durmadan yaşam deneyleri edindiğini anlıyorsunuz.

Eren'lerin evine gitmek için, denize paralel olan anayoldan, oto yolundan yani, ayrılarak o eski zaman yollarından birine sapmak gerekir. Dik yokuşları, dik yamaçları vardır Boğaz'ın. Yükseldikçe yükselir. Ta tepeden bir nehir gibi akan İstanbul Boğazını, koyları, burunları seyretmek öyle heyecan vericidir ki... Eren de böyle düşünüyor. Onların evi çok yüksekte değil ama. Yokuşa sapınca şöyle iki üç yüz metre sonra, hemen orada, ağaçların arasında. Şimdi, Eren'in çevresinde çizmeye başladığımız cerçevemizi biraz daha tamamlayalım. Eren, 22 Haziran 1966'da doğmuş. Yani Yengeç burcundan. Okuduğu okulu söylemiştim. Böylece onun şöyle bir okul adresi oluyor: Bay Eren Aksoy — Saint Joseph Lisesi, Hazırlık İi. No—5748. Sınıf No— 3. Moda — İstanbul.

Eren'in gittiği Saint Joseph okulu özel, paralı bir okuldur. Türkiyedeki tüm çocukların böyle bir şansı yok elbette. Eren, yabancı bir dil öğrenmek bakımından öbür çocuklara göre şanslı sayılır. Ama, bu kentte yaşayan öbür çocuklarla bölüştükleri en büyük şans İstanbuldur. Doğası, güzelliği, havası, suyu anlatımlara sığmaz bir üstünlükte olan bu İstanbul kentinde yaşamaktır. Denizi görmeyen en bakımsız, en kuytu köşelerde bile ışıklı denizin varlığı duyulur. İstanbul gizlice sarar insanın çevresini.

Eren sabahtan akşama dek böyle bir doğanın içinde yaşar. Kış yaza göre uzundur biliyorsunuz. Ara tatiller bir yana, aşağı yukarı sekiz aylık bir okul dönemi var. Eren, sabahları erkenden kalkar. Kahvaltısını eder. Öğle yemeği parasıyla, yanında bulunması gerekli olan bir miktar parayı alıp, okulun servis arabasıyla okuluna gider. Öğle yemeklerini okulun kantininde, arkadaşlarıyla birarada yer. Sucuklu, kaşar peynirli tost, turşulu sosisli sandviç, Pepsi, Birarada şakalaşarak, gülerek yenen bu yemekler Eren'in çok hoşuna gider. Çünkü o, arkadaş seven bir çocuktur. Yalnızlıktan hoşlanan, içine dönük bir çocuk değildir. Okulunda da, mahallelerinde de epeyce arkadaşı vardır. İstanbul'un iklimi ılıman bir iklim olduğu için büyük soğuklar, dondurucu karakışlar olmaz. Hep yeşildir çevre. Kış aylarının bir iki ayı bir yana, genellikle bahçede, sokakta oynayabilir Eren arkadaşlarıyla. En çok sevdikleri oyunlardan biri de meyve ağaçlarına çıkmaktır. Ama, bu yıl Eren, oturdukları semtin spor kulübüne yazılacak. Beylerbeyi spor kulübünün üyesi olacak. Voleybol, futbol, pingpon, jimnastik. Her çeşit Spor çalışması var kulüpte.

İlkokuldaki bazı arkadaşlarının ortaokula gidemeyişleri çok üzdü Eren'i. Onların bazıları marangoz yanına girdiler, marangoz olmak için, bazıları İmam-Hatip okuluna yazıldılar, din görevlisi olacaklar. Bunlar daha çok, Karadeniz kıyılarından İstanbula göç ederek yoksul gece kondularda oturan çocuklar. Eren onlara yardım ederek, ortaokulda okumalarını sağlamayı çok isterdi ama, bu, onun gücünün üstünde birşey. Bunun ancak devlet yapabilir diye düşünüyor. Ama, örneğin babası ölen bir arkadaşı vardı. Eren ona çok yardım etti. Manevi bir yardımdı kuşkusuz bu. Hep onunla oynadı, ona kitaplarını verdi. Derslerine yardım etti.

Eren'in annesiyle babası hem genç, hem memleket sorunlarıyla, dünya sorunlarıyla ilgili, aydın kişiler. Eren bu bakımdan da şanslı. Dört ya-

şındaki kardeşi Erkut oldukça yaramaz ama, yumuşak yaradılışlı olan Eren onun herşeyini hoş görüyor. Gülüp geçiyor. Kültürlü bir ortamda yetişmek elbette şanstır. Türkiyedeki tüm çocukların böyle bir şansı yok. Neden yok? Çünkü, biliyorsunuz. Türkler dünyanın en büyük uygarlıklarını, en büyük imparatorluklarını kurmuş bir millettir. Ama, yirminci yüzyılın başında, büyük bir dünya savaşı oldu. Koca imparatorluk bu savaştan büyük yaralar aldı. Başka milletler tarafından bölünerek bölüşülerek yok edilme tehlikesi geçirdi. Tam çökerken, ünlü bir Türkün, Atatürkün önderliğinde, akıl durduran bir kurtuluş savaşı vererek yeniden dirildi. Kurtuldu ve Türkiye Cumhuriyetini kurdu. Ne ki, ellibeş yıllık bir geçmişi var bu cumhuriyetin. Kolay değildir, yanmış, yıkılmış, bütçesi mahvolmuş bir memleketi yeniden kurmak, borçlarından kurtarmak. Ülke şimdi de bir kalkınma savaşı içindedir. Büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Her işe baştan başlanılmıştır çünkü. Türkiye büyük sanayi kalkınmasını tamamlayamamıştır. Yoksulu çoktur. İnsanları geri kalmış bir ülkenin cümle sıkıntısını çeker. Okur yazar oranı düşüktür. Büyük ekonomik sıkıntılarla, zorluklarla karşı-karşıya kalınmıştır. Bunu sizler, siz Alman çocukları yakından bilirsiniz. Çünkü Türkiye bu zorluklar yüzünden dış ülkelere büyük iş gücü göndermek zorunda kaldı. Türk işçisini yakından gördünüz. Onlar, dil blimedikleri için, içlerindeki o bitmez tükenmez insan sevgisini, yaşama sevinci sizlere aktaramadılar. Zorluklar onları hırçınlaştırdı. Evet, doğrudur, Türkiye geri kalmış bri ülkedir ama, birşey vardır ki o, hiç tükenmez Türk insanında: O büyük uygarlık, yüzyıllardan bu yana, şarkılar, türküler, oyalar, işlemeler, halılar kilimler, çiniler, bakırlar, gümüşler, görülmemiş güzellikte, görkemli mimari yapıtlarla sürüp gelmiş, insanların ruhuna, düşüncesine, yapısına güzellikler ve sevgi katmıştır. İşte bu hiç tükenmez. Memleket de böyle güzel alunca çekilen çileler kolaylaşır. Ben Türk çocuklarını bu yüzden dünyanın en şanslı çocukları sayarım.

Hani söze başlarken, o minicik noktaya bir çerçeve çizmiştik ya çocuklar, yineliyorum, tüm bunları Eren'in çevresinde bir çerçeve çizebilmek için yazıyorum. Onun nasıl bir memleketin, ne çeşit bir milletin çocuğu olduğunu anlayabilmeniz için.

Eren okuldan eve servis arabasıyla, bazan da otobüsle dönüyor. Çalışkan çocuklardan o. Derslerini aksatmadan çalışıyor. Diyeceksiniz ki, elbette çalışır, çünkü annesi öğretmen. Doğru. Belki onun da etkisi vardır ama, Eren, çevresine ilgi duyan bir çocuk. Bu yüzden derslerin konularına ilgi duyduğu için çalıştığını söylemişti bana. Öğrenmeyi seviyor. Özellikle Matematiği. Okulun giriş sınavlarında 50 üzerinden 48 almıştı matematikten. İyi değil mi? Okul dönüşünde eğer hava güzelse, dersleri çok fazla değilse, bahçede arkadaşlarıyla oynuyor. Eve girdiği zaman, onu bekleyen dersler bir yana, pul ve takvim kolleksiyonu yaptığı için bir süre onlarla vakit geçiriyor. Onları seyreder, sıraya koyar, elden geçirir. Akşama televizyonda özellikle izlemek istediği bir program varsa, derslerini biran önce bitirmeye bakar. Öyle her programı izlemez. Hem annesi babası buna izin vermezler, uykusuz kalır diye, hem kendi de istemez.

Günler, aşağı yukarı böyle geçer. Okuduğu çocuk dergileri vardır. Onları baş zamanlarında okumayı yeğler. Akşatmadan izler. Günlük gazetede ilgi duyduğu haberleri, havadisleri okur. Cumartesi pazar tatil günleridir. Çoğunlukla annesi ve babasıyla sinemaya, ya da tiyatroya gider. Bazan annesiyle gider, babası küçük kardeşine bakar, bazan tersi olur. Ama, onun görmesi gereken filmleri, tiyatroları izleyebilmesi için, annesiyle babası el-

lerinden geleni yaparlar. Babasının bir Peşo'su olduğu için İstanbul gibi büyük, Boğaz gibi uzak bir yerde de otursalar gidip gelme kolaylaşır.

Dünya Çocuk Yılı için ne düşündüğünü sorduğunuz zaman Eren, okulda, gazetelerde, televizyonda, radyoda yapılan konuşmaları, programları anımsıyor. Bu konu üzerinde düşünmüş de. Ama sonuç onun için çok doyumlu değil. «Pek birşey değişmedi.» diyor. «Gene okuyamayan çocuklar var. Gene büyük kentlerde yaşayan çocukların durumu daha iyice, küçük kentlerde, Anadoluda yaşayanlarınki o kadar iyi değil. Televizyonda izledim, pekçok yerde okul yok. Bazı yerler de de boş sınıfı bir öğretmen okutuyor. İlk okulu bitirenler, ortaokula gidemedikleri için, bir süre sonra öğrendikleri okuyup yazmayı da unutuyorlar. Tarlada çalışan, çoban olan çok çocuk var...» diye üzülüyor. Memleketinde okur yazar ölçüsünün artmasını, büyük uygarlıklar kurmuş bir milletin torunları olarak, kültür düzeyinin yükselmesini istiyor. «Çocuk yılında pek birşey farketmedi ki» diyor yeniden. Demek ki o büyük bir doğuşluluk bekliyordu. «Dünya çocuklarındır. Bir tek yıl değil, tüm yıllar, tüm olanaklar, çocukları korumak, sağlıklı büyümelerini, geleceğe güvenle bakabilmelerini, yarınların iyi olacağına inanmalarını sağlamak için kullanılmalıdır.» diyor. Savaşları sevmiyor. Dünyanın daha iyi olabilmesi için, büyüklerin daha büyük gayretler göstermelerini istiyor. «Büyükler çocukları dinlemezler» diye yakınıyor. «Bakkala bile girince, bakkal önce büyüklerin istediklerini verir...» diyor.

Mutlu bir çocuk Eren. Ailesinden çok memnun. «Benim geleceğim için bana çok ilgi gösteriyorlar. Beni seviyorlar.» diye düşünüyor, huzur içinde. Ama, silah atılınca korkuyor. Oysa korku nedir bilmeyen bir çocuk. Korkunç şeylere gülebiliyor. Silahtan korkuyor, çünkü dünyayı saran anarşi Türkiyede de var. Anarşiyi sevmiyor. Güvensizlik duyuyor. Olup biten karışıklıklar onu çok üzüyor. Korktuğu birşey daha var: Araba kazası. Gözünün önünde bir araba kazası olmuştu. O zamandan beri bu konuda çok ikircikli. Anımsadığı zaman, içi acıyla doluyor.

Bir yaz, babasının memleketi olan Adanaya gitmişlerdi. Adana güneyde. Türkiyenin güneyinde Akdeniz var biliyorsunuz. Tam Akdeniz iklimi. Üstelik Adana denizden içerde. Sıcak mı sıcak. Oradaki arkadaşları çok sevmişti Eren. Hepsi cana yakın, sıcak kanlı çocuklardı. Yalnız hava öyle sıcaktı ki, cehennem gibiydi. Dışarlarda pek fazla oynayamıyorlardı. Bir gün deniz kenarına Karataş'a' inmişlerdi. Uzak Karataş, sık sık gidilemez. Zaten sıcak hiç azalmamıştı. Akdeniz bu.

Eren İstanbul'a yakın olan Küçük Çekmeceyi çok seviyor. Yazın tatilde oraya gidiyorlar. Eren hep denize giriyor orada. Pekçok arkadaşı var. Sabahtan akşama kadar, deniz, güneş, oynayıp duruyorlar. Tatilin tadını çıkarıyorlar. Denize girmek çok hoş. Eren denizi çok seviyor.

Okulda fransızca okuduğu için fransaya gitmek ona cazip geliyor. Ne ki annesinden, babasından, Erkut'dan, evlerinden ayrılmak çok zor. O yüzden bunu düşünmek istemiyor. 'Belki büyüdüğüm zaman...' diye geleceğe bırakıyor. Büyüyünce mühendis olacak. Bunu çok istiyor. Bu geçici bir heves değil. Küçüklüğünden beri hep bunu istemişti. Tüm meselelerini çözümlerken, hep bu matematik kafası yetişir imdadına. Kararlı, güvenli bir tavırla, «Ben büyüyünce mühendis olacağım» dediği zaman ona inanıyorsunuz. Ondaki inanç size de geçiyor.

Kitap okumaya da çok düşkün Eren. Uzay dizilerini, Jul Verne'leri, Don Kişot'u, türklerin dünyaca ünlü gülmece ustası Aziz Nesin'i elinden

düşürmüyor. Polisiye romanları do okuyor, serüven romanlarını da... Ama, Bilim Kurgu üzerine hiç söylenecek söz yok. En büyük zevki, en büyük merakı Bilim Kurgu. Bir gün sormuştum ona, Uzaya gitmek ister misin? diye. «Akli dengem bozulur, istemem.» demez mi. Çok gülmüştük.

Arabaları önce Vosvos'tu. Şimdi Pejo. Bunu daha gösterişli bulduğu için, daha çok seviyor. Babası Eren'i özel derslere arabayla götürüp getiriyor. Büyüdüğü zaman o da araba kullanacak ama, o yıllar şimdilik çook uzaklarda. Geçenlerde yapılan bir testte bakın nasıl çıktı Eren'in puanları: Zeka 100 üzerinden 76, matematik, 50 üzerinden 48, Kültür, elli üzerinden 39. Toplam 200/168. Dedim size, akıllı çocuk Eren. Annesiyle babası da çok mutlular böyle bir çocukları olduğu için. Onlar da bu bakımdan şanslı kisiler. Çocuklarının hiçbir problemi, zorluğu, üzüntüsü yok. Sağlıklı, mantıklı bir çocuk büyütmek güzel birşey.

Dünya çocuk yılı kutlu olsun, diyerek, Eren sizlere Türkiyeden sevgilerini, selamlarını gönderiyor.

NEZİHE MERİÇ

Yılın ilginç bulduğum yazıları

1979 Çocuk Yılı, ne olursa olsun, çocukla ilgili konuları ister istemez gündeme getirdi. Çocukla ilgili pekçok açık oturum, sempozyum, konferans radyo programı, TV programı yapıldı. Dergilerde, gazetelerde çocukla ilgili sayısız yazı yayımlandı. Çocuklarımızın durumunda bir değişiklik olmasa da, konunun tartışılmasının zararlı olduğu söylenemez. Her şeye karşın Uluslararası Çocu Yılı'ndan Türkiye olarak küçük yararlar sağladığımıza inanıyorum. Yıl boyunca, çocukla ve çocuk edebiyatıyla ilgili, ilginç bulduğum birçok yazıyı kesip bir köşeye biriktirmiştim. Benim görebildiklerim, saklayabildiklerim arasında ilginç bulduklarımı, kimini tümüyle kimini de bir bölümüyle burada yeniden yayımlamayı kazanç sayıyorum. Şimdi sözü bu ilginç yazılara bırakırken, Nesin Vakfı Yıllığı için yazdığım bu yazıyı 1979 Kasım ayının hemen başında bitirip sayın Aziz Nesin'e teslim ettiğimi de burada belirtmek isterim. Kasım ve Aralık ayları, bu yazının kapsamı dışında kalmıştır.

ÇOCUK YAZININDA KENDİ KENDİNE SANSÜR

«Bir çocuk şiiri, bir çocuk öyküsü yazmak için daktilo başına geçen pek çok yazarın daktilonun tuşlarına basmadan önce kendi kendini sansür ettiğini söylemek büyük bir abartma olmasa gerek. Bir kez yazar, bir çocuk öyküsü yazmak için kendini koşullandırarak geçiyor masanın başına. Adını koyuyor: Bu bir çocuk öyküsü ve sansür başlıyor işlemeye. Yazar pek çok imge arasından çocuğun en çok anlayacağını, ona en çok seslenecekleri seçiyor. Kendi istediğince. Sansür işliyor. Bu sözcüğü çocuk anlamaz, bu kurgu çocuk için biraz fazla karışık. Olduğunca yalın, olduğunca düz yazmalıyım. Şöyle, böyle, sansür işliyor.

Öykü, şiir ortaya çıkıyor sonunda. Yazar öyküsünü çocuğun en çok anlayacağı biçimde yazdığını düşünmektedir. Çünkü çocuğun ne anlamasını istiyorsa onu anlatmak için çıkmıştır yola. Bunu başarmak için hep çocuğu düşünerek kendi düşüncelerinden, yaratıcılığından ödün vermiştir. Bütün bu çabalardan sonra öykü çocuğun eline geçtiğinde durum değişiktir. Çocuk için özel kotarılmış bölümler çocuğa uzak; buna karşın hiçbir ön yargı ve seçim yapılmadan oluşturulmuş bölümler ilginç, çekici geliyor.

Bu durum çocuk için kendi yaratıcılığından ödün vermiş yazarı şaşırtır. Tartışmalar başlar. Çocuklar için ayrı bir edebiyat olur, olmaz.

Tartışmalar uzar gider. Bu konuda söylenecek söz baldır. Sanırım bu tartışmanın temelinde çocuk duyarlılığıyla çocuksu duyarlılık arasındaki ayrılık söz konusudur.

Çocuk duyarlılığını besleyen ise çocuğun yaşama deneyidir. Bu deney uzun bir zaman dilimini kapsamaz. Çok ilginç değildir. Ama henüz yıpranmamış, zedelenmemiştir. En önemlisi iyiye, güzele açıktır. İşimiz bu deneysiz duyarlılığa seslenmek olmalıdır.

Söylemek istediklerine bir örnek Sergey Ayzenştayn'ın Chaplin için söyledikleri:

«Ben Chaplin'in ne anlayıp ne anlamadığıyla ilgilenmiyorum. Onun 'ne duyduğu' ilgilendiriyor beni. Nasıl baktığı, nasıl gördüğü. Onun gibi görmek ve gülmek için dünyaya hangi gözlerle bakmak gerek?

...Çocuklar gülüyor. Çinli çocuklar, bir sürü

Yakın plan. Daha yakın plan.

Çocuklar neye gülüyor?

Odada olup bitene kuşkusuz.

Ne görünüyor odada?

Adam yatağa yığılmış, sarhoş kuşkusuz. Kadın ufak tefek Çinli, tokatlayıp duruyor adamı. Çocuklar da katıla katıla gülüyorlar. Oysa adam babaları, Ufak tefek Çinli kadın da anneleri. Adam sarhaş değil. Onun için dövmüyor kadın adamı.

Adam ölmüş.

Kadın, onu ve kahkahalarla gülen çocuklarını açlıktan ölüme terkettiği için tokatlıyor adamı. Bu Chaplin'in filmi değil tabii. André Malraux'un güzel romanından, İnsanık Durumu'ndan bir bölüm sadece.

Ben Chaplin'i düşündüğümde, o küçücük kadının kaskaca adamı tokatlamasına kahkahalarla gülen çocuklara benzetirim onu. Kadın analarıymış, adam da babaları... Üstelik ölmüş, kime ne!

Chaplin'in büyüklüğü burada...

IŞIL ÖZGENTÜRK (Cumhuriyet, 15.2.1979)

ÇOCUKLAR İÇİN YAZIN'DA İDEOLOJİK TEMELLENDİRMENİN ZORUNLULUĞU

Çocuklar için yapılan yazında ideolajik temellendirmenin zorunluluğunu somutlaştırmak için «öğretim» ve «eğitim» kavramlarından yola çıkmak gerekiyor. Ancak o zaman öğretim ve eğitimde kullanılan araçların idealajik önemi daha iyi anlaşılabilir.

Öğretim, «öğretmek işi, belli bir erek için gereken bilgileri verme işi» (1) olurken, eğitim de «(geniş anlamda)) insan yeteneklerinin, özellikle ahlâk yetilerinin geliştirilmesi için ona yön ve biçim verilmesi (kimin için, V.Ç.) bu yolda yapılan bilinçli ya da bilinçsiz etkilerin tümü» «(dar anlamda) insan gelişiminin düzenli, bilinçli yöneltilmesi ve etkilenişi» (2) olarak somutlaşıyor. Kuram-

(1) Ali Püsküllüoğlu, Öztürkçe Sözlük, sf. 234, Bilgi y.

(2) Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri sözlüğü, sf. 63, T.D.K. ya.

sal olarak söylenenlerin yanında, öğretim ve eğitime yaşam gerçeğinden süzülerek verilen anlam daha belirgin, aynı zamanda daha da doğru Öğretmen ve öğrenci velisi arkadaşlardan duyduğum şu sözler uyarıcı olsa gerek; kimisi için çocuk, temiz bir kâğıda benzer, ne yazarsan onu okursun. Ya da, çocuk hamura benzer, istediğin biçimi verebilirsin (işine gelmezse pişirir yersin tabii). Öte yandan, çocuk tezgaha konmuş bir mermere benzer, çekiç ve keskiyle dilediğince yontar, biçimlendirebilirsin, derken bir başkası da çocuk tuale benzer, istediğin rengi sürebilirsin, diyor. Bir ana da, çocuğun eline ne verirsen onu okuyacağını söylüyor. Bütün bunlardan sonra B. Russel'ın şu sözünü de eklemek gerek: «Eğitim, genellikle çocuğun savunmasız oluşundan yararlanarak onu önceden var olan kalıplara sokmaktır». Bu ara eğitimin öğretime bağımlı olduğunu da anımsatmak istedim. Yani önemli olan öğretimin belirleviciliği ve kullanılan araçlar. Durup düşünmek zorunda olacağımız nokta burası. Söz konusu araçları kısaca sıralamak olası: Bunlar okullarda ders kitapları, yardımcı kitaplar, ders konularıyla ilgili araçlar gereçler, öğretmen; okul dışında televizyon, radyo, sinema, tiyatro, plak, bant, resim, fotoğraf Bunların toplamı günlük yaşantı. Aslında herbiri boyutluca incelemeyi gerektiriyor. Bekliyor da...

Ben burada çocuklar için yazını ön plana çıkarıp, yukarda saydığım araçları da bağlayacak ideolojik temellendirmenin irdelenişini sürdürmek isterim.

İDEOLOJİK YOL AYRIMINDA

«Kanımca çocukluk ve çocuk kavramına bir toplumun kültürünü ilettiği biçimlerden hareketle yaklaşılabilir» (3) Çocuk, bir işveren için yarının sömürülmeye hazır işçisi ve kendisini koruyan bir askerden başka bir şey değildir. Bu yüzden amaçlarına uygun düşecek çalışmalar yapar. Egemen güç olduğundan, kültürünün de egemen oluşu söz konusu. Bu nedenle çokluk başarılı olur da. İşte bu yerde devrimcilere düşen görev, zorunlu seçeneği yaşama geçirmek oluyor. Gelecek burada yatar.

Öğretim/eğitim bugüne kadar hep iki yoldan yapıla gelmiştir; şartlandırarak ve bilinçlendirerek.

Egemen güçler, istedikleri insan tipini oluşturmak için her daim şartlandırmak yoluna gitmişlerdir. Okuluyla, basınıyla, televizyonuyla, radyosuyla ders kitaplarıyla, kültüre bakış-yorumlayışıyla... hep bunu yapmaktadır. Çocuklar için yazın da öyle. «Çocuk yazını da, tüm yazın gibi, bir ülkenin eğitimini, felsefesini ortaya koyar. Nasıl bir eğitimi vermek istiyorsanız, nasıl bir kişilik gelişmesine yardımcı olmak istiyorsanız? Bunu, çarşıya çıkarak, satılan kitaplardan kolayca çıkarabilirsiniz.» (4) Böyle. Düşünmesini, soru soran kişilerin yetişmesini engellemekteler. İşlek bir zekâ onlar için tehlikelidir. Düşünme yetisi onların işine yaramayacaksa gelişmemeli. İstediklerini gerçekleştirdiklerinde, egemen güçler için sorun kalmıyor. Sorun bizler için başlamış oluyor artık. Çocuk, büyüyüp ölünceye dek, bu şartlandırmayla kısır bir döngü içerisinde kalmaya zorlanır. Verilen kültürle de öylesine bütünleştirilir ki, kendisinin haklarını gaspeden kişilerin savunucusu ve onların düzeninin yaşatıcı bir parçası haline gelir. Kendisini çevreleyen çemberi göremediğinden, niteliğini kavrayamadığından, kırmayı da düşünemez. «Evet efendimci» dir. Küçük bağışlardan her zaman hoşnuttur. Bu kadarı yeterlidir onun için. Bu neden-

(3) Philippe Areis, Kültür İletişimi ve Toplumda Çocuğun Yeri, Gerçeklere Gözlem, sf. 4. sayı 17

(4) Atalay Yörükoğlu, Türk Dili Dergisi sf. 91, sayı: Ağustos 1978

le dilenci karakterlidir. Bu kişiler yaşantılarının anlamını doğru bilemezler... İşte egemen güçlerin karşımıza çıkardığı insan tipi. İşte çalışmalarımızın zorluğunu, ama zorunluluğunu vurgulayan neden. İşte ideolojimizi yaygınlaştırmaya çağrı.

Devrimciler kişiyi bilinçlendirerek yönlendirmek istorler. Soru sorulmasına kızmazlar. Bilirler ki merak, doğruyu bulmanın hazırlığıdır. Söylediklerini somuta yaslayarak doğrulamak ister, doğrularlar. Yaratıcı beyinler oluşturmak amaçtır onlarda. Toplumsal yaşantıyı sağlıklı değerlendirebilmek için bilimsel yöntemler öğretirler. Elbette çocuk için yazın ile de yaparlar bunu. Çünkü «İnsanlar, gerçekleri incelemeye nasıl girişeceklerini bilmedikleri sürece, daima önsel-genel teoriler icat etmişlerdir, bunlar hep kısır olmuştur.» (5) Bunun bilincinde olmak, gelecek için nasıl hazırlanmak gerektiğini de öğretmiştir onlara.

Tarihsel süreç içerisinde bir zaman (ilkel komunal toplum) bilgi ve eğitim doğaya egemen olmayı amaçlıyordu. Çelişki toplumun genel çıkarlarıyla, doğa arasındaydı. İlkel biçimde de olsa, edinilmiş bilgiler yeni kuşaklara aktarılıyor; unutulmaktan kurtarılmaya çalışılıyor; deneylerle doğrulanmış genel gerçekleri yeniden bulma-doğrulama sorunu ortadan kalkıyordu. Bu aynı zamanda doğayı iyi egemenlik altına almaya bir hazırlıktı da. Öğretimin başlangıcını karıştırdığımızda bu çıkıyor karşımıza. Bu durum öğretimi-eğitimi zorunlu kılmış, zamanla sistemli çalışmalara yönelinmiştir.

Sınıflı toplumlarda sömürü gündeme gelince bilgilenmek, doğaya egemen olmanın dışına da taşmıştır. Yani sömürünün gerçekleşmesine olanak sunacak, kitlelere bunu kabullettirecek, yanlış, sınıf üstünlüğünü geliştiren bilgiler de girmiştir işin içine. Köleci, feodal ve kapitalist toplumlarda öğretim-eğitimin başlangıçtaki amacına yeni, çıkarcı görevler de yüklenmiştir: egemenin, egemenliğini sürdürmesini, sömürüsünü aksatmadan gerçekleştirmesini sağlamak, gibi...

Kısacası, öğretim de dahil, «eğitim bugün, insanları, toplumları belli bir yere, yöne doğru yönlendirme aracı olarak kullanılıyor. Yönlendirmenin neye, nereye, nasıl yapılacağı, eğitimi düzenleyenlerin elindedir!» (6) Böyle olmasına karşın, yan tutulmadığından dem vurulmaktadır. Ama şu bir gerçek ki, bu aldatmacaya inananlar her geçen gün biraz daha azalıyor. Devrimcilerin çalışmaları sonucu, gun gelecek hiç kimse inanmayacak. İşte bu nedenledir ki öğretim - eğitim sınıfsal bir karakter gösterir. Sınıfsaldır. Bu uğraşta bir araç olan yazınsal ürünler de öyle.

ÇOCUĞUN YAZINLA ETKİLENİŞİ

Sanatın insanla birlikte dünyaya geldiğini söylemek yanlış olmasa gerek. Büyülerin sonatın doğuşuna etken oluşu bir yana ilkel toplumda insanoğlunun yenemediği bir hayvanı arkadaşlarına anlatmak için çizdiği resimler bugün mağara duvarlarında bulunabiliyor. Yine bu resimlerden çıkarılan anlam, o günün insanının toplumun genel çıkarlarını düşündüğüdür. Sanatın, bilginin, toplumun çıkarlarına uygun: doğayı egemenlik altına almayı amaçlaması bunun bir başka göstergesi oluyor. İlkel toplumda, toplumsal sınıflar olmadığından, ekonomik alt yapının belirlediği sanat da sınıfsal değildi. Daha sonra diyalektik bir gelişmeyle tarih sahnesine çıkan köleci, feodal ve kapitalist toplumlarda, toplumsal sınıfların ortaya çıkmasıyla, ekonomiye yaslandırılarak sanat da sınıfsal bir karakter

(5) Lenin, Halkın Dostları Kimlerdir, Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar, sf. 20, sol y.

(6) T. Maden İş Sendikası Eğitim Dairesi, Sendikalı İşçinin Ders Natları sf. 13, Konuk y.

kazandı. Giderek sanat, gerek egemen güçlerin, gerekse ezilen-sömürülen toplumsal sınıfın elinde, her gün biraz daha kızışan sınıf savaşının bir aracı durumuna geldi.

Çocuğun daha bir yaşındayken alışkanlıklar edinmeye başladığını düşünürsek;; yaşanılanın, çocuklar için yazının etki gücünü yarın için, yetiştireceği kişinin niteliğini, ne olacağını varın düşünelim. Çocukluk dönemini 12/14 yıl kabul ediyorlar. Biz bunu 15/16 yıla çıkarabiliriz. Bu zaman, insan yavrusunun kişiliğinin oluştuğu, belirlendiği yıllardır. Çocuklar hem egemen güçler hem de ezilen sınıf için geleceğin güvencesi olduğundan; bunun yanında sayısal çoklukları, önemle üstlerinde durmayı gerektiriyor. Bugün oldukça yaygındır: «Küçüklük çağını yetişkinliğe hazırlık çağı olarak değerlendiriyoruz. Halbuki, bu çağı yetişkinliğe **hazırlama** (abç) çağı olarak görmemiz...» (7) gereklidir. Zorunluyuz buna. Sınıfsal çıkarımız burada yatmaktadır. Bugün sanatıyla çocukları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiren egemen sınıf, bunu yaparken ezilen-sömürülen sınıf niçin sanatıyla, edebiyatıyla çocuklarını kendi kurtuluş yolunun gerektirdiklerine uygun yönlendirmesin...

ULUSAL KÜLTÜR VE ÇOCUK

Sınıflı toplumlarda kültürün niteliğini de unutmamak gerek. «Her ulusal kültürde (...) demokratik ve sosyalist bir kültürün ögeleri bulunur; çünkü her ulusta, yaşam koşullarıyla demokratik ve sosyalist bir ideoloji üreten, sömürülen ve baskı altında tutulan bir kitle vardır. Ama her ulusta, yalnız ögeler durumunda kalmayıp, egemen olan...» (8) egemen sınıfın kültürü de vardır.

Kültür sözcüğünün (kavramının) kucakladığı geniş anlamdan sıyrılıp sözü edilen çocuklar için yapılan yazına getirmek isterken böylesine geniş bir yaklaşıma gidişim elbette amaçlı. Sınıflı toplumlarda kültür, çeşitli toplumsal sınıfların ideolojik izlerini taşır. İşte bu nedenle sınıfsal karakterlidir. İdeolojik içerik ve pratik hedefler nedeniyle, ulusal kültür içerisindeki çelişkiyi ve savaşımı görmek gerekir. Buna göre, buna bağı kalarak saflaşma, tavır olma zorunluğu vardır. Bunu söylemekle vurgulamak istediğim, çocuklar için oluşturulacak yapıtların, sınıfsal maddi temellerinin varlığıdır. Mademki çocukların yönlendirilmesine bir araç oluyor, yapıtlar oluşturulurken ideolojik dürüstlük, titizlikle ön plana çıkarılmalıdır. Sınıflar savaşımının gündemde olduğu toplumlarda unutmamak gerek bunu.

ÇOCUKLAR İÇİN YAZIN

Çocuklar için yazın olur mu, olmaz mı? Bu tartışmaya girmek istemiyorum. 1866'da 1. Enternasyonal'de söylenen: çocuğun yaşına göre öğrenebileceği her «şey» i çocuğa öğretmek zorunluluğu vardır, öğrenmelidir, sözüne inanmadığımı söylemek isterim. Belirtmeden edemeyeceğim: Hem çocuklar için yazın olmaz diyenler nedense çocuklar için ayrı konuların olacağını hemen hemen hiç söylemediler. Burda şu çıkıyor ortaya; çocuklar ve yetişkinler için ayrı ayrı konu olmaz ama, anlatım, duyarlık, yöntem, dil farklılık gösterebilir. Eğer edebiyatçıların belirli konuları anlattıkları için değil, belirli biçimde anlattıkları için edebiyatçı oldukları düşünülürse sorun kalmıyor. Başkaları nasıl yorumlar bilemem. A. Çehov'un «size bir örnek vereceğim, doktor olduğumdan dolayı verdiğim bu

(7) Demokratik Eğitim Kurultayı (DEK) Töb-Der y. Tektaş Ağaoğlu sf. 295,
(8) Lenin'den aktaran; M. Buhr-A. Kosing, Felsefe Sözlüğü sf. 178, Konuk y.

örnek için kusuruma bakmayın. Büyükler için, çocuklar için ayrı ayrı ilaçlar var mıdır? Çocuklar için ancak doz'lar değişir.» sözünden ben bunu anlıyorum.

Sınıflı toplumda yaşayan ister çocuk, ister yetişkin, nasiblerini (!) alacaklarını, her ikisinin de olandan etkileneceğini, sömürüleceğini kabul etmek gerek. Bu olgunun **her ikisine** de anlatılması, kavratılması gerek. Ki hakları olanı almaya kalkışabilsinler. Kısaca düşmanı, çocuk da olsa, tanıması gerek. Erdal Öz daha ayrıntılı giriyor konuya: «Çocuk edebiyatını do edebiyat kavramından kesin çizgilerle ayırmak gibi bir yanılgıya düşmemek gerekir. Çocuk edebiyatı, daha doğru bir söyleyişle çocuklar için edebiyat, doğrudan doğruya edebiyattır, edebiyatın ta kendisidir». (9) «Usta bir yazarın, çocuklara anlatamayacağı hiç bir konu yoktur. Çocuklara her şey anlatılabilir. Aslında bugün onlara her şey gerçeklerden saptırılmış ve yanlış olarak anlatılmaktadır. (...) Bize düşen görev bunları (yanlış, çarpık anlatılanları - V.Ç.) doğru olarak anlatmaktır. Her şeyi anlatabiliriz onlara diyorum. Her şeyi. Yeter ki anlatmasını bilelim. Yeter ki, anlatacağımız şeyleri öncelikle kendimiz çok iyi kavramış olalım.» (10)

Durum bu olunca, yazarın üstlenmesi gereken görev kendiliğinden ortaya çıkıyor. Her şeyden önce, doğru öğrenecek. Devşirdiği ürünlerde (masal, efsane, fıkra, menkıbe) yaşamdan alıp işlediği konularda (roman, öykü), yorumlarında (örneğin atasözleriyle ilgili) sağlıklı bir dünya görüşünün öncülüğünde, titiz, sınıfsal bir yaklaşım yapmalıdır.

ÇOCUK VE KONU

«Gerçek, çözümlenecek sorunlar ile «şey»ler içinde bulunan çelişmeler...» se. yazarın neyi yazacağım diye sormasına gerek kalmıyor. Sınıflı toplumda yaşadıktan sonra hiç gerek yok. «Ama nasıl yazmalı diye sorabiliriz. Çocuğun sözcük bilgisini, sözcük dağarcığını akıldan çıkarmıyarak her halde. Bunu da bir kural diye söyleyemeyiz». (12) Saptamalarıma karşı çıkonlar, yeterli görmeyenler, çocuğun özgür, içten önyargısız, o geniş yorumlama gücünü göremezler. Şurada, söylediklerimi örneklemek için küçük bir öykü anlatayım: Victor Hugo'nun çocukları çok sevdiğini söylerler. Doğrudur. Hele kızının Sen Nehri'nde boğulmasından sonra.

Torunu Jann küçük bir kızken çimenler üstüne oturmuş kara kara düşünmekteymiş. Bunu Victor Hugo farkedip nedenini sorar. Jann, hayvanları görmek istediğini belirtir. Hemen orada bir karıncayı gösterir Victor Hugo. Torunu en büyük hayvanları görmek istediğini söyler. Victor Hugo, şaka ederek, fil'im yok başka bir şey ister misin, diye sorar. Jann ufukta yükselen ay'ı işaret eder ve onu istediğini söyler.

Herkesçe bilinen bir şey daha var: o masal canım. Toplumda herkes kralı giyinik görürken, görmek zorunda bırakılmışken, çocuk kralın çıplak olduğunu söyleyiverir. Daha şartlandırılmadığını, çocuğun alabildiğine nesnel, pisliklerden uzak olduğunu gösterir bu. Tabii ki başlangıçta.

Bir de Saint Exupery'nin sözüne kulak kabartmalı: «Bu kitabı (Küçük Prens V.Ç.) kocaman bir adama adadığım için, çocuklardan beni bağışlamalarını istiyorum. Önemli bir özürüm var: Bu koca adam her şeyi anlayabilir, çocuklar için

(9) Erdal Öz, Türkiye Yazıları, sf. 67, sayı 13.
(10) a. g. d. sf. 67
(11) Ho Şi Minh, Milli Kurtuluş Savaşımız, sf. 14, Çeviren: Murat Devrim, Toplum y. 1968.
(12) Selim İleri, Çocuklar İçin, Politika, 8 Kasım 1975.

yazılmış kitapları bile» (13) Öte yandan Çetin Öner ve Cengiz Tuncer'in sözlerine ne demeli. Alıntılayacağım bu sözleri belki de Saint Exupery'nin sözünü görmeden söylediler. Eğer gördüyseler, onaylıyorlar demek ki. Kendime destek aramak için; destek için yapmıyorum bunu. Önemli bir gerçeği saptamak, bu doğrultuya uymaya çağrı, kaygımız.

«Hayret çocuklar bile anladılar ne demek istediğimi». (14) Çetin Öner böyle derken;; Cengiz Tuncer «...İtalo Calvino'nun yazdığı Ağaca Tüneyen Baron adlı bir kitabı var. Bu kitabı büyükler tutmadılar. Anlamadılar çünkü. Ama çocuklar okudu, onlar anlayıverdiler. Çok sevdiler o kitabı». (15) deyip, katılıyor bize. Çocukların kendilerine özgü duyarlılıkları olduğunu, onlara her şeyin anlatılabileceğini, genel doğru kobul edebiliriz artık. Onların çizdiği resimler, oynarken ortaya koydukları yeni şeyler, istedikleri, soruları, toplumdaki yerleri, becerebilenden bunu istiyor.

ÇOCUK VE YOZ ETKİLER

Nasıl oluyor do çocuğun büyümesiyle orantılı biçimde kendine özgü nitelikleri yitiriyor? İlk akla gelen bu soru olunca, çocuğun önüne kayacağımız ürünlerin sağlıklı olması için öncelikle doğru yanıtı da saptamak gerekiyor.

Cocuğun, sözünü ettiğimiz yanının körelmesi, sınıflı toplumlarda şartlandırmayla gerçekleştiriliyor. Egemen güçlerin amaçlı, ana-babaların bilerek, bilmeyerek bunu yaptıklarını gözlemek olası: «Çocuk, yalnızca sınıfının ve içinde yaşadığı toplumun bir ögesi değildir, aynı zamanda onların en zayıf ögesidir. Baskının olduğu yerde çocuklar iki kez ezilenlerdir». (18) Sınıf savaşımının gündemde olduğu toplumlarda «insanları, zulmedenler, zulüm görenler, uzlaştırılması mümkün olmayanı uzlaştıranlar diye bölümlere ayırıyoruz.» (17) Günlük yaşantıda egemen güçlerin düşkünlere yardım çağrısını sürekli duyanlar, ne yazık ki, o kişileri (düşkünleri) kim soydu, köleleştirdi, aç bıraktı diye soramazlar. Soramayacak biçimde yetiştirilmiştir çünkü. Soranlar da ölüm cezalarına çarptırılmaktadır. Öte yandan küçük küçük istekler karşısında, o uzlaşmayanı uzlaştırmaya çalışanlar cıdamlı olmayı söylerler. Neymiş? **Sabreden derviş muradına ermiş.** Oysa **sabreden derviş beklemekten gebermiş** olduğunu hep gizli tutarlar. Hep yorgana göre ayağın uzatılması gerektiğini söylerler çocuklara. Yorganı uzatmanın çareleri nedendir hiç araştırılmaz. Beş parmağın beşi de bir olmaz. Yine «İnsanların konuşurken söyledikleri şeylerin çoğu yanlıştır: Örneğin bir sürü işçi «para iş görür der». halbuki iş gören para değil, kendileridir. İşçiler ve memurlar başkalarından duyduklarını söyler (Çocuklar da - V.Ç.) Dünyayı tersine döndüren bu düşünceleri nereden edinirler?». (18) Egemen ideolojinin varlığından, diyeceğiz. Herkesin çokça duyduğu bir söz var: Allah sevdiğine verirmiş. Dinin «dokunulmazlığından» yararlanarak kitlelerin, kazanmanın nereye dayandığını oraştırmoları; kârı, sömürüyü görmeleri engellenmektedir. Hatta öylesine ileri gidilir ki

---

(13) Saint Exupery, Küçük Prens'in Adak yazısı, aktaran Selim İleri, Politika 7.11.1975.

(14) Çetin Öner, Politika Gazetesi, 22.10.1978

(15) Cengiz Tuncer, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978, sf. 128, Erdal Öz'ün sorusuna yanıt.

(18) Dieter Richter, Gerçeklere Gözlem, sayı: 10

(17) M. Gorki, Küçük Burjuva İdeolojisinin Eleştirisi sf. 122, Çev. Şerif Hulusi, Özgün y. 3. baskı, 1977

(18) a. g. s., sf. 14

Allah sevdiğine verirmiş, sözüne karşılık, sevmediği de ne çokmuş diyemez olurlar. İşte dünyayı tersine döndüren düşüncelerin geldiği yerler.

ÇOCUĞUN OLANAKLARI TANIMASI

Kısaca «Olanaklar (kurtuluş için - V.Ç.) bilgilerle öğrenilir. Bizim hangi bilgilerle yapılacağımıza karar verenler. hangi olanakları öğreneceğimize de karar verirler. Böylece, nedenleri çıkarımız sanacağımıza da karar vermiş olurlar.» (19)

Ulusal kültürün bağrında toplumsal sınıfların kültürünün varlığını söyledik. Bu, bal ile zehrin içiçe olduğu anlamına da gelir. Yapılacak iş bu balı süzüp almak, egemen kılabilmektir. Ancak o zaman eksiksiz olanaklarımızı doğru, eksiksiz saptamak gerçekleşir. Ancak o zaman kurtuluşun olanaklarını yaşamak gündeme gelebilir. Kitlelerin etkinliği, çıkarlarını tanımaları gerek. Eğer, kafamızda taşıdığımız düşüncelerin, bireyi olduğumuz sosyal sınıfa yöneltilmiş bir silah olmasını engellemek istiyorsak gerekeni yapmalıyız. Oluşturacağı yapıtların kitlelerin elinde giderek maddi bir guco dönüşmesi düşünülüyorea, bu görev ilk ağızda yazara düşer.

Artık şu gerçek kendiliğinden somutlaşmış aldu: sınıflı toplumlarda «bir sürü doğru vardır. Bir iddianın doğru ya da yanlış olması (Sınıfsal - V.Ç.) çıkarlarımızla ilgilidir». (20) Sanat dalları egemen ve ezilen için aynı adla anılsa bile, özlerinde ideolojik bir çelişki vardır. Belirleyici olan da budur. Bu nedenledir ki sınıfsal, «...öğretici olmayan sanat tanımıyorum, öğreticilik işinin okuyucusunun düşüncesinde, aklı ve iradesi üstünde sanat tarafından yapılan etkiyi azaltabileceği düşüncesinde de değilim». (21)

Bu noktada cocuklar için yapılacak edebiyatın neyi üstleneceği de iyice beliriyor: Öncelikle daha iyi, sömürüsüz bir yaşantının özlemini vermeli, umutlandırıcı olmalı. Öte yandan, diyalektik materyalizme uygun sınıflı toplumda, toplumsal ilişkilerin niteliğini kavratabilmelidir. Sömürünün olduğu yerde, yoksulluğun nasıl kaldırılacağını işaretlemeli, tarihsel süreci, toplumsal değişmeleri, kör kavramını, kaynağını, emeği, işçiyi, çocuğun yaşadığı çevreyi, dünyayı, çağını kavratmalı, dönüştürmeyi düşündürtmelidir.

Egemen güçlerin çoğunun yazılaşmamış dünyasına elatmalarına fırsat vermeden, böylesine içeriği olan kitapları devreye sokmalı ki, çocukların düşünceleri kendi sınıfına düşman olmasın. Çocuk yaşanılanı, hazırlıksız, savunmasız olduğundan tam anlamıyla yorumlayıp karşılayamaz. Bazı halnce incelikleri göremez. Kötünün seçeneğini de çocuklar için yazın üstlenmeli.

İyi ve kötü kavramları, sınıflı bir toplumda, sınıflara göre değişeceği unutulmadan onlamlandırılmalı, yaygınlaştırarak ortak bir yargı oluşturulmalıdır.

«Çocuğu, sağlıklı sorular sorabilecek biçimde hazırlamalı», hayalcilikten kurtarılarak, moddi dünyayla, yaşantıyla yüz yüze getirmelidir. Gerçekleşmeyecek umutları vermemeli çocuk için yazılan. Bireysel çıkarlar yerine toplumsal (sınıfsal) çıkarları benimsetmeli. Doğa gibi toplumun da değişebileceğine inandırmalı çocuğu. Onun sınıf savaşımında tereddütsüz yerini alması, bu doğrultuda inancının oluşmasının koşuludur bunları yapmak. Neden-sonuç ilişkisini, diyalektiğin gerektirdiklerine uygun kazanabilmeli çocuk.

Egemen güçler bulundukları yerin hakları olduğunu göstermek için «ol keser

(19) E. A. Rauter, Düzene Uygun Kafalar Nasıl Oluşturulur, sf. 48 Gözlem ya.
(20) a. g. e., sf. 45
(21) M. Gorki, a.g.e. sf. 55

gibi hep bana hep bana» derken, «al testere gibi bir bana bir sana» dedirtmeli çocuğa. Bencilliği özel mülkiyet hırsını yıkmalıdır. Önemli bir noktadır bu. Bir başka önemli nokta da, çocuklara bireysel kahramanlığı aşılayacak, feodal yiğitliği benimsetecek yapıtların, egemen güçlerin işine yarayacağını, bu nedenle uyanık, titiz, bilinçli olmak gerektiğini unutmamak. Sadece iyi niyet işe yaramıyor çünkü.

Çocuk için, yazılan, onu haklı savaşların (sınıf savaşlarının, ulusal kurtuluş savaşlarının) yanına çekerken, haksız savaşların (emperyalist savaşların) da karşısına dikmeli. Şovenizmden uzak tutmalı, dünya halklarının kardeşliğini benimsetmeli.

Kısaca, çocuklar için yapılan yazın, okuyana sınıf bilinci vermeli. Dünyada olup biteni, açlığı, insan sevgisini, haklılığı, sorunların çözümünü öğretmeli. Böylece çocuk her okuduğu kitapla biraz daha hazırlıklı olacaktır yarına. Bu koşullarda edebiyattan böylesine bir etkinlik istemek hakkımız olsa gerek. Eğer sanatın toplumsal işlevi, sınıf savaşımlarında üstlendiği göreve bakılarak değerlendiriliyorsa söylenecek söz kalmasa gerek. Elbette bütün bunlar sanatsal düzey korunarak yapılmalıdır. Bir zorunluluktur bu.

OLANLAR

Yapılmakta olanların, yapılacakların sınıfsal göstergesi nedir? Çok iyi değerlendirilmeli bu. Toplumsal sınıflar için çocuğun önemsenmesi, özenle üstünde durulması, amaçlı çalışmalar, çocuğun geleceği belirleyici oluşundan kaynaklanıyor. Siyasi iktidarları oluşturan toplumsal sınıf, kendisi için çocuğun beynini biçimlemek isteyecektir. Bunu da çocuklara sunduğu kitaplarla yapıyor bir ölçüde. Bu aynı zamanda sömürünün yenisine hazırlıktır. Çocukların coşkularını, savunmasız oluşunu, isteklerini, duyarlığını, merakını bu kitaplarla sömürür, güdümü altına alır. Böylece kendisine ideolojik destek sağlarken ekonomik destek de sağlamış olur. Egemenliğinin gereğidir bu. İşte çocuklar için yaptığı yoz sanatın etkisini unutmamak gerek. Denetleyici durumunda olan egemen güçler, her şeyde olduğu gibi zihinsel üretimi de denetlemek ister. İşte bu noktada konulacak tavır önemli. Mademki bu görülüyor, devrimci ideolojik bir temel üstüne kurulacak çocuklar için yazın, karşımıza dikilen duvarlara büyük gedikler açabilir.

«Masallar anlatılır, çocuklara. Masalların ortak kahramanları vardır. Bunlar dev bir ejderhadır, şahmerandır, peridir, cindir, öcüdür, umacıdır, şeytandır, cadıdır, peri kızıdır, prenstir, (devdir - V.Ç.)».

Bu masallarla çocuklara

Bak yavrum, çevrenizde bazı güçler var. İnsanlar bu güçlerle başa çıkamazlar. Sen de uğraşma bunlarla. Seni de yenerler, denilmektedir». (22) Böylesine koşullanan çocuktan gelecek adına ne beklenebilir. Demokrasi mücadelesi mi? Ekonomik mücadele mi? Yoksa sosyalizm mücadelesi mi? Elbet de hiç bir şey beklemek olası değil. Oysa dünyada açlıktan ölenlerin sayısı, dövüşerek ölenlerden çok fazla.

GÜNÜMÜZDE DEVLER, KENDİMİZDEN KONULAR

«Bir masalda dev varsa, o devin günümüzde bir karşılığı olmalıdır. Bir şeyi simgelemektedir». (23)

---

(22) T. Maden İş Sendikası Eğitim Dairesi, agk. sf. 19
(23) Erdal Öz Nesin Vakfı Ed. Yıllığı - 76, sf. 145

«Günümüzde devler neler olabilir? Toprak oğalarıdır belki, belki sermaye güçleridir. Kapitalizmdir, emperyalizmdir, faşizmdir». (24)

«Çocuğa geçmiş dönemlerde yaşıyon devler yerine, bugün yaşayan devleri anlatmalıyız. (...) Eskiden devlerin karşısına çıkan cüceler (biz buna güçsüzler de diyebiliriz) masalın sonunda devi yenerler hep... Bugün çocuklara, güçsüzlerin devleri yeneceği anlotılocakso eğer, devlerin bireysel çıkışlorlo yenilmeyeceğini çekinmeden yaymolıyız ilkin». (25)

Çocuklar için üretilen kitoplaro okuma zevki ve olışkonlığı kazandırmanın ötesinde işlevler yüklemek zorunlu oluyor. Buna uymak gerek. Gerçi, okuma zevki ve alışkonlığını bu kitapların kozandırması da bir amaç ama belirleyici olmaması gerek.

Sınıf uzloşmocılığı vermemeli. Yaşamdon gerçek kesitler sunmalı çocuğa. Giderek, her gün biraz daha «konular kendimizden olmalı gerilim yaratırken, çocuğun beklediği heyecan, yapay sorunlarla değil, kendinizdeki olağan ve inandırıcı konularla ortaya konulmolıdır». (26)

Çocuğa kardeşliğin, birlikte çalışmanın birlikte üretileni eşitçe bölüşmenin, sevmenin, dayanışmanın, gerçek barışın, özgürlüğün ne olduğunu anlatmak, sevdirmek, benimsetmek gerekli.

Artık toplumsal gelişmeler, sınıf savoşımı, bilinçli ono-boboların sosyal değişmeye bağlı olarak talep ettikleri; çocuklarına sunocakları kitapları günümüzün devrimci yazarları oluşturmak zorunda. Dayattıkları yer burası.

Çocukların kurtuluşunu mevcut düzen içinde gerçekleştirmek elbette olası değil. Onların kurtuluşu da sosyalizme bağlı. Öyleyse çocuklar da yarın verilecek savaşımo şimdiden hazırlıklı olmalıdırlar. Bu da ancak okuyacakları kitoplorlo olacak.

Çocuk öğrenme durumundadır. Karşısına çıkan her şeyden bir şey öğrenir. Olduğu gibi de kabul eder. Kitaplardan do öyle. Henüz bir ölçü oluşturomodığından eline verileni oyıklayomodon olacaktır. Gözünde büyüttüğü yazarın söylediklerini doğru kabul edeceği de gerçek. Yetişkinler böyle değil. Onların doğru bellediklerı (kendilerine kabul ettirilen) sınıfsal konumlorına uygun olanı alıp yaşama geçirmeye çalışırlar. Diğerlerini ise elerler. Fark bu işte. İdeolojik temellendirmenin zorunluluğu do burada ortoya çıkıyor.

Estetik yetkinliğin zorunluluğu do söz konusu kuşkusuz. Çünkü edebiyatın yarınki okuru, değerlendiricisi, yaratıcısı bugünün çocukları olacak. Kazandığı dünya görüşü ve beğenisi düzeyinde bir okur olacaktır çünkü. Bu nedenle çocuklara yozılan-çevrilen ürünlerde yetkinlik aromolı. Doğruluk aranmalı onlotıklorında. Bu yüzden «...belirli bir durumu ya da olayı anlatmak yerine, olayın nedenlerini de sergileyecek, yaşadığımız dünyanın işleyişini apaçık ortoya koyacak, kavrotacak ve bu işleyişin değişebilir olup, değişmesinin şart olduğunu anlatmaya yönelik kitaplar...» (27) koymalı ortaya. Egemen güçlerin, (suçluların) daha büyük suçları gerçekleştirebilmek için girişimleri göz önünde tutulursa, herkes yapması gerekeni kolayca bulabilir. Çocuk, hayal ve masal diye yaşantıdon uzak bir dünyada yaşamıyor. «Çalışma özlemini, yurtseverlik duygusunu, vermeliyiz çocuklara. Onu bir bilinçlenmeye yöneltecek kitapları, açık seçik bir onlatımla, güzel bir Türkçeyle sunmalıyız. Çünkü, ancak sözcüklerle düşünebilen

(24) E. Öz, M. Sanat Dergisi, Su Gibi Yararlı Olmak, 25.4.1975.
(25) Bekir Yıldız'la Konuşma, Militan, sf. 58, sayı: 15
(26) Gülten Dayıoğlu, akturan E. Öz, N. Vakfı Ed. Yıllığı, sf. 144.
(27) Gözlem yayınları yetkililerinin E. Öz'e yanıtı, N. Vakfı, Ed. Yıllığı sf. 129.

çocuğa güzel bir dille, düzgün ve doğru düşünebilmenin olanaklarını sağlamaktan da sorumluyuz». (28)

Sorun, bir yerde nasıl anlatacağız, diye gelip dayattı sanıyorum. Dil, üzerinde önemle durulmayı gerektiriyor. Düşünmenin aracıdır. Bu nedenle çocuğun sözcük dağarcığını adım adım zenginleştirmeli, yeni kavramlar sokmalı yaşantısına. Tümcelerin uzunluğu kısalığı da aynı titizlikle düşünülmeli. Bilinçli bir dil politikası olmalı. Dil birliğinin, beğeninin zorunlu olduğu gibi; öte yandan geleceğin edebiyatının özlenen üst düzeydeki dilinin, bir yerde dilin geleceğinin de burada yattığı unutulmamalı. Belirsizlikten özenle kaçınmalı. Çünkü «Belirsiz bir şeyden, yeterince söz edildi mi, çoğunlukla artık ona anlaşılan bir şeymiş gibi alışılır. Biri ne kadar kapalı şeyler yazar ya da söylerse, anlatımındaki gizli yanlışlar o kadar geç su yüzüne çıkar». (29) Belirtmekte yarar var. Bundan da kurtuluşun yolu var elbet. Sunulanın doğruluğunu-yanlışlığını somutlaştıracak bilgi ve araçlar yoksa, var da işe yaramıyorsa, deneyin yetersiz kaldığı yerde şöyle bir yol denenmelidir»... pratik olarak, bir anlatımdaki tüm belirsizlikler soru olarak çözülebilir. Belirsizlikler böylece bilgiye dönüşür.» (30) Çocukların, yanlışları anlatan tümceleri tanıma deneyi yok. Bu nedenle çocuklara sağlıklı sorular sordurmalı. Bunu gerçekleştirecek kitaplar sunmalı.

«Çocuğun sonsuz düş gücüne karşılık, belli bir sözcük dağarcığı vardır». (31) Özellikle üzerinde durulması, gözden kaçırılmaması gereken noktalardan biriydi bu. Bundan ötürü çocuğa söylenecek söz, yalın, somuttan soyuta kayan bir tutumla olmalı. Çocuğun sözcük dağarcığını aşırılığa düşmeden geliştirmeli. Anlatım daha çok günlük konuşmaya, herkesçe her yerde kullanılan sözcüklere doyandırılmalıdır. Çocuğu dilin tadına vardırmalı. Devrik tümceler itici olacağından, ölçülü kullanılmalıdır. Zaten «... bizce, çocuk edebiyatının diğer edebiyat ürünlerinden ayrıldığı nokta, anlatımın çocuk dünyasına, kavrayışına ve bilincine uygun olması...» (32) sorunu değil mi?

Şunu da vurgulamak gerek: Olaylar zincirinden kaçınmalı. Verilmek istenen, bir-iki olay içinde ortaya konulmalıdır. Kahramanların sayısal çokluğu da çocuğa anlatılanın kavranmasını engelleyebilir. Okurken onları birbirine karıştırması olası.

Burada belirtmek gerek: Bu gün yapılan bir yanlışlık da, olay kahramanının yapıtta anlatılanlardan ders almaya zorlanışı. Oysa yapılması gereken, konuyu işlerken tipleştirilen kahramanın değil, okuyanın bir şeyler kazanmasını sağlamak. Ruhi portreler çizmekten de kaçınmalı ayrıca. Anlatılanın kendi kendisini yorumlaması da gerek.

Kısaca çocuğa sunulan kitap, hem onu sınıfının safında yer almaya yönelmeli, hem de estetik tad vermelidir. Herkesçe kabul edilen «...çocuk edebiyatının yaşından ötürü meraklı, önceden belirlenmiş bir okur kitlesi...» olması sözkonusu.

Eksik de olsa bu sıralananların gerçekleştirilmesi dünyayı yorumlamış, bir gün mutlaka değiştirecek olan toplumsal sınıfın ideolojik hazırlığı olacak.

VEYSEL ÇOLAK (Türkiye Yazıları,)

---

(28) E. Öz, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, sf. 106, 1976
(29) E. A. Rauter, Düzene Uygun K. N. O., 27, gözlem y.
(30) a. g. s., sf. 58
(31) Erdal Öz Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976, sf. 112
(32) Ariel Dorfman-Armand Mattelart, Emperyalist Kültür Sanayi Ve w. Disney, sf. 38 Gözlem y.

TV'deki bir açıkoturumda çizgi romanlara düpedüz çatılmıştı. Ünlü çizerimiz Turhan Selçuk, bir çizgi roman ustası olarak, hem de bir çizgi roman içinde bu konuda yanıtını vermekte gecikmedi. Abdülcanbaz'ın 'Küçük Şeytanlar' adlı dizisinde hem çizgi hem de yazıyla verdiği yanıtın, buraya yalnızca yazılarını aldığım için sayın Turhan Selçuk'tan beni bağışlamasını diliyorum. Bu durumuyla da bu yazının konuya açıklık getirdiği kanısındayım. (E. Öz)

Nedense, çocuk yayınları konusu açıldı mı, şartlandırılmış bazı kişiler, hemen 'Western' çizgi romanlarına hücum ederler. İleştirilerin genellikle şöyledir:

«Çocuklarımız 'vur-kır'a özendiriliyor.»

«Çocuklarımız okuma tembeliğine itiliyorlar.»

Bu iki iddia üzerinde duracak, roman, hikaye, çizgi roman üzerinde de konuşacağız bu sütunlarda.

Çizgi roman aleyhtarı bir hikâyeci dostum, televizyondaki açık oturumda şöyle diyordu:

«Efendim, ben hikâyemde kar'ın yağışını kelimelerle anlatabilirim. Çizgiyle nasıl anlatılabilir kar yağışı?»

Oysa salt yetenek işidir bu. Çizer vardır çok şey anlatır çizgilerle; yazar vardır, hiçbir şey anlatamaz kelimelerle...

Çizgi sanatı, bir Steinberg, bir Flora, bir Gulbrasson, bir Topor, bir Aleks Raymond, bir Morotto, bir Frazetti, bir Corben, bir Jef Jones yetiştirmiştir.

Bir Van Gogh, bir Brugel, bir Utrillo'nun çizgileri kelimelerle anlatılabilir mi?..

Sanatlar küçümsenerek, bir tek sanat kolu yüceltilemez...

Önce çizgi vardı yeryüzünde. İlk yazı da resimlerden oluşmuştu.

Günümüz alfabe'leri ise çizginin desteğindedir.

Çizgi romanlarda yazı çizgi eşdeğerdedir. Bu onun yaygınlık gücünü sağlar...

Zararlı romanlar, hikayeler vardır; çoğunluktadır yararlı görülenlerin yanında. Örneğin vurdu-kaçtılı romanlar, basit macera ve seks romanları... Ama biz bu kötü örnekler çoğunluktadır diye roman ve hikâye sanatını aşağılayamayız. Çizgi roman sanatını hor göremiyeceğimiz gibi...

Faydalı roman, faydalı hikâye sınıfına soktuklarımız arasında ise, değerli olanlar, edebiyatın yücelmesine neden olanlar parmakla gösterilecek kadar azdır. Kolay değil bir Dostoyevski, bir Anton Çehov olmak...

Çizgi roman da böyledir. İyisi kötüsü, zararlısı yararlısı vardır.

Çocuklar vardır okudukları roman ve hikâyelerden zararlı fikirler, çocuklar vardır 'Western' denilen çizgi romanlardan yararlı fikirler edinmişlerdir.

Çocuklar vardır çizgi romanları izleyip öğrendikleri ile şaşırtıcı icatlarda bulunmuşlardır.

Çocuklar vardır, okudukları roman ve hikâyelerden öğrendikleriyle zararlı yollara sapmışlardır.

Hem, niçin en azından hayal güçlerini geliştiren yazıdan-çizgiden örnekler verilerek çocukların zararlı fikirlere yöneldiği ispat edilmeye çalışılır?

Yeryüzünde kitabın, çizgi romanın olmadığı çağlarda cocukların tümü uslu, şeker gibi tatlı melekler miydi?

Ah şu Gütenberg! Ne işler açmış başımıza.

Yazıdan çiziden önce çocukları kötüye yönelten en etkin neden çevresidir, ailesidir, öğrenimidir. Hatta Lombroso'nun iddia ettiği gibi irsidir. Anatomik, fizyolojik, psikolojik belirtileriyle birlikte doğuştan suçlu, doğuştan kötü yaradılışlı çocuklar vardır.

Romonlarda, çizgi romanlarda okumadıkları zararlı örnekleri, kötülüklerin 1001 türlüsünü, çocuklar çevrelerinde hergün, her saat görmektedirler. Böyle bir ortamın içinde yaşamaktadırlar,..

Çizgi romanların insanları, çocukları zihin tembelliğine alıştırdığı iddiasına gelince...

Dünya değişiyor. Çağımız insanının daha çok çalışması, zamanın değerini giderek arttırmaktadır. Bu nedenle önce kendi işlevine yararlı bilimsel, öğretici kitapları okumaya ayıracaktır zamanının önemli bir bölümünü...

Ve çağımızda zaman öyle bir değer kazanmıştır ki, günümüz insanı yemeğini ayaküstünde yemekte, gazetesini ayak üstünde okumaktadır. Bu durum elbette ki sanatları da etkileyecektir. Bu ortamda sinema, fotoğrafçılık gibi, çizgi roman da gelişerek çağımızın bir sanatı olmuştur.

Sanayi toplumlarındaki hızlı ve toplu üretim, büyük kitlelere seslenen sanatları geliştirmiştir. Teknik gelişme, hızlı rotatifler, milyonluk baskılar, çizgi roman ve karikatür sanatının yaygınlaşmasına, gelişmesine neden olmuştur. Böylece yazılı sanatlar yüzyıllar süren üstünlüğünü giderek yitirmişlerdir. Zamanla yazıdan arınan karikatürün zihin tembelliği yarattığı iddiasında kim bulunabilir?

İşte karikatür sanatından daha çok ilgi toplayan, yaygınlık kazanan çizgi romanın doğuşu, gelişmesi, bu nedenlere bağlıdır.

Artık salt çocuklar için değildir çizgi roman. Devlet başkanları, politikacılar, bilim adamları, öğretim üyeleri, geniş halk kitlelerinin okuduğu, sevdiği, tuttuğu çağdaş bir sanat kolu olmuştur çizgi roman.

Çağ değiştikçe bazı sanat kolları gelişecek, bazı sanat kolları da gerileyecektir. Örneğin tiyatro, kendisinden çok daha genç olan sinemadan sonra etkinliğini yitirmeye başlamıştır.

Hem edebiyat, hem müzik, hem görsel sanatları kapsayan geniş mekanlı ve boyutlu sinema, etkin bir sanat kolu olarak gelişmiştir 20. yüzyılda...

Ve günümüzde tiyatro bunun sancılarını çekmekte, yenilikler peşinde koşmaktadır.

Geçen çağın el üstünde tutulan opera sanatı ise, ancak devletlerin yardımı ile ayakta durabilmektedir.

Onun için bir kısım eğitimcilerimiz, yazarlarımız, çizgi romana gereksiz yere hücum etmesinler, çağımızın gerisine düşmüş olurlar. Yapılacak tek şey, diğer sanat kollarını kötülemek değil, iyi yazarak ilgiyi çekmektir.

Hem kaygılanmalarına da gerek yok; yeryüzünde çizgi romanın olmadığı zamanlardan çok daha fazla satılıyor roman ve hikâye kitapları günümüzde...

TURHAN SELÇUK, (Cumhuriyet, 5-10/6/79)

DÜNYA ÇOCUK YILI

Çocukluğum: Ankara'da geçti ve Cumhuriyet'in umutlu, heyecanlı, yeni düzeni kuruş yıllarına raslar. O yaşta, o yılların önemini, anlamını bilemezdim ama bir şeyler sezerdim. Atatürk sağdı. Her gün Atatürk'ü görebilirdik. O günlerin corak, issiz az gelişmiş Ankara'sında, belli ki, Atatürk de yalnızlık çekerdi. Arabasının önünde ve ardında motosikletler ya bir yerlerden gelir, ya bir yerlere giderdi. Atatürk'ün çocukluk belleğimizdeki simgesi gürültüler çıkaran motosiklet sesleri idi.

Kalabalıkların alanlarda hep bir ağızdan **«Çıktık açık alınla»**yı önce öğrendiklerine, sonra söylediklerine tanık oldum. Çok sesli bir marşı, tek sesli ezgilere alışmış insanlar söyliyebilmek için çok ter dökerlerdi. Sözü Behçet Kemal'in, ezgisinin kimin olduğunu bilmediğim, **«Ankara, Ankara Güzel Ankara»**yı da çok söylemişizdir. Çorak, bozkır Ankara bize güzel gelirdi. Şimdi. «O güzellikten ne kaldı?»

diye düşünüyorum. Beton yığınları ve hergün göklerini koploya öldürücü bir duman...

Çocuk Bayramını resmi bayramlar arasına sokan dünyadaki ilk ülkelerden biriymişiz. Bilgiçlerimizin anlatmalarından öğrendim. O yılların 23 Nisanlarını da çok iyi anımsarım. Her okuldan seçilmiş çocukları arabalara doldururlar Atatürk'ün elini öpmeye götürürlerdi. Bu seçkin çocuklardan o gün birkaç saatliğine kimi Cumhurbaşkanı, kimi Başbakan, kimi Meclis Başkanı, kimi de Vali olurdu. Çocuklar bir günlüğüne de olsa, bu koltuklara oturtulurdu. O günlerden kalmış olacak, bir devlet adamı yerine yakışmadı mı «23 Nisan çocuğu gibi» derler

Anılar hep geçmişte kaldı.

Bugünün çocuklarına bakıyorum. Okullarının önünde polisler, jandarmalar, panzerler, silâhlar, tabancalar dolu. Çocuklar gözlerini okul cağında açtıklarında, sıkıtlarla, kavgalarla, baskılarla karşılaşıyorlar. Çok acı ve çok yazık!.. Çocuklarımızı, gençlerimizi bu duruma kimler soktular?

Çocuklarımıza söylediğimiz ninnilerde bile silâh tıfak, kovga sesleri var. Çoğu yer barut kokuyor. Kimdir bunları yapanlar? Bana sorarsanız bellidir. Devlet ululanına sorarsanız, onlar da bilirler ama, açıkça söylemiyorlar. Söylemediklerine göre bir çekindikleri, bir sakındıkarı mı var?

Açın gazetelerinizi, radyolarınızı, televizyonlarınızı, ülkeyi yönetme savıyla ortaya çıkmış bu yetişkin kişiler hergün neler söylüyorlar? Namlulardan çıkan kurşunlar gibi sözleri... Barut, kan, intikam kokuyor... Çocuklar barış istiyorlar, yetişkinler kavga... Her yerde kavga ediyorlar yetişkinler... Mecliste, toplantıda, kentlerde, köylerde... Onların kavgacı tutumlarıdır her yana yansıyan...

Bakın bir şey söyliyeyim size; bu ülkenin sorunlarını yetişkinler çocuk dediklcri kadar da bilmiyorlar. Bu ülkenin sorunları politikaya girmiş olan kişiler kavgası değildir. Kişisel çekişmelerle bu işlerin üstesinden kimse gelemez. Ülkenin sorunları kişisel çekişmelerin çok üstüne çıkmıştır. Ülkenin sorunları öylesine geciktirilmiş ki, Ahmet de gelse, Mehmet de gelse çözümleyemez. Ülkemiz çağımızın gerisinde kalmıştır. Ülkeyi bugünkü durumu ile yönetme savında olanlar da çağın dışında kalmışlardır Bütün çabalarına karşın ne türlü çabalasalar çağdaşlığa yetişmeleri olası değildir. Önde koşar görünseler bile tur bindirilmiş atletler gibi çok gerilerde kalmışlardır. Belki stadyuma ilk giren onları önde koşuyor gibi görür ama, aslında önde değil, çok gerilerdedirler.

Ülkemiz ardından gidilecek kişiler bunalımı değil, bir sistem bunalımı geçirmektedir. Biz ardından gidilecek kişiler sorununu 1950'de, 1960, 1971'de, 1979'da çoktan bitirdik. Kimin ardından gidilmişse ülke aldatılmıştır. Bundan sonra kişilerin ardından gidilmiyecek, yeni bir sistemin ardına düşülecektir. Çünkü 1946'dan bu yana izlediğimiz yol bizi buraya getirdi. Kişilerin ardından koşar gibi yaptık. 70 sente muhtaç olduk. Gene Amerika'nın, IMF'nin, NATO'nun tutsağıyız. Gene yaban parasına göre ülke yöneteceğiz sanıyoruz.

Çocuklar dahi bunu görüyorlar.

Çocuklar görmesin diye çocuklar öldürülüyor. Kim bu yılı, bizim, dünya çocuk yılı olarak olmamızı önerdiyse ülkeyle ya alay ediyor, ya da çok zekidir, yöneticilerle, ilerde, alay etmek istiyor.

Hergün çocuklarından birine, ikisine kıyılan bir ülkede dünya çocuk yılı için hangi örneği gösterebilirsiniz? Dünyaya dönüp, «Bir gün sizin de çocuklarınız bizimkiler gibi olacak...» demek istiyorsak, dünyayı kendimize güldürüyoruz.

Türkiye bir çelişkiler ülkesidir

MEHMET KEMAL (Cumhuriyet 18.1.1979)

«...Yoksulluğunuz, sıkıntılarınız, okulsuzluğunuz içimizde konayan yara... Toprağı, insanı erozyonda, az gelişmiş, yığınları yongayla kaşınan, azınlığının sofrasında yılan ödü, kuş sütü bir ülkede «çocuk» olmak... 1979'un çocuk yılı olması!..

Yazarlar, ozanlar sizin için yazacak, radyolar, televizyonlar sizinle dolup taşacak... Pülümür'ün, Çukurca'nın çocukları bile bu yılın «dünya çocuk yılı» olduğunu duyacaklar... Şenlikler, oyunlar düzenlenecek kentlerde, komiteler çalışacak...

«Hiç, dünyada işler yolunda gitse, yaşamaklar insanca olsa, çocuk yılına, mocuk yılına gerek mi olurdu» diye düşünmeyin. Büyükler de biliyor tüm dünya çocuklarının yarıdan fazlasının okulsuz, ilâçsız, besinsiz olduğunu, her üç dakikada şu kadarının açlıktan öldüklerini...

Afrikalı kara ana:

Kapa o güzel gözlerini
Benim ürkek böceğim
Beyaz yamyam gelir sonra
Mam mam eder seni
Hem kim demiş benim oğluma köle diye

(Can Yücel çevirisi Her Boydan)

Ninnisiyle uyutuyor çocuğunu.

İran'da, Filistin'de, Rodezya'da, gelişmiş ülkelerin yoksullar kesiminde, analarından emdikleri burunlarından getiriliyor çocukların. Doyasıya yiyip, dinlenemiyorlar... Sevgiden güvenceden yoksun... Oyuncaklardan, çocuk bahçelerinden habersiz... Her biri Dursun Bebek...

Şöyle sesleniyor ozanımız Melih Cevdet onlara:

...Dandini **dandini** dastana
Dursun bebek uyusun
Uyusun da aman çabuk büyüsün
Danalar girmiş bostana
Daha neler neler var daha
İşte kundak
İşte hapis
İşte kavga
İşte Dursun bebek bizim dünya

Bu «analı dünyada» işte, Dünya Çocuk Yılı 1979...

İstiyor ki büyükler, ne beyaz yamyam, ne de kara yamyam mam mam edebilsin çocukları... Korkusuz, baskısız, insanca bir dünya olsun dünyamız... Komiteler kuruldu her yanda, Yılın en iyi nasıl değerlendirilebileceği düşünülüyor, tartışılıyor gece gündüz. Kimler yok ki komitelerde? Hepsi de seviyor çocukları... Ülkeleri yönetenler de, büyük iş adamları da, omuzları kalabalık generaller de seviyorlar çocukları... Çocukların yaşadıkları yerleri savunabilsinler diye, uçaklar, supersonik uçaklar, denizaltılar alıyorlar ülkelerine...

Çocukluk edip, bir uçağın fiatını sormayın sakın, küçük dilinizi yutarsınız öğrenince... Sahici bir savaş uçağına ödenen parayla 250 bin öğretmenin bir yıllık aylığı ödenebilir. Ya da, her biri 100 yataklı 75 hastane yapılabilir. İstenirse, sahici bir uçak yerine aynı parayla (50 bin) traktör alınabilir... Tüm topraklar traktörle sürülür o zaman... Dağtaş, adam boyu ekin, bolluk... Bakın bir uçağa ödenen parayla 30 bin öğrenci okutabilecek bir teknik üniversite açılabilir... Bir denizaltı parasıyla her biri 20 milyon değerinde 100 hastane yapılabilir... Uçak süpersonik dedikleri türden olursa, 4 milyon kişiye yeni konutlar yaptırmaya yeter onun parası...

Ama işte, sormalı dünya çocuk yılı düzenleyicilerine: «Okul mu, hastane mi, öğretmen mi önemlidir, yoksa sahici bir uçak mı?»

Evet, en çok «çocuk» sözcüğü yazılıp söylenecek tüm dünyada bu yıl. Çocukları düşündüğünü, sevdiğini söyleyecek herkes. Dünyamızın çocuklar için bir çocuk bahçesine, yaşamın şenliklere şölenlere dönüşmesi bile istenecek... Ama, dünyamızın düzeni değişecek değil elbet. Gene silah fabrikaları çalışacak, yılda 2 bin milyar harcanacak yıkım silahlarına... Bilginler, yapılara dokunmadan canlıları yokedebilen bomba geliştirecekler... Gelişmiş ülkeler çocuklarının eğitimleri için kişi başına 100 dolar, az gelişmiş ülkeler 5 dolar ayıracak... Çocuklar, çocuk olduklarından: «Tüm dünya çocukları barış içinde kardeş kardeş yaşayamaz mı » diye düşünecekler. Oyuncaklar, balonlar, bayram yerleri görecekler düşlerinde... Uçaklara, denizaltılara, süpersonliklere harcananlar, okullara, konutlara, hastanelere, traktörlere harcansa, silah fabrikaları oyuncak yapsa.» diyecekler.

Refik Durbaş gibi öbür azanlar da onlara katılacak

barıştan yanadır bütün çocuklar
nice çığlık emmişlerdir
nice korku gezmişlerdir
yürekten hiell sevmişlerdir
güvercin harmanı çocuklar
(Devrim koyun çocukların adını)
Barışı sever bütün çocuklar
beş taş, saklambaç, elim sende
bu yüzden anlamı aynıdır değişmez
barış sözcüğünün halkların dilinde
(Barış koyun çocukların adını)

Dünya Çocuk Yılı bu yıl...

Kitle iletişim araçları renk renk balonlar uçuracak her yana...

M. BAŞARAN (Somut Dergisi, sayı: 2)

BEHRENGİ'Yİ ANMAK

Samet Behrengi'yi tanır mısınız dostlar? Hani yalnız İran'ın değil, tüm dünyanın çocuklarına, evreni, yaşamı, insanları, insanın insanı sömürmesini, tükenmez bir insan sevgisi, daha güzel yarınlar tutkusu içinde tüm çıplaklığıyla, sevda dolu masallar şeklinde anlatan koca Behrengi'yi?

Behrengi, 1939 yılında Tebriz kentinde doğmuş, 18 yaşında öğretmenliğe başlamıştır. Tüm yaşamı boyunca yaşamın öğrencisi, kendine ihtiyaç duyanların öğretmeni oldu. Köy köy dolaştı Behrengi ülkesini, köy köy dolaştı, köy köy inceledi, köy köy öğrendi. Oralarda sömürüyü, talanı, zulmü, yolsuzluğu, bilgisizliği gördü. Behrengi aklının ve yüreğinin gözleriyle bakardı dünyaya. Yoksulluğun ardındaki sevdayı da, bilgisizliğin ardındaki sevgiyi de, sömürünün karşısında dayanışmayı da sezdi, gördü, elle tuttu Behrengi.

Ve Behrengi daha güzel, daha insanca, daha yaşanası yarınların tutkusu içinde, tüm gördüklerini, tüm bildiklerini ancak saygıyla anılacak bir alçakgönüllülüğün sağlayacağı yalın bir üslûpla masallar biçiminde dünya çocuklarına sundu.

Küçük Kara Balık, Püsküllü Deve, Bir Şeftali Bin Şeftali, Kel Güvercinci, Sevgi Masalı gibi masal kitaplarında Behrengi, küçükler ile büyükler, çocuklar ile yetişkinler arasındaki duvarı yıktı, dünyada bu gibi yapma duvarların değil, ezen ile ezilen, sömüren ile sömürülen arasındaki gerçek, yıkılası duvarların varolduğunu hepimize gösterdi.

Behrengi'nin her masalı sömürüye karşı bir yumruk, zulme şamar, sevgiye çağ-insanlığa övgüydü.

Ama bu kadarı da fazlaydı. Rıza Pehlevi'nin İran'ında gözler görmesin, kulaklar duymasın, ağızlar söylemesin, eller birbiriyle tutuşmasın istenirdi. Pehlevi mutlu yarınlar yolunda bir duvar, insanlar için karabasandı. İşbirlikçiler, hırsızlar, yağmacılar, işkenceciler, hapishaneler, katiller için bir ülkeydi Şah'ın diyarı, arada sevgiye hoşgörüyle bakılamazdı. Kısacası Behrengi'ye yer yoktu. Şah'ın ülkesinde ve 1968'in bir sabahı, yurttaşları Behrengi'yi Aras nehri kıyısında boğulmuş buldular. Yetkililer Behrengi'nin nehirde boğulduğunu ileri sürdüler. Yurttaşları, kardeşleri, can yoldaşları bu açıklamaya kanmadılar. Ama ses çıkarmak yasaktı İran'da ve herkes — Bak zavallı Behrengi'ye, bir karış suda boğuldu. diyerek kara güldürüyle dile getirdi ağıtını.

Behrengi tek kurbanı değildi kanlı Şah'ın, onlarca, yüzlerce, binlerce Behrengi, İran halkının üstündeki baskı sürsün, yağma sürsün, emperyalizmin kirli eli İran'ın doğal kaynaklarında kalsın diye öldürüldüler.

Nice Behrengi'ler bu çağdışı yönetimin en çağdaş yöntemlerle donatılmış işkence evlerinden geçtiler.

Hiç kimse Behrengi'yi, Behrengi'leri unutmadı. O ve onun gibiler, her zaman yüreğimizde kanayan bir yara olarak kaldılar.

Dostlar, bugünler. Behrengi'yi, Behrengi'leri anma günleridir.

İran'ın iğrenç diktatörü, 37 yıllık karabasanı Şah, her bir Behrengi'nin biriken çığlıkları birbirine eklenen yumrukları karşısında İran'dan ayrılmak zorunda kaldı.

2500 yıllık Pers İmparatorluğunun düşünü gören Şah'ın saltanatının yeller esiyor şimdi yerinde.

29 yaşında yaşamdan koparılan Behrengi birçok dilde türküdür şimdi.

59 yaşındaki kanlı diktatör Şah, yaşanmamış bir yaşamın son yıllarında tarihin çöp tenekesinin dibine düştü.

Evet, Rıza Pehlevi'nin yılları, yaşanmamış bir yaşamın iğrenç kanlı kokuşmuş bir öyküsüdür. Çünkü İlhan Selçuk'un dediği gibi «Çağımızda saraylarda yaşanmaz, ancak düşü görülür.»

Tahran Sarayındaki iğrenç, kokuşmuş düş. Behrengilerin kanında boğuldu.

Behrengi'yi anma zamanıdır dostlar.

ALİ SİRMEN (Cumhuriyet, 20.1.1979)

«ULUSLARARASI ÇOCUK KİTAPLARI FUARI» ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

26 Mart — 26 Nisan 1979 süresince Atatürk Kitaplığında açılan İstanbul Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı, Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) İst. Şb.si öncülüğünde 42 kamusal, özel ve demokratik kuruluşun işbirliği sonucu örgütlendi. Yeryüzünün değişik bölgelerinden 24 yabancı ülkenin ve Türkiye'den 25 yerli yayıncının katıldığı sergiyi yaklaşık 30 bin kişi izledi. Yerli kitapların satışı umulanın çok üstündeydi. Yabancı yayınların satışı yapılmadı.

Fuarların amacı, katılan firmalar arasında ticaret ilişkilerini arttırmaktır. Bu fuarın amacı ise daha çok kültürel alış verişi sağlamak, düşünsel alanda bilgi ve deneyim birikimini arttırmaktı. Çocuk yılında İstanbul'lu çocuklara yeryüzünde başka çocukların da yaşadığını, onlar için yazılan kitaplarla onlara göstermekti. Ayrıca serginin düzenlendiği binada her hafta bir konferans düzenlenmiş. Aziz Nesin, Doç. Dr. Jale Baysal, Ülkü Tomer ve Erdal Öz'ün verdiği konferanslarda çocuk yazını, yayıncılığı ve kitabın çocuğa iletilmesinde Türkiye'nin güncel sorunları ele alınmış, dinleyicilerin soruları her konferans sonunda sıcak ve verimli tartışmalara yol açmıştır.

Aynı binada ve Atatürk Kültür Merkezi salonlarında düzenlenen film, folklor, bale ve tiyatro gösterileri, binlerce İstanbul'lu çocuğa ve ailesine çocuğa yönelik

sanat olaylarını ücretsizce yaşama olonoğını vermiştir. Türkiye Yazarlar Sendikosının fuar nedeniyle Atatürk Kitaplığı'ndo düzenlediği imza günleri, yazarların oldukca geniş okur kitlesiyle dolaysız ilgi kurmosını soğlomış, küçük çocuklar bozan sevinç, çoğu zaman hoyretle yazarlardon imza olmak mutluluğuno erişmiştir.

Çocuk ve kitap konulu uluslararası sempozyum

Fuar süresinde, çocuk ve kitoplo uğroşon yazar ve eğitimcilerin de uluslararası bir ortam içinde biroraya gelmelerini soğlomok amacıyla düzenlenen sempozyum 17—19 Nisan 1979 tarihlerinde İSO (İstanbul Sanayi Odosı)nın Odakule binasında düzenlenmiştir. Üç gün süren ve büyük ilgi gören bu tartışmalı toplantıyı (1) Doç. Dr. Özer Soysal, (T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürü) geleceğin yetişkini çocuğo, kitap ve kütüphane hizmeti vermenin önemine değinen bir konuşmo ile açmış, Jocelyne Neveu, «Fronso'do çocuk kitaplorıno bugünkü biçimini veren eğitsel ve ruhsol yöntemleri» hemen onun ardından anlatmıştır. Dr. Robert Anhegger ise Federal Almanya'da Türkce çocuk kitaplarının soğlonmosı ve orada yaşoyan türk çocuklarının kitap gereksinimleri üzorindo durmuştur. Liobo Betten de Federal Almanya'da çocuk ve gençlere yönelik yazın ve bu yazının çocuklara uloştırılmosı sorunlarını ele olon bildirisinde, ülkesindeki ödül ve monsiyonlorı, bunların veriliş yöntemlerini, kütüphonelerin vo kütüphanecilerin yayın ve yazın yaşamına katkılarını dile getirmiştir. İngiltere adına konuşan İnci Soltıkgil ise, İngiltere'deki çocuk kütüphanelerinin çocuk yayınlarını tanıtmo ve çocuklara uloştırma yolundaki son gelişmeleri sergiledi.

İkinci gün Avusturya'dan Prof. Dr. Marian Heitger «çocuk kişiliğinin gelişmesinde ve renklendirilmesinde iletişim araçlarının önemi»ni işleyen bildirisinde insanın yanlış yoda yapay koşullondırılmosının tehlikesini vurgulamış, eğitimsiz kalan ano-bobolora do bu araçlarla ulaşılmasının gereğini göstermiştir. Viyana'lı yazar Koethe Recheis ise Avusturya çocuk yazınındo, son on yılda görülen gelişme ve akımları örnekleyerek sunmuştur. Aynı gün konuşan İsroil'li Dr. Zoholr Shovit, karşılaştırmalı yazın yöntemi ile çocuk yazının kendini olgılomosı'nı uluslararası üne ulaşmış çocuk kitapları arasından seçtiği örneklerle saptamış, verdiği örneklerin solondaki dinleyicilere de yabancı olmodığı dikkati çekmiştir. Eşi Dr. Yookov Shovit ise «çocuk kitabı yazarlarının üç türü üzerine bazı düşünceler» adlı bildirisinde, yazor-kitop-okur sorununu tarihsel gelişme içinde ulusol ve uluslararası düzeyde incelemiştir.

Üçüncü gün toplantı Bulgar yazar Kristü Stonişev'in çocuk yazını ve gerçeklik adlı bildirisiyle açılıyordu. Çocuk yazınının gerçekçi niteliğini belirlemeğe çalışan ünlü bulgar yazar, çocuk yazınının sınırsız olanaklarından söz ederken, olabilecek ve olması gereken sınırları do belirliyor, sözlerini B. Brecht'in şu şiiri ile bitiriyordu:

Bu arada yine de biliyoruz
Aşağılıklığa karşı duyulan kin bile
Yüzleri buruşturur.
Haksızlığa karşı duyulan hiddet bile
Sesi sertleştirir. Ah bizler,
Dostluk torlosını işlemek isteyenler
Birbirimizle dost olamadık.
Ancak ilerde, insanın insana yardım ettiğini
Görecek olan sizler,
Bağışlayarak
Anımsayın bizi.

---

(1) Toplantıya sunulan bildirilerin tümü ve toplantı tutanakları T.C. Kültür Bakanlığınca yayınlanacaktır.

Yunanistan Kütüphaneciler Derneği Başkanı Katherine Thanopoulos ise aynı oturumda çocuğa kitabın iletilmesinde önemli rol oynayan çocuk kütüphanelerinde gerçekleştirilmiş ve planlanmış gelişmeleri, kendi ülkesinden verdiği örneklerle anlattı. Aynı ülkeden gelen ünlü Yunan yazarı Georgia Torsuli, Yunanistan'da çocuk yazınının tarihçesini ve bugünkü eğilim ve sorunlarını inceledi.

Öğleden sonraki son oturum, ev sahibi konuşmacılara ayrılmıştı. Doç. Dr. Halûk Yavuzer, «çocuğun ilgileri arasında kitabın yeri ve önemi» konulu bildirisinde, Türkiye'de yapılan araştırmalara dayanarak okuma alışkanlığının kazanılmasında sosyo-ekonomik etkenlerin önemini belirliyordu. Tekin Sönmez ise daha çok gecekondu yörelerinde yetişen çocukların sorunlarına öncelik tanıdığı «Türkiye'de kültür ikilemi ve çocuk» adlı bildirisinde, kırsal kesimden büyük şehirlere taşınan değer yargıları ile büyük şehirin değer yargılarının çatıştığı kültür ikilemi içindeki çocuğun yalnız bırakılmışlığını ve çaresizliğini vurguluyordu.

Basında da yankılanan bu verimli toplantı, Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı'nın getirdiği önemli bir gelişimdi. Toplantıya katılamadığı halde bildirisini gönderen Brezilya'lı L.C.A. de Athayde Sandron, «Brezilya'daki çocuk ve gençlik yayınları» üzerine yaptığı değerlendirmede, ülkesindeki yayın azlığından, nitelikli yayınlar arasında yerli yazarların eserlerinin azlığından ve bunlara çare olarak bulunan çözüm yollarından söz ettikten sonra, Türkiye'yi 40 üyesi bulunan IBBY'ye (Uluslararası Gençlik Kitapları Kuruluna) üye olmaya çağırıyordu. Aynı çağrıyı Bulgar yazar Stanişev de sözlü olarak sempozyumu yöneten Meral Alpay'a yapmıştı.

20 Nisan'da T.C. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın konuklarımızı ve yerli yazarlarımızı bir otobüsle İstanbul'u gezdirme programı gerçekleşti. Yerli yazarların pek azı bu geziye ilgi gösterdi. Ama ilgi gösterenlerin bir gün içinde önemli bağlantılar kurabileceği de kesinleştı. Yabancı konukların izlenimleri ise ülkemiz açısından da önemli ve olumlu oldu.

Görsel İletişim ve Fuar

Kitapların sergilendiği Atatürk Kitaplığı'nda sergiye girişte, Fuara katılan ülkelerden gelen afişler de sergilendi. Fuar için yaptırılan mavi bir zemine yerleştirilmiş grî bir dünya üzerinde, barış renkli beyaz kitabı okuyan dünya çocuklarını simgeleyen afiş, bunlar arasında da kişiliğini ve güzelliğini gösteriyor, genç çizer Nihal Sarıer'in bu başarısı bu alanda Türkiye'nin geleceği için umut ışıklarını sürekli kılıyordu. Aslan Kaynardağ'ın Alfabe sergisi, İsa Çelik'in fotoğrafları sergiyi daha da güzelleştiriyor, sergının düzenlenmesinin sorumluluğunu üslenen Ömür Candaş ve yardımcısı Emir Sarıer, izleyicilerden olumsuz eleştiriler almıyor. sergiye giren izleyiciler kitaplar arasına yerleştirilmiş görsel iletişim araçlarının güzelliği ile karşılaşıyordu.

«Kitap yazmak, kitap yayımlamak yetmiyor. Kitabın okurla ilişkisini görmek gerekiyor. Kitaplar, çocuk kitapları: okur da çocuklar olunca durum daha da ilginç oluyor» diyen Erdal Öz, Fuar'ın anı defterine yazdığı bu satırlarını şöyle tamamlıyordu: «Bulunmaz bir güzelilk bu. Bu ilk büyük girişimin, her yıl yenilenmesi, yurdun değişik bölgelerine götürülmesi, sanırım sizlerin de dileğinizdir».

Adı geçen anı defteri karıştırıldığında bu ve buna benzer düşünce ve dileklerin çokluğu fuara emek verenlerin yorgunluğunu gideriyordu.

Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı'nın Başarısız Yanları

Yaklaşık 10 ay süren hazırlık çalışmaları sırasında yapılan toplantılara katılan üyeler, bu toplantıları düzenli olarak izleyemediği için, alınan ve değiştirilen kararlardan düzenli olarak bilgi sahibi olamayan yürütme ve yönetim kurulu üyeleri arasında iletişim aksaklıkları doğdu.

Yürütme kurulu üyeleri kendi örgütlerine düzenli bilgi götüremediği, bireysel direnmelerini örgütleri adına yürütme kuruluna getirdikleri için, sorumlu örgüt TKD İstanbul Şubesi ile bazı kuruluşlar arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümüne kadar geçen süre içinde emek ve zaman kaybı oldu.

Uzak ve gecekondu semtlerindeki okullar, İstanbul Belediye'sinin sağladığı ücretsiz otobüsle ancak 10 günlük bir sürede fuarı izleyebildiler. Otobüsün geri çekilmesi bu olumlu hizmeti aksattı. Satış pavyonu izleyici sayısına göre, özellikle kalabalık saatlerde küçük ve kasa düzeni de elverişsizdi. Sorumlu Yılmaz Elmas'ın özverili çalışmalarına rağmen denetim her zaman başarılı değildi. Fuar sekreteri ve TKD İstanbul Şubesi Başkanı Nabey Önder, telefonsuz büro sıkıntısı, bağlantı bürosunun fuara uzak olması, teksir makinesi yokluğu, arabasızlık v.b. teknik olanaksızlıklarla da uğraşmak durumunda kaldı.

Fuar'ın yan etkinliklerinin dağınık yerlerde yapılması, fuar süresince yürütme kurulları, basın ve halkla ilişkiler hizmetini aksattı. Zaten nazlı olan basının sürekli ilgisini yeteri kadar çekemedi. Milyonlarca liraya mal olan ve hiç bir hizmet vermeden 4-5 yıldır boş tutulan o güzel Atatürk Kitaplığı, yine de açılamadı. Oysa Fuar'ın o binada düzenlenmesinin bir nedeni de kendisi için yapıldığı söylenen bu kütüphaneye İstanbul halkının dikkatini çekmekti.

Doç. Dr. MERAL ALPAY

İSTANBUL
1979
BALKAN ÜLKELERİ
YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI
Konu :
Balkan Ülkeleri Edebiyatlarında Ortaklaşa temalar

BALKAN YAZARLARI İSTANBUL'DA TOPLANIYOR

«1979 Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı 22-24 mayıs tarihleri arasında Atatürk Kültür Merkezinde yapılacaktır. Toplantıya Türkiye dışında Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın ikişer bildiri sunacaklarıbildirilmiştir. Konuk ülkelerin beşer temsilciyle hazır bulunacakları toplantıya Türkiye 15 yazar temsilciden beşinin sunacakları bildirilerle katılacaktır...

Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin, düzenlediği basın toplantısında Türkiye kamuoyunun ve Balkan ülkeleri kamuoyunun bu kurultayla ve kurultayda tartışılacak konuyla yakından ilgileneceğini umduklarını söylemiştir. Nesin amaçlarının, yazın yoluyla yazarlar aracılığıyla Balkan Ülkeleri Halkları arasındaki dostluk ve kardeşliğin pekiştirilmesi ve halkların birbirlerini daha yakından tanıyarak gerçek barışın sağlanması olduğunu belirtmiştir.

Balkan Yazar Örgütleri Kurultayında konu itibariyle, Balkan Ülkeleri Edebiyatında ortak temaların irdeleneceğini söyleyen Nesin, ileride kurultaya sunulan bildiri ve tartışmaların kitap biçiminde yayınlanacağını da bildirmiştir.

Cumhuriyet (16 Mayıs)

BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI BUGÜN BAŞLIYOR

Doğan HIZLAN

Balkan ülkeleri Yazar Örgütleri toplantısı bugün saat 10.00 da Atatürk Kültür Merkezi'nde TYS Başkanı Aziz Nesin'in ko-

nuşmasıyla açılıyor. Aziz Nesin'in açış konuşmasından sonra Başbakan Bülent Ecevit'in mesajı okunacak ve Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı da bir konuşma yapacaktır.

Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri toplantısı ülkemizde ilk olarak yapılmaktadır. Gerek Balkan ülkelerinin yazarlarının bir arada düşünce alışverişlerini sağlaması gerek Türk edebiyatının kendi sınırları dışına taşması yönünden olumlu bir girişim olan bu toplantıda Balkan ülkelerinden yazarlar bildiri sunacaklardır. Bildirilerde kendi edebiyatlarının ve dünya edebiyatlarının gündeminde bulunan sorunlar üzerine düşüncelerini yansıtacaklardır..

ALTI ÜLKE

Toplantıya Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye katılmaktadır. Yüzyıllar boyu ortak tarihi yaşamış bu ülkelerin yazarlarının Türkiyede ilk kez biraraya gelmeleri Türk edebiyat ortamı için de gerçekten üzerinde durulması gereken bir olaydır. Şimdiye kadar Balkan ülkeleri yazarlarından bir çok yapıt dilimize çevrilmiş bizim yazarlarımızın da yapıtları orada yayınlanmıştır. Böylesi bir alışveriş düşünüldüğünde Balkan yazarlarının biraraya gelmesi bu kitapların ve birbirini etkileyen düşünce akımlarının ortak bir değerlendirilmesi açısından da önem kazanmaktadır.

Altı Balkan ülkesinin yazarlarının sunacağı bildiriler Türkçe, Fransızca ve İngilizce olmak üzere üç dilde çoğaltılarak izleyicilere dağıtılacaktır. Ayrıca Adnan Özyalçıner'den aldığımız bilgiye göre öğleyin ve akşam olmak üzere günde iki kez toplantı bültenleri basına verilecektir.

Toplantıya sabahki oturumdan sonra ara verilecek ve öğleden sonraki birleşimde de bildirilerin okunmasına başlanacaktır.

22 mayıs salı günü başlayacak Balkan Ülkeleri Pazar örgütleri toplantısı 24 mayıs perşembe akşamı sona erecektir.

Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı Aziz Nesin bugün yapacağı açış konuşmasında Balkan ülkeleri arasındaki yakınlığı şöyle vurguluyor:

«Gerçek sevgi ve dostluk ancak insanların birbirlerini yakından tanımalarıyla kurulur. İnsanların birbirlerini tanımalarının en sağlam ve en iyi yolu edebiyattan geçer. Bir halkın ve bir ülkenin edebiyatını bilmek, o halkı ve o ülkeyi yakından tanımak, sevmek demektir. Her ülkenin ilerici yazarları, hem

kendi ülkelerinin, hem de dünya kamuoyunun mimarlarıdır. Bu bakımdan yazarlar, yapıtlarıyla başka halklara kendi halklarını tanıtarak sevdirdikleri için gerçek barış elçileridirler.

Balkan ülkelerinin halkları olan bizler, çok eski ve çok zengin bir tarihin ortak kalıtçılarıyız. Yüzyıllar boyunca tarihimizi, geleneklerimizi, kültürümüzü ortak olarak yaratmışız ve aynı kültürel ortamın içinde birlikte yaşamışız. Kültürlerimiz, karşılıklı olarak birbirlerine geçmiş, birbirlerini etkilemiştir. Gerçekte, Balkan ülkeleri halkları olan bizler, bir ailedeniz, yakın ve benzer kültürlerin insanlarıyız. 700 yıllık Nasrettin Hoca artık hepimizin olmuştur. Bir Bulgar köylüsü de, bir Arnavut, bir Yugoslav, bir Yunan, bir Romen, bir Türk köylüsü de sırası gelince, kendi dillerinden aynı Nasrettin Hoca fıkralarını anlatırlar. Yine Karagöz, ortak kültür ürünümüz olmuştur. Örneğin Türkiye'deki Karagöz, Yunanistan'da Karagözis'tir. Keloğlan, Balkan ülkelerinin ortak kahramanıdır. Türkiye'nin Keloğlan'ı, Arnavutluk'un «Kelos» ve «Kelalan»ı olmuştur. Masallarımız, fıkralarımız, anektodlarımız, ninnilerimiz, ezgilerimiz, atasözlerimiz, töre ve törenlerimiz, gelenek ve göreneklerimiz, hep aynıdır. Bu yüzden Balkan ülkeleri halklarının karakterleri, başka halklarda görülemeyecek oranda birbirine benzer. Elbet aramızda değişiklikler var. Ama hepimizde ortaklaşa bir Balkanlılık karakteri vardır. Örneğin Bulgar Bay Ganü, biraz da Türk, biraz da Arnavut Bay Ganü'dür. Bu yüzden, biz Balkanlılar, birbirimizi çok kolay anlarız ve yine bu yüzden edebiyatlarımız birbirlerine çok yakındır.»

Cumhuriyet (22 Mayıs)

1979 BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI BAŞLADI

Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından düzenlenen 1979 Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı dün (22 Mayıs) Atatürk Kültür Merkezi'nde başlamıştır... Üç gün sürecek olan ve Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Türkiye'nin katılımıyla gerçekleştirilecek toplantıya çağrılı olan Arnavutluk yazar örgütü, son anda temsilci göndermeyeceklerini bildirmişlerdir.

Toplantıyı bir konuşmayla açan Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı Aziz Nesin «Hükümetler dışı bir örgütlenme olan bu toplantının ana amacının Balkan ülkeleri halklarının kar

deşlik ve dostluk duygularını pekiştirmek ve ülkeler arasındaki barışa katkıda bulunmak olduğunu» söylemiştir.

Aziz Nesin'in konuşmasından sonra Başbakan Bülent Ecevit'in mesajı okunmuştur. Mesajda özetle şöyle denilmektedir.

«Değerli Balkan Ülkeleri yazarlarının bu saygın işbirliğinin, Balkan ülkeleri arasında derin ve tarihsel kökleri bulunan dostluk, barış ve dayanışma geleneğinin sürdürülmesinde, geliştirilmesinde ve pekiştirilmesinde en yapıcı ve güçlü desteği oluşturacağına inanıyorum.»

Kültür Bakanı Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı ise, «Ülkeler, dostluk ilişkilerini öncelikle yazarları yoluyla kurarlar. Bu toplantı da bu ilişkilerin sonucudur. Burada biraraya gelen yazarlar bir anlamda kendi toplumlarını da biraraya getirmiş olmaktadırlar.» demiştir.

Toplantıda yazarlar çeşitli bildiriler sunacaklardır.

1979 BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISINDA TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI GENEL BAŞKANI AZİZ NESİN'İN AÇIŞ KONUŞMASI:

Çok değerli konuklarımız, sevgili meslekdaşlarım, Sayın dinleyiciler.

Altı yıl önce kurulmuş olan Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği «BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI»na hoş geldiniz. Yalnız ülkelerindeki yazar örgütlerinin temsilcileri değil, aynı zamanda halklarının da temsilcileri olan çağrılı yazar dostlarımıza, kurultayımıza katıldıkları için teşekkür ediyoruz.

Önemle belirtmek isterim ki, Sendikamızın düzenlediği bir toplantı, hükümetler dışı bir örgütlemedir. Bu toplantının ana amacı, Balkan ülkeleri halklarının kardeşlik ve dostluk duygularını pekiştirmek ve ülkelerimiz arasındaki barışa katkıda bulunmaktır.

Gerçek sevgi ve dostluk ancak insanların birbirlerini yakından tanımalarıyla kurulur. İnsanların birbirlerini tanımalarının en sağlam ve en iyi yolu edebiyattan geçer. Bir halkın ve bir ülkenin edebiyatını bilmek, o halkı ve o ülkeyi yakından sevmek ve tanımak demektir. Her ülkenin ilerici yazarları, hem kendi ülkelerinin, hem de dünya kamuoyunun mimarlarıdır. Bu bakımdan yazarlar, yapıtlarıyla başka halklara kendi halklarını tanıtarak sevdirdikleri için gerçek barış elçileridirler.

Balkan ülkelerinin halkları olan bizler, çok eski ve çok zengin bir tarihin ortak kalıtçılarıyız. Yüzyıllar boyunca tarihimizi, geleneklerimizi, kültürümüzü, ortak olarak yaratmışız, ve aynı kültürel ortamın içinde birlikte yaşamışız. Kültürlerimiz, karşılıklı olarak birbirine geçmiş, birbirlerini etkilemiştir. Gerçekte, Balkan ülkeleri halkları olan bizler, bir ailedeniz, yakın ve benzer kültürlerin insanlarıyız. 700 yıllık Nasreddin Hoca artık hepimizin olmuştur. Bir Bulgar köylüsü de, bir Arnavut, bir Romen, bir Yugoslav, bir Yunan, bir Türk köylüsü de sırası gelince, kendi illerinden aynı Nasreddin Hoca fıkralarını anlatırlar. Yine Karagöz, ortak kültür ürünümüz olmuştur. Örneğin Türkiye'deki Karagöz, Yunanistan da Karagözis'tir. Keloğlan, Balkan ülkelerinin ortak kahramanıdır. Türkiye'nin Keloğlan'ı Arnavutluk'un «Kelos» ve «Kelalan»ı olmuştur. Masallarımız, fıkralarımız, anektodlarımız, ninnilerimiz, ezgilerimiz, atasözlerimiz, töre ve törenlerimiz, gelenek ve göreneklerimiz, hep aynıdır. Bu yüzden Balkan ülkeleri halklarının karakterleri, başka halklarda görülemeyecek oranda birbirine benzer. Elbet aramızda değişiklikler var. Ama hepimizde ortaklaşa bir Balkanlılık karakteri vardır. Örneğin Bulgar Bay Ganü, biraz da Türk. biraz da Arnavut Bay Ganü'dür Bu yüzden biz Balkanlılar, birbirimizi çok kolay anlarız ve yine bu yüzden edebiyatlarımız birbirine çok yakındır. Örneğin Arnavut. Bulgar, Romen, Yunan, Yugoslav hikâyelerini, roman ve şiirlerini, Türk okurları büyük bir sevgiyle benimsemişlerdir.

Açıkça söylemeliyim ki, Türk okurları, öteki Balkan ülkelerinin şair ve yazarlarını kendi şair ve yazarları saymaktadırlar. Kitapları o denli ilgi görmüştür ki, onlar Türk yazarlarına birer sevgili rakip olmuşlardır. Türk yazarlarının yapıtları da, öteki Balkan ülkelerinde aynı sevgi ve ilgiyle karşılanmıştır.

Altı Balkan ülkesi halkları arasında, ortaklaşa tarihimizden gelen vazgeçilmez ve yadsınmaz bir aile bağı vardır.

Şöyle bir düşünelim: Dünyanın başka bir yerinde, altı ayrı ulus var mıdır ki, sofrasına koymuş olduğu yemeklerin adını aynı sözcüklerle söylemiş olsun: Ekmek kebap, köfte, börek, imambayıldı, pilav, dolma, yoğurt ve daha yüzlerce...

Dünyanın başka bir yerinde, altı ayrı ulus var mıdır ki, ev sözlüğü aynı olsun: ev, kapı, eşik, pencere, döşeme. tavan, çatı, baca, ocak ve daha yüzlerce...

Dünyanın başka bir yerinde daha altı ayrı ulus var mıdır

ki, ev eşyasını aynı sözcüklerle adlandırmış olsun: yatak, yastık, döşek, yorgan ve daha yüzlerce...

Ve en sonunda dünyanın başka yerinde aynı sözcüklerle küfreden altı ayrı ulus var mıdır. Biz Türk yazarları, işte bu nedenlerle Balkanlarda oturan halkları bir aile olarak görmekteyiz: Balkan ailesi. Ve bu nedenle bu toplantı ,uluslararasıdır ama, yine de bir aile toplantısıdır.

Bu toplantıdan amacımız, edebiyat yoluyla ve yazarlar aracılığıyla Balkan ülkeleri halkları arasında ötedenberi varolan sevginin, dostluk ve kardeşlik duygularının daha da pekiştirilmesi, aramızdaki barışın daha da güçlenmesidir.

Bu toplantının konuşma ve tartışma konusu daha önce de bildirdiğimiz üzere «Balkan Ülkeleri Edebiyatlarında Ortaklaşa Temalar»dır. Bu konuda bildiriler sunulacaktır.

Bu toplantımızı açarken, hepimiz için başarılar diliyorum. Katılanlara sendikamızın üyeleri adına bir kez daha teşekkür ederim.

Arnavut kardeşler, Bulgar kardeşler, Romen kardeşler, Yugoslav Kardeşler, Yunan kardeşler sizleri, Türk halkı adına bütün Balkan halklarını kucaklarcasına kollarımı açarak saygıyla kucaklıyorum.

BAŞBAKAN SAYIN BÜLENT ECEVİT'İN MESAJI

«Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı'na çağrınız için teşekkür ederim. Yazarların ve yazının çeşitli ülke halkları arasındaki doğrudan sağlıklı ve kalıcı bir iletişim kurulmasına olanak sağlayabilmesi yönünde değerli Balkan Ülkeleri Yazarlarının bu saygın işbirliğinin, Balkan ülkeleri arasında derin, tarihsel kökleri bulunması dostluk, barış ve dayanışma geleneğinin sürdürülmesinde, geliştirilmesinde ve pekiştirilmesinde en yapıcı ve en güçlü desteği oluşturacağına inanıyorum.

Gerek Balkanlardaki ve tüm dünyadaki barışçıl atılımlara ve uluslararası yumuşama çabalarına katkıda bulunma, gerek Balkan Ülkeleri Yazarlarının ve Yazar Örgütlerinin ortak çalışmalarını verimli ve sürekli kılma doğrultusunda, BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI'nın olumlu sonuçlarını ve üstün başarılarını dilerim.

Size, SEMİNERE katılan BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ'nin ve Türk Yazarlar Sendikasının değerli üyelerine, toplantının düzenlenmesinde emeği geçen kuruluşların değerli

görevlilerine, toplantıya katılan sayın konuklara mutluluk ve esenlik dileklerimle saygılar sunarım.

BÜLENT ECEVİT
BAŞBAKAN

KÜLTÜR BAKANININ DEMECİ:

Balkan Ülkelerinin değerli yazarları,
Sayın Konuklar...

Balkan ülkelerinin seçkin yazarlarını biraraya getiren böyle bir toplantıyı açmaktan büyük mutluluk duyuyorum.

Yazarlar, ülkelerin gerçek sanat elçileridir. Onların yarattıkları sınır tanımaz boyutlarda, ülkeden ülkeye geçmektedir. Ayrı ayrı ülkelerin insanları, birbirlerini en başta yazarları yoluyla tanırlar. Yazarlar, kendi toplumunun insanının, durumunu anlatırken aslında tüm ülkelerin insanlarına dostlukla, sevecenlikle yaklaşmış olurlar. Değişik ülkelerin insanları, aynı ülkenin insanıymış gibi görünür onların yapıtlarında. Bir yapıtı okurken orada tanışık insanlarla karşılaşılmasının nedeni budur. Bunun içindir ki, ülkeler dostluk ilişkilerini öncelikle yazarları yoluyla kurarlar. Bu toplantı da bu ilişkilerin sonucudur. Burada biraraya gelen yazarlar, bir anlamda kendi toplumlarını da biraraya getirmiş olmaktadırlar. Ülkemiz için, Balkan yazarlarının biraraya gelmesinin daha büyük boyutlarda ele alınması gereken anlamları da vardır. Biz Balkan ülkeleri, ortak tarih yaratmış bir toplumuz. Sorunlarımızın ortak yönleri çoktur. Bu ortak tarih yaratmanın bir çok olumlu yönleri vardır. Her şeyden önce bu toplumlar birbirlerini çok iyi anlarlar. Sorunlarını çok iyi kavrarlar. Çağımızda, giderek hiç bir sorun tek başına ele alınmıyor. Hiç bir ülke doğabilecek bir olayın dışında düşünülemiyor. Ülkeler arasındaki işbirliği ve dayanışma ne denli güçlü bağlarla kurulursa, sorunların üstesinden de o denli başarıyla gelinebilir. Bu dayanışmayı, ve işbirliğini en önde yazarlar sağlar: Çünkü insanoğlunun gerçek anlaşması, duygu, düşünce ve yaratı düzeyinde gerçekleştirilir. Dostluklardan rahatsız olanların öncelikle yazarları hedef almalarının nedeni budur.

Kültürel ilişkilerin amacı, insanların ve o insanların oluşturduğu toplumların, birbirlerini daha iyi tanımlarına olanak hazırlamaktır. Birbirlerini yakından tanıyanlar, mutlaka aralarında benzerlikler, ortak noktalar bulurlar. Bilincine varılan benzerlikler, sevgiyi ve dayanışmayı doğurur. Başka bir toplumdaki

farklı tutum ve davranışların temel nedeni olan farklı koşulların bilincine varan bir toplumun doğal eğilimi ise farklılıklara karşı ilgi ve en azından anlayıştır.

Kültürü, bir duyuş, düşünüş ve davranış birliği olarak tanımlarsak, bunun ortak veya benzer koşulları paylaşmanın bir sonucu olduğunu da söylemek zorundayız. Kültür, bu açıdan bakıldığında daha çok ulusal bir olgudur. Ancak birbirlerinden çok farklı koşullara sahip bulunan toplumlarda bile benzer yanların varlığı ve benzerliklerin çağımız koşullarında hızla arttığı da yadsınamayacak bir gerçektir. Hangi toplumun parçası olursa olsun, insanın insan olarak sahip bulunduğu bazı duyuş, düşünüş ve davranış benzerlikleri de kültürün evrensel yanını oluşturur.

Çağdaş koşullar, insanı toplum içinde yalnızlığa iterken, bu yalnızlığın yarattığı gereksinmeler de insanı yeni insancıl odakları aramaya zorlamaktadır. Ortak yanları olanlar birbirlerini aramakta, insanlar gruplaşmaya, gruplar sınıfsal çıkarlar etrafında toplanmaya sınıflar ulusal çerçevede bütünleşmeye yönelmektedirler. Çağın gelişen koşulları içinde ortaya çıkan en önemli olgulardan birisi ise, toplumların doğurduğu dayanışma, ve işbirliği eğilimlerinin giderek artmasıdır. Ne ölçüde güçlü kaynaklara sahip olursa olsun, günümüz koşullarında toplulukların kendi sorunlarını yalnız kendi çabalarıyla çözebilmeleri olanaksızdır.

Çağımız yazarının ve genel olarak çağımız sanatçısının tarihsel görevi böylece ortaya çıkmaktadır. İnsanlar ve toplumlar arasında benzer yanlar bulmak, bu benzerliklerden hareketle dayanışma süreçlerini oluşturacak evrensel bilincin yaratılmasına katkıda bulunmak ve korkunun yerini güven duygusunun almasına çalışmak. Bireysel mutluluğun temeli de budur, evrensel bilincin temeli de...

Fakat böyle bir çaba bireysel ve ulusal özellikleri yok etmeğe yönelmemelidir. İnsanlar ve toplumlar arasında ortak noktalar arayanlar, duygu, düşünüş ve davranış farklılıklarının en azından bir bölümünün kültür zenginleşmesinin korunması gereken kaynakları olarak değerlendirmek zorundadırlar. Nasıl ki kültürel çeşitlilikten hareket ederek ulusal bütünleşmeyi sağlamak ve sağlıklı yolsa; ancak ulusal değerlerden hareket ederek evrensel değerlerin oluşumuna katkıda bulunulabileceği de bir gerçektir.

Balkan ülkelerinin değerli yazarları...

Çağımızın güç koşulları, doğanın bilinçsiz bir biçimde tahrip edilen olanakları, dostluk ve dayanışmayı bir istek olmaktan çıkarıp, bir zorunluk haline getirmektedir.

Tarih kitapları ve günümüzün yazarları, geçmişin kinlerini, geleceğin kuşaklarına aktarma aracı olmamak zorundadırlar. Dostluk ve sevgi, doğal duygulardır, beslenmeseler de yaşarlar, ama kin ve nefret, ancak özen gösterildiğinde yaşamlarını sürdürebilir duygulardır.

Tarih, geçmişi daha iyi bir gelecek kurmak için bu günün kuşaklarının hizmetine verdiği ölçüde bir masal olmaktan çıkar. Yazar, farklı koşullar içindeki insanın evrensel yanını bulabildiği, o evrensel öğenin oluşumuna katkıda bulunabildiği ölçüde, tarihsel işlevini yerine getirmiş olur.

Sizi bu toplantı vesilesiyle aranızdaki ilişkileri sürekli ve düzenli bir duruma getirmeğe daha açık bir deyişle, kurumsallaştırmaya çağırıyorum. Çünkü inanıyorum ki, Balkan ülkeleri arasında gerçek bir barış, işbirliği ve dayanışma ortamı ancak sizin bilinçli çabalarınız ile süreklilik kazanabilir.

Bu toplantının, ülkelerimiz arası dostluk, dünya barışı ve yazarların gerçek üretimleri adına hayırlı olmasını diler, sizi ve sizin aracılığınız ile tüm Balkan uluslarını saygı ile selâmlarım.

Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı
Kültür Bakanı

HUMANİZM - EDEBİYATTA RUH VE ANLAYIŞ

Kamen Kalçev'in İstanbul'da yapılan Balkan Yazarlar toplantısında sunduğu bildiri.

Sayın Bayanlar, Baylar,
Değerli Arkadaşlarım.

İzin verirseniz Bulgar yazarları adına, bu toplantıyı düzenlemiş olmasından ötürü Türkiye Yazarlar Sendikasını kutlayarak sözlerime başlayayım. Ardından hemen şunu belirtmek isterim ki, biz Bulgar edebiyatçılarının temsilcileri olarak, meslekdaşımız Türk Yazarlar Sendikası Başkanı Bay Aziz Nesin'in İstanbul'da düzenlenen bu arkadaşça foruma katılmamız ve 'Balkan edebiyatlarında ortak temalar» bildirimizi sunmamız için yaptığı çağrıyı sevinç ve mutlulukla kabul ettik.

Bu ortak tema çeşitli Balkan edebiyatlarının çağdaş gelişmesinde başlıbaşına ilginç ve derin bir temel oluşturur. Bu çok

zengin temanın doğru ve akıllıca çözümlenmesiyle Balkanlarda bundan sonraki estetik kültürün düşünsel ve sanatsal gelişmesinde çok şeyler sağlayabiliriz, kişisel olarak ben ve Bulgaristandan gelen meslekdaşlarım bu ortak temayı kutlarken bu konudaki çalışmalara gücümüzün yettiğince aktif bir biçimde katılmayı, yapıcı katkılarda bulunarak kültürel yakınlaşmamıza yardımcı olmayı umut ediyoruz.

Balkan edebiyatında ortak tema konusunu konuşurken edebiyatlarımıza hakim olan ortak karakterlistiğin beni kişisel olarak çok çektiğini söylemek isterim. Ancak hemen şunu belirteyim ki, komşularımızın edebiyat alanındaki klasik zenginliklerinin ayrıntılarını çağdaş edebiyatlarının vardığı aşamaları bilmemekle birlikte, gözlemlerime ve bilgilerime dayanarak ileri sürebilirim ki hepimizin edebiyatında ortak tema hümanizmdir. Hümanizm derken bu tinsel kavramın en geniş ve verimli görünüşünü kastetmekteyim. Hümanizmi düşünce olarak, hümanizmi insan bilimi olarak, hümanizmi estetik ve ahlak olarak kabul ediyor ve bugünün de yarının da yönlendiricisi, uluslaramızın dahası dünyanın geleceğinin temeli sayıyorum.

Eğer Bulgar edebiyatına kısaca bir göz atarsak bu eğilimin geçen yüzyıl sonlarında başladığını, burjuva düzeni sırasında sürdüğünü ve günümüzün gelişmiş sosyalist düzenini kurma sırasında en üst düzeye ulaştığını görürüz.

Bulgar edebiyatı hümanizm kavramını her zaman ulusalcılık ve demokrasi ile diyalektik bir bağ içinde incelemiş ve yorumlamıştır. Bu kavram hiç bir zaman teorikte ve pratikte ve halkın yaşamından ayrılmamış, ondan soyutlanmamıştır. Bu edebiyatımızın tinsel ve filozofik genel yönü olmuştur.

Örnek olarak Hristo Botov ve İvan Vazov gibi büyük yazarların yapıtlarını gösterebiliriz. Onlar ilk yapıtlarından başlıyarak halkın yaratıcı kaynaklarından yola çıkmışlardır. Onların ilham perilerinin hümanizm ve ulusalcılıkla beslenen tüm yapıtlarında demokratik bir ruh ve halklarına karşı sonsuz bir sevgi doludur. Bu yalnızca onlarda değil o zamanın tüm ozan ve tüm romancı ve öykü yazarları ile tümünün davalarını sürdüren yaratıcı ara kuşaklarda da görülmektedir. Botev ve Vazov'un açtığı bu yol klasikçilerimizin yolu olmuş, Elin Pelin, Yevkov, Smirnonski, Vapsarov tarafından da sürdürülmüş ve günümüzün sosyalist edebiyatına dek ulaşmıştır. Onların kuramının temelinde düşünce ve estetik kavram olarak hümanizm ile demokrasi yer almaktadır. Bulgar edebiyatı bu yoldan hiç bir za-

mın sapmamıştır. Edebiyatımız her zaman ulusumuza, ulusumuzun demokrasi ve hümanizm yolunda ilerlemesine yardımcı olmuştur. İşte edebiyatımızın büyük etkinliği, gücü ve ünü buradan doğmaktadır.

Sizin edebiyatınızda da hümanizm ve demokrasi gibi benzer kavramların var olduğunu söyleyebilirim. Edebi gelişmelerimizde bu kavramların ortak noktalarının olduğunu kabul ediyorum. Bu nedenle de bu toplantının konusu olan Balkan edebiyatlarında ortak temaya değindim.

Başlangıçta da söylediğim gibi Balkan uluslarının geçmişteki ve bugünkü edebiyatlarını çok iyi bildiğim savında değilim. Bunun nesnel ve öznel nedenleri çoktur. Uzun yıllar bizler birbirimizi tanıyamadık. Ya da tanıyabildiysek bile bu pek derin inemeyen çok kısa ve bir rastlantı biçimindedir. Belki de siz Balkan edebiyatını bizlerden daha iyi tanımaktasınız. Ancak benim bildiğim kadar, sizin çok zengin olan, bizde büyük değer verilen klasik ve çağdaş edebiyatınızdaki hümanizm ile demokrasi her zaman temel düşünce ve yön olmuştur. Biz Bulgar yazarları ile okurları her zaman Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Yaşar Kemal gibi usta yaratıcıların sanatsal anlatımına hayranlık duymuşuzdur. Çağdaş Türk romanındaki, öykülerindeki, şiirlerindeki yeni gelişmeler bizde hayranlıkla izlenmiş, bizlere sevinç vermiştir.

Yunan ozanlarının ile yazarlarının yapıtları da Bulgaristan'da büyük üne kavuşmuştur. Kazancakis, Nervilis, Seferis, Vretakos, Varnalis, Ristos, Rita Bumi Papa, Papa Nikes gibi... Bu yaratıcıların yapıtlarında hümanizm, insan sevgisi, kardeşlik, uluslararası anlaşma ruhu esmektedir. Bu esinti çok eski zamanlardan gelen bir rüzgardır ve insan ruhuna egemen olmaktadır.

Kardeş Yugoslav uluslarının edebiyatlarının da ülkemizde kavuştuğu ün hiç de az değildir. Burada öncelikle İve Andriç ile Kırloja'dan söz etmek isterim. Onlar derin ulusal ve hümanist şiir görüşleri ile binlerce okuyucumuzu kendilerine bağladılar. Ben burada çağdaş Yugoslav edebiyatının ünlü adlarını saymaya olanak bulamam, çünkü bu kişiler Mihayle Laliç'den Branko Çopiç'den başlayıp Mişa Selimoviç'e dek uzanan çok sayıda yazarlardır. Bu edebiyatın temelinde de gerçekçi ve halka yakın hümanizm ile ulusal ruh vardır. Biz Bulgarlar Yugoslav edebiyatının bu eğilimine her zaman hayranlık duymuş ve onu övmüşüzdür.

Ülkemizde çoktan beri kendi klasik ve çağdaş edebiyatı ile

saygıdeğer yerini almış bulunan Romen edebiyatı için de özdeş sözleri söyleyebilirim. Eminesku, Sadoviyanu, Karaçale, Argezi, Yon ve Zahari Stançu gibi ustalar hümanizm ve demokrasi yolundaki savaşta yoldaşlarımız olmuşlardır.

Arnavutluk edebiyatı ile bizi çok eski bağlar birleştirmektedir. Aydınlarımız, okurlarımız Arnavutluk klasiklerine her zaman ilgi duymuşlardır. Migeni, Merk Curakuki, İsmail Kadere, Agoli, Tova Katseri gibi yazarlar bizde tanınmaktadır, çok doğal ki daha yeni adları da tanımak istiyoruz, dahası öyle umut ediyoruz ki bu da gecikmeyecektir.

Ancak biz Balkan ülkeleri arasında her yönü ile birbirimizi bilme, çeviriler alanında genişleme, hele bugünkü edebiyatı tanıma daha gerektiği gibi çözülenmemiş bir sorundur. Bence bugünkü dinamik ve gergin yüzyılımızda barış, demokrasi temeli üzerinde ulusların birbirlerine yakınlaşması önümüzde bir görev olarak dururken bu durum bizim için hiç de doğal değildir.

İşte bu nedenledir ki ben, çok kısa da olsa siz değerli meslekdaşlarım olan Balkan edebiyatlarının temsilcileri önünde, Balkan edebiyatının yalnızca ortak paydası değil, bir yandan da temeli olan hümanizm ve demokrasi temasına değinebilmiş olmaktan çok mutluyum.

Bildirime son verirken ben bu temanın gün geçtikçe daha çok ve çağdaş edebiyatımızı yönlendirici olmasını diliyor, böylece de aramızdaki dostluğa, arkadaşlığa yardımcı olarak halklarımız arasındaki dostluğu da geliştireceğimize inanıyorum.

Bence zamanımızın genel buyruğu bu olduğu gibi, geleceğin teması da budur.

Kamen KALÇEV

YUGOSLAV EDEBİYATI İLE TÜRK EDEBİYATININ YAKINLAŞMASI VE İKİ EDEBİYAT ARASINDAKİ ORTAKLIKLAR

ADNAN ÖZYALÇINER

Tarihsel İlişkiler

Balkan ülkeleri halklarıyla Türk halkının yakınlıkları herşeyden önce coğrafi konumları ve tarihsel ilişkileri açısından kaynaklanır. Viyana'ya kadar giden Osmanlı ordularının tarihsel süreç içinde geri dönüşlerine kadar olan dönemde fetihler ve savaşlar dışında Türklerle Balkan ulusları uzun süreler barış içinde bir arada yaşadılar. 14. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ilk ilişkiler, 19. yüzyılda Balkan uluslarının bağımsızlık hareketlerine kadar sürdü. 1878 Berlin Antlaşmasıyla Balkanlarda Sırbistan,

Yunanistan, Bulgaristan, ve Romanya bağımsız birer devlet oldular.

Beş yüz yıl, Balkan uluslarıyla Türklerin arasında acı, tatlı birçok olay yaşandı. Bu uzun tarihsel süreç içindeki siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkiler, Balkan uluslarıyla Türkler arasında ortak bir yaşantının doğmasına, gelişmesine neden oldu.

Tarihten kaynaklanan bu ortak yaşantı kültür ilişkilerini de alabildiğine etkiledi. Bugün değişen dünyamızda, çağdaş düşünceye dayalı olarak, ulusları birbirine kırdıran her türlü emperyalist olgu ve düşüncenin karşısında olduğumuza göre, halkları birbirine yaklaştırmada, ulusları kardeşlik ve barış içinde bir arada yaşatmada etkin olan kültür ve sanattır. Doğal olanı da budur.

Balkan ulusları ile aramızda bunca eskiye dayanan kültür bağının Yugoslavya ile Türkiye arasında olanı benim konumu oluşturuyor.

Beşyüzyıllık geçmişi olan bu ilişkiyi ortaya koymaya çalışırken çağdaş Yugoslav edebiyatı ile Türk edebiyatının yakınlaşması ve iki edebiyat arasındaki ortak noktaları da ortaya koymak olanağı doğmuş olacak. Bu yakınlaşmaya dayanarak iki ülke halklarının var olan kültür bağlarının geliştirilip pekiştirilmesi için ileri adımlar atmış olacağız.

İlk Edebi İlişkiler

Yugoslav edebiyatı ile başlayan ilk ilişkilerimize geçmeden önce Yugoslavya'nın federatif yapısına kısaca bir göz atmamız gerekiyor. Bugünkü Yugoslavya'da altı ulus, dokuz halk topluluğu yaşamaktadır. Altı ulus Sırplar, Hırvatlar, Bosna - Hersekliler, Slovenler, Makedonlar'dan oluşur. Bu uluslar, Sırpça, Hırvatça, Slovence, Makedonca konuşurlarken ülkede ayrıca Arnavutça, Macarca, Türkçe, Rusinca, İtalyanca, Romence, Slovakça, Çekçe, Bulgarca da konuşulmaktadır. Yugoslavya'da resmi bir dil yoktur. Bütün diller eşit olduğundan sayılan bütün bu dillerde okuyup yazmak serbesttir.

Ne var ki çeşitli halk topluluklarının kendi dillerindeki özgün edebiyatlarının ortaya çıkışı, 1941-1945 arasında gerçekleştirilen Halk Kurtuluş Savaşından sonra olmuştur. Çünkü Yugoslavya'da yaşayan uluslar ve halk toplulukları ancak toplumsal eşitlik ve özgürlüklerini elde ettikten sonra dil ve yazı özgürlüklerine de kavuştular.

Bizde Yugoslav edebiyatına ilişkin ilk tanıtma yazıları kırk yıl öncesine dayanır. Ankara'da Yugoslavya basın ataşesi ola-

rak bulunan Mehmet Süleyman Pasiçi, 1939-1941 yılları arasında, Varlık dergisinde, Bosna-Herseklilerin tarihi yaşantılarıyle düşünce dünyalarını yansıtan 30'a yakın makale yayınladı. Bu yazılardan birinde Türk edebiyatının Yugoslavya'ya ilk olarak Fehim Efendi Spaho tarafından tanıtıldığını öğrenlyoruz. Fehim Efendi Halit Ziya, Yakup Kadri, Reşat Nuri, Ercümont Ekrem, Halide Edip ve Güzide Sabri'nin yüzden fazla hikaye ve romanını Hırvatça'ya çevirmiştir. Süleyman Paşiç'ten öğrendiğimi ze göre, Türk edebiyatını Yugoslavya'ya tanıtan bir başka yazar da «Boşnak Edibi Salih Bey» dir. Ayrıca Süleyman Paşiç'in kimliği ile Varlık'ta yazdığı yazarıların bir listesi 1943'te ölümünden sonra Zonguldak'ta çıkan Doğu dergisinde yayınlanır. B. Gönül imzalı bu anma yazısında 1934'te ölen şair ve oyun yazarı Saffet Bey Başagiç'ten de söz odilmektedir.

İlk ilişki bu kadarla kaldı. 1956'ya kadar Yugoslav edebiyatı ile ilgili başka bir yayın göze çarpaz. 1956'da Varlık dergisinde Yaşar Nabi Nayır'ın «Bir Türk Kültür Topluluğu ile» Yugoslavya'yı ziyaretinin izlenimleri yayınlandı. Aynı yıl, çağdaş Yugoslav şairi Vasko Popa'nın Yugoslavyalı Türk yazar İlhami Emin tarafından çevrilen 3 şiiri Varlık'ta yeraldı. Bunu 1961 ve sonraki yıllarda dergilerde sık sık yeralmaya başlayan çevirilerle, kitap çevirileri izler. Yugoslav edebiyatına yaygın ilgi, İvo Andriç'in 1961'de Nobel Edebiyat ödülünü kazanmasıyla başlamıştır. İlk kitap çevirisi de Andriç'in ünlü Drina Köprüsü romanıdır. (1962) Yugoslav edebiyatından Türkçeye yapılan çevirilerde en büyük çabayı Yugoslav Türk yazarları göstermiştir. Bu uğraş onlar için iki yanlı bir yarar sağlamıştır. Yugoslav edebiyatını Türkiye'ye tanıtırken Türk edebiyatıyla daha yakından ilgilenme olanağını bulmuşlardır.

İvo Andriç'le başladığını belirttiğimiz ilgi dolayısıyla Andriç'in üç romanı, üç öykü kitabı, biri çocuklar için, Türkçeye çevrildi. Andriç'ten sonra tanınan bir başka Yugoslav yazarı Branislav Nusiç'tir. Bir öykü kitabı yayınlanmış, dört oyunu da Türkçeye çevrilip oynanmıştır. Edebiyatın yanısıra Tito üstüne yazılmış bir kitapla Tito'nun makalelerinden oluşan bir kitap da siyasal kitaplığa kazandırılmıştır.

Yugoslav edebiyatından bugüne dek toplam 23 kitap dilimize çevrilmiştir. Bu kitapları türlerine göre şöyle ayırabiliriz: 6 roman, 3 öykü, 5 şiir, 1 oyun, 2 öğreti, 2 şiir antolojisi, 2 öykü antolojisi, 2 de çocuk kitabı.

Bu kitapların birçoğunun çevrilmesinde Yugoslavya'dan gö-

çen Mahmut Kıratlı gibi yazarlarla, Yugoslav Türk yazarlarından Necati Zekeriya, İlhami Emin, Nusret Dişo ülkü, Süreyya Yusuf'un payı büyük olmuştur. Dolayısıyla kitapların çoğunluğu her iki dili de bilen yazarlarca anadillerinden aktarılabilmiştir. Bu arada Yugoslav Türk yazarlarının öykülerinden oluşan iki derleme, birisi çocuklar için hazırlanmış, ayrıca İlhami Emin'in bir şiir, Necati Zekeriya'nın üç çocuk kitabı yayınevlerimizce basılmıştır.

Genel Olarak Yugoslav Edebiyatı

Yugoslav öykücülüğü eski tarihlere dayanır. Çeşitli uygarlıkların birleştiği Yugoslav edebiyatında şiir ağır basmaktadır. Buna karşılık öykü türü XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılın başlarında görülür. Cankar, Koçiç, Domanoviç, Matuval, Glisiç gibi yazarların öyküleri, dilde büyük değişiklik olmadığı için bugün de değerini yitirmemiştir. Bu yüzden Yugoslav edebiyatında klasik ve çağdaş öykücülüğün sınırlarının tam olarak belirlenemiyeceği söyleniyor. Yugoslavya'daki öykü geleneğinin kurucuları olan bu klasik yazarları, geleneğe bağlı kalarak birçok çağdaş katkılarıyla Andriç, Selimoviç, Kırleja gibi yaşlı ama çağdaş yazarlar izlemiştir. 1920 sonrası Yugoslav yazarları dünyadaki çağdaş akımları yakından izleyerek öykülerine özde olduğu gibi biçimde de yenilik getirmişlerdir. Konu bakımından daha çok tarihi olaylara gelenek ve göreneklere yer vererek folklora eğilim gösteren Bosna-Hersek yazarları da çağdaşlığı elden bırakmamıştır.

Yugoslavyanın Türk bölgelerindeyse Osmanlı egemenliği dönemindeki zengin edebiyat geleneği bunalıma uğrayarak kurtuluşa kadar bir etkinlik gösterememiştir.

Yugoslavya Türk Hikayeleri adlı kitabın önsözünde Bedri Selim, bu durumu Süreyya Yusuf'un araştırmalarına dayandırarak şöyle açıklıyor:

«Kurtuluşa kadar, Yugoslav Türklerinin bir edebiyatı yoktu demek, yanlış bir yargı olur. Toplumun desteğinden ve bilinçli teşvikinden yoksun kalan bu edebiyat, bir başına kalmışlığı içinde üç yönde bağıntısını sürdürüyordu. Başta gelen sözlü edebiyat geleneğini hiç bozmadan (geniş yığınlar arasında) yaşamını sürdürmüş ve aydınlar topluluğu içinde bile yazılı edebiyatın boşluğunu bir yere dek gidermede başarıya ulaşmıştır. Türlü masallar, hikayeler, Nasrettin Hoca fıkraları, söylenceler, atasözleri, bilmeceler, tekerlemeler, maniler ve Türküler gibi halk imgesinin (zengin) ürünü olarak bu olağanüstü üretken kaynak-

tan doğan sözlü edebiyat biçim ve türleri arasında Karagöz oyunları da vardı. Aynı dönemde, yayınlanma olanakları çok sınırlı olduğundan, kimi araştırıların yeni yeni gün ışığına çıkardıkları eserlere bakarak Üsküp, Prizren, Kalkandelen, Manastır gibi yerlerde, çeşitli tarikatlardan tekkelerin sakıncasızca çalışmaları dolayısıyla bir tasavvuf edebiyatının da yalnızca var olduğu değil, giderek geliştiği savı bile ileri sürülebilir.»

Yugoslavyadaki Arnavut edebiyatı da aynı yazgıyı paylaşır. Çağdaş Arnavut Hikayeleri Antolojisinin önsözünde kitabı hazırlayan Recep Cosya bu konuda şunları yazıyor: «Yugoslavyadaki Arnavut edebiyatı, kurtuluştan bu yana gelişmiştir. Bundan önce, yani halk devriminden önce, bu yörelerde Arnavutça yazı çok ender ve ancak az buçuk eğitim görmüş kişilerce, din adamları tarafından yazılmıştır. O zamanlar toplumun ve resmi makamların desteğini görmediği gibi, kamuoyuna serbestçe yayılma olanağı da bulamamıştır.»

Birçok yer adlarının bugün bile Türkçe olarak anıldığı Yugoslavyadan söz eden bir röportaj yazarımız Yılmaz Çetiner «Şu Bizim Rumeli» adlı kitabında Saray - Bosna kentini şöyle anlatmış:

«Asırlarca Bosna-Hersek vilayetinin merkezi olarak Osmanlı valilerinin oturduğu Saray-Bosna'da Türkler pek çok cami, hamam, medrese, çarşı ve konak yaptırmışlardı. Avusturya-Macaristan işgali ve diğer savaşlar sırasında büyük tahribata uğramalarına rağmen 70 kadar cami vardı şehirde.

Hele eski çarşıdan içeriye girdiğiniz zaman, şirin bir Anadolu şehrinde dolaşıyor hissine kapılıyordunuz...

Havlucular, kazancılar, bakırcılar, çantacılar, kunduracılar, terlikçiler tıpkı bizim çarşıları andırıyordu. Selamünaleyküm. Aleykümselam laflarını heryerde duymak mümkündür.»

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi tarih, edebiyat, sanat, toplum ve kültür yaşamındaki ortak ilişkiler Yugoslav ulusları ve halk topluluklarının bizimle ilgili olan ortak noktalarının Yugoslav edebiyatında yansımasını bulacaklardır.

İki Edebiyat Arasındaki Ortak Yönler

Yugoslav Türk edebiyatlarının yakınlaşmasını sağlayacak olan ortak yönlerini başlıca dil, tarih, gelenek, görenekler ve folklor ortaklıkları oluşturmaktadır.

Ortak yaşamının en belirgin örneklerinden biri de dildir. Onun için önce dil konusuna kısaca bir göz atalım. Bunun için Türkçemize ilk çevrilen bugüne kadar da 10 baskı yapan İvo

Andriç'in Drina Köprüsü romanını örnek alalım: Romanın Sırpça adı Na Drini Cuprija'dır. Burdaki Cuprija sözcüğü cupriya diye okunur. Bizim köprü sözcüğünün Sırp fonetiğine göre değişikliğe uğramış biçimidir. Cumez (kümes), kapıja (kapıya, kapı), çarşija (çarşıya, çarşı) gibi daha birçok Türkçe sözcük yer alır Sırpça-Hırvatça'da. Drina Köprüsünde Sırpçalaşmış sayılan bu Türkçe sözcüklerden 100 sözcük var. Bunun dışında romanda geçen 218 sözcük için Andriç, kitabın sonuna bir sözlükçe koymuş. Bu sözlükçede yeralan (abdest, ezan, ramazan, bayram, billahi, yatsı, Allah, gazi, şehit) gibi gelenek, göreneklerimizle ilgili dinsel sözcükler. (Acemioğlanlar, zabıt, zaptiye, nizam, mülazım) gibi sözcükler de Osmanlı yönetim düzenini ilgilendiriyor. Bihuzur, teferrüç, ulema, nafaka gibileri de Osmanlıca. Bir de günlük konuşma dilimizi ilgilendiren sözcükler var: seki, oda, bohça, insan, belli, besbelli, belki, uydurma gibi. Günlük konuşma dilimizi ilgilendiren bu sözcüklerden kimisini biz bile bugün yaygın olarak kullanmıyoruz. Bunlardan biri: aylıkçı, Memur karşılığı kullanılmış. Öteki: akşamlık. Akşam üstleri sürdürülen sohbet anlamına geliyor.

Yugoslavya Halk Kurtuluş Savaşına partizan olarak katılmış ve 1943'te ölmüş olan şair Kosta Ratsin şiirlerinde Türkçe sözcüklere bolca yer vermiştir. Bunlardan kimileri şunlar: dükkan, zenaat, kepenk, nalın, alet, çırak, ustabaşı, minder, sokak, dert, kara, oda, bahçe, altın, pazar, kundura, çekmece, gül, salt, merak, borç veresiye, sade,.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Meşa Selimoviç'in ünlü romanı Derviş ve Ölüm'ün daha ilk sözcüğünden Türkçe işe karışıyor. Ondan sonra yazdığı romanı ise «Kale» adını taşıyor. Bosna-Hersekli bir romancı ve öykücü olan Çamil (Kamil) Siyariç'in kahramanları Bosnalılar ve Karadağlılardır. Genellikle birinci kişi ağzından anlatılan bu roman ve öykülerde argo konuşan kahramanlar bol bol Türkçe sözcük de kullanırlar.

Çağdaş Yugoslav roman ve öykülerinin kahramanları arasında Türklere, müslümanlara çokça rastlanır. Türk yada müslüman kahramanın bulunmadığı bir roman ya da öykü yok gibidir. Türkçe sözcükler hem bu yüzden konuşmalardaki diyalek açısından, hem de Sırpçanın kendisinde varolan Türkçeden kaynaklanır.

Yugoslavyada Osmanlı egemenliği altında yaşayan beşyüzyıllık tarihi süreç, halklar arasında ortak bir yazgıyı oluşturur. Bu ortak yazgının anlatımının en iyi örneklerini Andriçte,

onun tarihsel olayları yorumlayışındaki tarafsızlığında buluruz. Andriç, bu uzun tarih zinciri içinden insan açısının, insan yalnızlığının, halkların acı yazgılarının tarihini yazmıştır. Bu tarih olaylardan çok insanın tarihidir.

Konularını çoğunlukla Bosna ve çevresinden alan Andriç, Bosna'nın Osmanlı egemenliği altına girişinden bugüne kadar süregelen olayları, bu olayların geçtiği şehirleri, kasabaları, bu şehir ve kasabalarda yaşayan halkı, onların gelenek, görenek, efsane ve masallarını ülküleriyle, tutkularıyla birlikte anlatmıştır. Bu süreci bu ortak yazgıyı niçin ele aldığını, Bursa'ya yaptığı yolculuğu anlatan yazısında şu sözlerle açıklıyor: «Bizim topraklarımızda da yıkan, yapan, ilerleyen ve gerileyen bir kuvvetin yüzyıllar boyunca geçmiş olduğu yolu görmek istemiş ve mümkün olduğu kadar yakından anlamaya özenmiştim. Bu kuvvetin yükselmesini, batışını ve bizden neler alıp neler verdiğini iyice ölçüp biçmek istedim.»

Burdan da anlaşılacağı gibi Andriç ortaklığımızın tarihini yazmıştır.

Drina Köprüsü uzun bir tarihsel süreci kapsar. Köprünün Sokullu tarafından Mimar Sinan'a yaptırılışından başlayarak Sırbistan ayaklanmaları, Bosna-Hersek'in Avusturyalılarca işgali, 1912 Balkan Savaşı, 1914'te Avusturya Veliahdı Ferdinand'ın öldürülmesi anlatılır. Kolera salgınları, su baskınları, köprünün dinamitle atılması gibi olaylar bu tarihsel çizelgeyi tamamlar.

Uğursuz Avlu'da Cem Sultan olayını ele alır Andriç. Bundan doğu-batı konusunda şu ilginç sonuca varır: «...birleşmesine imkan olmayan iki dünya vardı ki, varoldukları süre boyunca birbirleriyle savaşacaklardı. Ortalarında kalan adam, her ikisiyle de boğuşmak zorundaydı.» Bu Cem Sultandı. «Bütün dünyanın ilgisini üzerinde toplayan bu adam sonuna kadar kendine çizdiği yoldan sapmayacak, ne taş kalpli kardeşine ne de ondan faydalanmaya bakan hristiyanlara alet olmayacaktı.»

Irgat Siman adlı uzun öyküde Avusturyalıların Bosna-Hersek'i almalarıyla bir müslüman toprak ağasıyla onun ırgatı olan Sırp Siman arasındaki toprak sorunu konu edilir. Bosna-Hersek'in Avusturya yönetimine geçişiyle eski toprak düzeni değişecek midir. Ağalık-Irgatlık çelişkisi sona erecek midir. Sömürüde Müslüman ya da Hristiyan idareci farkının olmadığının belirlendiği öyküde, idari düzenin değişmesiyle herzaman temeldeki haksızlığın ortadan kalkmıyacağı vurgulanıyor. Böylece

uzantısını günümüzde bulan toprak sorunu, tarihsel boyutlar içinde sergilenerek evrensel bir derinlik kazanır.

Tarihsel boyutların yanısıra gelenek ve göreneklerimizin konu edilişine Branislav Nuşiç'in «Ramazan Akşamları» adlı öykü kitabında raslarız. 1864 doğumlu olan Nuşiç 1890'larda Priştine ve Manastır'da konsolosluk yapmıştır. On yıl Türkler arasında kalan Nuşiç, Ramazan Akşamlarını 1898 yılında yayınlamıştır. Şarkı, türkü, mani, sevda mektupları gibi birçok folklorik ögenin yer aldığı bu öyküler Türklerin yaşantısından kaynaklanarak doğu havasını yansıtır. Bu öykülerde Türkçe sözlere bolca raslanır. Doğu havası dolayısıyla romantik bir görünüm taşısalar da Türklerin yaşantısını konu aldığı için, yazarın da tanık olduğu gerçek olaylardır. Yaşanmış ya da yaşanan öykülerdir. Hacı Yakup Berber öyküsünde Şahmaran masalının birinin başından geçmiş gibi anlatılışına tanık oluruz. Oysaki Şahmeran masalı hemen hemen yüz yıl sonra Sırpçaya 1978'de çevrilen Türk Halk Masalları kitabında yer alacaktır.

Ortak yazgıyı paylaşan halkların bu içli dışlılığı Meşa (Mehmet) Selimoviç'in Derviş ve ölümünde karşımıza çıkar. Bir tekke dekoru içinde, islam gelenek görenekleri, düşünce ve inanışı tarihsel boyutlar içinde ele alınır. Tarih boyunca insanoğlu'nun dünya görüşü, felsefesi, ideolojik savaşımını yaşadığı toplum içinde, toplumun düşünce ve sosyo-politik gelişmesinde belirlenir.

Kotsa Ratsin gibi sömürüye karşı devrimci, partizan şairlerle İzzet Sarayliç, Vasko Popa, İstanbul doğumlu olan Matey Matevski gibi çağdaş şiirin usta şairlerinin, çağdaş roman ve öykücülükte sivrilmiş toplumsal hicivci Miodrag Bulatoviç gibi daha birçok şair ve yazarın yeraldığı Yugoslav edebiyatı ile edebiyatımız arasında doğal bir köprü oluşmuştur. Bu köprüyü tarih, coğrafya yakınlığı, geçmişteki yazgı ortaklığımız oluşturduğu kadar asıl çağdaş düşüncede birleşmiş olmamız oluşturuyor.

Yugoslav edebiyatının edebiyatımızla yakınlaşmasının bir nedeni de folklorik ögelerde aranmalıdır.

Edebiyat yapıtlarındaki bu folklorik ögelerin yanısıra Yugoslavya'da Türk folkloru üstüne sayısız araştırmalar yapılmıştır. Yugoslavya'da Mevlevi ve Bektaşı tekkeleri yaygındır. Onun için Tekke edebiyatının dinsel metinleri, maniler, türküler ninniler, fıkralar gibi anonim kaynaklı sözlü edebiyat folklorik araştırmalarda ağırlık kazanmıştır. Türkçenin Yugoslavya'daki yaygınlığını

bu araştırmalar sağlıklı bir biçimde ortaya koymaktadır

Sözlerimi Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmana karşı yakılmış bir türküyle bitirmek istiyorum. İnegöl çevresinde oturan Boşnaklarca yakılan bu türküyü şair Yaşar Faruk İnal'dan derledim.

Yarı Boşnakça, yarı Türkçe olan bu türküyü olduğu gibi yazıyorum:

Po polima zelenise trava
Velka muka pala na düşmana
Niye lahko u İnecöl saçi
Une muye silna süvariya

Kat toppovi za pusace
A düşmani za kukaşe:

Ne moy naz ke topom biti
Mi çemose teslimiti
Tebi çemo raya biti
Tebi çemo hizmetiti

Çevirisi şöyle:

Tarlalarda otlar yeşerirken
Düşmanları büyük bir dert aldı
İnegöl'e inmek kolay değildi
Çünkü orda güçlü süvariler vardı.

Toplar patladığında düşmanlar yalvarıp yakardılar:
Topla dövme bizi
Biz teslim olacağız
Sana bağlanacağız
Senin hizmetine gireceğiz.

Aslından ve çevirisinden de anlaşıldığı gibi dil ve anlatım yönlerinden başka iki edebiyat arasında, üstelik bu tür halk söyleyişlerinde, bunca içli dışlılık, bunca ortak noktalar ne kadar aransa bulunamaz.

Onun için doğal olan bu yakınlığı, çağdaş düşünce açısından yeniden ele alıp iki edebiyat arasındaki alışverişi hızlandırmaktan başka yapacak şey kalmıyor yazarlara sanatçılara ve araştırmacılara. Halklarımız bu işin temellerini çoktan atmışlar. Yapıyı yükseltmek bizlere düşüyor.

Adnan ÖZYALÇINER

YUNAN YAZARLAR LİG'İNİN MESAJI

Ermolaos ANDREADİS

Sevgili dostlar;

Yunanistan kültür emekçilerinin ve tüm Yunan halkının Barış ve halkların kardeş olan inancı ve mücadelesini konferansa iletmek ve aranızda bulunmaktan duyduğum mutluluğu belirtmek isterim.

Emperyalist güçlerin bölgemizde çıkarları amacına yönelik uyguladıkları politika sonucu ülkelerimiz halklarının zor günler yaşadığı bu dönemde; adil ve kalıcı bir barışın sağlanması, gerici güçler tarafından körüklenen şovenizmin kırılması ve halklarımızı birbirine yaklaştıracak çalışmalarda en büyük görev yine kültür emekçileri ve sanatçı arkadaşlara düşmektedir. Son zamanlarda kültür ve sanat emekçisi arkadaşların gerek Türkiye'de gerek Yunanistan'da verdikleri inançlı mücadeleleri sonucu halklarımızın yaşamakta ve yaşayacak olan Türk-Yunan dostluk barış ve kardeşliğe olan ortak özlemlerine büyük katkıda bulunmuşlar, gericilerin karşı yönde verdikleri çabaları boşa çıkarmışlardır. Her geçen gün barışa olan gereksinme, halklarımız tarafından daha bilinçli bir şekilde anlaşılmakta, ve ortak sorunların çözümlenmesinde dayanışmanın, kardeşliğin önemi bir o kadar anlam kazanmaktadır.

Sevgili dostlar; inanıyoruz ki ortak sorunlarımız benzer yönlerimiz pek çok. Yılların taşıdığı tarihsel bağlarımız var. Bütün bu nedenler barışa her geçen günden daha fazla inanmamıza ve inançlı mücadelemize yardımcı olmaktadır.

YAŞASIN TÜRK-YUNAN DOSLUĞU
YAŞASIN BARIŞ VE HALKLARIN KARDEŞLİĞİ

BALKAN KÜLTÜRLERİ, EFSANELERİ VE TARİHSEL BİLİNCİ

Corneliu LEU

Sözlerime başlarken şunu itiraf etmeliyim; Balkanların en kuzey kenarında doğmuş biri olarak ortak duygulara, belirli düşüncelere, belirli emellere ve ortak kültürel gösterilere neden olan bu dağlık yörenin dinsel tarihçesiyle ilgili şeyler yazmak zorundayım. Fakat bu noktaya varamayacağım bilincindeyim. Her ne kadar benim kitaplarım bu dinselliğin yalnızca bir damlası ise de, döktüğüm her tanesinin bu öze bir katkıda olmasını yürekten dilemekteyim. Burada hepimizin dilekleri ve katkıları

da bu ortak varlıkta kültür yoluyla birleşecektir. Bu nedenle, her birimiz, tarihte toplumlarımızın, başarmış olduğu gelişmeyi daha ileri götürmek zorundayız. Bu Balkan yöresine ait duygu en saf, en şiirsel, ve en düşünsel anlamıyla sonsuza dek edebiyatımızda var olacaktır.

Romen edebiyatı, yapıtlarında, bu yörenin uygarlık ve kültürle sarılmış büyüleyici özelliğini iyi niyetle işleyen yazarları kapsar.

Romen edebiyatının en belirgin örneği olan. «Moagoe Basarab'ın oğlu Tudosie'ye Öğrettikleri» adlı kitapta, Türkler, Yunanlılar, Sırplar ve Romenlerin derin şiirsel hayat felsefeleri, düşünce ve günlük yaşam tarihçeleri birleştirilmiştir. Bunun ardından evrensel kişiliği ile Dimitrie Cantemir gelir. Dimitrie Cantemir tüm dünya için geçerli olan değerli yapıtlar yaratmıştır. 18. ve 19. yüzyıllar arasında, Romen bilinci, büyük ruhanî Anton Pann'ın zodyak aleminin etkisinde kalmıştır. Onun faziletleri ve parlaklığı gerçek bir Balkan elmas parçası gibidir. 19. Yüzyıl Romen edebiyatı yazarı Nicolae Filimon'un yapıtlarında kişilik ve çekicilik kazanır. 20. yüzyılda ise, Ion Barbu, Matoiu Caragiale ve Panait Istrate'nin önemli yazıları Balkanlarda yerleşmiş Romenlerin ruh yapısını tüm dünya okuyucuları için ilginç ve geçerli kılmıştır. Herbiriniz kendi ülkenizin kişileriyle ilgili konuşacaksınız. Fikirler, hepimizin üzerinde yaşadığımız bu yöre sanatıyla ilgili şeyleri ortaya getirecek.

Daha önce de değindiğim gibi, bu bilgiler bizi sonuçta yararlı bir kültür birleşmesine götürecektir. Bu noktadan ilerleyerek size vereceğim örnekler ve açıklayacağım sözler, inancıma göre, bu birbirine bağlı edebiyatımız tüm dünya kültürlerinin gelişmelerinde gereksinme duydukları anlayışa da bir örnek olacaktır.

Bu gün şu gerçektir ki, içinde doğduğumuz ve yarattığımız tarih bilinci toplumun her ferdine göre genelleştirilmiştir. Bu nedenle hepimiz geçmiş tarihimize göre şu anki kişiliğimizle kendi kendimizi ispat etmek durumundayız. II. Dünya Savaşından sonra dünyanın hemen her yöresindeki değişiklikler tartışılmaz bir konudur. İnsanoğlu doğduğu, büyüdüğü kendi yöresiyle, elbette daha yakından ilgilidir. Bu nedenle Balkan bölgesindeki ulusları da onların oynadıkları roller ilgilendirir.

Tarihsel varlığın bilinci, ortak geçmişimize dayanarak ruhlarımızdaki ortak yanları bulmuş ortak bir maneviyat oluşturmuştur. Bunlara örnek olarak peri masallarını, destanları, halk

edebiyatı ve mitolojik felsefe denemelerini saymama izin verin lütfen.

Bunlar içinde gerçekler ve tarihsel denemeler var. Güzellikleri ve gerçekçilikleriyle tüm dünyaya yayılmışlardır bu gün.

Balkan yöresinde Tuna nehri, Ege Denizi ve Karadeniz bir çok anımsanacak efsanelere esin kaynağı olmuşlardır.

Ben burada en eski efsaneleri sıralayacak değilim. Fakat şuna değinmeden edemiyeceğim. Bulgaristan'ın kalbinde bir yerde kayaya kazınmış Trakya şövalyesi ve Karpatlarda tepede Babele. Bu tarihten kaynaklanan efsanedir. Helen mitolojisinden gelen «Jason ve Medea» gibi efsaneler de vardır. Son bin yıl içindekiler Balkan folklorunda geniş ve yaygın bir yer tutmaktadır. Neo-Grek masal, «Güneş, Ay ve Venüs», ya da «Titsinena», Sırplar tarafından «Gümüş Altın Saçlı Çocuk» diye adlandırılmıştı. Bulgarlar ona «Kıskanç Kızkardeşler» derken, Türkler «Gruzalgina», Romenler ise «İpe dizilen inciler» demişlerdi. Hesperides'in Romanya'da «Kuvvetli Prisles ve Altın Elmaslar»ı adlı masalı Neo-Grek çevirisinde «Altın Elma», Arnavutluk'ta ise «Yeryüzünün iyi genç kızı» adını almıştı. Erkeğe dönüşen cenkçi kızın masalı ülkemizde «Kırlangıçın efsanesi» adiyle, daha güneyde, «Teodorula», «Savaşta genç Kız», «Erkek olan Kadın» — «Delikanlı olan genç kız» ve «Evikeana» adlarını almıştır. Kral kızına yapılan kurlar teması «Akıllı Çoban» adıyla bilinir ülkemizde. Neo-Grekte, «Prenses ve Çoban», Türkçede ise «Dört erkek kardeş» diye tanınır. Sırplar ise «Kral kızı ve çoban» demişlerdir.

Balkan folklorunun inci tanesi, «Kadın iç yapısının Baladı»dır. Özverili kadına bir mitolojik simgedir bu.

Bu baladın derleyenler tarafından kültürlü ve okumuş çevreye nasıl sunulduğu da çok ilginçtir. En eski veryant olarak Epirus'ta şekillendiyse de ilk olarak yayılan orjinali Vuc Karadzici tarafından 1823'de Sırpça yayınlanmıştır. Yunanca ve Romence varyantları ise 1842'de basıldı. Bulgarcası 1860'da, Arnavutçası ise 1863'de yayınlanmıştır. Bu üçte bir yüzyıllık süre içinde tüm dünyada tanınır olmuştu. Lamartine bir şiirinde değinmiş, Jakob Grimm ile Goethe Ve Hegel de tanıtmışlardı.

Bana Balkan folkloruna böylesine ayrıntılarıyla neden girdiğimi sorabilirsiniz. Çünkü bu yöre de Avrupa'nın en eski, büyük efsaneleri yaratılmıştır. Daha sonraları ise bu efsaneler Asya'nınkilerle kaynaşmışlar, yeni efsanelere ve destanlara kaynak olmuşlardır.

Tarihimizden esinlenerek Balkanlarda yeni efsaneler yarattık biz. Bu nedenle tarihsel gerçekleri ve saflıkları üzerinde özenle durmakta ve onları doğal olarak korumaktayız. Hepimiz bu yüzyılda, epeyce değiştirildiyse de, moda olarak sevilen bir efsaneci tanırız; Drakula, Romen prensi olarak adı Vlad Tepeş, İstanbul'da ve batıda «Kazıklı olarak bilinen, tanınan bir Romen voyvodasıdır. Vlad Drakul'un oğlu Vlad Drakula, 15. yüzyılda saltanat sürmüştü. XI. Lui'nin Mathias Corvinus'un Lorenzo ve Cosimo Medici ve II. Mehmed'in çağdaşı olarak yaşamıştı. O çağda İstanbul'un fethi, Rus savaşları ve matbaanın icadı da aynı devreye rastlamaktadır. «Drakula'nın Serzenişi» adlı bir roman yazmıştım. Romanımda tarihsel gerçekleri ve böylesine masallaştırılan Drakula'yı anlatmıştım.

Gene bir yazarın tarihsel gerçekler karşısında ne denli sorumluluk sahibi oluşuna geleceğim. Drakula'nın Balkan bölgesinde geçirdiği kısa yaşam süresinde tüm halkın yazılarında ve destanlarında izleri kalmıştı. Ben Romen belgeleri yanı sıra Drakula için Osmanlı tarihçilerinden de yararlandım. Örneğin, Şemseddin Ahmet bin Süleyman Kemal paşazade, Dursun Bey, ve Yunan tarihçileri Leonic Calcocondil ve Ducas. Drakula ile ilgili inanılır kaynaklardan edindiklerimle gerçekleri ortaya çıkartmaya çalıştım. Efsaneye sonradan eklenen şeylerden onu arındırmak istedim.

Kendi kitabımla ilgili konuşarak zamanınızı aldığım için beni bağışlayın. Mitoloji ile tarihsel gerçekler arasındaki ilişkiye dikkatlerinizi çekmek için bunu yaptım. Mitoloji, tarihsel deneyimlerin insan tarafından devşirilmesinden başka nedir? Efsaneler bilinçaltımızın derlenmiş tarihçesi oldukları için bizi büyülerler.

Modern romancılar için efsanelerin yeniden keşfedilmeleri büyük sanatsal ve ilmi doyum olanağı verir onlara. Adı çevresinde efsane oluşturulan Drakula'nın hakkında yazılan sayısız kitapların çok modern oluşları şaşırtıcıdır. Matbaa icadedildiğinde Tepeş yaşıyordu. Kendisi Corvinus zindanlarında yatarken matbaa, ona arzulamadığı hizmeti yapmış, tüm Almanya açısınında ünlü kılmıştı. 11 yıl sonra serbest kalınca hakkındaki efsane Avrupaya'da yayılarak Papa'nın kulağına kadar erişmişti bile. Bir yüzyıl sonra, totaliter bir devlet düzeni kurmak isteyen «Müthiş İvan» Drakula örneğini izlercesine, korku dolu öyküleri çevrilmeye başlanmıştı. Bu efsane de Avrupa'yı kaplamış, bunlardan korku edebiyatı doğmuştu.

Biz Romenlerin birçok güzel efsaneleri vardır. Dimitrie

Cantemir, Lucian Blaga ve Mircea Eliade mitolojiyi taramışlar, hakkında yazmışlardır. Bu nedenle edebiyatın ve romanların genel olarak yapısında efsaneye büyük değer vermekteyiz.

Ben kişisel olarak tarih ve mitoloji arasında bir terazinin varolduğu görüşüne ilgi duymaktayım. İnanıyorum ki, bizler, içinde doğduğumuz mitoloji ve tarihten öğrendiklerimizle uzun ömürlü bir edebiyat oluşturacağız. Bu duygu ve gerçek arasındaki terazi mitolojiyi aldatıcı, yanıltıcı, batıl fantezilerden ayıracaktır.

Yüzyılımızda, her ülke kendi tarihsel varlığını belirtmek durumundadır. Yüzyıllar, bin yıllar, sonra bu günkü durumumuza gelmişiz. Çağdaş dünyada ulusal varlığımızı ve kişiliğimizi göstermemiz gerekmektedir. Coşku ve varlığımızın bilinciyle bizi şekillendiren evren varlığımızı sürdürmek zorundayız.

Çağdaş yazar, kim hakkında ve kim için yazdığının bilincinde olmalıdır. Pek doğaldır ki, bu gün yazılan tarihsel roman şu anın belirleyicisidir. Bu tarihte çağdaş bir karakter doğabilir, objektif varlığı ile, kendi kahramanlığı ile o yazarın kendisidir. Çok saygıdeğer meslekdaşlarım, sözlerimi tamamlarken, dikkatlerinizi bir gerçeğe daha çekmek istiyorum. Bu gün haber kuruluşlarından, TV. kanallarına kadar hızla yayılan filmlere, daha hızlı çevrilen kitaplara kadar hepsi bize tüm dünyadaki insanların tarihi, yaşayışı konusunda bilgi ve haber vermektedirler. Böylece olayların ayrıntıları, ulusal kişilerle ilgili şeyler dünyanın bir ucundan öteki ucuna erişebilmektedir.

Balkan yöresinde, önce de değindiğim gibi, birbirimizi tanırız, ortak tarihsel geçmişimiz, olaylarımız vardır. Birbirimizden bilgi edinirken etkileşim de olmuştur aramızda. Bunda çoğrafi etkenler de rol oynamıştır.

Dileyelim ki, aramızdaki çağdaş kültüre yardımcı olan bu bölge ülkeleri ilişkileriyle tüm dünya kültürlerine bir örnek olsunlar. O zaman barış ve anlayış içinde yaşasınlar.

Corneliu LEU

OSMANLI KONULARININ ELE ALINMASINDA SINIFSAL AÇI GEREKÇESİ

İLHAMİ EMİN

Balkan Yarımadasının trajik geçmişi hemen tüm sanat kolları sanatçılarınca esin kaynağı olarak kullanılmış ve halâ kullanılmaktadır.

Ayrıca ayrı Balkan uluslarının alınyazısı, kalem erlerini özellikle coşkulandırmıştır. Yazarlar, kendi öz insancıl ve yaratıcı

savlarını korurken, aynı zamanda, genel olarak, kişioğlunun kıvancı uğruna birer kararlı savaşçı diye ortaya çıkıyordu.

Hemen tüm özgürlükçülerin sürekli bir düş'ü niteliğinde sayılan Özgürlük, Balkan ülkelerinde, bu ülkelerin edebiyatlarında en değerli eserlerin yaratılmasını yüreklendirmiştir.

Balkanlarda özgürlük konulu ya da özgürlük hizmetinde bulunan edebiyat bugüne dek büyük, değeri ölçülmez bir görüş yaratmıştır. Bu görüş, bizim dar anlamda Balkanlılar olarak kendi kendimizi memnun etmek daha da kötüsü, sözümona «kutsal», milli, bazan da milliyetçi büyüklüğümüzü göstermek için kullanılacak yerde, her şeyden önce, insanların birbirlerine karşılıklı saygı duyması, anlaşması ve Balkanlarda ayrı ayrı ulusların yakınlaşmaları uğruna kullanılmalıdır. Çünkü eninde sonunda Balkanlar bir bütündür.

Bu açıdan hareket ederek, biz yazarlar, Balkanlarda karşılıklı saygı ile anlaşma yolunda yapılması gerekenin kendi payımıza düşen tüm yükümlülüklerini üzerimize almalıyız.

Kanımca, açığa vurulması gereken ortak Balkan konularından biri Balkan Yarımadasında Osmanlı dönemine ilişkin konulardır. Bunun sanatsal olarak ele alınışı, tüm Balkan ülkeleri yazarlarının salt bugünkü milli devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde değil de, hemen tüm Balkan Ülkelerinde daha az ya da daha çok sayıda yaşayan bir ulusa karşı bugünkü çağdaş tavrını da açığa vurdurmuş olacak.

Kimi olumlu örnekler bir yana, Balkan Ülkeleri edebiyatlarında Osmanlı Dönemi yabancı, köhne, insanlıkdışı, iğrenç, barbarlık simgesi olarak çıkıyor, tüm bu olumsuzluklar ise Türk deyimi çevresinde toplanmaktadır. Balkanların tarihinde Osmanlı dönemine ilişkin konulardaki karşısınıfsal açı, kanımca, özellikle Balkan Savaşlarından sonra, Birinci Dünya Savaşından önce, iki dünya savaşı arasında, Balkan ülkeleri yazarlarının en büyük yanılgılarından biri olsa gerek. Çünkü, bugün dahi, birçok yazarın Osmanlı tutucusuna ilişkin tüm zehiri Türk ulusunun sırtına yüklemeleri Balkan Ulusu sayılan bir ulusa karşı burjuva ve küçük burjuva tavrı ile karşı çıkmaktadır

Balkanların tarihsel trajiği biz yazarları Osmanlı dönemini konu edinirken kendi tavrımızı yeniden gözden geçirmemizi gerektirmekte.

Çoğu kez inceleme, nesnel bilimsel araştırma sonucu olmayan, ancak kimi Balkan Ülkelerinin egemen çevrelerinin geçici çıkarlarınca ileri sürülmüş olan Osmanlı dönemine ilişkin doğ-

rular ile kanıtların yazındışı ve sınıfsal olmayan bir biçimde ele alınışı sözü geçen konulara karşı var olan bugünkü görüşümüzü geriletmiş olabilir.

Özellikle bugünkü yazar nasıl olur da artık evrensel görüşlü olan okur üzerinde etki yaparak onu dedeleri ya da ataları gibi düşünmeye sevkedebilir. Yeri gelmişken, Vladimir Yoviçiç'in tarihsel ve yazınsal doğrular üstüne söylediklerine değinmek istiyorum: «Milliyetçi olsun olmasın, sözümona tarihsel doğrular, genellikle kapalı tiplidir, hem de, onlar, her vakit, daha az ya da daha büyük ölçüde, kesin sav'a varmaktan yanadır, öbür yandan ise yazınsal doğru, hayatın bütünlenmiş ya da bütünlenmemiş belirtilerinde olsun her vakit açık kalıp doğruyu bulma yolunda yüreklendirme aşamasında kalmaktadır, ancak, pek doğal, okura karşı yansız kalma tavrı hiç de söz konusu değildir.»

Ne yazık ki, yazar, bazan, ayrıca Osmanlı dönemine ilişkin konuları ele alırken, bugünün anısıyla tarihi doğrular için araştırma yapacak yerde, artık tüm ciddi sayılan tarihçilerce benimsenmiş olan (Babinger, Hammer, Toynbi, Köprülü, Inalcık) doğruları dahi unutarak (herhalde Balkan uluslarının Osmanlı dönemine ilişkin halk türküleri etkisinde) zavallı yoksul türkü Osmanlı tutucusu, Hükümdarı ile derebeyiyle aynı sayıyor, oysa, bilinenlere göre, tüm Osmanlı döneminde Türk ulusu bir Devlet unsuru olarak sayılmamış, halk türkçesiyle yazmağa cesaret edenin alınyazısı ise ölüm cezasına dahi yükselebilmiştir. Doğan Avcıoğlu «Türklerin Tarihi»nin girişinde «Selçuk ve Osmanlıların gözünde Türk «uygarlıkdışı», «yağmacı» «göçebedir», diyor. Avrupa'nın romantizm çağında Balkanlılara karşı görüşü bunun tıpatıp aynıdır. Balkanlarda Türklere karşı kinin yaratılmasında, kendi ün ve şanlarıyla kimi Avrupa yazarlarının da katkıda bulunduklarını ileri sürmüşken hiç de yanlış yapmadığımı sanıyorum. Çünkü, örneğin, bir Lamartin, Niş kentinde bulunan «Kelle Kulesi»ni gezerken gördüklerinden iğrençlik duygusuna kapılmışsa, Hurşit Paşa gibilerinin insan kellelerinden kule yapmasıyla karşılaşan herhangi bir Türk yazarı da aynı iğrençlik duygusuyla dolup taşabilir.

Osmanlı İmparatorluğunun dinsel ve ideolojik ilkelerini Türk milleti değil, ancak islam dini oluşturmuştur. Buna göre, Osmanlılarca ele geçirilmiş olan ülkelerdeki «Türkleştirilme» de, herşeyden önce müslümanlaştırma, islamlaştırmadır.

Balkan ülkelerinin din fanatikleri ile burjuvazi milliyetçileri,

kendi çıkarlarına dayanarak, salt geçmişte değil, bugün bile, değişmiş toplumsal-siyasal koşullarda, en küçük fırsattan yararlanarak Balkanlarda dini ve milli antagonizmayı körükleme fırsatını kollamaktadır. Böylece, bugün Yugoslavya'da salt ana dili Türkçe olanlar Türk sayılmaktadır. Anayasa, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ile Karadağ müslümanlarına müslümanlığı bir biçim milli kategori olarak kullanma hakkı vermiştir. Bu sırada, hâlâ Türkiye'de, Türk dini ve şoven çevrelerinin etkisi altında, —bizde ikinci dünya savaşından önce ve savaş süresince büyük sırp burjuvazisinin etkisi altında da böyleydi—, faşist istilâsı süresince Visegrad halkına Türk gözüyle bakan yazarlar çıkmaktadır. Oysa bura halkı Türkçeyi hiç mi hiç bilmiyor. Resmi Osmanlı istatistiklerinde, çoğunlukla, nüfus milli bünyeye göre değil, ancak dine göre — Müslüman ile Hristiyan olarak ikiye ayrılıyordu.

İyi bir şans ki Osmanlı ile Türk ayırımını yapamayanlar çoğunlukla ortadereceli Balkan yazarlarıdır. Öbür yandan, örneğin, İvan Vazov, İvo Andriç, Nikos Kazanzakis, Panait İstrati, İsmail Kadare, Kemal Tahir gibi yazarların yapıtları, ilerde Osmanlı dönemi konularında da Balkanlarda sınıfsal bir açının inşaatında sağlıklı birer temeli oluşturmaktadır.

Eleştirmen Petar Caciç'e göre «Andriç tarihle meşgul olmayı kendisine yakıştırmıştır, ancak onun romanlarına tarih romanları denilemez», çünkü yazarın amacı salt geçmişte olup bitenleri anlatmak değil, bugün olagelenlerle yarın olagelecekleri de anlatmaktadır. Yazar roman kişileriyle kendisini anlattığı dönemdeymiş gibi gösterme çabasında haklıdır ,ancak yazar kişileriyle birlikte anlattığı dönemde kalmak zorunda değildir, çünkü tüm tarihi kanıtlar da yüzde yüz doğru sayılamaz.

Geçmişin doğruları, dolayısıyla Osmanlı döneminin doğruları günümüz açısından ele alınarak yazın diliyle anlatılmalı, derken Miroslav Kırleja'nın bu yolda çok ilginç bir düşüncesini ortaya koymak istiyorum: «Tarih okumak, çocuk odasına gizlice göz atmak demektir diyor Kirleja. Buysa, tarih konularının günümüz eleştirel tavrı olmadan ele alınmasının yanlış olduğunu gösterir.

Balkanlar, çeşitli kültürlerin karşılaştıkları bir bölge olan milli, dinsel ve milli çekişme olmaksızın, gerçekten de yeni, ortak bir edebiyat yaratmak isterse, dünyanın hiçbir yerinde olmayan, eşine rastlanmayan özgür bir edebiyata kavuşabilir. Ancak Balkan yazarları ilk olarak Türk ulusuna sürülen siyah

lekeyi silmelidir. Bizde «faşist istilası», «Alman faşistleri», «Bulgar faşistleri», «İtalyan faşistleri» deyimlerine benzer bir biçimde Türkü Osmanlıdan ayırmalıdırlar. Çünkü Türk olmayanlar gibi, Türk reayası da, Osmanlı paşalarından, beylerinden, ağalarından ve bürokrat memurlardan bir hayli çekmiştir.

Özellikle ortak konuları ele almakta sınıfsal açı ve tavırdan yana olan Balkan yazarları Balkan uluslarının yakınlaşmasına katkıda bulunabilir. Dolayısıyla, en yakın bir gelecekte, karamsar **barut fıçısı** simgesi **ak güvercin** simgesiyle değiştirilince, kalem erleri de, Balkanların tüm halklarına daha mutlu bir yarının temel taşının atılmasında katkıda bulunduklarını kıvançla belirtmiş olabilsinler.

İKİNCİ BALKAN EDEBİYAT KONGRESİ

İlia Simopulos'un Konuşması

Zor ara bir dönemi yaşıyoruz. Perde arkasında mevzilenmiş karanlık güçler, çevreye felaketi ve yıkımı serpmeye devam ediyorlar. Ancak tüm görünümlere rağmen yenilgilerinin tartışılmaz bir gerçek olduğuna inanıyoruz. Eski dünyanın bağrında yeni bir dünyanın oluşumu başlamıştır bile. Yazar ve şair, yapıtıyla bu dünyayı açığa vurmakla ve olabildiğince yakınımıza getirmekle yükümlüdür. Başka bir deyişle, yazar insan yüreğindeki kinleri kökünden yok eden, karşılıklı anlayışa yönelten herşeyi şevkle algılayıp berraklıkla aksettirmelidir. Bu inançla II. Balkan Kongresini Bulgaristan'daki birinci kongrenin ümit verici devamcısı ve daha iyi daha mutlu bir geleceğe doğru sağlam bir adım olarak selamlarım.

Ortak bir bölgede yaşıyoruz ve bizi birbirimize bağlayan kökler yüzyılların derinliklerinde yatıyor. Gelenekler, görenekler, kültürel gelenekler, tarihi anılar ortak geçmişimizi oluşturuyor ve bizi kopmaz bağlarla birleştiriyor. Gerçi Roma İmparatorluğu, Bizans despotizmi ve Osmanlı Padişahlık mutlakiyeti yıllar boyunca kinleri beslemeği, düşmanlıkları körüklemeği, iyi niyetli girişimleri saptırmayı ve halkların kültürel geleneklerinin gelişimini köreltmeyi becermiş. Ancak, sanatçılar ve edebiyatçılar o zor koşullar içinde bile karanlık güçlere karşı direnmeği, karşılıklı anlayış ve kardeşlik duygularını geliştirmeği ısrarla sürdürdüler. Böylece edebiyat diğer Balkan ülkelerinde bariz bir ulusal özgürlükçü karaktere bürünürken Türkiye'de toplumsal bir içerik kazanıyordu. Fakat yine de ortak yaşam deneyleri bir Balkan bilincinin oluşmasına yardım etti. Bu ortak bilince, gel-

miş geçmiş yazarların yapıtlarında, halk sanatında. danslarda, türkülerde, halk şiirinde ve genel olarak edebiyat ürünlerinde rastlanmaktadır.

Gerçi, Balkan kardeşliği ve işbirliği görüşü bugüne dek birçok aydını düşündürmüştür. Ancak şimdi, koşulların olgunlaştığına, Balkanların çatışmalar yöresi durumundan kurtulup barış, işbirliği ve kardeşlik içinde bir arada yaşamanın simgesi haline gelmesi için, şairlerin düşlerinin, halkların arzularının gerçekleşmesi için tüm ön koşulların var olduğuna inanıyoruz.

Bu yöndeki gelişmelere, sanat ve edebiyat işçilerinin yapıtlarıyla siyaset ve bilim adamlarından çok daha büyük katkılarda bulunabileceklerine inanıyorum. Çünkü sanatçı, edebiyatçı, şair yapmacıksız, yalansız yüreğinin diliyle konuşur. Dolayısıyla bu tür karşılaşmalarla gerçekleşebilen karşılıklı görüş ve düşünce alışverişinin yapıcı diyalogu, siyasi alanda bu son dönemde sarfedilen güzel çabalardan daha yapıcı olabileceği kanısındayım.

Gerçi Balkan Yazarları, yaratıcılık ve yapıtlarının yaygınlık kazanması konusunda zor koşulları göğüslemek zorundadırlar. Dillerimizi konuşan nüfus sayısı sınırlıdır. Buna rağmen bir çok edebiyatçılarımız yabancı dillere çevrilmiş, tüm dünyaca tanınmış ve ülkeleriyle nesillerini onurlandırmıştır. Ülkemde bugüne dek pekçok Türk, Bulgar, Romen ve Yugoslav yazarların yapıtları çevrilmiştir. Son dönemde Arnavut yazarlarından da bazı çeviriler yapılmaya başlanmıştır. Sanırım, kongremiz bu çeviri konusuna tüm diğer konulardan daha büyük bir dikkatle eğilmelidir.

Kongreyi organize etme girişiminde bulunan Türk meslekdaşlarımıza teşekkür ederiz.

ROMEN EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ VE TÜRK-ROMEN EDEBİYATINDA ORTAK TEMALAR

MUSTAFA BALEL

Dünyanın hemen her yerinde birbirine yakın ya da komşu ülkeler arasında coğrafi benzeşmeler yanında bir takım kultür ve töre yakınlıkları da vardır. Biri diğerinin az ya da çok etkisinde kalmış, ondan törel, kültürel kimi değerleri alıp benimsemiş; ya da olduğu gibi korumuş, ya da bazı değişiklıklere uğratarak kendisine mal etmiş, kendi öz yapısı içerisinde özümlemiştir.

Çoğu kez kendiliğinden bir iletişimle olmuştur bu. Bir bakıma coğrafi koşulların zorlamasından kaynaklanan bir benzerliktir. Komşu ülke insanlarının sosyo-ekonomik ve kültürel yakınlıklar bütünlüğü içerisinde etki-tepki olayında da çoğu zaman birleştiklerine tanık oluruz. Aynı ülkenin iki yakın ili arasında olduğu gibi komşu ülkeler de ortak doğa yapıları, kültürleri sonucu aynı olaylar karşısında aynı tepkiyi gösterme durumuyla karşı karşıyadır.

Kaldı ki Romanya ile yakınlığımız yalnızca birkaç yüz kiloetre uzakta bir ülke oluşu ya da deniz komşuluğu değil kuşkusuz. Geniş bir tarih dilimi içerisinde yakın ilişkileri olmuş iki ülke söz konusu burada. Romanya'da egemenlik sürdürmüş, uzun süre onların içerisinde kalmış bir ulus olarak ülkemizin Roman ya'ya kendi toplumundan, dilinden, kültüründen bir şeyler götürdüğü açıktır.

Diğer bir yandan da Romanya doğu ve batı arasında bir geçit oluşturur. Bu edebiyatta da böyledir. Bu durum devrim öncesi Romen Edebiyatı'nda geniş boyutlarla yer alırken, bugün bir gerileme görüldüğü — Romen Edebiyatı'nın özgün bir ulusal edebiyata yöneldiğine tanık oluyoruz.

Kuşkusuz sanat evrensel bir olaydır. Edebiyatın da sanatın bir dalı olarak bu evrensellikten uzak kaldığı söylenemez. Böylece Balkan ülkesi Romanya'nın Türkiye ile tema ortaklıkları bulunması kaçınılmaz. Toplumlar arası etkileşim Türk-Romen Edebiyatı'ndaki tema ortaklığını ileri bir boyuta ulaştırır.

Hatta kimi kez bu etkileşim öylesine ileri gider ki tema ortaklığının ötesinde birbirinin varyantına bile tanık oluruz. Örneğin «Manole Ustanın Manastırı» destanını alalım ele. Ünlü Romen destanındaki Manole Usta'nın herhangi bir Anadolu kentindeki eski kervansarayın, caminin, ulu bir Osmanlı anıtının yaratıcısından ayrı olmadığı görülür. Senyörün biri Manolé Usta'ya ulu bir manastır yapmasını buyurur. Son derece görkemli ve ölümsüz yapıt olması gerekmektedir. Manolé Usta büyük bir gayretle kolları sıvar. Özverili bir çalışmayla yapıma başlar. Gelgelelim manastırın yapımı bitecek gibi değildir. Sabahtan akşama dek örülen duvarları, sabahleyin döndüklerinde yerle bir olmaktadır. Yapar yıkılır, yapar yıkılır... Ve sürüp gider bu böyle gecenin birinde aksakallı bir derviş girer düşüne. Sabahleyin manastıra ilk gelen kadının kurban edilmesini ister. Bu kadın Manolé Usta'nın kendi karısıdır. Bu Türk destanı örneklerinin bir veryantından başka bir şey değildir.

Yine aynı olayda, yapılan duvarın yıkılması ile Türk halk Edebiyatı'nın özgün örneklerinden «Kerem ile Aslı»daki yakınlık ilgi çekicidir. Kerem, Aslı'nın düğmolerini çözer, düğme kapanır, çözer kapanır Tıpkı duvarın yapılıp yıkılışı gibi...

Fantasizmin, gerçeküstücülüğün ve mitolojinin öteden beri yoğun bir yer tuttuğu Romen Edebiyatı'nda sosyalist gerçekçi sanatçılarla da karşılaşıyoruz. Sınıflar arası çelişkiler Sadoveanu, Petroscu, Camile Petroscu gibi sanatçılarda geniş boyutlara ulaşırken Laurentiu Fulfa, Eugène Barbu gibi günlük temaları kullanan sanatçılarda sıradan güncel olay dizilerinin betimlemesi olmaktan sıyrılıp düşgücüne bir çağrı niteliğine bürünür.

Gerçekliği ön planda tutan Liviu Rebreanu'dan «Ahmaklar»ında bilet almak için gişenin önünde bekleşen insanlardan emekçileri horlayıp itip kakarken, onsosi kalın bir burjuvaya, köylülerin gözü önünde akıl almayacak kolaylıklar gösteren tren şefi, sosyalist gerçekçi her yazarımızda rastlanan ortak bir temadır. Tipik bürokrat tipinin yansımadığı homen hiç bir Türkiyeli yazar gösterilemez.

Zaharia Stancu, Liviu Rebreanu, Alexandru Sahia'da görülen savaş gazisi sakatlar yine Yakup Kadri, Nazım Hikmet, Orhan Kemal ve Kemal Tahir başta olmak üzere pek çok edebiyatçımızın kullandığı temalar arasında yer alır.

Türk-Romen edebiyatı ortak temalarından biri de kırdır. İki ülke edebiyatında kırın, köyün, kırsal kesim emekçilerinin yeri unutulur türden değildir. Sanayileşme, makinalaşma olayından uzak — devrim öncesi Romanyası ile günümüz Türkiyesi—, feodal üretim ilişkileri içerisinde, egemen güçlerin denetimindeki devletin baskısı, vergilerin eziciliği altında kıvranan insanlar gerek Romen, gerekse Türk edebiyatının ortak kahramanlarındandır.

Kısa yaşamında özgün yapıtlar bırakmış olan Alexandru Sahia'nın öykülerinde billurlaşır bu tema. Haziran Yağmuru»nda ağır ekonomik koşulların kişiye insanlığını unutturup yükbeygiri durumuna soktuğunu görürüz. Doğumu eli kulağında kadının vergiyi vaktinde verebilmesi için kocasının yanında orak sallarken ikiz doğurduktan sonra hemen yeniden ekin biçmeye devam etmesi, Anadolu kadınının süregelmiş yazgısı olarak kırı anlatan tüm yazarlarımızın ortak konusudur.

Tanzimat dönemi yazarlarımızda kesin çizgilerle belirlenen batı öykünmeciliği, Avrupa hayranlığı ve yüceltmeyi Romen Edebiyatında Eugène Barbu'de görürüz. Bir Recaizade'nin «Araba

Sevdası»nda bir Halit Ziya'nın «Aşk-ı Memnu»sunda bulduğumuzun benzerini, 'Larbu'nun «Prens»inde bulabiliriz.

İki ülke arasındaki ortak temalardan birisi de kuşkusuz kadındır. Doğaları, kültürleri ve sosyal yapıları arasındaki benzerlik insanların kadına bakışını da etkilemekte. Ülkemiz edebiyatında olduğu gibi Romen edebiyatında da kadının bir yerde toplumun tüm erkeklerine karşı sorumlu olduğuna tanık oluruz. Hele de bu kadın göze görünür, dişe dokunur biriyse. Arkasızca, kişisel özgürlük tanınmaz ona. Yoğun bir çevre baskısı altındadır. Herkese yaptığının hesabını vermek, sırasında bir kişiye tanıdığı olanaktan başkalarına da tanımak durumuyla karşı karşıyadır. Alecu İvan Ghilia'nın «Negostina» sında Refik Halit Karay'ın «Yatık Emine»sini, Orhan Kemal'in çırçırcı kızlarını buluruz.

Romen Edebiyatında kadına bir başka yaklaşım da Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Fakir Baykurt'un ve diğer pek çok yazarımızın direngen kadınlarının koşutluğu haksızlıklar, alçaklıklar, namussuzluklar karşısında başkaldıran kadın. Pop Simion «Elmalar»ında tipik bir Anadolu kadınını çağrışımlarız. Alman işgalinde, savaşta kocasından haber almak umuduyle belediyeye gitmiş genç kadın kendisine askıntı olan naziyi eve getirir. Daha doğrusu adam kendisi zorla gelmiştir. Kadın şişler adamı.

Diğer bir kadın tipinde ise Fakir Baykurt'un «Tırpan»ındaki Güllü çıkar karşımıza. Mihail Sadoveanu'nun Anitza'sıdır bu. Babasının zoruyle varsıl diye yaşlı belediye başkanına verilen genç kız, bu zoraki evliliği boynunun ipe gitmesi pahasına kocasını öldürerek sonuçlandırır.

Ortak bir kadın tipi de özverili bir anadır. Yaşamın güçlüğü, sınıfsal çelişkilerinin toplumsal güvenceden yoksun bıraktığı bu ana. Beş çocuğunun, hasta kocasının geçimini üstlenmiş, yaşamın tüm yükü olanca ağırlığıyle omuzlarına yüklenmiş bir ana. Eşine Orhan Kemal'de sık rasladığımız bir ana. Ailenin geçimini sağlamak için bir deri bir kemik atıyle gün boyu çakıl taşı çeken bir kadındır. Ion Agirbeceanu'nun «Laklaklaga»sı. Her yıl birini kaybeden tek bir çocuğa kalmış ve onu da ötekiler gibi onbeşine basacağı sırada beslenme ve bakım yoksunluğundan kaybedince tek üretim aracı olan atını satıp en son çocuğuna görkemli bir tören düzenleyen anayı pek çok yazarımızda buluruz.

Türk-Romen Edebiyatı'ndaki ortak temalardan birini de okul ve okuma sorununda sınıflandırabiliriz. Düzenin çarpıklığının bilgisizliğe sürüklediği insanların dramı, her iki ülkede de

sanatçıların eğildiği bir sorun. Sömürünün var olduğu toplumlarda okuma olanağı bulamayan, evde kalsın, bir işin ucundan tutsun, üretime katkısı olsun diye okutulmayan çocuklar... Gelişimlerinin eşiğinde köreltilen pırıl pırıl beyinler. Değerlendirilmediği için başka alanlara yönelen, toplumca horlanıp dışlanan milyonlarca insan. Bir o kadar da körelmiş yetenek. Toplumdan soyutlanmış, kabuğuna çekilmeye, akıl hastanelerine, serseriliğe sürüklenmiş beyin savurganlığı... Panait Istrati, A. Bratescu-Voinesti'de su yüzüne çıkan bu olgu. A. Bratescu-Voinesti, de bir başka boyuta ulaşarak zeka dolu bir beynin köreltilmesi sonucu iş ölüme dek varır.

Öç alma duygusu da bir diğer ortak temayı oluştur. Türkiye toplumunda ve dolayısıyle edebiyatımızda sık sık karşılaştığımız «öç» olayı Romen Edebiyatında Sadoveanu, Pop Simion, Vasile Rebreanu, Zaharia Stancu gibi yazarlarında da görürüz. Vasile Rebreanu'nun «Yeryüzünün Çimeni» öc konusundan kaynaklanır. Koşulların gözü gibi sevdiği kızını uyur halde bırakıp kaçmaya ittiği bir babanın, döndüğünde nazilerce insanlık dışı bir ölüme uğratıldığını görerek, üç nazi subayını olay yerinde öldürmesi sergilenir. Gelgelelim Vasile Rebreanu'nun bile bile çocuğunu kaçarken yanına almaması, uyanır da bağırır, nasıl olsa çocuk, ona bir şey yapmazlar düşüncesi, alışılmış sevgi ve ana-babalık duygusuyle çelişirse de, sonuçta öc olayı ortaktır. Yaşar Kemal, Fakir Baykurt ve diğer kırsal kesim insanının sorunlarını anlatan pek çok yazarımız öc temasını işlemekte büyük ustalık göstermiştir.

Çocuk teması da diğer alanlarda olduğu gibi değişkenlikler taşıyan bir yapıya sahiptir. Zaman zaman sevginin simgesi, zaman zaman yaşamın rengi, yumuşaklığı ve sevecenliğin damgasını taşır. Zaman zaman da külfetin, acımasızlığın, katı ve acımasız yaşam koşullarının insanı sürüklediği bir felaketin simgesini. Yaşamın süsü, ağacın dalı, meyvası gözüyle görülen çocuk bakarsınız bir yükbeygiri gibi kullanılıp yazgıya ortak edilmeye, bakarsınız alınıp satılır bir meta olarak ailesine para getirmeye itilir. Sadoveanu'da olduğu gibi.

Vasile Rebreanu'da ise çocuk dünyanın en güzel değerlerinin, sevecenliğin ve güzelliğin simgesi, kimliğiyle çıkar ortaya, Doğumdan hemen sonra karısını kaybetmesiyle bakımı üstüne kalan ve onu beş altı yaşlarına ulaştıran babanın çocuğuyle ilişkisinde bu yaklaşımın doruk noktasına vardığını görürüz. Evrendeki en ulu değerlerle eş tutar baba kızını. Onu sırasında yer-

yüzünün çimeni, sırasında bir ceylan, sırasında gecenin yıldızları, mısır tarlaları, çiçeklerin üzerindeki donur çiğle özdeşleştirir. Ayla, güneşle, ateş böceğiyle, dağla, ormanla tanımlar.

Yaşar Kemal'in doğa lirizmini, Kemal Bilbaşar'ın, Sait Faik'in doğa lirizmini andıran bir lirizmdir. Rebreanu'nunki. Dimitru Radu Popescu'nun duyarlı bir anlatım lirik bir dil, şiirsel bir deyişle kaleme aldığı «Çöllerin Altında Denizler Var» buram buram Sait Faik havası getirir bize. Özellikle «Karanfiller»ini anımsarız hemen. Onun doğaya sevecen yaklaşımı canlanır gözümüzde...

Romen Halk şiirinde gördüğümüz «Küçük Çoban» adlı ezgi, doğa ve çocuk özdeşliğinin yanı sıra, el kadar çocukların üretimde rol almalarını yeren epik bir anlatıma Türk Halk şiirinde olduğunca Dedekorkut öykülerinde de buluruz.

«Üç çiçeğin yeşil yaprağı / gözü yaşlı koyunların çobanı / nerde yakaladı ölüm seni / Yukarda sarp kayanın başında / yelin püfür püfür estiği / çam dallarının altında... / Hangi ölümlere uğradın / Şimşek çaktı gökgürledi / yıldırım düştü başıma / Kimler ağladı ölümüne / cıvıltılarıyle kuşlar / körpe ölümüne onlar ağladı...»

Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Bekir Yıldız ve pek çok genç kuşak yazarımızda sık sık karşılaştığımız madde ile ruhun çatışmasının Romen Edebiyatında Eugène Barbu, Liviu Rebreanu, Sadoveanu gibi sanatçılarda billurlaştığına tanık oluruz.

E. Jebeleanu'nun «Lidice ve Hiroşima'nın Tebessümü»nde karşımıza çıkan karşı savaşçı barış özlemiyle yanıp tutuşan örneklere başta Nazım Hikmet olmak üzere A. Kadir, Ataol Behramoğlu, Sonnur Sezer vb... ozanlarımızda, rastlarız. Yine bizde hemen her çizgideki ilerici sanatçının eğildiği konu antiemperyalizmi Romen Edebiyatında Maria Banuş «Patron ve Amerika» Sana söylüyorum» uyle dile getiriyor.

Kökeni fantazizm ve mitolojiye dayanan bir edebiyat diye tanımlayabileceğimiz — ya da bir başka deyişle bunun ağır bastığı diyelim — Romen Edebiyatında günümüzde de geçmişte olduğu gibi, gerçeküstücülük ve düşsellik sanatçıların esin kaynağı olmuştur.

Bu durumda kimi doğa olayları ve bütünüyle doğanın kendisi alışılmış kimliklerinden sıyrılarak bu gerçeküstücülüğe ve düşselliğe girer. Fantazizmin bir parçası olurlar. Örneğin bir dağ, bir orman, bir su kaynağı, hatta bir hayvan, toprak ya da me-

zarlık güncel maddeci gerçekliklerinden sıyrılarak mitolojinin ve gerçeküstücülüğün temel harcını oluşturur. Tıpkı Türk masallarında karşılaşabileceğimiz olguyla «su» Gala Galaction'da derinliklerinde şeytani güçlerin barındığı bir öge, Hypérion'da evrendeki nesnelerin «ana»sı, Eminescu'da derinliklerinden mesajlar alınan objeler biçimine sokulmuştur.

Orman da, Eminescu'da ve daha sonraları Sadoveanu'da dağın ayrılmaz bir parçası olarak mitolojik öge oluşturur. Işığın gizle birleştiği bir öge, Sonraları Blaga'da ışık giz ve ufuk üçlüsü birleşip aynı mitolojik perspektife ulaşır. Orman gün olur cennet gibi bir yer (Eminescu'da), gün olur sevgiden de güçlü bir duygu (Mircea Eliade'da) Hogaş'ta ise değişik bir yaklaşımla, gölgesinde hayvanların barındığı sevecen bir anaya dönüşür.

Ülke yakınlıkları, coğrafi benzerlikler ve Osmanlı egemenliğinin izlerinin sonucu törel benzerlik ve etkileşimlerin de görüldüğü bir Balkan ülkesi olan Romanya Edebiyatında temasal ortaklıkların bulunabilmesi kuşkusuz doğaldır.

Aklını bozdu diye papaza ya da hocaya okutulan insanlar, kurşun dökmeler, tütsüler, al basmasın diye yeni doğmuş bebeğin gözlerini kırmızı bezlerle bağlamalar, evden çıkarken eşiğe ayak sürçmesinin sonradan doğuracağı uğursuzluklara inanış, kem göz ve nazar değme, büyüye tılsıma inanmalar, gibi ortak töre ve geleneklere hatta sınırlı da olsa sözcük alışverişine dayanan iki toplum olarak. Romen ve Türk edebiyatının günümüzde ortak tema açısından bir hayli ayrıldıkları da bir gerçek. Ne ki bu ayrılık bu kültürel özerklik evrenselliğin birleştiriciliğini önlemeyecektir.

Değişen ve gelişen tüm toplumlarda olduğu gibi günümüz Romanyası da belli teknolojik aşamaya ulaşmış. Türkiye'de de sınırlı da olsa — bu olay var. Teknoloji çağında yaşadığımızı ve ülkemizin de bundan belli oranda payını aldığını kabullenecek olursak yeni bir ortak olguyla çıkar karşımıza. Değişen doğa. Savaş, barış gibi doğanın değişimi de evrensel bir sorun olduğuna göre bu olayı Türk-Romen Edebiyatı açısından ele alarak son bir örnekle noktalamak gerekir. Mircea Dinescu (1950) çiçeği burnunda bir romen ozanı. Evrensel bir sorun olan kentleşmenin ve yok edilen doğanın karşısında «Çağdaş Keçi» adlı şiiriyle çıkıyor. Kentleşen kır, makinalaşmanın yok ettiği doğa karşısında ince bir ironiyle «Keçi parktaki gülleri yiyor / havuç yermişçesine kütürdete kütürdete kemiriyor ne kadar tramvay varsa / sabahleyin bürosuna gitme / akşam oldu mu gazete

okuma derdi yok / telgraf direklerini dut ağacının kabuğunu soyar gibi ayırıyor çekip çekip / yeşil ışıkmış durakmış aldırdığı yok utanmazın / lüks araba spor araba derdi de / plastik et ruhsatını verecekler mi vermeyecekler mi düşünmüyor onu da kentin merkezinde heykeli değiştirmişler / yelsiz bir duman alacalığında ırgalanıyor kent / yalnız bu inatçı keçi / veriyor sütünü araştırmadan» diye kükrerken, bizde Çetin Öner, Demirtaş Ceyhun vb. gibi yok olan doğaya karşı duygularını dile getirdiklerine tanık oluruz.

Sanatlar bir yandan yabancı kültürlerden arınır, ulusal niteliğine kavuşma yolunda ilerleme kat ederken; öte yandan da evrenselliğe doğru yol alacaktır. Sanatın evrenselliği yolunda aşamalar gerçekleştikçe, ulusallığın yeni boyutları içerisinde korunarak sanat ve edebiyatın dünyanın malı olacağı ve şu ya da bu ülkelerin ortak teması yerine evrenin ortak teması, yığınların ortak malı olacağı günlere inancımla...

BULGAR HALK YAZININDA (ÖZELLİKLE HALK TÜRKÜLERİNDE) TÜRK MOTİFLERİ

I. KAYNAKÇA

TÜRKER ACAROĞLU

Bulgar halk yazını ürünleri, uzun zaman, saptanmadan kalmıştı. Sözlü olarak kuşaktan kuşağa geçerken, bunlarda değişme, unutma ya da atlamalar olmuş; son zamanların, tarihsel koşulların, yeni yaşam anlayışlarının etkisiyle, yerlerini başkaları almıştır. Günümüze kadar gelebilen Bulgar halk yazını ürünlerinde bir hayli tarihsel yanlışlar yapılmış, çeşitli dönemlerin ve kişilerin, olgu ve olayların birbirine karıştırılmış olduğunu görüyoruz.

Bulgar halk yazını derlemelerine ilk girişen bir Sırplıdır: Karakiç, 1822 de Viyana'da basılan yapıtında, 27 Bulgar halk türküsünü yayınlamıştı. Bundan sonra, Bulgarlar, kendi halk türkülerini kendileri toplamaya başladı. Bu çabaların verimleri birçok dergide, ayrıca kitap ve broşürler biçiminde yayınlandı. En önemli derleyiciler: Rakovski (1859), Miladinov Kardeşler (1861), Çalakov (1871), İliev (1889), Şapkarev (1891), Slaveykov (1889-97) vb. Bu konuda başvurulacak en büyük kaynak ise, Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı dergisidir. (1889)

II. TARİHTE TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ

Türklerle Bulgarlar, köken bakımından, bir ve aynı ulustur, «Türkik» denilen budunlardır, bunlar. Bulgar (yerli dilde. Bılgar) adı ile öztürkçedir. Türkçe bir kökten türemiştir —r/—ar ekiyle gelişmiş bir sözcük olup, «karışık, melez» anlamınadır. Bu etimolojiyi ilkin ortaya koyan, Tomaschek'tir. (Stutgart, 1897) Bunu kabul eden Bulgar ve yabancı bilginler de vardır: Bulgarlardan Zlatarski (1915, 1918), St. Mladenov (1929); Macarlardan Gyula Néameth (1927). Miller, Markwart, Zeki Velidi Togan'a göre, Bulgar ve Balkar adları, birbiriyle ilgilidir Balkar Türkçesiyle Bulgarca arasında ilişki vardır

Bugünkü Bulgarların dedeleri olan, Proto-Bulgar denilen en eski Bulgar Türkleri, Asparuh Han'ın yönetiminde, kuzeyden güneye, Tuna kıyılarına dek inerek, Balkan Yarımadasında bir bağımsız devlet kurduktan sonra (681), Evrasya Türk kümelerinden uzaklaşmışken bile kan ve özyapısındaki arılığını yüzyıllar boyu korumuştu. Yoğun bir slav öğesi ortasında yaşamak zorunda kalan bu Türk azınlığını, zaman, adlarından başka her şeylerini unutturmak, yitirmek tehlikesi karşısında bıraktı. Hele IX. yüzyılda hristiyanlığın benimsenmesinden sonra, Bulgarlarla Türkler arasındaki ilişkiler büsbütün kesildi. Tarihte Türk-Bulgar ilişkilerinin, XIV yüzyılda yeniden kurulduğu, ancak başlıca Slavlık ve Hristiyanlık nedeniyle, aslında bu bir ulusun bir bütün biçiminde yeniden birleştirilmesinde, artık çok geç kalındığı gözlemlenir.

İşte, hep bu geç kalış yüzünden, Bulgar Kral Naibi Stambolov'un Sultan Abdülhamit II'ye yaptığı, Bulgaristan ile Türkiye'nin birleştirilmesi, hiç olmazsa, bir federasyon biçiminde yönetilmesi önerisi gerçekleşememiştir. (1886).

Uzun yüzyıllar boyunca hep birlikte yaşama sonucunda, Türklerin egemenliklerine aldıkları uluslar arasında, belki en çok Bulgarlar üzerine büyük etkilerde bulunmuş oldukları söylenmelidir.

Bulgar ulusu, yüzyıllar boyunca sözlü bir yazınla geçindi. Türk egemenliğinde sözlü yazın, geniş bir gelişim alanı bulabildi. Bu nedenle, biz, Bulgar halk yazınındaki Türk motiflerini, yazılı yazında değil, pek yakın çağlara değin sözlü kalmış Bulgar halk yazınında, özellikle bunun halk türküleri metinleri dalında araştırmayı yeğlemiş bulunuyoruz. O halde, Bulgar halk yazınında inanılmaz derecede bol olan Türk motifleri nelerdir?

III. YİĞİTLİK TÜRKÜLERİ

Bulgar halkının yiğitlik türkülerinde, ilginç bir nokta olarak en çok seslendirdiği kişiler, hep Türklerin Bulgaristan'a yayıldığı dönemde yaşamış gösterilir. Bu dönemden önce Bulgar yiğitlik türkülerinin bulunduğunu gösteren hiç bir belge yoktur.

1. Kral Marko Türküleri:

Yiğitlik türkülerinin baş kişisi Kral Marko (Kraleviç Marko), tarihsel bir kimsedir. Doğum tarihi bilinmiyor XIV. yüzyılda Makedonya'da merkezi Brilen kenti olan bölgenin hükümdarı Vılkaşin in oğlu olduğu biliniyor. Babası ölünce, onun yerine geçti. (1371) Kendi adına bastırdığı paralardan anlaşıldığı üzere, 1385 e kadar bağımsız bir kralmış. O tarihte Türk egemenliğini tanıyıp Sultan Murat'a bağlanmış. 1394 te Sultan Beyazıt'ın ordusunda, Eflak Voyvodası Mirço'ya karşı dövüşürken, Bovine adasında ölmüştür.

Yalnız Bulgar yazınının değil, Sırp yazınını da en popüler yiğiti odur. Bütün Balkan Yarımadasını kaplayan ünü, daha sağlığındayken, kendisi için türküler yakılmasına, bunlardan kimisinin kendi huzurunda bile okunmasına neden oldu. İlkönce bu türküler, gerçek olguları olduğu gibi anlatırken, zamanla, değişikliğe uğrayıp bozulmuştur. Kral Marko'nun tarihsel kişiliği silinerek, halk imgelememi, onun yerine, tıpkı bizim Köroğlu gibi, ozanca bir yiğit tipi oluşturdu. Türklerle ilgili tarihsel olgular da belirsizleşerek daha eski ya da daha yenileriyle karıştırılmıştır. Marko'nun her zaman ve her yerde birden yaşayamayacağını düşünemeyen halkın hayal etme yetisi, yalnızca onun yaşadığı çağlarda olup biten olayları değil, ondan önce, ondan sonra olmuş bulunanları da ona yüklemekten zevk aldı. Böylece ortaya çıkan türküler, halkın yaradılışına uyduğu için, Bulgarlar arasında hemen yayıldı; o sırada Makedonya'nın büyük bir bölümü Sırbistan'a bağlı bulunduğu için de, aynı türküler Sırplar arasında da yayıldı.

Bugüne değin Kral Marko çevresindeki türküler, 250 kadar 80.000 dize tutmaktadır. Bunlar ikiye ayrılır: Masal motifli türkülerin Türklerle ilişkisi bulunmadığından, biz, hemen tarihsel motifli türkülerin incelemesine geçeceğiz. Bunlarda Marko, din ve halk uğruna yürekli bir yiğit, kölelerin ve güçsüzlerin gönlüyüce bir dostu olarak betimlenir. Bu türkülerin bir çoğu, zaman-

la ve Kral Marko'nun gerçek kimliği ile hiç bir ilgisi bulunmayan bir takım tarihsel olguları konu edinmiştir.

Bir çok türküde, Sultan Orhan, «Okanya Sultanı Okan» diye anılır. Başka bir türküde Marko, Sultan Selim'in kızı Aykuna'yı karısı diye almak isteyen bir kara araptan kurtarır.

Kimi türkülerde, Güney Slavlarının başlıca destan motiflerinden birini oluşturan eski Hristiyanlık İslamlık savaşı şahlanmaktadır. İ.S. III. yüzyılın ünlü bir Sırp yiğiti olan Ban Kulin, XVI. yüzyılda Kral Marko ile birlikte, Türklere karşı yürekli bir din savaşçısı olarak bir türküde ortaya çıkmaktadır.

Eski Türk Sultanlarının uyrukları olan Güney Slavlarının günlük yaşamında yaptıkları öyle diyelim kimi sınırlamalarda yine bir bölüm halk türküsünün çıkışına neden olmuştur. Bu sınırlamalar, yerleşik kimi alışkanlıkları ortadan kaldırmak eğilimi, güttüğünden, halk bunları ağır saymış, bunlardan kurtuluş yolları aramıştır. Osmanlı Padişahlarının eski töre ve göreneklerine doğrudan doğruya baş kaldıramayan Bulgar halkı, bunu, Kral Marko'nun kişiliğinde, sözlü olarak yapmaktadır.

Başka bir türküde, Sultan Selim, kara Arabı, şarap içtiği için Marko'yu cezalandırmağa gönderir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Türk topraklarında yeni klise ve manastırlar yapımını engellemesi üzerine «Yedi yiğitle bir Arap» türküsü çıkmıştır. Bunların savaşımını okurken, Homeros'taki coşkuyu duymak olasıdır.

Kral Marko'nun «Üç zincirli köleler»i kara Araptan, yetmiş cariyeyi Macar Filip'ten nasıl kurtardığını anlatan türküler de tarihsel motiflidir. Marko'nun «Sarı bazirgânla sarı çıfıt» ve «Köle Şayna» ile yaptığı savaşımlar, Sultan Selim I döneminde de klise-manastır gibi kimi yapıların satılığa çıkarılmış olmasını anımsatmaktadır. Osmanlı-Türk devlet yaşamında Yahudilerin önem ve rolü, Bulgar halk yazınma bu «Sarı Çıfıt» türküsünü kazandırmıştır. Bunlardan başka, Marko Bulgar halk türkülerinde, Kızoğlankız Arvatka ve «Arnavut Gino» ile savaşım verir, «Nemse Kraliçesi'ni korur, «Temişvar Güno"nun düğününde sağdıç olur, «Oğlu Sekula»yı Latin Kralının kızıyla evlendirir. Marko'nun kendinden küçük yiğit ufak çocukları güçle değil de kurnazlıkla yendiğini anlatan türküler de pek ilginçtir. Bu olağanüstü çocukların Bulgar halk yazınına, Türkler eliyle Doğu masallarından geçtiği besbellidir.

Sonuç olarak, Kral Marko kimi kusurlarına karşın klasik bir epope kahramanı sayılabilir. Görünüşü, korku ile karışık bir

saygı uyandırır. Güçsüzlerin kölelerin dindar koruyucusudur. Bir başka türküye göre, Kral Marko bugün de Vardar ovasındaki Demirkapıda yaşamaktadır.

2. Voyvoda Yankula Türküleri :

Bulgar halk yazınında Voyvoda Yankula ya da Öksüz Yanku, Türklerle dövüşen yiğitliğini tek tek yiğitlerle deneyen bir tip olarak ırlanır. Epik Yankula tipinde, tarihsel bir kişi olarak bildiğimiz Yan Hünyat betimlenmektedir. Macar Voyvodası Yan Hunyat, Türklere karşı bir kaç sefer açmış, en sonunda 1448 de Kosova ovasında ünlü meydan savaşında Sultan Murat II tarafından bozguna uğratılmıştır. Bir türküde ona «Eflâk Voyvodası Yankula» adı verilir. Yankula üzerine masal motifli türküler de var.

3. Sekula Detentse (Sekula Oğlan) Türküleri :

Bu türkülerde, Sekula Oğlan, kimi kez Voyvoda Yankula'nın yeğeni kimi kez de Kral Marko'nun oğlu ya da torunu diye gösterilir. Ne var, ki bu tipte, Yan Hunyat'ın 1448 savaşına katılan kızkardeşinin oğlu İvan Seleki'ni betimlediği kuşkusuzdur. Bu olay, halk arasında kimi türkülerin çıkışına neden olmuş olacak.

4. Bolen Doyçin (Hasta Doyçin) Türküleri:

Hasta Doyçin, türkülerde, Selanik Hükümdarı diye sunulur. Bir türküde, Selanik'in Türklerce zaptı gibi tarihsel bir olayın yankıları var. Ama, Doyçin'in asıl yiğitliği, gene Selanik taraflarına musallat olan, kentten ağır bir vergi, ayrıca her gün «eğlence için» bir kız isteyen «kara Arapla» dövüşürken anlatılmaktadır. Bu türkü de Selanik'in fethi gibi tarihsel bir motifi içerir. Ancak, Doyçin tipinde, Türklere karşı Bizans'ın hangi valisinin öyküsünün anlatıldığını kestiremiyoruz.

5. Voyvoda Momçil Türküleri:

Kral Marko'nun önceli olan Voyvoda Momçil'in nerede, ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Yalnız, XIV yüzyılın ilk yarısında yaşadığı kuşku götürmez. Bulgar tarihçilerine göre, Momçil, Miropa (Güney Rodoplar) bölgesine Bizans İmparatoru Kantakuzen tarafından vali atanmış. Atak Momçil, az zamanda sınırlarını genişleterek bağımsız bir Bey durumuna gelmiş. Kanta-

kuzen'e düşman kesilmiş. Türklere saldırmış, üç Türk gemisini yakmış, 1345 te Periteorin Kalesi (Rodoplar) önünde yenilip öldürülmüştür. Bize kalırsa, Voyvoda Momçil sanından da anlaşılabileceği üzere yiğit olmak şöyle dursun, basbayağı bir serüvenciden başka birşey değil. Haydutlukları onu halk türkülerinde bir «yiğit» yapmış olabilir.

6. Lütitsa Bogdan Türküleri:

Bulgar halkı, bu epik kişide, Bulgaristan'ı ilkin zapta başlayan Sultan Murat I'e bağlı olduğunu bildiren (1372), kardeşi Murat'a başkaldırmış olan, Bulgar halk türkülerinde «Musa Keseciya» (Kesici Mustafa) diye anılan Sultan Musa'ya karşı savaşan (1428) Üsküp Valisi Bogdan'ı dile getirir. Bu türkülerde Sultan Musa'nın öldürülmesi, olaydan on yıl kadar önce tarih sahnesinden çekilmiş bulunmasına karşın, Kral Marko'ya yüklenir.

Bulgar halk yazınında, daha bir sürü «yiğit»in adı anılırsa da, Kral Marko'nun sevimli, parlak kişiliği yüzünden, bu önemsiz yiğitler unutulup gitmiştir.

IV. TARİHSEL TÜRKÜLER

Bulgar halk yazınındaki bu tür türkülerde, tarihsel kişi ve olaylar dile getirilir. Yiğitlik türküleri, olayları, bir takım olağanüstü devyiğitlerin harikalı başarılarıyle betimlerken, tarihsel türküler, tarih gerçeklerine uyan olağan tarihsel olaylar ve kişilerle uğraşır.

Bulgar halk yazını, tarihsel türküler bakımından, çorak sayılsa yeridir. Türklerin Bulgaristan'ı alması gibi oldukça yeni, ama çok önemli olayların Bulgar halkı üzerinde bıraktığı derin izlenim, Türk egemenliğinden önceki tarihsel kişi ve olaylarını Bulgarlara tümden unutturmuştur.

Türklerin yengiye uğrattığı son Bulgar Kralı İvan Şişmanov üzerine pek çok türkü var. Halk arasında dolaşan türkü ve duyultularda, Kral İvan Şişman'ın Sofya ovasında Türklerle yaptığı çarpışmada bozguna uğradığı, oraya «atla at, yiğitle yiğit başbaşa» pek çok askerle «İsa adına ve Hristiyanlık dini uğruna» kavga etmeye, kan dökmeye gittiği söylenir. «Rum Kraliçe» türküsünde, Bulgar Krallığının Türklerin eline geçeceği, Sofya Kraliçesine rüyada nasıl malûm olduğu belirtilir. Bu türküde, son Bulgar Kralı İvan Şişman'ın Türklerle yaptığı zararsız son çırpınışların izleri görülüyor.

Bulgar Krallığının Türklerin eline geçmesi nedenini, türküler, Bulgarların «çizmeden yukarı çıkması» biçiminde açıklamaktadır. Bulgarlar at üstünde kiliseye girdiklerinden, bir de kı mız içtiklerinden, Tanrı buna kızarak, krallıklarını ellerinden alıp çok sevdiği Türklere «teslim» etmiştir.

İstanbul'un Türklerce fethinin, yalnız Yunan halk yazınında değil, Bulgar halk yazınında da dile getirildiğini görürüz.

Bir bölük türküde de Radul Beg, Konstantin Beg vb. gibi bilinmeyen kimi voyvodalardan söz edilir.

Ancak, çok daha fazla tarihsel Bulgar halk türküleri Türk egemenliği dönemine ait olduklarından hep o dönemden söz ederler. «Türkleştirme» yani, İslamlaştırma, toprak zaptı, kölelik, göçler bir bölüm Türk halkının Anadolu'dan Rumeli'ye yerleştirilmesi gibi olaylar, birçok Bulgar türküsüne motif vermiştir. Bu türkülerin hemen hemen hepsi, dinden söz eder.

Kölelik yaşamı sonucunda kardeşin kardeşle evlenmesi de bir türküye konu olmuştur.

Anlaşılan, Osmanlı İmparatorluğu gibi, büyük ve geniş bir devletin uyruğu ya da yurttaşı olarak dingin bir yaşam sürecekleri yerde bağımlı uluslar Türklerle iyi geçinme yollarından ayrılmışlar. Sonunda «acımasız galipler» diye söz ettikleri Osmanlıların, Türklerden gayri uluslara her türlü cebir ve baskıyı yaptıkları üzerine yanlış olgular, olaylar uydurmuşlardır.

Bulgar halk yazınının dile getirdiği bir de Haydutlar takımı var, ki bunlar Voyvodalardan ayrımsızdır Dağlar ve ormanlarda çete halinde dolaşırlar, bir «bayraktar»ları da bulunur. Osmanlı döneminde dağa çıkan çetecilerdir, bunlar. Ulusal bir amaçtan daha çok kişisel amaçlarla davranan bu çetelere karşı, Bulgar halkı bile, çokluk ilenmiştir. Ancak bunlar, sonradan Bulgar halkının çıkarlarını da korur kesilmişlerdir. Çeşitli etkenlerle Devletin durumunun iyiden iyice sarsılmış olduğu bir sırada, Haydutlar takımının etkinliğiyle de bu sarsıntı, bir kat daha artmıştır.

Haydutların başarılarını sayıp döken türküler, Bulgar halk yazınında epey geniş bir yer tutar. Ne var, ki haydut çetecilerin kişiliğinde anlatılan gerçek tarihsel olayları anlamak konusunda ciddi ve bilimsel kayıtlar yok. Bunlar arasında ilk Bulgar haydudu olarak Debel Novak'ı (Tombul Novak) görüyoruz. XVI. yüzyılın sonlarında yaşamış. Daha sonraki dönemlerde Strahil, Çavdar, Laluş, İnce Stoyan ve bayraktarı Kara Kolü, en çok adı geçen haydutlardır. Batı Bulgaristan'da Haydut Belko, Ohri

taraflarında Kuzman Kaptan özellikle ün kazanmışlardır. Geçen yüzyılda ise Hacı Dimitr, Karaca Stefan, Vasil Levski, Hristo Botev vb. Osmanlı yönetimiyle uğraşan yeni türedi haydutların çoğu asılarak ya da kurşuna dizilerek cezalandırıldılar. Son ikisi, iyi birer ozan olarak da Bulgar yazın tarihinde tanınırlar.

V. DİNSEL BİR ŞARKI

Bulgar halk yazınında dinsel şarkı ve öyküler, özel bir yer alır. Ermişlerden Nikola"ya ilişkin bir şarkıda ırlanan, Türklerle ilgili bir mit var

VI. MASAL, ÖYKÜ VE FIKRALAR

Bulgar halk yazınında masallar, çok büyük bir yer kaplar. Çoğunun yabancı uluslardan, özellikle Türklerden geçtiği bes-bellidir. Örneğin, bizim Keloğlan,ımız, onlarda Keleş adıyla ünlüdür. Keleş (Keloğlan) dokuz kardeşin en küçüğüdür. Keleş'in, doğuştan zekası, becerikliliği, kurnazlığı ya da dolapçılığı ile bir padişahın kızıyla evlenip varsıllaştığı anlatılır. Padişah kızının geceleri cin, peri, ejder vb. gibi doğa-üstü varlıklarla gezip tozduğunu öğrenen Keloğlan;; tava, kamçı, kalpak vb. gibi büyülü şeylerle onları yok edip kızla evlenir. Altın kız masalı da buna benzer.

Bulgaristan'a dışarıdan giren halk öykülerinin kimisi Türkler eliyle «Bin bir gece masalları»ndan, kimisi «Tutiname»den, kimisi «Kelile ve Dimne»den, kimisi de «Gesta Romanovum»dan alınmıştır.

Tanrı'nın deniz dibindeki öksüzlerine bakan bir dul kadının canını almayan bir meleğe çıkışıp kulaklarını otla tıkamasını anlatan bir efsaneye kristiyan Gagauz Türkleri arasında da rastlanmaktadır.

«Türkleşen» (İslamlığı benimseyen) bir papaz çocuğunun bir süre sonra tövbe edip yeniden Hristiyanlığa dönmesini, «ruhunu temizlemesi»ni anlatan bir masalda, İslamlıktan yerinme betimlenmektedir.

Cin, peri, şeytan, cadı masallarının da çoğu dışarıdan, başlıca Türklerden geçmiştir. Bu varlıklar üzerindeki Bulgar düşüncelerinde, çok kez çelişkilere rastlanır. Türkler gibi, Bulgarlara göre de mutluluk bir kısmet, bir talih işidir. Kısmetli kimse mutlu olur, kısmetsiz doğan, varlığı ayağına kadar gelse de yakalayamaz.

Tılsımlar, karakoncoloslar, cadılar yaşamda günah işleyen

insanların ruhlarıdır. Önünden kedi geçen cenaze, cadı olur.

Halk yergi ve taşlamaları olan fıkralara gelince, burada da, Bulgarların öteki uluslar arasında en çok Türklerden alıntılar yaptıklarını görürüz. Bulgarcaya sözlü olarak çevrilmiş bulunan bizim ünlü Nasrettin Hoca'mızın hemen hemen bütün fıkraları, Hitr Petr'ın (Kurnaz Peter) üstüne atılır, ona yorulur. Kurnaz Peter, Bulgar halk taşlamalarında artık baş rolü oynar. Vılçev, Nasreddin Hoca ve Kurnaz Peter'le ilgili olarak, yaşayan Bulgar halkından 180 yeni fıkra derledi. (1975) Ona göre, Nasrettin Hoca bir dünya sorunudur. Hoca ile «ikiz kardeş»lerinin kimi özellikleri artık belli olmuştur.

Nasrettin Hoca ile Kurnaz Peter'den başka; Türkler, Rumlar, Çingeneler vb. yabancı uluslarla kadınlar, hırsızlar, dolandırıcılar, tembeller, papazlar; çokluk Bulgar halk fıkralarına konu olmuştur.

Bulgar halkının ağzınnda dolaşan hayvan öyküleri de, Türk halkının anlatmakta bulunduğu öykülere pek çok benzer. Doğu uluslarının, örneğin, biz Türklerin masallarında kurttan sonra tilki ile ayı baş rolü oynar. Bu durum, Bulgarlarda da aynı. Oysa başka uluslarda başkaca hayvanlar, başlıca masal mahramanı olarak gözükür, Bulgarlarda ise, kurtla tilki en önemli yeri alıyor, bizdeki gibi.

VII. ATASÖZLERİ

Binlerce Türk atasözünü, Bulgar halkı aynen kendi diline çevirmiş. Dilimizden geçme bu atasözleriyle asıl Bulgar atasözlerini birbirinden ayırdetmek, güç bir şey değil: «Kimi Bulgar atasözleri, Türkçeden çevrilmişse, şundan tanınır, Türkçe asıllarında allitarasyon vardır. Örneğin, Türkçe ve Gagauzcadaki «Balık baştan kokar» («b» li alliterasyon) atasözü Bulgarcaya da geçmiş. (tıpkı eski Alman şiirinde olduğu gibi, Türk yazınında da bütün sesliler kendi aralarında allitere olurlar); gene tek seslerin alliterasyonu ile: «Aç ayı oyun oynamaz» ve başka atasözleri ancak Türkçeden çevirilerinden sonra Bulgarca'ya geçmiştir. Akademi Üyesi, Dilbilim Profesörü Mladenov'un bu gözlemi pek ilginç ve önemlidir.

Bulgarcaya geçen Türk atasözleri ve deyimleri üzerine araştırmalar yapan başlıca Bulgar Bilginleri: Slaveykov (2 cilt, 1886—97, 1954). Vilingirov (1922—23); Bobçev (1931—32); Mladenov (1939); İkonomov (1968) vb. Ayrıca, Sofya'da çalışan Salih Baklacı'nın 10.000 i aşkın Türk-Bulgar atasözü ve deyimleri ko-

şutları üzerine hazırladığı büyük yapıtın yakında Bulgar Bilimler Akademisince yayınlanacağı umulmaktadır.

Arap, İran, Ermeni atasözleri, Türkler eliyle Bulgaristan'a geçmiştir. Özgür Bulgar atasözlerinin sayısı pek çok değil. İkonomov bunlardan ancak 2.650 tane bulabilmiştir

VIII. BİLMECELERİ

Türk ulusu, bilmecelere karşı, öteden beri özel bir ilgi ve merak göstermiştir. Bilmece, bizde, söyleyen ve çözümleyen için daima bir zeka izi ve belirtisi sayılagelmiştir. Birçok bilmecemizin Bulgarcaya aynen geçmiş olduğunu görüyoruz.

IX. SÖZCÜKLER

Bulgarca Türkçeden pek çok sözcük almıştır. Bir hesaba göre, Bulgarca'ya geçen Türkçe sözcüklerin sayısı, tıpkı Fransızcadan ingilizceye geçenler gibi 10.000 i aşkındır. Geçen yüzyılda yaşamış Bulgar halkı ve yazarları, daha çok Türkçe sözcük kullanmışlardır. Şimdi, bizde olduğu gibi, Bulgaristan'da da bir dil sadeleştirme akımı vardır. Bulgar ozanları ile yazarları, artık Bulgarcası bulunan hiç bir yabancı sözcüğü kullanmak istemiyorlar. Devlet de bu akımı destekliyor. Ama, Bulgar halkı, alıştığı yabancı sözcükleri konuşma dilinden atamıyor. Buna örnek, Türkçe «kibrit» sözcüğüdür.

Türk-Bulgar dil ilişkileri üzerine, bizim 1935 ten bu yana çıkmış yazılarımız var. Kimi sözlük taramaları da yapmıştık. Ancak, Bulgarların «Turtsizm» (Türkizm Türkçülük, Türkçecilik) akımı dedikleri, Bulgarcadaki Türkçe sözcükleri araştırma işi, Bulgaristan'da çok daha ileridir. Bunlar arasında, Prof. Tsonev'in «Bulgarcadaki Türkçe Sözcükler» (1929) adlı incelemesini gösterebiliriz. Tsonev, incelemesini 13 bölüme ayırmış: 1. Doğa, madenler, bitkiler, hayvanlar 2. İktisat, ev yönetimi, taşınır nesneler, aile; 3. Zanaat, ticaret, para, uzunluk ve ağırlık ölçüleri; 4. Yapı işleri ve Bölümleri; 5. Giyim-Kuşam, süs vb.; 6. Yiyip-içme, tat, zevk; 7. Oyunlar, çalgılar, eğlenceler. 8. Vücut, hastalıklar, ilaçlar; 9. Birey, toplum, din, milliyet; 10. Yönetim, adliye; 11. Askerlik; 12. Azarlayıcı-ayıplayıcı sözcükler; 13. Çeşitli sözcükler: adlar, sıfatlar, eylemler, türlü kavramlar.

Türkçe sözcüklerin de yer aldığı belli-başlı Bulgarca sözlükler şunlar: Mladenov (3. basım 1947), Bakalov (2. basım 1949), Bulgar Bilimler Akademisinin 3 ciltlik sözlüğü, Nauka i İzkustvo yayınevinin bastırdığı sözlük (1955), Milev, Bratkov ve Niko-

lov'un ortaklaşa hazırladıkları «Bulgarcadaki yabancı sözcükler sözlüğü»» (3. basım 1970), İlçev, İvanova, Dimova ve Pavlova'nın birlikte hazırladıkları sözlük (1974) vb. Bu sözlüklerde, yalnız Türkçe sözcükler değil, Türkçe yoluyla Bulgarcaya geçen Arapça ve Farsça sözcükler de işaretlenmiş, ayrıca vurguları gösterilmiştir. Bunların kökenbilimsel (etimolojik) bir özyapısı da var.

Çağdaş Bulgar yazınında Türkçe sözcükler gitgide azalmaktadır. Ancak, eski Bulgar yazarlarının yapıtlarında olduğu gibi, Dimov, Talev, Diçev, Haytov vb. gibi çağdaş Bulgar yazarlarında da pek çok Türkçe sözlüğe rastlanmaktadır.' Bilimsel-popüler yazındaki gibi, günlük basında — özellikle güldürü basınında — da Türkçe sözcükler çok kullanılır.

X: SONUÇ

Bulgar halk yazınındaki, özellikle halk türkülerindeki Türk motifleri, bir kaç incelemeye konu olabilecek denli boldur. Çoğu tarihsel ve yiğitçe Bulgar halk türkülerinin çıkışına biz Türkler neden olduğumuz gibi, dinsel şarkılarda bile bu nedeni bulabiliriz. Bulgar halkı masal, öykü ve fıkralarını, büyük ölçüdü, Türklere borçludur. Özellikle Keloğlan masallarımızla Nasrettin Hoca fıkralarımız, bunun en önemli kanıtıdır. Türkçeyi de pek iyi konuşmasını bilen Bulgar halkı, Türk atasözleri ve deyimlerinden binlercesini kendi diline aynen çevirmiştir. Bilmecelerimizin de bir çoğu geçmiştir.

Türk-Bulgar ilişkilerinin bu tarihsel sıkılığı, her iki halkı birbirini daha iyi, daha yakından tanımağa götürecek niteliktedir. Bu yolda, iki ulusun aydınlarına düşen önemli görev ve sorunlar var. Bunlar, karşılıklı bir iyiniyet havası içinde yapılabilir, çözümlenebilir şeylerdir.

BALKAN ÜLKELERİ HALK EDEBİYATLARINDA ORTAKLAŞA TEMA, KAHRAMAN VE KONULAR

AZİZ NESİN

Sayın Başkan, Değerli Meslekdaşlarım,

Toplumun en küçük birimi olan ailenin fertlerini birleştiren ve bir arada tutan temel unsur, aileyi oluşturan kişilerin ortak bir geçmişe, ortak anılara, ortak geleneklere ve ortak değerlere sahip olmalarıdır. Başka toplumsal birimlerde de böyle ortaklıklar gereklidir. Örneğin, bir klüpte, bir dernekte, bir sendikada, bir Partide ve bir ulus içinde, insanları bir arada tutan en önem-

li bağ, ortak bir geçmişin, ortak anıların, ortak gelenek ve değerlerin varlığıdır.

Balkanlar adını alan coğrafi bölgede, altı ülkenin halkı yaşar. Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan halkları. Bu halklar ortak bir geçmişe, ortak geleneklere ve değerlere sahiptir. Hatta bu altı ülkenin dillerinde pek çok ortak sözcük vardır. Elbette bu altı ülkenin halklarını birbirinden ayıran pek çok öğe de vardır. Ne var ki bu özellikler ve farklılıklar, toplumun en küçük birimi olan ailenin fertlerini birbirinden ayıran özelliklere benzer. Balkan halklarının ortak nitelikleri, onları ayıran özelliklerinden çok daha fazladır.

Bu konuşmamda, bizi, Balkan halklarını birleştiren ortak kültürümüzden bazı örnekler vermek istiyorum. Önce dilimiz hakkında birkaç şey söyleyeceğim. Daha sonra destanları ve deyişleri bu altı ülke halkları arasında dolaşan Nasreddin Hoca ve Keloğlan, ayrıca ortak kültürümüzün bir ürünü olan Karagöz üzerine konuşacağım.

Arnavutluk'ta

Nasreddin Hoca masalları Arnavut halkı arasında çok yaygındır. «Nasreddin» adı, Arnavut dilinde «Nastradini»ye dönüşmüştür. Jorgo Panayoti tarafından yazılan ve Tiran'daki Şkiptar Üniversitesi Folklor Enstitüsü tarafından 1972'de yayınlanan «Proza Popullore» adlı derlemede Arnavutluk halkının tüm yaşayan halk deyişleri ve fıkraları toplanmıştır. Bunlardan altmış biri Nasreddin Hoca masallarıdır. Arnavutluk'ta anlatılan Nasreddin Hoca masalları, genel olarak Anadolu'daki biçimlerini korumuş, değişikliğe uğramamıştır. Gene de Arnavutluk halkı Nasreddin Hoca masallarına kendi çeşnisini katmıştır. Örneğin, şu «Nastradini» öyküsü tümüyle Arnavutlara özgüdür:

«Hoca'nın küçük oğlu bütün gece ağlamasını kesmemişti. Karısı ona şöyle dedi:

— Bu çocuk sırf benim çocuğum değil, onu birlikte dünyaya getirmedik mi? Niye beşiği biraz da sen sallamıyorsun?

Bunun üzerine Nasreddin Hoca şu cevabı verdi:

— Haklısın. Sen, sana ait olan yarısını salla, bırak öbür yarısı da ağlasın!»

Türk halk masallarının başlıca kahramanlarından biri de Keloğlan'dır. Keloğlan, Arnavutluk edebiyatına «Keroz» ya da «Kelan» olarak girmekle birlikte Anadolu'daki kimliğini koru-

muştur. Yukarıda sözünü ettiğim derlemede, on tane de Keloğlan masalı vardır.

Gözönünde bulundurulacak bir başka nokta da Balkan ülkeleri halklarının sözcük dağarcığında bu halkların hepsinin ortaklaşa kullandığı birçok sözcüğün bulunmasıdır. Bu sözcüklerin büyük bir kısmı, Osmanlı egemenliği sırasında bu dillere yerleşmiştir ve çoğu Arap kökenlidir. Size yukarda sözünü ettiğim kitaptan örnek olarak bulabildiğim bazı Türkçe ve Arapça —bugün Türkçede hâlâ kullanılan— sözcüklerden örnekler vereceğim.

Hararet, haset, asker, aza, çam, çubuk, kaçak, galiba, komşu, kuvvet, mektep, muska, namlı, niyet, budala, katır, orospu, sıfat, sevap, senc, süvari, sıfır, şişhane, tapu, tebdil, vali, yüzbaşı, zabit, inatçı ve daha pek çok sözcük...

Bir Balkan sözlüğünden bir başkasına geçen sayısız sözcük vardır. Örneğin Türkçemizde başka Balkan dillerinden, özellikle de Yunancadan gelen pek çok sözcük vardır.

Bulgaristan'da:

Bulgaristan, Nasreddin Hoca fıkralarının en çok söylendiği ülkelerden biridir. Üstelik, Nasrettin Hoca Bulgaristan'da «Hitar Petar» yani «Kurnaz Petar» adıyla bir Bulgar fıkra kahramanının yaratılmasına da neden olmuştur. Bir söylence halk kahramanı olan Kurnaz Peter'in karakterini iyice anlayabilmek için, Nasreddin Hoca'nın hangi toplumsal koşullarda ortaya çıktığını bilmemiz gerekir.

Nasreddin Hoca, 13. yüzyılda Selçuk'lu toplumunun yarattığı bir toplumsal kişiliktir. Nasreddin Hoca karakterinin en önemli özelliği halk gülmecesinin kahramanı olmasıdır. Halk gülmecesi ve Halk gülmecesinin kahramanları, halkın bunalıma düştüğü, ekonomik ve toplumsal sıkıntıya uğradığı ve egemen sınıfların baskısı altında ezildiği dönemlerde yaratılır. Baskı o denli ağırdır ki, halk baş kaldıramaz, karşı koyamaz. İşte o zaman, gülmeceyi, iktidara ve egemen sınıfa karşı yıkıcı, çürütücü bir silah olarak kullanır.

Nasreddin Hoca fıkralarının yaratıldığı 13. yüzyıldaki Selçuklu dönemine şöyle bir bakacak olursak, bu ağır koşulların bulunduğunu görürüz. Büyük bir uygarlık yaratmış olan Selçuklular, amansız ve kıyıcı Mogol istilası altında ezilmişler, ekonomik sıkıntıya düşmüşlerdir. Selçuklu Beyleri de o dönemde özçıkarları ve korkuları yüzünden istilacı Mogol'larla işbirliğine girerek, kendi halklarını, Selçuklu halkını ezmişlerdir. Çok umarsız ka-

lan, başkaldıramayan, karşıkoyamayan Selçuklu halkı da, alay ederek, yererek egemen sınıfı çürütme yollarını aramış ve bu görevi Nasrettin Hoca toplumsal kişiliğine yüklemiştir. Halk, söylemek istediklerini Nasrettin Hoca'ya söyletmiştir.

Şimdi de Bulgar halkının toplumsal gülmece kişisi olan Hitar Petar'ın fıkralarının oluştuğu döneme bakalım. O dönemde «17. ve 18. yüzyıl» Bulgaristan, Osmanlı egemenliği altındadır. Osmanlılarla işbirliği yapan Bulgar beyleri de vardır. Bu dönemden sonradır ki, Hitar Petar fıkraları, Bulgar ulusal bilinçlenmesi başlayınca yaygınlık kazanır.

Hitar Petar kahramanının yaratılması çok ilginçtir. Bulgar halkı Selçuklarda egemen sınıfa, ondan sonra Osmanlı'da egemen sınıfa, gülmece yoluyla başkaldırma simgesi olan Nasreddin Hocayı, sanki Osmanlının simgesiymiş gibi almış, Nasreddin Hocayı Osmanlının temsilcisi olarak görmüştür. Böyle olunca, kendisi, Nasreddin Hoca'nın tam karşıtı olarak Hitar Petar'ı yaratıp, onu her zaman Hocayla karşılaştırmış ve bu karşılaştırmada Nasreddin Hocayı yenik düşürmüştür. Bunun böyle olması çok doğaldır. Osmanlı'nın temsilcisi saydığı Nasreddin Hoca, Bulgarların kendi temsilcisi saydığı Kurnaz Petar'a yenik düşünce, Bulgar halkı Osmanlıyı yenmiş gibi bir doyum sağlamıştır. Halk kahramanı Petar'ın «Kurnaz» diye san almasının nedeni de budur. Nasrettin Hoca'yı her karşılaşmasında yenen kurnaz bir Petar.

Bu bir toplumsal olgudur. Bunun doğruluğu, yanlışlığı diye birşey tartışılamaz ve olamaz.

Bununla birlikte Hitar Petar'ın Nasrettin Hoca ile uyum içinde yada eşit göründüğü fıkralar da vardır.

Bulgar Bilimler Akademisi yayınlarından Veliçko Veliçev'in 1975 yılında yayımlanmış olan «Kurnaz Petar ile Nasreddin Hoca» adlı değerli yapıtıyla, M. Stajnova'nın 1966 yılında yayınlanmış «Etudes Balkanique» dergisinde çıkan «Bulgar Halk Edebiyatında Hitar Petar ve Nasreddin Hoca'nın kişiliği» başlıklı yazısı, bu konuda çok değerli incelemeler. Ancak her iki değerli incelemede de Kurnaz Petar'ın hangi toplumsal gereksinmeye yanıt vermek için, yani Osmanlılara başkaldırmak için, yaratıldığı ortaya konulmamıştır.

Ünlü Bulgar ozan ve yazarları P.R. Slaveykov, Lüben Karavelov, Hristo Botev, Elin Pelin yapıtlarında Nasrettin Hoca'nın ve Kurnaz Petar'ın nüktelerine yer vermişlerdir.

Nasrettin Hoca fıkralarının pek çoğu Türkiye'de deyim ve atasözü olduğu gibi, Bulgaristan'da da Nasrettin Hoca ve Kur-

naz Petar fıkralarının kimisi, atasözü ve deyim olmuştur. Örneğin Bulgarların «Mazı yerine gazal» deyimi anlatacağım şu fıkradan çıkarılmıştır.

«Nasrettin Hoca, ceviz niyetine satarım düşüncesiyle, bir çuval mazıyla Uzuncaova panayırına gelir. Kurnaz Petar da yün yerine kandırırım diyerek gazal (kuru ağaç yaprağı) dolu çuvalın üzerine bir tutam yapağı yapıp aynı panayıra gelir. İki ahbap burada karşılaşırlar.

Nasrettin Hoca sorar:
«Kiloyla yün satar mısın?»
«Kiloyla değil, bütün çuvalı satacağım.»
«Ben de bir torba dolusu ceviz satacağım.»
«İyi ya, mallarımızı değiş tokuş edelim mi?»
«Edelim.»

Ceviz torbasını alan Petar «Amma da kazıkladım Hocayı» diye düşünür. Nasrettin Hoca da «Petar'ı ne güzel kandırdım» diye geçirir usundan.

Kurnaz Petar evine gidip torbayı boşaltır, üstteki bir kaç cevizin dışında tümünün mazı olduğunu görür. Nasrettin Hoca da üstteki birkaç tutam yapağının altında gazal olduğunu anlar.

Bulgarlar arasında «mazı yerine gazal» deyimi bu fıkrayla kalmıştır.

Romanya'da:

Romanya, Nasrettin Hoca fıkralarının çok yaygın olduğu bir Balkan ülkesidir. Öyle ki, Nasrettin Hoca Fıkraları Romanya'nın kendi fıkraları olmuştur. Bu fıkralar salt sözlü olarak değil, yazılı olarak da, çeviri yoluyla Romenceye geçmiştir. İlk Nasreddin Hoca çevirilerini, Moldanya Voyvodası, aynı zamanda büyük bir bilgin olan Dimitriya Kantemir yapmıştır.

Nasrettin Hoca fıkralarının Balkanlarda ve Avrupa'da ilk yayınlanışı, Anton Pann'ın çabasıyla Romanya'da olmuştur. Anton Pann'ın Türk folklorundan derin izler taşıyan «Atasözleri» ya da «Sözlerin Hikayesi» adlı eseri 1853 de yayınlandı. Nasrettin Hoca fıkralarının da bulunduğu bu eser, gelecekteki edebiyat tarihçileri ve folklorcular için ilgi çekici bir araştırma alanı olmuştur. Anton Pann'ın bu eserinin yayınlanmasından ancak dört yıl sonra, 1857 de, «Meister Nasr-eddi s Schwönke und Rauber und Ricther», «Camerloher-Prelog» edisyonundan yayınlanmıştır.

Babası romen, annesi rum olan Anton Pann, 1794 (?) de doğmuştur. Nasrettin Hoca'nın bazı fıkralarını romenleştirerek yerli fıkra biçimine sokmuştur. Nasrettin Hoca yerine de, fıkraların kahramanı olarak Papela adında bir romen almıştır. Romen folkloruna da girmiş olan Papela gerçekte romenleştirilmiş Papela'dır. Papela'ya yorulan Nasrettin Hoca fıkraları içinde, romencede deyim olmuş olanları vardır. Örneğin Romen dilindeki «Kuyul luy Papela» yani «Papela'nın çivisi» deyimi, çok bilinen bir Nasrettin Hoca fıkrasının halk dilinde özetlenmesidir. Nasrettin Hoca, evini ucuza satması için bir şart sürer: kavunu asacağı bir çivinin evin bir duvarında kalması. Evi satın alacak olanlara, evin duvarında bir çivinin kalması hiç önemli gelmez. Ama, evini sattıktan sonra, Nasrettin Hoca, sabah-akşam, günde birkaç kez, kavuğunu asmak, almak bırakmak gibi bahanelerle eve girip çıkmaya başlayınca, çok tedirgin olup onlar da evi bırakmak zorunda kalırlar.

İşte, Anton Pann'ın Papela'ya mal ettiği bu fıkra, Romence de «Papela'nın çivisi» diye, bir deyim olarak yaşamaktadır.

Türk ve Romen halkları arasında yüzyıllar boyu süren ilişkiler ve hayat bağı olmuştur. Bu kuvvetli bağ, elbette, halklarımız arasındaki edebiyat ve kültür ilişkilerinde de sürmüştür.

Romen Türkologu Mihai Guboğlu'nun 1976 yılında Türkiye'de yapılan folklor Kurultayında sunduğu «Romen Edebiyatında Nasrettin Hoca» başlıklı bildirisi, bu konuda çok değerli bir incelemedir.

Nasrettin Hoca simgesi ulusal romen edebiyatına girmiş ve benimsenmiştir. Örneğin, önemli romen ozanlarından Ion Barbu, «Jeu Second» adlı kitabında «Nasrettin Hoca Hisarlık'ta» adlı uzun bir şiirini yayınlamıştır.

Romanya'da Nasrettin Hoca kadar olmamakla birlikte, Türk gölge oyunu Karagöz de bilinmektedir. Romen Türkologu Viorica Dinescu, Nasrettin Hoca üzerine çalıştığı gibi «Romanya'da Karagöz» adlı bir inceleme de yapmıştır.

Yugoslavya'da:

Yugoslavya'da Nasrettin Hoca'yı Yugoslavya'nın her cumhuriyeti için ayrı ayrı incelemek gerekir.

Sırp ve Hırvat edebiyatında ilk kez Nasrettin Hoca'dan ne zaman sözedildiğini belirlemek güçtür. Ama yine de, Nasrettin Hoca fıkralarının anlatılmaya başlanması, Türklerin bu ülkeye

gelmesi ve iki kültürün kaynaşmasıyla başladığı söylenebilir. Sırp ve Hırvat halkları çok kez Nasrettin Hoca'nın adını bile anmadan, O'nun fıkralarını kullanmışlar ve kimi fıkra kitaplarına da böylece geçmiştir. Örneğin, büyük dilci ve folklorcu Vuk Karaciç'in Sırp Halk Edebiyatı toplu yapıtlarından «Kazan Öldü» adlı hikayesinin konusundan, bu hikayenin, Nasrettin Hoca'nın çok bilinen fıkrası olduğu hemen anlaşılmaktadır. Başka bir ünlü folklorcu Vuk Vreceviç'in «Sırp Halk Masalları» adlı ikinci kitabında kimi Nasrettin Hoca fıkraları, Hoca'nın adı anılmadan yazılmıştır. Bu hikayelerin kahramanı Hera ise de, hikayelerin konularından, bunların Nasrettin Hoca fıkraları olduğu belli oluyor. Örneğin, «Hera ile Çar» hikayesi, «Nasrettin Hoca ile Timurlenk» fıkrasının bir uyarlamasıdır.

Bu iki kitaptan başka yapıtlarda da, Nasrettin Hoca'nın adı anılmadan. O'nun fıkraları anlatılmıştır.

Nasrettin Hoca fıkralarının slovakça çevirisinin daha 1771 yılında yapıldığını görüyoruz. Bu çeviri, Palikuka'nındır. 1833 de yapılan sırpça bir çevirinin hangi dilden yapıldığı bilinmemektedir. D. Davidoviç'in çevirisi olan bu kitap Belgrad'da basılmıştır. Bu tarihten sonra sırpçada yayınlanmış çeviri ve derleme olarak Nasrettin Hoca fıkralarını derleyen 17 kitap vardır.

1894 yılında yayınlanan «Nasrettin Hoca'nın zekâsı ve saflığına değgin hikayeler» adlı kitap, Yugoslavya'daki en iyi Nasrettin Hoca çevirisi sayılmaktadır. Bu başarının nedeni, kitabın çevirmeni Stefan Sremaç'ın kendisinin de usta bir gülmece yazarı olmasıdır. Stefan Sremaç kitabın önsözünde, 1833 de yayınlanan Mehmet Tevfik'in kitabının Almanca çevirisinden ve M. Maksimoviç'in Bulgarca Nasrettin Hoca kitabından yararlandığını yazmaktadır. Bu ilk büyük sırpça hikaye derlemesinde 195 Nasrettin Hoca, 117 de Bnadamov fıkrası derlenmiştir.

1903 de Novi Sad'da, 1922 Belgrad'da «Nasrettin Hoca ve hikaye biçiminde şaka, nükte ve alayları» başlıklı iki kitap çıkmıştır. Novi Sad basımından hemen sonra Zagrap'te Nasrettin Hoca Nükte ve Fıkraları» adlı kitap çıkmıştır. Bundan sonra da Novi Sad ve Belgrad Basımlarından yararlanılarak Sarayevo'da «Nasrettin Efendi, şakaları, fıkraları ve felsefesi» adlı kitap yayınlanmıştır.

Ahmed Halid Yaşaroğlu'nun derlediği Nasrettin Hoca fıkralarının çevirisi olarak. İsmail Hakkı Çavuşeviç'in çevirisiyle Sarayevo'da çıkan kitaba Nasrettin Hoca'nın 220 fıkrası alınmıştır.

Nasrettin Hoca, Yugoslav tiyatrosunda da yer almıştır. 16

Ocak 1928 tarihinde Milan Çuriç'in sahneye koyduğu ve Alfred Pordes'in müziklendirdiği «Nasrettin Hoca'nın Mucizeleri» adlı beş perdelik bir oyunun Sarayevo Tiyatrosunda oynadığını, «Gayret» adlı müslüman dergisindeki «1907 1971» «Başarılı bir temsil» yazısından öğrenmekteyiz.

Fehim Bayraktareviç'in Nasrettin Hoca'ya değgin pekçok bilimsel çalışmasını, bu konudaki pek çok makale ve kitabını saygıyla anmamız gerekir.

Nasrettin Hoca fıkraları kadar olmamakla birlikte, Karagöz de Osmanlıların etkisiyle Yugoslavya'da bilinen bir gölge oyunudur. 1979 yılında yayınlanan ve aslında radyo röportajlarından derlenen Josip LESİÇ'in «Avrupa Tiyatrosunun esas karakteristikleri» adlı kitapta Karagöz'e de geniş yer ayrılmıştır.

Yunanistan'da :

Türklerle Yunanlıların bin yıllık ortak bir tarihi vardır. Bu bakımdan Türklerle Yunanlılar, aynı tarihsel birikimin kalıtcıları olan kardeşleriz. Belki de bu yakınlığımızdandır ki zaman zaman emperyalist güçler kışkırtmalarla bizi birbirimize düşürmüşlerdir. Ama bu, kardeş sevgisiyle sonuçlanan kardeş kavgasından öteye geçmez. Nasrettin Hoca Yunanistan'da Türkiye'de olduğu denli bilinmektedir. Pek çok Nasrettin Hoca fıkraları, dergilerde ve kitaplarda yayınlanmıştır. Son olarak dostum Hermolaos Andreadis'in 1980 yılında renkli resimli olarak çıkan Nasrettin Hoca fıkralarını biliyorum. 1962 yılında da, Ahillefs Vafiadis, Şükrü Kurgan'ın Nasrettin Hocasını yunancaya çevirmiştir. Hemşerimiz Antalya'lı Pehlivanidis, yani Pehlivanoğlu da dergiler ve kitaplarda Nasrettin Hoca fıkralarını yayınlamıştır. Dostum Stelios Mayoğlu da ünlü karikatürcümüz Mustafa Uykusuz'un resimli Nasrettin Hoca kitabını Yunancaya kazandırmıştır.

Yunanistan da Karagöz, daha da yaygındır. Zaman zaman Türk gazetelerinde (Yunanlılar Karagözümüzü çaldılar) diye haberler çıkmaktadır. Yunanlıların Türklerden Karagözü çaldıkları düşüncesi, kültür kavramını anlamamak demektir. Kültür, canlı organik niteliktedir. Tıpkı, teknik buluşlar gibi, bilim ürünleri gibi hiçbir sınır tanımadan ülkeden ülkeye geçer. Nasıl elektrik, uçak, yalnız onları ilk yapan ve bulan ülkenin malı değil ise, nasıl bilimsel buluşlar yalnız bulanın değil bütün dünyanınsa herhangi bir kültür ürünü, bir kültür eylemi de, salt bir ulusun değil, bütün dünyanındır. Her isteyen ondan yararlanır. Kaldı ki, Karagöz de başlangıçta Türklere başka yerden, bir varsayıma

göre Ortaasyadan, bir varsayıma göre Mısır'dan geçmiştir. Ancak Türkler dışardan aldıkları bu gölge oyununu özümseyerek, ona ulusal öz ve biçik vererek Karagözü yaratmışlardır. Yunanlılar da, Türklerden aldıkları Karagözü özümsemişler, ona yeni biçim ve öz verip Türk Karagözü, yunan Karagözis yapmışlardır. Karagözle Karagözis arasında hem benzerlikler, hem ayrılıklar vardır.

Atalas Fetiyadis (Yunan gölge tiyatrosu üzerine etnografik bir inceleme) adlı kitabının başındaki adama sözüyle, bu değerli yapıtını yunan ve türk halklarına adamakla Karagözün türk ve yunanlıların ortaklaşa kültür ürünü olduğunu vurgulamıştır. Atalas Fetiyadis'in adama sözü şöyledir:

«Bu kitap, ortak kaderlerinin coğrafi ve tarihi mekanda birbirlerine yaklaştırdığı yunan ve türk halklarına adanmıştır.»

Bu tümce, birçok gerçeği birden anlatmaktadır.

Çok değerli meslektaşlarım, arkadaşlarım,

Konunun genişliği nedeniyle, ister istemez, uzun konuşmak zorunda kaldım.

Dileğim; Arnavut, Bulgar, Romen, Yugoslav, Yunan ve Türk halklarının ortaklaşa sahip oldukları pek çok kültür ürünlerini ve verilerini, bundan sonra Balkan ülkeleri yazarlarının ve bilim adamlarının birlikte incelemeleri, araştırmaları ve yeni kompozisyonlara varmaları için aramızda örgütlenmemiz, birleşmemizdir.

Yaşasın Balkan halkları, yaşasın Balkan halkları dostluğu...

ROMANYA İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ YAZINSAL İLİŞKİLER

MIRCEA ZACİU

Romen halkı iki bin yıldan beridir Doğuyla Batıyı, Asya dünyasıyla Afrika dünyasını Avrupa dünyasına bağlıyan yolların kavşağında yerleşmiştir. Bizim çifte çıkışımız olan Batıya ve Doğuya doğru çıkışımızı belirlemiş olan öncelikle coğrafi durumumuz ve aynı zamanda siyasal ve kültürel durumumuzdur. O Doğu ve Batı ki eş durumdaki verimli ve zengin ışıkları özgün bir evrimi ve hızlı bir atılımı oluşturmuşlardır.

Kökenimiz ve latin kaynaklı bilincimiz bakımından kültürümüzün hemen başlangıcından latin dünyasının kalıtçılarının (mirasçılarının) alanına içtenlikle bağlı olmamıza karşın, biz aynı zamanda Bizansa yakın olmakla kalmadık, İranlıların, Arapların,

Türklerin bulunduğu bütün Doğuya da eşdeğerde yakın olduk. Hatta, Romen kültürünün özgünlüğünü açıklayan ve belirleyen çeşitli etkenler arasında doğu öğesi ayrı bir yer tutar. Bu öğe de çok eskiden bir oluşum gösterir, çünkü tarihimizin ilk belirtilerinde ortaya çıkar. Aynı zamanda bu öğe Batı Avrupaya karşı olan tutumuzdan çok Doğuyla ilgili ilişkimizde daha da güçlüdür. Kültürümüz bu iki uç arasında sürekli bir ortalama gösterir, kimi zaman da aracılık rolü oynar. Bazı durumlarda yalnızca koşutluklar değil, gerçek anlamda yakınlıklar, benzerlikler gösteren bu karşılıklı kültür ilişkilerinin toplamında yazın (edebiyat) çok önemli bir yer tutar. Yazın, yüzyıllar boyunca, siyasal düşmanlıkların ötesinde bir çıkış yolu, ve çeşitli okurların zevk ve yeğlemelerini yansıtan duyarlı bir barometre olmuştur, her zaman. Üstelik yazın, bazı Avrupa yazınında oluşacak olan yazından büyük ölçüde ayrıcalıklı bir karmaşık imge, Doğuya özgü bir görüntü sunar bizlere.

19. Yüzyıldan bu yana doğu gerçeklerine ve güney-doğu Balkan gerçeklerine karşı bir «ruh» (yada buna isterseniz bir akım diyebilirsiniz), evet, uyuşma ve ilgi ruhu Romen yazınında işte bu çifte yol ile oluşmuştur. Doğal olarak Türk dünyası da bir çok bakımdan bu ruhun içinde ayrıcalıklı bir yer tutmaktadır.

Burada geçerli olan sadece gitgide hızlanan ulusal kurtuluş savaşı değildir. Öncelikle, halkın yaratma gücünde anlatımını bulan doğu bilgeliğinin bu zengin hazinesinin bütünleşme çabasında oluşan bir gerçektir bu. Aynı bütünleşme çabasını bütün Güney-Doğu Avrupa kendi öz yapıları içinde kendine mal etmeğe ve doğallaştırmağa çalışmaktadır. Anton Pann'ın şiirlerinden Mihail Sadoveanu'ya, yada, daha yakın zamandaki Marin Sorescu'nun tiyatrosuna dek Romen yazınında çok örnek verilebilir.

Ama Doğu, ilk çağlarından bu yana Romen kültürünün tarihinde faal bir varlık görünümündedir: 17. Yüzyılda, Romen diliyle kaleme alınmış ilk «Kronikler» de, sözgelişi Grigore Ureche'nin ve Miron Costin'in yazılarında, bu yazarlar, Türk olsun Tatar olsun, doğu halklarıyla olan ilişkilerimizle ilgili olarak okura yalnızca doğal ikili ilişkilere değin veriler sunmakla yetinmezler, aynı zamanda bu halkları bizlere daha da iyi, geniş biçimde tanıtmaya çalışırlar. Bu yazarların sağladıkları tarihsel yada coğrafi veriler bu halklarla ilgili şeylerin daha o zamandan oldukça zen-

gin bir düzeyde olduğunu bize göstermektedir. Başka öğeler, mitolojiyle, hiristiyan ve islam dünyasının «kutsal şeyler bilgisi»yle ilgili tarihsel düzeydeki anlatımlar bize aynı dönemde gerçekten çeviriler yapan «kronograflar» aracılığıyla ve yazılı biçimde elden ele dolaşan Osmanlı İmparatorluğunun tarih özetlemeleriyle gelmiştir. Söz konusunda Osmanlı özetlemelerinin uyarlamaları Nicolas Miloscu gibi Doğuyu ve tarihini bilen bazı Romen yazarları sayesinde gerçekleşmiştir (sözü geçen yazar 17. yüzyılda yaşamıştır). İslam diniyle bilgilerden, Bizanslıların polemikle ilgili bir çok yapıtından alınan metinlerin dışında 18. Yüzyılın başlangıcında Antim İvireanu'yu Antoine Galland'ın «Doğulu ların güzel sözleri ve özdeyişleri»ni çevirmeye sürükleyen şeyler özellikle halktan yansıyan öyküsel, anlatımlara karşı duyduğu merak, atasözlerini incelemeye ve araştırmaya yönelik bilimsel çaba, ve halkın bilgeliğidir. Romence adı **Pildele filosoficeşti** (Felsefesel örnekler, 1713) olan bu kitap çok büyük bir başarı kazanmış ve bütün bir yüzyıl boyunca geniş çapta bir okuma alanı bulmuştu. Zaten bu, çağın Romen kültüründe Doğuya karşı gerçek bir saplantılar patlaması oluşturmuştu. Bunun en saygın örneği Prens Dimitrie Cantemir'dir. Bu yazarın yapıtı Türk tarihinin ve yazının sorunlarıyla, yazınsal temaları ve yapıtlarıyla sıkı bağıntılıdır. Öğrenimini burada, İstanbul'da yapan, yaşamının yarısını burada geçiren Cantemir yalnız Türkçeyi çok iyi bilen biri değil aynı zamanda İmparatorluğun özelde ve genelde tarihini ve yaşamını da bilen bir kişiydi. Halkın geleneklerinden, coğrafi bilgilerde etnografyayla, kültürle, ve daha bir çok konuyla ilgili şeylerden edindiği şeyler kitapsal kaynaklardan çıkarılmış algılar değil, doğrudan doğruya o çağın yaşamından elde edilmiş şeylerdir. Hammer'in ünlü yapıtından önce kaleme alınan bir «Osmanlı Tarihi»nin yazarı olan Cantemir «Istoria hieroglifica» adlı romanın da yazarıdır. (Romen yazınında bu roman ilk romandır). Bu yapıtında doğu etkisi, hatta Türk etkisi anlatım motiflerinden ve destansal yapılardan tümcenin üslupsal kuruluşuna dek kendini belirgin biçimde gösterir. Türk folkloruyla ilgili bilgisi özellikle, Avrupa folklor ve yazınında da çok önemli bir yeri olan Nasreddin Hoca fıkralarının ele alınışıyla ve anlatımıyla ortaya çıkar. Şunu da ekliyelim ki Cantemir tarafından anlatılan öykü masalların çoğu Türk yazınında yer almaktadır. Sözgelişi Humayun Name bunlardan biridir. Örneği de, prenslerin pratik bakımdan yararlanmaları için yazılmış olan küçük bilgelik kitabı «Kelile ve Dimne» dir. Bu yapıt, ne «Feylezof Sin-

dipa» adlı halk romanının yazarlarına, ne de Cantemir'in kendisine yabancıdır.

Doğrudan doğruya tarihsel sorunlara karşı ilgi 18. Yüzyılın sonuna doğru ve 19. Yüzyılın başında yeni bir gelişme göstermiştir. Radu Popescu, Vacarescu yada Samuil Micu o dönemde Osmanlı İmparatorluğuyla ilgili tarih üzerine yapıtlar ve derleştirmeler (intihal) vermişlerdir Bu yazarlar Türk kökenli bilgileri kişisel anılarıyla, Romen yazarlarının yaşadıkları olaylarla birleştirerek kendilerine göre bir bütün oluşturmuşlardır. Sözgelişi Vacarescu, «Çok güçlü Osmanlı İmparatorlarının Tarihi» adlı yapıtında (1788-1794) İstanbul'da okuduğu İmparatorluk kayıt ve belgelerinden derleştirdiği bilgilerle Naima, Raşid Subhi, vb. Türk yazarlarının yapıtlarında okuduklarını kendi kişisel deneyimleriyle kaynaştırmıştır Yada, aynı yazarda, Kuran-ı Kerim ve İslam üzerine bütünüyle nesnel ve ağırbaşlı bir bölümü örnek gösterebiliriz. Samuil Micu'nun «Türk İmparatorları Kronolojisi» (1803) adlı yapıtında da Hacı Halife, Saadeddin, vb. yapıtlarından alıntı bilgiler vardır. Aynı dönemde de Türk şiirine karşı duyulan merak da ilgi bakımından küçümsenecek gibi değildir: Ienachita Vacarescu o dönemde kaleme aldığı «Gamer» inde, daha doğrusu «Şiir üzerine» adını taşıyan bölümde Türk şiirine dayalı ölçü ve uyumla ilgili temel bilgiler verir.

Ama doğu dünyası sözüm-ona «halk kitapları» diye bilinen yapıtlarda daha çekici biçimde ortaya çıkar. Bu kitaplar 18. yüzyıl boyunca Romanyada en çok okunan kitaplar olmuştur. Ünlü Halima'nın «Bin bir gece masalları» ve kahramanlarının ya Arap Guha, yada Türk Nasreddin Hoca olduğu öykülerin dışında bu «kitapların» çoğu inanışlar, mitoslar, alışkılar, vb. şeyler bakımından açıklayıcı ve anlamlıdır. Bir örnek vermek gerekirse şöyle bir noktaya değinelim: Danişmend ve Artuhi (II. Yüzyılda yazılmış olan Melik Danişmend'in ünlü Türk destanında), aynı Romen «thopos» uyla karşılaştırabilinir. Öykülerdeki kahraman Sevimli Prens'tir. (Fat-Frumos). Bu kahraman Ejder'le (Zmeu) savaşır. Yada «yalancılık öyküleri» türünden anlatımları örnek alabiliriz, bu bakımdan Romen folkloru çok zengindir. Bu anlatımlar Türk «tekerlemeleri» ile karşılaştırılabilir. Yada, ortak «köprü» konusunu ele alabiliriz. Her iki yazında da bulunan «köprü» konusu yiğit kahraman için sınama simgesidir. Sözgelişi, «insan-hayvan başkalaşımı»nı da ele alabiliriz. Yazınımızda doğu kökenli hayvan ve bitkinin betimlenmesi, belli bir biçime bürünmesi ve bunlara benzer simgeler de alana girer.

Bütün bunların ötesinde, Doğu, ve özellikle İstanbul Romen romantikleri için düşsel eğilimler bakımından gerçekten ayrıcalıklı alanlar olmuştur. İstanbul onlar için serüven dolu destansal bir çerçeve oluşturuyordu. Canlı renklerle zengin bir anlatım sağlamak olanakları veriyordu. Öncelikle canlılık ve renklilik bakımından göz kamaştırıcı ve olağanüstü bu manzarayla doğrudan ilişki kurma olayı söz konusudur. Bu da Tedor Codrescu'nun «İstanbula Gezi» (1844) adlı yapıtında, Vasile Alecsandri'nin el yazı «karne» sinde (1845, yada Dimitrie Rallet'in «Gezi Anıları ve İzlenimler»inde görülebilir (1858) Ama özellikle romantik şiir şu ilişkiyle oluşmuştur: Bolintineanu'nun «Boğaziçi Çiçekleri» yapıtıyla, Vasile Alecsandri'nin Türk yada doğu temalı şiirleriyle, Al. Macedonski'nin ve Mihail Eminescu'nun yapıtlarıyla... İlk sözü geçen ozanın dizelerinde özellikle doğa, dekor, aşk şakaları yada sadece duygular üzerinde durulurken— ki o dönemde duygusallık çok yaygındı—, Eminescu'da bu ayrıntılar silinmeğe yüz tutar, bunların yerini bir «doğu görüntüsünün» doğuşu alır. Bu da doğunun tarihine, psikolojisine, felsefesine dayanır ve bütün bunlar kaynaklara dek uzanır: bu kaynaklar Hint yada İran kökenlidir. Rakipsiz genişlik ve derinlikteki felsefesel, hatta tarihsel derin düşünce sözgelişi ««III cü Koşuklu Mektup» ta dünya görüntüsü ve etnik ve töresel karşılaştırma gibi oluşur. Bu, daha sonraları 20. yüzyıl yazarlarını ve özellikle tarihsel konulu romanlarında. Mihail Sadoveanu'yu etkileyecek olan büyük Romen ozanının örneğidir. Ama aynı zamanda yapıtlarında şunu da belirgindir: doğu bilgeli çağdaş bir savunmayla hümanizme, hoşgörüye, insanlar arasında anlaşmaya dönüşür ve bu da ulusal yada dinsel sınırların (yada büyük engellerin) ötesinde oluşur. İşte, iki savaş arasındaki dönemin sonuna doğru «Divan»ında Sadoveanu'nun, yada «Mahmut'un Terlikleri» adlı dokunaklı öyküsünde Gala Galaction'un gözettiği amaç budur.

Bugün onlara, onların hümanist ve yürekli anlaşma geleneklerine baş vuruyoruz. Çağdaş Romen yazını onları örnek alarak izlerinde gitmeğe ve doğrudan ilişkilerle haklı ve yerinde karşılıklı bilgi edinme isteğini sürdürmeğe çalışmaktadır.

Onun içindir ki bir kaç on yıl boyunca Türk yazınını daha iyi tanıyabilmek için büyük çabalar harcanmaktadır. Kuşkusuz, henüz gerçek bir «kütüphane» gerçekleştirmiş olmaktan uzağız, ama Romen okurlar ülkenizin çağdaş yazın hareketlerini tanımak bakımından dikkatli ve özellikle meraklı görünüyorlar. Nazım Hikmet Ran'ın hemen bütün yapıtları dilimize çevrilmiştir.

Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Orhan Kemal, vb. yazarların da yapıtları dilimize çevrilmiştir. Bu yazarlar Avrupanın bir çok ülkesinde tanınmıştır. Kendi ülkelerinde de anlaşıyor ki yaygın bir üne sahiptirler. Bir örnek vermek için burada bir kaç noktayı belirtmekle yetineceğiz çünkü bir bibliyografya dökümü yapmak şu anda olanaksız: Çağdaş büyük ozan Virgil Teodorescu 1952 den bu yana Hikmet'in «Şiirler»ini, sonra gene Şiirleri'ni (1961) «Güneşin Sol'unda»sını (1977) aynı zamanda düzyazı yapıtı «Romantikler»ini (1965) çevirmiştir. Sabahattin Ali'nin «Su seti» (1955), «Yusuf» (1959) «İçimizdeki Şeytan» (1975) adlı yapıtları; Yaşar Kemal'in «İnce Memet»i «Sarı Sıcak» (öyküler) (1974) adlı yapıtları; Orhan Kemal'in «Serserilik yılları» (1968) adlı yapıtı; Reşat Nuri Güntekin'in «kuş» adlı yapıtı, Halide Edip Adıvar'ın «Sinekli Bakkal»ı (1970) Mahmut Makal'ın «Köyümüz» adlı yapıtı; Sait Faik'in «Harita üzerinde bir nokta» adlı yapıtı, Aziz Nesin'in «Kadın olsaydım» ve «oylunun yeğeni» adlı yapıtları gene Aziz Nesin'in «Bugünün çocukları korkunç» adlı yapıtı; Necati Cumalı'nın «Kurak yaz» adlı yapıtı, Samim Kocagöz'ün «İzmir»i, Bülent Ecevit'in Şiirleri, vb. Romenceye çevrildi. Bunlara bir kaç da antoloji ekleyelim: «Bir iş sorunu» (kısa türk öyküleri), 1962 «Şeftaliler altında», «Plajda ayna» (öyküler), 1973, Çağdaş Türk şiirleri Antolojisi, (1974). Ve son olarak Minerve Yayınlarında «Başlangıcından günümüze dek Türk Şiiri» adlı bir antoloji yayımlanmıştır. Bu antoloji, 1200 de doğan Yunus Emre'den bu yana 1940 da doğan Aydın Hatipuoğlu'na dek oluşan ve gelişen şiir evrelerini içermektedir.

Bütün bu yapıtlar doğrudan türkçeden çevrilmiştir. Çevirmenler de Viorica Dinescu, Paul Dinu, A. Baubec, Romen Melike, V Veliman, Nevzat M. Yusuf, M. Roman gibi değerli çevirmenlerle Virgil Teodorescu ve Nicolae İoana adlarındaki ozanlardır.

Sözlerimi 1975 ve 1976 yıllarında yayımlanan çok ilginç iki incelemeyle bitireceğim. Bu incelemelerin sahipleri Mircea Anghelescu (Yapıtı: Romen yazını ve Doğu), ve Mircea Muthu (Yapıtı: Romen yazını ve Güney-Doğu Avrupa anlayışı) adlarındaki genç araştırmacılardır. Bu gençler yapıtlarında yorumlarını yeni bir bilimsel açıdan ele almışlar ve işlemişlerdir.

Bizler uzun süredir komşuyuz, kültürlerimiz de yüzyıllar boyunca oldukça verimli bir çok ilişkiler kurmuşlar ve karşılaştırmalar yapmışlardır. Ama, çağdaş ve dost halklar olarak bizim görevimiz birbirimizi daha iyi tanımaya yönelmek, aramızda

kardeşçe yaklaşımı sağlamaktır. İşte, biz yazarların özel görevi budur, bütün kalbimizle size aktardığımız mesaj budur.

BULGAR EDEBİYATI İLE ÖTEKİ BALKAN ÜLKELERİ EDEBİYATLARINDA DEMOKRASİ

EFREM KARANFİLOV'un Istanbul'da yapılan Balkan yazarlar toplantısında sunduğu bildiri

Saygıdeğer Bayanlar, baylar
Değerli arkadaşlarım.

Bu kahramanlar sanki bizim oymacılarımızın koyu renk tahtalardan yapmayı pek sevdikleri yontma figürler olup kaskatı değil dingin ve apaçık görüntüler.

Yüzyılın ilk yarısında bir başka büyük yazarımız sıkıntıların ve sert yaşam koşullarının kovaladığı, ama insan onurlarını hiç yitirmeyen ve gözlerinde ancak özgür insanlarda bulunan ataklık ve cesaret kıvılcımı hiç mi hiç sönmeyen yoksul köylüler ile ırgatlardan oluşan bir yığın kahramanı yarattı. Eğer Elin Pelin'in yapıtlarındaki temel etmeni ararsak bunun halkına inancını ve yaşama ilişkin iyimserliğini görürüz.

İşte böylece geçmişteki yazarlarımız en sevdikleri temayı en gergin ortamda buldular, elektirik tellerinde «akkırlangıçlar» arayan yıldızlı gecelerde düş kuran acıların kaval seslerinde boğan, ya da öç alabilmek için en atak kişilikleriyle dağların yolunu tutan kahramanlar yarattılar.

Bu kahramanlardan söz etmenin nedeni bizim yazınsal geleneğimizi belirtmek içindir. Bu geleneğin özü ise yalın insanlardan sevilen kahramanlar yaratmak, ve yalın insan ile kahramanlar arasında bir ayrım gözetmemektedir. Çünkü bu kahramanlar tarlalarını sürdükleri gibi özdeş bir dinginlikle ayaklanmalara kalkıyor, kahramanlıklar yaratıyorlardı. Şunuda anlatmalıyım ki: Onlar tüm varlıkları ile yeni ve daha güzel bir yaşamı düşünüyor, yalnızca bunu amaçlıyorlardı. En aklı başında gerçekçi yazarlarımızda da romantizmle düşseverliği görebiliriz.

Özdeş durum az yada çok olarak şu ya da bu çeşitlemesiyle tüm Balkan uluslarının yazarları içinde geçerlidir. İvo Andriç'de kendi temalarını doğduğu Bosnanın yalın insanlarının yaşamından alıyor, onların olağanüstü iç güzelliklerini ortaya çıkarmayı

beceriyordu. Nikos Kazancakis de yine yalın insanların dünyaya ilişkin doymak bilmez tutkularıyla, zengin duygusallıklarıyla Kendi halkının özünü açıklıyordu. Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Eminesku, Sadovyanu, İsmail Kadere, Mark Grakuki ve benzerleri yalın insanları onların soyluluklarını, ahlaksal temizliklerini yüceltiyorlardı. Bu demokrasi, bu yüceltilmiş hümanizm olan insanın inanç, Balkan ülkelerinin en iyi yazarlarının en güzel geleneksel temalarını oluşturmuştur.

Bizim Çağdaş yazınlarımızda tema yalınlığı nedir, ortak yan nerededir, diye bir soruya yanıtımız: «Bu yazınlar iyi temsilcileri eliyle şu yada bu türü kendi geleneklerinden kopmamağa çalışıyorlar ve bu geleneklere bağlı kalıyorlar» biçimindedir.

Bizde köylüler mutluluklarını tellere konmuş «ak kırlangıçlarda» değil tellerin kendilerinde aramayı öğrendiler. Eskiden çift sürenler şimdi traktörcülere, makinistlere, işçilere dönüştüler. Çok güç ve çok yönlü bir süreçte özel mülkiyet tutkusunu aşarak Kooperatifler de örgütlendiler. Çağdaş yazınımızın baş kahramanı yalnızca bir köylü değil, her zamandan daha çok bir yalın insandır. Bu emekçi insandır ki tüm zenginliği, tüm üstünlüğüyle çağdaş yazınımızda biçimlendirildi. En eski kuşaklardaki büyük yazarlarımız önemli yapıtlarını genellikle geçmişin temaları üstüne oluşturdular. Sözünü ettiğim eski kuşak yazarlarımız: Dimitr Talev, Dimitur Dimov, Emil yan Stanev ile daha yaşamakta olan yazarımız Giorgi Karaslavov'dur.

Onlardan sonra gelen kuşaklardaki yazarlarımız bakışlarını tümüyle çağdaş yaşama çevirdiler, temalarını çağdaş yaşamda arayıp, çağdaş kişilikleri yarattılar. Bogamil Raynov, Andre Guloşki, Pavel Vel'inov ve bu toplantıda aramızda bulunan Kamen Kalçev gibi Yazarlar yapıtlarında moral sorunsalı çalışma süreçleriyle, önemli toplumsal olaylarda kaynaşıp birleşmektedir. Bu durum yetenekli yazarlarımıza çağdaş kişinin ruhunun derinliklerine inerek yaşamın insan karakterinden istediği ve kafasında savaşan nedenlerin uyum ve çelişkilerini, zengin birleşimlerle köklü değişimleri ve düşünsel birliği bize gösterebilme olanağı sağlıyordu.

Başlarında Yordan Rodiçkov olan — ki gene arkadaşımız Gerço Atanesov ile aramızdadırlar — Bir çok genç kuşak yazarımız sık sık geleneksel betimleyici ve zamandizinsel sıralamayı aşarak okuyucu ile senli benli konuşmayı yapabiliyorlar. Güncellik ve şiirsellik sapmalarından kaçmadıkları gibi, yapıtlarını yalnızca iç döküçü bir tanıyla değil toplumsal bir canlılık, şiirsel bir du-

yarlılıkla da doldurabiliyorlar. Kimi zaman düzyazıdaki kişisel başlangıçın güçlenmesi okurlarla ilişki sağlama daha geniş bir özgürlük istemi olduğu gibi, yazarın kavrayışlarının açıklanmasında da daha büyük bir bağımsızlık anlatımını oluşturmaktadır.

Çağdaş Bulgar yazını, temelde daha çeşitli, daha canlı ve halkın yaşamına daha yakındır. Yaşam hakkı için örnek olma sorunsalı anlamından, toplumsal öneminden hiç bir şey yitirmeden yeni bir acıyla ortaya konuluyor. Böylecede hiç zorlamasız olarak ve doğallıkla toplumcu humanizmin sorunlarına ulaşılıyor.

Örneğin Kamel Kamaçev'in «Yeni Kentte İki Kişi» Yordan Radçikov'un «Barut Abecesi» Gerço Atanasov'un «Taşra Öyküsü» nasılda değişiktir biribirlerinden. Bunlar yalnızca ayrı kuşaklardan gelme yazarlar olarak değil, bir yandan da özgün, yapıcı kişilikleriyle gerçeklere kendi bakışları, yaşama ilişkin kişisel görüşleriyle apayrı kişilerdir. Ama yinede nice ortak yanları vardır: Bu yalnızca seçilen temada ortak oluş değil, çağımız insanına duyulan sevgide birleşmek, bu insanın makinalaşmış dünyamızda kişiliğini korumak amacında toplaşmak, bu insanın ahlaksal temizliğiyle tinsel yüceliğine inanç duymak konularında ortaklıktır.

Günümüz Bulgar yazını gibi çağdaş bir yazın ancak, çağdaş adamın karakterindeki çeşitlemeleri ortaya çıkarabilir, yenilikçi ve alabilesiye iyiser olmayı başarabilir. Bizde sizde olduğu gibi Yazarın yeniliği ve özgünlüğü başkalarından ayrı oluşundan değil, ruhunun derinliklerinde çağdaş insanla bütünleşmesinden ileri gelir.

Buraya dek kendi yazınımız üstünde durduk. Öteki türler üstünde durma olanağım yok. Hele türün özgünlüğü yüzünden çağdaş sorunlar temasına daha yakın olan şiire değinebilme olanağım hepten yok. Ama öylesine çeşitli ve çok yönlü ozanlarımız, yaşlı kuşaktan Eliseveta Bağrina'dan Gorgi Cagarov, Pavel Matev, Lugimir Levçev'e dek tümü de ülkemizdeki tinsel havanın her esintisini algılayabilen birer kaygılı duyargaya dönüşmüşlerdir. Sanki Toplumsal ülkünün ve insanın daha güzel bir geleceği şiirimize de capcanlı bir iyiserlik ile yaratıcı bir gençlik getirmiştir. Çünkü şiirdeki insan karakterlerinde görülen gençlik bu şiirlerin içeriğinde var olan geleceğin niceliğiyle ölçülür.

Bayanlar, Baylar, bizler Balkan yarımadası denen olağanüstü bölgede yüzyıllardır birlikte yaşamaktayız. Buna karşın açıkca söylemek gerekir ki birbirimizi az tanımaktayız. Umalım

ki buradaki biraraya geliş ilk önce yazınsal kahramanlarımızın yakınlaşmasına, dost olmasına yarasın, böyleco ülkelerimizin her köşesinde birlikte yaşayabilsinler. Onların yüzünden bizler de birbirimizi daha iyi tanıyıp yakınlaşalım.

Yazarın yapıcı kişiliği ne denli zengin olursa olsun, yabancı dilin buzdan duvarını aşmak o denli zordur. Bizim yaratıcı gücümüzün sıcaklığı ve iyi niyetimizle bu duvarı aşmamız gerekir.

Yazarlık her zaman bir meslek değil bir ahlaklılık olmuştur. Bizim birer yazar olarak yaşadığımız bu kaygılı zamanda, ortak temalarımızı ve bizi yakınlaştıran tüm ortak yanlarımızı arayıp bulmaya, yine yazar oluşumuz bizleri zorunlu kılıyor.

Bu tarihsel ve ünlü Kentte bizi saran ilkbaharla dostluk havası yazınlarımızın atmosferini de kuşatsın dileğindeyim. Bence bu güzelim buluşmamızın gerçek anlamı ve temeli de bu zaten.

YAZIN; MİLLETLER ARASI BİR BAĞLANTI, YADA YAZINLAR ARASI BİR BAĞLANTI GİBİ

ENVER CERCEKU (Yugoslavia - Kosovo)

Büyük önem taşıyan Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri toplantısı öncesi karşımıza çıkan sorunlar yaşadığımız yarattığımız zaman ve zemin içinde çok büyük önem taşımaktadır. Öyleki bu önem sadece ulusal yazın hareketleri ve gelişimi açısından değil ilerici ve devrimci düşüncelerin yayılması, Toplumsal ve kültürel gelişimin, bilinçsel gelişimin ürünü gibi meydana çıkan yeni kapsamların ve modern estetik yapıların tanıtılması açısından da çok büyük önem taşır.

Geçmişte olduğu gibi, iki dünya savaşları arasında Balkan ülkelerinin yazın değerlerinin diğer bir dil bölgesinde, diğer bir ülke okuyucusuna tanıtılma girişimleri olmuştu ama bu deneyimler bugünkü Balkan ülkeleri arasındaki değişimle kıyaslanamaz. Çünkü o devirlerdeki rejimler genellikle gerici ve şöven bir toplumsal yönetim sistemleriydi.

Bu çevrelerin çeşitli emperyalist iştahları yazarlar arası ilişki ve bağlantıların sağlanmasını ve gelişmesini önlemekte, Yazın eserlerinin değişimini ve diğer okur çevrelerine tanıtılmasını önlemekteydiler. Sansür, her deneyimin her atağın yolunu kesmeye hazır bir durumdaydı. Bazı ülkelerde yaşamakta olan anayurtlarından uzakta olan azınlıklar en zor durumdaydılar. Tamamen sindirilme ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Onlara her türlü baskı uygulandı. Ana dillerini kullanmaları

yasaklandı. Hatta bu yasak özel hayat içinde geçerliydi. Yurt ve topraklarının elde edilebilmesi için en kaba metodlar uygulandı. Eski Monarşi Yugoslavyasında Arnavutlar bu durumdaydı.

İkinci dünya savaşının sonu bir çok balkan ülkelerinde yeni toplumsal-politik değişiklikler ve sistemler getirdi. Halk ve sosyalist devrimin yengisi sadece politik bakımından değil kültürel ve sanatsal planda da kalitatif ve kantitatif yenilikler getirdi.

Önceleri ezilen azınlık halkları kendi rönesanslarını yaşadılar Zorla kesilmiş olan nasyonal ve sosyal yürüyüşleri devam etmeye başladı. Bugün örneğin Yugoslavyada yaşamakta olan kardeş halk ve milletler kurtuluşa kadar kaybettikleri tempoya kazanabilmek ve gelişmiş bir düzeye erişebilmek için kendi dil, kültür, yazın, sanat, tarih, etnografi, folklor ve diğer kültürel ve bilimsel araştırma ve yaratımlarını hızlı bir tempoya koymuşlar ve tüm güçleriyle gelişme imkanlarına sahip olan Sırp, Hırvat ve Slovenlere yetişmeye çalışmaktadırlar. Bu yönde en çok ezilmiş olan Arnavutlar, Makedonlar, Macarlar, Romenler ve Türklerin yanı sıra kendi yapılarına sahip çıkmaya çalışan Karadağlılar, Müslümanlar, Bulgarlar, Rusinler, İtalyanlar ve diğerleri çok yönlü çaba sarfetmektedirler. Tüm bu milletsel ve halksal gelişim Yugoslavyayı daha sağlam ve homogen yapmaktadır. Çünkü düşünürlerin söylediği ne kadar bağımsızsan o kadar daha sağlam ve birliksin sözü tam manasıyla uygulanmaktadır.

Bu yüzden Yugoslav halklarının çift tarihsel rolü vardır, çünkü Balkan milletleri arasındaki ilişki ve bağlantıların gelişiminde büyük rolleri vardır.

Yugoslavya azınlık halkları, etnik gurupları diğer halklar gibi Yogaslavyanın tüm gelişiminde eşit ve önemli rolleri vardır. Onların katkısı olmadan Yugoslavyanın toplumsal-politik ve kültürel gelişimi bu seviyeye ulaşamazdı.

Yeni gelişim ve yürüyüşüde azınlık halklarının kültürel değerlerinin katkısı olmadan tam değerini kazanamaz. Çünkü bizim yaşam ve kalıtım anlayışımız da budur. Yugoslavyada yaşıyan azınlık halklarının diğer halklara göre bir önceliği de var çünkü onlar hem beraber yaşadığı diğer halkların yapıtlarından hemde ana yurtlarındaki kültürel ve sanatsal gelişmelerden yararlanabiliyorlardı. Ama bu yüzden çift mesuliyet ve rol de taşımaktadır. Öyleki sadece ülkeler arası bağlantıyı sağlamakta kalmayıp kendi ülkesinde ve anayurtlarında meydana getirilen

seçkin yapıtların tanıtılmasında da önemli rol oynamaktadırlar. Eğer tüm Balkan ülkeleri yazarları bu amaç uğrunda uğraş vermeğe tam çaba gösterirlerse düşünceme göre sonuç daha büyük olur. Bu katkı sadece kültürel alanda değil, tümsel bir tanıtımcılık olur ve Balkan ülkelerinde birbirlerini tanıma ve bağlantı olanakları artar. Bu çabalardan da çok dikkat edilecek nokta diğer ülkenin gurur ve haysiyetiyle oynayabilecek yazıtların yayınlanması ve plasmanı yapılmamasıdır. İnanıyorumki doğruyu aydınlatmaya çalışan her yazarın bu amaç uğruna insancıl katkıda bulunabilmek için kendinde yeterince cesaret ve moral desteği bulabilecektir. Çünkü yaşadığımız toplumun ve yaratıcıların karşılıklı tanıtılmasına Balkan ülkeleri arasında gereğinden fazla ihtiyaç bulunmaktadır. Gelişmemiz için kaçınılmaz bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. Sadece eskiden beri tanınmış olan Gelirli Kültür merkezlerinin değil iki dünya savaşı arasında çok az tanınan bilinen yapıtların da yaygınlaşmasına, tanıtılmasına ihtiyaçtan da fazla bir susuzluk vardır. Bu yüzden daha iyi organize edilmek ve sadece ekonomik katkı değil tam manasıyla her türlü katkıdan kaçınılmayıp yazın alanındaki tüm gelişmelerin bütün Balkan dillerinde halklara sunulabilinmelidir.

Burada üzülerek belirtmek istediğim bazı ortamlarda gözüken üstünlük kompleksi küçük ülke halklarına ve kültürlerine karşı beslenen eskiden kalma gerici düşüncelerdir. Fakat bazı dergi ve yayın organlarının yapıtları bunun aksini de göstermektedir. Örneğin Makedonyada basılmış olan «Yugoslavyada yaşayan Arnavut halkının yazını» adlı yapıt, İsmail Kadare'nin yapıtı ve diğer Arnavutluk yazarlarının eserleri ve diğer Balkan milletlerinin eserleri bugün dünya ve Avrupa kültürü için çok büyük yenilik ve buluştur. Bu eserler yeni kültürel içerikler ve boyutlar getirmiştir. Bugün üzerinde en çok konuşulan bu küçük ve yeni yapıtlar öncelikle Avrupa veya Dünya ölçütlerine göre metropol olmayan ve büyük kültür merkezleri sayılmayan yörelerden gelmektedir. Bugün hiç bir yazıt öncelikle kendi milletine ve kültürüne gelişmesine yaradığı halde kendi kabuğuna kapatılamaz. Bugün en modern iletişim araçlarına sahip olduğumuz bir ortamda hiç bir izolasyona yer verilmemelidir. Çünkü düşünceme göre kirpi gibi kendine kapanmakta yarardan çok kendine en büyük zararı yapmaktadır. Hakiki yaratıcılar ve yaratım gücüne sahip genç nesiller yeni etkiler, akımlar ve stiller yaratmakta güçlük çekmemelidirler.

Bu yüzden Balkan ülkelerinde yaşayan bizlerin küçük ülke-

lerin ve küçük ülkeler yazını öncülerinin en önemli görevleri ülkelerimizin tüm karakteristik özümlemesini kapsayan yapıtların daha sık tüm dillere tercüme edilmesi ve tanıtılmasıdır. Küçük ülke yazıtlarının durumu ve kaderi hepimizce bilinmektedir. Küçük ülke dillerinin tüm meridyen ve paralelleri geçebilme olanakları tüm kültürel zenginliklerine rağmen çok azdır. Bu yüzden bu yazıt ve diller dünyamızda sesini duyurmada ve gereken yerini sağlamada çok büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Diğer dillerle eşitlik sağlanması çok güçtür fakat bu şartlara boyun eğmemek elimizde olan tüm olanaklardan yararlanmak lazımdır. Bu yüzden düşünceme göre yazıtların tercüme edilmesi ve tanıtılması bu yönden en büyük katkılardandır. Bağlantı ve ilişkilerin geliştirilmesi yazıtların afirmise edilebilmesi için Balkan ülkeleri arasında bir bağlantının kurulması ve seçkin yazıtların tüm Balkan dillerine tercüme edilmesi gereği vardır.

Yugoslavyanın yayınsal çalışmalarını tam açıklığıyla anlatabilmek için bu kısa süre yetmez çünkü Yugoslavyada yaşayan tüm halkların yazınları çok zengin ve renkli bir yelpazedir. Yugoslavyada kendi dilleri üzerinde yazma konuşma, yayınlama, bildirme olanakları tüm halklar için eşit olarak dengelendirilmiştir. Derinlemesine girmeden bazı örnekler vererek bu konuya temas etmek istiyorum örneğin. Arnavutça dili üzerinde yayımlanan sanat ve kültür dergileri «Yeta e re» (Yeni hayat), «Yehona», «Eko» «Koha» (Zaman) Türk dili üzerine «Sesler» ve «Çevren» Macardili üzerine, Hid (köprü), Romen dili üzerine Lumina (Aydınlık), İtalyan dili üzerine «La Bagatna» (Kayık) bunun yanı sıra Rusin, Slovak ve diğer diller üzerine dergiler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Yayın evlerinden Rilindya (yeniden doğuş) Arnavutça, Tan, Birlik Türkçe, Forum macarca, Yeni Makedonya gibi birçok yayın evleri bulunmaktadır. Bu yayın evleri sayesinde tüm diller üzerinde sadece yerli yazarların eserleri değil ana yurttan gelen yazıtlarında tanıtılmasında büyük rol oynamaktadırlar. Tüm Yugoslavya sathında bulunan yayınevlerinin yayınladıkları bir çok yazıtlardan bazı örneklerde sunmak isterim. Örneğin İsmail Kadare'nin «ölü ordunun generali» romanı tüm dillerde yayımlanmıştır.

Arnavutluk şiir antolojisi ve Tüm Balkan şairlerinin örneğin Enineskı, Bagr Yane, Seferis, Petefiya Adiy gibi eserleri bu zengin yelpazede bulunmaktadır. Ünlü Türk şairi Nazım Hikmet'in tüm şiirlerini kapsayan ve Dağlarcanın şiir kitapları, Yaşar Kemal'in birçok eserleri yayımlanmış bulunmaktadır. M. Emines-

ku'nun Modern Romanya şairleri antolojisi de bunlar arasındadır. Kuruluşundan bu yana Rilindya 264 Arnavut yazarının eserlerini yayınlamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki bu çeviriler Yugoslavyada yaşıyan tüm halkların dillerine çevrilmiştir. Yazarlar arası bağlantı ve ilişkiler diğer görüntüler üzerinde de sağlanabilinir. Örneğin düşünce ve fikir alışverişine çok büyük ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla Yugoslavya birçok uluslararası festivaller, kongreler ve toplantılar düzenlemektedir ki bunların en önemli görevleri dünyadaki kültürel değişimlerin tanınması, düşünce ve fikir alışverişidir.

Düşünceme göre böyle toplantılara daha çok yaratıcıların katılmasıyla, Avrupanın incisi İstanbul'da yapılan bu toplantıda olduğu gibi buraya katılan yazarların diğer ülke yazarlarıyla konuşup o ülke halkının kalp atışlarını dinlemiş olur. Slovenya ve Sırbistan Pen Kulübünün, Zagreb yazarlar karşılaşmasının Belgrad Ekim toplantıları. Sarayevo şiir günleri, Struga şiir akşamları, Cakova şiir mitingi ve diğer uluslararası karşılaşmalar toplantılar. Yugoslavya yazarlarına ve buralara katılan konuk yazarların tanıtılması ve afirmasyonu bakımından önemli rol oynamaktadır. Düşünceme göre Balkan yazarlarının böyle toplantılara daha çok katılmaları için önemli nedenler bulunmaktadır.

Bu düşüncelerin sorunları çözünlemek için verilen çözüm yolları değil sadece ilişkilerin geliştirilebilmesinde yapılabilecek bazı adımlardır ki bunlar hali hazırda vardır fakat yeterli değildir. Bu fırsatla diğer halkların eserlerinin tanıtılmasındaki çabalarımızı da tanıtmış bulundum. Bunda en önemli rolü Balkan yazarları arasındaki bağlantıyı kuran halklar taşımaktadır.

KENDİNİ VERME SORUNU KARŞISINDA İKİ OZAN: ZOE KARELLİ VE GÖNGÖR DİLMEN

IOANNA KUÇURADİ

Bizimki gibi buluşmaların amacını ben, birbirimize «bilgi verme»de değil, birbirimizle «yüzyüze gelme»de: kişi olarak birbirimizin yüzünü ve ülkemiz insanlarının yüzünü tanımada görürüm.

Sokaklarında yalnız dolaştığınız uzak bir yabancı ülkede, hiç beklemeden, tanıdık br yüzle karşılaştığınız oldu mu. Herkesin sizden uzaklaştığı, yaşamınızın karar verici bir anında, hiç beklemeden, size sevgi dolu gözlerle bakan— «ben varım» diyen gözlerle bakan— tanıdık bir yüzle karşılaştınız mı hiç. Böyle

karşılaşmalar yaşamışsanız, hele, insanın yüzünü size tanıtmış bir yüzle, hiç beklemeden, karşılaşmış ayrıcalıklı kişilerdenseniz, yüzyüze gelmenin anlamını—: kişiyi nelerden nelerden alıkoyabileceğimi, neler neler yapmasına yol açabileceğini— benim sizlere anımsatmama gerek yok sanırım.

Böyle çok yönlü yüzyüze gelmeler, çok yönlü tanışmalar, herbirimizin — kişi ve ülke olarak herbirimizin — çağımıza ortaklaşa verdikleriyle çizilen çağın insanının yüzünü doğrudan doğruya tanımaya götürür.

Bu tür buluşmaların amacıyla ilgili bu düşüşncemden yola çıkıp, çağdaş Türk ve Yunan yazınlarında «ortak konu» olarak, bir Yunanlı ozan ve bir Türk ozanından, çağımız insanının aynı bir profilini— ayrı düzeylerde— çizen iki örnek seçtim. Bu örnekleri ve çağımız insanının bu profili karşısında bu ozanların kendilerine ve bizlere söylediklerini sizlere sunacağım.

Çünkü Türkiye ve Yunanistan gibi, incir kokan geceleri, göklerdeki yıldız hengamesi aynı olan, üzümünün-zeytininin, armudunun-şeftalisinin tadı aynı olan; yaz güneşinin aynı kızgınlığını paylaşan, denizlerin aynı çalkantılarını, aynı dinginliğini paylaşan; insanlarının duyarlıkları öylesini birbirine benziyen; yüzyıllar boyu tarihleri içiçe olmuştur; bugünkü dünyada yerleri ve alınyazıları şu anda bunca koşut görünen; son onyıllarda iç siyasal hayatlarında bunca birbirini ansıtan sarsıntılar geçirmiş bu iki ülkenin (bu, arada bir geçinemiyen iki kardeşin) yazınları söz konusu olduğunda, ortak konular ve ortaklıklar bolluğu— farklı bakımlardan kurulabilecek ilgiler çokluğu— şaşırtır insanı.

Bu iki yazının yalnızca son 25, 30 yıllarında kitapları yayınlanmış birçok yazarına yalnızca benim okuduklarıma — bakıldığında olayları Türkiye'de geçen Ahmetlerden-Mehmetlerden söz eden yunanca yapıtları ve Soirilerden-Marikulalardan-Barbalardan söz eden türkçe yapıtları bir yana bırakırsak; kişilerin doğa yaşamalarındaki çeşit çeşit çarpıcı ortaklıklar (Kazancakis—, Yaşar Kemal, Kazancakis-Bilge Karasu; birer örnek vermek istersek de, Manolios— İnce Memet, Frangiskos-Andronikos'un doğayla ilişkileri), düşüncelerin bedenleşip duyumlaşması (Zoe Karelli-Bilge Karasu), yaşantıların hücrelerden fışkırması ve imge taşkınlığı (I. M. Panayotopoulos, D.K. Papakonstandinou Tahsin Saraç, G. Dilmen, A. Turan Oflazoğlu), ülkelerinde kendi günlerinde yaşanan olayların destanlaştırılması (Kazancakis, O. Elytis, Y. Ritsos, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, F. Hüsnü Dağlarca), birbirini ansıtan güncel toplumsal-siyasal olaylardan hareket

ederek çağa ve yakındakilerine kavga bayrakları çekişleri, uzaktakileri için kardeşlik türküleri söylemeleri (Nazım Hikmet, Orhan Asena, Özdemir İnce, Y. Ritsos ve başkaları), eski mitosların ve tarihsel olayların çağın sorunlarıyla ilgili yeni yorumları (Kazancakis, Seferis, Sikelianos, Karelli, Asena, Dilmen, Kemal Demirel, Edip Cansever, Oflazoğlu) ve daha nice ortaklık, çoğu zaman birbirini okuyamıyan bu yazarlardan herbirini okurken, öteki dilden bazan birkaç yazarı çağrıştırması şayırtır insanı.

İşte bunca ortaklık bolluğu ortasında, sizlere sunmak üzere seçtiğim ortaklığın ek bir özelliği, artı bir boyutu vardır: verici kişinin çağımıza özgü bir çıkmazını serimlemesi. Başka dillere pek az çevrilmiş, birbirinin diline hiç çevrilmemiş, birbirini hiç okumamış, bildiğim ve izliyebildiğim kadarıyla dünya yazınının en ön saflarında yer aldıklarını gördüğüm bu iki ozan, verici kişinin çağımızdaki bu çıkmazın ortaya koymakla, verici insanların insan ve çağdaşları karşısındaki sorumluluklarını bugün yeniden değerlendirmeleri gerekliliğine işaret ediyorlar.

Her yüzyıla damgasını vuran olaylar ve belirli coğrafya sınırları içinde ona rengini veren olgular vardır. Geçmişi değerlendirme çabasında bugünden geçmişe bakarken bunlar, tarihsel dönemleri— «çağları»— ayırmada ve insanlığın serüvenini serimlemede sınır taşları işini görürler. Ne var ki, içinde yaşanılan çağın özelliğini oluşturan olgular, ancak olaylardan ayıklanıp kandırmacasız ortaya konunca —adları takılınca—, farkedilirler Bu işi yapanlarsa, çağı görenler ve çağıda yeni olanaklara —bakış, yaşantı ve eylem olanaklarını— işaret edenlerdir: ozanlar ve filozoflardır.

İşte yüzyılımıza rengini veren belli başlı olgulardan birinin başkaldırma—: insanların insana yabancılaşmasına: insanın değeri adına, bu değeri hiçe sayan kurulu düzenlere (ahlaksal, toplumsal, ekonomik, siyasal düzenlere), çeşitli tarzlarda ve çeşitli görünümlerle karşımıza çıkan başkaldırma— olduğu, İkinci Dünya Savaşınadek ortaya konmuştu.

Bu başkaldırmanın İkinci Dünya Savaşından sonraki çok belirgin bir özelliği, coğrafya sınırlarındaki değişiklik, yeni dünya çapında yaygınlaşması, yaygınlaştıkça da yönsüzleşmesidir. Bunun doğurduğu sonuçlardan biri, şu anda yaşamakta olan insanlara birşeyler vermek isteyen, ama bugüne bir şey verebilme umudunu yitirenlerin hızla çoğalmasıdır.

Böylece bugün, olana başkaldırmanın bu üç görünümüne tanıklık etmekteyiz: İnsana birşeyler, ona yaraşır birşeyler sunmak istiyen, ama ellerini boş bulan; başka bir deyişle, insanların çoğunun bugün içinde bulundukları yada kendilerini içinde buldukları koşulları, insanlar için yakışıksız— haksız— bulan, ama nekadar çırpınsa değiştiremiyeceğini duyan kişinin kendini vermesine Değeri insanlarca bunca hiçe sayılan insana ve çağın güçlü azınlıklarını, insanları her türlüsüyle amansızca sömürmesine karşı, onlara ve kendisine soluk aldıracak bir şey sunmak istiyen, ama elleri boş olan-elinde öyle bir şey kalmamış ya da bırakılmamış— verici kişi, kendini ortaya koyuyor. İnsanların —sömüren ve sömürülenlerin— insana bunca yabancılaşmasının ve buna karşı hiçbirşey yapamamasının acısını çeken kişi (: kendini yakan Vietnamlı rahip ve Polonyalı öğrenci Jan Palach'tan, dünyamızdaki egemen düzenlere ve baskılara «hayır» diyen ve kelle koltukta dolaşan «devrimci» ye kadar, nedenleri-niçinleri bir yana), kendini vererek— kime— bu duruma başkaldırıyor.

Tarihsel bir olgu diye bakıldığında çağımıza özgün bir başkaldırma türü olarak görünen bu kendini verme, verici kişiye yönelik dile getirildiğinde: bugün alınyazılarını paylaştığı insanlara, insana biraz daha az yabancı yaşıyabilmeleri için birşeyler vermek istiyen, ama yalnızlığında verecek birşey bulamıyan kişinin durumudur. Umutsuzluğundaki umuttur. Çıkmazıdır da.

Bu verici kişinin durumunu, Zoe Karelli'den dinliyelim:

ARMAĞAN GÖTÜREN KRALLARIN YOLCULUĞU

Üç kişi olmamız gerekirdi
Böylesine karanlık olmasıydı,
neden böyle yalnız kaldığımı
anlardım belki
Öylesine unutmuşuk ki her şeyi...
Baştan
başlamalı yolculuk.
Ne zaman çıkmıştık yola, o zaman, üçümüz.
Bir yerlerde rastlamış mıydık yoksa...
Yürüdük bir ara birlikte,
yol gösterdiği sürece bize parlak bir yıldız.
O mu değiştirdi yolunu, yoksa ben
mi göremiyorum hiçbirşey.

Nerdeyim şimdi, bu böylesi
katı, amansız, çetin çağda,
ben, tedirgin, vakti dar.
Yoksa yaklaştı mı saat.
Nasıl bilebilirim:
armağanlar, biz kibirsizlerin, altın,
günlük ve mür götürürdük
ona bir zamanlar, hayran hayran, saygı dolu.
Şimdi bu zamanda
demir, yıldırım ve yangın.

Üç kişiydik.
Şimdi göremiyorum başka kimseyi,
kimi zaman boş, ağır kimi zaman
duyarım ellerimi.
Dünyanın kralı karşısında biz
krallardık o zamanlar, şimdi
kimse emin değil hükümdarlığından.
Yoğun karanlık, kim yol gösteriyor bana
Yoldaşsız yürüyorum,
yıldızsız.
Tek sunu, bildiğim büyük
yıkımı yoksunluğunun onun.
Ne sunayım ben, saygı,
bağlılık belirtisi olacak. Biz,
bu kızgın, bu taşkın çağın insanları,
no verebiliriz ona, mutlu,
bizim olan. Bulmak zorundayız
sunumuzu.
Birşey sunmuyor bunca
didişmesi ruhumuzun.
Altın, günlük ve mür
bir zamanların gösterişsiz armağanları.
Yiyip bitiriyor bizi bu eksik bırakılmış sunu.
Şimdi karanlıkta yürürken,
sevincinden yoksun armağanların, yalnız,
verecek bir şeyim yok, kendimden başka.
Yıkık-bitik yürüyen.

Şiirdeki öyküyü tanımışsınızdır: tanrı— insana armağanlarını sunmak üzere yola çıkan üç kişinin— üç Doğulu kralın— yolculuğundan söz ediyor. Ve bunlardan biri ansızın, kendisini ka-

ranlıkta tek başına buluyor. Yoldaşları ne oldu, neredeler bilmiyor. Öylesine koşmuş, zaman dışına çıkmış ki, diğer iki kişiyle bir süre birlikte yol almaları nasıl oldu, anımsamıyor: aynı amaçla mı birlikte yola çıkmışlardı, yoksa rastlantısal bir karşılaşma sonucu mu— parlak yıldız yolu gösterdiği sürece mi-oldu yoldaşlıkları, bilmiyor. Bildiği, şu anda kimseyi göremediğidir. Nerede olduğunu da bilmiyor şu anda, karanlıkta, Tükenen ışık, yıldızların ışığı mı, yoksa kendi gözlerinin ışığı mıdır. Bilmiyor. Bildiği, şu anda yol-yön göremediği, hiçbirşey göremediğidir. Önü-arkası silik, sonsuz karanlığın ortasında, elleri boş, kafası işliyen bir nokta, Düşünüyor: bir zamanlar elinde armağanlar vardı, kendi devşirdiği armağanlar; sunan kişiyi de, bunların sunulduğu kişiyi de ayakta tutan armağanlar. Şimdi sunulanlar ise, hem sunan kişiyi, hem de armağanların sunulduğu kişiyi yok ediyor. Böyle armağanlar verilmemeli; ama başka verilecek bir şey yok ki...

Oysa o, armağan vermek zorundadır. Bu «Doğrudan gelen» üç kral için, Kutsal denen kitapta, özel bir sözcük, başka dillere çevirilemiyen, genellikle olduğu gibi aktarılan bir sözcük kullanılmıştır.: magi (ing. çoğul), les mages (fr.) denir onlara, bu **magi** kavramı armağan vermeyi de içermektedir; düşünülemezler armağansız bu krallar:

İşte Karelli'nin kralının yaşadığı çıkmaz, buradadır: yolculuğu, insan'ın oğluna armağanlar götürme yolculuğudur. Armağanlar yok olunca, yolculuk o yolculuk olmaktan, «armağan veren kral» da armağan veren kral (mages) olmaktan çıkar: ne kendisini, ne de yolculuğunu gerçekleştirebilir.

«Bulmak zorundayız sunumuzu» diyor bize Zoe Karelli. Ama elleri dolasıya, «sunu» bulunasıya, armağan vericiliği yadsınamasın diye armağancı krala, kendini, «yıkık-bitik yürüyen» kendini vermekten başka şey kalmamıştır.

Yoldaşlarını ve elindekilerini yitirse de, insan kalabilmek için vermek zorunda olduğunun bilincini taşıyan, bu bilinçten dolayı da «insanların hakları bunca çiğnenmesin, hak ettikleri, insanlardan bunca esirgenmesin diye, ben ne verebilirim, sorusunu soran, ama soruya «kendim» yanıtından başka bir yanıt bulamıyan kişinin, sipsivri kaldığını duyan verici kişinin çağımızdaki durumudur. bu.

Yanıt saygıya değer. Günümüzde insanların, yaşadıkları çıkmazlar karşısında sözler ve eylemlerle verdikleri çıkmaz yanıtlar

arasında, belki de tek saygıya değer olanıdır. Ne var ki, böyle kişiler önünde susarak eğilsek de, insanların kendilerine biraz daha az yabancı yaşıyabilmeleri için kendini verme, çıkmaz bir yol olmaktan çıkmıyor. Ellerimizi yeniden doldurmak, «sunu»-muzu bulmak zorundayız.

Şimdi de Bay Wong'a bakalım: Güngör Dilmen'in Canlı Mayman Lokantası'ndaki ozana. Mr. Jonathan'a beynini satmakla kime-niçin veriyor kendini.

Doğunun en doğusunda, Hongkong'da, yeryüzünün bütün tadlarını tatmak peşinde olanların, gidip canlı maymun beyni yedikleri bir lokantaya, Batının en batısından balayı yolculuğunda olan bir karı-koca gelir. Çocukluğunda gazete satarak ekmeğini kazanmış bir petrol kralı, Mr. Jonathan ile karısı. Mr. Jonathan'ın kimlik bilincini kendisinden dinliyelim:

Ben Yeremiah Jimmy Jonathan,
Onlar, benim dağıttığım nimetle karınları doyanlar
Altın ve parlak nutuklarla tuttuğum oldu
Yalnız benim büyük düşümü gerçeklemek için var.
Viskim dudaklarımı buruşturur mercan kayalarında
ya da palmiyeler altında.

O gece bütün kampta şehvetli düşler görülür
işler delgiçler, benim renk renk derili çocuklarım
dişi, erkek, çatıları altında tadlarla inlerken
benim çelik kulelerimle çeklerimle güvende
ben kuyularla kapanırım yalnızlığıma.
Sonra uzun geziler gerek bana Bay Wong, uzun geziler.
Uzakta bir Hongkong varsa gelip görmeliyim.
Gelip görmeliyim gümüş gonklarını, yaldız fenerlerini
Bir maymun beyni varsa yenecek yemeliyim
Ancak o zaman yavaş yavaş geri gelir güçlerim.

Beynini yesinler diye, Mr. ve Mrs Jonathan için bir maymun yakalanmış, kafası traş edilmiş; Mr. ve Mrs. Jonathan da bu yeni tadın beklentisiyle kıvranırken, çatallarla bıçaklar bile hazırken, mutfakta bir kafes içinde tutulan maymun kaçar. Aynı gün başka bir maymun yakalanamaz, Mr. ve Mrs. Jonathan'sa maymun beyni tatmadan oradan ayrılamaz; eksik kalır tad koleksiyonları.

Lokantada, oturduğu yerde arada bir ortalığa boş gözlerle bakan, arada bir kıvranan bir kişi daha var bu sıralarda: açık

gözlerle düş gören, son gördüklerinin kırk yıl, belki de yüz yıl bile dayanabileceğini söyliyen, düşlerine karşı koyamıyan, düş fışkırtan beyniyle didişen, evde, Çinde, derin çukur gözlerle bekleşen 7-17-27 aç çocuğu olan, maymun kaçtığı sırada mutfakta bulunan ozan Bay Wong.

İşte bu bay Wong, maymun kaçınca, Mr. ve Mrs. Jonathan'a kendi beynini satın almalarını önerir. Pazarlık yapılır, fiatta anlaşılır. Bay Wong da Mr. Jonathan'ın verdiği, «dünyanın heryerinde bozdurulabilecek» çeki alır, çocuklarına postalar.

Neden-ne için satar beynini Bay Wong? Beyniyle ilişkisini Bay Wong'un kendisinden dinliyelim:

Gözlerinizi açın diyorum size Mister Jonathan
Bakın bu kara çanağın içine sıkıyorum süngeri
nasıl fışkırıyor renk renk yağlı sular, koyveriyorum
bakın nasıl yutuyor onları yeniden, bakın nasıl bir emip
bir püstürtüyor kanlı irinli suları, gözlerinizi açın
görün kaç ağzın çiğneyip tükürdüğü salyalı artıkları
ne iğrenç bir iştihayla emip sömürüyor, kusuyor yeniden
çanakta biribirine karışıyor vıcık vıcık salgılar.
Yeter, yeter soğuk şakaklarımın arasında sıkıyorum onu
görüntüler akıyor akıyor, rahatlar gibi oluyorum biraz
sonra yeniden başlıyor Beynim düşler fışkırtan
bir ejder kesildi Mister Jonathan.
Siz hiç ejder gördünüz mü
Atalarım ejderleri görmüşler, ürkmüşler onlardan
Göz altında tutmak için, ya da
Bir afyon sonsuzluğunda öldürmek için törenle
çanak çanak boyalara batırıp hünerli parmaklarını
boyamışlar ejderleri, günlerini kurtarmışlar
Bense geç kaldım
kafamda iç devinimleriyle açılan ejderi
görömezliğe geldim. Nasıl sessizce oldu bu iş.
Sessizce mi. O sancılar baş dönmeleri,
koridorlarda türküsüz dansedişlerim
Piçler gibi, kendinden döllenen soylu piçler gibi.
Bu edinilmiş rahimde, sinsi nefret dolu
Deri ürperişli uzayda kendi zamanı oldu.
Zorunlu yargıyı verdi titremeden:
türlü tadlar, alışkanlıklar demek olan gövdemi
yadsıdı, birbir kopardı sevinç damarlarını

özünün kıskanç istemini yarattı,
yalnız kendini yaşıyor beynim
Bastığım yer çökünce bir gün dumansı
vaktin geldiğini anladım. Vakit Geç kalmışım.
Bir, ejderi azat etmek kalır. Kahkahalarla ejder
yalnız kendimin dolduracağı
bir sonsuzluk üstüne yürümek ister.

Gövdesini yadsımış, bir başına buyruk, kanlı irinli suları emen beyni Çinli ozanın, düşler fışkırtan, başa çıkamadığı bir ejder kesilmiş. Ve derin çukur gözlerle bakıyor evde aç çocukları. İkili bir çıkmazdadır ozan: bu beyniyle didişip duruyor ve aç çocuklarının acısını çekiyor Sorumlu olmadığı kanlı irinli sular karşısında ve sorumlu olduğu 7-17-27 çocuğunun açlığı karşısında hiçbirşey yapamıyan ozan, çıkar yol olarak kendini vermede-kime—, kendini kurban etmede — neye — görür. Bu verişle belki çocukları doyacak, beyni belki arınacak, kendi de belki yeniden doğacak, gördüğü düşleri yok edecek «o tek bilgeliğe» uyanacak ozan.

Bu umuda kendisini vererek, çağına: verici kişiye verecek birşey bırakmıyan, ancak pislik temizleten çağına baş kaldırır Bay Wong; arınma yolu açılabilsin, insanlara verilecek şey bulunabilsin diye.

Ama Güngör Dilmen, Bay Wong'un, yeniden doğduğu zaman, kafasını yine dar bir geçitte bulacağını biliyor; kafasını hep dar geçitlerde bulmanın, Bay Wong'un yazgısı olduğunu biliyor.

Kafasını hep dar geçitlerde bulan, bulacak olan Bay Wong'un, «sunu» sunu şimdi bulmak zorunda olduğuna işaret ediyor, dersem, «evet» der mi acaba Güngör Dilmen.

Bizimki gibi buluşmaların anlamlılığı bana, böyle bir buluşmadan ayrılırken, birlikte bir-iki tümce götürüp götürmeyişimize: bilincine varmakla ve bunlar üzerine kafa yormakla, daha insanca bir yaşama katkısı olacak bir-iki olacağı (bakış, yaşantı ve eylem olanağını) doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak dile getiren bir-iki tümce götürüp götürmeyişimize bağlı görünüyor.

İki ozanımızın ortak bildirisi öyle bir tümce gibi görünüyor bana. Kendini verme — ya da kurban etme — çıkar yol değildir; bugün yaşıyan insanlara—: yakınlarımıza, ülkemiz insanlarına, yazgılarını paylaştığımız ülkelerin insanların ve çağdaşlarımıza; kendimize ve insana— bugün verilebilecek şeyleri sürekli bula-

rak vermek gerekir; ozanın, inatla, ellerini bugün gösterişsiz armağanlarla doldurması gerekir, diyor bize ozanlarımız. Kulak verelim buna.

KAPANIŞ KONUŞMASI

ATAOL BEHRAMOĞLU

Balkan Yazar Örgütlerinin değerli delegeleri
Sayın Konuklar

1979 Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri toplantısı, üç gün süren çalışmalarını tamamladı.

Toplantımız, dünyada ve ülkemizde barış ve demokrasi güçleriyle, barış ve demokrasi düşmanlarının kıyasıya savaşım verdiği gergin ve güç bir ortamda gerçekleşti.

Kaynağını tekelci sermayenin kâr ve sömürü hırsında bulan çeşitli ülkelerin barış ve demokrasi düşmanları, halkları birbirine kırdırtmak için şoven duyguları körükler ve savaş kışkırtıcılığı yaparken, Balkan Ülkeleri yazı emekçilerinin bir araya gelerek halkları arasındaki barış ve kardeşlik duygularını bir kez daha vurgulamaları anlamlı, büyük bir olgudur.

İlerici edebiyat, gerçek edebiyat, insanlık tarihinin bilinçli evrelerinden bu güne kadar, barıştan yana, kardeşlikten yana olmuştur. Günümüzden 25 yüzyıl öncesine yaşamış ve Atina emperyalizmine karşı yazdığı «Persler» adlı oyunu nedeniyle ömrünü Sicilya'da sürgünde tamamlamış Yunanistanlı büyük yazın adamı Aiskhulos'la ondan 25 yüzyıl sonra Türkiye hapishanelerinde barışçı ve insancıl büyük destan «İnsan Manzaraları»nı yazan Nazım Hikmet arasında bir düşün ve kardeşlik bağı olduğunu kim yadsıyabilir? Bu anlamda hangi ülkeden ve siyasal inanıştan olursa olsunlar, barıştan ve demokrasiden yana bütün yazarlar kardeştir, ve onların kardeşliği, halklarının gelecekteki büyük ve sonsuz kardeşliğinin bir simgesidir.

Üç günlük toplantımız süresince, bilimsel incelemelere dayalı değerli bildiriler izledik.

Bulgaristan Yazarlar Birliği İkinci Başkanı sayın Kamen Kalçev, «hümanizm ve demokrasi» semalarının «Balkan Edebiyatlarının yalnızca ortak paydası değil, aynı zamanda temeli olduğunu» vurgularken, komşu ülkelerin barıştan ve demokrasiden yana yazarları olarak, geleceğe dönük çalışmalarımızın yönünü de işaretlemiş oluyordu bir bakıma. Bu açıdan yine Bulgar delegasyonundan sayın Efrem Karanfilov'un bildirisinde yer alan

«Sosyalist Hümanizma» kavramı konuyu daha da boyutlandırıyordu.

Romanya delegasyonundan sayın Corneliu Leu ve Mircea Zaciu yazınsal ilişkilerin yüzlerce yıllık köklerine ve bunun oluşturduğu ortak tarih bilincine değindiler. Cornellu Leu, «Çağdaş dünyada ulusal varlığımızı ve kişiliğimizi göstermemiz gerekmektedir. Coşku ve varlığımızın bilinciyle bizi şekillendiren evrende varlığımızı sürdürmek zorundayız» derken, yüzyılımızın büyük önemde felsefi ve siyasal bir olgusunun altını çizmiş oluyordu.

Yugoslav delegasyonundan İlhami Emin ve Enver Cerceku, farklı etnik toplulukların yaşadığı ülkelerdeki kültür sorunları, Balkan halklarının siyasal ve kültürel ilişkileri konularında değerli görüşler getirdiler. Türk delegasyonundan Aziz Nesin, İoanna Kuçuradi, Adnan Özyalçıner, Mustafa Balel, halklarımızın ortak kültür köklerini ve ilişkilerini çeşitli açılardan inceleyen bildirilerini sundular.

Yunanistan delegasyonundan sayın Ermalaos Andreadis'in demeci ve sayın İlia Simopulos'un özlü konuşması, burada İlia Simopulos'un sözlerini tekrarlarsak, «dünyanın bağrında yeni bir dünyanın oluşmaya başladığının» kanıtlarıydı gerçektede. Bu yeni dünya, savaşın ve sömürünün ortadan kalktığı, sonsuz barış ve kardeşliğin dünyası olacaktır.

Bizler bu inançla, Balkan ülkelerinin değerli temsilcilerini, toplantımıza bildiri sunan tüm ülkelerden değerli yazar arkadaşlarımızı ve üç gün süresince çalışmalarımızı özenle izleyen sayın konukları selamlıyor, bu toplantının gerçekleşmesinde katkısı olan herkese teşekkür ediyoruz.

ORTAK BİLDİRİ

1979 Balkan Ülkeleri Yazarlar Konferansı, 22 - 24 mayıs 1979 tarihleri arasında İstanbul'da toplanmış ve

1) Balkan Ülkeleri halkları arasındaki geleneksel kültür bağlarının, barış, dostluk ve kardeşlik ilişkileri içinde daha da güçlendirilmesine;

2) Balkan Ülkeleri yazar örgütlerinin, bu konferansları, her yıl ortaklaşa olarak, bir başka Balkan ülkesinde düzenlemelerine;

3) 1980 yılındaki konferansa ilişkin görüş ve düşüncelerin,

bu konferansların geçici sekreteryası olarak saptanan TYS'na, en geç eylül 1979'a kadar bildirilmesine karar verilmiştir.

BİLDİRİ KURULU :

Demirtaş Ceyhun (Türkiye)
Ataol Behramoğlu (Türkiye)
Hilmi Yavuz (Türkiye)
Berço Atanasov (Bulgaristan)
Constantin Chiritza (Romanya)
İvan V Laliç (Yugoslavya)
Yannis Fatsis (Yunanistan)

BALKAN YAZAR ÖRGÜTLERİ, BEŞ ÜLKE ARASINDA BARIŞ, DOSTLUK VE KARDEŞLİĞİN PEKİŞTİRİLMESİNİ DİLEDİLER

BÜLENT BERKMAN

1979 Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı 22-24 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da yapıldı. Daha önceden katılacağını bildirdiği halde, son anda bunu gerçekleştiremeyen Arnavutluk'un dışındaki beş Balkan ülkesinin edebiyatçılarını biraraya getiren kurultay, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın olumlu bir düzenlemesi olarak gözüktü.

Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan 19 delegenin konuk olarak katıldığı kurultayda, Bulgar Yazarlar Birliği'ni Kamen Kalçev, Efrem Karamfilov, Yordan Radiçkov, Hasan Karahüseinof, Gerço Atanasov; Romanya Yazarlar Birliği'ni Kostantin Chiritza, George Balaita, Corneliu Leu ve Mircea Zaciu; Yugoslav Yazarlar Birliği'ni İvan Laliç, İlhami Emin, Enver Djerçeku, Severin Salı ve Hüseyin Basiç; Yunan Yazarlar Birliği'ni Stelios Yeranis, Yannis Fatsis ve Yunan Edebiyatçılar Derneği'ni İlias Simopoulos ile Ermolaos Andreadis temsil etti.

Aziz Nesin'in, Balkan ülkelerinin tarih, sanat, gelenek ve dil konusundaki ortak yönlerini vurgulayan açış konuşmasından sonra Başbakan Bülent Ecevit'in kurultaya başarı dileyen mesajı okundu. Daha sonra konuşan Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, yazarların ayrı ayrı ülkelerin halklarının birbirlerini tanımasında aracı olduğunu belirterek özetle şunları söyledi:

«Kültürü, bir duyuş, düşünüş ve davranış birliği olarak tanımlarsak, bunun ortak veya benzer koşulları paylaşmanın bir sonucu olduğunu da söylemek zorundayız. Kültür bu açıdan bakıldığında, daha çok ulusal bir olgudur: Ancak, birbirlerinden

çok farklı koşullara sahip bulunan toplumlarda bile benzer yanların varlığı ve bu benzerliklerin çağımız koşullarında hızla arttığı da yadsınamayacak bir gerçektir. Hangi toplumun parçası olursa olsun, insan olarak sahip bulunduğu bazı duyuş, düşünüş ve davranış benzerlikleri de kültürün evrensel yanını oluşturur.

Çağımız yazarının ve genel olarak çağımız sanatçısının tarihsel görevi böylece ortaya çıkmaktadır. İnsanlar ve toplumlar arasında benzer yanları bulmak, bu benzerliklerden hareketle dayanışma süreçlerini oluşturacak evrensel bilincin yaratılmasına katkıda bulunmak ve korkunun yerini güven duygusunun almasına çalışmak. Bireysel mutluluğun temeli de budur, evrensel barışın temeli de...»

Kışlalı, Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin süreklilik ve düzenlilik kazanması için yazarlara, çabalarını kurumsallaştırmaları için de çağrıda bulundu.

İlk günün en ilgi çeken kişisi, kuşkusuz, Yunan halkbilimci ve edebiyatçısı Ermolaos Andreadis'ti. İstanbul'da doğduğu ve çocukluğunu Türkiye'de yaşadığı için Türkiye'yi ve Türkleri yakından tanıyan; Aziz Nesin, Yaşar Kemal ve Nâzım Hikmet'ten Yunancaya 15 kitap çevirmiş olan Andreadis, kürsüye gelerek, Türk ve Yunan halklarının barışı için dileklerini dile getirdiğinde, salondaki tüm konukların sempatisini topladı.

BALKAN ÜLKELERİ EDEBİYATLARINDAKİ ORTAKLAŞA TEMALAR

1979 Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı'nın ağırlığını «Balkan Ülkeleri Edebiyatlarındaki Ortaklaşa Temalar» konulu sempozyum taşıdı. Sempozyuma Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan ikişer, Türkiye ise beş bildiri ile katıldı.

İlk bildiriyi, Bulgar Yazarlar Birliği'nin ikinci başkanlığını yapmakta olan Kamen Kalçev sundu. «Hümanizm Edebiyatta Ruh ve Anlayış» konulu bildirisinde, Balkan ülkeleri edebiyatındaki ortak temanın hümanizm olduğunu belirten Kalçev, bu tinsel kavramı bir insan bilimi, estetik ve ahlak olarak nitelendirdi; bugünün de yarının da yönlendiricisi, daha da öteye, uluslarımızın ve dünyanın geleceğinin temeli saydığını söyledi.

Klasik ve çağdaş Türk edebiyatında hümanizm ile demokrasinin her zaman temel düşünce ve yön olduğunu da gözlemlediğini belirten Kalçev, Balkan ülkeleri yazarları arasında Bulgaristan'da en çok okunanlardan örnekler vererek, Türkiye'den Nâzım

Hikmet, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Yaşar Kemal; Yunanistan'dan Kazancakis, Mervilis, Seferis, Vretakos, Varnalis, Ritsos, Rita Bumi Papa, Papa Nikes; Yugoslavya'dan İvo Andriç, Kirleja, Mihayle Laliç, Branko Çopiç, Mişa Selimoviç; Romanya'dan Emineski, Sadoviyanu, Karaçale, Argezi, Yon ve Zahari Stançu; Arnavutluk'tan Migeni, Merk Gurakuki, İsmail Kadere, Agoli, Tova Katseri adlarını saydı.

İlk günün ikinci konuşmacısı, «Balkan Kültürleri, Efsaneleri ve Tarihsel Bilinci» konulu bildirisiyle, Romen yazarı ve tarihçisi Corneliu Leu'ydu. Tarih ve mitoloji arasında bir terazinin varolduğu görüşünü savunan Leu, şöyle dedi:

«İnanıyorum ki, bizler, içinde doğduğumuz mitoloji ve tarihten öğrendiklerimizle uzun ömürlü bir edebiyat oluşturacağız. Bu duygu ve gerçek arasındaki terazi, mitolojiyi aldatıcı, yanıltıcı, batıl fantezilerden ayıracaktır. Yüzyılımızda her ülke, kendi tarihsel varlığını belirtmek durumundadır. Yüzyıllar, binyıllar sonra bugünkü durumumuza geldik. Çağdaş dünyada ulusal varlığımızı ve kişiliğimizi göstermemiz gerekmektedir. Coşku ve varlığımızın bilinciyle bizi şekillendiren evrende varlığımızı sürdürmek zorundayız.»

Sempozyuma bildiri sunacak delegelerden biri de Yunan Edebiyatçılar Derneği Başkanı Zissis Skaros'tu. Skaros'un bildirisi İstanbul'a geldi ama, kendisi gelemedi. Yerine, kurultaya katılan Stelios Yeranis, Skaros'un bildirisini okuma görevini de üstlendi.

Sanatta kozmopilitizm ve enternasyonalizm konularının eş anlamda değerlendirilmemeleri gerektiği belirtilen bildiride özetle şöyle deniliyordu:

Kozmopolitizm (sanatta), halkların üzerinde kara bir bulut gibi dolaşarak onları sömürgeciliğin karanlığıyla kuşatır. Enternasyonalizm ise, halkın köklerinden hayat bulur, onların sınırlarını aşar ve onları birleştirir. Biri merak uyandırır, ama duygu uyandırdığı hiç de söylenemez. Bir yatak odasının anahtar deliği nasıl sanat değilse, merak da estetik bir duygu değildir. Çocuk, silaha dayanılmaz bir merakla yaklaşır, ama çok geç kalmadan onu elinden kapıp almazsak yazık etmiş oluruz.

Enternasyonalizmin insancıl bir boyutu vardır. Kendi köklerini yadsımayan bir edebiyat, kendisini saran yaşayan gerçeğin bir devamıdır ve toplumsal işlevi söz konusu olduğunda, dile getirdiği insancıl erekleri aşarak, bunları ortak ve dinamik bir araca dönüştürür.»

Balkan ülkeleri yazarlarının, kendi ulusal köklerinden yola çıkarak, kendi halklarının ereklerini dile getirdikleri ve bu ereklerin tüm dünya halklarının ereklerinden soyutlanamayacağı belirtilen bildiride, Skaros, Balkan yazarlarının üstlendikleri sorumluluklar gereği bazı işlevlerinin olduğuna da değiniyordu. Buna göre, Balkan ülkeleri arasındaki dostluk ilişkilerinin devletlerarası düzeyde geliştirilmesi, kültürel alışverişlerin kültür kurumları ve örgütleri düzeyinde geliştirilmesine katkıda bulunmaları gerekmekteydi, Balkan ülkeleri yazarlarının. Ve her şeyden çok birbirlerini tanımayı öğrenmeleri.

İlk günün son bildirisini Yugoslavya'dan İlhami Emin sundu. İlhami Emin'in «Osmanlı Konularının Ele Alınmasında Sınıfsal Açı Gerekçesi» konulu bildirisi şöyle özetlenebilir:

«Kimi olumlu örnekler bir yana, Balkan ülkeleri edebiyatlarında Osmanlı dönemi, yabancı, köhne, insanlıkdışı, iğrenç, barbarlık simgesi olarak çıkıyor; tüm bu olumsuzluklar ise 'Türk' sözcüğü çevresinde toplanmaktadır. Balkanların tarihinde Osmanlı dönemine ilişkin konulardaki karşı sınıfsal açı, kanımca, özellikle Balkan savaşlarından sonra, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, iki dünya savaşı arasında, Balkan ülkeleri yazarlarının en büyük yanılgılarından biri olsa gerek. Çünkü, bugün bile birçok yazarın Osmanlı tutucusuna ilişkin tüm zehiri Türk ulusunun sırtına yüklemeleri, Balkan ulusu sayılan bu ulusa karşı burjuva ve küçük burjuva tavrı ile çıkmaktadır.

İyi bir şans ki, Osmanlı ile Türk ayırımını yapamayanlar çoğunlukla orta dereceli Balkan yazarlarıdır. Öbür yandan, örneğin İvan Vazov, İvo Andriç, Nikos Kazancakis, Panait İstrati Kadare, Kemal Tahir gibi yazarların yapıtları, ilerde Osmanlı dönemi konularında da Balkanlarda sınıfsal bir açının kurulmasında sağlıklı birer temeli oluşturmaktadır.»

İlhami Emin, Balkan yazarlarının ilk olarak, «Alman faşistleri», «Bulgar faşistleri», «İtalyan faşistleri» deyimlerine benzer bir biçimde, Türk'ü Osmanlı'dan ayırarak, Türk ulusuna sürülen siyah lekeyi silmeleri gerektiğini de belirtti.

SEMPOZYUMUN İKİNCİ GÜNÜ

Sempozyumun ikinci gününde ilk bildiriyi Bulgaristan'dan Efrem Karamiflov sundu. Bulgar edebiyatında demokrasi kavramını irdeleyen Karamfilov, yaşlı kuşaktan Elisaveta Bağriyana, Georgi Caganov, Pavel Matev, Lugimir Lefçef'e dek birçok ya-

zarın Bulgaristan'daki tinsel havanın her esintisini algılayabilen birer duyargaya dönüştüklerini söyledi.

Bulgar edebiyatında tema olan ulusal demokratik başlangıcın öteki Balkan ülkeleri için de bir özellik olduğunu belirten Karamfilov, sözlerini şöyle sürdürdü:

«Bizim geçmiş edebiyatımızın olumlu kahramanı genellikle köylü olmuştur. Köylü, ulusa yakışır bir kahramandır. Ama ruhsal yapısı yönünden çetin, güçlü ve nitelikli olarak yer almıştır yazınımızda. Batılı yazarlar yapıtlarında soylu ve aydın kahramanlarının ruhsal serüvenlerini en ince ayrıntılarına dek aktarırlarken, bizim büyük yazarlarımız kahramanları olan köylünün yalın kaba dış görünümü altındaki iç zenginliğini bulgulamayı başarmışlardır. Ruhbilim çözümlerine girmeden, abartmaya kalkışmadan köylü kahramanlarını yumuşak, düzgün, ama büyük bir iç coşkusu ile çizebildiler.»

Romanya'dan Mircea Zaciu'nun bildirisi ise, Romanya ile Türkiye arasındaki yazınsal ilişkilere ışık tutuyor, karşılıklı çevirilerden örnekler veriyordu.

Yugoslavya'dan Enver Djerceku'nun küçük ülkelerin yazınlarının tüm dillere çevrilmesi gereğini vurgulayan bildirisi de şöyle özetlenebilir:

«Balkan ülkelerinde yaşayan bizlerin, küçük ülkelerin ve küçük ülkeler yazını öncülerinin en önemli görevleri, ülkelerimizin tüm karakteristik özümlemesini kapsayan yapıtların daha sık tüm dillere çevrilmesi ve tanıtılmasıdır. Küçük ülke dillerinin tüm yazıtlarının durumu ve kaderi hepimizce bilinmektedir. Küçük ülke dillerinin tüm meridyen ve paralelleri geçebilme olanakları, tüm kültürel zenginliklerine karşın, çok azdır. Bu yüzden bu yazınlar ve diller dünyamızda sesini duyurmada ve gereken yerini sağlamada çok büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Diğer dillere eşitlik sağlanması çok güçtür, ama bu koşullara boyun eğmemek, tüm olanaklardan yararlanmak gerekir. Bu yüzden, düşünceme göre, yapıtların çevrilmesi ve tanıtılması bu yönden en büyük katkı olacaktır. Bağlantı ve ilişkilerin geliştirilmesi, yapıtların afirmise edilebilmesi için Balkan ülkeleri arasında bir bağlantının kurulması ve seçkin yapıtların tüm Balkan dillerine çevrilmesi gereği vardır.»

Yunanistan adına konuşan İlia Simopulos, sempozyumun son yabancı konuşmacısıydı. Balkan ülkeleri arasındaki barış ve işbirliğinin sağlanmasına, sanat ve edebiyat işçilerinin, yapıtlarıyla siyaset ve bilim adamlarından daha büyük katkılarda bu-

lunabileceklerine inandığını söyleyen Simopulos, kurultayın, bu yönüyle, siyasi alandaki olumlu çabalardan daha yapıcı olabileceğini belirtti.

TÜRK YAZARLARININ BİLDİRİLERİ

Sempozyuma Türk yazarları da Balkan ülkeleri edebiyatlarındaki Türk motiflerini irdeleyen bildirilerle katıldılar. Bildirileri Bulgaristan için Türker Acaroğlu, Romanya için Mustafa Balel, Yugoslavya için Adnan Özyalçıner, Yunanistan için Ionna Kuçuradi hazırladılar.

«Bulgar Halk Yazınında Türk Motifleri» konulu bildiriyi sunan Türker Acaroğlu, özellikle Bulgar halk türkülerinde, yiğitlik türküleri (Kral Marko Türküleri, Voyvoda Yankula Türküleri, Sekula Oğlan Türküleri, Hasta Doyçin Türküleri, Voyvoda Momçil Türküleri, Lütitsa Boğdan Türküleri), tarihsel türküler, dinsel şarkılar, masallar, öyküler, fıkralar, atasözleri, bilmeceler ve sözcüklerdeki Türk motiflerini irdeledi. Acaoğlu, bildirisinin sonuç bölümünde şöyle diyordu:

«Bulgar halk yazınındaki, özellikle halk türkülerindeki Türk motifleri, birkaç incelemeye konu olabilecek denli boldur. Çoğu tarihsel ve yiğitçe Bulgar halk türkülerinin çıkışına, biz Türkler neden olduğumuz gibi, dinsel şarkılarda bile bu nedeni bulabiliriz. Bulgar halkı masal, öykü ve fıkralarını büyük ölçüde Türklere borçludur. Özellikle Keloğlan masallarımızla Nasrettin Hoca fıkralarımız, bunun en önemli kanıtıdır. Türkçeyi de pek iyi konuşmasını bilen Bulgar halkı, Türk atasözleri ve deyimlerinden binlercesini kendi diline aynen çevirmiştir. Bılmecelerimizin de birçoğu aktarılmıştır.

Türk - Bulgar ilişkilerinin bu tarihsel sıkılığı, her iki halkı birbirini daha iyi, daha yakından tanımaya götürecek niteliktedir. Bu yolda, iki ulusun aydınlarına düşen önemli görev ve sorunlar var. Bunlar, karşılıklı iyi niyet havası içinde yapılabilir, özümlenebilir şeylerdir.»

Türker Acaroğlu'nun sunduğu bu bildiri, kurultayda en çok sözü edilen konu oldu. Genellikle konuk delegelerin, tek yönlü kaynaklardan yararlanılarak hazırlandığı ve Türk edebiyatının Bulgar edebiyatına etkisi konusunda aşırı bir abartma yapıldığı gerekçesiyle tepki gösterdikleri bildiri üzerine sempozyumun son gününde de Yugoslav delegesi İlhami Emin bir konuşma yaptı. Emin, Acaroğlu'nun bazı savlarının yanlış kaynaklara dayan-

dığını söyledi ve Yugoslav delegasyonu olarak bu yanlışları düzeltmek gereğini duyduklarını söyledi.

Yunan edebiyatındaki Türk motifleri ile ilgili bildiriyi Ionna Kuçuradi sundu. Kendini kurban etme (verme) sorununu ele alarak Yunan ozanı Zoe Karalli ile Türk oyun yazarı Güngör Dilmen'in yapıtlarında görülen benzerlikleri inceleyen Karelli'nin «Armağan Götüren Kralların Yolculuğu» şiiriyle Dilmen'in «Canlı Maymun Lokantası» oyunundan bölümler aktararak örnekler veren Kuçuradi, Türk ve Yunan edebiyatlarındaki ortaklık bolluğu arasında, bunun ek bir özellik, ayrı bir boyut taşıdığını belirterek şöyle dedi:

«Bu özellik, verici kişinin çağımıza özgü bir çalışmasını sergilemektedir. Başka dillere pek az çevrilmiş, birbirinin diline hiç çevrilmemiş, birbirini hiç okumamış olan, bildiğim ve izleyebildiğim kadarıyla dünya yazınının en ön saflarında yer aldıklarını gördüğüm bu iki yazar, verici kişinin çağımızdaki çıkmazını ortaya koymakla, verici insanların insan ve çağdaşları karşısındaki sorumluluklarını bugün yeniden değerlendirmelerinin gereğine işaret ediyorlar.»

Kuçuradi, iki yazarın yapıtlarındaki ortak bildirinin, «kendini verme —ya da kurban etme— çıkar yol değildir, bugün yaşayan insanlara, bugün verilebilecek şeyleri sürekli bularak vermek gerekir» tümcesinin, aynı zamanda kurultayın da ortak bildirisi olması gerektiğini söyledi.

Türk ve Romen edebiyatları arasındaki ortak temalar konusundaki bildiriyi Mustafa Balel sundu. «Savaş gazisi sakatlar»dan, «öç alma»ya dek birçok konuda, Türk ve Romen edebiyatlarının benzerlikler gösterdiğini söyleyen Balel, örneklerle konuya somut bir yaklaşım getirdi. Buna göre, söz gelimi Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Fakir Baykurt'un direngen kadınlarına, «haksızlıklar karşısında başkaldıran kadın» tipine Pop Simion'un «Elmalar» ya da Mihail Sadoveanu'nun «Anitza» adlı yapıtlarında rastlabiliyoruz. Türk toplumunda ve edebiyatımızda sık sık karşılaştığımız «öç» olayı, Romen edebiyatında Sadoveanu, Simion, Rebreanu, Stancu'nun yapıtlarında da görülüyor. Bir başka örnekte ise, Rebreanu'nun doğa lirizmi, Yaşar Kemal, Kemal Bilbaşar ve Sait Faik'in doğa lirizmini andıran bir lirizmdir. D.R. Popescu'nun yapıtları ise, buram buram Sait Faik havası taşır.

Adnan Özyalçıner, konuyu Yugoslavya açısından ele aldı. Yugoslav ve Türk edebiyatlarının yakınlaşmasını sağlayacak ortak yönleri dil, tarih, gelenek, görenekler ve folklor ortaklıklarının

oluşturduğunu söyleyen Özyalçıner, Yugoslavya'da Osmanlı egemenliği altında yaşayan beş yüz yıllık tarihsel sürecin halkları arasındaki ortak yazgınını başlıca nedeni olduğunu belirtti ve Yugoslav edebiyatından dilimize, 6'sı roman, 3'ü öykü, 5'i şiir, biri oyun 2'si öğreti 2'si şiir antolojisi, 2'si öykü antolojisi, 2'si çocuk kitabı olmak üzere 23 kitabın çevrildiğini söylodi.

ORTAK BİLDİRİ

Kurultayın sonunda, Türkiye'den Ataol Behramoğlu, Demirtaş Ceyhun, Hilmi Yavuz, Bulgaristan'dan Gerço Atanasov Romanya'dan Constantin Chiritza, Yugoslavya'dan İvan V. Laliç ve Yunanistan'dan Yannis Fatsis'den oluşan kurul, bir ortak bildiri hazırladı. Bildiride şöyle denilmektedir:

1979 Balkan Ülkeleri Yazarlar Konferansı, 22-24 Mayıs 1979 tarihleri arasında İstanbul'da toplanmış ve,

1) Balkan Ülkeleri halkları arasındaki geleneksel kültür bağlarının, barış, dostluk ve kardeşlik ilişkileri içinde daha da güçlendirilmesine,

2) Balkan Ülkeleri yazar örgütlerinin, bu konferansları, her yıl ortaklaşa olarak, bir başka Balkan ülkesinde düzenlemelerine,

3) 1980 yılındaki konferansa ilişkin görüş ve düşüncelerin, bu konferansların geçici sekreteryası olarak saptanan TYS'ye, en geç Eylül 1979'a kadar bildirilmesine karar verilmiştir.»

SONUÇ

Sempozyumun son gününde, kurultaya katılan tüm delegelerin dileklerini iletecekleri tartışmalı bir oturum düzenlendi. Çeşitli öneriler geldi konuklardan ve Türk yazarlarından. Dileklerin ve önerilerin tümü, bir Balkan Yazarlar Birliği'nin kurulmasında odaklaşıyordu. Böyle bir örgütün oluşması ile birçok sorunun çözümlenebileceği savunuldu. Öneriler arasında, bir Balkan Edebiyatı Dergisi'nin yayımlanması, bir Balkan Folklor Festivali'nin düzenlenmesi gibi etkinlikler de vardı. Ancak, bu tür bir toplantının ikinci kez yapılıp yapılamayacağı konusunda bile kesin bir karara varılamadığından, konunun dört ay sonra, Balkan ülkeleri yazar örgütlerinden gelecek yanıtlar ışığında yeniden gündeme getirilmesi uygun bulundu.

Başta da belirttiğimiz gibi, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın gerçekleştirdiği kurultay, geleneksel Balkan Örgütleri Toplantıları'na doğru atılan bir adım olarak olumlu bir girişimdir. Bir

yerdo Balkan ülkelerinin bir özlemini de dile getiriyordu. Birbirini daha yakından tanıma ve ilişkileri daha sağlam temellere oturtma özlemiydi bu. Bu adımın Türkiye'den gelmesi, bizim açımızdan ayrıca mutlu bir olay. Kurultay öncesinde, TYS Genel Başkanı Aziz Nesin, 1979 Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı'nın Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kendi kendini sınamasını da sağlayacağını söylemiş, başarılı olunursa yeni ve daha geniş kapsamlı —Avrupa Yazarlar Örgütü, Asya-Afrika Yazarlar Birliği, Ortadoğu Ülkeleri Yazar Örgütleri toplantılarının Türkiye'de gerçekleştirilmesi gibi— girişimlere gidileceğini belirtmişti.

Toplantı, birtakım düzenleme ve eşgüdüm aksaklıkları taşımasına karşın (örneğin gereken ölçüde duyuru yapılamadığından olacak, izleyici sayısı beklenenin altındaydı), Türkiye Yazarlar Sendikası'nın daha geniş kapsamlı örgütlenmeleri gerçekleştirebileceği izlenimini verdi.

Sanat Dergisi (28 Mayıs)

Romen Yazarı

CORNELİU LEU

GÜLSELİ İNAL

— **Balkan yazar örgütleri toplantısını nasıl değerlendiriyorsunuz?**

— Çok iyi, çok başarılı, şaşırtıcı bir başarı sayılabilir.

— **Bu toplantıda bütün ülke yazarları sürekli kardeşlik, barış duygularını dile getirdiler. Ancak bildirilerin çok genel düzeyde kaldığı izlenimi uyandı bizde. Bu konuda sizin görüşünüz nedir?**

— Sizin de izlediğiniz gibi bu toplantıda içimizden bazıları, genel noktaları, ortaklaşa sorunları soyut olarak ele aldılar. Çünkü kendilerini böyle davranmaya sorumlu hissettiler. Bu konferansın teknik organizasyonunu bir çeşit yanıtlamaydı bu. Eminim ki ben meselelere soyut olarak yaklaşmadım. Ve konuşmamda da olduğu gibi somut birtakım şeyleri anlattım.

Ele aldığım şeyler arasında bundan böyle gelişecek ve oluşacak olan yeni bir Balkan Yazar Örgütleri Toplantısının temalarını önerdim. Geniş anlamda halkın ilgisini çekmek için bunu yaptım. Gelecekte yapılacak olan toplantılar için temalar önermemin nedeni halkın ilgisini daha çok çekmek ve daha hareketli geçmesini sağlamak içindi. Aynı entellektüel düzeydeki her karşılaşma, toplantıları ilgi çekici hale getirecektir. Bir yayında bir-

ieşme. yazılı metinde birleşme her toplantıda alışveriş sağlayacaktır. Kısa bir sürede bu toplantıların çağdaş bir düzeye geleceğine inanıyorum.

— **İlerde gerçekleşmesi önerilen Balkan Yazarlar Birliği sizce Balkan ülkelerinin dostluğuna, yakınlaşmasına nasıl katkıda bulunabilir?**

— Eğer bütün kalbimizle yaptığımız edebiyata inanıyorsak ve seviyorsak, kurulacak olan Balkan Yazarlar Birliği kuşkusuz ki üye ülkeleri siyasal olarak da etkileyecektir. Benim bu soruya yanıtım sübjektifdir. İnandığım şey biz yazarların verdiği ürünlerin hem halkı, hem de birbirimizi doğrudan etkilemesi olgusudur. Her ulusal edebiyat, halkından kaynaklandığı için olumludur. Halkının dışında bir yazar düşünülemez. Bugün Aziz Nesin halkının bilincinden kaynaklandığı için kendini yazar olarak yetiştirmiş ve öyle de görüyor. Bu anlamda yazarları kendi halklarının yetiştirdiğine inanıyorum. Bir yazar kendi halkının fikirlerinden, verilerinden ayrı tutulamaz. Aziz Nesin ile aramda, büyük benzerlikler var. Eğer hepimiz bu düşüncelerden yola çıkarsak, her yıl gerçekleşecek olan periyodik toplantılarımız çok iyi sonuçlar verecek ve tinsel bir etki sağlayacaktır. Hem edebi yönden, hem de siyasal yönden birbirimizi etkileyeceğimiz hiç kuşkusuz doğrudur ve bu gerçekleşecektir.

— **Ülkenizde yazar istediği konuyu seçip yazma olanağına sahip midir? Siyasi çevrelerce konu kısıtlaması sözkonusu mudur?**

— Yazar, halkın içinden gelir ve halka seslenir. Ülkemde ne zaman bir ödül alsam, yabancılar bunu normal görerek içinde bulunduğum sisteme bağlıyorlar. Bu kaygıları şöyle yanıtlıyorum; Ülkemde bu rejimi kuranlardan biriyim. Bu rejim benimdir, aynı zamanda halkındır. Ülkemizde şu anda yürümekte olan rejim her birey tarafından tek tek aydınlatılmaktadır, geliştirilmektedir, sanırım yanıtımı anladınız.

— **Çağdaş Romen edebiyatı konusunda bize kısaca bilgi verebilir misiniz?**

— Bu konu üzerinde günlerce konuşabilirim. Bir cümlede koskoca bir edebiyatı nasıl anlatabilirim. Yalnız şunu anladım ki, Romen edebiyatı ülkenizde pek bilinmiyor. Eğer bunun tersi bir durum olursa, bizler de çok sevineceğiz. Ben bir komünistim ve Romen yazarıyım. Ülkenizde Romen yazarlarının tanınması bizleri çok sevindirecektir.

Aydınlık (30 Mayıs)

BALKAN YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI ÜZERİNE

GÜLSELİ İNAL

Geçtiğimiz hafta Atatürk Kültür Merkezinde Türkiye Yazarlar Sendikasının düzenlediği Balkan Yazar Örgütleri Toplantısı yapıldı. 6 ülkenin katılması beklenirken Arnavutluk'un son anda gelmekten vazgeçmesi katılan ülke sayısını beşe düşürdü. Katılan ülkeler Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye idi. Arnavutluk'un son anda çekilmesi tepkilere yol açtı. Bu siyasi bir tavır olarak yorumlandı. Siyasi görüşü, yazarları yetiştiren ve biçimlendiren toplumsal sistemi ne olursa olsun bir ülkenin bölgesindeki yakın ülkelerin yazarları ile aynı masaya oturmaktan çekinmesi doğru değildi. Üstlaik Balkan ülkelerinin dostluğuna ve dayanışmasına hizmet edecek böylesi önemli bir toplantıda.

İlk gün açılış konuşmasını TYS Başkanı Aziz Nesin'in yaptığı toplantı, beş ülke yazarlarının verdikleri bildirilerle sürdü. Nesin, gazetemizde ayrıca yansıttığımız konuşmasında toplantının amacını şöyle açıklıyordu: «Bu toplantının amacı, Balkan ülkeleri halklarının kardeşlik ve dostluk duygularını pekiştirmek ve ülkelerimiz arasındaki barışa katkıda bulunmaktır.» Toplantının konusu ise «Balkan Ülkeleri Edebiyatlarında Ortak Temalar» idi.

5 ülkenin yazarları çeşitli yönlerden bu konuyu ele alan bildiriler sundular. Sonuç olarak ortaya çok verimli, derinliği olan bir yaklaşım ve tartışma ortamı çıktığı söylenemez. Zaten toplantının en belirgin yönü organizasyon konusundaki başarısızlığı, izleyici yönünden sönük geçmesi ve izleyicilerle tartışmalara kapalı olmasıydı. Toplantı süresince konuk yazarlara bildirileri hakkında sorular yöneltmek dahi mümkün olmadı. Bu durum, biraz da Türk Yazarlar Sendikasının siyasi tartışmalara meydan vermeme düşüncesinin ürünüydü. Bu endişe içinde edebiyat sorunları üzerinde dahi canlı bir tartışma ortamı doğamadı; yazarlar teker teker bildirilerini okuyup yerlerine geçtiler. Böylece donuk, doyurucu olmayan bir toplantı izlemek durumunda kaldık. Tartışmalara girişmeden, fikir alışverişi yapmadan Balkan yazarlarının birliğini sağlamak nasıl mümkün olabilir, biz bunu anlayamadık.

BİLDİRİDEN ÖRNEKLER

Birinci günün ilk bildirisi Bulgar yazarı Kamen Kalcev tarafından verilmişti. «Hümanizm-Edebiyatta Ruh ve Anlayış» başlıklı

bildirisinde Kalcev, Balkan ülkeleri edebiyatlarındaki ortak temayı Hümanizm» olarak gösterdi. Bulgar edebiyatının hümanizm kavramını her zaman ulusalcılık ve demokrasi ile diyalektik bir bağ içinde inceleyip yorumladığını ileri sürdü.

Bu anlayış içindeki Balkan ülkeleri yazarlarının Bulgaristan'da, Bulgar yazarlarının da diğer ülkelerde okunduğunu ve ilgi gördüğünü söyledi. Bu görüşler üzerinde toplantı süresince bir tartışma olanağı bulunamadı.

İkinci konuşmacı Romen Corneliu Leu «Balkan Kültürleri, Efsaneleri ve Tarih Bilinci» konusunu ele aldı. Bütün yazarların görevlerinin tarihte toplumlarının başarmış olduğu gelişmeyi daha da ileri götürmek olduğunu, bu nedenle Balkanlarda ortak bir kültürel hareketin gerekliliğini vurguladı. Böyle bir kültürel hareketin tüm dünya kültürlerinin gelişmelerinde gereksinme duydukları anlayışa da örnek olacağını, ayrıca Balkan ülkelerindeki tarih bilincinin ortak geçmişe dayanarak ruhlarımızda ortak bir yan oluşturduğunu söyledi. Buna örnek olarak peri masallarını, destanları, halk edebiyatını, mitolojileri gösterebileceğini belirti. Balkan edebiyatlarında Tuna nehrinin, Ege denizinin Karadeniz'in birçok Balkan efsanesine esin kaynağı olduğunu, son bin yıl içinde yaratılan efsanelerin tüm Balkan ülkelerinde bilindiğini ileri sürdü. Efsaneleri tarihsel bilincin ilginç bir yönü olarak belirleyen Leu, «İnanıyorum ki, tarih ve mitolojiden öğrendiklerimizle uzun ömürlü bir edebiyat oluşturabiliriz» dedi.

Birinci günün sınırlı bir tartışmaya neden olan konuşması Türkiye adına Türker Acaroğlu'nun «Bulgar Halk Yazınında Türk Motifleri» başlıklı konuşmasıydı. Acaroğlu, Bulgaristan'ın özgün bir kültürü olmadığını söyleyecek kadar ileri gitmişti. Ona göre Bulgar Halk yazını denemelerini başlatan bir Sırplı yazar olan Karakiç'ti. Ayrıca Türkler ve Bulgarlar köken bakımından bir ve aynı ulustu. Acaroğlu, bugünkü Bulgarların dedeleri olan ve Proto Bulgar denen insanların gerçekte Türk olduğunu ve Türklerin uzun süren egemenliği sonucu Bulgar yazınının Türk kökenli olduğunu ileri sürdü. Bulgar halk türkülerinin masallarının hep Türk kökenli olduğunu söyledi. Böylece Acaroğlu, neredeyse Türk ırkının üstünlüğünü savunur duruma düştü.

Birinci günün sonunda Aziz Nesin söz alarak Acaroğlunun bu görüşlerini sendika olarak paylaşmadıklarını ve hatalı bulduklarını belirtti. Organizasyon konusunda hiç de başarılı bir çalışma gösteremeyen TYS'nin Türkiye adına sunulacak bildirilerin içe-

riğinde de belli bir anlaşma sağlamadığı, yeterli bir ön çalışma yapmadığı bu çelişkinin varlığıyla daha iyi anlaşılmış oldu.

Acaroğlu'nun görüşleri Yugoslav yazarı İlhami Emin tarafından da üçüncü gün konuşmaları sırasında eleştirildi. Emin, Acaroğlu'nun Bulgar yazarı olarak adını andığı bazı yazarların aslında Yugoslavyanın Makedon bölgesinde doğmuş, yetişmiş Makedon yazarları olduğunu belirtti. Bu kez ortaya bir Yugoslav-Bulgar tartışması çıkmıştı. Ancak söz isteyen Acaroğlu, divan görevlisi Şükran Kurdakul tarafından konuşturulmadı ve tartışmanın sürmesine izin verilmedi.

İlk gün Acaroğlu'ndan sonra söz alan Yugoslav edebiyatçısı İlhami Emin, «Osmanlı Konularının Ele alınmasında Sınıfsal Açı Gerekçesi» başlıklı konuşmasında, kimi olumlu örneklerin dışında Balkan ülkeleri edebiyatlarında Osmanlı döneminin yabancı, köhne, insanlık dışı, iğrenç ve bir barbarlık simgesi olarak ortaya çıktığını, tüm bu olumsuzlukların «Türk» deyimi çevresinde toplandığını belirtiyordu. Balkanlarda birçok yazarın sorunu sınıfsal açıdan göremediğini ve Osmanlı egemen sınıflarının baskı ve zulmünü Türk barbarlığı şeklinde nitelendirdiğini vurgulayan İlhami Emin, «Birçok yazar, zavallı, yoksul Türk'ü, Osmanlı tutucusu, hükümdarı ve derebeyi ile aynı sayıyor» dedi. Emin, konuşmasını şöyle sürdürdü:

«Balkan yazarları ilk olarak Türk ulusuna sürülen kara lekeyi silmelidir. Bizde «faşist istilası», «Alman faşistleri», «Bulgar faşistleri», «İtalyan faşistleri» deyimlerine benzer bir şekilde Türk'ü Osmanlıdan ayırmalıdırlar. Çünkü Türk olmayanlar gibi Türk köylüsü de Osmanlı paşalarından, beylerinden, ağalarından ve bürokrat memurlarından bir hayli çekmiştir.»

Birinci günün son konuşması Yunanlı yazar Ermolaos Andreadis tarafından yapıldı. Andreadis kapitalizmin sanatı giderek yok ettiğinden söz etti. Sanatta kozmopolitizm ile enternasyonalizmin eş anlamlı olmadığını, kozmopolitizmin sömürgeci bir nitelik taşıdığını, enternasyonalizmin ise halkın kökleri ile beslendiğini belirtti. Balkan ülkeleri arasındaki kültürel alışverişin kültür kurumları düzeyinde geliştirilmesi gerektiğini vurguladı.

İkinci gün sırayla şu konuşmacılar bildirilerini sundular: Bulgar yazarı Efrem Karanfilov, Romen yazarı Mircea Zaciu, Mustafa Balel, Yunan yazarı Ilia Simopulos, Aziz Nesin, Adnan Özyalçıner ve Ionna Kuçuradi. Bu konuşmacılardan Karanfilov, Bulgar yazınındaki bir gelenekten söz etti. Yalın insanlardan sevilen kahramanlar yaratmak ve yalın insan ile kahramanlar arasında

bir ayrım gözetmemek şeklinde belirlediği bu geleneğin diğer Balkan uluslarının yazarları için de geçerli olduğunu söyledi.

Günün en çok alkışlanan konuşması Yunan Yazarı Simopulos'dan geldi. Yazar, zor bir dönemde yaşadığımızı, perde arkasında mevzilenmiş karanlık güçlerin karşısına yazarlarla sanatçıların karşılıklı anlayış ve kardeşlik duyguları ile çıkabileceğini ve direnilebileceğini vurguladı. Edebiyatın ötoki Balkan ülkelerinde açık bir ulusal özgürlükçü karaktere bürünürken Türkiye'de de toplumsal bir içerik kazandığını belirtti.

Aziz Nesin, İlk gün açış konuşmasında ileri sürdüğü fikirleri daha da açan ilgi çekici bir konuşma yaptı. Adnan Özyalçıner'in bildirisi ise «Yugoslav Edebiyatı ile Türk Edebiyatının Yakınlaşması ve İki Edebiyat Arasındaki Ortaklıklar» konusunu ele alıyordu. Özyalçıner, uzun bir tarihsel dönem içinde bir arada yaşayan Yugoslav ve Türklerin kültürel yönden de birbirlerini etkinlediklerini belirterek iki ülke edebiyatlarının karşılıklı olarak birbirlerini nasıl tanıdıklarını anlattı. İki edebiyatın ortak yönlerini dil, tarih, gelenek, görenek ve folklor ortaklıkları olarak belirledi.

Toplantının üçüncü günü tartışma ve dileklerle geçti. Tartışma denebilecek konuşmaların azlığına karşın çeşitli dilekler ileri sürüldü. Bunlar arasında bir Balkan Yazarlar Birliği kurulması önerisi genellikle benimsendi. Bu yönde ön çalışmalar yapılması dileğinde bulunuldu.

Sonuç olarak Balkan Yazar Örgütleri Toplantısının Türkiye Yazarlar Sendikası adına yeterince başarılı bir toplantı olmadığını belirtmek zorundayız. TYS daha çok bir olay çıkmadan bu organizasyonu sona erdirmek ve Balkan Yazarlar Birliğinin kurulması için öndorlik etmek düşüncesiyle hareket etti ve bu toplantı neredeyse bir formalite düzeyinde kaldı. Özellikle izleyiciler için son derece cansız ve sönük bir görünüm taşıyan toplantı, Balkan ülkelerinin dostluğuna hizmet yönünden kuşkusuz önemli bir işlev görüyordu ama edebiyat yönünden doyurucu bir tartışma ve canlılık getirmedi, getiremedi.

Aydınlık (30 Mayıs)

YUNANLI YAZAR ANDREADİS

HİKMET ALTINKAYNAK

Bilindiği gibi, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 22-24 Mayıs'ta Atatürk Kültür Merkezi'nde gerçekleştirdiği, Balkan Ülkeleri Ya-

zar Örgütleri Konferansı sonuçlandı. Konuk yazarlar, olumlu izlenimlerle «1980'de bir başka ülkede toplanabilmeyi» dileyerek, özleyerek ülkelerine döndüler.

Tarih ve dil birliğinin yanısıra, coğrafya birliğinin ön gördüğü, pek çok alanda benzerleri yaşama geçirilen, bir birliğe, büyük bir olasılıkla da «Balkan Yazarlar Birliği»nin kurulmasının ilk yapı taşları olabilir bu toplantı. Çünkü Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan'da bu gün de Türkçe konuşuluyor. Pek çok sözcük bizden onlara, onlardan bize geçmiş. Bu geçişler kişiler katında da olmuş. Sunulan bildirilerle bu konu bir kez daha gündeme geldi. İşte toplantının amaç ve sonucu ile edebiyatımız üzerine izlenimlerini öğrendiğimiz Yunan yazar Ermolaos Andreadis böyle biri.

Andreadis, 1910'da İstanbul'da doğmuş, 1922'de Yunanistan'a yerleşmiş. «Benim atalarım Orta Anadolu'lu, Kapadokyalı. Türklerin dostluğuna hayranım, onları çok seviyorum. 30 yıllık folklorculuğum sırasında pek çok göçmenlerden de bunu duydum.» dedi, konuşmamızın başında. Edebiyat çalışmaları konusunda da şunları söyledi özetle.

Ermelaos Andreadis, folklor uzmanı. Çevirmen. Bir parça da öykü yazarıymış. «Din Hayati Aksaray Çevresinde, Kapadokya'da 6 Köy Üzerine adlı bir incelemesi ile, dergilerde yayınladığı öyküleri var Ayrıca iki şiir seçkisi (antoloji) ile, Nazım Hikmet, Aziz Nesin ve Yaşar Kemal'den 13 kitap çevirmiş. Bunlardan 8'i yayınlanmış, 7'si de bu yıl basılacakmış. Kitaplaşanlar içinde 61 şiiri içeren «15 İlerici Türk Şairi» adlı seçki ile Aziz Nesin'in «Kahve ve Demokrasi», «Sekiz Ayaklı Sisifos», «Mizah Hikâyeleri», «Hayvan Deyip de Geçmeyin», «Toros Canavarı», «Zübük», «Bir Şey Yap Met» adlı yapıtları bulunuyor. Yayınlanacak çevirileri arasında da Nazım Hikmet'ten 4. Yaşar Kemal'den 1 kitap ve 40 şairin 78 şiirini içeren Türk Şiiri» seçkisi bulunuyormuş.

«Örgütlerimizin yaptığı bu toplantıyı amaç ve sonuç çerçevesinde nasıl değerlendirirsiniz?» biçimindeki bir başka sorumuzu aynen şöyle yanıtladı Andreadis: «Biz çok memnun olduk. Bize bir maksat verildi: Balkan ülkeleriyle görüşelim. Çünkü biz Balkan ülkeleri birbirine çok yakınız. Biz Yunan yazarlar, Yunan halkının düşüncesini biliyoruz; barış ve dostluk için çalışıyoruz. Balkan halklarını ve daha çok Türk halkını seviyoruz. Yunan halkı Türk halkını sever; daima barış ve dostluk arar İki halk da anti emperyalist savaş veriyor. Çünkü emperyalizm İki

halk arasında savaş istiyor; kendisi için. Bu bakımdan toplantı halklar arasındaki dostluk için yararlı oldu. Daha da olacağına inanıyorum.»

Çağdaş edebiyatımızı da çok sevdiğini, bu nedenle çeviriler yapıp halkının ilgisine sunduğunu söyleyen Andreadis bu konuda da şöyle konuştu: «Ben, 15 kitap çevirdiğim için biliyorum. Anladığım kadarıyla Türk edebiyatının temiz ve saf bir yanı var. Bu edebiyat, Türk halkının sorunlarını, umutlarını paylaşır. Genel olarak Türk edebiyatının ilerici bir yanı var. Ve en önemlisi Yunanlı okurlar, yaptığım çalışmalar aracılığıyla çok büyük bir ilgi duyuyorlar. Çalıştığım yayınevi sürekli olarak Türk edebiyatından çevirriler istiyor. Özellikle de Nazım Hikmet, Aziz Nesin'i istiyorlar. Bunun dışında çevirdiğim şiirler de çok beğenildi. Türkiye'de bu kadar geniş bir şair kitlesi olduğunu bilmiyorlardı. Bu şiirlerden bazıları «barış toplantılarında» ve «edebiyat toplantılarında» okuyucular tarafından okunuyor. Bunun dışında genç bir besteci Vongeliş Kiriçiş, çevirdiğimiz şiirlerden bir kısmını besteledi. Özellikle taşrada konserler düzenlemektedir. Bu konserlere katılan, izleyen halk olağanüstü duygulanıyor ve bu yapıtları seviyor.»

Konuşmasını bitirirken, her fırsatta dile getirdiği gibi, barış, dostluk, kardeşlik özlemini son kez yineledi Yunan yazar Ermelaos Andreadis: «Her zaman Türkiye Yunanistan halkları arasında barış, kardeşlik sürsün Yaşasın Türk Yunan halklarının dostluğu!.»

Cumhuriyet (2 Haziran)

BALKAN YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISINA KATILAN YUNAN YAZAR VE OZANI İLİA SIMOPULOS

GÜLSELİ İNAL

— Çağdaş Yunan edebiyatı ve bu edebiyatla işlenen temalar konusunda bizi aydınlatır mısınız?

Yunan edebiyatının karşısında şimdi çok büyük güçlükler var. Özgürlükleri kısıtlayan çevrelerle mücadele ve hayatımızı kazanmak gibi iki ana sorunumuz var. Bir yandan yazarlıkla geçinmek gibi bir sorun karşımızda dururken diğer yandan özgürlük için mücadele vermek zorundayız. Yunan edebiyatının ve Yunan şiirinin Avrupa düzeyinde bir yeri var. Avrupa edebiyatı ile Yunan şiiri karşılaştırılabilecek niteliktedir. Şiirden söz edildiği için çok heyecanlandım. Bizler asrımızın tanığıyız ve bütün

insanlığı düşündüğümüz için çok büyük zorluklarla karşı karşıyayız. Yazar hem amacı için, hem de toplum için savaşır. Tıpkı Prometeus gibi. Prometeus'u dünyaya ışık getirdiği için tanrılar cezalandırmış, Kafkas dağlarına bağlamışlardı. Her gün bir kartal yeniden oluşan ciğerini yiyip bitiriyordu. İşte biz yazarları, ozanları Prometeus'a benzetiyorum. Her gün yenip bitiriliyoruz, sonra yeniden oluşuyoruz. Bugün çağdaş edebiyatımızda bütün Balkan edebiyatının sorunları yer alır Genellikle biz ülkemizde diğer ülkelerden daha zor anlar yaşıyoruz. Bunları siyasal zorluklar olarak dile getirebiliriz. Kuşkusuz, edebiyat halkın mutluluğu içindir. Biz şairler barışı inşa eden insanlarız.

— Siz ozanlar bu barışı inşa ederken, toplumunuzdan sizi ayırma ve yalnız bırakılma gibi tehlikeler söz konusu mu?

— Değişik siyasal şartlarda yaşadık. Cunta sisteminde hepimiz içerdeydik. Özgürlükleri kısıtlayan, özgürlüklere karşı bir cunta yaşadık.

Şimdiki ortamda istediğiniz gibi özgürce yazabiliyor musunuz?

— Diktatörlük zamanında bizim için ya kaçış vardı ya da sürgüne gitme korkusu. Şimdiki durum cunta dönemi ile karşılaştırılamaz bile. Ancak şimdi de insanlar daha iyi yaşasın istiyoruz. Dünyanın neresinde acı çeken bir halk varsa, yazar, ozan onun yanındadır, onun yanında olmalıdır.

— Sizce yazar sosyal bilincin üstüne çıkan insan mıdır yoksa sosyal çevrenin belirlediği bilinci mi taşır?

Yazar uzağı gören insandır. Bir anlamda her şeye hem yakın, hem yakın olduğu ölçüde bu yakınlığı uzaktan görebilen bir bilinç taşır. Ozan halkın kalbinin istediğini fakat daha söyleyemediğini görür Halkın söyleyecek sözü yoktur, daha doğrusu suskundur, konuşamaz, yazar onların söyleyemediği sözleri dilekleri dile getirir.

— Yunanistan ve Türkiye halkları arasındaki dostluğun bulandırılması üzerine neler söylersiniz?

— Genellikle bir ozan ya da yazar bütün dünyada oturan halkların yüreğini taşır. Herkesle dost olacaksak önce komşularımızı gözetip onlarla dost olmalıyız. Buna ters düşünenlerin olması ve varlıklarını sürdürmeleri çok acı ve büyük mutsuzluktur. Biz iki dost komşu ülkeyiz.

— Bize biraz kendinizden söz eder misiniz?

— Ozanım, aynı zamanda makale, eleştiri yazıyorum. Yuna-

nistan'da yazar örgütü sayısı 3 kadardır. Bunlar aralarında sürekli ilişki halindedir. Her yıl bu üç örgüt için yeni bir başkan seçilir. Seçilen başkan bir yıl kadar bu üç örgüte başkanlık yapar. Bu yıl bu yazar örgütlerinin başkanlığını ben yapıyorum.

— Ülkenizde okuma oranı yüksek mi? Yılda kaç kitap basılıyor?

— Okuma oranı ülkenizdeki gibi çok yüksek değil. Yılda 1000 kitap basılır. Bunların 600'ü şiir kitabı, 200-300 ü öykü ya da roman, 100-150 kadar da eleştiri yayınlanır. Ben şimdiye kadar 11 şiir kitabı yazdım, üç tane edebiyat üstüne çalışmam var, bir de edebiyat antolojisi hazırladım.

Aydınlık (5 Haziran)

TRT DE BALKAN YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI

Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri toplantısı geçen ay İstanbul'da yapılmıştı. Toplantıya Romanya, Bulgaristan. Yunanistan, Yugoslavya ve ev sahibi olarak da Türkiye katılmıştı. Arnavutluk son anda çektiği telgrafla toplantıya gelemeyeceği için özür dilemişti. Toplantının amacı Balkan ülkeleri edebiyatındaki ortak temaları saptamaktı. Katılanlar bu konuda bildiriler sundular.

İşte bu akşam ekranda izleyeceğiniz açık oturum bu toplantıya katılan delegelerden oluşuyor. Her ülkeden bir temsilci soruları yanıtladılar. Sorular hem toplantının ana tema'sıyla ilgili hem de kültür alışverişi üzerine düşündüklerini iletiyorlardı. İlettiler.

Programın çekimi şöyle yapıldı: Yabancı konuğa bir soru yöneltiliyor, konuk da kendi dilinde yanıtlıyordu. Sonra söylediklerinin çevirisi yapılıyordu. Atatürk Kültür Merkezi fuayesinde yapılan açık oturumun yapımcısı Televizyon Kültür Şubesi Müdürü Sedat Örsel, Yöneten Doğan Hızlan Katılanlar: Mircea Zaciu (Romanya), Stelyos Yeranis (Yunanistan), Hüseyin Başiç (Yugoslavya), Kamen Kalçev (Bulgaristan), Aziz Nesin (Türkiye)

11 Haziran

ÇAĞDAŞ ROMEN EDEBİYATI

Balkan Yazar Örgütleri topplantısına katılan Romen delegasyonundan yazar ve eleştirmen Prof. Dr. Mircea Zaciu ile çağdaş Romen edebiyatı üzerine yapılan bir konuşma;

M. BALEL — Sayın Zoclu, bu tür durumlarda alışıla geldiği gibi ilkin işe kısa yaşam öykünüzden başlasak...

M. ZACİU — Oldu. 1928'de Romanya'nın ORADEA kentinde doğdum. Cluj Üniversitesi'ni bitirdim. Aynı üniversiteye baş asistan olarak atandım... 1967'de edebiyat doktoru ünvanını aldım. 1967-1970 yılları arasında Federal Almanya'nın Köln ve Bonn kentlerinde Romen Dilleri Enstitüsü'nde çağrılı profesör olarak staj yaptım. Halen Cluj Üniversitesi'nde Romen Edebiyatı profesörü olarak çalışmaktayım. Aynı zamanda yazarım da. Özellikle edebiyat eleştirisi başta olmak üzere on cilt kitabım yayımlandı. Deneme, roman ve tiyatro alanında çalışmalarım da oluyordu. Ama tiyatroyu epeydir bıraktım... Özellikle «Topraklar» adlı yapıtımı çok beğeniyorum. Almanya ve Paris'teki deneylerimi öykülediğim bu kitabımın, eğer günün birinde ikinci cildini yazmaya kalkışırsam, kuşkusuz ki İstanbul'dan, burada geçirdiğim güzel günlerden ve tatlı izlenimlerden söz eden uzunca bir bölüm de olacak.

M. BALEL — Her ne kadar zorsa da, bize şöyle bir kaç cümleyle Çağdaş Romen Edebiyatı'ndan söz edebilir miydiniz?..

M. ZACİU — Hay hay! Ne var ki Çağdaş Romen Edebiyatı'nı, bildiğiniz gibi, bir kaç cümleye sığdırmak hemen hemen olanaksız sayın Balel. Edebiyatımız çok hızlı bir gelişime sahip ve son bir kaç on yılda çok önemli kimi atılımlara tanık oldu. Ülkemiz edebiyatı N. LABİS, NİCHİTA STANESCU, ANA BLANDİANA, E. JEBELEANU, çiçeği burnunda MİRCEA DİNESCU gibi ozanlar. MARİN PREDA, LAURENTİU FULGA, A. BUZURA, D.R. POPESCU, GEORGE BALAİTA, E. URİCARU gibi romancılar yardımıyle çok beğenilen, yığınların büyük ilgisini çeken ve aynı zamanda da çok değerli yapıtlar kazandı.

M. BALEL — Pardon, bu sanatcılar daha çok hangi konulara eğildiler, onu da öğrenebilir miyiz?

M. ZACİU — Romen Edebiyatı konularını daha çok çağdaş yaşamdan alır, çağdaş sorunlar üzerinde odaklaştırır yazarlarımız çalışmalarını. Fakat bu demek değil ki, çağdaş yaşam dışında hiç bir konuya değinmez. Ulusal bağımsızlığımızı, özgürlüğümüzü ve latin özgürllüğümüzü savunmak için yüzyıllar boyu sürdürdüğümüz savaşım üzerine tarihsel sorunlar da var. Romen Edebiyatı'nda, şimdilerde yeni bir hümanizm anlayışını en

ileri derecede lirik ya da epik bir biçim ya da yapılarla birleştiren bir yeni akım da var. Güçlü bir ulusal gelenek üzerinde temellenen günümüz Romen Edebiyatı'nın, günümüz Avrupa Edebiyatı içerisinde en ilginç, en değişken yapıya sahip bir edebiyat oluşu gerçeğiyle karşı karşıyayız. Romen Edebiyatı'nın doğru ve gerçek değerlendirmesini yapmak için bunun da göz önüne alınması gerekir bence...

M. BALEL — Biraz da genç yazarlarınızdan söz etsek... Yapıtlarını yayımlamak için gerekli olanağı kolayca bulabiliyorlar mı?..

M. ZACİU — On yıldır gençlerle iç içeyim. «Gençler» olgusunun içinde yaşıyorum. Bu olgu son derece ilginçtir. Genç Romen edebiyatçıları verimli, dinamik ve sürekliliğin güvencesi olarak son derece önemli unsurlardır. Gençler olgusu, bir edebiyatın kendini yenilemesi için de önemli ve gerekli bir olgudur. Kitap yayımlamak zor değil bizde. Zor olan, bir yapıtı oluşturmak, onu demircinin çeliği işlediği gibi işlemektir. Bir başka deyişle, sanatçının kendisini özgünlük, yüksek orun, sürekli gençlik yolunda tutmayı bilmesidir. Bugün pek çok genç ozan ve yazarımız var. Son derece yetenekli bunlar.

M. BALEL — Romen Edebiyatı mitoloji ve fantasizmin yoğun bir biçimde yer aldığı bir edebiyat. Sizce bunun nedenleri ne olabilir?

M. ZACİU — Edebiyatımızda mitolojinin ve fantasizmin M. Sadoveanu, Gala Galaction Mircea Eliade, V. Voiculescu, Laurentiu Fulga gibi pek çok sanatçının değerli yapıtlar verdiği ayrıcalıklı bir yeri var. Geniş bir folklorik taban bu olguları besler. Bu mitoloji ve fantasizm edebiyatıdır. Aynı zamanda, çağdaş yazarlar kendilerini daha iyi ifade etme, düşüncelerini, bulgularını, kafasını kurcalayan sorunları dile getirmek için olduğu kadar, çağdaş dünyanın sorunlarını da en kolay biçimde açığa vurma yolu olarak görüyorlar bunu.

M. BALEL — En tanınmış yazarlarınız kimler?.. Neden?

M. ZACİU — O kadar çok ki, saymakla bitecek gibi değil. Hemen hemen koca bir kuşak: E. Jebeleanu, Marin Preda, İona Alexandru, Marin Sorescu, D.R. Popescu ve de diğerleri. Aslında bu liste uzayıp gidebilir. Önce şunu alalım ele ve bir yere varmaya çalışalım. Bir yazar neden sevilir, beğenilir?.. Kitapları için sevilir. İçtenliği için sevilir. Ve ele aldığı sorunların niteliğiyle sevilir, beğenilir. Geçmişte böyle oldu, gelecekte de böyle

olacak... İçten, gerçeklere dayanan ve iyi yazılmış kitaplar her zaman sevilir. Cumhuriyet (24 Haziran)

1979 BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI

AHMET KÖKLÜGİLLER

Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'den oluşan Balkan ülkeleri arasında çeşitli ortak bağlar vardır. Bu ülkeler, uzun süre Osmanlı imparatorluğunun yönetiminde yaşamışlar. İmparatorluğun zayıflamasıyla teker teker bağımsızlaşmışlar. Ortak özelliklerin birinci kaynağı tarihseldir. Her Balkan ülkesinde, Osmanlı dönemine ilişkin silinmez izler, belgeler, anılar var. Toprak, aynı topraktır. Bir büyük tarlanın kardeşler arasında bölüşülmesi gibi, altı ülke arasında parçalara ayrılmıştır. Bu topraklarda yetişen ürünlerin renkleri, tadları aynıdır. Toprağı işleyen Türk, Sırp, Yunan, Bulgar, Arnavut, Romen, Sloven gibi çeşitli halklar da birbirine benzer. Yemek yemeleri, düğün yapmaları, türkü, şarkı söylemeleri, oyun oynamaları, eğlenmeleri birbirinden çok farklı değildir. Kısaca, Balkan ülkeleri bir mozaiğin taşları gibidir. Coğrafyadan, tarihten, folklordan gelen bir uyumluluk, bölgesel bir bütünlük var.

Dünyanın öteki bölgelerinde olduğu gibi, bu bölgede de zaman zaman kardeş kavgaları olmuş. Ortaklaşa ekilip biçilen topraklarda, kanlı savaşlar yaşanmış. Özellikle bğımsızlaşma çabaları sırasında kardeşlik düşmanlığa dönüşmüş. Halklar birbirine girmiş. O günler, yeniden yaşanmasın diye, Atatürk'ün büyük katkılarıyla 5 Şubat 1934'de «Balkan Antantı» yapılmış. Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye bir anlaşma çevresinde birleşmişler. Güvenliklerini sağlamanın yollarını aramışlar. Uzun zamandan beri Balkanlarda yaşanılan barışta, bu anlaşmanın payı var. Ayrıca, 2. Dünya Savaşı'nda Hitler faşizminin kanlı saldırısı da, Balkan halklarını birbirine yaklaştırmış, bölgedeki dayanışma ve birliği artırmıştır.

Ne var ki, Balkanlardaki karşılıklı güven, sürekli barış düzeni, özlenilen biçimde gerçekleşmiş değil. Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile aramızda kanayan bir yara olma durumunu koruyor. Yugoslavya'nın Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan'la yıllardır çözümlenemeyen sorunları var. Zaman zaman gerginlikler artıyor, Balkanlarda soğuk rüzgârlar esiyor...

22 - 24 Mayıs günlerinde, İstanbul Atatürk Kültür Merkezinde, bölge barışına önemli ölçüde katkıda bulunacak bir toplantı,

«Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı» düzenlendi. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın öncülüğüyle gerçekleşen toplantıya, Arnavutluk dışında kalan beş Balkan ülkesinin yazar örgütlerinden beşer temsilci katıldı. Daha önce katılacağını bildiren Arnavutluk, henüz bilinmeyen nedenlerle temsil edilemedi.

TYS başkanı Aziz Nesin, açış konuşmasında, bu toplantının hükümetler dışı örgütlenmenin ilk adımı olduğunu belirterek özetle şunları söyledi: «Bu toplantıdan amacımız, edebiyat yoluyla ve yazarlar aracılığıyla Balkan ülkeleri halkları arasında ötedenberi varolan sevginin, dostluk ve kardeşlik duygularının daha da pekiştirilmesi, aramızdaki barışın daha da güçlenmesidir. (...) Gerçek sevgi ve dostluk, ancak insanların birbirleriyle yakından tanışmalarıyla kurulur. İnsanların birbirlerini tanımalarının en sağlam ve en iyi yolu edebiyattan geçer. (...) Biz Türk yazarları, Balkanlarda oturan halkları bir aile olarak görmekteyiz: Balkan ailesi.»

Başbakan Bülent Ecevit'in toplantıya gönderdiği mesaj ve Kültür Bakanı A. Taner Kışlalı'nın yaptığı konuşma da aynı yaklaşım ve dilekler doğrultusundaydı.

Başbakan Ecevit, Balkan ülkeleri arasındaki dostluk ve barışın geliştirilmesinde yazarların yapıcı etkisine inandığını belirtirken, Kültür Bakanı Kışlalı da, birlik olmanın gerekliliğini şöyle özetliyordu: «Çağımızda, giderek hiçbir sorun tek başına ele alınmıyor. Hiç bir ülke, doğabilecek bir olayın dışında düşünülemiyor. Ülkeler arasında işbirliği ve dayanışma ne denli güçlü bağlarla kurulursa, sorunların üstesinden o denli, başarıyla gelinebilir. Bu dayanışmayı ve işbirliğini en önde yazarlar sağlar.»

Toplantıya katılan temsilci yazarlar da aynı düşüncelerde ve dileklerde birleştiler. Yugoslav temsilcisi Enver Cerceku: «Düşünce alışverişine çok büyük gereksinme bulunmaktadır.» dedi. Yunanistan temsilcisi S. Yeranis de, edebiyatın bu konudaki işlevini şöyle belirtti: «Edebiyat, gözle görülmeyen, ama buna karşın tüm düşünsel üstyapımızın temellerini oluşturan, insanlar arasındaki bağlantıları anlamamızda yardımcı olan bir sanat. Günümüzde, Balkan ülkeleri halklarının, sağlam dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve işbirliği, barış anlayışının gerçekleştirilmesi yolundaki tarihsel istemi, kendisini her zamankinden daha çok bir zorunluluk olarak duyurmaktadır.» Romanya ile Türkiye arasındaki edebiyat ilişkilerini ele alan Romanya temsilcisi Mircea Zaciu'nun bildirisi şöyle sona eriyordu: «Bizler, uzun süredir

komşuyuz. Kültürlerimiz arasında yüzyıllar boyunca verimli ilişkiler olmuştur. Ama, çağdaş ve dost halklar olarak bizim görevimiz, birbirimizi daha iyi tanımaya yönelmek, aramızda kardeşçe yaklaşımı sağlamaktır. İşte, biz yazarların özel görevi budur.»

Bu ilk toplantıda, daha çok dileklere yer verildi. Önceden, «Balkan Ülkeleri Edebiyatlarında Ortaklaşa Temalar» konusu belirlenmişti ama, hazırlanan bildiriler kısa tutulmuş, tartışmaya yol açacak ayrıntılara inilememiştir. Üç gün süren toplantıda Bulgaristan (Kamen Kalçev, Efrem Karanfilov), Yunanistan (Stelios Yeranis, İlias Simopoulos), Romanya (Corneliu Leu, Mircea Zaciu), Yugoslavya (İlhami Emin, Enver Cerceku) ikişer, Türkiye ise üç bildiri sundu. (Türker Acaroğlu, Y. Kuçuradi, Mustafa Balel) İlk toplantı olduğundan sanırım, yukarda belirttiğim gibi, seçilen konunun derinliklerine inilmedi. Birleşme, dayanışma, barış içinde olmanın gerekliliği gibi dilekler etkin oldu. Aynı dilekler, özlemler, bütün temsilcilerce paylaşıldığı için, önemli bir tartışma konusu çıkmadı. Yalnız, bizim temsilcimiz Türker Acaroğlu'nun hazırladığı bildirinin kimi yerleri, Yugoslav ve Bulgar temsilcilerinin alınganlıklarına yol açtı. Aslında, Acaroğlu'nun bildirisinde alınganlığa yol açacak bir özellik yoktu. Bu yersiz alınganlık, toplantının tek aksayan yönü olarak belirdi. Ama, bizce bundan daha önemli bir aksama oldu; alınganlığa yol açan bildirinin sahibi Türker Acaroğlu'na söz verilmedi. Düzeltme işini TYS başkanı Aziz Nesin yapmaya çalıştı. Bunu yaparken Acaroğlu suçlu duruma sokuldu. Oysa Acaroğlu, verilen konuyu çok öncelerden hazırlamış, TYS'na vermişti. Toplantının amacına ters düşen yerler varsa, daha o zamandan, bu düzeltmeler yapılabilirdi. Hem bu yapılamamış, hem de tartışma kuralına aykırı davranılarak, bildiri sahibi zor duruma düşürülmüştür. Bilmiyorum, belki de toplantıyı düzenleyen örgütün başkanı olarak Aziz Nesin, tartışmadan doğabilecek tatsızlıklara yol açar, örgütlerarası birliğe giden yolu daha baştan tıkar kaygısıyla olayı kapatmak istemiştir. Ama izlenen yöntem, bildiri sahibi açısından kırıcı olmuştur.

Başka eksiği yok muydu toplantının? Vardı elbet. İzleyicilerin azlığı üstünde durulabilir. Bunca emekle, parayla düzenlenen uluslararası nitelikte bir toplantıyı, hiç olmazsa, İstanbul'da oturan yazarlarımız izleyemezler miydi? Buna benzer eksiklikler sayılabilir. Eleştiri yapmak, sayıp dökmek kolay. Ama böyle büyük toplantılar yapmak, başarılı sonuçlar almak zor. Bu konu-

larda deneyimleri olan uluslardan değiliz. Bence, parasal yönleriyle Turizm, Kültür ve Dışişleri Bakanlıklarınca desteklenmiş olan bu ilk uluslararası yazarlar toplantısı başarılı olmuştur. Aziz Nesin'i'n dediği gibi, bu bir sınavdı bizim için; sınav kazanılmıştır. Bunun kanıtı, toplantı sonunda alınan şu kararlardır:

● Balkan ülkeleri halkları arasındaki geleneksel kültür bağları, barış, dostluk ve kardeşlik ilişkileri içinde güçlendirilecektir.

● Balkan ülkeleri yazar örgütleri, bu toplantıları, her yıl ortaklaşa olarak, bir başka Balkan ülkesinde düzenleyeceklerdir.

TYS'nın girişimiyle süreklilik kazanan «Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı»nın, bölgesel barışın çiçeklenmesinde büyük katkıları olacaktır.

Varlık (Temmuz)

YUNANLI OZAN STELYOS YERANİS

İONNA KUÇURADİ

Balkan Yazar Örgütleri toplantısına katılan Yunanlı şair Stelyos Yeranis ile yapılan bir söyleşiyi aşağıda bulacaksınız.

— **Sayın Yeranis kendinizi bize biraz tanıtır mısınız?**

— Ozan, kendini yapıtları aracılığıyla daha iyi tanıtır. Benim şiirim de, kendi kaygı ve acılarımı olduğu kadar, alınyazılarını paylaştığım insanların çektikleri acıları sürekli dile getirme çabasından başka birşey değildir.

Gençliğimde İkinci Dünya Savaşının ve nazi işgalinin serüvenini yaşadım. Bir şiirimde söylediğim gibi, «yaşamımı sakatlamış bir bombalamadan geliyorum» 1944 yılının Ocak ayında Pire'de bombalanmış bir fabrikanın yıkıntıları altından ölü kardeşimi kendi ellerimle çekip çıkardım. O günlerde İngiliz ve Amerikan hava kuvvetleri Pire limanındaki Alman üslerine biri gece biri sabah iki saldırıda bulunmuş, olanlardan habersiz bir sürü yurttaşı öldürmüş, kenti yerle bir etmişti. Savaş fırtınalarının ve faşist baskıların yol açtığı açlığı, sefaleti cinayetleri yaşadım; yaşamımıza getirdikleri barbarlığı tanıdım.

Bunun için insanı rahatlatan, dünyayı güzelleştiren yalın, barışçı işlere olan özlemimin yapıtlarımdan fışkırması; yaşamın doluluğuna tutkumun, savaşa nefretimin fışkırması doğaldır. «Adalet diye haykırmaktan uykumu yitirdim» diyorum bir şiir kitabında, 1975'te Devlet Şiir Ödülünü kazanmış kitabımda.

Bu, çağımız dramını, onu yaşamın arı kaynaklarından uzaklaştıran yalnızlığını duymuyorum demek değildir.

Ülkemin savaş sonrası yaralı kuşağındanım. Bu kuşak daha delikanlılık çağının tadını çıkarmadan, savaşın kazanı içinde bulmuştur kendini; ulusal kurtuluş hareketinin, iç savaşın ve son yıllarda yedi yıllık faşist diktatörlüğün alevleri arasından geçerek bugüne gelmiştir.

— Yunan ozanlarının çağımız insanının sorunlarına nasıl baktıkları ve nasıl bir mesaj getirdikleri konusunda bazı örnekler verebilir misiniz?

— Çağdaş Yunan şiirinin mesajı, insancıl bir mesajdır. Aynı zamanda, insanı ezen teknokrat çağımıza bir başkaldırma ve insanın varoluşunun derinliklerine dalarak, en iç dünyasını ışığa çıkarma çabası var bu şiirde. İnsan yalnız kendi dünyasını yaşıyan bir varlık olmadığından, aynı zamanda toplumsal bir birim, çağının sarsıntılarını yaşıyan ve mesajlarını alan bir varlık olduğundan; ozanın görevi, bu çağın orta yerinde durmak ve çağını en öz biçimde dile getirmektir.

— İstiklâl Savaşı sırasında Anadolu'da olan bitenler, Yunan yazınının bazı yapıtlarının malzemesini oluşturuyor. Bu yapıtlardan bazıları Türkçeye de çevrildi. Bu yapıtların ve çevirilerinin özel bir işlevi, sizce, var mıdır?

— Yabancı emperyalistlerin bizleri sürüklemiş olduğu «Anadolu Serüveni», bazı Yunan yazarları için sanatsal bir uyarıcı oldu. Bu serüveni yaşamış olanlar, köklerinden koparılma dramını anlatan duygulu yapıtlar verdi. Türklerle birlikte uyumlu, barışlı yaşamalarını anlatan yapıtlarında bu yazarlar, insanların köklerinden koparılmalarını, insanı insan olmaktan çıkaran ve ruhunda çiçeklenen güzel şeyleri yok eden savaşa nefret uyandıracak bir biçimde anlatıyorlar. Bu bakımdan olumlu bir işlevi vardır bu yapıtların.

— Yunanistan'da yasaklanmış yazın kitapları var mıdır? Ve böyle kitap yasaklamaları karşısında Yunan Yazarları Birliklerinin tutumu ne olmuştur?

— Cunta düştükten ve ülkeye demokrasi yeniden geldikten sonra, ne yazın yapıtlarında sansür, ne de yasak kitap listesi vardır artık. Cumhuriyet (11 Ağustos)

BİR YUNAN TÜRKOLOGU: HERMOLAOS ANDREADİS

AHMET YORULMAZ

Kıbrıs Sorunu, Hava Geçidi Sorunu, Ege Kıta Sahanlığı Sorunu, Ege Adaları'nın Silahsızlandırılması Sorunu gibi, yığınla

anlaşmazlık var Yunanistan'la aramızda. Çözümleniyordu, çözümlenemiyordu; savaşılacaktı, savaşılmayacaktı; anlaşmaya varılıyordu, varılamıyordu patırtıları arasında, inançları, uğraşları doğrultusunda savaşımlarını durmaksızın sürdürenler de var.

Uğraşları: Yazarlık, çevirmenlik.

İnançları: İnsanlık, barış, iyi komşuluk.

Yaşları, hem genç, hem yaşlı -demek ki savaşların kötülüklerini, yararsızlıklarını görmüşler. Deneyimleri var, yılların kazandırdığı serinkanlılıkları var, türlü çeşitli propagandaların etkilemeyeceği kişilikleri var.

Ararsak Türkiye'de de böylelerini bulabiliriz. «Bulabiliriz» demem yanlış, çok vardır bizde.

«Ya komşu ülke Yunanistan'da, baştan beri anlatmaya çalıştığın türde insan var mıdır?» diyeceksiniz... Haklısınız böyle sormakta, çünkü iki ülke arasındaki siyasal çalkantı böylelerinin sesini yeterince getirmiyor bize. Ama var Az da olsa, seyrek de olsa var Öyle ki az'lık, seyrek'lik önemsenmez oluyor. Buna da «Neden?» derseniz, o ülkede yaptıkları çalışmalar hem sayısal, hem içeriksel önem taşıyor da ondan, derim.

Düşünün, bağnazı hiç de küçümsenemeyecek kadar çok olan komşu Yunanistan'da Aziz Nesin'den Nazım Hikmet'e, Yaşar Kemal'e dek bir dizi Türk yazar ve şairinin yapıtları çevrilip yayınlatılıyor.

Örneğin, şimdiye değin A. Nesin'den sekiz, N. Hikmet'ten üç, Yaşar Kemal'den bir (İnce Memet) kitap hazırlanmış bulunuyor. Bunlardan yedisi 1978'de yayımlandı, öteki yedisi de bu yıl içinde çıkacak. Yine on dört kitaplık liste içinde yer alan iki şiir kitabını unutmamalıyız: 1978'de yayımlanmış «15 İlerici Türk Şairi» adlı kitapla, bu yıl yayımlanacak olan «20 Türk Şairi — N. Hikmet'in yayımlanmamış 30 şiiriyle birlikte» başlıklı kitap...

Bugünlerde çıkması beklenen kitapta hangi şairlerimiz yer alıyor, bilmiyorum... Sadece başlığını biliyorum. Ama ne var ki, 1978'de yayımlananı elimde bulunuyor. Bakın kimlerin şiirleri Yunanca'ya çevrilmiş: Melih Cevdet, Fethi Giray, Cahit Irgat, O.V. Kanık, A. Kadir, Cahit Külebi, Ercüment Behzat, Z. Ömer Defne, Ü. Y Oğuzcan, M. Tayyip Uslu, Oktay Rifat, Suat Taşer, N. Cumalı, N. Hikmet, Hasan Hüseyin...

Toplam on dört kitap... Bunların tümünü de 69'luk bir delikanlı yapıyor. Yunanistan'ın yazın dünyasında Ermos Argeos takma adıyla tanınan Hermolaos Andreadis.

57 yıl önce Yunanistan'a göçetmiş 1910 İstanbul doğumlu Andreadis'in Anadolu üzerine de bir araştırması var. «Kapadokya'da 'Aksaray-Gelberi'de- Dinsel Yaşam». Yapıtın sunuşunu Fransız Profesörü Octave Merlier yapmış.

Yunan Yazarlar Birliği üyesi bu «iyi komşu», Türk yazınını Yunanca'ya çevirmeye devam ediyor. Daha pek çok yapıtın sırada bulunduğunu bildiriyor.

H. Andreadis, yazar olarak, Yunan Uygarlık ve Bilim Bakanlığı'nın «onursal emekli»si. Önümüzdeki aylarda İstanbul'da toplanması beklenen «Balkan Yazarlar Kongresi» gerçekleşirse, Türkiye'ye gelecek. Sanat Dergisi (5 Şubat)

1979'DA DERGİLERİMİZ

ARSLAN KAYNARDAĞ

Türkiye'de bugün çeşitli konularda yediyüze yakın dergi çıkıyor. Bunların kaçı kültür dergisi, kaç tanesi edebiyatı ve sanatı konu olarak alır? Derleme Müdürlüğü'nün verdiği sayılar bu denli ayrıntıları karşılayamıyor. Bizim ilk dergimiz **Vekayi-i Tıbbiye**'dir 1849'da çıkan **Vekayii Tıbbiye**'den bugün yayınlanan en sonuncu dergiye dek bütün süreli yayınlar teker teker, ya da belli sınıflandırmalar içinde incelenirse sayısız kültür malzemesi ortaya çıkacaktır.

Bir dönemin kültür hayatını en canlı biçimde dergilerde buluyoruz. Dergiler düşünce labaratuvarlarıdır. Öyle ki bu lavaratuvarlar olmasa düşünce akımları bu denli belirgin ve etkili olmazdı. Ne yazık ki bizde dergi incelemeleri gereğince yapılamamıştır. Bu incelemeler yapılmadıkça her türlü kültür tarihi incelemesi yarım kalacaktır. Dergiler kültür tarihinin vazgeçilmez belgeleridir.

1979'un basım yayın açısından en etkileyici olayı kâğıt bunalımı idi. Kâğıt fabrikaları büyük gereksinmenin küçük bir kısmını gecikmeyle karşılayabildiler. Türk yayıncılığı en büyük kâğıt bunalımına 1979'da girdi ve kimi günler karaborsada bile kâğıt bulunamadı. Sonuç olarak dergiler çok güç durumlarla karşılaştılar, aralarında yayınlarını sürdürmemeyi düşünenler oldu.

1979'un edebiyat sanat ve kültür dergileri bu yazının dar çerçevesi içinde ele alınıp tanıtılacak, kültür hayatımızdaki yerlerine işaret edilecektir. Hemen söyleyeyim, sağ sol, ilerici, gerici ayırımı yapmayacağım. Demokrasi düşünceye saygı demektir. Kuralına göre işleyen gerçek bir demokrasinin Türkiye'ye çok şey kazandıracağını biliyorum. Hangi dergi olursa olsun, bir düşünceyi efendice bir tutumla dile getirebiliyor ve kültürümüze katkıda bulunabiliyorsa ona saygı duymalıyız. Yazımda ad-

larını anamayacağım dergiler olacaktır kuşkusuz. Bir kısım dergiler bana kadar ulaşamadığı için inceleyemedim, adını işittiğim fakat kendilerini görmediğim dergiler vardır. Bütün dergileri eksiksiz ve düzenli olarak görebileceğimiz bir kitaplık, bir okuma salonu yoktur İstanbul'da. Eskiden halkevleri bu gereksinmeyi karşılardı, şimdi böyle bir yer yok.

Aşağıda görüleceği gibi dergileri baş harflerinin abc sırasına göre ele alacağım.

Çeviri: (dört aylık) Kültür Bakanlığı'nın Eylül ayında ilk sayısını çıkardığı bu dergi Dünya edebiyat ve felsefesinden yapılan örnek çevirileri içine aldığı gibi Türk yazarlarının eserlerini de yabancı dile çevirme çabası içinde gözüküyordu. Bu yararlı girişimi, bakanlığın yeni kadrosu da sürdürebilmelidir diyoruz.

Diriliş (aylık). 1979'da kimi eski dergilerin yeniden yayınlanmaya başladığını görüyoruz. **Diriliş** bunlardan biri. Sahibi ve sorumlu yönetmeni Sezai Karakoç. Edebiyatımızı izleyenler Sezai Karakoç'u daha çok şair olarak tanırlar. Oysa onun bir de yazar ve dergicilik yönü vardır ki önemlidir. Karakoç kimi zaman Necip Fazıl Kısakürek'in etkisinde gözükse bile onu aşan bir kimliğe sahiptir. Şiirlerinde egemen olan mistiklik, yazılarında da islâmın özüne doğru dinsel bir yöneliş olarak belirir. İlk sayısını 1960'da çıkaran **Diriliş** yayınını durdurmuştu. Şimdi 1979 Ekim'inden bu yana aylık olarak yayınlanıyor. **Diriliş**'de ilginç edebiyat incelemeleri, çeviriler, kitap tanıtmaları, «dergiler arasında» gibi yazılar yayında çeşitli şiirleri de okuyabiliyoruz.

Dönemeç (aylık). İzmir'de çıkıyor. İzmir bir zamanlar oldukça önemli dergilerin çıktığı bir ilimizdi. Dergiler kapandı ve uzun süre sustu İzmir. Şimdilerde İzmir'in yeniden konuşmaya başladığını görerek seviniyoruz. Kendi harf sırasında değineceğim **Küçücük** de orada çıkıyor. Temelleri iyi atılmış bir üniversitenin bulunduğu yerde elbette kültür canlılığı olacak ve bu canlılık dergilere yansıyacaktır. **Dönemeç**'in Aralık ayında çıkan 29'uncu sayısını görebildim. İlk bakışta insana kendini ısındıran bu güzel derginin daha önceki sayılarını da görmek isterdim.

Edebiyat (aylık). Ankara'da çıkıyor. Nuri Pakdil Aralık ayında ikinci dizinin 9'uncu sayısını yayınladığı dergisiyle edebiyata olan sevgisini ısrarla belgelemeye devam ediyor. Bu denli düzenli çıkan bir dergi durağan havasından, bir teviyeliğinden sıyrılarak inceleme ve çeşitlemelerle yüklü bir ağırlığa kavuşabilirse daha iyi olmaz mı? **Edebiyat**'da Pakdil'in Prevert hayranlığını ilgiyle izliyoruz.

Edebiyat Cephesi (onbeş günlük) İstanbul'da çıkıyor. Roman, öykü ve inceleme yazılarıyla tanınan Demirtaş Ceyhun çıkarıyor **Edebiyat Cephesi'ni**. Biçimi bir gazeteye benziyor. Daha çok edebiyat haberlerine yer vererek edebiyatımızın güncel dinamizmini yansıtmak istiyor Aynı zamanda yazarlar sendikasının bir organı görünümünde. Edebiyatımızın sorunlarına daha bir ağırlık vererek yazar kadrosunu da geliştirirse başarılı olacağına inandığım **Edebiyat Cephesi**, sayfa düzenini gözden geçirip düzeltebilirse her halde daha çok okuyucuyu kendine çekebilecektir. Almanya'da ve komşu ülkelerde Türk edebiyatına karşı artan ilgiyi bu dergiden izlemek mümkün oluyor. En son 18'inci sayısı çıkmış idi.

Eleştiri (onbeşgünlük). Adı eleştiri olduğu halde eleştiriye beklenen ağırlığı henüz veremeyen edebiyat gazetesi. Kendi kendini eleştirip yeni bir içerik ve düzene kavuşabilirse edebiyatımızda iyice beliren eleştiri gereksinmesini karşılayabilir. «Bizde eleştirmen var mı yok mu?» konusunda başlattığı tartışma ve tanınmış kimi eleştirmenlerimizle yaptığı konuşmalarla ilgiyi çekmiş bulunuyor. Şimdiye dek 9 sayı çıktı.

Felsefe Dergisi (üç aylık). Felsefeci ve şair Afşar Timuçin çıkarıyor. Bizde ilk felsefe dergisini İkinci Meşrutiyet'de Baha Tevfik çıkarmıştı. Baha Tevfik öldüğünde tabutunu taşıyacak adam bulunamadı. O günden bu güne Türkiye'de felsefe nasıl gelişti? Kaç felsefe dergisi kaç felsefe kitabı çıktı? İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nün çok uzun aralıklarla yayınladığı **Felsefe Arkivi**, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin keza uzun aralıklarla yayınladığı **Araştırma** dergisi konuları ve seslendiği çevreler açısından dar kapsamlı. Afşar Timuçin dergiyle felsefeyi daha geniş çevrelerde özellikle aydınlar arasında yayıp sevdirmek istiyor. Bu nedenle olmalı, felsefe kadar, edebiyat yazılarına, öykülere, şiirlere de yer veriyor. Çevirilerle zenginleştiriyor dergisini. Fakat dergiyi bir kişinin çabalarıyla çıkarmak, dağıtımını yapmak kolay olmuyor. Afşar Timuçin dergiyi bir ara kapatmayı bile düşündüğünü söylüyorsa da «tiryaki»liği yüzünden ne yapıp edip devam etmeye karar veriyor. Şimdi bir süre daha dayanmayı deneyecek. **Felsefe Dergisi** ilk olarak 1972'de yayınlanmaya başlamıştı. Son olarak ikinci dizinin 9'uncu sayısı çıktı.

Gerçek (aylık). Doğu'nun değerlerine sahip çıkarak Batı'ya kuşku ile bakan bir tutumu dile getiren bu dergi ilgi ile oku-

nacak, edebiyat yazılarına yer verebiliyor. En son 18'inci sayısı çıktı.

Hakimiyet Sanat (aylık). Anadolu'da yayınlanan bu edebiyat dergisi. 41 sayıdır aksamadan Kayseri'de çıkıyor. Genel olarak edebiyat ve sanatımızla ilgili her yazıyı, ve güzel şiirleri okuyabildiğimiz **Hakimiyet ve Sanat** dergisi aynı zamanda Anadolu aydınının sorunlarını dile getirmek çabasında.

Hareket (aylık). Mistik görüşleriyle tanınan felsefeci Nurettin Topçu'nun 40 yıl önce çıkarmaya başladığı Hareket dergisi uzun bir süre kapalı kaldıktan sonra yeniden yayın hayatına girdi. Eskiden belli bir kesimin ilgisiyle yetiniyordu bu dergi. Bu kez daha geniş çevrelere seslenmeye çalıştığı anlaşılıyor. Gerek biçiminin çekiciliği, gerekse araştırma, inceleme ve çevirilerle zenginleşmekte olması ona olumlu not kazandırıyor Dinsel düşünceye yönelik tutumunu saygıyla karşıladığımız **Hereket**'in şimdiye dek çıkan 10 sayısı onun demokrasimizin oluşmasında her an katkıda bulunabilecek bir niteliğe sahip olduğunu gösteriyor.

Hisar (aylık). **Hisar** 265 sayıdır Ankara'da aksamadan çıkıyor. Son sayısında dergiyi kapamaya karar vermişlerken gelişen politik olayların kendilerine sağladığı iyimserlikle bu karardan vazgeçtiklerini bildiriyorlar. Efendice dile getirilen bütün düşüncelere saygımız olduğu için, **Hisar**'ın her ay çıkacak sayılarını eskisi gibi beklemeye devam edeceğiz.

Kubbealtı Akademi Mecmuası (üç aylık). 8 yıldır İstanbul'da yayınlanıyor. Hemen her sayısında Yahya Kemal Beyatlı ile ilgili yazılara öncelik veren bu dergide Türk ve Osmanlı edebiyatı incelemeleri de var.

Küçücük (aylık). İzmir'de yayınlanmaya başlayan sanat, edebiyat ve düşünce dergisi. Eylül 1979'da yayınlanan ilk sayısını görebildiğimiz **Küçücük**'ün yeni sayılarını bekliyoruz.

Mâverâ (aylık). Öykü ve şiire özel bir yer veren ve edebiyatımızda yeni bir gurup oluşturmaya çalışan bu dergi kimi sayılarında yazarlar arasında açık oturumlar düzenleyerek bir tartışma ve diyalog ortamı meydana getirmeyi amaçlıyor. İstanbul'da yayınlanan **Mâverâ** Kasım ayında çıkan 36'ncı sayısıyla üçüncü yılını doldurmuş bulunuyordu.

M.E.B. (üç aylık). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmaya başlayan kültür ve çeviri dergisi. Birinci sayısını beğenerek okuduğumuz bu derginin sürdürülmesini dileyelim.

Milliyet Sanat Dergisi (haftalık). Daha önceleri Milliyet ga-

zetesinin sanat eki olarak verilmekteyken şimdi başlıbaşına bir ayrı dergi olarak yayınlanan **Milliyet Sanat Dergisi** güncel kültür, sanat ve edebiyat olaylarını sıcağı sıcağına yansıtabilmektedir. Bir gazetenin tüm olanaklarından yararlanan, konularını cömertce resimleyen bu dergiyi geniş bir okuyucu yığını izliyor. Her sayısında yurdun ya da dünyanın önemli bir sanat ya da kültür olyını gündeme getiren **Milliyet Sanat Dergisi** 1979 yılı biterken 349'uncu sayısını yayınlamış bulunuyordu.

Oluşum (aylık). Başkentde son yıllarda artan düşün, sanat ve edebiyat hayatının hareketliliğine koşut olarak çıkan zengin içerikli dergiler merakla izleniyor. **Oluşum** bu dergilerden biri, 26 sayıdır yayınlanıyor. Edebiyatımızda gittikçe parlayan yeni adların ürünlerine sayfalarında yer veren **Oluşum**, 1979'da yayınladığı şiir özel sayısıyla en çok üzerinde durulan dergilerden biri oldu.

Saçak (üç aylık). Türkiye kuşkusuz en çok şairi olan, en çok şiir yazılan ülkelerden biridir. Dergilerde sıra sıra yayınlanan şiirler, şiir kitapları bunun kanıtı. Bizde öteden beri salt şiire ve şiir incelemelerine yer veren dergiler çıktığını biliyoruz. **Sacak** da böyle bir dergi. Üç yılı aşkın bir zamandan beri İstanbul'da yayınlanıyor. 1980'den başlayarak iki ayda bir çıkacağını haber aldığımız **Saçak** dergisi düzenleme konusunda bir özeleştiri yaparak yeni bir atılıma girişebilirse daha geniş çevrelerin ilgisini çekebilecektir.

Sanat Emeği (aylık). 1979'un son ayında 22'inci sayısı çıkması beklenen **Sanat Emeği** devrimci sanata ve edebiyata ağırlık veriyor. İncelenie yazıları, şiirler, öyküler hep bu açıdan seçilip yayınlanmakta.

Sesimiz (aylık). Ankara'da çıkan bir dergi daha. Yeni ve değişik imzaların yayınladığı yazılarda ileri bir dünya görüşü kadar estetik değer saygısı da görülüyor. Son olarak 125'inci sayısının çıkması bekleniyordu.

Somut (aylık). Edebiyat ve sanatın Türkiye'de hakettiği saygın yeri alması için çaba gösteren bir gurup yazarın titiz emekleriyle İstanbul'da çıkıyor. **Somut**'da özgün incelemeler, iyi öyküler, güzel şiirler okunabiliyor. **Somut**'un «yeni yazarlar özel sayısı» oldukça büyük bir ilgiyle karşılandı. Bu dergi adından anlaşılacağı gibi edebiyatımızın başlıca sorununun soyuta değil

somuta yönelmek olduğunu vurgulamak istiyor. Son olarak 12'nci sayısı yayınlandı.

Toplum ve Bilim (üç aylık). Sencer Divitcioğlu ve arkadaşlarının Türk toplum incelemelerine bir katkı getirmek amacıyla yayınladıkları bu dergi değişik çevrelerin büyük ilgisini çekmeyi bildi. Bilimsel bir kaynak olan sayıları her geçen gün daha çok aranacaktır. Son olarak 8'inci sayısı yayınlanmıştı.

Türk Dili (aylık). Türk Dil Kurumu'nun dergisi. Kurumun bütün zengin olanaklarından yararlanan bu dergi salt dilcileri ilgilendiren yazıları yıllık Belleten'e bırakarak geniş edebiyat çevrelerine seslenen yazılara daha çok yer verse iyi olacak. Kendisine Atatürk devrimciliğinin simgesi olarak baktığımız Türk Dili dergisine önümüzdeki yıllarda çok önemli görevler düşeceğini söyleyebilirim. Son olarak 339'uncu sayısı çıktı.

Türk Edebiyatı (aylık). Edebiyat Cemiyeti'nin dergisi. Tercüman dergisi yazarlarından Ahmet Kabaklı çıkarıyor. Son olarak 74'üncü sayısı yayınlandı.

Türk Kültürü (aylık). Çalışmalarını Ankara'da sürdüren Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün dergisi. Türkoloji konularına öncelik veriyor. Son olarak bir arada yayınlanan 200 - 201 - 202'nci sayılarını görebildik.

Türkiye Yazıları (aylık). Bu dergi de Oluşum ve Sesiniz gibi Ankara'da yayınlanıyor. Sanatı ve edebiyatı politikadan ayırmayan, yazılarında ileri bir dünya görüşünü dile getiren Türkiye Yazıları her sayısını merakla bekletmesini biliyor. Yazarlara yaşam öykülerini anlattırması, düzenlediği ilginç özel sayılar belirtilmesi gereken yönlerinden. Göze çarpan başka bir olumlu niteliği zevkli ve hareketli sayfa düzenlemesi. 1979'da yayınladığı televizyon özel sayısının her zaman aranacağını söyleyebiliriz. Son olarak 33'üncü sayısı çıktı.

Ulusal Kültür (üç aylık). Kültür Bakanlığı bu dergiyi daha önce yayınlanan Milli Kültür'ün yerine çıkarmaya başlamıştı. Şimdiye dek 5 sayısı yayınlanabilen bu dergi bundan sonra nasıl çıkacak bilemiyoruz. Ulusal Kültür'ün yayınlanan sayılarında değerli inceleme yazıları, yazarlarla konuşmalar, sanat haberleri yer almış bulunuyordu. Bu derginin ya da onun yerine geçecek derginin Atatürkçü çizgiden, demokrasiden ayrılmadan sürmesini dileyelim.

Varlık (aylık). Edebiyatımıza silinmez damgasını vuran bu en eski dergimiz her ay düzenli olarak çıkmayı sürdürüyor. İlk sayısından son sayısına kadar Atatürk ilkelerinin savunuculuğunu yapmış olan, edebiyatımıza sayısız adlar kazandıran bu derginin son sayılarında görülmeye başlayan dizgi ve baskı yanlışları dikkatli okuyucunun gözünden kaçmıyor ve üzüntü nedeni oluyor. Yazıları kimi zaman zayıf, yayınlanan şiirler güzellikten yoksun olabiliyor. Kendisine büyük saygımız bulunan, ve Kültür Bakanlığı büyük ödülünün kendisine verilmesini alkışladığımız Yaşar Nabi Nayır'ın dergisinin teknik işlerinde gençlerle işbirliği yapması zamanının geldiğini söylemek isteriz. Bir zamanlar Tahsin Yücel'le ve Hilmi Yavuz'la yaptığı gibi. Varlık 1979 biterken 867'inci sayısını yayınlamıştı.

Yaba Toplumcu çizgide, aylık, düşün, sanat, edebiyat dergisi, Ankara'da yayınlanıyor. İlk sayısı Ağustos'da çıktı.

Yazı (üç aylık). Dünya'da edebiyat inicelemelerinin alanı genişler ve eleştiride yeni yöntemler, yeni okuma uğraşları söz konusu olurken Yazı gibi bir derginin Ankara'da yayınlanmaya başlamasını sevinçle karşıladık. Enis Batur'un Yazı dergisini çok bilinçli bir girişim olarak değerlendiriyoruz. Bu derginin şimdiye dek yayınlanan 5 sayısı (4 ve 5'inci sayılar bir arada çıktı) hep ilgiyle okundu. Dergicilikte «ehil» olduğunu gösteren Enis Batur ne yapıp edip **Yazı**'yı sürdürmelidir.

Yeditepe (aylık). İlk sayısı 1950'de çıkmıştı Yeditepe'nin, ve çıkabildiği sürelerde iki dizi oluşturmuştu. Sonra birden bire durdu, çıkmadı. Şimdi Hüsamettin Bozok onu yeniden çıkarıyor. 1979'un son ayında **Yeditepe** 409'uncu sayısıyla yeniden doğdu. Sayfaları azalmış, boyu daha küçülmüş. Hüsamettin Bozok'dan zengin anılarını **Yeditepe'de** yayınlamaya başlamasını isteyelim, başarılar dileyelim.

Yunus Emre Yolunda. Aylık olduğunu sandığımız bu derginin 1979 Haziranında yayınlanan 2'nci sayısını görebildik. Yunus Emre gibi büyük bir şairin adına dergi çıkarmak güzel bir şey. Dergi Eskişehir'de yayınlanıyor. Devamlı olmasını dileyerek

Yusufcuk (aylık). Yusufcuk bir şiir dergisi, 12 sayıdır Ankara'da yayınlanıyor. Titiz bir tutum, zevkli bir sayfa düzeni, özel sayılar, derginin merakla beklenerek okunmasını sağlıyor. Şiire yeni sevgiler getiriyor. Yusufcuk.

Yazıma başlarken de söylediğim gibi dergilerimiz kuşkusuz bu kadar değil. Yalnız güzel sanatlara yer veren dergilerimiz var, arkeoloji dergilerimiz, etnografya dergilerimiz, folklor dergilerimiz, fakültelerin, kurumların, enstitülerin yayınladığı bir nice dergimiz daha var. Bunları başka yazılarda ele almak istiyorum. Bir de **Birikim** ve **Forum** gibi (1950'lerin ünlü dergisi **Forum** bu yıl yeniden yayınlanmaya başladı) politika yazılarına öncelik ve ağırlık veren dergiler var ki özgün edebiyat yazılarına hatta şiire de yer verebiliyorlar. Bu dergiler ayrı bir incelemenin konusu olabilirler.

1979'DA DİLİMİZ

Emin ÖZDEMİR

Tanzimattan bu yana süregelen bir dil kavgası içindeyiz. Bir yanda Türkçeyi özleştirme, ulusal ve öz değerlerine kavuşturma isteyenler; bir yanda da bu isteğin bilincine varamamış, ona ters ve yıkıcı anlam yükleyenler... Bir yanda düşünen, düşündüğünü Türkçenin toprağında üretmek, Türkçenin söz değerleriyle biçimlendirmek isteyenler; bir yanda da düşünemiyen, düşünemediği için yeni söz değerlerine gereksinme duymayan taşıllaşmış kafalar... Bir yanda anadili bilincinin, duyarlığının yönlendirmesiyle dilin değişik bölgelerine uzanıp ona yeni tatlar, yeni soluklar ve olanaklar kazandırmak isteyenler; bir yanda da gündelik dilin dar kalıpları içinde kapanıp kalmış, kendini yenileyemeyen tutucular... Bu güçler arasında sürüp gidiyor kavga. Kimi dönemlerde hızlanıyor, yaygınlaşıyor; kimi dönemlerde sınırlı bir görünüm kazanıyor. Ne ki bitmiyor, bitmeyen kavga nitelğini koruyor dil sorunumuz.

1979'da da bu genel görünümün değiştiğini söyleyemeyiz. Ne ki bu yazının yazıldığı günlere (15 Kasım 1979) değin yönetimin, değişik kurum ve kuruluşlarının dil tutumu Türkçeden yanaydı. CHP. ağırlıklı hükümet, yayımladığı genelgelerle yazışmalarda, yazanaklarda yabancı kökenli sözcükler yerine bunların Türkçelerinin yeğlenmesini istemişti. Öte yandan Millî Cephe dönemlerinin Osmanlıcayı hortlatma yönsemesiyle yazdırttığı ders kitapları okullardan kaldırılmış, bunların yerine Türkçeye açık, Türkçe düşündürmeye yönelik olanlar konulmuştur. Kültür Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı gelişen, özleşen Türkçeyle yeni yapıtlar hazırlamış, bunları değişik düzeydeki okurların yararlanmasına sunmuştur. Türk Dil Kurumunun yayınlarını öğretmenler, öğrenciler özgürce izleyebilmişlerdir. Derslerinde Türkçe Sözlük'ü kullandırıyor, çağdaş yazarları okutuyor, öz Türkçenin getirdiği ye-

ni sözcükleri yeğliyor ya da yeğletiyor diye kovuşturmaya uğramamıştır öğretmenler. Öte yandan yeni sözcükler, yeni söz değerleri dilin çevrimine daha kolay girmiştir bu yıl. Bunda dil devrlminden yana olan hükümetin ve üyelerinin payı olduğunu da belirtelim.

Dilimizin kazandığı yeni söz değerleri radyoda, televizyonda, ders kitaplarında kullanım alanına çıkarken özleştirme akımına ters anlamlar yükleyen gerici ve tutucu çevrelerin tepkileri, yakınımları da sürüp gitmiştir yıl boyunca. Söylene söylene aşınmış demirbaş savlar, karalama ve suçlamalar yinelenip durmuştur. **Tercüman**, Son **Havadis**, **Her Gün**, **Ortadoğu**, **Millî Gazete**, Bayrak, **Sabah**... gibi gazetelerde tek ve dizi yazılar yayımlanmıştır. Mukbil Özyürük'ten Tekin Erer'e; Tekin Erer'den Ahmet Kabaklı'ya; Ahmet Kabaklı'dan Necmeddin Hacıeminoğlu'na; Necmeddin Hacıeminoğlu'dan Faruk Timurtaş'a, Faruk Timurtaş'tan Şevket Kuthan'a... değin irili ufaklı bir sürü kişi aynı savları, aynı suçlamaları, aynı sözcüklerle südürmüşlerdir. Yazıları salt sözcük örgüsü yönünden değil, düşünsel yapı yönünden de tam bir benzerlik tam bir özdeşlik göstermiştir. Dahası bir yazı bir gazetede yayımlandı mı sırayla ötekiler de aynı yazıyı aktarmalar, alıntılamalarla okurlarına sunmuşlardır.

Savları, suçlama ve karalamaları değişmemiştir bu tutucu çevrelerin. Sözgelimi bu çevrelerde büyük saygınlığı olan Profesör Timurtaş 1.4.1967 günlü Son Havadiste «Dilin Kurtarılması» başlıklı yazısında şöyle demiştir: «Dilimiz buhran içindedir ve bir anarşiye sürüklenmektedir. Öztürkçe adı altında uydurma bir dil meydana getirilmiştir. Bu acayip dil okul ve radyo ile zorla kabul ettirilmektedir... Ortaya konuşulan (yaşayan) dilden uzak, sun'i bir dil çıkmıştır. Nesiller birbirini anlamamakta, eski kültür eserlerimizle ilgi büsbütün kesilmiş bulunmaktadır. Türkçemiz fakirleşmekte, ifade gücünü yitirmekte bir çöl manzarası göstermektedir.»

Aradan 12 yılı aşkın bir süre geçmiştir. Bu on iki yıl içinde Türkçe yeni boyutlar kazanmıştır. Buna karşın, aynı Profesör Timurtaş 2 Şubat 1979 günlü Tercümanda «Bozulan Türkçemiz» adlı yazısında şunları söylüyor: «Dilimizin kullanılmasında aksaklıkların, hataların, bozuklukların gittikçe artmakta olduğunu anlamak için çok dikkatli olmaya artık lüzum kalmamıştır. Türkçemizin bozulmakta olduğu inkâr edilemez bir gerçek halini almış bulunuyor. Bir dilin bozulması, doğru konuşulup yazılmaması, fakirleşmesi, ifade gücünü yitirmesi ne idüğü belirsiz

kelimelerle dolması, çok az sayıda kelimeler içerisinde sıkışıp kalması demektir. Geçmişi çok zengin ve parlak olan bir dil, yazık ki, böyle bir duruma düşürülmüştür. Böylece kültür alanındaki buhran ve anarşi, meyvesini vermeye başlamıştır.»

Dil kavgasının kökeninde yatan ana etkenlerden biri de budur: Dil tutucularının gelişen ve özleşen Türkçenin dışında solumaları... Anlatım gücünün tıkandığı, kısırlaştığı; Türkçenin bozulduğu saplantısına kapılanların bu saplantılarından sıyrılamamaları... Türkçenin bitek toprağında boy atıp gelişen romanları, öyküleri, şiirleri ,oyunları tanımamaları. 1979'da özleştirme akımına, özleştirmecilere yöneltilen suçlamaların değişmezliği de bunu bir başka yönden kanıtlar. Öte yandan suçlamaların sürerliliğini de ekleyelim buna.

«Eşgüdüm»le Gelen

Denilebilir ki 1979'un ilk ayları bir sözcüğün, eşgüdüm sözcüğünün tartışmalarıyla geçti. Sıkıyönetim komutanlıkları arasında eşgüdüm sağalma amacıyla oluşturulan birim, bu birimin düzenlemeleri içinde yapılan «Sıkıyönetim Eşgüdüm Toplantıları» özellikle «muhalefet» çevrelerinin tepkilerine yol açtı. Özleştirmecilik akımına, bu akımın getirdiği yeni söz değerlerine karşı andığımız çevrelerin suçlaması yoğunlaştı. Örneğin 2 Ocak 1979 günlü Tercümanda Rauf Tamer, «Ah Şu Kelimeler» adlı yazısında sözcüğü yaratanları suçluyor, sözcüğün değişik anlamlarını vurgulayarak «güdüm ve gütme» kavramlarına getiriyor sözü. Bu sözcüğün ardında yatan başka niyetlerin bulunduğunu sezdirmeye çalışıyor.

Rauf Tamer'in söylediklerini daha da koyulaştırarak konuya eğilen Bedii Faik, Capitolar (Dünya, 7 Ocak 1979) adlı yazısında bu tür sözcükleri yaratmanın dili bozma, kavramları çarpıtma olduğunu sulu bir söyleyişle belirtiyor. Öteki dil gericileri, ünlüleri ünsüzleri Tekin Ererler, Ahmet Kabaklılar, Zeki Ünallar, Ergun Gözeler dururlar mı hiç? Onlar da kendi köşelerinde eşgüdümü dillerine dolayarak, özleştirmecilere dil devrimcilerine verip veriştiriyorlar. Kimileri de bilimsel yönden bu sözcüğün yanlışlığını, sevimsizliğini göstermeye yöneliyor. Örneğin dilde karşıdevrimciliğin akıl hocalığını yapan Profesör Faruk Timurtaş, 2 Şubat 1979 günlü Tercümanda şunları söylüyor:

Kavram anarşisinin ve kelime uydurmacılığının son misali «eşgüdüm» üzerinde duralım. Ne demek eşgüdüm bilen var mı? Böyle bir kelime Dil Kurumunun malum Türkçe Sözlüğü'nde

de, uydurma kelimelerin yer aldığı öbür sözlüklerde de mevcut değil. Bay Ecevit «koordinasyon» karşılığında uydurmuş. Bir başbakanın edebiyatçı (!) da olsa kelime uydurmaya hak ve yetkisi var mıdır? sorusu akla gelebilir. İşler karıştırılmak isteniyor, mefhumlar kargaşasından medet umuluyorsa, hiç şüphesiz uydurulabilir. Önüne gelenin kelime, deyim, terim uydurduğu bir ülkede bu zevk neden başbakandan esirgensin. Ama eşgüdüm hem kelime teşkili, hem kavram bakımlarından yanlışmış, hatalıymış ne çıkar. Eş kelimesi dilimizde isim ve sıfat olarak kullanılır. İsim olduğu zaman «çift olarak bulunan iki şeyden her biri; çift olarak yaşayan erkek ve kadının birbirine nisbetle her biri, zevc ve zevce» manası ifade eden eş kelimesi sıfat olarak kullanıldığı vakit «eşit, müsavi» manasına gelir. Güdüm kelimesi gütmek fiilinden isimdir. Gütmek ise «hayvanları önüne katıp sürmek, otlatmak, yürütmek, sevk etmek» demektir. Sevk ve idare yerine «gütmek»i Türk milletine layık görmeleri bir tarafa bırakılsa bile, eşgüdüm deyimi yine yanlıştır. Çünkü eşgüdüm «güdümü eş olan, eşit güdümlü, sevki eşit olan» mânâsı vermektedir. Bu, koordinasyon yerine kullanılmaz. Koordinasyon «düzen verme, tanzim etme, düzenleme, düzen sağlama» mânâsı taşır...

Bu alıntıdan da anlaşılabileceği gibi, eşgüdüm sözcüğüne yöneltilen saldırıların bu konuda yaratılan tartışmaların kökeninde bir ürkü var. Sözcüğün bir öğesini oluşturan «güdüm»den ürküyorlar. «Hayvan gütme, hayvan otlatma» kavramlarını düşünüyorlar. Bu düşünüşün özünde sözcüklerin dil dizgesi içindeki yerini kavrayamamakdan doğan körkütük bir bilgisizlik yatıyor. Nitekim bunu bilimsel açıdan konuya yaklaşanlarda da görüyoruz açıkça. Bırakalım Bedii Faik, Ahmet Kabaklı, Tekin Erer ya da Rauf Tamer'in söylediklerini bir yana, adının başında dil profesörü sanını taşıyan Faruk Timurtaş'ın tutumunda da görüyoruz. Alıntıladığımız tümceler bunu tanıtlar. Eşgüdüm'ü, Bülent Ecevit yaratmış değildir. Ayrıca bu bir bileşik sözcüktür. Bileşik sözcüklerde sözcüğü bir bütün olarak görmek gerekir. Sonra Timurtaş'ın sandığı gibi eşgüdüm, bir deyim değil, bileşik sözcüktür. Asıl yanılgı buradan kaynaklanmıyor. Değindiğimiz gibi sözcük kavramının dil içindeki yerini bilmiyorlar. İşlevini de anlamıyorlar. Örneğin sözcüklerin temel işlevi varlıkları adlandırmadır. Ne ki adlandırdıkları varlıklarla sözcükler arasında içeriksel bir bağlantı kurulamaz. Diyelim ki birinin adı «Erdem» ya da «Güven» olsun. Bu, onların her yönüyle erdemli, güvenilir

bir kişi olduklarını göstermez. Belki de yalancı, yanıltmacı, özü sözü birbirine uymayan kişilerdir bu Erdem ya da Güven adını taşıyan iki kişi. Oysa dil devriminin getirdiği yeni sözcüklere karşı çıkanlar genellikle böyle bir özdeşleşmeye gidiyorlar. Nitekim **eşgüdüm** üzerine tartışmaların yoğunlaştığı günlerde konuyu bu açıdan irdeleyen bir yazımızdan bir bölümünü buraya aktarmakta yarar buluyoruz:

Varlıkları ayırma, adlandırma gereksiniminden doğmuştur sözcükler. Ayırma, adlandırma; adlandırımı sese bağlı bir görüntüye dönüştürme de temelde dünyayı, yaşamı anlama yönsemesiyle açıklanabilir. Bu bağlamdan kalkılırsa insanoğlunun sözcüklerle düşündüğü, düşüncesini sözcüklerle boyutlandırdığı gerçeği daha iyi açıklanabilir.

Sözcüklerin, varlıkları, kavramları adlandırmada, ayırmada; bunların karşılıklarını düşünceye dönüştürmede işlevlerini tam olarak yerine getirmesi kimi koşulların gerçekleşmesine bağlıdır. İlk ve ana koşul ses ve anlam imgesinin toplumca benimsenmesidir. Daha doğrusu, sözcüğü oluşturan birbirinden ayrılması olanaksız; dilbilimcilerin **gösteren** ve **gösterilen** diye adlandırdıkları yönlerin toplumca tanınmasına bağlıdır. Diyelim ki **basınç** sözcüğünü oluşturan b-a-s-ı-n-ç sesleri birlikte duyulduğu zaman, «herhangi bir gücün kendisine engel olan bir yüzey üzerine yaptığı zorlama» anlaşılıyorsa, o seslerle bu olgu arasında kesintisiz bir ilişki kuruluyorsa toplumca benimsenmiştir **basınç** sözcüğü. Bunun yanı sıra, gösterenle gösterilen arasında kurulan saymaca ya da nedensiz ilişkinin, kolaylığını, kolay algılanabilirliğini de sayabiliriz.

Dil devriminin getirdiği yeni sözcükler üzerindeki tartışıların sürüp gitmesi sözcüklerle ilgili bu özelliklerin anlaşılmamasından doğuyor Son günlerde «eşgüdüm» sözcüğü üzerine söylenenler bunun somut bir örneğidir. Kimi çevreler «eşgüdüm» sözcüğünün «koordinasyon» yerine kullanılmasından tedirginlik duymuşlardır «Anlamsız», «uydurma», «ne idüğü belirsiz» gibi nitelendirmelerle sözcüğü, suçlamaya, karalamaya çalışmışlardır. Davranışlarının kökeninde yatan ana nedeni bir yana bırakarak **eşgüdüm** sözcüğünün öyküsüne değinelim kısaca.

Sanıldığı gibi dilin çevrimine yeni girmiş, çiçeği burnunda bir sözcük değildir eşgüdüm. En azından on üç yıllık bir geçmişi vardır. Sözcüğün ilk kez kullanımına Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu'nun Kamu **Yönetim**'i adlı, 1966 yılında Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünün Yayınları arasında çıkan çeviri

yapıtında rastlıyoruz. Yapıtın ikinci sayfasında Mıhçıoğlu, yönetimsel bir olguyu «koordinasyon»la değil, kendi yaratısı olan «eşgüdüm»le karşılamış. Ancak «koordinasyon»u da ayraç içinde vermiş.

Batı kökenli ya da daha kapsamlı bir söyleyişle yabancı sözcüklere bulunan her karşılık bir öneridir başlangıçta. Bireysel istemden kaynaklanan, bireysel nitelikli bir yaratımdır. Daha öncesine gidemediğimize göre 1966'da da **eşgüdüm**'ün durumu böyledir. Genel dilin çevrimine girmiş değildir. Ne ki Mıhçıoğlu'nun çeviri yapıtında kullanılarak toplumun benimsemesine, onayına sunulmuştur.

Yazı diline bireysel kullanım olarak giren yeni sözcüklerin, anlamda ve anlatımda kolaylık sağlama niteliği varsa hızla yaygınlaştığını görüyoruz. Nitekim 1970 yılında Türk Dil Kurumunda oluşturulan «Batı Kökenli Sözcüklere Karşılıklar Bulma Yarkurulu» da bu sözcüğün üzerine eğilmiştir. Sözcüğün kökensel ve anlamsal gelişimini **Türk Dili**'nde şöyle açıklamıştır yarkurul:

Latince co— öneki; birlikte, ortak, eş anlamını katar, Fransızcaya da bu anlam ve işlevle geçmiştir. Latince ordo: düzen, sıra sözcüğünden **ordinare**: düzene, sıraya koymak demektir. Bu fiilden türeyen **ordinatio**: düzene, sıraya koyma, düzenleme, sıralama anlamına gelir. Fransızcada, yukarıdaki öğelerden oluşan **coordination** sözcüğü, birçok anlamları yanında, çeşitli işler arasında düzen ve uyum sağlama, çeşitli işleri ortak bir düzen içinde yürütme, gütme anlamına da gelir. Sözcük bu anlamıyla dilimize girmiştir. Kök ve anlam özellikleri göz önünde bulundurularak, koordinasyon sözcüğüne, **ortakgüdüm** karşılığı önerilmektedir. Örnek: Bu alanda, bakanlıklar arasında sıkı bir ortakgüdüm sağlanacaktır... (sayı: 248)

Böylece koordinasyon karşılığında iki yeni yaratım ortaya çıkmıştır: **Eşgüdüm, ortakgüdüm.** Ancak bunlardan birincisi dilin çevrimine daha hızla girmiş; dilde hem dizisel hem de çağrışımsal bağıntılar kurmuştur. İkincisi bireysel kullanımın, öneri olmanın sınırını aşamamıştır. Bunun içindir ki Batı kökenli sözcüklere bulunan karşılıklar sözlük düzenine konulup yayımlanırken **ortakgüdüm** değil, **eşgüdüm** yeğlenmiştir.» (**Türk Dili**, sayı: 329).

Gerçekte özleştirmecilik, düşünceyi açık seçikleştirme, halk yığınlarına kolay iletme amacını içerir. Özleştirmeciliğe karşı çıkanlar bundan korkuyorlar. Oktay Akbal da 11 Ocak 1979 günlü **Cumhuriyetteki** yazısında buna değiniyor. **Eşgüdüm** söz-

cüğü üzerine ortalığı toza dumana boğanların açıklıktan, anlaşılırlıktan ürkütüklerini vurguluyor. Şöyle diyor yazısının bir yerinde Oktay Akbal:

«...Türkiye'de birtakım insanlar, aydınlar, politikacılar var, kendi dillerine düşman! İlle Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca olacak, ama Türkçe olmayacak! Çoban Sülü olmakla övünç duyan, bunu politika yaşamının başlangıcında sık sık söyleyen bir kişi, yani kırda, bayırda keçi, koyun, inek, manda gütmüş bir politikacı «eşgüdüm»e kızıyor, sinirleniyor! Ne demekmiş «gütmek», «güdülmek»? Ecevit mi «gütmek» istiyormuş sıkıyönetimi, hakkı var mıymış! Buna benzer sözler! Koordinasyon dediler mi ağızlarını doldura doldura, önemli bir iş yaptıklarını sanıyorlar! Bu denli basit, bu denli sığ, bu denli zekâ dışı bir tutumla hangi başarıyı kazanır bu tür politikacılar? Anlamak güç değildir.

TRT ulusun anladığı bir dille yayın yapmalıdır. Eşgüdüm dendi mi tüm halk anlar bunu. Koordinasyon dediniz mi işin içinden çıkamaz. Şu «coordination» sözcüğünün kökünü sorun bir politikacıya, hem de «eşgüdüm» ne demektir efendim koordinasyon gibi bir sözcük dururken» diye tepinen bir «aydın» kişiye, bakalım ne yanıt verecek? Boşuna sözlükleri karıştırmaya kalkmasınlar, ben yazıvereyim buracığa: Latin ce «ordinatio» sözcüğünden geliyor ,anlamı da «düzen vermek» Hem «milliyetçi», «Türkçü» geçinirler, «mükaddesatçı» diye ün salmak isterler, hem de Latin'in «ordinatio»suna babalarının malı gibi sahip çıkar, Türkçenin «eş» ve «gütmek» sözcüklerinden kurulmuş «eşgüdüm»üne burun kıvırırlar.

Özlemler, İstemler, Öneriler

Eşgüdüm sözcüğü üzerinde bu tartışmalar, Türkçenin özleşmesine ve öz değerlerine kavuşmasına karşı çıkanların eski bir özlemini de kamçılamıştır. Bu özlem, «Türk Dil Kurumunun kapatılması, mal varlığına el konması» biçiminde özetlenebilir. Sözdağarcığımızdaki yenileşme, onların deyişiyle **uydurma, nesebi gayri sahih** sözcüklerle dilimizin bozulması Türk Dil Kurumunun çabalarının ürünüdür. Bunun için de bu kuruluş kapatılmalı; onun yerine dilimizdeki bozulmayı önleyecek, her önüne gelenin sözcük uydurmasını engelleyecek bir «akademi» kurulmalıdır.

Akademi, dilde tutucuların ya da dil gericilerinin eskimeyen, küllenmeyen özlemleri, düşleridir. Hemen her yıl bu düşlerini, bu özlemlerini dile getirir; kendi doğrultularında düşünen mil-

letvekillerine bu konuda yasa önerileri hazırlattırırlar. Akademi kuruldu mu dilin özleşmesi, gelişmesi duracaktır artık. Birtakım ünlü dilbilginlerinin (!) fetvaları olmadan dile yeni sözcükler girmeyecektir. Osmanlıca diye dilden atılan, ecdat yadigarı sözcükler yeniden diriltilecektir. Ne ki bu özlemi eyleme dönüştürememişlerdir. 1979'da da böyle olmuştur. Adalet Partisi Muğla Milletvekili Ahmet Buldanlı ve arkadaşları 16 Mart 1979 günlü gazetelerde özeti yer alan bir istemde, «Türk Dil Kurumu hakkında Mecliste genel görüşme açılması» isteminde bulunmuşlardır. Genel görüşmenin Türk Dil Kurumunun etkinlikleri üzerindeki etkisi ne olacaktır? Atatürk'ün bırakısıyla onun dil ülküsünü gerçekleştirmeğe çalışan bu kuruluşu kapatma olanağı düşünülebilir mi? Kuşkusuz böyle bir istemde bulunanlar, mecliste Türk Dil Kurumu hakkında genel görüşme açılmasını isteyenler bunun olanaksızlığını bilirler. Türk Dil Kurumunu kapatmaya güçlerinin yetmeyeceğini, onun mal varlığı üzerinde Atatürk'ün dil ülküsüne ters düşen bir akademiyi kuramayacaklarını da bilirler elbette. Böyleyken akıntıya kürek çekmelerinin, karanlıkta göz kırpmalarının nedeni nedir? Birtakım gerici, dilde tutucu çevrelere şirin gözükmek. Nitekim bu çevrelerin sözcülüğünü yapan Tercüman, Orta Doğu, Her Gün, Millî Gazete, Son Havadis, Bayrak, Bizim Anadolu gibi gazetelerde Ahmet Buldanlı ve arkadaşlarının önerisi yorumlarla yer almıştır. Bu öneri bahane edilerek Türk Dil Kurumu ve dil devriminin işçileri suçlanmıştır.

Türk Dil Kurumu hakkında Mecliste genel görüşme açılması istenip bunun yankıları, yorumları gazetelerde, dergilerde sürerken bir başka yasa önerisi daha mecliste ortaya atıldı: Osmanlı Kültür ve Dil Akademisi kurulmasını amaçlayan yasa tasarısı. 30 Mayıs 1979 günlü Sabah gazetesi şöyle veriyordu bu tasarının haberini:

«Adalet Partisi Adana Milletvekili Hasan Gürsoy ve 148 arkadaşı, Osmanlı Kültür ve Dil Akademisi kurulmasına dair hazırladıkları kanun teklifini dün Millet Meclisi Başkanlığına vermişlerdir... Teklifin gerekçesinde kültürümüzün tarih boyunca seyrini titizlikle araştırmak ve aydınlatmak zorunda bulunduğumuz hatırlatılarak, kültür tarihimizin Türkiye Cumhuriyetine en sıkı bağlarla bağlı olan bölümünün Osmanlı devresi olduğu kaydedilmiş özetle şöyle denilmiştir:

Bu devre dilimizin bünyesine, edebiyatımıza, örf ve adetlerimize halkımızın inanç ve psikolojisine temel teşkil etmiş, kül-

türümüze inkâr ve ihmali imkânsız köklü tesirler yapmıştır. Öyle ki, bu devreyi öğrenmeden, modern Türkiye'nin hiçbir meselesini sosyal ve kültürel yönden derinlemesine kavramak kabil değildir. Kültürümüzün Osmanlı devleti dönemini inceleme ve aydınlatmada ve bu devreye ait son derece değerli lüzumlu eser malzeme ve vesikaları yeni harflerle işlenmiş ve tasnif edilmiş olarak günümüz idareci, araştırıcı ve mütehassıslarının istifadesine sunmada karşımıza birtakım güçlükler çıkmaktadır. İlk güçlük bu devre eser ve vesikalarının bir başka yazı ve alfabe ile yazılmış olmasıdır. İkinci güçlük lisanın bünyesinden doğmaktadır. Gelişme ve sadeleşme dolayısıyla o devir Türkçesi ile günümüz Türkçesi arasında büyük bir farklılaşma meydana gelmiş, Osmanlıca bizler için adeta ayrı ve başka bir dil olmuştur. Bu dili gereğince anlayabilmek için Arapça, Farsça ve Türkçeye yakından vakıf olmak gerekir. Bu dillerden birini iyi bilmeyen bir kimse bir Osmanlı metnini iyi kavrayamaz, sanat ve nükteleri sezemez, kelimeleri doğru telaffuz edemez, okuyamaz.*

Televizyon ve Dilimiz Türkçe

Bütün baskılara, olumsuz koşullara karşın televizyonun dil tutumu devrimci bir nitelik taşır. Kestirmeden söylemek gerekirse dil deviriminin getirdiği yeni söz değerleri hemen her türlü izlencede yer alır. Bu izlencelerin dilsel yapısı öz Türkçedir. Doğaldır bu da. Çünkü televizyonda çalışanların büyük bir dilimi öz Türkçenin söz değerleriyle yetişmiştir. Osmanlıca kalıntısı sözcükleri doğru yazamaz, doğru söyleyemezler. Gelgelelim gelişen ve özleşen dilimizi, bu gelişme ve özleşmeyi yönlendiren etkenleri geniş yığınlara tanıtmayı amaçlayan izlencelerde her zaman ürkülü, çekingen davranmıştır televizyon Nitekim 1978'in hemen son aylarında yayıma giren, 1979 içinde de kesintili olarak yayımını sürdüren **Dilimiz Türkçe** izlencesi güzel bir örneğidir bu tutumun.

Televizyon Kültür Şubesince 24 bölümden oluşan, her hafta yayımlanacak bir izlence dizisi hazırlanmıştır. Dizinin ana ereği, Türkçemizin tarihsel gelişimini halk yığınlarına tanıtma, bugün ulaştığı aşamayı onlara göstermedir. Toplumun dil bilincini ve duyarlığını diri tutmadır. İzlenceler, söyleşi niteliğinde olacak, her izlenceye o alanda tanınmış yetke kişiler çağrılacak. Saptanan erek doğrultusunda söyleşiler sürdürülecek. Emin Özdemir'in sunuculuğunda ve yönetiminde sürdürülecek olan **Dilimiz Türkçe** söyleşiler dizisi şu bölümlerden oluşacak ve her bölüme konuk olarak şu kişiler çağrılacaktı:

1. **Yazı Devrimimiz ve Özleşen Dilimiz:** Ömer Asım Aksoy, Sami Nabi Özerdim.
2. **Türkçenin Özellikleri:** Prof. Dr. Hasan Eren, Prof. Dr. Doğan Aksan.
3. **Türkçenin Gelişme Evreleri:** Doç. Dr. Mustafa Canpolat, Doç. Dr. Semih Tezcan.
4. **Türk Dil Kurumu ve Özleştirme Çalışmaları:** Ömer Asım Aksoy, Cahit Külebi.
   Özleştirmenin Türkçeye Katkıları: Ömer Asım Aksoy, Orhan Şaik Gökyay.
6. **Devlet Adamlarımızın Dilimizin Türkçeleşmesine Katkıları:** Cahit Külebi.
7. **Özleştirme Akımı ve Türkçe Öğretimi:** Kemal Demiray, Mehmet Bahçeci.
8. **Anayasamız ve Özleşen Dilimiz:** Ömer Asım Aksoy, Prof. Bahri Savcı.
9. **Yasalarımızın Dili:** Yekta Güngör Özden, Ali Rıza Önder.
10. **Dilin Özleşmesinde Basınımızın İşlevi:** Fikret Otyam, Dr. Kâmile İmer.
11. **Bilim Dilimiz:** Prof. Dr. Macit Gökberk, Dr. Aydın Köksal.
12. **Batı Kökenli Sözcüklerden Sıyrılma Yolları:** Prof. Dr. C. Mıhçıoğlu, T. Saraç.
13. **Çeviri Dili ve Sorunları:** Prof. Dr. Tahsin Yücel, Tahsin Saraç.
14. **Dilbigisi Çalışmaları:** Kemal Demiray, Satı Erişen.
15. **Hekimlik Dilimiz:** Prof. Dr. Orhan Öztürk.
16. **Şiir Dilimiz:** Cahit Külebi.
17. **Dil Yanlışlarımız I** Ömer Asım Aksoy.
18. **Dil Yanlışlarımız II:** Ömer Asım Aksoy.
19. **Roman ve Öykü Dilimiz:** Oktay Akbal - Adalet Ağaoğlu.
20. **Oyun Dilimiz:** Orhan Asena Atilla Sav.
21. **Deyimlerimiz ve Atasözlerimiz:** Ömer Asım Aksoy.
22. **Dilimize Emek Verenler** (2. Meşrutiyete değin): O Şaik Gökyay.
23. **Dilimize Emek Verenler II** (2. Meşrutiyet döneminde): Adnan Binyazar.
24. **Dilimize Emek Verenler III** (Cumhuriyet döneminde): Ali Püsküllüoğlu.

Bu adlara bağlanarak izlencelenen ve öncalışmaları yapılan Dilimiz Türkçe ilk üç izlencesi yayımlanınca Televizyonun üst düzeydeki yöneticileri arasında bir tedirginlik yarattı. Çünkü gerici çevrelerin tepkisine, saldırısına yol açmıştı dizi. Besbelli Ge-

nel Müdüre telefonlar geliyor, mektuplar gönderiliyordu. Durup dururken dizinin yayım günü değiştirildi. Ardından kaldırılacağı yapımcıya (Hüseyin Kanyılmaz) bildirildi. Oysa izlencelerin bir bölümü çekilmiş, bir bölümü için de ilgililerle bağlantılar kurulmuştu. Ne yapılmalı, nasıl bir yol izlenmeliydi? Neler yapıldığını, nasıl bir yol izlendiğini bu alanın uzmanı Mahmut Tali Öngören'in, Cumhuriyette yayımlanan «Dilimiz Türkçe mi?» adlı yazısından aktaracağımız şu bölümden izleyelim:

...24 bölümlük bir izlence dizisi hazırlamak kolay değildi. Çeşitli konularda araştırmaların yapılması, metinlerin yazılması ve her bölüme çağrılacak konuk uzmanların, kayıtları yayımdan önce gerçekleştirilecek olan izlenceler için stüdyoya gelebilmeleri sağlanacaktı. Daha açıkçası 24 bölümlük dizi için TRT televizyonu başta Türk Dil Kurumu uzmanları olmak üzere, kendi dışında pek çok kişiye yükümlük veriyordu... En sonunda 1 Kasım 1978 geldi çattı ve «Dilimiz Türkçe»nin birinci bölümü yayımlandı da.

Şimdi siz birinci bölüm yayımlandı, ama ikinci bölüm yasaklandı diyeceğimi sanıyorsunuz. Hayır bu dizinin serüveninde yasaklama işlemi hemen oluşmadı. İzleyenler anımsayacaklar, ilk bölümünün sonunda Emin Özdemir, dizinin bundan sonraki bölümlerinin de her çarşamba günü aynı saatte yayımlanacağını açıkladı. Elbette Özdemir bunu kafasından atmıyor ya da canı öyle istediği için söylemiyordu. Kendisine öyle söylemesi için bildirilmişti. Ama dizinin ikinci bölümü de yine aynı gün ve saatte yayımlandıktan sonra üçüncü bölümü, Çarşamba günü, saat 21.30'da beyazcamda görülmedi. Onun yerine bir başka program konmuştu: O zaman niçin Özdemir'e bu izlence her çarşamba aynı saatte yayımlanacak diye bir açıklama yapması söylenmişti acaba? İşin içinde dolaylı bir sansür olayı, bir engelleme mi vardı? Yo canım. İşin bu yanı salt bu gevşeklikten, her zamanki gibi TV yayımcılığımızda gördüğümüz bir vurdumduymazlıktan başka bir şey değildi. Çünkü bu gibi olaylar tüm TV izlencelerinin başına geliyordu. Ama Emin Özdemir zor durumda kalmıştı. Çünkü TV yönetiminin ağzından kamuoyuna «Dilimiz Türkçe»nin her hafta ne zaman yayımlanacağını o açıklamıştı. Ama o sırada yılbaşı izlencelerini en görkemli bir anlayışla hazırlama uğraşısı içinde olan TV yönetimi, yayımda söylediği küçücük bir tümce ile yaklaşık olarak 25 milyon kişiye verdiği sözü tutamayan bir kişi durumuna düşürdüğü Emin Öz-

demir'i ve daha da önemlisi TRT'nin izleyicilerine verdiği sözü tutamamasının önemini düşünecek durumda değildi.

Ne var ki, bu sırada «Dilimiz Türkçe» bir başka durumla da karşılaştı ve bir süre yayımlanmadı. Acaba izlence dizisi işte şimdi yasaklanmış mıydı? Bakın, iş bu noktaya gelince, kesin bir sav ileri sürmek biraz zorlaşıyordu. Çünkü o sırada sağcı basında «Dilimiz Türkçe» dizisinden ötürü TRT'ye çatanlar giderek çoğalmaktaydı. Bu yazılara göre dil konusunda TRT yanlıydı. Aşırı solcuların görüşünü yansıtıyordu. Bir süre yayımlanmayan «Dilimiz Türkçe» bu kez Cuma günü saat 20'ye alındı. İkinci kez yayımı başlayan dizinin bu kez her Cuma, saat 20.00' de yayımlanacağını Emin Özdemir milyonlarca seyirciye duyurdu. Hatta seyirciden mektup da istendi. Böylece serüven sürüp gidecek sanıldı ama, izlence cuma günleri 19.30'a alındı, sonra da yasaklandı.»

Mahmut Tali Öngören, Dilimiz Türkçenin serüvenini ve televizyonumuzun yayım düzenindeki sakatlığı somutlayacak bir biçimde sürdürüyor. Birtakım görünmez, özel ellerin bu yararlı izlencenin soluğunu nasıl kestiğini açıklıyor.

Mahmut Tali Öngören'in bu açıklamaları doğrultusunda başka yazarlar da konuya eğildiler. Fikret Otyam ve Oktay Akbal TRT Genel Müdürünün bu konuda açıklama yapmasını istediler. Neydi «Dilimiz Türkçe»nin suçu? Açıklanmalıydı? Bir Tekin Erer, bir Mukbil Özyörük, bir N. Ilıcak ve daha bir sürü dil gericisi yaygara kopardı diye mi bu izlence yasaklanmıştı? Bir açıklık getirilmeliydi konuya. Açıklama yapıldı. İzlence yasaklanmamış aralıklı olarak yayımlanan 8 bölümden sonra, geriye kalan ve çekimi yapılan 6'sının yayımı da yaz dönemine kalmıştı. Öyle oldu. Televizyon Kültür Şubesi Müdürü Sedat Örsel, 4 Haziran 1979 günlü Cumhuriyette dizinin yeniden yayımlanmaya başlayışıyla ilgili yaptığı açıklamada şöyle diyordu:

«Dilimiz Türkçe» adlı sürekli programın amacı, dilin özleşmesi konusunda süregelen tartışmaları ekranda yinelemek değil, yaşayan Türkçe'nin, konuşulan ve yazılan Türkçenin güncel sorunlarını dile getirmektir... İlk sekiz bölümü yayımlandıktan sonra ocak ayında ertelenen Dilimiz Türkçe, 22 Haziranda yeniden başlıyor. Altı bölüm daha on beş günde bir cuma günleri ekrana gelecek. 24 bölüm olarak önerilen programın öteki bölümleri yeni sezonda yayımlanacak...

Çekimi yapılmış bölümlerin yayımı bitti. Geriye kalan ve yeni süreme aktarılan 10 bölümün de hazırlıkları yapıldı. Bun-

lardan Şiir Dilimiz, Hekimlik Dilimiz, Dil Yanlışları I, Dil Yanlışları II adlıların çekimi de yapıldı. Derken Dilimiz Türkçe'nin yeni süremde yer almayacağı belirtildi.

Başta da belirttiğimiz gibi TRT istese de dilde gerici biri çizgiye giremez. Gelgelelim dilimizin ulaştığı bugünkü aşamayı da geniş yığınlara sunucu izlenceleri düzenli bir biçimde yürütmekten ürker Dilimiz Türkçenin serüveni güzel bir örnektir buna.

Bir «Kongre»

İkinci Türkoloji Kongresi 5-9 Şubat 1979 günleri arasında İstanbul'da yapıldı. Prof. Dr. Sadettin Buluç'un Başkanlığı ve Prof. Dr. Muharrem Ergin'in Genel Sekreterliğini yaptığı kongrede Türk Dili, Türk Edebiyatı, Türk Tarihi, Türk Sanatı, Türk Musikisi konularında bildiriler sunulmuştur Hemen belirtelim ki oldukça sönük geçmiştir bu toplantı. Yazınsal ve düşünsel hiçbir yankı uyandırmamıştır ülke içinde. Bu da toplantıya egemen olan havadan kaynaklanmaktadır. Genellikle geçmişe dönük, özlemci; ancak, eleştirel ve irdeleyici bir yaklaşımdan yoksunlukla açıklayabiliriz bunu. Bir de dil tutumlarının donmuşluğuna, kalıplaşmışlığına.

Andığımız toplantıda sunulan dile değgin kimi bildirilerin sunucularını ve bildiri başlıklarını sıralayalım burada: Zeynep Korkmaz: XV.Y Y. Divân-ı Hidayet... Orhan Şaik Gökyay: Türkçede —mal, —mel eki üzerine... Dr. İsmail Eren: Bir Türk Dili grameri ve yazarı hakkında yeni bilgiler... Yusuf Azmun: Türkmencede uzun vokaller... Prof. Dr. Saadettin Buluç: Elvan Çelebi Mankıbnamesinin dili üzerine... Dr. Mertol Tulum: Türkçede ki ve ki'li birleşik cümleler... Dr. Tuncer Gülensoy: Romencedeki Türkçe Kelimeler Üzerine notlar... Prof. Dr. Hasan Eren: Türkçede Iga, —Lge eski ve türevleri...

Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları

Türk Dil Kurumu, Ocak ve Şubat 1979 aylarında dilbilimin ve dilbilgisinin değişik konularını içeren tartışmalı bir konuşmalar dizisi düzenlemiştir. Bu dizinin konu alanı ve konuşmacıları şöyledir: I. **Dilbilime Giriş**: Dilbilim çalışmalarının kısa tarihçesi— Edinç ve edim—Eş ve artzamanlı dil inceleme yöntemleri—Dilde alan çalışması teknikleri—Dilbilim okulları—Dil genelceleri... Konuşmacılar: Dr. Ahmet Kocaman, Dr. Müşerref Dede... Oturum Başkanı: Prof. Dr. Doğan Aksan... II. **Dilbilim**: İşaretbilim, iletişim ve dil— İnsan dilinin temel nitelikleri— Dil, lehçe, ağız— Dil sınıflamaları—Sesbilim ve sesbilgisi—Biçim,

sözcük, tümce ve anlam... Konuşmacılar: Dr. Güray Çağlar, Dr. Cengiz Tosun... Oturum Başkanı: Prof. Dr. Doğan Aksan... III. **Sözdizimi:** Dilde yapı kavramı—Dil birimleri—Geleneksel yapısal ve üretimsel yaklaşımda sözdizimi—Geleneksel yaklaşımların yanılgıları... Konuşmacılar: Dr. Zeynel Kıran, Özkan Göksu... Oturum Başkanı: Prof Dr. Berke Vardar... IV **Anlambilim:** Anlamın anlamı sorunu— Anlambilimsel kavramlar—Tarihsel ve eşzamanlı anlambilim—Değişik dilbilgisi yaklaşımlarında anlambilim— Anlamın öteki alanlarla ilişkisi... Konuşmacılar: Dr. Adnan Onart Dr. Ahmet Kocaman... Oturum Başkanı: Prof. Dr. Doğan Aksan... V. **Anlambilim Sorunları:** Anlambilim—Anlama alanları— Anlam bileşenleri— değişik anlam kuramları— Eşanlamlılık, çokanlamlılık —Tümce anlambilimi... Konuşmacılar: Doç. Dr. Teo Grünberg, Dr. Sabahat Tura... Oturum Başkanı: Prof. Dr. Doğan Aksan... VI. **Dilbilimin Öteki Alanlarla İlişkisi:** Dilbilim ve felsefe (Dr. Adnan Onart), Pisikodilbilim (Doç. Dr. Güney Le Compte), Toplumsal dilbilim (Dr. Kâmile İmer), sözcükbilim (Prof. Dr. Doğan Aksan)...

Özleştirme Kılavuzundan Seçmeler

Dil devriminin belirleyici özelliklerinden biri, sürekliliğidir. Bir başka yönü de herkesin kendini bu devrimin bir eri sanması. (Herkesin derken sayıları giderek azalan ,ancak arsız ayrık otları gibi kökü bir türlü kazınamayan dil gericilerini bu bağlamın dışında tutuyoruz.) Bu özelliğinden ötürü dilimizde yeni yeni sözcük önerileriyle karşılaşıyoruz. Bireysel yaratımlarla yüz yüze geliyoruz. Bunların kimileri eskiden kullanılmış, sonra unutulmuş. Örneğin «cennet» yerine **uçmak** denilmiş bir zamanlar. Sonra **uçmak** kullanılmaz olmuş. **Özleştirme** Kılavuzu eskiden kullanılıp unutulan, son yıllarda değişik kişiler ve yarkurullarca türetilen, önerilen sözcükleri biraraya topluyor. Ereği de «yeni önerilen sözcükleri topluca sunmak, onların benimsenip yaygınlaşmasına yardımcı olmak... Başka bir deyişle bu sözcükleri dilin sınavından geçirmek.

Bu gerçeği algılayıp kavrayamayanlar 1979 yılı içinde sık sık **Özleştirme Kılavuzunu** gözden geçirdiler. Özellikle **tutucu** ve **boyalı basın** diye nitelenen gazeteler, dergiler bu taramaya büyük ağırlık verdiler. Birinci sayfalarında köşeler ayırdılar. Bunlara gülmecesel başlıklar attılar. Bu yeni sözcüklerle anlamsız tümceler oluşturdular. Nelerdi seçilen sözcükler? Kimilerini sıralayalım: **İşlik** (atölye), **öndelik** (avans), **sarmaç** (ambalaj),

savunman (avukat), yumuşatmalık (amortisör), özetleyim (briefing), kokusavar (deodran), saklam (emanet), eşlek (ekvator), kapayıcı (fermuar), ayça (hilâl), genortaklık düşkü (hobi), erinçsizlik (huzursuzluk), yangın söndürücü (itfayeci), yiyesi atmalık (jeton), gömütlük (kabristan), çıtırdak (kraker), küçültü (maket), yüzkipi (mask), örteç (maske), izlenti (moda), sığınık (mülteci), yedekçe (rezerv) bakılık (klinik), girgillik (priz), uğraşman (profesyonel), durduraç (fren), arabalık (garaj), yeryağı (petrol), uçuntu (gaz), ilbay (vali), yelvuran (vantilatör), dönerbasar (rotatif), uzgöreç (televizyon), genil (makro), minil (mikro), işlemce, eylemce (operasyon), günoğlu (oportunist), günoğluculuk (oportunizm), durbinit (otostop), çimerlik (plaj), yaymaca (propaganda), törendüzen (protokol), erişim (rekor), çarpınç (sansasyon), sıkıdenetim (sansür), birlik (sendika) vurgunculuk (spekülasyon), sürerdurum (statiko), yığım (stok), destek akça (subvansiyon) büyük satımevi (süpermarket), şaşırtı (süpriz), gözkorkutum (şantaj), gizyazı (şifre), sonuyarı (ültimatom), çeke (virgül), dura (nokta) gizmen (ajan), kışkırtıcı gizmen (ajan provakator), bak (apartıman),yolomuzu (banket), yoldüzler (buldozer) yazçizcilik (bürokrasi), geçinge (bütçe), halkavcılığı (demagoji), kirsöken (deterjan), devingi (dinamik) tıkanca (enfaktüs), yağyakıt (fueloil), kökleşik (klasik), gizdüzen (komplo), birleşke (kooperatif)...

Seçilen bu sözcükler tutucu basında «TDK. iyice azıttı», «TDK. sürekli olarak kelime uyduruyor», «TDK'nın yeni marifetleri», «uydurukçayı kullanmayınız», «ya tutarsa diye sözcük üretiliyor», «Türkçenin uğradığı suikast»... gibi başlıklara ve suçlamalara bağlanarak verildi. Gerçekte yeni bir olgu değildir bu. Bugün kullandığımız sözcüklerin büyük bir dilimi de bir zamanlar böyle yerilmiş, alaya alınmıştı. Bunu yapanlar, ayrımına varmadan o sözcükleri kullanıyorlar şimdi. Kaldı ki her önerilen sözcüğü kullanma diye bir zorlayım yok. Çünkü sözcükleri seçme, kullanma önce de vurguladığımız gibi dilsel bir olgudur. Şunu da ekleyelim, her yeni yaratılan sözcükler dilde yaşarlık kazanacağını da savunamayız. Bunların içinde iyileri, ilk elde kendilerini seçtirenler olabileceği gibi, unutulup gidenleri de olacaktır elbette.

Türk Dil Kurumunun 1979 Yılı Ödülleri

Türk Dil Kurumu her yıl gelişen ve özleşen dilimizi başarıyla kullanan, dilimizin anlatım gücünü sanatsal yaratımla bes-

leyen sanatçılarımıza ödüller vermektedir. Ödüllerin bu yılki sonuçları şöyledir: Kül adlı yapıtıyla İlhan Berk «şiir»; Dalyan adlı yapıtıyla Güven Turan «roman»; Sevgi Ekmektir adlı yapıtıyla Necati Güngör «öykü»; Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi adlı yapıtıyla Oktay Arayıcı «oyun»; Yannis Ristsos'tan Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar adlı çevirisiyle Özdemir İnce «çeviri»; Ders Notları adlı yapıtıyla Ferit Edgü «deneme»; Nâzım Hikmet'in Şiiri adlı yapıtıyla Afşar Timuçin «eleştiri»; Hayat Okulu adlı yapıtıyla Işıl Özgentürk «çocuk yazını»; Çocuk Ruh Sağlığı yapıtıyla Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu «bilim» ödülünü kazanmıştır. «Basın Dil Ödülü» de Cumhuriyet gazetesinden Atillâ Dorsay'a verilmiştir.

1979 yılı ödüllerine «şiir türünde» 25, «romanda» 8, «öykü»de 11, «oyun»da 2, «çeviri»de 6, «deneme»de 7, «eleştiri»de 2, «çocuk yazını»nda 15; «bilim»de de 6 yapıt katılmıştır. Yazın ödüllerini veren seçiciler kurulunda Salâh Birsel, Oktay Akbal, Cemal Süreya, Doğan Hızlan ve Konur Ertop; Bilim Ödülü Seçici Kurulunda Prof. Dr. Ruşen Keleş, Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu, Prof. Bahri Savcı, Prof. Dr. Berke Vardar, Prof. Dr. Tahsin Yücel yer almıştır. Basın Dil Ödülü Seçici Kurulu da Necati Cumalı, Mustafa Ekmekçi, Sami Karaören, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil ve Adnan Binyazar'dan oluşuyordu.

Seçiciler Kurullarının gerekçeli raporlarında ödül kazanan yapıtların dilsel ve sanatsal değeri nirengi noktalarıyla belirtilmiştir.

Yapıtlar ve Yazılar

1979'da dilimizin sorunları, bu sorunlar üzerine yazılmış değişik yaklaşımlı birçok yazı yayımlandı. Dilbilimin yöntemleri, türleri, öteki bilim ve bilgi dallarıyla ilişkileri üzerine uygulamalı ve kuramsal düzeyde kalan yazılar oluşturuldu. Tekkonulu incelemeler, yapıtlar ortaya kondu. Bunların içinde görebildiklerimizden kimilerine özetlemeci bir yaklaşımla değineceğiz. Ancak daha başta şunu söyleyelim artık geleneksel dilbilgisi çalışmalarının yanı sıra dilbilim çalışmaları da gittikçe ülkemizde yoğunlaşıyor. Füsun Altıok, bir yazısında (Dünya, 10 Nisan 1979) bu açıdan 1979'un genel görünümünü çizerken şunları söylüyor:

«Dil bilincinin dil sezgisi basamağında bırakılmayıp, bilimsel ve felsefi temellerle berkitilmesi gereksiniminin yoğun bir biçimde duyulduğu bir dönemdeyiz. Dilbilim, Dil Sosyolojisi, Dil Felsefesi gibi bilgi dalları bundan birkaç yıl öncesine oranla gitgide artan bir önem ve ağırlık kazanıyorlar kültür yaşamımız-

da. Türk Dil Kurumu, görevi ve işlevi gereği dil, dilbilim, yazın, çeviri sorunlarına ve bunların aralarındaki bağıntıların, etkileşimlerin aydınlatılmasına yönelik çalışmalar yapmakta. Kurumun yayın organı olan Türk Dili dergisinde bu konularla ilgili yazılara ağırlık veren özel bölümler ayrılmakta, zaman zaman özel sayılar çıkartılmakta. İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü, **Dilbilim** adlı bir dergi çıkarıyor. Aynı okulun Almanca Bölümü, **Bağlam** adında bir derginin hazırlıkları içinde. (İlk sayısı yayımlandı bu dergin. E.Ö.) Ankara Dilbilim Çevresi **Genel Dilbilim** dergisi adlı süreli yayının 3/4 üncü sayısına ulaştı. Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, FDE dergisinde aynı yönde yayınlara yer veriyor. Bir kuruma bağlı olmaksızın yayın yaşamını sürdüren Yazı dergisinin sık sık ilişkin konularla uzmanca ve ağırbaşlılıkla eğilen yazılara yer verdiğini izleyebiliyoruz.»

Füsun Altıok'un andığı dergiler arasına Eskişehirde TÜMOK (tüm okutmanlar) adına yayımlanan **İzlem** dergisini de katabiliriz. Yabancı dil öğretimi konusunda inceleme, araştırma, uygulama yapma ereğiyle çıkan **İzlem**'de Türkçeyle ilgili sorunlara da yer verilmektedir. Kuşkusuz andığımız bu dergiler dışında yazın dergilerinde de dilsel sorunlara yer verenler var. Kestirmeden söyleyelim canlı bir dil ortamı içindeyiz bugün.

Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler (Oya Adalı, TDK. Yayını)

Dilin yapısını biçimsel açıdan ortaya koymayı amaçlayan bir alandır biçimbilim. Oya Adalı sondan eklemeli, bitişken bir dil olan Türkçeyi biçimbilimin yöntemleri ve ilkeleri doğrultusunda incelemeye çalışıyor. Dil dizgesi içinde yer alan birimleri değerlendiriyor ilkin. Çalışmasını bu değerlendirme doğrultusunda geliştiriyor. Türkçe biçimbirimleri kümelendiriyor, bunları adlandırarak aralarındaki bağıntıları saptıyor. Saptamasını ilginç terimlere bağlıyor Oya Adalı.

Dil Üzerine (Prof. Dr. İsmail Tunalı, Dünya, 29 Ocak 1979).

Dilin insan yaşamındaki yerini vurgulayarak yazısına giren İsmail Tunalı, çağdaş dil felsefesine ve felsefecilerine sözü getiriyor. Çağdaş dil felsefecileri nasıl bir yaklaşımla eğiliyorlar konuya? Heidegger, Wittgenstein'in adlarını anarak, «dil varlığın evidir», «dil ile ifade edilemeyen bir şey üzerine susmak gerekir.» düşüncelerini açımlıyor. Sonra Türk dilinin bugünkü en önemli sorununa sözü ağdırarak şöyle diyor: «...Türk dili bugün büyük bir kargaşa içinde bulunuyor. Bilim dilindeki, teriminolojideki değişiklik bir yana, gündelik dil, özgün bir Türk kültürü

yaratmaya paralel özgün bir dil oluşumu içinde. Ama bu özgünlük öyle dışsal-politik etkilerin altındaki, bu oluşum dilin özünde bulunan varlık-dil-düşünme bağlamını ortadan kaldırma tehlikesini beraberinde getiriyor.»

Dilde Yerlileştirme Üzerine (Prof. Dr. Doğan Aksan, **Genel Dilbilim Dergisi**, sayı: 3-4)

Yabancı sözcükleri dilin örüntüsü ve kullanımı içinde yerlileştirme tüm dillere özgü bir yönsemedir. Yerlileştirme olgusunu tarihsel boyut içinde alan Doğan Aksan yerlileştirmeyi oluşturan ses çağrışımı üzerinde duruyor. Betimleyici ve açıklayıcı bir yöntemle Türkçeden seçtiği örnek sözcüklerle bu olayı somutluyor.

Niçin Dilbilim? (Mehmet Yalçın, **Türk Dili**, Sayı: 329).

Dilbilime gelinceye değin dil incelemeleri hangi yönelimlerle yapılmıştır? Nasıl bir gereksinim ve gelişmenin ürünü olarak doğmuştur? Türleri ve yöntemleri nelerdir? Bu sorulara teğet olarak geçiyor Mehmet Yalçın'ın yazısı. Yapısal dilbilimin değişik alanlardaki kullanımına da değiniyor.

Türkçe ve Almancada Kip-Zaman (Emel Sözer, **Bağlam**: 1-79).

Türkçenin ve Almancanın eylem, yapı ve işlevlerini karşılaştırmalı bir yöntemle araştırıyor Emel Sözer. Ancak konuyu belirli zaman ekleri açısından sınırlandırıyor. **—di, —miş** ve **—ir** biçimlerini önce Türkçede inceliyor. Türkçenin eylem çekim düzeni içinde bunların anlamsal özelliklerini sergiledikten sonra Almancadaki durum ve kullanımlarla karşılaştırıyor. Türkçenin zamanları ve kipleri açısından kimi sonuçlara ulaşıyor.

Kutadgu Bilig (Reşit Rahmeti Arat, tıpkıçekimle yapılmış 2. baskı, TDK. yayını)

Türkbilimin temel yapıtlarından biridir **Kutadgu Bilig**. Birinci baskısı 1947'de yapılmıştı. İkinci baskıda herhangi bir değişiklik yok, tıpkıçekimli baskı. Yapıtın hazırlayıcısı Raşid Rahmeti Arat, metin bölümünden önce koyduğu geniş oylumlu giriş bölümünde **Kutadgu Bilig**'in tarihsel, dilsel ve içeriksel özelliklerini açıklıyor. Metin bölümünde de şiirleri oluşturan koşaların içindeki kimi sözcüklerin değişik nüshalarındaki kullanımlarıyla ilgili notlar veriyor.

Anlambilimi Üzerine (Dr. Ahmet Kocaman, Genel Dilbilim Dergisi, sayı: 3-4).

Ahmet Kocaman bu incelemesine anlam kavramını irdeleyerek başlıyor. Anlamın anlamı, anlam çeşitleri, anlam çözümlemesinde genel yaklaşımlar, anlam alanları yaklaşımı, bileşenler çö-

zümlenmesi üzerinde duruyor. Dilbilim kuramlarında anlambilimin yeri konusuna eğiliyor. Buna bağlı olarak genel anlambilim, mantıksal anlambilim, durum ilişkileri yönünde genişletiyor konuyu. Böylece anlambilimin değişik sorunlarını ve boyutlarını genel çizgileriyle sergiliyor.

Bilim Dili Türkçe (Vehbi Belgil, **Cumhuriyet**. 23 Eylül 1979)

Türkçenin tarihsel gelişimine değindikten sonra sözü dilimizi arılaştırma ulusal ve öz benliğine kavuşturma olgusuna getiriyor Vehbi Belgil. Arılaştırmanın Türkçenin soluğunu genişlettiğini vurguluyor. Asıl özleşmenin bilim dili alanında gerçekleştiğini belirtiyor.

Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi (Prof. Dr. Nevin Selen, TDK. yayını)

Yapıtının önsözünde şöyle diyor Nevin Selen: «Bu kitabın amacı, sesleri, söyleyiş sesbilimi ve akustik sesbilim açısından inceleyerek, dilimizin ses dizgesini saptamaktır. Bu alanda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle eksikleri olabilir...» Kitabın asıl eksikliği rahat okunurluk taşımayışı. Bu da tümcelerin yığışımsallığından geliyor. Bir de terimlerin belirginlik kazanmayışından. Buna karşın Türkçenin ünlü ve ünsüzleri yeni bir yöntemle değerlendiriliyor. Bu seslerin belirleyici özellikleri saptanmağa çalışılıyor.

Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılıklar (Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu, Doç. Dr. Semih Tezcan, Tahsin Saraç ve A. Dilâçar, **Türk Dili**, sayı: 328 - 336)

Geçen yıllarda olduğu gibi 1979'da da Batı kökenli sözcüklere Türkçe karşılıklar bulma çalışması sürdürülmüştür. Bulunan karşılıkların kimileri yadırganmış, yukarıda da değindiğimiz gibi zaman zaman kimi çevrelerin dilinde alay konusu olmuştur. Ne ki her yeni sözcük yadırganır başlangıçta. Bu yıl içinde birçok sözcüğe karşılık aranmıştır. Bunlardan bir bölümünü sıralayalım burada: **Tıkantı** (emboli), **yerbölüm** (parsel), **alınlık** (tabela), **gösterme** (vizite) yereybilim (coğrafya) oyunçizim (koreografi), dönge (ring), ısıtır (termofor) dizit (katalog) dizitleme (kataloglama), telsiz bağlantı (radyolink), sürenek işitimbilim (odiyoloji), karşılık sormadan (provizyon), yarışdışılama (diskalfiye), ödenç (kredi), sonsal (marjinal), özerkkent, konutluk (site), yarıgün (part time)

Bilim ve Bilinç (Dr. Yaman Örs, Türk Dili, sayı: 332).

Bilim dilinin oluşmasında dil bilincinin yerini belirtmeyi, göstermeyi amaçlıyor Yaman Örs. Terimler arasındaki anlamsal

ve biçimsel bağıntının düşünceyi oluşturmada sağlıyacağı yararı sezdirtiyor. Bu yönden bilim dilini özleştirmenin kaçınılmazlığını açıklıyor...

Felsefe Terimleri Sözlüğü (Prof. Dr. Bedia Akarsu, TDK. yayını).

Terim sorunu dilimizin ana sorunlarından biridir. Bilim dilimizin kurulması, her türlü kavramın Türkçenin toprağında üretilmesi bu sorunun çözümüne bağlıdır. İnsan bilimlerinde önemli adımlar atılmıştır bu konuda. Bedia Akarsu'nun sözlüğü güzel bir örneğidir bunun. Birinci baskısı 1975'te yapılan Felsefe Terimleri Sözlüğünün gözden geçirilmiş bu ikinci baskısında binin üzerinde terim yer almaktadır. Terimlerin bir dilimi tanımsal, bir dilimi de tanımsal ve açıklamalı bir yöntemle işlenmiştir. Bu yönden de kavramlara açıklık getirmede önemli bir boşluğu doldurmaktadır Bedia Akarsu'nun sözlüğü.

Bilim Adamının Kimlik Sorunu ve Dil Bilinci (M. Orhan Öztürk, Türk Dili, sayı: 329)

Bilim adamının sorumluluğu salt bilgi üretmek, bilimsel verileri aktarmak değildir. Bunları biçimlendirecek, düşünceye açık seçiklik kazandıracak terimleri yaratma da bilim adamının kimlik sorunuyla yakından ilgilidir. M. Orhan Öztürk bu gerçeği vurgulayarak giriyor yazısına. Bilim adamının temel sorumluluklarından biri olarak kendi alanının terimlerini üretme, hazırlama olduğunu gösteriyor. Şöyle diyor yazısının bir yerinde: «Büyük dil devrimcisi Atatürk'ün büyük kaygısı bireysel ve toplumsal düzeyde yetkin ve özerk bir kimlik oluşturulması ile ilgili idi. Yüzyıllardan beri engellenmiş böyle bir kimlik duygusunun ve yapısının temelinde de dil bilincinin yattığını çok iyi görebiliyordu. «Benlik gelişmesinde ve kimlik oluşumunda dilin önemi çağdaş ruhbilimde giderek daha anlaşılmaktadır.» ...Bilim adamlarının da bu açıdan terimler sorununa bakmaları gerekir. M. Orhan Öztürk'ün yazısı bu anadüşünce üzerine temellenmiş.

Madencilik Terimleri Kılavuzu (Maden Mühendisleri Odası ve TDK Terim Kolu ortak çalışması, TDK yayını)

Terimleri Türkçeleştirme bütün kurum ve kuruluşların ortak bir sorumluluğudur. Kimi kurum ve kuruluşlar bu sorumluluğun bilincinde. Kılavuzlar hazırlıyor. TDK ile sıkı bir işbirliği yapıyorlar. Madencilik Terimleri Kılavuzu da bu işbirliğinin ürünü. Madencilik dilinde kullanılan, dolaşım sıklığı fazla olan terimlere Türkçe karşılıklar yaratma yoluna gidilmiş. Ayrıca, Almanca, İngilizce ve Fransızca karşılıkları verilmiş bu terimlerin.

Karşılıkların yaratımında bir yandan türetmelere, bir yandan da halk dilinin söz değerlerinden yararlanma yoluna gidilmiş.

Türkçede Yan Tümcelerin Sonsuz Sayıda Tekrar Edilme Özelliği (Zeynel Kıran, Genel Dilbilim, Dergisi, 3 4)

Amerikalı dilci Noam Chomsky'nin Dizimbilgisel Yapılar adlı yapıtıyla temellenen, daha sonra üretici-dönüşümsel dilbilgisi adıyla anılan dilsel yaklaşım dilbilim ve dilbilgisi alanında yeni çevrenler açtı. Zeynel Kıran bu yaklaşımın temel kavramlarına bağlı kalarak Türkçenin tümce düzeni içinde yan tümcenin yerini, oluşumunu, öğelerinin biçimlenişini ve dokurganlığını sergiliyor. Ne ki yazısını örgütlendirdiği terimler, tam bir saydamlık kazanmadığı için ilk elde anlaşılmıyor.

Türkiye Türkçesinde Sesler (Ömer Demircan, TDK yayını).

Türkçe sescil bir dildir. Sescilliğini hazırlayan özellikleri nelerdir? Ömer Demircan, sesbilim verilerine bağlı kalarak Türkçenin seslerini, bu seslerin belirleyici niteliklerini göstermeye çalışıyor. Daha önce TDK yayınları arasında çıkmış olan Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Bileşmeleri adlı yapıtında değindiği kimi konularla kesişen saptayımlara gidiyor. Kuşkusuz kimi yerlerde betimleyici, kimi yerlerde açıklayıcı ve karşılaştırmacı bir tutumla yapıyor bunu. Türkçenin sessel yapısı, ses düzeni, bu düzeni oluşturan yasalar yeterince işlenmemiştir. Demircan'ın çalışması özgünlük taşıyor bu açıdan.

Sesbilimsel Kurallar Üzerine (Mehmet Demirezen, Türk Dili, sayı: 337).

Sesbilimin konusu, insanların konuştuğu anlamlı seslerin betimlenmesi ve çözümlenmesidir. Sesler birbirini nasıl etkiler? Hangi nitelikleri taşıyanlar dizimsel bir bağıntı oluşturur? Bu sorulardan kalkarak belirli kurallar saptama sesbilimcilerin görevidir. Mehmet Demirezen, bu görevin niteliğini açıklıyor, sesbilim kurallarının dilbilgisi açısından önemine değiniyor. Değinisini özel kimi imler kullanarak sesbilimsel kuralların dökümüyle genişletiyor. Sesbilimsel kuralların yazılması, seslem ve sözcük sınırı, ses kurallarının türleri, dönüşümlü ses kuralları, ses kurallarının etkinlikleri... gibi yönleri içeriyor.

On Altıncı Türk Dil Kurultayı 1978 (TDK yayını)

Her iki yılda bir TDK kurultayı toplanır. Kurultayda TDK'nın iki yıllık çalışmaları hem yönetimsel, hem de bilimsel yönlerden değerlendirilir. Değerlendirmeler, Genel Kurulca seçilen yarkurullar eliyle yapılır. Yarkurulların TDK çalışma kolları üzerine hazırladığı çalışma yazanakları Genel Kurula gelir. Bunlar üze-

rında görüşme açılır. Üyeler kolların işleyişi, ortaya koydukları yapıtlar üzerinde görüşlerini, eleştirilerini dile getirir. Yarkurulların yazanakları, bu yazanaklar üzerinde yapılan eleştiriler kitaba dönüştürülerek üyelere dağıtılır. On Altıncı Türk Dil Kurultayı 1978 de böyle bir yapıt. Bütün yönleriyle XVI. Kurultayı sergiliyor. Türk dilinin değişik sorunları üzerinde üyeler neler düşünüyor? Bu sorunların çözümü için neler öneriyorlar? Bunları gösteriyor. Eleştiriler, bunlara verilen yanıtlar ilgiyle okunuyor...

Dilbilgisi ((Tahir Nejat Gencan, TDK. yayını, 4. baskı).

Türkçenin dört başı bayındır bir dilbilgisi kitabının yazılmadığı öne sürülür sık sık. Gerçekte tümüyle yadsınacak bir sav değildir bu. Ne ki tam doğru da denemez. Tahir Nejat Gencan'ın yapıtı güzel bir örneğidir bunun. Kitap dört ana bölümden oluşuyor. Birinci bölümde dil ve yazı, Türkçenin yapısı ve Dünya dilleri arasındaki yeri, yazı, dillerin çeşitlenmeleri konuları işleniyor. İkinci bölüm sesbilgisine ayrılmış. Bu bölümde de ünlü uyumu, ünsüzler, sözcük kökleri ve ekler, vurgu ve ton konuları üzerinde durulmuş. Kitabın en oylumlu bölümünü üçüncü bölüm oluşturuyor. Sözdiziminin konu alanına giren tümcenin öğeleri, yapılarına göre tümceler, bileşik tümceler, yan önermelerin görevleri, tümceden sözcük düşmesi... gibi yönler bu bölümde irdelenmiş. Ayrıca sözcük çeşitleri de bu bölümde değerlendirilmiş. Dördüncü bölüm de anlambilgisine ayrılmış...

Konularını işleyişte gözlemden kurala gidiyor Tahir Nejat Gencan. Örneklerini de yazı dilinden seçiyor. Verilen her örnek, kullanımsal bir nitelik taşıyor.

Sonuç:

1979, dilimiz açısından duruk bir yıl sayılmaz. Devingen, devinimli bir yıl olmuştur. Özleşme, Türkçenin kendi öz değerlerine kavuşması dilin değişik kesimlerine yayılarak genişlemiştir. Bu yıl içinde sözlüğümüze giren ya da sözlüğümüzden düşen dilsel birimlerin oranı nedir? Bu soruyu yanıtlamak güç. Çünkü dillerdeki gelişmeyi, değişmeyi yıllık zaman dilimleri açısından saptamak olanaksız gibi bir şeydir. Buna karşın genel yönelim saptanabilir. 1979'da bu yönelim, Türkçeyi özleştirme, geliştirme yönelimi oldukça güçlüdür. Bilinçli bir nitelik kazanmıştır. Sendikalardan meslek kuruluşlarına, meslek kuruluşlarından üniversitelerin değişik bilim ve bilgi dallarına varıncaya değin Türkçeleştirme konusunda çalışmalar yapma istemi vardır. Kimi kuruluşlar, Maden Mühendisleri, Orman Mühendisleri, Ma-

kine Mühendisleri Odaları, özel dil yarkurulları oluşturmuşlardır. TDK ile bu kuruluşlar arasında ortak çalışmalara başlanmıştır. Bilim dilimizin yarını açısından mutlu bir başlangıçtır bu.

Yazın dilinde de büyük bir açılım görüyoruz. Tutucu çevrelerin şiir, öykü, oyun ve romanlarında bile yeni söz değerleri kullanım alanına çıkmıştır. Dil devriminin getirdiği yeni söz değerleri toplumun her kesiminde yaygınlık kazanmaktadır. Dilde tutuculara, dil gericilerine gelince? Sayıları azalmalarına karşın yaygaraları, tepkileri yıl boyunca sürüp gitmiştir. Bunu da doğal karşılamak gerek. Çünkü dil salt bir iletişim aracı değil, düşüncenin de toprağıdır...

TÜRKİYE RADYOLARINDA YAZIN

ORAY TUĞLAN

Türkiye Radyolarında yayınlanan yazın programlarını genelde ikiye ayırabiliriz.

1 — Salt yazın'a ilişkin programlar

2 — İçeriğinde (az da olsa) yazın öğesine yer veren söz programları

Bu programlar genellikle TRT. 2 de ve TRT 1 de yayınlanmaktadır. Yapılan gayrı resmi araştırmalara göre TRT. 1 yayınları Türkiye yüzölçümünün % 84,3 ünü ve nüfusun % 90,2 sini, TRT. 2 yayınları ise Türkiye yüzölçümünün % 60,8 ini, nüfüsun ise % 67,7 sini kapsamaktadır.

Ayrıca, TRT. 1 yayın alanında nüfusun % 34,18 i, TRT. 2 yayın alanında ise nüfusun % 39,72 si okuma yazma bilmemektedir. Dolayısıyla «konuşulan dil» olması gereken radyo programları bu kesim üzerinde direkt etkilidir. TRT. 1 yayın alanına giren bölgelerde (Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya Diyarbakır, Erzurum, Çukurova ve yöreleri.) Ortalamä 9 kişiye bir radyo alıcısı, TRT. 2 yayın alanına giren bölgelerde (Ankara ve İstanbul'la yöresi) ortalama 8 kişiye bir radyo alıcısı düşmektedir.

En çok yapım üreten üç radyonun teknik özellikleri şunlar;

1) İstanbul Radyosu

TRT. 1 yayını 1200 KW Orta Dalga 295 m. 1017 kHz

TRT. 2 yayını 150 KW Orta Dalga 427 m. 702 kHz

2) Ankara Radyosu

TRT. 1 yayını 120 KW Uzun Dalga 1500 m. 200 kHz

TRT. 2 yayını 1200 KW Uzun Dalga 1648 m. 182 kHz

3) İzmir Radyosu

TRT. 1 yayını 200 KW Orta Dalga 324 m. 927 kHz

Bu yazının konusu olan yazın ve sanat programlarının yıllık yayın süresi 1040 dakika (Ortalama 18 saat), bunların ortak yayın içindeki yeri 0.32 ve yayın süresine oranı 0.24 dür.

Bu küçük bilgilerden sonra bazılarını örnekleyeceğimiz 1979 Türkiye Radyoları Yazın ve içeriğinde yazın öğesi olan program listelerini sunalım sizlere.

Bu listeye ilk bakışta 1979 yazın programları yetersiz görülebilir ve bu bir bakıma doğrudur, ancak;

Daha önceki yıllarda Türkiye Radyolarında bu tür programların çoğunun yapılarak yayınlanmış olması, tüm TRT yaşantılarında çoğu, en az bir kaç yazın programı gerçekleştiren tüm TRT prodüktörlerinin çağımızda hızla değişen yurt ve dünya sorunlarıyla giderek daha çok ilgilenmeleri ve bu nedenle salt yazın programı üretmek yerine ulusal ve evrensel sorunları işleyerek «yazın'ı» asıl programlarını daha çok dinleyiciye dinletme unsuru olarak kullanmaları, bu yetersiz gözükmenin başlıca etkenleri sanıyorum.

TÜRK DİL KURUMU ÖYKÜ ÖDÜLLERİ

Hazırlayan Tülây Yavuz (İzmir Radyosu)

Yayın günü Cumartesi 14.00 TRT. 2

programın amacı, TDK. nun çalışmalarını özetleyerek, TDK ödüllerinin amaç ve işleyişiyle ilgili bilgi vermek ve bu ödüllerden «Öykü ödüllerini» yazarlar ve eleştirmenlerle yapılan söyleşilerle ve bu öykülerden bölümlerle yansıtmak.

13 programdan oluşan dizide şu öyküler (konular) yayınlandı:

Program 1 — TDK, çalışmaları ve genel olarak ödüller.
» 2 — 1957 ödülü (Sabahattin Kudret Aksal Yaralı Hayvan)
1959 (Tahsin yücel Düşlerin Ölümü.)
3 — 1960 (Onat Kutlar İshak)
1961 (Tarık Dursun K. - Güzel Avrat Otu)
4 — 1962 (M. Buyrukçu Bulanık Resimler)
1963 (F. Kayacan Sığınak hikâyeleri)
5 — 1964 (Demir Özlü Soluma)
1965 (A. Muhteremoğlu Başörtülüler)
6 — 1968 (S. Kocagöz Yağmurdaki Kız)
1969 (Orhan Kemal Önce Ekmek)
7 — 1971 (Şahap Sıtkı Acı)
1972 (Adnan Özyalçıner Yağma)
8 — 1973 (S. Baran Haziran)
9 — 1974 (Zeyyat Şeliboğlu Koca Denizde Bir Nokta)

10 — 1975 (Demirtaş Ceyhun Apartman)
11 — 1976 (Nedim Gürsel Uzun Sürmüş Bir Yaz)
12 — 1977 (H. Aktunç - Gidenler, Dönmeyenler)
13 — 1978 (Muzaffer İzgü Donumdaki Para).

ve son program

KONULARDA TÜRK ŞİİRİ

Radyo program yapım ve yayın dairesi Başkanlığınca yapımı gerçekleştirilen bu programda, amaç; Türk şiirini çeşitli konularıyla ele alarak tanıtmak ve seçkin örneklerini dinleyiciye duyurmak, yetişen genç kuşaklara Türk şiirinde işlenen konuları öğretmek ve böylece Türk kültürüne katkıda bulunan değerlerin yaşatılmasını ve yeni kuşaklara geçmesini sağlamak.

Bu programda şu konular işlendi;

— Şiirimizde kadın
— Şiirimizde Aşk
— Kahramanlık şiirleri
— Ana şiirleri
— Çocuklarımıza, çocukluğumuza şiir
— Şiirimizde Gurbet
— Şiirimizde Tabiat
— Türk şiirinde köy
— Malazgirt
— Türk şiirinde öğretmen
— Şiirimizde Atatürk
— Türk şiirinde Anadolu
— Türk şiirinde Trakya
— Türk şiirinde İstanbul
— Şiirimizde ölüm
— Şiirimizde bayrak
— Türk şiirinde deniz, denizcilik
— Türk şiirinde yaşama sevinci
— Yalnızlık.
— Sosyal konulu şiirler

İçeriğinde (az da olsa) yazın öğesine yer veren ve yayınların büyük çoğunluğunu oluşturan programlar

YAZIN PROGRAMLARI

Programın Adı:	Yayın Günü:	Yayın Saati	Yayınlayan Radyo:	Süre) (Dakika)	Yapımcı :	Yayınlandığı Süre :
1 — Anıların Getirdikleri (Anı Edebiyatımız)	Çarşamba	16.30	TRT 2	20′	Konur Ertop	1979 ilk altı ay
2 — Örneklerle Türk Edebiyatı	Perşembe	11.30	TRT. 2	20′	Olcay Araz	1979
3 — Türk Dil Kurumu Öykü Ödülleri	Cumartesi	14.00	TRT. 2	20′	Tülây Yavuz	1979 Temmuz-Ağustos-Eylül
4 — Konularda Türk Şiiri	Pazar	09.00	TRT. 2	20′	Ortak	1979 Ocak-Şubat-Mart.
5 — Türk Kültür Tarihi	Pazar	14.00	TRT. 2	20′	Ortak	1978 Ekim'de başladı, 1979 Ocak Şubat - Mart'ta yayınlandı.

KADIN DÜNYASI

YAYIN GÜNLERİ VE SAATİ: Pazartesi, çarşamba, cuma 9.00—10.00 arasında

PROGRAMIN AMACI Kadını evinin dört duvarından çıkarıp, insan, yurttaş ve erkekle eş düzeyde bir aile bireyi olduğunun bilincine vardırmak. Ekonomik, toplumsal, yasal, siyasal, kültürel, cinsel sorunlarını sergilemek ve çözüm yollarını araştırmak.

NE OKUYALIM BÖLÜMÜNÜN AMACI: Eğitim olanları sınırlı genç kızların kitap okuyarak kendilerini eğitmelerini, yetiştirmelerini, belli bir beğeni düzeyine ulaşmalarını ve dünya görüşü edinmelerini sağlamaya yardımcı olmak.

PROGRAM YAPIMCILARI: Filiz Ercan, Günseli Akol (Ankara Radyosu)

KADIN DÜNYASI programı, yayına girdiği 5.8.1974 tarihinden bu yana, zaman zaman sanat, edebiyat köşesi adıyla, bu tür yayınlar yapmıştır. Nezihe Meriç ve Afet Ilgaz'la dizi olarak sürdürülen yayınların yanı sıra, sık sık sanatçı röportajları ile de, dinleyicilerine seslenmiştir. 1979 yılı içinde «Ne okuyalım» adıyla bir köşe açılmış, çeşitli yazar ve sanatçıların konuya ilişkin görüşleri sohbetler biçiminde ve sürekli olarak yayınlanmıştır. Bu arada, dinleyicilere «siz neler okuyorsunuz» sorusu sorulmuş, dinleyici mektuplarındaki görüşler, yazar ve kitap isimleri yayınlanarak, daha çok yazarın ve yapıtın adı duyurulmaya çalışılmıştır.

PROGRAMDAN BİR BÖLÜM:

Sevgili dinleyiciler, kitap okumak ne güzel şey. Üstelik en yararlı uğraşlardan biri. Kitapların dünysında kendini, çevresini, yaşadığı toplumu, toplumları, insan ilişkilerini, insanın uygarlıklar yaratma serüvenini yaşamanın tadına bir kez vardınız ı, bu doyumu bir kez tattınız mı, vazgeçmek olanaksız artık. Ne okuyalım, neler okuyorsunuz sorumuza gelen yanıtlardan da belli oluyor bu. Dinleyicilerimiz, okudukları kitaplar kadar, kitabın önemini, değerini de vurgulamıştır mektuplarında. Örneğin Manisa'dan yazan Filiz Daban'ın mektubunda bir de uzun kitap ve yazar adları listesi ekliydi. Diyor ki Filiz Daban: «Ben onbeş yaşında, lise üçüncü sınıf öğrencisi bir genç kızım. Küçük yaşlardanberi kitap okumaya bayılırım. Evde bir kitaplığımız var. Ayrıca kardeşim kentteki bir kütüphaneye de üye oldu. Bol

bol kitap okuma olanağı buluyoruz. Ben daha çok çağdaş romanlar okuyorum.

Bunun nedeni herhalde çağdaş romanlardaki olayların, sorunların bana daha yakın gelmesi. Daha çok, insanların ruhsal bunalımlarını, iç çekişmelerini, olaylar karşısındaki bocalamalarını anlatan romanları severim. İnsanları daha yakından tanıma isteğimden olsa gerek.»

Daha sonra da, okuduğu kitapların uzun bir listesini yapmış dinleyicimiz. Bazılarını biz de sizlere duyuralım. Rüzgar gibi Geçti, Uçurum İnsanları, Büyük Gözaltı, Alkatraz Kuşçusu, Erguvan Ağacı, Öğretmen, Cennet Yolu, Bizim Köy, Suçumuz İnsan Olmak,... En sevdiği yazarlar da Jack London, Knut Hamsun, Gogol, Aziz Nesin, Çetin Altan, Sait Faik, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, John Steinbeck, Şevket Süreyya

Kars'ın Çıldır ilçesi Güvenocak köyünden Ayfer Şaşı'nın okuduğu kitaplarsa, Maksim Gorki'den Ana, Orhan Kemal'den El kızı, Upton Sinclair'den Petrol, Ümit Kaftancıoğlu'dan Çarpana, Jack London'dan Savaş ve Açlar...

Kırıkhandan Emine Gümüşel de Balzac'ın Goriot Baba adlı yapıtından çok etkilenmiş. Hamingway, Puşkin, Dostoyevski, Kemal Bilbaşar, Orhan Kemal, Erdal Öz, en beğendiği yazarlar.

Keçiborludan Ülker Aygünün mektubunu da birlikte okuyalım. «Kitaplar... Büyük-küçük, boy boy kitaplar... Ustaca yazılmış, güzel, gerçekçi, bilgi kaynağı kitaplar... Düşündüren, konuşturan, hayale daldıran kitaplar... Bazan severek okuduğumuz, bazan sıkılıp bir köşeye attığımız kitaplar... Kısacası, insanı insanlar bütünleştiren bir dost, bir arkadaş, bir kaynak olan kitaplar, kitaplarımız... Elbette kitap okumanın da kendine özgü kuralları, yöntemleri var. Bir toplumun bireyleri olduğumuza göre, toplumun dertleri, sorunları bizim için de geçerli. Gerçeği duymak, görmek, okumakla olası. Geçmişten geleceğe köprü kuran kitaplar bu bakımdan en önemli araç. Ben genellikle toplumsal içerikli, toplumun gerçeklerini dile getiren, dostluk ve sevgiyi anlatan kitaplar okurum.»

Sevgili dinleyiciler, bize ulaşan bu mektupları birlikte okuyarak, sanırız hepimiz pek çok kitap ve yazar adı öğrendik. Bundan sonra okuyacaklarımız da bize ışık tutacak. Bu yüzden, bize yazdığınız mektupları tek tek, programımızda okuyup tartışacağız.

GÜNLERLE GELEN

Yaşanan günlerin kültür, sanat ve bilim olaylarını yansıtmayı amaçlayan Günlerle Gelen programı ilk kez 2.1.1979'da yayına girdi. Bu yıl boyunca her onbeş günde bir Kültür Sorunları programı ile dönüşümlü olarak yayınlanan program, 1980'de her hafta dinleyici karşısına çıkacak. Nursel Duruel ve Sezi Nuhrat'ın birlikte hazırladıkları Günlerle Gelen'de belli başlı şu konulara yer verildi:

— 1978 yılı edebiyat ödüllerinin değerlendirmesini Kemal Özer yaptı.

— TYS'nin 1979 yılı çalışmalarını Şükran Kurdakul özetledi.

— AKM'de düzenlenen Sanat İnsanları topplantısının Melih Cevdet Anday ve Vasfi Rıza Zobu-Bedia Muvahhit ile ilgili bölümleri programa aktarıldı.

— Çeviri-bilim semyozyumu Ahmet Cemal tarafından özetlendi.

— AKM'de düzenlenen Sinemada Edebiyat Uyarlamaları açık oturumundan özetler sunuldu.

— Yine AKM'de düzenlenen Günümüz Türk Sanatını Oluşturan Temel Etkenler konulu bir dizi açık oturumdan bölümler aktarıldı.

— 1940 kuşağı toplumcu ozanlarından Niyazi Akıncıoğlu, ölümü nedeniyle şiirleriyle anıldı.

— Ülkemizde Cumhuriyet'ten bu yana çıkan dergilerin kısa bir değerlendirmesini Konur Ertop yaptı.

— Gazetelerin sanat sayfaları konusunda Dünya'dan Selim İleri, Aydınlık'tan Cenap Nuhrat, Cumhuriyet'ten Doğan Hızaln ve Milliyet'ten Zeynep Oral görüşlerini anlattılar. Genel değerlendirmeyi Arslan Kaynardağ yaptı.

— Erzurum Aşıklar Şenliği izlendi.

— Dünya Çocuk Fuarı nedeniyle Prof. Dr. Jale Baysal'ın masallar konulu konferansı özetlendi.

— Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri toplantısından izlenimler verildi. Aziz Nesin, Yugoslav İlhami Emin, Romen George Balaite, Bulgar Hasan Karahüseinof ve Yunanlı İlia Simopoulos'la görüşüldü.

— Sait Faik, Orhan Kemal, Milliyet Roman Ödülünü 1979 yılında kazanan sanatçılarla röportajlar yapıldı.

— Sinematek'in 15. kuruluş şenlikleri özetlendi.

— Ömer Faruk Toprak'ın ölümü nedeniyle, Konur Ertop ve Demirtaş Ceyhun'la görüşüldü.

— Hacı Bektaş Şenlikleri izlendi.

— Çanakkale Tahta At Şenlikleri izlendi.

— Uluslararası Af Örgütü'nün ölüm cezalarıyla ilgili çağrısı Gündüz Vassaf tarafından değerlendirildi.

— Prof. Bülent Berkarda kanserdeki yeni buluşları anlattı.

— A. Dilaçar ölümü nedeniyle anıldı.

— Türk Dil Kurumu ödülleri üzerine, ödül alanlarla görüşüldü.

— İkinci İstanbul Sanat Bayramı etkinliklerinden Türkiye'de Sanat Eğitimi konulu sempozyumdan özetler verildi.

— Pir Sultan Abdal anıtının açılış töreni izlendi.

— 30. Dünya Şehircilik Günü nedeniyle Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan konulu kolokyum özetlendi.

KÜLTÜR SORUNLARI

Hazırlayanlar Gürol Sözen Oray Tuğlan

Program yayın günü: Salı

Saat: 18.15 — TRT. 2 (15 günde bir)

Süre 45'

Not: 1979'da Ağustos ve Eylül aylarında yayınlanmadı.

Programın amacı Kültür ve Sanat sorunları günümüzde yeni boyutlara ulaştı, özellikle her sanat dalı kendi içinde kapalı bir çalışma biçimi sürdürürken, geniş yığınlar ya da halk arasında «Bir başka kültür biçimi» oluşmakta. Bu kültürel olguya ya da kültürsüzlüğe «yozlaşma» deniliyor. Özgün sanatın ve korunması gerekenin karşısında gelişen yozlaşma günümüze ve geleceğe kaygıyla bakmamızı gerektiriyor. Mimarisinden müziğine, yazın alanından plâstik sanatlara değin uzanan kültür karmaşası belirli bir tartışma gereğini duyurmakta.

Geleneksel sanatlarla günümüzün, günümüzle batının ilişkisi ve yoğunlaşan yozlaşmanın günümüz ve gelecekteki konumu bu programı ve konularını oluşturuyor.

Kültür sorunları'nın her programına konuyla ilgili uzmanlar çağırılmakta, önce sorun ortaya konmakta, sonra o konuda yapılan röportajlar dinletilip, konunun gelişmesi ve sorunların boyutları saptanmakta. Böylece mikrofona getirilen tartışma, söyleşi, sorunun çözümü için uzmanların görüşleri ve önerileriyle sonuçlandırılmakta.

Kültür sorunları programında 1979 yılında yayınlanan konular ve katılanlar;

No:	Tarih :	Konu :	Katılanlar
1 —	9.1.1979	Nasıl bir kültür oluşuyor? (I)	Prof. Dr. Mübeccel Kıray Tarık Buğra Hilmi Yavuz
2 —	23.1.1979	(II)	
3 —	6.2.1979	Yazın Alanı (I)	Şükran Kurdakul Afşar Timuçin Mustafa Kutlu
4 —	20.2.1979	(II)	

Örneğin, bu programda, Kültür yapımızı bütünleyen öğelerin önemli bir bölümünü oluşturan yazın alanının günümüzdeki etkinliği, yazıları kimlerin okuduğu, geçmiş yıllarla son yılların görünümü arasında, yazar ve yayıncılık açısından oluşan ayırımlar ve yazarla okur ilişkisi açısından nasıl bir yazın alanı oluştuğu irdelendi.

Ayrıca toplumun çeşitli kesimlerinden, değişik meslek gruplarından kişilerle yapılan seri röportajlar, söyleşiye katılanlara dinletildi, görüş ve önerileri, yayınlandı.

5 —	20.3.1979	Yazar hakları ve sorunları	Prof. Dr. Ünal Tekinalp Adnan Özyalçıner Sennur Sezer
6 —	3.4.1979	Eski Uygarlıkların tanıtılması	Emin Başaranbilek Ersu Pekin Nazan Tapan
7 —	17.4.1979	Resim ve Heykel sanatımızın kültürümüzdeki yeri	O. Zeki Çakaloz Sezer Tansuğ Gürdal Duyar Doç. Özer Kabaş
8 —	1.5.1979	Günümüzde fotoğraf sanatı ve sorunları	Ara Güler Gültekin Çizgen Ersin Alok Doç. Güler Ertan

9 —	15.5.1979	Sanat Galerileri ve sorunları	Canan Çoker O. Zeki Çakaloz Kadir Akorak
10 —	28.5.1979	Tiyatronun sorunları	Can Gürzap Meral Taygun Hayati Asılyazıcı
11 —	12.6.1979	Halk, sanat, batı Müziğimiz ve sorunları	Niyazi Sayın Reşit Erzin Yavuz Top
12 —	26.6.1979	Çocuk ve kültür	Zeynep Uğurlu Özgül Erten
13 —	11.9.1979	Kültürel açıdan kentleşme	Prof. Dr. Cevat Çapan Demirtaş Ceyhun
14 —	25.9.1979	Sinema ve Sansür	Sami Şekeroğlu Onat Kutlar Doç. Dr. Sait Güran
15 —	23.10.1979	Türk Dil Kurumu Ödülleri ve dil sorunu	Afşar Timuçin Oktay Arayıcı
16 —	6.11.1979	Sanat bayramları ve kültürel açıdan etkinlikleri	Prof. Önder Küçükerman Doç. Devrim Erbil Hilmi Yavuz
17 —	20.11.1979	Seramik sanatı ve sorunları	Prof. Sadi Diren Candeğer Furtun Ahmet Yamaner
18 —	4.12.1979	«Eski doku»nun korunması ve kültürümüze katkısı	Prof. Dr. Metin Sözen Çelik Gülersoy Besim Çeçener
19 —	18.12.1979	Gelecekte, nasıl bir kültür oluşuyor? (Yılın değerlendirilmesi)	Prof. Dr. Mübeccel Kıray Tarık Buğra Hilmi Yavuz

GÜLMECE DÜNYASI

Her hafta yayınlanan ve 40 bölümden oluşan bir izlence dizisi. Yapımcısı Servet Serdaroğlu. Dizide çeşitli ulusların gülmece yazınlarından örneklerin yanı sıra, o ulusların günlük ve ekinsel yaşamlarında gülmece anlayışlarının nasıl yansıdığı da araştırılmaya, sunulmaya çalışılıyor.

Aşağıdaki iki örnekten birincisi Amerikan, ikincisi Sovyet gülmecesi ile ilgili izlencelerden alınmıştır.

PROGRAM ÖRNEĞİ I

(..... .....)

SES 1 Söz siyasal yaşamdan açılmışken, Amerikan gülmecesinde bu konunun önemli bir yeri olduğuna da değinelim hemen... Bu tür yazılar arasında Ambrose Bierce'in yapıtlarının özel bir yeri vardır. 1842'de doğan, 1913'de Meksika'da kaybolan ve kendisinden bir daha haber alınamayan bu yazarın asıl mesleği gazetecilikti. Özellikle San Fransisko gazetelerinde çalışmıştı. Çalışmaları pek tutarlı görülmemekle birlikte, Amerikan yazınının en gerçekçi savaş öykülerini de onun yazdığı söylenir. Ama, asıl ününü taşlamalarından, yergilerinden, alaylarından kazanmıştır. 19'uncu yüzyıl sonlarında Amerika'da en iğneleyici alaylar onun kaleminden çıkmıştır.

Şimdi Ambrose Bierce'in «Olağandışı Fabller» adlı yapıtından aldığımız iki örneği sunuyoruz.

MÜZİK

SES 2 İki politikacı oturmuş, halka hizmetin erdemlerinden söz ediyorlardı... Lâf döndü, dolaştı bu hizmet karşılığı elde edilen ödüllere geldi...

«Benim için en değerli ödül,» dedi bir tanesi, «yurttaşı memnun edebilmektir!»

«Doğrusu en büyük ödüldür bu» dedi ikinci politikacı. «Fakat ne yazık ki, yurttaşı memnun edebilmek için insanın her şeyden önce politikadan ayrılması gerekir.»

İki politikacı durup bir süre birbirlerini süzdüler... Anlatımı zor bir acıma duyuyorlardı birbirlerine...

«Tanrı bilir ya,» dedi bir tanesi, «madem ki böyle bir ödül beklemeye hakkımız yok, elde edebildiğimizle yetinelim...»

Sonra, sağ ellerini bir an için devlet hazinesinden çekip, ellerindeki ile yetinmeye and içtiler...

SES 3 Senatör adayı, seçim bölgesinde kampanyada idi. Konuşmalarından birinden dönerken, bir bebek arabasını iten bir hemşire gördü. Eğildi, bebeğin nemli burnunu babacan bir tavırla öptü... Başını kaldırırken, kahkahalarla gülen bir adamla göz göze geldi.

«Niye gülüyorsunuz?»

«Çünkü,» dedi adam, gülmekten zor konuşuyordu, «öptüğünüz bebek kimsesizdir. Öksüzler yurdundan... Bir işe yaramıyacak sizin öpücük.»

«Peki, ya hemşireye ne diyeceksiniz?» diye sordu politikacı. «Hemşire de kimsesiz değil ya... Dostlarına, tanıdıklarına söz edebilir bundan... Hatta, belki daha önce yanında çalıştığı kimselere bile yazar. Kim bilir?»

Karşısındaki adam gülmekten zor anlaşılır bir sesle:

«Hemşire mi?» dedi. «Hemşirenin okuma yazması yok ki. Üstelik hem sağır, hem dilsiz.»

MÜZİK

.....)

PROGRAM ÖRNEĞİ II

SES 1 Sayın dinleyiciler, programımızda yer alan ikinci örnek, ortak çalışan iki gülmece ustasının kaleminden çıkmış... Çağdaş iki Sovyet yazarı bunlar... Öykünün başlığı «KRİSTOF KOLOMB'U GEL DE KISKANMA»...

MÜZİK

SES 2 Yoo, hayır... Günümüzde dış gezilere çıkmanın kesinlikle, hiçbir anlamı kalmadı... Görülmedik hiçbir yer bırakmadılar... Sıradan bir turistin uğramadığı bir yer bulabilmek bile olanaksız...

Ne demek istediğimi hâlâ kavrayamayan varsa açıklıyayım: Her şey büyük kâşiflerle başladı... O gezentilerin, o züppelerin çok kötü bir huyları vardı: Ne görseler en ince ayrıntısına kadar ballandıra ballandıra anlatırlardı. Öyle ki, onları okuyan birisi artık o yerleri görmüş gibi olur, oralara gitmek hiç içinden gelmezdi.

Durum zamanla daha da kötüleşti. Fotoğraf denilen nesne bulundu... Açıklamaların yanında resimler de yer almaya başladı. Dahanın dahası bir de belgesel fotoğraflar, resimli posta kartları, kalın kalın albümler çıktı bunların üstüne...

Sıra filmlere, televizyona geldiğinde, en hafif deyim ile durum artık katlanılmaz olmuştu. Çünkü bunlar özel bir etkileme yöntemini getirdiler beraberlerinde... İnsan kendisini sanki o gösterilen yerlerin içinde, ortasında imiş gibi hissediyordu. Bakın nasıl:

Film seyrederken ya da televizyon izlerken bir perdenin ya da ekranın karşısında oturduğunuzu sanırsınız değil mi?... Gerçekte ise oturduğunuz filân yoktur... Ya Akdeniz'de bir gemide yolculuk yapmaktasınızdır, ya Alplerin üstünde uçmakta, ya da Büyük Sahra'da taban tepmekte...

Bunun doğal sonucu nedir?... Dünyanın öteki ucuna bile gitsem acaba yeni diyebileceğim bir şey görebilir miyim?... Ha-

yır Hiçbir şey Çünki hepsini televizyonda görmüşümdür nasıl olsa. Evimden dışarı çıkmadan, gezegenimizi çoktan bir uçtan bir uca dolaştım, bitirdim bile... İnci avcıları ile birlikte tuzlu derinliklere daldım. Brezilya ormanlarında altın gömüleri aradım... Hatta bir keresinde, bir yanardağın kraterinde bile dolaştım.. Tüm bunlardan sonra beni ne etkileyebilir ki?

Diyelim ki, uçağa atladım ve ver elini Roma, dedim... Koloseum, katakomblar, Appiya yolu... Hepsi de kendi sokağımı bildiğim kadar yakından tanıdığım yerler... Çölde yolculuk yapsam sfenksler eski birer dost gibi gülümseyecekler bana...

Varşova'da kimseye yol sormadan dolaşabilir, o sisli Londra'da gözü bağlı gezebilirim... Hawai'ye gitsem sanki yüz yıldır orada yaşıyormuşum gibi gelir.

İnsan, sırf eğlence olsun diye, Eyfel kulesinin perçinleri hakkında bilgi veren rehberin yanlışlarını çıkarabilir, ya da Londra saat kulesinin yüksekliğini açıklayan rehberin milimetrik yanlışlarını yüzüne vurabilir.

Artık dış gezilere çıkmanın tek amacı yurtta bilet bulamadığınız bazı gösterileri izleyebilme olanağına kavuşabilmenizdir... Sözgelimi Moiseyev'in dansçılarını Şikago'da seyretmiş, Bolşoy operasının gösterilerini Sidney'de izlemiştim. Hatta anımsarım Rio De Janeiro'da Oleg Popov'un ünlü sirki için bile bilet bulabilmiştim. Moskova'da insanın eline her zaman böyle bir şans geçmez...

Gayrısı, yolculuk sıkıcı bir şeydir. Çağdaş, aydın bir insanın küremizin üstünde koşuşup durması anlamsızdır. Şanslı insanların, yolları üstüne rastlayan o bilinmez ülkeleri buldukları günler çoktan geride kaldı... Kristof Kolomb söz gelimi... Ne zaman doğulacağını doğrusu iyi bilmiş Kolomb...

MÜZİK

.....)

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1979'UN NOTU: GELECEK YILLARDA TÜRKİYE RADYOLARINDA YAZIN AÇISINDAN YAPILMASI GEREKENLER:

1 — TRT'de bir «yayın politikası» henüz gerçekleştirilememiştir. İvedi olarak gerçekleştirilmesi gereken bu konu, Türkiye Radyolarında en önemli sorundur. Kim'e nasıl, neden yayın yapılmalıdır? Bu sorunun yanıtı mutlaka verilmeli, yayınlar da bu yanıta göre düzenlenmelidir.

2 — Türkiye Radyolarında önceki yıllarda «Kitap Saati», «Kitaplar, Dergiler, görüşler» v.b. sinyallerle yayınlanan ve amacı yeni çıkan kitapları, dergileri, yayınları dinleyiciye tanıtma olan program en kısa sürede tekrar yayınlanmalı, böylece sağlıklı bir yazar, okuyucu kitlesinin gelişimine katkıda bulunularak, yazar okuyucu iletişimi radyolarımız açısından sağlanmalıdır.

3 — Yazın programları; yapımcılara daha çok süre, yeni teknik olanaklar sağlanarak gerektiğinde dramatize türde yayınlanmalı, böylece dinleyici açısından kolay izlenmeleri sağlanmalıdır.

4 — Özellikle Almanya, Hollanda vb. ülkelerde milyon'a yakın vatandaşımızın yaşadığı düşünülerek, yurt dışı yayınlar için bu kesimin özellikleri de gözönünde tutularak, eğitim kuşaklarını destekleyici tarzda özel yazın programları hazırlanarak, bu vatandaşlarımızın da «okuyanlar» durumuna dönüştürülmesine çaba sarfedilmelidir.

5 — Önceden yapılanları geliştirerek, çocuklara yönelik, özel, «çocuk yazını» programları tezelden hazırlanmalı, böylece «yazında bilinçli bir kültür oluşmasının temelleri» küçük dinleyenlere sunulmalıdır.

6 — TRT de bugüne değin çeşitli bölümlerde gerçekleştirilen ancak nedense sanat ve yazın alanında yapılamayan bir yazın semineri en kısa sürede gerçekleştirilmeli, bu konularda özgün yapıtlar veren çeşitli sanat ve kültür adamlarının önerileri ışığında, yeni programlar hazırlanmalıdır.

7 — TRT'deki tüm programların yapımını olduğu gibi; yazın programlarının yapımını da etkileyen, eskimiş, stüdyo ve teknik cihaz sorununa ivedi çözüm bulunmalıdır.

8 — Kısaca, Türkiye Radyoları haber verme, eğitme, kültür ve sanata yardım ve moral görevinin boyutlarını saptarken, herşeyden önce. yazın ve sanat alanındaki geniş bir kitle ile iletişimini geliştirmenin önlemlerini arayıp bulmak zorunda ve görevindedir.

Bu nedenle TRT, eski yayınlarına ek olarak, yeni bir anlayışla en kısa sürede oluşturacağı yeni yazın ve sanat programlarıyla özgün sanatçılarımızın ulusal ve evrensel ürünlerini, yaratıcılarında tanıtarak dinleyiciye sunmalı, ulusal yazın ve sanattaki sorunları öneri ve çözümlerle yansıtarak, dinleyicilerin yazın alanındaki beğeni ve bilgileriyle duygu ve düşüncelerini geliştirmelidir.

İÇERİĞİNDE YAZIN ÖĞESİ OLAN PROGRAMLAR :

Programın Adı:	Yayın Günü:	Yayın Saati	Yayınlayan Radyo:	Süre (Dakika)	YAPIMCI :
1 — Bir sanatçının günlüğü	Pazartesi	21.00	TRT	30′	Güneş Buharalı
2 — Kadın Dünyası	Pazartesi Çarşamba Cuma	09.02	TRT. 1	58′	Filiz Ercan Günseli Akal
3 — Dilden Dile	Salı Cumartesi	09.20 15.00	TRT 1 TRT 2	20′ 20′	Ümit İ. Kaftancıoğlu
4 — Kadın Sanatçılarımız	Salı	10.30	TRT 2	30′	Güner Aylanç
5 — Günlerle Gelen	Salı	18.15	TRT 2	45′	Sezi Nuhrat — Nursel Duruel (15 günde bir)
6 — Kültür Sorunları	Salı	18.15	TRT	45′	Gürol Sözen — Oray Tuğlan (15 günde bir)
7 — Sanat Olayları	Salı	21.00	TRT 2	30′	Turgut Erülgen — Oray Tuğlan
8 — Radyo Tiyatrosu	Çarşamba Perşembe Pazar	21.00 21.02 12.02	TRT. 2 TRT. 1 TRT. 1	60′ 60′ 60′	Ortak
9 — Yalılarımız konaklarımız ve yaşantıları	Perşembe	18.30	TRT 2	20′	İnci Garan (TRT dışından)

10 — Sılaya Dönüş	Perşembe	20.15	TRT. 1	20′	Alâettin Bahçekapılı
11 — Çevremizde Sanat	Cuma	19.30	TRT. 1 (Bölgesel)	15′	Oray Tuğlan (1979 ilk 5 ayında Rezan Alpay)
12 — Çocuk Saati	Cumartesi	09.02	TRT 1	58′	Ortak
13 — Hafta Sonu	Cumartesi	10.30	TRT 1	150′	Elçin Temel — Handan Yüney
14 — Türk Kültüründen Sayfalar	Pazar	09.00	TRT. 2	20′	Ortak
15 — Gülmece Dünyası	Pazar	14.00	TRT 2	20′	Servet Serdaroğlu
16 — Sanat Tarihi	Pazar	18.00	TRT. 2	30′	Oray Tuğlan
17 — Çocuk Bahçesi	Hergün (Cumartesi Pazar haric)	18.01	TRT. 1	15′	Ortak
18 — Sabahtan Sabaha	Hergün (Tatil günleri hariç)	07.40	TRT 1	80′	Ender Salihoğlu — Gönül Akalın — Mucip Tarlan
19 — Arkası Yarın	Hergün (Pazar hariç)	10.01 16.20	TRT. 1 TRT. 2	20′ 20′	Ortak

Şimdi de bu programlardan bazılarını biraz daha ayrıntılı tanıyalım;

1979 10 AYLIK EDEBİYAT PROGRAMLARININ DÖKÜMÜ

PROGRAMIIN ADI	SÜRESİ	Yapımcı - Yönetmen	Yayın Tarihi	KATILANLAR	KONUSU
Dilimiz Türkçe	31′	H Kanyılmaz	5.1.1979		
Halide Edip Adıvar	30′	H. Kanyılmaz O. Mutlucan	8.1.1979		Ölümünün Yıldönümünde anıldı.
Dilimiz Türkçe	35′	H. Kanyılmaz O. Mutlucan	12.1.1979	Kemal Bilgin Mehmet Bahçeci	Okul ve Öğretmenlerinin özleştirmede katkıları.
Dilimiz Türkçe -	26′	H. Kanyılmaz O Mutlucan	19.1 1979		
Ahmet Hamdi Tanpınar (İst)	30′	N. Çelik	5.2.1979		
Sanat ve İnsan (Fakir Baykurt)	33′	S. Sezgin	25.2.1979		
Yaşar Kemal	30′	Cetin Oner	5.3.1979		Sanatı kişiliği Eserleri.
Hüseyin Rahmi Gürpınar (İst)	32′	S. Ertem	11.3 1979		
Ceyhun Atuf Kansu	20′	S Akıllıoğlu H. Taşkın	17.3.1979		Ölümünün I. Yıl Dönümü.
Kitaplar ve Düşünceler (İst) I	44′	N. Erol	2.4.1979	(Hilmi Yavuz Mehmet Başaran Gülçin Alpöge Gün Gezen Eradal Öz)	Çocuk kitapları I
Sabahattin Ali	35′	B. Gökçe S. Sander	4.4.1979		
Muhsin Ertürk	31′	S. Örsel	29.4.1979	Tören Filmi	M. Ertuğrul'a Doktora verilmesi.

PROGRAMIIN ADI	SÜRESİ	Yapımcı - Yönetmen	Yayın Tarihi	KATILANLAR	KONUSU
Halkın Dilinden ve Telinden					
Yunus Emre	20′	S. Durgun	6.5.1979		
Kitaplar ve Düşünceler (İst; II	44′	N. Erol	7.5 1979	Hilmi Yavuz Demirtaş Ceyhun Enver Naci Gökşen - Ramazan Arkın Ülkü Tamer Bülent Hazer	Çocuk Kitaplar II
Yaşasın Edebiyat (Sati Faik)	7′	A. Önal	11.5.1979		Ölümünün 25. Yılı
Kitaplar ve Düşünceler (İst) III	45′	N. Erol	4.6.1979	Hilmi Yavuz-Çetın Altan Faruk Birtek Adalet Ağaoğlu	Türk Romanında tipleri
Balkan Yazarlar Toplantısı	23′	S. Örsel	11.6.1979	Dağan Hızlan	
Dilimiz Türkçe	31′	H. Kanyılmaz O. Mutlucan	22.6.1979		
Dilimiz Türkçe	31′	H. Kanyılmaz O. Mutlucan	6.7.1979		
Dilimlz Türkçe	31′	H. Kanyılmaz O. Mutlucan	20.7.1979	Prof. Dr. Macit Gökberk Dr. Aydın Köksal	Bılim dılımiz ve özleştirme akımı.
Dilimiz Türkçe	33′	H. Kanyılmaz O. Mutlucan	17.8.1979	Prof. Dr. Tahsin Yücel Tahsin Saraç	Çeviri dili ve sorunları.
Dilimiz Türkçe	31′	H. Kanyılmaz O. Mutlucan	31.8.1979	Kemal Demiray Satı Erişen	Türkçede dilbilgisi çalışmaları.

Agop Dilaçar	15′	Nazmi Kal	13.9.1979		
Dilimiz Türkçe	29′	O. Mutlucan H. Kanyılmaz	14.9.1979		
Halkın Dilinden Telinden	17′	Şehriban Durgun	17.10.1979	İlhan Başgöz (Metin Yazarı)	Maniler
Kitaplar ve Düşünceler (İst) IV	29′	N. Eral	22.10.1979	Aziz Nesin Necati Cumalı Ferit Edgü Talip Apaydın Atilla Özkırımlı	Öykü kitapları Tanıtılıyor. * Yalun Kıyısındaki Adam * Bir Gemide * Revizyonist
Behçet Kemal Çağlar	22′	H. Kanyılmaz A. Demirbaş O. Mutlucan	25.10.1979	Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak Prof. Dr. Gündüz Akıncı	Ölümünün 10. Yılı
Ziya Gökalp	24′	H. Kanyılmaz A. Demirbaş O. Mutlucan	16.10.1979	Prof. Dr. Cavit O. Tütengil	Ölümü dolayısı ile anılması.
Kitaplar ve Düşünceler (İst) V	30′	N. Eral	19.11.1979	Aziz Nesin Dağan Hızlan Ataol Behramoğlu Özdemir İnce Ahmet Oktay	Şiir türünde kitaplar tanıtılıyor: * Sürgün * Rüzgara Yazılıdır * Kuşatmada
Kitaplar ve Düşünceler (İst) VI	31′	N. Eral	17.12.1979	Aziz Nesin Mehmet Dağan Yaşar Miraç - Cengiz Bektaş S. Kudret Aksal	* Şiirler * Yer Deli Gök Deli * Trabzonlu Delikanlı
TOPLAM	809′				

NOT Edebiyat Yayınlarının genel yayın içindeki oranı % 07 dir.

1979 YILINDA TÜRKİYE'YE GELEN EDEBİYATÇI KONUKLAR

BALKAN ÜLKELERİ YAZAR ÖRGÜTLERİ KONFERANSI'NA KATILAN KONUK DELEGELER:

BULGARİSTAN :

Kamen Kalçev, Efrem Karanfilov, Yordan Radiçkov, Hasan Karahüseinov, Gerço Atanasov

ROMANYA :

Constantin Chiritza, George Balaitza, Corneliu Zeu, Mirceu Zaciu

YUGOSLAVYA :

İvan Laliç, İlhami Emin, Enver Djerçeku, Severin Sali, Hüsein Basiç

YUNANİSTAN :

Yannis Fatsis, İlias Simopoulos, Ermolaos Andreadis, Stelios Yeranis.

Birinci Çeviribilim Sempozyumuna katılan konuklar :

Prof. Dr. Wolfram Wilss, Prof. Dr. Zoran Konstantinoviç, Prof. Dr. Erwin Stürzl, Prof. Dr. Mario Wandruszka.

Yazınsal Çeviri Sorunları Sempozyumuna katılan konuklar:

Dieter Lattmann, Michael Krüger, Dr. Jürgen Lodemann, Curt Meyer, Clason, Dr. Gisela Kraft, Dr. Uwe Förster, Prof. Petra Kappert, Prof. Klauvs Liebe - Harkort

Uluslararası Çocuk Edebiyatı Seminerine Katılan Konuklar:

J. Neven (Fransız), Lioba Betten (F. Almanya), Prof. Dr. Marian Heidger (Avusturya), J. Shavit (İsrael)

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Çağrılısı Konuklar:

Vasil Tsonev (Bulgar), Elçin (S.B. Azeri), İgor Kavarenko (S.B. Ukrayna), Muza Pavlova (S.B. Rus), Fatos Arabi (Arnavut), Duro Mustay (Arnavut), Vera Feorova (S.B. Rus), Mikhail Kolesnikov (S.B. Rus), Jan Kozak (Çek),

Başka Konuklar:

Hilde Domin (Alman), Christian Enzesberger (Alman), Edwin Morgan (İngiliz), Georgia Tatsuli (Yunan), Assimocopulos (Yunan), Xenia Celnarova (Çek), İbrahim Tatarlı (Bulgaristanlı Türk).

İKİ ALMAN YAZARI İSTANBUL'A GELDİ

Alman yazarlar, Hilde Domin ve Christian Enzensberger, Türk-Alman Kültür Enstitüsü'nün çağrılısı olarak İstanbul'a geldiler. (18—24 Mart)

Şiir, öykü, deneme ve roman yazarı olan Hilde Domin, 1912 yılında Köln'de doğdu, hukuk ve sosyoloji öğrenimi gördükten sonra, onaltı yıl süreyle İspanyolca konuşulan ülkelerde kaldı. Domin'in yayınlanan kitapları şunlardır: «Dayanağım Tek Bir Gül» (şiirler-1959), «Gemilerin Dönüşü» (şiirler 1962), «Burada» (şiirler - 1964), «İkinci Cennet» (roman-1968) «Günümüzde Şiirin İşlevi» (denemeler-1968), «Seni İstiyorum» (Şiir - 1970). Türkiye'de yayınlanan «Çağdaş Alman Edebiyatı Antolojisi»nde ise «Ayağa Kalk Habil» adlı şiirinin çevirisi yer aldı.

Türkiye'ye ikinci kez gelen Domin, 20 Mart günü 17.30'da Odakule'deki Enstitü Salonu'nda «Günümüzde Şiir-İnsan İçin Bir Olanak» konulu bir konuşma yapacak. bu arada şiirlerinden örnekler sunacaktır.

1931 yılında Nürnberg'de doğan ve Münih Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı doçenti olan, yazar Christian Enzensberger ise, 21 Mart günü 19.30'da «Susku Olarak Yazın» konulu bir konuşma yapacaktır.

Enzensberger'in yayınlanan kitapları şunlardır: «Pislik Üzerine Büyükçe Bir Deneme» (1968), «Viktorya Devri Şiiri. Yabancılaşma Tarihinde Tennyson ve Swinburne» (1967), «Yazın ve Yankı» (1977).

ALMAN YAZARLARI GÜNÜMÜZ EDEBİYATI ÜZERİNE KONUŞTU

İstanbul Türk Alman Kültür Enstitüsünün düzenlediği, «Yazın ve İletişim» konulu edebiyat programlarına Almanya'dan Hilde Domin ve Christian Enzensberger de katıldı. Hilde Domin kendi şiirlerini okudu, şiirlerin Türkçe çevirileri Tezer Özlü Kıral tarafından yapıldı ve izleyicilere sunuldu. Domin ayrıca «Günümüzde şiir,. insan için bir olanak.» konusunu anlattı. Christian Enzensberger «Susku olarak yazı» konusunda bir konuşma yaptı.

Yazarlara aşağıdaki soruları yönelttik.

● Sayın Domin Yazının işlevi nedir?

Domin: Yazın bence çok önemli. Özellikle şiir çok önemli. Çünkü çağımızdaki kişinin araç haline getirilmesine karşın ancak yazın ile savaş verilebilir. Yazın, özdeşleşme ve iletişim güçlüklerinin hafifletilmesine yardımcı bir güçtür. Çünkü insan, içinde bulunduğu güçlükleri ancak yazın araçılığı ile tanıyabilir. Böylelikle insan kötü koşulların, kişiyi çemberine almış koşulların bir nesnesi olmaktan kurtulabilir ve özne haline gelebilir. Ozan kendi adına konuşur, kendi sesini duyurur Yazdıkları kendi izlenimlerinin, duygularının ürünüdür.

● Ülkenizden ayrı yaşadınız?

— Evet doğru. Hitler faşizmi nedeniyle ülkemden 22 yıl ayrılmak zorunda kaldım. Ve 16 yıl üçüncü dünya ülkelerinde yaşadım. Üçüncü dünya ülkelerindeki kötü yaşam koşullarını ve açlığı çok yakından gördüm.

● Sayın Enzensberger anti faşist yazın üzerine düşündükleniz.

Faşizm, toplumsal anlamsızlığın en korkunç aşamasıdır. Özellikle faşizm tehlikesinin varolduğu zamanlarda gerçeğin diğer yüzünü her hangi bir kaynaktan öğrenmek her zamandan daha önemli olur.

Anti-faşist yazının faşizmi durdurabileceği ya da faşizmle savaşabileceği konusunda kuşku duyuyorum. Ama belki anti faşist yazın, faşizm sırasında çıldırmamamıza yardımcı olur.

Cumhuriyet (24 Mart)

İSTANBUL'DA İKİ ALMAN YAZARI: HİLDE DOMİN VE CHRİSTİAN ENZENSBERGER

TEZER ÖZLÜ KIRAL

İki Alman yazarı, Christian Enzensberger ve Hilde Domin, İstanbul Türk - Alman Kültür Enstitüsü'nün düzenlediği «Yazın ve İletişim» konulu edebiyat programına katılmak üzere kentimize geldiler.

ENZENSBERGER

Christian Enzensberger ile Eminönü'nde, Çiçek Pazarı'nın karşısındaki kahvede, büyük bir kalabalık içinde oturuyoruz. İstanbul'da kalabalıktan başka bir şey görmek istemiyor. Bu insan canlılığından büyük sevinç duyuyor. Çevremizde blucin, gözlük, yemeni, bavul, pikap... tek sözcükle, her şey satılıyor.

Oluk oluk insan, günlük yaşamının parasını çıkarma çabasında. İlk sorumu yöneltiyorum Enzensberger'e:

Kendini Türk okurlarına nasıl tanıtmak istersin?

«Çok az yazan bir yazarım. Önemsizler sayılmazsa, on yılda bir kitap yazıyorum. İlk yapıtım «Pislik Üzerine Büyükçe Bir Deneme» (Grosser Versuch überden Schmutz, 1968). Şiirsel özlü, alabildiğine yazınsal bir kitap. Burada kendi korkumu, egemen güçleri ve azınlığın (minoritet) durumunu anlattım: Bizler, sağlıksal bir aygıtın fırlatıp atmak istediği, azınlıkta kalan kişileriz (Federal Almanya'da yaşıyorum). Kitabımı bitirince, bir kez daha okudum. Güzeldi. Ama ben artık içinde yoktum. Yazın bizi nasıl etkiliyor? Yazarken nasıl? Okurken nasıl? Bir büyüleme mi? Bir düş kırıklığı mı? Bir ihanet mi? Ama sanırım ikinci soruya geldim.»

Yazın, bugünün insanının politik ve toplumsal sorunlarına ne denli çözüm getirebilir?

«Bu konuyu ikinci kitabımda işledim. Bu kitap, Marksist bir yazın kuramıdır. Aynı zamanda şüphecidir de. Bir romanla toplumu allak bullak edeceklerini sanan telâşçı iyimserlikten hiçbir iz yoktur bu kitapta. Adı «Yazın ve Yankı» (Literatur und Interesse, 1977). Yazında yöneltilen sorular çoğunlukla doğrudur. Ama her zaman yanlış yanıt verilir. Bu öyle bir yanıttır ki, süregelen düzeni, her zaman anlamlı bir yaşam biçiminde bir kez daha yineler. Bir yazarın, anlamsızlığı anlatan yaşam öyküsünü bile olsa. Yazını doğru okuyabilen, anlamsızlığı yazmanın yeterli olmadığını, bu anlamsızlığa karşı bir şeyler yapmanın zorunlu olduğunu benimser. Söylemek kolay, oysa eylem güç. Özellikle Federal Almanya'da her ülkeden daha güç.»

Bu görüş açısından bakıldığında, Federal Almanya'da yazınsal etkinliğin sınırı nerededir?

«Bunu yanıtladım kanısındayım. Federal Almanya'da da, Türkiye'de de mutlak doğru soruları yönelten bir yazın var. Yanıtları biz bulmak zorundayız. Bu yanıtlar, süregelen yazında değil, politik ve toplumsal uygulamada (pratikte)dir. Bu uygulamamız engellendiği sürece (ki biz Federal Almanya'da yoğun ve dizgesel [sistematik] biçimde engellenmekteyiz), yazın ancak aklımızı yitirmemizi engelleyebilir. Bu da küçümsenecek bir işlev değil.»

Son olarak bir şey daha soracağım. Türkiye'de özellikle «Havana Duruşması» adlı yapıtıyla tanınan ağabeyin Hans Magnus Enzensberger için bir şey söylemek ister misin?

«Hayır. Onu ve kitaplarını seviyorum. Ama o o, ben de benim.»

HILDE DOMIN

Hilde Domin, 1912 doğumlu. Şiir, roman ve deneme yazarı. Edebiyat antolojileri de var. Hitler faşizmi yıllarında 16 yılı aşkın bir süre ülkesinden ayrı kalmış. Sonunda, yazmak istediği dil Almanca olduğu için, Almanya'ya dönmüş.

Kendinizle ilgili olarak Türk okurlarına ne söylemek istersiniz?»

«Türk okurlarının şiirimde kendi yansımasını bulmasını isterim. Milliyetçi değilim. On yıl süreyle Akdeniz ülkelerinde yaşadım. Almanca yazan bir Latin ozanı olarak niteleyebilirim kendimi.»

Uzun süre Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşadınız. O ülkeler şiirinizi ne denli etkiledi?

«İnsanın ne denli azla yetinebileceğini gördüm. Ama bir sınırın varolduğunu da gördüm. Çevresindeki insanların yardımı olmayınca, insanın insan olmaktan çıktığı sınırı da gördüm. Yoksulluğu en acı biçimde tanıdım. Yoksulluk, bir resim değil benim için.»

Politik güncellik şiirinizde rol oynadı mı?

«Evet. Tabii. Bana, bilmeden peşinde koşulan ilkelerden nefret etmeyi öğretti. En büyük dileğim, insanın sorumluluk taşıması ve akıntıya karşı yüzmeyi de bilmesi. Demokratik rejimlerde bu daha kolay. Ama görüldüğü kadar da kolay değil. En çok ve özellikle de dikta rejimlerde gerçekleştirilmesi gereken insanlık görevi. İnsanlara üç çağrım var. Her bireyi insanlığa ihanet etmemeye çağırıyorum. Bugünün insanının üç uzvuna gereksinimi var: 1) Akıl için kafaya 2) Duygu için yüreğe 3) Omurgaya: Bu da kimse önünde sürünmemek için.»

Sanat Dergisi (2 Nisan)

İNGİLİZ ŞAİR EDWİN MORGAN İSTANBUL'A GELİYOR

İstanbul Türk İngiliz Kültür Derneği'nin ikinci konuğu olarak Edwin Morgan gelecektir. Morgan, günümüz İngiliz şairleri arasında en çok uluslararası üne sahip olandır. Yapıtları Avrupa'nın ve Amerika'nın birçok ülkesinde yayımlanmış bulunmaktadır Edwin Morgan 1 Nisan 1979 tarihinde İstanbul'a gelecek, bir hafta süreyle bu kentte kalacaktır.

2 Nisan tarihinde, İstanbul İngiliz Kültür Heyeti Kütüphanesinde bir şiir okuma izlencesi düzenlenerek, şair izleyicilere tanı-

tılacaktır. Saat 19.00'da başlayacak olan şiir okuma gününde, Edwin Morgan onuruna bir de kokteyl verilecektir.

İstanbul Türk İngiliz Kültür Derneği'nden yapılan açıklamada Edwin Morgan şöyle tanıtılmaktadır:

«1920 yılında doğan Edwin Morgan eğitimini Glasgow'da yapmıştır. İskoçya edebiyatı ile çok ilgili olmasına (hatta yerel dil kullanarak yazmıştır) ragmen yabancı ulusların edebiyatı ile de çok ilgilidir ve Fransızca, İtalyanca ve Rusça'da dahil olmak üzere diğer başka dillerden şiirler çevirmiştir. Yayınlarına yalnız şiirler değil denemeler ve eleştiriler de dahildir Öğretim üyesi bulunduğu Glasgow Üniversitesi Edwin Morgan'ın büyüklüğünü kendisine Profesörlük ünvanı vererek tanımıştır.

İNGİLİZ ŞAİR MORGAN, İSTANBUL'DA

Hikmet ALTINKAYNAK

Türk İngiliz Kültür Derneği'nin konuğu olarak İstanbul'da bulunan İngiliz şair Edwin Morgan'la Boğaziçi Üniversitesinin «Konuklar Evi»nde görüştük. Bir buçuk saati aşan söyleşimiz, şairin yeni bir randevusu olmasaydı, sanırız bir o kadar daha sürecekti.

Morgan'ın bize armağan ettiği «1945'ten Sonra İngiliz Şiiri» adlı antolojide 1920'de Glasgow'da doğduğu, eğitimini Glasgow'da yaptığı, daha sonra da okuduğu üniversiteye rektör olduğu yazılı. Biz, söyleşimiz sırasında bir kez de kendisinden dinledik tüm bunları.

Morgan, şiire Rutherglen Academy ile Glasgow High School'da öğrenciyken başladığını, çoğunlukla da yaşamını sürdürdüğü, bir sanayi kenti olan Glasgow'u, insanlarını anlatarak geliştirdiğini söyledi. Morgan, «Benim şiirimin merkezi Glasgow kenti» derken, insanını iş içinde, sorunlarıyla, mutluluklarıyla ve bireysel/toplumsal psikolojisiyle ele aldığını dile getirdi.

Şiirinin 1960'dan sonra köklü bir değişime uğradığını, her türlü biçime açık olarak, yeni deneylerle zenginleştirmeye çalıştığını anlatan Edwin Morgan, şiirde hem gerçekçilikten, hem de bilim-kurgu türünden bilimi zorlayan, âdeta şiiri patlamaya uğratan stilden yana. Bunun için «Ben şiirde patlamayı seviyorum» diyor. Bir bakıma haykıran, gür sesli şiirden yana olduğunu vurguluyor.

Türk edebiyatından tanıdığı şairler, yazarlar olup olmadığını sorduğumuzda da heyecanla Nazım Hikmet'i anıyor. Şiirlerini çok sevdiğini dile getiriyor. Dahası «Salkın Söğüt» ve «Destan»ı (Şeyh Bedreddin Destanı) ezbere okuyabiliyor.

İngiliz şair, söyleşimizin sonunda okurlarına, Türk edebiyatçılarına şu mesajı iletiyor:

«İngiltere'de yeni doğan Türk edebiyatına karşı bir ilgi var. Ama geç olarak. Ümit ederim gelişir. Yeni çıkan Türk şiiri antolojisinde okuduğum şiirlerin birçoğunu beğendim. Aklımda kalsaydı isimler de verirdim. Ama Nazım Hikmet'in kitaplarını daha önceden okudum. Nazım Hikmet'i çok seviyorum. Salkın Söğüt'ü ve Destan'ı... Cumhuriyet (12 Nisan)

TÜRK VE YUNAN YAZARLARI İKİ ÜLKE ARASINDAKİ BARIŞI SAĞLAYABİLİR

Işıl ÖZGENTÜRK

Georgia Tatsuli'nin İstanbul'a bu ikinci gelişi. «Bundan yirmi beş yıl önce Türkiye'ye geldiğimde Türk kadınlarını şık ve güzel bulmuştum, bu gelişimde onları gene güzel buldum ama güzelliklerine özgürlük ve kişilik bilinci eklenmiş. Bu beni şaşırttı ve çok mutlu etti.» diyerek söze başlıyor. Yaşlı yüzünde aydınlık, şen gözleri durmadan gülüyor, soruyor.

Madam Tatsuli Uluslararası Çocuk ve Kitap sempozyumunda Yunanistan'ı temsil ediyor. Tüm ısrarlarımıza karşın yaşını söylemedi. Atina doğumlu. On beş yıl Yunanistan'da çok sevilen bir çocuk dergisinin editörlüğünü yapmış. Roman, öykü masal türünde yirmi yapıtı var. Bir folklor bilimcisi. Folklorik oyunlardan oluşan yapıtları Yunan Eğitim Bakanlığınca okullarda ve cimnastik akademilerinde okutuluyor.

Tatsuli bir folklor bilimcisi olduğundan ona ilk sorumuz «Ülkelerimiz arasındaki kültür birliğinden çocuk edebiyatında nasıl yararlanılabilir» oluyor.

«Çok ortak yanlarımız var» diyor. «Danslarımız masallarımız, hatta mutfağımız. Şu anda çok sevdiğim yemekleri anımsıyorum. Tatlılar anımsıyorum. Bizim balımız ve güneşimiz ortak. Bal ve güneş dostluk getirir. Dostluk ise bal kadar tatlıdır.»

Ona soruyorum yeniden; «Özellikle çocuk yazarlarınız Türk-Yunan dostluğunu geliştirmek, pekiştirmek için bir çaba harcıyorlar mı?»

«Elbette», diyor. «Bizim yeni görüşümüz komşularımızla dost olmak ve çatışmaları ortadan kaldırmak. Aynı dansları yapıyoruz, aynı güneşten yararlanıyoruz düşmanlık niye? Biz dostluğun çocuklardan başlayacağına inanıyoruz. Çocuklarımız hep birlikte geçmişimizi öğrenecekler. Hep birlikte dans edecekler. Hep birlikte Akdeniz güneşinden yararlanacaklar ve biz yazarlara yeni

ve güzel bir dünya için yazma umudu verecekler. Az şey mi bu?»

Tatsuli'ye sevgiyle bakıyorum. Güneşimiz ve balımız onunla ortak.

Cumhuriyet (24 Nisan)

BULGAR GÜLMECE YAZARI TSONEV

Kemal ÖZER

«Orhan Kemal'in yapıtlarından güz güneşinin sıcaklığı yayılıyor; nerdeyse ilkyaz kadar aydınlık, ama buruk bir acı eşlik ediyor bu aydınlığa. Nedir ki, güz güneşi ilkyaz güneşinden daha bilge; o çılgınca tasasızlık yok, uzaklarda artık kış görünüyor.»

Böyle dedi Bulgar yazarı Vasil Tsonev, Orhan Kemal'i anmak için 2 haziranda Atatürk Kültür Merkezindeki törende yaptığı konuşmada. Türkiye Yazarlar Sendikası ile Bulgar Yazarlar Biliği arasındaki kültür anlaşması gereğince ülkemize konuk gelen Tsonev, tanınmış bir gülmece yazarı. Bugüne değin yayınlanan, öykü ve gülmece öyküsü türündeki kitaplarının sayısı 30'u aşkın Filme alınmış 3 film öyküsü, sahneye çıkarılmış 10 komedisi, radyo ve TV'de oynanmış birçok oyunu var. Kitapları Rusça, Lehçe, Çekçe, Sırpça, Macarca, İngilizce, Fransızca, Almanca'ya çevrilmiş. 1965'te Sofya Edebiyat Ödülü'nü kazanmış. Gülmece yazarı Aleko Konstantinov adına konan ödüldeki iki birincilikten birini almış 1967'de. Aynı yıl öteki birinciliği alan ise ünlü Alman yazarı Heinrich Böll. Ülke dışında da ödüller kazanmış. Dört kez İtalya'daki Bordigera ödülünü almış. Bu konu açılınca Aziz Nesin'e teşekkür borçlu olduğunu söylüyor Tsonev. Bilindiği gibi Bordigera Ödülü'nü Aziz Nesin de kazanmıştı. Bunun haberi Bulgar gazetelerinde yer alınca, böyle bir ödülün varlığını ilk kez öğrenmiş Tsonev ve o da öykülerini göndermiş İtalya'ya.

Her şeyden önce yazarlık eylemine tutkun Vasil Tsonev. O kadar tutkun ki, «üste para bile verebilirim» diyor. Yazmaktan tad aldığını, yazabilmenin güzel bir iş olduğunu söylüyor. Ün için, onur için yazdığını ekliyor hemen ardından.

Edebiyatın geçmişi bu düşünceyi destekleyen örneklerle dolu Tsonev'e göre. Gargantua, Pentagruel, Don Kişot, Delliğe Övgü, Ölü Canlar, Sirano dö Berjerak, Till Eulenspiegel, Şvayk... Bu yapıtların hiçbirine ödül verilmemiş yazarları yaşarken. Ama bugün edebiyat tarihinde hepsi de kilometre taşları gibi.

Aptallığa karşı yazdığını söylüyor Tsonev. Ardından gülerek ve «azaldı» sözünün üstüne basarak ekliyor: «Böyle yazmanın ne kadar güç olduğu açık. Çünkü aptallar azaldı.»

Tsonev'in kanısınca iyi bir yazar, aptalı akıllı yapamayacağını bilir. Yazdıklarını akıllılar okuyunca haklı olduklarını anlıyorlarsa, bu onlara akıllılığı ve namusluluğu sürdürmeleri için güç katıyorsa, yazar da amacına ulaşıyor demektir.

Aptallığa bir örnek vermesini istiyoruz. Bir öykücükle karşılıyor bu isteğimizi. Öykücük şu:

«Hepimiz biliriz Giordano Bruno'nun kim olduğunu. Yakıldığını biliriz. Çünkü İsa'nın Tanrının oğlu olmadığını söylemişti. O gün bugündür ünü dünyayı tuttu. Komşum Bruno Giordano da ün salmanın yollarını arıyor. Papa'nın kapısı önüne dikilip bağırıyor, «İsa. Tanrının oğlu değildir» diye. Ama bakıyor, kimsenin gelip kendini yaktığı filan yok. Bu kez Papa'nın kapısını çalıyor. Açıyor Papa, ne istediğini soruyor. Bruno Giordano, «İsa, Tanrının oğlu değildir» diyor. İyi iyi, deyip kapatıyor Papa kapıyı. Bir kez daha çalıyor Bruno. Papa açıp yine soruyor ne istediğini. «Beni yakmayacak mısın?» diyor Bruno. «Niye?» diyor Papa. «Ben de ünlü olayım» diyor Bruno. «Seni yakmak için odunları bitirirsek kışa ne yakarız sonra?» karşılığını veriyor Papa. Olayı izlemek için toplananlar gülüşüp dağılıyorlar. Ve bir koro başlıyor: «İnsanları yakmayın, gereksiz kahramanlar yetiştirmeyin Sayıları o kadar çoğaldı ki adlarını koyacak sokak kalmadı.»

Cumhuriyet (9 Haziran)

ÜÇ SOVYET YAZAR, TYS'NİN KONUĞU OLARAK TÜRKİYE'YE GELDİLER

Türkiye Yazarlar Sendikası ile Sovyet Yazarlar Birliği arasındaki kültür anlaşması çerçevesinde 22 Haziran günü Türkiye'ye gelen Azerbeycan Yazarlar Birliği Sekreteri Elçin, Ukraynalı yazar Igor Kavarenko ve çevirmen Musa Pavlova, İstanbul ve İzmir'de kalarak, 6 Temmuz günü Sovyetler Birliği'nde döndüler.

Azerbeycanlı yazar Elçin, incelemeleri, öyküleri, oyunları ve senaryoları ile tanınıyor. 1941 doğumlu. Bakü Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ni bitirdikten sonra aynı yerde doktora yaptı. Nizami Enstitüsü'nde klasik ve çağdaş Azerbeycan edebiyatı ve Sovyet edebiyatı üzerine incelemelerde bulundu, öğretim görevlisi olarak çalıştı. Azerice ve Rusça'da on bir kitabı yayımlanan Elçin'in yapıtları Sovyetler Birliği'nde konuşulan çeşitli dillerle İngilizce, Fransızca, Almanca, Çekçe, vb. dillere çevrildi.

İgor Kavarenko ise, Ukraynalı bir yazar. 1937 doğumlu. Dnepropetrovsk Filoloji Fakültesi'ni bitirdikten sonra televiz-

yonda görev aldı. Şimdi yalnızca yazarlık yapıyor. Yedi kitabı yayımlandı. Bunlardan ilki bir çocuk kitabı, üçü roman, üçü de öykü kitabıdır.

MUZA PAVLOVA İLE BİR KONUŞMA

SANAT EMEĞİ: Burada, Nazım Hikmet'le tanışmış bir Sovyet yazarıyla karşılaşmak bizim için hoş bir şey. Nazım Hikmet'in kişiliği ve şiiri üstüne düşüncelerinizi bilmek isterdik. Bir de onun şiirleriyle ne zaman karşılaştınız ve çevirmeye başlamanız nasıl oldu?

MUZA PAVLOVA: Ben Nazım Hikmet'i çevirmeye 1949 yılında başladım. Bir yayınevi onun şiirlerinden seçmeler yayınlayacaktı. Bana da şiirleri çevirenlerden biri olmam önerildi. Denebilirse, bir bakıma körlemesine yaklaştık bu şiirlere. Çeviriler Türkçe bilenlerce sözcüğü sözcüğüne aktarılıyordu Rusçaya. Biz de bunları şiirleştiriyorduk. Daha önce tanımadığımız bir şiir dünyasıydı bu. Onu Türkçeden sözcük sözcük çevirenlerin de böylesine büyük ve çetin bir şairi hemen tanımalarının, dünyasına girebilmelerinin ne kadar güç bir şey olduğunu anlatmaya gerek yok. Tabii, bu kitapta pek çok hata yaptık. Gerçi çok çaba gösterdik, ama yine de hatalar yaptık. Şimdi adını söyleyemeyeceğim çok tanınmış bir şair de Nazım Hikmet'i çevirenler arasındaydı. Nazım Moskova'ya geldikten sonra bu şair, «Nasıl, kardeş» diye sordu; «çeviri başarılı olmuş mu?». Nazım şöyle dedi ona: «Kardeş, çok güzel şiirler bunlar; ama benim değiller.» Bu konuda ne o şair, ne öteki çevirmenler, ne de şiirleri sözcük sözcük çevirenler kabahatli değildi. Çünkü az önce de söylediğim gibi tümüyle yeni bir dünyaydı bu. Fakat, sözgelimi ben, yavaş yavaş bu dünyaya girmeye başladığımda, ve Nazım 1950'de Moskova'ya geldikten sonra, Babayev ve ben onunla birlikte çalışmaya koyulduğumuzda, bu görkemli şiir yavaş yavaş açılmaya başladı önümde. Burada, Nazım'ın hiç yorulmaksızın çalışan bir kişi olduğunu belirtmek isterim. Yorulmak nedir bilmezdi. Tek bir sözcüğü bile bana açıklamak için uzun bir süre harcamaktan kaçınmazdı. Kendisini iki yüz milyon okurun beklenmekte olduğunu biliyordu. Bu bakımdan, şiirlerinin Rusçaya doğru olarak çevrilmelerine büyük önem veriyordu. Rus dilini çok iyi hissediyordu. Konuşurken yanlışlık yapıyordu, fakat tüm inceliklerini seziyordu dilin. Çok kibar bir insandı. Düzeltmeler yaparken, bizi kırmamak için, çekingence sorardı: «Şu sözcüğü yerli yerinde mi kullandık acaba?» Ve her sefe-

rinde, uyarısında haklı olduğunu, dilin her ayrıntısını sezdiğini şaşkınlıkla görürdüm.

SANAT EMEĞİ: Nazım Hikmet'le ne zaman, nasıl tanıştığınızı, kişiliği üstüne izlenimlerinizi anlatır mısınız?

MUZA PAVLOVA: Beni Ekber Babayev tanıştırdı Nazım'la. Daha önce sözünü ettiğim seçmeler kitabının çevirmenlerinden biri olduğum için Babayev beni onunla tanıştırdı. Gelir gelmez, konuşmalar yapması istenildi ondan. Her yerde bekleniyordu: «Kültür Evi»nde, fabrikalarda, üniversitede, enstitülerde, tiyatrolarda... Her yerde onu görmek, dinlemek, onunla konuşmak istiyorlardı. O da istiyordu bunu. Diyebilirim ki, her gün bir konuşma yapıyordu.

SANAT EMEĞİ: Siz de mi katılıyordunuz bu konuşmalara?

MUZA PAVLOVA: O Türkçe konuşuyor, Babayev çeviriyor, ben şiirlerinin Rusça çevirilerini okuyordum. Sadece ben değil tabii. Daha pek çok ozanımız katılırdı bu okumalara. En iyi ozanlarımız çevirmişti onu. Bizde bu türden «sanat kültür geceleri propaganda bürosu»nca örgütlenir ve bu gecelere katılan yazarlara her zaman para ödenir. Günün birinde, yaptığı konuşmaların karşılığı olarak biriken parayı Nazım'ın evine getirdiler. Büyük bir miktardı bu. Nazım korkunç şaşırdı: «Sovyet insanlarıyla konuştum diye bana para vereceksiniz öyle mi? Hayır, dünyada almam bu parayı. Hayır.» «Nazım» dedik, «kural böyledir, emeğinin karşılığıdır ,almalısın bu parayı.» «Olmaz» diye diretti...

SANAT EMEĞİ: Ve almadı parayı...

MUZA PAVLOVA: Evet, almadı... Tabi, bu ve buna benzer tipik olaylar, yavaş yavaş, nasıl bir kişilikle karşı karşıya olduğumuzu anlatmaya başladı bize. Sovyetler Birliğine gelişinin hemen ertesinde mektup yağmaya başladı kendisine. Bunlar, çoğunlukla, şiirlerini ne kadar çok sevdiklerine, kitaplarının nereden edinilebileceğine ilişkin hayran mektuplarıydı. Fakat başka çeşit mektuplar da vardı: Kimisi kendisine kitaplar gönderilmesini isterdi örneğin. Nazım istenilen kitapları neyse, satın alır, gönderirdi. Para isteyen olmazdı. Fakat, örneğin bir anı, ya da onun kitaplarını isterler; bazen bir kitaplık kurmak için yardım istenildiği olurdu. Ve Nazım yardım ederdi onlara. Bir gün, çok tuhaf şöyle bir mektup geldi. «Azizim Nazım Hikmet, sizi ve şiirlerinizi pek severim. Fakat bunlardan başka size bir şey daha söylemek zorundayım. Büyük bir dileğim var sizden. Ben avcıyım. Ve tüfeğim yok, lütfen, mümkünse bir tüfek satın alıp

gönderin bana...» Mektupları okuyup çeviren Ekber Babayev, «ne saçmalık bu» diye bir kenara atmak üzereyken mektubu, Nazım durdurdu onu. «Hayır, saçma değil.» Babayev «Saçma» diye direndi. «Bir de tüfek mi alıp göndereceksin yani...» Nazım «Hayır, saçma değil» diye karşılık verdi yine... «Anlıyor musun, adamın hayalidir belki bu... Böyle bir hayali var... Nasıl olur da yardım etmem ona. Mutlaka bir tüfek alıp göndermeliyim... Ve alıp gönderdi de... Bu ve buna benzer pek çok olgu, Nazım'ın ne kadar iyi ve duygulu bir insan olduğunu gösterdi bize.

SANAT EMEĞİ: Şiirlerinin yanısıra, Nazım Hikmet'in bazı oyunlarını da çevirdiniz Rusçaya. Oyun yazarı Nazım Hikmet üstüne düşünceleriniz nelerdir?

MUZA PAVLOVA: Nazım tiyatroyu ve oyun yazmayı çok severdi. Fakat beni şaşırtan bir şey var: Şiirlerini çok yavaş, oyunlarını çok hızlı yazardı. Ben Nazım'ı oyun yazarından çok şair sayıyorum. Şiirlerinde çok titizdi. Tek bir fazla sözcüğe dayanamazdı. Nazım'ın pek çok oyunu sahnelendi bizde. Şimdi anımsadığımca sırasıyla: «Türkiye Öyküsü», «Bir Aşk Masalı», «Enayi», «İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?» «Demoklesin Kılıcı» v.b. İnsanları dinlemenin ustasıydı. Onunla konuşmak büyük bir zevkti. Çünkü laf olsun diye soru sormazdı. Sorar ve ilgiyle dinlerdi... Bir fotoğraf var bende. Nazım, ve Mossovet Tiyatrosu oyuncuları. Nazım'ın yanında da ben oturmuş, oyunculara oyununu okuyorum onun. Şaşılacak şey... Nasıl dinliyor Nazım... Sanki ilk kez dinliyormuşçasına...

SANAT EMEĞİ: Nazım Hikmet'inkilerden başka çağdaş dünya şiirinden daha pek çok çevirileriniz var Rusçaya. Şiir çevirisi konusunda düşünceleriniz nelerdir?

MUZA PAVLOVA: Ne kadar şaşırtıcı görünürse görünsün, sorunuzu şöyle yanıtlayacağım: Aşılmaz engeller var şiir çevirisi önünde. Bence, şiir çevirmek olanaksızdır. Ve bu alanda her başarı, bir mucizedir. Eğer Nazım çevirilerinde benim bir başarım varsa, bu mucizeyi pek çok şeye borçluyum. Nazım yanımdaydı, Babayev yanımdaydı, Nazım'ın şiirlerini çok seviyordum. Ve anlıyordum onun dünyasını. Bu dünyaya girmiştim. Bir de, tabii, şair olmak gerek. Bir başarım varsa eğer, bütün bunlardandır. Dünyayı, çevirdiğim şairin gözleriyle görmek gerekir. Esin gibi bir şeydir bu. Ve mucizedir. Mucizelere ise seyrek raslanır.

SANAT EMEĞİ: Son olarak okurlarımıza söylemek istediğiniz bir şey var mı...

MUZA PAVLOVA: Türkiyede Nazım okurlarına şunu söylemek istiyorum. Türkiyede bir Nazım Hikmet müzesi açıldığında, bu müzeye vermek istediğim Nazım'ın bazı kişisel şeyleri var bende. Ben dünyada olmazsam eğer, oğlum verecek bunları...

(27 Haziran 1979 İstanbul)

YUNANLI YAZAR ASSİMOCOPULOS YURDUMUZDAN AYRILIYOR

Dışişleri Bakanlığının çağrılısı olarak geçtiğimiz günlerde yurdumuza gelen Ulusal Yunan Edebiyatçıları Birliği II Başkanı Kostas Assimocopoulos, bugün ülkesine dönecektir. Türk tiyatrosunu ve edebiyatını yakından tanıması amacıyla çağrıda bulunulan küçük hikâyeci, romancı ve piyes yazarı Assimocopoulos, İstanbul ve Ankara'daki izlenimlerini anlatırken şunları söylemiştir:

«Bu, Türkiye'ye ilk gelişim. Burada bana gösterilen yakın ilgi beni çok mutlu etti. Halkların birbirlerini yakından tanımaları yazarları aracılığıyla olmaktadır. Örneğin Rusya'yı Dostoyevski ve Gorki'nin Amerika'yı Faulkner'in, Steinbeck'in yapıtlarından tanımışızdır. Son zamanlarda Yunanistan'da birçok Türk yazarının yapıtı yayınlandı. Bunlar arasında Nâzım Hikmet. Aziz Nesin, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Necati Cumalı sayılabilir. Hatta diyebilirim ki Türk yazarlarının dilimize çevrilip yayınlanan eserleri, Türkiye'de yayınlanan Yunan yapıtlarından daha fazladır. Şimdi ise tiyatroya yönelindi. Özellikle Haldun Taner'in piyesleri Türk halkına olduğu kadar Yunan halkının psikolojisine de uygundur.»

Kostas Assimocopoulos'un yapıtları daha çok sosyalist ülkelerde İskandinav dillerinde yayınlanmıştır.

Cumhuriyet (30 Haziran)

«GÜNÜMÜZ EDEBİYATININ EN ÖNEMLİ SORUNU AHLÂK SORUNUDUR»

● **TYS'nin Davetlisi olarak ülkemize gelen Azerbaycan yazarlar Birliği sekreteri Elçin ile Ukraynalı yazaf Kavarenko, Türk Edebiyatının birçok yapıtının Sovyetler Birliğinde tanındığını belirttiler.**

Türkiye Yazarlar Sendikası ile Sovyet yazarlar Birliği arasındaki kültür anlaşması uyarınca Azerbaycan Yazarlar Birliği

Sekreteri Elçin, Ukraynalı yazar İgor Kavarenko ve tanınmış çevirmen Musa Pavlova 22 haziran günü, İstanbul'a geldiler.

Gazetemizi de ziyaret eden Elçin ile Kavarenko Türk edebiyatından birçok yapıtın Sovyetler Birliği'nde konuşulan çeşitli dillere çevrildiğini belirterek iki ülke edebiyatları arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi dileğinde bulundular.

ELÇİN'İN GÖRÜŞLERİ

Azerbaycanlı yazar Elçin, incelemeleri, öyküleri, oyunları ve senaryoları ile tanınıyor. Bakü 1941 doğumlu, Bakü Üniversitesi Filoloji Fakültesini bitirdi, aynı yerde doktora yaptı. Nizami Enstitüsü'nde klasik ve çağdaş Azerbaycan edebiyatı ile Sovyet edebiyatı üzerinde incelemelerde bulundu, üniversitede öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1975'de Azerbaycan Yazarlar Birliği Sekreterliğine getirildi. Azerice ile Rusçada on bir kitabı yayınlanan Elçin'in yapıtları Sovyetler Birliği'nde konuşulan çeşitli dillerle İngilizce, Fransızca, Almanca, Çekçe vb. dillere çevrildi. Birçok dökümanter filmin ve üç sinema yapıtının senaryolarını yazdı.

Nizami, Fuzuli, Nesimi gibi şairleri Azeri edebiyatının klasiklerinden saydıklarını, Yunus Emre gibi şairlerin de Azerbaycan'da çok tanındığını, iki ülke edebiyatları arasında tarihsel bir yakınlık bulunduğunu belirten Elçin, Türk edebiyatının klasikleri kadar çağdaş yazarlarımızın da Azerbaycan'da tanınıp okunduğunu belirtiyor:

«Bilindiği gibi, Nazım Hikmet, Sovyetler Birliği'nin hemen her yerinde tanınır, sevilir. Azerbaycanlılar onu kendi şairleri sayarlar. Çünkü, daha Türkiye'de yapıtları yayımlanmamışken 1929'da ilk kitabı Bakûda çıkmıştı. Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Samim Kocagöz, Bekir Yıldız gibi yazarların yapıtları ve birçok antoloji yayımlandı Azerbaycan'da. Bu antolojilerde Tomris Uyar'a, Ataol Behramoğlu'na değin birçok öykücüyle şairin, Türk oyun yazarlarının yapıtları yer alıyor.»

KAVARENKO

İgor Kavarenko Ukraynalı bir yazar, 1937'de Dnepropetrovsk'da doğdu. Aynı kentin Filoloji Fakültesini bitirdi. Bir kaç yıl televizyonda çalıştı. Şimdi yalnızca yazarlık yapıyor. Yedi kitabı yayımlandı. İlki (1964) çocuk kitabıydı. Sonradan üç romanı ve üç öykü kitabı çıktı. Hem Ukraynaca hem Rusca yazıyor. Bizans dönemini konu alan bir tarihsel romanı için Elçin şöyle diyor: «Bu romanda İstanbul'u anlatıyor. Kitabı okumuş ve İstanbul'u görmüş olanlar, kenti olduğu gibi canlandırdığını söylüyorlar.»

Ülkesinde Nazım Hikmet'in, Aziz Nesin'in ve halk masallarımızın tanındığını belirten Kavarenko, İstanbul'a gelen ilk Ukrayna yazarı olduğunu ve bundan büyük övünç duyduğunu söylüyor. Dünya edebiyatının nereye gittiğini ve günümüzde edebiyatların en önemli sorununun ne olduğunu sorduğumuzda şöyle dedi:

«Gelişime, ilerlemeye inanırım, çünkü sosyalist gerçekçi bir yazarım. Bu nedenle, edebiyatların sonsuz bir gelişim içinde olduğunu söyleyebilirim. Bugün edebiyatların en önemli sorunu ise ahlâk (ethik) sorunlarıdır. Öte yandan, edebiyatların teknik gelişim karşısındaki durumu da söz konusu. Edebiyat bundan olumsuz yönde etkilenmeden doğallığını, özyapısını korumalıdır. Burada «fotoroman» olgusunu, teknik gelişmenin edebiyata yansıyışının olumsuz bir örneği olarak gösterebiliriz.»

Cumhuriyet (5 Temmuz)

ÇEK TÜRKOLOG DR. XENİA CELNAROVA İSTANBUL'A GELDİ

Çek Türkolog Dr. Xenia Celnarova, 3. Türkoloji Kongresi nedeniyle (22 Eylül) İstanbul'a gelmiştir.

Ülkemizde «Orhan Kemal» ve «Yaşar Kemal» üzerine yaptığı incelemelerle tanınan Slovak Bilimler Akademisi Doğudilleri Enstitüsü Üyesi Celnarova, Türkiye'de on beş gün kalacaktır.

Bilindiği gibi Celnarova'nın son incelemelerinden biri olan «Orhan Kemal'in Sosyal-Politik Hicvi» Meral Tamer tarafından dilimize çevrilmiş ve «Eleştiri» gazetesinde 15 ağustostan bu yana yayınlanmaya başlamıştır.

İKİ ARNAVUT YAZAR BUGÜN ÜLKEMİZDEN AYRILIYOR

Kültür Bakanlığının komşu ülkelerle karşılıklı, kültür edebiyat, sanat ilişkilerimizi artırmak amacıyle giriştiği olumlu çalışmalardan biri de müzik ve dans topluluklarının yanısıra düşünce ve sanat adamlarına da ülkemize çağırmasıdır.

Kültür alışverişinde yazarların, edebiyatçıların iki ülkenin karşılıklı birbirlerinin düşünce dünyasını tanıması bakımından katkısı çoktur. Çevrilen bir öykü, bir roman o ülkenin birçok yönlerini bize gösterebilir. O ülkeyi, o ülkenin insanlarını yakından tanımamıza yardımcı olur.

Kültür Bakanlığının çağrılısı olarak 20 eylülden beri yurdumuzda bulunan iki Arnavut yazarı Türk ve Arnavut edebiyatı ve kültürü arasında ilk adımları atmak için burdalar. Arnavut şairi Fatos Arabi ve gazeteci yayıncı, yazar Duro Mustafa yurdumuza gelen ilk Arnavut yazarları oluyor.

Ankara'da 5 gün kalan iki konuk yazar. Anıtkabiri ziyaret

edip Atatürk'ün mezarına çelenk koyduktan sonra Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanı Adnan Binyazar ile görüşmüşlerdir. Ankara'da kaldıkları süre içinde Türkiye Yazarlar Sendikası üyeleriyle de görüşen konuk yazarlar 25 eylülde İstanbul'a gelmişler. İstanbul'da yayınevlerini ve Topkapı Müzesi'ni gezerek Topkapı Müzesi Müdürü Sabahattin Batur, TYS Genel Başkanı Aziz Nesin ve II. Başkan Demirtaş Ceyhun ile de görüşmüşlerdir. İki Arnavut yazar bugün yurdumuzdan ayrılacaklardır.

TÜRKOLOG İBRAHİM TATARLI İLE BİR SÖYLEŞİ

SANAT EMEĞİ: Sayın Tatarlı, yurdumuza hoş geldiniz. Türkiye'ye daha önce geldiniz mi? Katıldığınız kongreler ile oralardaki çalışmalarınız üstüne bize bilgi verir misiniz?

TATARLI: Türkiye'yi ilk kez 1962 yılında ziyaret etmiştim. Turist olarak İstanbul'da birkaç gün kalmıştık. Tabii İstanbul'u bu kadar kısa zamanda tanımak olanaksız. Ama bir kuş bakışı yapmış olduk. Bundan bir ay önce Ankara'da bulundum. Orada Güney Doğu Avrupa Ülkeleri Araştırmaları Kongresi yapıldı. Bu kongreye 75 kişilik büyük bir Bulgar heyeti katıldı. Ben de aynı heyette idim. Bütün dünyadan yüzlerce bilgin kongreye geldi. Kongrede pek çok sorun ele alındı. Bundan dolayı çalışmalar çok yönlü oldu. Ben daha çok edebiyat ve folklor seksiyonlarına katıldım. Edebiyat seksiyonunun başkanlığını yaptım. Benim raporum Halide Edip Adıvar'ın sanat yönteminin bazı yönleri üstüne idi. Ben ötedenberi H. Edip'in yaratıcılığıyla ilgileniyordum. Fakat bu defa biraz daha yakından inceleyince, ortaya birçok yeni sorunlar çıktı.

SANAT EMEĞİ — Bu konuda bizde bilinmeyen, fakat sizin çalışmalarınız sırasında vardığınız önemli ve ilginç sonuçlar nelerdir?

TATARLI: Kanımca, H. Edip çok çalışmış bir yazardır. Bu çalışmalar 19. yüzyılın sonundan başlayıp, yirminci yüzyılın 60'lı yıllarına kadar sürmektedir. Hiç şüphesiz, bu uzun dönem içinde H. Edip'in ideolojik-estetik görüşleri gelişmiş ve değişmiştir. Önce bir romantik dönem geçirdiğini söyleyebiliriz. Bu bir hazırlık dönemidir. Özellikle ikinci dönemi ilginçtir. Seviye Talip, Handan ve son eseri Mev'ut Hüküm gibi romanlar yazmıştır. Bu romanlarda biz H. Edip'in gerçekçiliğe yöneldiğini görüyoruz. H. Edip şu ilginç problemlere değinmiştir. Onları çözmek istemiştir. 1908 Devrimine karşı tavır almıştır. Benim kanıma gö-

re H. Edip Türk romanında, Türk nesirinde ilk kez sosyalist-ütopist bir kahraman ortaya çıkarmıştır.

SANAT EMEĞİĞ: Hangi eserinde?

TATARLI: «Handan» romanında. Bu romanda Nazım adlı bir kahraman vardır, sosyalist olarak gösterilmiştir. H. Edip kendi görüşlerinden yola çıkarak bu kâhramanı doğru olarak verememiştir. Onu her bakımdan olgun, örnek bir insan olarak sunmuştur. Sosyolojik, felsefi birikimi vardır. Ayrıca, sanata karşı da bir ilgisi ve bilgisi görülüyor. Fakat H. Edip kendi görüşlerinin bir sonucu olarak bu kahramanı biraz tek yönlü yansıtmıştır. Öğrencisi Handan'a karşı sevgi beslemektedir. Ve aralarında karşılıklı bir aşk başlamıştır. Fakat yazar Nazım'ın kişiliğini doğru verememiş, onu adeta aşkı küçümser bir şekilde vermiştir. Nazım Handan'ı bir kadın olarak değil, savaşta bir arkadaş, bir yardımcı olarak görmektedir. Sonuçta, Nazım romancının isteğine uygun olarak hapishanede intihar etmektedir. Konu bakımından, böylece, doğru bir çözüm getirilmemektedir. Böyle olmasına karşın, H. Edip yine de ilk kez Türk romanının sosyalist-ütopist siması vermiştir.

H. Edip devrimi benimseyemiyor, bireysel şeyler üzerinde duruyor. Bireye önem veriyor. Hatta, halkın özgürlüğü için de yapılmış olsa, silâhlı savaşa karşı çıkıyor. Romanda Handan, Abdülhamit devrinde halkın özgürlüğü uğruna verilen bir ütopist, sosyalist savaşa karşı çıkıyor. Oysa, bir başka romanında, «Seviye Talip»te ve Tanin'de yayımladığı yazılarda 1908 devrimini destekler görünüyor. Ama, anlaşıldığına göre, bir tereddüt geçiriyor. Bu eğilimi romana da yansıyor. Fakat son romanında H. Edip artık devrimi benimsemektedir. O romanda 1908 devrimini desteklemekle birlikte, İttihatcıların keyfi davranışlarını doğru bulmamaktadır. İttihatcıların toplumun gereksinimlerini göz ardı ederek serüvenciliğe kapılmalarını eleştirmektedir. Ayrıca, H. Edip benim kanımca bu yıllarda Türk edebiyatında belki de ilk kez psikanalizin bazı ilkelerini uygulamaktadır. Bu da çok ilginç bir şeydir. Psikanaliz, bildiğimiz gibi, çok çelişmeli bir anlayıştır. Bir dünya görüşü olarak kabul edilemez. Ama aynı zamanda psikanalizin üzerinde durduğu bazı önemli sorunların olduğunu görüyoruz. İnsanın bilincinin yapısı sorunu, bilinç ve bilinç altı sorunları.

İşte böylesi bir anlayışla konularına yaklaşan H. Edip artık çelişkileri insanın iç dünyasına, ruhuna aktarıyor. Böylelikle de romana çok zengin psikolojik bir dil getiriyor.

SANAT EMEĞİ: Yani Türk romanına ilk olarak psikolojik boyutu H. Edip'in mi getirdiğini söylemek istiyorsunuz? Örneğin Halid Ziya'da psikoloji yok mu?

TATARLI: Onu demek istemedim. Bundan önce Halit Ziya'da ve Memed Rauf'da da psikoloji var. Örneğin «Eylül» romanında. Fakat H. Edip psiko-analiz yapmaktadır. Burada ben Freud'u gözönüne alıyorum. Freud, bildiğimiz gibi, 19. yüzyılın sonunda ve 20 yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Ve 1907 yıllarında uluslararası bir kuramcı olmuştur. Bu bakımdan H. Edip'in psiko-analizi Freudcu anlamda bir psiko-analizdir. Ve Halit Ziya'nın anlayışından ilke bakımından ayrı bir anlayıştır. H. Edip insan karakterinin çeşitli ögelerini izlemiştir. Bilinci ve bilinç altını incelemiş, bu da onun realizmini geliştirmiştir. Belki, bu yıllarda onun realizmini bir psikolojik-realizm olarak değerlendirebiliriz.

İlerki yıllarda H. Edip daha çok birey ve toplum arasındaki çelişkilere değiniyor. Fakat bunu oldukça soyut bir biçimde veriyor. Ve gittikçe birey ve toplumun uyuşması sonucuna varıyor. Ve nihayet özellikle son eserinde, daha kesin olarak gördüğümüz toplumcu bir çizgiye yöneliyor. Son eserindeki toplulumcu hekim tipi buna örnektir. Bu yönelim daha sonra H. Edip'i **Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye** gibi romanlara götürüyor. Artık H. Edip anti-feodal, anti-emperyalist mevzilere geçiyor. Ve, bana kalırsa, Türk halkının kurtuluş savaşını en geniş bir biçimde vermiştir.

SANAT EMEĞİ: Katıldığınız öteki kongre ile oradaki çalışmalarınızdan da söz eder misiniz?

TATARLI: Evet, biraz da İstanbul'da yapılan 3. Uluslararası Türkoloji Kongresi üzerinde duralım. Bilindiği gibi, ilk Türkoloji Kongresi 1973 yılında yapıldı ki, bu, Cumhuriyetin 50. yıl dönümüne rastlamış bulunmaktaydı. Bu çalışmalar giderek gelişmiş ve nihayet 3. Türkoloji Kongresi yapılmıştır. Hiç şüphesiz, bu kongrenin Türkolojinin gelişiminde büyük önemi vardır. Bu kongreye birçok memleketlerden bilim adamları katılmıştır. Kongrenin çalışmaları birkaç seksiyonda yapılmıştır. Bunların arasında Türk dili, edebiyatı, tarihi ve sanatı gibi konular vardır. Ben edebiyat seksiyonunun çalışmalarına katıldım. Burada Türk edebiyatının çeşitli çağları, dönemleri ve sorunları üzerinde durulmuştur. Benim raporum «İbrahim Şinasi'de Özgürlük Anlayışı» idi. Soruna daha çok felsefi anlamda yaklaştım. İ. Şinasi'nin Türk edebiyatının kurucusu olduğu herkesçe kabul edil-

mektedir. Fakat, benim kanatimce, İbrahim Şinasi'nin hizmeti herşeyden önce Türk edebiyatına yeni bir yöntem getirmiş olmasıdır. Gerçeklere yeni bir yaklaşım ve gerçekleri canlandırma tarzı getirmesidir. Kanaatimce, bu yaklaşım, daha çok Klasisizmin çizgilerini taşımaktadır. Bu yöntem de rasyonalist anlayıştan beslenmektedir Temel fikir budur. Ve bunun bir parçası olarak da onun özgürlük anlayışı üzerinde durdum.

SANAT EMEĞİ: Bu özgürlük anlayışını incelerken kimi yazarlar onun sosyalizme eğilimli olduğunu, fakat bunu açığa vuramadığını söylüyorlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

TATARLI: Ben şimdiye kadar yaptığım araştırmalarda böyle bir şey sezmedim. İ. Şinasi daha çok hukuksal bir toplum, hem de özel mülkiyete dayanan bir toplum düşünmüştür. Özgürlük anlayışına gelince, Orta çağlar Türk edebiyatında daha çok alınyazıcılığa yani kaderciliğe önem verilmiştir. İ. Şinasi de dinsel görüşler taşımaktadır. Evrenin ve doğanın doğa üstü bir güç tarafından yaratıldığını kabul etmektedir. Fakat Onun düşüncesine göre, Tanrı insana akıl vermiştir. Ve insan bu aklın sınırlarında özgürdür. İnsanın tutum ve davranışları onun kendi düşüncesine ve aklına bağlıdır. Bu, Türk edebiyatı için bence yepyeni bir şeydir. Çünkü insanı kaderciliğin zincirlerinden kurtarlamaktadır. Eğer bunu toplum hayatının çeşitli alanlarına uygularsak, İ. Şinasiye göre, insan kendi kişiliğine ve toplum hayatına bir düzen verebilir yani bunu kendi denetimi altında bulundurabilir. Ama İ. Şinasi özgürlükle gereklilik kavramlarını herzaman gözönünde bulunduramamıştır. Yani toplumun zaman ve mekâna bağlı olmadan değiştirilebilineceği gibi bazı soyut görüşler öne sürmüştür. Oysa insan, toplum ve evrenin gelişme yasalarını öğrendiği, bildiği derecede ve buna uygun olarak hareket ettiği ölçüde özgürdür. Ama bununla birlikte, İ. Şinasi Türk edebiyatına ilk defa yeni bir özgürlük anlayışı getirmiştir.

SANAT EMEĞİ: Sayın Tatarlı, okurlarımıza Türk edebiyatı üzerindeki çalışmalarınız ve yapıtlarınız konusunda bilgi verir misiniz? Sizin edebiyatımızla yakından ilgilendiğinizi, birçok değerli çalışmalarınız olduğunu biliyoruz. Bunlar üzerinde görüşlerinizi açıklar mısınız?

TATARLI: Kısaca belirteyim: Ben genellikle sorunları tüm genişliğiyle ele alan bir araştırıcıyım. Sofya Üniversitesinde Türk edebiyatı ve medeniyeti doçentiyim. Bundan dolayı, bir hoca olarak ben, edebiyatın bütün dönemleriyle ilgilenmek zorundayım. Hem yeni, hem eski, hem de çağdaş edebiyatla uğraş-

maktayım. Öyleyken, çalışmalarım daha çok çağdaş ve yeni edebiyat alanında yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bu yöndeki tüm çalışmalarımı burada sermek olanaksızdır. Ama önce 1850-1878 döneminde yeni Türk Edebiyatında akımlar ve sanat yöntemleri konusunu işlemiş bulunuyorum.

SANAT EMEĞİ: Bu çalışmanız yayınlandı mı?

TATARLI: Evet, çeşitli etüdler halinde yayınlandı. Türk edebiyatı başka edebiyatlara oranla hızlı gelişmiştir. Diğer edebiyatların birkaç yüzyılda gelişmelerine karşın, Türk edebiyatı şöyle —böyle 30 yılda gelişmiştir. Örneğin, 1850-1878 yılları arasında. Bunun olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Fakat şimdi bunların üzerinde durabilmemiz olası değil.

SANAT EMEĞİ: Çalışmalarınızın adlarını sayar mısınız?

TATARLI: Çalışmalarım da özellikle bu başlıklar altındadır. Önce Türk edebiyatında akımlar üzerinde durmak istedim. Türk edebiyatında akımlar birbirini izlememiştir. Birbirine paralel gelişmiştir. Onun için, daha çok egemen olan çizgilerden bahsedebiliriz. Konuya böyle yaklaşırsak yeni Türk edebiyatında ilk edebiyat akımı 'Klasisizm'dir. Bu başlık altındaki çalışmam Fransızca olarak «Etüd Balkanik» adlı derginin 1966 yılının 5. sayısında yayınlanmıştı. Burada dediğim gibi, Klasisizm üzerinde durmuştum. Aynı başlıklı 2. çalışmamda ise 'Gerçekçilik' üzerinde durdum. Kanımca, bu gerçekçilik Ansiklopedik yani Aydınlıkçı bir gerçekçiliktir. 80 sayfa kadar olan bu çalışmam Sofya Üniversitesi Batı Filolojileri Fakültesi yıllığında yayınlanmıştır. Burada daha çok Ziya Paşa, Ahmet Mithat ve Sadullah Paşa'yı inceledim. Yine bu konuyla bağıntılı olarak 'Romantizm' üzerinde de durdum. Romantizm de bu yıllarda Ansiklopedik Aydınlıkçı bir nitelik taşımaktadır. Bu açıdan, özellikle Namık Kemal'in şiirini incelemiş bulunmaktayım. Bu dönemde gerçekçilik ve romantizm akımları belirmiştir. Bunların ikisi de Aydınlıkçı görüşlerle beslenmiştir. Aralarındaki fark, kanımca, gerçekçiliğin daha çok determinist felsefi anlayışa dayanmış olmasıdır.

SANAT EMEĞİ: Materyalist diyebilir miyiz acaba?

TATARLI: Dilerseniz burada materyalist deyişini kullanmayalım. Çünkü bunlar daha çok «deist» (Tanrıcı) mevzilerde duruyorlardı. Romantizm psikolojik determinizme ve düşünceye dayanıyordu. Yine bu yıllarda «Sentimentalizm» akımının da varlığına rastlamaktayız. Bu akım, özellikle Recaizâde Mahmut Ekrem'in eserlerinde kendini göstermektedir. O da Aydınlıkçı görüşlerden beslenmiştir. Bu arada sizin sorunuza geleyim. Ben-

ce ne İ. Şinasi, ne Ziya Paşa, ne de Namık Kemal'de materyalist görüşler görebiliriz. Dediğim gibi, bunlar «deist» mevzilerde bulunuyorlardı. Yani bir yandan dinsel görüşleri paylaşıyorlar, öbür yandan da bilimin buluşlarını gözönünde bulunduruyorlar. Ancak Sadullah Paşa'nın 19. yüzyıl adlı bir şiirinde. I. Şinasi ile başlayan «deist» görüşlerin materyalist görüşlere ulaştığını görmekteyiz. Hatta, orada «ateist» görüşler bile bulabiliriz.

SANAT EMEĞİ: Ya Beşir Fuat için ne dersiniz?

TATARLI: Sanıyorum Beşir Fuat da Sadullah Paşa çizgisinde, hatta ondan da ileridir.

SANAT EMEĞİ: Beşir Fuat'ın pozitivist-materyalist olduğu ve edebiyatta naturalizmi, gerçekçiliği savunduğu biliniyor. Siz bu konuda ne dersiniz?

TATARLI: Ben de bu görüşleri paylaşıyorum. Fakat o bir düşünürdü. Sanat eserleri bulunmamaktadır. Bu yüzden, onu edebiyat ürünleri bakımından değerlendirebilmem olanaksızdır.

SANAT EMEĞİ: Başkaca çalışmalarınız?

TATARLI: Bundan başka 1968 yılında bir meslektaşımla «Hüseyin Rahmi'den, Fakir Baykurt'a Kadar Türk Romanı» adlı bir eser yayınladık.

SANAT EMEĞİ: Bu eseriniz Türkiye'de «Marksist Açıdan Türk Romanı» adıyla yayımlandı.

TATARLI: Evet. Bu eserin hemen hemen tümü benimdir. Öteki meslektaşıma ait bölüm 30 sayfa kadar tutmaktadır. Bu çalışmada Türk romanının bir sistem olarak oluşumu ve gelişimi izlenmemiştir. Daha çok Türk romanının belli bazı temsilcileri üzerinde durulmuştur. Kitabın hacmi sınırlı olduğu için geniş olarak ele alınamadı. Buna karşın, bu çalışmada Türk romanının incelenmesine bazı yeni yaklaşımlar getirdiğimi sanıyorum.

SANAT EMEĞİ: Sabahattin Ali üzerine de çok geniş bir çalışmanız olduğunu duyduk. Bu konuda bizi aydınlatır mısınız? Bu eseriniz yayınlandı mı?

TATARLI: Türk nesri üzerindeki çalışmalarım daha önce sözünü ettiğim eserden sonra da devam etti. Bu arada özellikle S. Ali'ye karşı büyük bir ilgi duydum. Belki de hayatımın bir 10 yılını Sabahattin Ali'ye vermiş oldum Sabahattin Ali üstüne birçok yazım yayımlandı. 1973 yılında Sabahattin Ali üzerindeki geniş araştırmamı doktora tezi olarak savundum. Bu eser 950 sayfadır. İki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde Sabahattin Ali'nin hayatı, kişiliği, görüşleri incelenmiştir. İkinci bölümde

Sabahattin Ali'nin şairliği, hikayeciliği, romancılığı, piyesleri vs. geniş olarak incelenmiştir. Bu eser bir bütün olarak yayınlanmamıştır. Fakat doktora tezimin ayrı bölümleri biraz kısaltılmış olarak yayınlanmıştır. Bulgaristan'da Sabahattin Ali'nin eserlerinin ilk iki cildi yayınlanmıştır. I. cildinde Sabahattin Ali'nin hayatı, kişiliği ve görüşleri üzerinde durulmuştur. Bu yazının biraz daha kısaltılmışı sayın Filiz Ali Laslo ile Attila Özkırımlı'nın **Sabahattin Ali** kitabında yer almıştır. 2. ciltte ise onun romancılığı oldukça geniş olarak verilmiştir. Bu da doktora tezinden bir parçadır. Bunların dışında benim ayrıca **Sabahattin Ali** ve Batı Edebiyatı adlı bir çalışmam vardır. Bunu bir rapor olarak 1969 yılında Berlin'de yapılan Uluslararası bir kongrede okudum. Sonra Rusça olarak Sovyetler Birliği'nde **Sabahattin Ali** ve **Puşkin, Sabahattin Ali** ve **Dosteyevski** gibi araştırmalarım yayınlandı. Fakat bunlar benim doktora tezimin dışında yaptığım çalışmalardır. İki ana başlık altında toparlarsak «Sabahattin Ali ve Batı Edebiyatı», «Sabahattin Ali ve Rus Edebiyatı» gibi konuları kapsamaktadır.

Yakından ilgilendiğim şiir alanında ise, Nâzım Hikmet'in şiirleri üzerinde çeşitli araştırmalarım vardır. Örneğin, Nâzım'ın barışseverliği Nâzım'ın şiirinin karakteri gibi konular üzerinde durdum. Bir de Bulgaristan'da yayınlanan ve Fahri Erdinç'in derlediği **Nâzım Hikmet ve Bulgaristan** adlı kitapta iki yazım vardır. Çeşitli yönlerdeki çalışmalarım devam etmektedir. Örneğin Tevfik Fikret'in şiiri; Kemal Bilbaşar, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Yaşar Kemal, Suat Derviş üzerine araştırmalarım vardır.

SANAT EMEĞİ: Eski edebiyatla ilgili çalışmalarınız?

TATARLI: Eski edebiyata ilişkin çalışmalarım daha çok tarihle ilgilidir. Örneğin, bunların arasında Bulgaristan'da ibadet, kült yapıları ve yazıtları diye bir araştırmam bulunmaktadır. Sofya Üniversitesi filoloji fakültesi yıllığında yayınlanmıştır. Bu eserde Bulgaristan'daki en eski, en önemli Camiler üzerinde durulmuş bunların yazıtları verilmiştir. Bundan başka, yine ortaçağlarda eski edebiyatla bağlı olarak kronikler üzerinde çalışmalarım vardır. Örneğin, 10-15 sene önce **Varna 1444** adlı bir kitap yayınladım. Bulgarca olarak. Kitabın 200 sayfalık bir bölümünde Osmanlı kaynaklarını işlemiş bulunuyorum. Başlığı da **3. Vladislavyagero ve Yanhuniyadenin 1443-1444 seferleri Üstüne Osmanlı Kaynakları** adını taşımaktadır. Burada 15. yüzyıldan, 17. yüzyıla kadar başlıca Osmanlı kaynakları üzerinde durulmuş-

tur. Bunlar bölüm bölüm hazırlanmıştır. Önce yazarların kimliği, eserleri, görüşleri, kaynakları üzerinde durulmuş. Sonra bu kaynaklar incelenmiş, sonunda el yazmaları, baskıları ve bibliyografyalı edebiyat belirtilmiştir.

SANAT EMEĞİ: Eski Türk Edebiyatı Üstüne bir antolojiniz olacaktı?..

TATARLI: Evet. Böyle bir antoloji üniversitelerin ihtiyacı için hazırlanmıştır. 1973 yılında yayınlanmıştır. Bu antoloji bir önsözle başlamaktadır. «Eski Türk Edebiyatı Metinleri» daha sonra içindeki malzeme devirlere ve çağlara göre sunulmuştur. Sonunda da bir sözlük bulunmaktadır. Bu kitapta benim Türk edebiyatı üzerine genel görüşüm belirtilmiştir Eser 'yazılı edebiyat öncesi' bölümü ile başlamaktadır. Bu bölümde yalnız Dede Korkut'tan parçalar verdim. Çünkü Dede Korkut, çok sonra yazılı hale getirilmesine karşın oluşumu bakımından, yazılı edebiyattan öncedir. Daha sonra Celalettin Rumi, Sultan Veled ve Yunus Emre'yle başlayarak 19. yüzyılın ortalarına kadar gelinmektedir. Böylelikle o zamana kadar yapılan Kaynak baskıları alınarak eski Türk edebiyatı metinleri toplu ve sistemli bir hale getirilmiştir.

Bundan başka yan çalışma olarak Bulgar okuyucularına Türk edebiyatını tanıtmak amacıyla çeşitli derlemeler, antolojiler hazırlanmıştır. Bunların arasında «Türk Hikayeleri» adlı geniş derlemeyi sayabilirim. Bundan sonra kendi başıma «Gök Mahkemesi» adlı bir hikâye derlemesi hazırladım. Bu derlemeye 37 Türk yazarı birer hikâyeyle alınmıştır. Şimdilik böylesi çalışmalarım devam etmektedir.

SANAT EMEĞİ: Bütün bu çalışmalarınızda, genel olarak, bizim çağdaş edebiyatımız üzerine oluşan düşünceleriniz nelerdir?

TATARLI: Çağdaş edebiyat üzerinde uzun uzun konuşabilirim. Fakat kısaca şunu belirtmeliyim: Son 10-20 yıl içerisinde Türk edebiyatı en parlak dönemini yaşamaktadır. Türk edebiyatının demokratizmi derinleşmiştir. Yazarların çoğu eserlerinde halkın ve zamanın sorunlarına değinmektedirler. Bu bakımdan, Türk edebiyatının büyük başarıları vardır. Gerek sorunlara yaklaşımı, gerekse bu sorunları yüksek bir sanat gücüyle canlandırması bakımından büyük başarıları sözkonusudur.

SANAT EMEĞİ: Sosyalist gerçekçilik açısından çağdaş Türk edebiyatı için ne düşünüyorsunuz? Dünya sosyalist gerçekçi edebiyatı içerisinde yahut sosyalist ülkelerin sosyalist gerçekçi edebiyatı içinde, çağdaş Türk edebiyatını nasıl değerlendirebiliriz?

TATARLI: Sosyalist gerçekçilik, bilindiği gibi, sosyalist devrimlerden önce belirmiştir. Sosyalist gerçekçilik ilk önce Maksim Gorki tarafından öne sürülmüştür. Bu akımın en başarılı eserlerinden biri bilindiği gibi Gorki'nin «Ana»sıdır. Daha sonra, diğer ülkelerde de sosyalist devrim öncesi koşullarda sosyalist gerçekçi akım oluşmaya başlamıştır. Sosyalist ülkelerde bu akım egemen yöntem olarak kendisini kabul ettirmiştir. Bu bakımdan hiç şüphesiz ki Sovyet edebiyatı ile sosyalist ülkelerin edebiyatlarında sosyalist gerçekçilik büyük başarılar elde etmiştir. Türk edebiyatına gelince; Kanımca, Türk edebiyatında oldukça gelişmiş bir sosyalist gerçekçilik akımı söz konusudur. Sosyalist gerçekçi akımın temellerini ilk olarak Nâzım Hikmet atmıştır. Fakat, kanımca, Nâzım Hikmet'ten sonra pek çok Türk yazarı bu akıma katılmıştır. Zamanlama itibariyle kronolojik olarak Sabahattin Ali ikinci sırayı almaktadır. Ben Sabahattin Ali'nin birkaç aşama geçirdiğini gözönüne alıyorum. Önce eleştirel gerçekçi olarak başlıyor, sonra kısa bir romantik dönem geçiriyor ve 1930 yıllarında S. Ali Sosyalist gerçekçiliğe geçiyor. Özellikle «Gemici» adlı hikayesinde bu eğilim pek belirgindir.

SANAT EMEĞİ: Sabahattin Ali için 'Sosyalist gerçekçi', deyi mi sizce uygun mudur? Yoksa 'toplumsal gerçekçi', 'sosyal gerçekçi' dememiz mi daha doğru olur?

TATARLI: Bakınız, bu terim meselesi önemlidir. Sosyalist ülkelerde genellikle 'sosyalist gerçekçilik' kabul edilmiştir. Fakat Türkiye'de bu terim kesinleşmemiştir. Birçok incelemeciler sosyalist gerçekçilik yerine pek kesin olmamakla birlikte «toplumsal gerçekçiliği» kullanmaktadırlar. Hatta, Nâzım Hikmet bile bazı yazılarında 'toplumsal gerçekçiliği' kullanmıştır. Hatırlıyorum, N. Hikmet'in Bulgaristan'ı ziyareti dolayısıyla bir yazı hazırlamıştım. Bu yazı Nazım'a verilmiş ve o yazıda sosyalist gerçekçi diye geçen yerleri 'toplumsal-gerçekçi' olarak düzeltmişti. Yazı da öyle çıkmıştır ama bana göre 'sosyalist gerçekçilik' daha kesin bir terimdir. Nâzım'dan sonra bence sosyalist-gerçekçiliğin en büyük temsilcisi Sabahattin Ali'dir. Onun «Gemici» ve «Düşman», «İçimizdeki Şeytan» hikayeleri ve özellikle «Sırça Köşk» adlı hikaye kitabı hiç şüphe yok ki sosyalist gerçekçidir. Fakat, dediğim gibi, Sabahattin Ali'de, sosyalist-gerçekçilik 1930 yıllarında başlamaktadır. Burada şunu da belirtmek istiyorum ki sosyalist gerçekçiliği dar olarak anlamamamız gerekmektedir. Sosyalist gerçekçilik her kahramanı onun gelişimini göz önünde bulundurmaksızın sosyalist yapmak demek değildir. Sosyalist

gerçekçilik ifadesini psikolojik planda, ideolojik planda, politik planda ve çeşitli planlarda bulmaktadır.

SANAT EMEĞİ: Yani sosyalist gerçekçi edebiyatın (romanın, şiirin) içerisinde sosyalist olmayan, hatta gerici tipler de yer alabilir?

TATARLI: Tabii. Burada önemli olan yöntem ve yaklaşım sorunudur.

SANAT EMEĞİ: Bazıları sosyalist gerçekçi olmak için eserlerde yalnızca işçileri işlemenin gerekli olduğunu sanıyorlar! Bu konuda ne dersiniz?

TATARLI: Böyle bir şey kabul edilemez sanıyorum. Sosyalist gerçekçilik genellikle açık bir sistemdir. Hatta, son zamanlarda yapılan araştırmalar şunu gösteriyor ki sosyalist gerçekçilik bundan önceki çeşitli akımların olumlu yönlerini benimsemiş, bunları yeni bir görüş ve temel üzerinde değerlendirmiştir. Şimdi, zaman itibariyle devam edecek olursak. sosyalist gerçekçi akıma pek çok yazarı katmak gerekir. Bunların arasında bir Cevdet Kudret'i bir Hasan İzzettin Dinamo'yu, bir Kemal Tahir'i —Devlet Ana romanında bazı yanlışlar olmasına karşın— sosyalist gerçekçi sayabiliriz.

SANAT EMEĞİ: Demek ki siz K. Tahir'i de tümüyle sosyalist gerçekçi olarak kabul edebiliyorsunuz?

TATARLI: Evet, yalnız «Devlet Ana» romanında bazı hatalara düşmüştür. Ama yazarları gelişim halinde incelemek gereklidir. Bu bakımdan Kemal Tahir'in «Sağırdere» ve «Körduman» eserleri tamamıyle sosyalist gerçekçidir. Nâzım'ın denetiminde hazırlanmıştır.

SANAT EMEĞİ: Ama son dönem eserleri için de aynı şeyleri söyleyebilir miyiz? Kemal Tahir bir dönüş yapmadı mı?

TATARLI: Dediğim gibi, bir yazarı gelişim halinde inceleyelim. Az önce adlarını andığım eserler sosyalist gerçekçidir. Örneğin, «Esir Şehrin İnsanları» da sosyalist gerçekçi bir eserdir. Ama hayatının sonunda Kemal Tahir bazı hatalara kapılmıştır.

SANAT EMEĞİ: Yani bir sapma içine girdiğini kabul ediyorsunuz...

TATARLI: Tabii. Örneğin «Devlet Ana»da Ortaçağda Osmanlı devletinin sınıfsal karakterini reddetmesi gerçeğe uygun bir şey değildir. Fakat, diğer romanlarında sosyalist gerçekçidir. Her yazar gelişimi içinde bazı hatalar yapabilir ama bu onun sosyalist gerçekçi olduğunu reddetmemiz anlamına gelmez.

SANAT EMEĞİ: Peki, «Bozkırdaki Çekirdek» için neler söyle-

yebilirsiniz? Kemal Tahir'in sağa sapması bu eserle başlamıyor mu?

TATARLI: Evet, olabilir. Kemal Tahir hiç şüphesiz başlangıçta sosyalist gerçekçiliğe giriyor. Ama sonunda bazı hatalara düşüyor.

İkinci savaş yılları arifesi, yılları ve sonrasında sosyalist gerçekçi mevzilere geçen yazarlar.

Kemal Bilbaşar, Rıfat Ilgaz, Nail V Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat (bu döneminde), Orhan Kemal, Aziz Nesin, Samim Kocagöz, Ömer Faruk Toprak, Suat Taşer vs.

Orhan Veli, sosyalist gerçekçiilğe yaklaşmış, örneğin «Birdenbire Şiir» gibi. Zamansız ölmüş olmasa, herhalde, Sosyalist gerçekçi olacaktı. Böyle eğilimler Fazıl Hüsnü Dağlarca, Cahit Külebi gibi yetenekli ozanlarda da gözlemlenir.

İkinci Dünya Savaşından sonra pekçok yazar eleştirel gerçekçilikten sosyalist gerçekçiliğe geçmişlerdir. Fahri Erdinç, Ziya Yamaç, Yaşar Kemal, Nevzat Üstün, Arif Damar, Vedat Türkali, Kerim Korcan, Şükran Kurdakul, Reşat Enis bir döneminde İlhan Berk, Haldun Taner, Fakir Baykurt, Dursun Akçam...

Daha genç kuşaklardan yazarların bazıları doğrudan doğruya, bazıları da bocalamalardan sonra sosyalist gerçekçi yöntemi benimsemişlerdir: Hasan Hüseyin, Ataol Behramoğlu, Tekin Sönmez, Sennur Sezer, Demirtaş Ceyhun, Leyla Erbil, Demir Özlü, Adnan Özyalçıner, Erdal Öz, Hilmi Yavuz vs. Burada adları anılmayan başka sosyalist gerçekçi yazarlar da vardır.

SANAT EMEĞİ: Bu durumda sosyalist gerçekçi olmayan pek az yazar kalıyor!!

TATARLI: Bana göre, Türk edebiyatında öyle bir gelişim var ki, örneğin, Fakir Baykurt önce eleştirel gerçekçi olarak başlıyor. Buna örnek «Yılanların Öcü» ve «Irazcanın Dirliği» eserleridir. Ama «Kara Ahmed», «Tırpan»da, «Kamlumbağalar»da sosyalist gerçekçiliğe geçiyor. Bu sıralamaya araştırma sonunda daha başka isimler de katılabilir.

SANAT EMEĞİ: Sait Faik için ne dersiniz bu açıdan bakıldığında?

TATARLI: S. Faik bence eleştirel gerçekçi bir yazardır. Sosyalist gerçekçiliğe yaklaşmıştır ama o noktada kalmıştır. Örneğin «Semaver» adlı hikayesinde sosyalist öğeler, eğilimler var, fakat dediğim gibi bu noktada kalmaktadır.

SANAT EMEĞİ: Sayın Tatarlı, Türkiye'de genel olarak eleş-

tirmenin bulunmadığından, eleştirinin yokluğundan söz ediliyor. Siz dışardan durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

TATARLI: Bana göre Türkiye'de ötedenberi bir edebiyat bilimi, edebiyat tarihi, edebiyat eleştirmesi vardır. Hatta, çok uzaklara bile gidebiliriz. Gerçi «Tezkerel Şuara»larda Türk edebiyatının sistematik bir incelemesi yapılmamıştır. Ama ne de olsa orta çağlarda bu tezkerei şuaralarda edebiyat üzerine değer yargıları verilmiştir. Bazı edebiyatlarda böyle bir olay yoktur. Daha yakın zamanlarda Tanzimat'tan sonraki edebiyata kadar uzanarak edebiyat eleştirisinin örneklerini Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve özellikle Recaizade Mahmut Ekrem'de görebiliriz. 19. yüzyılın sonunda Ahmet Şuayıp, Hüseyin Cahit, daha da ilerlersek 1908'den sonra ve özellikle Cumhuriyet döneminde edebiyat eleştirisi gelişmiştir. Türk edebiyatı biliminin ve tarihinin büyük başarıları sözkonusudur. Bu dönemde, hazırlanan lise edebiyat kitaplarının değerinin lise düzeyinden yüksekliği... Örneğin, bir İsmail Habib, bir Mustafa Nihat Özön'ün araştırmaları. Bu arada Agah Sırrı Levend'i de sayabiliriz.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de bu alanda çeşitli akımlar belirmiştir. Bu akımların bazı eksiklikleri olmasına karşın, genel itibariyle Türk edebiyatı çok geniş planda işlenmektedir. Türk edebiyatının derin ve geniş planda incelenmesi yalnız ve yalnız veya herşeyden önce Türk edebiyat tarihçileri, Türk edebiyat bilimcileri, Türk edebiyat eleştirmecileri tarafından yapılabilir. Bu arada tabii, Türkiye dışında da bazı çalışmalar yapılmaktadır. Ama Türkiye'deki meslektaşlarımız edebiyatı çok daha yakından izleyebilmektedir. Edebiyata ve toplumun sorunlarına çok daha yakındırlar. İsim saymamakla beraber bu alanda çeşitli görüşlerden pek çok edebiyat eleştirmecisi, edebiyat bilimcisi olduğunu söyleyebilirim.

SANAT EMEĞİ: Siz ta geçmişlere giderek Türkiye'de edebiyat bilimcisi, edebiyat tarihcisi, edebiyat eleştiricisinin var olduğunu öne sürüyorsunuz. Peki, bizde, acaba niçin durmadan yok olduğu öne sürülebiliyor? Bunun bireysel yahut toplumsal bir sebebi var mıdır sizce?

TATARLI: Sanıyorum ki bu ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Ama yine sanıyorum ki bir taraftan bazı kimseler edebiyat bilimi ile edebiyat eleştirmesinin önemini yeter derecede kavrayamıyorlar. Oysa, edebiyat eleştirmesi edebiyat süre-

cinin önemli ögelerinden biridir. Bunlarsız edebiyat doğru bir şekilde gelişemez.

SANAT EMEĞİ: Yani «edebiyatın olduğu her yerde mutlaka eleştiri vardır» mı demek istiyorsunuz?

TATARLI: Herhalde vardır. Hatta dünya edebiyatını göz önüne alacak olursak bazı edebiyat tarihçileri, edebiyat bilimcileri, edebiyat eleştirmenleri eserlere yepyeni yaklaşımlar getirmişlerdir. Bazıları yazarlar kadar önem kazanmışlardır. Klasik Rus edebiyatını örnek alacak olursak bir Puşkin, bir Dostoyevski, bir Turgenyev, bir Nekrasov gibi o değere yakın edebiyat kuramcıları, edebiyat eleştirmenleri vardır. Bunların arasında Çernişevski, Belinski Dobrolyubov'u saymak yeterlidir. Bunlarsız Rus edebiyatı, gereken derinlik ve genişlikle anlaşılamadı, anlaşılamaz. Bu bakımdan, Türk edebiyatı tarihçileri ,edebiyat bilimcileri, edebiyat eleştirmenleri önünde çok önemli ödevler, amaçlar durmaktadır. Ve, bence, onlar bu ödevleri başarıyla yerine getirmektedirler.

SANAT EMEĞİ: Açıklamalarınız için çok teşekkür ederiz...

Sanat Emeği (Kasım)

1979 YILINDA EDEBİYAT VE EDEBİYATÇILARA İLİŞKİN OLAYLAR

İZMİR'DEKİ SANAT GECELERİ ÜZERİNE

MELİH ERGEN

İzmir'de Devlet Tiyatrosunda her Pazar Sanat Geceleri yapılmaya başlandı - Halikarnas Balıkçısı'nı Anma Gecesi, Orhan Kemal, Aziz Nesin Geceleri, Egeli Şairler Gecesi, Murtaza oyunu üzerine açık oturum, Orhan Veli Gecesi...

Bu geceler İzmir'i sanat yönünden «kör kuyu» diye nitelendirenlerin yanlış düşündüklerini de ortaya koymuş oldu. Gerek oyunlarda gerekse bu gecelerde yer bulmanın güçlüğünü görünce, İzmir'de halkın sanata karşı hiç de ilgisiz kalmadığı saptanmış oldu. Turneye gelen özel tiyatroların dolması örneğini başka şartlarda arayanlar için de uyarıcıdır bu durum. Demek ki kimi kişilerin cinsel sorunlarını, kimilerin papatya tutkularını anlatmak yerine, seyircinin isteklerine, toplumsal meselelere göz kapatmayan bir yol izlendiğinde İzmir'de «Seyirci» olduğu da ispatlanmış oluyor.

Bu Geceler İzmir'de giderek artan sanatçı potansiyelinin ihtiyaçlarını göstermesi yönünden de dikkat çekici... Sahne kadar kulisin de yoğun trafiği, sanatçıların, birbirleriyle görüşme isteklerini ortaya koyuyor. Bu toplantılar, sanatçıların gecelere olduğu kadar birbirleriyle görüşme ihtiyaçlarına da cevap veriyor. Ve bir kez daha İzmir'deki bütün sanatçıların birliğinin olabilirliğini anlıyoruz.

Devlet Tiyatrosunun haftada bir gecesini bu tip toplantılara ayırmasını son derece olumlu karşılıyoruz. Sayın Suat Taşer ve bu geceleri düzenlemekte emeği geçenleri öncelikle kutlamak gerekir. Ancak gecelerin neye hizmet ettiğinin ve buradan nereye varılmak istendiğinin yeterince belirgin olmadığını da eklemek

gereklr. Her gecenin sonunda kısaca izleyenlerin de fikri alınırsa bu geceler daha da canlılık ve işlevsellik kazanacaktır.

Aydınlık (4 Aralık)

İZMİR SANATI YAYGIN KILMA ÇABALRI İLERLİYOR

ERDOĞAN AYTEKİN

Kuruluşundan gününmüze dek hızla toplumundan uzaklaşan ve son dönemde kopup giden devletin tiyatroları, son yönetim değişikliği ile yeni bir boyut kazandı. Devlet eliyle beslenen ve ödenekli tiyatroların simgesi olan devlet tiyatroları, genç ve enerjik genel müdürlerinin önderliğinden, oyun doğarından çalışma biçimlerine dek yoğun bir çaba içinde.

Bu kuruluşun bir parçası olan İzmir Devlet Tiyatrosu, sanatın işçiliğinden gelmiş müdürleri Suat Taşer ile halka el uzatmada bir çıkış noktası buldu. «Amacım söyleyenle dinleyeni, dinleyenle söyleyeni yanyana getirmektir. En büyük hakem olan toplumumuzun istekleri doğrultusunda salt tiyatro değil, tüm sanat gereksinimleri konusunda görev yapabilmektir» diyor Suat Taşer.

Geçtiğimiz günlerde sanat gecelerinin altıncısı gerçekleştirildi. Halikarnas Balıkçısı'nı anma gecesi olarak «Merhaba» ile başlayan sanat geceleri, yıllardır içinde barındığı İzmir toplumuna yeniden kavuşan Devlet Tiyatrosunun merhabası gibi anlam taşıyordu. Tiyatro salonunun ağzına dek dolu olup, yan kulvarlarda ayakta duranların bulunması, bu gereksinimin birikimini belirtmeye yetmişti. Merhaba gecesini Orhan Kemal, Aziz Nesin, Egeli ozanlar gecesi, Murtaza oyununun tartışması ve «Orhan Veli ve Garip hareketinin Türk şiirindeki yeri» gecesi izledi. Dağarda daha sırayla:

Bugün «Çocuk ve sanat, resimde çocuk, yazında çocuk, müzikte çocuk» 17 aralık gecesi ise Tiyatroda çocuk programları izliyor. Konuları sunacak olanlar sırasıyla Fatoş Gönenç, Bilgin Adalı, Muammer Sun ve Prof. Özdemir Nutku, Tiyatroda çocuk gecesinde, ayrıca Devlet Tiyatrosu sanatçıları, çocuk oyunları dağarından bölümler sunacak. Aralık ayının son programı ise, konuşmalarını Suat Taşer ve Güneri Elçin'in oluşturacakları «Barış savaşımında sanatın yeri ve işlevi» konusundaki bir oturum olacak.

İçinden bir çok sanatçılar yetişmiş olan İzmir, sanat potansi-

yeli yüksek kentlerimizden biri. Bir üniversite kenti. Öğrencisi, aydını, memuru, işçisi ve tüm emekçileri ile yıllardır kendisine ulaşılamamış bir birikimi var. Sosyal bakımdan devingen yapısal olarak da dış dünyaya açık. Doğal zenginlikleriyle tarihte her zaman adını her alanda duyurmuş olan bu kentte geç kalınmış, yeni başlanmış bu sanat gecelerinin içinde bazı aksaklıklar yok değil. Ama bunlar daha başlangıç.

İzmir'in sanat potansiyelini gün ışığına çıkarma çabaları içinde olan Devlet Tiyatrosunu kutlamak gerek. Ancak bu bir gelenek sorunudur. Gelenekler ise yüzyıllarla koşulludur. Hemen umutsuzluğa kapılmamak, yapmak, yürütmek ve üretmek gerekir.

Bu arada Devlet Tiyatroları, sanatla ilişkileri sınırlı olan küçük kentsoylu kesimi aşıp işçi kesimlerine ulaşmanın yollarını denemelidir. Yoksa hâlâ sanatın, bir avuç mutlu azınlığın malı olduğu olgusundan kendisini kurtaramaz. İzmir, öğretmeni, öğrencisi, memuru, işçisi, aydını, yazarı, ozanı vb. tüm katmanları ile bir bütündür. Bu gözden ırak tutulmamalıdır. Eldeki olanaklar zorlanmalı; Altındağ'da, Gültepe'de, Boğaziçi'nde, Çay mahallesinde, Şirinyer'de ve tüm işçi kesimlerinde de bu çabaları sürdürmenin, yaşatıp, yerleştirmenin yolları aranmalıdır...

Cumhuriyet (10 Aralık 78)

«İZMİR DEVLET TİYATROSUNUN SANAT GECELERİ»

HİKMET ÇETİNKAYA

● **Sayın Suat Taşer Devlet Tiyatrosunda sizin yönetiminizde düzenlenen «Sanat ve Kültür Geceleri» sizce ilgi görüyor mu?**

— İzmir Devlet Tiyatrosu'nun 15 ekim 1978'de başlattığı, dinsel ve ulusal bayramlar dışında, her pazar saat 10.30'da, düzenli olarak sürdürdüğü «Sanat ve Kültür Geceleri», kentimizin bu alandaki büyük gereksinimine az da olsa bir doyum getirmesi nedeniyle üstün ilgi ile karşılanmıştır. Bugüne değin, Türk yazınının seçkin ustalarından Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabağaçlı), «Orhan Kemal, Aziz Nesin geceleriyle» «Yaşayan Egeli ozanlardan seçmeler» gecesini, Orhan Kemal'in tiyatromuzda oynanmakta olan «Murtaza» oyunu üzerine açık oturumu, «28. Ölüm Yılında Orhan Veli»yi, «Çocuk ve Sanat 1'de: Resimde Çocuk, Yazında Çocuk, Müzikte Çocuk» konularını izleyicilere sunduk.

Sovlnorek belirteyim ki, Tiyatromuzun düzenlediği «Sanat ve Kültür Gecoleri», çeşitli dalları, kolları ve konularıyla sanatı, kültürü kapalı kapıların ardından çıkarıp sanatçıların ve kültür adamlarının halkla, toplumla bütünleşmesi, iletişim ve etkileşim sürecine girmesi açısından son derece olumlu bir gelişim çizgisi izlemektedir. Gördüğümüz yakın ilgiden yürekienerek, bu çizgiyi, sanat ve kültür adamlarımızın özverili çabaları ve katkıları yanısıra, üniversitemizin değerli öğretim üyeleri ve görevlilerinin emekleriyle bütünleştirerek bütün yıl boyunca çeşitli konularda sürdürmek kararındayız.

Yeri gelmişken şunu da söyliyelim, kat kat uygarlıkları bağrında taşıyan İzmir'in ve Ege'nin günlük yaşamında tiyatrosu, yazını, şiiri, müziği, resmi ve bilimi ile topluma yönelik canlı bir sanat ve kültür ortamının oluşmasına katkıda bulunacak herkese ve her kuruluşa kapılarımızın açık olduğunu belirtmek isterim.

● **İzmir'de ilk kez düzenlenen «Sanat ve Kültür Geceleri»ne bugüne değin, hemen hemen aynı sanatçı kişiler katıldı. Gecelere katılan sanatçı kişileri belirli sürelerde değiştirecek misiniz?**

— Elbet değiştireceğiz. «Sanat ve Kültür Geceleri»mizin, bugüne dek olduğu gibi bundan böyle de, kişi ya da kuruluş olarak kimsenin tekelinde bulunmadığı ve bulunmayacağını vurgulamak isterim.

● **Sanat gecelerinin, ya da gösterilerin genişletilmesini düşünüyor musunuz? Örneğin, çevre il ve ilçeleri, gecekondu kesimlerini, hatta küçük yerleşim alanlarını?...**

— «Sanat ve Kültür Geceleri» mizin izleyicilerini çoğaltmak, izleme alanlarım genişletmek ilk günden beri kendimize amaç edindiğimiz bir özlemdir. Bu özleme yaklaşabilmek için bizde ve başkalarında —kişi ya da kurum— bulunan olanakları zorlamaya devam etmekteyiz. Kentimizin içinde olsun, yöresinde olsun sanattan ve kültürden paylarını yeterince alamıyan kesimlere etkinliklerimizi yayabilmemiz için başta basın ve TRT olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşların ilgisine, desteğine ve yardımlarına gereksinimimiz var. «Sanat ve Kültür Geceleri»nin, tiyatromuzun 250 kişilik salonuna tıkılıp kalmasına gönlümüz elbette razı gelmemektedir. Ne çare ki, şimdilerde varımızla yetinmek zorundayız.

● **1979 içinde İzmir'liler hangi geceleri izleyecekler? Ayrıca, İzmir Devlet Tiyatrosunun yeni oyun çalışmaları nelerdir?**

— Bilindiği gibi 1979 yılı, Dünya Çocuk Yılı olarak ilân edilmiş bulunmaktadır. Bu nedenle biz de «Sanat ve Kültür Geceleri»mizde sanatsal ve eğitsel açıdan çocuk sorunlarına ağırlık ve öncelik vermek istiyoruz. Aylık olarak düzenlediğimiz bu gecelerin ocak ayının 7. pazar gecesi «Sinemada çocuk, radyoda çocuk ve TV'de çocuk», 14 pazar gecesi de slayt gösterili «Köyde Çocuk» konusuna ayrılmıştır. Ocak ayının öteki pazar gecelerinde işleyeceğimiz konuları ve sorunları bugünlerde saptayacağız.

Tiyatromuzun sahne çalışmalarına gelince: İkinci tur oyunlarımız belirlenmiş ve provalara geçilmiştir. Bunlardan birincisi, Yaşar Kemal'in Teneke'si, ikinci de ünlü İrlandalı yazar Sean O'casey'in **Dünyanın Düzeni** adlı oyunudur. Ayrıca ocağın ilk haftasında, Sönmez Atasoy'un yazdığı, Serap Büyükağaoğlu'nun sahneye koyduğu «Yedi Köyün Yargıcı» adlı çocuk oyunumuz da seyircilerimize sunulacaktır.

● **İzmir Devlet Tiyatrosuna ilgisizlikten şikâyet vardı. Bu şikâyetiniz sürüyor mu?**

— İzmir Devlet Tiyatrosu, ilgisizlik duvarını aşmış, seyircinin sevgisine kavuşmuştur. Şimdi şikâyetimiz seyircisizliğe değil, yersizliğe, yani yer yetersizliğine gelip dayanmıştır.

Cumhuriyet (21 Aralık 978)

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN MEZARI «YATIR» OLMAKTAN KURTARILAMADI

AYKUT POTUROĞLU

Yaşama, gözlerini kapayışının ardından 5 yılı aşkın süre geçmesine karşın Halikarnas Balıkçısı'nın mezarının ligisizlikten ve bakımsızlıktan perişan durumda olduğu, yöre halkınca da yeterince tanınmadığı için «yatır» durumuna getirildiği yolunda aylar önce yapılan uyarılar, bugüne değin olumlu bir sonuç vermedi.

Üstelik; geçtiğimiz ay yılların ardından geç de olsa İzmir Devlet Tiyatrosu'nda Cevat Şakir'in anılması amacıyla bir gece düzenlenmişti. Mikrofon başına gelen yakınları, tanıyanları, dostları sanatçının kişiliğini anlatmışlar, öykülerinden örnekler vererek şiirler okumuşlardı. Projeksiyonlarla renkli «Stlayt»lar göstererek görkemli şekilde Bodrum'da toprağa verilişini dile getirmeye çabalamışlardı. Ancak, gerçeğin katı yüzüne «çok renkli»

geçtiği belirtilen bu gecede kimse değinmemiş, koskoca Balıkçı'nın yıllar sonra mezarının baykuşların tünediği bir harabeye dönüşmesi görmezlikten gelinmiş, «es» geçilmişti...

DEĞİŞEN BİRŞEY YOK...

Tüm bu gelişmelerin ardından, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı devreye girmişti. Yetkililerce yapılan açıklamalarda şöyle denmişti:

«Cevat Şakir'e sahip çıkarak, geçmişine yaraşır bir mezar yaptıracağız ve kendisini toplumumuza gereğince tanıtacağız. Bu yolda, elimizden gelen çabaları harcayacağız. Girişimlere hemen başlıyoruz. Geçmiş dönemlerin hatalarını kapatmayı ise kendimize başta gelen görev sayıyoruz. Çalışmalar, en kısa süre içinde sağlıklı bir biçimde bitirilecektir. Bu böyle biline..»

Şimdi, yetkililere soruyoruz:

«Verdiğiniz sözler, yine askıda kaldı. Açıklamalarınız iyi, güzel, hoş ama uygulamalarınız unutuldu mu, yoksa «adam sendeciliğin bir kez daha mı derin uçurumlarına yuvarlandı?. Sorması bizden, çözüm getirecek yanıtlar sizden.»

Aşağıdaki tümceler de, Ege'yi ve Akdeniz'i evrene tanıtan, halkının özgürlüğüne ışık tutan Halikarnas Balıkçısı için haftalar önce Devlet Tiyatrosu'nda düzenlenen «anma» gecesinden ve konuşmacıların sözlerinden:

«Büyük bir devrimciydi o», «Ozan yanı, yıllar geçtikçe daha iyi anlaşılacaktır», «Öykülerindeki incelik ve özü başka yazarlarda bulmak güçtür», «Tutsaklığın zincirlerinin nasıl kırılması gerektiğini bize öğretenlerdendir», «Anadolu uygarlığının etkenliğini ortaya çıkarandır o», «Çağımızın en büyük düşünürlerinden biriydi. Unutulmadı, unutulmayacak», vs. vs.

Gerçeklerle, parlak sözler arasındaki çelişkiye acı acı gülümsememek elde mi?

Neyse... Sözün kısası, nankörlüklerimizle geçmiş bunca yılı bir kenara ittik ama, yapılan uyarılara karşın durumda yine değişen birşey yok...

Ölümünden sonra bir kez daha bastıran amansız kış mevsiminin fırtına ve rüzgârları biraz daha tarumar etmiş durumda Cevat Şakir'in mezarını... «Yatır» sanıldığı için ayakucuna diki-

len uzunca kuru bir dala bağlanan yırtık - pırtık çaputlar hâlâ hüzünlü bir şekilde titreşip duruyorlar...

«Sorumsuzlar» utansınlar

Cumhuriyet (17 Aralık 1978)

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN MEZARI İÇİN ÇALIŞMALAR BAŞLADI

AYKUT POTUROĞLU

İZMİR, (Cumhuriyet Ege Bürosu) Yıllardanberi unutularak hiçbir şekilde anımsanmayan, ilgili bakanlıklarca olduğu kadar kuruluşlarca da sahip çıkılmayan ünlü düşünürümüz ve yazarımız Halikarnas Balıkçısı'nın gömütü, «yatır» olmaktan Çanakkale Kültür Turizm Kurumu tarafından kurtarılacak... Kısa adı (Dardanel) olan Kurumun giriştiği kampanyaya ilgi giderek yaygınlaşırken, bu arada Türkiye Yazarlar Sendikası ile Türk Mimar Mühendisleri Odasıyla da işbirliği yapılacak.

Bilindiği gibi Cevat Şakir 5,5 yıla yakın bir süre önce İzmir'in Hatay semtindeki «merhaba» apartmanında gözlerini yaşama kapamıştı. O gündenberi ise Bodrum'un bir tepesinde toprağa verildiği gömütü, çevre halkınca yeterince tanınmadığı için «yatır»a dönüştürülmüş, bakımsızlık içinde yüzmeye başlamıştı. Ne Kültür ve nede Turizm Bakanlığı bu soruna el atmıştı. Yıllardanberi kısır bir döngüden kurtulamayan İzmir Sanatçılar Derneği, aynı «yanlış»ı sürdürmüş, Ege'yi, Akdeniz'i tüm dünyaya tanıtan koca balıkçıyı bir kenara itmişti. Neden sonra, ulu yazarımızın gömütünün içinde bulunduğu perişan durum gazete haberleri arasında yer alıp, röportajları yayınlanınca 5 yıl sonra Devlet Tiyatrosu'nda bir anma gecesi düzenlenmişti. Ancak bu gecede de «havandı su dövmek»ten öteye gidilmemiş, öze ilişkin en küçük bir karar bile alınmamıştı...

KAMPANYA AÇILDI

Sonunda, hepimiz adına utanç verici bu durumu çözüme kavuşturmak amacıyla Çanakkale Kültür Turizm Kurumu (Dardanel) oluşturuldu ve çalışmalarına başladı. Sözü şimdi Kurum Başkanı İsmet Öktem'e bırakıyoruz. Verdiği bilgilere kulak veriyoruz:

«Cevat Şakir'in mezarının içinde bulunduğu son durum yan-

sıtılınca çabalarımızı yoğunlaştırdık. Bakanlar Kurulunca onanan (Dardanel), ilk genel kurulu'nda bu yolda bir kampanya açılmasını da karar altına aldı. Öğretmenler Bankası Çanakkale Şubesi'nde (10417) numarayla açtırdığımız hesaba bazı aydınlar, Zonguldak'tan bir kısım işçiler, İstanbul Barosundan avukatlar bağışta bulunmuşlardır. Bunun yurt düzeyine genişletilmesi için elimizden gelen tüm çabayı harcayacağız. Halikarnas Balıkçısı'nın Çanakkale'nin antik tarihinden (İlya"dan) kaynaklanan savının geniş halk kitlelerine maledilmesini sağlayacağız. Tüm yurttaşlarımızı bu kutsal kampanyaya katılmaya çağırıyoruz».

Kurum Başkanı Öktem, yaptırılacak mezarın her bakımdan yeterli olması için de yetkili kuruluşların görüşlerinin alınacağını ve gerekirse bunun için bir yarışma da düzenlenebileceğini bilgi olarak verdi..

(Cumhuriyet (4 Ocak)

«SİNEMADA EDEBİYAT UYARLAMALARI»

26 Ocak Cuma günü, Atatürk Kültür Merkezi'nde «Sinemada Edebiyat Uyarlamaları» konulu bir açık oturum yapıldı.

Cevat Çapan'ın yönettiği açık oturuma konuşmacı olarak yönetmen Halit Refiğ ve Doçent Önay Sözer katıldı.

Oturumun açış konuşmasını yapan Cecat Çapan sinemanın ortaya çıkışından sonra seyircileri eğitme ve eğlendirme görevi ile karşı karşıya kaldığını söyledi. Bu nedenle kendinden önceki sanatlardan ,hikaye, roman ve tiyatrodan halkın beklediği şeyleri kendisinin de vermesi sorunuyla karşı karşıya kaldığını ifade eden Çapan, edebiyat uyarlamalarının bu ihtiyaçtan kaynaklandığını söyledi.

Cevat Çapan konuşmasında sinemanın hem yığınlara, hem de seçkinlere yönelik bir sanat olduğunu ispat ettiğini, bunu yaparken de kendi dilini, kendi anlatım özelliklerini geliştirdiğini söyledi. Cevat Çapan sinemanın getirdiği en önemli yeniliklerden birinin saygın bir sanat olduğunu kabul ettirmesi olduğunu söylerken, «Sinema görüntüye dayanan bir sanat olduğu için, inandırıcı bir sanattır da» dedi.

Daha sonra söz alan Doç. Önay Sözer «Bir edebiyat yapıtından filme uyarlamaları bir çeviri olarak nitelendirebiliriz. Bir iletişim aracından veya bir sanattan başka bir sanata çevirinin tarih içindeki en önemli örneği, Rönesans döneminde incil ve mitosların resme çevrilmesidir» dedi ve sözlerine şunları ekledi:

«Çeviri yorum demektir. Çeviri ile birlikte bakış açısı da değişir. O halde edebiyat yapıtının sinemaya uyarlanması o yapıtın yepyeni bir biçimde yorumlanmasıdır.

«Sinema ile romanın temel ayrımlarından biri de romanın eş zamanlı bir yapıya sahip olması, filmin ise zaman içinde ardarda varolan birtakım görüntülerden oluşmasıdır.

«Roman dile dayalı bir yapıt olarak bizi kendine uzak tutar, oysa, film gösterir, konusunu açıkça ortaya koyar. Romanın üretimi de tüketimi de bireyseldir, sinemanın ise üretimi de tüketimi de kollektiftir.»

Önay Sözer konuşmasında ayrıca sinemanın kurgu yöntemiyle çeşitli karşıtlıkları biraraya getirebildiğine de dikkat çekti.

Yönetmen Halit Refik de oturumda şunları söyledi:

«Sinema ile edebiyat arasındaki temel algılama farkı edebiyatın düşünceye, sinemanın ise düşünselin yanında duyumsala hitap etmesidir. Sinema görme ve duyma yanında düşünceye de yer vererek edebiyatla da ortaklık sağlar.

«Edebiyat eserinde yaratılmak istenen duygu, heyecan neyse varolduğunu kabul ettiğim sinema diliyle yeniden yaratılmak zorundadır.

«Örneğin ben Aşk-ı Memnu'yu sahne sahne, romanın resim karşılığı olarak çekmedim. O yazar hangi düşüncelerden yola çıkmıştı, neler düşünerek bu romanı yazmıştı? Ben filmin bütünü içinde bu fikirleri yansıtmaya çalıştım.»

SİNEMADA EDEBİYAT UYARLAMALARI

İstanbul Film Yapım ve Gösterim Merkezi'nin Türk-Alman Kültür Enstitüsü işbirliğiyle düzenlediği «Sinemada Edebiyat Uyarlamaları» haftası nedeniyle, AKM'de aynı adlı bir açık oturum yapıldı. Sinema-Edebiyat ilişkilerini ele alan oturuma **Halit Refiğ**, Cevat Çapan ve **Önay Sözer** katıldılar.

Sinema ile diğer sanatlar arasındaki esas ayrımın algılama biçimlerinde olduğunu savunan **Halit Refiğ**, «Edebiyatın zihne, sinemanınsa duyulara» seslendiği ayrımını getirdi ve sinemada «Başarılı bir edebiyat uyarlamasının ancak yeniden yaratma yoluyla gerçekleşebileceğini», söyledi.

Doç. Sözer ise, özetle sinematografik yapıtın, diğer sanat yapıtları gibi bir «imler (işaretler) - dizgesi» içerdiğini, bunun için de bir «sinema dilinden« söz edilebileceğini, edebiyattan sinema-

ya olan uyarlamanın «araç değştirilerek yapılan çeviri» olarak, bir yeniden üretme süreci olarak ele alınabileceğini söyledi.

Cevat Çapan'ın yönettiği toplantıda ayrıca sinema diğer sanatlar ayrımı tartışıldı ve «sinemadaki edebiyat uyarlamaları»na örnek olarak, gösteri programında yeralan filmlerden, Çağdaş Alman tiyatro adamı Peter Stein'in Gorki'den sinemaya uyarladığı «Yaz Konukları» ve Fassbinder'in H. İbsen'in oyunundan sinemalaştırdığı «Nora / Bir Bebek Evi» filmleri üstünde durulduğu.

Bilindiği gibi gösteri programında bu iki filmin dışında Stein'in, Heinrich von Kleist'ten uyarladığı «Prens von Hamburg», Fassbinder'in Fontane'den uyarladığı «Effie Briest» ve Schlöndorff ile Margarethe von Trotta'nın H. Böll'ün aynı adlı yapıtından uyarladıkları 1974 yapımı «Katharina Blum'un Yitirilmiş Onuru» adlı filmler vardı. Bunlardan sonuncusu için gerekli izin sağlanamadığından yerine aynı yazardan bir başka uyarlama gösterildi.

EDEBİYATIMIZDA ALMANYA SORUNU

Türk - Alman Kültür Enstitüsü, iki toplumun ilişkilerinin edebiyata yansımasını konu alan, «Mitos ve Gerçek» başlıklı bir dizi söyleşi düzenledi. (21—23 Şubat) Bekir Yıldız; Alman Ekmeği'nden, Leyla Erbil; Gecede'den, Mehmet Başaran; «Pıtraklı Memleket» ve «Göç Ekin», Necati Tosuner, «Sancı Sancı» adlı yapıtlarından parçalar okudular. Cengiz Bektaş, Almanya'yla ilgili şiirlerinden örnekler sundu. Bilgesu Erenus, 1973'teki «El Kapısı» oyununu anlattı. El Kapısı'ndakilerin son durumlarına ilişkin yeni haberlere değindi.

Doğan Hızlan ve Dr. Robert Anhegger, Türk yazınındaki Almanya gerçeğini değerlendirdiler. Türk yazınında genellikle yaşama koşullarına değinilmediğini belirten D. Hızlan, Almanyadaki Türk işçilerinin çocuklarının sorununa yeterince eğilinmediğini söyledi. Dr. Robert Anhegger, «Yeni Türk Yazınında Almanya» adlı konuşmasında, Türk yazınında Almanya konusunda duygusal abartmaların varolduğunu savundu.

Sargut Okçün de «Yeni Alman Yazınında Türk İşçileri» adlı konuşmasında çağdaş Alman yazarlarının bu konudaki yapıtlarından örnekleri ele aldı. Üç gün boyunca süren söyleşilerde yer alan konuşmacılardan Fakir Baykurt, 1963'den beri olan gelişme-

yi kısaca anlatarak, yasaların yenileştirilmesi gerektiğini belirtti ve dil sorununun yabancılaşmaya yol açan etkenlerin en önemlilerinden biri olduğunu savundu. Almanya'daki Türkler konusunda: Sosyal psikoloji alanındaki iki yıllık bilimsel çalışmalarının sonuçlarını aktaran Metin Özek, iki kişinin karşılaşmasının aslında iki toplumun karşılaşması olduğunu, kendini ayrı bir kültürün içinde bulan kişinin, kültür şoku denilebilecek bir durumla karşılaştığını savundu ve kişinin bunun karşısındaki tavrının da, ya eski kültürü bırakma, ya da onu savunarak diğer kültürü yok sayma biçimlerinde geliştiğini söyledi.

Vasıf Ongören, kişilerin bakış aşçısıyla özdeşleşmenin yazında giderek mutlaklaştığına değinerek bunun yanlışlığını vurguladı. Olgunun radyo ve TV'ye yansımasına değinen Aleaddin Bahçekapılı ise, işçilerin makina başındaki durumunu kendi anlatımlarıyla ses bantlarından örnekleyerek, bu yıpratıcı çalışmanın kişiliği olumsuz yönde etkileyişine değindi.

YARIŞMA DOLANDIRICILIĞI

«Türkiye'yi, Türk Sanat ve Sanatçılarını Tanıtma Derneği» adlı bir örgüt «79 Dünya Çocuk Yılı» için geniş kapsamlı bir yarışma düzenlediğini duyurmuş, fakat yarışmaya katılmak için bir banka şubesine 250'şer lira yatırıp Almanya'daki adrese başvuranlar dolandırıldıklarını anlamışlardır.

Duyuruda, söz konusu derneğin, fotoğraf, resim, küçük heykel, afiş, karikatür, kısa metrajlı film, animasyon, çocuk oyunu, roman konularında toplam yarım milyon lira ödüllü bir yarışma açtığı bildirilmiştir. Her dalda birinciye 40 bin liraya kadar ödül verileceği, ayrıca birinci olanların Münih, Frankfurt ve Düsseldorf'ta açılacak sergilere katılacağı ve derneğin konuğu olacağı açıklanmıştır. Dernek, katılma koşulu olarak, bir bankada açtırdığı hesaba 250 lira yatırılmasını ve makbuzun Almanya'daki adresine gönderilmesini istemiştir.

Bankaya para yatırıp, eserleri ile birlikte banka makbuzunu istenilen adrese gönderenlerin mektupları, «Böyle bir adres olmadığı için» geri gelince, dolandırıcılık olayı ortaya çıkmıştır.

Yarışmaya katılmak için son başvuru tarihi 9 mart 1979 olarak gösterilmiş ve bu tarihte bankada biriken paralar çekilmek istenmiştir. Ancak banka ilgilileri durumu şüpheli görerek parayı ödememişler ve konuyu hukuk müşavirliğine iletmişler-

dir. Söz konusu adrese giden mektupların geri gelmesi ile ortaya çıkan dolandırıcılık olayından sonra, hesabın, İstanbul'da adres gösteren Abdullah Avni Dürüst adına açtırıldığı da öğrenilmiştir. Cumhuriyet (17 Mart)

TYS GENEL BAŞKANI NESİN:

«HÜKÜMET BİR YAZARIN NASIL ÇALIŞTIGINI BİLMİYOR»

Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS)'nin iki gün sürecek olan 4. olağan Genel Kurulu dün başlamış ve açış konuşmasını yapan Genel Başkan Aziz Nesin yazarlara en yakın olması gereken bu hükümetin, bir yazarın ne demek olduğunu, yazarların nasıl çalıştığını, ne yeyip ne içtiğini bilmediğini ileri sürmüş ve «Artık Lizim kültür işçileri olduğumuzu, bir ülkenin kültürünü yönettiğimizi kabul etsinler.» demiştir.

Kongre Divan Başkanlığına İstanbul Barosu Başkanı Avukat Orhan Apaydın'ın seçildiği kongrede konuk olarak TYS üyesi ve Türk Tabibler Birliği Merkez Konseyi Başkanı Dr. Erdal Atabek de bir konuşma yapmış ve yazar sağlığına değinmiştir.

293 TYS üyesi yazarın katıldığı 4. Olağan Genel Kurulda açış konuşmasını yapan Aziz Nesin, 370 üyeleriyle biçim olarak küçük bir sendika olduklarını, ancak her yazarın 10 bin okuru olduğu varsayıldığı ve kamuoyu oluşturduğu düşünüldüğünde etkinliklerinin daha da büyüdüğünü belirtmiş, «Bizim gücümüz halkımızdan kaynaklanmaktadır.» demiştir.

Aziz Nesin çeşitli konulara değindiği konuşmasında özetle şöyle demiştir:

«Yıllardır 141 - 142. maddeler üzerinde savaşım sürdürüyoruz. Bu savaşımın daha da hızlı bir biçimde sürdürülmesi gerekmektedir. Bu her namuslu aydının borcudur. 141 - 142'ye karşı savaşım vermek sosyalist olmayı gerektirmez. Bunların kalkmasını istemek komünist olmak değildir. Namuslu olmak, işçi sınıfı gerçeğine inanmak demektir bu maddelere karşı çıkmak. Böylesine yüz kızartıcı maddeler yalnızca Türkiye'de vardır.

Yıllardır faşizmin pat pat ayak seslerini duyuyoruz. Türkiye'de. Ama bunda bizim de sorumluluğumuz vardır. Eğer bu ayak seslerini kesememişsek aydın olarak bunda bizim de sorumluluklarımız vardır.

Ancak her şeye karşın sendikamız Türkiye'de demokratik

baskı grubu haline gelmiştir. Tüm dünyada saygınlık kazandık bu süre içinde. Herkes artık varlığımızı biliyor.»

Daha sonra konuşmasında TRT' diğer demokratik kuruluşlar, sendikaya yer sorunu, telif hakları, basın kartı sorunu gibi sorunlara da değinen Aziz Nesin, «Batının reklam mekanizmasının şişirdiği balon yazarlarla Türk yazarlarının karşı karşıya getirildiğini, buna da ancak iki üç ünlü yazarın direnebileceğini, Basının da, TRT'nin de bu mekanizmanın aleti olduğunu» bildirmiş ve şöyle konuşmuştur:

«Bu hükümet yazarlara en yakın bir hükümet olduğu halde yazarın ne demek olduğunu bilmiyor. Yazarların ne yayip içtiğini, nasıl çalıştığını bilmiyor. Gazetecilerdon korkuyorlar, ama yazarlardan korkmuyorlar. Kamuoyu oluşturduğumuzun farkında bile değiller. Bizi, diğer sendikalarla bir tutmasınlar, bizi diğer sendikalardan ayırsınlar istiyoruz. Kültür işçileri olduğumuzu, bir ülkenin kültürünü yönlendirdiğimizi bilsinler istiyoruz.

Telif ücretlerinde bağışıklık yazarlar için 10 bin liradır. Ama balıkçılar için örneğin 100 bin liradır. Biz 370 kişilik üyemizle gücümüzü gösteremeyiz onlara göre. Ama serbest girişimciler gösterirler güçlerini. Etkin olurlar. Çünkü onların oy potansiyeli vardır. TYS'nin 370 kişisinden oy alsak ne olur, almasak ne olur diyebilirler. Ama biz gücümüzü nerede göstereceğimizi de biliriz.»

Cumhuriyet (1 Nisan)

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI

4. OLAĞAN GENEL KURUL TOPLANDI

Türkiye Yazarlar Sendikası 4. Olağan Genel Kurulu dün sabah Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Konferans Salonunda başladı. Bu akşam sona erecek olan kongrenin açış konuşmasını sendika Genel Başkanı Aziz Nesin yaptı.

Aziz Nesin sendikanın geçmiş çalışmalarını özetleyen konuşmasının ilk bölümünde, bu süre içindeki gelişmeyi ve karşılaştıkları başarısızlıkları anlattı. Daha sonra sendikanın iki temel politikasını, değişik politik görüşleri taşıyan yazarların aynı çatı altında toplanması ve hiç bir üyeye ceza vermemek biçiminde açıklayan Nesin, bugün sendikanın bölünmesi ve parçalanması yolunda adımlar atıldığını belirtti. Kimi kişilerin kendisini politik amaçlarının karşısında başlıca engel olarak gördüklerini ve

bu nedenle kendisine karşı cephe aldıklarını ileri süren Aziz Nesin, kimi kişilerin de kişisel hırsları yüzünden sendika yönetimini ele geçirmek istediklerini açıkladı. Zekeriya Sertel'in Nazım Hikmet Kurulundan çıkarılması, Nötron bombası karşısında tavrı, Mess grevleri ve Otobüs filmi konusundaki görüşlerinden ötürü kendisine saldırılar yöneltildiğini söyleyen Aziz Nesin, Nötron bombası konusunda yazdığı yazıdan ötürü Sovyet konsolosunun kendisine soru sorduğunu anlatarak «Arkadaşlar, Sovyet konsolosu benim efendim değildir, benim Sovyetler hakkındaki görüşlerim ayrıdır ama Sovyetler benim efendim değildir» dedi. Aziz Nesin daha sonra yazarın bağımsızlığı üzerinde durarak özellikle genç yazarlara hitaben «bağımsızlığımıza toz kondurmamalıyız» dedi.

Sendika seçimleri konusunda liste usulüne karşı çıkan Aziz Nesin, Genel Başkanın, Genel Kurul tarafından seçilmesi gerektiğini ileri sürdü ve adayların teker teker adlarını yazdırarak yönetim kurulunun bu adaylar arasından seçilmesini önerdi. DİSK ve TÖB-DER'i örnek veren Aziz Nesin, Türkiye Yazarlar Sendikasının da bu kuruluşlar gibi parçalanmasına izin verilmemesini istedi. Bu parçalama taktiklerine başvuranların hazırladıkları listelere, sadece kendi adaylarını değil, kendi dışlarındaki üyeleri de özellikle dahil ettiklerini vurguladı.

Genel Kurulun ilk günü eleştirilerle sürdü. Bugün tüzük, değişikliği tartışılacak ve yeni Yönetim Kurulu seçimleri yapılacak.

Öte yandan, Türkiye Yazarlar Sendikasının 4. Olağan Genel Kuruluna Başbakan Bülent Ecevit, Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur, Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun, Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, Ankara Belediye Başkanı Ali Dinçer, İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil ve DİSK Genel Başkanı Abdüllah Baştürk birer başarı mesajı gönderdiler.

Aydınlık (1 Nisan)

TYS KURULTAYININ GETİRDİKLERİ

NECATİ GÜNGÖR

Geçtiğimiz haftanın son iki günü içinde —cumartesi, pazar— Türkiye Yazarlar Sendikasının 4. Olağan Genel Kurul toplantısı yapıldı.

TYS'nin adına yaraşır bir ağırbaşlılık içerisinde gerçekleşen toplantı, yadsınmaz biçimde, kimi sorunları da beraberinde ge-

tirdi. Yada şöyle söyleyelim: Türkiye Yazarlar Sendikasının bağrında taşıdığı kimi çelişkiler (siyasal ve kişisel çelişkiler), birbirleriyle hesaplaşmak üzere iyice su yüzüne çıktı. Kurultayda. Ve bu hesaplaşma, kendi çizgisini egemen kılma yolunda, kimi ortaklıklara, yorumlanması zor uzlaşmalara başvurulduğu da görüldü. Denilebilir ki, aralarında uzlaşır nitelikte çelişki bulunan gruplar, dünyanın dört bucağında yapılan Genel Kurul toplantılarında, kendi çıkarlarının gerektirdiği biçimde uzlaşırlar, ortaklık kurma yoluna giderler. Doğrudur bu yargı elbette. Aralarında ortak bir çizgi bulunan grupların uzlaşma yoluna başvurmaları, dünyanın en doğal olaylarından biridir.

Ancak, Türkiye solunun, içinde çalkalandığı siyasal bölünmeler karşısında her zaman fraksiyonlarüstü kaldığı ve kalması gerektiği söylenen TYS'nin bu özelliğine zarar verecek boyutlara ulaşmıştır. 4. Genel Kurulda billurlaşan hesaplaşmalar!

Türkiye Yazarlar Sendikasının bir üyesi olarak bu kaygıdan uzak olmayı, doğrusu bütün kalbimizle isterdik. Nitekim, Sendika Genel Başkanı Aziz Nesin de, Kurultay toplantısı sırasında yaptığı konuşmada bu yöndeki kaygısını açık seçik belirtti. Sendika Yönetim Kurulunu belirleyecek olan üyelere, seçimlerini sağduyuyla yapmaları için çağrıda bulundu Genel Başkan... Ne ki, böyle bir çağrıyı yapan, bu doğrultudaki haklı kaygılarını belirten Aziz Nesin'in, TYS'yi şimdilerde tehdit edip duran 'bölünme' tehlikesi konusunda büsbütün sorumsuz olduğunu söylemek olanaksız! Bunun sorumluluk payını, Genel Başkan olmak sıfatıyla Aziz Nesin de omuzlarında taşımaktadır. Özellikle, Sendikaya yeni üyeler alınırken, Nesin'in gerekli titizliği gösterdiğini söylemenin zor olduğunu sanıyoruz. Kurultayda ortaya çıkan «ele geçirme» çabalarının tohumu çok zaman öncesinden ekilmişti Sendikanın bağrına. Yazarlık sanatıyla uzaktan uzağa bile ilişkisi bulunmayan kimi fraksiyon adamları doldurduldu bol bol. Yaşamı boyunca tek yazı yazmamış ve yazmayacak olan kişilere, TYS'nin kimlik kartı verildi, mevlüt şekeri dağıtır gibi...

Türkiye Yazarlar Sendikasının çatısı altında toplanıp, onun «yüksek prestijli» hoparlöründen kendi siyasal görüşlerini yaymak isteyen her çizgi, Genel Kurulda oy sayısını artırmak amacıyla, «kaleminden kan damlayan katiplerine» üyelik sıfatı sağladı!

TYS Kurultayının getirdiği sorunların arkasındaki bu etkinlikleri görmüyor ya da görmek istemiyorsak, ülkemizin biricik

yazar örgütünün kapısını, fraksiyonların rüzgarına daha baştan açık bırakıyoruz demektir! Yalçın Küçük'ün bu konuyla ilgili olarak Genel Kurulda yaptığı konuşma ise gerçekten ibret vericiydi: «Ben yazar değilim. Lütfedip beni sendikaya üye kabul ettiniz. Ama Türkiye Yazarlar Sendikasının bu tavrı doğru değildir. Çünkü TYS'nin nicel büyümeye değil, nitel büyümeye ihtiyacı vardır.»

Yalçın Küçük, TİP'in eski bir üyesi olarak söylüyor bunları. Sendikaya kayıt işlemleri yapıldığı zaman bu siyasal örgütün üst düzeyde bir üyesiydi. Küçük'ü üyeliğe önerenler ve kabul edenler, acaba hangi niteliğini gözönünde tutmuşlardı? Kendisinin bile kabul etmediği yazarlığını mı, yoksa bağlı bulunduğu siyasal örgütü mü? Doğrusu bunu tahmin etmek için, falcı olmaya hiç de gerek yok...

Her şeye karşın, Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Kurulu, hiç bir listeyi tek başına yönetime getirmedi. Sendikamızın fraksiyon siyasetleri doğrultusunda yönlendirilmesine karşı olduğunu söyleyen Aziz Nesin, Genel Başkanlığı yeniden elde etti.

Şimdi TYS Yönetim Kurulunun yapısı oldukça çelişkili ve karmaşık bir yapıya sahip... Şimdi bütün gözler bu karmaşık ve çelişkili Kurula çevrilmiş durumda... TYS Yönetimi, içinde taşıdığı bütün çelişkilere karşın, Sendikanın ortak çıkar çizgisinde birleşmeyi becerebilecek midir bilemiyoruz. Elbette bu her şeyden önce, Yönetim Kurulunun lokomotifi sayılan Başkanda düğümlenen bir sorundur.

Dileğimiz, Başkanlık Kurulunun TYS Kurultayı kadar sağduyulu davranması ve bu konudaki kaygıları giderecek yönde çalışmasıdır. Bu arada, Yönetim Kurulundaki öteki üyelere de Kurultayın, Sendikanın çıkarları yönünde çok daha önemli görevler yüklemiş olduğunu, bilmiyoruz anımsatmaya gerek var mı?

Aydınlık (7 Nisan)

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI'NIN 4. GENEL KURULU SONUNDA GENEL BAŞKANLIĞA AZİZ NESİN SEÇİLDİ

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın dördüncü olağan Genel Kurulu 31 Mart 1 Nisan günlerinde İstanbul'da toplandı. 370 TYS üyesinden 293'ünün katıldığı toplantıya kamuoyunun ve sanatçı çevrelerinin geniş ilgi duydukları gözlemleniyordu.

TYS Genel Başkanı Aziz Nesin, Genel Kurulu açış konuşma-

sında biçim olarak küçük bir sendika olduklarını, ancak her yazarın 10 bin okuru olduğu varsayıldığı ve yazarların kamuoyu oluşturmada önemli bir etkinlikleri bulunduğu düşünülürse, TYS'nin güçlü bir sendika niteliği taşıdığının anlaşılacağını belirterek, «Bizim gücümüz halkımızdan kaynaklanmaktadır,» dedi. Yazarların yıllardır düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü ortadan kaldıran 141 142. maddelere karşı savaşımlarını sürdürdüklerini belirten Nesin, TRT ile ilişkiler, sendikaya yer sorunu, telif hakları, basın kartı vb. gibi sorunlara değindikten sonra telif ücretlerinde vergi bağışıklığı konusunda şunları söyledi:

«Bağışıklık yazarlar için 10 bin liradır. Ama örneğin balıkçılar için 100 bin liradır. Biz 370 üyemizle gücümüzü gösteremeyiz onlara göre. Ama serbest girişimciler gösterir ,etkin olurlar. Çünkü onların oy potansiyeli vardır. 370 TYS üyesinden oy alsak ne olur, almasak ne olur diyebilirler. Ama biz gücümüzü nerede göstereceğimizi biliriz.» Nesin, kâğıt sorunu nedeniyle Türkiye'nin kültür yaşamının en dar boğazına, en bunalımlı yerine girdiğini de söyledi.

Genel Kurul Başkanlığına TYS üyesi ve İstanbul Barosu Başkanı Orhan Apaydın'ın seçilmesinden sonra konuk olarak TYS üyesi ve Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanı Erdal Atabek kısa bir konuşma yaptı ve «Türk yazarına yeterince sahip çıkamamaktan, sahip çıkılmadığını görmekten üzgünüz. Bundan sonra da yazarlara her savaşımlarında omuz vermekten onur duyacağız,» dedi.

Konuşmalardan sonra gündemdeki maddelerin görüşülmesine geçildi. Bu arada görevlendirilen dört yarkurul, çeşitli öneri ve tasarılar üzerinde çalışmaya başladı.

Gündemdeki çeşitli maddelerin görüşülmesinden sonra yarkurullarca hazırlanan öneri ve karar tasarıları kabul edildi. Bu arada, Tüzük Yarkurulu'nun getirdiği değişikliklik önerisinin, ad okunarak yapılan oylama sonucunda reddedildiği görüldü.

SEÇİMLER

Seçimlere, üç liste katıldı. İlk gün kesinlikle adaylığını koymayacağını açıklayan Aziz Nesin, daha sonra 80 üyenin imza toplaması üzerine yeniden aday olmuştu. Ancak Aziz Nesin'in başında bulunduğu listede yer alan kimi üyeler kendilerine danışılmadan bu listeye alındıklarını ifade ediyorlardı. Şükran

Kurdakul'un başında bulunduğu listede bir önceki dönemde Yönetim Kurulu'nda yer alan üyeler çoğunluğu oluşturuyordu. Vedat Türkali'nin başında bulunduğu listede ise son görev bölümü oylamasında İkinci Başkanlığa getirilen Demirtaş Ceyhun ile Ataol Behramoğlu yer alıyorlardı.

Seçimlerden sonra yapılan sayımda şu sonuç alındı: Alpay Kabacalı 116, Aziz Nesin 106, Adnan Özyalçıner 100, Şükran Kurdakul 90, Demirtaş Ceyhun 82, Ataol Behramoğlu 64, Vedat Türkali 64, Aziz Çalışlar 64, Asım Bezirci 64 oy almışlardı. Yönetim Kurulu 11 kişiden oluştuğundan 61'er oy alan Emil Galip Sandalcı, Tekin Sönmez ve Bekir Yıldız kuraya katılacaklar, içlerinden biri yedek üye olacaktı. Genel Kurul Başkanı tarafından çekilen kura sonucu Bekir Yıldız'ın yedek üyeliği saptandı.

Onur Kuruluna Hasan İzzettin Dinamo, A. Kadir, Melih Cevdat Anday, Nevzat Üstün ve Türker Acaroğlu; Denetleme Kurulu'na Arslan Başer Kafaoğlu, Tevfik Çavdar ve Kemal Özer seçildiler.

Başkanlık Kurulunun seçilmesinden sonra Sanat Dergisi, TYS Yönetim Kurulu üyelerine aşağıda yanıtlarını bulacağınız şu soruları yöneltti:

«Yönetim Kurulu üyesi olarak, kongrenin başlangıcından başkan seçimine değin uzanan süreç içindeki konuşma, eleştiri ve değerlendirmeler üstüne düşünceleriniz nedir? TYS'nin yeni Yönetim Kurulu üyesi olarak özellikle gerçekleşmesinde uğraş vereceğiniz başlıca konular neler olacaktır?»

ATAOL BEHRAMOĞLU

1 — Sendikamızın 4. olağan kongresine sadece üyelerimizin değil tüm aydın kamuoyunun gösterdiği ilgi, kongreye katılım oranı, yapılan konuşma, eleştiri ve değerlendirmeler, Sayın Aziz Nesin'in kongrede yaptığı konuşmalarda da belirttiği gibi, sendikamızın gelişmesinin, güçlenmesinin bir kanıtıdır. Ülkemiz yazarları bu kongreyle, meslek çıkarlarını ve yazarlık onurlarını savunmak ve çok önemli bir demokratik baskı grubu olarak örgütlenmek bilinçlerini, kararlılıklarını daha bir etkinlikle belirtmişlerdir.

Kongrede yapılan konuşma, eleştiri ve değerlendirmelerin tümünde yansıyan en sevindirici bir yan, tüm delegelerin, sendikamızı kısır çekişmelerin, bize hiçbir yarar getirmeyecek olan

siyasal klik tartışmalarının ve gruplaşmalarının dışında ve üstünde görmek istemeleri olmuştur. Türkiye yazarlarını birleştiren en önemli ve temel siyasal ilke, demokrat ve antifaşist olmaktır. Gerek kongrede yapılan konuşmalar, gerekse kongre sonunda yayınlanan Genel Kurul Bildirisi, alınan kararlar ve öneriler, bu dayanışma bilincinin kanıtıdır.

Seçimlere üç liste katıldı. Biz listemizi oluştururken, siyasal görüşleri ve eğilimleri ne olursa olsun, demokrat ve antifaşist olma ilkesinde birleşen ve aydın kişilikleriyle de ülkemiz yazarlarını yetkinlikle temsil edebileceğine inandığımız arkadaşlarımızı bir araya getirmeye çaba gösterdik. Bundan başka, yazarlar örgütünü sadece bir yazar-yayıncı ilişkisi içinde değil, daha geniş bir görüş açısı içinde değerlendirmek, televizyon, sinema, tiyatro gibi kültür üniteleriyle bağlantılarımızı pekiştirmek siyasal iktidarın kültür kurumlarını bu görüş açısı içinde etkilemek ve yönlendirmek düşünceleri de listemizi oluştururken gözönünde bulundurduğumuz ilkelerdi.

Kongre, eski yönetim kurulu çoğunluğunun yönlendirdiği bir grup arkadaşın tüzük değişikliği önerisini benimsemediğini, oylarıyla belirtmiştir. Sayın Aziz Nesin'in «tek dereceli başkan seçimi» yolundaki (sonradan kendisinin de ısrar etmediği) önerisi de, yine kongre çoğunluğunun sağduyusuyla kabul edilmemiştir.

Seçimlerle ilgili olarak belirtmek istediğim bir başka nokta şudur: Örgütümüzün gelişmesine büyük katkısı olan ve kendisiyle birkaç dönemdir TYS Yönetim Kurulu içinde birlikte bulunmak onurunu taşıdığım Sayın Aziz Nesin'in, kongrede kendisine yöneltilen eleştirilerde belirtildiği ve genel başkanın kongrece seçilmesi yolundaki eğilimiyle de belirlendiği üzere, —belki de kişisel enerjisinin ve yeteneklerinin de etkisiyle—, geçmiş dönemlerde zaman zaman kollektif çalışma ilkesine uymayan tutumları olduğu kanısındayım. Ancak, ben Sayın Nesin'i, bu yeni çalışma döneminde, ekip çalışması içinde, örgütümüze çok değerli katkılarını sürdüreceğine içtenlikle inanıyorum.

2 — Yukardaki sorunuza verdiğim yanıtta da belirttiğim gibi, Yazarlar Sendikası'nı sadece bir yazr-yayıncı ilişkisi içinde değerlendirmek ya da anma, imza v.b. günleri düzenleyen bir dernek olarak görmek ya da arada bir siyasal bildiriler yayınlayan bir kuruluş saymak, yanlış olur. Sendika olarak başlıca hedefimiz, hiç kuşkusuz, yazarlarımızın mesleki çıkarlarını savunmak, onları bu doğrultuda örgütlemektir. Fakat günümüzde

yazarla yazın ürünü alıcısı arasındaki ilişki, karmaşık, çok yönlü bir yapı taşımaktadır. Yazar-yayıncı ilişkisinin yanı sıra, yazarlarımızla büyük kitle iletişim kurumları arasındaki ilişkilere düzenlemeler getirmeliyiz. Siyasal iktidarların kültür politikaları üzerinde etkin ve etkili olabilmeliyiz. Yazarlarımız için dış pazar olanaklarını çok iyi değerlendirmeli, genişletmeliyiz. Bunların yanı sıra, toplumsal güvence alanında yazarlarımıza kazanımlar sağlamlıyız. Ülkemiz yazarları bugün, her türlü toplumsal güvenceden yoksun, her türlü mesleki güvenceden yoksun, onur kırıcı ve umutsuzluğa düşürücü koşullarda ve çoğunlukla da salt özveriyle yazarlık eylemini sürdürmeye çabalamaktadırlar. Biz, bu koşulları ve nedenlerini iyi irdelemeli ve bunları kökünden değiştirme yönünde adımlar atabilmeliyiz.

ASIM BEZİRCİ

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 4. Olağan Kongresi, genel olarak, olumlu bir hava içinde geçmiştir. Başta Aziz Nesin olmak üzere eski yönetim kurulu üyeleri dürüstçe eleştirilmiştir. Yapılması gereken işler içtenlikle ortaya konulmuştur. Değişik gruplar yönetime geçmek için demokratik bir savaşım vermişlerdir. Bunu sendikamız için üzücü değil, sevindirici bir durum sayıyorum. Demek ki, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın statik değil, dinamik bir yapısı vardır ya da o yapıda olması istenmektedir. Burada önemli olan, senidikanın bölünmemesidir. Bunun da yolu, değişik eğilimlerin yönetim kurulunda demokratik bir biçimde temsil edilmesidir. Benim de içinde bulunduğum listeye bağlı arkadaşlar buna özen gösterdik. Sonuçta, grubumuzdan beş aday yönetim kuruluna girdi, altısı da yedekliği kazandı. Bunu bir başarı sayıyorum. Ayrıca, tutumumuzun üyelerimizin çoğunluğunca anlaşılıp desteklendiğini düşünerek de —sendikamız adına— seviniyorum.

Fakat, yönetim kurulunda salt çoğunluğu sağlayamadığımız için de biraz üzülüyorum. Çünkü, bu durum, istemediğimiz bazı kararların alınmasına yol açabilecektir. Bizi seçen üyelerin böylesi durumları sabırla, anlayışla karşılayacaklarını umuyorum. Yine de, geçen döneme göre, işlerin dha iyi yürüyeceğine inanıyorum.

DEMİRTAŞ CEYHUN

Bence Sendikamızın bu Genel Kurulu, seçilen yönetim ku-

rulunun çok çelişkili görünen yapısına karşın, gene de gelecek açısından umulanın üstünde başarılı geçmiştir. Örneğin üç ayrı listenin çıkmış olması, hem bu yeni dinamiğin işaretidir, hem de gelecek açısından umut vericidir. Artık bundan önceki genel kurullarda olduğu gibi, yönetim kurulunda görev alması için kimseye yalvarılmamaktadır. Üstelik, altının çizilmesi gereken diğer önemli nokta da, göreve talip olan listelerin, sadece değişik adların sıralandığı listeler olmayıp, Sendikamızın geleceği ile ilgili değişik görüş ve yaklaşımların savunulduğu listeler olmasıdır. Nitekim, bazı yanılgılarla iki ayrı listede de adı olan birkaç arkadaş, daha önceki kongrelerde seçim şansı şeklinde değerlendirilen bu duruma şiddetle tepki göstermişler ve bir ilke birliği içinde olmadıkları kişilerle aynı listede bulunmak istemediklerini kürsüden açıklamışlardır. Kişisel görüşüme göre, bunlar Sendikamızın geleceği açısından çok olumlu gelişmelerdir.

Ayrıca, toplantı süresince yapılan tartışmalar, her ne kadar bazı arkadaşların göreve talip olduklarını zamansız ve gereksiz anlarda açıklamaları yüzünden kaba bir değerlendirmeyle sanki salt kişisel çekişmeymiş gibi görünmekteyse de ,bence tartışmaların özünü bu şekilde değerlendirmek bir haksızlık olur.

Ben, kongrede üç ayrı liste halinde ortaya çıkan görüş farklılıklarını da şöyle açıklıyorum: Gerek Aziz Nesin'in, gerekse Şükran Kurdakul'un sözcüsü bulundukları grupların, Sendikamızın halen içinde bulunduğu aşamadaki sorunlarına karşı takındıkları tavır aslında pek de farklı değildi. Her iki grup da yönetsel modeller öneriyorlardı. Aziz Nesin, «başkanlık» sistemini öneriyordu. Sendika Başkanının tek dereceli, doğrudan doğruya Genel Kurulca seçilmesini gelecek açısından tek çözüm görüyordu. Şükran Kurdakul ise, aktif (çok çok) 200 üyesi bulunan bir Sendikaya, nerdeyse aktif üyesinin yarısını görevlendirecek «Genel Yönetim», «Merkez Yürütme», «Danışma», «Temsilcilik» vb. kurulları kapsayan bir sorumlu ve görevli kurullar karmaşası önerisiyle geliyordu. Bir kez daha belirteyim. Bütün bu görüşler, benim kişisel görüşlerimdir. Oysa, bu iki grubun karşısına çıkan üçüncü grup, bizim grubumuz ise, Sendikamızın halen karşılaştığı sorunun böylesi yönetsel reformlarla değil, «Emeğin bizzat kendisini disiplin altına alıcı» bir örgüt anlayışı yerine, «Üretim faaliyetinin tümünü disiplin altına alıcı» bir örgüt anlayışının Sendikamız yönetimine egemen kılınmasıyla çözümlenebileceğini savunuyordu. Bir anda kurumlaşmayı öneriyordu.

Gördüğünüz gibi, sonuç ise, Yönetim Kurulunda bir koalisyon oldu. Ben, Yönetim Kurulundaki arkadaşlarımızın bu koşullar altında en sağlıklı (zorunlu) çözümü bulmuş oldukları kanısındayım.

Bu konudaki kişisel görüşümde, Yönetim Kurulumuzun 1979-80 döneminde, öncelikle yazarlarımızın ekonomik haklarını sağlayıcı girişimlere öncelik vermesidir. Yani, geçen dönemdeki Yönetim Kurulumuzun hazırladığı çalışma programının iki yıl içinde bir türlü yaşama geçiremediği bölümlerini hızla yaşama geçirmektir. Profesyonelleşmeyi de, seçimle gelmiş yöneticiler kademesinde kesinlikle düşünmüyorum. Önümüzdeki günlerde arkadaşlarımızla bu konularda daha ayrıntılı program ve hedefler saptayıp basına açıklayacağız.

Kişisel görüşlerim şimdilik bu kadar.

AZİZ ÇALIŞLAR

TYS'nin 4. Kongresi'nin başlangıcından Başkanlık seçimine dek uzanan süreç, gerek toplumsal-siyasal bilincimizdeki çelişkin gelişmelerin, gerekse yazarlarımızın örgütlenme bilincindeki gelişme düzeyinin bir yansıması olmuştur. Bu süreç, demokratik bir kuruluş olarak TYS'nin toplumumuzda taşıdığı toplumsal-siyasal önemin gittikçe arttığını bize gösterdiği kadar, TYS'nin de hangi gelişme aşaması içinde olduğunu bize göstermiştir. Bu birincisi, toplumumuzda yazar ve sanatçıların örgütlü gücünün ne denli bir önem ve sorumluluk taşıdığının, ikincisiyse, bu gücün kendi gelişmesi içinde nasıl bir aşamaya doğru yönlendirilmesi gerektiğinin bir anlatımıdır. Bir başka deyişle, sorun, toplumsal-siyasal praksis içinde, TYS'nin nasıl bir örgütsel konum içinde olması gerektiğidir. İşte TYS'nin 4. Kongresi bu soruna bir yanıt arama mücadelesinin somut bir göstergesi olmuştur. Bu soruna getirilen yanıtların çelişmeli oluşu ise her süreç ve oluşum gibi, TYS'nin de kendi gelişme sürecinde ve bileşkenlerinde çelişmeler taşımasından gelmektedir. Yani, TYS bugünkü aşamasında kendi yönlendirici gelişmesini demokratik-merkeziyetçi bir anlayışa mı oturtmalıdır, yoksa yine bir başkanlık sistemi içinde kalarak daha ileri yollar mı aramalıdır. Nasıl bir sonuca varmış ya da bağlanmış olursa olsun, durum bize bu çelişmelerin aslında TYS'nin gelişmesinin kendi itici gücü olduğunu göstermiştir.

TYS'nin yeni Yönetim Kurulu üyesi olarak, gerçekleştirmeye

çalışacağımız başlıca konu, hiç kuşkusuz, yukarıda yaptığımız değerlendirme doğrultusunda, TYS'nin çok daha bilinçli bir demokratik kuruluş olarak toplumsal mücadele içinde yerini alıp ağırlığını ortaya koymasını sağlamak ve Türkiye'de «sanatın demokratikleştirilmesi» için mücadele vermek olacaktır. Çünkü bu ikisi birbirine sımsıkı bağlı olduğu gibi, TYS'nin gerek kurumsallaşabilmesi, tüm yazarlık alanlarında etkinliğini ve sözügeçerliğini kazanabilmesi, gerek demokratik haklar, yazarlık hakları, yazarın toplumsal güvencesi, vb. gibi toplumsal-ekonomik sorunların çözüme ulaştırılabilmesi, gerekse ilkeli örgütsel bir eylemin varedilmesi Türkiye'de sanatın demokratikleştirilmesi için verilecek mücadeleye bağlıdır. TYS'nin kendi üyelerine sağlaması gereken somut kazançlar, buna karşılık üyelerin örgütlü, bilinçli eylemde bulunabilmesinin başlıca koşulu budur. Sorun, önümüzdeki bu karşılıklı eşuyumu sağlayabilmektir.

ALPAY KABACALI

1 — Üyelerimizin büyük çoğunluğunun Genel Kurula katılması, kimi üyelerimizin bu amaçla uzak illerden İstanbul'a gelmiş bulunmaları, örgüt bilincini olduğu kadar yazarların tarihimizde ilk kez etkin bir örgüt çatısı altında birleştiklerini ortaya koydu.

Genel Kurulumuzda sendikanın hızla güçlendiğini, kuruluş evresini gerido bırakarak kurumlaşma evresine girdiğini vurgulayan konuşmı, eleştiri ve değerlendirmelere tanık olduk.

Bunun bir kanıtı da, tüzük değişikliği üstündeki tartışmalardı. Bundan öncoki Yönetim Kurulu, Genel Kurula, hem sendikanın bu evrosindo yapılacak çalışmaları kolaylaştırıp kurumlaştırmayı hızlandıracağına, hem de demokratik merkeziyetçilik ilkesinin daha etkin biçimde uygulanmasına olanak vereceğine inandığı tüzük değişikliği önerileri götürmüştür. Kanımca bu değişikliklerin gerekli olduğu er geç anlaşılacaktır. Yönetim Kurulunun beş üyesi bu ilkeyi duyarlıkla savunmaktadırlar.

2 — Genel Kurulumuz, yeni Yönetim Kuruluna birtakım görevler vermiş, sorumluluklar yüklemiştir. Bu görev ve sorumluluklar çerçevesinde uğraş verirken gözeteceğimiz temel ilke, TYS'nin beş yıllık tarihinde olduğu gibi bundan böyle de üyeler arasında görüş, inanış ayrılıklarından dolayı herhangi bir ayrım

yapmamak, birleştirici olmak, sendikanın bütünlüğünü gözetmek olmalıdır.

Öte yandan, Genel Kurulumuzun «Kamuoyuna açıklama»sında savunulan ilkelerin gerçekleşmesi yolunda çaba harcamak ve Genel Kurulda kabul edilen kararları uygulamaya geçirmek zorundayız: Düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün yanında, emperyalizmin, şovenizmin ve her türlü sömürü biçiminin karşısında olmak, bu uğurda savaşım vermekle yükümlüyüz.

Yazarların ekonomik ve toplumsal güvencelerini sağlamak, verilmeyen tüm haklarının elde edilmesine yönelik çalışmalar yapmak, bir yardım sandığı kurmak vb. gibi görevlerimiz de var.

Bunların yanı sıra, sendikanın tam anlamıyla kurumlaşmasını ve güçlenmesini sağlamak da önemli görevlerimiz arasındadır. Genel Kurulda belirtildiği gibi, her düzen, öncelikle kendi yazarını gözetir. Bu nedenle, siyasal iktidarlardan sorunlarımızın çözümünü ve haklarımızın verilmesini istemekle birlikte, TYS'nin ancak yazarların omuzlarında yükseleceğini unutmamak zorundayız.

ŞÜKRAN KURDAKUL

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın IV. Genel Kurulu'nda tartışılan sorunlar, geçen çalışma döneminde kurum olma yolunda önemli adımlar atan örgütümüzün yeni bir yapıya kavuştuğunu kanıtlar.

1 — Genel Kurul ,eski yönetim kurulunun Zekeriya Sertel'i, Nazım Hikmet Kurulumuzdaki görevinden alma kararını —aksine karar verilmediğine göre— onaylamış demektir.

2 — Genel Kurul bundan böyle ,aldığı kararlarla yönetim kurullarını bağlama istenci göstermekle denetleme bilincini kanıtlamıştır.

3 — Eski yönetim kurulumuzun demokgratik merkeziyetçilik ilkesine yüzdeyüz uygun olan tüzük değişikliği tasarısı gerekli çoğunluk oyunu almamasına karşın, üyelerimize bu konuda yeniden düşünme, yeniden değerlendirme sorumluluğunu yüklemiştir.

4 — Aziz Nesin, Şükran Kurdakul, Vedat Türkali'nin ayrı listelerle katıldıkları seçimlerde Aziz Nesin bir (başına), öteki listeler beşer üyelik kazanmışlardır.

5 — Eski II. Başkan Şükran Kurdakul, Genel Sekreter Adnan Özyalçıner, sayman Alpay Kabacalı ve Aziz Çalışlar, Tekin Sönmez, seçimlerden sonra başkan seçilme olanağı bulunmayınca, demokratik merkeziyetçilik ilkesine bağlı ve her anlamda denetleme güvencesi veren, tüzük değişikliği yolundaki önerileri çerçevesinde Sayın Aziz Nesin'le ilke birliği aramışlardır. Ancak Nesin'in bir protokola bağlanma yöntemini kabul etmemesi üzerine girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Bu aşamadan sonra Sayın Nesin, Vedat Türkali, Demirtaş Ceyhun, Ataol Behramoğlu, Emil Galip Sandalcı, Asım Bezirci ile uyuşum sağlayarak başkanlık divanını oluşturmuştur.

TYS Yönetim Kurulu üyesi olarak bize düşen birincil görev, bu sürecin sorunlarını bulunduğu yerde bırakarak, sendikamızı kurumlaştırma yolundaki kazanımlarımızı korumaktır. Bunun yanı sıra denetim sorumluluğumuzu titizlikle yerine getirmek, eski kurulun sendikayı getirdiği hattan bir adım gerilememektir.

Genel Kurul'daki konuşmamda belirttiğim gibi, artık sendikamız, mesleksel sorunlar, sermaye-emek çelişkisinden doğan sorunlar, rejime ilişkin sorunlar, siyasal iktidarın kültür politikasına bağlı sorunlar karşısında yön verici etkinlikleri ortaya koyacak güce erişmiştir.

Üyelerimizin bize verdiği bu görevleri savsaklamadan yerine getirme yükümlülüğünün bilincindeyiz.

AZİZ NESİN

1) a — Son yıllarda pek çok örgütte görülen, bölünme, parçalanma, ayrılışma, Türkiye Yazarlar Sendikası'nda görülmemiştir. Hatta yurdumuzda bölünmemiş tek örgüt Türkiye Yazarlar Sendikası denilebilir. Ancak, bu kurultayımızda ileriye doğru bölünme olasılıkları belirtileri de gözden kaçmamıştır.

b — Her örgütte, Genel Kurul üyelerinin düşüncelerinin bileşkesinin, bir küçük kurulunun kararından daha doğru ve daha demokratik olacağına inanıyorum. TYS'nin 4. olağan kurultayında da böyle olmuştur. Seçim sonuçlarını ben şöyle yorumluyorum: Kurultay, çok değişik politik görüşlerde kişilerden karma bir yönetim kurulu seçerek, yönetim kuruluna şu buyruğu vermiştir: «Türkiye Yazarlar Sendikası'nın üyeleri olan bizler, sendikada çeşitlilik içinde bileşmiş uyum istiyoruz. Bir tek politik görüşün sendikaya egemen olmasını istemiyoruz. Değişik politik görüşler sendika yönetiminde uyum içinde bileştirilmelidir.

Sürtüşme ve çatışmayı bırakıp, sendika yararı doğrultusunda birleşiniz.»

Seçim sonuçlarından benim çıkardığım yorum budur.

2) a — Önce yönetim kurulunda bileşime ve uyuma varmak. Parçalanmaları doğurabilecek her türlü sürtüşmeleri önlemeye çalışmak.

b — Yazar haklarını, yazarlarımızın toplumsal güvencelerini sağlamaya çalışmak.

c — Örgütümüzün dışında kalmaları bizi üzen —sayıları az da olsa— değerli yazar ve şairlerimizi de sendikamızın üyesi olmaya çağırmak.

d — Bütün demokratik örgütlerle uyum içinde birlikte çalışmak.

e — Uluslararası ilişkilerimizi genişletmek ve geliştirmek.

f — Türkiye'nin önemli bir demokratik baskı grubu olarak sendikamızın politik ve sosyal görevlerini yerine getirmesine çalışmak.

ADNAN ÖZYALÇINER

1 — Bana göre Türkiye Yazarlar Sendikası kuruluş aşamasını tamamlamış bulunuyor. Üye sayısı ve yapı bakımından hızla gelişmekte olan sendikamızın kurumlaşması için çalışmak gerekiyor. Bu amaçla Yönetim Kurulu olarak, kongreye demokratik merkeziyetçilik ilkesine bağlı bir tüzük değişikliği getirdik. Getirdiğimiz bu değişikliğin biçimsel bir yanı yok. Amacımız, bu değişiklikle sorunların çözümünde, çalışmaların sağlıklı yürümesinde ,yazar hak ve sorunlarının siyasal, toplumsal ve ekonomik açılardan izlenip gelişmesinde ileri adımlar atmaktı. Sendikanın ileriye dönük gelişmesine olanaklar hazırlamaktı. Eski tüzüğü değiştirip, sendikayı yönetim ve denetim açısından, dernek kapsamından çıkartmaktı dileğimiz. Sendikal çalışmalarda daha olumlu atılımlarla sendikanın gelişmesini sağlamaktı. Ayrıntısına girmeden işaret ettiğim, yazarlara, ekonomik, toplumsal ve siyasal açılardan işlerlik kazandıracak değişikliği kabul etmemek, sendikanın ilerlemesini istememek, dernek kapsamında kalmasına göz yummak demektir. Bu her şeyden önce yazar kavramıyla, edebiyatçı kavramını birbirinden ayıramamanın sonucu. Daha da kötüsü birçoklarınca sendika kavramıyla, birlik kavramı karıştırılıyor gibi geliyor bana.

2 — Sendikamız baştan beri düşünce özgürlüğü konusunda savaşım vermiştir. Demokratik hak ve özgürlüklerin kazanılmasındaki bu savaşımı kesiksiz sürdüreceğiz. Düşüncesinden dolayı insanların hapse atılmasına karşıyız. Anayasal haklarımız olan düşünme, yazma, yayma ve örgütlenme özgürlüğünün ceza yasalarımızca kısıtlanmasına karşı çıkacağız. Yazarın sosyal güvenceye kavuşturulması açısından girişimlerimiz olacak. Yardım Sandığı, Edebiyatçılar Vakfı gibi örgütlenmelerle, yazarların hastalık, tutukluluk, işsizlik, yaşlılık gibi durumlarında yanında olunabilmelidir. Ekonomik açıdan telif ve çeviri ücretleri konusunda bir düzenlemeye gitmek gerekir. Özellikle de yayınevleri ve TRT ile yapılan yürürlükteki yazar-yayıncı sözleşmelerindeki tek yanlı hükümlerin değiştirilmesine çalışmak görevimizdir. Kültür, sanat ve bilimin yaygınlaştırılması için kâğıt sorunundan dağıtım ve posta ücretleri sorununa kadar uzanan tüm çelişkilerin çözümlenmesini sağlamak zorundayız. Çünkü asıl görevimiz halkımızı bilinçlendirmektir. Genel Kurulumuz bütün bunları bilerek, bizi Yönetim Kurulu'na getirmiştir. Onların verdiği bu görevlerin yerine getirilmesinde elimden geldiğince arkadaşlarıma yardımcı olacağım.

EMİL GALİP SANDALCI

1 — İstanbul'da 31 Mart ve 1 Nisan tarihlerinde yapılan TYS 4. Olağan Genel Kurulu'nda, iki günlük bir süre içinde yer alan konuşma, eleştiri ve değerlendirmeler genellikle dağınık, daha çok kongre taktiklerine ilişik, seçilme ve oy toplama amaçlarına yönelik, yer yer duygusal, kişisel, demagojik, çelişik, saldırgan ve ısırgan, zaman zaman önyargılı ve mantık dokusu gevşek bir görüntüde idi. En uzun, en çok ve en sık konuşma rekoru kuşkusuz Aziz Nesin'indi. Can Yücel Celalettin Çetin arasındaki söz düellosunda Eski Edebiyatçılar Derneği'ni kimlerin meyhaneye dönüştürdükleri ya da Beyoğlu'ndaki lokalinden meyhaneye götürdükleri anlaşılamadı, ama dinleyicilerin yeterince gülme olanağı doğdu. Az ve öz konuşmanın üç güzel örneğini genç ozan Barış Pirhasan, genç çevirmen Nur Deriş ve Yalçın Küçük ortaya koydu. Barış Pirhasan ve özellikle Yalçın Küçük'ün konuşmaları Yönetim Kurulu raporunda öngörülen tüzük değişikliğinin Genel Kurulca onaylanmamasında en büyük etken oldu. O kadar ki Tüzük Değişikliği Yarkurulunun bazı üyeleri bile «Hayır» oyu vermek zorunda kaldı. Nur Deriş'in konuşması

ayrıca bir medeni cesaret örneği idi. Deniş, hata ve sevapları ne tür bir terazide tartılırsa tarsılsın, düşünce özgürlüğü yolunda yaptığı kavgaya çok şey borçlu olduğumuz Zekeriya Sertel'in «Nazım Hikmet Anıları» konusunda koparılan —haklı ya da haksız ama kuşkusuz demagojik, ucuz ve düzeysiz— gürültünün oluşturduğu elverişsiz ortamda, bunca çığırmanın «Öteki nedenini» soğukkanlılıkla sergiledi.

TYS 4. Olağan Genel Kurulunda yeni Yönetim Kurulu için üç grup çarpıştı. Bunlardan birincisi sendika yönetimini genel kurula kadar götüren gruptu. Doğal olarak çalışmalarının karşılığını almak, yerini korumak ve kuruldaki üye sayısını çoğaltmak amacında idi. Genel Kurula sendika içinde bünyesel değişikliklere yol açacak tüzük değişikliği kozu ile geliyordu. İkinci grup büyük çoğunluğu ile bugüne dek sendika yönetiminde görev almamış kimselerden oluşuyordu. Tüzük değişikliğine karşıydı. TYS'nin daha kolektif bir yönetim altında, bir an önce kurumlaşmasını ve bir meslek kuruluşu olarak her türden reaksiyonel etkinin uzağında kalması zorunluğunu vurguluyordu. Üçüncü bir grup —Genel Kurul toplantısı süresi içinde— Genel Kuruldan çok önce ve Genel Kurulda manen ve maddeten çok yıprandığını ve adaylığını koymayacağını ısrarla belirten Genel Başkanın adı çevresinde oluştu. Seçimler sonunda 11 kişilik yönetim kuruluna birinci gruptan 5, ikinci gruptan 5 ve üçüncü gruptan 1 kişi girdi. Hemen de tüm yedek üyelikleri ,onur ve denetleme kurullarını ikinci grup kazandı. Bu durumda —benzetmek gibi olmasın— yetenek ve deney zenginliği yadsınamaz. Aziz Nesin «anahtar» oldu. Genel Başkanlığa seçildi. Sanırım, Yönetim Kurulunda ortaya çıkan 5+1+5 dengesinde en iyi çözüm yolu da buydu. İkinci Başkanlık, Genel Sekreterlik ve Saymanlık ikinci grupta kaldı.

2 — TYS'nin a) bir meslek kuruluşu olarak örgütlenme, telif haklarının korunması, vergi bağışıklığı tavanının yükseltilmesi, sosyal yardımlaşma, elverişli bir binaya sahip olmak, devletin mali desteğini sağlamak, gelirleri artırmak, dış ilişkileri geliştirmek, kâğıt sorununu çözümlemek, İstanbul dışındaki üyelerle organik bağları pekiştirmek vb. gibi konularda, bir kelime ile, kurumlaşmak yolunda «içe dönük», b) bir baskı grubu olarak insan hak ve özgürlüklerini savunmak, ülke sorunlarına eğilmek, faşizme, sömürüye, yozluğa, her türden yobazlığa karşı savaşmak, önemli kültür, sanat, eğitim, basın yayın kuruluşlarında temsil edilmek vb. gibi konularda «dışa dönük» iki

tür işlevi vardır. Yönetim Kurulu üyesi olarak, tüm bu ve benzeri konularda ayrıcalık tanımaksızın uğraşı vermem doğaldır. Ancak kanımca TYS'nin işlevlerinin yerine getirilmesinde önkoşul demokratik, anti-faşist, fraksiyonlar üstü bir çizgide, gruplaşmadan, uyum içinde özveri ile çalışmaktır. TYS'nin geleceği bu önkoşulun sağlanmasına bağlıdır. En büyük uğraş bu konudadır. Açık konuşmakta yarar vardır. TÖB-DER'in, DİSK'in ve öteki benzer kuruluşların düştüğü duruma TYS düşmemelidir. TYS'nin 400'e yaklaşan üyelerinin arasında kırk türden değişik görüş yer almaktadır. Bu da doğaldır. Sorun «asgari müşterekler»de birleşmek, yönetim kurulunun çalışmalarını her türden fraksiyon ölçülerinin üstünde tutmaktır. Gerçi, bir yandan dedikodunun, kışkırtıcının yılan dili öte yandan, iyi niyetli de olsa, kuşkunun, şüphenin, önyargının kötümserliği yönetim kurulunun kapısından dolanacaktır. Alışılagelmiş olan da budur. Ama ben yeni yönetim kurulunun alışılagelmemişi deneyebileceği konusunda iyimserim.

TEKİN SÖNMEZ

TYS'nin iki yıl önceki nicel varlığının gerilerde kaldığı ve bugünkü koşulların yeni gündemler oluşturduğu gerçeğinden yola çıkalım. Bu gerçek, TYS'nin iki yıl içinde, üye sayısının iki katına çıkışıyla kendisini koymuştur.

Geçtiğimiz iki yıl süresince, iki yüze yakın üyesinin giderek artan beklentilerine yanıtlar araştıran, on bir kişilik Yönetim Kurulu içinde beş-altı kişilik Başkanlık Kurulu, bugün dört yüze yaklaşan üyesinin sorunlarına ve beklentilerine yanıtlar getirme görevini yüklenmiştir. TYS üyelerinin, bugünkü ivedilikli beklentilerini özetleyelim:

1 — Bugün, yazarın birincil sorunu, kâğıttır. Yayımcıya, kâğıdını götüren yazarın yapıtı basılabilmektedir ancak.

2 — Okur tabanı olan yazarların kitapları, sürekli artış gösteren kâğıt fiyatlarına koşut olarak, sık sık etiketlenmektedir. Her etiket değişiminde ortaya açıkan fark, yazarın değil, yayımcının yararına işlemektedir.

3 — Günümüzde, ancak kâğıdını bulan yazarın kitabını basma isteği gösteren yayımcılıktan sözedildiğine göre, yazar yayımcı ilişkilerinden çok, öteki iletişim araçlarına bakmakta yarar var. Örneğin TV. yazar ilişkileri konusunda belli ilkeler gerekiyor. Yazar yayımcı ilişkisi yerine, TV - yazar ilişkisi dev-

reye giriyor. Bir bakıma, devlet işveren durumundadır yazara karşı bugün.

4 — 77 seçimleri, halkçı yerel yönetimleri gündeme getirmiştir. Halkçı yerel yönetimler, 78 yaz döneminde düzenlediği şenliklerde, gösterisel, görsel ve dinletisel sanat alanlarımıza ve sanatçılarımıza olanaklar yarattığı denli, yazın sanatçılarımıza da büyük olanaklar yaratmıştır. TYS Başkanlık Kurulu üyesi, olarak, özellikle Kartal ve Yakacık şenliklerinde üyelerimizin bu olanaklardan ilk kez topluca yararlanmalarını sağlamıştık. 79 yılı, ikinci adım olarak ve TYS açısından daha derinlikli ve çok boyutlu etkinliklere adaydır.

5 — TYS üyelerinin büyük bir çoğunluğunun basın kartı sorunu vardır. Hiçbir sosyal güvenceye kavuşmamış kafa emekçisi, gönül emekçisi yazarın bu açıdan da gönendirilmesi, 79 yılı gündeminde olmalıdır. Cağaloğlu pazarında, kâğıt karaborsacılarının bile basın kartı aldığını düşünürsek TYS bu açıdan da etkin girişimler yapma ve sonuçlandırma durumundadır.

6 — TYS Başkanlık Kurulu, TYS tüzüğüne, değişen somut koşullar ışığında bakmalıdır. Bunun en belirgin örneği, son seçimlerde 61 oy alan üç üyenin durumu ancak spor - toto oynayarak çözümlenebilmiştir. Aynı oyu alan TYS üyeleri daha demokratik, daha uygar, daha onur verici ölçeklerle çalışmaya hak kazanmalıdır.

Kurultay başlangıcından, başkanlık seçimine dek uzayan süre içinde konuşma, eleştiri ve değerlendirmeler, 79 yılı boyunca gündemimizde olmalıdır. Söylenen her doğru sözcük, getirilen her yararlı düşünce, Türkiye'nin bugünkü özel koşulları içinde ele alınmalıdır.

TYS, nicel olarak dört yüz üyesinin ötesinde, milyonlarca okuru olan en etkin demokratik örgütlerden birisidir. Bu etkinlik ve saygınlık korunmalıdır. TYS'nin birleştirici, toparlayıcı özelliğinin korunmasında, hepimize büyük görevler düştüğü kanısındayım.

VEDAT TÜRKALİ

1 — Çatışmalı bir kongre oldu. Kişisel saldırıların altındaki ilkesel öğeleri ,ilkesel görünümde sunulan savların gizlediği kişisel tutkuları ayırmak kolay değildir. Ancak şu bellidir ki yazar arkadaşlarımız örgütten iş bekliyorlar. İş yaptıklarını, yapacak-

larına inandıkları kişileri ,onlar arasındakı çatışmaları önemsemeden, iş başına getirdiler.

Biz bir liste ile katılmıştık seçimlere. Kesin tavrımız şuydu: Yazarlar Sendikası hiçbir biçimde, hiçbir partinin, grubun, fraksiyonun güdümünde, gölgesinde olmayacaktır, olmasına, kesinlikle izin verilmeyecektir. Çeşitli, hatta birbirine karşı politik görüşlerde olan arkadaşlar, sanırım bu konudaki ödün vermez titizliğime inandıkları için, sürekli, uzun tartışmalardan sonra çalışma isteklerini bana da kabul ettirdiler. Böylece, arkadaşlarımızla kongre boyunca birlikte ilkeli bir savaşıma girdik. Bir boğaz ameliyatından yeni kalktığımdan konuşmam hekimlerce yasaklandığı için, kongrede söz alma olanağı bulamadım. Bu konuda bazı şeyler söylemek isterdim. Kongre boyunca yasa dışı bazı örgütler adına çıktığımızdan tutun da, onun tam karşısındaki bir grupla işbirliğine kalktığımızı kadar yaymadık söz bırakmadılar. Bunların bir kısmı kuşku yok ki, kötü niyetle yapıldı. Fakat hepsini de kötü niyete bağlayamazsınız. Çok iyi niyetli kimi arkadaşlardan bile bize karşı bu ters kampanyalara katılanlar oldu. Ülkemizin bugünkü karmaşasında herhalde ilk sağırlar diyalogu bu değildir. Ama aldığımız sonucun başarılı olduğuna inanıyoruz.

Sendikanıza da, Türkiyemize de en yararlı yolda olduğumuz inancıyla çıkış noktamızda sımsıkı sarıldığımız ilkeli tutumumuzu sonuna kadar sürdüreceğiz.

2 — Ayrılıkçı yollara sapmadan, arkadaşlarımızla omuz omuza vererek idari, politik, ekonomik alanlarda yazar hakları için gerekli her türden çabayı göstermek görevimizdir. Acılar içindeki emekçi halkımızca gerçek özgürlük ve bağımsızlık için yürütülen antiemperyalist, anti-faşist tarihsel savaşımdaki yerimizi bilinçli fikir emekçileri olarak tam bir dayanışma içinde birlikte yürüteceğimizden de kimsenin kuşkusu olmamalıdır.

Sanat Dergisi (9 Nisan)

TYS, 4. OLAĞAN GENEL KURULUNUN ORTAYA ÇIKARDIĞI GERÇEKLER

NUR DERİŞ

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 4. Olağan Genel Kurulu, geçtiğimiz 31 Mart — 1 Nisan tarihlerinde çalışmalarını tamamladı ve yeni yönetim kurulu seçildi. Kongreye gösterilen olağanüstü

ilgi, üyelerin büyük çoğunluğunun katılmasından da anlaşılıyordu. Kuruluşundan bu yana sendikanın geliştiğini ve güçlendiğini gösteren bu çoğunluğun varlığı, sendika içindeki birliğin de gelişmesi ve güçlenmesi isteğini dile getiriyordu. Çeşitli sendikalarda, odalarda vb. kitle örgütlerinde görülen siyasal nedenli parçalanmalar, bugüne değin TYS'de görülmemiş ve TYS, değişik görüşlerde olan üyelerini aynı çatı altında bulundurarak birliğini korumayı başarmıştır.

Ancak son birkaç yıl içinde ortaya çıkan gelişmeler, TYS'nin birliğini tehdit eder bir nitelik kazanmıştı. Bu kaygıyı, ilk olarak Genel Başkan Aziz Nesin, Kongrenin birinci günü yaptığı açış konuşmasında dile getirdi. Aziz Nesin, kongre öncesindeki bazı gelişmelere değinerek TYS'yi belli siyasetlere alet etmek isteyenlerin bulunduğunu, oluşturulan listelerin parçalanmaya hizmet edeceğini belirtti. Kendisinin «efendi kabul etmediği» belli bir siyaset adamı olmayacağını gösterdiği için yıpratılmak istendiğini söyledi. Kendisini yıpratmak ve sendikanın birliğini bölmek isteyenlerin kim olduklarını somut olarak belirtmedi. Ancak anlattığı somut olaylar bunu ortaya çıkarıyordu.

Son iki ay içinde Yönetim Kurulu çalışmalarına katılmadığını, dolayısıyla Çalışma ve Hesap Raporunun hazırlanmasında da bulunmadığını ve burada yeralan bazı görüşleri benimsemediğini belirten Aziz Nesin, raporda yer alan «TYS bilimsel sosyalizme bağlıdır» ifadesine karşı olduğunu söyledi. Her örgütün bir politikası olması gerektiğini belirterek TYS'nin de belli başlı iki politikası olduğunu söyledi. Örgütün gelişmesi için değişik görüşlerde olan insanları biraraya getirme politikasını, TYS'nin birinci politika olarak benimsediğini; ikinci politikasının ise sendika kurulalı hiç bir üyeye ceza verilmemesinde ifadesini bulduğunu söyledi.

«YATIŞTIRMA» TUTUMUYLA MÜCADELE EDİLİR Mİ?

Aziz Nesin'in üzerinde durduğu somut örnekler arasında, TYS'nin düzenlediği Nazım Hikmet'i Anma Gecesinin gelirinin 140 bin lirasına İGD'nin el koyması olayı vardı. Bu konuda duyduğu tepkiyi dile getirmekle birlikte, Çalışma Raporundaki «yatıştırma» tutumunu kendisinin de benimsediği anlaşılıyordu. Bu arada, İGD'nin yasal olmayan yollardan TYS'nin gelirine elkoymasına karşılık Barış Derneği'nin «yasal» yoldan aynı şeyi yaptığını açıklıyor ama bu konuda da aynı tutumu alıyordu.

Bir başka somut örnek de Zekeriya Sertel'in Nazım Hikmet Kurulundan çıkarılmasıydı. Bilindiği gibi, Aziz Nesin bu olayı protesto etmek amacıyla TYS Başkanlığından istifa etmiş, daha sonra Yönetim Kurulundan bazı üyelerin ısrarı üzerine istifasını geri aldığını açıklamıştı. Kongrede yaptığı konuşmada, Sertel'in kuruldan çıkarılmasına karşı olduğu ya da Sertel'in yazdıklarının doğru olduğu görüşünü hiç bir yerde belirtmediğini, ancak olayın ele alınış biçimine karşı olduğunu söyledi.

«CENTİLMENLİK ANLAŞMASI»

Aziz Nesin, bu seçimlerde adaylığını koymayacağı açıkladı. Ancak daha ilk gün, seçime girecek listeler belliydi. Vedat Türkali'nin başkan adayı olduğu bir listede bazı revizyonist unsurların yanısıra ilerici demokrat isimler de yer alıyordu. Öğrenildiğine göre bu listede yer alması için bazı kimselerle bir «centilmenlik anlaşması» yapılmış, kendilerine «efendi sözü» verilmişti: TYS bir meslek örgütüydü, herhangi bir siyasete alet edilemezdi, yalnızca yazar sorunlarıyla ilgilenmeliydi vb. Siyasetsizlik temelinde sağlanan bu birleşme, aslında, sendikayı ele geçirmeye yönelen revizyonist siyasetin gizlenmesine hizmet etti. Bir Emil Galip Sandalcı, bir Hilmi Yavuz, bir Oktay Arayıcı böyle bir listeye isimleriyle saygınlık kazandırdılar. Güç kaybeden ve gerçek kimlikleriyle ortaya çıkmayan revizyonistlere destek oldular. Buna gösterilen gerekçe, yönetimde farklı görüşte olanların bulunmasının sendika içi demokrasi açısından bir güvence olduğuydu. Oysa revizyonistlerin sendika içi demokrasi konusundaki tutumlarını anlamak için, daha yönetime gelmeden kendi görüşlerine karşı olanları konuşturmama konusunda harcadıkları olağanüstü çabaya bakmak yeterdi.

İkinci liste, Şükran Kurdakul'un başkan adayı olduğu «Göreve Devam» listesiydi. Bu listede büyük çoğunlukla, daha önceki yönetimde yer alan isimler bulunuyordu ve esas olarak Çalışma Raporunda dile getirilen görüşleri savunanları birleştirmişti.

Aziz Nesin'in yeniden Genel Başkan olmasını öneren 80 imzalı bir önergeyle birlikte üçüncü bir liste oluşmaya başladı. Bu liste de, «Göreve Devam» listesi de, «İlerlemecileri» işbaşına getirmemeyi amaçlıyordu. Ancak, Aziz Nesin güçlü bir liste oluşturmak için ağırlığını koymadığı, «İlerlemecilere» karşı güç birliğine yönelen bir adım da atılmadığı için sonuç olarak her iki

liste de zayıf kaldı. Seçimlerin sonucu bunu açıkça ortaya koydu. Son anda aceleyle hazırlanan Aziz Nesin listesinden yalnızca kendisi 106 oyla yönetime girebildi. «Göreve Devam» listesinden Şükran Kurdakul 90, Adnan Özyalçıner 100, Alpay Kabacalı 116 Tekin Sönmez 61 oyla yönetime girdiler. Bu listenin 5. yönetim kurulu üyesi de Aziz Çalışlar oldu. Öteki listeden yönetime giren Vedat Türkali, Demirtaş Ceyhun, Ataol Behramoğlu, Asım Bezirci ve Emil Galip Sandalcı'nın oy ortalaması ise 67 idi.

Bu son nokta üzerinde durulmaya değer; kongrenin gelişmesi içerisinde tam liste olarak yönetime gelemeyeceklerini anlayan revizyonoistler, oy pusulalarına belli isimleri yazmakla yetindiler. Bu listede yer alan Hilmi Yavuz, Oktay Akbal, Oktay Arayıcı gibi isimler çok az oy aldı. Bu kendilerinin de onlara oy vermediğini gösteriyordu. Böylece listede yer alan bazı kimselerle yapılan centilmenlik anlaşması daha yönetime gelmeden ayaklar altına alınmıştır. Ve bu listeye girenler, revizyonistlerin işbaşına gelmesini sağlayarak listeden kendilerine düşen payı almış oluyorlardı. Genel Kurulun gerçek eğilimini belirleyen oylar ise, ortalaması 100 olan oylardı. Yani, sendikanın birliğini ve bütünlüğünü savunacağına inanç duyulan ve sendika için yaptıkları çalışmalarla tanınan isimler.

Yönetim Kurulu böylece belirlendikten sonra başkanlık konusu gündeme geldi. İlk turlamada Vedat Türkali 5, Şükran Kurdakul 5 ve Aziz Nesin 1 oy aldıkları halde, daha sonraki turlamalarda Aziz Nesin 6 oyla başkanlığa geliyordu. Başkanlık Divanının oluşturulmasında çıkan tartışmada, basından öğrendiğimize göre Şükran Kurdakul'un önerdiği protokolu Aziz Nesin'in kabul etmemesi üzerine Vedat Türkali listesi Aziz Nesin'e oy veriyor ve onu Başkanlığa getiriyordu. Ve Başkanlık Divanına Ataol Behramoğlu, Asım Bezirci gibi isimler giriyordu. Böylece revizyonistler TYS yönetimi içinde belli mevziler kazandılar.

Kongredeki gelişmeler kısaca böyle özetlenebilir.

TYS'NİN KENDİNE ÖZGÜ YAPISI

Burada, TYS'nin kendine özgü yapısı üzerinde durmakta yarar var. TYS, başka sendikalar ve kitle örgütlerinde olduğu gibi kendi üye kitlesini ortaklaşa ilgilendiren sorunlar çevresinde üyelerini birleştirir. Vergi bağışıklığı, telif hakkı, sosyal güvence, kâğıt gibi sorunlar sendikada birleşen herkesin ortak sorunudur. Ancak TYS'yi başka kitle örgütlerinden ayıran önemli bir

özellik, tek tek üyelerinin birey olarak toplumda aldıkları yerdir. Örneğin bir Yaşar Kemal, başka bir yazar onun yazdıklarını aynen yazamayacağı için yazar olarak toplumda hak ettiği yeri kazanmıştır. Birbirinden farklı bireysel yapılara sahip oldukları için birbirinden farklı ve özgün bir biçimde yazan bireylerdir yazarlar. İşte bu nedenle başka kitle örgütlerinde biraraya gelenleri birleştiren neden, tek tek hiç bir şey yapamayacaklarının bilincinde olmaları olduğu halde, yazar esas etkisini birey olarak sağlar. Tek başına gerçekleştirdiği eylemiyle, yani birey olarak yazdıklarıyla yüzlerce, binlerce insanı etkileme olanağına sahiptir.

İşte bu bireysellik, kendi kitle örgütlerinde daha güçlü bir ses çıkarmak için biraraya gelen yazarlar arasında kişisel sürtüşmelerin maddi temelini yaratıyor. Sendika, bağrında taşıdığı bu kaçınılmaz çelişme sonucu zayıf düşüyor. Sendikanın birliğini ve bütünlüğünü parçalamak isteyenler, bu çelişmeden alabildiğine yararlanıyor.

Son Kongrede bu olguya açıkça tanık olduk. Hepsi de «İlerlemecilerin» yönetime gelmesine karşı olduğu halde, kişisel sürtüşmeler nedeniyle birleşemeyenler, dahası bu kişisel sürtüşmeler yüzünden «İlerlemecilerin» listesinde yer alanlar vardı. Sonuçta bu, revizyonistlerin güç kazanmasını sağladı.

«İLERLEMECİLER»E KARŞI BİRLİK «SİYASETSİZLİKLE» GERÇEKLEŞEBİLİR Mİ?

Peki, TYS'nin bunca üyesi kendi aralarında bir türlü birleşemedikleri halde, neden «İlerlemeciler»e karşı olma noktasında birleşiyor. Bir görüşe göre, TYS'nin üye alma siyasetindeki ilkesizlik, gerçek yazar niteliği taşımayanların sendikaya girmesini kolaylaştırmakta, böylece sendikayı ele geçirmek isteyen belli siyasetler uygun bir ortam bulmaktadır. Kanımızca bu doğru bir görüş değildir. TYS'nin alabildiğine geniş tabanlı ve çeşitli unsurları birleştirici bir kitle örgütü olması ona niteliğinden bir şey kaybettirmeyeceği gibi, güçlenmesini sağlar. Ama kendi siyasetlerini hakim kılmak amacıyla çokça üye kaydetme yolunu tutanlara karşı sendikanın tek güvencesi, sendikanın birliğini uyanıklıkla koruyacak sağlam bir siyasete sahip olmaktır. Belirleyici olan siyasettir.

Revizyonoistler de bunu bildikleri için TYS içinde siyaset-

sizliği savunmaktadırlar. Yazarların belli ekonomik talepler çevresinde birleşmesi ve mücadelenin bununla sınırlı kalması gerektiği görüşünü yaymaktadırlar. Oysa büyük çoğunluk, bunların kendi revizyonist siyasetlerini, egemen kılmak istediklerini bilmektedir.' Peki TYS'yi ele geçirmek isteyenlere, onu bölmyi amaçlayanlara karşı alınacak önlem, siyasetsizliği mi benimsemektir? Tam tersine, siyasete sıkıca sarılmaktır. Peki bu doğru siyaseti nasıl belirleyeceğiz?

İKİ SİYASET

Bugün ülkemizde pek çok kitle örgütünde görülen durum TYS'de de görülmektedir. TYS içerisinde de iki siyaset çatışmaktadır. Bir yanda, attığı her adımın bilincinde olan revizyonist siyaset, öte yanda revizyonizme karşı uyanıklık arttıkça güçlenen bağımsızlık ve demokrasiden yana olan siyaset. Bugün için zayıf görünse de ileride egemen olacak siyaset, ikincisidir. Çünkü bu siyaset, Türkiyeli yazarların büyük çoğunluğunu demokrasi ve bağımsızlık, birlik ve özgürlük talebi çevresinde birleştiriyor. Bugün gereksinme duyulan, bu siyasetin berraklaştırılmasıdır.

Biraz önce sorduğumuz soruyu yineleyelim. TYS üyelerinin çoğunluğunu «İlerlemecilere» karşı birleştiren nedir? Bu sorunun doğru cevabı, günümüz Türkiye ve dünya gerçeği doğru bir biçimde tahlil edilerek verilebilir ve bu cevap, mücadelede izlenmesi gereken yolu da ortaya çıkaracaktır.

Bugün ilerici ve demokrat kitle örgütlerinde bağımsızlık ve demokrasi için mücadele eden herkes, karşısında revizyonizmin bölücü siyasetlerini bulmaktadır. Bu, TYS üyelerinin de karşısına çıkan, hem de geçtiğimiz yıllarda sendikaya önemli zararlar vererek ortaya çıkan bir siyasettir. Bu siyaseti izleyenler, «tutkuları yeteneklerini aşanlardır». Peki, bu tutkuyu besleyen nedir? Bu tutkuyu besleyen, artık sosyalizm yolundan geri dönmüş olan ve bugün ülkemizi parçalamak ve ele geçirmek için her yola başvuran Rusya'dır. İşte bugün yürekliliklе saptamamız gereken gerçek budur. TYS üyelerinin çoğunluğunu, ilerlemecilere karşı birleştiren gerçek budur.

REVİZYONİST KÜLTÜRE KARŞI HASAN TAHSİN'LERİN TUTUMU

Geçmişte Amerikan emperyalizmine karşı mücadelede doğru

rotayı buldukları için değerli eserler veren yazarlarımız, emperyalizmin kültürüne karşı mücadelenin en önünde yürüyorlardı. Bugün de revizyonist kültüre karşı mücadele, yazarlarımıza önemli bir sorumluluk yüklüyor. Kurtuluş Savaşından bu yana Türkiyeli aydınların seçmek zorunda kaldığı iki tutum olmuştur. Biri, kalemini emperyalistlerin hizmetine sokan Mizancı Muratların tutumu, ötekisi de ülkemizin bağımsızlığına yüreklilikle sahip çıkan Hasan Tahsinlerin tutumu. 1950'lerde Amerikan emperyalizmine karşı mücadelede Hasan Tahsinlerin tutumunu sürdüren değerli yazarlarımız, günümüz Türkiyesinde de revizyonist kültüre karşı mücadelede sorumluluklarını mutlaka onurlu bir biçimde yükleneceklerdir.

Aydınlık (11 Nisan)

AKM'DE TÜRK EDEBİYATI ÜZERİNE AÇIK OTURUM

Atatürk Kültür Merkezi Plastik Sanatlar Bölümü tarafından düzenlenen «Günümüz Türk Sanatını Oluşturan Temel Etkenler» konulu dizi toplantılar sürüyor (17 Nisan) Geçtiğimiz Pazartesi günü edebiyat üzerine yapılan bir açık oturumda konuşmacı olarak Doç. Önay Sözer, Demirtaş Ceyhun ve Can Yücel yer aldılar Oturumu Onat Kutlar yönetti.

Önay Sözer, okur-yazar iletişiminde sınıf temelinin önemi üzerinde durdu. Bu iletişimi sağlamada en önemli araç olan dilin kullanımından doğan bazı sorunlara değindi. Sözer, ayrıca sanat-edebiyat dergilerinin ve gazetelerin sanat sayfalarının okuyucu ile yazar arasında yönlendirici bir bağlantı sağladığını belirtti.

Demirtaş Ceyhun, edebiyatı oluşturan etkenlerden en önemlisinin politika olduğunu belirtti. Hakim sınıflar tarafından belirli dönemlerde o döneme uygun olarak izlenen politikaların, belli bir bilinci koşullandırmadaki etkisi üzerinde durdu.

Ceyhun ayrıca, 20. yüzyılda gelişmiş toplumlarda sanat ve edebiyatın bir durgunluğa girmesine karşılık, gelişmekte olan ülkelerde canlı bir edebiyatın yaratıldığını söyleyerek. Türkiye'den Nazım Hikmet'i, Latin Amerika'yı, Yugoslavya'dan İvo Andriç'i, Yunanistan'dan Kazancakis'i buna örnek gösterdi.

Türkiyede «köy edebiyatı» diye adlandırılan olgunun Türkiyenin yapısından kaynaklandığını belirten Ceyhun, yazarın, yazdıklarını yaşamış olmasının gereği üzerinde durdu.

Son olarak söz alan Can Yücel, ülkemizde aydınların esas

olarak bir sınıf değiştirme sorunuyla karşı karşıya bulunduklarını belirtti. Yaşanılan süreçte, aydınların proletaryayla bütünleşmesi gerektiğini savundu.

KIBRIS ÇAĞDAŞ SANATÇILAR DERNEĞİ TYS İLE İLİŞKİ KURMAYI KARARLAŞTIRDI

LEFKOŞE, (İzzet Rıza YALIN bildiriyor) — Çağdaş Sanatçılar Derneği (ÇAĞ-DER)'in, Türkiye Yazarlar Sendikası ile ilişki kuracağı, bu arada Kıbrıs'ta da bir Sinematek oluşturmak için Türkiye Sinematek ilgilileriyle yazışmalarda bulunacağı öğrenilmiştir.

ÇAĞ-DER, bir süreden beri yürüttüğü çabaları çerçevesinde, DEV-İŞ ile de, ortak bir toplantı yapmış, ortak çalışmalar sergileme ve afiş resim sergileri düzenleme kararı almıştır. ÇAĞ-DER ile DEV-İŞ Başkanları Fikret Demirağ ile Hasan Sarıca, bir araya geldikten sonra yayımladıkları ortak açıklamada, 1 Mıyıs haftası olarak kutlanacak oln 1 Mayıs İşçi Bayramı'nda, ortak katılımlarda 1 Mayıs geceleri düzenlemeyi kararlaştırdıklarını bildirmişlerdir.

Bu açıklamada, «iki örgüt arasındaki ilikşilerin geliştirilmesine çaba harcamayı kararlaştırdıklarını» duyuran ÇAĞ-DER ve DEV-İŞ Başkanları, «İlkeleri arasında tüm demokratik kitle örgütleriyle işbirliği ve dayanışmayı baş ilke edinmiş olan ÇAĞ-DER ile aynı ilkeleri paylaşan DEV-İŞ'in, 1 Mayıs haftası dolayısı ile ortak çalışmaya girmeleri ile, bu ilke, iki örgüt arasında yaşama geçirilmiş olmaktadır» demektedirler.

Cumhuriyet (19 Nisan)

KİTAP VE ÇOCUK SEMPOZYUMU ÜZERİNE

GÜLSELİ İNAL

Geçtiğimiz hafta Odakule konferans salonunda sekiz ülkenin yazar ve kütüphanecileri çocuk yazınının sorunlarını ve çocuğun kitapla olan ilişkisini tartıştılar. Türk Kütüphanecileri Derneğinin Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı nedeniyle düzenlediği bu sempozyumda her ülkeden gelen birer yazar ve kütüphaneci birer bildiri sunarak kendi görüşlerini sergilediler.

Kanımızca Çocuk Yılı çerçevesi içinde en olumlu etkinliklerden biri bu sempozyum. Çocuk Yılı adı altında büyük otellerde

insanların birbirlerine yemek ziyafetleri verdiği bir ülkede olumlu sayabileceğimiz toplantılardan biri. Üç gün de olsa dikkatleri çocuk yazınına ve onun sorunlarına çekerek, yetişkinleri bir çeşit uyarmak ve çocuk dünyasına gelecek olan yeni değerlerin boyutlarını tartışmak, yarının büyüklerini kitap denen suskun arkadaşa alıştırmak kaygıları bu sempozyumda tartışıldı, ve işlendi.

Açılış konuşmasını Doç. Dr. Özer Soysal'ın yaptığı sempozyuma Fransa, Federal Almanya, Avusturya, Türkiye, Yunanistan, İsrail ve Bulgaristan katıldı. Sempozyumun ilk günü en çarpıcı konuşmayı Fransız J. Neven yaptı. Kısaca özetlenirse; günümüzde çocuk için kitap yazmanın yeni olduğunu, çocuk yazını örneklerinin gerçekte çocuk için olmadığını söyledi. Kitapla doğrudan ilişkisi olan çocuğun eleştiri mantığına sahip olduğunu, kitabın karşısında çocuğun pasif olmadığını belirtti. Neven'e göre çocuk eleştiri mantığına sahip olduğundan olgun bir kişiden daha fazla tepki göstermektedir her şeye. Bu nedenle çocuk yazını ile uğraşanların ve bu kitapları basanların çok dikkatli olmaları gerektiğini savundu. Bütün bu konuşmaların yanı sıra Neven, olumlu çocuk yazını örneklerinden ise hiç söz etmedi.

Federal Alman konuşmacı Lioba Betten, ülkelerinde her yıl yaklaşık iki bin adet kitabın basıldığını, Münih kentinde ise 1955 yıllarında kurulmuş bulunan bir çocuk yazını çalışma kurulu olduğunu kısaca anlattı. Betten'in konuşmalarından çıkardığımız bir gerçek de Federal Almanya'da çocuk ve gereksinimlerine ne denli önem verildiği, bu gereksinimlerin başında da kitabın geldiğiydi.

Sempozyumun ikinci günü sempozyumun hareketli ve tartışmalı havasına renk katan Avusturyalı Prof. Dr. Marian Heidger, en soylu görevin çocuktaki kişiliği geliştirmek olduğunu vurguladı. Ancak konuşmasında zamanın kısıtlı olması nedeniyle çocuktaki kişiliğin nasıl ve ne yöntemlerle geliştirilebileceğini açıklamadı. Kitle iletişim araçlarının çocuğun eğitiminde yararlı yönde kullanılabileceğini, özellikle televizyonu bir eğitim aracı olarak kullanmanın olabilirliğini dile getirdi. Şöyle ki: Televizyon istenirse bir ülke yöneticileri tarafından çocukların eğitilebileceği bir araç biçimine dönüştürülebilir. Ve ülkenin her yanına yapılacak olan yayınlarla anababalara da destek olunabilir. Yine bütün bunların yanı sıra artık insanlık klasik çocuk eğitimine dönmektedir Heidger'e göre. Bir zamanlar uygulanan iki zıt eğitimin artık iflas ettiğini, çocukta kötü huylar geliş-

tirdiği ve artık klasik eğitimin giderek çağımızda uygulanmaya başladığını vurgulamaya çalıştı. Marian Heidger, çocuk eğitimcilerinin kendilerine güvenlerinin kaybolmamasını da salık verdi.

Gerçekte Heidger'in söylediği gibi çocuk yetiştirmede güvenin yittiği an, çocukla olan bağ da kopmakta, çocuğun herşeyi yalın olarak, bozulmamış olarak kavrayan zekası da bu güvensizliği sezdiği an daha da huzursuzlaşmaktadır. Kısaca her ne şekilde olursa olsun yetişkinler kendilerine olan güvenlerini yitirmemelidirler.

Sempozyumun üçüncü ve son günü konuşmacılar arasında en dikkate değer konuşmayı Y. Shavit yaptı. Tel-Aviv Üniversitesi uzmanlarında Shavit çocuk yazını ile uğraşan yazarların sorunlarına değinmeye çalıştı ve bunları kategorilere ayırdı. Shavit'e göre çocuk yazını yazarları birkaç grup oluştururlar. Bu kategorilerden biri de sofistike yazar tipidir. Sofistike yazar, yazılan öykü ya da romnın yalnızca çocuklar için yazılmadığına inanan, aynı zamanda bunları yetişkinlerin de okuyabileceği bir ve birden fazla seviyeye seslenen yazardır. Sofistike yazar değişik seviyeleri birbirine bağlayabildiği zaman ise yapıtı bir klasik olabilir. Shavit'e göre hem çocuklara seslenen, hem de yetişkinleri kucaklayan bir yapıt klasikleşme şansına sahiptir.

Üç gün süren, çeşitli görüş ve tartışmaların yer aldığı bu sempozyumun organizasyonunu ve başarılı yöneticisi Doç. Dr. Meral Alpay'ı övgüye değer buluyoruz.

Aydınlık (27 Nisan)

TV SENARYOCULUĞU

MAHMUT T. ÖNGÖREN

Geçenlerde Türkiye Yazarlar Sendikası'nın üyeleri olan bazı yazarlarla TRT temsilcileri toplanarak TV senaryoları üzerinde bir seminer düzenlediler. Böyle bir toplantıya uzun süreden beri gerekseme vardı. Hem bugüne değin TRT Televizyonu'nda izlediğimiz yerli yapımların senaryolarının çok niteliksiz oluşundan ötürü, hem de yazınımıza değerli yapıtlar veren yazarlarımızı televizyona çekebilmek için... İki gün süren toplantılarda TRT'cilerin yazarlarımıza yararlı bilgiler verip veremediğini bir kenara koyarak, televizyonumuzun TV senaryoculuğu alanında ne gibi bir politika izlediğini gözden geçirmekte yarar vardır. Bu-

güne değin TV elemanları tarafından hazırlanan yapımlardaki senaryoları yayımlarda izleyebildiğimiz zaman, TV senaryoculuğu alanında somut adımların atılmış olduğunu pek söyleyemeyiz. İşin iç yüzünü bilmeyenler, TV senaryoculuğundaki yetersizlikten yazınımızın yazarlarını sorumlu tutabilirler. Çünkü şimdiye değin pek çok tanınmış yazarımızın yapıtlarından televizyona uyarlanmış olan yapımların başarılı olamadığı bir gerçektir. Önce bu yetersizlikten hiçbir yazarımızın sorumlu olamayacağı belirtilmelidir.

Bunun başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir: Yazınımızın olumlu örneklerini televizyona uyarlamanın çeşitli yararları vardır. Fakat her kısa öykünün yada her romanın senaryosunun yazılamayacağı ya da yazılsa bile hepsinin televizyondan yayımının uygun olamayacağı düşünülmelidir. Eğer bu gerçek göz önünde tutulsaydı, bugüne değin televizyonumuzda izlediğimiz bazı kısa öykülerden, tiyatro yapıtlarından ve romanlardan yapılmış dramatik yapımlara TRT Televizyonu'nda yer verilmezdi. Hangi yazın yapıtının televizyona uyarlanacağına, hangisinin de buna uygun olmadığına yazarlarımızdan önce TV yönetiminin karar vermesi gerekir. İkinci ve çok önemli noktalardan biri de, böyle bir seçim yapıldıktan sonra, televizyondaki senaryocunun ilk iş olarak özgün yapıt sahibi olan yazarla birlikte çalışmasının ve senaryoyu onunla birlikte yazmasının sağlanmasıdır. Bazı kısa öykü yazarları, romancılar ya da tiyatro oyunu sahipleri böyle bir çalışmaya katılamayabilirler. O zaman da onlrın yapıtlarını senaryolaştıracak olan TV senaryocuları sık sık bu yazarlara danışmalı ve TV senaryosu son biçimini aldıktan sonra da yine onların onayı alınmalıdır. Eğer özgün yapıtların sahipleri yaşamıyorlarsa, TV senaryocularının bu özgün yapıtları en iyi yorumlayabilen ve yine yazınımızda isim yapmış kimselere başvurmaları gerekir.

Geçenlerde gördüğümüz gibi, eğer TV yönetimi yazınımızın yazarları ile toplantılar yapıp onlardan kendi yapıtlarını senaryolaştırması istenirse, o zaman «TV senaryo tekniği» üzerinde bu yazarlara en doğru bilgilerin verilmesi yoluna gidilmelidir. Çünkü «TV senaryosu» yuvarlak bir deyimdir. Televizyona genellikle iki ayrı senaryo biçimi ile dramatik oyun vermek mümkün olabilir. Bunlardan birincisi TV stüdyosunda gerçekleştirilebilecek senaryo biçimidir. İkincisi de TV filmi olarak gerçekleştirilecek senaryodur. Gerçi her ikisi arasında da temelde birbirini

andıran noktalar vardır. Fakat TV stüdyosunda genellikle geniş kapsamlı olmayan, az kişiden oluşan, çok sayıdaki dekorda geçmeyen: çoğunlukla büyük olayları değil de, kişiler arasındaki ilişkileri konu alan; daha çok yakın çekimlerle anlatılabilecek, televizyonun «küçük görüntülüğü»ne uygun, sık sık dekor değiştirmeyen, büyük dekor gerektirmeyen, büyük kalabalıklara yer vermeyen, süresi 60 dakikadan uzun olmayan ve elbette TRT yayın ilkelerine uygun öykülerin senaryoları kullanılır. TV stüdyosunda gerçekleştirilecek olan bir dramatik yapımın senaryosu yazılırken pek çok ilke ile birlikte, bu gibi noktalar da gözetilir. TV filminin senaryosunda da aşağı yukarı aynı noktalar gözetilmelidir. Ama elbette TV filminde, yapım stüdyodaki gibi kısıtlı olamaz. Dekorun sayısı daha çok ve daha geniş olabilir. Dekor daha sık değişebilir. Kalabalık sahnelere ve çok kişili öykülere TV filminde daha çok yer verilir. Ama yine de büyük kapsamlı öykülerden TV filminde de mümkün olduğu denli uzak durmaya gerek vardır. Büyük olaylar yerine, «yakın çekimler»le anlatılabilecek insan ilişkilerini konu alan öyküler, TV filmlerinde televizyonun küçük görüntülüğünden ötürü seyirciyi daha kolay etkiler. TV stüdyo yapımlarında ve TV filmlerinde yer verilen her kurala geniş perdede gösterilen sinema filmlerinde rahatlıkla başvurulur. İşte TV stüdyo yapımına ve TV filmine değgin senaryolarla, sinema filmlerinin senaryoları arasında bazı ayrılıkları bu gibi noktalar oluşturmaktadır. TV yönetiminin yazınımızın yazarlarını toplayarak onlara «TV senaryosu» tekniğini anlattığı zaman, bu gibi noktalar üzerinde durmuş olması gerekmektedir.

Kısacası, TV stüdyo yapımında ve TV filminde elbette devinim olmalıdır, ama bu gibi yapımların senaryoları yazılırken daha çok tepkilerle öykü anlatılmalıdır. Sinemada ise elbette tepki de önemlidir, fakat sinema filmi senaryolarında genellikle devinim üzerinde durulur. Bir örnek verelim: Sinema filmindeki öyküde eğer bir savaş sahnesi varsa, seyirciye bu savaş tüm devinimleri ile uzun uzun gösterilmelidir. Oysa bir TV filminde savaş bir iki ayrıntı ile gösterilip geçilebilir, ama özellikle bir TV stüdyo yapımında savaşı göstermeye olanak yoktur.

O zaman da savaşı izleyen insanların tepkilerini kullanarak ve savaşı hiç göstermeden de bir öyküyü, burada açıklanması uzun sürecek bazı kurallara da başvurarak, anlatmak mümkündür. İşte televizyona senaryo yazacak olan televizyonunuzun dışındaki yazarlarımıza bu gibi noktalar anlatılmalıdır. Yoksa senaryo

yazarının bir TV stüdyo yapımında genellikle 3 ya da daha fazla elektronik kamera kullanıldığını, filmde ise salt bir kamera ile çalışıldığını belirtmeye hiç gerek yoktur. Çünkü aralarında bazı ayrılıklar olmasına karşın, TV senaryoları ile sinema filmi senaryolarının yazılması hep bir kameraya göre ayarlanmaktadır. Kaldı ki, senaryo yazarı kamera ile hiçbir zaman bir yönetmen gibi çok ilgili değildir. Daha açıkcası, yazarlarımızı televizyona çekmeye çalışırken bilgiçliğe gerek yoktur.

Son olarak da, şu sorular üzerinde duralım: TV dışından televizyona senaryo yazmak isteyen yazarlarımıza «senaryo yazma tekniği» en olumlu bir biçimde nasıl öğretilir? Geçenlerde yapıldığı gibi, bu konuda toplantılar düzenleyerek mi? Ya da yazarlarımızı televizyona çağırıp ,onlara yapımları izlettirerek mi? Yoksa bu konudaki kitapları okumalarını ve senaryo yazma tekniğini öğreten kurslar vererek mi? Bunların hepsinin yararı vardır elbette. Ama tek ve en etkileyici çıkar yol, bol bol senaryo yazmak ve sonra da bu senaryolara dayanılarak oluşturulan yapımları «senaryo tekniği» açısından diğer ilgili kişilerle birlikte değerlendirmektir

Cumhuriyet (30 Nisan)

TÜRK EDEBİYATI VAKFI

AHMET KABAKLI

Geçmiş ve çağdaş milli edebiyatımızı, yeni Türk nesillerine tanıtıp yüceltmek... Diğer bir deyişle bu güzel sanat bahçesini, komünistlerin ahırı olmaktan kurtarmak için TÜRK EDEBİYATI VAKFI'nı kurduk.

Bu VAKIF yüzelli sanat, edebiyat ve fikir adamının koydukları 500'er lira ile kuruldu. Ancak, bazıları acaba «**hangi çıkar kaynaklarına**» dayandığımızı merak ediyorlarmış. Hemen ipucu vereyim: Vakfa ve mensuplarına yazı ile saldıran kıskançlara açtığımız ve açacağımız maddi ve manevî tazminat davalarının, adaletçe tayin edilen miktarları, TÜRK EDEBİYATI VAKFI'nın âdeta «gaza hissesi» olan ilk helâl sermayesi olacaktır. Yılanların beklediği **defineler** (gömüler) ülkesidir ha bu diyar...

Tercüman (5 Haziran)

SİNEMATEK VE SİYAD'IN GECESİ

Sinematek'in 15. yılını kutlama ve Sinema Yazarları Derneği'nin «SİYAD» yıllık ödüllerini dağıtma töreni geçtiğimiz günler-

de Açık Hava Tiyatrosunda kötü hava koşullarına karşın kalabalık bir seyirci önünde yapılmıştır.

Başbakan Bülent Ecevit, bazı bakanlar. demokratik kitle örgütleri ve yabancı Sinematek'lerin kutlama telgraflarının okunduğu gece Yavuzer - Nejat Derya Üçlüsünün devrimci ozanlardan yaptıkları düzenlemelerle başladı. Daha sonra Selda, Zeliha Berksoy ve en son Zülfü Livaneli'nin geceyi kapayan dinletileri büyük ilgiyle dinlendi.

Gecede sansür üzerine esprili bir konuşma yapan Aziz Nesin sansürün «güncel» değil «tarihsel» bir olay olduğunu vurgularken sansürün her zaman varolduğunu ve bu gidişle varolacağını anlattı. Ali Poyrazoğlu tarafından sunulan gecede Genco Erkal da özellikle Nâzım'dan şiirler okudu.

Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Sezerel tarafından 15 yıl önceki kurullara plaket dağıtımı sırasında sahneye yalnızca Aziz Albek'in çıkması Sinematek'in bugünkü yöneticileriyle geçmiş yöneticileri arasında bir süredir esen gergin havaya bağlandı. Sezerel Albek'e teşekkür ettikten sonra Sinematek'in işlevini belirtti, sansür karşısında alacakları tavrı açıkladı ve 15. Yıl Afiş Yarışmasında derece alanlara ödüllerini dağıttı.

Sinema Yazarları Derneği'nin «SİYAD» ödülleri Dernek Başkanı Atilla Dorsay tarafından dağıtıldı. Ödüllerin hemen hepsini toplayan «Sürü» filmi ve Senaryo Yazarı Yılmaz Güney adına bir Güney Film ilgilisi konuşma yaptı. Fatoş Güney'in oğlunun rahatsızlığı nedeniyle katılamadığı törende «Sürü»nün yönetmeni Zeki Ökten, kameramanı İzzet Akay, başkadın oyuncusu Melike Demirağ ve Müzik yapımcısı Zülfü Livaneli hazır bulundular. Halen askerlik görevini yapmak üzere kıtasında bulunan Tarık Akan'ın ödülünü ise son filminin yönetmeni Atıf Yılmaz aldı. «Kanal» filminin kadın oyuncusu Meral Orhonsay ise hem kendi ödülünü hem de İsveç'te bulunan Tuncel Kurtiz'inkini aldı.

Sinemamıza emek vermiş sanatçılara bu yıl verilen üç ödülden merhum Ayhan Işık'ınkini almak üzere sahneye çıkan Sadri Alışık'ın son derece heyecanlı olduğu göze çarpıyordu. Alışık fazla konuşamadı ve Ayhan Işık'a rahmet dileyerek dolu gözlerle arkadaşının ödülünü aldı. Emektar Yönetmen Baha Gelenbevi"nin mikrofonda anlattığı birkaç anısı ilgiyle dinlendi. Cahide Sonku'nun ödülünü vermek üzere sahneye çağrılan Türkân Şoray ise gecenin heyecanlı sanatçılarından biriydi. Bu nedenle mikrofonda güçlükle konuşan Türkân Şoray «Cahide Hanım'a ödül vermenin kendisi için büyük onur» olacağını söyledi. Ancak Cahide Sonku

geceye katılmadığı için ödülü sonradan verilmek kaydıyla kendisinde kaldı. Ayla Algan'ın hava koşullarına karşın tüm çağrılı sanatçıların katıldığı geceye söz verdiği halde gelmemesi de değişik yorumlara yol açtı.

Cumhuriyet (3 Eylül)

31. FRANKFURT ULUSLARARASI KİTAP FUARI

Federal Almanya'nın Frankfurt kentinde 31 yıldan beri yapılmakta olan uluslararası kitap fuarı bu yıl 10-15 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirildi.

70 bin metrekarelik bir alanda kurulan fuara 60 ülkeden 5014 yayınevi katıldı. Bu yayınevlerinin 3710'u Almanya dışı ülkelere aitti. Federal Almanya'dan 1255, Doğu Almanya'dan ise 49 yayınevi Frankfurt fuarında kitaplarını sergilediler. Fuar yetkilileri bu yıl 280500 kitabın fuarda yer aldığını ve bunların 84 bininin yeni çıkan kitaplardan oluştuğunu belirttiler.

31. Frankfurt Uluslararası Kitap Fuarında Üçüncü Dünya ülkelerinin sayı olarak geçen yıldan daha fazla olmaları dikkati çekti. Almanya dışından fuara katılan 3710 yayınevinin ancak 650'si Avrupa'ya aitti. Çin Halk Cumhuriyeti pavyonu en çok gezilen pavyonlardan biri oldu. Hindistan bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak 120 yayıneviyle beşinci sırada yer aldı ve büyük ilgi gördü. Kolombiya, Kıbrıs, Gana, Yunanistan, Venezüella, Cezayir, Tunus, Malezya, Tayland gibi Üçüncü Dünya ülkelerinin yanı sıra Türkiye de fuarda 16 yayıneviyle temsil edildi.

ABD Dışişleri eski Bakanı Henry Kissinger de yeni yayınladığı anılarını içeren kitabıyla fuara katıldı. Kissinger basın toplantısı düzenleyerek kitabının reklamını yaptı ve okurlar için imza seanslarına katıldı.

Tanınmış anti-faşist Alman yazarı bayan İngeborg Drewitz de fuardaydı. Yaptığımız kısa konuşmada Drewitz. Türkiye'deki son siyasal durum hakkında bilgi istedi ve devam eden faşist cinayetlere değinerek üzüntülerini belirtti.

Ünlü keman virtüözü Yehudi Menuhin de Alman Kitap Borsası Cemiyeti tarafından kendisine verilen barış ödülünü almak üzere 13 Ekim Cumartesi günü Frankfurt'a geldi. «Müziği dünya halklarını birleştirmek için bir araç olarak kullandığını» söyleyen Menuhin'e ödülü, Frankfurt'un tarihi Paulskirche kilisesinde verildi.

31. Frankfurt Uluslararası Kitap Fuarını 250 bin dolayında izleyicinin ziyaret ettiği tahmin ediliyor.

FUARDAKİ TÜRKİYELİ YAZARLAR

Hatırlanacağı üzere geçtiğimiz yıllarda Fakir Baykurt, Aziz Nesin, Kerim Korcan gibi yazarlarımız Frankfurt fuarına katılmışlar ve okurlarına kitap imzalayarak onlarla sohbet etmişlerdi. Bu yıl da Fakir Baykurt, İbrahim Balaban, Aras Ören, Vasıf Öngören, Yusuf Ziya Bahadınlı gibi yazarlarımız fuar nedeniyle Frankfurt'ta biraraya geldiler.

Fakir Baykurt da 10 Ekim günü Alman Sendikalar Birliği (DGB) binasının toplantı salonunda yurttaşlarımızla bir sohbet toplantısına katıldı. Almanya'da bulunuşunun nedenlerini anlattı ve yeni öykülerinden bazılarını onlara okudu. Türkiyeli işçilerin Avrupa'ya akınım bir göç olarak gördüğünü belirten Baykurt, yeni yapıtlarında bu tezi vurgulayacağını açıkladı.

Aras Ören Almanya'da onuncu yılını doldurmuş bir yazarımız. «Artık bu ülkeye göçtüğünü» belirten Ören, Almanya'daki yaşamının ne kadar süreceği konusunda kesin bir şey söylemedi.

Frankfurt Fuarında Yaşar Kemal'in Yıldırım Dağyeli ve eşi tarafından Almancaya çevrilen «Binboğalar Efsanesi» adlı romanı da İsviçre Union Yayınevi pavyonunda sergilendi.

TYS İLE ÇEK YAZARLAR BİRLİĞİ KÜLTÜR ANLAŞMASI İMZALANDI

21 Kasım günü Maçka Oteli"r de düzenlenen bir törenle, Çek Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikası arasında karşılıklı kültür anlaşması imzalandı. Anlaşma, iki ülkenin kültürlerinin birbirlerine tanıtılması amacıyla kültür ve edebiyat alanlarında toplantı ve konferanslar düzenlenmesini, iki ülke yazarlarının karşılıklı olarak ziyaretlerini ve kültürel alışverişte bulunmalarını öngörüyor.

Anlaşmanın imza töreninde konuşan TYS Genel Başkanı Aziz Nesin, «Bugüne dek ikili anlaşmalar yüzünden ülkemizin ağzı o kadar çok yandı ki bu nedenle TYS'nin imzaladığı bu tür anlaşmalara 'ikili anlaşma' değil, 'karşılıklı kültür ve işbirliği anlaşması' diyoruz,» demiş; Çek Yazarlar Birliği Başkanı Jan Kozak ise şunları söylemiştir.

Her zaman için bir yazarın en büyük ayrıcalığı ve kendi-

sine düşen başlıca görev, bütün beynini, becerisini ve yeteneklerini kendi halkının, yani daha iyi bir yaşam ve daha adaletli bir dünya için ileriye doğru mücadele veren insanların hizmetine koşmak olmuştur. Bugün için. insanlığın önündeki başlıca görev, uluslar arasında dostluğu sağlayacak, birbirinden farklı toplumsal kuruluşları olan ülkeler arasında barış içinde birlikte yaşamayı yaratacak sonsuz barış için mücadele vermektir.

Çekoslovak ve Türk ilerici edebiyatları arasındaki ilişkilerin her zaman iki taraf için de verimli olacak böylesine bir düzeyi ve yoğunluğu taşıdığı açıktır. Sevgili dostlar, sizlerden biri olarak, şuna çok iyi inanıyorum ki, yazar örgütlerimiz arasında bugün imzalanacak anlaşmayla, çok daha iyi karşılıklı ilişkilerin kurulması ve edebiyatlarımızın yararına çok daha verimli işbirliğinin sağlanması yolunda olduğu kadar, ulusal kültürlerimizin ve iki ülke halklarının yararına işbirliği yolunda sağlam bir temel atılmasını başarmış bulunuyoruz. Sonuçları bakımından dünya çapında da önemli bir katkı olacaktır.»

ORTAK BİLDİRİ

Anlaşmanın imzalanmasından sonra TYS ile Çek Yazarlar Birliği bir ortak sonuç bildirisi sunmuşlardır. Bildiride edebiyatın özü gereği savaşa karşı olduğu, yaşam adına yapıldığı belirtildikten sonra özetle şöyle denilmiştir:

«Bizler edebiyatı yaşamsal değerleri çoğaltmak, insanı ve dünyasını zenginleştirmek ve arıtmak, böylelikle de bu yoldaki bütün başarılı işlerin insan yaşamını bir adım daha öteye götürmesi için yaratmaktayız. Söz konusu olan şey insanın ahlaksal gelişimini, maddi yaşam koşullarının düzeltilmesi ve yüzmilyonlarca emekçinin tam özgürlüğü için savaşım vermektir. Edebiyat, kendine özgü niteliği gereği, okuyucular üzerinde ülkeleri ve kıtaları aşan bir etki göstermekte, böylece, ulusların karşılıklı olarak birbirlerine yakınlaşmasına, tüm halklar arasında karşılıklı güven, anlayış ve dostluğun gelişmesine önemli bir ortam hazırlamaktadır. Bu önemli görevi yerine getirirken, ilerici edebiyat, her zaman, barış ve insan mutluluğu için savaşımı göze alır. Barışın, sürekli silahsızlanmanın ve uluslararası işbirliğinin insanlık için temel bir görev olduğu günümüzde bu savaşıma her zamankinden çok daha büyük bir önem vermekteyiz.

Ortak görevimiz ve dileğimiz, uluslarımız arasındaki sağlam bir dostluğun kurulmasına ve ülkelerimizin yaşamlarını karşılıklı

olarak yakından tanımaya katkıda bulunmaktır. Bu nedenle bugün burada imzaladığımız anlaşma ve iki yazar örgütü arasındaki işbirliği çerçevesinde, Çekoslovakya ve Türkiye edebiyat değerlerinin insancıl içerikleriyle ve barışın gerçek çıkarlarına hizmet etmeye yönelik iki ülke edebiyat yapıtlarının karşılıklı iletişimi için en uygun koşulların yaratılması yolunda, her türlü çabayı birlikte göstereceğimizi bildiriyoruz...»

EDEBİYATÇILARIMIZI ANMA YAZILARI, TÖREN VE TOPLANTILARI

- Cahit Sıtkı Tarancı
- Mevlânâ
- Oğuz Atay
- Kemal Tahir
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu
- Sabahattin Eyüboğlu
- Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir)
- Cenab Şehabeddin
- Neyzen Tevfik
- Sabahattin Ali
- Ceyhun Atuf Kansu
- Remzi Oğuz Arık
- Orhan Veli
- Ömer Seyfettin
- Osman Attila
- Cahit Öztelli
- Hüseyin Rahmi
- Sait Faik
- Süreyya Yusuf
- İlhami Bekir Tez
- Bedrettin Cömert
- Hacıbektaş Veli
- Tevfik Fikret
- Ahmet Rasim
- Bedri Rahmi Eyüboğlu
- Doğar Nadi
- Pir Sultan Abdal

CAHİT SITKI TARANCI İLE İLGİLİ ANILAR

REŞİT İSKENDEROĞLU

Yirminci yüzyılın Türk edebiyat tarihine kattığı gerçek şairlerden biri de Cahit Sıtkı Tarancı'dır. Bir Ekim ayında dünyaya gelen ve kırk altı yıl sonra yine bir Ekim ayında dünyadan göçüp giden, bu ozan hakkında ben de bu ay içinde bir kaç satırla ona ait anılarımı yazmak arzusunu içimde duydum. Benim burada sunacağım hatıralar, sanırım ki başka sayfalarda yayınlanmamıştır. Anlatacağım bu anılarımda, Cahit'in duygu ve düşüncelerinin zaman içinde değişen renklerini değerlendirmek ve biyografisi bakımından yararlı ve ilginç yanlar bulunabilecektir. Şairin teyzesi oğlu ve yaşıtlarından biri olarak onunla lise öğrenimi çağlarında ilişkilerimiz sıklaşmıştır. Benim de o zamanlarda edebiyata ve yazı yazmıya meraklı oluşum, diğer akranlarımız içinde Onun bana yaklaşımını bir başka türlü kılardı. Bu yazımla birlikte fotokopisini sunduğum bir mektubunda da bu ilgisini görmek mümkündür. Bu mektubunu da yeni harflere çevirdim. Halkevlerinin yıldönümü dolayısile çıkardığımız «Karacadağ» dergisi için istemiştim. Başka yerlerde yayınlandığına rastlamadığımı sandığım Şiir aşağıya aktarılmıştır:

KARASEVDA

Bir kere sevdaya tutulmaya gör.
Ateşlere yandığının resmidir.
Âşık dediğin Mecnun misali,
Ne bilsin âlemde ne mevsimidir.

Dünya bir yana, O hayal bir yana,
Bir meş'aledir pervaneyim ona.
Altında bir ömür döne dolana,
Ağladığım yer penceresi midir?

Bir köşeye mahzun çekilen için,
Yemekten içmekten kesilen için,
Sensiz uykuyu haram bilen için,

Ayrılık ölümün diğer ismidir.

(Karacadağ Dergisi Sayı: 87. 1946/şubat)

Cahitle öğrenimimizi İstanbulda, fakat ayrı ayrı liselerde yapardık. Tatil ve bayram günleri buluşurduk. Şiir yazmıya o tarihlerde başlamıştı. Henüz yayınlanmamış şiirlerini bir kaç defterde toplamıştı. Bu defterleri ilk okuyup değerlendiren yazar sanırım Peyami Safa olmuştu. Onu ilk önce sanat sever Türk kamu oyuna «Cumhuriyet» gazetesinin üçüncü sahifesinde üç sütun üzerine yazdığı bir eleştiri yazısı ile O prezante etmişti. Anımsadığıma göre yazısının sonunda da O geleceğin Abdülhak Hamidi, diye nitelemişti. «Ömrümde Sükût» adlı yapıtı bundan sonra yayınlanmıştı. Bundan sonra Peyami Safa, bir başka yazısında Cahit'in defterinde olup da kitabına alınmıyan daha güzel şiirleri olduğunu belirtmişti. Şairin bu defterinden o zamanlar aldığım ve sanırım başka bir yerde yayınlanmamış bir şiiri bende saklıdır. «SARAY» adlı bu şiiri de burada takdim ediyorum.

«SARAY»

Sana öyle bir saray yaptırmak isterim ki,
Bir eşi henüz daha görülmemiştir belki.
Henüz keşfedilmemiş meçhul kalmış bir ada
Gibi sahilden uzak denizler ortasında.
Bir saray hem vücudun gibi beyaz mermerden,
Sema, deniz ve güneş girer pencerelerden.

Ve pencere camları gözlerinin renginde,
Mis kokusu duyulur bu sarayın içinde.

Burada her şey güzel, muntazam ve temizdir,
Çünkü her şey aksimiz veyahut gölgemizdir.

Burda yalnız biz varız, ne inler ne de cinler.
Yanan alınlarımız yalnız burda serinler.

Cenneti bulmuş gibi bu sarayın içinde,
Ellerin saçlarımda ve başım dizlerinde,

Her şeyden, her insandan, bütün dünyadan ırak,
Ta içimizden gelen bir ahenge uyarak,

Ve bu ahenkle sarhoş ister misin sevgilim
Hiç sonu gelmiyecek bir ömür (.....)

1932 C. S.

Cahit ve Aşk. Okul çağlarında bulunduğumuz yıllarda Cahit, duygusal ilişki kurduğu kız arkadaşlarını hep genç ve deneysiz olanlardan seçerdi. Bu tutumu Mülkiyede (S. B. Fakültesi) iken de devam etti. Meşhur Beşiktaşlı sevgilisi bunlardan biridir. Dikkatimi çeken bu özelliği için bir gün kendisine:

— Cahit, neden senin sevgililerin hep böyle körpe nazeninlerden seçilir. Ben Belçikada tahsilde iken oralı bir arkadaş benim böyle bir ilişkimi tenkit ederek, kadın yirmi beş yaşından sonra tatlı ve güzeldir, demişti. Gerçek de öyle oluyor. Senin davranışın ise bu uygulamanın aksi yönde oluyor dediğimde bana yanıt olarak:

— Çok genç ve körpe kızlar erkeğin çirkinini, yakışıklısını ayırmadan yaklaşımda bulunurlar. Ben de bu nedenle böyle tazeleri yeğlerim, demişti. Tabii zaman içinde o da zannederim değişmişti. Aşağıda bu saplantısı ile ilgili bir anımı da aktarıyorum.

Aşk Sanatın anasıdır: Cahit Yedek Subay Okulunda bulunduğu sıralarda hafta sonu tatil günlerini bende misafir olarak geçirirdi. O gecelerden birinde Ankarada o günlerde Cihan Palas Otelinin altındaki «Turan Lokantasında» ikimiz baş başa yemek yerken, ben kendisine dedim ki: Bir düşünür. (Aşk sanatın anasıdır.) diyor. Sen ne düşünüyorsun bu konuda? diye sormam üzerine cevaben:

— Bu söz doğrudur, ama sen, Hikmet (dayıoğlu) ve emsali insanlar, âşık olamazsınız. Zira insanın aşık olabilmesi için çirkin olması lazımdır. Ancak ben âşık olabilirim, diye cevap vermişti.

Bize iltifatına teşekkürle birlikte, görüşüne katılmıyorum. Zira bütün yaratıklarda erkekler dişilerinden daha yakışıklı ve gösterişlidir, kaldı ki kendine bühtan etmeğe hakkın yoktur. Sen çirkin bir kimse değilsin, dedim. Cahit boyunun kısalığından ve yüzündeki şark çıbanından şikâyetçi ve üzüntülü idi. Bazı şiirleri de bu karamsar duygusunu yansıtır:

Karanlıklarla kardeş
Bahtım bir türlü ateş
Almıyan Çakmak gibi
Sabır nedir bana sor,
Zaman bir kuşak gibi
Sarıl sarıl bitmiyor.

Gün Eksilmesin Penceremden: Ayni gece oturduğumuz adı-

geçen lokantanın kapısı açıldı, içeriye kalabalık bir grup girdi. Öndeki gözlüklü zat, Cahit Sıtkı ile göz göze gelince, uzaktan elile tebrik işareti yaptı. Cahit de kendine özgü nezaket ve alçakgönüllülüğü ile onu selamlıyarak teşekkürle karşılık verdi.

Fakat o zat, içinden tatmin olmamış olacak ki masamıza kadar geldi ve üstat; bu gece Radyoda bir şiirin okundu. Radyodakileri feth ettin, hepimizi büyüledin, bunu besteliyeceğim, dedi. İlaveten okunan şiirinin (Gün Eksilmesin Penceremden) adlı şiiri olduğunu da söyliyerek tekrar tebrik edip ayrıldı. Cahide bu zatın kim olduğunu sordum. Meşhur Mesut Cemil bey, dedi. Cahit Sıtkı Tarancı'nın Diyarbakırda doğduğu ve halen Kültür Müzesi olan eski baba evinde kendisi için tahsis edilmiş bölümün girişinde, üç seçkin şiiri büyük çapta levhalara yazılı olarak asılı bulunmaktadır. Onlardan biri (Otuz Beş Yaş) şiiri, diğeri adıgeçen şiiridir. Bu şiirinin bestelendiğini sanıyorum. Ama Mesut Cemil bey mi başkası mı besteledi bilemiyorum.

Cahit Sıtkı ve Yahya Kemal: Peyami Safa'nın, Cahid'i ilk takdim eden adıgeçen yazısından ve (Ömrümde Sükût) un yayınlanmasından sonra Nurullah Ataç da (Sonposta) gazetesinde bir eleştiri yayınladı. Süleyman Şevket bey Kız Lisesinde edebiyat dersinde Cahid'in, (Gece Bir Sebep Değil, belki bir neticedir. Bu Başlıyan belki de biten, bir işkencedir). adlı şiirini görev olarak vermiş idi. Bunlar Cahid'in, ilk şöhret basamaklarında yükselirken hazduyduğu ve teşvik edici belirtilerdi. Onun, eleştiricilerine o çağda çok önem verdiği iki büyük Şairimiz vardı. Biri Ahmet Haşim, diğeri de Yahya Kemal idi. Ahmet Haşim Cahid'in şiirdeki ustalığını beğenmiş ve bir de tenkit yazısı hazırlamıştı. Fakat o sırada ölmesi, bu düşüncesinin gerçekleşmesine olanak vermedi. Haşim'in öldüğü gün, Kadıköy iskelesinde kendisine rastladığım Cahit, çok üzgündü. Yakasına taktığı Ahmet Haşim'in küçük çapta fotoğrafile cenaze törenine gidiyordu. Ayak üstü konuşmamız sırasında, böyle bir yazıdan bahs ettiğini anımsıyorum.

Yahya Kemal'in, Cahit Sıtkı hakkındaki takdirini bir tesadüf eseri olarak Kadıköy vapurunda bizzat işitmek fırsatını buldum. Yanında oturan zata, —yanılmıyorsam o zamanki bir milletvekili idi— bir şiirden bahsediyor ve o şiiri okuyordu. Karşısındaki sırada oturduğum için dikkatle dinlemek olanağını bulmuştum. Muhatabının ilgilenmesi üzerine:

— Efendim, metafizik bir şair. «Varlıkta» çıkmış. Aldım, Köprüden Kadıköy'e kadar zevkle bir kaç defa okudum ve ez-

berledim. Karşısındakinin Üstat lütfen okurmusunuz? demesi üzerine okudu. Bu şiir Cahid'in çok beğendiği şiirlerinden biri idi.

Ben de vapurdan iner inmez bir Varlık aldım. Şiiri ben de bir kaç okuyuşte hem beğendim hem de ezberledim. Bu şiir de (Otuz Beş Yaş) şiirinde olduğu gibi bir az da kendi geleceğinin işaretlerini sezinlemiş gibidir. Yahya Kemal'in bu beyanını kendisine ilettiğim zaman çok memnun olmuştu. Cahid'in ruhunu şad etmek düşüncesile bu şiirini bir kere daha beraberce okumak üzre müsaadenizle aşağıya aktarıyorum.

SANATKÂRIN ÖLÜMÜ

Gitti gelmez bahar yeli
Şarkılar Yarıda kaldı.
Bütün bahçeler kilitli,
Anahtar Tanrıda kaldı.

Geldi çattı en son ölmek
Ne bir yemiş, ne bir çiçek,
Yanıyor güneşte petek
Bütün hal arıda kaldı.

Jozefin Beyker ve Cahit Sıtkı: Cahidin Galatasaray lisesinde okuduğu zamanlarda bir gece dört arkadaş Beyoğlu'nda o vakitler mevcut olan (Mulen Ruj) gazinosuna gitmiştik. O sırada İstanbul'a çağırılmış bulunan tanınmış Fransız kadın şarkıcısı Jozefin Beyker ile holde karşılaştık. Cahit bir hayli neşeli ve keyifli idi. Kadıköy Sen Jozef ve Galatasaray liselerinden edindiği güzel Fransızcasile koyu esmer sanatkâr kadına bir kaç cümle ile hitap etti. Şarkıcı kadın bu sözlerinden duygulandı ve hoşlandı. Eğilip Cahid'in bir yanağından öperek:

— Est-ce que vouz-êtes Poète? Mon peti? (Siz şairmisiniz? Küçüğüm, dedi.

Hazır bulunanlarla birlikte hep gülüştük. O da çok memnun oldu.

Varlık (Aralık 1978)

CAHİT SIKI TARANCI 23 YIL ÖNCE ARAMIZMAN AYRILDI

SİYAMİ ÖZEL

Ekim ayı bize Cahit Sıtkı'yı hatırlatır. Daha bir hatırlatır. Doğumu da, ölümü de ekim ayında olmuştur.

(2 Ekim 1910 da Diyarbakır'da doğmuş, 12 Ekim 1956 da Viyana'da ölmüştür.)

Pek genç yaşta göçüp giden büyük ozanın yaşantısının ilginç bir bölümünü 1968 yılında Kastamonu Emlâk Kredi Bankası Müdürü olan küçük kardeşi Yılmaz Tarancı'dan dinlemiştik.

Ağabeyinin çizgilerini yansıtan Yılmaz Tarancı, O'nunla ilgili anılarını sorduğumuzda uzun uzun düşünüp bizi şöyle yanıtlamıştı:

«Biz altı kardeştik. En büyüğümüz Cahit Ağabeyimdi. En küçükleri de bendim. Bu nedenle Cahit ağabeyimin küçüklüğüne ait anıları pek anımsıyamıyorum. Yalnız şu kadarını söyleyebilirim: ailenin ilk çocuğu olduğu için babam onun öğrenimine özel bir ilgi göstermiştir. Küçük yaşta Galatasaray Lisesine gönderilmiş, bu okulu çok iyi derece ile bitirmiştir. Şiire karşı eğilimi orada başladı sanırım. Zaman zaman bizleri görmek üzere Diyarbakır'a gelirdi. Gelişlerinde çok şefkatli bir kardeş ve ağabey olarak hepimize ayrı ve olağanüstü ilgi gösterir, şakalaşır, gönlümüzü alırdı. Başka yerde bilmem ama, aile ocağında çok neş'eliydi. Galatasaray'dan sonra bir süre Mülkiyeye devam etti. Ankara ve İstanbul'da öğretmenlik, çevirmenlik gibi işlerde çalıştı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Paris'te yüksek öğrenimini tamamlamak üzere iken Almanların Paris'e girmesi üzerine bisikletle Bordo'ya kaçıp, oradan da yurda döndü. Gerek Fransa'da bulunduğu sıralarda, gerekse Türkiye'de iken Varlık Dergisi ile Cumhuriyet Gazetesine şiir, öykü ve çeviri yazılar gönderirdi. Ağabeyimin üç şiir kitabı var: İlki «Ömrümde Sükût», ikincisi «Otuzbeş Yaş» ve nihayet «Düşten Güzel».

«Ağabeyinizin hastalığı hakkında bilgi verir misiniz?»

«Ağabeyim, Çalışma Bakanlığında çevirmenlik yaparken hastalandı. 1954 yılı şubat ayında, doktorun kendisine hem içki, hem de sigara ve kahveyi âni olarak yasaklaması nedeniyle felç hastalığına yakalandı. Belki size garip gelecek ama, biz ağabeyimin felce yakalanmasını şok etkisi yapan bu kesin yasaklamaya bağlıyoruz. Hastalığı uzun süre devam etti. Bir ara hastanede, daha sonra evde tedavi edildi. Bir ara Diyarbakır'a geldi. Sonra yine Ankara'ya götürülüp, hükümetin de yardımı ile

tedavi için Viyana'ya gönderildi. Viyana'da mevcut hastalığına ilâveten zatürreeye tutuldu. 12 Ekim 1956 da Viyana'da, tedavi edilmekte olduğu hastanede hayata gözlerini yumdu. Cenazesi yurda getirilip Ankara'da toprağa verildi.»

«Ağabeyiniz Cahit Sıtkı sıla özlemi çeker miydi? Memleketine geldiğinde büyük kentleri arar mıydı?»

«Büyük kentlerde yaşamaya çok alışkındı ve büyük kentleri çok severdi. Bu nedenle, Diyarbakır'a gelişlerinde çok uzun süre kalmazdı.»

«Şiir tutkusu aile arasında nasıl karşılanırdı?»

«Şiir tutkusu aile arasında bir meziyet olarak kabul ediliyordu. Babam, onun diğer çalışmalarını da aksatmamasını kuşkusuz isterdi.»

«Başkaca belirli özellikleri nelerdi?»

«Hastalığı sırasında herkese karşı olduğu gibi bana karşı da özel sevgi belirtileri göstermiştir. Evde tedavisi yapılırken her sabah yatağında kendisini doğrultup oturtma görevini ben yapardım. Benim sabahları kalkmamı ve bu görevi yerine getirmemi dört gözle beklerdi. Böyle zamanlarda ağabey kardeş sevgisinin yoğunlaştığını ikimiz de içten duyardık.»

«Şiirlerini nasıl yazardı? Bununla ilgili anılarınız?»

«Fazla bir şey bilmiyorum. Bu yönü ile onu, havasına alıştığı büyük kentlerde izlemek gerektiği kanısındayım. Yalnız Abbas isimli şiirini nasıl yazdığını sonradan öğrendim. İstanbul'un Beşiktaş semtinde Abbas isimli bir içkili lokanta sahibi varmış. Cahit ağabeyim ve arkadaşları (En yakın arkadaşı Ziya Osman Saba idi) Abbas efendinin lokantasında öğle saatlarında oturur, içki içerlermiş. Abbas efendi de çok sevdiği bu gruba takılır, şakadan kızar ve içkiyi akşam içmelerini söylermiş. Cahit Ağabeyim işte bu havadan esinlenerek «Abbas» şiirini yazmış. İzninizle bu şiiri burada anmak isterim:

«Haydi Abbas (1) vakit tamam
Akşam diyordun işte oldu akşam
Kur bakalım çilingir soframızı
Dinsin artık bu kalb ağrısı

---

(1) Abbas, assubaylığı sırasındaki neferiydi.

Varlık (Ekim 1979)

Şu ağacın gölgesinde olsun
Tam kenarında havuzun
Aya haber sal çıksın bu gece
Görünsün şöyle gönlümce
Bas kırbacı sihirli seccadeye
Göster hükmettiğini mesafeye

Ve zamana
Katıp tozu dumana
Var git
Böyle ferman etti Cahit
Al getir ilk sevgiliyi Beşiktaştan
Yaşamak istiyorum gençliğimi yeni baştan»

«Ağabeyiniz genellikle nasıl bir yaradılışa sahipti?»

«Çok yumuşak huylu ve çok şefkatli bir yaradılışa sahipti. Ebeveyne, kardeşleri ve arkadaşları için her türlü fedakârlığı yapabilecek karakterdeydi. Yakınlarını gördüğü zaman çoğu kez gözleri yaşarır ve bunu gizlemeye çalışırdı...»

Cahit Sıtkı öleli 23 yıl olmuş... Neylersiniz... ...ölüm herkesin başında».

MEVLÂNÂ ADINA «ANI-PARA» BASILDI

705'nci doğum yıldönümü Konya'da dün kutlanmaya başlanan büyük Türk düşünür ve ozanı Mevlana Celaleddin-i Rumi adına «Anı Para» basılmıştır.

Maliye Bakanlığı Darphane Damga Matbaası'nca basılan ve 17 arlık (1978) pazar günü piyasaya çıkarılacak olan 830 ayar gümüş «Anı Para»nın değeri 200 liradır. «Anı Para»nın bir yüzünde Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin resmi, öteki yüzünde Konya'da bulunan Alaeddin Camisi ve Mevlana türbesinin resimleri ile «705'nci Vuslat Yılı Anısı» yazısı yer almaktadır.

«Anı Para»nın 500 adet basıldığı, istemin çok olması durumunda ek bası yapılacağı bildirilmiştir.

ÖLÜMÜNÜN BİRİNCİ YILINDA OĞUZATAY

CEVAT ÇAPAN

Oğuz Atay'ı yitirileli bir yıl oluyor. Başka ölümlerin, başka yıkımların acılarıyla kararan bir yıl. Yitirdiğimiz dostlarla, pay-

laştığımız yaşantıların anıları bazan bu karanlık dönemleri yer yer aydınlatan noktalar olmaya yetiyor. Oğuz Atay ise bir dost olarak geride kalanlara, onu seven yakınlarına yalnız böyle anılar bırakmakla kalmadı, kendisini doğrudan doğruya tanımayan geniş bir okur yığınına da okuyup inceleyerek değerlerini adım adım açığa çıkaracakları ve böylece kendi düşünce ve duygu dünyalarını zenginleştirecekleri birçok yapıtlar bıraktı. Bugün Tutunamayanlar'ı, Tehlikeli Oyunlar'ı, Korkuyu Beklerken'i Bir Bilim Adamının Romanı'nı yeniden ele aldığımızda, bu yazın hayatımıza birdenbire olgunlaşmış bir usta olarak giren ve kısa zamanda roman ve hikâye türlerinde özgün bir yazar olduğunu kabul ettiren sanatçının yaratma sürecindeki başlıca kaygısının doğru yaşamayı, güzel yaşamayı, birlikte yaşamayı araştırmak olduğu görülür. Yarattığı kahramanları gibi Oğuz Atay da sanatların bu en güç ve en önemlisini öğrenebilmek için aklına ve duyarlığını seferber eder, bireyin yetişmesinde, toplumun gelişme ve değişmesindeki çatışmaları, engelleri, uzlaşmazlıkları bütün ayrıntılarıyla görür; insan aklının saygınlığının yanısıra sınırlılığını kavrar. Bu sınırlılığın bilinciyle de yeni bir silâha sarılır: İroni. İnsanın kendi gücünün sınırlarını anlayarak kendi kendisiyle alay etmeyi göze alması, böylece başka şeylerle de ince ince alay etmesini kolaylaştırır. Oğuz Atay'ın roman kahramanlarının ince alaycılık yöntemiyle yalnız kendilerini değil, içinde yaşadıkları çevreyi ve toplumu da eleştirmeleri hayata ve dünyaya karşı olumsuz bir tavır takınıldığını göstermez. Tersine, yoğun bir duyarlıkla eleştirel bir gözlemciliğin elele verdiği yapıtlarında Oğuz Atay neyin olumlu, neyin olumsuz olduğunu ustaca sezdirme yolunu başarıyla bulur. Romanları içinde özellikle Tutunamayanlar, roman geleneğinde 'büyüme-bilinçlenme romanı' diye bilinen ve toplumların hızlı değişme dönemlerinde ortaya çıkan bir türün bizim yazınımızdaki en başarılı örneğidir. Selim Işık ve Turgut Özben gibi roman kahramanlarının kişiliklerinde Cumhuriyet'ten sonra Türkiye'de yetişen kuşakların yalnız düşünsel değil, duygusal eğitimleri de ince bir alaycılıkla, ama aynı zamanda acımasız bir eleştiri niteliğinde sergilenir. Oğuz Atay'ın yazarlığının üstün bir yanı da kendisini çok derinlemesine ilgilendiren bu gerçekleri ve sorunları okurlarına aktarabilmek, bunları başkalarıyla bütün boyutlarıyla paylaşabilmek için, ele aldığı öze yaraşır zenginlikte bir anlatım dili yaratma çabasıdır. Değişik anlatım yollarını deneyci bir tutumla ve şaşırtıcı bir ustalıkla kullandığı için de, ele aldığı şehirli aydın

çevresinin karmaşık yaşantılarını bütün ayrıntılarıyla okura aktarmayı başarır. Onun bu başarısında en önemli etken kişilerini birer oyuncu olarak düşünmesidir.

Yenilikçi yazında yazarın en kişisel duygularını bile kendi kimliğinden sıyrılarak yansıtması, kendi duygu ve düşüncelerini dile getirmek için bir takım «oyun kişileri»nden, ya da maskelerden yararlanması gerçeği, Oğuz Atay'ın da on içten duygularını çelişik bir yöntemle, 'oyun oynayan' roman kahramanları aracılığıyla dile getirmesine yolaçmıştır. Bu tutumu onun romanlarının 'roman içinde roman' ya da 'Roman üstünde roman' gibi bir yanları olduğunu da ortaya koyuyor. Bu açıdan bakıldığında Oğuz Atay'ın yazdıklarında yalnız yaşadığı yılların dürüst ve duyarlı bir tanıklığını değil, aynı zamanda genel olarak roman türünün bir değerlendirmesini ve kendi roman geleneğimizin de bir eleştirisini buluyoruz. Dünya (13 Aralık)

BİLMEM ÖLÜME TUTUNUR MU

ENİS BATUR

Ortaçağın karanlık yazarları özenle dikkat etmişler özgün yapıt vermemeye. Bir bakıma, eski çağların sanatsal deyişini yeniden düzenlemekle yükümlü kılmışlar kendilerini, böylelikle de, bir kimlik kazanma kaygısından çok bastırılmış kimliklerin yetkin ortalamasını kurma yolunu seçmişler.

Oğuz Atay'da ondokuzuncu yüzyılın karamsar suretlerinin bir uzantısını gördüm hep. Kuşkusuz hiç bir yanıyla «Aydınlanma çağı» olarak nitelendirilmeyecek çağcıl zamanların hemen tüm tohumlarının atıldığı siyah Avrupa'yı has yolda yaşamış bir yazardı Atay. Gözde izlediklerini unutmazsak: Ecinni olmayı, tıpkı Oblomov olmak gibi, kaçınılmaz bir erdem saymıştı. Yazarlığını karamsar bir öğretiler zincirinin alaşımı olarak görmem indirgeyici bir yorum sayılmasın: Oğuz Atay'ın özgünlüğü, pek çok kişinin alnı açık bir biçimde karşılama yürekliliğini gösteremediği kendisinin olmayan girişimi üstlenmesinden geliyordu. Yapıtı da, bunun sonucu olarak, gene pek çok kişinin temelindeki nedenselliği kolay kolay bağışlayamayacağı bir karaduygululuk bireşimi oluşturdu.

Cumhuriyet aydınının bungunluğunu kökten yaşamış, «Beyaz Mantolu Adam» olumsuzlama'sından Selim Işık vahasına giden bu çok biçimli kişiliği bir Birey'de örgütleyip bütünsel bir sergi

kurmuştu Oğuz Atay. Toplum bilimcilerin, iktisatçıların, siyasal kuramı ve ideolojik yapılarla yakından ilgilenen «Üst-yapı yorumcularının» dikkatini en çok çeken yazarlardan biri olması nedensiz değildir kuşkusuz. Çağlar Keyder örneğin, çevrel iktisatın türevi bir çevrel kültürün simgesini görüyor onda. Bir «Aydın toplum bilimcisi» görenler de az değil Oğuz Atay'da. Ne olursa olsun, herşeyden önce çağımızın yükümlü kamburunun yolunu yitiriş öyküsüdür o. Değişik nedenlerle onun «Şiir temsilcisi» saydığım Ece Ayhan'ın ıralık deyimiyle, «Eskiyen Cumhuriyet»in korkunç bir yükseklikte ip cambazlığına sürüklediği ve kendi çöküşünü hazırladığı süreçte alabildiğine yarattığı Oğuz Atay'ı en verimli döneminde kuşattı yengeç. Tutunmadan edemeyen, bunun için de saltık anlamıyla birer tutunamayan olan aydınların, bu ideologya lumpenlerinin söz elçisiydi Oğuz Atay.

Bilmem ölüme tutunur mu.

(Dünya (31 Aralık 1978)

TV. DE OĞUZ ATAY

Geçen yıl 13 aralıkta yitirdiğimiz romancı, hikâyeci ve bilim adamı Oğuz Atay ile ilgili olarak hazırlanmış anma programı bu akşam (13 Aralık 1978) 23.15'te televizyonda izlendi.

Programda ilk olarak DGSA Sinema TV Enstitüsü Öğretim Görevlisi Halit Refiğ tarafından yönetilen bir açık oturuma yer verildi ve Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisinden Prof. Cevat Çapan ile DGSA Başkanı Prof. Orhan Şahinler yazarın romanları üzerine konuşurlarken, DMMA'dan Altay Gündüz de Atay'ın bilimsel çalışmalarını anlattı.

«Oğuz Atay» başlığını taşıyan programda Nezihe Araz'ın metniyle yazarın özgeçmişi konu edildi, ayrıca İstanbul Radyosu Kültür Şubesinden Oray Tuğlan'ın, ölümünden önce kendisiyle yaptığı röportajdan bir bölüm de yer aldı. Anma programının sunuculuğunu Nilgün Karataşlı yapmıştır.

ROMAN VE KEMAL TAHİR

SELİM İLERİ

Hayatı boyunca en ciddiye aldığı konu, en titizlendiği mesele sanki romandı. Böyleydi Kemal Tahir. Çokları, onun yazış tekniğine bakarak, klasik memleket gerçekçilerimizden biri olduğunu düşünebilirler. Kimileri, daha üç beş yıl önce, Kemal Tahir'in

Roger Martin du Gard romancılığını yinelediğini de ileri sürdüler Oysa Kemal Tahir, modern yazış tekniklerinin dışında bile bile kalmıştır. Onu asıl ilgilendiren içerik ve kimi toplumsal duyarlıklardı. Bu içerik sorununa, kuşkusuz Devlet Ana'dan sonra ağırlık tanımıştır. Çünkü Devlet Ana, gerçekten acı bir olgu, artık ortayaşı bulmuş Kemal Tahir'i profesyonel kılan ilk romandı. O, bu yapıtıyla Türk toplumunda hangi isterleri karşıladığını onine boyuna düşündü.

Gerek aile kültürü, gerekse cezaevine dek gençlik yaşantısı Osmanlı bir kökten gövermişti kuşkusuz. Cezaevi sonrasındaki yaşantısıyla da Batı değerlerini klasik boyutlarıyla fark etmişti. Bütünüyle Doğu'dan yana görünen savları, yeniden gözden geçirilirse Batı sanatına ve kültürüne adamakıllı bağlı olduğu da ortaya çıkar. Örnekse son yazısı Picasso üzerineydi. Yüzde yüz insanlığın geleceği için yararlı bulduğu bir sentezin ardındaydı. Romancılığını bu yolda zenginleştirmek istiyordu. Yazış yönteminde klasik memleket gerçekçilerinden ayrılmamakla birlikte, içeriğini sürekli yeniliyor, toplumumuzun gereksindiği konuları inanılmaz bir sezgiyle yakalıyordu. Türk toplumu, onun savına göre, Doğu'yla-Batı'nın sentezini taşıyabilecek bir toplumdu, bu toplumun tarihi koşulları başlıbaşına bir gizli güçtü.

Yer yer şovenizmle çakışır görünmeyi bile göze aldı Kemal Tahir Ama şovenizme teget geçiş bile, toplumun isterleriyle hesaplaşmaktan ileri geliyordu. Yol Ayrımı'nı yeniden yazdığı günlerde bu yüzden çok tedirgin olduğunu da anımsıyorum. Onda, Osmanlılık diye kavramlaşan, gerçekte evrensel insan sevgisini bizim toplumumuza göre adlandırmayla açıklanmalı bence. Nitekim Yol Ayrımı'nın Kapalıçarşı'dan söz açan ünlü bölümü bunu kanıtlar.

Sanatçılığın onur taşıması gerektiğine inanırdı ,sanatçının bireyselliğine de.

Bir kez bana çok bağırdı. Ciddi ,işi sıkı tutan biri olmazsam, bu piyasanın 'sefil sarhoşlar sürüsüne' katılacağımı söyledi. Bayağı alınmıştım. Uzun süre Kemal Tahir'lere gitmedim. Destan Gönüller yayımlandığında, Atıf Yılmaz, Kemal Tahir'e imzalı kitap götürmememin çok çirkin kaçacağını söyledi. Bir pazar günü Kemal Tahir'e gittik. Son görüşümdü. Büyük bir incelikle karşıladı beni. O sıralar Tanpınar fırtınası esiyordu. Duygularına kapılan Kemal Tahir, Tanpınar'ın o denli önemsenecek bir yazar olmadığını söylemişti. «Kırtipil Hamdi, derlerdi ona,» diyordu. Ben, kendisinin Tanpınar'a eski yıllardaki görüşüyle yargı

verip vermediğini sordum. Yanıtlamadı ünlü romancımız. Öldüğü gün evine koştuğumda, masasında açık duran **Huzur** romanına, yarısına dek okunmuş Huzur romanın da, Kemal Tahir'in kendisinden çok genç birinin yargılarına, önerilerine nasıl açık bir insan olduğunu belgeleyen bir acı olarak bakacağım. Sarınım son okuduğu kitaptı **Huzur**.

Şimdi, aradan yıllar geçtikten sonra, Kemal Tahir'in yapıtı üzerine daha nesnel yaklaşımlar geliştirebiliriz. Onun o çok saygın kişiliğine kapıldığımı da hemen belirteyim. Ama Kemal Tahir'i 'hizmetçi romancısı' diye nitelemeye kalkışanlar da, en azından Türk romancılığının bütün bir dönemini küçümsemekteler bence. Çünkü Kemal Tahir, yazış yöntemiyle klasik bir memleket gerçekçisiydi. Bu yöntemle benim kotarmak istediğim romancılığın bağdaşmayacağı ortada. Gelgelelim ona 'hizmetçi romancısı' diyenlerin yazış yöntemleri de ,ondan en az bir kuşak sonra yetişmiş olmalarına karşın, alabildiğine Kemal Tahir kokar.

Kemal Tahir, özetin özetiyle, gür ve büyük, ama 'sanatkâr' olmayan bir romancıydı. Faulkner'i çok sevmesine de bu yüzden hep şaşmışımdır.

Ne ki Kemal Tahir, Türk romancılığının boşluklarını hemen hemen tek başına doldurmuştur. Şimdilerde «artistik' bir tarihi roman yazılacaksa, bunu yalnızca Devlet Ana'nın açtığı yola borçluyuz...

Aydın ve soylu bir insandı benim tanıdığım Kemal Tahir...

Dünya (29 Aralık 1978)

ÖLÜMÜNDEN İKİ YIL SONRA

SEVGİ SOYSAL İÇİN

R. İNANÇ

Sevgi'yi tanıyalı, daha doğrusu imza olarak bileli en az yirmi yıl. Onunla yüzyüze gelmek ancak kitabevini açtıktan sonra oldu. Ayda bir iki, bazan üç ayda bir gelirdi. Gelirdi, sanki ortak olduğu bir iş yerine, ya da bir müzeye gelir gibi sessiz ve sakin girerdi. Kalabalık küçük yerde kendisini tanıtmamak için, ya da tanıtmak için hiç bir çaba harcamazdı. Öyle girer bir tabureye ilişirdi önce. Sonra kalkar dergi ve kitapları karıştırırdı. Birlikte çay içelim önerisine hiç ses etmezdi. Çayını içer ve sonra geldiği gibi sessiz giderdi. Günlük sorunlardan söz açmak isterdim. Her zaman her şey için alaylı gülerdi. Onu, onunla bir-

çok şeyi tanımadan, onun bu kesik kesik gülmelerini, gülücüklerini, girgirlarını anlamanın olanağı yoktur.

Mümtaz Soysal'dan ilk çocuğu olmuştu. Adını Defne koymuş. Ben hep yanlışlıkla:

Funda nasıl? diye soruyorum. O hep düzeltiyor. Ama kızmadan, iyi bir öğretmen, iyi bir anne gibi.

— Funda değil, Defne.

İkinci yıl sonunda bir kızları daha oldu. Sanki benim yanlışımı temelli düzeltmek ister gibi, bu ikinci kızın adını Funda koymuş. Bunun için de hayli gülüştük.

İkinci ameliyattan sonra kitabevine yine gelmişti. Kardeşi, değerli baleci Duygu Aykal'dan ötürü bize biraz hısım sayılırdı. Ordan burdan konuştuk. Duygu'nun da iki oğlu olmuştu. Sevgi bu son kez gelişinde uzun etekli bir elbise giymişti. Yine alımlı ve güzeldi. Sigara içmedi. Yalnızca çay içti ve fazla kalmadı.

Hastaneye kaldırılmıştı. Hacettepe'de iki kez görmeye gittim. 'Barış Adlı Çocuk' henüz çıkmıştı. Sıcağı sıcağına okumuştum. Ona hasta yatağında kitabını imzalatmak bana ağır geldi. Yapmadım. Sadece kitabından sözaçtık. Kitaba adını veren öyküden özellikle. O sıralar yazı yazdığı **Politika** gazetesi Sevgi'nin hastaneye yatırılış haberini vermişti. Okumuştu. Bize gülerek anlatıyordu.

Haberde benim şu tarihte, şu camiden kaldırılacağım eksik, diyordu.

Haklıydı Sevgi Soysal. Haberi kim yazmışsa, çok tuhaf yazmıştı doğrusu.

O günkü görüşmeciler (ziyaretçiler lafı çok kibar kaçıyor. Eski bir cezaevci olarak Sevgi'nin ancak görüşmecileri olurdu diye düşündüm) hayli sevdiği dostlarıydı. Uğur Alacakaptan, Doğan Tanyer, Yaşar Başaran ve derken Füsun ve Metin Altıok'lar. Metin'in getirdiği iki el büyüklüğündeki tahta parçası üzerindeki renkli çalışmasını Sevgi pek sevmiş ve tam karşısındaki kalorifer dilimleri üzerine koymuştu hemen. Öyle bir rahat söyleşi ortamı doğuvermişti ki, hiç unutmam, Doğan Tanyer ile Alacakaptan özel şakalaşma bile yaptılar. Ne Sevgi, ne de görüşmecileri rivayet edilen hastalığı kabulleniyordu. Büyük dost, büyük insan Mümtaz Soysal, her şeyi ,olan biteni bilen bir kişi olmasına karşın, erkek çocuğu dünyaya gelmiş Doğulu bir baba havasında rahat, hatta coşkulu görünmeye çalışıyordu. Çünkü

Sevgi lohusa bir kadının rahatlığını ve geçici sıkıntısını yaşıyordu sanki. Herkese neşeli ve gülerek cevap yetiştiriyordu.

İkinci görüşmemizde kadın ziyaretçi arkadaşlarından ötürü, dışarda eşiyle söyleştik. Mümtaz oldukça gerçekçi ve akılcıydı. «Londra'ya gideceğiz. Ama Sevgi gidici. Ciğerlerine dek yayılan menhusu tutabilir, bir süre etkinliğini engeleyebilirsek, bütün başarı bu işte!» demişti.

Gideceği sabahın gecesinde telefonla konuştuk. Kardeşi Duygu Aykal'ın evindeydi. Yine neşeli, yine alaycı. İki çocuğu, sayfalar dolusu dosyası geldi gözümün önüne.

— Sevgi, dedim, sana bir baba, bir öykücü olarak sağlık dilerim. Çabucak ve sağlıklı olarak yurda dön. Bilesin ki, her gün kitabevinde senden sözediyoruz şu sıra. Sağlığından, başarından.

— Herkese selâm, sevgi, dedi.

Bir şeyler daha konuştuk. Sonra sabahında Londra'ya hareket ettiler.

Somut (Ocak)

ÖLÜMÜNÜN 4. YILDÖNÜMÜNDE YAKUP KADRİ'Yİ ANMAK

İHSAN AKAY

Yakup Kadri Karaosmanoğlu 13 Aralık 1974 sabahı yaşama gözlerini yumarak sonsuzluğa göçmüştü.

Ölümünden sonra yayınlanacak yapıt bırakıp bırakmadığını merak ediyorum. Bu yakınlarda görüştüğüm Sayın Eşi yayınlanmamış yapıtı bulunmadığını belirterek son demlerin düşüncesini yansıtan beş satırlık kısa bir metnin büyütülmüş fotokopisini gösterdi bana. Arap harfleriyle düzgün ve işlek bir elyazısı, yarım kalmış bir tümce bu metin. Sayın Ayşe Leman Karaosmanoğlu'nun yardımından yararlanarak sökmekte zorluk çekmedim elyazısını:

«Tekrar gençliğimde geçirdiğim bir mistisizm krizine dönüşecek ve hakikatı Hacı Bektaşı Veli'nin kapısında dilenmeye gideceğim ve İbrahim Baba'nın...»

Alçakgönüllülüğü daha da belirtmek istemiş olacak ki, dilenmeğe sözcüğünden önce yazdığı aramağa sözcüğünü çizmiş hemen. İbrahim Baba'ya gelince... Sayın eşi tamamlayıcı bilgiyi iletiyor bana. Daha önceleri söz açmış İbrahim Baba"dan. Toplumsal duygu ve düşünce yaşantısına Bektaşi tekkesi ile adım atan Yakup Kadri, erenlerden İbrahim Baba'yı unutmamış bir

türlü. Onun bir sözünü tekrarlarmış hayranlıkla. Söz değil iki dizeli özdeyiş:

«Uzak bilip çağırma
O sendedir bağırma.»

Şöyle tamamlanabilir o halde yarım kalan son tümce «...ve İbrahim Baba'nın uzak bilip çağırma, o sendedir bağırma sözündeki gerçeğe ereceğim».

Sayısal bilimlerde «uçlar birbirine kavuşur» kavramı vardır. Yakup Kadri için ruhbilimde de doğrulanıyor bu kavram. Bektaşi tekkesinden yola çıkarak Kutsal Kitap'la İseviliğe yöneliş, İseviliikten kişiselliğe, kişisellikten milliyetçiliğe, milliyetçlikten Karl Marx etkisiyle tarihsel maddeciliğe, tarihsel maddecilikten türkçülüğe, Atatürkçülüğe ve evrenselliğe, oradan yine Hacı Bektaşı Veli'ye ulaşan uzun bir yaşamı var ustanın.

10 Haziran 1971 gecesi, sorum üzerine, insanoğlunun ölümünü şöyle tanımlamıştı bana: «uzvi hayattan madeni hayata geçiş.»

Markçılar ve tarihsel maddeciler ruha, ruhun ölmezliğine, öbür dünyaya, tekrar dirilişe inanmaz. Marks'ın mezarı varsa da, en yakın düşünce arkadaşı Engels'in mezarı yoktur. İsteği üzerine cesedi yakılmış ve külleri Mozel nehrine savrulmuştur. Bildiğimiz gibi Yakup Kadri, Beşiktaş'taki Yahya Efendi Mezarlığında anası İkbal Hanımın yanında yatıyor.

Toplumsal duyguya ve düşünceye Bektaşi tekkesiyle gözlerini açan Yakup Kadri, Bektaşiliği küçümsememiş sonradan. Nur Baba'yı Bektaşiliği kötüleyen bir yapıt saymak doğru değil. Toplumsal değerlerin tümüyle birlikte soysuzlaşan bir Bektaşi Şeyhinin cinsel yaşantısı denebilir bu romana. Nur Baba ile Hacı Bektaşı Veli arasında hiçbir köprü, hiçbir ilişki kurulamaz.

Bektaşiliğe bu bağlılık, bu ilgi, nereden geliyor acaba Yakup Kadri'ye?

Biliyoruz ki onüçüncü yüzyıldan bu yana Anadolu halkının ruhu ve kafası başlıca iki düşünce akımı ile yoğrulagelmiştir. Bunlardan biri Mevlâna'nın Mevleviliği, öbürü Hacı Bektaşı Veli'nin Bektaşiliğidir. Yirminci yüzyıl başlarına kadar Anadolu için toplumsal yaşantı Mevlevî ve Bektaşi tekkelerinde yoğunlaşır. Her ikisinin ortak yanı, İslâm dininin kurallarına körü körüne uyulmasını isteyen Şeriat'ın katılığını yumuşatma özlemidir. İnsanların zayıflığını görmek istemiyen Şeriat affetmez. Mevlevilik ile Bektaşilik ise, tıpkı İsa gibi, kusurları ve günâh-

ları hoşgörüp, pişmanlık duyulmasını yeterli sayar. Böylece, Şeriat'ın sertliğinden gözü yılan Anadolu halkı toplumsal yaklaşımın sıcaklığını Mevlevi ve Bektaşi tekkelerinde arar.

Mevlevilik ile Bektaşilik arasında bu ortak yana karşılık derin ayrılık da var. Dil konusu en önemli ayrılık. Mevlâna farsca şiir söylüyor, Mevlevi tekkelerinde farsca şiir okunuyordu. Bektaşi tekkelerinde okunan nefesler türkçeydi.

Bilgiselliğe arapça ve farsça ile ulaşılabileceğine inanan Osmanlı aydınları Mevleviliğe, arapça ve farsçaya yabancı halk yığınları ise Bektaşiliğe yöneldi. Osmanlı padişahlarının çoğu Mevlevi idi. Sadece Yavuz Sultan Selim Bektaşiliği benimsemişti. Yeniçeriler de Bektaşi ocağındandı.

Sayın eşinin doğruladığı üzere, arapça ve farsçadan yana değil, türkçeden yana oluşu Mevleviliğe değil Bektaşiliğe yöneltmiş Yakup Kadri'yi.

Türkçülük akımının türk dilini yazına uygulama alanındaki öncülerinden Yakup Kadri Karaosmanoğlu son demlerinde Hacı Bektaşi Veli'yi anarken halkçılığını, türkçülüğünü ve türkçeciliğini kanıtlamış olmuyor mu bir kez daha!

Varlık (Ocak)

SABAHATTİN EYUBOĞLU'NUN YAŞAMI

M. BAŞARAN

1908 Akçaabad"da ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya geliyor. Babası Rahmi Bey Maçka'lı, Mülkiyeyi bitirmiş. Ünye'de kaymakam. Edebiyata düşkün. Çeviriler yapabilecek derecede Fransızca biliyor, ayrıca Arapça'sı, Farsça'sı da var. Mülkiyede Fazıl Ahmet'le berabermiş. («Aruz»u ondan öğrendiğini söylermiş Fazıl Ahmet.) Akşamları aile içinde topluca kitap okunuyor. Özellikle Hugo. Yönetici olarak yoksullardan, halktan yana Rahmi Bey, çalıştığı yörelerde çok seviliyor, türküler yakılıyor hakkında.

Dede Hamdi Bey, Kadı. Anadoluda, Kürdistanda çalışmış, bilge bir adam. Gençliğiyle, çalışma yıllarıyla ilgili anılarını da yazmış.

Annesi Lütfiye Hanım, ev kadını. Pulathaneli, bir ağa kızı. Eski yazı biliyor, kuran okuyor. İlahiler, türküler ,masallar, bilmeceler söylüyor çocuklarına. Özellikle Yunus'u ezbere biliyor.

1913 Kardeşi Bedri Rahmi doğuyor (Ünlü ressam, ozan).

1915 Pınarbaşı'nda ilkokula başlıyor (Aziziye) Havza ve Kü-

tahyada devam ediyor. Kızkardeşi Nezahat doğuyor (Felsefe öğretmeni).

1917 Kızkardeşi Mualla doğuyor. (Yüksek mimar).

1919 Babası Havza Kaymakamı oluyor. Samsun'a çıkan Mustafa Kemal buradan geçiyor.

1920 Kardeşi Mustafa doğuyor. (Ziraat Fakültesini bitiriyor).

1921 Rahmi Bey Kütahya mutassarıfı oluyor. Sabahattin, küçük kardeşi Bedri'yle hastanedeki Kurtuluş Savaşı yaralılarının mektupalrını yazıyor. Aile, Çerkes Ethem olayını burada yaşıyor. Yunan işgali sırasında Ankara'ya kaçıyorlar. Aile, Trabzon'a dönüyor. Baba Artvin'e Mutassarıf oluyor.

1924 Rahmi Bey, Trabzon mebusu oluyor. Sabahattin, Trabzon Sultanisine başlıyor. Daha ortaokul sıralarında Fransızca'yı öğrenmiştir. Bir arkadaşıyla beraber çevirilere başlıyor. Türkçe öğretmeni Recai Bey, ona anadilini sevdirmiş, gelişiminde etkili olmuştur.

1928 Liseyi bitiriyor. Üniversiteye öğretim üyesi yetiştirme amacıyla açılan Avrupa sınavını üstün başariyle kazanıyor. (Bu ülke çapındaki önemli sınavı kazanan öbür kişiler şunlardır: Bekir Sıtkı (D.T.C.F.'de tarih prof), Vehpi Eralp, Mehmet Karasan, Enver Ziya, Nüzhet Gökbilgin Hanım, Gülfeza Hanım, Sabri Esat) Sabri Esat'la Dijon'a gidiyorlar. Bir yıl sonra Dijon Üniversitesi Edebiyat Fakültesine giriyorlar.

1930 Lyon'a geçip, Estetik ve Karşılaştırmalı Edebiyat sertifikaları alıyorlar. «Tenkit» üzerine yazdığı ilk yazıyı Ulus'a yolluyor

1931 Paris'e geliyor, Sorbon'da serbest kurslara giriyorlar. (Kardeşi Bedri Rahmi'yi de yanına alıyor. O da Andre Loth atölyesine devam ediyor.) Bakanlık, «Liselerde Fransızca öğretmenliği» konusunda bir rapor istiyor. Sabahattin, Fransızca derslerini izliyerek, bu raporu hazırlıyor, gönderiyor.

1932 Londra liselerinde Fransızca öğretimini ve İngiliz kültürünü inceliyor.

1933 İstanbul Üniversitesi Romonoloji bölümüne mukayeseli edebiyat doçenti oluyor. Kürsü profesörü Leo Spitzer. Verimli bir çalışma sürdürüyorlar. Fakülte dergisinde, Varlık'da, Ağaç dergisinde yazıları çıkıyor.

1934 Yedek subay olarak askerliğini yapıyor.

1936 Tan gazetesinde sanat yazıları yazıyor. Halk bilmeceleri üzerinde ilk araştırmasını yapıyor. Fransız Uygarlığı adlı yapıtı çeviriyor.

1937-38 İNSAN dergisi kurucuları, yazarları arasına katılıyor. Öbür kurucular: Hilmi Ziya, Muzaffer Şerif, Ataç.

1939 Ankara'ya çağrılıyor. (Bakan Hasan Ali'dir). Talim Terbiye Kurulu üyesi oluyor. Tercüme Bürosunu eylemli olarak yöneten o'dur (Başkan, sonradan Ataç) Klasiklerin çevrilmesi işi düzenlenip, çoşkuyla yürütülüyor. TERCÜME dergisi çıkarılıyor. Ataç'la dost oluyorlar. Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rıfat üçlüsüyle ilgi kuruluyor.

1939 Birinci Maarif Şurasına katılıyor. Tonguç'la tanışıyor. Aralarında doğan dostluk Tonguç'un ölümüne değin sürüyor.

Sanat ocağı durumundadır evi. O yılların önde gelen düşünür ve sanatçıları yöresindedir: Hasan Ali, Ataç, Ahmet Hamdi, Fuat Ömer, Garip'çiler, Erol Güney, Hikmet Birand, Kutsi Tecer, Bedrettin Tuncel, Azra Erhat, Cahit Sıtkı, Necati Cumalı, Suut Kemal, Adnan saygun, Cahit Külebi, Mazhar Şevket (1946).

1940-42 Yedek askerliğe alınıyor.

1942 Yeni açılan Yüksek Köy Enstitüsüne Metinlerle Batı Edebiyatı öğretmeni oluyor (Talim Terbiye üyeliğinin yanısıra) Kardeşi Yüksek mimar Mualla'yı Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Yapı kolu öğretmenliğine, Mustafa'yı Arifiye Köy Enstitüsü tarım öğretmenliğine getiriyor.

1945 Pertev Boratav, Cevdet Kudret, Mustafa Nihat'la liseler için (Yazın eğitimine yeni bir yön veren) Türkçe Dersleri adlı kitabı hazırlıyorlar. Reşat Şemsettin Milli Eğitim Bakanı olunca, bu kitabın okutulmasından vazgeçiliyor, kitap toplanıyor.

Yoğun çeviri çalışmaları sürmektedir. Montaigne'den, Molier'den, Musset'den yirmiye yakın yapıt bu yılların ürünü.

1946 Çok partili yönetime geçişle birlikte, Hasan Ali döneminde gerçekleştirilen işlere büyük saldırılar başlıyor. Saldırılar Köy Enstitüleri üzerinde yoğunlaşıyor. Hasan Ali Bakanlıktan, Tonguç Genel Müdürlükten ayrılıyor. Eyüboğlu da Yüksek Köy Enstitüsü öğretmenliğinden, Tercüme Bürosundan ayrılıyor, Bakanlık Müfettişi oluyor.

1947 Kendi maaşıyla (4489 S. yasaya göre) Paris'e gidiyor. Varlık dergisinde «Paris Mektupları»nı yayımlıyor, Köy Enstitülerini savunan yazılar yazıyor. (İsviçreli Prof. Alfred Rufer ve kızı piyanist Magdi Rufer'le tanışıyor. Daha sonra Magdi Rufer'le evleniyorlar).

1948 Avrupa'dan dönüyor. Maraş, Gaziantep, Adana, Hatay, bölgesinde Müfettişlik görevini sürdürüyor. YAPRAK dergisi (Orhan Velilerle) yayımlanmağa başlanıyor.

1950 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine öğretim üyesi oluyor, Teknik Üniversite de Sanat Tarihi okutmağa başlıyor.

1952 Babası Rahmi Bey ölüyor.

1957 İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Filim merkezinde M. Ş. İpşiroğlu, ve Aziz Albek'le belgesel filimler hazırlamağa başlıyorlar (1972'ye değin şu filimleri hazırlıyorlar: Hitit Güneşi, Siyah Kalem, Surname, Göreme, Anadoluda Roma Mozaikleri, Nemrut Dağı Tanrıları, Eski Antalyanın Suları, Ana Tanrıça, Karagöz'ün Dünyası).

Yine bu yıllarda Cevat Şakir'le (Halikarnas Balıkçısı) başlatılan Mavi yolculuklar, Egeye ve Bodruma büyük bir ilgi yaratıyor.

1958 Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulunda da sanat tarihi okutuyor.

1959 M. A. Cimcoz'la yaptıkları DEVLET çevirisi T. D. K. çeviri ödülünü alıyor

1960 27 Mayıs'tan sonra 147'lor listesine alınıyor, Üniversiteden uzaklaştırılıyor Bu profesörlerin sonradan üniversiteye dönmeleri sağlandığında, çağırıldığı halde Edebiyat Fakültesine dönmüyor, Teknik Üniversitede çalışmayı yeğliyor. Önemli bir enfarktüs krizi geçiriyor.

24 Haziran 1960 günü büyük dostu TONGUÇ ölüyor. Bu ölümün ardından yönettiği imeceyle, Tonguç'a Kitap hazırlanıyor

1961 Tonguç'a Kitap imecesinde çalışanlarla birlikte İMECE dergisini kuruyor bu dergının Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileriyle Hasanoğlu'da çıkardıkları Köy Enstitüleri dergisi gibi gelişmesini istiyor Şiirle Fransızca derslerini hazırlıyor dergiye. Aynı yıl, ATAÇ Kitabevi yirmi yıl süresince yazdığı toplum sorunlarına değinen yazılarını MAVİ ve KARA adlı kitapta topluyor Ataç armağanını alıyor.

1962 Şakir Eczacıbaşı'yla Eczacıbaşı kültür filimlerinden Yaşamak İçin'i hazırlıyorlar.

İstanbul'daki evi de Ankara'daki evi gibi sanat ocağına dönüşmüştür. Gene günün önde gelen düşün ve sanat adamları yöresindedir. Tercüme Bürosu evine taşınmış gibidir. Vedat Günyol'la Çan yayınları çeviri dizisini sürdürmektedirler.

1964 Vedat Günyol'la Babeuf'ten çevirdikleri Devrim Yazıları yayımlanıyor. Bir süre sonra savcılık kitabı toplatıyor. Edebiyatçılar Birliği tepki gösteriyor, olay Meclise getiriliyor.

1965 Devrim Yazıları yüzünden yargılanıyorlar, savcı 7,5-15 yıl hapis cezası istiyor.

1966 Devrim Yazıları davası beraetle sonuçlanıyor.

1971 12 Mart döneminde T. K. P. kuruculuğu ile suçlanarak tutuklanıyor, Vedat Günyol, Azra Erhat, Magdi Rufer gibi yakınları da beraber. Dört ay Maltepe Cezaevinde kalıyor. Bu olay 1960'da geçirdiği enfarktüs kriziyle bozulan sağlığını daha da etkiliyor.

1973 13 Ocak Cumartesi günü öğleden sonra V Günyol ve Azra Erhat'la Gargantua çevirisini sürdürüyorlar. Çalışmaya ara verişlerinden kısa bir süre sonra yürek durmasından ölüyor.

Somut (Ocak)

SABAHATTİN EYÜBOĞLU GERÇEĞİ

İSMET ZEKİ EYÜBOĞLU

Değerli yazarımız Sabahattin Eyüboğlu'nu 13 Ocak 1973'de yitirdik. Denemeleri, çevirileri, incelemeleri, filmleriyle kültür hayatımıza önemli katkılarda bulunan Eyüboğlu, Köy Enstitüleri hareketi içinde de yerini almıştı. Hayatı boyunca demokrat ve ilerici bir düşünceyle köklü bir bilgiyi birleştiren Eyüboğlu bu toprağa ve onun insanlarına vurgundu. Onun hayatına anlam veren tutku insandı.

Ölümünün altıncı yılında Sabahattin Eyüboğlu'nu Sayın İsmet Zeki Eyüboğlu'nun yazısıyla anıyoruz.

İnsan tek başına değil çevresiyle anlaşılan, yorumlanan bir varlıktır. Onu çevresinden soyutlayarak yalnız beğenilen düşünceleriyle, dostları üzerinde bıraktığı duygu izlenimleri ile açıklamak, anlamaya çalışmak, onunla ilgili gerçekleri örtmektir, gizlemektir, bilmeden. Kişi yalnız sevilen, beğenilen yanlarıyla değil, sevilmeyen, beğenilmeyen davranışlarıyla da bir bütündür. Onu anlamak, özünü oluşturan kişilik öğelerini kavramak, ancak bu bütünlüğü içinde düşünmekle, ele almakla olabilir. Sabahattin Eyüboğlu benim yakınımdı, ağabeyimdi, amcamın oğluydu, beni ortaçağ uykularından uyandıran, karanlıklardan kurtaran, gereğinde bunun olumlu sonuca vardığını görünce gözleri gülen sevilesi canlardan biri, başta geleniydi. Ona bu etkisi nedeniyle bakarsam, onu öylece anlamaya, anladığımı anlatmaya çalışırsam duygularıma kapılır, gerçeğe uzak düşerim. Ancak gerçeğin de çok katı, çok acımasız olduğunu, bıçak gibi kestiğini, iğne gibi battığını biliyorum, gene de yazacağım.

Sabahattin Eyüboğlunun bütün yönleriyle anlaşılması, hangi koşullar altında, hangi etkenlerle yazı yazdığının aydınlığa kavuşması kardeşi Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mektuplarının yayımlanmasına bağlıdır. Şimdi yayımlanmamış bu belgelere dayanarak kimi yönlerini açıklamaya kalkma yetkim yoktur. Bunu geleceğe bırakacağız ister istemez.

Sabahattin Eyüboğlu yazmaktan çok dostlarıyla, sevdikleriyle konuşmayı, tartışmayı, ilgilendiği sorunlar üzerinde karşılıklı söyleşmeyi seven bir aydındı. Onun için önemli olan yazmaktan çok düşündüğünü yaşamak, gerçekleri yerinde görüp öğrenmek, dinleyerek yaşamayı bağdaştırmak, gezerek düşünmek, düşünerek gezmekti. Bundandır 65 yıllık bir yaşam boyunca az yazması, çok gezmesi, çok söyleşmesi. Ona bir yazar olarak bakınca kendisinden bekleneni, umulanı vermemiş, yalnız yaşayışıyla çevresini aydınlatmaya koyulmuştur diyebiliriz. O bir insansevendi, dost canlısıydı. Onun için yaşamak yazmak değil, dostlarla tatlı tatlı söyleşmek, belli konular üzerinde düşünce alışverişi yapmak, karşılıklı olarak birbirini aydınlatmak, sevmek sevilmek içindi. Çevresine, evrene çokluk elindeki fotoğraf makinesiyle bakar, dost seçerken eleştirici, insanın özüne inici, kılı kırk yaracasına araştırıcı bir tutumdan kaçınırdı. Gözleriyle düşünmeyi, yüreğiyle, derviş gönlüyle ölçüp biçmeyi severdi. Bu tutumu dostlarını, çevresini kabuğu parçalayıp içinden inciyi alır gibi, o ihtiyacından geçirmesini önlemiş, tanıdıklarını gözlerine değil, özlerine bakarak anlamasını engellemiştir. Bu davranışı, bütün sömürüp sömürülme türlerine karşı çıkışı; çevresini, dostlarını yeterince uyaramamış, sömürülmekten kendini kurtaramamıştır. Kimseyi suçlamak, yermek, incitmek istemediğim için, burada birtakım adları anmaktan kaçınıyorum. Beyazıttaki «Emek Apartmanı»nda nice sevdikleriyle yaptığı şiir çevirilerinin altına kendi adını yazmamıştır. Bunlar onun bilinmeyen yanlarıdır. O bunların bilinmesini de istemez, sevmezdi.

Türk düşüncesini, Anadolu uygarlığını, sanatını ilgilendiren pek çok konuya değinmiş, pek çok sorun üzerine çağdaş bir anlayışla eğilmiş, ancak bütün bunları birer küçük yazı biçiminde ortaya koymuştur. Yaşama anlayışı, dostluk görüşü onun belli bir konuda uzun boylu çalışmasına, büyük çapta bir araştırmaya koyulmasına engeldi. Nitekim çalışma arkadaşları, dostları da böyledir. İnsanı göründüğü gibi, söyleşip güldüğü gibi benimsemek, derinlemesine araştırmaya girişmekten çok gözle kavramak onun dostlarında dışa vuran en ilginç özelliktir. Onun gön-

dünde dostlardan kurulu bir evren vardı, özlerine inmeden, eleştiri süzgecinden geçirilmeden seçilmiş, birikmiş dostlardan oluşan bir evren. Annesinin evindeki bir yemiş tabağına yazdığı:

Bu dünyayı seninle sevmişim ben
Benim sensiz bu dünya nemdir ey dost

dizeleri onun dost anlayışını, yaşama görüşünü yansıtır açıkça. Oysa insanın göründüğünden çok daha başka yanları, gizli odaları, çekmeceleri vardır. Yukarıdaki dizelerden sonra Fuzuli'nin:

Dost bipervâ felek birahm devrân bisükun
Derd çok hemderd yok düşmen kavî tali zebun

dizelerini söylemeye gönlü yatkın olaydı bizim için çok daha verimli, çok daha etkili olacaktı. İnsanları sevmeli, saymalı, ancak sevgiyi de çok ucuzlatmamalı, sevenle sever görüneni seçmeli, kişinin yüreğinde saklı değeri bulmak için mercan avcılarının yaptıklarının bilgelik olduğuna da inanmalı. İnsanları severken, onların eksik, uyumsuz görülen yanlarını, davranışlarını da gözler önüne sermeli, onları uyarmalı, bundan kaçınanlardan, daha önce kaçmalı. Bırakılmadan bırakmayı bilen kazanır boyuna.

Sevilesi canlardan kalan anılar güzeldir, dostluklar onlarla yaşar, gelişir, biçimlenir. Ancak bu anılar dostun tutumuna, anlayışına karşı bir düşünceyle, kendine yer yapmak, yeni bir çevre oluşturmak amacıyla sergilenmemeli, yarardan uzak tutulmalı. İşte Sabahattin Eyüboğlu dostlarını seçerken, ileride başına gelecekleri, kimin özden, kimin gözden dost olduğunu düşünmemiş, düşünmek bile istememişti. Bu onun çok sevilen, ancak, eksik sayılması gereken bir yanıdır.

Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkçısı, birçok Avrupa aydınının, bilgininin görüşlşerine karşı çıkışlı bir anlayışla Anadolu uygarlığına bakmış, sorunları başka bir açıdan ele almışlar. Türk düşüncesinde değil, Batıda bile bu yeni, atak bir görüştür: Anadolu uygarlığı Anadolu insanının yaratmasıdır, göçlerle Doğudan-Batıdan gelmemiştir. Anadolu karışıp kaynaşmalar sonucu oluşmuş bir bütündür, bir bileşimdir. Uygarlıklar göçer obalar gibi bir ülkeden bir ülkeye taşınmaz. Onlar belli topraklardan beslenen, beslendiği toprağın derinliklerine kök salan insan ürünleridir. Anadolu uygarlıklarının en eskilerinin bile, günümüz Anadolu insanının yüreğinde, yaşayan izleri, kalıntıları vardır. Anadoluda doğan uygarlıklar, belli bir oranda, Anadolu-

da sürüp gidiyor. Gelenekler, görenekler, inançlar, oyunlar, türküler, koşuklar bg. incelenince bu gerçek ortaya çıkar. Anadoluda devrimi, yeniliği, uygarlaşmayı halk denen büyük topluluk benimseyip gerçekleştirecek, yaratıp yaşatacaktır. Devrim halkın yararına, toplum çıkarına olursa tutunur, benimsenir. Anadolu insanı çağlar boyunca kandırılmış, aldatılmış, sömürülmüştür. Bugün bilmeden devrimlere, yeniliklere karşı çıkışı, geçmişten kalan bu kötü alışkanlığın sonucudur. Onu bu alışkanlıktan eğitimle kurtarırsak, gözünü açmasına yardımcı olursak en yeni devrimi, en çağdaş ileri atılımı bile benimsemekte gecikmez.

İşte Sabahattin Eyüboğlu'nun sergilediği sorunlar genellikle bunlardır. Bu sorunlarla ilgili yazıları çok azdır. O, bu sorunlara ışık tutmakla yetinmiştir. Sorunların çözümü, toplumun büyük bir kesimine yayılması bu konuda düşüneceklere kalmıştır.

Aydınlık (12 Ocak)

HALİKARNAS BALIKÇISI

MUSTAFA YEŞİLOVA

Bodrum'u «HALİKARNAS BALIKÇISI»yla tanımıştım. İlk okuduğum yapıtı «ÖTELERİN ÇOCUĞU»ydu. Doğa ile insanı, deniz emekçilerini, acı ile tatlıyı harman edip bir yurt köşesi ile birlikte ilelmişti bizlere.

1972 yılının bir haziran günü görev ile geldiğim Bodrum'da ilk gezdiğim yer Bodrum müzesi olmuştu. Bir duvar girintisinde gördüğüm büstü, antik bir eser sanarak yaklaşmış, tanımıştım onu. Bu «HALİKARNAS BALIKÇISI» Cevat Şakir'di. 1961 yılında Kuşadası'nda turist rehberliği yaparken tanıdığım Cevat Şakir...

O günler ünlü yabancıların gezilerinde rehberlik yapıyordu. Sanat ve sanatkâra olan saygımla ona yaklaşmış, o da beni benimsemişti. Kuşadasına geldiğinde çevresini saranlar konuşmalarını sessiz dinlerlerdi. Bir keresinde bu koşulu bozmak yanılgısında bulunmuştum:

«Meryem Ana'nın Efes Bülbül Dağı'ndaki, son yaşadığı yer bir gerçek mi, yoksa efsane mi?»

Herkesle birlikte bana bakmıştı. O ana kadar çevresindekiler tek soru sormamışlardı. Ne yalan söyliyeyim bana baktıklarında bir uygunsuzlukta bulunduğumu sanmıştım. Zaman kaybetmeden yanıtlamıştı beni.

«Papa gerçek olduğunu söylüyor, her giden de hacı oluyor...
«Meryem Ana'yı yeterince tanımıyorum da!..»
Güldü. Bana dikkatle bakıyordu.
«Marangoz Yusuf'un resmi karısı.»
Eğildi kulağıma.
İstersen aramızda kalsın...» dedi.

Sanırım benim hayret etmeme gülüyordu. Gözlerinde bunun parıltılarını görüyordum. Ve söyledikleri aramızda kaldı...

Onun bana «... bu aramızda kalsın» demesi bir sevginin ve bir güvencenin nedeni idi. Bir mutluluk vardı yüreğinde.

Kuşadası'na gelişlerinde görevim gereği onu hep görürdüm. Bodrum'a geldikten sonra ise bir daha göremedim.

Bana bu satırları yazdıran nedenin anılarla bir ilgisi yoktur. Bodrumlu ortaokul ikinci sınıf öğrencilerine yazdığı, fotokopisini sunduğum bir mektup karşısındaki duyarlığımdan ötürü, bu satırları yazıyorum.

Öğrenciler soruları ona göndermişler, o da duygularını anılarda dile getirmiş, tüm sevgisi ile yanıtlamıştı, onlara.

Bodrum'a sürgün gelişinin ilk yıllarında onu yadırgamışlar. Kalebentliğe tutsak edilen onüç ünlünün sokaklarından gelip geçtiği, önündeki engin denize değin, bir kapalı kutu yaşamı içinde, kuşkulu ve yoksul Bodrumun çileli günleridir, o günler...

Engine, doğaya, çiçeklere yürümüş... Tohumlar getirmiş adalardan, yabancı ülkelerden, kendi elleri ile dikmiş yurdunun toprağına. O güne değin ,yöredə gereğince bilinmeyen bitkiler ve ağaçlar boyvermiş. Bazı hoyrat eller koparmış, kırmış diktiklerini. Yılmamış, çabasını sürdürmüş...

«Karmen»i Türkçeye çevirirken bu esmer güzeli kızın saçlarındaki mimozalara takılıvermiş düşünceleri, Paris'ten mimoza tohumları getirtmiş, ekmiş yöreye, sonra da yetişen mimozaların çiçeklerini, fakir Bodrum kızlarının saçlarında görme sevincini yaşamış...

Halk alışmış, turunçgilleri sevmiş, diktiklerini kırmamış, ektiklerini koparmamış artık. Ama kenti yönetenlerden ağaç sevgisinden yoksun olanlar, diktiği ağaçları da idare edivermişler. Arasıra entipüften nedenlerle kullanıvermişler insafsız tırpanı. Bir yazarın, bir emekçinin gönlünü dağlıyarak, biçivermişler evâltlarını, Okaliptüs-ü - Belasambra'yı- Palimiye'yi...

İçinde nadide renkli erguvan bulunan bir saksı almış İstanköy'den (Yunanistan'dan) üretmek için. Denizde dalga yemesin,

tuzlu su öldürmesin diye, kanat germiş üzerine, Bodrum'a getirmiş, gümrükçüler üşüşüvermişler çevresine.

«Nerde bunun menşe şehadetnamesi, ithal belgesi?» diyerekten.

Söz dinletememiş yurtsever Gümrükçülere... Alıp kucağından atıvermişler denize. Güzel erguvan'ın ölümünü seyretmiş yüreğindeki hançer iziyle. Ama halkının sevgisi aşıvermiş duyarsızlıkların bendini.

Şimdi Bodrum Lisesinin girişi kapısındaki aralıkta, onun için oluşturulan bir köşeye koymuşlar büsbütünü Dudakları aralık, öğrencilerle konuşuyor sanki. Mektubu bir çerçeveye konmuş, yeni gelenler, konuklar, okuyorlar duygulanarak. Tazeliğini hiç yitirmemiş bir mektup... Çocuklar temiz yürekleriyle ona ulaşmışlar, o da sözcüklerde kucaklamış onları...

Bir kocamış çınarın filizine olan sevgisi ile MERHABA demiş... Ve sonunda söz onda:

«Ben orada iken sizler de doğmuş olsaydınız, yurdun o köşesini cennete çevirirdik...» Cumhuriyet (23 Ocak)

SAYIN HALİKARNAS BALIKÇISI MERHABA

Sizin evlatlarınız olarak, hayatınızın bir parçası olan, ağaçlandırarak gözellik verdiğiniz Bodrum'dan size sesleniyoruz. Biz öğrenciler, eser vermiş büyük adamların hayatlarını, zevklerini, çalışma güçlerinin kaynağını nereden ve nasıl aldıklarını merak eder, öğrenmek ister, gücümüzün yettiğince anlar gibi olmaya çalışırız.

İşte II A—B sınıfı öğrencileri de Türkçe dersimizde «Gündüzünü Kaybeden Kuş» parçanızı okuduk. Zaten kasabamızın neresine baksak sizden bir parça görüyoruz. Bugün, yarattığınız kasabanın inanç ve azim yüklü çocuklarıyız. Göklere uzanan palmiyeler, okaliptüsler, bize sizin isminizi fısıldıyor. Bize sizin tabiat sevginizden, yaratma gücünüzden örnekler veriyorlar.

Sizi sevdik, sizi göremedik. Bu bir burukluk katıyor sizinle dolu olan yüreğimize. Ocak ayında sizin gününüzü tertiplemek istiyoruz. Gelemez misiniz? İstiyoruz ki siz bizi tanıyın, biz de sizden çalışma ve yaratma azmi alalım. Bekliyeceğiz. Gelemezseniz şayet, şu sorularımızı cevaplayıp bizi mutlu kılın lütfen.

1 — 2 Anne ve babanızın adları? Başka kardeşiniz var mı, hayattalar mı?

3 — 4 Tahsil durumunuz ve kaç dil biliyorsunuz? İki eserinizin ismi?

5 — 6 İlk Defa Bodrum'a gelişinizin nedeni? Çocuklarınızın tahsil durumları?

7 — 8 En beğendiğiniz eseriniz hangisi? Niçin İzmirde yerleşmeyi tercih ettiniz?

9 — 10 Bodrum'da en çok beğendiğiniz yer? Balık avına ne zaman merak sardınız?

11 — 12 Eserinizde hep deniz sevgisini işliyorsunuz, bu sevgi ne zaman başladı (uyandı)? Turunçgilleri yayarken ne gibi güçlüklerle karşılaştınız?

13 — 14 Bodrum'a ikinci gelişinizde ne gibi değişiklikler gördünüz? En çok sevdiğiniz Bodrum türküsünün ismi?

15 — 16 En devinçli anınızı anlatır mısınız? Halikarnas Balıkçısı ismini niçin kullandınız?

17 — 18 Mümkünse bir resminizi gönderir misiniz? Halikarnas Balıkçısının, Halikarnas çocuklarından istekleri nelerdir?

Sizi rahatsız ettik, özür dileriz. Bize cevap yazacağınızı umup, şimdiden teşekkür ediyoruz.

Halikarnas aşığı insana, Halikarnas çocuklarından minnetler, saygılar... Cumhuriyet (23 Ocak)

BODRUMLU ÖĞRENCİLER HALİKARNAS BALIKÇISI'NA YAŞAMI VE SANATI ÜZERİNE BAZI SORULAR YÖNELTMİŞLER, BALIKÇI DA ONLARI YÜREK DOLUSU İÇTENLİĞİYLE YANITLAMIŞ, ASLI KENDİ EL YAZISIYLA OLAN BU BELGEYİ YAYINLIYORUZ.

MERHABA YAVRULARIM!

22.12.1967 tarihli mektubunuzu zamanında aldım. Kendim gelmek istiyordum. Hasta oldum. İstanbul'a gittim. Bir sürü intipüften güçlüklerle savaşmak zorunda kaldım. Mektubunuza cevap vermekte geciktikçe, mektup gönlümde bir ağırlık ve acı oldu. Mektubunuzda bir resmimi istiyorsunuz, gönderiyorum.

— Babam Mehmet Şakir, anam Sarı İsmet.

2 — Ben başta altı kardeşdik, biri öldü.

3 — Tahsil durumu İngiliz Üniversiteleridir, ama kendimi asıl kendim yetiştirdim. İngilizce, Fransızca ve İtalyanca galiba.

4 — İlk eserler Bodrumda yazılan hikâyelerdir. Kitap olarak gene Bodrum'da yazılan «Aganta Burina Burinata!»dır.

5 — Bodrum'a gelişimin nedenini, ve orada yaşadığım yerini kusur yeli «Mavi Sürgün» de yazdım.

6 — İki oğlumun tahsili lisedir. Biri üniversite.

7 — En beğendiğim eser? Gününe göre birinden biri daha cana yakın gibi geliyor bana. Hayatımın en hızlı, sevinçli ve sevgili yılları Bodrum'dakiler olduğu için, yapıtlarımın Bodrum ürünü olduklarını iddia edebilirim. En Bodrum olan yapıtlarım en sevdiklerimdir. Zaten Bodrum olmayan yok ki.

8 — İzmir'de yaşamayı tercih etmedim. Bodrum'da orta mektep yoktu. Çocuklar büyüdü ayrılmak zorunda kaldım, tası tarağı satarak.

9 — Bodrum'un her yerini severim. Kentin her yerini. Köyleri yayan gezerdim. Öğleyin Bodrum'dan çıkar Yalı Kavağa yürür, güneş batmazdan önce Bodrum'a dönmüş olurdum. Koyların adları bile gönül kulağıma türküler gibi gelirdi hep mavilerde. Denizleri de öyle; Gökovasıyla, Çatal adalarıyla.

10 — Balık avı, bağımsız olarak denizlerde enine boyuna uzanmak için usumun uydurduğu «rationel» bir nedendi. Yoksa amaç değildi.

11 — Eserlerinizde de hep deniz sevgisi işliyorsunuz bu sevgi ne zaman başladı (uyandı)?» diye soruyorsunuz. Saburluk durup dururken yedi metre boyunda bir çiçek açar. «Saburluğun böylo bir çiçeği açmasını ne zaman aklına kurdu?» gibi bir soru. Ben mi denizi, deniz mi beni ne zaman seçdiğini vallahi bilmiyorum!!

12 «Turunçgilleri yayarken hangi güçlüklerle karşılaştınız?» diyorsunuz. Önce Ziraat vekaletiyle. Sonra gümrük, ne bileyim Ormancı mormancılarla, İstankôyde Bodrumda da çok güzel olacak bir çeşit yaseminden bir çiçek saksı getirdim şehadetnamesi yok diye, merasimle saksıyı gözlerim önünde denize attılar. Yahu kurak yerde bir yaprak getirmemişlerin saksıyı denizde öldürürken gözlerimin önüne idam sehpası geldi. Gözlerim yaşardı. Ama kıramadılar gönlümü. Gönlüm kendi acısını suyuyla çelik gibi dövüldü. Çabam hız aldı. Elbette bir gün onlar da gölgelenecekti. Yetişen çiçeklerin gölgesinde.

13 — Bodrum'a, ayrıldıktan altı yedi yıl sonra geldim. Cipi (Milasdan) Yokuş Başının altında bıraktım. Gece varacağımı bildiğim için Milasdan bir elektrik cep feneri almıştım. Milasdır. Burada Şah boylum deyimi hoşuma gider.

14 — En çok sevdiğim türkü Kerim oğlunun dağa çıkarken «Tıp tıp etsin zenginlerin yüreği», türküsüdür bir de Şah boy-

lum! Şebboy çiçek başında mosa demeti takmasınlar diye, hemen Paris'den Mimosa (cins) tohumları yetiştirdim. Sokaklara diktim. Çiçek açtılar. İki Bodrumlu fukara kızı gördüm birgün, başlarına kopardıkları Mimosa çiçeklerini takınmışlardı. Geçdiler sevindim... İçimden yaşayın çocuklar dedim. Onlar için yetiştirmiştim.

15 — En sevinçli anınızı anlatırmısınız. Bütün Bodrum benim için çok sevinçli bir anıdır. Ama bir örnek gerekse vereyim. Prosper Merime'nin Karmen'ini türkçeye çeviriyordum. Esmer güney kızı Karmen cigaracı dükkânından bir mimosa demetiyle çıkar dükkândan. Bunu çevirirken, neden benim esmer Bodrum kızlarım saçlarına birer Midan mı Aydından mı unuttum. Yürüdüğüm ağaçların ne kadar büyüdüğünü elektrik fenerinin ışığında gördüm. Bir çokları kesilmişti Türkiye mevcud olmayan ağaçların ama tırpan artığı olanlar güzeldi. Gündüz Bodrumda gezdim. Orta mektepleri açılmıştı.

16 — Bodrum Balıkçısı diyemezdim. Masmavi göküyle hiç Bodruma benzemez Bodrum. Zaten Bodrum, haçlılar kaleye havvari Petrodan Petroniyum dediler de halk onu Bodurma çevirdi. Halikarnas Helen dilinden değildir. Anadolunun unutulmuş bir dilindendir. «Esus» «Essos» «Ossos»la biten her yer adı gibi balıkçı diyebilemiyordum, onun için Halikarnas Balıkçısı diye aldım yazı adımı.

17 — Mektubunuzdaki kimi cümlelerden Halikarnas Balıkçısının Halikarnas Çocuklarından istediklerinin onlarda fazla sıyla var olduğunu sevinçle görüyorum. Örneğin «Kasabanın inanç ve azim yüklü-dolu demek istiyorsunuz elbette-çocuklarıyız» bir de «sizi göremedik, bu bir burukluk kalıyor. Sizinle doludur yüreğimiz» diyorsunuz. Hiç burukluk duymayın. Beni de görmeyin daha eyi. Bodrum deyimiyle çakallaştık, yani moruklaştık. Eh Bodrum hoş bir rüya oldu şimdi. Şu mektuptan anladığıma göre eyisiniz, kırılmayın eğilmeyin yaşayın Halikarnaslı Yavrular. Eğer gönül sevgisi bir gerçek ifade ederse hep sizinleyim. Zaten ömrüm vefa ederse, Şöyle şehir hay huyundan uzak kefaluka ya da bir köye yerleşmek niyetindeyim. Yaş seksene gelmekte ama gene de ateş gibi eker dikerim. Ben oradayken sizler de doğmuş olsaydınız yurdun o köşesini cennete çevirirdik. Bunu söylemekle sizin hakkınızdaki kanımı açıklamış oluyorum.

Merhaba Çocuklar.

HALIKARNAS BALIKÇISI
(8 Mayıs 1968)
CEVAT ŞAKİR

TANPINAR ANLATIYOR

Romancı, hikâyeci, şair, edebiyat tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar, 5 şubat gecesi TV de anıldı.

İstanbul TV'sinin hazırladığı programda Selim İleri, Tanpınar'ın roman ve hikâyelerindeki temaları anlattı.

Çolpan İlhan ve Erdal Özyağcılar da, Tanpınar'ın şiirlerinden örnekler sundular.

ÖLÜMÜNÜN 45. YILDÖNÜMÜNDE CENAB ŞEHABEDDİN

Prof. Dr. FARUK K. TİMURTAŞ

Servetifünun Edebiyatının en mühim ve değerli simalarından Cenab Şehabeddin, 45 yıl önce aramızdan ayrılmıştı. (12 Şubat 1934). Geçen asrın son yıllarında teşekkül eden (1895 — 1901) ve edebiyatımızda yeni ve Avrupai bir çığır açan Servetifünun Topluluğunun Cenab Şehabeddin, Tevfik Fikret ile beraber, şiirde başlıca temsilcisi olmuştur. 1908'den sonra daha çok nesir sahasında eserler veren, makale, musahabe ve seyahat yazılarıyla geniş şöhret kazanan Cenab, büyük bir nesir üstadı olarak kabul edilmiştir.

Asıl mesleği hekimlik olan Cenab, 1870 yılında Manastır'da doğmuştur. Babası, Plevne'de şehit düşen Binbaşı Osman Şehabeddin Bey'dir. Altı yaşında yetim kalması üzerine ailece İstanbul'a gelen Cenab, Tophane'de ilk tahsilini gördükten sonra Gülhane Askeri Rüştiyesinde, Kuleli Tıbbiye İdadisinde ve Askeri Tıbbiyede okumuş ve 1889'da burayı doktor yüzbaşı olarak bitirmiştir. Tıbbiyeyi parlak derecede bitirdiği için, hükümet tarafından Fransa'ya gönderilen Cenab, dört yıl orada kaldı ve cilt hastalıkları üzerinde ihtisas yaptı.

SERVETİFÜNUN'UN EN ÜNLÜ İKİ ŞAİRİ

Daha Tıbbiyede öğrenci iken şiirle meşgul olan ve yazdıklarını neşreden Cenab Şehabeddin, o sırada Şeyh Vasfi ve Muallim Naci ile tanışmıştı. Onların vadisinde eserler veren, gazeller yazan genç şair, henüz mektebi bitirmeden bunları «Tamât» (Saçma sapan sözler) adlı bir kitapta topladı. Daha sonra Abdülhak Hâmid ve Recaizade Ekrem tarzında da şiirler yazan Cenab, Avrupa'dan şahsiyetini bulmuş olarak döndü.

Cenab yurda döndükten sonra, Avrupai şiir anlayışına ve zevkine uygun şiirler vücuda getirdi. Şekilde ve ruhta yenilikler yapmaya çalıştı. «Sone» şekliyle ilk defa Türkçe'de manzumeler yazdığı gibi, aruzla serbest müstezad tarzını da geliştirdi. Şekle ait bu yenilikler dışında özde, ruhta da değişiklikler, yenilikler meydana koydu. Tabiata değişik bir gözle bakıyordu. Şiirlerindeki benzetmezler, istiareler, mecazlar, hayaller alışılan şeyler değildi. O, bunları yeni tabirler, tamamlamalar ve birleşik sıfatlarla ifade ediyordu. Meselâ, «Terane-i Mehtab» başlıklı şiirinde «Saat-i semenfam» (Yasemin renkli saatler) gibi bir Farsça birleşik sıfat kullanmıştı. Bu yeni ve değişik imajlar ve sıfatlar yüzünden, eskiye bağlı olanlar ona hücum etmişlerdir.

Malumat, Maarif, Hazine-i Fünun ve Mekteb mecmualarında şiirlerini neşreden Cenab Şehabeddin, daha sonra Servetifünun mecmuasına intisap etti ve bu edebi topluluğun Tevfik Fikret ve Halid Ziya ile beraber, en mühim temsilcisi oldu. Servetifünun şairleri deyince akla, Tevfik Fikret ve Cenab Şehabeddin gelir. Edebiyat tarihçileri Cenab'ı daha ince şair, Fikret'i daha kudretli sanatkar kabul ederler. İkisinin de dili, bugüne göre eski olmakla beraber, Cenab'ta «İç ahenk» Fikret'te pürüzsüzlük ön planda yer tutar. Tabiata değişik gözle bakarlar. Fikret'te kadın ve aşk, Cenab'ta içtimai levhalar ve ızdıraplar yoktur. Cenab daha zarif ve hisli şair olmakla beraber, hayattan uzak oluşu ve dilinin vazıh olmayışı, Fikret kadar tesirli olmasını önlemiştir.

Cenab Şehabeddin, bütün Servetifünuncular gibi, belki de hepsinden fazla, «sanat için sanat» görüşüne sahipti. Tevfik Fikret ve diğer arkadaşları daha sonra milliyetçi şiir anlayışına yöneldikleri halde, o içtimai konulara hiç el atmadı. Cenab yüksek kültürlü, aristokrat tabakaya hitap eden bir şairdir. Herkesin anlaması için şiir yazmamıştır. Onun görüşüne göre kolay anlaşılan şiir, haddizatında şiir değildir. Bu şiir anlayışını daha sonra Ahmet Haşim devam ettirmiştir. Bunda kısmen sembolizmin de tesiri olmuştur. Cenab Şehabeddin ve Ahmet Haşim «sanat için sanat» ve «saf şiir» görüşlerine sadık kalmışlardır.

Cenab Şehabeddin, hürriyetin ilanından (İkinci Meşrutiyet'ten) sonrakı devrede daha çok nesir vadisinde eser verir. Şiiri bırakmamakla beraber, bir nâsir olarak tanınır. Servetifünun devrinde de mensur eserler yazan ve hekim olarak vazifeyle yaptığı Cidde seyahati dolayısıyle yazdığı «Hac Yolunda» eseriyle dikkati çeken Cenab, nesirlerinde de bir üslupçu olarak görülür.

itinkli, süslü, sanatlı bir üslubu vardır. Önceleri bir hayli ağır ve külfetli olan dili ve üslubu, sonraları gittikçe sadeleşmiştir. Çeşitli dergi ve gazetelerde başmakale, makale musahabe ve seyahat yazıları neşreden Cenab, derin bilgi ve kültürü, dikkatli görüşleri, derin tahlilleri, keskin zekası ve bunlardan beslenen alaycı ve müstehzi ifadesiyle büyük alaka toplamış ve pek beğenilmiştir. Devrinde nesir sahasında üslubuyla hemen hemen herkese tesir etmiş, üstad olarak kabul edilmiştir. Şiirlerini kitap halinde toplayamayan Cenab'ın belli başlı mensur eserleri, Hac Yolunda, Avrupa Mektupları, Evrak-ı Eyyam, Nesr-i Harp Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri'dir. Seyahat not ve mektupları ile bu nevide yeni bir çığır açmıştır.

ESERLERİ BUGÜN DİLE KAZANDIRILMALI

Avrupa'dan döndükten sonra karantina idaresinde vazife alan, Mersin ve Rodos'ta çalışan, Sıhhiye müfettişi ve sıhhiye reisi olarak Cidde ve Suriye'de bulunan, sonra İstanbul'da Sıhhiye Meclisi azalığına tayin edilen Cenab, 1914'te kendi arzusu ile emekli olmuştu. Aynı yıl Edebiyat Fakültesi Fransızca tercüme muallimliğine ve iki ay sonra Garb Edebiyatı profesör vekilliğine getirilen şair 1917'de Süleyman Nazif'le beraber Hadisat gazetesini çıkarmıştır. 1919 yılında üniversite Osmanlı Edebiyatı Tarihi profesörlüğüne tayin edilen Cenab, Milli Mücadele zamanındaki şüpheci ve istikrarsız tutumu ve Ali Kemal'in Peyam-i Sabah Gazetesine yazı yazması dolayısıyle 1922'de üniversiteden ayrılmak mecburiyetinde kalmıştır. Artık siyasetten tamamiyle uzaklaşan, edebi çalışmalarda bulunan ve Türkçe bir lûgat hazırlamakla uğraşan şair, 12 Şubat 1934'te beyin kanamasından vefat etmiştir. Kar konusunda Türkçe'de en güzel şiiri yazan şair kırklı bir günde Bakırköy'de toprağa verilmiştir.

Cenab Şehabeddin, edebiyatımızın büyük bir şair ve edibidir. Fakat, ne yazık ki, dili eskimiş olduğu için, bugünün gençleri tarafından okul kitaplarındaki parçaları dışında pek bilinmemektedir. Halbuki, o yakından bilinmeye, okunmaya değer bir şahsiyettir. Mensur eserlerinin bugünkü dile kazandırılması büyük kazanç olacaktır. Şiirlerinin ise, notlu ve açıklamalı olarak neşri, mutlaka yapılması gereken bir iştir. Edebiyat tarihimizde müstesna bir yer tutan Cenab Şehabeddin'i ölümünün 45. yıldönümünde saygıyla anıyoruz.

Son Havadis (16 Şubat)

DOĞUMUNUN 100. YILDÖNÜMÜNDE

BODRUMLU NEYZEN TEVFİK (KOLAYLI) ADINDA BİRİ...

ÖZGEN ACAR

«Birbir asrı doğururken bir gece
Güvenilmez bir feleğe zerrece,
Bak tarihe saltanatlı bir nice
Süleyman tahtını mura bıraktım.»

Yüzyıl önce 24 martta bir «Hiç» (1) için doğan ve 74 yıl «Azab-ı Mukaddes»i (2) yaşayan Neyzen Tevfik'i Türkiye'nin dört bir köşesinde, nasıl anacağız?

Bu sorunun yanıtını size, sorumluluğunu da ilgililere bırakalım da 24 mart 1879 tarihinin Bodrum'una dönelim Neyzen Tevfik'in sözleriyle:

«Bolu'nun Müstahkimler nahiyesinden Abdurrahman kızı Emine Hanım'la, Bafralı Kolaylıoğulları'ndan Hafız Hasan Fehmi Efendi (3) adlı bu iki aziz mahlûkun sulbünden 1879 tarihinde Bodrum'da dünyaya geldiğim zaman, birisi çıkıp da kulağıma yeryüzünde beni bekleyen akibetleri fısıldamış olsaydı, belki derhal dönmeye yeltenir, fakat aynı anda iki tesir altında vazgeçerdim.

Birisi anamın ve babamın güzel yüzlerindeki riyasız, masum insanlık ifadesi, ikincisi de Ege Denizi'nin doğduğum andan itibaren bütün hayatımda ruhumu kucaklayan nazlı, teşafesli (4) yeşil zenginliği...»

Yüzyıl sonra bugün doğmuş olsaydı Tevfik'in göreceği manzara ise şöyle olacaktı:

Bilinenin tersine (müze) yerine (pansiyon) olarak kullanılan çok güzel bir Bodrum evi ve bahçesinde çatal çatal aynı gövdeden çıkmış palmiyeler... Yakın tarihte «Neyzen Tevfik bu evde doğmuştur» yazılı bir tabelanın yok olmuşluğu... Tevfik ile ilişkiyi gösteren bir «Hiç»... Hemen evin önünde kumlarında oynadığı, «Nazlı feşafeşli yeşil engin deniz» yerine kışın batak, yazın çöl rüzgârına, yol açan molozlarla doldurulmuş ve «Neyzen Tevfik Caddesi» adını taşıyan bir kıyı. Güzelim evin yanından akan (Azmak)ın yerine de açıktan açığa denize dökülen kanalizasyon... Bugünleri görseydi derhal geri dönmeye yeltenir miydi dersiniz?

Kendi sözleriyle öyküsüne dönelim yine:

«Henüz 7 yaşındaydım. Bir yaz gecesi akşam yemeğinden sonra babamla beraber Tepecik Kahvesi denilen ve Bodrum aya-

nının toplantı yeri olan deniz kenarındaki kır kahvesine gitmiştik.»

Hafız Hasan Fehmi Efendi'nin oğlu, öyküsünü şöyle sürdürür:

«O gece, deniz ay'ın gümüşten ışıklarıyla pırıl pırıl parladığı bir gece. Bir aralık, oturduğumuz yere yaklaşan iki gölge —yüzlerinde (aşkı hüda) parlayan iki hayal-i garip— hazirunu selamlayarak bir köşeye oturdular. Bunlardan biri biraz sonra koynundan uzun bir şey çıkardı ve (ya destur) dedikten sonra üflemeye başladı. Yanındaki arkadaşı da yanık ve güzel sesiyle ara sıra gazel okuyordu.

Ben babamın dizinin dibinde çocuk ruhumun olanca kudretiyle dikkat kesilmiş, bu düdüğü dinliyordum. Dinledikçe de —Allahu âlem— bir daha aslıma rücu etmemek üzere kendimden geçmişim. O gece Ege Denizi'nin cavidan (5) dekoru içinde benliğimi saran o lahuti sestir ki beni bugünden derbeder, ne aradığı, ne istediği bilinmez, bazen Eflatun'la boy ölçüşecek kadar akıllı, çok kere de tımarhaneye iltica edecek kadar bedmest Neyzen Tevfik yaptı...»

Neyzen Tevfik'in yergiyi (hiciv) seçmesinde daha doğrusu bu alana itilmesindeki etkeni şöyle anlatır kendisi:

«Küçüktüm. Bir gün Bodrum'da yoldan geçerken birtakım kalabalık ellerinde mızraklara takılı kesilmiş başlar götürüyorlardı. Bu meğer, hükümet kuvvetleri tarafından yakalanan bazı eşkıyanın başları imiş. Birden korktum ve titredim. Bende ilk isyan galiba böyle oldu, çünkü o eşkıya, halkın yanında yer alarak saltanat hükümetiyle uğraşıyor. İstanbul'dan beş paraya aldığı malı (10) kuruşa satan muhtekirin halktan çaldığını o da onun kasasından alıyordu. Şuraya bakıyorum, kötülük, öteye bakıyorum haksızlık. Bu hali en iyi tasvir edecek vasıtayı hiciv'de buldum...

Tevfik'in bu sözlerini de «vasiyet» olarak niteleyen aynı gençler ünlü yergi adamını anmanın bir başka yolunun da Türkiye çapında bir yergi yarışması olduğuna karar verirler Bir

(1) 1919'daki ilk kitabının adı (Hiç).

(2) 1924'teki ikinci kitabının adı (Azab-ı Mukaddes).

(3) Babası Bodrum'da rüştiye mektebini kuran bir öğretmendi.

(4) Işıltılı.

(5) Sonsuz.

yandan hafta boyunca neyler üflenirken, bir yandan da yergiler söylensin, ünlü-ünsüz sanatçılarca Bodrum'un kahvelerinde, meyhanelerinde derler kendi kendilerine

«İstanbul'dan beş paraya aldığı malı 10 kuruşa satanların» değil de onun kasasından halkın yararına aktaranların kellelerinin dolaştığı Bodrum sokaklarında bugün «İstanbul'da beş liralık malı beş yüz liraya satıp da metrekaresi beş bin liradan Bodrum'da arsa alanlar» anlatılır.

Cumhuriyet (25 Mart)

NEYZEN 100 YAŞINDA

MUSTAFA YEŞİLOVA

24 mart 1879 gününün fırtınasına karışan bir çocuk sesi, Gerince Köprüsü üzerinde, denize doğru, tükenip gitmektedir. Bu ses her doğan insanın ilk acılı sesidir. Bodrum, Gerince Köprüsü ve Hasan Fehmi Efendinin yaşama ayak basan oğlu...

Mevlevilikte Ney'e, Bektaşilikte Mey'e tutsak düşecek olan sonraları Neyzen Baba'sı... Tutkuların akışı içinde ateşten duygularını frenleme olanağı bulamayan anlaşılmaz bir deha, Neyzen Tevfik...

1900 yılında sarıklı bir medrese öğrencisi olan Tevfik, medresenin bozukluklarına, zamanın yönetimine baş kaldırmış, taşlama sanatının kapısını genişletmiş. Türk müzik dünyasına, içki âlemine dalarak, meclislerin, ses dünyasının Neyzen'i olmuştur.

Yönetimle geçinemeyince Mısır'a, Hidiv'le geçinemeyince Kaygusuz Abdal Tekkesine ve Hürriyetin ilanı ile tekrar İstanbul'a dönen bu korkusuz adam, sesin, sözün, içkinin yolunda, yıktığı sınırların önündeki düzlüktedir artık. Delilikle akıllılık arasındadır. Yarattığı güzelliğin, ya da o fırtınalı dünyasının farkında bile değildir. Para, pul, kılık kıyafet ve gösterişin onun defterinde yeri kalmamıştır. «...Ben bağrı yanık, bağrı açık insanların dostuyum» diyerek hep halktan yana olmuş, yoksulların, umutsuzların içinde kalmış, yanacaksam böyle yanayım diyebilmiş, benzeri olmıyan bir akıldır. Tanrısı ile kendisi arasına girenleri çürük dünyalarında yakalamış, bu inanç hırsızlarını sömürü vadisinde alaşağı etmiştir.

Senin aşkınla gönlüm süt limanlık ya Resulullah
Kalın geldi fakire Müslümanlık ya Resulullah...

diyecek kadar.

Yobazlar onun dinsizliğini tartışa dursun, sarayın kendisine verdiği bir torba nişan ve parayı saraydan ayrılır ayrılmaz denize atmış, bu yolla adam tavlayan sarayın öfkesine aldırmamış, ikinci kez Sultan Reşat'ın bir kese içinde kendisine verdiği otuz altını yol kenarında duran, Rumeli'den gelmiş göçmenlere dağıtmış, bu davranışa tepki gösteren dostlarına şaşıp kalmıştır. Onun savaşının en büyüğü yobaza karşı verdiği savaştır. Ateşli ve yırtıcı iradesiyle oklarını tam hedefe vurmaktan çekinmiyen Neyzen, yalnız ezik olduğu anlarda ney sesine teslimiyeti ile başka bir âlemde yeniden doğmuştur. Muhammed'in Peygamberlik sıtmasına tutulduğu günlerde, çölde yaktığı büyük ateşin doğan alevi olmuştur... Ney'le yarattığı seslere teslim olurken, kendinden geçer, seslerin kanat çırpışında sonsuzluğa yükselir, bu onun deliliğidir. Bağlardan çözülüşü, dünyayı unutuşudur. Bu dalgınlık, bu tutku onu insan eliyle yapılmış, insan diliyle acıya boyanmış, o devasızlık piramidine, tımarhaneye kadar alıp götürmüştür. Çevresini saranlara «beni Kırk Hovardası olan orospuya benzerim» diyebilecek kadar da ayıktır. Kendini kabul etmiyen zamanın valisine» sigara paketi arkasına yazıp yolladığı «Tanrı senin hamurunu necasetle yoğurmuş / Anan seni S..... yanlışlıkla doğurmuş» diyecek kadar da güçlüdür. Gerek Şeyhülislam, gerek Mehmet Akif'in onu din alanına çekmek istemeleri, yaşamını Tanrısal düzene uydurmak istemeleri de onu hiç etkilememiştir Bu yolda ona acıyanlar, onun dehasının uzağında kalanlardır Ya da Neyzen yaşamının, boyutlarının uzağında kalanlardır Çünkü Neyzen Tevfik boyutsuz bir insandır. O gerçeklerin, düşlerin ardından sürüklenen Mekke ile Tekke'ye sığmayan bir yangındır

Normal insanların, normalin uzağındaki bu dehayı tanımaları oldukça güçtür Irmak yatağında normaldir. Taşınca da Neyzen'leşir. Bence Neyzen bizim taşmış halimizdir, biz onun sadece fazlalığa şaşmışızdır Neyzen aynı zamanda bir yenilikçidir. Gerçeği gören insandır Ulusal Kurtuluş Savaşında herkes bir yere yaslanmayı yoğlar, çareler ararken, O, «varsa dostun dipçiğidir, öp de omuzunda taşı» diyen bir yürekli, bir gerçekçi adamıdır. Bu niteliğiyle Atatürk'ün de sevgisini kazanmış, ancak kendisine teklif edilen hiç bir makamı kabul etmemiştir. Sorar Atatürk;

«Bir oturuşta ne kadar içersin Neyzen! Yarışalım mı?»

«Yarışalım...»

İkişer okkalık rakılar ayrılır. Neyzen bir kova ile iki somun

ister. Getirirler rakıyı kovaya boşaltır, ekmeği de doğrar, başlar kaşıklamaya, dönüp Atatürk'e bakar;

«Pes Neyzen... Sen kazandın» der Atatürk... O cami avlusunda bir garip, Krallar sofrasında yenilmez bir dehadır. Rahatın değil rahatsızlıkların insanıdır. Bu haliyle de yalnız adamdır. O, yaşamı boyunca bir tek gerçek dostu olmuş, kendini ona vermiş, yangın oradan başlamıştır. Bu bir kamış parçasından ibaret olan neydeki sestir. Ondaki yangını, ne çile, ne acı hiçbir şey söndürememiş, koca ozan bu yangınla ömrünü noktalamıştır. Doğumu fırtınalı bir deniz kıyısında, ölümü fırtınalı bir kış havasında olmuştur. «Beni pencereye götürün». Pencereye götürülür bakar denize, bakar uzaklara. Bodrum'daki kıyı evi. Gerince Köprüsü, gözlerinin önündedir. Bodrum'a dönmüştür, hayal dünyasının kapıları açılmış, suların kıyıları dövüşü, dalgaların eskimeyen sesi kulaklarındadır. «Duyuyorum, duyuyorum, şıp, şıp şıp.» Evet koca Neyzen, büyük yangın sönmüştür artık. Arkasına, delisini, akıllısını, dilencisini, zenginini, devlet adamını ve koca bir memleketi takarak. Sessiz, yalnız, ama erkekçe yürüdüğü yaşamın göbeğinden, ak dünyasına, beyaz çiçekler bitiren, kara toprağa dönüşünü tamamlamıştır.

28 ocak 1953 günü sönen bu büyük yangını, Halk Ozanımız, Âşık Veyselle noktalıyalım:

Ne şöhrete tapmış ne mala tapmış,
Ne doğruyu koyup eğriye tapmış,
Ne bir gecekondu ne saray yapmış,
Dünya benim diyen beyler nic oldu...

Cumhuriyet (28 Mart)

SABAHATTİN ALİ'NİN ANILARI

Av. İSMAİL HAKKI BALAMİR

Sabahattin Ali'yi, tâ 1931'lerden beri yazılarından tanırdım. O, gencecik yaşta, yurt çapında üne kavuşmuş bir hikâyeci ve şairdi. Kendisini ilk kez, yanılmıyorsam, 1935'te İstanbul'da bir yazlık gazinoda dostlarım Esat Adil Müstecaplı ve Mansur Tekin tanıştırdı. Sanki birbirimizi eskiden tanıyormuşuz gibi, aramızda bir yakınlık, bir rahatlık ve merasimsiz bir dostluk başladı. Eşi Aliye Hanımı da yine o yıl içinde Erenköy istasyonunda bir şair dostumun tanıştırdığını anımsarım.

Yurt dışında bulunmam yüzünden 1937-1940 arasında ilişkimiz kesintiye uğradı. 1940'da evlenip Ankara'ya yerleştiğimde yine görüşmeye, birbirimize gidip gelmeye başladık.

Sabahattin genellikle şen, şakacı, konuşmayı çok seven ve coşkuyla anlatan bir kişiydi. Anlattıkları her zaman ilgiyle dinlenir, arkadaşlar arasında bir toplantıda ondan başkasının konuşmasına pek fırsat kalmazdı. Birinde İtfaiye Meydanı'nda o zaman oturduğum küçücük daireye Adnan Cemgil, Niyazi Berkes, Muvaffak Şeref, Niyazi Ağırnaslı, Pertev Boratav ve şimdi anımsayamadığım birkaç arkadaşla birlikte gelmişlerdi. Bir konuyu hemen ele alan Sabahattin anlatmış anlatmış, zevkle dinlettiği sözlerini bitirince de, kimseye bir merhaba deme fırsatını bile vermeden, «haydin kalkalım» demiş, yine hep birlikte gitmişlerdi Topu topu bir buçuk odalı bu küçük dairede 10 yıl oturduk. 4 çocuğumuz burada oldu. Bir gün buzdolabı aldığımı duyan Sabahattin gözlüğünün altından o alaycı ve sevimli gülüşüyle «o eve buzdolabı sığdığına göre artık siz çıkın!» demişti.

Çok zeki olduğundan budalalığı bağışlamaz, alaya alır, kimi zaman bir kişinin ya da bir olayın gülünç yanını abartarak anlatır, dinleyenleri gülmekten kırar geçirirdi. Ara sıra yazıhaneme uğrar, dava dosyalarımı karıştırır, okurdu. Gizliliği olmayan ağır ceza dava dosyalarını vermekte sakınca görmez, onları incelemesine bırakırdım. O artık söylenenleri duymayacak kadar dosyalara dalar giderdi. Kimi zaman «Olayı pek güzel özetlemiş, çok iyi savunmuşun,» derdi. Bu beğenmesinden hoşlanır, gururlanırdım.

Bir zaman da resim çekmeye merak sardığını, profesyonel fotoğrafçılardan daha güzel resim çektiğini hatırlıyorum.

«Nazım Hikmet'in dev yapıtı «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın birinci cildini 1941'de bir gece eşi Piraye Hanımın «Çamlıca'da bir harap konak»taki evinde okumuş, eşimle birlikte sabahlara kadar oturup kopya etmiştik. Sonradan bu büyük yapıtın öteki ciltlerini de bana gönderen Nâzım Hikmet yazdığı bir mektupta; «Onların okunması seninle gelinimden başkasına yasak!» demişti, ama bu yasağın o büyük Türk ozanına hayranlık duyan Sabahattin Ali gibi birkaç dost için gerçek ve geçerli olamıyacağını bildiğimden, o yıllarda sık sık buluşur, okurduk. Sabahattin bu büyük yapıttan öylesine etkilenirdi ki coşkuyla «Böyle bir şairle aynı çağda yaşadığım için iftihar ediyorum!» derdi.

Sabahattin Ali'nin şiirlerindeki karamsarlık ve acı, kuşkusuz onun mizacından değil, o yıllarda cezaevlerine düşmüş olmasındandır. O yıllarda yazılmış olan ve «Hapishane Şarkısı», «Gurbet Hapishanesi» ve «İstek» başlıklarını taşıyan bu dizeler; yaşama sevincini dile getirecek, orada vakitlerin pek hoş geçtiğini anlatacak değildi ya...

HAPİSHANE ŞARKISI

I.
Göklerde kartal gibiydim,
Kanatlarımdan vuruldum;
Mor çiçekli dal gibiydim,
Bahar vaktinde kırıldım.
(...)
Ekmeğim bahtımdan katı,
Bahtım düşmanımdan kötü;
Böyle kepaze hayâtı
Sürüklemekten yoruldum.
(...)
II
Burda çiçekler açmıyor,
Kuşlar süzülüp uçmuyor,
Yıldızlar ışık saçmıyor,
Geçmiyor günler, geçmiyor.
(...)
Dışarıda mevsim baharmış,
Gezip dolaşanlar varmış,
Günler su gibi akarmış...
Geçmiyor günler, geçmiyor.

GURBET HAPİSHANESİ

Akşam gökler bulutlanır,
Demir kapılar kitlenir,
Gönül her derde katlanır
Gurbet hapishanesinde.

Halini bilen bulunmaz,
Yüzüne gülen bulunmaz,
Kapıya gelen bulunmaz
Gurbet hapishanesinde.
(...)

İSTEK

İçiliversem dem gibi,
Kırılıversem cam gibi,
Şamdanda yanan mum gibi
Sabahı görmeden bitsem...

Bir yüce ormana dalıp,
Ya bir dağ başına gelip,
Beni yaradanı bulup,
Malını başına atsam...

Evet, dediğim gibi Sabahattin'in yaşamdan böylesine bıkmış görünmesi; onun yaratılışı gereği melânkolik, hasta, kötümser ve bezgin olmasından kesinlikle değildir. İnsanca yaşamayı seven, işine, kızına bağlı, yaşamaktan her yönüyle mutluluk duyan neşeli, canlı bir adamdı Sabahattin... Ne var ki, o dönemlerde çoğu sanatçının alınyazısı olan hapislik onun da başına gelmiştir. Cezaevlerinin duvarları arasında geçen, sokağa çıkıp dolaşabilme özgürlüğünden yoksun aylarının acılarını güzel ve ozanca bir abartmayla dile getirmiştir.

Hikâye, şiir ve roman yazan Sabahattin Ali, kuşkusuz en çok hikâyeciliğiyle, hem de genç yaşta üne kavuşmuştur.

Sanat ve edebiyat eleştiricisi değilim. Fakat öznel ölçülerle, kendi değerlendirmem ve kişisel zevkimle Sabahattin'in hikâyeleri üzerine kanımı söylemek gerekirse, onun 1927 - 1930 arasında yazdığı ilk hikâyelerde genellikle düşe dayanan bir zorlama görüldüğünü belirtmek isterim.

«Viyolonsel», «Kurtarılamayan Şaheser», «Bir Cinayetin Sebebi», «Birdenbire Sönen Kandilin Hikâyesi», «Değirmen,» «Bir Siyah Fanila İçin» başlıklı hikâyelerinde bol bol hayal gücüne dayanan bir yapmacılık, bir romantizm özentisi vardır. Sözgelimi, «Kurtarılamayan Şaheser» hikâyesinde kahraman bir insan değil de insanüstü tanrılaşmış bir varlıktır: «...ne münasebetsiz bir ağacın, ne bir otun, ne de canlı bir yaratığın çirkinleştirmediği güneş, ay ve kumdan, bir de rüzgârdan ibaret...» uçsuz bucaksız çöllerde, sonra da gidip kutupların buzullarında, yeme içme zorunluğu duymadan yaşar. Bunu yazarken, Sabahattin herhalde hikâyenin kahramanı gibi «...gözlerini kendi içine çevirmiş, yazılacak şeylerin, güzel ve hakiki şeylerin yalnız orada olduğunu...» sanmıştır.

Bu hikâyelerde çoğunlukla şairâne benzetişlere «...Arap han-

çeriyle yazılmış gibi keskin satırlar...» vb. zorlamalar (Kurtarılamayan Şaheser), ile «gece zindan gibiydi. Zulmet göz alabildiği kadar uzuyordu...» yolunda garip tümcelere de raslanır (Bir Siyah Fanilâ İçin).

Bu yazıları Sabahattin kendisi de sonradan beğenmemiş; «Şiir ve hikâyelerim arasında yazmış olmaktan utanacağım kadar kötüleri olduğunu biliyorum... ...Bu çeşit bir yazıyı bugün herhangi bir imzanın üstünde görsem, sahibini ıslâh olmaz bir zevksizlik ve tam bir istidatsızlıkla suçlamakta tereddüt etmem...» diyerek acımadan, ağır biçimde kendini eleştirmiştir.

Şu da var ki, 20-24 yaş arasında yazdığı ve sonradan onları yazmış olmaktan utanacak kadar kötü bulduğu bu hikâyeler, yine de çocuk denilecek yaşta onun üne kavuşmasını önlememiştir.

1930'dan, özellikle 1933'ten sonra yazdığı hikâyeler ise yine bir genelleme ile birbirinden güzel ve gerçekçidir: «Kazlar». «Bir Firar», «Kanal», «Jandarma Bekir» adlı ürünlerle «Kağnı» kitabında yayınlanan hikâyeler (Gramofon Avrat, Kafa Kâğıdı, Duvar, Sıcak Su vb.) çoğu cezaevlerinde duyduğu, gördüğü, dinlediği, esinlendiği gerçek yaşamdan alınmış olaylardır ve bunlar artık 28 yaşından sonraki olgunluk çağının ürünleridir.

«Savrukların Hüseyin, bir tarla meselesi yüzünden ark başında Sarı Mehmet'i vurdu.» tümcesiyle başlayan ve köylerimizdeki su-tarla kavgası gibi sosyal bir derdi, bir gerçeği yalın biçimde, bir çırpıda veren «Kağnı»; geçim darlığı yüzünden pazarcılık yapan bir emekli subayın acıklı sonucunu anlatan «Pazarcı»; ne bileyim «Kağnı», «Ses», «Yeni Dünya» ve «Sırça Köşk» adıyla yayınlanmış kitaplardaki «Bahtiyar Köpek, Böbrek, Dekolman» vb. hikâyeler okuyanları etkileyecek, onlarda derin izler bırakacak değerdedir. Bu hikâyelerin herbiri üzerinde ayrıntılarıyla durmak benim için hem olanaksız, hem gereksizdir. Gereksizdir çünkü benden daha yetkili eleştirmenler şimdiye kadar bu işi çok yapmışlardır.

Türkçemizin yabancı sözcüklerden arınması bakımından dilimizde kısa sürede çok büyük ilerlemeler olmuştur. Çok değil, 20 yıl önce yazdıklarımızı bugün yadırgıyor, ağdalı ve yapay buluyoruz. Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde ise dil, herkese seslenecek kadar sadedir.

Sabahattin'in, İtalyan yazarı Ignazio Silone'den, Almancadan çevirdiği «Fontamara», bir çeviri olduğunu unutturacak kadar güzel ve başarılıdır.

«Kuyucaklı Yusuf» romanından yıllarca sonra yazılıp yayın-

lunan «İçimizdeki Şeytan» ve «Kürk Mantolu Madonna» romanları ile, son yıllarda yazdığı hikâyelerden oluşan «Sırça Köşk» yankılar yaratmış, dedikodulara neden olmuştur. 1944'ten sonraki yıllarda Sabahattin'in dirliği kaçmış, düzenli yaşamı bozulmuş, Konservatuvar'daki görevinden de kendisi çekilmişti. Yalnız o değil, tek parti, tek şef iktidarının o döneminde ve 2. Dünya savaşının sonlarına doğru, o yılların sert ve kıyıcı politik havası içinde azıcık solda görünenlerin hepsi tedirgin edildi. (*)

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinin gerçek değerleri, Pertev Boratav, Niyazi Berkes, Behice Boran gibi bilim adamları görevlerinden alındılar. Tan Gazetesi basım yeri saldırıya uğradı, kışkırtılan gençler makinaları kırıp geçirdiler.

Fakülte Öğretim Üyeleri için Danıştaya başvurduk. Pertev Boratav Fransa'ya, Niyazi Berkes Amerika'ya gitti. O zamandanberi hizmetlerinden o devletlerin üniversiteleri yararlanıyorlar. Tan matbaası yıkıldı ama, edebiyatımız «6 Aralık 1945, 7 Aralık 1945» başlıklı Nâzım Hikmet'ten enfes iki şiir kazandı. Sabahattin'i ise yitirdik.

Hitler'e özenen, her davranışıyla kendini ona benzetmeye çalışan bir ırkcının sataşması üzerine, onun aleyhine Sabahattin'in açtığı ceza davasını avukat tutma gereğini duymadan kendisi savundu. Sabahattin'i tutanlarla ona karşı olanlar arasında gü-

---

(*) O yıllarda bir askeri mahkemede yazar Suat Derviş'in davasını savunduğum için, Ankara'nın o zamanki 'mutlak hakimi, her sözünü geçiren, Danıştay kararını da yırtıp attığı söylenen Valisi beni tanımak istemiş. Bir gün makamına çağırdı, konuştu. Beni sevdiğini söyleyerek hafiften ve üstü kapalı gözdağı verdi. Sonradan bu Vali onca yıllık gösterdiği bağlılık ve yaptığı hizmet takdir edilmediğinden, herkesin bildiği gibi kendi canına kıydı. Ben o savunmam yüzünden işimden atıldım, dördüncü kez askere alındım. Yedek Subay olarak Konya'da çalışırken Nâzım Hikmet'e yazdığım bir mektup nedeniyle, o zaman Konya'daki pek milliyetçi, pek vatansever ve bu konularda pek uyanık Emniyet Müdürü, komutanımı görerek beni tedirgin etmeye çalıştı. O yazdığım mektubun örneğini alıp sicil dosyama koydurdu. Konya'da hırsızlık ve rüşvet almakla ün yapmış olan bu adamın sonradan işinden atıldığını ve Ankara'da Bakanlık'ta korku içinde kapı kapı dolaşıp kendisine bir kayırıcı aradığını görmüştüm.

rültüler koptu. Dava bir ölçüde namuslu, doğru, fakat dar görüşlü ve gerici bir yargıcın elinde sonuçsuz kaldı.

Sabahattin Ali ile Aziz Nesin'in çıkardıkları güldürünün, hicvin yeni örneğini veren— «Marko Paşa», tepkileri daha da arttırdı, ama o yılların —sözde demokrasiye yönelmiş görünen— vehimli, acımasız ve ürkütücü havası onları yıldırmadı. Tersine bu baskılar Sabahattin'i daha da hırçınlaştırdı.

Bir suçlama ile tutuklandı, Üsküdar Cezaevi'nde hapis yattı, çıktı. Bir yerden sağladığı bir kamyonla nakliyeciliğe başladı. Sınırlarımızın birinden yurt dışına kaçmayı tasarlıyordu.

O yıllarda, orta dereceli bir idare âmirinin, makamında sorgusunu yaparken Sabahattin ile yumuşak ve kibar davranışlarla sohbet eder gibi konuştuğunu, bir ara sigara ikram ettiğini ve sigarayı almak isteyen Sabahattin'i, hiç beklemediği bir anda söverek tüm gücüyle bir tokat attığını, gözlüğünün yere fırlayıp kırıldığını —hiçbir yorum yapmadan ve o küçük idare âmirini kötüler bir laf etmeden— gülümseyerek anlatmıştı. Bunu anlatırken duyduğunu sandığım tiksintiyi gizleyebiliyordu.

Toplum yararına düşündüklerini, inandıklarını yazmaktan çekinmeyen devrimci sanatçıların, yazar çizerlerin kaderi, çoğunlukla hapistir, sürgündür, işkencedir. Sabahattin en ağırına uğradı. O, ne bir gizli örgüte girmiş, ne yasadışı bir eylemde bulunmuştur. Ama, yazık ki, başı dertten kurtulmamıştır.

En güzel hikâyelerini son yıllarda yazmış olan Sabahattin'i en verimli çağında, 42 yaşında yitirdik.

Ölümünü o zamanki idarenin düzenlediği ve kaatili kiraladığı ya da korkutarak bu işe zorladığı kesindir. 2 Nisan 1948'de Bulgar sınırı yakınlarında bir yerde hoyratca, alçakça öldürülmüştür. Umarız ki ona kıyan elleri bir gün tarih saptayacak ve lânetleyecektir.

Sanat Emeği (Nisan)

CEYHUN ATUF KANSU
BABAMIN ANISINA

IŞIK KANSU

İnsan, doğa dostluğu... Babamın niteliğini, babamın kişiliğini simgeleyen, ancak, birbirini tümleyen iki olgu...

İnsana karşı olan tutkusu babamın ‚insan-emek bütünleşmesini kavrayışından kaynaklanmaktadır. Babama göre; emek, insanı insan yapan tek ögedir. İnsan emeğidir, yaratan, üreten.

Emektir, insanı üretken kılan. İşte, insanın bu yönü, kutsal bir sevgi yaratmıştır babamda.

Şiirlerinde bu tutku, bu sevgi evrensel boyutlara ulaşmıştır:

TAPINAĞIM İNSAN OLSUN

Bir kardeşim varsa insandır bu
Bir dostum varsa
Bir sıcak el varsa tutacağım
Uğruna öleceğim tek kale: İnsandır bu!
Güz çimeni yolu ve mürdüm ağaçlarıyla gölgeli
Bir tapınağım varsa
Oturup yanyana yıldızların kandil ışığında
Her şeyi söyleyeceğim ona
İnsandır bu!

İnsanın toplumun oluşmasında çekirdek işlevini görmesi, doğal olarak babamın «toplumculuk» anlayışını da beraberinde getirmiştir. O'nun toplumculuk anlayışında, emekçi halkımızın sağduyusu, yüzyıllardan günümüze değin gelen, kendisine özgü töreleri, gelenekleri açıkça gözlemlenebilir. Bu yüzdendir ki, babamın üzerinde en çok durduğu konulardan biri «ahilik»ti. Ahilik, Anadolu'da gelişen ve halkın kendi yaratısı sonucu oluşan bir özyönetim yani ilkel bir sosyalizm denemesidir. O'nun toplumculuk tanımı da «ahiliğe» benzer, halkın kendi dinamizmi ile geliştirebileceği bir düzene, emekten yana bir düzene ulaşmaktır.

Babam için emekçi halkın ülkenin koşulları içinde yaratacakları bu emekten yana düzenin kuşkusuz «bağımsızlık gülleri» ile süslenmesi gerektir.

BAĞIMSIZLIK GÜLÜ

Yerden alıp o gülü
Hangi gülü?
Bir topçu neferinin
Sakaryalı yaz toprağında
Sıcak kan gülü.
Alıp koklamak o gülü
Hangi baharda?
Türkçe'nin özgür kırlarında
Türkülerde burcu burcu,
Bilgeliğin ana gülü!

Bir basmadan alıp o gülü,
Hangi basmadan?
Nazilli fabrikasından
Pamuğumuzdan, emeğimizden,
Dokuduğumuz halk gülü,
Hoyrat ellerinden alıp o gülü
Hangi ellerden?
Uzak Teksaslı çobanların
Bilmediği, uğruna can vermediği
Türkiyeli o çileler gülü.
Yerine koymak, kutsamak o gülü,
Hangi yerine?
Mustafa Kemal'in bahçesine
Bir ulusun suladığı beslediği
Yedi veren bağımsızlık gülü!

«Bağımsızlık ve gül»... İnsan sevgisinden bağımsızlık tutkusuna, oradan da doğa anaya olan inanç... İşte babamın yaşamı boyunca, düşünsel emeği ile oluşturduğu, bir Anadolu ermişinin duyarlığı içinde birbirlerine sevgi köprüleriyle kenetlediği kavramlar.

Doğaya duyduğu saygınlık, ona karşı babamda anlatılmaz çocuksu bir sevgi yarattığını gördüm çoğu kez. Bir küçük, çelimsiz zerdali ağacı vardı Konur sokağın başında. Bahar'da «Gelin»e dönerdi. Babam için bu ağacın çiçek açması, yaşamın canlanmasının bir simgesi, baharın geldiğinin güzelim habercisiydi. Bir gün «Babamın Zerdalisi», yerine karanlık, çok katlı apartman dikmek isteyenlerce kökünden kesildi. Babamın içinden de bir tel koparılmıştı, apartmanlarının görünüşü kadar karanlık insanlar...

Yaşam da, ölüm de doğanın değişmez kurallarıdır. Ölüm ile yaşam doğada iç içedirler. Yaşam ölümü, ölüm yaşamı içinde barındırır. Ölüm, yeni bir yaşamın başlangıcıdır. Doğanın gerçeklerini görebilmek, doğayı sevebilmek; bir erdemdir. Bu erdeme ulaşanlar, yaşamı ne denli seviyorlarsa, ölüme de o denli saygı duyarlar. Çünkü onlar; ölümle tükenmiyeceklerinin, tam tersine yeni bir yaşama başlangıç olacaklarının bilincindedirler. Yaşamında, doğanın dostu olan babama doğa ana onurlu ve kutsal bir görev verdi: «Yeni yaşamlara özsu vermek»...

TO LET OR NOT TO LET

Apartman diktim gökdelen
Halkın sırtından taş çekerekten
Kiraladım sonra kat kat
Yaşasın tarihsel dostluğumuz.
Okudum oralarda
Geldim. Işıl ışıl bürolarda
Kendimi kiraladım
Ayda kaç bin beş yüz
Özgür dünya mözgür dünya
Malta eriği yeni dünya
Toprağımı kiraladım
Bedeli kurulu düzenimdir, ölümsüz.
Camlara yazdım dilinizce,
Uşakçadan çeviri İngilizce
Kafalar kalemler veresiye
Açık pazar onur satar çarşımız.
Kiralanmak kiralanmamak
İşte bütün sorun bu!...
Veredursun beyler dayalı döşeli evlerini
Tek göz oda vermez gecekondularda halkımız.

ULU TANRI

Güneşte kızaran bir salkım tanesi
Tanrı alevinde pişen birey,
En güzel şey,
Tanrıdan izler saçmasıdır insanoğlunun
Radyum atomunun ışıklarına benzer,
Güneşler, salkımlar, evrenler,
Kendi kendine yeten,
Güçlerle yaşaması en güzel,
Bir gün dağılıp gitmesi elektronların,
Dökülen yıldız tozları halinde,
Ölüm müdür belli değil, başlangıç mıdır?
Sonsuz, bellisiz evrende.

Oluşum (Nisan)

ÖLÜMÜNÜN 25. YILDÖNÜMÜNDE

REMZİ OĞUZ ARIK

H. RIDVAN ÇONGUR

Ne zaman konuşsa, söze «Dostlarım», diye başlardı. 1954'de **Gurbet** dergisinin ilk sayısı için yazdığı baş yazısında da son sözünü yine «Dostlarım» diye bağlamış; «Ne kin, ne kıskanma, ne boş özlemler istemiyoruz, dostlarım,» dememiş miydi?

«Gurbet« başlıklı bu son yazı, kurşun harfler hâlinde dökülüp dergi sayfalarına düşmeden, O, bir uçak kazasından kurtulamadı ve göklerden, doğduğu vatan topraklarına düştü, şehit oldu... O talihsiz günden bugüne, kulaklarımızda «Dostlarım!!» diye yankılanan gür sesi kaldı.

3 Nisan 1979, **Remzi Oğuz Arık**'ın yirmibeşinci ölüm yıldönümü. **Gurbet**'in ilk sayısı ile birlikte, önce **İleri Yurt** (1945) sonra Milliyetçiler Derneği'nin iki genç üyesi olarak yine Mustafa Erman'la birlikte yayımladığımız **Oğuz** dergisinde çıkan (1954) «**Dostluk Üzerine Düşünceler**» başlıklı yazılarını tekrar okudum.

Geçen yirmibeş yıla ve 1979'da şu hâlimize baktım, utandım.

Milletlerin hayatında, düşünceleriyle ona yön veren, bütün ömürlerini bir velî sabır ve tevekkülü ile ona hasreden, her türlü çıkarı, mevki ve ikbâli elinin tersiyle bir yana iterek, sadece mensubu bulunduğu milletin, ülkenin ve ülkünün hizmetkârı olan büyük insanlar vardır. Herşeyi ve herkesi unutturan Zaman'ın hükmü bir bunlara yetmez, bir bu insanlar için geçersizdir. «Ölümlü dünya» da herkes unutulur: ana, baba, evlâd... bütün yakınlarımız. Hattâ, ünleri ülkenin dört bir yanına yayılmış, kimi dünyaca bilinen nice savaş, siyaset, sanat adamları vardır ki, sınırlı bir zaman parçasının tutsağı olmaktn kurtulamz, gün olur, unutulup giderler...

Milletleri yratanlar unutulmaz ama. Hayatlarını bir ülküye adamışlardır; inandıkları bu ülküyle birlikte milletlerinin gönüllerine taht kurarlar. Unutulmazlar, çünkü, anıtlardan daha kalıcı fikirlerin; nesillere örnek olacak bir mücadelenin, bir mukaddes kavganın adamıdırlar. Remzi Oğuz, bir ilim adamı olmaktan önce, milliyetçi düşünce alanında verdiğimiz milli mücadelenin, o büyük ve mukaddes kavganın savaşan erlerinden biriydi. Büyük eşine yazdıklarını bizzat hayatıyla ispat ederek, bütün bir ömrü bir cephedeymiş gibi yaşamış ve bir mânada cephede savaşırken can vermiştir.

REMZİ OĞUZ'un aramızdan ayrılışından bu yana çeyrek asır geçti. Şimdi bazılarımız şu soruyu soralım ve cevap verelim: Dostlukları baş tâcı eden o büyük insana ne ölçüde vefalı olabildik, dostluğuna lâyık kalabildik mi?

«Dost, emniyetsizlik, endişeler âleminde rastlanılan büyük kervansaraydır.» diyen Remzi Oğuz, dost bildiği pek çok insan için gerçekten bir kervansaray olmuştu. Bugün acaba o kervansarayı, bütün sıcaklığıyla yaşayan veya en azından bir saygı ve minnet hissiyle duyan, hatırlayan kaç insan kaldı?

Dostluk hakkındaki o yazısında, «elimizden kaçan, yok olan veya azalan herşeye duyduğunuz hasret, şimdi dost ve dostluk için de varlığınızı kavursa, göğündürse yeridir. Bu gün kim yalanlamadan gerçek dostum var diyebilir?» sorusunu soruyordu. Acı da olsa bu soruyu yirmibeş yıl sonra sözde dostları, başlarını öne eğerek şimdi kendi kendilerine sorabilirler!. Onu kaybettikten sonra şu geçen yirmibeş yılda, Remzi Oğuz dostu bildiğimiz kaç insanı tanıdık ve kaçının vefasızlığına «tanık» olduk! Ama, şu nasihat te Onun: «Değersizlerin, karaktersizlerin dostluğundan çekininiz! Çünkü bu türlü «mahlûkattan» dost çıkmaz!» Yine Onun, o yazısında dediği gibi, bu gün Türk cemiyeti ,hızlı bir «intikal» devri geçiriyor ve milli birliğin şiddetle sarsıldığı «alacalı» bir cemiyet haline dönüşme tehlikesi içinde bocalıyor. Böyle bir intikal devrinde vefasızlıklara da, hıyanetlere de... elbette ki şâhit olacağız. Nitekim olduk da!

Balkan Savaşı, I. Dünya savaşı, Milli Mücadele yılları ve son Büyük Savaş'ın yokluk ve sıkıntıları içinde bunalan Türk milletinin, geleceği için ümit bağladığı yetişen yeni nesilleriydi, cemiyetimizin toparlanabilmesinde, silkinişinde gençler görüyordu Remzi Oğuz. 1950 ve öncesinde, Üniversitede okuyan neslin bir kısmı Onun ya öğrencisi olmuş yahut da Onu tanımak, görmek, dinlemek imkânını bulmuştur. Bizim yaşıtlarımız Remzi Oğuz Arık adını ilk defa HİSAR'ın hemen ilk sayılarında yer alan yazılarında gördük; onunla tanışmamız Türk Milliyetçiler Derneği'nde oldu. Bir gurup arkadaşla çıkardığımız **Oğuz** ve **Gurbet** dergilerinin başyazılarını O yazdı. Uçak kazasında şehit düşmesi, Onu bütün fikirleriyle tanımamızı engelliyemedi.

Bizimle rahatça anlaşıyor, hatta bizlere bambaşka bir güven duyuyordu. Bütün yöneleriyle anladıktan sonra şuna inandım ki, Tek'lerin birbirine dost olacağı yeni Türk cemiyetinin yetişen gençlerden, yeni nesilden doğacağına imânıydı bu güveninin sebebi. Prof. Mümtaz Turhan, yarı ömrünü aşan, yakın ve vefalı

dostu olarak Onun bu yönünü, hemen ölümünü takib eden günlerde yaptığı konuşmada şöyle belirtmişti: «Onu daima taze ve ruhen genç tutan meziyetler, iyilik ve güzellik karşısında kolayca heyecanlanma hassasıyla birleşerek sevimli, hoş bir terkib meydana getirdi. O bu sâyede en çok sevdiği, en fazla güvendiği gençlerle kolayca konuşup anlaşabilirdi. Hayatının en mes'ud anları kendisine yakın hissettiği dostları ve gençler arasında geçen zamanlardı.»

Rahmetli Prof. Turhan'ın, gençlik intibalarımızı doğrulayan bu görüşlerine şunun için yer verdim: Bugün, bu büyük Türk Milliyetçisinin birlikte olmaktan daima huzur duyduğu gençler nöbeti devraldılar ve Onun yönlendirdiği doğrultuda yetişen yeni nesillere devrediyorlar.

Onun, son yazısı Gurbet'in bitiş cümlesi, yetişen genç nesiller için bir vasiyet hükmündedir:

«Ne kin, ne kıskanma, ne boş özlemler istemiyoruz, dostlarım. Büyük serbest ufuklarda inanın, güvenin, sevginin ışığı parlıyor. Bu sizin içindir.» Ve Remzi Oğuz, gençlere bu ufukları işaret ediyor, «Hep birlikte oraya! Haydi!» diyor...

Evet, hep birlikte oraya! !

Çünkü: «Bu cemiyet depremlerinden, bu iç yıkılışlarından yeni bir Türk dünyası doğmak, «yiğit, düştüğü yerden kalkmak» üzeredir.»

«Artık özlemler, ahlar, vahlar, duraklamalar bir yana gitsin. Yeni nesillerimiz, denemelerin kazandırdığı güvenle, kendisi olmadan eksik kalan medeniyet cihazının içinde yerine alsın.»

Hisar (Nisan)

65. DTĞUM YILDÖNÜMÜNDE ORHAN VELİ

MAHİR ÖZTAŞ

Şiirimizde yeni bir anlayışın kavgasını veren Orhan Veli, bu anlayış doğrultusunda kimi kez salt doğrulamak için-şiirler yazdı. İlk şiirlerinde duygusal, bireysel bir tutum alsa da giderek yerleşik kalıplara, geleneğe başkaldırdı. Yeniliğe adanmış-şiire yeni kısıtlamalar getirmek pahasına eski şiirin kalıplarına karşı çıkan-ürünler verdi bu döneminde. Sonraları kendi getirdiği kısıtlamalardan da sıyrılmasını bilen Orhan Veli, kendisini geliştiren sürekli yeni biçimler arıyan bir şair olduğunu kanıtladı.

Orhan Veli'nin yenilikçi ve yıkıcı anlayışının temel ilkeleri

arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı «Garip» adlı şiir kitabının önsözünde yer alır. Kısaca özetlersek, bu anlayışa göre, geleneksel şiirin temelden değiştirilmesi gerekir ve bu amaçla yeni bir «zevk» azınlığı oluşturan sınıfın «zevki» olamaz. Ölçü ve uyak yardımıyla elde edilen yapay bir uyuma karşı çıkılır Bunun yerine ustalıklı bir sözcük istifinin oluşturduğu yapıdan doğacak uyum savunulur. Yeni şiir, müzikten, resimden, ve öteki sanatlardan yararlanmamalıdır. Başka bir konuşmasında ise «Resmin sadece renk, musikinin sadece ses, şiirinse sadece mânadan ibaret olması» gerektiğini söyler. «Garip'in önsözünde «mâna»ya verilen öneme şöyle değinilir:

«Şiir bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır. Yani tamamiyle mânadan ibarettir. Mâna insanın beş duygusuna değil, kafasına hitap eder.»

Bu anlayışın sonucunda Orhan Veli'nin duygudan çok akla yönelen mizah dolu şiirleri çıkar ortaya. Orhan Veli çeşitli düz yazılarında «şekle değil anlama önem verdiğini», açıklamış, duygusallık şairanelik gibi unsurlardan arınmış sade hasit ve yalın bir şiiri savunmuştur.

«Garip» şiirinin yenilikçi yanlarından birisi de alışılmış konulardan uzaklaşmakta gösterilen çabadır. Şiirin konu alanı hemen herşeyi içine alabilecek kadar genişletilir. Böylece halktan kişilerin yaşantısı-sözgelimi tek şikayeti nasırı olan Süleyman Efendi-girer Orhan Veli'nin konuları arasında. Orhan Veli bu şiirleri halkın konuştuğu açık anlaşılır dille ve yapmacıksız bir söyleyişle yazar «Mısracı» anlayışa karşı çıkarak şiirde «bütüne» önem verir Şiirlerindeki o her sözcüğün bir işlev gördüğü yalın yapıyı oluşturabilmesini buna borçludur.

Bir süre sonra Orhan Veli, başlangıçtaki yıkıcılığını aşarak, yapıcı bir şiirin kurulmasına yönelir. «Garip» teki katı anlayıştan sıyrılır Kimi şiirlerinde mizah unsurları azalırken, duygu ağır basar, uyak kullanmasının yanısıra tekrarlara da başvurur. Kafa ile okunan gerçekçi ve akılcı, giderek estetik yönden daha yetkin bir şiir çıkar ortaya. Önceleri «Mesele bir sınıfın ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zevkini aramak, bulmak ve sanata hakim kılmaktır» diyerek sınıfsal olanı gözardı ettiği halde sonraları yazılarından birinde değindiği gibi, şair deyince «meselesi olan bir insan» anlar. Bir başka yazısında «fayda sanatın içine o tarzda girmiştir ki onu sanatın kendisinden ayırdetmek güçtür» der. Gerçekten de II. Dünya Savaşında, de-

mokrasi mücadelesinde yerini alır... Yurtsever, demokrat bir aydın olarak şiirlerinde «İstanbul ve deniz konularına en çok yer veren şair» kimliğinden sıyrılıp savaşın getirdiği acılara ve kıtlık, kurartma gibi konulara da yer vermesini bilir. Halkın diliyle yazmanın ve halk çoğunluğuna seslenme amacının doğal bir sonucudur bu.

«Şiir öyle bir bütündür ki, bütünlüğünün farkında bile olunmaz» diyen Orhan Veli'den kısa şiir alıntıları yapmak yerine, seçtiğim örneklerde şiirlerin bütününü almayı yeğledim. Arzuları, içgüdüleri ve günlük yaşamlarıyla insanı anlattığı bu şiirler yorum gerektirmeyecek kadar yalın. Birlikte okuyalım:

DAVET: Bekliyorum / Öyle bir havada gel ki, / Vazgeçmek mümkün olmasın.

SÖZ: Aynada başka güzelsin / Yatakta başka: Aldırma söz olur diye: / Tak takıştır, / Sür sürüştür: / İnadına gel, / Piyasa vakti, / Muhallebiciye. / Söz olurmuş. / Olsun: / Dostum değil misin?

DELİ EDER İNSANI: Delir eder insanı bu dünya, / Bu gece, bu yıldızlar, bu koku, / Bu tepeden tırnağa, çiçek açmış agaç.

Toplumsal eleştirilerin ve yerginin ağır bastığı şiirlere de birkaç örnekle değinelim.

CIMBIZLI ŞİİR: Ne atom bombası, / Ne Londra konferansı: / Bir elinde cımbız, / Bir elinde ayna / Umurunda mı dünya!

VATAN İÇİN: Neler yapmadık şu vatan için / Kimimiz öldük: / Kimimiz nutuk söyledik.

KUYRUKLU ŞİİR: Uyuşamıyız, yollarımız ayrı: / Sen ciğercinin kedisi, ben sokak kedisi: / Senin yiyeceğin kalaylı kapta: / Benimki aslan ağzında: / Sen aşk rüyası görürsün, ben kemik, / Ama seninki de kolay değil, kardeşim: / Kolay değil hani, / Böyle kuyruk sallamak tanrının günü.

Yaşantısı, şiiri ve yazılarıyla Orhan Veli'nin verdiği kavgadan öğreneceğimiz çok şey var. Bir kez şunu görüyoruz. Anlayış olarak ileri sürülen ne denli yenilik savlarıyla gelirse gelsin, yeni kısıtlamalar, yeni kalıplar oluşturmaktan kaçınamaz. O zaman yaratılan ürünlerin de zorlamasıyla yeni yeni anlayışlar çıkar ortaya. Orhan Veli kısacık yaşamı içinde bütün bu değişimleri yaşamış, şiirimize yeni duyuşlar, biçimler ve konular getirmiştir.

Orhan Veli'nin, şiiri, somut bir mücadeleden kaynaklandığı, biçimdeki değişimler gerçekliğin zorlamasıyla oluştuğu için yenilikçidir. Bu gözden kaçırıldığında, salt «Yeni» olma çabaları oyalanma ve kaba bir biçimcilikten öte nedir ki? Oysa Orhan Veli, yeni şiirin kuruluş kavgasına adadığı şiirini kendisini yenileyen deneylerle yüklemesini bilmiştir.

Şiir diline yaşayan dili sokması, konuşma dilinin yalınlığında, yoğun şiirler yazılabileceğini kanıtlaması. Yalnızca bu bile az şey değildir ve Orhan Veli'nin onca şairi etkilemesini açıklar. Ama şiirlerinde anlattığı, «zevk»lerine uygun şiirler yazdığını söylediği insanlardan uzak kaldı, dışardan baktığı büyük kavgayla birleşemedi. Oysa halkın sonsuz deneylerinden yararlanmak, dışındaki bu büyük denizle birleşebilmek, onu kavgasında yalnız kalmaktan kurtarabilirdi. Aydınlık (13 Nisan)

ÖLÜMÜNÜN 59' YILDÖNÜMÜNDE ÖMER SEYFETTİN

GÜLSELİ İNAL

Osmanlı toplumunda meşrutiyet devrinde başlıca dört politik akım vardır. Osmanlıcılık, İslamcılık, batıcılık ve daha sonra 1911'lerde gelişmeye başlayan Türkçülük (Turancı-ırkçı ve milliyetçi-özgürlükçü gibi iki eğilimiyle) akımları.

Osmanlıcılık, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan çeşitli ulusların bir araya gelip Osmanlı ulusunu oluşturması amacını güderken, İslamcılık ülke sınırları dinlemeden tüm İslam kavimlerini birleştirme amacındadır. Batıcılık'a gelince: Osmanlı toplumunda çöken, yok olmaya yüz tutan değerleri batının değerleri ile besleme ve topluma yeni bir nefes kazandırma, toplumu batının yargılarıyla diri tutma çabalarının tümüdür. Batıcılık akımı, batıdan özgürlük ve demokrasi fikirlerinin alınması eğiliminden çok, ülkeyi emperyalizmin kucağına atma doğrultusunda gelişmiştir Sonuçta bu üç akım da Osmanlı toplumunun ve devletinin çökmesini hızlandırmaktan başka birşey yapmamıştır. Esas olarak çökmekte olan bir toplumsal sistemin son çırpınışlarını dile getiren akımlardır bunlar. Batı sermayesine teslim olan Osmanlı devleti o sıralarda kendi yıkımını kendisi hazırlamıştır.

1911'lerden sonra gelişmeye başlayan Türkçülük akımı ile Osmanlıcılığın karşıtı olarak ortaya çıkmış ve aydınlar kurtuluşun imparatorluk içindeki çeşitli ulusların birleşmesiyle değil,

devletin Türk halkına dayanması ve Türklerin kendi ülkelerine sahip çıkmalarıyla gerçekleşeceği savını ortaya atmışlardır. Bu düşünce giderek aydınların halka dönmesine, yönelmesine neden olmuştur. O sıralarda halkın yararını düşünme, onların sorunlarına eğilme Türkçülük akımının bir özelliği olarak kendini açığa çıkarmaktadır. Ancak Türkçülük akımı başladığı boyutlarda kalmamış, Türk ırkını yüceltici, Türklüğe değgin ne varsa sahip çıkma şeklinde aşırılığa varacak biçimde gelişmiştir. Böylece bir çeşit geleneklere bağlı kalma, Türk örf ve adetlerinin koruyucusu olma şeklinde başlayan Türkçülük hareketi daha da sonraları Asya Türklerini bir araya toplama, büyük Turan devleti kurma düşlerine kadar ulaşmış, hareket çığrından çıkarak ve ray değiştirerek hiç bir zaman gerçekleşemeyecek ideallerin doğrultusunda gelişmiştir.

İşte Ömer Seyfettin böyle bir akımı Ziya Gökalp ile birlikte geliştirenlerden ve onun ideologlarındandır. Gerçekte Türkçülük akımı o sıralarda batmakta olan Osmanlı toplumunu ve devletini kurtarıcı nitelikler taşımasına karşın, daha sonra ideolojinin saptırılması, aşırı gerici bir biçime sokulması onu yıkılmaya mahkum etmiştir.

Türkçülük akımının ilkelerinden biri de edebiyatta Türkçe kelimeler kullanma, halkın anlayabileceği dilde yapıtlar verme, dilde sadeleşmedir. Servet-i Fünun'un ağdalı dilini temizleme, Farsça, Arapça, Osmanlıca sözcükleri Türkçeden atma, divan edebiyatını bir köşeye kaldırmadır. Ömer Seyfettin'i tüm bu olguları geliştirici ve uygulayıcı bir yazın eri olarak görmekteyiz o sıralarda. Kesin bir tarihi olmasa da Balkan Savaşından sonra başlayan Türkçülük hareketi Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem tarafından 1911 de Selanik'te çıkarılan «Genç Kalemler» dergisi ile daha da desteklenmiş ve ileri götürülmüş oluyordu. Dergide savunulan kavramların başında milli edebiyat, milli dil geliyordu.

Ömer Seyfettin'in halka yönelmek, onların okuyabileceği yapıtlar verme doğrultusundaki çalışmaları gerçekte onun ne kadar halka uzak olduğunu, toplumundaki iç dinamizmi sezmeyecek kadar kısır döngüde olduğunu sergiler. 1918 yıllarında yayınlanan «Efruz Bey» adlı fantazi romanında halk açıkca bilinçsiz bir insan sürüsü olarak yorumlanır. Romanın bir bölümünde Efruz Bey halkı hürriyete kavuşturan bir kahraman rolündedir. Halk, Efruz Beyin peşine sağduyusuz, inançsız bir biçimde takılır. Efruz Bey ne yapsa halk hemen kabul etmekte bilinçsizce

peşinden sürüklenmektedir. Türkçülük akımıyla birlikte başlayan halka doğru, halktan yana edebiyatın temsilcisi Ömer Seyfettin'in halkı durağan, kımıltısız, gelişmesi olmayan insanlar yığını olarak algılaması ve yazmasının nedeni büyük bir olasılıkla halkı tanımamasından ileri gelir. Yazara göre halk alıklar sürüsü, bilinçsiz bir kitle özelliği gösterir. Fakat okumuş, yetişmiş olanlar bir ayrıcalık taşımaktadırlar ve bunlar da zaten parmakla gösterilecek kadar azdır Ona göre.

Oysa toplumun önemli bir değişme dönemine tanıktır Ömer Seyfettin. Kurtuluş savaşının patlama dönemi yaklaşmakta, Anadoluda yer yer kıpırdanmalar başlamaktadır. Ülke herşeyiyle kendisini korumak için hazırlanmakla birlikte büyük bir direnişi başlatmak üzeredir. Yazar bu büyük ve çarpıcı gerçeğe gözlerini kapayarak, o sıralarda hiç bir temele dayanmayan Türkçülük akımını bir kurtuluş olarak görmekte, onun resmi yazarı görünümünde yazılar yazmaktadır. Batmak üzere olan bir devletin sözcülüğünü yapmak, sanki yazarın bir çeşit görevidir.

Hemen hemen tüm öykülerinde Türk milliyetçiliğini işlemiş, Türk ulusu kavramını, büyük Türkistan, büyük Turan düşleriyle daha da genişleterek toplumun en gerici ideolojilerini yansıtan kesime sarılmıştır. Günlük gazetelerden birinde çıkan makalesinin başlığı aynen şöyledir: «Bir Çocuk Nasıl Türk Milliyetperveri Olur?» Makalede kısaca nasıl ve ne yollarla, ne gibi davranışlarla Türk Milliyetperveri olunurun kuralları konulmakta, açıkça büyük Turan düşlerinin propagandası yapılmaktadır. Bunlar: Her fırsatta Türklüğü yüceltme, her fırsatta Türk tarihini, Türk bilim adamlarını anma, en büyük insanların Türklerden çıktığına inanma gibi Ömer Seyfettin ve benzeri Türkçülerin geliştirdiği kavramlardır. Ne yazık ki Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının gerçeği ile toplumda gelişen gerçekler birbirini tutmamış, Ömer Seyfettin'in sarıldığı ırkçı fikirler bir süre sonra çöküntüye uğramış, Ömer Seyfettin hiç bir devirde genç kuşakların sarıldığı bir yazar olmamıştır.

Öykülerinde olduğu gibi dünyaya bakışında da gerici bir yazardır. Yüksek Ökçeler, Busenin Sesis, Horoz, Dünyanın Nizamı, Antiseptik gibi öykülerinde yazarın kadına bakışı şekillenmekte, kadını toplumdaki yerine oturtuşu ortaya çıkmaktadır. Ömer Seyfettin'e göre kadın doğadaki canlıların en alt tabakasında yer alır. Aptaldır, süs aracıdır, zavallıdır, evde oturup eşlik yapmak, çocuk doğurmak için dünyaya gelmiştir. Kısaca öykülerinde saygısızca davranır kadına. Toplumsal rolünü

benimsemiş, çevresinde gördüğü bir kaç yoz kadın tipini tüm kadın tiplerine indirgemiştir.

Yazarın yüzotuz'a yakın öyküsünde insan geri planda kalmakta, onun yerine olaylar işlenmekte, olaylara önem verilmektedir İnsanı araştırmak, onun geldiği maddi koşulları değerlendirmek, psikolojisini araştırmak gibi kaygıları hiç yoktur. Oysa olayları yaratan, olayların baş mimarı insanın ta kendisidir. Olayları yazmakla insanın iç dünyasının derinliğini, duyğu evrenini ne yazık ki keşfedememiş, öykülerinde yarattığı tiplere bile yabancı düşmüştür. Sorunlara ve insana yüzeysel eğilişi yüzünden şematik bir hikayecidir.

Sonuç olarak, biz kendisinin geçmişi, eskiyi hiç bir zaman gerçekleşmeyecek ideolojileri savunmasını rasgele nedenlere bağlayamayız.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

— Ömer Seyfettin'in tüm eserleri.
— Cevdet Kudret / Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman
— Yalçın Toker / Ömer Seyfettin
— İst. Üniv. Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü ders notları.

Aydınlık (18 Nisan)

OSMAN ATTİLA ANILDI

Şair, Yazar ve Halkbilimci Osman Attilâ, ölümünün birinci yıldönümü olan 20 nisan 1979 günü, Türk Kooperatifçilik Kurumu salonunda yapılan bir törenle anılmıştır

Türk Kooperatifçilik Kurumunun, folklor araştırmaları Kurumu ve Afyon ve ilçeleri kalkınma derneğiyle müştereken düzenlemiş olduğu anma toplantısında, Osman Atillâ'nın kişiliği, sanat yönü ve kooperatifçiliği anlatıldı, şiirleri okundu ve ozanların, Osman Attilâ için yazdığı şiirler sunuldu.

İrfan Ünver Nasrettinoğlu'nun yönetimindeki anma toplantısında; Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanı Feyzi Halıcı, Folklor Araştırmaları Kurumu Başkanı Süleyman Kazmaz, Afyon ve İlçeleri Kalkınma Derneği Başkanı Selçuk Alparslan, Dernekleri adına birer konuşma yaptılar.

Celâl Uzel'in, «Osman Attilâ'nın Kooperatifçiliği» konusundaki konuşmasından sonra Nail Tan «Osman Attilâ'nın dostlarının yaptıkları konuşmalardan sonra, Şair Ayhan İna, Kaya Ak-

demir ve Halk Ozanları Ali Çatak ve Kemal Bülbül, Osman Attilâ için yazdıkları şiirleri okudular.

Osman Attilâ'nın yeğeni, Sosyal Güvenlik Bakanlığı Sosyal İşler Genel Müdür Yardımcısı İsmet Attilâ'nın yapılan konuşmalar ve anma toplantısının düzenlenmiş olmasından duydukları memnuniyeti belirterek teşekkür ettikten sonra, anma toplantısı sona erdi.

Devrim-Ankara (25 Nisan)

CAHİT ÖZTELLİ ANILDI

Geçen yıl kaybettiğimiz Folklor ve Halk Edebiyatı Otoritesi Cahit Öztelli, ölümünün birinci yıldönümü münasebetiyle düzenlenen bir törenle anılmıştır.

Folklor Araştırmaları Kurumu ile Türk Kooperatifçilik Kurumunun müştereken düzenlemiş oldukları anma toplantısında, konuşmalar yapıldı ve halk ozanları, Öztelli için yazdıkları şiirleri okudular.

İlk konuşmayı Folklor Araştırmaları Kurumu Başkanı Süleyman Kazmaz İkinci konuşmayı da Cahit Öztelli'nin kimi özellikleriyle kişisel bazı anılarını anlattılar.

Hikmet Dizdaroğlu da yaptığı konuşmada, Öztelli ile birlikte TÜRK SAZ ŞİİRİ TARİHİ'ni yazmayı planladıklarını, ancak O'nun ölümüyle bu tarihin yazılmasının artık mümkün olamıyacağını söyledi. Kimi kamu kuruluşları ve Kurumları eleştiren Dizdaroğlu, sayıları çok azalan kimi uzmanlara, kimi eserlerin yazdırılmasının zorunluluğuna dikkati çekti.

Devrim-Ankara (30 Nisan)

ÖLÜMÜNÜN 35. YILINDA HÜSEYİN RAHMİ

KONUR ERTOP

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başında Osmanlı başkentinde yaşayan halkı, konakların devletlilerini, devlet düşkünlerini, onların büyük ailelerinin üyelerini, yanlarında çalışanları, kentin kenar mahallelerinde sıkıntılar içinde yaşam sürenleri, bilgisizliğin, boş inanların ortaçağ karanlığına gömdüğü kişileri, onları sömürüp sırtlarından geçinenleri, çağın gelişmelerine ayak uyduramayan, yanlış batılılaşmaya kendini kaptıranları... romanlarında, öykülerinde canlı saptamalarla anlatmıştır. Toplumsal yaşamın dikkatli bir gözlemcisi olmuştur.

Türlü çevrelerin kalabalık insanlarını bütün özellikleriyle edebiyata geçirmiştir. Bugün artık geride kalmış bir dünyayı kurumları, yaşama biçimi, gelenek-görenekleriyle canlandırmıştır. Bütün anlattıklarında akılcı, gerçekçi bir tutumla toplumsal kurumlarda, insan ilişkilerinde, kişilerin ahlaksal davranışlarındaki bozuklukları sergilemiş, eleştirmiştir.

Toplumumuzun ve insanımızın bu çok geniş portresini canlandıran yapıcı eleştirinin sahibi usta yazar, 1864'te İstanbul'da doğmuş, ilerlemiş yaşında Mısır'a yaptığı bir yolculuk dışında İstanbul'dan ayrılmamıştır. Onun yaşamının çocukluğuna ve gençliğine ilişkin kimi noktalar kişiliğinin oluşmasını ve yapıtının özelliklerini de açıklayacak niteliktedir.

YETİŞTİĞİ ÇEVRE

Hüseyin Rahmi, Abdülaziz'in hünkâr yaverlerinden Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Annesinin ölümü üzerine 4 yaşında öksüz kalmış, babası ikinci kez evlendikten sonra yaşamı anneannesinin Aksaray'da Yakubağa Mahallesindeki evinde geçmiştir. Safranbolulu Safrancılar Kethüdası Hacı Ahmet Efendi'nin kızı olan büyükanne, öksüz torununun eğitim ve öğrenimiyle gerektiği gibi ilgilenememiş, ancak onun evi ve Aksaray yangınında yok olan bu eski İstanbul mahallesinin insanları, özellikle de bu çevrenin kadınları, yazarın ilerde dile getireceği dünya için hareketli bir kaynak oluşturmuştur.

Yakubağa mahalle mektebinde başlayan öğrenimi burada olsun, Mahmudiye Rüştiyesinde (ortaokul) olsun bilgisiz, anlayışsız öğretmenlerle çekişme içinde geçmiştir: «Bunlar öğretmenlik için yetişmemiş, öğretim yönteminden hiç pay almamış, uygarlık eğitiminden de çok eksiklikleri olan, bilgisiz, aymaz ve kayırılma yoluyla o görevlere getirilmiş kimselerdi; önlerindeki Arapça kitabını kekeleyerek okurlar, ders anlatmazlar, bu bilgisizliklerinin öcünü zavallı öğrencileri insafsızca pataklamaktan çıkarırlardı.»

Devlet dairelerine memur yetiştirmek için açılan Mahrec-i Aklâm'a sınavla aktarılmış ve burada ünlü tarihçi Abdurrahman Şeref'in öğrencisi olmuştur. Bu okul «Mülkiye Mektebi» olup, müdürlüğüne de Abdurrahman Şeref getirilince yaşı tutmadığı halde müdürün aracılığıyla Hüseyin Rahmi, Mülkiyeye yazılmış ancak ikinci sınıfta rahatsızlanınca öğrenimi bırakmak zorunda kalmıştır: «Birçok gençler bir gece ziyafetinde bulunuyorduk.

Aramızda Ahmet Rasim de vardı. O gece sabaha karşı ağzımdan kan gelmeye başladı. Annem ve bütün halalarım, veremden öldükleri için büyükannem sağlığım için büyük kaygıya düştü.

Pek güçsüz kalmıştım, öğrenime devamıma imkân yoktu. Beni bir yıl bakıma aldılar, hava değişimine götürdüler. Birkaç doktor birden bakıyordu. İyileştim. Sonra, hastalığın yenilemesi korkusuyla bir daha okula göndermediler.»

Yarıda kalan düzensiz öğrenimi ona okuyup yazma zevki aşılarken klasikleri okuyup anlayacak ölçüde Fransızca bilgisi de kazandırmıştı. 19-20 yaşlarındayken Vidinli Tevfik Paşa onu konağına çağırtarak, bir kitaplık dolusu Fransızca kitap armağan etmişti. Bu kitaplar arasında akılcı yazarın dünya görüşünü oluşturacak 92 ciltlik Voltaire külliyatı da bulunuyordu.

Çocukluk yıllarıyla ilgili olan bütün bu bilgiler yaşamı boyunca hiç evlenmeyecek, fakat kadınlar dünyasını yakından tanımış bir gözlemci olacak yazarın kimi yönlerini, bilgi ve gözlem kaynaklarını tanıtacaktır.

Hüseyin Rahmi'nin yazı dünyasına girişinin ilk önemli adımı batı taklitçisi alafranga tipini kıyasıya alaya aldığı «Şık» romanıyla olmuştur. Bu romanı kaleme alan 22 yaşındaki yazarın önünde Türk romancılığına ait ancak 16 yıllık bir gelenek uzanıyordu. «Şık» romanıyla konu bakımından yakınlığı kurulabilecek olan «Felatun Beyle Rakım Efendi» romanı yayınlanalı 10 yıl olmuştu. «Felatun Bey...» romanının yazarı Ahmet Mithat Efendi yönetmekte olduğu Tercüman-ı Hakikat gazetesinin sayfalarını Hüseyin Rahmi'ye açtı.

İLK ROMANLAR

«Şık», Tanzimattan sonra Türk toplumunda belirmiş batıya özenmeciliğin koskoca bir eleştirisiydi. Görgüsüz, alafranga özentisi Şöhret, Madam Potiş'in ağına düşmüştü bu küçük romanda. Onu elinden kaçırmamak için annesinin küpelerini çalıp satmış, metresiyle lokantaya giderken modaya uyup bir köpek almıştı yanına! Köpek lokantayı altüst etmiş, Şöhret bütün parasını bu zararı ödemeye vermiş, Potiş'i de tanıdığı bir serseri alıp götürmüştü. Arkadaşı Maşuk Beyin evindeki eğlencede Şöhret alafrangalık taslağı için gülünç düşüp kapı dışarı ediliyor, arkadaşlarının değerli eşyasıyla parasını aldığı için de birkaç gün sonra Tepebaşı Bahçesinde polisin eline düşüyordu...

«Şık», Türk toplumunun yanlış batılılaşma hastalığını vurgu-

layan tiplerin ve davranışların yansıdığı önemli yapıtlardan biridir. Tulumat tiyatrosundan Ömer Seyfettin'in Efruz Bey'ine, Peyami Safa'nın, Yakup Kadri'nin romanlarına kadar bu tip zaman zaman türlü yönleriyle ele alınmıştır. Hüseyin Rahmi'nin kendisi de konuyu daha başka romanlarında geliştirmiştir. «Şıpsevdi» bu romanların en ünlülerinden biridir.

Abdülhamid'in baskı döneminde Alafranga adıyla tefrika edilirken yarıda kalan ve ancak Meşrutiyetten sonra basılabilen romanda batıya körükörüne bağlı olan erkek kahramanla aynı biçimde doğuya bağlı kadın kahramanın gülünçlükleri dile getirilmiştir. Prof. Berna Moran'ın «Alafranga züppeden alafranga haine» yazısında dikkati çektiği üzere «Şıpşevdi» de ilk kez alafrangalık, para tüketiminin nedeni değil para kazanmanın bir koşulu durumunda ele alınmış, züppelerin ticaret burjuvazisiyle özdeşleşmesinin ilk aşamalarından biri gösterilmiştir (Birikim, Mayıs 1977).

BOŞ İNANÇLARA KARŞI

Hüseyin Rahmi'nin romanlarından büyük bir bölümünü halkın boş inançlarından, cadılara gulyabanilere inanmanın yersizliğinden söz eden, bu tür saplantıları kendi çıkarları için sömürenlerin ipliğini pazara çıkaran yaptılar oluşturur. Onun yakından tanıdığı eski İstanbul'un kadınlar dünyası bu tür boş inançlara kendidini pek fazla kaptırmıştı. Büyücüler, muskacılar, cinciler bu inançlardan yararlanan bir asalak takımı yaratmıştı. «Tesadüf» romanındaki büyücü Nefise, Mail Beyin karısı Saibe'ye de, metresi Şöhret'e de aynı adam için etkili olacak tılsımlı çareler getirmeye çalışırken bir yandan gülünç durumları sergilemiş, öte yandan da okuyucusuna akılcı düşünme yolunu aşılamaya çalışmıştır.

Cinlerin, hayaletlerin konu edinildiği romanlardan «Gulyabani»de bu tür inançlara kendini kaptırmış eski kadın tipleri canı bir biçimde anlatılır. Bu tür korku verici varlıkların gerçek olmadıkları, çıkarcı kişilerin bu inançlardan nasıl yararlanmaya çalıştıkları gösterilir. Bazen, cadı, hayalet imgelerinden yapıcı amaçla yararlanan kahramanlar da onlandırılır. «Hakka Sığındık» romanında Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul halkını açlık, yoksulluk kıvrandırırken savaş zengini Hacı Ferhat Efendinin haksız servetini halkın yararına kullanmak isteyen Nüzhet Ulvi'nin meczup Aptal Veli'nin adından ve sahip olduğu sanılan

doğaüstü gücünden yararlanmaya çalışması bunun örneklerindendir.

Boş inançları konu edinen romanlar arasında «Mezarından Kalkan Şehit», «Dirilen İskelet», «Muhabbet Tılsımı» gibi kitaplar da yer alır. Gene bu dizi içindeki «Efsuncu Baba», ortaçağ bilimine kendini kaptırıp simya yoluyla altın yapmaya kalkışan Ebülfazl Enderi ile onun bu boş çabasından yararlananları sergilemektedir.

AHLAK SORUNU

Hüseyin Rahmi, Osmanlı toplumunun büyük çalkantılar içinde bulunduğu bir dönemde yazmıştır romanlarını. Eski duruk toplumun inanç sistemi çökmüş, eski ahlak kuralları geçerliğini yitirmiştir. Batı dünyasının kurumları dış görünüşüyle benimsenmeye çalışılmaktadır. Ekonomik çöküntü toplumda yeni çelişkiler yaratmıştır. Bu ortamda haklılar, iyiler ayakta kalmayı her zaman başaramamaktadır. Hüseyin Rahmi'nin bazı kahramanları kötülüklere karşı direnemedikleri için ya da, bir süre kötülere ayak uydurduklarından dolayı vicdan acısı çektikleri için intihar ederler. Prof. Mehmet Kaplan'ın kişiliklerine dikkati çektiği (Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I. Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Asli Tipler, 1976) bu kahramanların karşısında klasik ahlak kurallarının doğaya aykırı ve sahte olduğunu savunan bencil, çıkarcı kişiler, kendilerini içgüdülerine bırakmış olanlar gelir. «Utanmaz Adam», «Ben Deli miyim» gibi romanlarda çağın koşullandırdığı bu tipler canlandırılıp eleştirilmektedir.

EĞİTİCİ YAZAR

Hüseyin Rahmi, ustası Ahmet Mithat Efendi'nin oluşturduğu roman geleneğini sürdürmüş bir halk yazarıdır. Halkı eğitmek, ona bilgi vermek bu romanın görevlerinden biridir. Bundan dolayı yeri geldikçe ansiklopedik bilgiler sıralanır. Kimi sorunlar üzerine okuyucunun düşünmesi sağlanmaya çalışır. Roman konusundan yer yer uzaklaşma pahasına söyleşilere girilir. Romanın yazılma amaçlarını 'Sanat için sanat' ilkesini benimseyen yazarlarla «Cadı»nın romanı yayımı üzerine kopan tartışma sırasında kaleme aldığı kitapta şöyle açıklamaktadır. «Karşımızda yükselmek yalvarışıyla ellerini bize uzatmış milyonlarla halk var. Bir ulusun genel kültürü birkaç sanat öğretmeninin okuyup öğrendikleriyle ölçülmez.

Halk için edebiyat olamazmış... Ne hezeyan? Halk bilgisizlik içinde boğulsun, koca bir ulus yıkılmaya mahkûm olsun, biz karşıdan seyrine bakalım öyle mi?

Siz edebiyatı kendi aranızda dönüp dolaşır kalp akçeye, yalnız azınlığın malı bir şifreye çevirmek istiyorsunuz.»

Halkın sorunlarını, onun kolay anlayıp kavrayacağı, ilgiyle izleyeceği bir roman oluşturmak Hüseyin Rahmi'nin başlıca amaçlarındandır. Bunun için Milli Edebiyat akımından da önce, açık, yalın bir dille yazma yolunu tutmuştur. «Çoğunluğun anlayacağı, açık, akla uygun, ciddi bir edebiyat dili» oluşturmaya çalışmıştır.

MAKALE YAZARININ AKTARDIĞI BİR ANI...

Hüseyin Rahmi, içerik yönünden halktan gelen öğeleri kullanmış, anlatım yönünden de geniş okur kitlesinin kolayca izleyebileceği gereçlere dayanmıştır. Ahmet Mithat Efendi gibi çok okunan bir halk yazarının gazetesi Türcüman-ı Hakikat'ta başlayan yazı yaşamı İkdam, Sabah, Ziya, Zaman, Ati-ileri, Son Telgraf, Tevhid-i Efkâr, Vakit, Milliyet, Cumhuriyet, Yenisabah gibi gazetelerde sürmüş, romanlarına her tabakadan pek çok okur kazandırmıştır. Ona çok bağlı olan ve sanatıyla ilgili bir gözlemini yansıtan yaşlı bir bayan okurunu makale yazarı çocukluğunda tanımıştı. Bu yaşlı bayan eski bir ilkokul öğretmeniydi ve bir kitaplıkta çalışıyordu. Hüseyin Rahmi'nin bütün yapıtlarını ezberlercesine okumuş bulunan bayan okur, onunla ilgili anısını şöyle dile getirmişti:

Hüseyin Rahmi'nin bir yakın arkadaşı tanıdığım bir ailenin kızıyla nişanlanmıştı. Nişan töreni sırasında damat adayıyla birlikte romanlarını pek sevdiğimiz yazarı da yakından tanımıştık. Evlenme hazırlıklarının sürdüğü günlerden birinde benim de konuk bulunduğum kız evinin kapısı çalındı. Kapıyı açtılar; eşiğin arkadasından belli belirsiz Hüseyin Rahmi göründü. Arkadaşının bu evliliği olanaksız saydığını, nişan yüzüğünü geri vermekle kendisini görevlendirdiğini utangaç bir sesle anlatmaya çalıştı. Kapının arkasındaki kadınlar arasında bağrışmalar koptu. Üst katın sahanlığından eğilen büyükanne olayı yarım yamalak duymuştu. Ne olup bittiğini öğrenmek için aşağıya doğru, 'ne halt etmiş o ağanın beygiri» diye haykırdı. O sırada kapının önünde bulunan kadınlardan biri sokak kapısını bu kötü haberi getirmiş olan Hüseyin Rahmi Bey'in yüzüne doğru hızla kapamaya kal-

kıştı. Romancı, büyükhanımın sözünü yarım yamalak işitmişti; ayağını kapının aralığına dayayarak kapanmasına engel oldu. İçerdeki kadın kapıyı örtmeye çalışıyor, o ayağıyla direniyor, bir yandan da üst kattaki büyükhanıma doğru pek de iyi anlayamamış olduğu cümleyi tekrarlatmak için yalvarıyordu: 'Hanımefendi, ne olur bir daha söyleyin!...' Büyükhanımın söyleyeceği sözü bir romanında buna benzer bir durumu anlatmak için kadın kahramanlarından birine söyletecekti. Nitekim romanlarında böyle gözlemleri aktardığı sahneler pek çoktur...

Bu tür gereçleri derleyişi, yapıtlarında kullanışı onu doğalcılara ve gerçekçilere yaklaştırmaktadır. Ancak, o batı edebiyatının sanat okullarını taklit eden bir yazar olmamıştır. Kendi toplumuna yönelmiş, güçlü bir gözlemle sağduyunun, aklın, başka ülkelerin edebiyatlarında yaşanmış deneylerin kendine özgü bir bileşimini vermiştir.

GELECEĞE AÇIK

Hüseyin Rahmi'nin sanatı halkla bütünleşmiş bir sanattır. Onu uyarıp eğitmeye, boş inançların baskısından kurtarmaya, taklitçilikten kurtarmaya çalışırken halkın yaşantısını, dilini, törelerini de zengin bir gereç olarak ortaya koymuştur. Bugün onun yapıtı 100 yıl önceki toplumumuzu, insanımızı, canlı sorunlarımızı yakından tanıyabilmemiz için en zengin kaynaklardantadır.

Bu gözlemci ve bilinçli yurttaşın yapıtı bizi bize tanıtan bir belge olarak değerini bugün de sürdürmektedir.

HÜSEYİN RAHMİ MÜZESİ

Hüseyin Rahmi yaşamının son 31 yılın Heybeliada'da geçirmiştir, kabri de bu adada, Abbaspaşa mezarlığında bulunmaktadır.

Heybeliada'daki köşkünü romancının yakın arkadaşlarından Refik Ahmet Sevengil şöyle tanımlamaktadır: «Heybellada'nın Burgaz'a bakan tepesinde çamların içinde ve dünyanın en güzel yerlerinden birinde, eserlerinden kazandığı para ile yaptırmış olduğu köşke taşınmıştı. Hüseyin Rahmi'nin bugün de içinde oturmakta olduğu ve Heybeli'nin en yüksek tepesinde kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerdedir. Yerini kendisi seçmiş, bu evi bilhassa burada yaptırmıştır...»

Refik Ahmet evdeki kitaplıkta «pek çok kıymetli kitaplar, duvarlarında bizzat Hüseyin Rahmi tarafından yapılmış tablolar, köşelerinde kendi eseri yastıklar, işlemeler...» bulunduğunu anlatıyor. Şu açıklamayı da yapıyor: «Gazetelerde neşredilen veya kitap halinde çıkan bütün romanlarının müsveddeleri, yazı dizildikten sonra geri alınır, muntazam bir suratte saklanır; Heybeli tepesindeki 'mahzen-i evrak'a konur. Burası başlı başına Hüseyin Rahmi müzesi denilecek bir yerdir.»

Yazarın ölümünden sonra geçen 35 yıl içinde böyle bir müzede sergilenebilecek eşya ve belgelerden geriye neler kaldığını bilmiyoruz. Kültür Bakanlığının, Türkiye Yazarlar Sendikasının, İstanbul Belediyesinin yazarın mirasçılarıyla işbirliği yaparak Heybeliada'daki köşkte bir Hüseyin Rahmi Gürpınar Müzesi oluşturmaları kültür dünyamızın büyük bir borcunu geç de olsa yerine getirmiş olacaktır. Sanat Dergisi (4 Haziran)

ÖLÜMÜNÜN 25. YILINDA SAİT FAİK ABASIYANIK

MÜZAFFER UYGUNER

Sait Faik, 1954 yılının Mayıs ayı içinde ölmüştü. 1979 yılı, ölümünün yirmi beşinci yıldönümü olmaktadır. Hiç değilse, yazarlarımızı, sanatçılarımızı belirli yıldönümlerinde biraz daha önem vererek anmalıyız diye düşünürüm. Ama, bunu yapacak yeri bilemem. Sait Faik de, öbürleri gibi, böyle bir anılmaya değer bulunmadığından hiçbir izlencenin konusu olamadı.

Geçen yirmi beş yıl içinde, Sait Faik'in kitapları birkaç dizi olarak yayımlandı. Okurların, yapıtlarına ilgi göstermesi elbette öğünülecek bir konudur. Bu arada ben de, önceki kitaplarına girmemiş öykülerini, kitaplarının dışında bırakılan yazılarını, uyarlama öykülerini ve **Şimdi Sevişme Vakti** adlı şiirler kitabına girmemiş şiirlerini **Balıkçının Ölümü-Yaşasın Edebiyat** adlı bir kitapta topladım. Bu kitap, Bilgi yayını olarak basılmıştır. Röportajları ile mektuplarını ve daha birkaç yazısını içeren başka bir derlemem de basılmak üzere kâğıt beklemektedir. Ayrıca, çevirilerini kapsayacak olan başka bir derlemem de hazır durumdadır. Hiçbir yerde yayımlanmamış taslaklarını ya da bitmiş yapıtlarını da başka bir ciltte toplamak üzere bir çalışma yapmaktayım.

Ölümünden bu yana, Abasıyanık hakkında yayımlanan kitaplar geniş kapsamlı ve oylumlu olamamıştır. Şimdiye değin

yapılan birkaç bitirme tezi dışında bir doktora tezi yapıldığını bilmiyorum. Üniversitelerimiz bize, halka açık olmadığından tezler hakkında da tam bir bilgiden yoksunuz. Büyük bir sanatçı, önemli bir yazar olduğu söylenip duran Sait Faik için bu önemde bir çalışma yapılacağına inanıyorum.

Sait Faik'in büyük bir öykücü, önemli bir yazar olduğu söylenip durur. Peki, bu önemi nereden gelir? Nelerdir onu önemli ve değerli kılan? Biliyoruz ki, Sait Faik, ilk öyküsünü lise öğrencisi iken 1925 yılında yazmıştır. «İpekli Mendil» adlı bu öykü, ancak 1934 yılı Nisan ayında **Varlık dergisinde** yayımlanmıştır. Gene aynı yıl içinde yazıldığı sanılan ikinci öyküsü ise «Zenberek» adını taşımaktadır. Bu öykü de Varlık dergisinin Ekim 1935 tarihli sayısında yer almıştır. Demek oluyor ki, Sait Faik, ilk öykülerini dokuz yıl gecikmeyle yayımlamıştır Buna karşılık, ilk yazısı, **Milliyet** gazetesinin sanat sayfasında 9 Aralık 1929 tarihli sayısında yayımlanan «Uçurtma»dır. Anlaşıldığına göre, Sait Faik de ilkin şiirler yazmıştır; ilk yayımlanan «Hammal» adlı şiirinin (buna şiir denilebilirse) bunu kanıtladığını belirttebiliriz. Ölümünden sonra, **Varlık** dergisinin 408'inci sayısında yayımlanan ilk şiir çalışmaları, onun başarılı bir başlangıç yapamadığını göstermektedir. Yaşar Nabi'ye göre, «şiirlerde, yazıldığı çağın ostetiğinden izler var. Faruk Nafiz, Necip Fazıl ve Yedi Meşale arası tesirler altında kaldığı belli»dir.

İlk öykülerinde kimlerin etkisinde kaldığını saptamak da ilginç olacaktır O yıllarda Reşat Nuri, Ömer Seyfettin, Refik Halit, Halit Ziya ve daha başka öykücüler ünlüdür. O yıllarda Guy de Maupassant'ı tanıyıp tanımadığını, ya da öykülerini okuyup okumadığını bilemiyoruz. Ama, «İpekli Mendil» adlı öyküsünde, kişileri dramatik bir yoğunluk içinde vermeye dönük anlayışı ile Maupassant'ı buluruz.

Sait Faik, uzun süre kaldığı Grenoble kentinde de böyle öyküler yazmış ise de bunları yırtıp attığını bazı sözlü kaynaklardan öğreniyoruz. Orada yazdıklarını böylece okuyamamış isek de Grenoble öğrenci çevrelerinden sağladığı edintilerin, yaşantıların izlemlerini Semaver'de ayrı bir bölümde toplanan öykülerinde buluyoruz. Özellikle «İhtiyar Talebe» anılmaya değer. Ayrıca, Kumpanya adlı kitabında görülen «Gauthar Cambazhanesi» adlı öykü de anımsanmalıdır burada.

Onun öyküler yayımlamaya başladığı 1934 yılında, Sadri Ertem, Bekir Sıtkı Kunt, Sabahattin Ali ve Kenan Hulûsi gibi yazarların da öykücülükte birer ad olduğunu biliyoruz. Sadri Er-

tem, toplumcu bir öze dönük öykülerinde şematizmin kuruluğuna düşmüştür. Kenan Hulûsi, giriştiği denemelerinde başarılı adımlar atma yolundadır. Bekir Sıtkı Kunt, toplumdaki bazı dengesizliklerin çatışmalarını yazmıştır. Sabahattin Ali ise romantik anlayıştan ve örneklerden sıyrılarak toplumcu bir öze doğru ilerlemektedir. Sait Faik de toplumsal konulara eğilmiş, sonraları, toplumsal gerçekçilik anlayışına teğet bir noktadan, küçük insanların şiir dolu yaşamını anlatmaya, toplumsala bireysel çatışmalardan varan bir yola yönelmiştir. Ülkemizde sanayi ve sanayi işçisinin pek az bulunduğu ve böyle bir olgunun varlığından pek az kimsenin haberli olduğu bir dönemde, «Semaver» adlı öyküsü ile, bir fabrikada iş bulan Ali'nin bulunduğu çevreyi ve onun iş bulmaktan duyduğu mutluluğu sevecen bir anlatımla verebilmiş; Haliç çevresinde kümelenen ilk fabrikaların etkilerini belirtebilmiştir.

Sait Faik, toplumsal olgulara şiirli bir dille yaklaşmış; kendi iç dünyasına uygun bir yola yönelmiştir. Her şeyden önce insanın öyküsünü anlatmaya önem vermiştir. İnsanların toplum içinde, yaşam kavgası sırasında yaşamaktan duydukları sevinçleri, hüzünleri yazmıştır. İnsanı insan olarak değerlendirir, toplumsal çatışmaların, sınıf kavgalarının dışında, sevgiyle yaklaşır. Ona göre, «İnsanı sevmekle başlar her şey». O güne kadar girişi, düğüm noktası ve bir sonu (çok kez şaşırtıcı, vurucu bir sondur bu) olan öykücülük anlayışından uzakta, yaşamın herhangi bir yerinde, bir insanı ya da insanla ilgili bir olayı odaklayarak, yaşamdan, doğadan, toplumdan bir kesit vermeyi yeğlemiştir. «Hişt, Hişt» adlı öyküsünü anımsayalım burada. Bir bahar günü kırlarda yürüyen bir insanın, canlanan doğa içinde duyduğu yaşama gizini daha güzel anlatabilme olanağı yoktur sanırım.

«Konularımı maddi, manevî cepheleriyle ya kendi hayatımdan ya kendi çevremden alırım. Ama verişlerimde bir prizmadan geçmişçesine aslî şekillerde değişmeler olur, neticeyi ben bile tanımakta güçlük çekerim» diyor Behçet Necatigil (Bile/Yazdı, s. 89). Sait Faik de konularını ve insanlarını yaşamından, çevresinden, başka deyişle toplumdan almıştır. Onun yaşamını toplumdan, çevresindeki insanlardan soyutlayamayız. Sait Faik, büyük bir gözlemcidir. Toplumu, çevresindekileri iyice gözlemler ve bundan sonra en ilginç yönleriyle oturup yazar. J.P. Sartre, Charles Baudelaire üzerine yazdığı kitabında, bu ünlü sanatçı için şunları söyler: «Bizim gibi kişilere, bir evi ya da ağacı görmek yetiyor; onları incelemeğe pek daldığımızdan, kendimizi

unutup gidiyoruz. Baudelaire, kendini hiçbir zaman unutmayan adamdır. Görürken de bakar kendine o, baktığını görmek için bakar; kendi ağaç, ev bilincidir onun gözlediği ve nesneler ona ancak bu bilinç aracılığıyla sanki onları bir cep dürbününden görüyormuş gibi, daha solgun, daha küçük, daha az dokunaklı görünürler.» Bu sözleri anışımın nedeni, bunların Sait Faik için de geçerli olmasıdır. Sait Faik de, çevresine bakarken, çevresindeki insanları, nesneleri gözlerken aradığını bulmak, baktığını görmek için bakar. Burada, Oktay Akbal'in bir anısını anımsamalıyız: Bir gün, bir vapurla Boğaz'da gezintiye çıkarlar. Yanaştıkları bir iskelenin yanında bir kahvehane bulunmaktadır. Sait Faik sorar Akbal'a: «Bu kahvehanenin öyküsünü yazmak istesen önce nereden başlardın?» Akbal, Atatürk fotoğraflarından, Atatürk ile İran Şahı'nın birlikte bulundukları bir taşbaskısı resimden ve daha başka nesnelerden söz eder. Sait Faik «ulan, der, asıl öykü konusu, şu denize doğru oturmuş ihtiyar adamdır. Onda her şeyi bulabilirsin». Bu anı, Sait Faik'in gözlem amacını ve gücünü gösterir.

Toplumsallık-bireysellik

Sait Faik'in öykülerinde, yaşadığı günlerde çevresinde bulunan insanların ağırlığını duydukları baskıların, yüklerin, acıların ipuçlarını buluruz. Bugünkü deyimiyle, onu, bir devrimci yazar olarak değerlendiremeyiz elbette. Ama, onun da, devrimciler gibi, insan gerçeğine başka bir yoldan vardığını kesinlikle söyleyebiliriz. «İnsanı sevmekle başlar her şey» demiştir. Haksızlıkların karşısında olmuş, haksızlıklara uğrayanların yanında yer almıştır. Kentsoylu bir aileden geldiği için bir küme onu yadsırken, toplumsal konulara değindi diye de başka bir küme onu yok saymıştır. Kentsoylu (zengin demek gerekir belki de) bir aileden geldiği doğrudur. Ama, o, yaşamında bunu önemsememiş, yaratılışı gereği değişik bir yaşam sürdürmüştür.

Sınıf bilincinin olmadığı, sanayi işçisinin doğmadığı bir zamanda işçi Ali'nin yaşamından bir kesiti «Semaver» adlı öyküsünde anlatabilmiş; aç insanların dramını yansıttığı «Çelme» öyküsünü gene o günlerdeki bilinç içinde yazabilmiştir (bu öyküsünden ötürü de Askeri Mahkemeye verilmiştir).

Yaşamındaki bu gibi bazı olaylar, onu başka konulara yöneltmiş ve öykülerindeki insanları başka bir anlatım içinde vermeye zorlamıştır diyebiliriz. Kavga adamı değildi; çekingendi. Bu

nedenle, yöneticilerle çalışmaktan çekinmiş; küskün, acılı ve hüzünlü bir ortam içinde, yalnızlığından yakınarak, bazen de güç alarak yazmayı yeğ tutmuştu. Ama, yalnızca sözcüklerin «saltanatını ve sefasını sürmek isteyen» bir sanatçı da değildi. O, bir sanatçı olarak, Necatigil'in söylediği gibi söylersek, «bireysel ve toplumsal dertlerin azabını çeken adamdır. Bireysel-kişisel dertlerin de toplumsal unsurlardan yoksun olduğu iddia edilemez. Bir gözlemci olarak bir toplum tablosu çizen bir şair, bunu eğlenmek, zevklenmek için yapmıyor herhalde. Ama bu tablonun içinde politika yokmuş, ideoloji yokmuş, aktif realizm yokmuş; eh, ne denir, herkesin yolu ayrı, her yiğidin bir yoğurt yiyişi var» (**Bile/Yazdı**, s. 90). Sait Faik'in öykülerini önyargısız okuyan herkes, bu sözlerin onun sanatı için de geçerli olduğunu görebilir.

İlk usa gelen öykülerden biri «Haritada Bir Nokta»dır. Balıkçı kayığını kıyıya çekerken yardım eden ve sonra da bir balık bile verilmeyen adamın uğradığı haksızlıkta toplumsal bir dram yok mudur? Sait Faik, gördüğü bu haksızlık karşısında, yazmamak konusunda verdiği kararını bile değiştiriverir, oturup bu durumun öyküsünü yazar. «Pey» adlı öyküyü de böyle değerlendiremez miyiz? Sonra da «Sinağrit Baba» adlı öyküsünü anımsayalım. Ölmeye karar veren sinağrit balığının denizler dibindeki gözlemiyle toplumdaki kötü kişileri birer birer sergilemez mi? İyiliklerin, güzelliklerin egemen olmasını isteyen, iyi insanların öyküsünü yazan Sait Faik, zaman zaman da kötülükleri ve kötüleri sergiler. Özellikle de «Dülger Balığının Ölümü» adlı öyküde, kötü insanların, toplum içinde nasıl kötü roller oynayabileceğini, iyi yürekli, temiz insanları nasıl canavarlaştırdıklarını anlatır. Biraz da kendisinden söz eder gibi şunları yazar öykünün sonunda: «Onu atmosferimize, suyumuza alıştırdığımız gün, bayramlar edeceğiz. Elimize, görünüşü dehşetli, korkunç, çirkin ama aslında küser huylu, pek sakin, pek korkak, pek hassas, iyi yürekli, tatlı ve korkak bakışlı bir yaratık geçirdiğimizden böbürlenerek onu üzmek için elimizden geleni yapacağız. Şaşıracak, önce katlanacak. Onu şair, küskün, anlaşılmayan biri yapacağız. Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükûnunu kötüleyecek, canından bezdireceğiz. İçinde ne kadar güzel şey varsa hepsini, birer birer söküp atacak. Acı acı sırıtarak İsa'nın tuttuğu belinin ortasındaki parmak izi yerlerini mahmuzları, kerpeteni, eğesi, testeresi ve baltasıyla kazıyacak. İlk çağlardaki canavar halini bulacak.

Bir kere suyumuz alışmayagörsün. Onu canavar haline getirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayacağız.»

Toplumun haritesi

Sait Faik, öyküleriyle toplumun haritasını yapmıştır. Bu vargı, bütün öykülerinin toplamında olduğu gibi zaman zaman tek öyküsünde de görülen bir saptamanın sonucudur. Yukarıda andığımız «Sinağrit Baba» adlı öyküsünü iyice anımsayalım. Sinağrit balığı, balıkçılardan birinin oltasına yakalanarak ölmeye karar verir. Yukarıdan salınan oltaları birer birer gözden geçirirken, onların sahiplerini de yargılar. Tanıdığı bu kişilerin toplum içindeki, yaşamlarındaki davranışlarını birçik birçik sayıp döker. Sonunda çırpınırken onu da şöyle böyle tanıdığını anımsayarak yargılarını belirtir. Sait Faik, böylece, toplumu oluşturan kişilerden bazılarını yansıtırken toplumun belirli bir kesimindeki insanların içyüzlerini de ortaya koyar.

Sait Faik'in bu tür öyküleri pek çoktur. Ama, gerçeküstücü bir anlayışa bağlanan öykülerinde de bu uygulamayı buluruz. Sözgelişi, «Öyle Bir Hikâye'yi anımsayalım. Bir gece sinemadan çıktıktan sonra atladığı dolmuşla gittiği Atikali yöresinde başlayıp Şişli'de son bulan bu öyküde kimler yoktur ki? Susamhelvacı Hidayet, Fatih Parkının ıslak çimenleri üzerinde yatan adam, sokak köpeği Patlakgöz, Yahudi karısının arabacı zamparası... Ama, bunlar asıl kişilerdir; ya Hidayet'in sevgilisi, ya parkta yatan adamın yanadana yan bakan korkak kızı, karısı, oğlu ya Yahudi karısı ve onun birdenbire Ankara'dan dönen ve duruma aldırmayan kocası bunlardan daha mı az önemlidir? Bütün bunlar, toplum haritasında birer nokta değil midir? Kimisi il merkezleri ya da nüfusları kalabalık oturma yerleri gibi büyük, kimisi ilçe merkezleri gibi daha küçük ve kimisi de gösterilse de olur gösterilmese de türündendir. «Haritada Bir Nokta» adlı öyküdeki hakkı yenen insanın da toplum haritasında bir nokta olarak yer aldığı söylenemez mi? «Hişt Hişt» adlı öyküde yaşama sevincini duyan insan da bu haritada bir noktadır ve daha başkaları da.

Yalnızlığın yarattığı

Birçok sanatçı gibi Sait Faik de kendini toplum içinde yalnız olarak duyumsar. Bir öyküsünde, «ben tek başımayım, milyonlar

içinde tok başıma» der. Başka bir öyküsünde ise, «yanımda biri olsaydı ağlayacak kadar mesut olurdum» diye yazar. Öykülerinin çoğunda, bu yalnızlık vardır; ya kendi yalnızlığından söz eder ya da kişilerinden biri yalnızdır. Sözgelişi, ilk öykülerinden olan «Somaver»in kişisi Ali, annesinin ölümüyle yalnızlık içinde duyumsar kendini. «Öyle Bir Hikâye»deki Hidayet, sevgilisinden uzak kalınca bütün ağırlığıyla yalnızlık duygusunun altında ezildiğinin farkına varır. Kayıp Aranıyor'un başkişisi olan Nevin, yalnızlık duyguları içinde mutluluğu arayan bir kişidir.

Sait Faik, bazı öykülerinde yalnızlıktan yakınır («Ormanda Uyku», «Kim Kime», «Bekâr» adlı öykülerde olduğu gibi). Yalnızlıktan kurtulmak için zaman zaman anılarına döner («Sarnıç», «Davudun Anası» gibi). Bazı öykülerinde ise bu nefretin daha ileri aşamaya vardığını ve ölüm düşüncesini gündeme getirdiğini görürüz.

Çocuklar

Çocuk yılında, Sait Faik'in, çocuksu düşlerin yeşil cennetlerini aramaktan usanmayan bir sanatçı olduğunu da belirtmek isterim.

Sait Faik, kişilerinin portrelerini tam olarak vermez. Onlardaki bazı çarpıcı yönlere değinir ve bunu da parça parça, bölük bölük yapar. Bu özelliği çocuk portrelerinde de görülür. Kişilerini kendi toplumsal çevreleri içinde ele alır; çocuk kişilerde de tutumu değişik değildir. «Sur Dışında» adlı öyküsündeki çocuğu hemen anımsayabiliriz burada; «Stelyanos Hristopulos Gemisi»nin Trifon'unu da kolayca kendi çevresi içinde buluruz.

Çocuk için her şey değişiklik ve yeniliktir. Sait için de her şey bir yenilik, güzellik ve değişikliktir. Pörtlek gözleriyle çevreye bakınırken hep bunları bulur; diyebiliriz ki, dünyaya hep çocuk gözleriyle, çocuklar gibi arı, çocuklar gibi pırıl pırıl bakabilmiştir. Çocuk tiplerinde başarılı olmasının bir nedeni de budur sanırım. Çocuklar gibi hareketli, çocuklar gibi özgür, bir bakıma çocuklar gibi yiyecek derdini pek az duyan, düşcül, düşleri kırılınca küskün, sonra gene birdenbire gülüveren bir kişidir bir bakıma Sait Faik.

Gene de diyebiliriz ki, onun öykülerinde çocuğun yeri pek fazla sayılmaz. «Stelyanos Hrisopulos Gemisi»ndeki Trifon, dedesinin yaptığı gemiyi yüzdürme umudu ve sevinci içinde yaşarken çocukların gemisini batırdıkları anda her şeyini yitirip hü-

zünlenir ve bir şeylere küsüverir. İlk öykülerinden olan bu öyküdeki Trifon, belki de kendini yansıttığı öykülerinden biridir. «Babamın İkinci Evi»ndaki Emin, «İpekli Mendil»deki hırsız çocuk, «Bohça»daki cılız erkek çocukla «kırmızı turp kadar büyük memeleri, güneşten uçları sararmış saçları, yüzünün esmerliğine nazaran fevkalâde beyaz, muntazam» ayakları olan evlatlık kız, «Kalorifer ve Bahar»daki Japon ve Hödük, **Bir Takım İnsanlar**'daki Melek, Mücahit, Odisya, İdris, «Projektörcü» adlı öyküdeki küçük Hasan ve daha bazıları onun çocukları arasında yer alır.

Yazmak... yazmak

Sait Faik niçin mi yazmıştı? «Haritada Bir Nokta»da şunları söylemiştir bu konuda: «İnsanlara ağır ağır sokulmağa çalışıyordum. Babadan kalma ev, anamın sayesinde gürül gürül işliyordu. Bense, orada kafamı kuma sokmuş devekuşu gibi oldum önce. Artık bütün günümü ve gecemi burada geçirecektim. Etrafımı çeviren insanların hepsini kendimden çok iyi, çok namuslu, hani demin söylediğim evine dönen müsrif çocuk ruhuyla seyrediyordum. Niyetim yazı yazmak değildi. Balığa çıkacaktım. On kuruşa kahve, yirmi kuruşluk köylü cıgarası içecektim. Kaybettiğim her şeyi, insanlığı, cesareti, sıhhati, iyiliği, safveti, dostluğu, idinterini, sessizliği yeniden bulacak; belki yeniden bir adam olmasam bile temiz hayatın içinde hayran, meyus ve mahcup ölümü bekleyecektim. Aklıma arasıra esen yazı yazmak arzusunu, arzusunu değil kötü huyunu, bu tek kötü huyu muvaffakiyetler, şöhretler düşünmeden, 'düşünürsem Allah canımı alsın!' düşüncesiyle yeniden bulabilirsem, kalemsiz kâğıtsız dağlara fırlayacak, balığa çıkacaktım. Yazmayacaktım»... «Söz vermiştim kendi kendime: Yazı bile yazmayacaktım. Yazın yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sakin, ölümü bekleyecektim; hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum tütüncüye, kalem kâğıt aldım. Oturdum. Adanın tenha yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım.»

Türk Dili (Temmuz)

ÖLÜMÜNÜN 25. YILINDA SAİT FAİK

BUKET UZUNER

Türk Dil Kurumu Konuşma Salonunda, 5 Mayıs Cumartesi günü, ölümünün 25. yılı nedeniyle Sait Faik Abasıyanık konu

edildi. Konuşmacı Muzaffer Uyguner'di. Mimar Cengiz Bektaş'ın tasarladığı bu yeni binası fazlaca görkemli ve gösterişli Türk Dil Kurumunun. Oldukça geniş konuşma salonunda haftalarca önceden duyurulmasına karşın, ilk dört sıranın dolu olması ve ne yazık ki, gelenlerin arasında gençlerin oranının düşük olduğu bir topluluk önünde bir saate yakın konuşan Muzaffer Uyguner'in temposu oldukça düşüktü, bezgin ses tonu, Sait Faik'i'n böyle sessizce, ilgisizce anılışından olacak, yorgun, hüzünlü anlatışı, çoğu kez dinliyenleri sıktı. Ne ki, konu herşeye karşın ilginçti.

Sait Faik öyküleriyle yazınımızda önemli yeri olan, tüm engellemelere ve olanaksızlıklara karşın daha ileriye ve iyiye yönelen öykücülüğümüzde hep bu sağlam yerini koruyacak bir yazardır. Onu, yaptıklarını anlatmadan önce, bir tümcesini aktarmak istiyorum, şöyle diyor. «Bir insan sevmekle başlar herşey.» Yaşamın, canlılığın, güzelliğin iyiliğin en önce insan sevgisiyle başlıyacağını bize anlatan bir yazar Sait Faik. Bir insanı gerçekten sevebilecek gücünüz ve yüreğiniz varsa herşey başlar artık, ama iyi şeyler, güzellikler başlar, çünkü gerçek bir sevgiyi, dost sıcaklığı duyabildimi kişi, iyiye güzele yönelir ancak...

Sait Faik Abasıyanık varsıl bir ailenin çocuğu olarak, Adapazarında doğup, İstanbul Üniversitesi (Darülfünunu) Edebiyat Fakültesinde okuduktan sonra, İsviçre'ye ekonomi öğrenmeye gittiyse de, onun ekonomi öğrenimiyle bir ilgisi yoktu. İnce ve duyarlı yapısı, yaşadıklarından etkilenmesini kolaylaştırıyor, bunları da yazmaya itiyordu. Bu nedenle ekonomi öğrenimini bırakıp, Fransa'ya geçti. Türkiye'ye döndüğünde Türkçe Öğretmenliğine başladı.

Bu sıralara rastlar, şimdi bile alınması çok güç bir kararla, «yazı yazmayı iş saydığından, başka bir iş yapmıyacağım» diyerek, kendini yalnızca yazmaya verdi. Öyle yaptı, ama yazdıklarının geliri yanısıra babasının artık ona kalan parasını da unutmamak gerek. Sonraki yaşantısını çoğunluk Burgaz Adası ve Şişli'de geçirdi. Ellisekiz yaşındayken öldü, siroz'dan... Sait Faik'in ölümünden sonra annesi, her yıl verilmek üzere Sait Faik Hikaye Ödülü'nü kurdu, Annesinin ölümünden sonra bu ödül Darüşşafaka Derneği'ne geçti ve Burgaz Adasındaki köşkü de Sait Faik Müzesi oldu. Bu biyografik bölümün sonuna Sait Faik'in 1953'de modern edebiyata katkıları nedeniyle Mark Twain Derneğine onur üyesi seçildiğini de ekliyelim. Ve işte yine koskoca bir yaşamı, kısacık satırlara sığdırdık. Hüzünlü bir gerçek bu. Ne ki, daha üzücü olan yaşam boyu yapılan iyi ve güzel işlerin anılma-

ması, hatta adına bir Sit Fik Ödülü verilmesine karşın, ölümünün 25. yılında, hakkında pek az konuşulması. Bir yazar için ölümü ardında konuşmak, en iyi biçimde onun yaptıklarını tanıtmak, genç kuşaklara anlatmak olmalıdır. Hani, kimseden bir ses yok daha?

Sait Faik yazdıklarında şiirli anlatış ince duyuş ve yalın dili ile özgün bir anlatım biçimine sahiptir. Dilde gereksiz süslemelerden kaçınmış, izlenimci bir anlayışla, yer yer kişilerin özgün argo'larıyla, çoğunluk önemsenmiyen insanların dünyasını aktarmıştır. Kişileri arasında balıkçıların özel bir yeri olduğunu söyliyebiliriz. Tiplerini halktan seçen yazar, mekan olarak ya Burgaz Adasını, ya İstanbul'u ya da Adapazarı'nı, bu canlı, yaşayan insanlarla birlikte anlatırken konudan çok, tiplendirmeye özen göstermiştir. Bazan kişileri gerçek, canlı gözümüzün önündeyken konunun gerçek üstü olduğunu görür, aktif realizm'den yoksun ama insana dönük olduğunu ayrımsarız. Bazan da çalışkan gerçek yaşamdaki kalabalıklardan duyduğu yaşama sevgisini aynen içimizde yaşar, paylaşırız. Ama o herşeye karşın, sessiz, ıssız, sakin ortamların adamıdır, yalnızlık hüznü bir çok öyküsüne bu nedenle fazlaca bulaşmıştır.

«Semaver» adlı öyküsünü çoğumuz biliriz, burada içten ve yalın anlatımın dışında ilginç olan yazınımızda ilk sanayi işçisinin konu edildiği öykülerden birini okuyor olmamız (Bu saptamayı Muzaffer Uyguner"dan aktardım, oldukça ilginç bir saptama değil mi?)

Saik Faik'i toplumcu bir yazar olmamakla suçlayanlar onun bireyci olduğunu öğeyle söyleyenler, bu nedenle okunmasını onaylamayanlar var, duymuş, tanık olmuşsunuzdur belki. Birey olarak Sait Faik'i ve özel yaşantısını eleştirmek bize düşmez, yazdıklarıyla yazar olan insanları yazdıklarıyla eleştirmek gerektir. Yazdıklarında hep insanı, sokaktan birini, abartısız anlatan, anlatırken kelimeleri dizip dizip, bunlarla oynamayan, kelimeleri öz yalın bir dil amacında kullanan ve en önemlisi herşeyin insan sevgisiyle başlıyacağını baştan açık açık bize belirten bir yazar için, Sait Faik için yersiz, acımasız bir suçlama bu. Onun röportajla öykü arasında biçim olarak sıkışmış, ilginç yazılarını zahmet edip, okuyanlar, insanı ne çok sevdiğini ayrımsıyacaklardı, ne ki bazıları kotarılmış işlere, harcanmış emeğe bir kalemde kara çalmaya pek hevesliler. Demem o ki, Sait Faik

yazınımız için önemli bir yere sahip, bazıları istese de, istemese de bu yeri koruyacak özgün bir yazardır.

Yazıyı bitirirken Sait Faik'in gereken öneme, ilgiye kavuşacağı ve «Bir İnsanı Sevmekle Başlar Her şey» inancındayım.

Dünya (20 Mayıs)

ÖLÜMÜNÜN 25. YILINDA SAİT FAİK'İN RÖPORTAJLARI

MUZAFFER UYGUNER

Türkçe Sözlük'e göre, röportaj, «bir gazete yazarının, gördüklerini anlatan yazısı»dır. Bu tür, yazın türleri, arasında yer alır mı, almaz mı? Bu hususu tartışacak değiliz burada. Ancak, şu var ki, bu tür son yıllarda oldukça gelişmiştir. Bu gelişme içinde, yabancı ülkelerde olduğu gibi bizde de, bir genişleme göstermiştir. Çünkü, bu tür, artık yalnızca «görülenleri» değil de «duyulanları» ve «konuşulanları» da kapsar bir duruma gelmiştir. Radyo ve televizyondaki durumu bir yana bırakıyoruz burada; ama, bir çok ropörtaj, bu üçleme içinde bir yayılım ve oluşum göstermektedir. Bu üçlü durumu Sait Faik'in röportajlarında da görmekteyiz.

Sait Faik, zaman zaman bazı gazetelerde röportajlar da yapmıştır. Bu arada, Yedi Gün Dergisi'nde de bir çok röportajının yayımlandığını biliyoruz.

Sait Faik, bu röportajlarını öykü kitaplarına almamıştır. Bize göre, Alemdağında **Var Bir Yılan** adlı kitabında yer alan «Dolapdere» de bu tür yazıdır ve sağlığında yayımlanan kitaplarına giren bir röportajıdır. İkincisi ise Son Kuşlar'daki «Röportajlı Hikâye»dir. Saptamalarıma göre, gerek Varlık Yayınevi ve gerekse Bilgi Yayınevi tarafından 8 ciltte toplanan «**bütün eserleri**»nde yayımlanan röportajlarının sayısı 49 dur. Bunların 47 tanesi ölümünden sonra yayımlanan **Tüneldeki Çocuk**, **Az Şekerli** ve **Mahkeme Kapısı** adlı kitaplarında toplanmıştır (1). Bütün eserlerinin 9 uncu cildi olan ve tarafımızdan derlenen **Balıkçının Ölümü — Yaşasın Edebiyat** adlı kitapta yer alan «Uçurtmalar», «Yağma», «Kartal», «Bağda», «Bir Genç Erkek», «Soluğan Beygir ve İhtiyar Av Köpeği», «Madam ve Mösyü», «Gece ve At», «Yedi Yaşındaki Şairler», «Bir Fotoğraf Sergisinde» ve «Onunla» da röportaj sayılmalıdır.

Sait Faik'in röportajları bu kadarla kalmıyor. Yukarıda an-

dığımız üzere, özellikle Yedi Gün'de daha bir çok röportajı bulunmaktadır. Bunları ve çeşitli dergi ve gazetelerdeki daha başkalarını da derleyip bir araya getirmiş bulunuyoruz. Bir cildin belirli bir bölümünü tutan bu tür yazıların toplamını Açık Hava Oteli adıyla adlandırdık. Bu adın, Sait Faik'in böyle bir kitabına en uygun bir ad olacağını düşündük. Bu röportajlarda, ekmek parası için yapılmış olsalar da, Sait Faik'in değişik bir daldaki uğraşını buluyoruz. O, kendine özgü konuları, kendi anlayışı ve duyarlığı içinde ele almış; güzel ve sağlam bileşimlere varmıştır. Gerçi, zaman içinde Türk röportajcılığı daha da gelişmiş ve Sait Faik'in röportajlarından çok daha ileri aşamalara, boyutlara ermiştir; ama, bunları, Türk röportajcılığının gelişimi ve oluşumu içinde ele almamız ve buna göre değerlendirmemiz gerekiyor. Bu anlayış içinde, bunları yabana atmayız, diyorum.

Açık Hava Oteli adı altında topladığımız röportajların bazıları güncel konulara dönüktür; bu nedenle eskimiş sayılabilir. Ama, gene de o günün güncel olan sorunları bir bakıma bugün için tarihsel bir boyuta da ulaşmıştır. Ayrıca, güncelliğini yitirmemiş olanlar da görülmektedir. Sözgelişi, «Avrupa Şampiyonları Neler Anlatıyor» adlı röportajda, Sait Faik, göreşçilerimizin büyük bir başarısı üzerinde durmuş ve yurda dönüşlerinde onlarla konuşmuş ve bir değerlendirme yapmıştır. Öbür röportajlarında çoğunlukla İstanbul'un müzelerini ele almıştır: «Atatürk İnkılâp Müzesinde», «Belediye Müzesi», «Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde», «Deniz Müzesinde» ve «Yedikule Müzesi» gibi adlar bunu göstermektedir.

Bu ad altında toplanan öbür bazı röportajlarında ise, içinde yaşadığı kentin çeşitli çevreleri ile ilgilenmiştir. «Beyoğlu» ve «Haydarpaşa» adlı olanlar, ayrı iki merkezi ele aldığı gibi, «Çiçek Pazarında Bir Gezinti»de ise geçen yıl içinde çöken ünlü pasajı anlatmış ve sanırım başarılı bir bileşim koymuştur ortaya. «Açık Hava Oteli» ile «Beleş Plaj» da ise toplumsal sorunlara dönük görünmektedir. Sanat ve sanatçılarla ilgili olanlar arasında ise «Şiir Sergisi de Olurmuş», «Burhanettin Tepsi ve Devlet Konservatuvarı», «Şair Gazeteci», «Eyüboğluların Resim Sergisinde» adlı olanlar sayılabilir.

Sait Faik'in, Haber, Akşam Postası adlı gazetede 1940 yılında sürdürdüğü bir dizi de «Edebiyatta Tasfiye Davası» başlığını taşımaktadır. Bazıları daha önceki kitaplarında da yer alan bu dizinin beş parçası daha bulunmaktadır. Bu dizinin tümünün bir-

likte okunması elbette iyi olur. Gene aynı yıllarda yapılmış ve iki yazıdan oluşan «Suç Tiryakileri» de önemli bir soruna değinen bir röportajdır. Suç tiryakilerinin tövbe edip etmeyeceği ve bunda direnip direnmeyeceği konusunda uzmanları konuşturan Sait Faik, toplumsal bir sorunu belirtmeye çalışmıştır.

Konuştuğumuz bazı yazarlar, Sait Faik'in daha başka bazı röportajlarından da sözettiler. Sözgelişi, Salâh Birsel, 1942 yılında İnkilâpçı Gençlik dergisinde yayımlanan, «Ellerin soğan kokar / Ve vücudun bozulur / Çocuk doğurdukça» dizelerinin de bulunduğu şiiri yüzünden mahkemelik olmuştu. Bu yargılama ile ilgili olarak Sait Faik'in bir röportajının olduğunu söylemişti Birsel; ama, bunu bulabilmek olanağını sağlayamadım. İlhan Tarus da (ölmeden önce elbette), 1929 yılında bir gazetede röportajlar yayımladığını söylemişti. Çok belirsiz bir anımsamaya dayanan bu bilgiyi de henüz kullanabilmiş, değerlendirebilmiş değilim.

Saik Faik'in bu çerçeve içinde kalan ve sayıları altmış kadar olan röportajlarının değerlendirilmesi tam olarak yapılmış değildir. Bu röportajları bir kümeleme yapmak istersek şöyle bir görüntü çıkar karşımıza:

1. Mahkeme röportajları
2. Sanat ve sanatçılarla ilgili röportajlar
3. İstanbul'un bazı yerleri ve insanları ile ilgili olanlar
4. Toplumsal sorunlara dönük olanlar
5. Güncel konulara değinenler
6. Başkaları

Bu saptama ya da sınıflama, elbette kesin ve bütün ayrıntıları temizlenerek yapılmış bir değerlemenin sonucu değildir. Herhangi bir röportajı şu ya da bu kümeye sokabildiğimiz gibi kümeleri arttırabilir ya da azaltabiliirz de. Sözgelişi, **Son Kuşlar**'da yer alan ve yukarıda anılan «Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikâye», bu kümelerin hiç birine de sokulmayabilir.

1. Mahkeme **Röportajları**, Sait Faik'in gazetecilikte geçirdiği çıraklık döneminin ürünleridir bir bakıma. **Mahkeme Kapısı** adlı kitapta toplanan bu röportajlar, mahkeme izlenimlerini belirtmekte ise de, aslında toplumun başta yönlerini önümüze sermiştir. Sait Faik, usta bir sanatçının bütün dikkati ile duruşmaları izlemiş; izlemelerindeki gözlemlerini sanatçı kişiliğinin pota-

sında eriterek en iyi biçimde ortaya koymuştur. Öykülerindeki şiirli dilini bu röportajlarda da görmekteyiz. Herhangi bir gözlemcinin gözünde çok basit bir planda yansıtılabilecek bu yargılama olayları, onun kalemiyle birer sanat yapıtı olarak sunulabilmiştir okura. Kendine özgü olayları mı seçmiştir, yoksa olayların en ilginç yönlerini mi? Bunun yanıtları, onun sanatçılığı ile açıklanabilir. Böylece, toplumsal konulara değinen gerçekçi öyküler yazmıştır da diyebiliriz.

Sait Faik, bu röportajlarında, konulara değişik yaklaşımlar içindedir. Gerçekten olmuş bu gibi olayları, bir öykücü olarak değerlendirip sunarken, onları kendi uydurmuş gibi bir izlenim de ediniyoruz. Kanımızca, ustalığı da buradadır ve dinlediklerini yeni bir olay ya da olgu gibi sunabilmiştir.

2. **Sanat ve sanatçılarla ilgili röportajları** da çok değişik görüntüler göstermektedir. Çeşitli zaman kesitleri içinde, değişik sanat ve sanatçılara dönük bu röportajlarında mahkeme röportajları kadar başarılı bulamıyoruz. Bu tür röportajlar, belirli bir düzeyi aşamadığı gibi Sait Faik'in sanatçı kişiliğinden bir iz taşımayan ürünlerdir. İmzasını görmesek, kendisiyle ilgili bir ürün olduğunu anlamak olanağımız yoktur. Bu kümeye koyabileceğimiz röportajlardan en önemlileri ve başarılı olanları Orhan Veli ile ilgili olan «Onunla» ve «Rakı Şişesinde Balık Olmak İsteyen Şair» ile «Âşiyan»dır.

3. **İstanbul'un bazı yerleri ve bazı insanları ile ilgili röportajları** oldukça fazladır ve bunların bazılarının başarılı röportajlar olduğunu söyleyebiliriz. «Bir Başka İstanbul», «Dolapdere», «Beyoğlu», «Hardarpaşa», «Çiçek Pazarında Bir Gezinti», bu büyük kentin bazı yörelerini gözümüz önüne seren ürünlerdir. Sait Faik, bu röportajlarında, çevresine tüm olarak bakmış; sonra da sanatçı kişiliği ile bu gözlemlerini bu türün sınırları içinde bize sunmuştur. Sanıyorum ki, bu andığım röportajlar kadar güzel bir anlatım içinde o yerleri anlatabilen yoktur. Belirli bir zaman kesiti içinde, bir izlenimci ressam gözüyle konuya yaklaşan ve gene bir izlenimci ressam gibi o anı verebilen Sait Faik, temelde aynı kalarak, aynı yerleri çok değişik röportajlarında da anlatabilirdi.

İstanbul görüntüleri diyebileceğimiz bu röportajların yanında bazı İstanbul'lu kişileri veren röportajların varlığını da belirtmiştim. Bunlara örnek olarak «Uzun Ömer», «Ayağıma Dolaşan

Röportaj», «Diş ve Diş Ağrısı Nedir Bilmeyen Adam», «Keten Helvacı» özellikle anılmalıdır. Sait Faik'in başarısı, bu gibi röportajlarda da önemli sayılamaz. Ama, ele aldığı kişiler bakımından ilginç kişilere yöneldiği söylenebilir.

4. **Toplumsal sorunlara dönük röportajları** arasında «Açık Hava Oteli» hemen akla gelenidir. Sait Faik, evsiz kişilerin geceleri parklarda geçen yaşamlarını ortaya koyduğu bu röportajında konut sorunu yanında işsizliğe ve yoksulluğa da eğilmiştir. «Beleş Plaj» da toplumdaki moda yönelişler ve pislikler içinde girilen deniz ele alınmıştır. Denizlerin kirlenmesi diye bir sorun yoktu onun yaşadığı günlerde; ama, o, gene de bir soruna değinmiştir.

Sanatta tasfiye sorunu, bir yanıyla sanatla ilgili ise de bir yanıyla da toplumsal bir olgudur. Bu nedenle, bu diziyi belki burada ele almalıyız. Kanımızca, bu dizi, başarılı röportajlar arasında anılmalıdır. Ayrıca, iki yazıdan oluşan «Suç Tirykileri»ni özellikle anmalıyız burada. Toplumun hasta kişileri ile ilgili bu yönelişi, elbette önemli sayılmalıdır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, mahkeme röportajlarının da toplumsal içerikleri unutulmamalıdır.

5. **Güncel konulara dönük röportajları** arasında, yukarıda andığımız «Avrupa Şampiyonları neler Anlatıyor» ile bir güzellik yarışmasını ele alan «Güzeller Seçiliyor» iki örnek olarak belirtilebilir. Sait Faik, bu tür röportajlarında konuşmalara fazlaca yer vermiş görünmektedir. Bunu, konunun da bir özelliği olarak belirtebiliriz.

6. **Başkaları diye kümelemeye aldığımız röportajları** arasında «Şöhrete Dair» ile «Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikâye» anılabilir. «İki Kişi Arasında», «Türkçeye Tercüme Edilemeyen Kitap» da böyle ürünlerden sayılmalıdır. **Balıkçının Ölümü — Yaşasın Edebiyat** adlı cilde giren ve yukarıda adlarını andığımız bazı röportajlar da bu kümede değerlendirilebilir.

Sonuç olarak şunları belirtebiliriz: Sait Faik, gözlemlere dayanan kısa bazı denemelerle röportaj türüne eğilmiştir. Bu alandaki ilk örnekleri **Balıkçının Ölümü — Yaşasın Edebiyat** adlı kitapta yer alanlar arasında görüyoruz. «Yağma», «Kartal», «Madam ve Mösyü» ve daha başkaları anılabilir. Sait Faik, öykülerinde görülen çıraklık dönemini bu ilk röportaj ürünlerinde de

göstermektedir. Kısa boyutlu bu ilk örneklerde, kalemini özgürce kullanamamış; hep, «ne derler acaba», «böyle yazarsam iyi mi» gibi bir takım kuşkular ve ikircimler içinde bulunmakta, yaynımış (tedirgin) bir ruhsal durum sezilmektedir. Öykücülüğüne koşut olarak röportajcılığı da gelişmiş ve öyküleri düzeyinde olmasa da başarılı ürünler verebilmiştir. İstanbul'u bazı yöreleri, müzeleri, plajları, trenleri ve kişileri ile röportajlarında da anlatmağa eğilim göstermiştir.

Bir gün bir röportaj güldestesi yapılırsa, sanırım Sait Faik'in bazı röportajları da yer alacaktır orada. Bir gün bir röportajcılık tarihi yazılırsa, sanırım Sait Faik'in adı da anılacaktır. Gerçekten bir öykü ustası olan Sait Faik'in röportajları, öykülerinin gölgesinde kalmıştır ve özellikle mahkeme röportajlarının değeri böylece ortaya konamamıştır. İleridoki çalışmalarla, röportajlarının yeri ve değeri elbette daha iyi belirlenecektir (2).

ÖLÜMÜNÜN 2. YILINDA S. YUSUF'LA DÜŞSEL SÖYLEŞİ

Hayır, Süreyya'yı öldürmek mümkün değil. O yaşıyor. İşte dün akşam düşümde gördüm onu. Eskisi gibi konuşuyorduk. Bir ara şiirimiz üstüne ne düşündüğünü sordum.

«... insan duygularını dolaysız olarak, sadece ah, oh gibi ünlemlerle söylemekten, kökü daha divan nazmında olan mısra ve kafiyelerden, çağdaş şiirin gerektiği çok ince ve duygun boyutlarına, söylenoceklerin estetik değerini artırmak amacıyla, leksik hazinesinden seçilecek sözcük incilerine karşı gösterilen olağanüstü bir titizliğe kadar varılmıştır bugün. Ozan sözcüğünün

---

(1) Sait Faik'in, Bütün Eserleri dizisinde yer alan ilk 8 kitabında yer alan öykü ve röportajlarının bir dizini için Varlık dergisinin 15 Mayıs 1960 tarihli 526 ncı sayının arka kapağına bakılabilir. Orada 172 öykü ve 49 röportaj, ABC esasına göre verilmiş ve ilk baskılardaki sayfa numaraları belirtilmiştir.

(2) İleride, belki de kitaplarının yeni bir düzen içinde yayımı sözkonusu olabilir. Bu takdirde, röportajları ayrı bir ciltte toplanabilir. Tarih esasına göre yapılacak böyle bir düzenleme, röportaj dalındaki gelişimini çok güzel belirtecektir. Arada bazı başarısız örneklere karşın, genel bir gelişimin olduğunu söyleyebiriliz. Varlık (Temmuz)

yapısı en bayağı yansımalardan, kalıplaşmış şusüllerden ve güdülen ilhamlardan, varsıllaşan dil, deyiş ve biçim özellikleriyle, tâ Yugoslvya ile Türkiye çağdaş şiirinin düzeyine değin bir yol aşmış bulunmaktadır.»

Siz her şeyi dile bağlıyorsunuz, neden?

«Çünkü dilimizi zenginleştirmekle kendi varlığımızı, yani şiirimizi de zenginleştirmiş oluruz... Her ulus, her halk, her kişi topluluğu kendi diliyle gelişir, olgunlaşır, büyür. Bu da, toplumsal yaşamanın gerçeğinden doğan sınanmış bir savdır. Bugün ulusların gelişme dereceleri onların sözcük zenginlikleriyle ve dillerinin her kavramı, her düşünceyi anlatma kıvraklığıyla ölçülmektedir. Çeşitli ince düşünceler, direnen savlar, şaşırtıcı buluşlar, çabası gerektiren yaratmalar üzerine sayısız sözler harcanmakta, tomar tomar kitaplar yazılmaktadır.»

— Bizdeki Öztürkçe çalışmaları üstüne düşüncenizi öğrenebilir miyiz?

«Dilimiz olduğu durumdayken, henüz vargücüyle yaşıyan bütün yabancı sözleri, sözlüğü önümüze alarak, mekanik bir biçimde değiştirip, yerlerine öz Türkçelerini koymakla işin içinden çıkmış olamayız. Her yeni söz üzerinde iyice durmak, anaülkedeki yazın dilinde tutup tutmadığını özenle izleyip öğrenmek, sonradan bunu rasgele değil de bilerek kullanmak gerekir. Bu davranışta kimi bireysel eğilimleri, kişisel beğenileri önceden yadırgayıp yargılamak, bence doğru olmaz. Hani, dilin dar kalıplara girecek bir varlık olmadığına hepimiz inanmışızdır.»

— Ya Devrik Tümce üstüne düşünceniz nedir?

«Bugün yazarlar en ince düşüncelerini, en derin duygularını, en geniş imgelerini devrik tümcelerle bildirmekteler. Çeşitli coşkunluklarını anlatmakta bunlara baş vururlar. Devrik tümce, dilimizin kültür dili olma yolunda da devrimsel bir nitelik demektir.»

— Size göre çevirinin önemi?

«Dünyanın bugün öyle küçük olmasına karşın, uygarlık yolunda birbirinden o denli uzak kalan topluluklar vardır ki, bun-

ları birbirine yaklaştıracak her türlü yollara baş vurmak ertelenmez bir görevdir bugün. Çeviri yolu ise sanırım ki başta gelen araçlardan biridir şimdilik.»

— **Yazarlarımızın dil tutumu üstüne diyecekleriniz?**

«Bizde yazıyla uğraşan kişilerin sayısı henüz öyle kabarık değildir. Ama gene de tüm yazı arkadaşlarımızın, dil konusunda bu dönemde ne denli sıkı, uyanık ve bilinçli davranmamızın bir zorunluk olduğunu anladığımıza, bu ince ve duygun işte de hiç içerlenip gönüllenmeden, hep birlikte gerekli çabaları sunmaktan yüksünmiyeceğimize de inanmak, içimizden doğan bir dilektir, sanırım.»

Çok daha konuşabilirdim Süreyya'yla, ama yorgundu, Kitaplarını bana verdi. Okudum:

«Ümidi, korkusu, gözyaşı, sevinci

Ne varsa orda!» (1)

Evet, her şeyi kitaplarında. Demek Süreyya yaşıyor.

Tan Priştine (14 Temmuz)

YİTİRDİKLERİMİZLE YAŞAMAK

ALÂETTİN TAHİR

Her yıl, bir gün gelir, hatırlatır yitirdiklerimizi. Her yıl, bir gün gelir, hatırlatır yitirdiğimiz hocamızı, yazarımızı, dostumuzu, hatırlatır Süreyya Yusuf ağabeyimizi. Ve büyük bir ağrı geçer içimizden. Öylo bir ağrı ki, sözü edilemiyecek kadar ağır. Şu yitirdiklerimizlo yaşamak ağrısı, her yıl biraz daha çoğalıyor, çoğaldıkça da, aramızda olmazlığı daha fazla seziliyor. Sonunda, içimizde varolan gücümüzü emen bir yara olarak kanamaya devam ediyor. Ve insan ister istemez büyük Şekspir'in «Ölüm peşimizi bırakmayan bir gölgedir» sözlerini hatırlatıyor. Ne kadar tuhaf ve ne kadar doğru! Oysa ölümden söz etmeyi hiç sevmem. Yine de, alınyazılarımızı dengeleştiren, eşitleştiren şu yaşamın son durağı, arada sırada dostlarımızı, sevdiklerimizi anımsadığı-

---

(1) Mısralar Behçet Necatigil'in «Kitaplarda Ölmek» adlı şiirinden alınmıştır. N. Zekeriya

mız dakikalarda kendiliğinden takılıyor dilimize, takılıyor düşüncelerimize, yazılarımıza. Sevdiklerimizin saydıklarımızın aramızda olmazlığını anımsarken, ardlarında bıraktıkları yapıtlara sarılıyor, yitirilmeyen dostluğumuzu yeni bir şekilde devam ettiriyoruz. Dostumuz Süreyya Yusuf da onlardan biri. Yapıtları, ötedenberi kurduğumuz dostluk köprüsünün yıkılmaz temellerini oluşturmakta, aramızda tüm varlığıyla, yaşamaktadır.

Dostum Süreyya Yusuf"u ilk kez Üsküp'te tanıdım. «Birlik»e gelmişti. O dönemde gazeteciliğe yeni başlamıştım. Kültür sayfalarını yönetiyordum. Yazın tutkunu olarak dergi ile gazetelerimizde çok sık rastladığım parlak bir ad önceden de ilgimi çekmişti. Ve ilk karşılaşmamız, o dönemde «Birlik» gazetesinin baş ve sorumlu yazarı olan Necati Zekeriya'nın odasında olagelmişti. Süreyya ağabeyimiz Priştine'den gelmişti. Kentimizde düzenlenen bir şiir karşılaşmasına davetliydi. Ve hep o bildiğimiz ilk karşılaşma havası aramızda pek az sürmüştü. Süreyya Yusuf ağabeyimiz kısa bir zaman içinde sempatilerimi kazanmıştı. Bu gibi karşılaşmalarda, her zaman olduğu gibi, yerli Türk yazınımızdan söz ediyorduk. Ölçülü ve bilinçli konuşuyordu. Parlak diliyle, seçkin düşünceleriyle çeşitli öneriler ortaya atıyordu. Konuştuğu rahat Türkçesiyle beni şaşırtmıştı. Bizde de, arı bir Türkçenin konuşulması için sarfettiği çabalarının ürünü olarak, dudaklarından yağmur damlaları gibi dökülen sözleri ispatlıyordu.

İlk karşılaşmamız sonra devam eden dostluğumuzun büyük bir başlangıcıydı. Üsküp ile Priştine'deki karşılaşmamız gittikçe güçleniyordu. Son kez «Tan» da görüştük. İlk sefer pek iyi olmadığını belirtmişti. Ayrılırken «Sıkılmayın, güzel günler bu yaşta başlar» diye alay etmişti.

Asker olmuştum. Lubliana'da bulunuyordum. Ve yine o acı haberi yazarımız Necati Zekeriya iletmiş: «Dostumuz Süreya Yusuf'u Ören'de yitirdik», diye yazmıştı. İnanamamıştım. Okuduğum sözler o kadar tuhaf, o kadar inanılmazdı ki. Derken, Dağlarca'nın.

Sevginin en güzel yerinde
Ayrılmanın en güzel yeri...

dizeleri aklıma geldi. Ne kadar büyük bir gerçeği söylemiş ozan. Ölüm en güzel yerde noktalıyor daha büyük bir güzelliği. Sonra, Niçe'nin «Öleceğimiz dakikayı kendimiz seçmeliyiz» sözlerini ha-

tırladıkça, bu sözlerin ne kadar saçma olduğunu ilk kez anladım. Dostumuz, istirahate çekildiği Ören'de böyle bir düşünceyle uzlaşır mıydı acaba? Elbette ki hayır!

Geçen gün Priştine'de bulundum. Priştine sokakları bir başka Süreyya ağabeyimsiz. Bizi her zaman ısıtan o gülüş eksikti bu kez. Dostumuz Süreyya Yusuf'un o sıcak gülüşü...

Tan Priştine (14 Temmuz)

İLHAMİ BEKİR TEZ'İN 55. SANAT, 75. YAŞ GÜNÜ KUTLANDI

İlhami Bekir Tez'in 55. sanat, 75. yaş günü yakın dostlarının ve yazar arkadaşlarının katıldığı bir toplantıda kutlanmıştır. (18 Temmuz) İlk şiirleri 1924 yılında Millî Mecmua'da yayınlanan İlhami Bekir Tez, şimdilerde Sanat El Kitapları (SEK) isimli bir dergi çıkarmaktadır. Serbest nazmın ilk ustalarından biri olan Tez, uzun yıllar öğretmenlik ve gazetecilik yapmıştır. Kitaplarından bir bölümü 1930 yıllarında imha edilen yazar. «Taşlıtarladaki Ev» isimli romanın yazarıdır. Bu roman Türkiye'de ilk sansür edilen roman özelliğini taşımaktadır.

Not: Edebiyatçı Sözlüklerinde İlhami Bekir Tez'in 1906 doğumlu olduğu yazılıdır. Bu durumda 75 değil, 73 yaşında olması gerekir. Ya sözlüklerdeki tarihte bir yanlışlık vardır, yada değerli şairimiz yanılmaktadır. Biz bu yıllık'ta, her yazara teker teker doğum tarihi sorulamayacağına göre sözlüklerdeki doğum tarihlerini esas almak zorundaydık. A. N.

İLHAMİ BEKİR TEZ

İlhami Bekir Tez'in 75. doğum, 55. yazarlık yılı 2 Temmuz günü düzenlenen bir törenle kutlandı. Aşağıda kendisiyle yapılan konuşmayı, sanatçının 55 yıllık yazarlık serüvenini konu alan bir inceleme bulacaksınız.

OSMAN SAFFET AROLAT

İsterseniz önce sizi genç edebiyatçılara ve okurlara tanıtalım. Bize yaşam öykünüzü kısaca anlatır mısınız?

1905 yılında Libya'nın Trablusgarp kentinde doğdum. İlk ve orta öğrenimim için İstanbul'a geldim. Darülmuallimin-i Aliye'-

nin ilk ve ortaokul öğretmeni yetiştiren bölümünü bitirdim. 1925 yılından 1954 yılına kadar Bolu, Düzce, Akçakoca, İzmir, Çanakkale ve İstanbul'da öğretmenlik yaptım.

Yazarlığa ilk ne zaman başladınız?

İlk şiirlerim 1924 yılında Yeni Mecmua'da yayınlandı. Gazeteci olarak ilk haberim ise aynı yıl Cumhuriyet'te çıktı. Cumhuriyet'ten sonra sırasıyla Vakit, Sonposta ve Tan gazetelerinde çalıştım. 4 Aralık Tan olayından sonra hiçbir gazetede iş bulamadım. Gazeteciler Cemiyeti üyeliğinden de çıkarıldım...

Şiir kitaplarınızdan söz eder misiniz?

1927 yılında ilk kitabım olan «Hayat Bilgisine Göre Çocuk Şiirleri»ni yayınladım. 1929 yılında, bir yıl önce Servetifünun dergisinde tefrika edilen «24 Saat» yayınlandı. Bu kitapta bir işçinin 24 saati konu ediliyordu. 1930 yılında Nazım Hikmet'le beraber bugünkü SEK'e benzer bir yayın türü olan «Mavi Kitap»ı yayınladık. Aynı yıl «A» adlı kitapta şiirlerimi topladım. 1931 yılında «Herhangi Bir Şiir Kitabıdır»ı bastırdım. 1932 yılında «Son Buhran» adlı kitabımı bastırdım. Ama, daha sonra siyasal nedenlerle imha etmek zorunda kaldım. Aynı yıllarda «Yeni Can, Yeni Işık, Yeni Ses» adlı kitabımı hazırladım. Bu kitap da Remzi Kitabevi'nin listesi içinde yer almasına ve basılmasına rağmen, yayıncı tarafından imha edildi. 1933 yılında «Mustafa Kemal» adlı şiir kitabım İstanbul Halkevi tarafından basılıp Yeni Türk Dergisi okurlarına parasız ilave olarak verildi. 1935 yılında «Olduğu Gibi» adlı kitabımı yayınladım. Daha sonra Yeni Adam dergisi tarafından «Orman» adlı, şarkılaştırılan şiirimin de yer aldığı «Çocuk Şiirleri» kitabım yayınlandı. 1945 yılında bitiş kısmı Tan gazetesinde yayınlanan ve benim için «Namık Kemal'den sonra ilk Hürriyet şairi» diye söz edilmesine yolaçan «Hürriyet Kasidesi»ni yazdım. Bu kitap, Tan olayı sırasında matbaayı tahrip edenler tarafından imha edildi. Sadece 50 kitap kaçırabildiler. 1960 yılında en çok sevdiğim şiirim «En Güzel Şarkı» adlı bir formalık uzun şiirimi yayınladım. 1971 yılında «Şiirler» kitabım çıktı. 1973'te Cumhuriyetin 50. yıl armağanı olarak Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar yaşam öyküsünü kapsayan 170 sayfalık «Altın Destan Mustafa Kemal» adlı kitabı hazırladım. 1976 yılında «70 Yaşın Melankolisi» adlı şiir kitabım yayınlandı.

Şu sıralarda Abidin Dino tarafından resimlendirilen «Unuttum» adlı şiir kitabım yayınlanmak üzeredir.

Romanlarınıza geçmeden, bana çelişki gibi gelen bir konu üzerinde duralım .1930 yıllarında sizin kitaplarınıza baskı yapılmasına karşın siz «Mustafa Kemal» adlı kitabı hazırlıyorsunuz, nedeni nedir?

Nazım Hikmet'le yakın arkadaşlığım ve onun tekniğiyle yazı yazmam hakkımda birtakım kötülemeleri, hatta takipleri getirmişti. Halkevi'nin ilk açıldığı yılda biz devrin sivrilmiş gençleri olarak Halkevi'ne davet edildik. Ben, solculuğumdan asla taviz vermeksizin, hiçbir çıkarım olmadan Halkevi'ne girdim. En güzel Atatürkçü şiirlerimi yazdım. Ve sanırım ki bu şiirlerde olduğu gibi hiçbir Türk şairi Atatürk'ü ve devrimlerini ele alıp irdeleyememiştir. Ben, bu şiirlerimde sadece Atatürk'ün sarı saçları, mavi gözlerinden bahsetmedim, devrimlerin bir eleştirisini de yaptım. Bu nedenle tutumumda bir çelişki olduğuna inanmıyorum.

Peki, şimdi romanlarınıza geçelim?

Romanlarım, şiir kitaplarımdan daha nasipsizdir. İki çocuk romanı yazdım. Biri «İkizler» adını taşır, bu kitabım basıldı. Diğeri tefrika olarak «Bilmece» adlı dergide yayınlanan, kitap olamayan «Münihli Adolf Fare»dir. Büyükler için yazdığım romanlarımın ilki «Asfalt» (1928) adını taşır. Suadiye ve dolaylarının asfaltlanmasından sonraki sosyal değişmeleri anlatır. Bu romanı ben bile unuttum. İkinci romanım «Taşlı Tarladaki Ev» (1938) ki, Türkiye'de ilk sansür edilen roman olmuştur. Zamanın savcısı «İntiharları yazmak yasaktır» diye bir bahane öne sürerek romanın son bir buçuk formalık kısmını basıldığı halde imha ettirmiştir. Kitap bundan sonra kaldırım kitapçılarına düştü ve çok uzuca satılan 3 bin kitap bir hafta on gün içinde bitti. Bu romanımın devamı olarak «Büyük Harbin Çocukları»nı 1940 yıllarında yazdım. Fakat yayınlatmak olanağı bulamadım. 1960'tan sonra, «Herhangi bir Roman»ı forma forma bastırarak kitap haline getirdim. Ve daha sonra ciltleterek bir liradan sokak sokak gezerek sattım.

Kitaplarınızın yayınlanması sırasında başınızdan hep ilginç olaylar geçmiş. Önce isterseniz savcının sansür ettiği bir buçuk

formalık bölüm sizde var mı, ondan bahsedin, gerçek sansür nedenini söyleyin. Sonra da başka kitaplarınızın başına gelen ilginç olayları anlattın.

Savcı tarafından sansüre uğrayan kısım bende de yok. Baltacıoğlu'nun küçük oğlu Tuna Baltacıoğlu'na sordum, «Vardı, ama bulamadım». dedi. Aslında savcı, kitabın yayınlanmasını önlemek için böyle davranmıştı.

Evet, ben kitaplarının başına çok olay gelen birisiyim. «24 Saat» adlı kitabım Nazım Hikmet'in «1938 Olayı»nda sözü edilmiş bir kitaptır. Zaman zaman «Bir Şairin Mektupları» adlı broşürler yayınladım. Bunlardan biri «Küba» başlığını taşıyordu. Darendelioğlu, çıkarmakta olduğum derginin kapağına benim kitabımın klişesini koyarak, «Biz Ortaasyalı Türklere sevgimizden bahsederken, Falih Rıfkılar, Nadir Nadiler Küba'yı öven bu sabık, sicilli gazeteciye karşı bir şey yazmıyorlar» dedi. O dönemde milletvekili olan Darendelioğlu'na bir yazı ile cevap verdim. Olay kapandı.

Siz sadece edebiyatçı olarak değil, başka alanlarda da kitaplar yayınladınız. Biraz da onlardan söz edebilir miyiz?

Sıkıntılı günlerimde çeşitli işler yaptım. Halde soğan sarmısak sattım. PTT'de damga memurluğu yaptım. Okul çocuklarıyla gazete satıcılığı yaptım. Dergi sahip ve sekreterliği yaptım Türkiye'de ilk olarak «Kitaplar» adlı tanıtma dergisi çıkardım. 300'e yakın medikofarmasötik tarihsel eczacı kitabı çıkardım.

İsterseniz biraz da bugünkü uğraşınızdan SEK'ten söz edelim. Bunun açıkça adı ve amacı nedir, önce onu anlatır mısınız?

Bunun açık adı «Sanat El Kitapları»dır. Amacı, iddiasız bütün sanat eserlerini yayınlamaktır. Aslına bakarsanız bu, siz, Cemal Süreya, Ahmet Köksal, Süreyya Berfe gibi değer verdiğim yazarların ve aydınların bir kulüp ihtiyacından doğmuştur. Amerika'da evlenememiş kızların, alkoliklerin bile kulüp ve cemiyetleri vardır. Başlangıçta her türlü sanat anlayışına açık, yarı şaka yarı ciddi aylık bir dergi halinde çıkmaya başladık. Zaman zaman Kadıköy'de kahvehane ve bahçelerde toplanıyorduk. Bazı günler sayımız 30'a ulaşırdı. Arkadaşlar bir şaka çeşnisi olsun diye bana «Değişmez Başkan» adını taktılar. «Senatörlerimiz»,

«Halifelerimiz», «Müritlerimiz» vardı. Kadınların yaşından bahsetmemek, din ve politikadan bahsetmemek gibi yasaklar da koymuştuk. Ben, hiçbir sıfatımı kullanmadım ama, değişmez başkan olarak «dediği dedik, çaldığı düdük» oldum. Ancak, bu şakaların dışında SEK, isminden bahsedilen, edebiyat ve sanat çevrelerinde aranan bir dergi olmaya başladı.

SEK, bugün artık ciddi bir edebiyat dergisi midir?

Evet, ciddi ve siyasal yanı olan bir edebiyat dergisi kişiliği kazanmaktadır. Bunu SEK'te yazan değerli arkadaşlarıma teşekkürlerimle belirtmek isterim.

Geçenlerde 75. yaş 55. yazarlık gününüzü kutladınız. Gelecek için düşünceleriniz nelerdir?

Bu yaştan sonra ne olabilir ki? SEK'i yaşatabilir ve daha iyilerini yapabilirsem, kendimi mutlu sayacağım. Bazı genç arkadaşlarım benim eski kitaplarımı yeniden bastırmak çabasındalar Bunların bir bölümünü yeniden bastırabilirsem şüphesiz sevineceğim...

İLK «SERBEST NAZIM» ŞAİRLERİMİZDEN İLHAMİ BEKİR TEZ'İN YARIM YÜZYILI AŞAN YAZARLIK SERÜVENİ

ERAY CANBERK

Üzerinde «Herhangi Bir Roman Kitabıdır — İlhami Bekir» yazan bir kitap rastlantı sonucu elinize geçerse, pek albenisi olmayan bu kitabı şöyle bir karıştırmadan bırakmayın. Kitabın kapağını açtığınızda, sunuş sayfsında «Yazan: Herhangi biri» sözcükleriyle karşılaşırsınız. Yer yer şiirlerin de serpiştirildiği bu ilginç kitabın, «Herhangi Biri» diye imza atan bu ilginç yazarı kimdir?

İlhami Bekir'in ilk şiirleri Milli Mecmua'da 1924'lerde yayınlanırken kendisi bir Darü'l-Muallimin (İlköğretmen Okulu) öğrencisiydi. Daha çiçeği burnunda bir ilkokul öğretmeniyken de «Çocuk Şiirleri» (Galip Naşit'le birlikte, 1927) adlı kitabı yayımlandı. 1979'larda da şiir yazmayı sürdürdüğünü gözönüne alırsak İlhami Bekir'in elli yılı aşan bir şiir serüveni olduğunu görürüz. Buna karşılık yeterince değerlendirilmediği ve genç kuşaklarca

tanınmamışlığı bir gerçektir. Oysa, daha ilk şiirleri yayımlanırken dikkati çekmiş, adından da söz edilmiş ve ilk «özgür koşuk» (serbest nazım) şairlerinden biri olarak edebiyatımızda kendi yerini almıştı. Sonradan gelen unutulmuş döneminde siyasal ortamın ve edebiyat çevrelerinin payı olduğu kadar kendi payı da vardır. Hırçın, alıngan ve çabuk kızan bir insan olması, umulmadık durumlardan kırgınlık çıkarması, böylesi durumları onur sorunu yapması, anlaşılması güç bir küskünlüğün yarattığı ve onu insanlardan uzaklaştırıp içkiye iten yalnızlığı, İlhami Bekir adının değerlendirilmesinde olumsuz ve en önemli etkenler olmuşlardır. Özellikle 1935'lerden sonra giderek artan ve 1960'lara kadar süren siyasal baskılar, toplumcu — gerçekçi dünya görüşünü benimsemiş bir şair olarak onu da etkilemiş ve neredeyse kendi çabasıyla, kendi isteğiyle adını unutturmaya çalışmıştır. Bir şair ve bir düzeltici olarak edebiyatın ve basının ilerici çevrelerindeki yaşantısı, Nazım Hikmet gibi, Zekeriya Sertel gibi adı çıkmış «solcularla» birlikte çalışması ve dostluk kurması, öte yandan da devlet memuru (ilkokul öğretmeni) olarak görev yapması onu en azından «sakıncalı» adam durumuna getirmiştir. Suskunluğunda, kendi yağıyla kavrulup gitme saplantısında bu tedirginliğin, bu ikilemin etkisi vardır.

Bütün bunlara karşın İlhami Bekir yine yazmadan duramamış ve 1933'lerden sonra dergilerde pek görünmemişse de kitaplar çıkartmıştır. Bu kitapların da kötü rastlantılara dayanan garip alınyazıları vardır. Oysa, «Çocuk Şiirleri» (1927), «Mavi Kitap (Nazım Hikmet'le birlikte) (1930), «24 Saat» (1929), «Birinci Forma A» (1930), «Herhagi Bir Şiir Kiabıdır» (1931), «Mustafa Kemal» (1933) adlı kitapları ilgi görmüş, beğenilmiş, daha olumlu eleştirilere hedef olmuştu. Bundan sonra yayımlanan kitapların yazgıları ters gitti. «Olduğu Gibi» (1935), bilinçli ve amaçlı bir suskunlukla karşılandı ve şair unutturulmaya çalışıldı. «Son Buhran» basıldı ama, şairince sakıncalı görüldüğü için satışa çıkarılmadı ve yok edildi. 1938'lerde Yeni Adam'da tefrika edilen ve 1944'lerde yayımlanan Taşlı Tarla'daki Ev adlı roman, savcılıkça gözden geçirilirken birçok yerleri çıkartıldı. «Hürriyete Kaside» (1945) o dönemin tutucularından da, ilericilerinden de tepki gördü (Orhan Seyfi, Vâlâ Nurettin, Suphi Nuri İleri, Neşet Halil Atay gibi). «Birinci Seans» (1956) küçük boy ve tek tek kartonlara basıldıysa da bu özgün biçimli kitap dağıtılamadı, satışı az oldu. «En Güzel Şarkı» (1960) yeni satışa çıktığında bir

yangında tümüyle yandı. «Küba» (1962) sağcı basının saldırısına uğradı ve basımevindeyken polisçe el kondu. «Herhangi Bir Roman Kitabıdır» (1965) ancak eş dost arasında duyuldu ve satıldı. «Bir Şairin Mektupları I» (1962), «Altın Destan — M. Kemal Atatürk» (1973 ikinci baskı olması gerekiyor) ve «70 Yaşın Melankolisi» (1975) adlı kitaplar da hemen hemen hiç dağıtılamamış ve kendi yazgılarıyla başbaşa bırakılmıştır. Bunun dışında «Yalnızlık» ve «Ninni» gibi şiir kitaplarının, «Büyük Harbin Çocukları», «Asfalt» ve «Bir Otel Müşterisi» gibi romanların yayımlanıp yayımlanmadıkları, yayımlandılarsa ne oldukları belli değildir. İlhami Bekir'i genç kuşaklara tanıtan «Şiirler»i (1971 —MAY Yayınları), şairin en talihli tek kitabı sayabiliriz. Bütün kitaplarından seçmeleri ve İlhami Bekir'le ilgili eleştiri ve tanıtma yazılarıyla birlikte şairin «Birkaç Anı»sını içeren bu kitap da gerçekte siyasal açıdan bunalımlı bir dönemde (12 Mart 1971'den sonra) yayımlanmış ve gereken ilgiyi zamanın koşulları nedeniyle görememişti.

Bu arada İlhami Bekir'in Atatürk'ün yaşamını ve Kurtuluş Savaşı'nı konu alan «Mustafa Kemal» (1933) ya da «Altın Destan»ını da talihli kitaplar arasında anmamız gerekir. Cumhuriyet'in 10. Yılı'nda yayımlanan ve İstanbul Halkevi tarafından «Yeni Türk» dergisinin eki olarak dağıtılan bu parasız kitaptaki şiirler Atatürk ve Kurtuluş Savaşı konularına yeni bir yorum getiriyordu. Ama, ne yazık ki bu destansı şiir, üzerinde bu açıdan durulmamış, şiirsel değerinden çok siyasal ortama uygunluğu açısından ele alınıp övülmüştür.

İlhami Bekir'in yeterince değerlendirilmemesi yalnızca kendisine bağlı değildir. Edebiyatımızdaki toplumcu gerçekçi akıma karşı takınılan olumsuz tavır, siyasal baskılar ve yönlendirmelerle bu akıma bağlı sanatçıların unutturulması ve susturulması bu konuda en önemli etkendir. Bu arada toplumcu - gerçekçi dünya görüşünü benimseyen ya da benimser görünen edebiyat adamlarının güncellikle yetinmeleri, toplumcu gerçekçi edebiyatımızın oluşumunu yeterince bilmemeleri, kalıplaşmış yargıları paylaşma rahatlığı içinde olmalarını da etken olarak saymamız gerekir. Bütün bunlara karşılık yine de bazı seçkinlerde İlhami Bekir adına rastlıyoruz: «Edebiyat Antolojisi 1923'den Sonra Yetişen Şairlerimiz V» (Murat Uraz - 19940); «Çocuk Şiirleri Antolojisi» (Türker Acaroğlu 1949), «Şiirimizin Cumhuriyeti I» (Hüseyin Karakan 1958) gibi. Orhan Burian'ın «Kurtuluştan

Sonrakiler» (1946) adlı seçkisinde ve Fahir Onger'in «Antoloji Bugünkü Şiirimiz» (1946) adlı seçkisinde, «Yeni Türk Şiiri Antolojisi (Yeditepe 1958), «Yeni Türk Şiiri Antolojisi 4» (Yaşar Nabi 1954) adlı seçkilerdeyse aynı ada rastlamıyoruz (1960'a kadar).

İlhami Bekir şiirlerini Milli Mecmua (1924), Servetifünun (1926), Servetifünun (1926 1949), Meşale (1928), Resimli Ay (1929 1930), Varlık (1933 1934), Yeni Türk (1933 1934), Resimli Şark (1933) gibi dergilerde yayınlandı. Başta Halit Ziya Uşaklıgil olmak üzere Nazım Hikmet, Halit Fahri Ozansoy, Kerim Sadi, Abdullah Cevdet, Vâ Nû gibi yazarların övgüsü ve beğenisiyle karşılandı. Hüseyin Necmettin, şairi «edebiyatımız için yeni bir varlık, yeni bir hamle» sözleriyle nitelendirdi. İlhami Bekir'i ilk etkileyen ve şiir yazmaya özendiren öğretmeni Sabri Bey olmuştur. 1920'lerde Nazım Hikmet'in şiiriyle karşılaşmış, daha sonra gazetelerde ve dergilerde düzeltmen olarak çalışırken ve özellikle de Resimli Ay'dayken Nazım Hikmet'le yakın ilişki kurmuştu. Genellikle Nazım Hikmet'in izleyicisi olarak değerlendirilmesi «özgür koşuk»u ilk kullananlardan biri olması nedeniyle olsa gerektir. Edebiyatımızda özgür koşuğu ilk kullananlar denince Nazım Hikmet, Ercüment Behzat ve İlhami Bekir akla gelmektedir. Bu üç şairin birbirinden ayrımlı oldukları ancak bütüncül bir incelemeyle ortaya çıkabilir. Ne var ki ilk bakışta özgür koşuğu kullanmadaki ve deyişteki benzerlik aldatıcı olmaktadır. Yine de İlhami Bekir'in Nazım Hikmet'ten özellikle toplumsal konulara yaklaşım konusunda etkilendiği bir gerçektir. Bireysel duygulardan, tek insandan yola çıkması, kadın - erkek ilişkisine ve aşka ağırlık vermesi, zaman zaman bozukdüzene kafa tutan bireysel çıkışları, zaman zaman gizemciliğe yaklaşan hoşgörüsü ve betimlemeye ağırlık veren deyiş biçimi, İlhami Bekir'i Nazım Hikmet'ten ayıran en önemli özellikleridir. İlhami Bekir bu konuya, 1976'dan bu yana yayınladığı SEK (Sanat El Kitapları) adlı küçük kitapçıklarda da değinmekte ve zaman zaman yazdığı anılarında Nazım Hikmet'in kendi yaşamındaki ve şiirindeki yerini önemle belirtmektedir.

İlhmi Bekir'in önemli özelliklerinden biri de bir öğretmen ve bir şair olarak çocuk şiirine ağır başlı br tavırla eğilmesidir. Cumhuriyet döneminin akılcı, olumlu, öğretici ve bir işçilik ürünü olan ilk çocuk şiirlerinin şairlerinden biridir. Ayrıca uzun

yıllar bir bilmece - bulmaca dergisi yayınlayarak çocuk edebiyatına katkıda bulunmuştur. Bunun dışında siyasal baskıların arttığı yıllarda hem yayın alanından kopmamak ve hem de ek bir gelir sağlamak için eczacılıkla ilgili dergiler ve kitapçıklar da yayınlamıştır. Bu konuda iki yüze yakın çalışması olduğunu ve edebiyat alanından çok eczacılık yayınları alanında ün yaptığını da belirtmemiz gerekir.

Öğretmenlik yaparken bir yandan da düzeltici olarak gazete ve dergilerde çalışması İlhami Bekir'e basın dünyasıyla uzun yıllar içli dışlı olmasını sağlamıştır. Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Vâ - Nû, Nizamettin Nazif gibi ünlü gazetocilerle birlikte bulunmuş ve 1928'lerle 1950'ler arasının birçok basın olayının içinde yaşamıştır. Demokrat Parti dönemlndo emekli yapılan (1954) İlhami Bekir'in öğretmenlik, edebiyat ve basınla ilgili anılarını düzenli bir biçimde yazması ve kaynak olarak gelecek kuşaklara bırakması kendisine düşen önemli bir görevdir.

Sanat Dergisi (16 Temmuz)

BÜYÜK DÜŞÜNÜR HACIBEKTAŞ VELİ

HAKKI ATEŞ

Hacıbektaş Veli, Horasan'ın Nişabur kentinde doğdu. Babası Seyit İbrahim Sani, annesi Hatem Hatun'dur. Doğum yılı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Biz burada Hacıbektaş Veli'nin yaklaşık 1209 yılında doğduğunu ve 1295 yılında öldüğünü, bu itibarla 64 yıl yaşadığını söylemekle yetineceğiz.

BARIŞ BİRLİĞİ ÖZGÜRLÜK

Hacıbektaş Veli, zamanın ünlü düşünür ve bilginleri olan Hoca Ahmet Yesevi ve Lokman Perende'den ders alarak kendini yetiştirdi.

Anadolu Selçuklularının son zamanlarında Türk Kültürünün kaybolduğu, hatta, devletin resmi dilinin Farsça olarak kabul edildiği bir dönemde kardeşi Menteş'le birlikte Anadolu'ya geldi. Önce Sivas'a gelen Hacıbektiaş Veli, sonra Amasya'ya geçe-

rek burada Baba İshak'ın yanında bir süre kaldı. Oradan Kayseri ve Kırşehir'e geçti. Daha sonra, o zamanki adı Sulucakarahöyük olan Hacıbektaş ilçesine geldi ve buraya yerleşti.

Sulucakarahöyük'ü merkez edinerek Anadolu'nun en uzak köşelerine kadar, dervişleri ve müritleri ile, Türk kültürünü yeniden yaymaya çalıştı. Köy köy, oba oba dolaştı. Evden eve, çadırdan çadıra insan sevgisini taşıdı. Barışı, özgürlüğü aşıladı. Mutluluğu, saraya yaranmada, yöneticilere yaklaşmada, dalkavuklukta değil, halkın dertlerini dinlemede, paylaşmada, halka umut aşılamada, düşünmesini öğretmede buldu. Onunla içiçe yaşamada, onu uyandırmada buldu. Kurtuluş, özgürlük, dirlik düzenlik kaynağı oldu. Kör inançlara, insan kafasını, M. Kemal'in deyimiyle «Demir çerçeve» içerisinde tutan alışkanlıklara, akıl-mantık açısından karşı çıktı.

HALKIN DİLİ TÜRKÇE

Hacıbektaş Veli'nin uyandırmak, aydınlatmak istediği kitle, halk kitlesi idi. Bu isteğini ise ancak halkın anladığı, konuştuğu bir dille gerçekleştirebilirdi. Bu yüzden, fikirlerini yayarken hep Türkçe konuşmuş ve Türkçenin bugünkü duruma gelebilmesinde büyük bir çaba harcamıştır. Yedi yüzyıl önce söylediği bir şiiri bunu kanıtlamaktadır.

Hararet nardadır, saçda değildir
Keramet hırkada, taçda değildir.
Her ne arar isen kendinde ara
Küdüs'te, Mekke'de, Hac'da değildir.

Sakin ol kimsenin gönlünü yıkma
Gerçek erenlerin izinden çıkma
Eğer insan isen ölmezsin korkma
Aşığı kurt yemez uçta değildir.

Hacıbektaş Veli, sade yaşayan, samimi, yapmacıksız bir insandı. Hayatı boyunca sevgiyi amaç edinmiş, bütün yaratıkları sevmiştir. Benliğindeki sevgi kökünü tüm insanlığa yaymaya çalıştı. Alçak gönüllüydü. Hiç bir zaman kendini bir lider olarak kabul ettirme amacı gütmemiş, herkesi eşit görmüştü. Elinden

geldiğince tüm yaratıklara iyilik yapmaya çalıştı. Özgürlüğe ve eşitliğe saygısı vardı.

Malım, mülküm, servetim
Hepsi evde kaldı
Eşim, dostum, akrabam
Geçtiğim yolda kaldı.

Dostlarımdan birisi
Benden hiç ayrılmadı
Allah için yaptığım
İyilikler bende kaldı.

Hacıbektaş Veli, Bektaşi tarikatını kurmuş, kendisinden sonra posta oturan üçüncü kişi olan Balım Sultan da bu tarikatın yasalarını belirlemiştir.

«ELİNE, BELİNE, DİLİNE»

Bektaşiliğin temeli üç ana ilkeye dayanır. «Eline, beline, diline sadık olmak.» Bir insan, «eli» ile hırsızlık yapmayacak, «beli» ile kimsenin namusuna, ırzına zarar vermeyecek, «dili» ile yalan söylemeyecek, kimsenin gönlünü kırmayacaktır. Bir insan, bir yıl içinde bütün kötülükleri yaptıktan sonra (hırsızlık, onun bunun namusuna göz dikmek, yalan söylemek, gönül yıkmak), bu bir yılın sadece bir ayında kendisini affettirmek için oruç tutup namaz kılıyorsa, bu, bir yarar sağlamaz. İnsanlık, «El, bel, dil» sadıklığı ile tüm yıl oruçlu olabilmektir. Hacıbektaş Veli bunu «edep elbiseni sırtından ölünceye kadar çıkarma» şeklinde ifade eder.

İBADET ÇALIŞMADIR

Bektaşiliğin bir temel ilkesi de sürekli ibadette bulunmaktır. İbadet ise her zaman yapılabilir. Bektaşiliğe göre en büyük ibadet çalışmaktır. «Çalışma ve ilim ibadetin en yücesidir» ilkesiyle bu anlayış dile getirilir.

Bu nedenle ahiretten çok dünya işlerine önem vermiştir. Düşünce ve sanatı dinin katı kuralları içinde hapsetmemiş, aksine onu alabildiğine özgür kılmıştır.

Bu anlayış hemen bütün Bektaşi şairlerinde bir gelenek halinde devam etmiştir. Örneğin bir Bektaşi şairi olan Kaygusuz, bir şiirinde şöyle der:

Ademi balçıktan yoğurdun yaptın
Yapıp da neylersin bundan sana ne?
Halk edip insanı cihana saldın
Satıp da neylersin bundan sana ne?

Bakkal mısın, teraziyi neylersin
İşin, gücün yoktur, gönül eylersin
Kulun günahını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne?

Katran kazanını döküver gitsin
Mümin olan kullar didara yetsin
Emreyle yılanı tamuyu yutsun
Söndürsün tamuyu, bundan sana ne?

Kaygusuz Abdal'ım sözümüz budur.
Her nerde çağırsam hak orda hazır
Hep duzağa bastırırsın kim ne der
Yapma kullarını bundan sana ne?

Bektaşilikte insanın değeri çok büyüktür. «İnsanın cemali ise sözünün güzelliğidir.» «Gözlüğe gizli yoktur.»

EZİLENLERİN DİRENİŞİ

İrili ufaklı beyliklerle idare edilen İslam ülkelerinde, özellikle Anadoluda halkın çoğunluğu yoksuldu, perişandı. İstilacı idareler halkın yararına çalışmazdı. Yasa yerine şeriat hükümleri geçerliydi. Bu fetvaları verenler ve onları yetiştiren kurumlar, medreseler idare edenlerin mutlak boyunduruğundaydı. Fetvalar, büyük çoğunlukla idare edenlerin iradesi ile verilir. Bu idarelerin doğurduğu sonuç iki sözcük ile belirtilebilir.

Ezenler-Ezilenler...

Türk Alevilik ve Bektaşilik görüşü, halkın çoğunluğu içinde, ezilenler arasında gelişti ve yayıldı. Bu idarelere ve softa zih-

niyetlere karşı aralıksız olarak büyük bir direnme gösterdiler. Yüzbinleri aşan kurbanlar verdiler. Asıldılar, kesildiler, sürüldüler ama onları hiç kimse inançlarından döndüremedi. Onlardaki insan sevgisini öldüremedi. Birbirine sokularak, içlerine kapanarak, fakat daima çalışan, güler yüzlü, tarihin cilvelerine karşı büyük bir sabırla kolektif dayanışmayı günümüze kadar getirdiler.

KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANAT

Bektaşilerde kadın erkek eşitliği yedi yüzyıl önce benimsenmiştir. Her ikisinin de adı «can»dır. Kendi anasına saygı duyan, bütün kadınlara da saygı duyar, bu saygı topluma canlılık katar. Hacıbektaş Veli kadınların özgürlüğünü savunurken taassuba karşı çıkmıştır.

Hacıbektaş Veli'nin çok yönlü kişiliği içinde sanata verdiği önem de ayrı bir yer tutar. Nasıl ki ilim yapmak ibadettir, aynı biçimde sanatın da kutsal olduğu düşüncesini sistemli bir şekilde ele almıştır. Softaların yanlış yorumları Anadolu halkının aklını çelmişti. Bu konuda ilk cesaretli çıkışı yapan Hacıbektaş Veli olmuştur. Resim yapmanın tanrı ile yarışmak olmadığını, açık bir biçimde anlatmış, bunu tekkesinde uygunlamıştır.

Aydınlık (19 Ağustos)

TEVFİK FİKRET AŞİYAN'DA ANILDI

Tevfik Fikret, ölümünün 64. yıldönümünde Aşiyan'daki Tevfik Fikret Müzesinde, mezarının başında düzenlenen bir toplantıyla anıldı.

Çeşitli kişi ve kuruluş temsilcilerinin katıldığı toplantı, İstanbul Müzeler Müdürü Osman Gök'ün yaptığı konuşmayla açıldı. Ardından Prof. Sadi Irmak söz aldı. Irmak Fikret'i bir milli kahraman olarak niteledi. 45 yaşında, çok erken ölen Fikret'in akıcı bir şiir diline sahip olduğunu belirten Irmak, O'nun bütün insanlığın kardeşlik duygularını dile getiren üstün bir şair olduğunu söyledi.

Toplantıda yaşlı ozan Vecdi İlhan 3. konuşmayı yaptı ve Fikret'ten bazı şiirler okudu. Daha sonra konuşan emekli general

Faruk Güventürk, toplantıya katılanları Fikret için bir dakikalık saygı duruşuna çağırdı.

Diğer konuşmacılardan Prof Mehmet Kaplan, Fikret'in şiirlerinin biçimsel sağlamlığı üzerinde durdu. Öte yandan Fikret'in şiirlerinin yeni Türkçeye çevrilmeden olduğu gibi korunması gerektiğini, aksi takdirde değerinden kaybedeceği görüşünü savundu.

Tevfik Fikret'i Anma Toplantısına Devrimci Gençlik Birliği ve Devrimci Liseliler Birliği derneklerinin temsilcileri de katıldılar. DLB üyesi Zeynep Sonad, yaptığı konuşmada Fikret'in şiirlerinin yeni Türkçeye aktarılmasına karşı çıkan görüşleri eleştirdi. Fikret'i yaşatmak için önce onun anlaşılması gerektiğini belirtti. Daha sonra Fikret'in «Yağma Sofrası» şiirini okudu.

DGB İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu üyelerinden Süha Oğuzertem de yaptığı konuşmada, Tevfik Fikret'in 2. Abdülhamit döneminde zorbalığa karşı demokrasi mücadelesinin bir meşalesi olduğunu belirterek şöyle dedi: «Fikret şiirlerini basamıyor, yayınlayamıyordu. Fakat bu şiirler elden ele, dilden dile giderek Abdülhamit yönetiminin uykusunu kaçırıyordu.»

Oğuzertem bugünün gençleri olarak Tevfik Fikret'ten öğrenilecek başlıca şeyin, O'nun bağımsızlık ve özgürlük ruhu olduğunu söyledi. Aydınlık (24 Ağustos)

TEVFİK FİKRET VE DİYALEKTİK

ADİL GÜLVAHABOĞLU

Koşan elbet varır, düşen kalkar;
Kara taştan su, damla damla akar,
birikir, sonra bir gümüş göl olur;
arayan hakkı en sonunda bulur...

(Tevfik Fikret)

«Haluk'un veda'ı» adlı şiirini bu dörtlükle bitiren Fikret, hemen hemen tüm şiirlerinde diyalektik bir özü yansıtır. O'nun şiiri, kuru bir özlem, ya da soyut bir kavram şiiri değildir. Biçimsel bir estetik tutkusu da yoktur. Asıl amacı, okuyanları eğit-

mek, onlara akılcı bir yaklaşımda ulusal-evrensel-toplumsal-tarihsel bağlanımla gerçekçi bir insanlık kültürü vermektir. İnsanı, diyalektik anlamda yenileştirmektir. Fikretin şiirinde insan, tüm boyutlarıyla somut verileriyle, türevleriyle ele alınır. Tarihsel, sosyal, ekonomik bir birim olarak işlenir. Sosyal gerçekleri oluşturan olaylar, diyalektik - özdeksel bir bakışla insan gerçeği olarak vurgulanır. Sosyolojideki temel ilke, sebep sonuç ilkesi şiire yansıtılır ve Fikret'in şiiri bir eğitici, öğretici, değiştirici - yenileştirici, akılcı, yapıcı, yaratıcı bir okul kimliğine bürünür. Bu anlamda, yukardaki dizeler, Fikret'in şiirinin bir simgesidir. Bu dizelerde, insan, diyalektik, determinist, objektif bir varlıktır. Bu dizelerle insan, korkuyu, umutsuzluğu, durağanlığı yenmiştir. Cesaret ve atılıma ulaşmıştır. Eylemsel bir varlık olmuştur. Zaten gerçekçi ve toplumcu şiirden beklenen de budur. İnsanı, tarihsel, sosyal, ekonomik biyo-psikolojik bir varlık olarak vermek!..

«Ne bir bağış beklerim kimseden,
Ne kol dilerim, ne kanat,
Kendi göklerimde kendi kendime uçar giderim.
Bana eğilmek, boyunduruktan bile ağır
İşte böyle bir şairim ben,
Tepeden tırnağa özgür.

Özgürlüğü, içinde sindirmeyen ozan, iç diyalektiğini yaratamaz. Giderek bağımlı olur. «Tepeden tırnağa özgür olmayan» şair-sanatçı, topluma özgürlük aşısı yapamaz. Özgürlüğü sindiremeyen toplumdan yaratı da beklenemez. Çünkü bilim bir yaratıdır. Özgürlük olmasa bilim de gelişemez. «Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür» bir düşünür - şair olmasaydı, Türk toplumuna devrimsel bir maya veremezdi. Yenilik vadisinde anaç bir şair yapan temel etken, ilkin kendi ruhunda yaktığı özgürlük ateşiydi. Bu ateşle başkalarını da tutuşturmuştur:

«Aklın, o büyük sihirbazın hüneri önünde.
«Yok olacak, gerçek dışı ne varsa inandım.»

«Kan şiddeti besler, şiddet kanı, bu düşmanlık
«Kan ateşidir, sönmeyecek kanla, inandım

«Karanlıklar sönecek, yanacak hakkın ışığı,
«patlayan bir volkan gibi bir anda, inandım.»
(A' Kadir'in Türkçeleştirmesiyle)

Fikret'i, değişimin, dönüşümün, yaratının şairi yapıp kalıcı kılan ruh, işte bu, bilime ve büyük gerçek, insana olan inancıydı. «Karanlıkları» söndürecek, «şiddet'i» yok edecek, «gerçek dışı ne varsa yok edecek» olan temel öge insandı.

Atatürk'ten önce, gençliği bir toplumun geleceği görüp onu bu gerçeğiyle niteleyen bir şairdir Fikret:

«Yarın senindir, senindir bu devrim, bu yenilik
hep senin...
«Her şey senin değil mi ka zaten?.. Sen ey gençlik...
(Ferda'dan,
(Fahri Uzun'un Türkçeleştirmesiyle)

Tevfik Fikret'in şiiri, yeniliği, yaratıcılığı, insancıl-toplumcu niteliği ile yalnız bir alana bağlı değildir. Toplum gerçeğinden kaynaklanan bir çok konuda düşünmüş ve bunları anıt-şiirlerle kalıcı kılmıştır. «Tarihi Kadim» şiirinde tarihsel olaylara diyalektik-özdeksel bir bakış açısı getirirken, «Sabah Olursa» şiiriyle geleceğe karşı beslediği aydınlık umudu, gençliğe olan atılımcı inancını, «Haluk'un İnancı»yla aklın üstünlüğünü, «Sis» şiiriyle çöken, batan bir «baskıcı-despot» yönetimin İstanbul'unu, «Hanı Yağma»yla da, güvendiği kişilerin «yönetim»e geçince devlet hazinesini nasıl yağmaladıklarını, «Millet Şarkısı» şiiriyle toplumun çektiği acıları, «kanun» diyenlerin «kanun»u çiğnediklerini, «Vatan Şarkısı»yla yurt-ulus sevgisini işlemiştir. Hemen hemen tüm şiirlerinde toplumsal bir öz vardır. İnsan gerçeği toplumdan soyutlanıp koparılmış değildir. Fikret'in şiiri, kuru bir imge, toplum-insan ötesi, ulus, insanlık kültürünün dışında olmadığından, canlı, iğneleyici, yol gösterici, miskinlikten, çoraklıktan uzaklaştırıcı olmuştur. Şiiri, iyiliği-kötülüğüyle sosyal olayların yansıtıcısı, aynası olmuştur:

«İnsanlığı paylaşan alçaklığı yık, ez,
«Billah yaşamak, yerde sürüklenmeye değmez.»
«Haksızlığın türlüsünü gördük... Bu mu kanun?
«En gamlı sefaletlere düştük... Bu mu devlet?
«Devletse de, kanunsa da, artık yeter olsun;
«Artık yeter olsun, bu alçaklık, zulm ü cehalet...
.....(Millet Şarkısı'ndan)

Bu dizeler bana, Anayasamızı anımsattı. Fikret'in şiirinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı bulmamak olası değildir. «Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir,» buyruğunu koyan 2. maddesini yukardaki dizelerle birlikte düşünmek mümkün. 19. maddesiyle «Haluk'un Amentüsü»ndeki inanç özgürlüğünü, 20-21. maddelerindeki bilim-bilgi, sanat, düşünce özgürlüğünü de şiirlerinin tümünde görülen akılcı, yaratıcı ruhla birlikte düşünmemek mümkün mü? «Hak bellediğin bir yolda yalnız da olsa gideceksin» diyen Fikret'i Anayasal bir özle, dalkavukluktan sıyrılmış, «topoden tırnağa özgür» kişiliklerle birlikte düşünmemek olası mı?

...Namık Kemal, istibdat devrinin mahbesini (zindan-tutukevi) nasıl yırtıp gür sesini duyurduysa Tevfik Fikret de Meşrutiyet döneminin bireysel duygularının kuşunu öyle yırttı. İnsanı ve toplumu, yurt sorunlarını, hakkı ve adaleti şiirlerine konu yaptı. Bu biçim ve konu olarak şiirde bir ihtilaldi. Toplumu, içine düştüğü tutsaklıktan ve bunalımdan kurtarmak için bir ihtilale hazırlanan Mustafa Kemal, bu didaktik-lirik şiirler karşısında adeta büyülendi.» (Sadi Borak, Atatürk ve Edebiyat, s. 84, 1972) Gerçekten de büyük şair-sanatçı büyük insanlarla birlikte toplumun tüm «maşeri vicdanı»nda yer edebilen şairdir. Çıkar duygusunu itip, insanlık yararına ulaşan kişidir. Bir zamanlar bağlandığı «İttihad ü Terakki'nin zehirnak bir muhalifi» (Yahya Kemal, Siyasi ve Edebi Portreler, s. 7) yapan güç, ondaki diyalektik ruhtu. Çünkü bu ruhun adamları, kişi ya da gruplara bağlanmazlar. Hakka, adalete, barışa ve bunları yaratan gerçek eşitliğe inanırlar.

Hasan Ali Yücel, «Hürriyet Gene Hürriyet İl» adlı yapıtında Tevfik Fikret'in Talat Paşaya «Benim vatanım adaletin hüküm sürdüğü yerdir» diye söylediğini yazar. (Sayfa: 722, bası: 1966) Gerçekten de Fikret'in gözünde «Millet vardı ve bu yüzden yağma sofralarının lütuflarına iltifat etmedi. Çünkü Hasan Ali Yücel'in adı geçen yapıtta «tavsif» ettiği gibi «bozulmamış bir vicdan, bozuk vicdan, mahsüllerini kabul edemezdi.» (S. 720) Vatan, özgürlük, ulus, insan kavramlarını ateşlemiş, toplumcu, diyalektik-özdeksel bir anlamla somutlaştırmıştı. Bu yüzden Fikret'in düşmanları çoktu. Ve bunların tümü de çağın akışına ayak uyduramayan, ya da yöntem bakımından akıntıya kürek çeken kimselerdi. «İlahi adaletten,» sözedenlerdi. Çünkü «İlahi adaletten en çok sözedilen ülkeler, beşeri adaletin

en zayıf olduğu diyarlardı» (Yücel, AGY. 716). Çünkü Fikret sosyal bir adalete inanıyordu. «Balıkçılar» «Hemşirem İçin», «Verin Zavallılara», «Ramazan Sadakası»... adlı şiirleri tamamen sınıfsl bir özü içeriyordu. «O, azap çeken kitlelere sonsuz bir merhametle bağlı idi. Cehalet, hırs ve çıkar kaygısıyla gerçekleri gözden saklayanlara karşı nefret duyardı. Saltanata, gericiliğe karşı isyanlarını korkusuzca haykıran insaniyetçi bir şair olarak yaşadı ve öylece öldü.» (Sabiha Sertel, İlericilik ve Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret, Önsözü, 1969)

O'nun ölüm yıldönümünde bu yazıyı, bu düşüncelerin ışığında yazdım.

Aydınlık (24 Ağustos)

ÇEKİŞTİRİLEN, ELEŞTİRİLEN TEVFİK FİKRET

NUMAN KARTAL

Son derslerimden birinde Tevfik Fikret'ten söz ederken bir öğrencim söz istedi ve:

— Oğlu papazmış, doğru mu? eefndim, dedi.

Soru karşısında şaşırmadım; çünkü meslek yaşamında bu tür sözleri işitmiş, işitmekle de kalmamış, Tevfik Fikret'i çekiştiren yazıları basında çok izlemiştim. Ne var ki, bu olgu karşısında acı acı düşünmekten de kendimi alamadım.

Nasıl alabilirdim ki... Ölümünün üzerinden bunca yıl geçmesine karşın, O, bir kısım yurttaşlarca övgü, bir kısmı için ise yergi kaynağı olarak duygu ile düşüncelerimizde yaşıyor, varlığını sürdürüyor. Gerçi Tevfik Fikret, değiştirilemeyecek olan: «Şiirimizi çağdaşlaştıran, uluslaştıran, yenileştiren, insancılaştıran ilk şair» yargısıyla edebiyat tarihimize geçmiştir, ama; hakkında övgüler yapıldığı kadar yergilerin yapıldığı da bir gerçektir. Bu bakımdan hem yergilerin üzerinde durmak, hem de Tevfik Fikret'i abartmadan gerçekçi biçimde değerlendirmek, değerini sürekli anlatmaktan bıkmamak gerek.

Tevfik Fikret hakkında yazılar, yapıtlar yazıldı;; ama yerilen yönü üzerinde nedense pek durulmadı. Oysa Tevfik Fikret, bir dönemin genç kuşağınca pek sevilen, okunan, erdem örneği sayılan büyük gençlik şairi idi. Günümüz genç kuşağı için de bu niteliklerini yitirmiş değildir, ama; günümüz genç kuşağınca geçmişten daha çok yerilmektedir. Gençlik, birtakım güçlerin etkisiyle Tevfik Fikret düşmanlığı içine itilmektedir.

O denli ki, bu gün okullarda çok Türkçe ve edebiyat öğretmeni, O'nu işlerken öğrenciler arasında yergi amacıyla «oğlu papazmış» sözlerinin bir gizmiş gibi fısıltı halinde söylendiğini üzülerek işitir. Birçok öğrencilerin de kompozisyonlarında: «Tevfik Fikret gibi Türk'ü değerlendiren, iki mevhuma mukaddesat ile ırka sövenlerden, bunu tavsiye edenlerden herhalde şüphelenmek hakkımızdır sayın hocam, bilmem haklı değil miyim?» (2) biçiminde yazdıklarına tanık olur.

Öte yandan yöresel gazetelerde Cumhuriyet kuşağından olanların: Tarihimizdeki şanlı destanları piçlikle sıfatlandıracak kadar fikir ve duygu bakımından piçleşen baba. Kabahati niçin Amerikalılarda arayalım? Haluk'a milli bir terbiye vermeyen Tevfik Fikret'te arayalım. Bilgi dağarcıklarını çok iyi bildiğimiz bu hazretler tarihimizdeki bütün şerefleri yapma, bütün saadetleri piçlikle sıfatları yazarına iade eden Bakiler'i kınıyorlardı. Nazım Hikmet'e vatan şairi denilmesi karşısında tepki göstermeyenler, Çetin Altan mukallidi sözde sosyalist kalemşörler...» (3) biçiminde yazdıklarını görür. «Bağ» adını alan dergilerde ise bunlara benzer yergileri çokluğu nedeniyle sıralama olanağı yoktur.

Bu tür yergilere bazan büyük basında da rastlanıyor. Dündenecek kadar kısa bir süre önce, bir Sayın Yazar, Mehmet Akif'i överken Tevfik Fikret'i yermek için şöyle diyordu bir yazısında: «Akif bize yeter, Fikret onların (solcuların) olsun.» (4)

Firaksiyon solcularına gelince, onların da bunlardan ayrıcalığı yok. Onlar da kendi düş evrenlerinde, ama aynı kapıya çıkan suçlamalar içinde yuvarlanmaktan kendilerini alamıyorlar: «Tevfik Fikret mi? O da kim!. Burjuva felsefesinin savunucusu, burnunun ucunu göremiyen bir duygu adamı, idealist bir şair. Çağımızda geçerli olan idealizm değil, materyalizmdir.» diyorlar.

Bunları duyan, okuyan genç kuşaklar da öğretmenlerine soruyorlar:

— Efendim, siz bize Tevfik Fikret'i erdemin büyük şairi olarak okuttunuz, örnek gösterdiniz; ama bakın neler diyorlar, hakkında neler yazıyorlar, ne dersiniz?

Tevfik Fikret'in ölümünden bunca yıl geçmiş; öğrencilerin «ne dersiniz?» sorusuna yanıt veremiyoruz, Tevfik Fikret'i hâlâ kabul ettiremiyoruz, yazık! Yirminci yüzyılın sonlarına doğru tırmandığımız şu yıllarda sağcısı solcusu adına ulusal birlik ve beraberlik ile evrensellikten söz edenlerce bölmeciliğin bu denli hastalık haline getirildiği bir başka yeryüzü ülkesi var mıdır

acaba? Merak ediyorum, ama olduğunu sanmıyorum. Ciddiyetten uzak da olsa bu tür yergilerin üzerinde durulması gerekir kanısındayım. Çünkü bu yergilerle beslenenlerin sayısı gün geçtikçe artıyor. Öğrenciler, öğretmenlerinin karşısına dikiliyor. Okullarda Atatürk, anayasa, çağımız koşulları ile ulusal eğitimin amaçları doğrultusunda eğitim öğretim yapma olanağı kalmıyor. Toplum, gerçeği bulamamanın sancısını çekiyor, her geçen gün biraz daha karanlığa gömülüyor. Topluma atılım kazandıran, belirli ülkü yollarını gösteren, çağın gerçeklerini dile getiren değerler erekli olarak «sahte kahramanlar» biçiminde nitelendiriliyor. Kitleler üzerindeki izleri, etkileri silinmek isteniyor. Silinmek istenenleri gün ışığına çıkarmak, topluma tanıtmak, değerlerini anlatmak gerekiyor. Kuşkusuz bu değerlerin başında Atatürk, ama edebiyatta da Tevfik Fikret geliyor.

Tevfik Fikret, şiirinde; duygularıyla hümanist, konularıyla gerçekçi, anlayışıyla devrimci bir şairdir. Şinasi ile başlayan, Ziya Paşa ve Namık Kemal ile yürüyen, Hamit - Ekrem Okulu ile canlılık kazanan Türk şiirindeki yenilik hareketinin biçimsel yeniliğine özde ilk yeniliği katan, geliştiren, şiirimizi uluslaştıran kişidir. Denilebilir ki: ...Başlatılan bu çağcıl hareket onunla hem başarıya, hem de verimliliğe, etkinliğe ulaşmıştır.» (5)

Şairimizi böyle bir etkinlilik ile verimliliğe ulaştıran 1789 Fransız Devriminin Avrupa'yı sarsan, sonra da bizim toplumumuzu etkisi altına alan, edebiyatımıza yansıyan ileri düşüncelerdir. Öyle ki, eski edebiyata sıkısıkıya bağlı olan Ziya Paşa bile bu düşünce akımının karşısında duramamış; «İster isen anlamak cihanı / Öğrenmeli Avrupa ,lisanı» diyerek yeni edebiyata yeşil ışık yakmak zorunda kalmıştır. Bu etkinlenişimin sonunda öykü, roman türlerinin yanında şiirin biçimi ve içeriği yeni batı kültürünün ışığında yönlenmeye başlamıştır. Tevfik Fikret, batıya yönlenmeye başlayan Türk şiirinde batıya açılmakla kalmadı, bunu ölçülü yazıyı düz yazıya yaklaştırmakla ustalığını kattı, sentez gücüyle Türk şiirinde yeni bir çğı açtı, ulusallık dönemini başlattı. İlk kez bizim diyebileceğimiz Türk şiiri, Tevfik Fikret'le yazılmaya başladı.

Tevfik Fikret, bu başarısını Avrupa'da gelişen yenilik hareketlerine olduğu kadar sanat anlayışına da borçludur. İçinde bulunduğu Edebiyat-ı Cedide topluluğunun sanat için sanat anlayışına karşın, O, toplum için sanat anlayışını benimemiş, bireycilik yerine toplumculuğu benimsediğini, özünde edilgenliğe yer olmadığını yazdığı şiirleriyle kanıtlamıştır. Sanat anlayışını şöyle

açıklar Tevfik Fikret: «Sanat şahsi olamaz; kendi şahsı için âsâr-ı sanat vücuda getirenler bulunsa bile, sanatkârlar yalnız kendi şahısları için tevlid-i sanat edenler değildir.» (6)

Bu anlayışla yazan Tevfik Fikret, şiirleriyle çağını olduğu kadar günümüzü de anlatmıştır. Teknikten, yenilikten yanadır. Bir yanda Abdülhamit düzenini yererken öbür yandan toplum katlarını uyarabilmiştir. Yaşadığı dönemin gençliğinde bir «fikir meş'alesi» olarak görev yapmıştır. O, Türk toplumunun olduğu kertede insanlığın da özgün sesidir. Haksızlığa, adaletsizliğe, kan ile vahşete baş kaldıran mazlum ulusların yol göstericisidir. Kaldı ki kendisini yerenlerin karşıtı en az onlar kadar geçmişe bağlı, geçmişle övünen bir ozandır. Aradaki ayrıcalık; Tevfik Fikret'in tarihin övünülecek yanlarıyla övünmesine karşın, yerenlerin tarihin kirli yanlarıyla övünmüş olmasında kendisini göstermektedir. Öte yandan en az evrensellik adına suçlama yapanlar kadar evrenseldir, gerçekçidir Tevfik Fikret. Aradaki ayrıcalık; Tevfik Fikret'in evrensellik ve maddecilik anlayışının çağdaş anlamda olmasına karşın, yerenlerin kalıplaşmış ve geçersiz sloganların tutsağı olmalarında, bir ütopya içinde bulunmalarında kendini göstermektedir.

Tevfik Fikret'in şiirlerine şöyle yüzeysel de olsa bakıldığında; hakkında övgüden başka söylenecek söz bulunamaz. Örneğin geçmişi:

Vaktiyle baban kimseye minnet mi ederdi?
Yok kalmadı hâşa sana zillet pederinden.

dizeleriyle daha güzel hiçbir sanatçı dile getiremedi, böyle onurlu yazmanın yolunu Tevfik Fikret'ten başkası gösteremedi.

Çiğnendi yeter varlığımız cehl ile kahra
Doğrandı mübarek vatanın bağrı sebepsiz.

dizelerinde olduğu gibi vatan sevgisini bu güzellikte Fikret'ten başkası dile getiremedi. Günümüzün duygu yoksunu, yurt sevgisine değer vermeyen gençliğinin yanılgısını yarım yüzyıl öncesinden görüp bir başkası sergileyemedi.

Birlikte bugün bulmalıyız derdine çare
Can kardeşi, kan kardeşi, şan kardeşiyiz biz.

dizelerinde de olduğu gibi en güzel öğüdü, birlikte yaşamanın güzelliği ile coşkusunu bir başka ozan veremedi. Günümüzün

ayrılıkçı ılkımları içinde yüceliğini kanıtlamış oldu.

Sarmış yine âfâkını bir düd-ı muannid
Bir zulmet-i beyzâ ki pey-â-pey mütezâyid.

dizeleriyle başlayan «SİS» şiirinde bir devrin karanlığını Fikret ölçüsünde hiçbir şair yansıtamadı, çağının karanlığını yansıtırken bile ölümünden yıllar sonrasının ozanı olmayı başka hiçbir şair başaramadı.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;
Ey hak, yaşa ey sevgili millet, yaşa... var ol.

dizeleriyle ulus sevgisini Fikret ölçüsünde bir coşkuyla bir başkası anlatamadı.

Bunlar gibi Tevfik Fikret'in hangi şiirini ele alsak bir gerçeğin en güzel biçimde dile getirildiğine tanık oluruz. İşte; «Doksanbeşe Doğru, Promete, Ferda, Tarih-i Kadim...»

O halde atılan taşlar atıldıkları yerde kalmak zorundadır. Çünkü: «Eskaza bir sapan taşı bir altın kâseye değse ne artar taşın değeri, ne değerden düşer kâse.» Bence Tevfik Fikret'i yerenler, bu gerçeği öğrenmelidirler; övenler, gerçeği görenler de Tevfik Fikret konusuna daha çok eğilmelidirler.

---

(1) Bu konuda benim bir yazım «ILGAZ» dergisinin Mart 1977 sayısında yer almıştır. Yazımı okuyan Sayın M. Şakir Ülkütaşır, bana yazdığı 6.4 1977 ANKARA tarihli mektubunda şöyle demektedir: «Muhterem ağlum Numan Kartal Bey, Ilgaz dergisinin Mart 1977 sayısında bizim neslin pek sevilen, okunan, fazilet örneği sayılan büyük gençlik şairi Tevfik Fikret Bey hakkında güzel, hakgüzâne yazılmış bir makalenizi zevkle, takdirle okudum. Fikret, ümmetçi bir zümre tarafından yeni kuşağa pek ters düşünceler, hatta zâlimce bir saldırı içinde tanıtılmış ve tanıtılmaktadır. Bu saldırıda büyük sebebi yazdığı «Tarih-i Kâdim»i ile ağlu Halluk'un Pratistan oluşu teşkil eder, malum.

Ben, Fikret'e eski saldırıları oldukça yakından tanıdığım gigi; yenilerden Kısakürek'i, Göze'yi de tanırım. Hele Fazlullah Maral hoca ile vaktile 1915 - 1918 arasında Maraş İdadi'sinde beraber hocalık yaptım; O kırkında, ben de yirmi ikisinde birer hoca idik. Maral «Şihâb-ül Kudret fi recmül - Fikret» adlı bir de reddiye yazmıştı o zaman. «Tarih-i Kadim»i münasebetle... Büyük Şair Akif te, büyük dinci âlim Ahmet Nalm (Babanzâde) hoca da yobazca saldıranlar arasında idi. Ne ise ben bu haksız, gaddarca yapılan, yazılanları andıkça (yada bunlar anıldıkça) pek üzülürüm. Bence Fikret, bir ahlâk, fazilet örneği insandı. Bizim nesle şiirleri ile bu sahada çok şeyler öğretti.»

(2) Emin Gürbüz, Sivas Lisesi, F/Fen D. 1969.

(3) Yavuz Bülent Bakiler, Hizmet Gazetesi Sivas. 25. Mart. 1968. (Aynı türde bir yazıya 1961 yılında bir Gaziantep gazetesinde rastladım.)

(4) Ergun Göze, Tercüman Gazetesi, 1973 yılı Temmuz ayında çıkan bir yazısı. (Yazının başlığını ve gün olarak yayınlanış tarihini not etmemiş olduğumdan veremedim.)

(5) Hikmet Altınkaynak, Vatan Gazetesi, 25. Temmuz, 1977.

(6) Servet-i Fünun Dergisi, Sayı: 476. Yıl: 1904.

ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE YAŞAYAN ŞAİR TFVFİK FİKRET

ADİL GÜLVAHABOĞLU

Tevfik Fikret (24.12.1867 - 19.8.1915) kendini yurduna, ulusuna adamış eşi az bulunur soylu şairlerden, devrimcilerden biriydi. O kılıcının iki yanıyla da savaştı. Hem otuz üç yıllık Abdülhamit rejimine karşı koydu hem de karanlık toplum düzenine... Onun şiirinde bu bakımdan, hem sosyal adalet, hem hukuk devleti, hem kadın hakları ,insanlık sorunları yer alıyor, hem de yürüyen, değişen bir evrenin diyalektik süreci. Fikret'in şiiri hem özde hem de biçimde yeniydi. Biçim bakımından olduğu gibi içerik-muhteva-öz bakımından da zincirlerini koparmıştı. Kendi deyimiyle «tepeden tırnağa dek özgürdü» Ondaki bu özgürlüğü ve özgünlüğü dostu Halit Ziya Uşaklığil şöyle vurguluyor.

«...Ve hemen ilâve edeceğim ki onun hepimizi şaşkınlıklar içinde bırakan kudreti asıl bunun için bir mucize gibidir. O, ne ise onu kendi sanatkâr yaradılışının hamurundan yoğurmuş, ne kadar yükselmişse o yüksekliğe kendi ruhunun havasından gelen nefeslerle çıkmıştır. Türk şiirini o zamana kadar temizlik ve düzgünlükle doğruluğa ulaştıran, duymakta, görmekte o zamana kadar duyulmamış, görülmemiş Türk duygusuna tamamiyle başka ufuklar açan Tevfik Fikret, bunları bulmak için dışarı bakmaya lüzum görmemiş, gözlerini kapamış ve bütün sanatının yaratıklarını kendi yaradılışlarının kaynağında bulmuştur.» (Halit Ziya Uşaklıgil, Kırk Yıl, S. 376, 1969) Gerçekten de Fikret kişiliğiyle olduğu gibi edebiyatta yaptığı yeniliklerle de kendini özgün kılabilmişti. Kuşkusuz bu bir yaratı sorunuydu. Alışılmışın tamamen dışında kalabilme, yeni boyutlu bir sanat anlayışı yaratabilme işiydi. Bu nedenle o sanatını toplumun uyanması, çağdaşlaşması için yarattı. Öğretici (didaktik) ve toplumcu - ahlâkçı-devrimci şiirini ödün vermeden toplumun hizmetine sundu.

Fikret'e gelinceye dek toplum sorunlarına sınıfsal bir açıdan bakan şair yok gibidir. Fikret'le birlikte Türk şiiri ayağını toprağa basmıştır. Yeni bir açılım kazanmıştır. Fuzuli'nin, Nef'i'nin sosyal yönünü elbet de kabul ediyoruz. Halk şiirinin kendi akışı içerisinde yarattığı devrimci ozan Pir Sultan'ı, Yunus'u, Köroğlu'nu da elbet de unutur ya da kulak ardı eder değiliz. Ama Fikret bütün bunlara rağmen Türk edebiyatına kendine özgü oldukça geniş boyutlu bir yenilik getirmiştir. Onda hem din'e kar-

şı bilim, hem ümmet'e karşı ulus hem de evrim'e karşı devrim ruhu var. Bireysel'e karşı devrim ruhu var. Bireysel'e karşı toplum ve insanlık ruhu var:

«Kan şiddeti besler, şiddet kanı; bu düşmanlık/Budüşmanlık kan ateşidir, sönmeyecek kanla, inandım» dizeleri bugünkü olaylar karşısında söylenmiş gibidir.

«Aklın, o büyük sihirbazın hüneri önünde / Yok olacak, gerçek dışı ne varsa inandım» / Karanlıklar sönecek, yanacak hakkın ışığı, / Patlayan bir volkan gibi bir anda inandım» dizeleri ondaki yenilik-devrim bilincinin somut örnekleridir.

İnsanın ve tüm insanlığın dostu barıştan yana Fikret bu duygusunu şöyle belirtiyor. «Yer yüzü vatanım, insan soyu milletimdir benim, / Ancak böyle düşünenin insa nolacağına inandım» / Tekmil insanlar kardeşi birbirinin ...Bir hayal bu!/ Olsun, ben bu hayale de bin canla inandım.» (A. Kadir, Bugünün Diliyle Tevfik Fikret, 79-80, 1970)

Fikret'in yeniliğine Afşar Timuçin şöyle değiniyor:

«...Toplumcu şiir anlayışının ilk temsilcisi Tevfik Fikret'tir dersek, şiirine toplumsal konuları sokmuş daha önceki bazı şairlerin hakkını yemiş olmaz mıyız? Olmayız, çünkü Tevfik Fikret'ten önce gerçek anlamda toplumcu şiir yoktu, ancak toplumcu şiirin sayısız yüzlerinden birine karşılık olan siyaset şiiri vardı. Siyaset şiirini, yani siyaset sorunlarını toplum sorunlarından yalıtık olarak ele alan şiiri geniş uzanımlı toplumcu şiirden kesinlikle ayırmalıyız. Birinde özellikle devlet yönetimiyle ilgili belirlemeler ve eleştiriler yer alır, öbüründe toplumun başlıca sorunları tartışılır ve deşilir.» (Nâzım Hikmet'in Şiiri S.: 127-128, 1978) İşte Fikret, kanımca toplumcu anlamda toplum sorunlarını «deşen» bir şairdi. Diyalektik materyalizmin izlerini, toplumun birçok sorunlarıyla, kadın, barış, değişim, özgürlük, eşitlik, kardeşlik konularıyla birlikte ilk kez Fikret'te buluyoruz. «Ulus», «Vatan», «Özgürlük», «Devrim», «Hak ve Hukuk» konuları genel anlamda bir toplumcu düşünceyle işlenmiştir. «biraz zorlarsanız, ele aldığı konuların hemen altında bir sınıf bilincine, ezilmiş insanların oluşturduğu sınıfın azçok olgunlaşmaya başlamış bilicine dokunursunuz. Tevfik Fikret'i işte benzerliğinin üstüne çıkaran işte buydu. (AGY, Timuçin, 130)

Fikret, siyasi şiiri aşmış ve toplumun genel sorunlarına el at-

mıştı. Siyaseti aşmasaydı. II. Abdülhamit diktasına karşı savaştıktan sonra 1909'da yıkılan bu diktadan sonra kurulan «İttihat ve Terakki Partisi» hükümetine, yönetimine de karşı çıkmazdı. Oysaki bu dönemin yiyicilerini de «Han-ı Yağma» şiiriyle çok sert bir dille yerin dibine batırmıştır. Ümmet ve şeriat devletinin zalim diktatörü II. Abdülhamit'e' yazdığı en sert şiirlerden sonra nisbi bir özgürlük geldi diye susmamış, ödün vermemiştir. «...Kanunsa da devletse de artık yeter olsun/Artık yeter olsun bu deni zulm ü cehalet» diye karanlık dönemi eleştiren, yerin dibine sokan Fikret, «Hân-ı Yağma»da sözde yenilikçilerin posasını çıkarmıştır:

Verir zavallı memleket, verir ne varsa, mâlını,
vücudunu, hayatını, ümidini, hayalini,
bütün ferağ-ı hâlini, olanca şevk-i bâlini.
Yiyin efendiler, yiyin, bu han-ı iştihâ sizin.
doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Hiç kimseye yaranmayan, buna tenezzül etmeyen, kendi sözüyle «kimseden ümmide feyzetme» yen, hak bellediği yolda yalnız da olsa yürüyen «Fikret Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı yaşamadan ölmüştür. Yaşasaydı, sanattaki yerini kim bilir daha ne kadar ileri götürürdü. Çünkü büyük olayların şairlere etkisi de büyük olur.

Onu ölüm yıldönümünde bu nedenlerle saygıyla anıyoruz.

Ne mutlu onun devrim ruhuna, töresine, sarsılmaz karekterine bağlı kalarak yürüyen Türk gençliğine.

Oluşum (Ocak 1978)

ÖLÜMÜNÜN 47. YILINDA AHMET RASİM

GAZANFER ERYÜKSEL

Türkiye'nin geçimini kalemi ile sağlayan ilk yazarlarından biri, belki de ilk yazarıdır Ahmet Rasim. 1865 yılında İstanbul'da Sarıgüzel'de doğdu. Babası Bahattin Efendi A. Rasim'in annesinden ayrıldıktan sonra bir daha arayıp sormadı. Annesi Nevber Hanım ise A. Rasim'i dikiş dikerek büyüttü.

A. Rasim'in çocukluğunu anlattığı «Falaka» ve «Gecelerim» adlı kitapları bizler için güçlü birer belgeseldir. Hiç bir yaban-

cı kalem, hiç bir yabancı yazar bu otobiyografinin yerini tutamaz.

A. Rasim okuldan kaçıp cami bahçesinde oyun oynadığı günlerin birinde «kalfa» tarafından yakalanır. Okula gider gitmez küçük Rasim'i falaka beklemektedir. Falakaya dayanamaz, bayılır. Ayakları üstünde durmak mümkün değildir. Eve güç hal ile gider. Yemeğini yer yemez uyur. Sabaha kadar inler. Ertesi gün gittikleri hamamda annesi mosmor kan oturmuş tırnaklarını ve ayaklarının halini görünce onu okula yollamayacağına dair söz verir.

Bu sırada Rasim'in annesi, sütninesi, mutfak ve ortalık işlerine bakan Dilfeza kalfadan oluşan ailesi büyük halası ile kocası Miralay Laz Mehmet Beyin himayelerine girer. Enişte, Rasim'e Yakup Hoca adında özel bir öğretmen tutar. Ayrıca dayağı ile ünlü Hafız Paşa mektebine verir. Okuldaki dayağa ve zorbalığa dayanamayan A. Rasim bu okuldan da ayrılır. Eğitimi, Yakup Hocanın özel dersleriyle devam eder. Eniştesinin ölümü üzerine A. Rasim Darüşşafaka'ya yazılır.

Ahmet Rasim okulda «mebaniyülinşa» derslerinden ve Çanta dergisinden etkilenir. Erkanı Harbiye Binbaşısı Manastırlı Rıfat Bey tarafından çıkarılan Çanta dergisi, Namık Kemal'in görüşlerini savunur. Dergide vatandan, hürriyetten ve sosyal konulardan bahseden yazılar vardır. Ahmet Rasim ve arkadaşları bunları okur ve hatta ezberlerler ve daha da ileri gidip «eyleme» geçtikleri de olur.

Çanta dergisinde yayınlanan «Gönüllü» isimli bir piyasi oynamayı kararlaştırıp, kapıya bir arkadaşlarını gözcü olarak bırakırlar. Ve...

«Birden kapı açıldı. İçeriye müdür, iki mubassır, mektebin imamı girmesinler mi? Cümlemiz donakaldık. Bittabi seyircilere bir şey demediler. Biz aktörlere birer güzel dayak attıktan sonra, iki gün de kuru ekmek yemeye mahkum olduk. Edebiyat yüzünden uğradığım ilk darbe budur!» (Muharrir, Şair, Edip, II.)

«Okul müdürü bir gün öğrencileri toplar, önce nasihat yollu sözler söyledikten sonra; 'Galata'ya, Beyoğlu'na geçilmeyecek semtli olanlar bile ora sokaklarında gezinmeyecekler, tiyatrolara çalgılı kahvelere gidilmeyecek...' Bu tenbih hepimizi uyandırıyordu (Muharrir, Şair Edip, II)

Hafta sonunda bir arkadaşı ile beraber Galata'ya giden A. Rasim, tiyatro ve kantolardan çok etkilenir. Bir ay sonra Ahmet Rasim ve arkadaşı yine Galata'daki «Kuşlu» tiyatroya giderler. Fakat bu kez onları acı bir son bekler, yakalanırlar. On üç gün hücrede yatar, üç ay izinsiz kalırlar.

«Musiki gibi, edebiyatı hapis yata yata veyahut dayak yiye yiye öğrenmek kadar fasıladar-ı lezzet olan hiç bir ders bilmiyorum!» (Muharrir, Şair, Edip, s. 20 - 21)

Ahmet Rasim'i etkileyen şeylerin biri Çanta dergisi, diğeri Mebaniyül inşa dersleri ise de, Hayrettin Beyi hiç de yabana atmamak lazımdır. A. Rasim ve arkadaşlarına Şinasi'yi, Namık Kemal'i, Ahmet Mithat'ı, Ziya Paşa'yı öğreten Hayrettın Beydir. Onlara Bedir, Muhbir ve Devir gibi gazeteleri getiren, Namık Kemal'in «Vatan» şiirini yazdıran, İkinci Abdülhamid'in, sarayın ve hükümetin zulmünü anlatan ise yine Hayrettin Beydir.

A. Rasim'e vezni ve aruzu, şiirle uğraşan eniştesi öğretir. Kafiyeler aramak ve horoz sesi işitmemiş kelimeler bulmak için en yakın yardımcısı ise «İlaveli Lugati Osmaniye» dir.

Darüşşafaka'nın son sınıfında okula gizli gizli giren Tercüman-ı Hakikat gazetelerinden birçok konu hakkında bilgi sahibi olur. Yine bu yıl içinde A. Rasim'in dil hakkındaki düşünceleri olgunlaşır. Sekiz kişilik sınıf ikiye ayrılır. Bir grup Hacı İbrahim Efendinin Tarik gazetesindeki fikirlerini savunur. A. Rasim ve arkadaşları ise Ahmet Mithat Efendinin Tercüman-ı Hakikat gazetesindeki fikirlerini «Türkçülüğü» savunurlar. Ahmet Mithat Efendi ve Tarik gazetesini Arapça taraftarlığı ile itham ederler. Ahmet Rasim ve arkadaşları Vakit yazarı Sait Beyin bir sözünü tekrarlıyorlardı.

«Arapça isteyen urbana gitsin
Acemce isteyen İran'a gitsin.
Ki biz Türküz bize Türki gerektir.»

YAZARLIĞA İLK ADIM

A. Rasim 20 Haziran 1883'te on sekiz yaşında Darüşafaka'yı birincilikle bitirdi. Darüşşafaka mezunları ya telgrafhaneye ya da rüsumat nezaretine memur olurlardı. O Posta Telgraf Fen kalemine verildi. Fakat genç Darüşşafaka mezununun memuri-

yette hiç gözü yoktu. «Ben başka kafada idim, o zihniyeti adeta kendimo mulodinmiştim» diyen A. Rasim'in Fransızcadan çevirdiği ilk yazısı Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çıkar. Ama çalıştığı ilk gazete Ceride-i Havadis'tir.

Telgrafhaneye girdikten sonra evlenmiş olan A. Rasim annesinin ısrarlarına rağmen memuriyeti bıraktı. Böylece yarım yüzyıl sürecek olan yazarlık hayatı başladı.

1885-1886'larda Tercüman-ı Hakikat'ta çalışırken Berk, Envari, Zekâ, Güneş, Gülşen, Sebat, Hamiyet, İmdadülmedat, Sa'y gibi dergilerde de yazıyordu. 1885'te ilk kitabı basıldı. «Fonograf». 1891'de Serveti Fünun'da yazıları çıktı. 1894'te Malumat ve Sabah gazetelerinde çalıştı. 1896'da Samih Rıfat ile birlikte Resimli gazetenin aranan bir yazarıdır. Hakkında Edibi Şehir Ahmet Resim Bey diye yazı yazılacak kadar tanınmıştır. II. Abdülhamit'in fincancı katırlarını ürkütmeden sansüre rağmen sürekli yazdı. Balkan ve Birinci Dünya savaşlarında Tasviri Efkar'da çalıştı. Romanya ve Filistin cephelerine gitti. Mütareke yıllarında Yenigün, Zaman ve Vakit gazetelerinde yazdı.

Ahmet Rasim gazeteciliği ve yazarlığı yanında müzikle de yakından ilgilenmiş, şiirler yazmış, besteler yapmıştır. «Benim de musikiye merakım var idi. Dört beş günde bir Eyüp'e gider, üstadım Zekai Dede merhumun sayei irfanından elifbasını gördüğüm musikimizin mühim parçalarından bazılarını hıfzetmeye çalışır idim.» (Fuhş-i Atik cilt 1 sayfa 89) Ahmet Rasim'in çevresindeki kişiler Türk müziğinin tanınmış kişileridir. Hacı Arif Bey, Hacı Faik Bey, Rıfat Bey, Santuri Ethem Efendi, Medeni Aziz Efendi, Latif Ağa ve Kemani Tatyos.

Daha sonraları Cumhuriyet gazetesinde çalıştı. 1927 seçimlerinde İstanbul milletvekili oldu.

21 Eylül 1932'de 67 yaşında Heybeliada'da ölen Ahmet Rasim Türk diline en son hizmeti olan sözlüğü «K» harfine kadar yazabilmiştir.

AHMET RASİM VE İSTANBUL

Ahmet Rasim yazarlık yaşamı boyunca irili ufaklı 99 kitap çıkardı. Bu kitapların çoğu piyasa için yazılmış hikaye ve romanlar, çeviri hikayeler, ders kitapları ve Fonografdan Cizvit tarihi-

ne, Elektrikiyeti Sakineden Teşekkülü Cihan'a, Osmanlı Tarihinden Tarihi Ticarete kadar çeşitli konuları kapsar. Yazarın zamanı aşacak kitapları ise; «Gecelerim», «Şehir Mektupları», «Fuhş-i Atik» (iki cilt), «Muharrir, Şair, Edip», «Falaka», «Muharrir Bu Ya», «Gülüp Ağladıklarım», «İki Hatırat Üç Şahsiyet» adlı kitaplarıdır.

A. Rasim'in bu kitaplarında otuz iki kısım tekmili birden bir İstanbul buluruz. Mahalle mekteplerinden, kadınların hamam eğlencelerine, Darüşşafaka gecelerinden Direklerarasına, Galata'nın salaş tiyatrolarından Kağıthane alemlerine, vapur ve tramvaylarından devrin politik simalarına kadar İstanbul'u İstanbul yapan her şeyi bir film kamerası gibi saptar A. Rasim. Eğer o devrin İstanbul'unu aplatan bir film yapılacak olsa, mekan, çevre düzeni, kostüm, diyalog ve müzik için belki de biricik kaynak Ahmet Rasim olacaktır.

Ekmeğini kalemiyle kazanan Babıali yokuşunun ve edebiyatımızın seçkin yazarı Ahmet Rasim'in anısı önünde bir kez daha saygıyla eğiliriz. Aydınlık (23 Eylül)

BEDRİ RAHMİ DÖRDÜNCÜ ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE ANILDI

ZEYNEP ORAL

21 Eylül 1979. Günlerden cuma. Küçükyalı'daki Altıntepe mezarlığındayız. Eşi, yakınları, dostları, öğrencileri Bedri Rahmi Eyüboğlu'na «merhaba demek için bir araya geldi. Tam dört yıl oldu sanatçı aramızdan göçüp gideli. («Karadutum, çatal karam, çingenem/Nar tanem, nur tanem, bir tanem» dizeleri ağızlara, dillere, yüreklere dolanalı kaç yılı oldu acaba?)

Dört yıl sonra, Bedri Rahmi'ye «merhaba» demek için gelenler, burada bir mezar taşıyla karşılaştılar. «Mezar taşı» deyimi, sözün gelişi. Çünkü bu öyle alışageldiğimiz taşlardan maşlardan değil. Bu, Bedri Rahmi'nin yaşamını, sanatını, yaşama sevincini ve coşkusunu simgeleyen bir eser. Taşın toprağın arasından akan bir su. Duru, saf, coşkulu, oynak (değişen, akan), bereketli ve üreten. Mavinin üzerine düşen iki kaya parçası. Nereden baktığınıza bağlı: Kâh gökyüzü mavisinin, kâh deniz mavisinin üzerine düşüyor. Yükselen, sağlam, sağlıklı, suyun delip geçtiği, birbirini bütünleyen iki kaya parçası. Ve bu iki kaya parçasının

arasından fışkıran, «mükemmel»i kovalayan güçlü mü güçlü, «Sanat»ı simgeleyen çelik bir boru...

Bu «mezartaşı», mimar Abdurrahman Hancı'nın eseri. (Ah, bu eseri benim yerime Bedri Rahmi anlatacaktı ki sizlere, düş gücünü, kelime cümbüşünü, şiir şenliğini siz o zaman görün. Bedri Rahmi'nin mezarını görmeseniz bile, görmüşçesine yaşayabilecektiniz).

Kaya parçasının üzerinde şu sözler var: «Bir can verdi bize bin alır/Gideriz gözümüz arkada kalır. - 1975». Mezarın tümü bir karış yükseklikte, üzeri allı morlu, mavili yeşilli balıklarla, yıldızlarla, renkler ve çizgilerle donatımış bir çerçeveyle çevrelenmiş.

(«Ah, elimde olsa ne yapardım biliyor musunuz? 'Bu yıl yalnız yeşilin peşine düşeceğim' derdim. Bütün bir yıl gezer dolaşır, kapanır, yeşil arardım. Sonra kırmızıların. Sonra mavilerin. Birer birer hepsini inceler, sonra sizlere 'yeşile buyrun', derdim. 'Maviye gelin. Morlara buyrun!' derdim.» Böyle diyordu ya bir yazısında, işte bugün yine bizleri renklere buyur etmişti. Güneş de inadına bir parlak. Göğün, denizin mavisi, ağaçların yeşili inadına bir berrak. Gelin de şimdi resimlerindeki nakış tadını anımsamayın).

Evet, dört yıl sonra Bedri Rahmi'ye «merhaba» diyoruz! Oğlu Mehmet bir konuşma yapacak. Konuşmadan çok bir açıklama bu.

(Eren Eyüboğlu'na bakıyorum. «Yorgunum / Yaşamaktan değil / Ölümlerden» der gibi. Hayır hayır, yine karıştırıyorum. Bunu Eren Eyüboğlu değil, dostu Cemal Tollu"nun ölümünden sonra yazdığı şiirde Bedri Rahmi söylemişti).

Mehmet Eyüboğlu, kaya parçasının üzerindeki dizelerle ilgili bir açıklama yapıyor: Bedri Rahmi, yaşamının son aylarında genç bir fotoğraf sanatçısıyla, Şakir Serengil'le dostluk kuruyor. Onunla sık sık konuşuyor, şiir okuyor, yaptıklarından, yapmak istediklerinden söz ediyor. Ve bu konuşmaları banda alıyorlar. Ne var ki, bu çok genç yaştaki (20) dostu, Bedri Rahmi'nin ölümünden bir ay önce Şile'de boğuluyor. Bedri Rahmi öldüğünde, geriye herhangi bir vasiyet bırakmamıştır. Aradan bir yılı aşkın bir süre geçtikten sonra Şakir Serengil'de kalmış olan ses

bantları ortaya çıkıyor. Bu bantların birinde Bedri Rahmi, mezar taşına bu dizelerin yazılmasını istemiştir: «Bir can verdi bize bin alır / Gideriz gözümüz arkada kalır.»

(Bu açıklama yapılırken, gözüm mezarlığın ta öbür ucunda yere eğilmiş, canla-başla, kan ter içinde çalışan, taşı toprağı temizleyen, toprağa bir şeyler eken, kara saçlı kara gözlü güzelim bir çocuğa ilişiyor. Hiç kuşkum yok ki, Bedri Rahmi'nin arkada kalan gözü o çocuğa da takılmıştır: «Ben arıya arı demem / Arının balı olmalı / Ben güzele güzel demem / Güzel faydalı olmalı / Güzel dediğin işe yaramalı.»)

Bu anma töreninde (hayır, tören mören değil bu), «merhaba»da buluşanlar, başka hiçbir şey değil de Bedri Rahmi'yle dopdolu olduklarından mı neden, herkes birbirini, insanları ve yaşamı daha bir seviyor. Bu nedenle acıklı sözlere hiç mi hiç yer yok. Hani «Bir Tane Daha» şiirinde Bedri Rahmi der ya, «Bir mangal yürekli Tonguç baba yetmedi bre şahin aman / Bir Tonguç baba daha (...) Bir Koca Sinan yetmedi bre şahin aman / Bir Sinan daha / (...) Bir Nâzım yetmedi bre şahin aman / Bir Nâzım daha...» İşte onun gibi «Bir Bedri Rahmi yetmedi bre şahin aman / Bir Bedri Rahmi daha...» demek geliyor içimden. Ama gelin, en iyisi, yaşamı sanata, sanatı yaşama dönüştüren Bedri Rahmi'ye bir «merhaba» diyelim önce.

Sanat Dergisi (1 Ekim)

ÖLÜMÜNÜN 10. ÇILINDA DOĞAN NADİ'Yİ ANIYORUZ

Bir dakika adını taşıyan küçük fıkralarla, büyük fıkranın söylemek istediğinden daha yoğununu ve etkileyicisini söyleyen gazeteci yazar Doğan Nadi'yi 10 yıl önce bugün yitirmiştik.

Doğan Nadi, Bir Dakika'da güncel bir sorunu, siyasal toplumsal bir düzensizliği kısa, özlü, iğneleyici bir dille yansıtırdı.

Cumhuriyet'in geçmiş yıllardaki sayfalarını okumuş olanlar, onun gazeteciliğin habercilik dalındaki başarılarını da anımsayacaklardır.

Bir Dakika'lar kitap bütünlüğünde de yayınlanmıştır. Bir Dakika'daki küçük fıkraları toplu olarak okursak, demokrasimizin nasıl bir engebeli yolda ilerlediğini anlarız.

Siyasilerimizin, politika arenasında savaşa katılanların da gülümsenecek anıları, halleri hareketleri de onun Bir Dakika'larında yansımıştır.

Onuncu ölüm yıldönümünde Bir Dakika'sıyla onu bir kez daha anıyoruz.

Cumhuriyet (6 Ekim)

PİR SULTAN ABDAL'IN ANITI 20 EKİMDE DİKİLİYOR

BURHAN BİLGET

SİVAS — Osmanlı İmparatorluğunun 16. yüzyılda bozulmaya başlayan sosyal, ekonomik ve toplumsal yapısı, daha güzel bir yaşama özlemi ile dolu olan Anadolu insanında bazı eylemlerin, dirlik düzenlik kavgasının boyutlanmasına neden oldu. Bu yaşama savaşı içinde barışşsever insanımız sanatçılar, ozanlar, âşıklar ve düşünürlerle birlikte omuz omuza verdiler.

Sivas yöresinde, Yıldız Dağı eteklerinde kıraç topraklarda, yurdun başka yerlerinde halkın dirliğini, düzenliğini isteyen düşünceler yeşerdi. Pir Sultan Sivas'ta yeşeren bir çiçektir. Yazar ve düşünür Sabahattin Eyüpoğlu onun için «Pir Sultan Abdal Anadolu halkının bağrında açan kızıl bir güldür,» der. Bu güzel söz onu en iyi anlatan bir kaynaktır.

Pir Sultan dörtyüz yıldır kendi köyünde yaşamaktadır. Bu olguyu 1978 yılında köye çağrılı gittiğimizde iyice gördük. Yurdun her yerinde simgeleşen, bilimselleşen Ozan kendi köyünde yalın, içten, umutlu ve yoksulca yaşamaktaydı. Köyde kurulan dernek, Ozanın insancıl uğraşını dünyaya duyurmak istiyordu. Kültür Bakanlığı Teknik Elemanı Dekoratör - Yontucu Cahit Koççoban tarafından anıt, açık hava şenlik alanı, Pir Sultan Abdal evi, bahçe duvarı (Bezemeli) v.b. sanatsal ünitelerin yapılmasına karar verdi. Toplam beş ay süre ve 1978 yılında başlayan çalışmalar imece yöntemi ile Cahit Koççoban'ın denetiminde tamamlandı. Anıt, ozanın doğum yeri olan Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz köyünde, 20 ekim günü burada yapılacak bir törenle açılacaktır.

7,5 metre yüksekliğindeki anıtın açılışında Ankara'dan bazı bakanların, Sıvas'taki yerel yöneticilerin ve kalabalık bir halk topluluğunun hazır bulunacakları öğrenilmiştir. Köylülerin gerek el emeği ve gerekse parasal yönden büyük katkıda bulundukları anıt 5 ayda tamamlanmış, dev gövde, beton ve demirden yapılmıştır.

20 ekim 1979'da açılacak ve iki gün sürecek şenlikte tüm çevre köyleri, konukları ağırlayacaklar, onlara Yıldız yöresini, doğasını, köy yaşamını ve kendi kültürlerini tanıtacaklar.

1979 YILINDA YUVARLAK YAŞDÖNÜMLERİNDE EDEBİYATÇILARIMIZ

1979 yılında, 90 yaşında bir edebiyatçımız var (Burhan Felek). 80 Yaşında edebiyatçımız yok. 75 yaşında bir edebiyatçımız, 70 yaşında yedi edebiyatçımız var. Bu yıl içinde 60 yaşında onbir, 50 yaşında on edebiyatçımız bulunuyor. Adreslerini bulabildiğimiz yuvarlak yaşdönümlerindeki edebiyatçılarımıza başvurarak, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı için yazı yazmalarını diledik. Gönderilen yazıları yanıtlıyoruz.

90 Yaşında

Burhan Felek

75 Yaşında

Haşim Nezihi Okay

70 Yaşında

Samet Ağaoğlu
Rakım Çalapala
Ahmet Muhip Dranas
Hasan İzzettin Dinamo
Suavi Koçer
Halis Özgü
Reşat Enis

60 Yaşında

Salah Birsel
Avni Dökmeci
Ferzan Gürel
Feyyaz Kayacan
Atıf Özbilen
Mehmet Seyda
Kemal Sülker
Suat Taşer
Vedat Türkali
Halim Yağcıoğlu
M. Sami Onat

50 Yaşında

Adalet Ağaoğlu
Doğan Aksan
Fakir Baykurt
Şemsi Belli
Mustafa Necati Karaer
Muazzez Menemencioğlu
Hidayet Sayın
H. Vasfi Uçkan
Necati Zekeriya
M. Fahri Oğuz

SAMET AĞAOĞLU

23 Kasım 79

Sayın Aziz Nesin Bey,

Mektubunuzu aldım, dikkatle okudum. Konuları ister benim düşüncelerime uysun, ister uymasın hemen hemen bütün yazılarınıza renk veren espiri rüzgarı şu on beş, yirmi satırı da süslüyor. Zaman zaman edebiyatçılığım ve siyasi hayatımın şu ve

bu yönü üzerinde yaptığınız eleştirileri hatırlattı bana. «Kendi kendinizle hesaplaşıp özeleştirilerinizi yapabilirsiniz» diyorsunuz. Ayrıca «içimi özgürce dökebileceğimi, edebiyatta ne umup ne bulduğumu, varsa düş kırıklıklarımı anlatabileceğimi» söylüyorsunuz, «mademki yetmiş yaşına geldin, o halde artık hayatının hesabını açıkça verebilirsin. Ne varsa geride... Önünde kendi kendine bir hesaplaşma faturasında yer alabilecek gün kalmadı artık» demek istiyorsunuz. Doğru. Yalnız Türkiye'de değil, belki bütün dünyada siyasette olduğu kadar edebiyat, bilgi, hatta felsefe üzerinde yetmiş yaşın ötesinde eserler verebilmiş insanlar az.

Bir insanın kendi kendisiyle hesaplaşmasının çeşitli arenaları var. Aile kişileriyle hesaplaşma, çocukları, arkadaşlarıyla hesaplaşma, seçtiği meslek ile, hevesleri ve ihtirasları ile hesaplaşma!! Ölüm cezası yerine ölünceye kadar hapis hükmü ile kapandığım cezaevlerinde bu hesaplaşmayı bir perdelik tiyatro sahnesinde vermeyi düşünmüştüm. Perde açıldığı zaman sahnede büyük bir masanın çevresinde belki yirmi insan oturuyor. Hepsi gölge halindedir. Masanın başında ihtiyar, düşünceli birisi var. Masanın üstünde de çeşitli yemeklerle dolu tabaklar. Masanın başında oturan konuşmaya başlıyor. Sesi ahenklidir. Ama biraz kısık, biraz da hüzünlü:

«İşte yine hepiniz buradasınız. Aynı sofrada. Birbirimizi nasıl sevmiştik bir zamanlar! Sonra nasıl birbirimizden uzaklaştık! Kavgalarımız, barışmalarımız... Ama şimdi artık bir daha kavga etmemek üzere barıştık. Son barış sofrası. Sevdiklerinizin hepsi var.»

Konuşan yalnız ihtiyar. Ötekiler kah gülümsüyorlar, bazen önlerine bakıyorlar. O kadar. İhtiyar konuşmasını bitiriyor, gölgeler birer birer yok oluyorlar, sofrada kalan yalnız, ihtiyardır.

Bir perdelik piyesimin çok kısa özeti işte bu.

Edebiyat hatıralarınızı anlatın diyorsunuz. Nereden başlıyayım? Mesela lise yıllarından. İşte Fevziye mektebi (şimdiki Işık Lisesi) yedinci sınıf talebesinden 166 numaralı Abdüssamet Ahmet Efendinin 1339-1340 yılı not karnesi: en yüksek numara müntehibat (şiirler) 10. Tahrir, yani yazı 10. Bunlara karşılık tarih

8,25. Matematik 7,38. Fizik 7,66... Aynı sonuçlar 1340-1341 yılı için de.

Edebiyat hatıralarımın bir kısmını önce Hayat Dergisinde, sonra da bir kitap halinde yayınladım. İsmi, İlk Köşe.

Babam fikir ve siyaset adamıydı. Ama ben çocukluğumda, hatta gençliğimde ne fikir adamı olmayı, ne siyaset sahnesinin aktörleri arasında yer almayı düşünmedim. Fakat çok tanınmış bir şair veya tanınmış bir romancı olmayı heyecanla hayal eder, kendimi aynada başında bir fes, daha sonra bir kalpak ve şapka ile, bu hayalin etkisi altında seyrederdim. Lisenin son yıllarında asker olmaya heveslendim, babam bırakmadı. Onun ısrarı ile hukuk okudum, fakat yüksek tahsilim bitinciye kadar da asıl büyük hevesim edebiyattı. Ama çocukluğumdan o yıllara kadar hayatım babamın oğlu olarak siyasi heyecanın estirdiği rüzgarlar, fırtınalar, kasırgalar arasında geçti. Evimiz siyaset adamlarıyla dolup taşardı. Siyaset kavgalarının yarattığı hapisaneleri babamı orada görmeye giderek tanımıştım. Yine aynı kavgalar bana dün ellerini amca diye öptüğüm insanları sehpalarda seyrettirmişti. Baba evinde şahit olduğum bu manzaralar bende politika arenasının dekorlarıyla edebiyat heyecanım arasında bir yaklaşma köprüsü olmaya başladılar. Kendi kendime bir yandan babamın oyluna girerken, bir yandan hikayeler, romanlar yazarım diyordum artık. Bu arada benimle ilgili bazı olup bitenler de, ki burada anlatmaya gerek yok, yeni hevesimi kuvvetlendirdi, ilk hikayelerim çıkmış, Strazburg Hatıraları iyi karşılanmıştı. O halde dedim, kendi kendime, politika sahnesinde de başarılı olabilirim. Devlet memuru olarak genç yaşta eriştiğim dereceler beni devrin politikacılarına vazife gereği olarak yaklaştırıyordu. Bu da yeni hevesimi kuvvetlendiren bir sebepti. Sonunda 946'da umummüdürlükten çekilerek politikaya girdim. Önce Demokrat Parti Genel İdare Kurulu üyeliği, arkasından 960'a kadar milletvekilliği ve bakanlıklar, sonunda 27 Mayıs. Ama bu arada bu yeni hikaye kitaplarım çıkıyor, edebiyat üslubu ile **Babamın Arkadaşları** gibi eserler yayınlıyordum. 960'dan 65'e kadar çeşitli zindan hayatı... Fakat yine **Katırın Ölümü** gibi hikaye kitaplarım çıkıyor. Daha sonra da edebi üslupla **Aşina Yüzler, Arkadaşım Menderes** gibi eserler yayınlıyorum. Demek ki edebiyatla siyaseti yanyana getirebilmişim.

Şimdi bir başka nokta üzerinde kısaca duracağım. Benim hikayecilik yönümü eleştirenlerden beğenenler de, beğenmeyenler de bunalım içinde insanlar üzerinde durduğumu, bu bakımdan

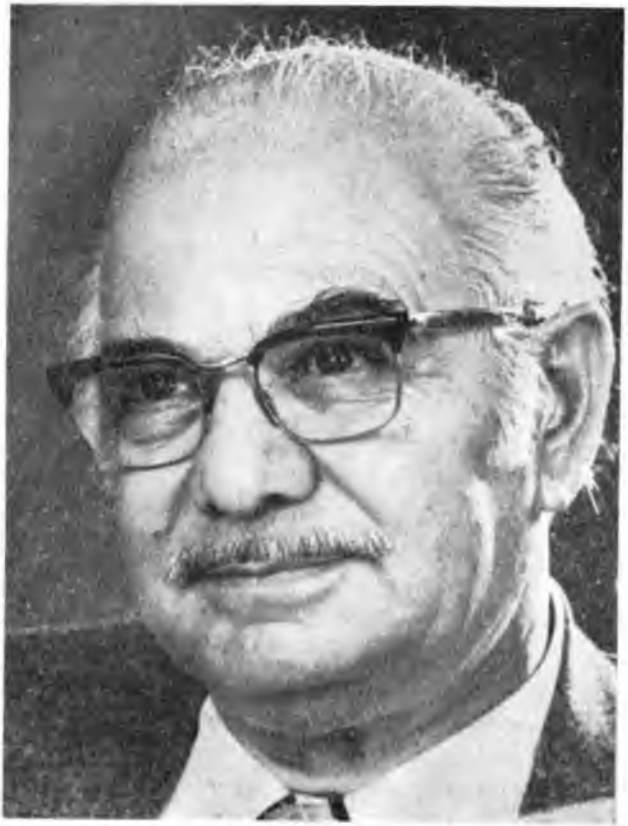
Dostoyevski'nin etkisi altında kaldığımı söylerler. Hatta siyasi hayatımda aleyhimde olanlardan mesela rahmetli A. Emin Yalman gibi bazıları Demokrat Partinin iktidar yıllarındaki bazı hareketlerini bana bağlıyarak aynı iddiayı bir silah gibi ellerine almışlar, benim bir ruh hastası olduğumun delilini hikayelerimde aramışlardı! Halbuki hikayelerimin hemen hemen bütün kahramanları yakından tanıdığım gerçek insanlardı. Onların kişiliklerinde beliren bütün görünüşler, içinde yaşadıkları toplumun şartlarıyla yakından ilgiliydi. 1966 yılında eşim Nermin Ağaoğlu ile beraber Sovyetler Birliğini baştan başa dolaştık. Hemen her yerde Çarlık Rusyası devrinin yetiştirdiği büyük romancıların, şairlerin heykelleri vardı, Dostoyevski'nin yok. Moskova'da tanınmış gazeteci ve yazarların bir kısmı ile konuşurken bunun sebebini sordum. Dostoyevski bizi, yani Rusları mistik, ruh hastası olarak gösteriyor. Halbuki öyle değiliz. Bunun içindir ki artık bizim için değeri yok cevabını verdiler. Sordum: «Neden hemen hemen bütün dünyada en büyük romancı diye şöhreti var? Onun romanlarında anlattığı insanlar o yılların Rusya'sında yaşamıyorlar mıydı? Kahramanlarının içinde yaşadıkları toplumun şartları o yılların Rusya'sına hakim şartlar değil miydi? Mesela Suç ve Ceza'da suçların en büyük sebebinin toplumun o yıllardaki şartları olduğunu anlatmıyor mu? Karamazof Kardeşler'de üç kardeşin herbiri ile toplumun şartlarını ayrı ayrı ele almıyor mu? Samimi dindarlığı, manevi her değeri inkar etmeyi, gelecekteki inkılaplara hazırlık duygularını...»

Konuştuğum yazarlar bu soruların hemen hepsini cevapsız bıraktılar. Konuşmalarımız üzerinden şimdi yıllar geçti. Sovyetler Birliğini benden sonra gidip görenler Dostoyevski'nin yine ön planda ele alındığını, eserlerinin yeniden basılmaya başladığını söylediler. Benim de hikayelerimde anlattığım insanlar Türk toplumunun gerçek yüzleridir. Evet, Dostoyevski'nin etkisi üzerimde, biraz da mizacıma uygun olarak, büyük. Ama o dünyanın en büyük romancılarından biri. Ben, Türkiye'nin şöyle böyle bir hikayecisi.

Bu konuda son sözümü söyleyeyim:

Her toplum kişiler yığınıdır. Kişiler ise birbirinden çok ayrı, ruhtan zekâya kadar çok ayrı yaradılışlar O halde önce kişi, sonra içinde yaşadığı toplum.

Benden istediklerinizin bir kısmına bu mektubumla cevap vermiş oluyor muyum, bilmem. Benden de size samimi ve eserlerinizi seven biri olarak saygı ve selamlar.

KENDİ HİKÂYEM

RAKİM ÇALAPALA

Onuncu sınıftaydım. Yazdığım bir hikâyeyi vermek için Büyük Gazete dergisine gittim. Dergiyi, çok sonraları candan dost olduğumuz Zeki Cemal Bakiçelebioğlu çıkarıyordu. İdarehanesi, Cağaloğlu yokuşundan inerken sağda, sarı badanalı bir yapıdaydı... Büyük bir odanın açık duran kapısından içeriye girdim. Beş altı kişi, yüksek sesle, bir konuşmaya dalmışlardı. Hangisinin gazete sahibi olduğunu bilmediğim için birer birer hepsinin yüzüne bakarak durdum. Masa başındaki biri:

— Ne istiyorsunuz? diye sordu.

— Bir yazı verecektim de...

Aytakta, gür sesiyle bir şeyler anlatmakta olan esmer, yakışıklı bir adam:

— Monşer!. dedi. Ne yazabilirsin ki?.. Anlatacağın bir şey varsa söyle, biz yazalım.

Süklüm püklüm geri döndüm.

Bunu söylcyenle de yıllar sonra ahbap olmuş, bir süre birlikte çalışmış, kendisini çok sevmiştim: Babıâli'nin en renkli kişilerinden Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu... Deli Nizam!..

●

Daha sonraki aylardan birinde, bu sefer elimde üç hikâye, Babıâli'ye yollandım. Cağaloğlu yokuşunun alt köşesindeki bir yapıda, Akbaba gazetesinin idarehanesine çıkan merdiveni tırmandım... Cadde üstünde bir oda. Odanın sokağa doğru bir çıkması var. Oraya masa konmuş... Masanın başında, belki üç gündür tıraş olmamış, saçı başı darma dağınık bir adam... Sırtı penceieye dönük. Harıl harıl bir şeyler yazıyor... Yazısını piç etmemek için sessizce durup bekledim. Başını kaldırıp sordu:

— Ne istiyorsun?

— Akbaba'ya birkaç hikâye vermek istiyordum!

Onun da kim olduğunu sonradan öğrendim. Ünlü yazar Mahmut Yesari imiş.

Elinden kalemi bıraktı:

— Bak kardeşim, dedi, Akbaba'yı ben dolduruyorum. Yusuf Zlya Bey bunun karşılığında bana belli bir maaş veriyor. Şimdi senin hikâyeni alsam sana para vermez. Üstelik, benim yerime senin hikâyen basılacağı için benim paramdan keser. Onun için yazını alamam! !

Hikâyelerimi almadı ama bana bir öğüt verdi:

— Eğer yazar olmak istiyorsan hatıra defteri tut... Her gün başından geçenleri bir deftere yaz!.

●

Oysa ilk yazılarımın yayınlanışı bu anlattıklarımdan çok eskidir. İlk yazım küçük bir şiirdi. **Gazetemiz** adlı bir çocuk dergisinde çıkmıştı. O zaman daha ilkokul dördüncü sınıftaydım... Ortaokuldayken, önce **Yeni Yol**, daha sonra **Resimli Mecmua** dergilerinde yazılarım yayınlanmaya başladı... Resimli Mecmua'nın sahibi Tahsin Demiray'dı... Okul, sınıf ve sıra arkadaşım Cemil Cahit Cem'le birlikte o dergide sürekli çalıştık.

Ama **Resimli Mecmua** bir çocuk dergisiydi. Bense büyüklerin okuduğu gazete ve dergilerde yazmak istiyordum.

●

Günün birinde **Son Posta** gazetesine gittim. **Son Posta**, o zaman Zekeriye Sertel, Halil Lutfi Yüzüncü, Ekrem Uşaklıgil ve Selim Ragıp Emeç ortaklığında yayınlanıyordu. Zekeriye Sertel beni önce muhabirlik işlerinde kullandı. Daha sonra bir seri röportajj yapma ödevi verdi:

Okullarda ders yılı sona ermek üzere... Liseyi bitiren gençler kendilerine birer meslek seçecek, ona göre üniversite fakültelerinden ya da yüksek okullardan birine girecekler... O zamanlar, şimdiki gibi üniversiteye giriş sınavı filan yok. Herkes dilediği fakülteye gidip yazılabiliyor... Herkesin gönlünde bir aslan yattığı gibi, her gencin gönlünde de bir meslek yatar... Ama bu mesleklerde başarılı olmanın yolları nelerdir? Bu mesleklere girecek kimselerde ne gibi yatkınlıklar, yetenekler bulunmalı?

Ben, çeşitli mesleklerde başarı kazanmış ünlü kişilerle konuşup bir dizi röportaj yapacak, onların verdikleri öğütleri aktararak, meslek seçiminde gençlere kılavuz olacaktım.

Öğretmenlik, doktorluk, mühendislik... filan derken sıra gazeteciliğe geldi. Zekeriye Sertel, ünlü bir gazeteci olarak, Ahmet Emin Yalman'la konuşmamı söyledi. Bir de selâm gönderdi.

Şimdi Taksim'deki Belediye Resim Galerisinin bulunduğu yerin tam karşısında, otomobil lastikleri satılan bir mağazada Ahmet Emin Beyi buldum... O günlerde gazetecilik yapması yasaklanmıştı. Kara saçlı, kara gözlü, ufak tefek, çok nazik bir adam... Zekeriya Beyin selamını ilettim, niçin geldiğimi söyledim... Bir an durdu. Sonra:

— Rakım Bey, dedi, ben gazetecilik mesleğinde başarı kazanmış bir kimse değilim ki!.. İşte görüyorsunuz, otomobil lastiği satıyorum... Beni bağışlayın... Zekeriye Beye de selâmlarımı götürün!.

●

Yıllar sonra, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti idare heyetinde bulunduğum sıralarda, Ahmet Emin Beyle bir konuda uzun uzun konuşmuş, ama düşünce birliğine varamamıştık Ben, her eline kalemi alanın gazetecilik mesleğine girivermesine karşıydım.

Her mesleğe girmek için iyi kötü birtakım koşullar aranıyor. Ama gazetecilikte bu yok. Bir sahte hekim birkaç kişinin ölümüne sebep olabilir. Ama bir gazeteci, kalemiyle pek çok insanı zehirleyebilir; belki karışıklıklara, savaşlara bile yol açar. Gazeteci olmak için de birtakım şartlar gereklidir, diyordum.

Ahmet Emin Bey alaylı bir gazeteci değildi. Tersine, o zamanlar yurdumuzda sayısı pek az olan meslek eğitimi görmüş gazetecilerden biriydi. Amerika'da Columbia üniversitesinde okumuştu... Ama benim düşünceme karşı çıkıyordu. Yazı yazma hürriyeti ile bu işi meslek edinmenin başka başka şeyler olduğunu kabul etmiyordu.

●

Aslında, gazetecilik çok güç girilebilen bir meslektir. Genellikle bir arkadaşlık grubu halinde işler. O grup, başkalarının aralarına katılmasına izin vermez. Bir arı kovanına yabancı bir arının sokulmayışı gibi...

Bense, tutulacak bunca iş varken gazeteciliğe heves etmiştim... Vaktiyle bir Saraylı Hanım teyzemiz vardı. O anlatmıştı. Hatırlayamadığım kadar küçük yaşlarımda, gazeteleri koltuğumun altına sıkıştırır, «—İkdam, Tasviy, yazıyor!.» diye evin içinde gazete satarmışım... İlkokulun son sınıflarında en tatlı eğlencem evde gazete çıkarmaktı. Bütün yazılarını kendim yazar, resimlerini kendim yapardım. Bir keresinde ,tam gazete tamamlanmak üzereyken, mürekkep şişesi devrildi, gazete mahvoldu. Acısı hâlâ yüreğimdedir!

●

Bir yaşlarda, herkes gibi, epeyce şairleşmiştim de... **Mezarımın Taşı** adlı bir şiirimi Servet-i Fünun'a götürdüm. Halit Fahri Ozansoy şiirimi hemen okudu ve ertesi hafta yayınladı... Ama şiir faslını çok kısa kestim. Ara sıra yazdımsa da yayınlamadım... Çok sonraları **Yavrutürk** ve **Çocuk Haftası** dergilerinde birçok çocuk şiiri yazdım ama o başka...

●

Daha soyadı kanunu çıkmamıştı. Benim adım Mehmet Rakım... Ama bir yazar olarak Mehmet adını pek beğenmiyordum. Birçok yazarlar gibi, ben de adımda değişiklik yaptım. Mehmet Rakım, Melih Rakım oldu... Soyadı alıncaya kadar öyle yazmı-

şımdır... Kandil, Küçük Bey, Şeytan Çekici... gibi takma adlar kullandığım da oldu.

Rakım, Arapça bir kelime. Türkçesi «yazar» demek. Dedem hattattı. Yani eski yazıyı güzel yazan sanatçılardandı. Ünlü hattatlarımızdan Mustafa Rakım Efendinin yazılarına pek hayran olduğu için, torununun adını Rakım koymuş... Anlayacağınız, daha doğduğum gün, ezan okuyup kulağıma «Yazar» diye seslenmişler

●

Gazetecilik mesleğinde, musahhihlikten tutun da hikâyecilik, muhabirlik, röportajcılık, köşe yazarlığı, hatta spor muharrirliği bile yaptım. Kendi adıma Amatör adlı bir dergi de çıkardım.

Bir tanıma göre, gazeteci her zaman, her yerde, her şeye dair yazı yazabilen adammış. Ben de, politika bir yana, her türden yazı yazdım. Uzun yıllar yazı işleri müdürlüklerinde bulundum. Kendim acısını çektiğim için, genç yazarlara, ressamlara, karikatüristlere, başında bulunduğum dergilerin kapılarını her zaman açık tuttum. Onlara kolaylık ve yol gösterdim.

●

Az gelirli bir memur çocuğuydum... Zaten beş yaşında iken Birinci Dünya Savaşı başlamıştı. O çağın bütün çocukları gibi yokluklar içinde büyümüştüm. Süpürge otu tohumundan yapılan ekmekle doyunmuş, yağ kandilinin ışığında ders çalışmıştım. Ne oyuncak, ne top, ne bisiklet... Bir uçurtma uçurmadan büyümüştüm.

Ortaokulun son sınıfından başlayarak hayatımı kazanmak zorunda kaldım. Hep para kazanmak için yazdım. Ne ısmarladılarsa onu kaleme aldım. Edebiyat için, sanat için yazma fırsatım olmadı. Bu nedenle kendimi edebiyatçı sayamam. Zaten edebiyatın ne olduğu, neye yaradığı daha iyice açıklanabilmiş değildir. Hatta beğenilen, geçerli bir şey olup olmadığı da belirsizdir. Öyle olmasa, zaman zaman birbirimize «Edebiyat yapma!» diye çıkışır mıydık?

Nizamettin Nazif haklıydı. Söyleyecek şeyiniz varsa yazmalısınız. Edebiyat, işte o söylenecek şeylerin zevkle okunacak biçime dökülmesidir. Kimi insanlar için «Konuşurken ağzından bal akıyor!» deriz. Yazarın da kaleminden bal dökülmeli... Bu da,

bence, Tanrı vergisidir. Bütün güzel sanatlarda olduğu gibi, sonradan kazanılan değil, doğuştan bir yatkınlık...

●

Yazarlığa çocuk dergilerinde başladığım için herkes beni başka türden yazamazmışım gibi tutuyordu. Oysa ben en çok gülmece hikâyeleri yazmaya hevesliydim. Tahsin Demiray, çocuk dergilerinden sonra büyükler için **Yıldız** ve **Hafta** dergilerini çıkarmaya başlayınca bana da hikâyelerimi rahatça, yayınlama olanağı doğdu. Çünkü yazı işleri müdürüydüm.

Derken, Sedat Simavi bana **Karikatür** dergisinde iş verdi. **Karikatür**'ü «dolduran» yazar ben oldum. Ramiz karikatürleri yapar, Server İskit «Zaparta» imzasıyle bir yazı yazar, Faruk Nafiz Çamlıbel de «Çamdeviren» takma adıyle her sayıda bir gülmece şiiri yayınlardı... Bir yandan da yine Sedat Simavi'nin **7 Gün** dergisinde her hafta yazılarım çıkıyordu.

●

Sedat Simavi, çalıştığım patronların en efendisiydi. Özendirici, yüceltici, saygılı, ikramcı ve mesleğini çok iyi bilen bir patron... Kendisi de hem yazar, hem çizerdi. İbrahim Alâeddin Gövsa'ya ansiklopediler, ressam Münif Fehim'e çok güzel albümler yaptıran odur. Server İskit'i Tarih mecmuası çıkarmaya da o özendirmişti... Kendisi anlatmıştı: Reşat Nuri Güntekin Çalıkuşu'nu piyes olarak yazmayı tasarlamış. Sedat Simavi onu romana yönoltmiş... Bir gün de bana:

Rakını, dedi, Napolyon'u Napolyon yapan Fransızlardır. Onun hayatıyle ilgili ne kadar anektot varsa toplamış, yazmış, yayınlamış ve Napolyon'u herkese tanıtmış, sevdirmişlerdir. Biz, Atatürk için bunu yapamadık... Çocuklar için Atatürk'ün hayatını anlatan, anektotlara dayalı bir kitap yaz... Ben yayınlayacağım!..

Mustafa'yı yazdım. Yayınladı. Bu kitap şimdiye kadar on baskı yaptı... 1962 yılında, Ankara'da kurulan bir komisyonca, Türk çocuk edebiyatından seçilen 52 kitap arasında o da vardı. Çok sayıda özel bir baskısı yapıldı ve okul kitaplıklarına dağıtıldı. Şerefi benden çok Sedat Simavi'ye aittir.

●

Bizim kuşağın en beğenilen mizah gazetesi Akbaba idi. On-

dan önce Aydede çıkıyordu. Aydede kuvvayı milliyetcilere karşıydı. Kurtuluş Savaşı zaferle sona erince gazete kapandı. Sahibi ve başyazarı Refik Halit de yurt dışına kaçtı. Onun yerini hemen Akbaba doldurdu.

«Dediler, Aydede'nin Akbaba konmuş leşine!»

Yusuf Ziya Ortaç, Akbaba'yı ölünceye kadar başarıyla yayınlayabildi. Bence Türkçemizi en güzel yazan kişilerden biri, belki de birincisidir. Tek parti devrinde, işi şakaya dökerek, en güçlü politika yazılarını da o kaleme almıştır... Bacanağı Orhan Seyfi Orhon'un Papağan dergisi, sonradan çıkan bütün gülmece dergileri Akbaba'nın yerini tutamadılar.

●

1933 1934 yıllarında olacak; Tahsin Demiray o zaman matbaacılık yapıyordu. Yusuf Ziya Ortaç, eskiden, tıpkı Aydede gibi, gazete biçiminde çıkardığı Akbaba'yı katlamış, bir de renkli kapak takıp dergi biçimine koymuş. Yeni bir düzende yayınlamaya hazırlanmış. Baskı işini Demiray'ın matbaasında yaptırmak için gelmiş. Pazarlıkta uyuştular... Bir ara Tahsin Demiray, Yusuf Ziya Beye sordu:

— Ustat! Çeyreklere doğru mu, yoksa yine tahsisata doğru mu?

O zaman dergilerin fiyatı bir çeyrek, yani beş kuruştu. Bazı gazete ve dergiler, ancak hükümetten tahsisat alarak, kim bilir, belki örtülü ödenekten yardım görerek yaşamlarını sürdürebilirlerdi. Demiray «Hükümetten yardım alıp iktidar yanlısı yazılar mı yazacaksın? Yoksa halkın hoşuna gidecek yayın mı yapacaksın?» demek istiyordu.

Ortaç bir an durdu. Acı bir gülümsemeden sonra derin bir ah çekti:

— Ah!.. O çeyrekler çok tatlıdır. Ama çok zor kazanılır... Okuyucu, önce bazı kimseleri kızdıracak dokunaklı yazılar yazmanızı ister. Yazarsınız... Bu sefer mahkemelik olacak yazılar bekler. Öylesini yazarsınız... Alışır, hapse girdirecek yazılar ister... İpe kadar yolu vardır... Onun için, tabii tahsisata doğru!

●

Şimdi elimde bir mektup var. 31 mart 1952 tarihini taşıyor.

Meslek hayatımın bana övünç veren bir anısı olarak saklamışım... Şöyle başlıyor:

Muhterem kardeşim,

Akbaba'yı büyük bir gayretle çıkarıyoruz. Galiba güzel de oluyor. Sizi hatırlamadım sanmayınız.

Ben bilirim, sizin edebi mizacınızda, Frenklerin humour dedikleri şey vardır. Bu işi pek güzel yaparsınız ve galiba seversiniz de...

Öyleyse sizden rica edeyim: Akbaba'nın bir sayfası sizin olsun. Ne istersenız yapınız.

Muvafık mı?

Sevgiler, saygılarla cevabınızı rica ediyorum kardeşim.

Yusuf Ziya Ortaç

●

Bizim zamanımızda yalnız kalemin getirdikleriyle geçinebilmek olanaksızdı. Onun için, çoğu yazarların ikinci bir işi vardı. Bu ikinci iş de çoğu kez öğretmenlikti. Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Ercüment Ekrem Talu, Burhan Felek, Osman Cemal Kaygılı, Faruk Nafiz Çamlıbel, karikatürist Ramiz Gökçe hep öğretmendiler. Bunlar gülmece yazar ve çizerlerinden birkaçı. Öteki gazeteci ustalarımız ve arkadaşlarımız da öyleydiler.

Ben de, yazarlık yanında, on bir yıl öğretmenlik yaptım. On yedi yıl çocuk dergilerinde yazı işleri müdürüydüm. Bunun için birçok çocuk şiiri ve hikayesi yazdım. Daha sonra okul kitapları hazırladım ve yayınladım. Çok şükür onda da başarı elde ettim.

Hafta, Resimli Hayat, daha sonra Hayat dergilerinde yazı işleri müdürüydüm... Yazı işleri müdürlüğü, biraz da başkalarının eğrisini doğrultma görevidir. Konu seçmek, yazı ısmarlamak, uzun yazıları kısaltmak, kısaları uzatmak, resimletmek, resim altı yazmak, güzel başlıklar uydurmak... en başta da, eğer varsa, dil bakımından yazı kusurlarını düzeltmek... Tabii, çıkan yazılardan ötürü mahkemelik olmamaya dikkat etmek de caba!!.. Çünkü yazı işleri müdürleri gazete ve dergilerde çıkan yazılardan ötürü, yazarla birlikte sorumludur.

Bu bakımdan, iki kişinin hikâyelerini yayınlarken hep korku içinde kalmışımdır: Biri Aziz Nesin, öteki Haldun Taner.

Birincisinin adı o zamanlar komüniste çıkmıştı. Hikâyelerinde savcının takılabileceği bir şey olmasın diye dikkat kesilirdim... Haldun Taner'in hikâyelerinde de, adlarını değiştirerek gerçek kişileri sarakaya almasından, tefe koymasından çekinirdim.

Ama ikisiyle de çalışmamız çok kısa sürdü. Korktuğuma uğramadım. Keşke uzun sürseydi!

Karikatürist Bedri Koraman da bütün uyanıklığımı takınmamı gerektiren kişilerden biriydi. Allah selâmet versin, o da çizdiği resimlerin bir köşesine o zamanlar müstehçen sayılan bir nesne sokuşturmaya hayırlıdı. Seks konuları şimdiki gibi alabildiğine açık değildi ki!...

●

Yine Sedat Semavi'nin teşviki, daha doğrusu ısmarlaması üzerine, roman da yazdım. Hürriyet gazetesi yayınlanmaya başladığı gün Refik Halit Koray'ın bir romanına başlamıştı. Onun bitmesine yakın, Sedat Bey bana bir roman hazırlamamı söyledi. Köye Giden Gelin adlı romanımı yazdım.

Refik Halit gibi bir ustadan sonra sıraya girmek kolay bir iş değildi. Ama, yine çok şükür, yüzümün akıyle bu işin içinden de çıktım. Roman ilgiyle okundu, beğenildi. Sonradan kitap şeklinde de yayınlandı ve üç baskısı yapıldı. Filmi çevrildi. Radyo tiyatrosu olarak da yayınlandı.

●

Şimdi kitaplığıma bakıyorum: hepsinde el emeğim, göz nurum bulunan altmış cilt kadar dergi, epeyce kitap ve gazetelerde yayınlanmış birçok yazı kupürü... Hatırlayabildiğim kadarıyle altı gündelik gazetede, yirmi dergide çalışmışım.

Eh, insan oğlu daha ne ister?!. Kaleminin ucuyle geçinmek iğne ile kuyu kazmaktır. Bu kuyuyu kaza kaza yetmiş yaşına vardım... Cahit Sıtkı Tarancı"ya göre yolun sonu!.. Birisi de «Hayat kırkında başlar» demişti. Bence ikisi de yalnış... Hayat yetmişinde başlar!

YETMİŞ YAŞ

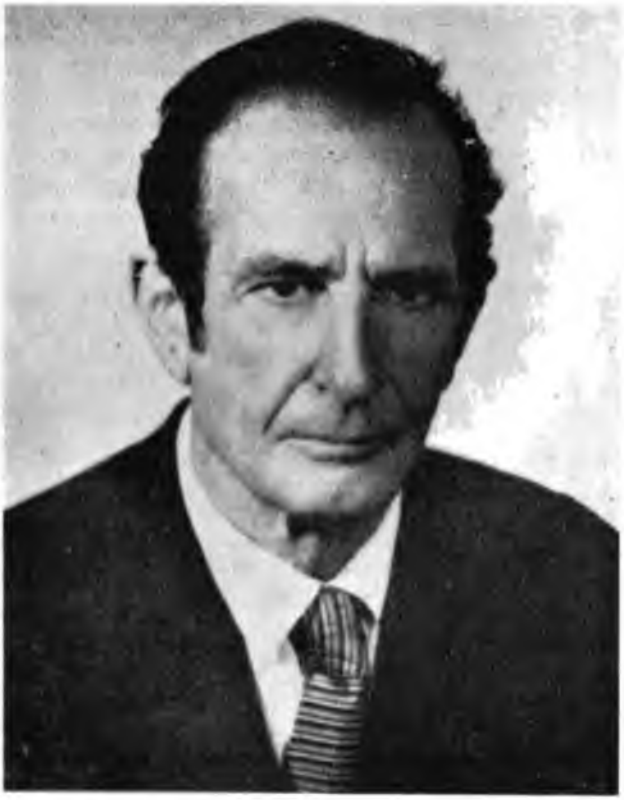
Hasan İzzettin DİNAMO

Ben, bir kez daha yetmiş yaşına bastığımı unutmuştum, ne yazık ki kimi dostlar, herhalde bir yazar olduğumuzdan yetmişinci yaşımın jübilesini yapmağa karar vermişler. Ben de birçok arkadaş gibi bunu çok sonra öğrendim. Arkadaşlar, bir kez daha bana yetmiş yaşına bastığımı hatırlatmış oldular. Ben, hiçbir zaman bu yaşa varacağımı ummamıştım. Bunun da nedeni vardı: Henüz beş yaşındayken gördüğüm korkunç bir düş, bana ancak otuz yaşına dek yaşayabileceğim üstüne bir kanı vermiş-

ti. Sözde, on kişilik ailemizle birlikte sarp, yalçın bir kayalığın böğründe açılmış bir mağarada oturuyormuşuz. Uçuruma doğru eğik mağara tabanında ancak mucize olarak tutunuyormuşuz. Uçuruma doğru inen kayalık ise bir böceğin bile üzerinde yürüyemeyeceği kerte kaygan, elverişsiz. Nasıl oluyor bilmiyorum, birdenbire bir sarsıntı, bütün aile halkını mağaranın ağzına doğru kaydırıyor. Elbette, iş, salt bununla kalmıyor, uçuruma uçanların çığlıkları kulaklarımı tırmalıyor, babam, ağabeyim, annem, kardeşlerimin bir bölüğü, uçurumun karanlık umutsuzluğunda yitip gittiğinde ben de mağaranın ağzına gelmiş bulunuyordum, gövdem tere batmıştı. Korkudan attığım çığlık, köşede yatan anamla babamı uyandırmıştı, «ne var, Hasan?» diye sordular, annem, yanıma geldi, yüzümü gözümü okşayarak öptü, ellerini sırtımda dolaştırdı. «Sana ne oldu Hasan, su içinde kalmış gövden, karadüş mü gördün?» diye sordu. «He, hepiniz uçuruma döküldünüz.» lambayı yakan annem sırtımı değiştirdi, yanıma uzanarak sabahı benimle etti. Bu düşü uğursuz bulmuş, babama da anlatmıştı. Aradan çok geçmemişti ki birinci dünya savaşı ya da «Seferberlik» patladı. Babamla ağabeyim ünlü Sarıkamış bozgununun korkunç karları arasında on binlerce öbür arkadaşlariyle savaş tanrısına kurban edildiler. Onların cepheden gelen ölüm haberleri bana hemen o korkunç düşü düşündürdü. Sonra, açlık, kardeşlerimi kıtır kıtır yemeğe başlayınca o düş hep gözlerimin önüne dikildi durdu. Evet, üç küçük kardeşim gözümüzün önünde açlıktan ölmüştü. Biz, geri kalan kardeşler, gezen kurt aç kalmaz deyiminden kimi zaman kursağımıza bir şeyler bulup indiriyorduk. En sonra, iki kızkardeşimle beni Darüleytama yatıran annemiz de bundan bir hafta sonra birdenbire yıldırımla vurulmuşçasına ölüp gidince düşteki sıranın bana gelmekte olduğunu anlamıştım. Ancak, bugün yetmişinci yaşımın jubilesi yapılacağına göre bu sıranın kolay kolay bana gelmeyeceği anlaşılmıştır. Oysa, ben hemen otuz beş yaşlarına dek hep o pis düşün etkisi altında erken bir ölümün alıp götüreceği nice çiçek bahçelerinin, nice devrim düşüncelerinin yitip gitmesine dayanamayarak gizlice ağıtlar yakıp durmuşumdur. Ancak, toplumun haşin güçleri beni düşüncelerimin, şiirlerimin, aşklarımın çiçek bahçelerinden koparıp toplumun çürümüş parçalarıyla zindanlara uzun süre kapayıp eğitmeğe başladıktan sonradır ki ölmezlik duygularıyla ölümsüzlük fantezisi yakama yapıştı. Ölümün varlığı bütün önemini yitirdi. Mapusane, sürgün yılları, insanoğlunun bütün yeteneğini, bütün gü-

ünü, onurunu yiyen namussuzluğuyla varlığımı kuşatınca Azrailli büsbütün unutup ekmeğin, gerçekçi düşüncenin, emeğin düşmanlariyle boğuşmağa başladım. Bu sıralarda yaşım da kırkı aştığından otuz yaşlarında geleceğini beklediğim ölüm, düşsel bir spekülasyon konusu olarak kaldı. Ancak, içinde sevgili ölülerimin korkunç çığlıkları çınlayan o karanlık düş, Türkçesi, o karadüş (Karabasan) bende öyle yerleşmiş ki bugün yetmiş yaşında bile bana bu gece görmüşüm gibi canlı görünüyor. Birer birer uçuruma uçan anamın, babamın, ağabeyimin, küçük kardeşlerimin çığlıklarında Chopin'in cenaze marşından notalar ayırt ediyorum. Türk şiirinin, özellikle devrimci şiirimizin büyük ustalarını olduğunu inandığım İlhami Bekir Tez, benden beş yaş büyüktür. Beş yıl önce Sok adlı kitapçıklarından birinde yetmiş yaş melankolisi diye çok dokunaklı, güzel bir şiir yayımlamıştı. Onun üstüne bir yazı yazmış, bana duyurduklarını anlatmağa çalışmıştım. Orda, şair, yalnızlığın korkunç mağarasında acının kan emici yarasalarıyla başbaşaydı. Omuzbaşlarında kanat biçiminde dostluklar yoktu. Sonradan kanatlara benzer birtakım görüntüler oluştu. İlhami Bekir'in duymakta olduğu melankoliyi burjuvazi bana daha çok genç yaşlarda kerbelaya benzer insanız bölgelere hapsederek bol bol duyurmuştu. Ancak, bugün ben, yetmiş yaşımın çevresini öyle boş bulmuyorum. Gençler benim için bir şeyler yazıp kalemlerini yormuyorlarsa da ben onların bahçelerine sık sık uğruyorum, yetiştirdikleri yemişlerden tadarak ölümsüzleşiyorum, böylece, yalnızlığın melankolisi benim için ancak, boş zamanlarda düşünülecek bir konu olarak kalıyor. Kendilerine mesajlar gönderdiğim sanatçıları seviyorum. Bu sevgi, beni bir Zümrütanka kuşu gibi kanatlarına alıp hep toplumun üstünde gezdiriyor. Ancak, şu sırada, Felsefe, hangi felsefe olduğu belli, evrenin korkunç kayalıkları üzerinde oturmuş, başını ellerinin arasına alıp düşünür hıçkırırken beni de sık sık anmada, hele yaşımın yetmişe vardığını öğrenince çığlıklarını daha çok hırçınlaştırmaktadır: «Eyvah, Hasancığım, eyvah!!» sözlerini hep «yaşı yetmiş işi bitmiş» tekerlemesini usuma getiriyor.» Uzun yaşamış olmamın bence tek önemi şurda: Ben yaşamımın en güzel, en verimli yılları sürgünlerde, mapusanelerde çarpur edilmiş bir yazarım. O günlerde zar zor yazmış olduğum yapıtlar da punduna getirilerek elimden alınıp yokedilmiştir. İşte, böylece o boş geçmiş günlerimin, yıllarımın öcünü almak üzere bana bu gecikmiş yıllar armağan edilmiştir. Onları sonsuz bir titizlikle kullanıyorum. Yüz yaşına dek yaşa-

yabilirsem belki yokedilmiş yıllarımla yapıtlarımın öcünü alabilecek olanaklara kavuşabileceğim. İçimde hiç dokunulmadan kalmış birçok taze güçler, bana bu geç yaşlarda gençlikte yaratan güçlerin büyüsünü bağışlayacak. Yoksa, rasgele bir adamda bu yaşın bir marifeti yok. Bir de bana devrimci olduğum günden beri bilerek bilmeyerek kötülük edip durmuş bir sürü kendini beğenmiş haşerattan daha uzun yaşadığımdan dolayı sevinmekteyim. İçinde yüzdükleri (orgie)yi sürdürmek uğruna bana dünyanın kötülüğünü etmiş olan bu heriflerin hiçbiri bugün sağ değildir. Bu sırada hep Voltaire'in «uzun yaşamak en büyük öç almaktır» sözünü anıyorum. Ancak, ben kendimi işi bitmemiş bir adam olarak saysam da çevremdekiler öyle düşünmüyorlar. Beni, bir ayağı çukurda bir «İhtiyar» olarak görmekten hoşlandıklarını anlıyorum. İlgilerinin günden güne azaldığını anlıyorum. Oysa, benim onlara duyduğum ilgi sürmektedir. Hepsinin en son kitaplarını özenle okuyor, ne demek istediklerini anlıyor, hepsi üstüne birkaç satır döşenebiliyorum. Benim eleştirmen olduğumu sanarak tedirgin olmasınlar diye de onlara sık sık bir eleştirmen olmadığımı, salt bir kitap tanıtıcısı olduğumu söylüyorum. Hemen rahatladıklarını görüyorum. Hele içlerinde eleştirmenliğe hevesli olanlarda bu, daha çok görülüyor. Oh, bir eleştirmen taslağından daha kurtulmuş oluyorlar. Onlar, eleştirmeni sövüp sayan, kesip biçen, Nemrut bir kişi olarak bellemişler. Bunun bir eleştirmen değil bir düşman olduğunu ancak ilk darbesini yedikten sonra anlarlar. «Sen, kitap yazamazsın, kır kalemini at birader, Okuyucularını tedirgin ediyorsun. «Ya da» Bay (...) unun kitabı çok kötü. Böyle roman yazılmaz. Bir kez türkçe bilmiyor. Bir romancı olması için kırk fırın daha ekmek yemesi gerek.» Ancak, dostlar, bu tip eleştirmenin kendilerinden başka yazarları, şairleri erek almasından yanadırlar. Dikkat ediyorum da Yetmiş yaşın, Çok güzel bir yaş olduğunu anlıyorum. Ancak, benim gibi bir yıl önce, öldürücü kansızlık hastalığını yenmiş bir yazar olması da gerekli bunu anlaması için.

SUAVİ KOÇER

Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı ve Nesin Vakfı kurucucu Aziz Nesin, yetmişine merdiven dayamış, yaşını başını almış, birer pırıfanı olmuş yazar çizerlerden, Yıllığı için, göndermiş olduğu bir mektupla bizlerden de bir yazı yazmamızı istemiştir. Kalemşorların —hatta şimdilerde silahşorların bile — bulunduğu Babıâli denilen bu yerde çakalların, kurtların, tilkilerin, yani tüm yayın organlarının içinde, yazın ve ekmek savaşında

yıllarımızı tüketirken, şimdi Aziz Nesin'in istediğine uyarak geçmiş zamanın anılarını tazelerken şu dizeleri anımsadık:

Tükendi sabrın basamağında mermer
Yılların sayfaları açılsa birer birer

Sanatçı, yazmaya mahkum, akıntıya kürek çeken bir forsa değil mi? Dokuduğu kumaşı asla giyemeyen, fakat yine de «Tantalın» azabını çekmeye mecbur olan bir acaip yaratık değil mi? Atilla İlhan'ın «Ben Sana Mecburum» kabilinden, kendi zincirlerini kendi isteğiyle bağlayan, kalebent olduğu kadar geleceğin türküsünü dile getiren insan değil mi?

Aziz dostum Aziz Nesin
Bunca yılların gerisinde
Kalan anılarda peşin
40 kuşağının geçmişinde
Neler gelmiş neler göçmüş
Kalanlarsa bizim
Anılarsa sizin dostlar sizin
Kimisi yanaşma olmuş kimisi dalkavuk
Kimisi saf kimisi açıkgöz
Kimisi söylemiş kem söz
Dedikodu pazarında
Satılmış edebiyat alanında
Üç kâğıda taklak atmiş

Ala bohem Beyoğlu «Pera» gecelerinde
Avni Mogol'un fransuvi osmanlıdan arta kalan
Bozuk çalan aydın tipinin
Tercümeye aldığı Nazım'ın şiirlerinden
Kimin kimsenin ne haberi ne soranı vardır
Bir buket demetinden

Sonra amele ve fabrikayı yazdık havagazı ışığında
Dolmabahçe sarayı ile karşıkarşıya
Bir zamanlar memur idik havagazi şirketinde
Posteki posteki sayılırdı masa başında
İllallah gayri canımıza yetti
Bastık istifayı

Kovulduk özgürdük
Oturur kaytarır
Şiir yazar düzerdik deftere
Açık kaçamak kapıdan
Girerdik imzayı basmadan
Birden indik kantara
Vurduk insanı ölçüye ayara
Ayarı bozuktu baskülün
Fire veriyordu havagazi

Sonra sonra tanıdık tüm dostları
Abidin'le Arif'i tarife no hacet
İki kardeş ikisi de ressam
Biri göçtü biri Paris'te
Sonra tanıdık Yusuf Ahıskalı'yı
Çuvallar üstüne şiltesini serip
Basımevinin tezgâhında
Bir bir yapıtlarını basardı kendi eliyle

Birden aklını yitiren Hasan Tanrıkut
Namıdiğer Doğan Ruşenay
Çıkageldi Hale'den
Hamlet bile bu kadar dramatik olamazdı
Hilmi Ziya'nın öğrencisi
Cinnetin eşiğinden geçerken
Nedamet getirip Hoca da
Reddiyeyi yazdıysa da
O da göçtü birden

O sıra tanıdık
Sonra adlı eseriyle ün salan
Dolldolu Celal Sılay'ı
Bursa'lıyı
İstanbul'a kapağı atıp unutmuştu sılayı

Sonra tanıdık Esat Adil'i
Elbet bilirdik Şefik Hüsnü Değmer'i
Değer miydi ikiye bölmek yüreği
Toplumun kaderi her zaman böyle
Bölünecek parçalanacak mıydı

Sonra tanıdık Hasan İzzettin Dınamo'yu
Servet-i Fünun namı diğer Uyanış'ta
Yeni Edebiyat'ta
Baş şairimizdi ol zamanlar

Ardından dergiler kapandı
Toplandı birer birer

Gelmiş geçmişle gelecekle içiçe
Bu darağacı keser dalı ömrü uzasın diye
Bu bir kültür hazinesidir
Çilesiz çabasız elbet gelmez dile

REŞAT ENİS

— Neye karamsarsın sen? Neye kötümsersin sen? Okuduğum tüm yapıtların böyle... Kara kara düşündürüyor insanı... Sevindirici, gönül açıcı olsun yazıların...

Çalıştığım gazetenin patronu böyle diyordu.

Karım ağır bir operasyondan zar zor kurtulmuştu bir haf-

ta önce... Safra kesesini almıştı profesör-operatör... Garibanlar hastanesinin kalabalık bir koğuşunda yatıyordu. Ölüp ölüp diriliyordu. Benim de kesem yoktu!

— Gönül açıcı olsun yapıtların! Diyen patronun gazetesinde keseye gerek ne?

«Serom, diyordu profesör; serom bulamazsan, yitiririz hastayı.»

Uzun uzun yol tepiyordum. Günlerdir yağan kar «Helva» olmuştu kaldırımlarda çamurla karışıp... Kar helvası sanki... Ve ben, bucak bucak serom arıyordum. Üstüste pençe vurulmuş eski pabuçlarım, kar helvası içinde dolaşmaktan, denizde boğulmuş kedi leşine dönmüştü. Ben kötümser olmıyacağım da kim olacak?

Serom sorduğum yaşlı bir eczacıyı ansıdım:

— Sana zencefil de versem mi?

Anlamamıştım. Öylesine dalgındım. Eczaneden çıkmıştım. Kalfası ile şakalaştığını duymuştum:

— Adam değil, bir hevenk sarmısak! Aç camları, havalandır dükkânı...

Bir emekçi aşevinde işkembe çorbası içmiştim de... Sarmısağı boldu da...

— Gönül açıcı olsun yapıtların!

Haftalığımı alabilmek için gazete veznesinin önünde beklemekten karasu inerdi ayaklarıma... (Veznede görevli arkadaş ta, işaret parmağını sokup iri burnunu karıştırırdı habire... Kasa tamtakır kuru bakırdı. Onu karıştıracak değildi ya!)

— Gönül açıcı olsun yapıtların!

Derken, boncuk gözlerini yüzüme dikerdi. Çiklet patlatır, çiğnerdi. Geviş getiren bir kara sığırdı sanki... Sesimi çıkaramazdım. «Karabasan» bir insan gibi bunalır, kıvranırdım.

Az sonra, sekiz silindirli son model otosunun homurtusunu duyardım sokakta... Ömür adamdı vesselâm. Otosu lüksdü ama, Ankara'ya üçüncü mevki kompartımanda giderdi. Nevalesini doldurduğu heybesi ile birlikte... Vagon restoranda onu görene rastlamamıştım.

Ömür adamdı bu patron... Fareler sarmıştı kocaman kitaplığını... Ona önermiştim:

— Peynirle karıştırıp çimento koyunuz kaplara, patron... Bırakınız kitaplığın ortasına... Yiyince suya koşacaklar Su ile çimento taşlaşacak, ölecekler...

— Ölürler mi dersin?

— Sanırım, patron..

Mavi renkli boncuk gözleri ile suratıma bakmış, eğlenmişti:

— Bunlar kitaplık faresi, demişti; kül yutar mı sandın?

Patronumun fareden farkı yoktu. Kül yutmazdı. (Ya da yutmam sanırdı, Allahüâlem.)

Patronum bir gün odasına çağırdı beni

— Sen ne yapmışsın yahu?

— Ne yapmışım efendim?

— «...» Beyefendiyi ıstabl-i âmire hukuk danışmanlığına atamışsın...

— Ben değil, hükümet atamış efendim... Ankara muhabirimiz telefonla verdi. (Nöbetçiydim o gece... Haberi ben almıştım. Teleksler yoktu o zamanlar.)

— Istabl-i âmire ne demek biliyor musun?

— Osmanlıcam...

— Dinle: Istabl-i âmire, hünkâr sarayının ahırı demektir. «...» Beyefendiyi, saray ahırının hukuk danışmanlığına nasıl getirirsin sen? Hehhhh hehhh... Hih hih hih hih...

Söver gibi bir gülüştü bu... Ama, hünkârın hukuk danışmanları olurdu da ahırının niçin olmasın?

Vartayı güçbelâ atlatmıştım.

Bu patronun el falına meraklı bir kardeşi vardı. Herkesin avucuna bakar, bir şeyler söylerdi.

— Gel, dedi bana; uzat avucunu.

Uzattık avucumuzu... Başını iki yana salladı. Gözlerini açtı kapadı. Ağzının uçlarını çenesine doğru sarkıttı.

— Önemli bir şeyler mi var efendim?

— Evet, dedi; senin ültra projelerin, düşlerin var. Örneğin...

— Bir gazete sahibi olmak isterim, dedim.

— Daha?

— Deniz kıyısında; Moda'da mı olur, Fenerbahçe'de mi, Suadiye'de mi; tek katlı bir villâm olsun isterim, dedim.

— Daha?

— Takma motorlu bir sandalım olsun isterim.

— Daha?

— Edebiyatta ünlü, büyük sanatçı olayım, isterim.

— Yeter, anlaşıldı, dedi.

— Falım ne diyor efendim?

Ağzının uçlarını çenesine doğru sarkıttı:

— Seni kaygılandırmak istemem ama, dedi.

— Söyleyiniz, lütfen.

— Düşlerin de, projelerin de gerçekleşmiyecek.

Geçen uzun yıllar, falımın doğru çıktığını gösterdi.

İlk düş kırıklıklarım, yedi yaşında başlamıştı:

Fethiye'deydik. Görkemli bir sünnet düğünü düzenlenmişti. Alay komutanının kadanası ile, okulumun öğrenci taburu arkamda, kenti bir baştan bir başa dolaştırılmıştım. Eve döndüğümüzde babama:

— İsteğimi vermezsen attan inmem, demiştim; sünnet olmam, demiştim.

— Söyle, ne istersin?

— Üç tane sarı altın.

— Ben de önemli bir şey sandım. İstediğin o olsun... Al sana üç altın.

Üç sarı altın, sünnet yatağımın yastığı altında bir gececik konuk oldu. Ertesi sabah, yerinde yeller esiyordu. Babam geri almıştı.

İkinci düş kırıklığın da o yaştadır:

Bir sevgilim vardı. Onaltı yaşında... Ben, yedi.

Onu bir polis komiseri ile evlendirdikleri gün, düğün evinin uzağında, hıçkıra hıçkıra ağlamıştım.

Düş kırıklıklarım yaşantımda sürüp gitti böylece...

— Seninle konuşacağım, dedi Alayın yaveri... (Adı Ethem'di, Yüzbaşı Ethem... Uzun boylu, geniş omuzlu, yakışıklı mı yakışıklı, filinta gibi subay...)

— Nereden geldiğini sormaya gerek yok, dedi; ;gene at koşturdun dağlarda değil mi?

— Öyle, Yüzbaşım...

Kapkara gözlerini belertmiş, suratıma bakıyordu.

— Uzatsana ellerini?

Kokladı, gülümsedi:

— Barut, dedi; barut kokusu sinmiş avuçlarına... Kaç kurşun attın?

— Saymadım, Yüzbaşım...

Yaver biliyordu okul dışı saatlerimde ne yaptığımı... Emireri ile, dağ tepe dolaşırdık atlarımızla... Ya bir ağaç gövdesine, ya bir tarla faresine ateşlerdim tabancamı, tüfeğimi... Çocuktum ama, keskin nişancıydım. Göz, gez, arpacık: Buuum! Yıkılırdı fare olduğu yerde... Ne acımasızlık.

(Şu anda gözlerimde bir anı beliriyor:

Midilli adasındaki taburda görevliydi babam... Üstün sayıda bir Yunan Alayı apansız baskın yapmıştı adaya... Bizimkiler kenti bırakıp dağlarada savunmaya geçmişlerdi.

Pencereden sarkan bir çocuk görüyorum şimdi: Dört yaşında, sarı saçlı bir çocuk... Evimizin bulunduğu sokağı dolduran Yunan bölüğüne haykırıyordu yarım yarım:

— Yaşasın Mahmut Şevket Paşa!

Yunanlı erlerin başları, sesin geldiği pencereye kalkmıştı birden. Bu çocuk bendim. Babam gibi asker mi olacaktım ne?)

— Bana bak, diye şakaya boğdu işi yaver; iyi at koşturursun biliyorum. Usta binicilerle bile atbaşı beraber gidersin. İyi tabanca, tüfek kullandığını da biliyorum. Atıcılığına diyecek yok doğrusu... (Yalancılık anlamına değil sanırım!) Ama.

— Ama, Yüzbaşım?

— Senin eline tabanca, tüfek değil, kalem yaraşır, kalem.

Bu söz beni adamakıllı etkilemiş ki, kaleme sarıldım. Yazar oldum çıktım işte. (Yapıtlarımı okuyanlar yavere kızarlar mı bilemem!)

Gazeteciliğim de Orta okulda başladı. Kendim yazar, kendim çoğaltıp dağıtırdım öğrencilere... Çok konuşan bir öğretmenimiz vardı. Onun karikatürünü çizip gazetemin ilk sayısına koymuştum: Bir gezgin berberin tası içinde öğretmenin kafası... Tasın altında bir ustura ve bir yazı: Bir berber, bir berbere, bre berber, beri gel demiş. (Oysa en bayıldığım öğretmen oydu, matematik öğretmeni... Neden mi? Dersin dörtte üçünü sosyal konularla geçirirdi de... Tembelliğimden mi severdim onu? Sosyal konular mı hoşuma giderdi? Sanırım ikincisi... Yapıtlarımda onun etkisi bulunduğu kesin...)

İlk yargılanışım öğretmenler kurulu önündedir. Acı taşlamalarım, eleştirmelerim de işte bu okul gazetesinde başlar ve yazarlık yaşantımda sürüp gider. Adliye koridorları, mahkemeler, sırma yakalı yargıçlar, korkutucu cezalar istiyen acımasız savcılar...

İlk romanımın adı «Kanun Namına»ydı... Editör-ki, Yüksekkaldırımdan Babıâli'ye gelme kitapçı bir Ermeniydi-şöyle demişti.

«Ortak olursan baskı giderine, basarım.»

«Ben mi ortak olacağım? Neyle?»

Anacığımın, kıçı erimiş pantalonuma vurduğu yama gelmişti gözümün önüne...

Kafamda bir şimşek çakmıştı: Anamın yakut taşlı altın küpeleri. Onları, rehin karşılığı para veren bankaya yatırabilir miyim? Yaşlı kadın yapar mıydı bunu? Yapardı.

Yapmıştı da... Romanım yayınlanmıştı. Ama ben metelik alamamıştım editörden...

Anacığım bir gün-uzunca bir süre sonraydı yakut küpeleri sormuştu:

«Ne oldu küpeler?»

Yüreğim çarparak bu soruyu beklemiştim günlerdir... Yanıtlıyamamış, suspus olmuştum. Rehinden kurtaramamıştım yakut küpeleri ki!

Anam, anlamıştı olanları... Bir daha da sormamıştı küpelerini... Bir kadının kulaklarında küpe görsem şimdi, anamın yakut küpelerini ansırım. Yüreğim sızlar. «Kanun Namına!!»... Bir ses, vicdanımın sesi haykırır durur bangır bangır:

«Sen anamı aldattın!» Diye... «Küpelerini çaldın!» Diye... «Sen hırsız, hayırsız bir oğulsun!» Diye...

Kendimi savunamam ki! İçimden gelen bu sesi susturmak olanak dışı... Onun ağzını avucumla kapayamam ki!

«Seni yasalar adına tutukluyorum.»

Kendimi savunamam ki! «Evet, haklısın. Ben hırsızım. Evet, ben anamı aldattım. Suçluyum ben.»

Bir sanatçının çilesi işte...

Bir gün, bir arkadaş:

— Senin roman anlayışında bir başkalık var! Dedi.

Benim roman tekniğine aldırış etmeyişimi yadırgıyordu çok kişi.

Roman tekniği nedir? Üç-beş kişilik bir ailenin serüvenini anlatmak mı? Bence bu, roman değil, masal... Çocukluğumda Ayşe yengenin, dizi dibine oturtup beni oyalamak için «Bir varmış bir yokmuş, deve tellal iken, keçi berber iken...» diye anlattığı

masalları ansıtır bana bir çoğunun roman anlayışı... «Sanat sanat için mi, toplum için mi?» tartışması sürüp gider çağımızda... Ünlü bir ozanımız, batan güneşin son ışınlarını Üsküdar'daki tahta evlerin camlarında seyreder de coşkuya kapılıp «dörtlükler» sıralar. Yıkılmaya yüz tutmuş evlerin camları gerisindeki yoksulları düşünmez: Sofrasına koyacak ekmek bulamıyanları... Hasta döşeklerinde doktorsuz, ilâçsız kıvrananları... Bu hastaların başucunda yüreğinin yağı eriyenleri...

Ben toplumun romancısı olmaya uğraştım. İnsanlarımın çevrelerine girdim. Onlarla birlikte güldüm, onlarla birlikte ağladım. Onların arasından ayrılıp evime dönünce, hıçkırıklarımı tutamazdım bir süre... Sofra başında boğazıma dizilirdi yediklerim...

Gerçekçi yazar olmak için duygusuz, ya da duyguları nasırlaşmış mı olmak gerek?

Gerçeklere aykırı düşmesin diye Tıp Fakültesinin Morfoloji Enstitüsünde «Kadavra havuzları»nı görmüştüm. O havuzlarda yüzen kadavralar! Haftalarca et yiyememiştim. Çorba içememiştim. Çorba içememiştim. Çorba kâsesi içindeki et parçaları, kadavra havuzlarını ansıtırdı bana... O havuzlarda yüzen kadavraları. O havuzlara düşen kadavraların serüvenlerini hayâl ederdim. Boğazım düğümlenirdi.

Bir Macar yotucu tanırım ki, atın tüm çizgilerini gereğince verebilmek için bir polis atını aylarca kiralamış, atölyesine hayvan mezarlığından at başları, at backları taşımış, o kokuşmuş hava içinde aylarca uğraşmıştı.

«Senin tek romanındaki gereçlerle on roman yazılır.» Diyenler de olmuştur.

Bu işin profesyoneli (esnafı) değil, amatörüyüm ben... Gereç savurganlığı saymam bunu... Gereçlerimi «eliaçık»ça harcarım. Yazmakla tükenir mi yaşamdaki bu gereçler?

BEN NİÇİN SALÂH BİRSEL'İM?

Salâh BİRSEL

Virginia Woolf otuz sekiz yaşına bastığında, on yıl öncesinden daha mutlu olduğunu söyler günlüğünde. Ama onun gerçek sevincini otuz sekizine bastığı günlerde yeni bir romana başlamak için bulduğu gıcır gıcır bir yöntem oluşturur.

Diyeceğim, bir yazar için yuvarlak yada sivri yaşların hiç önemi yoktur. İş, yeni bir şeyler yazabilmek, yeni bir şeyler yaratabilmektedir. Ben yazılarıma çokluk küçük bir duyguyla başlarım. Ama yazı, gelişip de kıvamını bulmaya doğru yol aldığı vakit artık coşkunluğumun, iç esenliğimin sınırı yoktur. Bu noktaya ulaştıktan sonra duygularım daha bir kanatlanmaya, daha bir esrikleşmeye yüz tutar. İşte gerçek yazıyı da, o andan sonra, belki o dakikaya dek yazdıklarımın tümünü atarak, yada birkaç tümceyi yedeğe alarak yazmaya koyulurum.

Şiirin İlkeleri'ni hep bu yöntemle karalamışımdır. O esintili havaları bekleyerek, tam beş yıl, bıkmadan, usanmadan ilkelerin üzerine kapandım. **İlkeler** 1952 yılında yayınlandı. Yüreğimi ısı-

tan ikinci bir olay da kitabın bir ay içinde tükenmiş olmasıdır. Ben o zamanlar 27 yaşımın ötesini yaşıyordum. Denildi ki:

— Salah bunu yaşlılığında, daha olgun bir çağında yazmalıydı. İnsan bu yaşlarda şiirin ne olduğunu bile doğru dürüst çıkaramaz.

Her geçen günün bir yazarın düşüncelerine daha bir açıklık, daha bir keskinlik katacağını ben de o zamanki sezgimle kavrıyordum. Ama ben ilkeleri şiire arka dönerek, usumun içinde yoğurmuyor, tersine onları şiirlerden damıtıyordum. Bu da ancak o yaşlarda, ozanların, günün 24 saati, şiir denizlerinde yüzdükleri çağda yapılabilecek bir işti.

Benim şiirlerim de ,ilkeler gibi, uzun beklemelerin sonucudur. Odamda, sokakta, kahvede, dahası bir kadınla al takke ver külah olduğum dakikalarda bile hep bekledim. Bir şeylerin geleceğini, bir şeylerin boğazıma sarılarak dışlanmak isteyeceğini bilerek bekledim Nedir, şiir kimi zaman, yüzünü şipşak gösteriyordu. Ama ben kısa zamanda peçesini açan şiire hemen çengel atmıyordum. Yine bekliyordum. Böylece o yerden bitme coşkuların beni yanıltmasından —bunlar yüzdeyüz ozanları yanıltır— kendimi korumuş oluyordum. Bu beklemeler sırasında şiir bir an çakıp sönse de yine ona el sürmüyordum. Onun, bütünüyle bana kendini vereceği anı kolluyordum. Ne ki, o parlayıp yiten şiiri bellegimin bir köşesine yerleştirmekten de geri kalmıyordum. Şiirin sonraki evrelerinde, işin ustaca kotarılmasında, işime destek olabileceğini düşünüyordum. Şiir, bütünüyle ortalarda gezinmeye başladıktan sonra da yolculuğu bitmiş saymıyordum. Onu yeniden, daha sonraki günlerdeki duygularımla, düşüncelerimle elden geçirmek üzere bir yana bırakıyordum. Şiir, bu mayalanma sürecinde de varlığını koruyorsa, o artık benim beklediğim şey oluyordu. Onu sağından, solundan çekeleyerek son biçimine kaydırıyordum.

Şiir kıvamına geldiği vakit, ben de kıvamımı bulmuş oluyordum. Ama önümde daha çok yol vardı. Bütün usum, duygularım, sinirlerimle bir de o şiirin kendisi olmam gerekti. Bunun için, şiirdeki sözcükleri atarak, kendi duygularımı, sinirlerimi, onların yerlerine yerleştiriyordum. Artık yemek yer, su içer, yolda yürür, uyku uyurken — bunda abartma yoktur — hep o şiiri yaşıyordum. O anlarda dış dünyadan hiçbir şeyin benim fi-

yakamı bozmasına olanak yoktu. Bir başka deyişle, iç dünyamla dış dünyam birbirine kenetlenmişti. Bundan sonra da düzlüğe çıkmış oluyordum. Birkaç günlük bir çalışmadan sonra, sonun sonu beliriyordu. Şiir de yakamı işte ancak o vakit bırakıyordu.

Denemelerimde tuttuğum yolu sorarsanız, o biraz yada oldukça değişiktir. Onları, daha çok da uzunlarını, parça parça çiziştirir, sonradan birbirlerine eklerim. Nedir, bu parçalar kafamda çok önceden belirlenmiştir. Yalnız, kurguya, yani birbirleri içine boca etmeye geçerken parçaların yerini değiştirdiğim, onları böldüğüm çok olur. Parçaları gün ışığına çıkarmak için de uzun çalışmalara yatarım. Onlarla ilgili kitaplar okuyarak bir sürü fiş çıkarırım. Yazarken bu fişlerden çoğunu elemeye de büyük özen gösteririm parçaları bir araya getirince de her iş bitmiş sayılmaz. Denemeyi yeniden yeniden düşlükler, kimi yerlerini atar — bunu gözyaşlarıma bakmadan amansızca yaparım—, kimi yerlerini yeniden yazarım. Burada yine şiirdeki yöntem gelir gündeme. Hiç tezlik göstermem. Hiçbir şeyi zorlamam. Bir kaplumbağa yürüyüşüyle ilerlerim. Ama bir karınca gibi de sağa, sola saldırırım. Kimi zaman, bir tümce uğrunda 12 saat çabaladığım olur. Çünkü yazıyı bırakmış, küçük bir ayrıntı için yan okumalara geçmişimdir. Ah, o yan okumalar, onlar beni iyisinden yorar. Nedir, kafamda çakan şimşekleri de çokluk onlar ateşleyecektir. Yan okumalar, kimi zaman da hiç semere vermez. Bütün bir gün, bütün bir hafta, bir şeyler bulurum umuduyla yaptığım araştırmalardan elim boş dönebilirim. Şu var ki, bunlar, bir başka denememde yararlanabileceğim ipuçları kazandırmış olur bana.

Denemelerimin bir özelliği de olyları konuşturmamdır. Kendi düşüncelerimi çıplak ve sevimsiz bir biçimde öne süreceğime, onları seçtiğim olaylarla, olaylara verdiğim çeki-düzenle anlatmayı yeğlerim. Yani kendimi her zaman gerilerde tutarım. Denemelerime bir **olaylar mozayiği** adı takılsa yerinde olur. Mozayiklerde renkli taşlar kullanılırsa, ben renkli olaylar kullanırım. Ben varsam o olaylar mozayiğinden kalkan rüzgarlarda, ışınlarda varım.

Zaman zaman kendime şunu sormuşumdur:

— Ben ozan mıyım, romancı mı, günlükçü mü, denemeci mi, yoksa sinema eleştirmeni mi?

Ya ya, benim sinema eleştirmenliğim de vardır. Hem de tam üç yıl. 1956-158 yıllarında **Vatan** ve **Yeni Sabah** gazetelerinde. O yıllar sinemaya karşı büyük bir tutkum olmuştur. Haftada en azdan beş filme gider, topunu da eleştiri kepçemden geçirirdim. Ben bir şeye yöneldim mi ,ona bütün kanımla, etimle sarılırım. 15 yıl süren bu tutku sırasında (1953-1968) sinema tarihinden tutun da, yapımına, sorunlarına değin el atmadığım küçük bir nokta kalmadı. Her ay bir sürü sinema dergisi ve kitabı alırdım. 1960 yılından sonra bu delice ilgim tiyatroyu da içine aldı. Bu kez de, paramın bir bölüğünü tiyatro dergi ve kitaplarına yatırıyordum. Zaten ben, bütün yaşamım boyunca paramı kitaplara yatırmışımdır.

Günlük yazmaya da otuz yaşımda başladım. 1949'da. Beş yıl sürdü bu. Şimdiler onu sürekli olarak yazmadığıma üzülürüm. Ama 24 şubat 1972 günü günlüğüme yeniden döndüm. İlk deyişim de şu oldu:

— 16 yıl aradan sonra yeniden günlüğüme dönüyorum. Bu kez günlüğümün ta ortasına kendimi oturtacağım. Diyeceğim, Frenklerin **journal intime** adını verdikleri özel bir günlük yazmak düşüncesindeyim. 1949-1954 yıllarında tuttuğum günlük daha çok bir edebiyat günlüğüydü. Edebiyat önde gidiyor, ben arkadan geliyordum. Bu kez tersi olacak. Edebiyat arkadan gelecek.

Ne var, bu düşüncemde ne denli başarıya ulaştığımı bilmiyorum. Gücüm yeterse, önümüzdeki yıllarda yeniden günlüğüme sarılacağım. Bu kez artık, lamı cimi yok, baş köşeye kendim kurulacağım. Adı da **Ölüm Günlüğü** olacak. Sanırım, kimse de, böyle bir günlükte ön sıralarda görünmek istemeyecektir. Sonra da, **Günlük, Kuşları Örtünmek** adlarıyla yayınlanan ilk günlüğümle birlikte onu **Ben Niçin Salâh Birsel'im?** adı altında yayınlayacağım. Salâh Birsel ancak o vakit Salâh Birsel olmuş olacak.

Romanımı, **Dört Köşeli Üçgen**'i de 1957'de yazdım. Bu, Türkiye'de ilk **anlıkçı roman** (roman intellectuel) türünün bir örneği sayılabilecekti. (Kimileri onu kurgubilim türüne örnek olarak da göstermiştir). Ama olmadı. Yayınevi, bir süre kepenklerini indirince, benim kitabım da öteki yayınlarla birlikte ortadan silindi.

Dört Köşeli Üçgen toplumun bir yergisidir. Bugünlerin diliyle söylemek gerekirse toplumcu çizgi üzerinde durur. Ne ki

ben mi hiç sloganlara, bayrak laflara yönelmemişimdir. Şiirlerimin önemli bir bölüğü de yergici ve toplumcu bir şiir olduğu halde onlarda yine slogan diye bir şeye raslayamazsınız.

Şu gizli kalmasın ki, benim hemen hemen bütün yazılarımda bir uyarı, bir dürtü vardır. Denemelerimde boyuna insan sevgisinden, doğa sevgisinden, hayvan sevgisinden, sanat sevgisinden açışım, insanları güzel ve iyi olan şeylere çekmek içindir. Zorbaları da yorulmadan yerden yere çalmamın nedeni de bu düşünceden kaynaklanır. Özgürlük olmayan yerde güzel adına hiçbir şeyin bulunmayacağı anlamına gelir bu, bir de. Şuna inanırım ki, toplumun mutluluğu, insanoğlu yüreğinin arınmasıyla gerçekleşebilir. İnsanların içine, tek tek iyilik paraşütleri indirmeden toplumun kendine gelebileceğine hiç inanmamışımdır.

Sözün sonu: Edebiyat benim ekmeğim, suyum, havam, ateşim ve eşimdir. Ben gerçek bir edebiyat ürünü karşısında ya önümü ilikler, yada hazırola geçerim.

Mehmet SEYDA

Bu yazıyı — biraz da bilerek ve isteyerek — 10 Kasım gecesi yazıyorum. Ölümünün üzerinden 41 yıl geçen Atatürk anıldı. 57 yıllık ömrüne pek çok şey sığdırmıştı. Benzerlerine gittikçe daha sık rastladığımız trafik kazalarından birine kurban giden şair-yazar Nevzat Üstün toprağa verildi. Sabahtan beni arayan ve evde olmadığım için bulamayan Huriye Hanım'a iki kez telefon ettim. Behçet Necatigil'in Cerrahpaşa Hastanesi'nde ne yüzden yattığını anlatan, Prof. Siyami Ersek'in yardımını dileyen titrek, umarsız sesini duydum. Bunlara, eşi birkaç yıl önce buzdolabının elektrik akımına kapılarak ölen Behiç Duygulu'nun gelişi eklendi.

Oysa, iki gün önce, ben bu yazı için daha başka bir başlangıç düşünmüştüm. Arif Damar'ın «İlle görmek için mi beklenir güzel günler / Beklemek de güzel» dizelerinden yola çıkarak, herkesi ve herkesle birlikte beni de içine alan ömür boyu beklemeleri, beklentileri sıralayacaktım. Olmadı. Olmuyor. Yaşamın cilveleri, daha önceden alınmış kararları her an bozuyor. Üstüste gelen kötü rastlantılar, ölümle yaşamın içiçeliği, bir yerde, iyimserliğin canına okuyor. Bir iki yıl önce Varlık dergisinde, bir gün «erkekçe» gelmesi için ölüme güzel bir çağrı döşenmiş olan Aziz Nesin, edebiyatçıların yuvarlak hesap yıldönümleri nedeniyle bana yolladığı mektupta çok iyi dilekli, çok iyimserdi: «Altmış yaş, ihtiyar delikanlılığın başlangıcıdır. Bu nedenle seni candan kutlar, yüzüncü yılında da kutlamayı isterim. 21. yüzyıla da varışımızı kutlamak için kadeh tokuşturmamızı dilerim.»

Karşılıklı iyi dilek, iyimserlik asıl olduğuna göre, ondan geri kalmadan, «Olur Aziz, tokuştururuz...» demeliydim. Şimdi pek diyemeyeceğim. Andre Malraux'nun, gençliğimde nerdeyse ezberlediğim Nasuhi Baydar çevirisi «La Condition Humaine»inini anımsıyorum şimdi. O zamanlar bugünkü «sol literatür» bolluğu yoktu; kimi kitaplar üstüste okunur, çeşitli yorumlara uğrardı. Yetkililer de, belki bundan dolayı, (satırlar arasında) öküz altında buzağı arardı. Yorumlara açık, alangirli bir söz, bir yazı kiminilerini üne kavuşturur, kiminin başını yakardı. Nerdeyse ezberlediğim diyorum ya, romanın gene de dikkatimden kaçan yerleri olmuş. Askere gideceğime yakın günlerde, okuması için kitabı yolladığım yaşlı bir dostum uyarmasaydı, ben o bölümü «es» geçmiş olacaktım. Bundan, gençler, genç yazarlar alınganlaşmazlarsa, yaşlı yazarlar yaşlılığa övgü çıkardığımı sanmazlarsa, ölüm-kalım sorunlarına dikkatin, kimi şeyleri kavrayıp algılamanın, hiç değilse en azından belli bir yaşı yaşamış, görmüş geçirmiş olmaya bağlandığını söyleyebilirim. Malraux, şimdi sözcük sözcüğüne anımsayamayacağım, roman kahramanlarından birinin ağzıyla: «Ancak dokuz ayda oluşup dünyaya gelen insanı, öldürmek için tek saniye yeter. Yo, hayır, dokuz ay da değil; bir insanı insan kılmak için altmış özveri yılı, altmış emek yılı, altmış irade yılı ve daha bir sürü şeyle yüklü altmış yıl gerekir. Ama bu insan altmış yaşına gelince, onda çocukluktan, delikanlılıktan bir şey kalmayınca, o adam olgunlaşınca, ölmekten başka neye yarar?» demekteydi. Oldukça karamsar bir yaşam felsefesinin, yaşamla ölüm arasındaki diyalektiğin temel çizgilerini çekmekteydi.

«Ne, biz de mi altmış olduk?»

İnsanın, insan arada bir bu soruyu kendine sorarken şaşırıyor biraz. Biraz da bozuluyor buna. Çünkü önünde yapmak, gerçekleştirmek isteyip de zaman, fırsat bulup yaratamadığı, gerçekleştiremediği, gelecek günlere, aylara, yıllara ertelediği şeyler (diyelim ki, öyküler, romanlar) dağ gibi yığılı duruyor. Hangi biriyle, ne zaman, nasıl başa çıkacak? Yazmış yazmış, ileride üzerinde yeniden çalışmak niyetiyle, bir kıyıya koymuşsun. Belki de senin asıl yayınlamak istediğin şeyler bunlardı. Yanlış eksik şeyler yazdın, yayınladın. Kendinle ,toplumunla, çevrenle —kiminde en yakınlarının da kalplerini kırarım korkusuyla— kesin hesaplaşmalardan çekindin. Sözgelimi, yazdığım «Romancı Günlüğü» için bunu rahatlıkla ileri sürebilirim. Bana bir gün, «Ben, genç kızlığımda, kullanacak aybaşı bezi bulamaz, orama eski, yırtık çorapları bağlardım...» diyen yakınlarımdan birini, kendisi istemediği için, adlı adınca açıklayamam. Ama, hazır sırası gelmişken, Antalya'da eniştemin cebinden yirmi beşlikler yürüttüğümü, Kadırga Öğrenci Yurdu'nda merhabalaştığım Kıbrıs'lı bir öğrencinin birkaç pantolonundan birini çalarak Bitpazarı'nda sattığımı, ertesi gün yakalandığımı, durumuma acınılarak Yurd'dan çıkarılmakla yetinildiğini, yazar olmayı kafama koyarak geldiğim İstanbul'dan bir buçuk yıl sonra ve cebimde bir buçuk kuruşla yenik, perişan, Kırıkkale'deki «babaevi»ne dönerken, trende karşı rafta duran bir kiloluk Hacıbekir paketini çalışımı, ayakyoluna gidip lokumları tezce tıkınışımı ve sonra kusuşumu, daha sonra adamın bana yan gözle bakarak «Bizim pakete ne oldu?» diye söylenişini, paketin bende olmadığını göstermek için, kitap bavulumu gereksizce açışımı, ta altında bir kitap arayışımı açıklayabilirim. Buna, bu hırsızlıkların beni ne o zamanlar, ne de şimdi pek öyle utandırmadığını katabilirim. Harçlıksız çocuk hırsızlıklarını bağışlayışım, açlık hırsızlıklarına biraz hoşgörüyle bakışım, toplumda açlığın, yoksulluğun kökünden yokedilmesini dileyişim herhalde başımdan geçen olaylarla da ilgilidir.

Ama biz nereden kalktık, nereye geldik? Gene olmadı. Ha, ne diyecektim, cinsel istekler ve daha başka istekler, artık seni eskisi denli boğuntuya, bunalıma sürükleyemiyor. Romanlarda, öykülerde bu konular daha ölçülü biçili. Coşkulardan, kabarıp taşmalardan, bak gördün mü, oldukça uzağa düştün. Yaşlı fillerin giderayak fil mezarlığına doğru yollanmaları, cins köpeklerle

kimi kedilerin (birkaçına tanık olmuştum) ölmelerine yakın kendilerini ortalıktan silmeleri zaman zaman seni duygulandırsa, şaşırtsa da, yeryüzünde ta başından beri, kazandığın insanlık bilincinle, bir gün nasılsa öleceğini bilen, ahret, cennet ve cehennem masallarıyla uyutulan tek yaratık sensin. Yaşadıkça nice ölümler gördün. Yakınlarını, eşini dostunu gitirdin. Her ölümle, ayaklarının dibinde çukurlar açıldı, biraz da sen öldün. Acıyı, sarsıntıyı, yokluğu, hiçliği ta yüreğinde duydun. Ruhsal bir bozukluğu, bir saplantısı yoksa, ölüm olayını hiç kimse kendinde uzun süre barındıramaz, ona ısınamaz, ona alışamaz. Ama bunun dışında kalan her şeye alıştığı gibi, yaşlılığa da alışıp gidiyor insan. Daha doğrusu, yaşlılık, yarı zorla yarı güzellikle ve tatlılıkla kendini sana (bana) kabul ettiriyor. Uykular deliksiz ve uzun değil eskisi gibi; kimi geceler dört beş saatlik, bölük pörçük, renkli renksiz düşlerle dolu. Sürekli, kopuk filmler seyrediliyor. Oradan buradan ve çoğu, unutulup gittiği sanılan geçmiş günlerle, kişilerle ilgili.

Gün oluyor, şunca yıl yaşamanın doygunluğu, mutluluğu doluyor içime. Yaşamı olduğu gibi, geldiği gibi kabullenişin artık savaşım gerektirmeyen gevşekliğidir, rahatlığı, bir bakıma yorgunluğudur belki de... Büyük sözlere, büyük savlara karnım tok. Yılların, deneylerin doğal ayıklaması sonucu sayısı gittikçe azalan gerçek dostlardan biriyle beş dakikalık bir telefon görüşmesi, telefondaki sesini duyuşum, ya da bir masada karşılıklı oturup söyleşmek, dertleşmek, beni mutlu kılmaya fazlasıyla yetiyor. Yadsıyamam, küçümseyemem; her bakımdan, çocukluğumu da yaşadım gençliğimi de. Çoğun ters yeller esmesine, acılı geçmesine karşın, onları yaşadım. Unutulmaz, ilginç anılarım var. Bir yığın. Artık anılar küpü gibiyim. Biri şöyle dokunuverse, yok mu ya hani... Kimi günler de bunun tam tersi; bende bir suskunluk, bir küskünlük. Kalabalıklara girmekten, başkalarıyla konuşmaktan kaçınmak. Hep, içsel konuşma. O zaman, gelsin yazı makinesi! Yıllardan beri içimi döktüğüm, sürekli dertleştiğim, tüm nazımı, sıkıntılarımı çekmeye hazır, ne desem ne yazsam kabullenir, yazı makinesi... Düşlerimi yeniden görmek, umutlarımı, dileklerimi, kendimi yeniden yaşamak için... Akış hızı gittikçe çoğalan amansız zamana karşı direnmek, bir yerlere tutunmak, bu dünyada var olduğumu, bir şeyler duyarak, düşünerek yaşadığımı vurgulamak için... Çevremle, başkalarıyla ilişkilerimi düzenlemek, sevgilerimi, bağlantılarımı sürdürmek için... gelsin yazı makinesi!

Arif Damar, «güzel günler» özlemini, «beklemek de güzel» diyerek sabıra çağırır. Bir gençlik şairinin «Beklemek yâri / Bitse bari... deyişini de unutamam. Hepimizin ortak yanı, hiç kuşkusuz, ömürlerimizin çeşitli bekleyişlerle törpülenip durmasıdır.

«Ben, «beklemek»ten, kazık gibi olduğun yerde çakılıp kalmayı kastetmiyorum. Kıpırdamayacaksın, «Armut piş, ağzıma düş» diyeceksin; öylesi değil. Beklemekse, çalışıp çabalayarak, eylem içinde beklemek.

Ayrısız gayrısız hepimiz, çocuklukta büyümeyi bekledik. Beklemedik mi? Okula başlattılar; sınıf geçmeyi, okulu bitirmeyi bekledik. Beklemedik mi? Delikanlılıkta, gençlikte sevgili'yi bekledik. Beklemedik mi? Cezaevlerinde, günlerin dolmasını; askerlikte «terhis tezkeresi»ni; memurlukta ve işçilikte, ay başlarını, maaşın, gündeliğin arttırılmasını bekledik. Beklemedik mi?» Aile içinde uyumu, evlilikte mutluluğu; yazarlıkta, bir iki kitap sahibi olmayı ve ünlenmeyi; babalığımızda, analığımızda, çocuklarımızın iyi koşullarda sağlıklı, akıllı yetişip büyümesini, başarılı olmasını; toplumca, Türkiye'nin özgürlüğünü, kalkınmasını; yaşlılık kapıyı çaldığında, emekliliği ve huzuru... bekledik.

Beklemedik mi?

Hep bekledik. Bekliyoruz, bekleyeceğiz; sizler de, ben de... Godot'yu bekler gibi.

60. YAŞ YILDÖNÜMÜNDE K. SÜLKER'İN DÜNÜ, YARINI

25 Kasım 1979'u geride bıraktım. Bu yıl, daha öncekiler gibi ne özel bir aile toplantısı düzenleyebildik, ne de yakınlarım bana küçücük bir armağan verebildiler. Arttırılan apartıman kirasını, kızımın Üniversite ve yabancı dilini geliştirmeye yönelik harcamaları karşılamak zorunluğu vardı. Bu nedenle ve artan fiatları gözeterek yaş günümü kutlamaya yarayacak, evdekilere armağan alabilecekleri ödemeyi yapacak parasal güçten yoksundum.

Altmış yaş yıldönümünü yine de sevinçle karşıladım. «Aman ne iyi, dedim, yetmiş yaşına daha 10 yıl var...» Zira hep bilinir, «yaşı yetmiş, işi bitmiş» derler. Öyleyse, henüz işim bitmemiş. Gerçekten de bitmedi. Bitirmeye çalıştığım üç yapıtım var:

1 — Nedenleri, etkileri ve tepkileriyle 15/16 Haziran İşçi Direnişi...

2 — Henüz iki cildi basılan «Nâzım Hikmet'ın Gerçek Yaşamı» dizisinde yer alan 3. cild... Nâzım'ın 1935 - 1937 sonuna kadarki yaşamını kapsayan yapıt. Bunu üç aya kadar bitirmem gerekiyor.

3 — Çeyrek yüzyıl önce basılan ve kendi alanındaki ilk yapıt olan «Türkiye'de Sendikacılık»ı 1980 başına kadar sürdürüyorum. Böylece yeni belgeler ve bilgilerle zenginleştirilerek bu inceleme-araştırma, Türkiye sendikacılığının en doğru anlatımı olacak, sanırım. Sendikacılığımızın Osmanlı İmparatorluğu dönemini tamamladım. Şimdi 1946 özgür sendikacılığını ve ortamını yazıyorum. Geriye hareketli, bereketli bir 34 yılın sendikacılığı kaldı. Bunları bitirip baskıya verebilirsem ve «yaş yetmiş, iş bitmiş» olmazsa yazacaklarım var. Bunları şöyle sıralayabilirim:

«Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı» dizisinin daha üç cildi var:

Birincisi (ki, 4. cild olacak) Nâzım'ın 1938 yılı duruşmaları... Bugünedek yayınlanmamış belgelerle Kara ve Deniz Harbokulları duruşmalarını tümüyle gözler önüne sereceğim. 5. ciltte Hapishanede geçen 12 yıllık yaşamının anlatımı... Dizinin son cildi: Nâzım'ın suçsuzluğu ve bağışlanması savaşımı, açlık grevleri, hukuksal girişimler, dünya kamuoyunun başvuruları, tepkileri, özgürlüğüne kavuştuktan sonraki macera ve Türkiye'den ayrılış... Bu arada Nâzıma yönelen üç öldürme girişimi ve ayrıntıları...

Bunları bitirebilirsem 34 yıldır içinde bulunduğum, sorumluluklar taşıdığım sendika çalışmalarımı, işçi eylemlerini, sendikacılıkta yer alan kişileri, aralarındaki çekişmeleri, sendikacı görünen polisleri, ajanları, sendikacı katillerini ve bir yazar olarak notlarını tuttuğum geçmişin anılarını yazacağım. Bu, biraz da eleştirel bir yapıt olacak... İyileri, kötüleriyle, sendikacılığa içtenlikle eğilenlerle, sendikacılığı basamak yapmak isteyenlerle, canlarını dişlerine takarak işçi sınıfının haklı mücadelesini yürüten işçilerle, partilere sempatik görünme hastalığı ile, her akımla bağdaşanlarla ve Türkiye sendikacılığına ilerici adımlar kazandıranlarla sendikacılığımızın hikâyesini anlatmk istiyorum. Bilmem ne ölçüde başaracağım?

1982 de Nâzım'ın 80. yaşını kutlayacağız. Bu nedenle yeni ve özgün bir yapıtın bütün gereçlerini hazırladım. Vakit bulabilirsem —bulmaya çalışacağım elbet— okurlar Nazım'ın gücünü ve etkilerini çok iyi belirtecek, sevecekleri bir eser sunacağım.

Bazı motorlu taşıtlarda özenle yazdırılmış belgeler var: «Ömür kısa, yol bitmez», «Dayan Cevdet Eğilmez». Evet, 70. yaşıma girmeye daha on yıl var. Sağlık koşulları, bedensel güç yeterse, burjuvazinin eli kanlı kiralık katilleri de hedef seçmezse, planladığım yapıtları okurlara sunma onurunu kazanırım, sanırım.

●

Sendikamızın, TYS'nin sayın Genel Başkanı Aziz Nesin, Yıllık için bir yazı hazırlamamı istediği vakit, telefondaki kibar, gönül alıcı, ustaca ve dostça sesi şunları ulaştırıyordu kulağıma:

«Sülker, yazacağın yazının ölçüsü yok; nasıl istersen o uzunlukta olabilir. İstersen bir hesaplaşma yap, istersen 60 yaş duygularını anlat, dilersen yazmak istediklerini belirt, hatta yazdıklarını da... Sen bilirsin, ama ben senin 60'ını bitirdiğini anımsamada geciktim, sen yazını vermede geç kalma!»

Bu buyuru içindeki bir sözcük beni bir yönüyle sarstı. Kendimle hesaplaşma yapabilir miyim? Bugünkü Ben ile Dünkü Ben'i karşılıklı bir söyleşiye yönlendirebilir miyim? «Denemeğe değer» dedim. Yazarlar sendikasını yönetmede ve, gülmece dalında çok başarılı olan Başkanımızın belki bir azizliğiydi bu... Biliriz, Nesin azizdir varsın azizliğine uğrayayım, kendimle hesaplaşacağım.

●

Bugünkü Ben — Ne yaptın bu yaşa kadar Sülker?

Dünkü Ben — Ne mi yaptım? Hukukçu olacaktım, fakültenin daha ilk sınıfında Borçlar Hukuku hocamızla takıştım, soluğu Edebiyat Fakültesi'nin felsefe bölümünde aldım. Yani öğrenimin ilk adımında tökezleme...

Bugünkü Ben — O fakültede başarılı olabildin mi bari?

Dünkü Ben — 8. Sömestre kadar yürüdüm. Tezli sertifikam pedagoji idi, hocamızla aynı gazetede, TAN'da beraber çalışıyorduk. Diploma almamı sağlıyacak pedagoji sınavını —son sınavımdı— vereceğim gün, polisce tutuklandım. Sınava girecek yerde I. Şubede Tabutluğa girdim. Aç ve uykusuz beş gün sonra doktor kararıyla bu fasıl kapandı, Sıkıyönetim Mahkemesinde «delil yetersizliğinden beraet» kararı aldım, ama İstanbul'da kalmam sakıncalı görüldü, siyasi sürgün olarak «Konya'da ikamete memur» kararı çıktı.

Bugünkü Ben — Suçun neydi, Konya'da ne yaptın?

Dünkü Ben — Suç dedikleri, komünizm propagandası idi. Ayrıca yazar Naci Sadullah'ın gizlendiği yeri bildirmemi istiyorlardı, ne birisi, ne ötekisi Tabutluk işkencesiyle onlarca çözüme ulaşamadı. Konya'da benim gibi sürgün olan yazar Kerim Sadi ile eşi Semiha abla da vardı, sonra şair A. Kadir'in gelmesiyle yararlı bir yıl kazandık. Ama bu kez Antakya'ya gönderildim. Orada da Sut Derviş ablanın yayınladığı «Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?» adlı kitapcığı okutarak komünizm propagandası yapma savıyla yine tutuklandım, 60 günü aşan hapislik boyunca toplumun alt yapısının sıkıntılarını daha açıkca kavradım. 1938 de Lise son sınıfındayken gizli örgüt kurma iddiasiyle, yattığım bu hapishanedeki suç türleriyle 1944 sonlarındaki suçlar arasında büyük bir benzerlik vardı. Düzen aynı bozuklukta sürüp gidiyordu. Mahkeme, beraetime karar verdikten sonra beni Antakya'da bırakmadı polis. Bu kez Tokat'a sürüldüm. 1946 sonlarına kadar orada çok iyi yürekli, aydın emekçilerle arkadaşlığımız sırasında bol bol vakit bulup bilimsel kitaplar okumayı başardım ve sosyalizmin gücünü geniş boyutlarla öğrenip, işçi ve emekçi sınıfların sömürüden kurtulmalarının ancak sosyalizmle olası bulunduğunu daha derinlemesine kavradım.

Bugünkü Ben — Senin biraz bireyci bir yapın olduğunu söyleyebilirim, dünkü tutumunu anımsayarak...

Dünkü Ben — Hayır! Hiç bireyci olmadım, hep toplum için yaşadım, toplumcu bir anlayışla örgütsel çabalar sürdürdüm; kendimi, salt kendi çıkarımı gözetmedim hiç. Böyle olsaydım, «ikbal» dedikleri şeyin peşinde koşsaydım, gelecek günlerde sıkıntı çekeceğimi hesaplasaydım benim de evim, parasal gücüm, gelir getiren taşınmaz mallarım, ya da bankada faiziyle ek gelir sağlıyan hesabım olurdu. Hangisi var? Söylesene, hangisi?...

Belki herkesle arkadaşlık kurmadaki çekingenliğim; kendilerini «açık göz» sayanlara karşı duyduğum tiksinti, ille de bir kaç kazmaya birden sap olma tutkusuyla çırpınanlara saygı duymayışım; gelene ağam, gidene paşam havasındakilere nefretim; bugün büyük ölçüde kendi kabuğuna çekilen, yazmağı ön plana alan ve heryerde görülmeyen, ün peşinde koşmayan biri yaptı beni. Buna «bireycilik» diyemezsin ya?

Bugünkü Ben — İçinde bulunduğun durumu anlıyorum. Bu biraz da beceriksizliğini örtmeyi sağlıyan savunma olsa gerek;

yıllarca beraber olduğun arkadaşlarının şatafatlı görevleri, unvanları var; üstelik pek çoğunun altında arabası, kiralık konutları, dükkânları, işlettikleri servetleri var. İçlerinden milletvekili, senatör, hatta bakan olan, dün senin yazdıklarını okuyan, yazdığın haberlerle, demeçlerle, yaptığın röportajlarla üne kavuşan, ön plana geçmelerine katkıların olan kişiler az değil. Hatta böyle olduğunu geçenlerde senden yine bazı konuşma göreçleri isteyen İd. hatırlatmadı mı bunları?

Dünkü Ben — Olabilir, bırak bunları şimdi... Dünkü yakın arkadaşlarımdan bir bölümü böyle diye, ben de inançlarımı, işçi sınıfının kurtuluşunu, tüm ezilenlerle birlikte iktidara gelmesi ana davasını bırakayım mı? Bırakabilir miyim? Onlar bukalemun gibi bulundukları ortama göre hızla değişiyor ve dünü unutuyorlar diye ben de idealimi bir yana mı bırakayım? Herhalde bunu sen de istemedin, yine de istemezsin... Ben vicdanıma ve işçi sınıfının bilinçli milyonlarına karşı sorumluyum. Benim bugüne erişmeme büyük emeği geçen Nazım Hikmet'in anısına ihanet çizgisine hiç yaklaşabilir miyim? Olmaz böyle şey...

Bugünkü Ben — Desene ömrün hep «vicdanen müsterih» olarak geçti, ama ne bıraktın bugüne kadar?

Dünkü Ben — Sade bir ad bıraktım, sanırım. 1946 sonlarında tutuklanan sendikacıların perişan ailelerine el uzatmaları için en az on beş yirmi kişiyi onlara yardım için harekete geçirdim ya? O fukara ailelerin iyi duygularını dile getiren sözleri yaşamımın en iyi armağanları arasındadır. 1947 de yeni sendikalar kurulduktan sonra işçi sorunlarının güncelleşmesi için var gücümle çalışmadım mı, yazı ve haberlerle dikkatleri bu konulara çekipişten atılanlara, gözlerinden birini satlığa çıkaranlara arka çıkmadım mı? Masum bir mitingi yerden yere çalmaya kalkışan bir Başbakan Yardımcısına sendikanın yanıtını hazırlayıp onları mutlulandırmadım mı? Pek çok sendikanın Genel Kurul çalışma raporlarını sırf hatır, gönül için hazırlamadım mı? Demokrasiye inanmış, ilerici işçi sendikası yöneticilerinin gelişmesi yönünde özel çabalar harcamadım mı? Onların fahri basın danışmanı gibi gecemi gündüzüme katıp tek başıma işçi sınıfına hizmette hiç kusur ettim mi? Gece Postası gazetesinde, İşçi Hakkı gazetesinde, Türkiye Birlik gazetesinde hep işçi sınıfının mücadelesine arka çıkmadım, onları savunmadım mı? Başka

gazeteciler işveren sofralarında ağırlanırken ben, üçüncü sınıf lokantalarda sendikacı dostlarla fakir bir masada ertesi günlerin işçi davası için söyleşip, ilke kararları almadık mı? Sadece kendi sınıfımın safında kaldım, bunda direniyorum, «yâr'ın yanağından gayrı her yerde, her şeyde hep beraber olabilmek» için çalıştım, çalışıyorum, çalışacağım.

Bugünkü Ben — Bunlar hep abartma... Biraz yazı yazma yeteneğin varmış, sendikacı arkadaşlarına yardım değil, hizmet etmişin, o kadar...

Dünkü Ben — Sen öyle san... Ama 1946 dan 1960'a kadar işçi konularıyla uğraşmak, sendikalar içinde gönüllü olarak işçilere yardımcı olmak için yürek isterdi. Sana uydurma bir suç yakıştırırlar, içeri atarlar, aylarca tutarlar, arayanın, soranın olmazdı... Giderdin okka altına... Bu yüzden 34 yıl sürekli olarak işçi konularını yazan ikinci gazeteci oldu mu? Nitekim bir ara haftalık bir gazete «Türkiye sendikacılığı bir kızıl komünistin elinde» diye yaygarayı bastı, bu kampanyaya Son Saat Gazetesi de katıldı ve beni günlerce yayın yoluyla jurnal edip durdular, olmadık şeyler yazdılar. Hatta çalıştığım Gece Postası gazetesinin sahibi Etem İzzet Benice, bu yayınlar nedeniyle beni işten çıkarıyordu, korkusundan... Ama gazetenin sorumlu yönetmeni Murat Kayahanlı, Benice'ye: «Dayı, demiş, Kemal'i çıkarırsak gazete satmaz. Bütün okuyucularımız işçi, sendikacı, esnaf... Dört bin tirajdan on dokuz bine çıktık. Çocuğun aleyhine yazılanlara bakma, hepisi yalan, Sülker'i çıkarırsan ben bu tirajı koruyamam, o vakit bana çıkışma...» Bunun üzerine patron, ilk kararını değiştirmişti.

Bugünkü Ben — O yayınlarının sonu ne oldu?

Dünkü Ben — O yazarı mahkemeye verdim, beş ay hapse mahkum oldu isbat edemediği savlardan ve adi hakaretten dolayı... İstanbul İşçi Sendikaları Birliği de beni nazik yollu sorguya çekti, Son Saat gazetesinin işçi muhabirini de davet etti. O meslekdaş, iddialarını kanıtlayamadı, ben sendikacıları, beni bir bakıma sorguya çeken sendikacıların kendilerini tanık gösterdim. Doğrusu ya, o gece Bâhir Ersoy, Kemal Türkler, Yusuf Sıdal, Zühtü Tetey, Rahim Mumcular ve daha başka sendikacılar hep beni savundular. O geceden sonra daha büyük bir şevkle işçi sınıfı davasını savunmaya devam ettim, ediyorum.

Bugünkü Ben — Yazar olarak bunca yıl içinde, sendikacılıkla ilgili kalıcı yapıtlar verebildin mi?

Dünkü Ben — Yapıt verdim, sayılır. Kalıcı mı, silinip gidici mi, bunu zaman gösterir. Yalnız şu kadarını söyleyebilirim: 1955'te yayınladığım «Türkiyede Sendikacılık» adlı kitap, bu konuda bilimsel inceleme yapan kırk-elli yazarın başvurduğu ana yapıtlardan biri oldu. «100 soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri» üç baskı yaptı. «Dünya'da ve Türkiye'de Sendikacılık» da, «Dünya'da ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu» da tükendi, «İki Konfederasyon: Türk-İş ve Disk»in ikinci baskısı hazırlanıyor.

Bugünkü Ben — Nâzım Hikmet'le ilgili kalıcı ne verdin?

Dünkü Ben Yineleyeyim, kalıcılığını ben değil, okurlar ve eleştirmenler değerlendirir. Yalnız şunları söyleyebilirim: Nâzım Hikmet'in yaşamını, sanatını uzun yıllar inceledim. Şimdiye dek şunları yayınladım: «Nâzım Hikmet Dosyası», «Nâzım Hikmet'in Polemikleri», «Şair Nazım Hikmet», Vatan'da tefrika edilen «Nazım Hikmet'in Bunalımlı Yılları» okurlara sunuldu. Bunlardan üç baskı yapanı, piyasada hiç bulunmayanları, tek-tük kalanları var. Ayrıca «Sabahattin Ali Dosyası» kendi alanının ilk yapıtı, bunun da mevcudu kalmadı. Hazırladıklarımı daha önce söylemiştim..

Bugünkü Ben — Doğrusu ya, ben yazdıklarını yeterli bulamadım. Başkası olsaydı, daha çok yapıt verirdi, yüzbinleri vururdu.

Dünkü Ben — Belki haklısın, ama şunu söyleyeyim, ben para kazanmak için değil, normal bir telif hakkıyla olabildiğince başvuru yapıtları vermeye çalışıyorum. Nitekim, önemli sendikalardan Lâstik-İş'in 25 yıllık yaşamını derleyen bir monografi, sonra yine etkin sendikalarımızdan Gıda-İş'in 30 yılını değerlendiren iki küçük ciltlik bir monografi daha verdim, basıldılar ve kalmadılar... Belgeselliği çok ağır basan «DİSK Gerçeği»ni yazdım, yayınlanması bekleniyor. Gazete ve dergilerde çıkan bini aşkın yazımdan seçmeler hazırlamak olası, kör olası demiyeyim, var olası vakit kalmıyor...

Bugünkü Ben—Senin uzun bir Babıâli yaşamın var. Muhabir, istihbarat şefi, yazı işleri müdürü, genel yayın müdürü olarak çok şeyler gördün, çok kişiyle tanıştın, Yokuş'un çilesini çektin. Bunlardan kalıcı bir yapıt çıkmaz mı?

Dünkü Ben — Hiç çıkmaz olur mu? Ama yazamadım, vakit bulursam belki... Ama isterim o ortamı ve o dünyayı yansıtmak. Esprileriyle, kaprisleriyle, kıskançlıkları ve dostluklarıyla, dizgi yanlışları, patron tavırları, erdemli kişileri, simit parasına roman satanları, dönekleri, yüreklileriyle bir çok yazarın özelliklerini dile getirmek isterim... Sadrettin Celal Antel, Sabiha Zekeriya Sertel, Naci Sadullah, Suat Derviş, Reşat Fuat Baraner, Sadri Ertem, Refik Halid, Refi Cevat Ulunay, Hüseyin Avni Şanda, Hüsamettin Bozok, Lütfü Erişçi, Şükran Kurdakul, Hadi Malkoç, Sait Kesler, Halikarnas Balıkçısı, Neriman Hikmet, Orhan Kemal, A. Kadir, Ömer Faruk Toprak, Elif Naci, Agop Arat, Abidin Dino, Asaf Halet Çelebi... daha niceleri, niceleri. Bunlarla geçen acı, tatlı anılar, Babıâli dünyasının girdi — çıktısı, ilginç olacak ama, önce planladıklarımı yazmalıyım.

Bugünkü Ben — Çok konuştun, Aziz Bey'in iyi niyetini kötüye kullandın...

Dünkü Ben — Bak, ayıp ettin... Şimdiye kadar kimsenin iyi niyetini kötüye kullanmadım. Elbette çok saygı duyduğum Nesin usta'nın iyi niyetini de kötüye kullanamazdım. Ama, bana önerdiği hesaplaşma'ya da hakkını vermeliydim. Onun için bu sözlerimi kötü niyete yorma olur mu? Bak zaten telefon çaldı.

İki Ben'den Bugünkü Ben kısa bir konuşmadan sonra yine söz aldı:

Bugünkü Ben — Yayımcı arkadaş soruyor: «Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler» adlı kitabımı genişleterek hazırlayabilir miyim, diye... Bir de öteki yayımcı izin verirse «Sendikacılar ve Politika» adlı kitabı da basmak istiyor, yeni malzeme ile besleyerek... «Bakalım, dedim, zaman ayarlaması yapabilecek miyim?»

İşte böyle... Daktiloya kâğıt takmak gerekecek; galiba ömür böyle geçecek.

KIRIK DÖKÜK

Suat TAŞER

Sevdiğim, gerçekten aziz bildiğim Aziz Nesin dostum:
«Sevgili Suat Taşer,

Altmışıncı yaşın dolayısıyla seni candan kutlar, yüzüncü yaşında da seni kutlama fırsatı elde etmemi dilerim,» diye başlayan ve 1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın, «Yuvarlak Yaş dönümlerinde Edebiyatçılarımız» bölümü için yazı göndermemi isteyen bir mektup yazmış.

Çok duygulandım. Yanında olsaydım, bir iyice kucaklardım kendisini.

Duygulanışımın nedenlerinden bazıları şuşnlar:

1 — Değerli «Nesin Vakfı Yıllığı»nda bana yer ayırmak inceliğini göstermesi,

2 — Dilediğimi yazmak özgürlüğünü benden esirgememesi,

3 — Hepsinden önce de, isteklerini dost yüreğinin tüm ıscaklığı ile dile getirmesi.

Şimdi bana düşen:

Hem onun isteklerini, hem kendi isteklerimi az buçuk da olsa karşılamak düşüncesiyle-yaşam filmimi geride kalan altmış yılın tozu dumanı, buzlu camı ardından bir kez daha izleyip gözleyerek görebildiklerimden bir seçmeyi sözcüklere dökmek amacıyla yazı makinemin başına geçtim. Yaşam filmimi tümüyle izleme, geriye sararak başlangıçtan bugüne getirme olanağından yoksun olduğum için, ancak belirli birkaç sahnenin silik, soluk fotoğrafını sunabileceğim. Yazımın başlığına «Kırık Dökük» deyişim de bundandır. Söyleyeceklerimin ne denli kırık ve dökük olacağını şimdiden bilemem; çoktan çok, azdan az olursa bağışlamanızı dilerim.

YAŞAMAK ÜSTÜNE ÇEŞİTLEMELER

Uzun yaşamak, kısa yaşamak, az yaşamak, çok yaşamak, anlamlı yaşamak, anlamsız yaşamak, doğru yaşamak, yanlış yaşamak; üretimsiz, verimsiz, gereksiz yaşamak; yaşamış olmak için yaşamak; üretimli, yaratımlı yaşamak; insanca, özgür bağımsız, kölece, tutsak, onursuz yaşamak; çirkin yaşamak, güzel yaşamak; sevgilerde, saygılarda yaşamak; sömürmeden, sömürülmeden yaşamak; utançsız yaşamak, iyi yaşamak, mutlu yaşamak... kısaca, YA-ŞA-MAK.

Nasıl her yiğidin bir yoğurt yiyişi varsa, kuşkusuz her insanın da bir yaşayış biçimi ve amacı vardır. Bu biçime ve amaca, K e n d i n c e kavramını eklediğimizde, yaşama'nın sınırsız bir çeşitlikle çoğaldığını; yaşama biçimleri ve amaçları üzerine yürütülecek yargıların, biçilecek değerlerin, yapılacak eleştirilerin de k e n d i n c e'liğin sınırı içinde kaldığını görürüz. Kendinceliğe bir de g ö r e c e l i k katacak olursak, yaşayış biçimleri ile amaçları büsbütün içinden çıkılmaz hale gelir.

Hiç kimse: iyi yaşamak dururken kötü yaşamayı, güzel yaşamak dururken çirkin yaşamayı, mutlu yaşamak dururken mutsuz yaşamayı istemez elbet. Gelgelelim, kavramlardaki kendincelik ve görecelik, bireysel yaşayış biçimimiz ve amaçlarımızla toplumsal yaşayış biçimimiz ve amaçlarımızın ortaklaşa bir doğrultuda birleştirilerek sürdürülmesine her zaman olanak vermiyor. Çektiğimiz ve çektirdiğimiz acılar, yanılgılarımız, pişmanlık-

larımız, bunalımlarımız, başarısızlıklarımız; ruhsal, sinirsel, zihinsel bozukluklarımız bunun kanıtıdır diyebilirim.

İnsanı, insanın yaşayış biçimini yücelten ya da alçaltan, k e n d i n c e saptadığı a m a ç-lar- olsa gerek. Başka bir deyişle, insan, yaşayış biçimine göre değil, yaşamında güttüğü a m a ç-lar-a göre değer kazanır. Bu amaç-lar-da en az, bireyselliği kadar toplumsal olmak zorundadır. Ne pahasına olursa olsun, hangi alanda ve konuda olursa olsun, sömürüyü amaç edinen yönetim biçimleri, i n s a n'ı kimi zaman bir sömürü kaynağı, kimi zaman da bir sömürü aracı olarak kullanagelmiştir. İster kaynak olsun, ister araç, sömürü düzeninin en azgın ve kudurgun aşaması olan Faşizmde i n s a n tüm insanlık nitelikleri, hakları ve özellikleri ile acımasızca horlanmış, ezilmiş, yok edilmiştir; horlanmaya, ezilmeye, yok edilmeye devamı edilmektedir, daha bir süre edilecektir de. Ama bir şiirimde dediğim gibi:

«Doğacak günde neler var bilinmez
Yaşam kitabında özgürlük
Kanla yazılıdır silinmez»

Ben «Acılı Kuşak»ın bir ozanı, yazarı ve söyleyiyim. Aziz bildiğim Aziz dostum Nesin, «Yuvarlak yaşdönümünün altmışıncı yılında» bana bu kırık dökük satırları yazma olanağını verdiği için çok sevinçliyim. Benzersiz kalem ustası, mektubunun bir yerinde şöyle diyor:

«... altmışıncı yaşına değgin her ne istersen yazabilirsin. Anılarını anlatabilirsin, edebiyatla tiyatro ilişkisini yazabilirsin, ikincil iş olarak edebiyatın sorunlarını yazabilirsin; altmışıncı yaşın duygulanmalarını dile getirebilirsin. Ne bileyim ben, her ne istersen yazabilirsin; içini dökebilirsin.»

Ah, sevgili usta! Bu dediklerinden birini olsun doyasıya, doyurasıya yazabilmeyi ne kadar isterdim! Ama şimdilerde buna gücüm yetmiyor; çünkü kendi kendimle, yakın ve uzak çevremle, günlümle, yönetimimle, yöneticilerimle başım hoş değil. Adına kültür politikasızlığı mı, kültürsüz politika mı demeli, bilemiyorum, sanatsal yaratıyı, kültürel üretiyi ve etkinlikleri bu derece yadsıyan, insanca ve aydınca yaşamayı böylesine horlayan, aşağılayan, hiçseyen bir zaman ve koşullar ortamında elim ne yazı makinemin tuşlarını harekete getirebiliyor, ne de parmaklarımın arasındaki kalem kâğıdın üstünde kımıldayabiliyor. Umutsuz değil, mutsuzum. Namuslu insanların, sanatçıların, aydınla-

rın durmasız duraksız öldürüldüğü bir ortamda insan olup da mutlu olabilen varsa beri gelsin.

Çocukluğum, yüzbinlerce benzerleriminki gibi yoksulluğun acıları, kıtlıkların sancılarıyla kıvrantılı, boynu bükük, benzi soluk, gülmesiz, gülümsemesiz geçti. Bu nedenledir ki, yedisini sürmekte olan oğlum Barış'ın günlerini bebekliğinden bugüne gülmesiz, gülümsemesiz geçirmemesi için olanca gücümü coşkuyla ve özlemle harcadım. Bu; onun çocukluk hak ve isteklerini doyuma eriştirirken, bir bakıma, içimdeki yoksul, çocukluğunu yaşamamış çocuğun hak, istek ve özlemlerini-çok gecikmiş de olsa doyurmaya çalışmak anlamına gelebilir.

Evet, Barış'la ve Barışça oyunlardan, şarkılardan, konuşmalardan, gevezeliklerden, saçmalıklardan, sevinçlerden ve üzüntülerden öylesine hoşnudum, mutluyum ve gencim ki anlatamam!

Bir öpücük, bir küçük balon, bir çukulata parçası, bir top, bir zıpzıp; evi, evin odalarını, kapı önlerini, sokakları, çocukluğun bütün dünyasını sevinçlerle, mutlu çığlıklarla doldurmaya nasıl da yetiyor! Şaşmamak elde değil... «Çocuktan al haberi» demişler; yeterli değil, ben bir öneride bulunacağım, «Çocuktan öğren yaşama sevincini, azıcık şeylerle çokça mutlu olmanın gizini!»

Öğrenebilen kazanıyor, dostlar!

Yaşam savaşının tozlu dumanlı, uçurumlu, bataklıklı yollarında yürüye yürüye, dönemecin birinde kendimi bildiğimde, bir de baktım, çocukluğum, ipi kopan uçurtma gibi, çekip gitmiş! Yokluklar, yoksulluklarla yüklü, ana-baba ölümleriyle delik deşik karabasanlı öğrenim yılları... 1930"lar Ankara'sının Taşmektep'i— Lisesi—, 1936'da Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü — bir aile dostumuzun deyişiyle Köçeklik Okulu-sınav salonu kapısında içeri çağırılmasını bekleyen, Tiyatronun T'sinden habersiz, titremeler içinde, Cebir ve Hendese kaçağı bir öğrenci! Sınav salonuna girdim, gireceğim derken, az önce değindiğim aile dostumuz yamacımda belirdi, burada ne aradığımı sordu.

«— Tiyatro okuluna gireceğim, sınav sıramı bekliyorum», dedim.

«— Sizin ailede köçek var mı?» dedi.

«— Yok», dedim.

«— Yürü öyleyse,» dedi.

Tuttu hışımla-elimden değil, kolumdan-yürüttü beni.

Öyle bir yürüyüş yürüdüm ki, tam dört yıl sürdü!

Ha burası İstanbul şehridir; minareleri upuzun, yağmurları ıpıslak, yalnızlıkları kocaman... Yıl 1938, 1939, 1940... Avrupa haritasında sinek bıyıklı Germanyak Adolf Hitler'in ölüm rüzgârları esmekte. Ülkeler ve insanlar kana ve ateşe boğulmakta. Nasyonal Sosyalizm-sözüm ona Milli Sosyalizm-namı diğer Nazizm, Germen ırkından olanların üstünlüğünü, olmayanların aşağılını kanıtlamak; üstünlere yaşama hakkı vermek, üstün olmayanlara vermemek amacı ve inadıyla, kendi ülkesinde ve ele geçirdiği başka ülkelerde kurduğu toplama kamplarındaki krimatoryumları-insn yakma fırınlarını — üç vardiya halinde çalıştırmakta.

Bilinenleri yinelemek...

Hele bak, Gülhane Parkına yağmur yağıyor. Bir okul kaçkını, akıntı burnuna karşı, görmüş geçirmiş çınar ağaçlarının yere serili kıvrık, sarı yaprakları ortasındaki bir kanepede, Maksim Gorki'nin «Çocukluğum»unu okuyor ve düşünüyor. Yağmur umurunda değil. Düşündükçe de yeni ışıklar yanıyor okul kaçkınının içinde. Vefa Lisesi Vefa'da kalıyor uzun süre. Gülhane Parkının bütün yolları, kanepeleri, ağaçları ve yağmurları ile içli dışlı olan okul kaçkını; Strati ile, Whitman'la, Tevfik Fikret'le, Nâzım Hikmet'le... daha bir çoklarıyla hep orada buluşuyor.

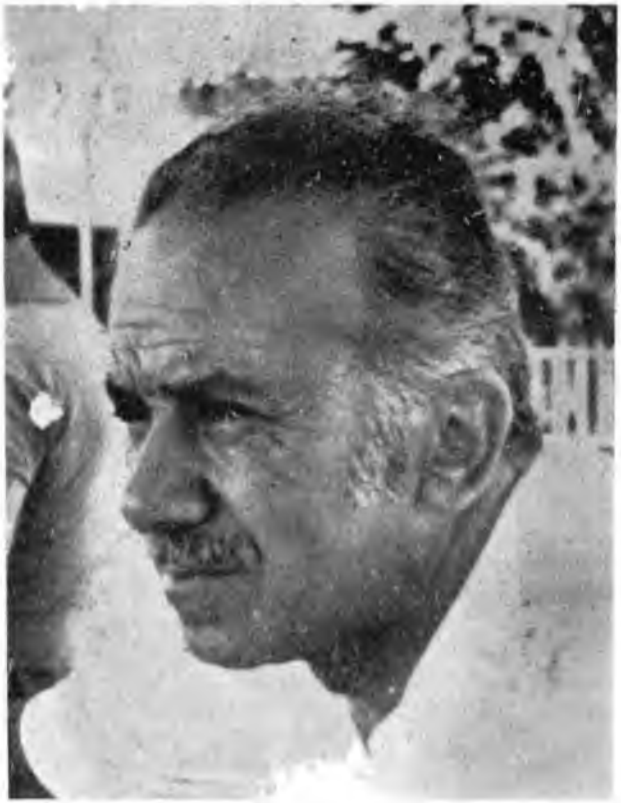
Yıl 1940; Galatasaray Lisesi'nde Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü Sınavı... Savaş yılları· korkulu yıllar, zor yıllar. Yazarlığa, ozanlığa devam. 1945'te diploma. Otuz yıllık oyunculuk ve yönetmenlikten sonra emeklilik. Sonra, E. Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümünde Öğretim Görevliliği. Derken, İzmir Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü.

Yaşam savaşı, savaş yaşamı; kültür politikasızlığı ve kültürsüz politika ortamında tüm sancılarıyla sürüp gidiyor.

Uzaak uzak yılların ardından çocukluğum muzip bir ton ve suratla:

«— Hadi gene, iyisin, iyisin!» diyor.

Ah, bir daha çocuk olabilsem, bilirim yapacağımı!...

NESİN VAKFI'NA BİR YAZI

Vedat TÜRKALİ

Aziz Nesin'den bir mektup aldım geçenlerde. Altmışıncı yaşımı kutluyor, nice yıllara, diyor, Yirmibirinci Yüzyılı da birlikte görmemizi dilediğini söylüyor. Benim kendi payıma hiç gözüm kesmiyor Yirmibirinci Yüzyıla kadar ya, (Zaten Aziz Nesin de bu işi aslında kendisi için dilediğini, kurnazlık edip beni de kattığını açıklamış. Ben ondan üç beş yaş daha gencim...) Gene de hevesleniyor insan. Kalpden, kanserden, trafikten, anarşik'ten yakayı kurtarabilirsek ver elini gelecek yüzyıl!.. Ne kaldı şunun

şurasında? Niye yazıyorum şimdi bunları diyeceksiniz. Bir kurnazlık daha etmiş Aziz Nesin, bir de yazı istemiş benden; Nesin Vakfı Yıllığı için bir yazı. Üstelik bir de azizlik etmiş: konu serbest diyor, ne yazarsan yaz; eleştiri yap, kendinle hesaplaş, bir anını anlat v.b. Eski bir edebiyat öğretmeni olarak iyi bilirim bu «serbest konu» işini. Yazı ödevi verdiğim öğrencilerin en yakındığı şeydi. «Aman öğretmenim, ne olur siz söyleyin konuyu» der, dururlardı; aklıma hemen o geldi. Ne olur Aziz Nesin, konuyu sen ver de ben yazayım mı diyeyim şimdi? Bir yanda beklettiği, «stok malı» konusu olduğunu hiç sanmam. Öylesine devinimli bir «piyasası» var ki, istekleri karşılaması bir sorun; nerde kaldı depolaması!.. Ola ki o yüzden, söz gelimi «Büyük Grev» gibi bazı konuları biraz(ık olsun bekletmeden vaktinden önce... Aman buna değinmeyeyim; şimdi gene durupdururken... düşmanları safına geçtiğimi sanacak!..

İlk kez TAN Gazetesindeki yazıları ile anımsarım Aziz Nesin'i. Uzun yıllar okuyucusu oldum. '58 de Cezaevinden çıkıp da birkaç arkadaşla (biri de Rıfat Ilgaz) gülmece kitapları basan bir yayınevi kurunca, antoloji yapacağız deyip önüme Aziz Nesin'in bütün kitaplarını yığdı arkadaşlar. En güzellerini seçecektim antoloji için. Ne güç şeydi ayırmak. Dolmuşun Kapısı, Amerikan Pazarı, Abo Yavuş, saymakla bitmez, biribirinden güzel gülmece öyküleri. Okurken öylesine kahkahalar atıyordum, öylesine doluydum ki o günler bu öykülerle, tuttuğumuz han odasında, gelip kapıdan kulak verenler, yolda tek başıma yürürken, bir dükkânda alışveriş ederken, lokantada yemek yerken, durup dururken güldüğümü görenler delirdi sanacaklar diyordum. Gülmek için öyküleri anımsamaya da gerek yoktu artık. Çevreye bir bakış yöntemi aşılamıştı sanki bu öyküler; yörenizde bakıp gördüğünüz her şeyin gülünecek bir yanını bulup çıkartma yöntemi.

Çemberlitaş'ta bir berbere girdim, sıra bekliyorum. İrice gövdeli, alabros traşlı berber, elinde makas, şak şak şak çalışıp duruyor bir müşterinin ensesinde; dostu olmalı, ağırdan da konuşuyorlar, Ben de gazeteleri karıştırıyorum can sıkıntısıyla. Birden, berber bir pehlivan narası patlattı ki sormayın

— Brehhh maşşşallahh!..

Konuştukları konuyla ilgili olmalıydı. Nasıl da ballandırmıştı...

Baş bulunmuşum; irkilir gibi başımı kaldırıp baktım, nedir diye. Gözüme ilk çarpan sandalyede oturan adamın traşla açılmış, inanın, kiraz sapı kadar ince ensesiydi. İri yarı berberin elinde şak şak makası, breh maşallahh narası... Birden o naraya yanıt gibi bir gülme patlaması da benden... Duramıyorum bir türlü; fırladım. Delirdi demişlerdir ardımdan. Oralardan geçmedim bir daha da. Breh maşşallahh... Ne var bunda gülecek, diyeceksiniz. Şimdi anlatırken ben de şaşıyorum niye o kadar güldüğüme. Koşullanmışım demek...

O günlerden açınca aklıma demin sözünü ettiğim ortağım Rıfat Ilgaz geldi. Nice yıllar var ki görmedim. Bir dönemin gerçekten yiğitçe diretmiş ozanıydı. Gülmeceye döndürdüydü sonradan. Hababam Sınıfı'nın bir baskısını yapmıştık kurduğumuz yayınevinde· üçüncü cildi miydi ne, geçmiş zaman, unuttum şimdi. Zaten onun bir kitabıyla başladıktı. Üç kitaptan sonra ilişiğimi kesmiştim yayıneviyle. Epeyi oluyor, dostlar uyardı beni, Rıfat Ilgaz benden söz ediyormuş bir gülmece dergisindeki yazısında. Taşlayıp iğneliyormuş beni. Canı sağ olsun dedim; Rıfat'ın ıkızmadığı mı var bu dünyada? Sonradan yazıyı da bulup getirdiler. Meğer ben ayakları masada bir Babıali patronu gibi, işine son vermişim fukaranın. (Matbaadaki çalışmasından söz ediyor ya, bu dediği hasta ciğerleriyle Beyoğlu meyhanelerinden döndüğü bir gecenin sabahında olmalı!...) Brrehh maşşallahh... Olaydan aklımda kalanı açıklayayım isterseniz: Cezaevinden yeni çıkmışım, iş güç yok. Şimdi rahmetli bir dostumla bir akrabamdan borç aldığım onbin lira kadar bir para ile girdim o işe. Sermayesi buydu yayınevinin. Ayrıntılara gerek yok, dayanamıyacağımı anlayınca da şapkamı alıp çıktım. Bir çok arkadaşların gidip çıkarlarımı gözetmem konusundki uyarılarına da aldırmadım, dönmedim yayınevine. Yıllarca Rıfat'ı da öteki ortağı da görmedim. Yayınevini ne yaptıklarını da bilmiyorum. Yalnız, altımızda yatacak döşeğimizin olmadığı o günlerde, onbin lira borcun altından nasıl kalktığımızı ben de, karım da iyi biliyoruz.

Neyse konu Rıfat değil. Söylemek istediğim başka şey de bir türlü oraya getiremiyorum. Adamın biri, bir toplantıda fıkra anlatacak, bir avcı fıkrası. Sırasını bulamıyor. Sırası gelince de bir söz karıştırıyor araya, gene kaçıyor. Geceyarısı olmuş; bakmış herkes kalkıp gidecek. Duvardan çifteyi alıp bom diye patlatmış, «Sırası gelmişken, size bir avcı fıkrası anlatayım» di-

ye başlamış... Ben de söze girmek için bir çifte arıyorum ya, elime geçen bozuk mantar tabancası.

Diyeceğim, ne yapıp edip Aziz Nesin'in istediği yazıyı yazmak gerek. Nesin Vakfı'na iki tuz da bizden olsun. İstemesine istiyorum da, durup dururken yazmak da, görüyorsunuz, hiç becerebildiğim şey değil. Bir ara atlatayım dedim, Aziz Nesin'i ben atlatacağım!!.. Bir iki, bugün yarın; sonunda gözlerimin içinden anlamış olmalı niyetimi, dikildi karşıma, gün kesti. Şimdi bu yazıyı o güne yetiştirmenin çabası içindeyim.

Öyle bir dönemde yaşıyoruz ki söylenecek bir dünya söz var aslında. Ağı gibi de yazabilirsin, bal gibi de... Eli kanlı alçaklığın kahpe çukurunda, bakıyorsun, bütün tuzakların üstüne çıkmasını bilen yiğitlik, yücelik görkemli bir çınar gibi boy atıyor. Bu çelişkili karmaşada bilinçli kişinin, bir yazarın, bir sanat emekçisinin özellikle, hem mutlu, hem acılı bir sorumluluğu var. Çağını yaşayacaksın, çağını yansıtacaksın, çağını değiştireceksin. Bütün bu çirkinliklerden, kokuşmuşluklardan güzelliği yaratacaksın. Sanatçı mısın? Ne mutlu Türkiyedeyim diyene!..

Sanatımızın her alanında, bale, müzik, tiyatro, yazın, resim, yontu, tüm görsel sanatlar, sayın sayabildiğiniz kadar, her alanda pırıl pırıl gençler var; yiğit, yetenekli, yaratıcı, bilinç düzeyleri her gün biraz daha gelişen, Türkiyemizi de yücelten, yüceltecek olan çok sayıda gençler... Kimini yakından tanırım, kimilerini duyarım, uzaktan izlerim. Güven dolar içime. Bunca ışığı söndürmeğe kimsenin gücü yetmez derim kendikendime. Bir de düşünürüm ki nice ülkelerde, nice pırıl pırıl değerler, nice parlak kuşaklar karartılmıştır, yok edilivermiştir. Bugün aynı kanlı karanlığa itiliyor ülke. Faşist saldırılar, kıyımlar, kırımlar, Tıpkı daha önce başka ülkelerdeki benzerleri gibi Arturo Uyi'nin Önlenebilir Yükselişi'ni gördüm Devlet Tiyatrosu'nda. Şikagolu gangsterin yaşam çizgisiyle Almanya'daki kanlı Hitler'cilik çirkefi simgelenip anlatılıyor. Yücel Erten Yönetmiş oyunu. İnandığım, sanatçı yeteneğine güven duyduğum genç bir tiyatro oyuncusu ve yönetmeni arkadaşımdı Yücel. Oyunun içeriğinin bugünlerimiz için büyük anlamı, önemi bir yana, usta bir sergileme, yetenekli oyuncuların güçlü dayanışmasıyla oluşmuş, pek sık raslanmayan ileri bir tiyatro olayı. Hele Devlet Tiyatrolarında. Coşkulara kapıldım oyunu seyrederken. Her şey iyi düşünülmüş, iyi çözümlenmiş, usta işi sergileme; ustaca oyunlarla. Fi-

nans kapital haydutlarının bir halkı nasıl namussuzca zincire vurduklarını açık seçik görüyorsunuz. Para babalarının kanlı iteleri namuslu insanlara nasıl saldırıyor karanlıklarda... Sonunu da biliyoruz: Başta kendi halkları, milyonlarca insanı mezbahaya sürülen kurbanlık koyun gibi kırdırdılar. Şimdi aynı rezil finans kapital, bu soyguna, bu acılara batmış millete madik atmanın hazırlığı içinde. Başaracak mı? Önlenebilir Yükseliş diyor Brecht. Bütün namuslu, gerçek yurtsever, özgürlükçü, demokrat kişilerin, örgütlerin, kuruluşların elele, omuz omuza, baş başa vermesine bağlı bu. Bir de halkımızdan kopmamaya, ondan güç almaya bağlı. Ah, bu, halkımızdan kopmamak sorunu; bir onu çözümleyebilsek.

İşi tatlı yanından alıp şöyle bir yazı yazmak istiyordum, bakın söz nerelere geldi. İlâhi Aziz Nesin nerden çıkardın bu «serbest konu» işini?.. İyisi mi ben size doğrudan bizim sokaktan söz edeyim. Baştan beri sözü oraya getirmeğe çalışıyordum ya, beceremedim.

İstanbul'un orta göbeğinde, giderek bir «burjuva semt»te oturuyoruz. Utanmıyor musun orda oturmaya? demeyin sakın!.. Aylarca ev aradık bir tarihte. Her yerde aradık. Raslantıya bakın, kesemize uygun bir çatı katını burda bulabildik. Verandaya çıkıp ta bizim sokağa bakınca, iki yanlı upuzun, çoğu en lüks markalardan özel otomobil dizilerini görür, bizim bu sokakta ne işimiz var diye düşünürüm; öyle bir semtte oturuyoruz ya ni... E, «temiz muhit» hırı gürü yok!.. Kötü şey mi varlıklı komşusu olmak? Her mahallede bir milyoner özleniyordu; şansımıza, belki de herkes milyoner bizim mahallede,

Geçenlerde bir genç bayan konuğumuz soluk soluğa, yüzü bembeyaz girdi. Hoş geldin, neyin var demeye kalmadan çizmesini gösterdi.

— Bakın delindi, dedi. Köpek, köpek var sizin sokakta... Bakın şu diş yerine...

Delinmiş çizme, bereket içeri kadar girip diş deymemiş etine.

— Aman, dedik, nasıl olur? Bizim sokak...

Gerçi bizim sokakta ara sıra kocaman köpeklerin dolaştığını biz de görüyorduk ya, e, varlıklı kişilerin köpeği de olacak. Olmasına olacak da durup dururken dişler mi onlar? Yol yordam

bilen, eğitilmiş köpeklerdir ne olsa. Verandaya çıkıp sokağa baktık, iki yana dizili arabalar. Köpek möpek yok görünürde. Besbelli arabaların altında saklanıyor. Biraz da kuşku duymadım değil hani. Bu kız da ne bileyim ne halt etmiştir? Durup dururken niye ısırsın köpek? Gül gibi sokağımıza çamur atılıyor. İnsanın kanına dokunuyor bayağı!.. Eğitilmiş zengin köpeği bu, bir neden olmasa ısırır mı? Kız belki de başka sokakta ısırttı da... Ne kıskanç insanlar var dünyada...

Ertesi sabah acele çıkıyorum kapıdan; gözüm çevrede, arabaların altında filân. Gerçi sokağımız temiz sokak ama pirelendim ne de olsa. Hiç bir şey yok işte. Tam sokağın başına vardım; hızla gelen bir taksi durdu yanımda. Uzun boylu, kıranta bir bay indi. Sinirli, kaşları çatık.

— Nerde burdaki köpek? Dedi...

Köpek mi? Bakınmaya başladım şaşkınlıkla.

— Köpek görmedim burda ben, dedim kekeler gibi...

Bay daha da sinirlendi.

— Bakın şuna...

Ayağını kaldırmış pantalon paçasını gösteriyordu: Yırtıktı, kirlenmişti.

— Biraz önce geçiyordum burdan, saldırıp ısırdı pis hayvan... Acele gidip iğne yaptırdım. Köpeği hemen bulmam gerek. Yoksa...

Yoksa çok fazla sayıda iğne yemesi gerekiyormuş. Gözlerini yüzüme dikti, suçlar gibi,

— Siz bu sokakta oturmuyor musunuz? dedi. Nasıl görmezsiniz?

Yalan mı söyleyim adama? Öyle ya, ben de sorumlu sayılırım. O ki bu sokakta oturuyorum. Köpeği bulmaya yardımcı olmalıyım hiç değilse. Öyle de işim var ki. Bekliyorlar, duramam. Sokağa baktım, dizi dizi arabalar. Birinin altında saklı bu it. Adam aramak için yürüyünce usulca ayrıldım.

Akşam eve dönüp te kapıdan girince karım kaygılı, ürkek baktı yüzüme.

— Isırmadı ya, dedi. Öyle korktum ki, Öğleden sonra bir kız çocuğuna saldırdı. Bacağından, iki yerinden birden yavrucuğu...

Hay allah nedir bu başımıza gelen? Geceye konuk bekliyoruz. Bir şey de bilmiyorlar; ister misin onları da ısırsın? Gidip karakola mı söylesem? Ne yaparlar ki?

İndim, akşam karanlığındaki sokakta ürkek bakınarak iki sokak ötedeki karakola gittim, durumu anlattım. Bir polis geldi benimle. Sokağa girip bakınmaya başladık. Sıra sıra Reno'lar, Murat'lar, Mercedes'ler, Anadol'lar, Citroen'ler, BMW'ler... Sonunda kocaman bir Chevrolet İmpala'nın altında sereserpe yayılmış yatan köpek...leri gördük. Bir değil üç itmiş meğer.

— İşte burdalar, dedi polis.

Öteki arabaların altında da başka itler yatıyor belki.

— Beyefendi, dedi polis. Ben şimdi bunları vururum ama, silâh sesiyle herkes irkilir bu akşam vakti. Anarşik olay var sanacak millet...

Aman, allah saklasın!. Sokağımızın altın adı bakıra mı çıksın?

— Yarın sabah Belediye'ye telefon edin, alsınlar bunları. Biz de söyleriz...

Gerçekten; niye bunu akıl etmedik? Sahipsiz mi bu kent? Belediyemiz var. Polisten baş vurulacak numarayı aldım, döndüm eve. Konuklarımıza da telefon edip uyaralım dedik, kapının önünde köpek var diye. Köpek sözünü duyunca vaz geçtiler gelmekten. Zaten çok yorgunmuşlar. Hani kötü de olmadı; ben de yorgundum... Ara sıra söylemeli bu köpek durumunu...

Ertesi sabah karım telefon etti belediye ilgililerine. Adımızı, adresimizi aldılar. Görevliler sabah başka yörelere gitmişler; dönünce göndereceklermiş. Sokağımıza gelince bilgi için gerekirse bize baş vururlarmış. Vursunlar, iyi ederler. O gün, ertesi gün gelen giden olmadı. Sokakta da ses yok. Demek buldular, alıp götürdüler köpekleri... Derken üçüncü günü akşam üstü bir gürültüyle verandaya fırladık. Bir kadıncağız avaz avaz bağırıyor. Bir kaç kişi de arabaların altlarına bakınıyorlar. Köpekleri arıyorlar belli ki. Telefona gidip belediye ilgilisini açtım hemen.

Hani söz vermiştiniz bizim sokaktaki köpekler için, derken ince, titrek bir ses sözümü kesti.

— Ha şu olay, Efendim o köpekleri hemen öldüremeyiz, ayın yirmidokuzuna kadar bekliyeceksiniz.

Yirmidokuzu mu? Daha ayın ondördü...

— Nasıl bekleriz? Olur mu? Nasıl olur?...

Dememe kalmadı, adam hemen aldı ağazımdan.

— Bekliyeceksiniz efendim. Bir küçük çocuğu ısırmış. Annesi gelip yalvardı, köpeği sakın öldürmeyelim diye. Kuduz olup olmadığını anlamak için yirmidokuzuna kadar beklememiz gerekiyor. Ya kuduz değilse, yazık değil mi çocuğa? Boşuna iğneler yiyecek...

Ya, gerçekten yazık çocuğa... da, peki o zamana kadar bizlere...

— Henüz kuduz belirtisi yok. Gene de biraz uyanık olun beyefendi ısırtmayın kendinizi.

Doğru ya, uyanık olup ısırtmamalı.

— Peki, bu köpekleri siz alıp bir yere götürseniz, diyecek oldum.

— O bizim işimiz değil, dedi, sertçe. Biliyor musunuz neler çekiyoruz biz beyefendi? Eskiden tüfekle vuruyorduk. Yasak, zehirlemek gerekiyor. Zehirin iyisi şimdi karaborsada. Kilosu...

Adam döviz darboğazından, IMF kredilerindeki gecikmeden başlıyacak... Kapattım. Yirmidokuzuna kadar bekliyeceğiz demek. Bütün sokağı kaplayan ulumalarla evcek uyandık o gece. Sabaha kadar da uyku tutmadı. Uyanık olun demedi mi adam?

Sabah merdivenlerden iniyorum, aşağı kattaki yaşlı kadın çıktı,

— Kıyma, beyefendi, dedi. En iyisi kıyma... Her gün biraz kıyma verirseniz alışıp saldırmıyorlar. Ben öyle yapıyorum... Hep korkuyoruz bu itlerden. Ne yapacaksınız? Aç köpekler

Bana da iyi geldi bu düşünce ya, geçende karım,

— Kıyma ikiyüzotuza çıktı, diyordu, artık kimse köfte istemesin. Sebzelere koyacağım biraz biraz.

Hay allah zehir mi daha pahalıydı, kıyma mı? Kaça demişti adam?

Sonra? diyeceksiniz. Sonrası ayın yirmidokuzu da geçti, gene gelen giden yok. Korka korka girip çıkıyoruz sokağa. Kıymayı verenler rahat. Verandaya çıkıp bakıyorum. Tam bir sessizlik sokakta. İki yanlı, dizi dizi lüks arabalar. İtler hangisinde acaba? Kimler besliyor?

Şimdi siz diyeceksiniz ki, bir yazı yazabilmek için uydurdun bütün bunları. İnanın ki anlattıklarım doğru, sayın okuyucular. Bu saldırgan itleri beslemeden sokağı temizleyecek birilerini bekliyoruz hep birlikte. Biliyorum boşuna bekliyoruz, bizden başka kim yapacak bu işi?

Yazacak şey kalmadı. Tam istediğimi de yazamadım gibi. En iyisi Aziz Nesin'e vereyim ben bu yazıyı; beğenirse bassın, yazıyı beğenmez de bakarsınız konuyu beğenir. («Tüm Aziz Nesin'lik» dediğimiz çünkü), o zaman bir gülmece öyküsü yapsın bunu; kahkahalarla gülerek okuyalım. Nasıl, bu da iyi kurnazlık değil mi?...

ADALET AĞAOĞLU

Yıllığın bu bölümü için Aziz Nesin'imizden çok hoş bir mektup aldım. «Artık gençlik taslayamazsın» diyor. Oysa ben, yazar olarak tam da gençlik çağımı yaşadığımı sanıyordum.

Yazarlığa kendimi bütünüyle ancak 1970 lerden sonra verebildim. Dokuz yaş burdan. Hem de dolu dolu. Yirmi üçlerimde sahnede ilk oyunum oynanmıştı. Fazla ilgi, suratıma okkalı bir tokat benzeri indi. Kendimi, profesyonel bir boksörle dögüşe kalkmış en cılız Keloğlan gibi duydum. Rastlantısal tek yumrukla o profesyonel boksörü tuşa getirmek, bir yaprağı selin zaman aralığından sürükleyerek bir dereye ulaştırmasından farklı değildi. Elimi şurama koyup sordum: Peki sonra? Bu kolay başarıdan ürkmüştüm. Tam on yıl sahne oyunu yazmadım. Hadi daha açık olayım: Yazdımsa da pek kimseler bilmedi. Bu durumda, denilebilirse, bir yıl da oyun yazarlığımın başlangıcından; ediyor yaşım on yıl. O ilk oyundan tam on yıl sonra, artık boks eldivenleriyle biraz aşinâ, kararlı ve ufak atılımlarla 1970 lere dek oyun yazdım. Böylece, 1963-70 arasından da yedi yıl; etti on yedi yıl.

İlk şiirlerimi yazdığım on altı yaşımla şimdiki yaşım arasına serpiştirilmiş pek çok yazıyı, çeviriyi, bölük pörçük bunlara verilmiş çabayı da toplarsak, belki ortaya bir sekiz-dokuz yıl daha çıkar. Demek, saysak saysak yirmi beş, taş çatlasa otuz yaşındayım.

Doğrusu genç yaşımda ve kendi küçük dünyamda geçimimi sağlamak zorundaydım da. Hayır efendim, ailem yoksulluk içinde olduğundan değil. Paabucum delindiği, en kötüsü de kitap, defter, kalem almak istediğim zaman babam metelik vermediği için. Bu bir. İkincisi, özgürlüğüme pek düşkündüm. Hep de öyle kaldım. Üçüncüsü, şu dünyada en zıddıma giden kişiler, parazitler. Hani, başkaları benim için çalışsın, diyenlerle düzen değişsin, devrim olsun, her şey yoluna girsin, ben de o zaman çalışırım, diyenler.

Babamın her türden ağır baskısına karşı, çocuk denecek yaşta, «Şu dünyaya bir canlık borcum var» demeyi öğrendim. Kadere boyun eğmek değil bu, yanlış anlaşılmasın. İnsan ta yüreğinin kökünden bunu böyle duyup böyle deyince inandığını yapmakla ölüm arasındaki orta yolu hiç tanımıyor. Bu nedenle ben de, herkesin pek enayice, aptalca bulacağı donkişotluklar ettim. Nesli tükenmiş bu hayvanın, çağımızda, çağımıza değer biçimde gelişmiş olarak yeniden çoğalmasını isterim. Babamın benden yana en çok korktuğu iki şey vardır: Oğlanlar ve kitaplar tarafından baştan çıkarılmak. İkisi de oldu. Oğlanlar tarafından da, kitaplar tarafından da baştan çıkarıldım. Bunlar, «Benim haberim yoktu Hakim bey» türünden olmadığı için, o baştan çıkmalarda kendi gönüllü katkımı da itiraf etmeliyim. Her şeyi bir başkasının-babamın-gözüyle değil, bir de kendi gözümle görmek istedim.

Sonra bakın ne oldu: Babam da biraz değişti. «Çekil karşımdan, senin yazar, tiyatrocu falan olduğunu gözlerim bari görmesin» dediği günle ölümüne dek geçen günlerimiz arasında, benimle dert ortaklığı ettiği çok güzel saatlerimiz de oldu sonradan. İlk seferdi. Eline bir demet çiçek almış, geldi. «Sen çiçek seversin» dedi. Oturdu. «Sen anlarsın...» diye başladı söze. Şimdi, yazmayı en istediğim kitabı, en istediğim biçimde kotarabilsem, belki o günkü gibi sevinemem. Yazdıklarımız yaşamımızın bütününü kaplayıp kavrasa da, o yazdıklarımızın her biri ötekini aşsa da, değişimin asıl ana damarı yaşamın içinde. Yazdıklarımız

yaşadıklarımızın çok ayrı bir yüzü. Çoğu kez pek çok eksiği. Her zaman da değişik bir anlam kazanışı. En azından ben, yazmak denince bunu anlıyorum.

Benim babamla savaşımım, yazarlık savaşımımdan çok daha çetin geçmişti. Toplumun genel yapısı içinde ayrıksı bir ses olarak okura kendinizi duyurabilmenizin güçlüğüne denk, bir yanıyla ondan da güç bir savaşım. İnsanoğlu ne yaparsa, varolduğunu kanıtlamak için yapıyor. Çocuk parklarında yalnız çocukların ötekilere nasıl katıldıklarına bakarım. İlkin, ille, dikkatleri üstlerine çekecek bir şey yapmaları gerekir. Ötekilere katılabildiği zaman, ortada salt oyunun üreticiliği kalır.

Yazarlıkta kendimi epey genç buluyorum ama, ilk romanım yayımlandığında tam kırk iki yaşımdaydım. Bu gün, benim gittiğim yolda beni izleyen biraz okurum varsa, mutlak «Amma da çabuk!» diyenler de vardır. Kırk iki yaşıma dek kafamda kurduğum bir edebiyat üniversitesinin gizli öğrencisi olduğumu kim, nerden bilsin? Hiç bir yazın dergisinde görünmemişim. Piyasaya kaydımı yaptırmamışım. Adımı, 'hikayeci', 'romancı diye yazın dünyamızın kürsüsüne tescil ettirmemişim. Salt tiyatro bellemişim. Ne ki, bu tutkunun hikaye, roman yazmakta bana iyi bir rehber olduğunu da sonraları anladım. Bu arada, yetişebildiğim kadarıyla en kötü hikayeden, romandan, şiirden en üst düzeydekine, yerlisinden yabancısına okuyup durmuştum. Önceleri saf okur gözüyle. Sonraları yazar gözüyle. Kendimle çok tartıştım. Hala da başkalarından önce kendimle tartışırım. Eskilerde okuduğum pek çok kitabı, son yıllar yeniden okuyorum. O zamanlar bu kitapların kapısından girdiğim dünya ile şimdi algıladıklarım arasındaki derin, büyük ayrımı görüyorum. Bu beni hem çok şaşırtıyor, hem çok eğlendiriyor. Bize «Aşk-ı Memnû»yu bir zina sorunu olarak sunmuş, «Ankara»yı romanın en kötü yanı, ütopik yanıyla benimsetmeyi yüklenmiş bir bakışın üyelerine çok zaman yitirdiği kuşaktanım ben de. İşe yeniden başlamak gerekiyordu; yüksünmedim. Bu arada şunu da ayrımsadım: «Aşırı heyecandan kötü edebiyat çıktığını» (A. Gide.) Aşırı heyecandan, yükseğe çabuk sıçrama hevesinden ortada, havaya kalkmış bir yığın kol kaldığını.

Hani, yüksek sesle konuşulursa yaşamın şiiri elden kaçırılır ya, yazar da ilkin kendi içinde yoğunlaşacağı yerde, dışa dönük fazla konuşursa, yazmanın şiiri de, yoğunluğu da elden kaçmak-

tadır sanıyorum. Yaşama derin bir merak, gerçek bir sevgiyle bakan sanatçının, yazarın, kurumların dışında, ama kendisinin, başkalarının, toplumun ta içinde, yanında duracağına giderek daha fazla inanıyorum.

Zayıflıklar da, yanlışlıklar da insana özgü. Ben, kendi zayıflıklarımdan da, yanlışlarımdan da hiç ürkmedim. Tam karşıtı, sevdim onları. Hepsinden çok ve yeni şeyler öğrendim. Sizi vurmaya ilk günden hazır durmuş sözde dostların keşfedilivermesiymiş, günlük dertlermiş, ülkeyi saran kan ve çürümüşlük kokusuymuş. «Yaz, yaz, ne yazıyorsun?» diye diye kendimle kavga ederek sabahladığım nice geceler, o gecelerin sabahında kâğıt sepetini boylamış sayfalarca yazıymış, insanların bir günden öteki güne sevdalarını bir pula çevirişiymiş: bütün bu, ne yapayım ki fazla derinden duyduğum şaşkınlıklar, acılar, beni sarsarken biraz da biledi. Güner'i (kardeşim Güner Sümer) yitirişimizin acısı ise yendi. Üstelik onunla çok kavga ederdik. Ama hep gözönündeydi kavgalarımız. Yani, ilişkimiz çok dürüsttü. Sağlıklıydı. Nicedir iç dünyam yırtık pırtık. Lakin, ne garip, çok daha anlamlı.

Evet, yazarlık yaşım hala çok genç. Ne ki, yaşından çok yaşamış bir gençlik bu. Yüzü çok çizgili. Yüreği buğulu. Ağzı paslı.

BİLİM VE SANAT

Doğan AKSAN

19 yıl önce yayımlanmış bir yazımda şu satırlar vardı:

«Şu, kâğıdı sararmış, tıpkı sıska da iri kemikli, koca elli, ince uzun bir adam gibi duran kırk elli sayfalık defter bozması kitap, fizik bilgini olmak yolunda gecesini gündüzüne katan bir üniversite asistanının doktora tezidir. Gencin saçlarına ak, gözlerine kan, sırtına kambur getirdi. Bir cumartesi öğleden sonra dışarda buram buram bahar vardı. Kız erkek arkadaşları yürüyüşe çıkmış, güle oynaya dolaşırlarken, delikanlı, bu kitapta bir-

kaç satır tutacak deneyi otuz dördüncü defa tekrarlıyordu. Bu kitabın sayfaları arasından güzel günlerin umutlarını iç titremeleriyle yakalar gibi oldu. Gün oluyor, bir şeyler buluyor, içinde ılık bir mutluluk duyuyor; gün oluyor, birkaç başarısız deneyden ötürü yüreğine akşamlar gibi karalar iniyordu. Akşama annesine ilaç alacağını unutuyor, elbisesinin eskidiğinin farkına varmıyordu. O kitabı hor görmeyelim; yorucu çalışmalarla geçen uzun yılların, uçuveren bir gençliğin anıtıdır.»

İşte, o delikanlının yoluna gidip de 19 yıl sonra bir bezginliğin, bir pişmanlığın içine düşmüş değilim ben. Belki de çalışma alanım dilbilim olduğu, şiir gibi, öykü gibi, dili işleyen, dile dayanan bir alana eğildiğim için. Yoksa kırk elli yazı yayımladıktan sonra yazın alanından uzaklaşmak her hlde kolay olmasa gerek. Kaldı ki, benim karınca kararınca yazarlığım bir geçici sevgi, bir özenti değildi. Bana en mutlu anları geçirten, ama sancıları, kıvranmalarıyla iyileşmeyen, küllenen bir ülser gibi beni sık sık yoklayan acayip bir dert. Bugün de güzel bir oyunu izlerken, iyi bir öyküyü okurken, etkileyici bir müzik parçasını dinlerken baş kaldırır; bir an beni mutsuz eder.

Benim gibi, yazını bırakıp bütünüyle bilim konularına dönenlerin içinde hep aynı eziklik olmuştur. Bir süre, iki konuyu birden yürütebileceğimiz düşüncesine kapılmış, böyle de yapmış, ondan sonra, birinde karar kılmışızdır Yürütebileceğini sanıp bir süre daha sürdürenler de bırakmıştır sonunda. Evli bir insanın eşinden başkasına olan sevgisini sürdürmesi gibi bir şey olurdu yoksa. Ama hiç kuşku yoktur ki, o yasak sevgi sık sık kımıldanır, yoklar insanı.

Bunları yazdım ama, hemen belirteyim ki, bilimin mutluluğu da bir yürek dolduran, yürek çırpındıran mutluluk. Hele yeni bir şey bulunuz, bilinmeyeni açıklayınız, inandırıcı bir yorum getiriniz, yüzyıllar öncesinden, geçmişin derinliklerinden bir şeyler bulup çıkarınız, yüzyıllar öncesi insanlarının bilinmeyen bir yönünü aydınlatınız, bakın, nasıl mutlu oluvorsunuz. Tıpkı, duygularınızı gönlünüzce yansıtabildiğiniz bir şiir ya da öyküyü bitirdiğiniz andaki gibi.

Sanat da bilim de insanı ve çevresini aydınlatır. İnsanı insan yapan da her çeşidiyle sanat ve bilimdir. Bu ikisi arasında öyle, sanıldığı kadar uzaklık da yoktur. Her ikisi de insanoğlunun

beyin hücrelerinin o inanılmaz etkinliği ürünüdür; insandan kaynaklanır, insanı amaçlar. İşte bu nedenle, özellikle sosyal bilimlere yönelenlerden, hele dil konularına eğilenlerden birçoğu, başlangıçta şiirle de uğraşmışlardır.

Şiir ayrı bir dildir; dilin birçok yönü de şiirdir, kanımca. Şiirlerde, manilerde beliren halk yaratıcılığı, adlarda, deyimlerde de pırıldar. Anadoluda bir kilim türünü «**Göçtügüzel**», bir mantar türünü «**gelinyanağı**» diye adlandıran, 'cazibe'ye «**albeni**» diyen, kanı kaynayan genci «**delikanlı**», yüze karşı iyi konuşup arkadan konuşan kişiyi «**dili güllü**» diye niteleyen kişi,

«Ey güllü gülemedim,
Ben murat alamadım,
Cümle kuş yuva yapmış,
Kuş kadar olamadım».

diyen adı bilinmez, güçlü duyguların tutsağı, sözü, soluğu güçlü kişiden başkası değildir bence.

ELLİ YAŞ SÖYLEŞMESİ

Fakir BAYKURT

Demek ellisine bastım, hiç inanmıyorum! Bu geçen yaz Hollanda'nın Leiden Üniversitesi'nde öğrenciler ve öğretim üyeleriyle bir konuşma yapmağa çağrıldım, yarı şaka, yarı ciddi, orada da belirttim: «1929 doğumlu olduğuma göre ellisindeyim. Ama nasıl ellisinde olabilirim? Geceleri saymıyorum ki! Daha yirmi beşindeyim...» dedim.

Şimdi de aynı duygular içindeyim, ama bu kez konu ciddi. Artık geceler meceler diyemem, işte bal gibi yaşlanıyorum. Hem de iyi ve güzel yaşlanıyorum.

Korkmuyorum yaşlanmaktan. Daha çok çok yaşlanmak istiyorum. Yaşlılığın gittikçe artan olanaklarını kucaklaya kucaklaya yaşayıp gitmek istiyorum. Yaşlılıkta, yaşamı bütün boyutlarıyla, tatlı bir hoşgörüyle düşünmeğe başlıyorsun Olurla ol-

mazı, sabun köpüğünü, saman alevini dikkatle ayırabiliyorsun. Yapabileceğin işle, aklının, vaktinin, gücünün yetmeyeceği işleri arı duru seçebiliyorsun. Her «çekim»in, her tadın ardından koşmak gibi uçarılıkları bırakıyor, kendine yakışan, uygun işleri yapmakla, ama gerçekten yapmakla yetinmeğe başlıyorsun.

Besbelli, biraz da onu bunu dikkate alan, karşına çıkanların huyunu suyunu kollayan biri oluyorsun galiba. Yaşlılık iyi, has flâin diye, işte karşına yeni gelen duruma yağ çekmeğe başladın! Hiç iyi mi olur? Gençlik gibi var mı? O tersine tersine dönüp duran dünyayı kucaklayıp doğru dönecek biçime koyabilmek heyecanı, insanı her zaman yürekli, güçlü tutan gençlik gibisi var mı?

Yaşam bir hayli do kalleş bizde. Bırakmıyor yaşlanasın, alıp alıp götürüyor. Behçet Necatigil'in sözlüğüne baktım, bir Reşat Nuri var, 67'sinde gitmiş. Nazım Hikmet 61'inde. Ne olurdu 15 yıl daha yazsaydı. Orhan Kemal 56'sında, Sait Faik 48'unda, Namık Kemal 48'inde, Ziya Gökalp 48'inde, Cahit Sıtkı 48'sında... Olacak iş mi, Sabahattin Ali 41'inde! Kalsaydı 80'ine kadar. Demek tam 39 yıl eksik yazmış, ne yazık! Ömer Seyfettin'le Orhan Veli 36'larında çekip gitmişler. Muzaffer Tayyip Uslu, 24'ünde, Rüştü Onur 22'sinde, ikisi de veremden... On iki ad saydım şimdi, hepsi topu 534 yıl yaşamış, ortalama 44.5 yıl düşüyor. Bu yakınlarda «anlamsız bir trafik kazasında» giden o can insan Nevzat Üstün de sadece 55 tutturabilmiş.

Ellisine gelmek de bir mutluluk elbet. Ama daha yükseğine çıkmak temelli mutluluk. Acımasız, amansız hastalıklar var hesapta, ansızın çıkıp geliyor, alıp götürüyor. Karanlık tuzaklar, kalleş kurşunlar var; demiyor bir iki, hattâ daha körpeyken götürüyor. Bu yanından bakarsan eni konu kahramanlık bizim iklimde yaşamak, yaşlanmak. Elimde senedim var gibi yaşlanmak şöyle iyi, böyle iyi diye dalga geçiyorum.

Burdur'un Akçaköy'ündeki ilk anılarımı yoklayıp kendimi bulabildiğim çocukluk yıllarımdan birinde, babam sağ, anam dinç, evimiz konuk dolup taşıyor, babamın alış veriş ve av arkadaşları, belki o zaman dört kardeşiz, sonra altı olduk, üç tanemiz daha önce bebekken gitmiş, babam beni gelene gidene gösterip, «En akıllısı bu, okutacağım!» diye göz kırpardı, sonra da, Haydi bir Avşar Zeybeği oynayıver oğlum!» diye ortaya çekerdi.

Kalkar şakır şukur oynardım ama okumak, neyin okumasıydı? Önümde örnek yoktu. Düşgücüm işlemezdi. 1938'de 48 yaşında, anlaşılmaz bir köy ağrısından giden babam, genç anama altı yetim bıraktı. Nazilli'nin Burhaniye köyünde yaşayan dayımlara gittim. Savaş yıllarında, Feslek Çayı'nın oralarda bir yere Menderes'ten kanal açan mühendislere Buldan'ın Baştatlı çeşmesinden içme suyu taşıdım. Mühendislerin yaşamlarına bakar bakar imrenirdim. Mühendis olmayı kurardım içimden.

Burhaniye'den Akçaköy'e döndüm, yarım bıraktığım ilkokula yeniden başladım. Kemikli bir öğrenciydim, okul başkanlığı yapardım, böylece okuldaki dergi dermelerini istediğim gibi karıştırırdım. Parmak hesabı şiir yazmayı, benden önce Köy Enstitüsüne girmiş bir komşu oğlundan kaparak o sırada bellemiştim. Başka okul olanağı olmadığı için, bilinçli olarak seçmeden Isparta'daki Gönen Köy Enstitüsü'ne girdim, orada şiir yazma tutkumu geliştirdim, öğretmen çıkıncaya kadar da bırakmadım. Evimizde ne kitap, ne dergi. Edebiyatı Enstitünün sağladığı olanaklarla tanıdım. «Şişko» diye bir çeviri romandan başladım, ama içinden çıkamadım, yer ve kişi adlarını sökemedim. Yakup Kadri'nin «Yaban»ı, Panait İstrati'nin, Maksim Gorki'nin, Sabahattin Ali'nin, Nazım Hikmet'in kitapları derken, Hasan-Âli Yücel'in çevirttiği klâsikler geldi yetişti. Arı gibi okuyor, bir yandan da yazıyordum. Kendi köyümü bilmek yetmezdi, Burdukun, Isparta'nın öteki köylerini gezip tozuyordum.

1948'de köy öğretmeni çıktığımda, yurtta adına «demokrasi» denilen acayip, uyduruk rüzgâr köyde kentte bura bura esmeğe başlamıştı. Dergilerin biri batıyor, biri çıkıyordu. Çoğunu da hükümet kapatıyordu. Hiç unutmam, birinde 18 dergi birden kapatıldı. Yayımlanmış ilk yazım bir şiirdi, 1946'da Eskişehir'deki «Türke Doğru» dergisinde yer almıştı. Sonra Köy Enstitüleri dergisi, Kaynak dergisi, Seçilmiş Hikâyeler dergisi, İzmir Halkevi adına —sonradan Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretmenliğimi de yapan— Vedide Baha Pars ile Halil Dumanoğlu'nun çıkardığı Fikirler dergisi, Yücel, Yeni Ufuklar, Varlık, Yeditepe... dergilerinde şiirlerim, yazılarım çıktı durdu.

İlk kitabım «Çilli» Yeditepe yayını olarak 1955 sonunda basıldı. O zaman ileriye doğru bakar bakar yutkunurdum: «Acaba on kitabım çıkar mı yaşamım boyu? Kitaplarımdan herhangi biri ikinci üçüncü baskı yapar mı?»

Yazdıklarımı Yeniden Yazıyorum

Babamın üzerimde nasıl bir izi tozu kaldı, pek seçemiyorum ama anamdan çok özellik aldım. 1978'de 77 yaşında gittiğinde hâlâ düşüncesi pırıl pırıldı. Zorluklardan yılmayı, bükülmeyi hiç hoşgörmezdi. Daha bacak kadar çocuklarken tarlada ekin biçmemizi beğenmez. «Bir işi yaptınız mı iyi yapacaksınız! Olursanız el beğensin, ölürseniz yer beğensin!» der der döğerdi. Bu etkiyle yazarlık ve öğretmenlik arasında kendimi yedim bitirdim. Birinden birini savsaklar gibi olsam aklım çıkardı. Vaktin değerini bir iş üzerinde, ondan en iyi sonucu alıncaya kadar çalışmayı erken yaşta kavramıştım. Şiir yazdığım sürece de, sanki babam şairdi, on kez, yirmi kez elden geçirirdim karalamalarımı. Durmadan değiştirir, çizer, atar, eklerdim. Hikâyeye, romana geçtiğim zaman da sürdü, hâlâ sürer bu titizliğim.

Kimi eleştirmenler ve yazar arkadaşlar dudak büker benim yazdıklarıma. Kuzguna yavrusu şahin görünürmüş diye değil, dünyanın emeğini korum bir yazıya hâlâ. Karalama yapmadan, bir taslağı en az dört beş kez elden geçirmeden yayımlamam. Yazılmış bir yazı demek, karalaması yapılmış, bir süre bekletilmiş, sonra ele alınıp döne döne işlenmiş, bir iki kez daha temize çekilmiş yazı demektir bende.

Bunu hattâ basılmış kitaplarım yeniden basılma olanağına kavuştuğu zaman, o kitapları yeniden işleyerek de yaparım. Yeni baskı için eski baskıyı iki kez elden geçirdiğim bile olur. Bugün on baskı yapmış kitabım en az yirmi kez yazılmış demektir, abartmıyorum. Bazı yazar arkadaşlar, herhalde yeteneklerinin üstün olmasından ötürü, takarlar makineye kâğıdı ,çalatuş, yazıp bitirip verirler basıma. Böyle bir yöntemi kendimin uygulamağa kalktığımı düşündükçe tüylerim ürperir.

İki yıl önce Batı Berlin'de Alman yazarlarıyla bir masanın çevresinde çay içmeğe toplandık. Bir de Sovyet şairi vardı aramızda. Ben bu yöntemimi anlattım, Alman arkadaşlar, «Deli misin? Böyle yapacağına otur yeni kitaplar yaz, vaktine yazık değil mi?» dediler. Anlamayana anlatmak çok zordur. Onlara da anlatamadım. Türkiye'de anlatmakta da zorluk çekiyorum. Leiden Üniversitesi'ndeki konuşmamdan sonra öğrencilerden biri de kitaplarımdaki şiveli anlatımı son baskılarda bırakmamı eleştirdi. Orada kısaca anlattım, soruyu soran, eleştiriyi yapan öğrenci yanıtımı yeterli bulmadı. Burada, belki bundan sonra da soracak, eleştirecek olanları düşünerek yeni bir açıklama yapmam gerek.

Niçin yazdıklarımı yeniden yazıyorum, şiveli anlatımı niçin bıraktım?

Ellisine bastım, basılmış 27 kitabım oldu. Romanlarımın, hikâyelerimin yanı sıra çocuk kitapları ve makaleler de yazıp yayımladım. Bunların hepsini her basılışlarında elden geçirdim. Kalem elde, sayfaların altına, üstüne, yanlarına çıkmalar yaparak, kimi sözcükleri silerek, yerlerine yenilerini koyarak bu işi sürdürüp gidiyorum.

«Kötü karpuzun çekirdeği çok olur» diye güzel bir söz var ama elimin altında birikmiş, hemen yazılacak derecede hazır duruma getirilmiş bir dünya konu var, onları da yazacağım. Zaman yeter mi? Yetirmeğe çalışacağım. Elimdeki zamanı sadece yeni yazacaklarıma versem elbet daha hoş olur. Ama yazılmışları daha iyi yapmak gereğini de duyuyorum.

«Neden önceden daha iyi yazıp bitirip ondan sonra yayımlamıyorsun?» diye sorulabilir. Önceden de yapıyorum ama bitmiyor. Üzerinden zaman geçince metindeki dil, dilin anlattığı düşünce, insanın yazarlık tavrı, tutumu, ana ilkelerde değil ama ayrıntılarda değişiyor. Bir sözcük, daha önce taşıdığı yükü taşımaz oluyor. Kimi sözcükler eskiyor, yerine daha güncel, daha yeni, daha geçerli olanı koymak gerekiyor. Bir cümle bazan bir iki sözcük fazla yüklenmiş, sen onu önceden görememiş oluyorsun, onları atınca cümle gözettiğin amaca daha çabuk varan, ok gibi delici, kılıç gibi kesici oluyor. Bir sözcüğü değiştiriyor yada yenisini katıyorsun, o cümle ılık bir yel gibi okşayıcı, süzülmüş güneş ışını gibi ısıtıcı oluyor.

Bir yazar, bir şair, her şeyden önce sorumluluk, saygı, vicdan demektir. Yapıtlarındaki eskimeleri, aksamaları sezdiği, gördüğü zaman, onları eski durumlarıyla yeniden yayımlayamaz. Toplumuna, okurlarına, zamanına olan saygısı buna izin vermez. Zamanını iyi kullanan, iyi üreten yazarlarımızdan Aziz Nesin de aynı yöntemi kullanıyor ve buna «bir kitabı yürürlükte tutmak» diyor.

Bir kitabın iki yıl önceki baskısını okumuş olan okuyucu, üç yıl sonra çıkan yeni baskısını yeniden okumuyor elbet. Ama yeni okurlar yetişip geliyor, onlar okuyorlar. Bunlar da genellikle üç beş yıl önceki okurlardan bambaşka kimlikte, kişilikte okurlar oluyorlar. Bunların hatırını, gereksinimlerini gözetmek gerekiyor.

Bunu yaparken okurun nabzına göre şerbet veriyor, yayımladıklarımı temelden mi değiştiriyorum?

Hayır, böyle bir şey yok. Yaptığım, kimi zaman bir düşünceyi daha açık, daha doğru ve güzel söylemek, kimi zaman da önceden öyle uygun bulduğumu sonradan binbir küçük zaman dilimleri içinde ölçe tarta, düşüne taşına biraz daha geliştirmek oluyor. Ana düşüncede, tavırda, yapıtın kuruluşunda, çatısında dipten bir değişme yok. Değişme işçilikte...

Şiveden Caydım

İlk şiirimin bir dergide basılmasından bu yana otuz üç yıl geçti. İlk kitabım çıkalı da yirmi dört yıl oldu. Bunca zaman içinde benim tutumumda tek caygınlık «şive» konusunda oldu. O da neden oldu?

Başlangıçta şiveyi, köylüleri okurların gözünde daha iyi canlandırabilmek için kullanırdım, hem de savunurdum. Okuya okuya, yaşaya yaşaya, yaza yaza ben de geliştim. Eğer sorun, bir köylü insanı, bir kahramanı daha iyi canlandırmaksa, bunun için onu dil yanlışlarıyla, şive bozukluklarıyla yapıyordum? Şiveden öte dil, düşüncenin aracı. Anlatımın içine kahramanın düşüncesini katmak daha doğru. Bir adım daha ilerle: Düşünce insanın yaşamından yansıyor, o zaman anlatıma kahramanın yaşamını koy, bu hepsinden doğru... Böyle düşündüm.

Başka bir kanıt da şu: Şive, dilde genel akıştan ayrı kalmış, kapalı toplum ekonomisinin sonucu bir olgudur. Bu kapalılık gidip dilin genel akışıyla birleşme sağlandıkça ortadan kalkan bir olgu... Günümüzde nerde kaldı öyle kapalı toplum ekonomisi? Parça bölük, tek tük örnekler var, onlar da yakında silinip gidecek. Bunlardan kural çıkarılamaz, genel olana bakmak gerekir. Gün geçtikçe her insan toplumda bir pazar ilişkisinin içinde yer alıyor. Her türlü yollar yapılıyor, taşınmalar, gidip gelmeler, her türlü etkilenmeler, öğrenmeler artıyor. Gazete, kitap, okul, radyo, televizyon etkilemeleri kitle boyutlarında genişliyor. Gerçi ıssız, kapalı köylerde kadınlar hâlâ dışarlara açılamıyor ama, erkekler en azından karakol, askerlik, mahkeme, vergi dairesi, hastane, eczane, cezaevi diye durmadan gidip geliyorlar. Yurt içindeki yolculuklar kısa geliyor, ummadığın yerlerden, beklemediğin insanlar yurtdışı yolculuklara çıkıyorlar; şivenin ortamı daralıyor, giderek ortadan kalkıyor.

Bir de, eğer şiveyi alacaksak hangisini alacağız? Çünkü her kapalı yerin bir şivesi var, biri ötekine nerdeyse yabancı. Ayrı birtakım harfler, özel işaretler kullanmazsan doğru dürüst yansıtmak bile olanaksız. Biri ötekini anlamaz, okur kolayca hiçbirini anlamaz. Yazdığımız yazılar anlaşılsın diye mi, yoksa anlaşılmasın, okuyana zorluklar yaratsın diye mi? Belki sadece bilimsel dil araştırmaları alanının bir işini, daha pek çok zorunlu görevleri olan edebiyatın sırtına yüklemek niye?

Şiveyi savunan okur arkadaşların öne sürdüğü kanıtlardan biri şöyle: «Şiveli anlatım hoş oluyor. Irazca şimdi İstanbul'un bilmem hangi yokuşunda oturan insanlar gibi düzgün Türkçeyle mi konuşacak?»

Güzellik anlayışları, hoşlanmalar ayrı ayrı. Vede insanların yaşamında hoşlanacak şeyler o kadar çok ki! Irazca, konuştuğu şiveyle şehirli insanlardan ayrılmasa bile, düşüncesiyle, yaşamıyla, davranışlarıyla, hattâ kullandığı dildeki cümle kuruluşlarıyla ayrılıyor, bunlar yeter.

İşler İşler İşler

Elli yaşına bastığımda böylesine 27 kitaptan doğrusu mutluyum. Bunların, halkın büyük desteğiyle, kimi zaman hükümette bulunanların dar kafalı tutumlarına, baskılarına karşın, yeniden yeniden basılarak, sinemaya, tiyatroya uyarlanarak, Türkçenin konuşulduğu dış ülkelerde ayrıca basılarak, az çok bazı yabancı dillere çevrilerek, üniversite ve yüksek okullarda inceleme, araştırma ve tez konusu yapılarak; genel kitaplıklardan, okul kitaplıklarından çıkarıldıkları halde, orta ve lise gibi okullarda ders kitaplarına sokulmasalar da öğrenciler tarafından okunarak; kimi zaman fabrikalarda, ocaklarda, kimi zaman ıssız köylerde, köy odalarında, yurt dışında çalışmak zorunda bırakılan işçilerin evlerinde yer alarak; Yunus Nadi, TRT, TDK, Sait Faik, Orhan Kemal gibi yurt ölçüsünde saygın altı da edebiyat ödülü alarak ulaştığı yaygınlıktan mutluyum. Hattâ bunun Türkiye ölçülerinde önemli bir başarı olduğu kanısını da taşıyorum, ayıp değil ya...

Ama bu başarı tekil olarak benim başarım değildir kuşkusuz. En başta doğduğum köyün insanları, kadını erkeği bana sevgi ve bağlılıklarıyla büyük ölçüde destek oldular. Okuduğum okullarda çok şükür, az da olsa iyi öğretmenlere rastladım. Yurt

içinde, yurt dışında çok iyi, çok candan dostlarım oldu, onların kanatlandırıcı desteklerini aldım. Benden yaşlı yazar arkadaşlardan Samim Kocagöz'ün, Yaşar Kemal'in, Orhan Kemal'in, Başaran'ın, Abdullah Aşçı'nın, İlhan Tarus'un yazdıklarıma hiç karışmamakla, her türlü desteğini en ağır koşullarda, cezaevlerinde iken bile aksatmayan, işinde ilişkilerinde her zaman ciddi davranan yayımcı Remzi Bengi'nin; yanlarında yakınlarında çalıştığım sürece bana katlanan insanların yardımlarını doğrusu her zman anmak, anlatmak istiyorum. Sabahattin Ali'yi, Nazım Hikmet'i, Maksim Gorki'yi, öteki büyük yazarları, şairleri görmedim ama onların da yüzlercesinin emeklerinden yararlandım, hepsini anmak, anlatmak istiyorum.

Ellisine gelmek, sanki bir ev yapıyorsun, iki kat çıkmışsın, temel sağlam, elli yıl daha kalıp iki kat daha çıkabildin mi, tadından yenmez olur o mutluluk! İçimden ne diyorum, bana biraz «iltimas» edilsin, daha çok çalışarak, haftasını, ayını ziyan etmeden çalışarak öderim. İşte bu da çocuksu bir istek, ötekilere verilse sanki onlar ziyan edecekler!

Önümde biriken işlere bakıp bakıp heyecanlanıyorum. Okurken, gezerken sürekli notlar alıp biriktiren bir yazar olduğum için, yazılacak konularım zamanla çoğaldı. Kitap tasarılarım bu notlardan çıkıyor. Sonra bu tasarılar üzerinde düşünüp notlar alıyorum. Birini yazarken ötekileri düşündüğüm de oluyor. Kimi konular da uzun zaman içinde yazılıp tamamlanıyor.

Örneğin 1960'larda başladığım «Halk İçinden Hikâyeler» 101 hikâyelik bir tasarıydı. Bunların 55'ini tamamlayıp «On Binlerce Kağnı»da yayımladım. Ötekileri de derleyip, düşünüp yazma çabalarımı sürdürüyorum. Kalanlar 23'er hikâyeli iki kitap olacak. Bu dizi için yazacağım hikâyelerin bazısı üzerinde inceleme araştırma yapmanı da gerekiyor, yapıyorum.

Kendi köyümün iyi güzel insanlarını, aynı zamanda iyi olamayan insanlarını anlatan başka bir dizi hikâyeye karar verdim beş yıl önce. Onların da yazımını sürdürüyorum. Bunlar köyümün geçmiş dönemlerinden, bugününden 25 kadar hikâye oluyor, üçte ikisini yazıp bitirdim, ötekileri de yakında tamamlarım, adı belki «Akçaköy Hikâyeleri» olur, belki başka bir şey.

Bir uçtan da çocuklar için tasarılarım var. Kiminin bir bölümü yazılmış, kimi daha tasarı. Son yıllarda çocuklar için yaz-

mağa çok önem veriyorum. Onlar için örneğin bir «Zamane Masalları» dizisi yazıyorum. Bunlar yaşadığımız yüzyılın masalları olacak, değişik.

«Tonguç Baba» romanım uzun süredir yarım bekler, ne yazık! Birkaç kez de duyurdum, okur arkadaşlarım sorup duruyorlar. 1965'te Türkiye Öğretmenler Sendikası — TÖS'ün yönetimine katılınca yarım bırakmıştım, öylece kaldı. Borçlu gibiyim, ilk fırsatta onu da yazıp borçtan kurtulacağım. Tonguç, Türkiye'de köylülerin büyük eğitimcisi, köy çocuklarının yetiştiricisi, bizi yetiştiren o. Onun saygıdeğer anısına, bu anıyla birlikte, büyük yapıtı Köy Enstitülerine bir roman sunma isteği gönlümün çok derinlerinden geliyor.

«Pıtrak», zaman zaman üzerinde düşünüp notlar aldığım bir roman tasarısı, bu da epeyce eski. İlk fırsatta onu da yazıp bitirmek istiyorum. Tarım alanında beylik düzenini, o düzen içindeki insanların özlemlerini, savaşımlarını anlatacağım.

Daha yakası açılmadık, yazılması yaklaşmış bir sürü tasarı. Memurluğu bitirdim iyi kötü. Şimdi tâ 1963'ten beri zaman zaman baktığım bir konunun üzerindeyim, Almanya'da çalışan işçilerimizin... Uzun süre Almanya'ya gitmek istedim, pasaport verilmedi, çıkışım engellendi. Sonunda uğraş didin, 1977'de, 1978'de kısa çıkışlar yapabildim. Yaptığım inceleme ve gözlemler yetmedi. Bu yılın Nisanında yeniden çıktım. Altı yedi aydır madenlerde, fabrikalarda, işçi yatakhanelerinde, okullarda, işçilerimizle, onların başka ülkelerden gelen arkadaşlarıyla, aile bireyleriyle, çocuklrıyla beraberim. Bir yaşamı lokma lokma paylaşıyoruz. Asıl amacım bu konuda tasarladığım romanları yazmak. Bunun için iki yıl daha Almanya'da olmak ve yazmak istiyorum. Bugüne kadar Almanya'daki işçilerimizin yaşamları üstüne bir dizi hikâye yazdım. Bunları sürdüreceğim. İlk ağızda üç hikâye kitabı ile üç roman düşünüyorum. Şu sıra aklım düşüncem bunlarda...

Edebiyat Sorumluluktur

Almanya'daki çalışmalarımı bitirdikten sonra Türkiye'ye dönüp öteki konularıma çalışacağım. Bu arada yakınlarımdan, okur arkadaşlarımdan, sitemler alıyorum: «Yurtta kan gövdeyi götürüyor, bir tür kaçma olmuyor mu senin Almanya'ya çekilip sadece edebiyatla uğraşman? Bak, öğretmen örgütlerindeki görevi-

ni de bıraktın!.» Hattâ bir tür suçlama konuyor önüme. Böyle düşünenleri yanıtlamak kolay değil. Aslında her suçlama ve sitemi yanıtlamak da gerekmez. Ama kolay, zor, gerekir gerekmez, ben elimden geldiğince yanıtlıyorum. Her akıl bir değil. Kimi dostlarım böyle davranmamdan korkaklık da çıkarıyor.

Öğretmen örgütlerinde altı yıl görev yaptım. TÖS'ün genel başkanlığını cezaevine girerek bıraktım. Yatması, yargılanması sekiz dokuz yıla vardı. Ben öğretmenlik mesleğine yaşamımın büyük bölümünü verdim. Öğretmenlik yapmaktan her zaman onur duydum. Ama asıl sorumluluk duyduğum iş edebiyat oldu. Gündelikle, eylemli politikayı da seçmedim. Bir partiye girip yada bir parti kurup o alanda savaşmayı düşünmedim. Milletvekili, bakan, şu bu olmak istemedim. Her şeyin yanında bir de insanların mizaçları var. Dostlarım bana düşünüş ve davranışımdaki yanlışlığa inandırmak için pek çok örnek veriyorlar: «Bak, Gorki senin gibi yapmadı, partiye girdi çalıştı!» diyorlar. Nazım'ı örnek veriyorlar Onların koşulları ayrıydı. Onlar koşullarına bakarak, ölçüp tartarak öyle davrandılar. Koşullarıma, koşullarımıza ben de bakıyorum, ölçüp tartıyor, böyle davranmayı uygun buluyorum. Öğretmenliği de, politikayı da yapacak yeteri kadar, hattâ yeterinden çok kimse var, sanatın, edebiyatın yükünü üstlenen az, birilerinin de bu halkın bilincini, bilinçaltını açıklaması, acılarını, özlemlerini dile getirmesi, geçmişte çektiklerini, şimdi çekmekte olduklarını, halkı uyandırıcı bir anlayışla yazması gerek. Yazmalı ki şimdiye kadar çektiklerini, şimdi çekmekte olduklarını, şimdiden sonra çekmesin. Edebiyat iş değil mi, edebiyat sorumluluk değil mi? Edebiyatın da ucunda mahkemeler, cezaevleri, kahpe tuzaklar, kalleş kurşunlar yok mu? Yurdumuzda ve dünyada sadece edebiyatla uğraşıp da başka işe pek bakmayan kimseleri kaytarmakla, yada ne bileyim, korkmakla suçlamak bence haksızlık, hattâ biraz da dar görüşlülüktür.

Edebiyatın önemi, işlevi üzerinde bu kez Almanya'da da konuşmak zorunda kaldım. Buradaki Arbeiterwohlfahrt İşçi Yardım Kurumu benden bir dizi edebiyat söyleşisi istedi. Belli başlı şehirlerde 21 söyleşi yaptım. İşçi yaşamı üstüne burada yazdığım ve henüz yayımlamadığım hikâyeleri okudum. Bunlar üstüne yapılan eleştirileri, soruları soruları dinledim, yanıtladım. Hemen belirteyim ki, her biri üçer dörder saat süren bu söyleşiler benim için son derece yararlı oldu. Yazdıklarımı, o yaşamın kahramanlarına okuyor, eleştirilerini ve tepkilerini alıyordum. Bu uzun geziyi bitirdikten sonra hikâyelerimi yeniden gözden geçir-

dım. Böylo bir odebiyat yöntemini dünyada uygulayabilenler olmuştur kuşkusuz, ama 21 yerde işçilerin karşısına geçip, «Ben sizin yaşamınız üstüne şunları şunları yazdım, yayımlamadan önce geldim sizlere okuyorum, ne diyorsunuz?» diye, Türk edebiyatında sanırım ilk kez sorulabilmiştir. Kimi yerde işçiler meslekten edebiyat eleştirmeni gibi yeterli, yetkili konuşuyorlar, eleştiriyorlardı. Böylesi bir karşılıklı etkileşim sanırım ilk kez olabilmiştir.

Yukardakine benzer sorular bana bu söyleşilerde de soruldu, yanıtladım. Nâsıl mikroskop olmadan mikrobu göremezsek, bazı aydınlatıcılar olmadan önümüzdeki gerçeği de göremeyiz. Edebiyat, sanat, bilim, bize yalın gözle göremediğimiz gerçeği gösterirler. Özellikle edebiyatın kendine özgü araçları ve yöntemleri vardır, onları kullanarak, gerçeği insanın algılayabileceği hale getirir.

İşçiler, tarihsel akışın bu döneminde, içinde yaşadıkları gerçeği ileri yönde değiştirmek istiyorlar. Gerçeğin ileri ve doğru yönde değiştirilebilmesi için, onun doğru ve tam olarak saptanmış ve bilinmiş olması gerekir. Yanlıştan, eksikten yola çıkan siyasal girişimlerin sonuçta başarısızlığa varması kaçınılmazdır. Uzak ve yakın tarihte bunu doğrulayan yeterince örnek var. Büyük devrimlerin, dönüşümlerin öncesinde büyük birer edebiyat ve uyanış döneminin yer aldığını görüyoruz. Hattâ asıl büyük edebiyat başarılarının bu eşik dönemlerde yer aldığına tanık oluyoruz. Bunlar raslansal değildir.

Gene, ellisine gelinceye kadar bana, niçin hep köylülerin yaşamı üstüne yazdığım soruldu. Bundan ötürü de bir «köy romanı», «köy romancısı» terimi yaratıldı. Hattâ kimi akıllı yazar arkadaşlar, köylüleri yazmanın geri, feodal bir yazarlık, işçileri yazmanın ileri, sosyalist bir yazarlık olduğunu belirttiler. Ayıp değil ya, ben böyle bilmiyorum, böyle anlamıyorum. İşçileri yazarak da belki sosyalist yazar olunabilir, bilgin bilgin konuşmaktan hoşlanmıyorum, ama sanırım asıl «işçiler için» yazarak sosyalist yazar olunur, amaç oysa...

Benim yaptığım, sadece köy romanı hikâyesi değil ama köylülerin yaşamını dikkatle, özenle yazmağa çaba gösterdiğimi kabul ederim. Kendimi buna pek çok bakımdan zorunlu saydım. Bir kez köyde doğmuş büyümüştüm, en iyi bildiğim toplum kesimi köydü. İkincisi, köyler çok uzak geçmişten günümüze ka-

dar ne yazık, çok bakımsız bırakılmış. bitkin düşürülecek derecede sömürülmüştür. Yanlış ve ters etkilemelerle uyutulmuş, girişkenlik ve direşkenliği alabildiğine köreltilmiştir. Köylüler o hale gelmişler ki, sömürüyü nerdeyse yaşamın göksel, doğal bir boyutu olarak görüyorlardı. Sorunlarının ayırdında olamıyorlardı. Olanlar seslerini duyuramıyorlardı. Ben bir yazar ve öğretmen olarak arkadaşlarımla birlikte en çok bu uğraşa emek vermek istedim, doğrudur, sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanırken de söyledim, suçsa kabul ediyorum. Köylülerin böylesi bir eğitime ve edebiyata gereksinimleri büyüktür.

Şimdilik eğitimi bir yana bırakalım, böylesi bir edebiyatın asıl işçi sınıfı için taşıdığı yarar önemlidir. Sınıf savaşımını burjuvalar dün de, bugün de, kendilerine yakın toplumsal tabakalarla birleşerek yapıyorlar Doğal olarak işçiler de birleşerek yapacaklar .Bu birleşmeyi ne ölçüde güçlü ve sağlıklı oluşturabilirlerse, başarıları o ölçüde büyük ve sağlıklı olacaktır. Bu nedenle işçilerin, böyle önemli birleşmelerde, toplumsal durumlarından ötürü, yanlarında yada karşılarında yer alacak sınıf ve tabakaları iyi tanımaları gerekir. Köylülük, işçi sınıfının birliği içinde yer alacak toplumsal tabakaların başlıcasıdır. Onun yaşayış, duyuş, düşünüş ve davranış özellikleri iyiden iyiye bilinmezse, onunla yapılmış birlik üzerine kurulmuş hesaplar doğru olamaz. Edebiyatın bu noktaya tutacağı ışığa işçi sınıfının gereksinimini yoksaymak, işçi sınıfını yanıltmaktır. Bu yoksayımı işçi sınıfı yapıyorsa kendi de yanılıyor demektir.

Ben edebiyatı ciddi ve büyük bir iş saydığım için, öteki alanlara açılmak, dağılmak istemedim, bugün de öyle davranmak istiyorum. İki yıl önce Batı Berlin'de Nazım Hikmet Haftası'nda bulundum, haftanın açış konuşmalarından birini yaptım ve bir açıkoturumda konuştum. Orada birlikte bulunduğumuz bir şair arkadaş da niçin Ankara'da oturduğumu sordu. İstanbul'a taşınıp Türkiye Yazarlar Sendikası"nın yönetiminde görev almamın daha doğru olacağını anlattı bana. Kendisine teşekkür edip, sendikamızın yönetiminde görev almamı niçin istediğini sordum. «Daha iyi yapacağımı» söyledi. Belki de yapanları, yapmakta olanları yeterli bulmuyordu, orasını değmedim. Eksik olmasın örnekler de verdi dış ülkelerden. Doğrusu hazır örnekler üzerinde düşünmenin rahatlığına diyecek yoktur. Örneği olmayan işler ve davranışlar araştırmak, onların örneklerini koymak öyle değil herhal. İnsanlar biraz da kendi seçtikleri sorumlulukları yüklenmeli, ama ben öyle demiyorum, bir insan seçmese de çev-

resi onu sorumluluklar verebilir, öğretmen örgütlerinde uzun süre görev üstlenmem öyle oldu. Yazarlık yapıyorum, yaptığım işin örgütüne girmem, örgüt yoksa kurulmasına yönetimine katılmam da gereklidir elbet. Ama doğrusu, yapan arkadaşlara saygımla birlikte, anlattığım gerekçelerden ötürü bu konuda şair arkadaşın beklediği derecede istekli olamadım.

Bir ellinci yaş söyleşmesi yaparken sözü nerelere getirdim.

Önümdeki on yılı birikmiş işlerimi toparlamakla geçirmeyi düşünüyorum. Sonra bir dizi geziye çıkmak istiyorum. Kimi dostlarımın sandığı gibi yurt dışında uzun uzun gezip tozma olanağı bulabilmiş değilim. Şimdi sendikamız eksik olmasın, üyelerinin ya çok yaşlılarını yada çok gençlerini dış ülkelere gönderiyor. Bu yıllarda ikisinden de olmadığıma göre, temelli yaşlandığımda beni Çin'e, Küba'ya filân gönderecektir belki. Diyorum da kimse inanmıyor, daha Sovyetler Birliği'ni de görmüş değilim. Orayı ya yaşlanıncaya kadar kendi olanaklarımla görürüm.. Tasarladığım bu gezileri sadece birer gezgin gibi yapmak istemiyorum. Bir iş gibi yapıp sonunda bir gezi kitabı yazmak istiyorum. O kitapta gittiğim ülkelerin işçilerini, çiftçilerini, yazarlarını, öğretmenlerini, okullarını, toplu yaşayışlarını, eğlencelerini, kültürlerini sevgiyle, özenle anlatmak istiyorum

Cezaevlerinde tutukluyken bize istediğimizi okutmazlar, yazdırmazlardı. Çıkınca zamanı nasıl titizlikle, hep okuyarak, yazarak geçireceğimi düşler dururdum. Bugün böyle davranan bir yazarsam, demek ki koşullarımın ürünüyüm, dostlarım, yakınlarım beni hoşgörsünler.

Ellinci yaşım dolayısiyle yaptığım bu söyleşmede kendimi elimden geldiğince açık olarak okurlarımın önüne sermeğe çalıştım. Eksiği fazlası için hoşgörü dilerim. Okuyanlara, okuma bilmeyip de okuyanlardan dinleyenlere candan gönülden selâm ederim.

Sizin ve benim yüzüncü yaşlarımızda da söyleşmek dileğiyle..

Duisburg, 26.11.1979

ELLİNCİ YAŞIM VE BIYIKLARIM

H. Vasfi UÇKAN

Canım bıyık bırakmak istedi izin dönüşü bıyıklı olarak çıkıp geldim Ankara'ya. Bakıyordum ne zamandır sağım solum bıyıklı. Resimleri kitaplara giren ünlü sanatçıların, politikacıların, ihtilâlcilerin, devrimcilerin ve halk kahramanlarının bıyıkları, hatta sakalları genç olsun orta yaşlı olsun çoklarının suratında. Yeni bırakanlardan kimileri bir yerine düvlek konmuş tayın o yeri seğirircesine dudaklarını oynatır, kimileri ağzına giren bıyıklarını kemirir durur, kimilerinin sol eli sürekli bıyıklarında. Yazanı yazmayanı öyle, devrimcisi deviricisi öyle, faşisti süper faşisti öyle, sahnedeki öyle, ekrandaki öyle, sokaktaki adam öyle.

Ve bıyık bazılarının —ayni gençlerin giydikleri gocuklar gibi— simgesi olmuş ülkemizde, «Onunki şunların bıyığı uzak dur, beriki bu bıyıktan bizdendir» Benim bıyık kimlerinkindendi bilemedim ama bırakmış oldum işte. Madem yirmi yıllık askerlikte bunu yaptamamıştım, madem başıbozuk olalı yedi yılı geçmiş... Karım istediğince «istemem, yanımda yabancı bir adam var sanıyorum, kes onu» desin; oğlum babasına bıyıkları yakıştırmıştı.

Bıyıklı olarak işyerime döndüğümde ise tepki başka türlü oldu, işin içine yaş girdi.

«Amma yaşlı göstermiş»
«Sana amca mı diyeceğiz, baba mı?»
«En az ellisinde görünüyorsun»
«Yoo elli beşinde elli beşinde»

Ve işin içine yaş girince —elimde olmadan— belki biraz o yüzden, belki üst dudağıma yerleşen tikten kurtulmak için bir süre sonra bıyıklar kesildi, yaş konusu da kapandı. O güne değin beni hep kırk beş, kırk altı yaşımda belirlerdi. Ne var ki kafakağıdımdaki doğum tarihimde kesilecek bıyık yoktu, o gene 1929 olarak kaldı.

Nedendir bilmem benim yaşım çevremde oldum olası hep üç beş yıl geriden gelir. Ben de öyle yakıştırdıkları için hiç sesimi çıkarınam «Ha, hı» der geçerim. İlk zamanlar nedenini kendime bile açmak istemezdim bunun, ama sonra sonra kabul etmek zorunda kaldım. —Ne varsa TV de varmış, oyunu o bozdu— Yayınlanan dizilerimden olacak bazıları mektup yazarak, bazıları karşıma geçerek sorup sual eder oldular: «Kaç yıldır yazıyorsunuz, daha neler yazacaksınız, kitaplarınız var mı, TV ve sahne için yeni çalışmalarınız olacak mı, bu zamana değin neler yazdınız? vb.»

«Kaç yıldır yazıyorsunuz?» ve «Bu zamana değin...» sözlerinin ardından yaşının geleceği, yaşımın ortaya çıkacağı doğal.

Sahi ben kaç yıldır yazıyordum, daha neler yazacaktım ve bugüne değin neler yazmıştım? Örneğin tam otuz yıldır yazıyordum. Ne mi? Önceleri yalnız şiir, ama gene şiir. Ne kaldı onlardan ortada? Yayınlandığı yıllarda anılan sonra adı yıllıklarda kalan iki şiir kitabı. Ve Türk Dili, Varlık, Yeditepe, Yeni Ufuklar, Yenilik, Kaynak vb. gibi dergilerle Cumhuriyet, Vatan gibi ga-

zetelerde kalan yüzün çok çok üzerinde şiir. Başka? Bir iki kitaplık öykü. Kitabı? Yok. Daha başka? Oyun. İki sahne oyunu. Biri bin kez oynanmış «Deli Emine» adlı olanı, öteki üç yüz elli kez oynanmış «Acılı Toprak» olanı. Arada radyo oyunları, son yıllarda TV dizileri. Kitapları? Yok. Öyle ki «Deli Emine» adlı oyun oynanmak için Üsküp'ten isteniyor, kitap olmadığı için eldeki tek metin oraya gönderiliyor. Ve şimdi «Deli Emine» nin yazarında oyunun metni yok.

Bu sorular giderek artınca elli yaşın getirdiği duyarlılıktan olacak utanır oldum. Elliye varmış bir yazar yaptıklarım bu mu demeli? Benim yaşım belki o yüzden benden gelen herhangi bir tepki olmadığı için hep üç beş yıl geriden geldi durdu. Ve ben hiç sesimi çıkarmazdım, üstelik sevinirdim de. Ama günlerden bir gün en olmayacak bir zamanda yaşın kafana vuruluverir, «Güm»

«Arkadaş sen elli yaşındasın»

Evet ben elli yaşındayım.

Ülkemizde bir yazar ekmek derdi için bir yere kapılanma zorunda kalarak çok sıkı ve bağımlı bir çalışma düzeni tutturmuşsa ne etsin? Ve bir yazar mesleği gereği tam yirmi yıl kendini toplumdan soyutlamışcasına şiirler, yazılar yazarsa ne verebilir? O zaman da denilecek ki bir sen misin, bilmez misin düğünde bir kızı oyuna kaldırmışlar kız «Yenim dar» demiş, yenini genişletmişler «Yerim dar» demiş, yerini genişletmişler «Oyun bilmem ki» demiş... «Seninki de o hesap»

Belki doğru, belki benimki de oyun bilmeyen kızın bahanesi.

Keşke kırk beşimde kalabilseydim, bu hızla olduktan sonra o zaman yaptıklarımdan daha az utanırdım belki. Belki o yüzden son yıllarda cumartesiler, pazarlar, geceler ve yıllık izinler hep benim; ama ne yapsam ne etsem yetmiyor artık, yaş elliye varmış.

ELLİ YILIN DÖKÜMÜ VE DAHA BAZI ŞEYLER

Necati ZEKERİYA

4 Kasım 1979 tarihinde, sayın Aziz Nesin'den bir mektup dım. Mektubunda, ötekileri arasında şöyle diyor:

«Ellinci yaşın dolayısıyla, «1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı»na bir yazı yazıp göndermeni rica ederim... Ellinci yaşın dolayısıyla her ne istersen yazabilirsin. Yani özgürce yazacaksın. Örneğin, çok özel durumları da yazabilirsin; anayurttan dışta olan Türk yazarlarının sorunları, durumları, zorlukları filan gibi... Anayurtla edebiyat ilişkisi kurmaktaki zorluklar filan gibi... İs-

tersen, elli yaşın duygulanmalarını, izlenimlerini, üzerindeki etkisini yaz. Anılarını da anlatabilirsin, ilginç karşılaşma, tartışma, çatışma anıları örneğin... Bu yazında bir eleştiri yada özeleştiri yapabilirsin, kendinle hesaplaşabilirsin. Yani, cancağızın ne isterse yazabilirsin...»

Aziz Nesin'le yirmi yıldan beri mektuplaşırım, bazan çelişkiler içinde geçen dostluğumuz hiç sarsılmadı, büyüdü, güçlendi hep. Mektuplarına her zaman gecikmeden yanıt verdim, dileklerini yerine getirmeye çalıştım. Bu çok nazik isteğini yerine getirmekte ilk kez gecikiyorum. Güç oluyor insanın kendisi için yazı yazması. Tam bir aydır, kafamda bir soru dönüp dolanıyor: «Ben kimim?» «Yaptıklarım, yarattıklarım nedir ki?.» Otuz yıldır yazı yazarım, yazarak bir üretimci olarak kazanırım ekmeğimi. Kendi estetik-sanat anlayışıma, kendi dünya görüşüme göre, kimi yazarları, yazın olaylarını değerlendirmeye çalışırım. Sevinirim kişioğlunun ortaya koyduğu ölümsüz nimetlere, ürünlere; küçük sevinçlerde büyük sevinçler bulmaya çalışırım. Yapılan güzel, soylu, kalıcı şeyleri kendimden bilirim hep. Anılarımı hiç yazmadım. Ancak Halk Kurtuluşu Savaşı yıllarında (1941 - 44) savaşla yitirilen çocuk oyunlarımı, kırılan çocuk gülüşlerimi «Eski Sokağın Çocukları» adlı çocuk öyküleri yapıtımda sergilemeye çalıştım. Pek değerli bir şey olmadı sanırım. Bu yüzden de, bir daha anılarımı hiç yazmadım. Böyle olunca şimdi kendim için ne yazabilirim? Üstelik, elli yaş da ne demek? Kişioğlunun büyük bir yapıt vermesi için, «yüz yıl yaşaması» gerekmez mi? Nitekim Aziz bey de mektubunu şöyle bitiriyor:

«Yarım yüzyıllık yazarımıza, başarılarının artarak sürmesini, mutluluklar dilerken, kendim için O'nun yüzüncü yaşını da kutlamayı dilerim», diyor.

Fakat, bir şeyler yazmadan da olmaz. Bir kez yazar olmaya karar verdik ya, bundan artık dönüş yok. Yazıya başladığım zaman, ben de Albert Camus gibi, dünyayı değiştireceğime inanmıştım. Şimdi anladım ki, dünyanın değişmesi, bizim, yazarların elinde değil. Dünyanın değişmesini başka olaylar etkiliyor. Biz de bu olaylar içinde, durmadan değişiyoruz. Değişerek de olgunlaşıyoruz, biraz daha insan oluyoruz. Ve Behçet Necatigil'in bir şiirinde dediği gibi, mutluluğun uzun sürmediğini, ardından hemen hüznün geldiğini, anlıyoruz. Öyleme geliyor ki, kişioğlunu insan yapan, onu ayakta tutan, başını dik tutturan acılar ve

ağrılardır ancak. Tabii, çelişkiler de. Ben, her şeyi, toplum değişikliklerini, insan, yazın ilişkilerini, dostlukları da çelişkiler içinde aradım, bunu ilke edindim. Öyle zamanlar oldu ki, yalnız kaldım, yalnızlık içinde mutluluğu aradım, buldum «yalnızlığın da güzel bir şey olduğunu» anladım. Biriki dostumda bütün bir dünyayı yaşadım. Dostluklara çok önem verdim, ama gerçeği, dostlukların da üstünde saydım. Kendimle ilgili özeleştiriyi kendim yaptım. İnandığım gerçekleri söylemekten kaçınmadım. Bu yüzden, zaman oldu ki, güler yüzlü dostlarımı yitirdim. Bunu kişioğlunun doğal zayıflıkları içinde kabul etmeye çalıştım. Kendimi de aynı erdemler içinde gördüm. Bugün artık, değerli yapıtları seçtiğim gibi, dostlarımı da seçiyorum. İnanıyorum, dünyada, bizde de çok iyi insanlar var. Ama bu yaşta, yeni bir dost bulmak, yeni bir yapıt yaratmak kadar güç bir iş. Tam Herman Hesse'nin «Sidarta» adlı romanında olduğu gibi. Oysa, dostluklar her zaman, hele şu yaşadığımız yabancılaşmada, çok önemli öğeler. Bacon da, Montaigne de, **«dostun eli bütün insanları kucaklayacak kadar uzundur»** derler, haklıdırlar. Marks'la Engels'in dostluklarına bayılırım. Gücüm yetse, bu dostluk üstüne yapıt yazardım.

«1980 Nesin Vakfı Yıllığı»na yazı yazmam için verilen bu fırsatta, benim için çok önemli bir konuya değineceğim. Örneğin: «Anayurttan dışta **olan Türk Yazarlarının Sorunları»** ya da **«Anayurtla Edebiyat İlişkileri Kurmaktaki Zorluklar»**. Öteki ülkelerde yaşayan Türklerin durumları, çok doğal ki ilgilendirir beni. Sosyalizmi bir bütün olarak gördüğüm gibi, bunu da bir bütün olarak görenlerdenim Ama bu fırsatta, Yugoslavya'daki Türk yazınına, iki ülke arasındaki ilişkilerden söz edeceğim. Yugoslavya Türk yazarlarının, önemli sorunlarından biri dil'dir, Türkçedir. Kendimi bildim bileli Türkçeye önem verenlerden biriyim, Nedir ki, hâlâ konuşurken de, yazarken de yanlışlar yapıyorum. Oysa, Türkçeyi öğrenmeye harcadığım zamanı, başka herhangibir dile harcasaydım, belki o dili öğrenebilirdim. Kanımca, bu sorun, Yugoslavya'daki bütün Türk yazarlarının sorunudur. Gerçi Türk yazarlarının bu hususta bize yardımları çok olmuştur. Ama, aşklarımızı kendi başımıza yaşadığımız gibi, dili de kendi başımıza yaşarız, tabii, okuyarak, severek, duyarak, bu büyüyü çözeriz. Zira, Yugoslavya'daki bütün Türk yazarları, dil devrimini, öz Türkçeyi kabul etmiş, Türkçe'nin Türkiye Türkçesi olduğuna kesinlikle inanmışlardır. Dil davası ortak davamızdır. Ve bu ulu-

sal bilinçlenmeyle birlikte, toplumsal bilinç de kazanmaktadır. Nedir ki, Türkiye'de bu özelliğimiz çok az bilinmekte, çok az değerlendirilmektedir. Bu alandaki çalışmalarımız, Türkiye dergileri, gazeteleri, yazarları tarafından ciddiye alınmalıdır. Komplekslere bence gerek yoktur. Çünkü geniş çapta işbirliğimizin artması için hem koşullar hem de olanaklar var. Köklü bir işbirliği, her iki taraf için yararlı olacak kanısındayım. Nitekim, son iki-üç yılda bazı şeyler yapılmış, Yugoslavya Türk yazını, Türkiye'de de, henüz çok az olsa da, bazı dergilerde tanıtılmıştır.

●

Ben, Yugoslavya-Türkiye yazınlarının karşılıklı tanıtılmasına öteden beri önem veren biriyim. Yugoslav yazınını ilk olarak tanıtan kuşkusuz sayın Yaşar Nabi olmuştur Bu alanda, yazarlardan sayın Aziz Nesin ve öteki yazarların da hizmeti «Varlık»tan başka, «Cem», «Altın Kitaplar», «Koza», «Tekin» ve başka yayınevleri de pay sunmuşlardır buna. Bugün bu ilgi daha da artmıştır. İki ülke arasındaki politik ilişkiler de, yazınların karşılıklı tanıtılmasıyla, bu iki ülke, bu iki ulus, bu iki uygarlık elele yürümektedirler. Bu alanda, Yugoslavya'da yaşayan, yaratan Türk yazarlarının, benim de küçük bir payım var elbette. Elli yaşımda, duyduğum mutluluklardan biri de budur. Çünkü yazınlar aracılığıyla açılan yollar, kurulan köprülerin, bizi daha da yakınlaştıracağına kesinlikle inanıyorum. Ve bu bana göre bir tarihi zorunluktur. Hattâ dünya barışı kadar önemlidir. Bilindiği gibi Yugoslavya barıştan yana bir ülkedir, bütün ülkelerle, Türkiye ile de yazın alışverişi, karşılıklı işbirliği, kuşkusuz bu barışa daha büyük bir pay sunacaktır. Üstelik, yazın yoluyla kurulan barışlar, daha uzun ömürlüdür, hattâ ölümsüzdürler bir bakıma.

İşte elli yaşımın dökümünü düşünürken ve yeni 1980 yılına girerken, bunları dilemek sanırım açgözlülük değildir.

3 Aralık 1979

1979 YILINDA ÖLEN EDEBİYATÇILARIMIZLA EDEBİYATA VE EDEBİYATÇILARA İLİŞKİN KİŞİLER

Ziya Somar (26 Kasım 1978)
Niyazi Akıncıoğlu (1 Şubat)
Ali Rıza Ertan (12 Şubat)
Semiha Kemal Tahir (Şubat)
Muhsin Ertuğrul (19 Nisan)
Oğuz Özdeş (8 Haziran)
Vehbi Cem Aşkın (28 Haziran)
Sezai Solelli (5 Temmuz)
Adnan Semih (Ağustos)
Ömer Faruk Toprak (20 Ağustos)
Ceyhun Can (10 Eylül)
Agop Dilaçar (11 Eylül)
Nevzat Üstün (8 Kasım)
İhsan Hınçer (11 Kasım)

BİR FELSEFECİ YAZAR:

ZİYA SOMAR

Demir ÖZLÜ

Ziya Somar hocamızı, 26 kasım pazar günü yitirdik. Yetmiş iki yaşındaydı. Cenazesi, 28 kasım salı günü Kadıköy Osman Ağa Camiinden alınarak Sahrayı Cedid Mezarlığına defnedildi. Kendisi, Sivas Öğretmen Okulundan başlayarak, yurdun çeşitli yerlerinde, bu arada İstanbul'da, Kabataş, Haydarpaşa, Erenköy Kız Lisesi, Pertevniyal ve Galatasaray Liselerinde felsefe, sosyoloji... öğretmenlikleri yapmıştı. Cenaze töreni kalabalıktı; bir dönemin cumhuriyetle, devrimler idealine bağlı namuslu, kültürlü birçok insanla doluydu. Yurdumuzda türü gittikçe azalan, gerçekten topluma bir şeyler kazandırmak için çalışmış edebiyatçılar, sosyologlar, bir dönemin idealist lise öğretmenleri, bazı genç insanlar, bir araya gelmişlerdi. Cumhuriyet'in gittikçe azalan seçkinleri; şimdi onların yerini daha çok kapkaççılarla, bir çeşit sınıfsız, lumpen kalabalık dolduruyor.

Ziya Somar: 1906'da Yanya'da doğdu. Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra, İstanbul Üniversitesini de bitirerek, felsefe dalında doktora yaptı. Türk düşüncesinin, bir Türk felsefesinin oluşmasını istiyordu. Doktorasını Mehmet İzzet üzerine yaptı. Bu biyografik yapıtta, daha çok Mehmet İzzet'in ahlâk felsefesi ile, Türk düşüncesinde idealizm konularını araştırıyordu. Doktora tezi yayınlanamadı.

Dr. Ziya Somar, bütünlenmemiş yapıtları, çok az bir bölümü gerçekleşmiş eğilimleriyle Panslavizm dönemi, Rus düşünürlerine benzetilebilir. Onların Rusya'da, kendine özgü bir düşünce bütünlüğü kurmaya çalışmaları gibi, Ziya Somar da Türkiye'de bir Türk düşüncesi kurulması idealine yürekten bağlanmıştı. Ziya Gökalp'in görüşlerine bu açıdan bağlıydı. Ama Gökalp'cı görüşleri hiç bir zaman bir şoven ulusalcılık aşamasına varmamıştır, daha çok Türk ulusunun kendini tanıması, kendisini bulması, büyük uluslarda olduğu gibi kendi düşüncesini yaratması idealist aşamalarında kalmıştır. Mustafa Şekip Tunç'un arkadaşıydı ve gençlik yıllarında Bergson idealist felsefesiyle ilgilenmişti. 'Bergson'un Hayatı' adlı bir çeviri yapıtı vardır. Başka bir çeviri yapıtı da: 'Alman Felsefesi Tarihi'dir.

Yayınlanabilmiş telif yapıtlarını, kooperatifçilik üzerine bir

ders kitabını saymazsak 'Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihinde İzmir' ve 'Tevfik Nevzat' olarak sıralayabiliriz.

'Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihinde İzmir', İzmir kentindeki ilk edebiyat ve düşünce kımıldanışlarını ele alıyor, konuyu Halit Ziya Uşaklıgil'in yarattığı etki çevresinde örüyordu. Yapıt 1944 yılında, ünlü romancı Halit Ziya Bey'in ölümünden üç ay önce yayınlanmak olanağını buldu, büyük romancının eline de geçti. Halit Ziya Bey'in, Ziya Somar'a gönderdiği 26.6.1944 tarihli mektuptan, romancının hayatının son iki yılında gözlerine ârız olan bir zâf-ı rüyet sebebiyle' okumaktan ve yazmaktan men edildiği, ancak yapıtı okuyarak, çok mütehassis olduğu, on sekiz, yirmi dört yaşları arası gençlik yıllarına döndüğünü ifade ettiği anlaşılıyor. Ünlü romancı «Gözlerimi yumarak kendimi o cidal ve sây yıllarında yeniden buldum» diyor ve Edebiyat-ı Cedide ile Servet-i Fünun'un ilk 'pınarını' İzmir'de bulmuş olduğunu açıklıyor.

Fikir ve edebiyat tarihimizde İzmir serisinin ikinci kitabı, İzmir'in ilk fikir ve hürriyet kurbanı olarak ele alınan Tevfik Nevzat'ın biyografisidir. Ziya Somar Hoca'nın bu yapıtı 1948 yılında İzmir'de yayınlanmıştır.

Tevfik Nevzat, (1897) yılında günlük bir gazete olarak çıkardığı Hizmet gazetesinde, savunduğu düşüncelerle, Namık Kemal'in Osmanlı cemiyetinde savunduğu fikirleri izleyen bir 'Hürriyetçi'dir. Tevfik Nevzat ile arkadaşları, İzmir kentinde ilk Türk matbuatını kurmuşlar ve belki de o dönemde, orada bir azınlık durumunda olan Türklerin menfaat ve düşüncelerini savunmuşlardır. Halit Ziya Bey'in yakın arkadaşı olan Tevfik Nevzat, daha sonra da Ahenk adlı başka bir gazete yayınlamış, bir yandan Edebiyat-ı Cedide ile Servet-i Fünun'un edebiyat akımları olarak oluşmasına yardım ettiği gibi, o dönemin hürriyet ve meşrutiyet mücadelelerine katılmıştır. Uluslararası kapitalizmin önemli bir merkezi olan İzmir'de, kozmopolit ticaret kapitalizminin Avrupalı niteliğine karşı bu genç aydınların ulusalcı değerleri, Osmanlı aristokrat otoritarizmine karşı siyasal alanda liberalizmi, İzmir'deki egemen sınıflara karşı da yeni bir genç sınıfı, o dönemde yeni yeni güçlenen ulusal burjuvaziyi savundukları düşünülebilir. Tevfik Nevzat «... 'sevk-ı siyaset ve maslahatta' devletin işlerine 'alâ kaderil-istitaa' yardım eden bir sınıfı değil, memleketin ihtiyaçlarını, geriliklerini kavrayarak, açık bir ka-

naatle, onu ilerletecek şuurlu ve müstakil bir sınıfın varlığını kastediyor, onu harekete geçirmek istiyordu (Ziya Somar, Tevfik Nevzat, s. 27.» Tevfik Nevzat, Adana'da sürgündeyken öldü. (1908)

Gerek Namık Kemal'ci hürriyetçi fikirlerle beslenmiş, gerekse Ziya Gökalp'in düşüncelerini şoven uzantılarını reddederek kabul etmiş, o dönemin Türk düşünce insanlarının, Cumhuriyet olgusuna —çağdaş bir yeniden doğuş olarak— dört elle sarılmaları ve Atatürk devrimlerinden çok şeyler beklemeleri kolayca anlaşılabilir. Gene aynı insanların, bu bileşim (sentez) aramaları içinde, sınırları belirli idealizmlere kendilerini bağlamaları da anlaşılır bir şeydir. Ulusalcı burjuva, liberalizm, 'hürriyetçilik', bir ulusun kendisini bulması gibi ideallerin, hangi politikalarla, hangi ellerle kolayca yozlaştırıldığı, ulusal burjuva yaratma politikalarının ne türlü kapkaççı yöntemlerle, yeniden nasıl bir bağımlılığa götürüldüğü, bu ideallerin yapısının, Türkiye gibi bir ülkedeki gücü, sağlamlığı bugün sosyo-politik araştırmalar yapan düşünürlerimizce şöyle ya da böyle ortaya konulmaktadır. Bütün bu oluşum, şimdi yitirdiğimiz Ziya Somar'a da, Atatürk dönemi genç aydınlarına da yaşlılıklarında bugünkü yabancı çözülüşü, hayal kırıklığını, inançsızlığı, daha doğrusu inançların yitirilişini ve unutuşu getirmiştir. Onlar, karşı çıktıkları har vurup harman savuran kozmopolit, dışa bağımlı aracı burjuvazinin tasfiyesinden yıllarca sonra, gene gerici, tutucu, görgüsüz, gaddar bir sınıfın onun yerini aldığını gözlemleyerek derin bir hayal kırıklığı içinde dünyamızdan bir bir çekip gidiyorlar. Ziya Somar Hoca da, bu gençlik idealizmlerini yaşayıp, ardından hayal kırıklığına ve unutuşa gömülmüş Cumhuriyetin ilk dönemi aydınlarından biriydi. Yapıtı eksik kalmış bir Türk aydını olarak hayatı üzerine eğilmek, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve politik yapısının grafiğinin izlenmesi olanağını verecektir. Unutuluş kendi çalışma yaşamının düzene konulamamasından çok, Türk toplumunun izlediği yanlış grafikten geliyordu.

Çocukluk yıllarım Ziya Somar Hocanın evinde geçen günlerle doludur. İzmir'de, Karşıyaka'da, sokakları taş döşeli, bahçelerle çevrili, çiçek kokan bir sokakta, orta halli bir Rum evi ansıyorum. Kurtuluş Sokak, taş döşeli yollar, tek katlı, iki katlı, bahçeler içinde, çiçeklerinin kokusu sokaklara taşan bir sokak. Bahçe kapısını açıp girerseniz, asmalarla, okaliptüslerin, palmiye ağaçlarının doldurduğu sakin bahçeden, beton bir yolu izleyerek, onun çalışma odasının, eşsiz kitaplığının soldaki zemin kat odada

yer aldığı güzelim bir Rum evinin, camlı çatısından güneş vuran mozaikli taşlığına girersiniz. Taşlığın ötesinde camlı bir girişten, evin iki katı yüksekliğinde genişçe bir yere, kış bahçesine benzeyen bir yere çıkarsınız. Yüksekteki çatı camlarla kaplıdır, yaz güneşini sızdırır evin içine; orda gene camlı bir kapıdan girilen bir mutfak vardır. Serin taşlıktan tahta bir merdiven evin üst kat odalarına çıkar. Tahta döşeli, İzmir'in yaz sıcağını geçirmeyen selâti odalar. Ziya Somar Hoca, alt katta, bahçeye doğru açılan odasında, akşam üzeri takım elbiselerini giyip, yakasına mendilini takarak, kıravatını bağlayarak süslendiği, geniş Yunanlı gövdesiyle yanına karısını alıp geceyi yaşamaya çıkacağı zamana kadar orada şimdi yabancı güçlerin elinde dağıtılmış, biçim değiştirilmiş, basitleştirilmiş ve halka karşı bir politika haline getirilmiş Türk düşüncesini aramaya gayret edecektir.

Bütün o güzelim evler yıkılıp, yerlerine blok apartmanların dikildiği gibi. (Cumhuriyet - 9 Aralık 78)

DEĞERİ BİLİNMEYEN BİRİ:

DR. ZİYA SOMAR

İsmet KÜR

Ziya Somar'ı kısa bir süre önce yitirdik.

Ölümün elattığı her kişinin ardından hep yanılır, hep hayıflanılır. Yanışımızda yitiriş, gidenin geride bıraktığı boşluğun acısı, hayıflanışımızda, yitirlene karşı görevimizi yapmamış, onun değerini bilmemiş olmanın pişmanlığı, azabı vardır.

Ölüm'ün aramızdan çekip aldığı bir «Ziya Somar» olunca duyduklarımızı ya da duymamız gerekenleri anlatmak için, «yanmak,» «hayıflanmak» sözcükleri iyice cılız kalıyor.

Yaşları 40'a kadar uzanan pek çok kişi, «Kim bu Ziya Somar?» diyeceklerdir. İşin en acı yönü bu soruda yaşamaktadır zaten.

Ziya Somar, Felsefe Doktoruydu... Ziya Somar, bir Türk düşünürüydü... Ziya Somar, «araştırıcı»ydı... Ziya Somar, az bulunur bir hatip (konuşmacı) idi... Ziya Somar, kafasının ışığını, yüreğinin aydınlığını 40 yıl, bu memleketin çocuklarına aktarmaya çalışmış bir «öğretmen» di.

«Dünya» gazetesinin, Falih Rıfkı zamanından kalma okurları Ziya'yı makalelerinden bir parça tanımışlardır.

Biz de Ziya Somar'ı biraz olsun anlatarak, o yaşarken yapamadığımızı, çok geç, çok az da olsa, yapmaya çalışalım: 1906 da Yanya'da doğdu. Dayısının, onu ve iki kardeşini eşeğin iki yanındaki küfelere yerleştirip, düşman eline geçmiş memleketinden kaçırışı, Ziya'nın ilk anılarından ve de üstünde en çok durduğu anılarından biridir.

Sonra Bursa... Bursa Lisesi'nin ilk kısmındaki yatılı günler... İlk günlerin, korkuyu andıran tedirginliği... Tüm yakınlarından, doğduğu ilk anılarını taşıyan memleketinden koparılmış bir küçücük çocuğun yaşadığı acılı günler... Ve sonra, o acılı günleri bile bir «ulaşılmaz güzel anı» haline getiren «işgal» günleri... Yunanlı saldırganların yönetimine geçen Bursa...

Ziya'nın 1968 yılında, o zamanki adıyle «Moda Maarif Koleji»nde yaptığı bir konuşmada, o günlere değin bir anısını aktarmak isterim: Okulda yemek değil, ekmek bile azdır... Ve, çok genç olan Ziya'nın, başını çektiği bir yığın öğrenci, «Aç ayı bile oynamaz, biz bu aç mideyle nasıl okuruz?» diye bağırmaktadırlar bahçede... Okulun müdürü, elebaşı Ziya'yı çağırır ve sorar: «Şu, az bulduğunuz, bayat bulduğunuz ekmeyi biz nerden buluyoruz, biliyor musun?» «Hayır.» «Öyleyse bil: Ağabeyleriniz, derslerden sonra, evleri kapı kapı dolaşıp topluyorlar bu ekmekleri... Bu küflenmiş bulgurları... Öğrendin mi şimdi?.. Hadi, git de bağır gene..» Ziya Somar, «Hayatımın en büyük dersini almıştım o gün» demiş, ve buna benzer bir çok anıyı anlattıktan sonra şöyle bağlamıştı sözü: «İşte çocuklarım, biz böyle yıllardan geçerek geldik bugüne...

Evet, bağırmak, slogan atmak kolay... Her zaman için zor olan, gerçekleri bilmek, gerçekleri iyice bilmek ve ondan sonra konuşmaktır.

«Ziya Somar az bulunur bir konuşmacıydı» demiştim... İzmir'de, -yanılmıyorsam Halkevinde- Hamdullah Suphi'nin, Somar'ın bir konuşmasını dinledikten sonra, çevresine şunları dediğini anımsıyorum: (Türkiye'de «hitabet» deyince ilk akla gelenin ben olduğumu biliyorum. Ben de kendimi hatip sayarım... Ama, Ziya Beyi dinledikten sonra, bana layık görülen 1 numaralı hatip yerimi, seve seve, sevine sevine ona bırakıyorum.)

Öğretmen Ziya Somar, başka seçeneği bulunmadığı için öğretmen olmuşlardan değildi. Hekimlik, mühendislik gibi, gençlerin hâlâ gözlerini kamaştırmaya devam eden uğraş dallarından birini tutması olasıyken öğretmen olmuştur. Başka ülkeler için değil belki, ama Türkiye için bu, çok önemli bir davranıştır. 7-8 yıl önce, bir eğitim araştırması sırasında konuştuğum, Baltacıoğlu, Kadri Yörükoğlu, Muhittin Akdik, Muvaffak Uyanık ve ün yapmış daha birçok eğitimci -öğretmen'in mesleklerini, «savaş», «geçim sıkıntısı» ve benzeri nedenlerle zorunluluk ya da bir rastlantı sonucu seçmiş olduklarını öğrenmiştim... Ziya Somar öğretmenliği, bilinçli bir tutkuyla seçtiği için «gerektiği gibi» bir öğretmen olabilmiştir.

Ama şu da kesin ki, karşısında liseli değil de, üniversiteli gençler bulabilseydi, çok daha verimli olurdu.

Ziya Somar liseyi bitirince, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Avrupa ülkelerinden birine gönderilmek istendiğinde: «Ben Türk fikriyatını yapmak istiyorum. Bunun için de önce kendi memleketimi, memlleketimin fikir adamlarını tanımam gerek.» demiştir.

Gerçekten de bu konu üstünde çok çalıştı. Üstelik kıyıda kalmış, değerleri toplum hatta aydınlar tarafından bile anlaşılamamış kişileri aradı, onları gün ışığına çıkarmayı, Türk toplumuna, Türk fikir adamlarına tanıtmayı amaçladı. Bu çok önemli çalışmalarından kimi kitap haline geldi, kimi dosyalarda kapalı kaldı.

Diyelim ki, ondan sonra gelecek araştırmacılar arasında Ziya Somar'ı gün ışığına çıkaracak, onu Türk toplumuna tanıtacak değer bilirler de olsun... Ve bu kişiler, Ziya Somar'ı tanıyacak yapıtları bulabilsinler...

Ziya Somar'ın tezi de, az tanınmış değerli bir kişiyi içine alıyordu: «Türk Tefekkür Tarihi'nde Felsefe Düşüncesi'nin Gelişmesini Hazırlayanlar: Mehmet İzzet»

Ziya Somar'ın yayınlanmış yapıtları şunlar:

«Bergson (Hayatı, Felsefesi İlk Eseri)», «Genel Kooperatif Bilgisi (Cemiyet ve Ahlâk Bakımından Kooperatifçiliğimiz)» 1944 İzmir, «Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir» 1944, «Bir Şehir ve Bir Adam'ın Tarihi: Tevfik Nevzat (İzmir'in ilk fikir ve hürriyet kurbanı) 1948.

Çevirileri:

Reichenbach'tan «İlmî Felsefe» 1935, «Alman Felsefesi»

34 yıl önce yayınlanmış olan «Genel Kooperatifçilik» kitabında şöyle bir «ithaf» var: (bu kitabı günlerin ekonomi davasını, aydın ve cüretli fikriyle başaracak olan «Genç Türk Kooperatifçisi»ne ithaf ediyorum.)

Somar'ın ilginç yapıtlarından biri bu... İyi ve yürekli kullanılmazsa, demokrasinin ve kooperatifçiliğin nasıl yozlaşacağını anlatan bölümlerini -çok uzun olmasaydı- bu yazıya aktarmayı isterdim.

Ne yazık ki, Ziya Somar'ın asıl önemli yapıtları yayınlanmamış, olanlardır. Yayınlanamadılar, çünkü Ziya, -bizim toplum için- garip yönleri olan bir adamdı. Örneğin, dik kafalıydı. Örneğin, doğru bellediklerinden hiç ödün vermeyen bir «kişiy»di.. Örneğin, ömrü boyunca, en yakınlarından bile kendi için bir şey istememişti... Kitaplarının yayınlanmasını da, çok arzulamasına karşın, kimseden «istemedi». Millî Eğitim Bakanlığı'ndan, Kültür Bakanlığı'ndan ya da kitapçılardan istek gelsin diye bekledi... Nasıl olsa, dost söyleşilerinde çalışmalarından söz ediliyordu... Bu dostların çoğu da bu işe el koyabilecek yerlerdeydiler. Bizim memlekette devlet sorumlularının kendiliklerinden istekte bulundukları, değerleri kendiliklerinden destekledikleri sanki görülmüş bir işmiş gibi, çağrı bekledi.

Çalışmalarının yayınlanmamış olması, elbette çok sıkıntı veriyordu Ziya'ya... Yürek sıkıntısı yani... Bu sıkıntı, ölümünü çabuklaştıran tek nedendir diyebilirim. Ama, herşeye karşın, okadar «çalışmadan duramayan» bir insandı ki, ardından basılmamış 9 yapıt bıraktı. Ama nasıl yapıtlar?..

Örneğin, «Halide Edip: (Mütareke Yılları ve Kadın Savaşçının Fikir Dramı)

Bu çalışma 4 dosyadan oluşmaktadır. Her dosyada el yazısıyle küçük ve sık yazılmış 200-250 dosya kâğıdı var. Bu 4 dosyada sadece Halide Edip değil, bir devrin tarihi, her yönüyle yaşamaktadır. Dil de, bütün ömür yapıtlarında olduğu gibi, sıcak akıcı, usta...

Geride bıraktığı çalışmaları saymayı sürdürelim:

«Cumhuriyete Kadar ve Cumhuriyetten sonra Fikir Hareketleri, Devrimler ve Karşı Devrimler»

«Türkçü Necip (Mehmet Necip) ve politikası olmayan Bir Türkçü»

«Mehmet Emin Yurdakul (Mütareke Dehlizi)» Bu çalışma da, Halide Edip gibi 4 büyük dosyadır.

«Nüzhet Sabit (Bir Meçhul Eğitimci)», «Sokrat ve Ölümsüzlüğün Apolojisi», «Nictzche (Felsefede Cinnet ve Deha)» Bir Öğretmenin Yurt ve Dünyası (Anılar) 4 kocaman dosya daha... «Bizde İlk İlim Cemiyeti ve Münif Paşa»

Bu saydıklarım tamamlanmış olanlardır. Başlanmış ya da notları alınmış, planları hazırlanmış daha bir yığın çalışma, sessizce uğurladılar Ziya Somar'ı son yolculuğunda...

Bütün bu yılalar süren araştırmaların, bizi, bize tanıtacak yapıtların dosyalar içinde kapalı kalması, bilmem Ziya'nın bahtsızlığı mıdır, yoksa Türk toplumunun mu?..

Artık o deniz rengi ve herzaman alev alev gözler, o araştırmacı, pırıl pırıl kafa ve en güzel anlatımı kâğıtlara aktaran zarif, güçlü eller yok.. Ama yapıtlar var..

Kültür Bakanlığı'nın Ziya Somar'ın kitapçılarda çoktan tükenmiş yapıtları yanında, tamamlanmış çalışmalarının, hiç değilse Türk değerlerini ele almış olanlarına ilgi göstermesi bunları kapalı kapılar ardından çıkarıp halkımıza, Türk ve yabancı araştırmacılara sunması gerektiği kanısındayız.

Bugünkü koşullar içinde bu işin yapılacağından umutlu olmamız, Ziya Somar'ın ardından duyduğumuz yanışı ve kayıflanmayı azaltıyor. Dünya (28 Mayıs)

ACI KAYBIMIZ

Baromuz Avukatlarından Kırklareli'nin yetiştirdiği değerli düşün ve sanat adamı şair büyük insan

AVUKAT
NİYAZİ AKINCIOĞLU'NU

1 şubat 1979 günü kaybetmiş olmanın derin acısı içindeyiz.

3.2.1979 tarihinde Kırklareli'nde ebedi istirahatgahına verilen

arkadaşımıza tanrıdan rahmet, kederli Akıncıoğlu ailesine merhumun bütün dostlarına ve hukukçu arkadaşlarına başsağlığı dileriz.

KIRKLARELİ BAROSU
BAŞKANI

UNUTULMUŞ, UNUTTURULMUŞ BİR ŞAİR

M. NİYAZİ AKINCIOĞLU

Mehmed KEMAL

Ses, Yığın dergilerinde M. Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirlerine pek rastlayamazsınız. Ancak 1943 yıllarında Yürüyüş dergisi yayınlanmaya başladığı zaman M. Niyazi Akıncıoğlu adına sık sık raslanmaya başlanmıştır. Yürüyüş'ten sonra ünlü ve aranılan şairlerden biri olmuştur. Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya, bu yıllarda yayınladıkları dergilerde solcu şairleri iktidar sahiplerine gammazlıyorlardı. İşte bu gammazlanan şairler arasında onun adı da vardır.

Adını hep M. Niyazi Akıncıoğlu diye yazıyorum. Bir İspanyol soylusu gibi adının başına bu (mim) harfinin konmasını kendi isterdi. Eğer konmaz, unutulursa maraza çıkarırdı. Uzun yıllar başa konan bu (mim) in ne olduğunu sordumsa da söylemedi. Sonra öğrendim Muharrem'miş, nüfus kağıdında küçük adı böyleymiş. Niyazi Akıncıoğlu bir Arnavut muydu? Özel söyleşilerinde şaka da olsa «Ben Arnavut'um» diye öğünürdü. Onun Arnavutluğu da Mehmet Akif'in arnavutluğu gibiydi. Türkçenin hasını yazan bir Arnavut... En gözde arkadaşı Celâl Vardar'dı. Niyazi'nin her türlü çile ve kaprisini ondan başkası çekemezdi. Parasız günlerimizde, kocaman köstekli, baba yadigârı saatini Niyazi'nin hatırına meyhanelere az mı rehin bırakmıştı.

Ankara'da, Posta caddesindeki Parabıyık'ta, içtiğimiz, sıra hesaba geldiğinde köstekli saat ortaya çıktığında meyhaneci hemen anlardı. Saati ve hesap pusulasını alır, yavaş çekilir giderdi. Ardından da hesabı ödemişcesine ağır ağır biz çıkardık. Yedeksubaylığını bitirdiğinde memleketine dönmesi için verilen yolluğu bir gecede yemiştik. Bir daha yolluğu denkleştirebilmek için üç ay Ankara'da kalmak zorunda kalmıştı.

Gururlu muydu? Davranışı, oturup kalkışı, onu ilk tanıyana gururlu izlenimini verirdi. Oysa bir dilim ekmeğini her dostu

ile paylaşacak kadar tok gözlüydü. İçkiye düşkünlüğü, o dönemin bütün şairleri gibi, çok genç yaşta başlamıştı. Bir gün içki yüzünden hastaneye kaldırmışlar. Yakın bir arkadaşı hastaneye, gizlice içkiye batırılmış leblebiler getirerek içki susuzluğunu gidermiş, hep onu anlatırdı. Atın ölümü arpadan olsun, derler. 1914 doğumlu olduğunu sandığım Niyazi Akıncıoğlu, 1979'da gözlerini yaşama kapatırken belki de içki yüzünden kapadı.

Şiirlerinde özgürlüğü, barışı, faşizme karşı direnci anlatırdı. İlk görünümünde öğüt verir gibi yazılan bu şiirlerde ince bir lirizm vardı. Lirizmi hiç bir zaman ihmal etmedi.

1940 - 1950'leri bir düşünün. Nâzım Hikmet hapisanededir. Şiirin Nâzım Hikmet etkisinden kurtulması için onun hapse atılmasını yeter saymışlardır. Bu yasak döneminde ardından hemen bir şair kuşağı gelmişti. Bir batan, bir çıkan dergilerde görünen Niyazi Akıncıoğlu gibi şairlerden kurtulabilmek için, o dönemin tek parti iktidarı, bazı yeni şairleri ortaya çıkarma zorunluğunu duymuştur. Nurullah Ataç'ın öncülüğü ile Garip şairlerinin ortaya çıkarılması bu yüzdendir. Bu da yetmemiştir. Ahmet Kudsi Tecer'e CHP'ye bağlı Halkevlerinin Ülkü dergisi verilmiştir. Kudsi Tecer, kendi anlayışı içinde bu dergide halk şairlerini ortaya çıkarmayı denemiştir. İşte Aşık Veysel ve benzerleri bunun için abartılmış, örnek olarak sunulmuştur. Kudsi Tecer, kendi de halk şiirleri geleneğine özenen şiirleri bu dönemde yazmıştır. «Orda bir köy var uzakta» bu denemelerin tipik örneği sayılır.

Bu şiirlerde halk şiiri geleneğinden yararlanılmış, halktan yararlanılmamıştır. Bir köylü Aşık Veysel'in kendi de köylü olduğu halde, köylünün durumunu yansıtan bir şiirini bana gösterebilir misiniz? Bir sanatta köylünün geleneksel sanatı olacak ama kendi olmayacak, örnekleme daha başlangıcında sakatlığını ortaya koymuştur. Köyden çıkan Demirel'in iktidara geldikten sonra köylüyü unutması gibi bir tutum.

Niyazi Akıncıoğlu, divan şiiri kelimeleri kullanarak kendine özgü bir şiir dili oluşturmaya çalışmıştır. Onun için şiirlerinde bir çok divan şiiri «mazmun»u bulabilirsiniz. Niyazi'den sonra üne kavuşmuş bir çok şair, bilerek bilmeyerek, onun geliştirdiği şiir dilinden yararlanmıştır.

Çok çabuk üne kavuştuğu gibi çok çabuk da hem unutulmuş, hem unutturulmuştur. Bunda, bir süre siyasal nedenlerle şiiri

kendisinin ihmal ettiği de düşünülebilir. Birkaç mısra yazarak ünlerini koruyan şairler gözde olurlarken Niyazi'nin unutturulmasının ardında ben başka nedenler bulunduğunu sanmaktayım.

Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirleri bundan sonra gündeme yeniden alınarak, yeniden değerlendirilerek gün ışığına çıkacaktır. Biliyordum. Akıncıoğlu unutulamazdı.

Cumhuriyet (17 Şubat)

NİYAZİ AKINCIOĞLU'NUN ARDINDAN: 1940 KUŞAĞININ HALK ŞİİRİNDEN USTACA YARARLANAN «UMUT ŞAİRİ»

ARİF DAMAR

«Selâmın geçiyor besbelli/Yeşerdi telgraf direkleri.»

Niyazi Akıncıoğlu, «Umudun Şairi» öldü. Bu benim için «beklenmedik» bir olay değildi. Ama, gene de beklemiyordum. Önümüzdeki günlerde Ankara Sanatsevenler Derneğinde 60. doğum yılını kutlayacaktık. Bundan iki ay kadar önce dernekte konuşmamı bitirdikten sonra, Sayın Anıl Çeçen'le bu konuda sözleşmiştik. Öldü Niyazi Akıncıoğlu, öldü, bekleyemedi... Büyük bir şiir ustasını kaybettik. Hem de şiiri, ustalığı, büyüklüğü bilinmeden, duyulmadan...

Niyazi Akıncıoğlu 1940 Toplumcu Kuşağı'ndan Attila İlhan'ın deyimiyle: «fedailer mangası»ndandı. Şiirlerinin çıktığı, daha doğrusu şiirlerinin çok sık göründüğü dergiler toplumcu anlayışı savunan 1940-50 arasındaki Yeni Edebiyat, Ses, Yeni Ses, Yürüyüş, Meydan, Yeryüzü gibi dergilerdi. Bizler, yani 1940 Kuşağının genç takımı önce bu dergilerin okuyucuları, sonra da yazarları olduk: Enver Gökçe, Atilla İlhan, Ahmed Arif, Şükran Kurdakul... Onun ünlü şiirlerinden «Bursa» ile benim ilk devrimci şiirlerimden «Geceninİçinde» İnsan dergisinin 1943 Ağustosunda çıkan son sayısında yayımlanmıştı.

Niyazi Akıncıoğlu, o yıllarda Dinamo, Rıfat Ilgaz, A. Kadir gibi sevdiğim, beğendiğim şairler arasındaydı. Ama, ne yalan söyleyeyim, şiirinin önemini, günümüz toplumcu şiirine uzanan etkisini ancak bundan beş altı yıl önce algılayabildim.

Dostum şair Ö.F. Toprak «Yürüyüş» dergilerini verdi bana; ben o zamanlar bu gibi dergileri okur ama saklamazdım. Bir yönden saklayamazdım da. Niyazi'nin şiirlerinin büyük bir bölümünü

birarada görmek, incelemek olanağını buldum. Sonra Faruk, «Meydan» dergisini verdi. Onda da Niyazi'nin en büyük şiirlerinden birini, «Kuş Kanadından» şiirini okudum. Bu şiiri bilmiyordum. Mehmed Kemal'in Ankara'da çıkardığı bu tek sayılık dergiyi görememiştim. Sonra öteki dergileri, öteki şiirlerini buldum. Yeni baştan okudum, düşündüm. Anladım ki gerek Attila İlhan, gerekse Enver Gökçe, Ahmed Arif, Akıncıoğlu'nun şiirini, şiirini özgün, yerel, bir yerde ulusal kılan öğeleri, yani dilini, şiir diline katkısını benden çok önce sezmişler, özümsemişler.

Yahya Kemal'in, Ahmet Muhip Dıranas'ın şiirleri kitaplaşmamıştı; ;ama şiirleri okunuyor, biliniyor, söyleniyordu. Ders kitaplarına, güldestelere alınıyor, durmadan sözleri ediliyor, bu yönden onların kitaplarının olmaması bir eksiklik yaratmıyordu. Vardılar.

ŞİİR DİLİ

Akıncıoğlu'ndan şiir alan ilk güldeste 1945'de Ankara'da çıkan ve hemen Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılan «48 Şair», ikincisi de Hikmet Altınkaynak'ın 1977'de TYS yayınlarından çıkan «1940 Kuşağı» kitabıdır. Aradaki otuz iki yıl hiçbir güldesteye alınmadı şiirleri, birkaç yıl önceye kadar da adı anılmadı.

Akıncıoğlu, şiirlerinde, verebildiğimiz örneklerde görüleceği gibi, dünya görüşünü, inancını «kitabilikten» çıkarabilmiş, Nâzım Hikmet'in en çarpıcı örneğini «Şeyh Bedrettin Destanı»nda verdiği halk şiirinden, halk deyişlerinden, halk şairi gibi olmadan ustaca yararlanmak yolunda daha da incelmiş, devrimci şiirde dil sorununu herkesten önce çözümlemiştir. Dilinde, şiirinde şiirsel ağırlığı olmayan, çağrışım gücü zayıf, kısıtlı sözcük zor bulunur.

Üstad Abdülbâki Gölpınarlı'nın Divan şiirimizi toptan kötülediği yıllardan, yani «Divan Edebiyatı Beyanındadır» kitabını çıkardığı sıralar, Niyazi Akıncıoğlu buna kapılmaz, o eşsiz «Edirne» şiirini yazar, yayınlar, 1940 Toplumcu Kuşağının hiçbir şairinde böyle bir şiire rastlanmaz. Niyazi gerçi «Kuş Kanadından» şiirinde de yer yer Divan şiirinin edasıyla konuşur ama «Edirne» şiiri bütünüyle Divan sesiyle sürer. Arada:

«Gönül bir top ibrişim/Sarılırsa çözülmez/ (...) Ve bihaber Yıldırım'da bir evcikte/-akan sudan, uçan kuştan - /yeşil dut yaprağında/ak bir ipek böceği/ipeğini dokur dokur ölür.»

Şiiri bitirirken bir Rumeli türküsünden «Edirne köprüsü taştan/Sen çıkardın beni baştan» dizelerini alır.

Halk dilinden incilerle bezer şiirini. Akıncıoğlu'nun şiirindeki ses, gizli bir aruz sesidir sanki. Özgür koşukla yazılmış, baştan sona halkın diliyle söylenmiş şiirlerinde de. Daha doğrusu, Akıncıoğlu'nun kendi yarattığı bir sestir, kendi sesidir. Bu ses, şiirimizde sürüyor. Ama O artık. «bir deste alev güldür, mahzun/yâr elinden düşürülmüş şimdi suda.»

Ama sular: şimşir kelâmı dilinde/destan okur okur akar.»

Artık Kırklarell'nde Niyazi Akıncıoğlu yaşamıyor. 1958'de dostlarına, kendisini seven arkadaşlarına «Dost» dergisinde bir mesajı çıkmıştı: «Ekmek parası bu, avukatlık ediyoruz işte...» diyordu.

Bundan bir yıl önce de: «Ben böyleyim işte/Çoğu mahzun; yanmış harman misali/Özrüm sorulmaya!»/Unumu elemiş değilim ama/Eleğim asılı/Özrüm sorulmaya!» diyordu.

Bir insan yalnız kurşunla öldürülmez. İşsizlikle, açlıkla, zindanla, işkenceyle de öldürülmez, hele o bir sanatçı, bir şairse. Anlayışsızlığın, baskının hoyratlığında, değerbilmezliğin mutsuzluğunda da insan öldürülür. Yazımın başında, ölümünün benim için beklenmedik olmadığını söylemiştim, evet öyleydi.

KİTABINI ÇIKARAMADI

1976 yılının ekim ayında kendisini görmeye, görüşmeye Kırklareli'ne gittim. Önce adını «Nâzım'dan Sonra Niyazi Akıncıoğlu» diye düşündüğüm, sonra birtakım tepkileri gözönünde tutarak, «Şiirimizde Niyazi Akıncıoğlu» dediğim kitap üzerine konuşmak istiyordum. Ayrıca bir sağ partinin il başkanı olduğu yolundaki söylentilerin de aslını öğrenmek istiyordum.

Niyazi hiç değişmemişti. 1940'ların Akıncıoğlu'su bıraktığımız gibi duruyordu. Delikanlı değildi, o kadar «Her Allahın günü şairdi.» Şiiri bıraktığı da doğru değildi. Yalnız rakıya sabahtan başlıyor, hiçbir şey yemiyor, içiyordu. Hiç bir siyasi partiyle ilgisi yoktu.

Bir gece konukları oldum. Birkaç şiirini banta aldım. Bu arada 1940'larda yazdığı, Ankara'da kendisinden dinlediğim «Vatanlar Masalı» (o zaman adı başkaydı) destanının aradan 35 yıla yakın

zaman geçtiği halde değerinden bir şey yitirmediğini gördüm. Bu destanın bir bölümünü banta okudu. Yüze yakın şiiri olduğunu, kendisinin bir kitap hazırladığını, adının da «Kuş Kanadından» olacağını söyledi. İstersen dedi, senin çalışman, kitabın benimkinden sonra çıksın, böyle daha iyi olur. «Vatanlar Masalı»nı, çok ısrar ettiğim halde, vermek istemedi.

Ben de aslında «Vatanlar Masalı»nı katmadan yapılacak bir kitabın onu belirtmekten uzak, eksik olacağını, onun Türkiye işçi sınıfının devrimci bir şairi olduğunu, ancak o şiir de girerse, kitabın en çarpıcı biçimde ortaya çıkabileceği düşüncesine vardım.

Kendisi bir şey söylemedi ama, büyük yayınevlerinden bir öneri bekliyordu. Evet, Niyazi Akıncıoğlu'nu kitabı, «Kuş Kanadından» çıkmadan kaybettik.

Biliyorum, çok içiyordu diyecekler. Niçin içiyordu? Niçin çok içiyordu?

1950'lerde Kırkelareli'nde «... komünizan bir partiyi idare etmek» iddiasıyla yargılanmış, bu suçla hapse girmiş, iki yıl yatmıştı. «Bir tertipti, bir provokasyondu.» Bir başka nedenden siyasi polis kendisine takmıştı.

«Uzaktan Sevgilerle» her gün ölüyor, kendini öldürüyordu.

Hikmet Altınkaynak'la konuşmasında: yeni arkadaşlar var ya yeni arkadaşlar, onların karşısında şiir yazmaktan utanıyorum. (...) Çok iyi şiir yazanlar var, (...) Bugünkü Türk şiiri daha iyi daha, daha toplumcu, daha gerçekçi.» gibi şeyler söylemişti. Bunu sordum kendisine, niçin böyle konuştuğunu sordum, gerçeği öğrenmek istedim. Şöyle yanıtladı beni:

«Böyle konuşmak, gençleri yüreklendirmek her şeyden önemlidir.»

Devrimciydi Niyazi. Artık 141, 142 yok onun için. Korkusuz yaşayacak.

Sanat Dergisi (19 Şubat)

M. NİYAZİ AKINCIOĞLU'NUN ARDINDAN

Erol ÇANKAYA

8 Şubat tarihli Cumhuriyet gazetesinin ikinci sayfasında yayınlanan bir ölüm duyurusu M. Niyazi Akıncıoğlu'nun öldüğünü bildiriyordu: «Baromuz Avukatlarından Kırklareli'nin yetiştirdiği değerli düşün ve sanat adamı şair, büyük insan Avukat Niyazi

Akıncıoğlu'nu 1 Şubat 1979 günü kaybetmiş olmanın derin acısı içindeyiz.» Türkiye Yazarlar Sendikası'nca değil de Kırklareli Barosu Başkanlığı'nca yapılmış bu duyuru.

Bir bakıma doğal bu, çünkü Akıncıoğlu son otuz yıldan beri «şair Akıncıoğlu» olarak değil, «Avukat» olarak sürdürüyordu yaşantısını. Yalnız, son bir kaç yıl içinde tekrar, ustası olduğu şiire döndüğü, eski ürünlerinden hiç de aşağı olmayan dizeler yazdığını kanıtlayan bir kaç şiir yayımladığı görüldü.

1916 yılında Bursa'da doğmuş M. Niyazi Akıncıoğlu, 1940"larda, Hukuk Fakültesinde okurken dönemin ilerici dergilerinden olan Pınar, Yürüyüş, Ses, Yeryüzü gibi yayın organlarında «Vatana ve Gurbete Dair», «Bursa», «Edirne», «Köroğlu» gibi ünlü şiirlerini yayımladığı görülüyor. Daha sonra birdenbire şair yanının öldürmeyi seçip «Avukat» olarak Kırklareli'nde yaşamayı yeğler. 1950 yıllarında Kırklareli'nde «komünizan bir partiyi idare etmek» savıyla yargılanarak iki yıl mahpus yattığı görülüyor Akıncıoğlu'nun, 1970'lere kadar süren uzun bir sessizlik dönemi içine girdiğini görüyoruz daha sonra. 1971'den sonra yayımladığı iki şiiriyle, şiir yayımlamasa da «Her Allah'ın günü şair» kalabildiğini kanıtlayacaktır.

Türkiye'de uzun yıllar, içinde siyasal birçok etmenin de yer aldığı nedenler yüzünden 1940 Kuşağı sosyalist gerçekçi şairleriyle arkadan gelen kuşaklar arasında bir kopuntu yaşandı. Nazım Hikmet gibi bir şairin bile geniş okur kitleleriyle ancak 1960'ların sonunda karşılaşma olanağı bulabildiği düşünülürse bu olgu karşısında pek de şaşırmamak gerekiyor. Kaldı ki Nazım şiirinin bile hâlâ bütün boyutlarıyla kavranabildiği söylenemez. Aradan bunca yıl ve toplumsal demokratikleşme yolunda bunca mesafe alınmasına karşın, bırakalım geniş okur kitlelerini, sosyalist bir şiire varmak isteyen genç şiir kuşakları bile bu dönemi tüm açıklığıyla öğrenebilmiş değiller. Bilinmeyen birçok olgu, horlanmış gözardı edilmiş, resmi kültür politikası sonucu unutturulmuş birçok sanatçı var günümüzde de. Asıl üzücü olan yan ise, gerici kesim kadar ve belki daha çok etkin olan «ilerici» çevrelerin bu konudaki tavırları. Oysa günümüz Türkiye'sinde sosyalist bir şiiri gerçekleştirmek isteyen her şairin ilk yapması gereken, bu dönemi gereğince kavrayarak, geçmiş ustalarla aradaki kopuntuyu gidermek. Günümüzün genç şairi sosyalist gerçekçi bir şair bileşimini, kaynaklarının nerede olduğunun bilincine vararak,

bu toprağın üzerinde bu bağı kurarak gerçekleştirebilecektir çünkü.

Bu kopukluğun giderilmesi doğrultusundaki bir çabaya A. Bezirci'nin «Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri» adlı antolojisiyle rastlandı geçmişte. Yeni kuşaklar birçok usta gibi M. Niyazi Akıncıoğlu'nun şiiriyle ilk kez bu derlemede karşılaştılar. Ve ilk kez burada okudular. «Yağmur Duası»nı, «Hasbihal»i, ve «Hürriyet Kasidesi»ni. Akıncıoğlunun şiirlerinden yapılmış ve olabildiğince kapsamlı iki derlemenin 1974 yılında **Yarına Doğru** dergisinde yayımlandığı görüldü. Sonra **Yansıma** ve **Türkiye Yazıları** dergilerinde iki şiir.

Siyasal mücadelenin içindeki kültür-sanat boyutunun önemini de kavrayan kuşaklar özellikle 1971 döneminden sonra geçmişin kültür mirasıyla bağ kurma çabasına giriştiler ama bir çok nedenler yüzünden bütünüyle başarılamadı bu. Bu kısır döngüyü sadece Nazım Hikmet ve Ahmed Arif şiirinin kırabildiğini görüyoruz. Bu adlara sonradan Enver Gökçe de eklendi ama yeterince tanınmayan bir çok şair var hâlâ. Kaldı ki bu andığım şairler de ancak siyasayla doğrudan bir bağ içinde oldukları şiirleriyle biliniyorlar. Sosyalist kesimde hâlâ egemen olabilen, sanata yararcı bakış açısı doğal olarak bu sonucu yaratıyor. İşte Akıncıoğlu da bilinmesi zorunlu olan bu ustalardan.

M. Niyazi Akıncıoğlu'nu 1940 Kuşağı şairleri arasında önemli ve özgün kılan nitelik, Halk şiirinin ögelerinden olduğu kadar Divan Şiirinin tonalitesinden ve ritminden de yararlanarak yeni bir şiir oluşturması. Savaş yıllarının, açlığın ve esaretin içinde umudun ve direnişin türküsüdür onun şiiri. Bu ögeler yalın kat bir gerçekçilikle değil insani olanın bileşkesinden verilir. «Bir ezan vakti başladı gurbet/bir ezan vakti bitti memleket/ve cümle esaret./İliklerimize kadar mehtap vardı.» diyordu bir şiirinde. Şöyle yazıyordu «Köroğlu»nda: «...seyri malum bizce tarihin/malum ve mutlak; /Yarın aydın, yarın güzel, / yarın bizim olacak/. /Yirminci asrın göbeğinde biz,/ Daha merd, daha insan,/daha cesuruz; / Ve hâlâ yaşıyoruz...» Sık sık nikbinlik değil, tarihsel bir iyimserliktir bu.

Birkaç yıldır sözü ortaklıkta gezinmesine karşın kitabı yayımlanamadı Akıncıoğlu'nun. Bunda biraz da kendisinin, şiirlerini yayımlatmak istemeyen tavrının da rolü vardı sanıyorum. Yakında günışığına çıkacağına inandığım kitabı, Nazım Hikmet,

Enver Gökçe, Ahmet Arif gibi uzun yıllar «sır» olmuş ustalardan sonra sosyalist gerçekçi şiirimize yepyeni bir ufuk ve boyutlanma sağlayacaktır. Artık hep omuzlarımızın dibinde ve Yakından Sevgilerle. (Dünya - 5 Mart)

M. NİYAZİ AKINCIOĞLU

Ömer Faruk TOPRAK

Şimdilerde 1940 Toplumcu Ozan Kuşağı'nın siyasal şiirlerini incelemeye yaklaşırken, elbette o dönemin toplum yapısına bakacağız. Önce 1940-1945 arasındaki Türkiye'nin toplumsal koşullarını, o dönemi yaşamış aydınlardan dinliyeceğiz. o aydınların yazdıklarını okuyacağız. Sonra İstanbul Üniversite kesiminin, öğretmen kesiminin, o dönemde hangi koşullardan geçtiğine bakacağız. Ve orada bulduğumuz aydın kesiminin toplumsal yapısına yaklaşacağız.

Savaş yıllarında, Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 17-18 milyon civarında, İstanbul 750 bin nüfuslu bir kent idi. İstanbul'un Osmanlı'dan kalma eski çizgileri, eski semtleri ,eski insan yüzleri, hepsinden önemlisi Avrupa ekonomisine bağımlı yapısı olduğu gibi duruyordu. Solcu aydın sayısı, İstanbul'da beşyüz sayısına yaklaşabilir mi? Yaklaşır ya da biraz aşar diyelim. O yıllardaki tutuklamalardan, sol görüşlü kişilerin ana sayısı, belki gerçeğe yakın çıkarılabilir.

Az gelirli ailelerden geliyoruz. Küçük küçük cep harçlıklarıyla kitap alıyoruz, dergiler çıkarıyoruz. Yeni yeni sökmeye çalıştığımız Fransızcamızla, Fransız sol'unun dergi, gazete ve kitaplarından dünyaya bakmıya alışıyoruz. İnönü'nün ağır baskılı yönetimi, hepimizi adım adım izliyor. Üstelik şiirlerimizle ilgili yalan raporlar düzenleniyor. O dönemin sivil memuru, okuması yazması kıt Kara Kemal'in verdiği raporları, ünlü polis şefi Parmaksız Hamdi, bir sorgumda bana okumuştu da, hem şaşırmış, hem gülmüştüm. Ama salt Kara Kemal'le yetinmiyorlar, aramızda yeni yeni görevlendirilmiş «edebiyat polisleri» bize kulak veriyorlar. Olaylar geliştikçe, onları tek tek biliyoruz. Çünkü acemilikleri, sorularından belli oluyor. Ama bir de şu var: beş - on genç ozanın ,yazarın denetiminden sorumlu kişiler, saplantılar içinde olduklarından, durmadan yanılgılara düşüyorlar. Bir tek Rus tanımadığımız halde, bizi bir yerde ruslarla buluşacakmış gibi gösteriyorlar. Oysa bizim gittiğimiz yerler belli: Üniversite,

Küllük kahvesi, Sebat Basımevi, Karagümrükte köfte ve şarapla içki dünyasına girdiğimiz, içki evleri.

Niyazi Akıncıoğlu ile bu ortamda başlamış arkadaşlığımız. Herhalde Rıfat Ilgaz, tanıştırmış bizi. İnce uzun boylu sarışın... İncecik boynu üzerinde büyükçe başı. Yüzünde Trakyalı çizgiler ve arnavut bıyıkları sarkık. Başını iki yana devirerek, şiirlerimi okurdu. Sağ eli ile şiirinin ritmini tutardı. Divan şiiri'nin bazı deyimlerinden, ama daha çok «halk şiiri» ağzından gelen sözcüklerle kurardı dizelerini. En güçlü yanı, halk ozanlarından bir «şair sezisi» ile çekip çıkardığı pırıltılı dizelerdi. Nasıl bulurdu, nasıl çıkarırdı, şaşar kalırdınız.

Fakat içimde, derinlerde bir tel titrerdi. Bu Niyazi Akıncıoğlu, şiiri bir gün bırakıp gidecek aramızdan derdim. Bu yargıya, şiir üzerine bir kaç kez tartıştığımız zaman varmıştım. O sıralarda Hukuk Fakültesini bitirmişti ama, alkole bir güzel batmıştı. İçince bambaşka bir insan oluyor, masadakilerle arasındaki bağları koparıp atıyordu.

AKINCIOĞLUNUN BİYOGRAFİSİ

M. Niyazi Akıncıoğlu (Bursa 1916 Ankara 1 Şubat 1979) Günümüz ozanlarından ve avukat. Bursa Lisesi 1938, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini (1943) bitirdi. Ölümüne değin Kırklareli'nde avukatlık yaptı. 1950'de 141 ve 142 ye aykırı hareketten, altı ay kadar cezaevinde kaldı.

1940 ile 1945 arasında yayınladığı şiirlerde, Divan şiiri ile Halk şiirinin bazı deyimlerini, dizelerine değerli taşlar gibi yerleştirdi. Sirkeci, Bursa, Edirne, Köroğlu başlıklı şiirleri ile ün yaptı. 1940 toplumcu ozanları içinde isim yaptı ama, günlük ekmek peşinde yürürken, önce arkadaşlarından koptu, sonra şiirden uzaklaştı. 1950'den sonra, hemen hemen hiç şiir yayınlamadı.

1938'de, Halk şiiri ağzı lie söylediği, ilk gençlik denemelerini getiren kitabı HAYKIRIŞLAR'dan sonra, kitap çıkarmadı. M. Niyazi Akıncıoğlu, sol şiirin, bir kaç güzel örneği ile belleklerde yaşayacak bir ozanıdır.

Bir gün ansızın Kırklareli'ne çekip gitti dediler. Ailesinden çekinirdi ve onlara sıkı sıkıya bağlı idi. Zaten Fakültede iken evlenmişti ve bir çocuğu vardı. Bir ilkokul başöğretmeni olan babasının sözünden hiç çıkamazdı.

Önceki gelişlerinde, yeni yazdığı şiirleri bize okur, hemen bir kopyasını bana verirdi. Çünkü 1942-1943'te yazdıklarını ben yayınlamıştım. Şiiri verdikten sonra, bana pişman olmuş gibi bakar, arkasından da eklerdi:

«Sen bu şiirlerle, benim başıma bir iş getireceksin ama, bilmem ne zaman?»

«Hiç korkma, şiirler insanları yüceltir. Şiirlerle gelecek belâ, hoş geldi, safa geldi.» der, onu yatıştırmağa çalışırdım.

Yukarda, bir gün ansızın çekip gitti, dedim. O gidişten sonra, Niyazi Akıncıoğlu'nu belki bir yıl, iki yıl, belki daha fazla göremedim. Rıfat Ilgaz'a soruyordum. Rıfat: «Niyazi yitik!» diyordu. Rıfat'ı çok sevdiği için, İstanbul'a gelse, onu arar bulur diye düşünüyordum.

Oysa İstanbul'a geliyormuş ve bizleri aramadan gidiyormuş. Sait Faik, Niyazi'yi gördüm Sirkeci garında, diyordu. Rıfat ve ben tutuklanmıştık. Dergimiz «yürüyüş»'ü kapattık diyorlardı, Rıfat'la birlikte «emniyet»'e gidiyorduk, «yürüyüş»'ün kapatılmasına ilişkin «bakanlar kurulu kararı»'nı gösterin diyorduk, «bakanlar kurulu kararı» yoktu, gösteremiyorlardı, «dahiliye vekâleti» başlıklı bir kâğıt çıkarıyorlar, «dahiliye vekili yerine müsteşar» imzasını uzaktan görüyordum. Sivil komiser Tarık, okuduğu kâğıdı bizden saklamaya çalışıyor, ben uzaktan okuyunca, dirseği ile beni itiyordu. İkimizdeki yürek nasılmış, farkında değildik. Ben yirmiiki yaşında, Rıfat otuzbir yaşında, yüreklerimiz bir bakır mangalda hiç sönmeden yanıyormuş meğerse, hep onunla ısınıyormuşuz da, haberimiz yokmuş.

Bir süre sonra, hücreden çıkınca, bazı dost bildiklerimiz bizimle korkarak, çekinerek konuşuyorlardı. Bazıları ise, yolda bizi görmemezliğe geliyordu.

Niyazi Akıncıoğlu, siyasal sol şiirin yaklaştırdığı korkuları, duymağa başlamıştı. Bu şiirlerin getireceği tutuklamalardan biraz çekinir olmuştu. Bana bir kaç yıl önce, şiirlerini takma ad. (Eflâtun Cüneyt) ile yayınlamak istediğini söylemişti. Ben karşı çıkmıştım ve onu uyarmıştım:

«Sen bu tür şiirlerini, takma adla yayınlarsan, sorumluluktan kurtulamazsın, sorumluluk varsa, gelir seni bulur. Toplumcu şiirden kopmayı istiyorsan, gider bir köşeye çekilir, Kenan Harun,

Özdemir Asıl' türünde şiirler yazarsın, kimse de seni rahatsız etmez.»

Bu sözlerim, onu hem kızdırmış, hem düşündürmüştü. Siyasal sol şiirden kopmadı ama, daha fazlasını yaptı. Şiiri bıraktı. Hem de kahrolarak. Çünkü başlangıçta, şiiri ciddiye alan bir insandı. «yürüyüş» dergisinde yayınlanan şiirleri, onun iyi bir ozan özsuyu taşıdığını gösterir.

1946 Mart'ında Gelibolu'da yedeksubay hazırlık birliğinde aynı bölüğe düştük. Eğitim saatleri dışında, soğuk Mart güneşi altında kırlara açılıyorduk. Rüzgârı hiç dinmiyen o yürede, torbalarımızda peynir ekmek, matralarımızda şarap, o bana Rumeli türküleri, söylüyor, ben ona şiirler okuyordum. Şimdi bile bir yerlerde «edirne köprüsü taştan»'ı söyleseler, belleğime Niyazi Akıncıoğlu'nun dizeleri sıralanır. Ozanlar çok yaşasın derim.

Ankara'da 1946'da çiseleyen yağmur altında, yazlık giysilerle, Yedeksubay'a götürülüyorduk. Bölük bölük, Yedeksubay Okuluna girdik. Ranzalarda sabun kokan pikeler, temiz yataklar bizi bekliyordu. Gelibolu'daki «sefalet» sona ermişti. Bir iki gün geçti. Niyazi öksürüklerle, birdenbire hastalandı. Hastane, doktor derken, «ciğerlerinde iltisak» raporu ile, bir sonraki döneme katılmak üzere, memleketine dinlenmeye gönderdiler.

Giderken bana üç şiir bıraktı:

«Birgün, bir dergi çıkarırsan, yayınlarsın!» dedi.

O şiirleri, bir dergi kolleksiyonu içine koymuşum. Yitirdim sandım. Yıllarca bulamadım. Sağlığında yayınlayayım istiyordum, olmadı. Ölüm haberi gelince, yeniden araştırdım. Bir yerlerden pırıl pırıl dizeleri çıktı karşıma.

Niyazi'nin şiirlerini bir dosyada toplayan Ozan arkadaşım Arif Damar, şiirlerden ikisinin daha önce dergilerde çıktığını söyledi. Ama yayınlanmamış olanı, gerçekten Niyazi Akıncıoğlu'nun en güzel şiirlerinden biri gibi göründü bize. Şiire tutkun olan aydınlar, okusunlar, karar versinler.

Niyazi Akıncıoğlu, yıllarca Trakya'nın unutulmuşluk ağının gerisine çekildi. Ne bir şiir geldi kendisinden, ne bir selâm. Biz arkadaşlarını unutmuştu, belki de bizlere kızıyordu. Bulunduğu küçük kente yolu düşen bazı dostlar, onunla görüşüyorlar, iyi

izlenimlerle dönmüyorlardı. Alkole esir olmuştu ve artık şiir yazmıyordu.

1956'da, günlük ekmek peşinde, yeniden İstanbul'a döndüm. Eski dostlarım Fahir Onger'le, Lütfü Erişçi'yi Cağaloğlu'na her gidişimde görüyordum. Galiba 1958'de, Lütfü'nün kitapçı dükkânında üçümüz sohbet ederken, Niyazi kapıda dikiliverdi.

En azından on yıl karşılaşmamıştık. Beni görünce durakladı. Son kez gene tartışmalı ayrılmıştık. Belki onu anımsadı. Galiba damdan düşer gibi bir söz edecekti. Sonra vaz geçti. Kucaklaştık. O gün, dördümüz, Sirkeci'de bir içki evinde, eski anıları andık Ben «şiir yaz Niyazi» dedikçe, o bu konudan kaçıyor, «sizler yazıyorsunuz ya, o bana yeter!» diyordu. Ondan üzüntü ile ayrıldım.

Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirden neden koptuğunu, arasıra düşünürüm. Ve şu kanıya varırım: «Bir ozanın, toplum içindeki çevresini, arkadaşlarını yitirişi, onun sönüp gitmesine yol açıyor. Bu kural, her ozan için değil ama, Niyazi için geçerli sanıyorum.»

İyi şiir katına varmış, tam bir dize ustası olmaya başlamışken, küçük bir kentin kerpiç duvarları gerisinde kalması, eski ozan arkadaşlarına yabancılaşması, toplumsal açıdan incelenmesi gereken bir sorun bence.

Niyazi Akıncıoğlu'nun dört beş şiiri var ki, unutulamaz. (Edirne, Bursa, Köroğlu, Sirkeci ve şu son şiiri) Küçük bir kitabı dolduracak şiiri dergilerden çıkabilir. Günümüzde 19 şiirle (şu ya da bu nedenle) büyük ün yapan ozanlar var. Akıncıoğlu'nun da ondokuz şiiri bir araya getirilir. Ve rahatlıkla, bu şiirler ona büyük ün sağlıyabilir

Türkiye Yazıları (Eylül)

OZAN ALİ RIZA ERTAN ÖLDÜ

Türkiye Yazarlar Sendikası üyesi, Buca Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni, ozan Ali Rıza Ertan 12 Şubat 1979 günü öldü.

1944 yılında Aydın'da doğan Ertan, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak İzmir Buca Lisesi ve Buca Eğitim Enstitüsü'nde görev yaptı. Ertan, 1967'de Soyut dergisindeki eleştirileriyle, yazın dün-

yasına girdi. Daha sonra Yeditepe, Güney, Yeni Dergi, Yansıma ve Dönemeç gibi dergilerde şiirleri yayımlandı. Ertan, dört de şiir kitabı yayımladı: «Tadı» (1971), «Eski/Yeni» (1972), «Gülle Büyüyecek Adı» (1976) ve «Kuşku Girdi Araya» (1978).

DEĞERLİ OZAN ALİ RIZA ERTAN'I YİTİRDİK

Özgür COŞKUN

Değerli ozan, Türkiye Yazarlar Sendikası üyesi, Buca Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni, Ali Rıza ERTAN'I 12 şubat 1979 pazartesi akşamı yitirdik.

Ertan, 1944 yılında Aydın'da doğmuştur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. (1967)

Edebiyat Öğretmeni olarak İzmir Buca Lisesi ve Buca Eğitim Enstitüsünde görev yaptı. Evli ve iki çocuk babasıydı.

Genç yaşta ölen, dost ozan Ali Rıza ERTAN, yazmaya 1967'de başladı. İlkin Soyut Dergisinde eleştirileriyle göründü. Daha sonra kalemini şiire adadı. Yeditepe, Güney, Yeni Dergi, Yansıma ve Dönemeç gibi dergilerde yayımladı şiirlerini.

İlk kitabının adı, «TADI»dır. (1971) Hemen bir yıl sonra «ESKİ/YENİ»yi yayımladı. Bu kitaplarındaki şiirleri değişik türlerden oluşur. Bir arayış içinde olduğu görülür. 1976 kasımında «GÜLLE BÜYÜYECEK ADI»nı yayımlar. Ertan işte bu yapıtında kendi sesini bulur. Bireycilikten sıyrılarak, imgeci ve toplumcu şiirler yazmaya başlar. Topluma usta bir ozan olduğunu kanıtlar.

Dördüncü kitabı olan, «KUŞKU GİRDİ ARAYA»yı 1978'in yazında yayımladı. Kitabı oluşturan şiirlerin çoğu konusunu kapitalizmin yozlaştırdığı toplumdan alır. Alaycı bir anlatımla şiirleştirir. Özentileri, kuşkuları ince duyarlıklarla anlatır. Geniş halk yığınlarının çelişkilerini yerinde ve zamanında yakalamasını çok iyi biliyordu.

Ölümün acımasız kolları arasından kaçıp kurtulabilseydi, toplum için daha neler yazacaktı kim bilir?

İyi yürekli, dost canlısı, dost ozan. Dostların seni hiç unutmayacak.

(Cumhuriyet 21 Şubat)

SEMİHA TAHİR

Selim İLERİ

Şimdi, şu an ne yazacağımı bilemiyorum. Şimdi, şu an... Gazetede, üzgün, kimselere belli etmeden... Çok sevdiğim, sonsuz saygı duyduğum bir ana gibi yakınlığını gördüğüm, sözcüklere sığdıramayacağım kerte gizli, 'sert' sevencenliğini yaşadığım bir insanı, büyük romancımız Kemal Tahir'in özverili eşi Semiha Tahir'i yitirmenin acısıyla, şimdi şu an...

Haberi, ilk kez Pakize Atay'dan öğrenmiştim: «Yenge çok hasta, barsak kanseri, komada,» dedi. Daha iki üç gün önce.

Yenge: Semiha Tahir, Kemal Tahir'in çevresindeki herkesin yengesiydi. Sözünü esirgemeyen, dirençli, onurlu, yüce ruhlu bir insan. Sanırım pek az kişi, bir sanatçı için, yaşamını paylaştığı bir sanatçı için kendi özel kimliğini böylesine silebilirdi. Semiha Tahir o ender kendini silebilmiş insanlardandı. Sevgili yengemiz...

Halit Refiğ, telefonda, «Gitmene gerek yok Selim,» dedi, «Yenge komada kimseyi tanımıyor, sanırım çok yakında kurtulur.»

Halit Refiğ'i pek çok severdi Semiha Tahir.

Onu son ziyaretim bir buçuk ay öncesine rastlıyor. Filibit teşhisiyle Teşvikiye Sağlık Yurdu'na kaldırılmıştı. Bir akşam saati, bütün hastane odaları gibi o ıssız odada, tek başına yatıyordu. Ona karşı büyük utançlarım da vardı. Kemal ağbi öldü öleli, kendisini pek az arayabilmiştim. «Yenge siz beni bağışlayın,» dedim ayrılırken, «annemin hastalığı, ev, iş... Olmadı, gelemedim.»

Semiha yengenin bana söylediği son sözü, buraya, bir onur gibi aktarmak istiyorum, yazmak, zaman içinde benim için o en anlamlı sözlerden biri olduğunu vurgulamak:

«Ben seni severim Selim, durumunu biliyorum, bağışlanacak bir şey yok.»

Oysa şimdi, şu yazıyı yazdığım sıra, bu özverili insana karşı son görevimi de yerine getirememenin ezikliği içindeyim. Müthiş bir azap.

Semiha Tahir'den bende kalan anıların belki en etkilisi onun anlattığı bir olaydı. Çok gençlik yıllarında sosyalist görüşleri nedeniyle, uzun yıllar yurduna dönemeyip, Sovyetler Birliği'nde kalmış ve yüksek öğrenim görmüş olan bu aziz kadın, dönüşünde, annesini bitkin, özlemler içinde, nostaljiye yakalanmış olarak bulmuş. Ve yıllarca annesinin yanından ayrılamamış Semiha Tahir; «Bakkala gitsem, bir daha dönmeyeceğimi sanır, ağlardı,» demişti.

Kahırlı bir ömürdü Semiha Tahir'inki. Baskı dönemlerinin, demokrasi kısıtlamalarının her türlü eziyetini, acısını çekmişti. Büyük, büyük olduğu kadar da titiz, sinirli, ev yaşantısında kaprisli bir yazarın eşi olarak da, belki ömrünün tek mutlu eziyetini çekiyordu. Sonra bu, birbirlerine alabildiğine bağlı karıkoca, ölümle ayrıldılar...

Şimdi Semiha Tahir de yok artık. O yüzü pek az gülen, ama yüreği hep insandan yana emekten yana çarpmış soylu kişi!

Yıllar akıp geçiyor. Her ölüm, her yakının ölümü insandan çok şey alıp götürüyor.

Biliyorum, Semiha Tahir genç değildi, doğal bir ölüm. Çok genç insanların insafsızca, alçakça öldürülebildiği toplumlarda doğal ölümleri de doğal karşılamak gerekiyor. Ama Semiha yengenin ömrü, biliyorum ki, pek az aydınlık ve güzel şey gördü. İşte insanı yıkan bu...

Sessiz bir kadındı. Kemal Tahir'in yanında varlığını belli etmemeye çalışırdı. Ama bir kez Kemal ağbinin bir coşkunluğuna şiddetle itiraz ettiğini anımsıyorum:

«Bu konuda Lenin'in de ne dediği pek anlaşılmaz.» deyivermişti Kemal ağbi her zamanki coşkunluğuyla, bir konuşmanın olağan akışı nedeniyle.

O suskun Semiha yenge ilk kez karşı koymuştu:

«Kemal, çizmeyi aşıyorsun!»

Kemal Tahir'in de hiç ses çıkarmadığını, bir çocuk gibi hemen sustuğunu anımsıyorum.

Kızgınlıkları geçici, sevgileri kalıcıydı. Küçük çocukları çok severdi. Küçük çocuklarla arkadaşlık etmekten hoşlanırdı. Sar-

man adlı iri bir kedisi vardı, yalnız yemekten yemeğe kapı aşındıran. Sonra o evden, o sokaktan taşındı Kemal Tahir'ler. Semiha yenge günlerce Sarman'a ciğer taşıdı. «Artık yabanileşti, beni tanımıyor, ciğeri kapıp gidiyor bizim Sarman.» diyordu..

Böyle işte, bizi (beni) büyüten, bizde (bende) derin izler, sevgiler, hüzünlü umutlar bırakan değerli, aziz kişileri tek tek yitiriyoruz.

Hoşça kal Semiha yenge.

(Dünya - 3 Mart)

MUHSİN ERTUĞRUL

Değerli tiyatro adamımız Muhsun Ertuğrul, 19 Nisan 1979 Pazar sabahı geçirdiği bir kalp krizi sonucu İzmir'de öldü. Sanatçı, İzmir'e, Ege Üniversitesi Senatosu'nun vereceği «Fahri Doktor» sanı dolayısıyla düzenlenen törende bulunmak üzere gitmişti.

MUHSİN ERTUĞRUL İÇİN!

Lütfü AY

Birkaç gün önce, 1957'lerde kendi eliyle perdesini açtığı, İzmir Devlet Tiyatıosunda, sanat yaşamının 70. yıldönümünü kutlamıştık: Bir avuç sanatseverin, bilim ve sanat adamının sevgi gösterileri arasında (kendi onuruna düzenlenen bir törende sanırım ilk kez) sahneye çıkmış ve konuşmuştu. Belli ki mutluydu. Mutluluğu kısa konuşmasında da açıkça görülüyordu:

«— Herkese teşekkür ederim. Bu akşam bu törene katılmak şerefini bize veren sayın sanatseverlere özellikle teşekkür ederim. Yüksek Ege Ünlversitesi'nin, başta Rektör olmak üzere, değerli Senato üyeleriyle verdiği kararı candan, memnunlukla karşıladığımı bildirir, beni pek mutlu ettiğini yinelemek isterim. Hepiniz var olun.»

Öyle sanıyorum ki yaşamının 70 yılını aralıksız Türk Tiyatrosuna harcamış olan Muhsin Ertuğrul'a, 87. yaşında verilebilecek en güzel armağanı Ege Üniversitesi sunmuş, ona Onursal Doktor payesini vermişti.

Tiyatronun bir eğlence yeri değil bir kültür kurumu, bir bilim dalı olduğunu yaşamı boyunca savunmuş, toplumumuza ka-

bul ettirmeyi başarmış bir sanat adamı için Ege Üniversitesi Senatosunun bu kararı, yetmiş yıllık çetin bir sanat savaşımının kuşkusuz en kesin başarı belgesiydi ve Muhsin Ertugrul için büyük önemi vardı: Aynı savaşımı sürdüreceklere ışık tutması bakımından.

Kim derdi ki o mutlu akşamdan birkaç gün sonra aramızdan büsbütün ayrılacak... Rahat rahat çıktığı ve pürüzsüz konuştuğu sahneden son kez indiği kimin aklına gelebilirdi...

Muhsin Ertuğrul'un ölümüyle tiyatromuz büyük ustalarından birini, Cumhuriyet dönemi tiyatromuz da kurucusunu ve koruyucusunu yitirmiştir. Yazarından seyircisine, en ünlü oyuncusundan, yöneticisine, işçisine, değin, yalnız dünkü kuşaklar değil, bugünkü kuşak da ona pek çok şey borçludur. Reşat Nuri'den, Vedat Nedim'den, Nazım Hikmet'den, Necip Fazıl'dan Cevat Fehmi'ye, Ahmet Kutsi'ye, Haldun Taner'e, Orhan Asena'ya, Melih Cevdet'e, Refik Erduran'a, Aziz Nesin'e, Necati Cumalı'ya ve şimdi adlarını saymaya olanak bulamadığım genç yazarlarımıza kadar sahnelerimizi yabancı repertuvarların tutsağı olmaktan kurtaran kalemlerimiz onun hazırladığı ortamda yetişmiş ve gelişmişlerdir. İstanbul Belediye Tiyatrosundan Devlet Tiyatrosuna, Operasına. Balesine, daha sonra semt ve bölge tiyatrolarına kadar sahne sanatlarının yurdumuza yerleşmesine, okullaşmasına, yayılmasına, saygınlık kazanarak benimsenmesine ve geniş halk topluluklarına kadar götürülmesine, hatta bir bilim dalı olarak Üniversitelerimize alınmasına yönelik çalışmalar onun yorulmak bilmez çabaları, bilinçli önerileri sonunda gerçekleşme olanağına kavuşabilmiştir.

Bugün yeni kuşaklara, kendi süreci içinde, doğal bir sonuç gibi görünen bu ortamın yaratılabilmesi uğruna Muhsin Ertuğrul nelerle, kimlerle uğraşmamıştır: Tiyatroda fındık, fıstık yemeğe ve temsillere perde açıldıktan sonra gelmeye alışmış ilk seyirci topluluklarından tutun da Shakespeare'e dil uzatmıya kalkan aydınlara, kendi küçük çıkarları ve amaçları için tiyatro işlerine el atmak isteyen belediyelere ve politikacılara kadar...

Muhsin Ertuğrul bütün gücünü, katıksız sanat sevgisinin, bilgisinin, yeteneklerinin yanısıra büyük sanat adamı kişiliğinin sağlam yapısından alıyordu. Yaşamı boyunca bildiği yoldan şaşmamış, sanatına ve sanat çalışmalarına yöneltilen saldırıları, çok

ustaca kullandığı keskin kalemiyle, her zaman savunmuş, ama küçük hesaplara, politika oyunlarına hiç düşmemiştir.

Birlikte çalıştığımız yıllara ait bir küçük anı onun kişiliği hakkında bir fikir verecek niteliktedir.

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği ilk aylarda idi. Seçimleri kaybeden ve Cumhurbaşkanlığından ayrılan rahmetli İnönü bir akşam Büyük Tiyatro'ya gelmek istemiş, telefon ettirip yer ayrılmasını rica etmişti.

Muhsin Ertuğrul İnönü'ye bir loca ayırttı ve eskiden beri oturmağa alışık olduğu, kenarlarında sahnede konuşulanları rahatça dinlemeğe elverişli olan «alıcı»ları bulunan koltuğu da (Devlet Başkanlığı locasından çıkarttırarak) ayırttığı locaya koydurttu. İnönü, bu sayede, temsili rahatça izlemiş, giderken de kendisine gösterilen ilgiye teşekkür etmişti.

Ama, bir eski Devlet Başkanına gösterilen bu ilgi, kısa sürede, çeşitli yorumlara yol açtı ve zamanın Milli Eğitim Bakanına kadar (kim bilir ne biçimde) yetiştirildi. O da, yeni bakan olmanın verdiği hızla, telefona sarıldı, o sırada Genel Müdür olan Muhsin Ertuğrul'u haşlamak istedi:

— Muhsin Bey, Devlet Başkanlığı locasındaki koltuğu İnönü'ye nasıl verirsiniz?

— Efendim, bu koltuğun ağır işitenler için rahat dinleme olanağı sağlamaktan başka bir özelliği yok. Batı ülkelerinde her tiyatroda beş, on tane bulunur. Bizde bu türden başka koltuk olmadığı için verdik.

— Türkiye'de bir iktidar değişikliği olduğunun hâlâ farkında değil misiniz?

— Farkındayım, efendim, ama insanlığın değişmediğini sanıyorum.

Ve Muhsin Ertuğrul telefonu kapattı. Bir süre sonra da Genel Müdürlükten ayrıldı...

Muhsin Ertuğrul'un İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun sanat yönetmenliğinden, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğünden sık sık ayrılışlarında, dikkat edilirse, bir takım ayak oyunlarının izleri vardır. Ama, her başarılı ve özgür sanatçı gibi, hedef olmaktan

kurtulamadığı küçüklüklere, bayağılıklara her zaman dudak bükmekle ve susmakla yetinmiştir.

Köşesine çekildiği bir dönemde, bir avuç sanatseverle bilim ve sanat adamının arasında, her türlü gösterişten uzak, ama sevgi ve içtenlikle kutlanan 70. sanat yıldönümü bu vakarlı, onurlu davranışın son örneğiydi.

Anısına bir saygı borcu olan (ve elimde olmayan nedenlerle yayınlanması geciken) bu yazıyı Muhsin Ertuğrul'un Reşat Nuri Güntekin'in ardından, ona yazdıklarını, küçük bir değişiklikle, yineleyerek bitireceğim:

Evet, onun gibi büyük tiyatro adamları için ölüm bir dekor değişmesi, bir perde kapandıktan sonra ikincisinin açılması gibi bir şey. Perde kapanıyor ama oyun bitmiyor... Reşat Nuri'ler, Muhsin Ertuğrul'lar «bitmiyor» ki...

Cumhuriyet (26 Temmuz)

OĞUZ ÖZDEŞ ÖLDÜ

Gazeteci ve romancı Oğuz Özdeş 8 Haziran günü öldü. 1920 yılında doğan Özdeş, yazı hayatına edebiyatla girdi. Ve ilk romanını 17 yaşında yazdı. Ankara Erkek Lisesini bitirdikten sonra bir süre Hukuk Fakültesine devam eden yazar, gazeteciliğe başladı, çeşitli gazetelerde yazı işleri müdürlüğü yaptı.

Oğuz Özdeş'in 12'si tarihi olmak üzere 50'den çok romanı var. Ayrıca birçok eseri filme alındı. Evli olan Özdeş, bir çocuk babasıydı.

VEHBİ CEM AŞKUN (1909 - 1979)

Yazan: Ferit Ragıp TUNCOR

Vehbi Cem Aşkun, 1909 yılı Haziran ayının 28 inci günü Sivas'ta hayata gözlerini açtı. Babasının adı Ömer Lûtfü, annesinin ise Hüriye'dir. İlkokula Sivas'ta başladı. Sivas Lisesinin orta kısmında okudu. Sonra Öğretmen Okuluna nakletti. İzmir Öğretmen okuluna geldi. 1929-1930 öğretim yılında İzmir Erkek Öğretmen Okulundan mezun oldu. Çekilen kurada Vehbi Cem'e Merzifon çıktı. 1930 yılında Merzifon'da İrfan İlkokulunda vazifeye başladı.

Onun yazı hayatı okul sıralarında başlamıştı. İzmir Erkek Öğretmen Okulu son sınıflarına gelince usta bir yazar olmuştu. İzmir'de yayımlanmakta olan «Fikirler» dergisinde şiirlerini yayınladı. Onda şiir kabiliyeti çok küçük yaşlarda, henüz ilkokul sıralarında, başlamıştı. Merzifon'da öğretmen iken orada Halkevi tarafından çıkarılmakta bulunulan «Taşan» dergisine yazılar yazmağa başladı. Kısa bir süre sonra «Taşan» dergisi yöneticileri arasına girdi. Bu arada görevi ebelik olan Edibe Moral'le evlendi. Bu evlenmeden 1933 yılında ilk oğlu Oğuz Tekin Aşkun dünyaya geldi. Vehbi Aşkun İlkokul öğretmenliğini kendisine yetersiz buluyor, Orta okul öğretmenliğine geçerek edebiyatla daha fazla uğraşabilmeği arzuluyordu.

7 yıl Merzifon'da ilkokul öğretmeni olarak vazife gördü. 1937 yılında Ankara'ya gelerek Gazi Eğitim Enstitüsü sınavlarına katıldı. O sıralarda ilkokul öğretmenliği yapan kabiliyetli öğretmenleri sınavdan geçirerek Gazi Eğitim Enstitüsüne alıyorlar ve üç sömestr okuttuktan sonra ortaokul öğretmeni yapıyorlardı. Vehbi Cem bu fırsatı kaçırmadı. 3 sömestr okudu ve Türkçe bölümünden mezun oldu. Kendisini Sivas'a tayin ettiler. 1938 de Sivas'a gelince orada da çıkmakta olan «4 Eylül» Halkevi dergisine yazılar yazmağa devam etti ve kısa bir süre sonra da derginin yönetimini üzerine aldı. Aynı zamanda Sıvas'ta çıkmakta olan «Ülke» gazetesine de yazı yazıyordu. Sonradan milletvekili seçilen Kitapçı Kâmil Bey bu genç yazar öğretmeni takdir ediyor, ona eserlerini basmak hususunda imkânlar hazırlıyordu.

Çok vefalı ve kadirbilir bir arkadaştı. Kendi yazı yazdığı derginin etrafına inandığı yazı arkadaşlarını da topluyordu. Onları ihmal etmiyor, kendilerine mektuplar yazıyor, dergi yolluyor ve yazı istiyordu. Bu suretle idaresini eline aldığı her dergi kuvvetli bir yazı kadrosu ile seviliyor ve beğeniliyordu. Yine Sivas'ta 1944 yılında kendi başına bir kültür ve sanat dergisi olan «Yayla» dergisini çıkarmağa başladı. «Yayla» 43 sayı çıktı.

1942 yılında ikinci oğlu İnal Cem Aşkun dünyaya gelmiştir. 1950 de de üçüncü oğlu Ömer Cem Aşkun doğdu. Bu sırada eşini kaybetti. Kendisini Eskişehir'e naklettiler. Türk Dil Kurumu'nda üye idi. Eskişehir'de de hem mahalli gazetelere yazı yazmağa, hem de gerek İstanbul'da ve gerekse Ankara'da çıkan gazete ve dergilere yazılar yetiştirmeğe başladı. Hemen hemen her edebiyat ve kültür dergisinde onun yazılarına rastlıyoruz. 1970 de

emekliliğini isteyerek Eskişehir Lisesi Türkçe ve Edebiyat öğretmenliğinden emekliye ayrıldı. Eskişehir, aydın bir ildi. Orada şair arkadaşı İsmail Sarar'ın bir kütüphanesi vardı. Çevresi vardı. Ama herkes gibi o da kandırıldı. İstanbul'a gelmek, ömrünün son yıllarını dünyanın cenneti olan bu güzel şehirde geçirmek istedi. Elinde, ikramiyeden kalan 50 bin lirayı peşin vererek Maltepe'de, 20 daireli bir apartımanın denize bakan bir dairesini satın aldı.

Ona, «üç odalı bu daire 95 bin lira» demişlerdi. «Peşin elindeki 50 bin lirayı ver, gerisini de aylık kira verir gibi aydan aya ödersin». Bu teklif bir dar gelirli emekli için bulunmaz fırsattı. Bu daireye yerleşti. Daire en üst katta, denize nazırdı. Penceresinden Büyük Ada ve diğer adalar görünüyordu. Ama, evi satanların foyası çabucak meydana çıktı. İnşaat sahipleri bir film şirketi kurmak bahanesiyle bir bankadan para alarak binayı yaptırmışlar. Peşin olarak bütün daireleri satmışlar. Sonra da ortadan kaybolmuşlardı. Banka kendisinden 120 bin lira isteyince Vehbi Cem şaşkına döndü. Kahrederek tekrar Eskişehir'e döndü. Yaşantısını orada devam ettirmeğe başladı. Son zamanlarda hastalanmıştı. Nihayet onu ecel 1979 yılı Ocak ayının 7 inci Pazar günü elimizden aldı. 1929 - 1930 yıllarında İzmir'de «Hizmet», «Ahenk», «Yeni Asır», «Halkın Sesi», «Anadolu» gazeteleri ile «Fikirler» adlı Halkevi dergisi çıkıyordu. Vehbi Cem «Anadolu» gazetesinde, etrafına topladığı edebiyata hevesli arkadaşlarla bir edebiyat sayfası yönetmeğe başladı. Zaten diğer gazetelerin hepsinde de ayrı gruplar tarafından yönetilen, edebiyat sayfaları vardı. Vehbi Cemin 25'i aşkın basılmış kitabı bulunmaktadır. İyi bir öğretmen olan şair ayrıca meslekii çalışmalarından dolayı Millî Eğitim Bakanlığınca takdirname ile de ödüllendirilmiştir. Türk Dil Kurumu üyesi idi. Eskişehir Öğretmenler Derneği ile Gazeteciler Cemiyeti'nin de üyesi bulunmaktaydı.

YAYINLANAN ESERLERİ:

1 — Adsız Kitap (M. Cevdet Demiray ve Hasan İzzettin Dinamo ile birlikte.)	1931
2 — Bir mekteplinin hitabeleri	1931
3 — Oğuz Destanı	1935
4 — Atatürk Köyünde Uçak Günü	1936

5	— Ulusal Duyuşlar	1936
6	— Merzifon Şairi	1937
7	— Sivas Folkloru 1. Cilt	1949
8	— Büyük Halk ve Saz Şairi Emrâh	1942
9	— Çocuklara Şiirler	1942
10	— Sivas Folkloru II. Cilt	1943
11	— Yayladan Sesler	1943
12	— Âşık Ruhsati	1945
13	— Riribaba	1947
14	— Sivas Kongresi	1948, 1963
15	— Sivas Şairleri	1948
16	— Göllerin Musikisi	1949
17	— Fatih Destanı	1955, 1961
18	— Kurtulan Merzifon	1956
19	— Terzibaba ve Erzincan'ın Mutasavvıf Şairleri	1956
20	— Öksüz Yusuf	1960
21	— Geçmiş Günler	1960
22	— Kader	1962
23	— Ölümsüz Atam	1963
24	— Ayet ve hâdislerin ışığında ahlâk sohbetleri I. Kısım	1964
25	— Sivas Sultanı Kadı Burhanettin	1964
26	— Duygu Dünyası Mevlâna «Mesnevi» den seçmeler	1970
27	— Halk Edebiyatında Yerme ve Güldürmeler	1973

Yayınlanacak Olanlar:

28 — Şiirimizin Dünü ve Bugünü
29 — Anadolu Basınında 46 yıl
30 — Halk Ozanlarımız

Türk Folklor Araştırmaları (Temmuz)

GAZETECİ VE YAZAR SEZAİ SOLELLİ ÖLDÜ

Gazeteci, yazar Sezai Solelli, 5 Temmuz günü geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldü.

1914 yılında İstanbul'da doğan Solelli 1939 yılından bu yana gazetecilik ve yazarlık yapmaktaydı. Gazeteciliğe Türkiye Yayınevi'yle başlayan Solelli, Yıldız Dergisi, Hafta, Posta, Yıldız Romanlar yayınlarında çalıştı, Vatan gazetesinde ilk sinema eleşti-

rilerini yayınladı. Solelli, son olarak Hürriyet gazetesinde çalışmaktaydı.

46 yıllık gazeteci, 65 yaşındaki Sezai Solelli'nin meslektaşları, öğrencileri, dostları, el uzattığı şöhretler bir araya gelmişlerdi Şişli Camii'nde. Yakalarında Sezai Solelli'nin tebessüm dolu resmi, birbirlerine başsağlığı diliyorlardı. Ailesi, dostları gözyaşları içinde başsağlığı dileklerini kabul ediyorlardı.

24 SAATE SIĞMAYAN ADAM: ADNAN SEMİH

Doğan HIZLAN

Adnan Semih... Kendini dostlarına ve çalışmaya adamıştı. Dostlukların çerçevesinde kişileri bağışlar, iş ilişkilerinde birdenbire amansızlaşırdı. Çalışmanın, emeğe değer vermenin yüceliğine inanan ender kişilerdendi. Uzaktan bilenler için Adnan Semih telâşı sevgiye dönüştüren bir kişiydi. Onunla dostluğun sıcağını yaşayanlarsa gökkuşağı gibi bir adamla birlikte olduklarını hemen farkederlerdi.

Yaşamının her dakikasına serüven tadı katardı. Aşk ilişkilerinden iş gezilerine kadar bütün uğraşlarında yaşamın her türlü baharatı bulunurdu. Ama iş gelip de çalışmaya dayanınca dürüst, birinci sınıf bir emekçi Adnan Semih'le karşılaşırdınız.

Ölümler ardından anılar yumağı gelip insanın boğazını tıkıyor. Birlikte nice yıllar çalışmış, daha önce çevrilerinden tanıdığınız bir dostun ardından... Bu söz bile insanın yüreğini burkuyor.

Onunla bir işin kuruluşunda birlikte çalıştıysanız heyecan fırtınasına alışmalıydınız. Hürriyet Yayınları'nın kuruluşunda birlikte bulunduk. Bir çocuk sevinci ile bir amatörün heyecanını yüreğinde taşırdı. Uzmanlığa, bilgiye sonsuz güveni vardı.

Bildikleriyle bilmedikleri arasına sınır koymuştu. Öğrenmeye tutkundu. Ülke dışında kaldığı süre içinde gözden kaçırdığı kitapları bir bir okur, yetişmeye çabalardı.

Ataç, 24 saat edebiyatı düşündüğü için kendini Türkiye'nin en tam edebiyat adamı sayardı. Adnan Semih de böyle değil miydi? «Gecenin içinde bir sis çanı» gibi akşamdan sabaha kadar yeniliği izlerdi, haberleri izlerdi, dünya olaylarını izlerdi.

Belleğini, beynini, bilgi dağarcığını hep taze tutardı. «Bana ne» sözünü bilmezdi. Gün doğuşunda dinlediği bir yabancı radyo haberini hemen gelir başkalarına iletirdi. Evinin önünde gördüğü bir olayı gelir hemen istihbarata verirdi 24 saat gazeteciydi, 24 saat yaşardı.

Açık sözlüydü, doğruların çuvaldızını kendine de başkalarına da batırırdı.

Kimsenin arkasından bir söz söylediğini duymadım. Meslek yaşamında kendine katkısı olanları her zaman saygıyla anar ve onlara karşı duyduğu minnet borcunu yerine getirebilmek için fırsat kollardı, yaratırdı âdeta bu fırsatları. Ben 16 yaşında Babıâli'ye geldiğimde o bana dil öğrenmemi söylemişti derdi. İlk kitabı o bana çevirmemi söylemişti derdi.

Olağandır insan doğasının bu yanı... Sevgilerle yoğrulu bir adam ihanetleri de unutmaz. Onun için sevgiye karşı boynu eğik, ihanetlere karşı küheylândı.

Çevirinin yaratıcı yanını ortaya koymuştu ilk bu kitabı, bu yazarı ben buldum, çevirdim derken, gözlerinde bir defînecinin umudu ve saflığı parlardı. Gerçekten de birçok yazarın ilk çevirisini yaparak onu Türk okurlarına tanıtmıştı.

24 saat yaşayan adam... Vapurun güvertesinde Kınalıada'daki evinin verandasında yabancı kitap ve dergilerin sayfalarına gömülür, hem kendisi, hem başkası için kitap saptardı.

Kavgaları, hırçınlıkları saman alevi gibi, dostlukları ise Olimpos meşalesi gibiydi. Heyecan adamıydı. Dokuz köyde barınamamış, onuncu köyün yurttaşı olmayı yeğlemişti.

Bir yayınevinin kurulmasında harcadığı emekle, ve çeviri edebiyatımıza kazandırdığı ciltlerce kitapla anısı yazılı olarak hep yaşayacak. Dostların belleğind eise o renkli, canlı kişiliğiyle.

Cumhuriyet (11 Ağustos)

ÖMER FARUK TOPRAK'I YİTİRDİK

1940 kuşağı şair ve yazarlarından Ömer Faruk Toprak tedavi edilmekte olduğu Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde 20 Ağustos günü ölmüştür.

1920 yılında İstanbul'da doğan Ömer Faruk Toprak, bir süre Istanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne devam etmiş daha sonra öğrenimini yarıda bırakarak memurluk yaşamına başlamıştır. 1972 yılında da Petrol Ofis'ten emekliye ayrılmıştır.

İlk şiiri 1938 yılında Servetifünun Uyanış dergisinde yayın lanan Ömer Faruk Toprak, 1940 kuşağının eğilimi olan toplumcu gerçekçi sanat akımını benimsemiş ve buna uygun ürünler vermişti.

Gene bu akım yazar ve şairlerinin yapıtlarının yayınlandığı Yürüyüş dergisini de o çıkarmıştı.

Şiir kitapları; İnsanlar, Hürriyet (Suat Taşer'le birlikte), Dağda Ateş Yakanlar, Susan Anadolu, Ayışığı adlarını taşımaktadır. Kendi yaşam öyküsünü ve toplumcu sanatçılarla ilgili anılarını da Duman ve Alevde kaleme getirdi. Tek romanı Tuz ve Ekmek, hikâye kitabı da Karşı Pencere"dir.

Ömer Faruk Toprak Kadıköy Osmanağa Camiinde kılınan ikindi namazından sonra Karacaahmet Mezarlığına gömülmüştür.

ÖMER FARUK TOPRAK

Konur ERTOP

İlk şiirini 1938 yılında yayımladığı gözönünde tutulunca sanat dünyamızın 40 yılı aşkın bir tanığı ve temsilcisi olduğu anlaşılır Ömer Faruk Toprak'ın (1920 1979). Ağırbaşlı, durgun, sessiz kişiliği ile savaşımcı bir sanatın sözcülerinden olduğunu pek belli etmezdi. Oysa özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında gelişen, toplum sorunlarını konu edinen, biçimsel yeniliklerden çok topluma yön değiştirecek bir içerikle ilgilenen şiirin temsilcisiydi. «Duman ve Alev» adlı anılar kitabında, yaşamın ve sanatın eşiğine adım atarken karşılaştığı baskıları anlatır: Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken toplumcu Yürüyüş dergisini çıkarmıştır, bir bölük arkadaşıyla. Rıfat Ilgaz, Hüsamettin Bozok, A. Kadir, Cahit Irgat, Niyazi Akıncıoğlu, Orhan Kemal, Samim Kocagöz vd.nin yazılarına yer verilen dergide İbrahim Sabri takma adıyla Nazım Hikmet de okuyucunun karşısına çıkmıştır. Savaşın en karanlık

günlerinden birinde öğrenci - yazara Rektörlükten Cemil Bilsel'in imzasıyla bir çağrı gelir. Bir akşam saatinde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in de sessiz tanık olarak izlediği bir gözdağı verme görüşmesinde genç sanatçıya Rektör şu sözleri söyler: «Bizim zamanımızda bugünkü özgürlükler yoktu. Abdülhamit İstibdadı vardı. Şimdi öyle mi ya!! Elhamdülillah başımızda Milli Şef var. Siyasal ve sosyal bütün özgürlükler kazanılmış. Eleştirilecek bir şey kalmamış ortada. Bunlara karşılık, sen toplumumuzda yerilecek taraflar bulursan, bu fakülteyi bitirmen, yargıç olman olası mı sanıyorsun?»

Ömer Faruk Toprak fakülteyi bitirip yargıç olmadı ama içinde yaşadığımız toplumun yakın bir tanığı oldu. Bu gözdağının verildiği 1943 yılından günümüze değin başta ilk gözağrısı «şiir» gelmek üzere anı, roman, öykü gibi türlerde yapıtlar verdi; İnsanlar (1943), Dağda Ateş Yakanlar (1955), Susan Anadolu (1968), Ayışığı gibi şiir kitapları. Duman ve Alev (1968), adını taşıyan anı kitabı Tuz ve Ekmek (1973) adlı romanı, Karşı Pencere (1975) adını taşıyan öyküleri çağımızın ve insanımızın yakın tanıklığını yaptı...

Toprak, anılarında adaşı Ömer Seyfettin'in de çocukluğunu geçirdiği Gönen'den başlayan bir yaşam yolunu dile getirir. Cumhuriyet kendi ilkelerini verme savaşımında olduğu yıllarda imparatorluğun eski başkentinde, eski edebiyatın gönüllüsü bir edebiyat öğretmeniyle karşılaşmış olduğundan da anılarında söz eder. Yıllar sonra Doğan Hızlan'ın ve benim de öğrenci olacağımız Baha Kahyaoğlu'nun derslerinde «körüklenmiş bir demirci ocağı gibi iyice alevlenmeğe başladığını» anlatır. Daha 6 yaşlarındayken babasından dinlediği Şirazlı Hafız'ın şiirleriyle, Baha Bey gibi eski kültürümüzün en yakın ve en güçlü tanıklarının yardımlarıyla gelişen sanat beğenisi, onu toplum gerçekleriyle hesaplaşan bir şiirin kıvılcımlar saçan ocağına itmiştir.

Ölüm insanı ve yapıtını toplu olarak bize yeniden düşündürürken 40 yıl boyunca edebiyatla içiçe yaşamış, sanata namusluca bağlanmış, ödün vermemiş, yargılarını inanarak savunmuş bir sanatçının portresini de çıkarıyor karşımıza Bu portrede toplumcu sanatımızın hareketli çizgileri ve özverili bir kişiliğin izleri görülmektedir. Cumhuriyet (23 Ağustos)

ÖMER FARUK TOPRAK ŞİİRLERİNİ «DAHA GÜZEL BİR DÜNYA İÇİN» YAZDI

Hikmet ALTINKAYNAK

Ömer Faruk Toprak «1940, benim için bir dönüm noktası» diye yazmıştı. 1940 ki, ilk şiirinin yayımlanışından iki yıl sonraya rastlar. Neydi 1940 yılının niteliği, Toprak'ı etkileyen gerçekler?

Bilinecektir, 1940 ve 40'lı yıllar Türkiye ve dünya siyasal yaşamının devingen, devingen olduğu kadar ateşli ve rizikolu yıllarıydı. II. Dünya Savaşının politik, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarıyla dopdoduydu. Savaşmıyorduk, ama savaş bir adım ötemizdeydi. Ekonomik savaşla, bunun ortaya çıkardığı sorunlarla cenkleşiyorduk.

Böylesine savaş psikozuyla içli-dışlı olunan bir toplumda sanatçının savaşa karşı mücadele vermesi bir yandan güçleşirken, bir yandan da kesinlik ve kaçınılmazlık kazanıyordu. İşte Ömer Faruk Toprak, ilkin insansal özle mayaladığı şiirlerine daha sonra savaşı reddeden, barışsever bir değer de kattı. Yayımlanan ilk şiirinin «**İyi İnsanlar**» adını taşıması bir raslantı değil, olsa olsa bilinçli bir seçimdi. Çünkü zamanla bu bilinçli seçim, Ömer Faruk Toprak'ın ilk kitabına da ad olacaktır: «insanlar» (1943). Burada sözü edilen insanlar tek tek ele alınmıyordu, ama hepsinin kimliğinde toplum yansıtılıyordu. Toplumun ekonomik açmazlar, sorunlar içinde kıvranan insanları sergileniyordu. Deniz insanlarını, Kasımpaşa'yı ve Haliç'i yazıyordu Toprak. Buralarda halatlar üzerinde uyanan «**İki somun için yedi yıl beraber denizi dolaşanların**» verdikleri yaşam savaşımını anlatıyordu.

Kısaca, **İnsanlar** için, çalışan insanların bitmeyen umutlu romanı diyebiliriz. Bu umutlu roman türkülerle uzar gider: Sonu karanlık olmayan düşlerle, ama nereye varacağı da pek bilinmeyen türkülerle... Tıpkı anlattığı insanların yaşamlarıdır bu.

Ömer Faruk Toprak'ın «**İnsanlar**» kitabında bulunan şiirleri anlatım yönüyle de 1940 kuşağının öteki şairlerinden ayrıdır kuşkusuz. Zengin imajlarla, geniş çağrışımlar, pırıl pırıl bir gelecek düşüyle...

Bu saptamadan sonra Ömer Faruk Toprak'ın 1940 kuşağı içindeki yerine gelebiliriz. **Fahir Onger**'in deyişiyle Ömer Faruk Toprak «**Savaş yıllarının amansız bir şairidir.**» Gerçekten de onun

ilk iki kitabı olan «İnsanlar» ve Suat Taşer'le birlikte yayımladıkları «Hürriyet» (1945) özgürlüğü, barışı, kardeşliği, insanseverliği dile ve gündeme getirir, pek çok şairi de etkiler. Kalemini «Daha güzel bir dünya için» kullanmaktadır.

Korkusuz uyanılacak sabahlar için yazmaktadır. Özgür yaşama özlemiyle dopdolu insanlar için yazmaktadır. Şöyle der: «Memleketimin halkı, siz o yorgun yüzlü insanlar / Bütün neşeli şarkılar sizin olsun isterim.»

Ömer Faruk Toprak, Suat Taşer'le birlikte yayımladığı Hürriyet'te de bu insanların barışa olan özlemlerini dile getirir: «Nasıl beklemesin kırkbin köy dörtyüz kasaba / Ağır ağır yaklaşan aydınlık günleri»

Ömer Faruk Toprak az yazan bir şairdi. Ama bu az yazışı onun şairliğini daha güçlendirmiştir kanısındayız; atılacak şiirler yazmamıştır.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki, Ömer Faruk Toprak kalemini, toplumcu gerçekçi bir sanat anlayışıyla «Daha güzel bir dünya için» kullanmıştır. Onu, kuşağının şairlerinden ayıran özelliği şairlik duyarlığı, toplumu, gerçeği ve geleceği algılayış ve yansıtış yöntemidir. Cumhuriyet (27 Ağustos)

FEDAİLER MANGASINDAN BİRİ ÖLDÜ

Attila İLHAN

Cahit Irgat, Sabri Soran, Niyazi Akıncıoğlu derken... Sırada demek Ömer Faruk Toprak varmış. Bu defa, İsmet Paşa diktasının siyasi polisi değil, Azrail tutukluyor. Tutuklayan Azrail olunca, Allah kurtarsın demenin, bir yararı kalır mı?

Ömer Faruk Toprak, benim «Fedailer mangası» adını taktığım 40 kuşağı toplumcu ozanlarından biriydi. Hemen hepimiz gibi, uzun yıllar onun da değeri bilinmemiş, hakkı teslim edilmemiştir. Hayli acı çektiğini sanıyorum. Şiiri bağırıp çağırmadığı, bir dağ suyu gibi için için kaynadığı, aynı saydamlık ve durulukla geliştiği için, son yılların «Devrimci kuşağı»nın da fazla birşey söylemedi. Haksızlıktır, Ömer Faruk Toprak, özgün bir ozandı, şiiri zaman içinde fazla değişmediyse bile, hep kendine özgü kalmıştı. «İnsanlar'dan bazı bölümleri», «Hayır affetmiyo-

rum sevgilim»i, «Bafralılar»ı bugün bile ezberden okuyabilirim. O kadar sevmiştim.

Benim için Ömer Faruk Toprak'ın kaybı, ayrı bir acıdır: 1942'de mektuplaşmaya başlamıştık. Mektuplarını bir aramada alıp götürmeselerdi, o yıllarda toplumcu bir ozanın, toplumculuğa ve ozanlığa hevesli liseli bir delikanlıya ne öğütler verdiğini hep okuyacaktık. Malraux'dan, Silone'den, Ehrenburg'dan sözettiğini hatırlıyorum. 43'de, ben İstanbul'a gelince, her cumartesi günü Fatih tramvay durağında buluşur, civar kahvelerin birinde bir iki saat sanattan edebiyattan söyleşirdik. Sonra bunu Sansaryan hanında ödedik.

Hakkı yenmiş, hâlâ yenmekte olan bir ozandı. Irgat'ın Akıncıoğlu'nun toplu şiirlerini yayınlayan çıktı mı? Ömer Faruk Toprak'ın şiirlerini yayınlayan çıkacak mı? Devrimciliği kimselere vermeyen delikanlılar, toplumculuğa ömürlerini vermiş ozanları çarcur ettiklerini ne zaman anlayacaklar?. Bekliyelim.

Cumhuriyet (27 Ağustos)

Ö. F. TOPRAK İÇİN

Oktay AKBAL

Gelir gelmez yeni kitabını buldum masamda: «Gönen Öyküleri»... Ölümünden birkaç gün önce imzalamış «Benim öykücüm, eski dostum» diye... İnanılacak şey değildir ölüm. İnsanoğlunun bir türlü benimseyemediği, içine sindiremediği, yine de tepeden inme bir yumruk gibi altında ezildi... Doğmak kadar, ölmek de doğaldır der Montaigne. Öyledir de, ne var ki otuz yıl kırk yıl arkadaşlık, dostluk ettiğiniz bir insan birdenbire yok olursa çevrenizden, dünyanızdan, kendinizi bir korkunç boşlukta duymaz mısınız birdenbire...

Ömer Faruk Toprak 59 yaşında ayrıldı yaşamdan. Onbeş yıl önce bir kalp bunalımı geçirmişti. Dinlenmişti, bakımla, dikkatle yaşıyordu o gün bugün. Tehlikeyi atlatmış sayıyorduk. Derken, yeniden başlamış o yürek ağrıları. Bir mektup yazmış Üsküp'te yazar Fahri Kaya'ya 18 ağustos tarihini taşıyor. Ölümünden iki üç gün önce... Üsküp'e gelmek, orada tedavi görmek, dinlenmek istiyor, böyle bir olanak olup olmadığını soruyor. Ben Üsküp'e geldiğimde Fahri Kaya ilk olarak bu konuyu açtı, ama

ölüm haberini verince dondu kaldı. «Tam yanıt vermek üzereydim, gel buraya elimizden geleni yaparız diyecektim» dedi acıyla. Toprak, TYS'ye de başvurmuş bir yabancı ülkede tedavi edilmek isteğiyle... Ne tuhaf, ünlü bir Türk ozanı kendi ülkesinde ilgi göremeyecek, yararlı bakım sağlayamayacak, emekli olmak, Yazarlar Sendikası üyesi olmak yetmeyecek kendi ülkesinde gerekli ilgiyi bakımı sağlamasına... Bu acı gerçek hepimizin başındadır. Bugün yarın, bir gün...

Toprak'ı şöyle böyle kırk yıldır tanırdım. 1940'lardan beri... O da Fatih'te otururdu, ben de Ağaçlı yol boyu karşılaşır, görüşürdük. Gençlikte üç yaş fark, önemlidir. Hele yazın alanında kendimizden iki yaş genci daha çocuk sayarız nedense! Ama Toprak'la aynı yaşta gibiydik, yazın dünyasına az çok aynı yıllarda, aynı yollardan geçerek girdiğimiz için belki de... O da ilk yazılarını çocuk dergilerinde yazmıştı. Ben de...

«Mektepli» dergisinde çıkmış ilk yazısı. «Gönen Öyküleri» adlı çocukluk anılarının öyküleştirildiği bu son, güzel kitabında «Yazar Çocuk»ta bunu duygulu bir dille anlatmış. «Mektepli» dergisine gidişi, bir öykü bırakışı, sonra bir hafta süren bir heyecanlı bekleyiş... «Perşembe günü gazete satıcısı dergiyi sabahleyin erkenden kapının altından atmıştı. Ömer, yerden dergiyi alınca umudu söner gibi oldu. Yazı dergide yoktu herhalde. Bir yaprak çevirdi, üçüncü yapraktan sonra durakladı. İşte yazısı «Zavallı Çocuk» basılmıştı. Hemen orada merdivene oturdu, yazısını yeni baştan okudu. Ömer, biraz büyümüş olarak yerinden kalktı. Kurşun kalemini aldı. Sarı defterinin yapraklarını çevirdi. Son yazdığı şiirin arkasındaki boş sayfaya şu notu yazdı: «İlk yazımın yayınlanış tarihi 6 Aralık 1934.» Tıpkı benim üç yıl sonra, bir 1937 günü «Çocuk Duygusu» dergisini bekleyişim gibi...

Ömer Faruk Toprak ozandı. Duygulu bir ozan. Ama duyguyu bir yana itmeyi, altında ezilmemeyi, «romantik bir sanatçı olmamayı bildi başardı bunu... Toplum sorunları kaskatı ortadayken. İkinci Dünya Savaşının acıları içinde yaşanırken baskıcı bir yönetim altında gençler bunalımlar geçirirken, dünyada faşizmle savaş sürüp giderken kişisel duygulanmalara yer yok dedi kendi kendine. Bir yandan Toprak Mahsulleri Ofisi'ndeki görevini, sürdürdü, bir yandan da dergiler çıkartarak, şiirler yazarak, toplumcu savaşımda yerini alarak dürüst bir sanatçı kişi-

liğiyle tanıttı kendini... Bir biri ardına düzyazı alanında ,şiir alanında yapıtlar verdi. 1940 Toplumcu ozanlar kuşağının en saygıdeğer kişilerinden biri olarak tanındı. «Duman ve Alev», «Karşı Pencere» gibi düzyazı kitapları, «İnsanlar», «Hürriyet», «Dağda Ateş yakanlar», «Susan Anadolu» gibi şiir kitapları bu dürüst ozan kişiliğinin canlı belgeleri, tanıklarıdır.

Struga Şiir Sempozyumuna başlarken Makedon ozanı Popovski iki gün önce ölen tanınmış Türk Ozanı Ömer Faruk Toprak'ın anısına bir dakikalık saygı duruşuna çağırdı dünya ozanlarını, yazarlarını... O bir dakika benim için çok uzun sürdü. Bütün bir yaşam geçti gözümün önünden dostluklar şiirler. Sonra dizeler: «Ben Türkiye'li demokrat şair —Ben ağaç biçen yük taşıyan kazma sallayanların— Yaşamak hakkı ve emekleri, adına konuşuyorum —Ben geleceğe inanmış vatanseverlerin kardeşi gibi dizeler... Cumhuriyet (7 Eylül)

OZAN ÖMER FARUK TOPRAK İZMİR'DE ANILDI

20 ağustos günü yitirdiğimiz Ozan Ömer Faruk Toprak, İzmir Fuarındaki Türkiye Yazarlar Sendikasının pavyonunda 26 Eylül günü düzenlenen bir törenle anılmıştır.

Sendikaca daha önce açıklanan programa göre, Ozan Ömer Faruk Toprak, bu yıl İzmir Fuarında 19 Eylül günü okurlarına kitaplarını imzalayacağını bildirmiş, ancak 20 ağustosta bir kalp krizi sonucu aramızdan ayrılması nedeniyle bu gerçekleşememiştir.

Bu nedenle, TYS yöneticileri söz konusu günde pavyondaki imza masasında Ozan Toprak'ın yerini boş bırakmışlar ve masaya siyah çerçeveli bir fotoğrafını koymuşlardır.

Ozanın eşi Füruzan Toprak'ın da katıldığı tören, saat 18.30'da TYS adına Demirtaş Ceyhun tarafından açılmış, bir dakikalık saygı duruşundan sonra Sendika Genel Başkanı Aziz Nesin bir konuşma yapmıştır. Ozanın okurlarının katıldığı törende Aziz Nesin, Toprak'ın şiirini ve onunla ilgili anılarını anlatmıştır.

TOPRAK'I DA YİTİRDİK

Nusret Kemal OTYAM

1979'un ağustos ayı ölüm denen sürpriz olaylarından birini daha getirdi yazın dünyamıza. 1940 kuşağının önde gelen, güçlü, kişilikli ozanlarından Ömer Faruk Toprak da ayrıldı aramızdan.

Hani (1940 kuşağı) denen kendine özgü yaşamı, kavgası, çabaları olan, Türk sanatı ve yazınında büyük bir yer tutan gözüpek kişileriyle saygın bir yer kazanan sanatçı, yazar kuşak... Aralarında yaşadığım, serüvenlerine yer yer tanık, ya da ortak olduğum bu kuşağı tüm incelikleriyle tanımak zor olmayacaktır. Çünkü onlar yakın bir geçmişin insanlarıdır. Tüm sevapları, günahlarıyla (!), çabaları ve yapıtlarıyla ortadadırlar, bellekdedirler. Fakat gerçek şudur ki o kuşak önemli bir aşamadır yazınımız için...

Ö. F. Toprak'ı ne şekilde tanıdığımı anımsamıyorum, amma onu, Cağaloğlundaki (İnkilâpçı Gençlik) yönetim odasında veya Ankara'da Petrol Ofis genel müdürlüğündeki odasında yaptığımız söyleşilerde gözlerimin önüne getiririm. İnsanın içine işleyen soğuk, karlı günlerde derginin yönetim odasında saatlerce süren konuşmalarımıza dalar, daha bir kaynaşmış, daha bir anlaşınış, boşalmış olarak ayrılır, ya da uzun yürüyüşlere çıkardık. Sanatın, yazının güçlü sıcaklığıyla ısınırdık. Böylece Toprak'ı oldukça içinden tanıdığımı söyliyebilirim, öyle ki sayın Konur Ertop'un Günaydın gazetesindeki köşesinde yazdığı (ancak, şiiri her kesimdeki insanımızın yaşamına yönelmiş gözlemlere dayanmaktan uzaktı. Dünyası kitaplardan örülü bir masa başı adamının izlenimleriyle yüklüydü, bu da onun şiirini, yaşayan bir belge olmaktan, dünyayı değiştirecek bir etki getirmekten yoksun bırakmıştı.) yargısına katılmak olanaksızdır. Ömer Faruk Toprak tüm çektiklerine, tüm engellere ,engellemelere karşın, insanlara, toplumuna yönelik yürekli bir ozandı. (Yenilsek de açık kalmalı kapılarımız — Kaybetmedim bir gün bile umutlarımı — Çünkü ben yağmurdan sonra susan deniz gibi — Kalbi hiç durmayan dumanı tüten toprağım.)

Yağmurdan sonra değil, fırtınadan sonra durgunlaşan bir denizdi Toprak... Öylesine sessiz, onurlu, insancıl... Sanırım bu seçkin özellikleri, dedikodulara, boş gevezeliklere, gösterişe yer vermeyen kişiliği onun ön sıralarda yeralmasını engelledi. Elindeki nice olanakları kendi çıkarına, ün kazanma eğilimine kapılmaksızın kullanmadı. Bürokratik düzenin içinde yaşam savaşı verirken de umut adamı olarak kalmasını bilmiştir en azından, inandıklarına umutlarını yitirmeksizin. (Bana yavaş sesle okuyor şiirlerini — Sanki eğilmiş geceleri sulara — Tenhada ağlayan bir nar ağacı — Halbuki sen kahraman yüreğinle — Bir kalp damarı gibi hızlı hızlı atardın — Cesaretle bakardın uçurumlara — Şimdi ağır ağır geçiyor beyaz bulutlar — Yelkenleri

ferah rüzgârlar dolduracak — Yasla başını omzuma sıyrıl kederlerden Duyacaksın çünkü bu titremeyi yaşadıkça.)

Dostluğumuzun güçlendiği 1941 yılında avukat Kemal Kaplangı'nın parasal sorunlarını üstlendiği «İnkılâpçı Gençlik» dergisinin yönetmeniydi. Yazına yürekten, içtenlikle eğilişiyle saygınlık kazanmış, dergi birçok ünlü yazarların toplandığı, bir bakıma kadrolaştığı topluluk olmuştu. İçimizde Mehmet Kaplan gibileri bulunsa da... Genç çağının en verimli yıllarını yaşıyordu, kendisini tümüyle dergiye vermişti. Düz yazıları bile birer özün (şiir) gibiydi. Örneğin (Sükas'a Mektuplar) adındaki uzun yazısı şöyle seslenir insanlara birinci mektubun başında:

«Sana insanlardan bahsedeceğim. Güneşten yanan tenlerinin ne renkte olduğunu bilmeyen insanlardan... Adlarını hatırımda tutuyorum. En küçüklerinin ismi Sa-Ki-Va idi. O konuştuğu dakikalarda gözlerinde türlü türlü ifadeler bulunur, bir şarkı söylüyormuş gibi dalardı. Sükûna yakın oluşu dudaklarındaki titremelerden de bellidir. Onun konuşup konuşmadığını pek farkedemem. Şehrin giydirdiği gömleği terkederse, taze bir yemişin tadı dudaklarımda ve damaklarımda belirir, insanların en güzel değil, fakat en iyisi olur. Onunla bir kere sabah karanlığında balık avlamağa çıkmıştık. Bütün herşeyini bırakmış insanların haleti ruhiyesiyle tuhaf kelimeler telâffuz etmişti. Anlattıklarının bir kısmı hatırımdadır.»

Bu örneği verdikten sonra hemen bir noktaya değinmek isterim. Yazının yazılış tarihi 1941'dir. Dilde bugün yabancı gelecek tümceleri ona göre değerlendirmek uygun olacaktır. Ömer Faruk sürekli olarak çağma ayak uydurmasını bilmiş, hatta öncülerden olmuştur. Genç yaşına karşın bir derginin başında onu ciddiyetle olgunlukla yönetmesi, derginin ziyaretçilerle dolup boşalması, kişiliğindeki güçlülüğü kanıtlar. O, daima «haddi»ni bilen insandır. Arada bir güler, amma kesinlikle somurtkan değildir. Bunun zıddına bir kez tanık olmuşumdur:

O yılların ilginç tiplerinden ozan Asaf Halet Çelebi de arada bir dergiye uğrar, sohbet ederdi. Yine birgün geldiğinde Ömer Farukla beraberdik. Çelebi kısa bir selâmlaşma faslından sonra ilginç, kendine özgü deyim ve mimiklerle söyleve başladı. Beni şiddetli bir gülme nöbeti aldı. Toprak'ın kendini tuttuğunu seziyordum. Bir aralık gözgöze geldik, derken Ömer Faruk açıktan, sesli olarak kahkahalarını bıraktı. Fakat gerçekten yüreği geniş,

çelebi bir insan olan Asaf Halet Çelebi bunun hiç üzerinde olmadı, tatlı konuşmasını konu tükeninceyedek sürdürdü

Toprak çalışkan bir sanat eriydi, fakta gösterişe, yapmacığa kaçmazdı. 1920 yılında dünyaya gelip çok genç yaşda yayma başlamış. Uyanış, Yeni Edebiyat, Dikmen, Ant, Yığın, Yürüyüş, Papirus, Kaynak, Yeni Ufuklar, Yön, Gelecek, Yansıma ve son olarak Türkiye Yazıları'nda özünler, eleştiriler yayınlamıştır. Başlıca kitaplarıysa İnsanlar, Hürriyet (ki, bunu değerli sanatçı-ozan Suat Taşer'le birlikte yayınlatmıştı), Dağda Ateş Yakanlar, Susan Anadolu, anılarını topladığı Duman ve Alev, son olarak da bir anı - roman olan Gönen Öyküleri idi. Türkiye'nin koşullarında hasta yüreğine karşın böylesi bir çabayı sürdürmek, son nefesinedek ozan ve yazar olarak kalmak kolay bir uğraş değildir... (Ben bilirim o cana kıyılan sabahları — Gün doğmuş kuşlar cıvıldaşır dışarda — Bir ince duman tüten bacalardan — Şakır şakır güneşle yıkanır kiremitler — Haberin olmaz çiçek açmış yemyeşil dallardan — Nasıl unutabilirim işte karşımdasın — Dilimde halâ tadı var dudaklarının — Yaşamak ne kadar mümkünse o kadar güzel — Elbette özgür konuşmak kolay değil — Yalnız aydınlık bir Afrika için konuşacağız — Bilmem sen de bunları düşünüyor musun — Yaşamak sade kederle kanla yuğrulmamış — Bir defa da alınterinin saadetin halkını düşün — Düşün zafer türkülerini düşün barış adına atılan topları) diyebilen ozandı Toprak... Her ozanda bir Nazım Hikmet dehası aramaya kalkmak kişiyi doğal olarak yanılgıya götürür. Gerçekte Ömer Faruk Toprak aşırı savların adamı olmamıştır, amma (ben Nazım Hikmetten de üstünüm...) diyen de olmamıştır. Bu yola, yani inandığı, bağlandığı sanat yoluna, yaşam görüşüne bir ömür vermiştir başını eğmeden, tek bir ödünde bulunmadan.

Ve şu bir gerçektir ki, yitirdiğimiz ozan Ömer Faruk Toprak sıradan bir ozan değildir.

Türkiye Yazıları (Ekim)

ŞAİR CEYHUN CAN ADANA'DA ÖLDÜRÜLDÜ

Şair Ceyhun Can, Adana'da çirkin bir saldırı sonucu öldürüldü.

1940'da Kozan'da doğan Can orta öğretimini Adana Erkek Lisesi'nde tamamlamıştır (1960), askerlik görevinden sonra İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiş ve Adana'da avukatlık yapmaya başlamıştı. Türkiye İşçi Partisi'nin (1970) kurucu üyeleri

arasında yer alan Can'ın faşist teröristlerce öldürüldüğü saptandı.

Adana'da yayımlanan «Şölen» ve kendi çıkardığı «18» adlı dergilerde yer alan (1958-59) şiirleriyle adını duyuran Can, daha sonraları «Yelken», «Ataç» ve «Dost» dergilerindeki şiirleriyle ilgiyi çekti. Önceleri İkinci Yeni etkisindeyken giderek emekçilerin savaşımını konu aldı. «Soy Savaş» (1966) ve Ceza Yasasının 142. maddesine göre kovuşturmaya uğrayıp toplatılan «Umut Devrimci Savaşta» (1970) adlı şiir kitapları yayımlandı.

DİLBİLİMCİ AGOP DİLAÇAR TOPRAĞA VERİLDİ

11 Eylül Salı günü ölen, Dilbilimci ve Türk Dil Kurumu uzmanlarından Agop Dilaçar 18 Eylül Salı günü Galatasaray Üç Harran Kilisesinde yapılan bir törenden sonra Şişli Ermeni Mezarlığında düşünürler bölümünde toprağa verildi.

Üç Harran Ermeni Kilisesinde Ermeni Patriği Şinork Kalustyan başkanlığında düzenlenen dini törene, Dilaçar'ın yakınları, dostları Türk Dil Kurumu üyeleri, sanatçılar, öğretim üyeleri ve basın mensupları katıldı.

Kilisedeki dini törende. Devlet Operası sanatçılarından oluşan ve eski Belediye Konservatuvarı hocalarından Jirayir Aslanyan'ın yönettiği ASOGİK Kilise Korosu tarafından çok sesli müzik ayini gerçekleştirildi. Ayinden sonra Başpiskopos ve öğretim görevlisi Şahan Sivacıyan bir konuşma yaptı. Sivaciyan konuşmasında Türk ve Ermeni vatandaşların dostluk ve beraberliğinden sözetti.

Ankara Türk Dil Kurumu üyelerinden Prof. Macit Gökberk başkanlığında bir heyetin de katıldığı törende, Ermeni Camiasından Doç. Dr. Vart Şigaher, Opr. Dr. Berç Şainer, Yetvart Bezaz, Pars Tuğlacı da hazır bulundular.

Dini törenden sonra Kilise avlusunda konuşan Türk Dil Kurumu üyelerinden Cavit Orhan Tütengil ve Prof. Sait Sadi Danişmend, Dilaçar'ın dilbilimci olarak önemini ve Türk Kültürüne yaptığı hizmetleri anlattılar.

Törende daha sonra Vahe Seferyan da Dilaçar'ın kişiliğini anlatan bir konuşma yaptı.

Atatürk'e 1916'da ilk kez Latin harfleri kullanılmasını öneren dilbilimci olarak bilinin ve Atatürk tarafından Türk Dil Kurumu Başkanlığına getirilen Dilaçar'ın Anıtkabir'e gömülmesi için Bakanlar Kuruluna başvurulduğu da törende konuşma yapan Prof. S. Sadi Danişmend tarafından belirtildi.

1895 yılında doğan Dilaçar'ın Türk diliyle ilgili çeşitli yazıları, Türk Dili ve Varlık dergileriyle, Türk Dili Araştırmalar Yıllığında yayınlandı.

Türk Dili ile ilgili olarak yaptığı çalışmalar arasında «Devlet Dili Olarak Türkçe» (1962) ve «Dil, Diller ve Dilcilik» (1968) gibi yapıtlarının da bulunduğu Dilaçar'ın en önemli eserlerinden birinin «Kutadgu Bilig» olduğu belirtiliyor.

KORUTÜRK'ÜN BAŞSAĞLIĞI MESAJI

Cumhurbaşkanı Korutürk, Agop Dilaçar'ın ölümü dolayısıyla TDK Başkanı Şerafettin Turan, ile Dilaçar'ın eşine birer başsağlığı mesajı gönderdi.

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün TDK Başkanına gönderdiği mesajda şöyle deniliyor.

«Türk dilinin gelişmesine uzun yıllar hizmet etmiş olan değerli dilbilimci, Agop Dilaçar'ın ölümünü teessürle öğrenmiş bulunuyorum.

«Kurumunuz camiasına taziyetlerimi sunarım»

BİLGİN VE BİLGE AGOP DİLAÇAR

Konur ERTOP

Agop Dilaçar'ın ağır bir ameliyat geçirdiğini ve Cerrahpaşa Hastanesinde yattığını Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Cahit Külebi Ankara'dan telefonla bildirmişti. 47 yıl hizmet verdiği TDK adına, yönetim kurulu üyesi Sami Karaören'le birlikte geçmiş olsun demeğe gittik ve Genel Yazmanın çiçeklerini götürdük... 84 yaşındaki bilim adamı, hastanenin bakımsız bir köşesinde, klinik şefi Profesör başta gelmek üzere görevlilerin ilgisinden uzak kalmış, gövdesini bürüyen hastalığa karşı savaşım veriyordu... O güç koşullarda bile hoşgörülü kalabilen sayın eşinin özverisi ve bakımıyla son günlerini tamamladı... Toplumumuzun ve her düzeydeki görevlilerimizin bilime, kültür de-

ğerlerine artık ne kadar yan çiğdiğinin acı bir örneği olarak dünyamızdan ayrıldı...

Agop Dilaçar geniş ufuklu bir dil bilgini, zengin kültürlü bir ansiklopediciydi... I. Dünya Savaşında Suriye'de Yıldırım Ordulari Grubu Komutanı Mustafa Kemal'le silah arkadaşlığı yapmıştı... Ordumuzdaki Alman subaylarının Türkçe öğrenmek için yararlandıkları «Türkische Grammatik» kitabı üzerinde Mustafa Kemal Paşayla dil ve yazı devrimi sorunlarını görüştüklerini anlatırdı... Ona Macar Türkoloğu Gy Nemeth'ın bu kitabında Türkçeye Latin harflerin nasıl uygulandığını açıklamış; Paşa, dayandığı sistem yeterince yalın olmadığı için yapıtı eleştirmişti. 12 yıl sonra Yeni Türkiye'de gerçekleştirilecek yazı devrimi çok daha kullanışlı bir sisteme dayanacaktı!... Mustafa Kemal Paşa, kitapta «Kaba Türkçe orta Türkçe - fasih Türkçe» biçimindeki bir ayrıma da «Türkçenin kabası olmaz!» diye tepki göstermişti!!..

1932'de dil devrimi çalışmaları başlarken Dilaçar Sofya"da bulunuyor ve Cumyuriyet gazetesine dille ilgili makaleler gönderiyordu... Orhun yazıtlarının 1200. Yıldönümüyle ilgili yazısı Atatürk'ün ilgisini çekmiş ve ateş altında dil söyleşileri yaptığı bilgini, ilk Dil Kurultayına bildiri okumaya çağırmıştı. Dilaçar bu göreve koşarak geldi ve TDK'de çalışmaya başladı... Soyadını da Atatürk'ün kendisinden aldı. Genel dilbilimi ve Türkolojiyi, bu alanda bütün Batı dillerindeki çalışmaları tek tek inceleyerek kavramış bir araştırmacıydı.. «Dil, Diller ve Dilcilik» (1968). «Türk Diline Genel Bir Bakış» (1964) gibi kitapları, kendi alanlarındaki hemen bütün kaynakları tek tek gösterir. Bu kaynaklardan pek çoğu yaşamı boyunca geliştirdiği özel kitaplığındaydı.. Hasta yatağında kendisini görmeye gittiğimde Hieronimus Megiser'in 1612 tarihli yapıtının da kitaplığında olduğunu söylemişti. 10 yıl önce bir kurultayda bildirisine konu yaptığı bu yapıt, Avrupa'da yayımlanan ilk Türkçe dilbilgisiydi... Dilaçar'ın kitaplığının dağılmamasını, bir bilim kuruluşunda, derleyicisinin adıyla hizmetini sürdürmesini dilerim...

Dilaçar, İnönü/Türk Ansiklopedisinde görev yapmış, çalışmaları yönetmiş, dikkatli ve özenli araştırmalara dayanan yüzlerce madde kaleme almıştı. TDK'nin Dilaçar'a ait makaleleri, bildirileri derleyerek yayımlaması bir borçtur... Böyle bir kitapta birçoğu özgün birer araştırma olan bu ansiklopedi maddelerinin de belli başlılarının bulunması yerinde olur...

Dilaçar'ın en ilginç yapıtlarından biri «Kutadgu Bilig İncelemesi» (1972)'dir.. Konu edindiği bu 900 yıllık başyapıtın yazarını «ilk ansiklopedicimiz» sayıyordu... Balasagunlu Yusuf'un devlet adamına öğütler vermek için yazılmış kitabının, ulusçu ve Türkçü, toplumcu, hümanist/insancı, layık nitelikleri üzerinde durmuştu. Bir dilci, bir Türkolog olarak yapıtı, çağını ve yazarını incelemişti... Kitabın içeriğini ele alan ve onu siyasetname, devlet bilgisi kitabı, ütopya, devlet romanı olarak inceleyen bölümler ise, Dilaçar'ın dünya edebiyatını çok yakından tanıyan başka bir yönünü, kültür adamı ve insancı düşünür kişiliğini tanıtır...

900 yıl önce Balasagunlu Yusuf'un verdiği öğütlerden biri de «iyi bir ad bırakmaya çalışmak» idi... Agop Dilaçar bu öğüdü en iyi yerine getirenlerden biri olmuştur...

Cumhuriyet (17 Eylül)

DİLAÇAR

Cahit KÜLEBİ

1917 eylülünde «ihtiyat mülazimi» Agop Martayan efendi Halep'te kaldığı otel odasına girerken bir Türk subayının gözetiminde gelen üç İngiliz subayından Albay olanı yanına yaklaştı. Salçalı yemekleri yiyemediklerini, bunun yerine kuru yiyecek verilmesini istediklerini subaya tercüme etmesini diledi. Martayan da Türkçe'ye çevirerek subaya anlattı. Akşamdı. Doğu cephesinden, uzun bir yolculukla geldiğinden yorgundu. Ertesi gün Şam'a gidecekti. Hemen uyudu.

Geceyarısı, oda kapısının yumruklanıp tekmelendiğini duyarak uyandı. Kapının önünde bir kanun çavuşu ile süngülü iki er vardı. Subay olduğunu ,ertesi sabah Şam'a gitmesi gerektiğini söylemesine ve tutuklanma nedenini sormasına karşın, Martayan'ı Merkez Komutanlığına götürdüler. Esir İngilizlerle ilişki kurmak suçundan tutuklandığını açıkladılar. Birkaç gün sonra, yine iki süngülü erle Şam'a gönderdiler.

Yedek Teğmen Martayan, Doğu cephesinde çalışkanlığıyla üstlerine kendisini sevdirmişti. Çözülme başlayınca azınlıktan gelme kimi yedek subayların kaçması dolayısıyla bu gibi yedek subayların Güney cephesine gönderilmesine buyruk içikınca, üstleri Martayan'ı kırmamak için, «mevcutlu» gönderme yöntemini

ona uygulamamışlar, koruyucu olarak verdiklerini belirttikleri erler de, Halep'e gelince geri dönmüşlerdi.

Yorgun ve kırgın olan Martayan çok çırpındı. Sonunda, 7. Ordu Komutanının katına çıkma olanağını sağladı.

Süngülü bir erle odaya girdiklerinde, çok genç, çok yakışıklı ve özenli giyimli Komutan Paşa önündeki bir işle ilgilendiğinden, ona uzun gelen bir süre bakmadı. Sonra, doğrularak «Ne istiyorsunuz?» diye sordu.

Mülazım Agop Martayan, ağlayarak «Paşa hazretleri» dedi. «Ben şerefli bir Türk subayıyım. Çok ağır geliyor, Emredin süngülü er dışarı çıksın.» Komutan Paşa eri dışarı çıkarttı. Martayan durumu anlattı. «Peki sen niçin kaçmadın?» diye sordu Paşa, Martayan, «Ben de şimdi kaçmadığıma pişmanım» yanıtını verdi, Genç Komutan, yerinden kalktı. Martayan'ın omuzuna elini koydu. «Halep'tekiler haklı» dedi. «Esirlerle konuşmak yasaktır. Sen suç işlemişsin.»

Bana bunları anlatırken Dilaçar'a sordum: Savaşırken korktunuz mu?» Dilaçar diyor ki, «Önce uzaktan top tüfek sesleri duyuluyor. Gittikçe yaklaşıyor. Gürültünün içine girince de insan korkuyu unutuyor.»

Komutan, Martayan'la konuşurken cebinde ucu görülen kitabı görüyor. Bu kitap J. Németh'in Türkische Grammatik adlı yapıtıymış. Alıyor, karıştırırken, kitapta Türkçe'nin fasih Türkçe, orta Türkçe ve kaba Türkçe olarak üçe ayrıldığını görünce «Kaba Türkçe ne demek?» diye sinirleniyor. Martayan kendisinin de bu görüşü benimsemediğini, ne ki Németh'in kullandığını belirtiyor.

Komutan Martayan'ı karşısına oturtup bir süre dil, dilbigisi konusunda konuştuktan sonra, «Sen çok yorgunsun. Onbeş gün dinlen sonra bana gel!» diyor. Emir subayına «Mülazım efendiyi misafir etsinler» buyruğunu veriyor. Kapıdan çıkarken geri çağırıyor. Martayan'ın kılığının çok eskimiş olduğunu görmüş. Kartına, Mülazım efendiye elbise ve ayakkabı yaptırılması buyruğunu yazıyor.

Anlattıklarımdan da anlaşılıyor sanırım: Komutan, 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa; mülazım Martayan ise 12 eylül 1979'da ölen Türk Dil Kurumu Başuzmanı Agop Dilaçar'dı.

Martayan iki hafta sonra dinlenmiş olarak, tertemiz kılığıyla Paşa'ya gelince, «Sen hâlâ kaçmadın mı?» diye takılmış. Onu, Şam'ın deniz kentindeki bir birliğe atamış. Bir hafta sonra birliği denetlemeye geldiğinde, tören kıtasındaki mülazım Martayan'a «Hâlâ kaçmadın mı?» diye yine takılmış ama, o ay içinde görevinden çekildiği için Dilaçar bir daha Paşa'yı görememiş.

Askerden dönünce bir süre Robert College'de öğretmenlik yapan Agop Martayan, daha sonra Avrupa'ya gitmiş 1922'lerde. Orhun yazılarının okunuşu yıldönümü dolayısıyla İstanbul'da bir gazetede bir yazısı yayımlanınca Atatürk, araştırmış. Bir yakınının evinde Martayan'ın küçük bir resmini bulmuşlar. Bulgaristan'da karısıyla dağda kayak yaparken iki gün içinde İstanbul'a getirtmişler.

Dilaçar bana dedi ki, «Kimi aile dostlarımız 'Gitme, Kemal seni zehirletecek' diyerek beni vazgeçirmek istediler. Bu saçma bir düşünceydi, hemen İstanbul'a gittim. Dolmabahçe Sarayının giriş salonunda bekliyordum. Çok heyecanlıydım. Birden Mustafa Kemal Paşa'yı gördüm. İnönü ve arkadaşlarıyla, dilciler yanındaydı. Beni uzaktan tanıdı. Arkadaşlarına 'evet o' anlamında başıyla bir işaret yaptı. Merdiven'e koştum. Ellerine sarıldım.»

Atatürk o saatte hemen bir yarkurul kurmuş, Agop Martayan, öbür dilcilerle birlikte çalışmaya başlamış, I. Türk Dili Kurultayı'nda «Türk, Sümer ve Hind-Avrupa Dilleri Arasındaki Bağ» konulu bildirisiyle başarı sağlamış. Türk Dil Kurumuna 1932'de başuzman olmuş. Ölünceye dek bu görevde kaldı. Dilaçar soyadını da, soyadı yasası çıktığında Atatürk kendisine vermişti.

Dilaçar, Atatürk'ün sofralarının bir bilimsel toplantı yeri olduğunu, Atatürk'ün ancak ağzını ıslatacak kadar içki içtiğini ve kendisinin içki içmeyişini doğal gördüğünü söylerdi.

Dilaçar'a sardum: «Atatürk öldükten sonra başka ülkelere niçin gitmediniz? dedim. Birkaç kez Amerika'dan görev önerisi almıştı. Eline geçen para da çok değildi. Varlığını kitaplarına yatırdığından çok mütevazi bir yaşam sürdürmüştü. Ama gitmemişti.

Dilaçar, Atatürk'ten söz ederken yüzü kendine özgü bir gülüşle aydınlanırdı. Amerikalılar, Türkiye'de de iş vermek istemiş-

lerdi. Yine kabul etmemişti. Konuşmasından çıkardığım sonuç şu oldu: Türkiye'yi seviyordu. Tevfik Fikret'in öğrencisi olmakla övünürdü. Dil devriminden, Türk Dil Kurumundan, kişisel kitaplığından ayrılmazdı. Kaldı ki bunları bırakmak Atatürk'ten ayrılmak gibiydi onun için.

İstanbul'daki bu son hastalığı sırasında, eşi bayan Dilaçar'a bir an önce Ankara'ya, Kurum'a dönmek istediğini, yapılacak işleri olduğunu söylemiş durmuş.

Gerçek bir bilim adamı olan Dilaçar'ın yaşam özelliği bir kaç sözcükle betimlenebilir: Atatürk'e bağlılık; Türkçeye, Türklüğe sevgi; büyük bir kitap tutkusu ve çalışma gücü.

Son üç yıldır yineleyerek bana açtığı bir tutkusu vardı: Kültigin barkından (Anıtkabirinden) çıkan heykellerin ve birkaç balbalın birer tıpkı dökümünün Türk Dil Kurumuna getirilmesini çok istiyordu.

Dilaçar'ın Yapıtları: Anadili İlkeleri ve Türkiye Dışındaki Başlıca Uygulamalar; Les Bases Bio-Psychologiques de la Théorie Güneş Dil; Devlet Dili Olarak Türkçe; Dil, Diller, Dilcilik; Kutadgu Bilig İncelemesi; Thomsen; Türk Diline Genel Bir Bakış; Türkiye'de Dil Özleşmesi.

Dilaçar'ın ayrıbasımı yapılan başlıca incelemeleri: Azeri Türkçesi (Belleten 1951'den ayrıbasım); Batı Türkçesi, (Belleten 1953'te ayrıbasım); 1612'de Avrupa'da yayımlanan İlk Türkçe Gramer'in Özellikleri (Belleten 1970'den ayrıbasım); Dile Müdahale Meselesi (Bilimsel Bildirilerden ayrıbasım); Dilin Özleşmesi (Belleten 1948'den ayrıbasım); Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki yeri ve Tarihçesi (Belleten 1971'den ayrıbasım); Karahanlı Türkçesi Kılavuzu (Kutadgu Bilig incelemesinden ayrıbasım); Karahanlı Türkçesinden Üç Fiil Eki (I. Bilimsel Kurultaydan ayrıbasım); Lehçelerin Yayılma Tarzı ve Türk Dili ve Lehçelerinin Tasnifi Meselesi (Belleten 1954'ten ayrıbasım); Orta İranca Türkçe İlişkileri (XI. Kurultay, Bilimsel Bil. Ayrıbasım); Prof. J. Németh's Role in The Turkish Alphabet and Language Reform (ayrıbasım).

Dilaçar'ın Kurum kitaplığında korunan basılmamış incelemeleri: Orhun Yazıları: nasıl okundu?; Yeni Semantik Terimleri; Prag Lenguistik Mahfili ve Yeni Fonoloji Disiplini; Rus Yafedilo-

loji Disiplini; Oxford İngiliz Sözlüğünün Leksikografi Metodu; Dilin Menşe ve Teşekkülünde Kamerin Amil olduğunu iddia eden bir eser; XV, ve XVI. Asırlara ait Bazı Türk Gramerlerinin Yeni Kritik Neşirleri; Ural ve Altay Dillerinde cemi şekilleri; Büyük Alman Sözlüğü Hakkında.

Bu çalışmaların dışında, özel kitaplığında bir çok not ve fişlerinin bulunduğunu; ayrıca, bilmediğimiz birtakım çalışma ve yazılarını da saklı tutmuş olabileceğini sanıyorum. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Kültür Bakanlığından ve Türk Dil Kurumundan birer temsilcinin —eşi izin verirse— bunları araştırıp saptamasının, bu büyük bilginin kendisi ve Türk ekini yönlerinden yararlı olacağı düşüncesindeyim.

Cumhuriyet (22 Eylül)

NEVZAT ÜSTÜN'Ü YİTİRDİK

Şair ve yazar Nevzat Üstün 8 Kasım günü Bolu yakınlarında geçirdiği bir trafik kazası sonucu yaşamını yitirdi. Aynı kazada, Üstün'ün arabasında bulunan eşi Şükran Üstün ve Umut Sanat Ürünleri Yönetmeni Gülen Ataç da ağır şekilde yaralandılar.

1924 yılında İstanbul'da doğan Nevzat Üstün, ilkokulu Kayseri'nin Develi ilçesinde bitirdikten sonra, 1936'da İstanbul'a gelerek Amerikan Koleji, İstanbul Erkek Lisesi ve Boğaziçi Lisesi'nde okudu.

Kitaplarının yanı sıra çeşitli gazetelerde yazılar da yazmış olan Nevzat Üstün, genellikle toplumcu gerçekçi bir yazış biçimini yeğlerdi.

Üstün'ün yayınlanan yapıtları şunlardır:

Şiirleri: «Oluş», «Yaşadığımız Devre Dair Şiirler», «Cüceler Çarşısı». «Yitikler Kapısı», «Güneş Ülkesi», «Hey, Sen Amerikalı», «Ak Yeşil Kavak Ağaçları», «Köprübaşı».

Hikâyeleri: «Yaşama Duvarı», «Almanya, Almanya», «Çıplak», «Akrep Üretim Çiftliği», «Boğaların Ölümü», «Büyük Şaşkınlık».

Gezi notları: «Sovyetler Birliği'nden Batı'ya», «Üçüncü Bir

Dünya», «Almanya Beyleri ile Portekiz Bahçeleri», «Karın İçindeki Portakal: İsveç», «Çağdaki Sancı».

Denemeleri: «Türkiye'deki Amerika»

Röportajları: «Bir Tuhaf Yaşam».

Yazarın son olarak Cumhuriyet Gazetesi'nde «Bunalımlı Günler» başlıklı olay-öyküleri tefrika halinde yayınlanmıştı.

Nevzat Üstün'ün yapıtlarından birçoğu çeşitli yabancı dillere de çevrildi.

«HEEYY NEVZAT, DUR...

OKTAY AKBAL

«Gitme kardeş dur. Heey Orben dur.»

Boştu bu sesleniş. Giden gitmişti. İstediğimiz kadar seslenelim ardından. Gitme diyelim. Heyy Nevzat gitme dur diye bağıralım. Gidecek olan, yolunda durmayacaktır. Kiminin içinde bir tohum, bir acı tohum boy atar. Kiminde tepeden inme bir yumruk gibi yazgı oynar oyununu. Kimi de durup dururken bir yolda karşılaşır ölüm denen bitiş çizgisiyle... Bir yerde, bir anda, bir noktada o kaçınılmaz sonuç çıkar karşımıza, önümüze. Hep aramızda, hep yanımızda, hep içimizde, o dost, o kardeş, o düşman, o canavar olan, ölüm. O, kendimiz olan ölüm!..

Nevzat Üstün'ü, ölümünden bir gece önce gördüm, konuştum. Gazetedeydi, ertesi gün Ankara'ya gidecekti arabasıyla. Kalabalıktı odalar. Bir telâş bir heyecan içinde yaşanır kimi günler. Siyasal, toplumsal olaylar kızışmış, almış başını gitmiş, nerelere kimbilir? Bizleri de ardısıra sürükleyerek. Nevzat Üstün sessizce gelirdi hep. Geçerdi camlı kapıların önünden. Girer bir çay içerdi, şiirden, sanattan, yolculuktan konuşurdu. Asos'ta yerleşecekti, bir ev yapacaktı, yapıyordu, o küçük Ege köyünde dostlarını bir araya getirecekti. O gece dostları almış arabasına, konuşmuş onlarla, sonra da bir toplantıya gitmiş. 8 kasım sabahı da eşi ve bir arkadaşıyla erkenden düşmüş Ankara yoluna. Saat birmiş Bolu yakınlarında bir yerde 55 yaşında yaşam kapısını kapadığında... Bir başka taşıttır, bir başka kişidir, bir başka yazgının insanıdır, bir başka oyundur 'ölüm' diye karşımıza çıkan. Bir çarpışma, hepsi o kadar. Nevzat Üstün yok artık. Ne şiirler yazacak, ne öyküler. Ne yolculuklar, ne Asos'lar, ne 'Cum-

huriyet'e gelip gitmeler. Bir masal yaşar her kişi kendi evreninde... Sonra çeker gider, bir masal olur başkalarına...

«Dolmuş, Taksim'e bir» diye bir ses duymuştuk birden. Tam Kral Sarayının önündeydik. Stokholm'de aydınlık bir yaz öğle sonrası. Baktık, Nevzat, küçük arabasıyla yanı başımızda «Taksim'e bir» diyor gülerek... Yıl 1975... Sonra Lütfi Özkök'ün evi, tavla oyunları, piknikler, gülüşmeler, bir dostluk havasında geçirilen saatler... Daha nice anı var kopuk film şeritleri gibi gelip gelip giden... 1950 öncesinden başlayan bir yaşam serüvenidir dostluğumuz... Anlaşarak, anlaşamayarak, överek, yererek, severek, kızarak geçen bir sanat yaşamı. Otuz yıla yaklaşan bir zaman. İçkili yerler, kahveler, evler, tiyatro fuayeleri, gazete odaları, kır kahveleri. Sait Faik'ler, Orhan Veli'ler, Anday'lar, Birsel'ler, Orhan Kemal'ler, daha gençler, daha daha gençler... Hep bir şiir havasında, hep bir özlemi büyülterek, hep bir yaşama kendimizce güzellikler, yeni anlamlar yakıştırarak... Toplumcu bir görüşe bağlı insanların o hiç mi hiç sona ermeyen, ermeyecek olan düş kurma, umutlara bağlanma gücünü içimizde taşıyarak...

«Bütün yüreğimle Şükran'a» sunduğu 'Sevişmek Var' şiirini okuyorum, «Durup dururken gitmek — Neresi daha iyidir benim sabahlarımdan — Benim karanlık gecelerim hep sende yorgan açar gün ışığına — Gel de inan şimdi ayrılma duygusuna — Beni sen doğuruyorsun yeni baştan — Yeni evrenler görüyorum her göz atışta — Kır yüreğimi, toplumun iki insanı var — Biri sen biri de ben — Konuşur gibi susmak — Bir üçüncü sevgidir başlıyor aramızda.»

Aşka, dostluğa, insanlığa inanmış kişidir ozan her şeyden önce. O aşk, bir kadında yaşanır, bir toplum inancında... Kimi kez her ikisinde de... Birleşir büyür, güçlenir böyle büyük aşklar. Gelecekte saklıdır gizleri o güzel, o özlenen yaşamın... O gerçek insanoğlunun kuracağı yaşamın. Bizimle bitmez hiçbir şey. Bize düşen, birşeyleri, o güzel, anlamlı birşeyleri başlatmak.. «Var mıydı — İnsandan önce bir zaman — Var mı — Ondan sonra — Bir gelecek» diye sormuş Üstün bir şiirinde... Hep sorduğumuz, hep kuşkuyla aradığımız bir yanıt bu.

Evet kardeşimiz, dostumuz bir ozan, hem de en korkunç bir hastalığı alt etmeyi başarmış bir kişi, Nevzat Üstün Bolu yolunda karşılaştı ölümle, yenildi ona... Ama dizeleri, yazıları 'ölüm'

yenemez. Ölümden güçlü tek şey var, sanat... Sanatın büyüklüğü de burda...

İHSAN HINÇER

Ünlü folklor araştırmacısı ve TDK üyesi İhsan Hınçer 11 Kasımda İstanbul'daki evinde öldü.

1916 yılında doğan İhsan Hınçer, ülkemiz folkloru konusundaki yoğun çalışmaları, araştırmaları ve bu alanda verdiği hizmetlerle tanınmıştı. 1949 yılından bu yana aylık, «Türk Folklor Araştırmaları Dergisi»ni de yayınlayan Hınçer, İstanbul Belediyesi Varidat Tahakkuk Müdürlüğü görevini sürdürmekteydi.

FOLKLORUMUZUN YILMAYAN BİR SAVAŞÇISINI YİTİRDİK

İ. Ünver NASRETTİNOĞLU

Türk folklorunun en büyük kişisi İhran HINÇER'in ölümüyle tüm folkloristler öksüz kalmışlardır. O'nun geleneksel Türk kültürünün yaşatılması için verdiği savaşım her türlü takdirin üstündedir. Salt Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin 30 yılı aşkın bir süre yayımlanabilmesi bile başlı başına bir olaydır. Çünkü bu olayı, T.C. Devleti ve hükümetleri bile yaratmamıştır.

İhsan Ağabeyle, yıllardır tanışıyor, yazışıyorduk 10 yıldan bu yana da O'nun dostları arasında yer almak mutluluğunu elde ettim. Ankaraya geldiği zamanlar, mutlaka telefonla da olsa arar, hatırımızı sorardı. Halkbilim konusunda amatör çalışmalar yapan herkesi olduğu gibi bizi de teşvik eder, araştırmalara yöneltirdi.

Zaman zaman, Konya'da, Silifkede Mut'ta çeşitli seminer veya kongrelerde birlikte oluyor ve birbirimizi daha iyi tanımak olanağını buluyorduk.

Son aylarda, hasta yatağında yatarken en çok üzüldüğü konu, evlatları kadar sevdiği dergisiyle ilgili sorunlardı. Yıllardır desteklediği bir siyasal parti, iktidar olur olmaz, derginin abone sayısını 372'den 67'ye indirmişti!

İhsan HINÇER'in Nesin Vakfı tarafından yayımlanan Edebiyat Yıllığı - 1979'na yazmış olduğu «Öykü» çok ilginçtir. «30 yılında Türk Folklor araştırmaları Dergisinin Öyküsü ve İhsan

Hınçer» başlıklı yazı, Türk Halkilim tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu öyküde Hınçer dergiyi yaşatabilmek için verdiği savaşımı anlatıyor ve şunları yazıyordu:

«...Bekleyen derviş, muradına ermiş, derler. Önce Kültür Bakanlığından abone dilekçemize yanıt gelmişti, dilekçeyi verdiğimiz tarihten 8 ay sonra, Sevinçle açtık okuduk. Son 1977 yılında Kültür Bakanlığının olmuş bulunduğu 371 abone, 67'yi indiriliyordu. Sayısı 5 lira olan dergimiz abonelere taahhütlü olarak dergimizce gönderilecekti. Sonra da abonelerin taahhütlü belgeleri her ay bakanlığa sunulacaktı. 1978'in KÜLTÜR BAKANLIĞI BİR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİNİ YAŞATMAMAK İÇİN HERŞEYİ YAPIYORDU.»

Bundan sonra HINÇER acı acı yakınmaya devam ediyor ve Kültür Bakanlığını yerden yere vuruyordu HINÇER Milli Eğitim Bakanlığından da aynı biçimde yakınıyor ve karşısına çıkarılan güçlükleri anlatıyordu. Ve şunları yazıyordu:

«İşte derginin 30'uncu yaşına bastığı yılda bunlarla uğraşıyoruz. Bir önceki hükümet dönemindeki yönetmeliği, bu dönemin hükümeti devrinde bu konunun uzmanı geçinenler, daha da katılaştırmışlar, kitaplıklar eğitim merkezlerini, okulları dergisiz bırakmayı düşünmüşler, bir de çifte sansür yöntemi getirmişler...

Görüldüğü gibi O'nun üzüntüsü, yıllardır yurdumuzdaki bütün kütüphanelere girmiş bulunan Türk Folklor Araştırmalı Dergisi'nin artık kütüphanelere girmeyeceği ve kolleksiyonun eksik kalacağıydı. Bize yazdığı bir mektupta bu üzüntüsü belirtiyor ve kütüphanelere ücretsiz olarak dergi göndermeyi düşündüğünü söylüyordu...

Bir başka mektubunda ise, Nesin Vakfı Yıllığındaki yazısına değinerek «Bilmem bu yazı masa başı reformistlerine bir ders verebildi mi?» diyordu.

Son bir yıl içerisinde dergi çok sevdiği evlatlarının özellikle Bora ve Nursel'in çabalarıyla yayımlanabiliyordu. En büyük dileğimiz tüm, folkloristlerin yayın organı olan Türk Folklor Araştırmaları'nın yayınını sürdürmesidir. Bunun için herkes kendisini görevli saymalıdır. Dergiye abone bulunması, reklam temini konusunda hepimiz, her türlü çabayı göstermekle yükümlüyüz.

Hepimizi yetim bırakan İhsan HINÇER'in gözü kadar sevdiği bir başka deyimle en büyük evladı dergimizin aralıksız yayınını, her şeye rağmen sağlamalıyız.

Canımız İhsan ağabeyimiz önce gözlerinden çekti, sonra Cahit Öztelliyi alıp götüren amansız hastalık yakasına yapıştı. Ama, o öylesine yaşam dolu, öylesine güçlü bir insandı ki, amansız hastalığın getireceği sonucu, uzun süre geciktirdi. Bu gecikmeler bizi zaman zaman umutlandırdı. Ama akıbet kaçınılmazdı ve bir gün gelecekti...

Bizi en çok üzen husus ölüm döşeğinde yattığı günlerde, dergiye, dolayısiyle Ona vurulan darbelerdi. Bu darbeler çok güvendiği çevrelerden desteklediği bir iktidardan geliyordu. O'nu ölüm döşeğinde üzüntüye sevketmiş olanların birazcık olsun utanmış olmaları, tesellimiz olacaktır...

Evet, öksüz kaldık... Hepimizin başı sağolsun.

Devrim (29 Kasım)

HINÇER'İN EMEĞİYLE 30 YIL

Yaman AKBAYAR

Koskoca bir delikanlı!.. Otuz yaşına bastı bu ay. Nüfus memurluğundan alınmış bir nüfus kimlik cüzdanı yok delikanlının!.. Nüfus kimlik cüzdanı yaşayıp yaşamaması Hınçer ailesinin elinde!..

Diyeceksiniz ki hadi köylerimizde nüfus kimlik cüzdanı olmadan yaşayanları duyduk ama, kentte bu neyin nesi?

Açıklayalım: Sözünü ettiğimiz daha adını bile vermediğimiz «delikanlı» aslan gürbüz «delikanlı» bir dergi Türk Folklor araştırmaları.

Doğum tarihi: Ağustos 1949, Anası babası: Hınçer Ailesinin tüm bireyleri. Ne ile beslenir yaşar? Hınçer ailesinin varı-yoku ile sürdürüm (abone) bedelleri ile reklam gelirleri ile... Ancak siz tek kaynak tek dayanak olarak Hınçer ailesini sayabilirsiniz.

Evet ekmek gibi halkbilimi de yaşamlarının ayrılmaz parçasıdır. Hınçer Ailesinin Baba İhsan Hınçer İstanbul Belediyesi Varidat müdürü göreviyle çalışır yıllardır. Türk Folklor Araştırmaları Dergisini hiç aksatmadan, Türk halkbilgisi Derneğinin yayım organı olarak yayımlar.

Türk folklor Araştırmaları cumhuriyetin ilk yıllarının Halk bilgisi Dergisinden sonra 55 yılda hem en uzun yayın yaşantısı olan halkbilimi dergisi olmuş hem de halkbilimi malzemesi yönünden en zengin süreli yayınların en başında yer alma başarısını göstermiştir.

Bunca yıldır nice bilim adamının halkbilim araştırmacısının, yazarın, öğretmenin, halkdan kişilerin karınca örneği bilgi belge fotoğraf taşıdığı Türk folklor araştırmaları Dergisi bugün 349'u bulan sayısı bu sayıların yer aldığı 18 cildi ile Türkiyemizde halkbilimi yayınları arasındaki önemli yerini çoktan almıştır.

Biliyoruz sıkıntılı günlerle geçti 30 yıl daha da feraha çıkmadılar sıkıntılı günler sürüyor. Kağıda yapılan üstüste zamlar PTT zamları «Derginin dili Öztürkçe değiştirmezseniz keseriz sürdürümü» diyen diyebilen bakanlık yüksek yetkililerinin çıkardığı zorluklar dağıtım güçlükleri vs. vs...

Fakat bir gerçek var inançlarıyla efsaneleriyle geleneksel şenlikleriyle eğlenceleriyle, köy seyirlik oyunlarıyla karagöz'ü Hacıvatı' ile halk ozanlarıyla budunbilimi ile... Türkhalk Kültürünü belgeleyen otuz yaşına basan «delikanlı» ölmeyecektir. Öldürmemeğe kararlıyız.

Biz bunca yıl emek vererek dergiyi yaşatan başta İhsan Hınçer olmak üzere Hınçer ailesine içten teşekkürlerimizi tebriklerimizi sunuyor kırkıncı ellinci yılda sorunsuz bir yayın yaşantısı görmek umuduyla başarılarının yine sürekli olmasını diliyoruz.

Devrim (29 Kasım)

OZAN ALİ RIZA ERTAN ANILIYOR

İzmir Halk Eğitimi Merkezinin Atatürk İl Halk Kütüphanesi salonunda 21 Nisan 1979 Cumartesi akşamı saat: 20.30 da düzenlediği gecede Ozan Ali Rıza Ertan anılacaktır.

Demokrat İzmir Edebiyat ve Sanat, Soyut, Güney, Özün, Uyanış, Yeditepe, Yansıma, Yeni Dergi, Çıkış gibi gazete ve dergilerdeki şiir eleştiri ve değinileriyle tanınan Ali Rıza Ertan, İzmir'de 25 sayı yayınlanmış olan Dönemeç edebiyat dergisinin de kurucuları arasında bulunuyordu.

İzmir Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümü öğretmeniyken 12 Şubat 1979 günü yitirdiğimiz Ali Rıza Ertan, 1967 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdikten sonra Çine-Aydın ile Buca-İzmir Liselerinde edebiyat öğretmenliği yapmıştı.

1979 YILINDA YAYINLANMIŞ YERLİ YAZIN YAPITLARI

Derleyen : ÖKSEL GÖÇMEN

Adalet Ağaoğlu : Bir Düğün Gecesi. (Roman) İst. 1979 Remzi Kitabevi, 318 s. 50 TL.

Samet Ağaoğlu : İlk Köşe. (Edebiyat Hatıraları) İst. 1978 (Kendi Yayını) 147 s. 40 TL.

Ahmet Rasim : Gülüp Ağladıklarım. Hazırlayan: Ahmet Sevinç. Ankara 1978 Kültür Bakanlığı Y. 223 s. 30 TL

L. Sami Akalın : Zenci Şiiri; Antoloji. İst. 1979 Saka Y. 175 s. 50 TL.

Saygın Akanyeti: İki Ansızın Arasında Savaşmak. (Dizelerle Denemeler) İst. 1979 Evren Y.

Oktay Akbal: Karşı Kıyılar — Tarzan Öldü. (Öyküler — Öykücükler) İst. 1979 Tekin Y. 164 s. 40 TL.

Oktay Akbal : Önce Ekmekler Bozuldu. İst. 1979 Tekin Y. 360 s. 60 TL.

Oktay Akbal : Yaşamı Yeniden Kurmak. (Denemeler — Eleştiriler) Ankara 1979 Türkiye İş Bankası Y. 181 s. 65 TL.

Dursun Akçam : Altta Kalanlar, İst. 1979 Milliyet Y. 189 s. 50 TL.

Haluk Aker: Sürgün Hızı. (Şiirler) İst. 1979 Şiir-Tiyatro Y. 30 TL.

Sabahattin Kudret Aksal Şiirler. Ankara 1979 Türkiye İş Bankası Y. 395 s. 120 TL.

Erdoğan Alemdar — İlyas Albayrak : Müdür Bey. İst. 1979 (Kendi Yayını) 232 s. 45 TL.

Çetin Altan : Zurnada Peşrev Olmaz. İst. 1978 Hürriyet Y. 301 s. 40 TL.

Metin Altıok: Kendinin Avcısı. (Şiirler) İst. 1979 Türkiye Yazıları Y. 62 s. 25 TL.

Talip Apaydın: Yolun Kıyısındaki Adam. (Öyküler) İst. 1979 Cem Y. 176 s. 40 TL.

Muzaffer Arabul: Toplumsal Eylem. (Düz Yazılar) İst. 1979 Esin Y. 40 TL.

Nezihe Araz: Gelin Canlar Bir Olalım; Türk Anadolu'nun Oluşumu. İst. 1978 Hürriyet Y. 152 s. 30 TL.

Özdemir Asaf: Yalnızlık Paylaşılmaz. İst. 1978 Cem Y. 136 s. 25 TL.

Orhan Asena: Ölü Kentin Nabzı. (Oyun) Ankara 1978 Şiir-Tiyatro Y. 90 s. 30 TL.

Aşık Kul Ahmet: Dünyanın Sesi. Ankara 1979 Bil-Tek Y. 288 s. 50 TL.

Şakir Atalay: Köy Yolcusu. (Şiirler) Ankara 1978 (Kendi Yayını) 549 s. 150 TL.

Adile Ayda: Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası. İst 1979 Hisar Y. 215 s. 45 TL.

Aydın Aydemir: Nazım. Anlatan: Samiye Yaltırım. İst. 1979 Cem Y. 336 s. 75 TL.

Şevket Süreyya Aydemir: Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları. İst. 1979 Çağdaş Y. 175 s. 40 TL.

Mehmet Aydın: Işığın Kavgası. (Şiirler) İst. 1979 Öncü Kitabevi. 76 s. 25 TL.

Yavuz Bülent Bakiler: Üsküü'ten Kosova"ya. İst. 1979 Türk Edebiyatı Vakfı Y. 191 s. 40 TL.

Şakir Balkı: Büyük Usturalar. İst. 1978 Tekin Y. 256 s. 35 TL.

Özdemir Başargan: Gurbet Sofrası. (Roman) İst. 1979 Yeni Dünya Y. 400 s. 75 TL.

İlhan Başgöz: Aşık Ali İzzet Özkan. (İnceleme) Ankara 1979 İş Bankası Kültür Y. 70 TL.

Ataol Behramoğlu: Kuşatmada. (Şiirler) İst. 1978 Cem Y. 76 s. 20 TL.

Cengiz Bektaş: Yer Deli Gök Deli. (Şiirler) İst. 1979 Cem Y. 115 s. 30 TL.

İlhan Berk: Kül. (Şiirler) İst. 1978 Ada Y. 117 s. 50 TL.

Alpaslan Berktay: Bulutlar. (Öyküler) İst. 1978 (E) Y. 30 TL.

Adnan Binyazar: Ağıt Toplumu. (Denemeler) İst. 1979 May Y. 106 s. 25 TL.

Salâh Birsel: Kurutulmuş Felsefe Bahçesi. İst. 1979 Ada Y. 140 s. 60 TL.

Tarık Buğra: Gençliğim Eyvah. (Roman) İst. 1979 Ötüken Y. 437 s. 100 TL.

Tarık Buğra: Yarın Diye Birşey Yoktur. (Öyküler) İst. 1979 Ötüken Y. 243 s. 55 TL.

Demirtaş Ceyhun: Yirminci Yüzyıl ve Edebiyat. Denemeler. İst. 1979 Çağdaş Y. 167 s. 25 TL.

Bedrettin Cömert: Croce'nin Estetiği. Ankara 1979 Kültür Bakanlığı Y. 187 s. 30 TL.

Bedrettin Cömert: Kalmasın Ellerim Sizlerden Uzak. Hazırlayan ve Önsöz: Hasan Hüseyin İst. 1979 Evrensel Y. 168 s. 45 TL.

Necati Cumalı: Revizyonist. (Öyküler) İst. 1979 Tekin Y. 227 s. 60 TL.

Necati Cumalı: Yakubun Koyunları. (İsrail Öyküleri) İst. 1979 Tekin Y. 120 s. 35 TL.

Güngör Dilmen: Kurban. (Oyun) İst. 1979 Cem Y. 124 s. 35 TL.

Güngör Dilmen: Midasın Kulakları — Midasın Altınları — Midasın Kördüğümü Ankara 1979 Şiir-Tiyatro Y. 262 s. 60 TL.

Mehmet H. Doğan: Birikime Dayanmak. (Denemeler — Eleştiriler) İst. 1979 Aydın Y. 30 TL.

Ferit Edgü: Ah Min-el Aşk. (Şiirler) İst. 1978 Ada Y. 128 s. 50 TL.

Ferit Edgü: Bir Gemide. (Öyküler) İst. 1978 Ada Y. 104 s. 50 TL.

Ferit Edgü: Ders Notları; Sanat, Ahlâk, Toplum, Erotizm Üzerine Denemeler / Aforizmalar. İst. 1978 Ada Y. 154 s. 50 TL.

Şükrü Elçin: Adalara Destanlar. (Şiirler) Ankara 1978 (Kendi Yayını) 43 s. 25 TL.

Elli Yıllık Kültür Emeği; Remzi Bengi'ye Saygı. İst. 1979 Remzi Kitabevi. 50 TL.

Reşat Enis: Yolgeçen Hanı. (Roman) İst. 1979 Cem Y. 325 s. 75 TL.

Fahri Erdinç: Ali'nin Biri. (Roman) İst. 1979 Habora Kitabevi. 233 s. 50 TL.

Fahri Erdinç: Kardeş Evi. (Roman) İst. 1979 Habora Kitabevi. 279 s. 50 TL.

Azra Erhat: Karya'dan Pamfilya'ya Mavi Yolculuk. İst. 1979 Cem Y. 133 s. 100 TL.

Nahit Eruz: İnsanca. (Öyküler) İst. 1978 Derinlik Y. 112 s. 25 TL.

Necdet Evliyagil Çocukların Görkemli Düşü ve Acı Gülüşü. (Şiirler) Ankara 1979 Ajans-Türk Kültür Y. 146 s. 50 TL.

Bedri Rahmi Eyüboğlu: Babatomiler. İst. 1978 Ada Y. 130 s. 100 TL.

İsmet Zeki Eyüboğlu : İnsanın Boyutları. (Araştırma, İnceleme) İst. 1979 Çağdaş Y. 252 s. 40 TL.

Müjdat Gezen : İkibuçuk Lira İçin. (Hikâyeler) İst. 1979 Cem Yö 65 s. 25 TL.

Naci Girginsoy: Gençlik Çıkmazı. (Roman) İst. 1979 Yalım Y. 138 s. 40 TL.

Akşit Göktürk : Okuma Uğraşı; Yazın Metninin Kavranışında Okur-Metin-Yazar. İst. 1979 Çağdaş Y. 198 s. 35 TL.

Vedat Günyol Orman Işırsa. İst. 1979 Çağdaş Y. 190 s. 35 TL.

Nail Güreli : Bilimsel Lokum. (Gülmece Öyküleri) İst. 1979 Gür Y. 143 s. 30 TL.

Alptekin Güven : Dünya Ülkelerinden Seçme Fıkra Dağarcığı. İst. 1979 Volkan Y. 320 s. 75 TL.

Muammer Hacıoğlu : Ateş Benzin Emiyor. (Şiirler) İst. 1978 (Kendi Yayını) 96 s. 20 TL.

Ruşen Hakkı : Irmak. (Öyküler) İst. 1979 Yalım Y. 112 s. 35 TL.

Selim İleri : Ölüm İlişkileri. (Roman) Ankara 1979 Bilgi Y. 342 s. 65 TL.

Özdemir İnce : Rüzgara Yazılıdır. (Şiirler) İst. 1979 Cem Y. 78 s. 20 TL.

Mazhar Şevket İpşiroğlu Selâhattin Hilav Orhan Duru - Ferit Edgü : Yüksel Arslan. İst. 1978 Ada Y. 100 TL.

İran Devrimci Hikayeleri Antolojisi. Hazırlayan: İldeniz Kurtulan. İst. 1979 Sosyal Klasikler Y. 134 s. 30 TL.

Muzaffer İzgü : Dayak Birincisi. Ankara 1979 Bilgi Y. 192 s. 50 TL.

Vahap Kabahasanoğlu : Faruk Nafiz Çamlıbel. İst. 1979 Toker Y. 148 s. 30 TL.

Ceyhun Atuf Kansu Tüm Şiirleri 2: Bağımsızlık Gülü — Sakarya Meydan Savaşı — Buğday, Kadın, Gül ve Gökyüzü. Ankara 1978 İş Bankası Kültür Y. 560 s. 100 TL.

Mehmet Kaplan Hikaye Tahlilleri İst 1979 Dergah Y. 180 TL.

Karadeniz Fıkraları. İst. 1979 Volkan Y. 175 s. 50 TL.

Arslan Kaynardağ : Sevgiler de Gündemdedir. (Şiirler) İst. 1979 Elif Kitabevi. 175 s. 40 TL.

Mehmet Kemal Ara Rejim, Kara Rejim. (12 Mart Yazıları) İst. 1979 Çağdaş Y. 264 s. 30 TL.

Yaman Koray: Büyük Orfoz. (Roman) İst. 1978 Milliyet Y. 464 s. 75 TL.

Haydar Koyunoğlu: Gülüşün Kurtuluşu. (Öyküler) İst. 1979 Okar Y. 104 s. 25 TL.

Ayla Kutlu: Kaçış. (Roman) İst. 1979 Hürriyet Y. 248 s. 60 TL.

Şemsettin Kutlu: Eski İstanbul'un Ünlüleri. İst. 1978 Hürriyet Y 352 s. 60 TL.

Pınar Kür: Asılacak Kadın. (Roman) Ankara 1979 Bilgi Y. 191 s. 50 TL.

Filiz Ali Laslo: — **Atilla Özkırımlı**: Sabahattin Ali. İst. 1979 Cem Y. 358 s. 75 TL.

Ömer Zülfü Livaneli: Arafatta Bir Çocuk. (Öyküler) İst. 1979 Cem Y. 167 s. 30 TL.

Mahmut Makal: Köy Enstitüleri ve Ötesi. (Anılar, Belgeler) İst. 1979 Çağdaş Y. 222 s. 40 TL.

Mahmut Makal: Kuru Sevda; Kalkınma Masalı. İst. 1979 Cem Y. 193 s. 40 TL.

Cemil Meriç: Bu Ülke. İst. 1979 Ötüken Y. 275 s. 45 TL.

Necati Mert: Gramofonlar, Radyolar, Teypler. (Öyküler) İst. 1979 Yansıma Y. 159 s. 45 TL.

Yaşar Miraç: Trabzonlu Delikanlı. (Şiirler) İst. 1979 Sanat Emeği Y. 141 s. 40 TL.

Ahmet Miskioğlu Ana Temleriyle Sait Faik ve Yeni Türk Edebiyatı. İst. 1979 Gökçeyazın Y. 224 s. 65 TL.

Uğur Mumcu: Büyüklerimiz. İst. 1978 Tekin Y. 170 s. 30 TL.

Uğur Mumcu: Çıkmaz Sokak. İst. 1979 Tekin Y. 188 s. 50 TL.

Yunus Nadi: Kurtuluş Savaşı Anıları. İst. 1978 Çağdaş Y. 398 s. 50 TL.

Yaşar Nabi Nayır: Sevi Çıkmazı. İst. 1979 Varlık Y. 128 s. 20 TL.

Nazım Hikmet: Güneşin Sofrasında Söylenen Türküler. Hazırlayan: **Asım Bezirci**. İst. 1979 Sanat Emeği Y. 167 s. 35 TL.

Nazım Hikmet: İt Ürür Kervan Yürür. İst. 1979 Ortam Y. 160 s. 40 TL.

Behçet Necatigil: Beyler. (Şiirler) İst. 1978 Cem Y. 128 s. 25 TL.

Behçet Necatigil: Bile/Yazdı. (Sanat Yazıları) İst. 1979 Ada Y. 125 s. 50 TL.

Abdullah Nefes: Sürgün. (Hikayeler) Ankara 1979 Ar Y. 166 s. 35 TL.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979. İst. 1979 Nesin Vakfı Yayını, 974 s. 175 TL.

Necmi Onur: Orospu. (Belgesel Roman) 2. Kitap. İst. 1979 Serhat Dağıtım Y. 528 s. 125 TL.

Ömer Asım Aksoy'a Armağan. Yazı Kurulu: Mustafa Canpolat — Semih Tezcan — Mustafa Şerif Onaran. Ankara 1978 Türk Dil Kurumu Y. 250 TL.

Sakin Öner: Arif Nihat Asya. (İnceleme) İst. 1979 Toker Y. 351 s. 60 TL.

Olcay Önertoy: Reşat Nuri Güntekin. İst. 1979 Cem Y. 175 s. 40 TL.

Örsan Öymen: Politika Kazanı. İst. 1978 Milliyet Y. 352 s. 50 TL.

Aysel Özakın: Alnında Mavi Kuşlar. (Roman) İst. 1978 (E) Y. 228 s. 30 TL.

Erdoğan Özer: Melez Zaman. (Şiirler) Ankara 1979 Bilfi Y. 110 s. 25 TL.

Kemal Özer: Gülteki Şafak. (Gezi Notları) İst. 1979 Habora Kitabevi, 91 s. 20 TL.

Kemal Özer: Sanatçılarla Konuşmalar. İst. 1979 Çağdaş Y. 206 s. 25 TL.

Hakkı Özkan: Babamın Türküleri. (Öyküler) İst. 1979 Mini Y. 112 s. 40 TL.

Demir Özlü: Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları (Roman) İst. 1979 Derinlik Y. 179 s. 40 TL.

Nuri Pakdil: Bağlanma. Ankara 1979 Edebiyat Dergisi Y. 80 s. 20 TL.

Battal Pehlivan: Kara Şavga. (Öyküler) Adana 1979 Mekin Y. 93 s. 25 TL.

Gönül Pultar: Dünya Bir Atlıkarınca. (Roman) İst. 1979 Ok Y. 352 s. 40 TL.

Ali Püsküllüoğlu: Kırlangıcın Kanat Vuruşu. Ankara 1979 Kültür Bakanlığı Y. 294 s. 30 TL.

Ali Püsküllüoğlu: Yaz ve Yağmur. (Şiirler) Ankara 1978 Bilgi Y. 79 s. 25 TL.

Mehmet Salihoğlu: Sevgi Tutanağı. (Şiirler) Ankara 1979 (Kendi Yayını) 142 s. 25 TL.

Samipaşazade Sezayi: Sergüzeşt. Bugünkü Dile Çev. Fazıl Yenisey. İst. 1978 İnkılâp ve Aka Kitabevi, 143 s. 20 TL.

Ali Saraçoğlu: Sen Hiç Oğul Emzirdin mi Kör Kurşun? (Şiirler) İst. 1978 (Kendi Yayını) 231 s. 40 TL.

Fatma İrfan Serhan: Karagöl. (Roman) İst. 1979 Hürriyet Y. 288 s. 50 TL.

Fatma İrfan Serhan: Marziye. (Roman) İst. 1979 Sander Y. 455 s. 60 TL.

Zekeriya Sertel: Nâzım Hikmet'in Son Yılları. İst. 1978 Milliyet Y. 298 s. 50 TL.

Kemal Sülker: Nazım Hikmet ve Sahte Dostları. İst. 1979 (Kendi Yayını) 242 s. 60 TL.

Haldun Taner: Düştüm Yollara Yollara. (Gezi Notları) İst. 1979 Tekin Y. 449 s. 90 TL.

Haldun Taner: Gözlerimi Kaparım, Vazifemi Yaparım. (Oyun) İst. 1979 Cem Y. 117 s. 40 TL.

Haldun Taner: Hak Dostum Diye Başlayalım Söze. İst. 1978 Milliyet Y. 162 s. 35 TL.

Mehmet Taner: Sunak. (Şiirler) İst. 1978 Derinlik Y. 79 s. 20 TL.

Suat Taşer: Konuşma Eğitimi. Ankara 1978 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 234 s. 60 TL.

Ahmet Telli: Yangın Yılları. (Şiirler) İst. 1979 Aşama Y. 93 s. 20 TL.

Refik Topkan: Hiçbiryerde Yayımlanmamış Atasözü ve Deyimler (III). Ankara 1979 Efem Basımevi, 72 s. 30 TL.

Erol Toy: Kuzgunlar ve Leşler. (Roman) 1. cilt. İst. 19978 Tekin Y. 606 s. 100 TL.

Erol Toy: Kuzgunlar ve Leşler. (Roman) 2. cilt. İst. 1979 Tekin Y. 655 s. 100 TL.

Tarık Zafer Tunaya: İnsan Derisiyle Kaplı Anayasa. (Görüşler, Denemeler) İst. 1979 Çağdaş Y. 222 d. 40 TL.

Güven Turan: Dalyan. (Roman) İst. 1978 Derinlik Y. 218 s. 50 TL.

Mehmet Turgut: At Dağları Sırtından. (Şiirler) Ankara 1978 Memleket Y. 15 TL.

Türk Bilmeceler Hazinesi. Hazırlayanlar: Amil Çelebioğlu — Yusuf Ziya Öksüz. İst. 1979 Ülker Y. 478 s. 200 TL.

Vedat Türkali: Eski Şiirler, Yeni Türküler. İst. 1979 Cem Y. 143 s. 30 TL.

Vedat Türkali: Üç Film Birden. (Senaryo) İst. 1978 Cem Y. 435 s. 75 TL.

Tomris Uyar: Yürekte Bukağı. (Öyküler) İst. 19799 Okar Y. 120 s. 25 TL.

İsmail Uyaroğlu: Aşktan ve Umuttan Aldım Rengimi. (Şiirler) İst. 1978 Cem Y. 102 s. 25 TL.

Varlık Yıllığı 1979. İst. 1979 Varlık Y. 446 s. 50 TL.

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Anıların İzinde II. Kitap. İst. 1979 Remzi Kitabevi. 464 s. 75 TL.

Yarışan Öyküler. Ankara 1979 İş Bankası Kültür Y. 172 s. 50 TL.

Esen Yel Komünistleri Tanıyan Köpek. (Mizah Öyküleri) İst. 1978 Okar Y. 103 s. 25 TL.

Cemal Yeşil: Rübailer II. Ankara 1979 Türk Tarih Kurumu Basımevi, 64 s. 25 TL.

Durali Yılmaz: Fetva Yokuşu. İst. 1978 Ötüken Y. 226 s. 30 TL.

Enver Yorulmaz: Güneş Bir Başka Doğsun. Ankara 1979 (Kendi Yayını) 20 TL.

Yugoslavya-Türk Hikayeleri. (Antoloji) Derleyen: **Bedri Selim.** İst. 1978 Tan Y. 294 s. 50 TL.

1979 YILINDA YAYINLANMIŞ ÇEVİRİ

YAZIN YAPITLARI

Ali Abdihoca: Halkız Biz Ölmeyiz. (Roman) Çev. Mine Haksal. İst. 19979 Oda Y. 263 s. 50 TL.

Nina Andonova: Yedi Kurşunun Öldüremediği Dev; Petko Napetov'un Yaşam ve Savaşımının Öyküsü. Çev. Mutlu Kurtuluş. İst. 1979 Sorun Y. 148 s. 35 TL.

Peter Benchley: Ada. (Roman) Çev. Reşit Aşçıoğlu. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 375 s. 75 TL.

Simon Berteaud: Kaldırım Serçesi (Piaf). Çev. Aydın Emeç. İst. 1978 Hürriyet Y. 508 s. 80 TL.

Nirman Bogner: Yedinci Sokak. (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 396 s. 60 TL.

Alain Bosquet: Evren İçinde Evren. (Şiirler) Çev. Özdemir İnce. İst. 1979 Cem Y. 127 s. 30 TL.

Richard Brautigan: Şatodaki Canavar. Çev. Nurten Arakon. İst. 1979 Hürriyet Y. 214 s. 50 TL.

Bertolt Brecht: Makinaların Türküsü. Çev. A. Kadir — Gülen Fındıklı. İst. 1979 Sanat Emeği Y. 132 s. 30 TL.

Taylor Caldwell: Nehirdeki Parıltılar. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 414 s. 75 TL.

Patrick Cauvin: Bay Baba. Çev. Müntekim Ökmen. İst. 1978 Milliyet Y. 192 s. 35 TL.

David Chandler: Akrep Dölü. Çev. Gülten Suveren. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 484 s. 90 TL.

Halil Cibran: Ermiş, Çev. Aytunç Altındal. Ist. 1979 Havass T. 103 s. 50 TL.

M. Higgins Clark: Çocuklar Nerede? Çev. Bengi Altıncan. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 271 s. 60 TL.

Jackie Collins: Çivi. (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1979 Milliyet Y. 302 s. 60 TL.

Clive Cussler: Buzdağı. (Roman) Çev. Esat Ören. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 365 s. 90 TL.

Clive Cussler: Enkaz. (Roman) Çev. Esat Ören. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 429 s. 60 TL.

Alain Decaux: Rosenbergler Ölmemeli. Çev. Zehra Ağralı Gençosman. İst. 1979 Milliyet Y. 107 s. 30 TL.

V. I. Dobrenkov: Erich Fromm'un ve Yeni Freudçuluğun Eleştirisi. Çev. Oya Tangör — Levent Küley. İst. 1979 Sorun Y. 151 s. 40 TL.

Ilya Ehrenburg: Dipten Gelen Dalga. 2 cilt Çev. Mazlum Beyhan. İst. 1979 Sosyal Y. 1300 s. 250 TL.

Ilya Ehrenburg:: Tröst. (Roman) Çev. Mehmet Özgür. Ist. 1979 Oda Y. 198 s. 35 TL.

Joe Eszterhas: Yumruk. (Roman). Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1979 (E) Y. 429 s. 90 TL.

Howard Fast: Genç Kuşaklar,. Çev. Özay Süsoy. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 409 s. 90 TL.

Howard Fast: Göçmenler. (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1978 Altın Kitaplar Y. 404 s. 60 TL.

Aleksandr Fevralski: Nâzım'dan Anılar. Çev. Ataol Behramoğlu. İst. 1979 Cem. Y. 96 s. 25 TL.

Sigmund Freud: Sanat ve Sanatçılar Üzerine. Çev. Kamuran Şipal. İst. 1979 Bozak Y. 254. vıı s. 50 TL.

Erich Fromm: Hürriyetten Kaçış. Çev. Ayda Yörükan. İst. 1979 Tur Y. 374 s. 75 TL.

Erich Fromm: Sevgi ve Şiddetin Kaynağı. Çev. Yurdanur Salman — Nalân İçten. İst. 1979 Payel Y. 159 s. 40 TL.

Max Gallo: :İnsanlar Ayni Gün Doğar. Çev. Aydın Emeç. İst. 1979 Milliyet Y 278 s. 75 TL.

John Godey: Yılan. (Roman) Çev. Gönül Suveren. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 351 s. 60 TL.

Antonio Gramsci: Çocuklarıma Mektuplar Çev. Meral ve Cemal Erez. İst. 1979 Belge Y. 132 s. 40 TL.

Ernest Granger: Mitoloji. Çev. Nurullah Ataç. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 445 s. 75 TL.

Mitka Gribçeva: Yaşadım Diyebilmek İçin (Roman) Çev. Ali Aydın. İst. 1979 9Habora Kitabevi. 213 s. 40 TL.

Arthur Hailey: Gerilim. Çev. Azize Bergin. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 470 s. 90 TL.

Alex Haley: Kökler. Çev. Ali Seden — Nilgün Himmetoğlu. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 495 s. 100 TL.

Pete Hamill: Şu Yasak Tutkular. Çev. Esat Ören. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 311 s. 75 TL.

Dashiell Hammett: Lanet. (Roman) Çev. Gönül Suveren. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 218 s. 50 TL.

Knut Hamsun: Pan. Çev. Behçet Necatigil. İst. 1979 Tur Y. 149 s. 40 TL.

Knut Hamsun: Victoria. Çev. Behçet Necatigil. İst. 1979 Tur Y. 119 s. 35 TL.

William Harrison: Güzel Bebek (Roman). Çev. Armağan İlkin. İst. 19979 Milliyet Y. 263 s. 50 TL.

Norman Hartley: Vikingler Örgütü. Çev. Deniz Ilgaz. İst. 1979 Milliyet Y. 295 s. 60 TL.

Jack Higgins: Karar Günü. (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1978 Altın Kitaplar Y. 298 s. 50 TL.

Aldous Huxley: Ses Sese Karşı. Çev. Mina Urgan. İst. 1978 Milliyet Y. 597 s. 90 TL.

John Jakes: Tek Başına. (Roman) Çev. İlhan Eti — Esin Eden. İst. 1978 (E) Y. 595 s. 75 TL.

Kafka: Taşrada Düğün Hazırlıkları. Çev. Kamuran Şipal. İst. 1979 Cem Y. 370 s. 75 TL.

Ferenc Karinthy: Budapeşte'de Bahar. (Roman) Çev. Hale Kuntay. İst. 1978 Milliyet Y. 310 s. 50 TL.

David A. Kaufelt: Acil Servis. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 386 s. 100 TL.

Henry Kolarz: Kalahari; Yanan Çöl. (Roman) Çev. Füsun Umar. İst. 1978 Altın Kitaplar Y. 399 s. 60 TL.

Gavino Ledda: Babam ve Ustam. Çev. Nesrin Altınova. İst. 1979 Hürriyet Y. 263 s. 50 TL.

Charles Levinson: Votka-Cola. Çev. Yaver Zeytinoğlu. İst. 1979 Hürriyet Y. 408 s. 80 TL.

M. V. Levtchenko: Bizans. Çev. Erdoğan Berktay. İst. 1979 Milliyet Y. 368 s. 100 TL.

Robert Ludlum: Son Çember (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 390 s. 100 TL.

Raymond McLaughlin: Yavuz'un Kaçışı. Çev. Nejat Dalay. İst. 1978 Milliyet Y. 224 s. 40 TL.

Marko Marçevski: Özgürlük Savaşı. (Roman) Çev. Hüseyin Ergil. İst. 1979 Habora Kitabevi, 302 s. 60 TL.

Marko Marçevski: Parti Sırrı. Çev. N. Sel. İst. 1979 Habora Kitabevi 134 s. 30 TL.

Vladimir Maximov: Karantina. İst. 1978 Kervan Y 362 s. 40 TL.

Michael ve Robert Meeropol: Rosenbergler. Çev. Şemsa Yeğin. İst. 1979 Gözlem Y. 303 s. 70 TL.

Octavio Paz: Yalnızlık Dolambacı. (Roman) Çev. Bozkurt Güvenç. İst. 1979 Cem Y. 255 s. 50 TL.

Grigoriy Petrov: Olaylar İçinde Büyük Sanatçılar ve Üstün Yapıtları. Çev. Hasip A. Aytuna. İst. 1979 İnkılap ve Aka Kitabevi. 448 s. 200 TL.

Roger Peyrefitte: Manuş; Yosma, Çev. Faik Baysal. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 388 s. 60 TL.

Ossip Piatnizki: Bir Bolşeviğin Anıları. Çev. Tuncay Gökmen. İst. 1978 Oda Y. 182 s. 30 TL.

Rene-Victor Pilhes — Jean-Pierre Imbrohoris: Gerçeğin Arkası. Çev. Vivet Kanetti. İst. 1978 Milliyet Y. 196 s. 35 TL.

Puşkin: Büyük İsyan (Yüzbaşının Kızı). Çev. Şefika Şükrüoğlu. İst. 1978 Oda Y 207 s. 35 TL.

Mario Puzo: Aptallar Erken Ölür. (Roman) Çev. Osman Deniztekin. İst. 1979 (E) Y 579 s. 125 TL.

Pier Paul Read: Polonez. Çev. Sabiha Zehra Gençosman. İst. 1979 Milliyet Y. 442 s. 90 TL.

Larissa Reissner: Hamburg Barikatları; 19293 Hamburg Ayaklanması. Çev. Şemsa Yeğin. İst. 1979 Oda Y. 144 s. 35 TL.

Rainer Maria Rilke: Duino Ağıtları. Çev. A. Turan Oflazoğlu. Ankara 1979 Kültür Bakanlığı Y. 49 s. 15 TL

Bertrand Russel: Şeytan Banliyöde, Zahatopolk. (İki Öykü) Çev. Yurdanur Salman. İst. 1979 9Cem Y. 127 s. 30 TL.

Cornelius Ryan: En Uzak Köprü. (Roman) Çev. Enver Günsel. İst. 1978 Milliyet Y. 478 s. 75 TL.

Antonis Samarakis : Çatlak. (Roman) Çev. Ahmet Yıldırım. İst. 1979 (E) Y. 237 s. 50 TL.

E. F. Schumacher: Küçük Güzeldir. Çev. Osman Deniztekin. İst. 1979 (E) Y. 366 s. 75 TL.

William Shakespeare: Soneler. Çev. Saadet Bozkurt — Bülent Bozkurt. Ankara 1979, 168 s. 50 TL.

Irvin Shaw: Korku Yargılanıyor. (Roman) Çev. Gönül Suveren. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 401 s. 75 TL.

Simone Signoret: Özlemin Eski Tadı Yok. Çev. Ayşe Kurşunlu. İst. 19979 Hürriyet Y. 328 s. 60 TL

Helen Van Slyke: Kardeşler ve Yabancılar. Çev. Gönül Suveren. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 407 s. 90 TL.

Venceremos : Şili'ye Evet Pinoçet'e Hayır. Çev. Mustafa Acar. İst. 1979 Konuk Y. 256 s. 60 TL.

Irving Wallece : Güvercin Dosyası. (Roman) Çev Azize Bergin. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 428 s. 90 TL.

Lyall Watson: Ölüm Yenilgisi. Çev. Erzen Onur. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 304 s. 60 TL.

Burton Wohl : Tehlike Geliyor. Çev. Filiz Ofluoğlu. İst. 1979 Milliyet Y. 182 s. 50 TL.

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI İÇİN ELEŞTİRİ, YORUM, TANITMA VE DEĞERLENDİRMELER

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI — 1978

DOĞAN HIZLAN

Edebiyat yıllıklarının bir yılın edebiyat olaylarını yansıtmada yararlı bir işlevi üstlendiği söylenebilir. Bu yararının yanısıra bütün bir yılın edebiyatını belli kişilerin görüş açısından iletmesinin sakıncaları bu yargıya eklenmelidir.

Nesin Vakfı'nın Edebiyat Yıllığı'nın bu yıl 3. sayısı yayımlanmış bulunuyor. Nesin Edebiyat Yıllığı'nın diğer yıllıklara oranla bir olumlu yanını belirtmeliyim. Belli kişiler edebiyat türlerinin bir yıllık bilânçolarını çıkarıp, değerlendirme yargılarını sunuyorlar. Ama yıllık bununla yetinmiyor. O konuda konuşmalardan, bir yıl içinde başka kişilerin de o konuya değinen yazılarından örnekleri yıllığa almakla değerlendirmelere çok yönlülük kazandırıyor. Ayrıca okur bir konuda çeşitli görüşleri öğrenerek seçenekleri kullanma şansına kavuşuyor.

Yıllık 1977 edebiyat takvimiyle başlıyor, bu takvimde yılın edebiyat olaylarının, bütün kültürel etkinliklerin kronolojik bir sıralamasını buluyoruz.

1977'de şiiri **Mehmet H. Doğan**, 1977'de Öykü ve romanı **Atilla Özkırımlı**, 1977'de eleştiri ve denemeyi de **Murat Belge**, 1977'de Halk Kültür Şenliklerini **Cahit Öztelli**, 1977'de Çocuk Edebiyatımızı **Erdal Öz**, 1977'de Armağanlar, Ödüller, Yarışmaları **Kemal Özer** hazırlamış. Özer'in bölümünü kazananlara ve derece alanlara ilişkin yazılar izliyor. Bu bölüm, bir yıl içinde ödüllenenlerin okurlara daha ayrıntılı ve değişik açılardan tanıtılması yönünden, yıllığın olumlu yanlarından biridir.

1977'nin dergilerine bakışlarda **Alpay Kabacalı**, dergileri ge-

nel bir değerlendirmeden geçirdikten sonra tek tek yazılara ve bu yazıların getirdiği sorunlara eğiliyor.

Yılın edebiyata ilişkin olayları başlığının altında şu bölümler sıralanmış:

Nâzım Hikmet haftası, Dil Kurumu Tartışmaları, Zekeriya Sertel'in yurda dönüşü, TYS Kurultayı ve çalışmaları, TYS'nin İzmir Fuarı Kitap Sergisi, İstanbul Sanat Bayramında Sempozyum.

Yukardaki konularda gazete ve dergilerde çıkan yazılar yıllığa alınmış. Yılın edebiyat olaylarında özellikle TYS'nin yaptığı çalışmalara geniş bir sayfa toplamı ayrılmış.

Türk edebiyatı ve edebiyatçıları yurt dışında bölümünde de Nâzım Hikmet'le ilgili yurt dışı çalışmalarından ve toplantılarından söz edilmektedir.

1977'de de Türkiye'ye gelen edebiyatçı konuklarımız **Kishon, Neznekomov ve Federenko** ile yapılan konuşmalar da yıllığın bir bölümünü oluşturmaktadır.

Yaş dönümlerinde edebiyatçılarımız bölümünde yazarlarımızın yuvarlak yaşlarında olanlarıyla yapılan konuşmalar ya da yazılarından seçmeler yer alıyor.

Yazarlarımızın yıldönümleri ile yitirdiklerimiz üzerine yazılmış anma yazıları da gene yıllıkta yayınlanan ürünlerden.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978'i diğer edebiyat yıllıkları arasında yeğleyebilirsiniz. En azından okura belli ikişilerin kalıplarıyla bir yılın edebiyatını bellletmeye zorlamadığı için. Yıllıkların geniş yönlü yansıtmaları önlediği gerekçesini, olanaklarının elverdiği ölçüde ortadan kaldırdığı için.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın bir yılın edebiyat olaylarını yıllığın durgun anlayışı içinde değil bir derginin dinamizmi sınırları içinde vermesi, karşıt düşünceleri bir arada sunarak son yargıyı okura bırakması yerinde bir tutumdur.

Edebiyat yıllıklarını okurken üzüldüğümüz bir yanı da buraya aktaralım. Yalnız edebiyatın değil, sinemanın, plastik sanatların da böyle bir yıllığı olmalıdır. O dallardaki yoksunluk gittikçe kendini duyurmaktadır.

Cumhuriyet (5 Ocak 1978)

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI

NECDET BULUZ

Hemen hemen dünyanın her yerinde yıl sonlarında birçok yıllıklar yayınlanır. Bu yıllıkların çoğunluğunu de edebiyat üzerine olanları oluşturur. Türkiyemizde de edebiyat alanındaki yıllığı birkaç yıla kadar Varlık Yayınları sürdürüyordu. Buna son üç yıl içinde bir yıllık daha eklendi. Nesin Edebiyat Yıllığı... 1976 yılında ilkini sunan vakıf 1978'de de üçüncüsünü edebiyat dünyamıza kazandırdı.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı Türkiyede büyük bir boşluğu doldurdu. İlki İkincisinden biraz daha dolu çıktı. Son yıllık ise oldukça dolu, doyurucu ve tam bir yıllık niteliğinde. Bundan sonra da yıl sonlarında çıkacağına yürekten inandığımız bu yıllığın diğer eksikliklerini de tamamlayacağını ve «Süper» hüviyetine kavuşacağına inandığımızı belirtmek istiyoruz burada.

YILLIĞA EMEĞİ GEÇENLER

Nesin Edebiyat Yıllığına emeği geçenler, Türkiye'de sahalarında söz sahibi sanat bilim ve edebiyatçı kişilerdir. Her şeyin ötesinde böylesine mükemmel bir yıllığın sunuluşunda Aziz Nesinin rolünün büyüklüğünden söz etmek yerinde olur. Yıllığın ortaya çıkması için işbirliğine katılanlar şöyle sıralanmaktadır: Murat Belge, Mehmet H. Doğan, Öksel Göçmen, Alpay Kabacalı, Ahmet Nesin, Aziz Nesin, Bertan Onaran, Erdal Öz, Kemal Özer, Atilla Özkırımlı, Cahit Öztelli ve Perihan Tok.

Burada adlarını sıraladığımız yazarların hepsi, Vakf'a katkıda bulunmak, yıllığın mükemmel oluşunda rol oynamak için ellerinden geleni yapmışlar, yardımcı olmuşlardır. Karşılık olarak hiçbir şey talep etmemişlerdir. Bu da sanat adına, vakıf adına sevindirici, gurur verici bir durum olsa gerek. Biz böyle mükemmel bir eserin oluşturulmasında katkısı olanları yürekten kutlamak istiyoruz.

YILLIKTA NELER VAR?

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978 in içinde olabilecek nitelikte her türlü yazı var. 1977 edebiyat takvimi yıllara ışık tutacak nitelikte hazırlanmış. 1977 yılında edebiyatçılarımızın söyleşi ko-

nuşma ve açık oturumlarında da tam bir doküman niteliğinde. 1977 yılında şiir öykü ve roman ile öykü kitapları titizlikle düzenlenmiş öyle sunulmuş, 1977 yılındaki halk kültürü şenlikleri her açıdan güzel.

Yıllıkta en çok dikkatlerimizi çeken bir konu da çocuk edebiyatı üzerinde yazılar oldu. Gerçekten de Türkiye'de çocuk edebiyatı yıllardır ihmal edilmiştir. Son yıllarda çocuk edebiyatı üzerinde yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Yıllıkta bu konuda da yazılara yer verilmesi yılığın bütünlüğü bakımından önem taşıyor.

Yaş dönümlerinde edebiyatçılarımız. İşte yıllığı kuvvetlendiren ilgi çekici bir dizi .Ünlü birçok edebiyatçılarımız bu dizinin konuğu... Her birinin görüşü, düşünüşü gelecek nesillere ışık tutacack biçimde. Yıllar yılı bu görüş ve düşünüşler güncel niteliğini yitirmeyecektir kanısındayız. Hele hele yaş dönümlerinde edebiyatçılarımız dizininin resimleriyle süslenmiş oluşu da ayrı bir değer, ayrı bir güzellik.

1977 yılında yitirdiğimiz edebiyatçılarımıza da geniş yer ayrılmış. 1977 yılında yayınlanmış yerli yazın yapıtları, 1977 yılında çeviri yazın yapıtları yıllığın konuları arasnda.

Yazmızın başında da sözünü ettiğimiz gibi gelecek yıllar içinde Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığının daha da doyurucu niteliğe kavuşacağına, eksikliklerini tamamlayacağına «Süper» olacağına inanıyoruz.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığının Türkiye'de yayınlanan en düzenli yıllık olduğuna değinmiştik. Bunun yanısıra elbetteki yıllığın bir çok eksiklikleri var. Örneğin sinema sanatına çok geniş yer verilmesi gerek, Tiyatro üzerine, müzik üzerine detaylı yazıların yazılması ile yıllık daha da genişletilebilir, daha bir zenginleştirilebilirdi. Bu arada Türkiyede çıkan sanat dergilerine eleştiri mahiyetinde yer verilmesi sanata ve edebiyata geniş yer veren sanat eki veren gazetelerden bahsedilmesi sanırım yıllığın eksikliklerinden bazılarını oluşturuyor. Önümüzdeki yıllarda. bu eksikliklerin süratle giderilmesi yoluna gidilmesi özlenen, beklenen bir yıllığın edebiyat dünyamıza kazandırılması olacaktır.

SON SÖZLERİMİZ

Yaşar Nabi Nayır tarafından uzun yıllardır Türkiyemizde çıkarılan «Varlık Yıllığı» halâ yayınını sürdürüyor Büyük bir boşluğu dolduran Varlık Yıllığı ile birlikte Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı gerçekten de edebiyatla ilişkisi olan herkes ve her aydın için vaz geçilmez bir yapıt niteliğini taşıyor.

Varlık Yıllığı, son yıllara kadar, hiç bir yerde yayınlanmamış şiir, hikâye ve denemelere geniş yer veriyordu. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı yayına girdiği yıldan beri Varlık Yıllığı bu tutkusunu değiştşirdi. Nitekim son yıllarda sadece üç — beş şiir yayınlamakla yetindi. Gerçekten de yıllıklarda — hiç yayınlanmamış dahi olsa — şiir, hikâye ve eleştiri gibi yazıların yayınlanması hoş kaçmıyordu. Nesin Yıllığı çıktıktan sonra Varlık Yıllığı'nın da aynı çizgiye sapması ve daha kalıcı, daha belgesel yazılara yönelmesi yönünden sevindirici oldu. Böylece Nesin Yıllığı'nın çıkışı ile Türkiye'deki yıllıkların biraz daha çekidüzen içinde çıkmaları sağlanmış oldu.

Yıllıkta en çok dikkatlerimizi çeken bir konu da Türkiye Yazarlar Sendikası'na verilen yerin çokluğu oldu. Gelecek yıllıklarda bu konuların da gözden geçirilmesi dileğindeyiz.

Her şey bir yana, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı Türkiye için tam bir gereksinme idi. Büyük bir boşluğu doldurdu. Dolduracak da. İnancımız odur ki yıllık her okura hitabetsin, herkesi ilgilendiren konuları kapsasın, tarafsız yazarlarla takviye edilsin.

Hedef (Mart 1978)

«NESİN VAKFI YILLIĞI» HAZIRLANIYOR

İlk kez 1976 yılı başında yayınlanan ve Türk edebiyatının yıllık panoramasını veren, bu arada edebiyatın çeşitli sorunlarına eğilen Nesin Vakfı yıllığının bu yılın olay ve sorunlarını içeren sayısı hazırlanıyor. Bu konuda görüştüğümüz Nesin Vakfı kurucusu yazar Aziz Nesin: «Yıllık, Nesin Vakfı'na parasal bir katkı olarak düşünülmüştür. İlk yıl üç bin, ikinci yılsa otuz bin lira zarar etti. Buna karşın bu yıl da hazırlanıyor ve 1978 yılının ilk günlerinde piyasaya verilecek. Çünkü yalnızca vakfa katkı olarak hazırlanmış bir yıllık değildir. Asıl amacı Türk edebiyatının ayrıntılarıyla panoramasını vermektir. Yıllığın bu yönden yararlı olduğuna inanıyorum. Bu inancıma katılan pek çok

okur da var. Buyüzden yıllık yine yayınlanacak. Yalnız oylumu daha dar tutulacak. Yıllıkta 1977 yılında Türk şiiri, Türk hikâye ve romanı, denemesi incelenecek, yabancı konuklara ve tartışmalara yer verilecek. Bazı soruşturmalar bu yıl yok. Çünkü geçen yılki oylumuyla yıllık yayınlanırsa bu kez fiyatının 140 lira olması gerekecek. Bu da alıcı için çoktur» demiştir.

Cumhuriyet 12 Ekim 1978)

«EDEBİYAT YILLIĞI 1978»

«Varlık» yayınları arasında, aşağı yukarı 20 yıldır «Varlık Yıllığı» yayınlanmaktadır. Bu yıllıklar aracılığıyla, Türk okurları gibi, Türkiye dışındaki okurlar da, Türkiye'nin yıl içinde olup biten (kültür, sanat, yazın, film, tiyatro, çeviri ve benzer dallardaki) olayları izleyebilmektedirler.

Üç yıldan bu yana, bu yıllıklardan farklı, salt yazın konularının, çalışmalarının ağır bastığı bir yıllık yayınlanmaktadır: «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı». 1977 yıllığı için Tan'da bir yazı yayınlanmıştı (19 şubat 1977). Nesin Vakfı yıllığının 1978 yıllığı tam zamanında çıktı. (Türkiye'de, böyle yayınlar, önemli olduğu ve bizden farklı ciddiye alındığı için hiç gecikmezler). Nedir ki, biz okurlarımıza bu yıllığı tanıtmakta geciktik. Belki bizde de Türkiye'deki edebiyat olaylarını izleyenler artık bu dergiyi elde etmiş okumuşlardır. Henüz okumayanlara, «Varlık» 1978 yıllığı ile birlikte, üçüncü sayısı çıkan «Nesin Vakfı «Edebiyat Yıllığı 78» yıllığını da vakit geçirmeden elde etmelerinde, büyük bir yarar var kanısındayız. Aynı yıllıkları, hele dil ve edebiyat dersleri veren, öğretmenlerimiz, profesörlerimiz, üniversite ve lise öğrencilerimiz gecikmeden elde etmelidirler.

«Nesin Vakfı 1978» yıllığı, önce çıkan iki sayının temel konularını bu kez de içeriyor, örneğin: «1977 Edebiyat Takvimi», «1977 Yılında Edebiyatçılarımızın Söyleşi, Konuşma ve Açık Oturumları», «1977'de Şiir, Öykü, Roman, Eleştiri, Deneme»... «1977'de Çocuk Edebiyatımız», «Armağanlar, Ödüller, Yarışmalar», «Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Yurt Dışında», vb. Bu bölümde Struga Şiir Festivali Şenliklerine ışık tutan Gülten Akın'ın da yazısı var (sayfa: 412—417).

Yıllık 700 sayfadan aşkın. Son bölümde «1977 yayınlanmış Yerli Yazın Yazıları». «1977 Yılında Çeviri Yazın Yapıtları». Türkiyedeki yayınlanan bio-biblioğrafi bölümü de çok yararlı.

«1977 Yılında ölen Sanatçılarımız» başlığı altındaki bölümde ölen yazarlardan, sanatçılardan yazılar yer almaktadır. Geçen yıl Türkiye'de (Ören'de) ölen yazarımız, dilcimiz Süreyya Yusuf'un ölümü dolayısıyle «Tan» (23 temmuz tarihli) gazetesinde yayımlanan Necati Zekeriya'nın «Eh Süreyya Kardeş». dr. Şevket Plana'nın «Süreya Yusufla Türkiye'ye Son Yolculuğum» ve Enver Baki'nin «Serptiği Tohumlar Daima Ürün Verecek» yazıları da aktarılmış. Aynı bölümde, Tarık Dursun'un da «Dünya» gazetesinde merhum Süreyya Yusuf'a değgin yazısı yer almış. Demek oluyor ki, «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978» yıllığında, bizdeki kültür-sanat, yazın olaylarına yer verilmiş. Umarız ki, Yugoslavya'da Türk edebiyatının tanıtılması için ilerdeki yıllıklarda da yer verilecek, yer verilmesiyle Türk yazınının tanıtılması böylece daha derli toplu yansıtılmış olacaktır. Kanımızca, bu bize de düşen bir görev ve borçtur. Zira, yıllık bu durumuyla da, edebiyat meraklılarımızın, öğretmenlerimizin ellerinden düşmeyecek ve her zaman imdada koşacak soylu, kalıcı, değerli bir yapıt. (N. Z.)

Tan - Priştine (15 Nisan 1978)

YILLIKLAR KORİDORUNDAN BİR YILIN EDEBİYATI

DOĞAN HIZLAN

Bir yılın edebiyat olaylarını iki yapıttan izleyebilirsiniz: Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı ve Varlık Yıllığı.

Nesin Yıllığı bir yılın edebiyat olaylarını ve kişilerini ayrıntıyla verirken, Varlık Yıllığı daha küçük boyutlarda sunuyor.

Önce Nesin Yıllığı'ndan söz edelim. Gerçekten bir yılın edebiyatını tartışma gündemine getirmesi yönünden önemini koruyor. Yalnız bir yılın çeşitli edebiyat türlerindeki kitaplarını ve olaylarını yansıtmakla yükümlü kişilerin biraz daha yansız, kişisel olmamaları, kişisel kavgalarını hiç olmazsa bu yıllık sürecinde kalem ardı etmeleri gerekir.

1978 yılında şiir'i hazırlayan Mehmet H. Doğan, yıllık için özgün kitap tanıtmaları — eleştirmeleri değil — yapacağına bir yıldaki yazılarından bir güldeste yapmayı yeğlemiş. Ayrıca bir yılın içindeki kitapları aynı değer oranında — yer açısından — tanıtmak gerektiği kanısındayım. Doğan, belli bir oranda ayrıntılı yazdığı kitaplardan sonra «Yıl içinde yayımlanmış diğer şiir

kitapları» başlığı altında bir bibliyografya veriyor. Oysa sıraladığı kitaplar içinde **Melih Cevdet Anday**'ın **Sözcükler**'ini, **Ceyhun Atuf Kansu**'nun **Tüm şiirleri**'ni, **Kemal Özer**'in **Geceye Karşı Söylenmiştir**'ini ayrı yazması nesnel değerlendirme açısından da zorunluydu.

Nesin Yıllığı'nın öykü ve roman bölümünü yazan **Atilla Özkırımlı** yıllıkta yazılacak yazının hangi nitelikleri içermesi gerektiğini, tanıtma ile eleştiri arasındaki ayrımın ne olduğunu sergiliyor. Belki de yıllığın yazıları içinde en nesnel, en tutarlı olanı Özkırımlı'nın.

Deneme eleştirme bölümünde Cemal Süreyya her zamanki kıvrak saptamalarıyla ,aşırı kişisel değerlendirmeleriyle karşımıza çıkıyor ama doğruları da buluyor. Şöyle diyor Süreya: «Sanırım, hiç bir ülkede, salt siyasal terimlerle edebiyat bu kadar aşağılanmamıştır. Eleştirinin, 78'de, toplumcu kavgacı kesim için pek parlak olmadığı kanısındayım...»

Yıllık'ın ayrıntılı, somut gerçeklerden yola çıkan bir yazısı da Erdal Öz'ün Çocuk Edebiyatı bölümü. Öz'ün dilekleri 1979 çocuk yılında da gerçekleşmezse toptan umudu kesmekten başka ne gelir elden.

Ödüller bölümünün hazırlayıcısı **Kemal Özer** büyük bir özenle ödül dünyamızı sergiliyor. Konuşmalarıyla, açıklamalarıyla okunması gereken bir bölüm...

Hiç kuşkusuz **Özer**'e hak veriyoruz. Adına ödül verilen sanatçı ile alan arasındaki bağlantı kurulmalıdır. Bu gerçek de, biz şimdiye kadar bu bağlantıyı düşünüp de ödülü kabul etmeyen bir kimseyi anımsayamadık...

Nesin Yıllığı'nın üzerinde durulması altı çizilmesi gereken bölümleri bunlar. Yoksa yuvarlak yaş dönemlerindeki yazarlarımızın yazıları, Türkoloji çalışmalarını yansıtan zengin gereçleri ve bir yılın edebiyatını sergileyen yazılarıyla doyurucu bir Yıllık. Dileğimiz, bu tür bir Yıllıkta önümüzdeki yıllarda nesnelliğin öznelliği eğemenliği altına alması.

Cumhuriyet (25 Ocak)

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI

İRFAN ÜNVER NASRATTİNOĞLU

Tam 974 sayfalık. NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI'nı tümüyle incelemek Nisan ayı ortalarını buldu!

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI, benzeri yıllıklara (ki sayları yok denecek denli azdır) oranla gerek biçim, gerekse içerik bakımından bir hayli değişiktir.

Örneğin, geçen bir yıl içersindeki olayların dışında, önemli özellik taşıyan yazılar da YILLIK'ın içeriğinde yer almaktadır. Söz gelimi, «Sovyetler Birliği'nde Türkoloji Çalışmaları» konulu 100 sayfaya yakın bölüm içersinde gerçekten çok önemli bilgiler edinebilmekteyiz. Bu bölüm içerisindeki yazılardan öğreniyoruz ki, Sovyetler Birliği'nde Türk kültürü ile ilgili çalışmalar, Türkiye'deki çalışmaların boyutlarını aşmış durumdadır. Kuşkusuz bizim için üzücü bir durumdur bu. Ancak, bizimle ilgili, kapı komşumuz Sovyetlerin böylesine geniş kapsamlı çalışmalar ve yayınlar yapması da sevindirici olmaktadır.

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI'nın bir özelliği de «Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız» bölümünün bulunuşudur. 50. sanatçılarımızı, kendi kalemlerinden okumak olanağını buluyoruz, bu YILLIK'ta. Hikmet Dizdaroğlu, İhsan Hınçer gibi Halkbilim konusunda otorite diyebileceğimiz iki değerli kişiyi daha iyi tanıyor, yazın çevrelerinin neredeyse unuttukları bir Mehdi Halıcı ve diğerlerini özlem gidererek okuyoruz. Keza, 80'lik delikanlılar, Vedat Nedim Tör ve Ömer Asım Aksoy'un kimi özelliklerini kendi yazılarından öğreniyoruz.

Savaş (25 Nisan)

AMERİKA'DA VE RUSYA'DA TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI

ARSLAN KAYNARDAĞ

Her şey gibi bir ulus ve onun konuştuğu dil de bilimin konusu olabilir. Eskiden Türkiyat, bugün Türkoloji dediğimiz bilim, Türk ulusunu ve Türk dilini inceleme konusu olarak alır. Bu bilimin alanı başlangıçta dil ve folklor incelemeleri ile sınırlı kalıyordu. Giderek kavram genişledi, Türkiye'yi ve Türklüğü ilgilendiren her türlü olay bu bilimin alanına girmeye başladı. Şöyle de söyleyebiliriz: Türkoloji denilince üniversitelerde yalnız dil, bir parça da folklor ve tarih anlaşılırken şimdi artık genel bibliyografya sınıflandırmalarında Türk politikası, toplumbilimi, sanatı, ekonomisi ve coğrafyası ile ilgili çalışmalar da bu bilim

dalının başlığı altında yer alıyor. Kavramın böyle bir genişlik kazanması incelemelere büyük canlılık ve hareket getiriyor. Arka arkaya birbirinden önemli kitaplar yayınlanıyor.

Türkolojiyi yakından ilgilendiren iki bilim dalı daha var: Şarkıyat ve İslamoloji. Şarkıyyatı artık doğu bilimleri diye adlandırıyoruz, İslamolojiye de İslam ülkeleri bilimi diyebiliriz.

Türkolojiye bir zamanlar Rıza Nur, Türkbiliğ adını veriyordu. Ondan sonra başka kimse bu adı kullanmadığı için Türkbiliğ sözcüğü yerleşmedi. Osmanistlik ve Altaistik gibi bilimler de Türkolojinin birer dalından başka birşey değildir. Birincisi Osmanlı incelemelerine, ikincisi Altay dilleri incelemelerine deniliyor.

Bugün en eskisi İstanbul'da olmak üzere birçok üniversitelerimizde Türkoloji bölümleri var. Buralarda değerli kitaplar ve dergiler yayınlanıyor, bilimsel toplantılar yapılıyor. Ne var ki, bu çalışmalarda görülen malzeme bolluğu yanında, inceleme yöntemlerinin yanlış ya da eksik olması bunların değerini azaltabilmektedir. Kuşkusuz Türkiye'deki Türkoloji yakında daha doğru yöntemlere kavuşacaktır.

Bunun güzel örnekleri şimdiden ortaya çıkmaktadır. Bir espri vardır, genellikle duyarız; «Türkoloji Türkiye'den başka her yerde yapılır» derler. Sevinçle görüyoruz ki, bu espri yavaş yavaş anlamanı yitiriyor.

Bir ulusla ilgili olayları yalnızca o ulusun kendisi incelemez. Başka uluslar da inceler onları, hatta o ulustan daha önce incelemeye başlarlar. Nitekim Türkoloji çalışmaları Türkiye'den önce Türkiye dışında oluşmuş, Türkiye'deki çalışmalar nice sonra onlardan örnek alarak başlayabilmiştir Başta Rusya, Almanya, İngiltere, Fransa, Macaristan olmak üzere Japonya'ya, Arap ülkelerine, İsrail'e, İsveç'e, hatta Arjantin'e kadar birçok ülkelerde çok önemli Türkoloji çalışmaları yapılmıştır, yapılmaktadır. Zaman zaman bu çalışmaları derli toplu bir biçimde gösteren yazılar, bibliyografyalar yayınlanır. Bunları dikkatle gözden geçirdiğimizde yabancıların Türkiye'ye ne denli büyük bir ilgi duyduğunu görerek şaşırırız. Yabancılar bizdeki olaylara bizden daha dikkatli, daha nesnel bir biçimde bakabiliyorlar ve önemli şeyleri daha açık görebiliyorlar. Eski ve yeni bütün bu çalışmaların Türk kitaplıklarında eksiksiz toplanması ve hepsinin en kısa süre içinde Türkçe'ye çevrilmesi gerekmektedir. Hem bilimsel, hem de politik gereksinmedir bu.

Türkologların tüm çalışmaları bir araya gelince Türk dilinin ve Türk kültürünün eskiliği, genişliği, tek sözcükle söylemek gerekirse büyük önemi ortaya çıkıyor.

Bizi çok yakından ilgilendiren bu konuda yabancıların ne zaman, ne gibi çalışmalar yaptığını kim öğrenmek istemez. Aziz Nesin, vakfı adına yayınladığı 1977 yıllığından başlayarak bu çalışmaları sırayla tanıtma işine girişmiştir. Yıllık'ta ilk sayısında belirli bir artış olmadı ama yetişen yetenekli Türkologlar önemli yazılar yayınlamaktan geri kalmadılar. Bundan başka Türkiye ile ilgili kültür derslerine Amerikan öğrencilerinin ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Los Angeles'de verilen Osmanlı tarihi derslerini 1976'da 800 öğrenci izlemiştir. Amerika'daki Türkoloji çalışmalarında 1966'dan sonra, bir durgunluk, daha sonra da bir gerileme görülüyor.

İlhan Başgöz, yazısında «Barış gönüllüleri»nin de sözünü etmekte, bunlar için genel yargının tersine, «Kendi kültürlerine kızgın, ona baş kaldıran idealist gençlerdi» demektedir. Başgöz'ün yazısı Amerikan üniversitelerinde okunan bilimsel kitap ve dergilerin listesiyle sona eriyor.

Nesin Vakfı'nın yeni yayınlanan 1979 Yıllığı'nda ise altı Sovyet Türkoloğunun yazdığı tanıtma yazılarını okuyoruz. Bu yazarların da dediği gibi oradaki yazılar özetin özetidir. Rusya'daki Türkoloji çalışmaları üzerine tam bilgi ancak özel bir kitapta verilebilir. Nitekim o yazarlardan öğrendiğimize göre, Sovyet Türkologlarının bütün eserleriyle, Türk yazarlarının Rusça'ya çevrilen kitaplarını içeren «Türkiye Bibliyografyası 1917 - 1977» adlı kitap çok yakında yayınlanacaktır.

Türkoloji Rusya'da 18. yüzyılın başlarında doğmuştur. Devrim öncesinin dünyaca ünlü Rus doğubilim uzmanlarının tarih ve kültür incelemelerinde İslam dini büyük yer tutmuş, öte yandan Osmanlı Devleti'nin eğitim problemleri özellikle ilgiyi çekmiştir. Devrimden sonra, Türkiye incelemelerinde Rus bilginlerinin karşısına yeni inceleme alanları çıktı. Türkiye'deki sosyoekonomik evrim, geniş yığınların durumu, sınıflar, ulusal kurtuluş hareketi, ulusal kültürün oluşması, eğitim ve kültür yaşamındaki gelişmeler bu alanların içine girmeye başladı. Türk Harf Devrimi'ne geniş ilgi duyuldu, sonra öteki kültür devrimlerimiz büyük ilgi ile izlenerek değerlendirilmeye çalışıldı. Sovyet Türkologlarının yapıtlarında önemli yer tutan konulardan biri de Türkiye'de kitap basımının ve basının tarihidir. Örneğin Jeltiyakov'un «Osmanlı Türkiye'sinin Politik ve Kültürel Hayatında Ba-

sın 1729 1980» adlı kitabı bu çalışmaların en güzel örneğidir. 1972'de yayınlanan bu kitabı Rafikof'un «Osmanlı Türkiye'sinde Kitap Basımının Tarihi» adlı eseri izledi.

Edebiyat tarihinin aşamalara ayrılması, Türk edebiyatının dünya edebiyatı çerçevesi içinde özgün bir sistem olarak ele alınıp gözden geçirilmesi, malzemelerin zamana göre sınıflandırılması Sovyet bilim adamlarının üzerinde durdukları ve çok yeni sonuçlara ve sorunlara vardıkları konular arasındadır. Sovyetler Bilginlerinin Türk dili konusundaki çalışmalarına bütün dünya Türkologları önem vermektedirler. Ruslar yalnız Türk edebiyatı ve Türk diliyle değil, Türk tarihi ve Türk sanatıyla da ilgilenmeye başlmışlardır. Önceleri islamlığı ve Orta Asya Türklüğünü konu edinen Rus Türkolojisi son 60 yılda daha çok Türkiye kültürünü incelemiştir. Yunus Emre'den, Dede Korkut'dan, divan şairlerinden başlayarak günümüzün en yeni yazarlarına kadar herşey Sovyet Türkologlarına inceleme konusu olmuştur. Edebiyatımız için güncel olan tüm sorunlar Sovyet Türkologlarının dikkatini çekmektedir. Sovyet bilginlerine göre Türk edebiyatı dünyada en ilginç edebiyatlardan biridir.

Bu günlerde Fransa, İsrail, Japonya ve Gürcistan ve Avusturya'daki Türkoloji çalışmalarıyla ilgili çok yeni çok önemli haberler geliyor, onları da gelecek yazımda anlatmak istiyorum.

Dünya (13 Şubat)

YABANCI ÜLKELERDEKİ TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI

ARSLAN KAYNARDAĞ

Avrupa'da dördüncü yüzyıldan ondokuzuncu yüzyıla kadar görülen Türkoloji çalışmaları bilimsel nitelik taşımazlar. Eski Türk yazıtlarının ilk olarak 1893 yılında okunabilmesiyle Türk dili ve tarihi incelemeleri için gerekli bilimsel temel ortaya çıkabilmiştir. Çalışmalar ve veriler ,ondan sonra öylesine arttı ki, Türklerin. dil, edebiyat ve tarihleri doğu bilimlerinin arasında ayrı bir bilim kolu olarak gelişti. Dünya'nın her yanında Türkoloji çalışmalarına ilgi duyuldu.

Amerika ve Rusya'daki Türkoloji çalışmalarını bundan önceki yazımda ele almıştım (1). Bu yazımda da Fransa, Avusturya, Gürcistan, İsrail ve Japonya'daki son Türkoloji çalışmalarına değinmek istiyorum.

●

Türkiye ve Türkler üzerine yazılmış ilk Fransızca kitabın tarihi 1560'dır (2). Fransızların Türklere ilgisi hem eskidir, hem

gittikçe çoğalmıştır. Paris'de 1641'de doğu dilleri için özel bir basımevi kuruldu ve orada birçok kitaplar arasında, Türkçe kitaplar da yayınlanmaya başldı, çok gecikmeden de Doğu Dilleri Okulu açıldı. Bu okul bugün Doğu Dilleri ve Uygarlıkları Ulusal Enstitüsü adı altında çalışmalarını sürdürmektedir. Adı geçen enstitünün Türkoloji bölümünde oldukça kalabalık bir öğrenci topluluğuna çeşitli dersler verilmekte, tezler hazırlatılmaktadır.

Tüm gelişmelere karşın, Fransa'da Türkolojinin ondokuzuncu yüzyıla dek daha çok güncel amaçlara yönelik olduğunu görüyoruz. Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Doğu Dilleri Okulu'nun başına geçen Sylvestre de Sacy, yalnız Türk incelemelerine bilimsellik kazandırmayı amaç edinmekle kalmadı, Osmanlıcanın dışındaki Türk lehçelerini de inceledi. Daha sonraları yine bu okulun başkanlığını yapan büyük Türkolog Jean Deny hazırlayıp yayınladığı **Osmanlı Grameri** ile Türkolojiye büyük bir temel kitap kazandırdı.

Bugün Fransa'da ikisi Paris'de, ötekiler Strasbourg ve Aix-en-Provence'de olmak üzere dört üniversitede ve onlara bağlı enstitülerde Türkoloji dersleri okutulmaktadır. Paris'deki Türkologlar Birliği Turcica adında bir dergi yayınlamakta ve bu dergide gerçekten çok değerli yazılar çıkmaktadır.

Prof. Louis Bazin'in yönetimindeki Türk İncelemeleri Enstitüsü'nde Fransızlardan başka Türk ve yabancı bilim adamları da bulunuyor. Bugün Fransa'da Turcica'nın yanısıra doğu bilimleriyle ilgili 12 dergi daha yayınlanıyor. Bunların, hatta kimi zaman edebiyat dergilerinin Türkoloji ile ilgili önemli yazılara yer verdiklerini söylemeliyim.

Fransa'da son yıllarda Türk folkloru konusundaki çalışmaların çoğaldığı, Türk roman ve öykü kitaplarının büyük bir özenle Fransızcaya çevrildiğini ayrıca belirtmek isterim.

●

Avusturya öteden beri önemli Türk incelemelerinin yapıldığı bir ülkedir. Sözlükçü ve gramerci Meninski'nin 1661'den başlayarak 7 yıl süreyle İstanbul'un Avusturya elçiliğinde görevli olması bu incelemelerin temelini onun atmasına olanak sağladı.

1773'de Viyana'da Doğu Bilimleri Kraliyet Akademisi kuruldu. Ünlü doğu bilimcilerden biri olan tarihçi Hammer işte bu akademiden yetişmiştir. Hammer de Meninski gibi görevde bulunduğu Avusturya elçiliğinde durmadan Türk belgelerini ince-

ledi. Viyana'ya döndükten sonra da Viyana Bilimler Akademisi'ni kurdu. Yüze yakın yapıtı içinde en önemlisi on ciltlik ünlü **Osmanlı Tarihi**'dir. Bu tarih sonradan notlar eklenerek Türkçe'ye çevrilmiştir. Hemmer'in, Osmanlı coğrafyası, Osmanlı devlet ve örgüt yönetimi ve Osmanlı şiiri üzerine ilginç kitap ve çevirileri de vardır.

1886'da kurulan, Viyana Üniversitesi Doğu Bilimler Enstitüsü bugünkü Türkoloji çalışmalarını tanınmış profesör Dr. Andreas Tietze'nin yönetimi altında sürdürmektedir. Enstitünün yılda bir yayınlanan dergisi 1975'den başlayarak her sayıda **Türkologischer Anzeiger** (TA) adı altında yıllık bir bibliyografya kılavuzunu ek olarak vermeye başlamıştır. Bu kılavuzda saptanan kitap ve yazıların kapsadığı konular, şimdilik, Osmanlı öncesi Anadolu'dan başlayarak, Selçukluların ve Osmanlıların yayınladığı bölgelerle sınırlı kalıyor. Dördüncü sayısı, yeni yayınlanan bu kılavuzun ilerdeki sayılarında Türklerin bulunduğu tüm Asya ülkelerini inceleme konusunun içine alması beklenmektedir.

Prof. Dr. Tietze, Prof. Dr. Hazai ve Dr. E. Ambros'un titiz çalışmalarıyla hazırlanan bu yıllık bibliyografyaya 19 ülkeden 35 uzman sürekli katkılarıyla yardım ediyorlar. Londra Üniversitesi kütüphanecisi Pearson'un daha önce yayınladığı **Index Islamicus** adlı bibliyografyadan daha büyük, daha eksiksiz olan bu süreli bibliyografya, Türk dili, edebiyatı ve tarihi konusundaki kitaplarla önemli yazıları sistematik bir sınıflandırmayla göstererek, türkoloji alanındaki çok güzel bir ortaklaşa çalışmayı sergiliyor.

1977'de 2244 kitap ve yazı saptanabilmişken, bu sayının 1978'de 2484'e ulaşması, yayın sayısının çoğalması kadar, kılavuzu çıkaranların her yıl daha dikkatli davrandıklarını da göstermektedir.

●

İsril'deki Türkoloji çalışmalarının, bu devletin 1948'de kurulduğu anımsanırsa, uzun bir geçmişi olmayacağı anlaşılır. İsrailli Türkolog Jacob M. Landau'nun **Turcica** (3) dergisinde yayınladığı bibliyografyayı incelediğimizde bu ülkedeki Türkolojij çalışmalarının, bu kısa süreye karşın hiç de az olmadığını görüyoruz. Burda ilk gözümüze çarpan şey ısrail Türkologlarında Osmanlı tarihi ile Türkiye Cumhuriyeti tarihine duyulan ilginin ön plâna çıkmış olmasıdır. Bibliyografyadaki 200'e yakın kitap ve yazının 137 tanesi Türkiye tarihi ve Türkiye'deki yahudi azınlık tarihiyle ilgilidir. İsrailli bilginlerin yalnız politik tarihle değil, top-

lumsal tarih ile de ilgilendikleri, bu konularda önemii incelemeler yaptıkları görülmektedir.

Günümüzde İsrail'in üç üniversitesinde Türk dili ve Türk tarihi dersleri okutuluyor, tezler hazırlanıyor, yayınlar yapılıyor, bilimsel toplantılar düzenleniyor.

●

Geçen yazımda Rusya'daki Türkoloji çalışmalarına genel bir bakış içinde değinmiştim. Bu yazımda Gürcistan'daki Türkoloji çalışmalarının da sözünü etmek istiyorum. Fransa'da yayınlandığını yukarda söylediğim Turcica dergisinin son sayısında gördüğüm önemli bir yazı buna neden oldu. Gürcistan'da da İsrail'de olduğu gibi Türkoloji çalışmaları yapılırken tarihsel bağlantı ve toplumsal gereksinimlerden yola çıkılmaktadır.

Tiflis Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi ve ona bağlı olan Yakın Doğu Enstitüsü 1945'de kuruldu. Bu enstitüdeki Türkoloji çalışmaları ise daha çok 1960'dan sonra yoğunlaşmaya başladı. Ayrıca orada iki enstitüde daha Türkoloji çalışmaları yapılmaktadır. Gürcistan arşivlerindeki belgeler yalnız Türk Gürcü ilişkileri için değil Türkiye tarihi incelemeleri için de önemlidir. Yakınlarda yayınlanan **Gürcistan Vilâyeti Sicil Defterleri** bu bölgenin ekonomik tarihinin incelenmesinde birinci dereceden bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu defterlerin Gürcistan tarihi kadar Osmanlı siyasi, mali ve hukuki tarihi yönünden de önemli olduğu ortadadır.

Gürcizade'nin **Tiflis Fetihnamesi** basılmıştır. Gürcistan arşivlerindeki Türk fermanlarını içine alan büyük bir kitap yakında çıkmak üzeredir. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**'nin ikinci cildinin Rusca çevirisi yayınlanmıştır Belge niteliğindeki bu kitaplardan başka Türkiye tarihinin çeşitli dönemleri üzerine hazırlanmış bir dizi kitabın da daha yayınlanması işine girişildiği haber verilmektedir.

Şunu da söyleyeyim: 1971'de yayınlanan **Gürcü Dilindeki Türkiye Bibligrafyası** Türkiye konusundaki bütün yayınları kapsiyor.

●

Japonya'da bilimsel anlamdaki Türkoloji çalışmaları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkar. Japon bilginleri ilkin daha çok Asya Türklüğü üzerinde çalışırlarken giderek Türkiye ile de ilgilenmişler, özellikle Tanzimat'dan sonraki yenileşme ha-

reketleriyle, Atatürk devrimleri üzerinde durmuşlardır. Bugün Japonya'da doğu incelemeleri yapan 10 kadar kurum vardır. Çoğunluğunu genç Türkologların oluşturduğu bilginler bu kurumlarda birçok kitap ve inceleme yazısı yayınladılar (4). Onların yayınladığı yazıbaşlıkları arasında Tasavvuf ve Türkler, Çin Türkistan'ındaki Çağdaş Uygar İncelemeleri, Neşri Tarihinin Yeniden keşfi, Nasrettin Hoca Hikâyeleri, Türk Liberalizminin Babası Namık Kemal, Batı Anadolu'daki Çiftliklerle İlgili Belgeler, Türkiye'de Dil ve Alfabe Yenileşmesi gibi konuları görmek insan oğlunun merakının nerelerden nerelere ulaştığını göstermek açısından da ilginçtir. Uzak Asya'nın bu çalışkan bilginlerinin Türkolojiye yönelmeleri, bizim için kuşkusuz, sevindirici ve umut verici bir şeydir.

●

Dünya'daki Türkoloji çalışmalarını, dünden bugüne ayrıntılarıyla izlemek insana pek çok şey öğretiyor. Ben burada gündelik bir gazetenin olanaklarını zorlamadan belli birkaç ülkedeki çalışmalardan örnekler vermek istedim. Daha geniş ve toplu bilgi edinmek isteyenler Türk Tarih Kurumu'nun 1977 de yayınladığı Türk İncelemeleri Yapan Kuruluşlar adlı kitaptan yararlanabilirler.

Türkoloji çalışmalarının kökeninde daha çok politik ve ekonomik düşünceler bulunsa bile, bilimsel kaygıların bugün gittikçe daha çok rol oynadığını görüyoruz. Çalışmalar ilerledikçe bir yandan büyük bir kültür bütün boyutlarıyla ortaya çıkıyor, öte yandan insanlar birbirlerini daha iyi tanıyarak daha çok seviyorlar. Kavga değil, barışa doğru yol alıyorlar. Türkü tanıyalım diyenler bir yerde insanı da tanımış olmuyorlar mı?

---

(1) Amerika"da Rusya'da Türkoloji Çalışmaları, Dünya 13. Şubat. 1979

(2) Pöstel, De La République des Tures, Pocters, 1569

(3) Jacob M. Landau, Bibliographie de travaux turcologiques parus en İsrael Turcica, Tome IXI2-X-1978

(4) Masami Hamada, Bibliographce de travaux turcologiques Japonais. Turcice, Tome IXI2-X-1978.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın beşincisini de sunuyoruz. Her yıllığın arka kapağında, Nesin Vakfı yapılarının son durumunu gösteren fotoğraf basılıdır. Yukardaki fotoğraf 18 Aralık 1979 günü çekilmiştir. Bugüne dek yayınlanmış beş yıllığımızın arka kapaklarındaki fotoğraflara bakarak Nesin Vakfı yapılarının gelişme sürecini izleyebilirsiniz. Yapıların bugüne dek bitirilip, kimsesiz çocukların alınamamış olmasından üzüntülüyüz. Bu gecikmenin nedeni, yapı gereçlerinin durmadan pahalılanması, buna karşılık kâğıt sıkıntısı yüzünden kitap basımındaki zorluklar dolayısıyla gelirin azalmasıdır. Fotoğrafta görüldüğü üzere, bütün sıkıntılara karşın Nesin Vakfı'nın ikinci büyük yapısı da bitirilmiştir. Bu yapının su ve kalorifer boruları döşenmiş, elektrik işleri tamamlanmıştır. Alt kattaki 50 bin kitap alabilecek kitaplığa kitap rafları ve dolapları yerleştirilmiştir. Şimdi yapının döşeme işlerine başlanmıştır. Daha sonra da eşya yerleştirilecektir.